

35-4 831

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

XV. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1905.

KAZINCZY FERENCZ
LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR VÁCZY JÁNOS.

TIZENÖTÖDIK KÖTET.

1817. Január 1. — 1818. Márczius 31.

BUDAPEST, 1905.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Közlekedési Tudományegyetem
Művelődési Központ
Könyvtár

Előadás: 37 230
Beszerzés: 1999

~~DEBRECZENI EGYETEM
MAGYAR IRODALMI
SZEMINARIUM~~

739-1919

*Nem a neminarius tulajdona,
Habógy*

BEVEZETÉS.

Kazinczy Ferencz Levelezésének jelen XV-dik kötete az 1817. jan. 1-jétől 1818. márcz. 31-kéig írott leveleket foglalja magában, számra nézve 231 darabot, a melynek több mint felét, 128-at, maga Kazinczy intézte a korabeli írókhoz s a közélet más munkásaihoz, a kiknek száma egyre gyarapodott, minél többek fogékony-ságát gerjesztette föl a nyelvújító harc. Ekkor kezdtek levelezni vele Fejér György, a történetkutató, Márton István, pápai tanár és Dülházy Mihály, Dessewffy József gr. titkára, a későbbi szerkesztő. A hozzájuk és régi barátaihoz írott leveleiben folytatja Kazinczy a nyelvújító harc küzdelmeit a Dunán túli írók, továbbá Beregszászi Nagy Pál és Sipos József ellen, a kik 1815-ben támadták meg a veszedelmes újítást; egyszersmind előadja a neologia védelmére vonatkozó terveit, nem is gondolván, hogy a legerősebb támadások még ezután érik őt. Sok becses adatot nyertünk e kötetben Kazinczy-nak soha nem lankadó buzgalmáról, a melylyel a szellemi élet két fontos tényezőjét, az *Erdélyi Muzéumot* és a *Tudományos Gyűjteményt*, támogatja, Kölcsey kritikai tevékenységét éleszteni s az ellene ingerült közvéleményt csillapítani törekszik; másfelül maga is síkra száll a Márton István avatatlan bírálói ellen. E mellett számot ad készülő munkáiról, az *Erdélyi Levelekről*, a Cícero szónoki műveinek fordításáról s régebbi fordításainak átdolgozásairól. A kor szellemi s anyagi állapotának s Kazinczy magán és családi életének gazdag adatai fokozzák a kötet tartalmának érdekességét.

Mióla a *Mondolat* megjelent, Kazinczy soha sem tudta elnyomni gyanúját, hogy a Dunán túli írók alattomos eselszövénynyel ügyekeznek őt elhallgattatni. E gyanúját csak erősítették 1815-ki győri

látogatása alkalmával szerzett tapasztalatai, Horváth Andrásnak Takács Józsefhez s Kisfaludy Sándornak Ruszek Józsefhez írott levelei és Szemere Pál magán értesülései, a melyek szerint Somogyi Gedeon épen a *Mondolat* címlapján megjelent kép szerzősége ellen tiltakozott. A Dunán túli írók akarták fölkérni — mint a kósza hír beszéli — Abaúj vármegyét, hogy közhatalommal tiltsa el Kazinczyt az írástól, a melyvel megmételjezi ősi nyelvünket. Kazinczy nemcsak Takácsot, Horváth Andrást, Ruszeket és Kisfaludy Sándort gyanúsította, hanem Pápay Sámuel is, a ki egy idő óta szintén elhallgatott; de a kinek Kazinczy azért folyvást ír, ha «soha nem kap is» választ leveleire. Azt hiszi, hogy mióta Verseghy a Dunán túli írókkal czimborál: azóta «van ő a Révai szeretete miatt útalatban a túl a Duna nagy férfainál, Verseghy épen azért van nálók kedvességben». Ők táplálják a nagy közönség ellenszenvét, a mely képtelen felfogni az újítás hatásait, irtózik a szokatlanságtól s csak a lapossággal határos könnyenérthetőséget s a nyelvszokást tekinti zsinórmértéknek a nyelv művelésben és soha sem akar bátrabban előre lépni, a megszokottól eltávolozni, mert a külföldi irodalmak példáját veszedelmesnek tartja. Mi több: saját irodalmunk újabb jelenségei előtt is szemet huny, noha Kölcseynek *A phantasiához* című dala, mely Schiller tüzét Matthisson gyöngédségével olvasztja össze, önmagában is gondolkozóba ejthetné. Hátha még ide vesszük Szemere Pál sonettjeit, Szentmiklóssy Alajos meséit, Aranyosrákosi Székely Sándor ódáját, Döbrentei prózai munkáit, Kis Jánosnak és Virágnak a Horatius epistolái fordítását: nem látjuk-e, hogy észrevétel nélkül mily új, szokatlan szín ömlik el nyelvünkön, stílünkön? Pedig ez új jelenségek «tehetik azt a csudát, a mit a kürtök csináltak Jerikó falai alatt». Minden esetre megkettőztetik a Kazinczy törekvéseinek eredményét. Elismeri ő Faludi, Bacsányi, Csokonai s Kisfaludy Sándor érdemeit, s «igen jó, tiszteletes» íróknak is tartja őket; de szerinte a nyelv reformjának más úton kell haladnia, mint ők haladtak; a stílnak más szépségeket is magába kell olvasztania, melyekről a közönség nem is álmodik. Lám Sz. István az Ázsiából hozott ősi vallást a kereszténnyel cserélte föl s a nemzeti bélyeget nem vonakodott letörölni a magyarról: de épen ez által biztosította az európai népek közötti fenmaradásunkat. Ellenben az orosz czár papjai még a művészeknek sem engedik, hogy Sz. Miklóst széparcú püspököknek fessék Raphael és Correggio után; így aztán megmentik a nemzeti bélyeget, de biz az mindig rút marad.

A művészi szép iránt való ízlés csak lassanként fejlődik; de ha valamely nemzet készakarva elzárkózik a klasszikus szépségek előtt s azt hiszi, hogy az egyedüli szép csak nemzeti alapon érhető el, mindig egyoldalú marad s bátrabban haladni bizonyosan nem fog. Szent szó a nemzetiség, de ha irtózik az idegentől, még ha művészi szépet rejt is magában, Kazinczy nem lelkesül érte. «Én — írja — szeretem hazámat, ha tetszik, a dühösségig, de nem a hazugságig.» Csak a kik a természet törvényeivel ellentétben mindig egy helyben akarnak maradni, azok térdelnek a szokás bálványá előtt; de a kik a természet szavát, mely mindenben a haladást hirdeti, megértik: azok a nyelvszokást is tekintetbe veszik ugyan, de tudván, hogy a szokatlan is sokszor lesz megszokottá, nem irtóznak az idegen szépségektől. Igaz, hogy őrizkednünk kell a philologiai álmodozásoktól; de az is igaz, hogy *grammaticae loqui non est semper latine loqui*. «S hányszor látánk már — írja Horváth Andrásnak — hogy ezek a philologiai álmodozások eltolták a szokást, és hogy a szokás imádói is megvallák, hogy bálványok őket megcsalta?» A mit most még magyarnak nem ismernek: idővel magyarrá válik. Ha valaki a Zrínyi és Gyöngyösy korában úgy írt volna, mint most Kölcsey és Szemere Pál, megkövezték volna. Tehát «nem kell megszűnnünk folytatni a *magyar* utat, de a magyar útra jó lesz a külföld virágait elhinteni, hogy úgy menjünk be az új Jeruzsálembe, mint az Idvezítő — de nem számárháton».

Kazinczy a maga eszméiért vívott küzdelmeinek világos hatását láthatta a *Tudományos Gyűjteményben*, a melyben Szentmiklóssy és Thaisz András nyíltan felszólaltak az újítások mellett.* Másfelül Kazinczy a folyóiratnak minden lapján olvashatta az új szókat: *rény, szenvedelem, törzs, ábráz, környez, csend, kecs, kellem* stb. Szemere Pál újongva hirdette, hogy az újítók már is megnyerték a diadalt. Vajjon mit szólnak ehhez a Dunán túliak, a Sághyak? Bizonyosan kénytelenek lesznek a győztes részhez pártolni. E hatás gerjeszti Szemere Pált arra a gondolatra, hogy mesterének irodalmi pályáját az újítás fokozatainak megjelölésével kapcsolatban megrajzolja, a minek Kazinczy nagyon örül, mert azt hiszi, hogy Szemere Pál azzal nagy szolgálatot tesz mind neki, mind a nyelv és irodalom fejlődésének. Első fölhevülésében úgy ítéli meg a tervet, hogy ha az nem létesül: «korunk hátrább esik, a lármázók inkább

* L. a köv. jegyzetet.

fogják őrzeni dühöket, literaturánk s nyelvünk egy szerencsétlen erányzatot veszen». Olyannak gondolja Kazinczy a tervezett munkát, mint a melyet Jenisch írt Goetheről. De vajjon nem szerénytelen-ség-e Kazinczyt Goethe mellé állítani? «Ha Goethét — írja Kazinczy — csak úgy tekintjük, mint nyelvmivészt, én vagyok, lehetek az a *magyarnak* és *most*, a mi 1800 körül Lessing és Klopstock után Goethe a németnek.» Hozzá is fog azonnal önéletrajza írásához, hogy hiteles adatokat nyújtson Szemere Pálnak, ki azonban családi gondjai s nyilván a Kölcey ellenvetései miatt csak a terv kezdeténél marad.

De Kazinczy egymagára hagyatva is folytatja a harczot. Csak azt kívánja, hogy az ellenfél ne kényszerítsen senkit a saját meggyőződése ellen cselekedni; ne szabjon korlátot a szabad röptű írónak s tisztelje kinek-kinek a maga ízlését. A szabadság a nyelv harczában is épen oly kívánatos, mint a polgári életben. Salak mind a két félen van, de azt épen a szabadon működő írók nyomán támadt közvélemény fogja eldobni. Még most mind a két fél csak próbálgatja a kellő határt megállapítani, de még egyik sem jutott el oda. Biztató, hogy az ellenfél néhány tagja már ingadozik régi felfogásában. Ime Trattner János, a ki míg Kazinczy műveit nyomatta, nem egyszer szemére hányta az írónak, hogy a szertelen újítás megrontja a művek kelendőségét, most arra inti Kazinczyt, hogy ne gondoljon másokkal, csak az öregek haragszanak az újításokra, az ifjabb írók mindnyájan dicsérik és követik őt. Döbrentei, a ki egyben-másban ellenkezett vele, most nyíltan pártjára kél. Szentmiklóssy és Thaisz András magasztalják.* Sőt Sipos József is megvallja, hogy az újításnak igenis van jogosultsága. Bolyai Farkas készakarva elegyít beszédébe új szókat, hogy azok a közéletben is terjedjenek, s «a felölök való disputatio egyengesse az elméket». Majláth János gr. mindenben egyetért Kazinczyval, a ki meg nem szűnik neki magyarázgatni, mit tekint az ellenfél az ő kilencz kötetében nyelvrontásnak. Írásmódjára jellemző adatot jegyez föl. Minden sornál, melyet akár versben, akár prózában ír, azt kérdezi: miképen hangzanék ez németül? Németre fordítja tehát, s ha így szépen hangzanak sorai, magyarban is helyeseknek ítéli. «Ezért — mondja — nem kell németekké lennünk; de a mi nekünk szép, szépnek kell lenni a németek, francziák s olaszok előtt is, különben nem szép nekünk sem.»

* Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VI. és XII. f. 1818. évf. III. f.

Érintve volt az előbbi kötetek bevezetésében, hogy az orthologusok általában véve nem tagadták az újítás lehetőségét, a mi már egymagában is elég örvendetes jelenség; de a gyakorlatban Kazinczynak majd minden újítását elítélték, nem is szólva Helmecezy újításairól, a melyekről fejszóválás nélkül nem emlékezhettek, mert «Helmecezy nem tud illendő mértéket tartani az újításban». Ez az «illendő mérték» az ütköző pontja a küzdő feleknek. Pápay Sámuel elpanaszolván, hogy a *Messias* fordítására egyetlen megrendelő sem jelentkezett nála, sőt a kilencz kötetes kiadás későbbi köteteit is nyakán hagyták a megrendelők, világosan kimondja, hogy mindezért csak önmagát okozhatja Kazinczy, s csak tőle függ, hogy a közönségnek józanabb részét, a mely az ő ifjúkori munkáit oly szívesen olvasta, ismét visszahódítsa. Mert a jelesebb magyar írók munkáit, Pázmánytól Kisfaludy Sándorig és Csokonai Mihályig, most is kapva-kapják. Pedig azok is újítók. «Igenis — mondja Pápay Kazinczynak — hiszen újítás nélkül nem is lehet képzelni akár-miben is tökéletesedést. De lám ők, mint te is eleinte, szerencsésebben eltalálták *azt a mértéket, melyet tartani kell az újságra szoktatásban.*» Vitkovics is újít, de «kedvesen szoktató mérséklettel», a mit a nemzet is kedvesen fogad; pedig, bármit mondjanak, az «a szerencsés író, a ki magát a nemzettel megkedvelteti, mert attól az újítás is kedvesen vétetik, s ekképen az új csakhamar közönségessé, megszokottá válik, s a czél így leghamarább elérettetik».

Horváth András úgy fogta fel Kazinczy nyelvújítását, hogy azzal egyenesen el akarta törölni nemzeti nyelvünk ősi bélyegét, a melyhez az igaz magyarnak csak oly szorosán kell ragaszkodnia, mint minden nemzetnek a magáéhoz, s a melyre a magyarban «a bővítésnek legtüzesebb hevében is annyival inkább kell vigyázni, mennyivel bizonyosabb, hogy minden európai nyelvektől egy különös valót teszen». Pedig Kazinczy a magyar nyelvnek épen eredeti, belső természetét nem vette figyelmébe, midőn «termékeny elméjével» az újításon oly hatékonyan munkált. Mert még ha próbaképen tette is eddigi újításait: «ily nagyra terjedő próba magában is veszedelmes, mert az egész nemzet legdrágább sajátjának ügyét a közönséges principiumok ellen felállított magános vélemény szerint vagyis szabad tetszésből intézni felette ébresztő, ne mondjam, ingerlő». S Gelliusszal bizonyítja, hogy az újítás a nyelvszokáson erőt nem vehet.

Ugyanezt ismétli folyvást Dessewffy József is, a ki kezdettől fogva nagy figyelemmel kíséri a harczot s az egymással küzdő fele-

ket: mindenben eredeti, önálló, nem egyszer különöz véleménye van, a mely a kérdés alapos vizsgálójára mindig érdekes, mindig tanulságos. Szeretne nyilvánosan is felszólalni az újítás ügyében, de mivel Kazinczyval nem egészen van egy értelemben s nem akarna vele a nyilvánosság előtt ellenkezni: egy ideig csak túrtózteti magát. Azonban levélben annál gyakrabban vitatkozik egymással a két jó barát, s Kazinczynak itt is segítségére siet Döbrentei. Dessewffy az újítás szertelenségeit ép úgy elítéli, mint az orthologusok; de azért ő maga is csinál új szót, szintén oly hibásan vagy izlés nélkül, mint akármelyik merész neologus, p. o. *kukucskáltató* (jalousie), *képtelvény* (monstrum), *szélterénység* (caprice), *szobaszennyes* (pedans), *tüsténtyü* (impromptu) stb. A nyelv-mívelésben az okos szabadságot hangoztatja egyfelül a grammatikusok türelmetlensége ellen, másfelül a nyelv különféle, hibásnak tetsző, de a szokástól szentesített alakjainak védelmére, a «szükségtelen czirkalmazások eltávoztatására». Az *illendő nyelv szokás* kivánalmait veszi zsinórmértékül, a melyet a művelt társaságok beszéde támogat. E beszéd magyaros a nélkül, hogy pórias volna. A művelt és tudós magyar nyelv szokása más, mint a pórseregé; azok, a kiknek a beszédére ő építeni akar, járatosak a régi és mostani irodalmakban, sokat hallottak beszélni magyarul, s maguk is sokat beszéltek s írtak is; sokat forogtak különféle jó társaságban, s volt módjuk a nagy világ csinoságaiban s finomságaiban részestülni; a kik «mind a jól, mind a szépen nevelt asszonyok körül simúltak», szóval: a kik alaposan ismerik az életet. «A jó írónak — mondja — fel kell fogni minden jól nevelt emberek társaságában szokásban levő szólásformákat»; s ha úgy tapasztalja, hogy p. o. a *lankadsz* és *lankadol* alak egyaránt használatos, bátran élhet mind a kettővel. Mert nehezebb még a nem egészen illő szokást is kiirtani a nyelvből, mint az akármilyen illendőnek látszó szokatlanságot megkedveltetni. Teljesen igaza van, midőn szemére veti Kazinczynak következetlenségeit. «Én — írja — több ízben már nem foghattam meg benned, édes barátom, egyrésztül a regulákhoz ragaszkodásodat, másrésztül pedig azoknak némelykor oly bátor megvetését»; noha ezt a vádat Kazinczy épen annyi alaposággal fordíthatta volna ő ellene. A maga merészségeinek mindegyik kegyes bírāja; elvileg nagyon közel járnak egymáshoz. Midőn Dessewffy arra kéri barátját, hogy nyelvünk okos szabadságát ne ügyekezzen megszorítani, s «a nagyon önkényes eredetiséggel a nem egészen nemtelen nyelv szokásokon keresztül ne

hajtson», a józan középút kijelölésére törekszik, a mit elvileg Kazinczy is helyesel. Ő is megeleégszik, ha «a sebesebb szállókat húzhatja maga után», mint Dessewffy tanácsolja; ő sem kívánja, hogy «a tunyább szárnyú löbbség mindenben kövesse», mert «a legmagasabban szálló sasnak hatalmas repülése is nem mindég egyarányzó fellengségű».

Hogy a nemtelen szokást nem kell bolygatni, de lassankint be kell hozni a «sok új nemes szabású» szókat és szóalakokat is: ezt Kazinczy sem tagadja, bár szerinte pl. a *lankadol* alakot nemcsak írni, de még mondani sem szabad a mívelt magyarnak. Kazinczy az író aesthetikai ízlésének tartja fenn a józan középút kijelölését. S ha az ízlés, az ő művészi ízlése úgy kívánja, minden habozás nélkül megsérti a szokást. Dessewffy is elfogadja az újítók elveit, de nem szereti, hogy az újítás egészen a német irodalmi nyelv nyomán halad; ő a román nemzetek irodalmára utal, mert «csak a déli literaturák remekei gyujtják fel a leghathatósabb, legtisztább és minden füst nélkül való lángot». A magyar szellemet a francia tűzhöz és az angol hathatóságához látja közelebb, semmint a német idealismushoz, mely a gyakorlati elme kifejlődését gátolja. S ebből azt következteti Dessewffy, hogy a németeknél kevés a népszerű író, pedig népszerűség nélkül «lehetetlen, hogy valamely mű a késő jövődre menjen, bármi gondosan és ékesen legyen is írva».

Hogy a beszédben, a szóhangok kiejtésében némi különbség van az ország különböző vidékein élő magyarok között, s tehát a magyar helyesírás is, mely a kiejtéshez simúl, különböző: oly következetlenség, melyet az írók szabályozhatnak. Dessewffy azt a téves véleményt táplálja, hogy a helyesírás szabályozása a szóhangok kiejtését is egységessé teszi. Ezért közli erre vonatkozó észrevételeit a titkárához (vagy mint ő mondja, csuhadárjához), Dúlházy Mihályhoz írott levelében. Itt is a nyelvszokás alapján áll, a mely — szerinte — akár jó, akár rossz, mindig törvény marad a beszédben és helyesírásban egyaránt. A nyelvszokást csak könnyű és kevés szabály módosíthatja. Ennek kell a vezérszerepet átengedni a nyelv-művelésben is. Hogy egyazon értelem többféle alakkal kifejezhető valamely nyelvben, ez a nyelv tökéletességének a bizonytsága. Sem Kazinczy, sem Döbrentei, de még Révai sem győzte meg Dessewffyt, hogy a finomabban érző közönség nyelvszokását nem kellene tiszteletben tartani. «Kevés élő nyelv van a világon — írja — a melyben annyi egyszerűség (uniformité) annyi sokféleséggel (diversité)

találkoznék, mint a magyarban. Ez csekély ítéletem szerint nem fogyatkozás, ha tökély.» Maga a természet tanította meg a népeket, hogy a szokáshoz ragaszkodjanak, s a szabadságot szerető magyar épen azért irtózik a szokás megvetőitől, mert a természettel jutnak ellenkezésbe.

Kazinczy csodálkozva olvassa Dessewffynek a nyelvszokást védő észrevételeit s meg nem foghatja, hogy «a természettől oly gazdagon kikészített s képzelhetetlen tanulása nagy férfiú» nem akarja belátni azt, a mit közönséges írók is könnyen belátnak. Kazinczy is «szentül tiszteli a szokást», csakhogy azt ismerni kell és érteni; mert a szokásnak némelyikét nem köteles az író tisztelben tartani, másikán túl nem hághat. Sohasem jutott eszébe, — mondja — hogy a nyelvből minden következetlenséget kiirtson; de a jó írónak az a kötelessége, hogy a még ki nem mívelt nyelvből a gondatlanság vagy tudatlanság hibáit kiküszöbölje. Nem sajnálkozik azon, hogy a közönség elidegenedett tőle; a mi kevés olvasója maradt, meglegszik vele. A kelendőség még nem próbaköve a jó írónak. Lám a Mátyási József *Semminél több valamije* mind elkelt; de azért nincs mit irigylenie Mátyási dicsőségén. «Regnum meum non est de hoc saeculo — mondja. Egyéb, a mit óhajtok.» De a Pápaytól felhozott írók dicsőségére sem vágyakozik. A nyelvújítóknak szemére hányják, hogy erőltetve akarják a nemzetet boldogítani. «Igenis, barátom, erőltetve — feleli Pápaynak — mert e nélkül a dolog nem megyen. Így ment ez mindenütt; de ha erőltetve is, mi senkit nem kényszerítünk sem a követésre, sem a tapsolásra, holott ti Sáhgy által ijesztitek Döbrenteit, hogy senki sem fogja venni füzeteket, ha magát a Kazinczy mételeyeitől meg nem óvja; holott ti ellenem külditek Sáhgyt, mint orgyilkost, hogy csapjon agyon, de ne engedje tudnom, ki sujtott.» Ime Kis János, a ki mindig tartózkodó volt az újításban, és a kit az orthologusok is szeretnek a magukénak mondani, nem habozik megvallani, hogy míg a tudomány és ízlés úgy lesznek vezérei, mint eddig voltak, mindig bizonyos lehet a maradék javalása felől, s arra bátorítja őt, hogy el ne ijesztesse magát az ellenkezők sokaságától.

Kazinczy váltig erősíti, hogy újításainak minden józan bírálatát komolyan fontolóra veszi, de valósággal mindegyikre az a felelete, hogy azoknak igazságát el nem ismerheti. Ezt feleli a Szentgyörgyi, Gyarmathy és Horváth András észrevételeire is. Mégis arra szólítja fel Pápayt, hogy ő fedezze föl tévedéseit, mert sze-

retné egyenességének oly bizonyosságát adni, a melylyel a neki tulajdonított hibákat kijavíthatná. «Kevélykedve» áll el hibáitól, ha alapos okokkal győzi meg őt Pápay, — «de a Julieket Julcsáknak soha el nem nevezem» — teszi hozzá.

Azonban ha az orthologus tábor minden fegyvere ellen sértetetlennek érzi is magát Kazinczy, midőn legszorosabb követője is kételkedik a harc sikerében: ez a fordulat gondolkozóba ejti. Kölcseyt értjük, a széphalmi vezér legnagyobb tehetségű tanítványát, a ki csak az imént mutatta be készültségét s bátorságát a *Felelet*-ben; de a ki az irodalom fejlődő központjában, Pesten, léte alatt arról győződött meg, hogy a nyelvújító harcznak mind keletkezése, mind különösen folytatása ártalmas a nyelv fejlődésére s irodalmunk állapotára. Nem mintha Kölcsey véleménye megváltozott volna; ő továbbra is híve az újításnak, de a túlzásokat szánó mosolylyal fogadja, s úgy véli, hogy az új szók nem azon az úton olvadnak bele a nyelv szókincsébe, mint Kazinczy tanította.

Kölcsey most már a nyelv további fejlődését nem is az újításnak tulajdonítja, hanem annak a természetes folyamatnak, mely maga meghatározván célját, a halál*nek* alakból lassankint halál*nak* alakot fejlesztett, s a mely a most kezdődött változásokat is épen így tette volna lassankint szokottakká, vagy örökre feledésbe süllyesztette volna. Mi az oka írónk s a közönség ingerültségének? Az, hogy az újítók a változásokat nagyon kiemelték, siettették, végre oltalmukra keltek s még nevet is adtak nekik.

Az áldatlan harc egyik főtényezője Helmezy, ki a Berzsenyi művei elé írt s Kazinczytól annyira dicsért értekezésével semmi egyebet nem bizonyít, mint hogy a nyelvnek változnia kell, s hogy a magyar nyelvben az utóbbi időben nagy változások történtek. De hiszen ezt senki sem tagadta; az a kérdés: vajjon az erőszakos újítások jók-e vagy hibásak s használnak-e nyelvünknek? Már pedig az újítások nagy része messze túllő a célon. Ezt itélné Kölcsey az értekezésről, ha Szemere vagy maga Kazinczy írta volna is. Az újítás védelmét csak nevetségesnek vagy bosszantónak tartja, mert mind ennek az irodalom szenved kárát. Óhajtáná, bár a neologismusnak még a neve is törültetnék el. «Ki nem látja, — kérdi — hogy a Helmezy mennyegzői jambusaiban* az újítás dühe a Don Quixotte ridicüljéig hágott fel?» De magának a széphalmi mester-

* L. a XIV. k. 155. 197. 228. 366. lapjait.

nek a fordításaiban is sok újítást talál, a melyekről egész bizonyossággal meg merné jövendőlni, hogy azok az utókorra nem hatnak által. Ezért óva inti mesterét, hogy ne vesztegetse költségét az *Erdélyi Levelek* kiadására se, mert ellenfelei mindent el fognak követni, hogy a munkának kelendősége ne legyen, kivált ha megtudják, hogy veszteni valója éppen csak Kazinczynak van.

Kölcsey szerint Kazinczy nem elég alaposan hivatkozik a német irodalomra. Kölcsey a Gottsched és Bodmer tolfecsatái és a magyar nyelvújító harc között semmi hasonlóságot nem talál. A maradékra való hivatkozás pedig nem pótol a harc izgalmiért; hizeleghet ideig-óráig az embernek, de az idő kérlelhetetlenül fog ítélni. Szükségtelen tehát az újítás védelméről gondoskodni. Mert a ki a maga ügyét védi, félig már elvesztette azt. Nem is ítélhet egyes ember az újításokról, sőt a nemzet sem mindig, mivel «az újat sokszor egészen ismeretlen okok fogadtatják el». «Igazságtalanság — írja — az újtól annyira elkapatni magunkat, hogy a nyelv ideáljában egyedül *csak* azt láttassunk szemmel tartani s *csak* az után törekedni. Mert nem hanyatt homlokka! rohanunk-e az egyoldalúságra?» Kár tehát Kazinczynak azzal a gondolattal foglalkoznia, hogy fordításait újra kiadja. A fordításoknak nincs keletük, s csak azért, mert Kazinczy a fordító, munkáit egyáltalán olvasatlanul hagyja a közönség. Ha irodalmunk valaha föllendül, nem a fordítások, hanem a baráti s az erdélyi utazásról írott levelek fogják Kazinczy nevét megmenteni a feledékenységtől.

A szerető tanítvány ragaszkodásának egész hevével törekszik mesterét óvni a rágalmaktól, jellemének lealacsonyításától: mert így fogták fel sokan Kazinczynak a Dunán túliakhoz intézett leveleit, a melyekből csak hízelgést olvastak ki. Annyira félti a tanítvány mesterét, hogy önmagát is vádolja, mért nem ügyekezett már régen visszatartani Kazinczyt az ellenféllel való barátkozástól s az újítás merészségeitől. Különösen az idegenből átvett s meghonosodott szónak (phantasia, symphonia) újra idegen alakra való csigázását (phantasie, symphonie) nem tudta botránkozás nélkül olvasni. Ez az oka, hogy bármennyire szeretné is Kazinczy, hogy fordításait Kölcsey bírálja meg, a tanítványnak mesteréhez való ragaszkodása ezt nem engedi. Igaz, hogy annak sem örül, midőn hallja, hogy Horvát István készül a fordítások bírálatára. Bizonyos, hogy bár régebben Kazinczy mindig Kölcseyt óhajtotta bírálójának, ezek után tőle is kevés oka volt a kívánt javaslattal vární. S midőn Majláth

János gr. a Hormayr *Archivje* számára magyar irodalmi tudósítót keres és Kölcseyre gondol, Kazinczy nem tanácsolja, hogy Kölcseyt szólítsa fel, mert a Pesten töltött idő Kölcseyt egészen kiforgatta önmagából.

Kölcsey ellenkezése nem marad hatás nélkül Kazinczyra. Megvallja, hogy fordításaiban sok olyat talál maga is, a melyek miatt szégyenkeznie kell. Elveinek helyességét folyvást védi, de gyakorlati példáit nem mind javálja s a Lessing és Wieland műveiből fordított darabok átdolgozásában maga is a józan középút felé látszik törekedni. «Most — írja Kis Jánosnak — semmi újítást nem engedek, a mi nyereségére nincs a nyelvnek, s minden szó leírása alatt látom a Somogyiano-Ruszekyano-Kisfaludyano-Tuladunaiano Satyr korbácsát. A mi darabos, a mi tarka, nem lehet szép, s *minden neologismus darabos.*» Hogy műveit kijavítsa, azt tervezi, hogy fordításait újra kiadja két osztályba sorolva. Az első osztályban Cicero szónoki művei és levelei, továbbá Sallustius munkái jelennének meg; a második osztályban pedig Goethe, Lessing és Wieland műveinek fordításai. «A könyvcsinálói pályát futván — írja Desseffy József gr.-nak — mind az ügy, mind személyem java azt kívánják tőlem, hogy a mit a nemzet nyelvéért tenni igyekeztem, minél kevesebb szennyel, minél lehet tisztábban hagyjam.» Újra előveszi tehát fordításait és újításait szigorúbb kritikai szemmel vizsgálja. «Szemem előtt volt — folytatja a Desseffyhez írott levelében — minden szó leírása alatt, a mit a neologismus ellenségei kiáltoznak, s megmutattam, hogy nemcsak szájjal, hanem példával is azt akarom tanítani, hogy *mernünk csak azt kell, a mi nyereségére van a nyelvnek,* és hogy a darabos és tarka nem lehet szép; csak hogy nem mind darabos, nem mind tarka, nem mind homályos, nem mind érthetetlen, a mit a tanulatlan s tapasztalatlan olvasó néz annak.» Megvallja Pápay Sámuelnek is, hogy valóban *sok* volt, a mit pl. a Wieland *Salamandrinjében* tett. A *phantasie, symphonie* alakokat eldobja, és szeme előtt lebeg Pápay tanítása, hogy a túlzások akadályozzák a mérsékelt újítások elfogadását is. Ine, most már nemcsak hirdeti, hogy nem tartja magát csalhatatlannak, hanem tettel is meg akarja mutatni, hogy az ellenvéleményt is becsülni tudja. (L. a 3357. 3358. 3382. 3391—3393. 3398. 3403. 3409. 3423. 3427. 3442. 3453. 3454. 3509. 3517. 3520. 3532. 3542. 3554. számú leveleket.)

Barátai és ellenfelei folyvást hangoztatják, hogy a fordításoknak már lejárt az ideje, s hogy neki kár volt fordítóvá lennie.

Pápay megbocsáthatatlan hibának tartja, hogy Kazinczy, a «nagy genie, ki mind nyelvünk ismeretével, mind poétai lélekkel, mind szép ízlettel a legnagyobb mértékben bír, a milyenben más senki nem», mindig csak fordít és pedig a költői műveket nem költőileg. Menthetetlennek tartja a maradék előtt, hogy mért nem vágyott nemzetünk első költője lenni. Kölesey véleményét a Kazinczy fordításairól föntebb érintettük. Kis János szerint is vételt Kazinczy maga ellen, midőn fordítóvá lett. Mily elevenen s «kellemekekkel tetézve, minden erőltetés nélkül» ömlenek sorai, s mi lehetett volna belőle, ha ifjú korától fogva a saját szárnyaival való repülésben gyakorolta volna magát!

De Kazinczy jobban érzette a maga tehetségét s írói ösztönét, semhogy ez intelmek elvonhatták volna megkezdett irányától. Nyelvünk készületlensége s irodalmunk követelményei vonzották a fordítói pályára, s úgy hiszi, hogy a szellemi haladás megindítására s folytatására több hasznot tett így, mint ha olyan eredeti műveket írt volna, a melynek pl. Kisfaludy Sándor *Hunyadi Jánosa* és Virág *Hunyadi Lászlója*, nem is szólva Dugonics munkáiról. Elismert idegen remekek tartalmilag, alakilag és nyelvileg egyaránt érdeket kelthetnek, s fordításukban a finom ízlésű író a stíl löbb faját bemutathatja; míg eredeti munkán évekig is eldolgozik a sikernek minden reménye nélkül. S ha kora és a «bohó közönség» nem szereti is a fordításokat, az ő választásai mint remekművek megérdemlik, hogy a nemzet a maga nyelvén olvassa azokat. S hiába barátainak minden ellenzése: Kazinczy nemcsak régebbi fordításait dolgozza át újra, hanem ekkor fordítja Ciceronak Catilina ellen mondott beszédeit, leveleit s néhány philosophiai művét is. De mielőtt még bírálatot hallott volna ez új fordításáról, ő maga vette szigorú bírálat alá s Erdélyből visszaérkezvén, csakhamar újra dolgozta s közölni akarta az *Erdélyi Muzéumban*. El is küldötte Döbrenteinek még 1816 végén, de majd egy év telt bele, míg Döbrentei megkapta; ez alatt pedig a folyóirat anyaga felszaporodott, s így a Cícero szónoki műveiből készült fordításokat nem közölhette, jöllehet azok mind Döbrentei, mind Dessewffy tetszését nagyon megnyerték.

E fordításokkal is kifizőtt czélját kívánta szolgálni s a nyelv-újító harc általános hatását erősíteni. «Mint hogy — írja Köleseynek — a mi puristáink szégyenlik Cicerót úgy nem szeretni, a hogy Egmontot, Ossiant és Yorickot nem szeretni nem szégyenlik, ezt bántani nem merik majd, pedig ez ugyanazon szellemmel van for-

dítva. S én ezen ravasz czéllal fordítottam.» Aztán az egész hazát illető beszédek, a melyeket «annyi veszély közt mondta a consul», inkább megragadhatják a közönséget is, mint azon beszédek, a melyeket csak a «lelkes prókátor» mondott. Dessewffy felséges munkának itéli e fordítást s még szeretné néhánynyal megtoldani, a melyeket Kazinczy át is ültet nyelvünkbe s külön kötetben óhajtja kibocsátani: «Hadd lássák — úgy mond — a kiknek nyelvrontó vagyok, ha az vagyok-e itt is, mint p. o. *Ossúnban*. Ők minden írást azonegy magyarsággal szeretnének olvasni, az pedig igazságtalan kívánság.»

Jellemző Kazinczynak a fordításról alkotott felfogására az a vallomás, melyet Kölcsey kifogásaira tesz, midőn Kölcsey a Kazinczy régebbi fordításainak hűségét kétségbevonja. Nem tartotta magára kötelezőnek, — így felel Kazinczy — hogy épen semmi változtatást ne tegyen a fordításban, hanem csak azt, hogy el ne rontsa az eredetit: «Az egész dolgot kell adni, minden vonást nem kíván a fordítás.» Mire Kölcsey azt válaszolja, hogy «a fordítás úgy jó, ha az író a maga eredeti színében tehetjük által a mi földünkre»; csak az ilyen fordítások gazdagítják a nyelvet s biztosítják az irodalmi haladást. (3359. 3382. 3393. 3444. 3455. 3456. 3499. 3538. számú lev.)

Az irodalmi haladás mellett küzd Kazinczy bírálataival is. A Beregszászi és Sipos József támadása a nyelvújító harc győzelmét sokak előtt kétségessé tette az újítókra nézve. Kazinczy régóta készült a támadásokra felelni, nem, hogy személyét, hanem hogy a nyelv ügyét védelmezze. Előbb az újításnak egész történeti folyamatát akarta megírni, majd ismét az újítás védelmét, a melyhez hozzá is fogott, de ismét abbahagyta, bár Döbrentének már oda is ígerte folyóirata számára. Azután mind Beregszászinak, mind Siposnak, mind Zsomborynak együtt akart felelni, de szándékát ismét megváltoztatta. Végre is csak Beregszászit és Sipost óhajtotta a maga felfogásának helyességéről meggyőzni. Így fogott 1817 tavaszán a *Dissertatio s Az ó és új magyar* bírálatához. Föltette magában, hogy a gorombaságoktól tartózkodik ugyan, de a baklövéseket kimélet nélkül felfödi, mert a szelid czirógatás mit sem használ. Pár hónap mulva készen volt a rég tervezett bírálat, a melyet a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztősége egyben-másban enyhíteni akart s felszólította Kazinczyt, hogy bírálatát dolgozza át újra, mert a Sipos munkáját már ügyis megbíralta egy ismeretlen író

J. J. jegy alatt a VII. füzetben. Kazinczy nem volt hajlandó a felszólításnak engedni. Fejér György tehát húzta-halasztotta a közlést. S csak midőn Fejér György 1817 novemberében összezördült a kiadóval, és egy időre Mokry Benjámint vette át a szerkesztést, jelenhetett meg a Kazinczy bírálata a deczemberi füzetben. Kazinczy már jó előre figyelmeztette minden barátját s kikérte véleményöket iránta.

E bírálat az újításnak többször hirdetett alapelveit ügyekszik tisztázni inkább, mint gyakorlati példáit védelmezni. Néhányat, mint *gyönyör*, *diadal*, *mívész*, *szorgalom*, stb. alkalmasint helyesen védelmez: de elvileg a művészi szépet teszi az újítás alapjává, kimondván, hogy «a szépíró nem ismér főbb törvényt, mint azt, hogy írása *szép* legyen». Tudja, hogy így darázfészekbe nyul, a mitől Dessewffy s kivált Kölcey hiába iparkodtak őt visszatartani. Erős meggyőződéssel hirdeti, hogy az ő iránya a nyelv fejlődését hatalmas lépéssel viszi előbbre; minden nemzet irodalma a mellett bizonyít, hogy a neologismusok bővítették a nemzetek eszmekörét s tették lehetővé a szellemi mozgalmat. A korholódás egymagában is az élet jele, s nekünk magyaroknak erre annál nagyobb szükségünk van, minél jobban érezzük, hogy a szabad eszmecsere a nemzeti élet más terén mily leküzdhetetlen akadályokba ütközik. S ha Beregszászit és Sipost csipősen és keményen meglecckézteti is: az ügy érdeke igazolja eljárását. Tudja, hogy ezért kevélynek, veszedelmet-szítónak kiáltozzák s diktátori szerepre vágyónak híresztelik ellenfelei: de legalább az írástudók fogékonysága újra fölgerjed az újítás iránt, s a megbírált írók megtanúlják, hogy «minekelőtte másszor meg akarnak szólalni: ismerkedjenek meg a dologgal, a melyet tanítani akarnak s azokkal, a kik a dolog felől pro et contra írtak». Mert hiszen mióta a harc tüze kilobbant, mindig azt tapasztalta, hogy az ellenfél semmit sem akar tanulni; elég, hogy «a magyarság szent lelke megszállja őket», mint a quakereket s felállanak a szószékbe hirdetni az üdvözítő vallást. Ha más czélt el nem ért is e bírálatával, annyit sikerült elérnie, hogy az orthologusok nem nézik le oly kevélyen a nyelvrontókat, s Ruszek nem másoltatja oly sokak által a Kisfaludy Sándor hírhedt levelét. Tudja, hogy ellenfeleit nem sikerült meggyőznie, de ezzel a reménnyel nem is áltatta magát; a ki az okoknak készakarva nem enged, azt megtéríteni lehetetlen, pedig ellenfelei mind ilyenek. Kedve lett volna azt kiáltani Beregszászinak és Siposnak, a mit az 1790—91-ki országgyűlésen Pálffy kiáltott Batthyánynak: «Si scit, loquatur, sed

non scit, ergo taceat»; de a türelmetlen purismust, mely minden áron monopoliumot akar csinálni a nyelv ügyéből, fegyvereinek izléstelen használatában nem kívánta utánozni.

A nyelvszokásnak sokat vitatott kérdése, legalább stílbeli alapon, világosabb értelmezést nyer Kazinczynak e bírálataiban, mint addig bármikor. Itt mondja ki Kazinczy először, hogy a szokás fogalma más az orthologusok, más a neologusok szerint. Amazok csak a népnyelvi szokást ismerik alapnak, emezek a nép nyelvében az idők folyamán meghonosodott szokást, de a jó írók műveiben található szokást is, a «consensum eruditorum», mint Quintilianus mondja. «A mi szokásba megyen — írja Kazinczy — annak kezdődni kell, s nem értjük, miért lehetne jobb, a mi a *seregben* veszi eredetét és ott csak *vaktában* támad, mint a mit az író, s okok után, kezd, bár az ő okait minden nem érti.» E némileg igaz, némileg hamis tanítás bizonyára nagyban hozzájárult a helyes középút kijelöléséhez, mert a népnyelvi szokás adataira nem hivatkoztak oly föltétlenül ellenfelei, mint előbb. Meglátszik, hogy Kazinczy mind Horváth András, mind Dessewffy fejtegetéseiből sokat okult. Azt kívánja, hogy a mi a nyelvben «kár nélkül» megmaradhat: «illetés nélkül megtartassék»; de a nyelv *tulajdon* szépségei idegen szépségek által neveltesse, s «literaturánk nemzeti bélyegget és szint bírjon ugyan, de mégis olyat, hogy poétáinknak s prósaistáinknak remekműveik a *szépnek* örök példányaihoz . . . hasonlíthassanak».*

Látni való, hogy Kazinczy egy lépéssel közelebb jár ellenfeleinek felfogásához és legalább megmutatja a lehetőség határát, a melyen a két régi ellentétes felfogás idővel kiegyenlítődhetik. Úgy véli Kazinczy, hogy ha olvasója nem minden józan értetemen nélkül való, nem maradhat továbbra a Beregszászi és Sipos felekezetén, hanem neki ad igazat, még ha előbb ellene volt is; mert látni fogja, hogy az újításra valódi okai voltak, s nem a minden áron ellenkezni akarás csábította a veszedelmesnek hirdetelt pályára. «Örvendek -- írja Kazinczy Kis Jánosnak — hogy perlek, és hogy velem perelgettek: addig korholjuk egymást, hogy végre simákká válunk: különben tovább tartana darabosságunk. S utoljára is csak a makacs veszt; mert a ki nem makacs, abban keresi dicsőségét, hogy elfogadja, a mit lehet és kell.» Örvend azon is, hogy egyik

* Tudományos Gyűjtemény 1817. évf. XII. f. 87—105. lapjain.

barátja (Nagy Gábor) szerénynek találja bírálatát, s hogy tehát a diktátori szerepre vágyással nem vádolják, mint gondolta. Dessewffy is nagyon illendő hangúnak ítélte s csak azt ügyekezett barátja előtt megmagyarázni, hogy «minden szó szép, ha a dolgot kiteszi, érthető s a tárgyhoz van alkalmaztatva és ha nemzeti szabású». «Nem lehet — folytatja — s nem is kell talán, hogy minden szót bájos hangzás emeljen; mind kellő, mind lágy, mind kemény hangzatokra van szükség . . . a jó ízlés abban áll: érezve tudni vagy tudva érzni, hol és mikor kelljen e vagy ama szóval élni.» A jó ízlés pedig nem egyéb, mint az érzésnek a józan észszel való összhangja. Kis János szerint a Kazinczy bírálatát olvasóinak értelmesebb része köszönettel fogadja, általában pedig meggyőződhetnek a «benne foglalt igazságokról». «Minden esetre remélni lehet, hogy az efféle tanítások által még a leghatalmasabbak is ha egészen meg nem térnek is, jóval engedékenyebbek fognak lenni.»

Maga Sipos József is (a ki inkább csak Pethe Ferencznek a bírálat alá írott jegyzeteit, a melyeket Kazinczynak tulajdonított, vette rossz néven) sokban megváltoztatta előbbi véleményét. *Vélekedés a nyelvmívelés dolgában* című feleletében* csak a könnyen érthetőséget kívánja az új szóktól, hogy «ha a dolgot vagy gondolatot olyan szóval ki lehet fejezni, mely az egész nép vagy annak nagyobb része előtt már régen ismeretes, hagyódjon meg az»; vagy ha az idegen átvételre tős-gyökeres magyar szavunk van, emezt használjuk; az új szók «a mikor csak lehet», a nyelv törvényei szerint képeztessenek, s ha egészen új szót alkotunk: «magyaráztasson meg annak jelentése úgy, hogy azt minden, ki a nyelvet érti s a dolgot felveheti (felfoghatja), megérthesse»; mert «a nagy erőltetés ritkán ütött jól ki». Kazinczy a maga bírálatának eleven hatását szemlélte a Sipos József válaszában s nem habozott kimondani hozzá írott levelében, hogy e válasz őt Sipos barátjává tette. Beregszászi szintén felelt a Kazinczy bírálatára, de a *Tudományos Gyűjtemény* ezt nem közölte, s így Kazinczy egyelőre győztesnek tarthatta magát. (3447. 3449. 3503. 3514. 3520. 3532. 3538. 3540. 3542. 3544. 3557. 3566. sz. lev.)

Csak Kölcsey nem osztozott mesterének e bírálat megjelenése és fogadtatása iránti örömeiben. Ő inkább azt szerette volna, bár Kazinczy egyáltalában meg se írta volna, mert ép oly kevés

* Tudományos Gyűjtemény 1818. évf. II. f. 89—94. lapjain.

hasznot hajt irodalmunkra s épen oly sok kárt tesz, mint mindaz, a mit az újításról írtak. Az önvédelem és bírálat közötti nagy különbséget hangsúlyozta. Bírálni — úgy mond — az egész világot szeretné, de a maga védelmére egy szót sem írna, ha napnál fényesebb igazsága volna is. Azonban a költészet fejlődését legkiválóbb képviselőinek bírálatában mutatni be kétszeres haszonnal járhat. Ily szempontból írja bírálatait Csokonai, Kis János és Berzsenyi költészetéről s fog bele a Dayka bírálatába is, de a melynek csak bevezetése készül el, s ezt is csak titokban közli mesterével Szemere Pál. Valóban erélyes elhatározásra s a bírálat hatása iránti mély meggyőződésre volt szüksége az ifjú Kölcseynek, hogy a Csokonairól és Berzsenyiről szóló bírálatát megírja s Döbrentei és Vitkovics, sőt a budapesti írók sok kifogása mellett is változatlanul közzé tegye.

Csak az imént járta be az országot Kisfaludy Sándornak Ruszekhez intézett levele, mely a bírálatot egyáltalán elítélte; Kisfaludy felfogásában osztozott az egész Dunán túl, sőt a magyar írástudóknak legnagyobb része. Horváth András meg épen ekkor vonta kétségbe a kritikai vetélkedésekből eredhető bármiféle hasznot. «Mit érnek — kérdi — az írással változtatott patvarkodások, melyek önként éles kifakadásokat nemzenek? . . . A viszonos hevet gyúlasztó írások mind íróinkat fogyatják, mind kölesönös bizodal munkat megvesztegetik.» Hányszor kell Kazinczynak pályája kezdetétől bizonyítgatnia, hogy az eszmesúrlódás üdvös eredményeket szül; hányszor kell a saját példájával is megmutatnia, hogy a vitakozás a szellemi életnek erjesztő kovásza, melytől az egyszer fölvetett kérdés ide-oda hullámszik, érlelődik s végre megtisztul. Ő készíti el az utat Kölcseynek. Innen érthető, hogy a Kölcsey bírálataiban mintegy a maga érdemeit is érzi. Összehasonlítván a Kisfaludy Sándorról írott bírálatát Kölcseynek a Kis Jánosról mondott bírálatával: arra a meggyőződésre jut, hogy «tojás és tojás egymáshoz inkább nem hasonlíthat», mint a két bírálat. «Én Kisfaludyt — úgy mond — nagy költőnek mondtam, seris nepotibus umbra, de a mellett elmondtam, hogy hibás darabjai is vannak — mint Kölcsey Kistről. Én elmondtam, hogy némely darabjai nem illenek ide — mint Kölcsey Kistről. Én elmondtam, hogy Kisfaludyban sok alacsony s hibás szólás van — mint Kölcsey Kistről. Fejér prof. 19. Apr. 1815. szemembe monda, hogy Kisfaludy meg van általam bántva, mert való, hogy neki tízezeret adtam, de tízezeret el is vettem tőle, s ime ő felvévé azt a recenziót, a mi épen így bána Kissel.»

A Kis Jánost illető gáncsokat magára veszi Kazinczy, mert ő a kiadó. Miattok a viláért sem neheztel. Nem neheztel a megbírált költő sem, sőt köszönetet mond a szerkesztőségnek, hogy közölte a bírálatot.

(De mily egészen más hatása volt a Csokonairól és Berzsenyiről írt bírálatoknak. Röviden azt lehet mondani, hogy Kölcseyt a közönség jó része a magyar költészet, mi több, a nemzetiség ellenségének tekintette e bírálatok után. Csokonai iránt elfogúltak és kegyetlennek, Berzsenyi iránt kíméletlennek s a hazafi érzésben gázolóknak. Osztozott e fölfogásban az írástudók majd mindenike. Szerintök csak az irigység sugalhatta e bírálatokat, s egyszerre többen is vizsgálni kezdték a Kölcsey költészetét, keresgették költői árnyoldalait s a maga háza előtti seprésre útasították. Még a szeliden s aránylag józanul ítélők is csak sértegető szándékot láttak Kölcseyben: a tanúltságot, az érett megfontolást, a biztos és nyugodt ítéletmondást s a hivatottságot egyedül Kazinczy érezte és üdvözölte benne. Horváth Ádámnak úgy tűnt föl a Kölcsey kritikája, mint midőn «az ebek többen kirohannak a kocsi eleibe s mérges ugatással kapkodnak a lovak orrához; minekutána látják, hogy azoknak nem véthetnek, egymást marják; már ők azt magok tudják, miért cselekszik, de többnyire így van». «Vajjon — kérdi — a külsők (külföldiek) midőn látják a mi ilyen harapódzó sértegetésinket: nem alkalmaztatják-e mi reánk ezt a nevetséges kutya-szokást? hogy mi is elébb közérővel kikeltünk a közügy mellett s nevezetesen a kihalt deák nyelv gyakorlása ellen, és még vége sincs az ostromnak, már egymást sértegetjük.» S erősen megszólja «az újmódi recenziókat», a melyek az írókat visszariasztják a munkától; ennek pedig csak a nemzeti ügy vallja kárát, mert «Bécsben sok rossz akaróinknak kedvet csinál». A Dunán túl többen szándékoztak a *Tudományos Gyűjtemény*be írni, de látván, mily kegyetlenül bánt Kölcsey a nemzet első költőivel, letették a tollat s még a folyóiratot sem olvassák többé. Horváth Ádám tévesen azt hiszi, hogy Fejér György is e miatt vált meg a szerkesztéstől. «Úgy látom — írja — hogy a redactorok maguk is vettek észre valami kedvetlenséget, de nehezebb azt meggyógyítani, mint okozni. Kivált azt, a mivel az *egész nemzet van megsértve*, igen szívekre veszik.» S nem kevesebbre határozza el magát, mint hogy a *Tudományos Gyűjtemény* egész első évfolyamát kritika alá veszi s megkínálja vele a szerkesztőséget; ha pedig az el nem fogadja, Bécsben

akarja külön kinyomatni. Természetes, hogy ilyen bírálatot nem közölhetett a folyóirat, Bécsben sem jelenhetett meg, s az egész bírálat kéziratban maradt.

Kazinczy szokatlanul éles hangon válaszol Horváth Ádámnak: «Az Isten szent nevéért — írja — ne keseríts el, édes barátom! Ugyan mi lel téged, hogy már te is mai módi recenziókat emlegetsz?» S azt kérdi: vajjon egyáltalában semmiféle bírálat, vagy csak feddő ne legyen-e? Hiszen az írók és közönség fejlődésének épen legjobb iskolája a bírálat, a mely csak akkor haszontalan, ha az íróban mindent javal. Vajjon nem szabad-e a magyar költőkben hibát találni, holott még a napban is vannak foltok? S azért, hogy Kölcsenynek minden állítását el nem fogadhatjuk: azt kell-e itélnünk, hogy őt csak sértegető szándék vezette? S nem inkább az a törekvés-e, hogy a költők és művészetők viszonyából irodalmunk állapotára vonjon következtetést? Igaz, ha Kazinczy volna a szerkesztő, egyetlen bírálatot sem közölne, mielőtt a megbírált íróval el nem olvastatná, s így megelőzné a gorombaságokat s hamis tanításokat. Így tett ő Kisfaludy Sándorral és Pápay Sámuellel. Egyébiránt mindig az a kérdés: igaz-e a bíráló ítélete? Ha igaz, nemeslelkű ember nem veheti rossz néven; ha nem igaz, a tévedést megbocsátja. «Hidd el, barátom — írja — a recenzióknak s tolccsatáknak nagy hasznok van. Engem in effligie számárra ültete Somogyi és az ő társai, mert a réz (a Mondolat czímképe) nem Somogyié, s mi volt a következés? Ő szégyenli a mit tett, én nem szégyenlem, s engem vigyázóbbá teve a bántás, pedig arra szükségem volt; mert te, a mint írod, megszűntél fejtörő lenni, én pedig azzal halok meg, ha keresztre vonnak is.»

S erős meggyőződéssel hirdeti, hogy a közpályán működő embernek nem szabad nagyon érzékenynek lennie. Nem sajnálja, hogy sokan, a kik írni akartak a *Tudományos Gyűjteménybe*, a Kölcseny bírálatai után lemondtak e szándékukról. A ki annyira el van telve önmagával, hogy nem tudja békével tűrni a bírálatot, csak annyit ér, mint az olyan katona, a ki azért nem akar csatába menni, mert attól fél, hogy valaki meg találja karczolni vékony bőrét. Őt a bírálat nem tántorítja el szándékától s irányától, mert azt hiszi, hogy működésével használhat az irodalomnak s a nemzet közügyének. Az eszmesürlődés mindaddig hasznos, míg a sürlődő feleknek darabosságaik vannak; pedig neki is vannak; némelyeket már maga is szemügyre vett, mások még többet megláthatnak.

Most már nem óhajtja, mint régebben — mikor a közönség fogékonyságát minden eszközzel élesíteni kellett — hogy szokatlanul éles legyen a bírálat. «De valóban — mondja — a recenzióknak az igen rosszak ellen kíméletlennek, a jók, de megtévedtek ellen szabadoknak, bátraknak kell lenni, mert eddig is mindég az volt bajunk, hogy az írók nem rettegván az ostort, gond nélkül írtak. Mindég lesz író, ha mindég ostorozzuk is őket, s a recenzióból, ha az olyan jó, többet tanul az olvasó, mint a sok olvasásból.»

Legkényesebb volt Kazinczy helyzete Berzsenyivel szemben. Előtte sem hallgatta el, mennyire örvend a Kölcsey bírálatainak; de a mit más barátai előtt csak mellékesen érintett, Berzsenyi előtt bővebben kifejtette: hogy Kölcsey állításai csak félig igazak: Berzsenyi epistoláit nem lehet elítélni, mint Kölcsey tette, s néhány más költeményt is védelmébe vesz. De Berzsenyit Kazinczynak e mentegtetése, a mely különben is Kölcsey legnagyobb gáncsait érintetlenül hagyta, nemcsak ki nem engesztelte; ellenkezőleg azt hitte, hogy neki is része van a bírálatban, s míg előbb tanácsot kért tőle az ellenbírálatra nézve, most, Kazinczy levele után, pár évig a búskomorság kegyetlen convulsiói között, hallani sem akart semmiről, a mi a bírálatra emlékeztette.

Á Csokonairól írott bírálaton, mely a széphalmi mesternek legjobban tetszett, mert «nagyon igaz és nagy elkészülést mutat», Dessewffy ütközött meg leginkább. Kazinczy azt ítélte, hogy a Szemere Pál *Reménye* és Csokonainak *A reményhez* című dala úgy viszonylanak egymáshoz, mint a legtisztább arany és a legtisztább tűző gyémánt a rézhez és a legrosszabb agáthoz. Dessewffy nem mondja, hogy a Szemere sonettje nem szép, de azt erős meggyőződéssel s alapos okokkal bizonyítja, hogy a Csokonai dala is van olyan, ha nem szebb. S azt itéli igen helyesen róla, hogy ha bármely nyelvre lefordítanak a két költeményt: a külföldi nemzetek előtt Csokonai nyerné el a pálmát. Dessewffy a Csokonai egész költészetéről oly talpraesett megjegyzéseket tesz, a melyeket a Csokonai bírálói maig is komoly figyelembe vehetnek. «A finomabb ízlés — írja — némelyeket ugyan hol itt, hol amott kimozdítana Csokonai darabjaiban, sőt némely egész darabokat kiutasítana könyveiből: de ritkán adna valamit a megmaradókhoz, mert az ő nézőpontjai magosak, nagy tájt foglalók s igen szerencsések; rajzolatnak formái akár egészekben, akár részleteikben, akár körülvonásaikban hathatósak és merészek, a festések elevenek és elpuhító lankadko-

dások és érzelékenységek nélkül mind elme-, mind szív-érdeklők, s a fül is majd mindég kielégítették a bájos éneklőtől.» Bár csak — úgy mond — mostani költőink olyanok lehessenek a jövő előtt, mint Csokonai, minden ú. n. «mázolásai» mellett is. «Őtet a természet bélyegzé fel költőnek.» Akármely országban született volna is: eredetisége s hajlékony képzelete mindenütt megkülönböztette volna társaitól. «Fő bélyege, mint minden nagy elmének, a természetiség, mely ha valóban az, soha sem durva, mert különben aljasság. Sokkal ritkább, sokkal nehezebb a természetet utólni, mint akármi más czifrákat.» Kazinczy Csokonaival homlokegyenest ellenkezik a költői alkotás lényegére és alakjaira nézve. Amaz csupa mesterkéltség, emez majd mindig természetes. Csokonai, így ítél Kazinczy, olyan a magyar költők között, mint a németalföldi iskola tagjai a festők között. Kazinczy egész életében küzdött a vaskos természetesség ellen, mert szerinte nem az életet kell utánozni, hanem az eszményi szépet. Dessewffy szerint a természet utánzása a művész első feladata. S Kölcsey is jobban tenné, ha a természetességre törekednék, legalább belátná, hogy nem oly könnyű hasonlítani Csokonaihoz. S kérdi: «Ugyan miért vagdalkozik a lángeszű, nemzetünk díszére teremtett, korán elholt Csokonaink árnyékával? Elhíheti nekem, hogy nem fény, nem villám, nem világosság vala mindenkor az, a mi őt a dicső árnyékkal való küzdésében segíté.» Dessewffy nem tudta Kazinczyt eltéríteni pártos izlésétől s azon megrögzött téves véleményétől, hogy Csokonainak «minden valamire való műve valóságos mázolás». Nem is tudott érdemlegesen válaszolni Dessewffy fejtegetéseire, csak a kritikai szabadság elvét vitatta, melyet Dessewffynak esze ágában sem volt tagadni.

Minden esetre jellemző a kor felfogására, hogy még oly kiváló képzettségű férfiú is, mint Dessewffy volt, oly tévesen ítélte Kölcseyről. Kazinczy legalább azt a vigasztalást érezhette a Kölcsey támadásain, hogy az írástudók nem egyedül őt vádolják a szabad vélemény bátor kimondásáért, hogy «mocskolja írónkat s *ez által a nemzetet*». Mintha «a rossz író bántani nem volna szabad, és a ki ezt teszi, a nemzetet sérténé!» (3391. 3405. 3409. 3421. 3501. 3507. 3531. 3532. 3543. 3547. 3559. 3568. 3569. sz. lev.)

Azonban sem a maga példája, sem a Kölcsey ellen hangosan nyilatkozó közvélemény nem lohasztotta Kazinczy kritikai bátorságát. Dicsekedett is, hogy a veszedelem őt meg nem félemlíti, sőt keresve-keresi az alkalmat, hogy vitát indítson. Márton István pápai

tanár *Keresztyén moralis kis katechismusát* ketten is élesen megtámadták a *Tudományos Gyűjteményben*.* Kazinczy az első bírálóban Fejér Györgyöt, a másodikban Varga István debreczeni tanárt sejtette. Mind a kettőt nagy elégedetlenséggel emlegették a szabadabb gondolkozású protestánsok s úgy hitték, hogy a szerző és bírálóinak felfogása közötti legfőbb ellenmondást egyrésztől a különböző vallás, másrésztől pedig Kant philosophiájának hatása okozta. Márton István maga is felelt e bírálatokra. De az elsőre írt válaszát a folyóirat nem közölvén, bátyja, Márton József, külön nyomatta ki e választ Bécsben s arra kérte a folyóirat szerkesztőségét, hogy e kis füzetet mellékelje a folyóirathoz s erre a tartalomban figyelmeztesse olvasóit. A szerkesztőség e kérelmet nem egészen teljesítette, azonban kiadta Varga új bírálatát. E körülmény Kazinczyt is megszólalásra ösztönözte. 1818 februárjában vizsgálat alá vette a Márton két bírálója ítéletét s kivált a Varga orthodox felfogását ostorozta, mely a hit miatt ellenségévé lett a józan észnek. Kazinczy a debreczeni tanár támadásában azt a titkos rúgót ismeri föl, a mely a debreczeni theologusokat már régebben Kant philosophiája ellen ingerelte. Úgy véli, hogy Márton Istvánnak is azért ellenségei a debreczeniek, mert Márton István Kant tanítványa, s a hamu alatt lappangó tüzet most épen a nevezett munka lobbantotta lángra. Kazinczy elszörnyülködve panasolja, hogy a kiknek világosságot kellene hirdetni, a sötétségnek legmakacsabb szószólói, mert az ést és vallást ellentétbe állítják egymással. Ezért mind a «megtámadott jó ügyet», mind a derék író taltalmába veszi s pedig annyi bátorsággal, mely méltó csodálatot kelt, hogy világi ember létére miképmérésztelt a theologusok vitájába ily hangon szólni. «A mi prudenseink — írja Szabó Jánosnak — azt fogják mondani, hogy esztelen tettet teszek, midőn magamat a két veszekedő fél közé avatom; megtanúlhattam volna, hogy az *okos* ember, a két veszekedő előtt sietve megyen el az utcán. De én ezen ő okosságokon úgy nem kapok, mint ők nem az én esztelenségeimen. A kiknek az igazság ügye s a nemzet culturája igazán kedves, szeretni fognak esztelenségemért, s az, a mit mondok, nem mindenütt kösziklára esett magv léssen.»

Kazinczy a maga bírálatát megküldötte Márton Istvánnak s kérte, hogy ha valami igazítani valót talál benne, jegyezze föl kíván-

* 1817. évf. X. f. 100—108. l. és 1818. évf. I. f. 78—86. l.

ságát. Márton nagy köszönettel fogadta Kazinczy kritikáját s egész mértékben helyeselte. Rajta kívül Vályi Nagy Ferencznek is megküldötte Kazinczy a bírálatot s tőle is dicsérettel kapta vissza. Így azután Szabó Jánossal, a Vay Miklós gyermekeinek nevelőjével, felküldette Bécsbe a Magyar Kurirnak, melynek szerkesztősége külön munkában ki is adta a *Tudományos Gyűjtemény* bírálataival s Márton Istvánnak azokra irt válaszaival együtt.*

Kazinczy alig várta, hogy bírálata megjelenhessen. Szokása szerint már előre figyelmeztette barátait s közölte a bírálat legfontosabb részeit. Tudta, hogy sokan elítélik e miatt. De «az ily bajba avatkozni *kötelessége* a jó embernek, kivált midőn látja, hogy sok köztünk az Arimathiai József». «Én — írja Döbrenteinek — ezen munkámon kimondhatatlanul gyönyörködöm: herosa vagyok az igazságnak s Mártont lelkesen védelmezém gonosz bántója ellen... Elhül Debreczen, hogy a világi ember tanítja a tisztelteseket vallásra, még pedig úgy megkapván, hogy nem mozdulhatnak.» Soraiban a felvilágosult író vallási felfogása nyilatkozik, s alap gondolata ugyanaz, mint a melyet Vulkán Sámuel nagyváradi püspök mondott: «Christianorum vero omnis religio est vivere sine scelere et macula.» Kant elveit hévvel védelmezi s azt itéli, hogy ha magyar ellenségei megérteni törekednének a nagy bölcsekedőt, mindnyájan tanítványai lennének. A bírálót nemcsak protestánsnak nem, de még kereszténynek sem tartja. «Kantot — úgy mond — istenleni nem kell, de miért ördöglenni? s azért ördöglenni, mert mi nem vevénk magunknak azt a nem könnyű fáradságot, hogy az ő tanításaival, sőt csak nyelvével is, teljesen megismerkedjünk.» Ne rettegjünk az igazságért síkra szállani azért, hogy egyik rendszert a másik megdönti. E küzdelem folyvást tart, mert «az emberek újságokon kapó s ósághoz ragaszkodó, egyenes és makacs, nemes és nemtelen, szelid és virrongó teremtések». (3561. 3563. 3564. 3571. 3573—3575. sz. lev.)

De ha a kritikában dicsekszik bátorságával Kazinczy: az *Erdélyi Levelekben* annál inkább óvakodik, hogy olyat ne mondjon valakinek, a mivel az illetőt megsérthetné. Itt minden sorára, minden szavára vigyáz, hogy mindenből csak az erdélyiek iránti hálája tűnjék ki, a kiknek szíves vendéglátása annyira lekötelezte. Azért óhajtáná művét mennél előbb a közönség kezébe adni, hogy láthassa

* L. a 3561. sz. levél jegyzetét.

Erdély, mikép sem hálátlanra, sem alacsony csapodásra nem pazarolta kegyességét. Mióta visszaérkezett erdélyi útjáról, minden idejét e művének szentelte, s ezért barátainak is ritkábban írt, mint szokott; mert úgy tervezte, hogy még az 1817. év folyamán sajtó alá adhatja. Márczius elején készen volt az első kidolgozással, melyet azután, hogy hiteles adatokkal lépjen a közönség elé, minden erdélyi barátjával közölt, különösen pedig Döbrenteit halmozta el kérdésekkel, a melyekre türelmetlenül várta a feleletet.

De még jóformán el sem készült az egész művel, mikor már kétszer is újra dolgozta. Így érthető csak, hogy márczius elején tudósítja barátait munkája bevégzéséről s már 19-kén azt írja Kis Jánosnak, hogy harmadszor dolgozza újra, mert «a munka csak akkor van jól, mikor rajta nincs mit igazítani». Arra törekszik, hogy «oly jót adjon, a milyen csak tőle kitelik». Ekkor úgy gondolja, hogy negyedszer már nem szükséges átdolgoznia, legfőlebb ha itt-ott megigazítja az erdélyiektől kapott adatok után. De minél többel olvastatta barátai közül s minél több adatot kapott Erdélyből, annál inkább nőtt az anyag, s annál inkább módosult művének eredeti szerkezete. Június 7-diki levelében azt írja Rumynak, hogy az *Erdélyi Leveleket* most negyedszer dolgozza újra, s ez még nem az utolsó. Dessewffyt pedig július 21-kén arról értesíti, hogy a negyedik átdolgozással augusztus elejére készen lesz, ha a várva várt új adatok megérkeznek. Egyszersmind nemcsak közli művének az előkelő erdélyi férfiakról írott részleteit, hanem a negyedik kidolgozást egészben is bírálatuk alá bocsátja. Dessewffynek személyesen akarja felolvasni s készűl Cserey Farkashoz Krasznára, hogy ne csak adatai legyenek hitelesek, de az író ítélete is lehetőleg megegyezzek az ottani fel fogással.

Ez alatt pedig már egy pár mutatványt közzé is tett a *Tudományos Gyűjteményben* *) s nagyon megnyerte az olvasók tetszését. «Igen sokan írtak nekem — tudósítja Trattner — mely nagy gyönyörűséggel olvassák az Erdélyi Leveleket és óhajtanák különös munkában kiadva olvasni.» Trattner késznek is nyilatkozik a mű kiadására, de Kazinczy azt válaszolja, hogy mivel leveleit Dessewffyhez intézi, nem akar nála nélkül ez ügyben határozni, mert Dessewffy magának tartja a tulajdonjogot. Mindenesetre kár, hogy Kazinczy elszalasztotta a kedvező alkalmat, a mely többé — úgy látszik —

*) 1817. évf. II. f. 91—96. l. és IV. f. 32—35. l.

soha sem kínálkozott egész életében. Valószínűleg azt hitte barátainak szerfelett dicsérő ítélete után, hogy maga is minden kockáztatás nélkül kiadhatja művét.

Mert nemcsak a megjelent mutatványok tetszettek, de a kik az egészet olvashatták kéziratban, csak magasztalással szóltak felőle. «Én — írja Szemere Pál — az erdélyi utazásokat uram bátyám minden dolgozásai között a leghatalmasabbnak érzem, hiszem és vallom . . . Mely sok és sokféle tudomány . . . s távol minden pedántságtól! mely scénák, mely romantisch scénák, minden affectált romantismus nélkül! minden, minden a leggenialisabb. Én ugyan el vagyok varázsolva a gyönyörű s hatalmas levelektől.» Dessewffy nagy megtiszteltetésnek tartja, hogy Kazinczy hozzá intézi e leveleket. «Úgy fogok én — írja — a jövődő nyom előtt megjelenni, mint a szálló sas terepély szárnyai alatt kapaszkodó ökörszem.» S midőn az egészet elolvassa, elragadtatott örömmel festi műélvezetét. «Nem tudom lefesteni — írja 1818. január 7-ki levelében — minő gyönyörrel öntötték el lelkemet Erdélyi Leveleid; megtetszik belőlök a szép előadásokban gyakorlott elme, kilátni rajtok a tárgy ismétlett feldolgozásának tökélyeit, nem pedig gondjait. Az elsőbb levelek valamennyire érintetlen hagyják az olvasót; de mennél tovább indulék benne, annál inkább vonzottnak magokhoz, és annál jobban vágyék nemcsak elébb haladni olvasásokban, hanem mulatni is magamat tanúsággal és kellemekkel eltelt foglalatjokkal. Szint' olyan a Borghese híres villájába a bémenetel, nem sejtí meg az érkező a csoportosan reá váró örömöket.» Meg van győződve, hogy az egész haza nagy javalással fogadja. Ő alig meri Kazinczy műve után a magáét, a *Bártfai Leveleket*, kiadni, oly disztelennek látja a maga ecsetjét a Kazinczyé mellett, és csak azzal vigasztalódik, hogy meghitt barátja okozza kétségeit. Kölcsey, mint föntebb láttuk, szintén azt ítélte az *Erdélyi Levelekről*, hogy ha valaha irodalmunk virágzani fog, e műve után fogják a Kazinczy nevét emlegetni, midőn sok egyéb dolgozásai rég feledésbe jutnak. Ő és Szemere Pál arra ösztönözték mesterüket, hogy művét újra átdolgozván, Matthissonnt ügyekezzen követni; Kazinczy azonban a maga és Matthisson utazása között semmi hasonlóságot nem talál. «Én — úgy mond — nem vagyok Matthisson, s itt még Matthisson sem írta volna azon leveleket.» Bár annyiban csakugyan hasonlít hozzá, hogy a mint Matthisson a francia, olasz és német hercegekkel és tudósokkal eltöltött óráit emlegeti: neki is az az ösztön adott tollat a kezébe, hogy átélte örömeit felújítsa s

Andrásfalván, Zsibón, Branyicskán stb. töltött óráinak emlékezetét fentartsa.

Azok között, a kik az egész kéziratról ítélhettek, nagy önérzettel emlegeti Kazinczy Sissak kapitányt, a b. Splényi Gábor tábornagy segédtisztjét, a kinek azért mutatta meg *Erdélyi Leveleit*, mert Sissak jól ismerte mind azon vidékeket, a melyeket Kazinczy bejárt. Panaszolta Sissaknak, hogy valahányszor kéziratát előveszi, mindannyiszor megütközik azon, hogy művében nem talál *mélységet*: csak «megilleli a hűrt, mint a fecske a víz színét s elröppen fölötte». Sissak ellenkezőleg «igenis sok mélységet, szédítő mélységet» látott a műben; de ezt csak az veszi észre, a ki olvasni tud a sorok között is, mert a közönséges olvasó meg nem sejtí az általa csodált mélységet.

Azonban erdélyi barátai, különösen Cserey Farkas és Döbrentei felakadtak az *Erdélyi Levelek* szer fölötti magasztalásain, noha Kazinczy váltig erősítette, hogy meggyőződése ellen senkit sem magasztal, s a kiről dicsérőleg nem szólhat, arról egyáltalán említést sem tesz. A művészi arcképfestőkről varr hímet, a kik csak a szép vonásokat örökítik meg, de ezeket nagyon kiemelik s minden olyat elhagynak, a mik a szép vonásoknak árthatnának. Kazinczy is csak arra vigyáz, hogy barátaival töltött szép óráit rajzolja «csillogó s meleg ecsettel». Nem tartózkodik a részletes festésektől, mert ezek adnak élénkséget leírásának. E mellett egész egyéniségét be akarja mutatni nemzetének, vallási, politikai s bölcséleti gondolkodásával együtt, hogy «a kinek a hallásra füle van, érthesse». Minden törekvése oda irányúl e művében, mint egész életében, hogy nemzetét finomabb és nemesebb érzésre, szabadabb gondolkozásra ösztönözze; mert itt az idő, hogy tegyünk valamit: végre derülni kezd az ég felettünk, s az ártalmas ködök ritkúlni kezdenek. S hogy e célját elérje, háladatoságból s tiszta igazságérzetéből («mert Erdély közel sem oly romlott, mint Magyarország») sok olyat mond, a mi a tőle ismert férfiaknak és nőknek egyaránt kedves lesz.

Azzal hizeleg magának, hogy e műve ellenségeit is kiengeszteli. Igaz, hogy eszményít: de ő nem középszerű művészeket utánoz: és a kiket a szeretet hevével rajzol, megérdemlik, hogy az utókor is tisztelettel említsé nevöket. A Döbrentei kifakadásaira mégis változtat egyet-mást rajzain, s maga is belátja, hogy «a mérték nélkül adott magasztalás kárt teszen azoknak, a kik azt mérték nélkül is érdemlik». Arról győződik meg, hogy ha helylyel-közszel azt nem

éreztetni az olvasóval, hogy bizony Erdélyben is talált olyat, a mit nem javalhat, szavai elvesztik hitelüket. De a gánccsal nagyon szeliden bánhat, hogy az oly utazó sorsára ne jusson, a ki végigszalad valamely vidéken néhány nap alatt s mindenről megfontolatlan ítéletet mond.

1818 elején elkezdi műve ötödszöri átdolgozását s minden sor-nál azt kérdi magától: mit mondana arra Döbrentei, ha felolvasná neki? S midőn ez új kidolgozást Döbrentei számára letisztázza, hogy az egész munkát alkalma legyen megbíralnia: az újra írásból ismét átdolgozás lesz, a hatodik, a melyet ez évben sajtó alá szándékozik adni előbb magyarul, azután németre fordítva. Új átdolgozását el is küldi Cserey Farkasnak és Döbrenteinek, de megint annyi megjegyzéssel kapja vissza, hogy még a censornak sem nyújthatja be, nem-hogy sajtó alá adhatná. Pedig a mondottakon kívül még egy külön érdek is sarkalja műve kibocsátására. Azt reméli, hogy a mű jövedelméből adósságainak jó részét letörlesztheti. Hiú remény, a mely mint annyiszor, most is cserben hagyja. (E kötet majd minden levélben említést tesz e művéről.)

Az *Erdélyi Levelekkel* egy időben készíti sajtó alá Kis János Horatius epistoláinak fordításához a Wieland magyarázó jegyzeteit, a melyek szövevényes mondatszerkezetökkel nagyon kifárasztják, úgy, hogy az 1817. év közepére ígért munkával csak 1819 elejére tud elkészülni. E mellett az Ersch- és Gruber-féle lexicon számára a *Magyar irodalom* és *Magyar nyelv* című czikkeket írja, Lessing drámáinak s Wieland két elbeszélésének (*A bölcsék köve* és *Salamandrin*) fordításait újra átdolgozza, a sonettről értekezést ír, s belekezd *A nyelvrontók* című tanulmányába, melyet azonban csakhamar félben hagy. Két kisebb cikkben Kulcsár Istvánt leczkézteti meg, a ki az elisiók s a harmadik személyű birtokosrag *j*-je (fia-fija) miatt őt (kinek «az a szerencséje nyelvünk szerencsétlenségére, hogy az ifjabb írók vaktában utánozzák») megtámadja. Kijelöli Majláth Jánosnak is az anthológiába fölveendő magyar műveket, hogy az ő költői iránya győzedelmeskedjék. E mellett a *Tudományos Gyűjtemény* megindultával működésének történetírói jellege is nyomósabban jelentkezik. Nemcsak Prónay László b. életrajzához gyűjt adatokat, hanem Sárospatak történetéhez, valamint Zemplénmegye statisztikájához is. Általában ismert buzgalomával törekszik mind az *Erdélyi Múzeumot*, mind a *Tudományos Gyűjteményt* segíteni. «Mily hálával köszönöm Istenemnek, — írja Rumyhoz — hogy megengedte látnom, hogy

végre már futjuk szép pályánkat.» Buzdítja is Döbrenteit minden alkalommal, hogy abba ne hagyja a folyóirat szerkesztését. Mélyen elszomorodva hallja Döbrenteitől, hogy folyóiratából tíz füzetnél többet nem hajlandó kiadni, pedig azzal a magyar művelődésnek egyik igen fontos tényezője szűnik meg. Kazinczy a rábeszélésnek minden eszközét felhasználja, hogy Döbrenteit föltett szándékától eltérítse. Gr. Gyulay Lajost is fölkéri, hogy iparkodjék nevelőjét segíteni a folyóirat további kiadásában. «Végzetlen becsű folyóírás ez — úgy mond. — Bár az Isten sok oly hazafiakat támasztana, a kik Döbrenteit ne csak a képmetszésnek, hanem a nyomtatásnak terheiben is segéllének!»

Lelkes buzgalommal támogatja a *Tudományos Gyűjteményt* is. Mikor Fejér György 1817 végén megválnak a folyóirat szerkesztésétől s *Magyar Tárlház* címmel új folyóiratot tervez, Kazinczy ennek is felajánlja támogatását, sőt barátait is fölkéri, hogy hasonlóan segítsék az új vállalatot, hisz minél több eszköze lesz nemzeti haladásunknak, annál könnyebben és gyorsabban fejlődik a magyarság. A *Tudományos Gyűjtemény* czélját, hogy a magyar nemzetiséget erősítse, ő is nagyon helyesli, csak az ellen van kifogása, hogy a nemzetiséget ellentétbe állítják mindenben a külföldi haladás irányával és eszméivel, akár jók, akár rosszak, akár hatékonyak vagy értelmetlenek azok. «Ezek az urak — írja Berzsenyinek — most a *nationalismust* pengetik. Szent szó; de szent szó-e, ha ez alatt oly *nationalismust* értenek, mely irtózik az idegentől, ha az szép is?» A magyar művelődés két iránya még küzd egymással, s huzamosabb időre van szükség, hogy az ellentétek elsimuljanak, s az összhang helyreálljon. Kazinczy a külföldi műveltség segítségével törekszik a nemzetet átalakítani, s túlzásai a hatalmas izgató törekvéseiből magyarázhatók.

E mellett azt is gyanította, hogy a *Tudományos Gyűjteménynek* felekezeti színe van, mely a protestáns írókat elidegeníti. «A *Tudományos Gyűjtemény* redactióját — írja Kis Jánosnak — nem az a lélek lelkesíti, a melyet én annak óhajtanék. Sok rosszat szülhetnek, de a rossz is jó. Hiába minden istentelenség: portae inferorum non praevalébunt.» Azonban elnyomja gyanúját, a művelődés ügyét mindennél előbbre teszi s nem tartja jó hazafinak azt a magyar írókat, a ki megvonja segítségét e vállalatról.

Jöllehet Kazinczy a telet majdnem egészen a szobában töltötte, sőt az ágyat őrizte; jóllehet fejére, a melyet 1803-ban szél ért,

nagyon sokat szenvedt a rheumától: rendkívül sokat és serényen dolgozott. Ötvennyolcadik évét már betöltötte, de munkakedve jóformán még mindig a régi volt. 1817. november elsejétől 1818. február elsejéig 1200 lapot írt sajtó alá nagy negyedrébten, nem számítva az elrontott lapokat és levelezését. Volt idő, hogy erejét lankadni érezte, s a hanyatló kor bágyadtsága környékezte; különösen midőn 1816 szeptemberében visszatért erdélyi útjáról, alig tudott dolgozni. Később is megesett, hogy egymásután több levelet elkezdett s egyiket sem tudta befejezni: «lelke alkalmatlanná lett egyik legkedvesebb foglalatosságát teljesíteni.» De ha azután munkakedvét visszanyerte, fölötte gyorsan pótolta mulasztásait. Meg-meglepte az elmúlás gondolata, de ez annál serényebb munkára ösztönözte. «Látván — írja Dessewffynek — hogy sokáig már nem élhetek, minden pillanatomat hasznomra akarom fordítani. Hadd mondják valaha gyermekeim, hogy pályámat megfogyhatatlan tűzzel futottam meg, ha nekik semmit ennél egyebet nem hagytam is.» Ilyenkor azt óhajtja, bár csak még harmincz évig élhetne: «még tüzesebben állna a dolgozásnak». De épen ez a nagy tűz azt látszik titkon jelenteni, hogy az üdvözülés órája hova-tovább közeleg. «Gyermekeim és írásaim forognak szüntelen szemeim előtt — mondja. — Mindkettőből azt a jót szeretném csinálni, a mi tőlem kitelik.» Dessewffy fölhívítja régi óhaját előtte. Még egy magyar grammatika, stilisztika és irodalomtörténet írására szeretné rábírni, a melyekre kevés írónak van annyi készütsége s tehetsége, mint Kazinczynak. Kis János pedig valami szórakoztató folyóirat eszméjét pendíti meg előtte, s ő ezekre szívesen vállalkoznék, ha félbehagyott munkáit hamarosan bevégezhetné s ha a nyelvújító harc izgalmaiktól megszabadulhatna, de ezt végigküzdeni mindenek fölött legelső czélja. (3360. 3398. 3403. 3527. 3528. 3532. 3533. 3536. 3543. 3547. 3569. 3575. 3577. sz. lev.)

Munkakedvét erősen táplálja a szembetűnő szellemi haladás, melyet különösen a folyóiratok mutatnak. Mikor az ifjabb írók műveit olvassa, vagy Horváth Jánosnak *A régi magyarok vallásbeli és erkölcsi állapotokról* írott értekezését, s a maga költői irányának erősödését látja, lelkesedve kiált fel a Dessewffyhez intézett levelében: «Oh barátom, mint halad nyelvünk s literaturánk! még pedig az úton, a melyet nekem kevélység nélkül szabad neveznem *enyémnek*, mert enyémnek csúfolják ellenkezőim!» Ha ily szellem hevíti továbbra is íróinkat, hiába akarja a Dunán túl megátolni az új irány haladását,

minden akadályon győzni fog. A jó író nem mindig a maga korának dolgozik, hanem maga után igyekszik vonni a közönséget. Kőleseyt, ki az irodalmi haladásban még kételkedik, épen a saját műveivel törekszik téves ítéletéről meggyőzni. Hogy lehet azt mondani, — kérdi — hogy nem haladunk? «Csak tovább! s akkor szóljunk. Rajtunk áll, barátom, hogy herosai legyünk a nyelvnek.» Igaz, hogy sok avatatlan író megvesztegeti a közönség izlését, mint Folnesics Lajos, a ki Pestalozzi munkáinak ront, vagy Terhes Sámuel, a ki Ungvárnémeti Tóth Lászlót állítja pellengérré a *Tükröcskében*, sőt Schedius Lajos is, a ki Kisfaludy Sándor *Hunyadi Jánosát* érdemtelenül magasztalja; de ilyen jelenségek másutt is előfordultak s a fölébredt nemzeti élet folyamát még sem akasztották meg. Reánk is szebb kor jó, mint a melyben élünk — bizton reméli Kazinczy — s «a legsűrűbb ködök sem zárhatják el a világot». Döbrentei buzdítására ügyekeznek az erdélyi hazafiak az Erdélyi Magyar Társaságot feltámasztani halottaiból, s Nopcsa Elek és Haller János gr. ezer-ezer forintot ajánlanak az előleges költségek fődözésére. (3362—3365. 3393. 3423. 3455. 3507. 3512. sz. lev.)

Az utóbbi években mutatkozó szellemi haladás most egyre gyorsulni és erősödni látszott. Régebbi és újabb írók egymás után jelentek meg a közönség előtt, s a kritikai vetélkedés az irodalmi pártokat mind élesebben megkülönböztette. Az új szellemi irány erőshülését a széphalmi mester a maga hírnevének és tekintélyének emelkedésével látta szorososan összekapcsolva s épen azért barátainak elismerésében s dicséretében az új irány győzelemre jutását sejtette. Sohasem kételkedett, hogy ügyekezését siker koronázza, s hogy irodalmunk hova-tovább oly művekkel dicsekedhetik, a melyeket bátran hasonlíthatunk a klasszikus irodalmakéhoz. És a kiknek ítélete fontos volt előtte, nyíltan hirdették, hogy az ő küzdelme vágott ösvényt az új haladásnak. «Menj tovább is, mint eddig — buzdítja Kis János — a kiáltozókra semmit nem hallgatván, gyorsan a cél felé, érdemelj nyelvünknek mennél szebb helyet a dicsőség templomában; nevedet a mostani értelmesebbek már is dicsőítik, a maradék még nagyobb tisztelettel fogja nevezni.» Mit nem alkotott volna «minden szépet és jót mélyen érző s oly bájolvá enyelegni, kellemesen mardosni s bölcsen dicsérni tudó lelke», a mely még ötvennyolcz éves korában is a szerencsésebb ifjú írók erejével dicsekedhetik, ha az idők jobban kedveztek volna lörekvéseinek, s ha a saját szárnyán repülhetett volna! De a mit a nyelv ügyében tett, azt a teremtő elmék

mindig zsinórmértéknek fogják tekinteni önmagukra nézve. Mert még ellenfelei sem tagadhatták, hogy a haladás erjesztő kovászát ő vitte szellemi életünkbe; és a kik újításainak szertelenségeit megrótták is, küzdelmeinek végcélját kétségbe nem vonhatták. Még Fejér György is azzal óhajlja Kazinczy támogatását biztosítani új vállalata számára, hogy hivatkozván szerkesztői működésére, bevallja, hogy azon bírálatokat, a melyek a széphalmi vezér működésének csak árnyoldalait feszegették, épen azért nem közölte, mivel nevére homályt borítani mindég idegenkedett. Dessewffy pedig igen kevés változtatással klaszszikus becsüfökké tudta volna tenni Kazinczy munkáit, hogy «a magok nemében mind a művelteknek, mind a műveletleneknek tessenek a hazában, és hogy még a maradék feljebb lépése is ne árthatson nekik».

Különösen jól esett Kazinczynak, hogy a Dumán túli írók központja, Keszthely, mely még 1817-ben keményen megróttla az idegen ízlés terjesztéseért, 1818 februárjában már öt is a kitüntetett írók közé sorozta; ő volt az első élő író, a kinek a tiszteletére, bár nem volt jelen a helikomi ünnepélyen, fát ültetett Fesetics György gróf. Önerzetét csak az a körülmény hűtötte le egy kissé, hogy Csokonai is ekkor részesült e megtiszteltetésben. De általában kedvező jelnek vette a nem várt kilüntetést s arra készült, hogy a májusi ünnepélyre egy szónoki művet fog küldeni Keszthelyre, a melyben elmondja, mit kíván irodalmunk fejlődése a haza tehetősb fiaitól. E beszéd ugyan soha sem készült el, ő sem jelent meg Keszthelyen, azonban a grófnak előbb prózában, később pedig egyik legszebb költeményében mondott köszönetet. (3358. 3380. 3444. 3506. 3537. 3542. 3557. 3568. 3575. 3579. sz. lev.)

De írói hírnevének emelkedésével folyvást kiáltó ellentétben volt súlyos anyagi sorsa. Gyermekai növekedtek és szaporodtak, jövedelme pedig épen nem fokozódott. Egy kis földecskét sikerült ugyan szereznie, de az évről-évre ismétlődő rossz termés, a természet folytonos mostohaasága, mikor a sokkal vagyonosabbak is adósságból éltek, nem engedte sorsának derekasabb javulását. Gyermekéinek a nevelőjélől, a ki már nagyon terhére volt családjának, csak úgy tudott megszabadulni, hogy Dessewffy segítette meg ötszáz forinttal. A napa 1817 augusztusában meghalt, de sógorával az osztályra nézve nem tudott békességesen megegyezni s már minden előkészületet megtett, hogy per útján érvényesítse jogait. Keserves panaszban önti ki többször lelki aggodalmait, hogy 1794 óta folyvást üldözi a sors. «Alig

ismerek — írja — szerencsétlenebb embert, mint én vagyok.» Embertársai nem az idők súlyát vetik okúl ezért, hanem számítani nem tudó életmódját, könnyelműségét. Nem volna-e jobb, — kérdezik Dessewffytól — ha a gazdaság után nézne szorgalmasabban, sem-hogy könyveket ír? S ha már könyveket ír is: miért ajándékozzatja el, mikor betevő falatja is alig van? Dessewffy védelmébe veszi régi barátját s inkább önmagán szánakodik, hogy nem segítheti úgy, mint baráti érzései sugálnák; de őt is adósság terhe nyomja, s ő is érzi a roppant ínséget, a mely országszerte pusztít.

Valóban az utóbbi évek Magyarországot az anyagi tönkremenés örvényébe sodorták. 1817 tavaszán hihetetlen nyomorban sinlődött a föld népe. A vidékről a városokba vánszorgottak az éhségtől elcsigázott emberek a jószívű tehetősebb emberek könyörületességére számítva, de szinte ijedelmet keltett sápadt arczuk, beesett szemük, lerongyollott ruhájuk. A rettentő ínség az erdélyi megyékben borzalmas látványt idézett elő. Beszéltek, mint Döbrentei írja, hogy Náprád körül egy oláh asszony «füstre tette meghalt gyermekét s lassanként megette». Szilágy vármegyében pedig a félig meghalt cigányt ették az életben maradtak. Az ínség a föld népének szinte egy negyedrészt élhalálra vitte. A vagyonosabb nemesség társaságokba állva ügyekezett a nyomort enyhíteni; Erdélyben az ifjú Wesselényi Miklós b. járt jó példával elől s az ifjú mágnásokkal együtt százötven embert táplált naponként.

Nem csodálható ily körülmények között, hogy még a megfeszített szellemi törekvések is csak félsikerral biztattak. Megrendült a hit jövődönk iránt. S az uralkodó kormányrendszer még súlyosította helyzetünket. A szabadabb gondolkodású embereket folyvást kémekek környékezték, a magánleveleket feltörték, s a bécsi lapok, a hol csak lehetett, mindent elkövettek nemzetiségünk erőtlenségére. Dessewffy hevesen kifakad a bécsi censura ellen, a melyet szeretnek szabadelvűnek híresztelni, de csak akkor az, ha nemzetünk gyalázata-ra nyílik alkalmá: «Ugyan mi az — kérdi — a mi ott vagy nem buta, vagy nem nemtelen?» A kik hazánk sorsát szívükön viselik, azokat is megbénítja az általános érzéketlenség, mely a közügyeket lenyűgözi. «Állapotunk — írja Cserey Miklós — úgy áll, hogy akárki is csak eszköz, melynek úgy kell mozogni, mint felülről mozgatják, nem a hogy legnemesebben mozogna s munkálódhatnék.» Ezért a király erdélyi látogatásától sem sokat várt, mert bár helyes ítéletű férfiúnak vélte, nem hitte, hogy észre tudja venni: «hol fekszik az

ország nyavalyája». Ő mindenek fölött a köznép szellemi fejlesztését, szorgalmas munkára ösztönzését kíváná, mert ez lehet egyedüli alapja boldogabb jövőnknek. Kazinczy is osztozott e véleményben: «Culturát a népnek, — írja — culturát az Istennek minden szentjeiért, s minden jól lesz, s alkalmatosságot eladhatni a mit keres, s mindjárt fel lesz élesztve az industria.» De a kik a nép vezetésére vannak hivatva, tompák a népnek valódi szükségei iránt.

Dessewffy József, mint később Széchenyi, épen azoktól várja a nemzeti haladás élesztését, a kik legtöbbször tartoznak hazájoknak. A miskolci játékszín ügyében a kassai előkelő férfiakhoz intézett felhívásának eredményét vagy inkább eredménytelenségét oly élénk színekkel rajzolja, hogy valóságos korképet nyújt ekkori állapotunkról. Az egyik főúr azt izeni, hogy neki jó magyar szíve van, de lyukas az erszénye, pedig «semmi sem épebb a zacskójánál». A másik, a ki pedig anyai ágon Rákóczy-maradék, erős fogadása szerint «haszontalanságokra» semmit sem ad. A harmadik magyar játékszínre egy krajczárt sem áldoz, de «német komédiát maga fog játszani». A negyedik azzal mentegeti fukarságát, hogy a magyar nem komédiásnak való. Az ötödik kijelenti a megyegyűlésen, hogy Görögországot is a theátrum forgatta fel, és így tovább. De Abauj vármegye nagy tapssal fogadta Dessewffy felszólítását, s néhány percz alatt több száz forintot gyűjtött össze. «Van hát — írja Dessewffy — mind szívek, mind eszek a magyaroknak, bár fogyatkozzon olykor mind ez, mind amaz a magyarban.» Ő maga ötszáz forintot adott a mondott célra, gyermekei pedig minden pénzüket odaadták, a mit lassankint összerakosgattak. «Ah! — sóhajt fel az elérzékenyült szívű apa — tartsa meg az Isten szívökben ezeket a fellobbanásra kész szíkrákat . . . hogy örömben, nem pedig bánban sírhassak a koporsó szélénél tántorogva botorkázó napjaimban és a jövődre utolsó lankadt szemet vető alkonyodásomkor.» Ő még csak negyvenhat éves, de a «dolor et labor» fölemészté az ő életét is, és dicsőségre született lelkét lenyűgözte a kegyetlen sors. «Beh jó neked — mondja Kazinczynak — te nem halhatsz meg.»

Ebben bizott a széphaltni mester maga is, és e bizalom vezette tovább rögzös pályáján. (3354. 3378. 3382. 3400. 3432. 3477. 3493. 3563. sz. lev.)

Dr. Váczy János.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Január. 3d. 1817.¹

Ismét egy példát lelek Kedves Uram Bátyámnak azon állítására, melly *Daykának Élet.* I. XXXIV. áll: «Csak hogy épen úgy jut el osztán a' vulgus közzé is a' szó, mint.... bewegungsgrund, vorwurf, das daseyn, wesen, wesentlich, vorstellung, begriff, gründe. Si quis verbis utat[ur] praeter necessitatem recens procusis, aut ad usum scholarum inventis, et quidem in oratione populari, vehementer pecc[et]. In quo g[e]n[er]e valde hodie, inscitia recte loquendi, labuntur vernaculi vel oratores, vel scriptores, cum vocabula vernacula, quae ab illo tempore, ex quo vern. lingua uti coeperunt eruditi in docendo ac scribendo, aut formata sunt, non illa omnia recte fortasse, aut s[en]su novo, et e scholis orto, usurpari coepta, inferunt in epistolas, conciones ad populum, historias, carmina etc. veluti bewegungsgrund, vorwurf, das daseyn (existentia) et alia permulta. Cicero quidem cum multis vocabulis locupletavit linguam latinam, ductis a graecis fontibus, tamen iis nunquam in epistolis, aut oratione usus est, cujus exemplum novorum verborum opifices, vel admiratores, etc. debent ita sequi, ut auctoritate eius in novis verbis defendendis ipsi libenter utuntur. Pag. 138. És Pag. 141. 's 142. Atque ut alienum esse ab elegantia ante demonstravimus, in oratione populari uti verbis in usum scholarum novatis; sic universe sunt in vitio, qui philosophis, aut omnino scholis, propria verba ad usum vulgarem transferunt. Cicero saepe in philosophicis h[abe]t qualitates, formas, et eas, quae subiectae sunt generi, et quae naturam rei et essentiam, quam vocant, exprimunt, visum, de somnis, et alia plura, quibus nunquam in orationibus et epistolis, nisi forte ad philosophum de philosophia scribens, utitur, sed eorum loco aliis popula-

¹ Kazinczy Ferencz kézírása.

ribus. In hoc g[ene]re gravitate hodie peccant vernaculi oratores; ut videri volunt, inscitia linguae et artis dicendi, in omni promiscue oratione dicentes, wesen, wesentlich, vorstellung, begriff, gründe. *Initia Doctrinae solidioris Auctore Jo. Augusto Ernesti. Editio V-ta, Lipsiae MDCCLXIX.*

Buhle, buhlen. Hehr, hoch, heilig. Bieder, Fehde. Nur ein Freund dunkler Begriffe kann diesen mit Recht veralteten Worten den Vorzug † geben † vor bestimmtern. Így: *Heimath, Eiland*, — Drang, Drangsal, *Kund* bekannt, weilen, verweilen. Fehler, weil der Bau mangelhaft u. nicht ausgebildet ist: *Beginnen*. Die Hochdeutsche Mundart hat [es] völlig veralten lassen, weil dieses nicht mehr u. nichts weniger sagt als *anfängen*. *Beginnen* ist nach einer längst veralteten Wurzel gebildet, drückt also den Begriff nur sehr unvollkommen aus. Így *Münne*. Erről az Archaismusok ellen hosszasán. — Man wage kein neues Wort, wenn man bereits ein altes hat etc. etc. (weil wahre u. eigentliche Synonimen Fehler in allen Sprachen sind): Folglich nicht *Leerheit*, Leere. *Schöne*, Schönheit. *Reine*, Reinigkeit. *Groszheit*, Grösze. *Liebevoll*, liebreich. — Vervollkommnung rosz a' *Vervollnerung* [!] helyett. — — Eine Verstümmelung der grössten Art: Ein kleiner Mars stand er. Gleim. és: Nicodemus, hoch gebildet, ein Mann von menschenfreundlichem Ansehn stand er. Klopstock. Wo nicht blosz die Auslassung des als, sondern auch die völlig undeutsche u. ausländische Anordnung des Gedanken verwerflich ist. *Ueber den deutschen Styl. I. Theil. Berlin, 1785. Seite 76. 78. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 95. 96. 99. 113. 121. 122. 133—137 's 138. 158. 170.* Nem lesz haszontalan a' példákat ezek ellen Göthéből, Klopstockból, etc. előhozni. In den verbis mit aufer- und auser- ist die eine Vorsylbe überflüssig (u. mond Adelung itt L. 92.), daher sind die meisten damit zusammengesetzten verba *veraltet*.*

Des rohen *Drangs* der Menge zu entgehn
Als du, ein heitres Kind, auf Blumen schrittst.
 Wenn unser Herz in seinen Schranken *banget*.
 Ich dulde nur dem Wahnsinn mich entgegen.
 In tausendfaltgen Zügen *aufgebaut*.*

Eugenie v. Göthe. III. Aufz.

Itten: Das einfach *Schöne* soll der Kenner schätzen. etc. etc.

Éljen szerencsésen Kedves Uram Bátyám. Kívánok boldog esztendő-t. Mentől hamarabb gyönyörködhessem becses soraiban. Péczel, Januarius 3d. 1817.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3353.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 4dik Január 817.

Igen kedves Barátom!

Nagy becsü leveled által ui bizonyítását adtad szeretetednek — teljes az egy igaz Barátnak és Bölcsnek ki fejezéseivel, és ezért fogad el leg forróbb köszönetemet. Az én olj igen méltó keserveim egészen elégtelenné tettek sorsomrul és állapotomrul csak gondolni is tudni — az én szivembe nincs egyéb bánatnál. Én 7-a p[rae]-sentis indulok Kolozsvárra és ottan szálva lések az én jó, az én kedves néném házánál, és így Döbrenteyvel egy fedél alatt. El feleltethetlen kedves Hitvesem drága tetemeit most a Somlói Paroch. templom criptájába néhai édes Anyám mellé helyheztettem — hanem egy szép és jó ízlésü temetkező Boltot építettetek és mind kettőt oda tészem által, és ott nyugogyanak az én hamvaim is. Kolozsvárrul irok Néked gyakran, most pedig maradok

Hív tisztelőd

Cs.

Kivül: 1

Tekintetes *Kazinczj* Ferencz Urnak. p. Debreczen, S. A. Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3354.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysóru, Január. 6-ikán 1817.

Drágám, Kedvesem, Szerelmesem!

Mi nagy baj mikor már te sem értesz! Sógorod Török szerentsétlensége vala eszembe, midőn azt mondám, hogy a' tehetség akaratomat zsibbaszttya. Ez idén életet kellene venni őszi vetésnek,

1 A levél zárlatán ép fekete pecsét.

itt sintis semmi, amott se vólt. A' tavalyi esztendő segitette a' mostanit, és a' «beatus ille qui procul negotiis paterna rura bobus exercet suis» merő ideállá lón.

Éppen úgy gondolkozom mint te az adásról, és az elvevésről. Mivel több büszke ember van mint felette gazdag, gyakran történik hogy nehezebben esik az elfogadás, mint az adás. Azt mondá Herczeg Deligne: hogy nints könnyebb mint adni teli erszényből. Tsak úgy adni ritka dolog a' mint Ruszszó szerette: «Ime a' zacskóm! holdogíts.» Fiatal koromban gyakran vevék pénzt költsön, hogy másnak költsönözhessek, a' kirül tudtam, hogy sohase adja vissza, de még akkor gyermekeim még abban az ökörben sem vóltak, a' melylyből azután ettem, minekelőtte őket nemzeném; e' szerint 40,000 forintal kelle kezdenem a' földmívelést, és a' jószágoskodást.

Gyakran történt már, hogy téged' mentegetnem kellett azok előtt, a' kik gúnyolódtak ellened, és kívánták, hogy gazdálkodjál a' helyett, hogy könyveket írsz. Én ezeknek az Uraknak és Aszszony-ságoknak azt mondtam, hogy «ex nihilo nihil fit». Hogy a' mostani idők' járása többnyire vagy Zizifuszokká vagy Tantaluszokká változtatja az embereket. Hogy ritka az a' szerentsés Telemák, a' ki a' Sztzilla közén keresztül Ittakába jut. Hogy egy szempillantatba oda vész olylykor a' 10 esztendei kereset. Hogy rosszszak az esztendők. Hogy tsak akkor könnyű megzabolázni valamelyly természeti ösztönt, hajlandóságot, és talentomot, mikor nints nagy mértékben. Hogy tsak a' valamire kirekesztőleg termelt elmék haladhatnak meszsi, és helyhezhetik közösülésbe a' jelen kort a' jöendővel. Hogy az, a' kibe egy talentom a' másikat mérsékeli, középszerű ember, és hogy a' talentomok többsége árt hathatóságjoknak.

Retzitáltam nekik, a' mit egykor egy igen érdemes szegény legénynek írtam:

Lásd a' nagy ész hova visz, görts köldús botra gubónál,

'S látod, hogy falatoz sok pitziny elme darab.

Holtod után sokkal jobban fogsz élni barátom,

Ők jobban most, most, élnek a' holtok előtt.

De se nem szebben, se nem díszesebben, és talán nyugalmasabban sem. Nem a' mindennapi embereknél, mint mi vagyunk, találkozhatik a' nagy tehetségű elnék' mértékje, és a' külön fogott személylyeket boldogító virtusok nem szolgálhatnak sinór mértékül a' nagy

emberek mind meszszebb, mind tágasabban az egészre kiható virtusaiknak. Egy egész Nemzetnek vagy az emberiségnek használni bizonyosan jóval telylesebb igyekezet, mint vagy ez vagy amaz embernek, vagy felebarátnak, vagy hazafinak. Kevés a' türedelem a' szűk határu elmékben. Mivel nem léphetnek fel a' nagy eszűkhez, le akarják őket magokhoz húzni. E' mindég úgy volt, és talán úgy is fog mindenkor maradni. A' Kritika olykor vígasztalás, a' köz életben szintűgy mint a' litteraturában. Monteszküi megvallotta, hogy soha se tudott egy krajtzárt is szerezni. Nekem talán adott egy kis tálentomot az Úr Isten, de tudom, hogy menyinyibe került magamat ebbe a' darabos életbe bele vágnom. Most is mindég, menyinyi fohászimba kerülnek minden gondjaim! Be nagy kitsynségek azok, a' melylyek között kell mindenkor úsznunk, és utánnok kapkodnunk! Hogy vesztetik el velünk a' szép drága időt, hogy törpítik elménk' tehetségét, hogy altatják lángját, hogy fojtogatják terpeszkedését, hogy álják el szállását; de én az atyaság óltarán tevék áldozatot a' Fámának, és jóllehet igen igen sokba került, mégis az a' jele, hogy oltható vala tüzem, mert tehettem az áldozatot. Midőn tehát ilylyetén beszédeket halgatnom kell, nem segítem a' tzáfolókat, hanem mosolygom magamban, és magam magamon szánakodom. Miért ajándékozza el írásai' példányait, monda egy dáma a' minap, mikor alig van kenyere? Szinte azon okbul, felelék, a' melylybül Nagyságod a' szívét oda ajándékozza, mikor az üres; vagy azt gondolylva talán a' Méltóságos Grófné, hogy tsupán csak a' gyomor éhezik minden emberben? Vannak olyan szívek is, a' kiknek nagyobb kin nem adni, mint adni gyönyörűség.

A' nagy urak jók, kedves barátom, de az ő sziveiket előbb utóbb elszokták maszlagosítani a' magamosok. Végtére minden érzés és részvétel nélkül nyútanak inkább, hogy sem adnak, és mivel anynyin [vannak] az érdemetlen kérők is, hogy utólyára vagy megunják, vagy nem győzik őket az adók, azzal szokták végzeni, hogy ők is magamosokká válnak, és minden adakozást felszámítván, utóljára majd mindég magok magokat állítják annak végibe. Hozzá járúl, hogy a' képzelt szűkségek még mindég inkább nevedednek, mint a' papiros pénz nevededett, és mivel azokat nehezebb leszállítani mint ezt, a' gazdag nagy urak olylykor a' legszegényebbek. Azt kérdé Zsanzsak, hogy mi marad a' hazának, egy a' góg, a' hiúság és a' fajtalanág közt feldaraboltatott szívben? — Engemet némelylyek gazdag Úrnak vélnek. A' Pataki Profeszszor Szabó 20,000 forintot kért tőlem

ajándékba, vagy költsön egy szünetlen forgó mozgonyra, és elfelejtik, hogy balról jobbról menkö módjára húlnak a' petsétes levelek, hogy a' szegényítés szisztemáját űzi az országló szék, hogy semmiféle adós és vevő nem tartja a' szavát, hogy mindenünnen tsalódom pénzemért, még a' magam embereitül is, hogy az irigység dűl, fűl, perlekedik, hogy mindenfelűl auktziokat kérnek, hogy gyermekeim serdűlnek, és napról napra több kell reájok: hogy végtére minden igyekezetem, serénységem és forgóságom mellett is, a' partra egészen ki nem verekedhetem, hogy a' fergetegek közt evedzván, úgy belé őszfűlök én, a' szerentsém hajójának tikkadó kormányzója, mintha a' duzzadt habok magok felhajporoztak volna.

Az Erdélyi Muzéomra a' minap 400 ftot ajánlottam. Képen' kimetszésére 60 aranyat kértek, de drágállottam volna ezt a' summát még 18 esztendős koromban is. Én magam adjak anynyit a' magam képeért? Az oltsóbb magyart, *Nagyot*, választottam tehát metszőmnek. Mivel az Erdélyi Muzéomról beszélek, megirtam Döbrenteinek, hogy kefélje egy kicsinyt a' Zemplénieket, a' kik tsak a' papiroson állítanak köemlékeket. Döbrentei is, szintűgy mint Te, nagy ellensége a' nyelvszokásnak. De engedjete meg, nints igasságtok. Úgy tetszik nekem, hogy nem gondoltátok végig ezt e' dolgot. Ez a' vita a' nyelvszokásrul igen régi, már Arisztoteleszben is feltaláltatik. A' Rómaiaknál a' tudós Varró vala ellensége, Cezár Juliusz pedig nagy pártfogója. Jobban tudjátok mint én, hogy mit mond e' tárgy-rúl Gelliusz: ő pedig nagy grammatikus vala. Egészen regulázott nyelvet soha sem fogtok elő állítani. Ha ugyan azon egy értelemnek több formái vannak a' szokás szerint, a' nem hiba a' nyelven, hanem tőkély. Azt kiáltanám nektek: «Vos exemplaria graeca nocturna versate manu, versate diurna.» Ne akarjunk tőkéletesebb nyelvet, mint a' régi görögöké volt, de filozofice sints igasságtok ezen türedelmellenség mellett. Azt mondod barátom, hogy a' szokás tsak ott ér valamit, a' hol nints törvény: erre igen szépen megfelelt Fontenel Úr, midőn egyszer azt mondaná valaki előtte, hogy a' szokás a' második természet. Azt kérdé t. i. Ugyan mondja meg hát nekem az Úr, melylyik az első? Nem a' nyelvek előtt készültek regulájik, és így nem mindég liha az, a' mit nem lehetett regula közé szorítani, és ezen értelemben mondja Kvintilián: «Grammaticae et latine loqui non semper idem est.» Még semmit se hordtatok elő, se Ti, se Révay, a' mi engemet meggyőzött volna a' felűl, hogy ne legyen jó mind tsilapodj, mind tsillapodjál; de azt tsakugyan

érzi fülem, hogy szebb a' tsilapodjál; de más részről az is bizonyos, hogy a' lankadol szebb, mint a' lankadsz. Mit vesződünk? A' finomabban érző publikom bírója az efféléknek, és a' Könyv szerzőnek azt tisztelni kell.

Kivánok neked szerentsésebb esztendőt. Áldom azt az Erdélyit, a' ki Kassán tudta valamenynyire enyhíteni szükségedet; ki tudja nem fognak é olyanok Magyar országban is találkozni; de Krisztusz Urunk azt parantsolylya, hogy a' balkéz semmit se tudjon a' jobbnak tselekedetéről, és így, ha maga a' tulajdon kéz sem, hogy kellene másnak tudni valamit felőle? Tsókolom Feleségedet, gyermekeidet, Adelaidot. Én másod fél Orosz rongyos faluval gazdagabb vagyok, de feles sunuma pengő pénzzel szegényebb. Drágábban kellett fizetnem örökségemet, mint ha vettem volna; de a' pénz vissza jöhet, az idő pedig nem, szörnyűképpen repül az a' vén Szaturnusz, azomba' még is jobban még a' kis szárnyas Isten, a kít üzz.

Vale, Vale, Vale!

hív Jóskád mpr.

U. I. Ugyan nagy Latán az a' Kézý — nem hiszem, hogy öt ember találkozzon most az egész világon, a' kinek úgy legyen hatalmában a' Rómaiak költeményes nyelve. Természetesen sunt meri centones, de szépen és eredetiesen öszsze füzve. Be kár az ilyen szép versezetet egy olyan Püspökre mint Klobusitzký elpazarlani, és a' vallás személylyét az égből leszállatni a' Pápához, hogy kit? Klobusitzkit, Püspökké erősítsen. Be sajnáltam hogy esmerem Klobusitzkit, midőn olvastam azon szép verseket. Minora fiunt magna, quando parvis applicantur. Az ilyen mixtura orvos-ság az egészségesnek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3355.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár Jan. 10d. 1817.

Kedves Barátom,

Válással rég adós vagyok, 's ez szégyen épen nekem, Hozzád, de lehetetlen volt írnom. Boileau-nak Art poetique-jét én még Lipsziában kezdettem fordítani, végeztem Andrásfalván. Egyszer el is akartam égetni. Most, elgondolván hogy a' mi firkálójinknak szük-

séges az Utmutatás, újra dolgozám. Ez elfoglalt, 's minthogy egyszer ennek elvégzésére bizonyos terminust találék mondani Lajos előtt, éjfélekig is dolgoztam, hogy ő lássa feltétlennek pontos teljesítését, 's ne hogy rajtam himet varjon. Én azt tartom, az ifjakat a' Nevelőnek így is kell erősíteni.

A' mi kedves Cserey Farkasunk tegnapi előtt estve ide megérkezett. B. Wesselényi Miklós most M. Vásárhelytől lévén, a' felső szobák üresek, 's Cserey abban lakik, mellyben ettünk. Mindég együtt vagyunk. Vele különben is mindenkor nagy örömmel töltöm az időt, de kivált most, kötelességem is, hogy beszélgetéssel üzzem egyedül maradtában eléjövő fájdalmait. Leveled, mellyet Csereynek iránt irtál Gróf Gyulainénak, nálam van. A' Grófnétől tegnapi előtt vettem levelet, mellyben írja, hogy Január. 15diken itt lesz. Akkor általadom. Nem lehet észre venni, hogy Csereynek házasságról gondolkodnék. Én ugyan nagyon örvidenék Veled együtt, ha projectumod teljesedhetnék, 's ohajtanék benne magam is munkás lenni. Csereynek épen ma kére-meg, hogy szomorú jelentéseihez a' szokott addresszek írásához egy deakot szerezzek neki, a' kis Kelemen hívatám, épen most vezetélem-fel hozzá, 's ezzel azt nyerém, hogy Cserey Kelemennek egy poeta meghozatását ajánlá. Kij, kérdeze engem, 's én Nitsch Horatziusát mondtam. Meglesz.

Az 500 Rft kiküldése így történt: Mikor Te nekem azt éjjel után beszéled Kolozsváratt, elérzékenyedve mentem lefekünni a' kis szobába, 's itt könnyezém-ki fájdalommal, hogy nem segíthetek. Ha én tehettem, másnap reggel meg lett volna levelem írva feleségedhez. Andrásfalván azt ismét emliteni találád. Láttam én azt ábrázatodon, hogy úgy beszéled, olly ártatlansággal adod elé, mint egyik barát a' másíknak szokta megmondani tartózkodás nélkül bajait. Te egykor a' Grófnéval a' kertbe menél. Utánatok láttam ablakomból menni Lottit, leányoddal és az övével. Kezén szökdelt a' kedves Genie. Hirtelen menék, hogy Lottival külön szöllhassak. «Hallotta a' Comtesse, mondtam, mit beszéltet Kazinczy?» -- «Mit?» «Az 500 forint felöl, sugám neki. Vallyon hogy lehetne segíteni?» Erre Lotti: Je vous prie, dites-moi en francais, ce que vous me voulez dire, parce que elle (leányodra intvén szemével) pourra nous comprendre. Elmondtam kérésemet francziául, 's mi beszélgetve más útat vettünk, hogy Te és a' Grófné meg ne lássatok. Lotti egyszeribe kész leve mind az 500 f. kifizetésére. Én úgy is most pénzt kapok kereskedésemből, monda, 's által adom

az Urnak, hogy jó módjával küldje-el. Ne, felelék, mind ne fizesse-ki a' Comtesse, vegyen Lajos is részt e' tétben; akarom hogy illyenekre szokjék. Lotti tehát 300zat ígért. Ohajtám Fannyt és Stanczit is ebből osztogatni, kik nagy örömmel tették volna, de azok akkor egykori Klavírmesterjek Özvegyének szándékoztak segedelmet küldeni. Lajossal is még az nap közlém. Ismered a' jó szívűt, azonnal kész volt. Mint Lottinak, úgy Lajosnak is mondám, hogy tőlem kitelhetőképen én is részesülni akarok a' segítségben. Ezt utóbb azután Lajossal csinálám-ki. Ő, úgy látszott, kívánta is, nem is. Kívánta, mert kedvemel nem akarta szegni; nem kívánta, mert kímélt. Azonban Dédácson nem kaphatván bé kereskedésbeli pénzét, csak 110-et adhatott. 90 forintot én adék. Így leve 500. Azolta Lajos mind azon volt, hogy neki az általam hozzá tett pénzt szabad legyen kifizetni, 's erre engemet többszer is kérvén, reá állottam. Miért, azt kitalálhatod. — Ezen egész dologról csak mi hárman tudtunk. Én, a' mint tapasztalám, szerencsésen elküldöttem a' pénzt, egy Dévai kereskedővel Pestre, Eggenbergerhez, őt megkértem, hogy Friedhez utasítsa. Az Ismeretlenhez írott leveledet még Dédácson kaptam. 's hideglelésemből folyt gyengeségemet és Sipos elvesztésén bolyongó melancholiámat az nagyon oszlatta. Leveledet Lotti megmutatta a' Grófnénak. Én nem voltam velek, mikor elolvasták. Lajos azt monda, hogy az Anyja azt felelte, ő is kifizette volna a' Summát, ha szándékunkat tudja. Én a' Grófnéval e' felől azolta se szólottam. Egész Erdélybe senki sem tudja a' dolgot, Báján 's B. Wesselényi Miklóson kívül. Bájának megkellett mondanom, mert Feleségedhez írt kis levelemel vele irattam. Wesselényinek elbeszéllettem Dédácson létében. Csereyneknek még megmondom.

Se Lajos, se Lotti semmikép nem akarták, nem akarják, hogy én ezt tudtadra adjam. Én nem találok benne semmit is, miért ne? Kivált az Ismeretlenhez írt [levél] vétele után nem, mellyben látom, nyughatatlankodva vágyol megtudni. Ezen leveled elolvasása előtt igaz hogy én is feltevém soha azt neked hírfül nem tenni. Örömet szerezvén barátunknak, ha megmutatjuk, hogy gyengéd érzéssel vagyunk barátjok, miért ne tudassuk meg velek irántok való tettünket. Mind azonáltal ezt csak azon feltétel alatt irám-meg, a' mit becsületedre fogadál, hogy soha ezért viszont ajándékot nem adsz egyiknek is. Szeretni fogom, ha a' két testvérrel ezt nem közlöd, hogy általam tudod, ámbár én nem álarozoskodhatom annyira, hogy nekik, mikor erről tán szó lenne közöttünk, meg ne mondanám.

Januar. 14.

Édes barátom, kedvetlen vala félbehagynom leveletemet, de még is holni egyebek miatt kellett. Most Erdélyi leveleidhez tartozókat.

Simon Kőmetsző Norimberga tájáról való. Gróf Batthyányi Ignácznak, a' Püspöknek könyvnyomtató műhelyében volt Factor, 's akkor is metszegetett. A' Püspök meghalván, testamentumában hagyá, hogy Simon, többízbeli elmaradott fizetéséért, nyomtatói betűjít kapta. De mind eddig azokhoz nem juthatott. Élelem végett így pecsétnyomókat 's köveket metsz. Munkáji közül vagynak Bécsben is, Lichtenstein Galleriájában. Itt vele gyűrű köveket leginkább metszetett a' megholt Gróf Bethlen Gergely. Most dolgoztatja Gróf Teleki Imre. — Csak küld-bé ezimedet, bizonyosan metszeni fogja.

Nagy Samu szül. 1783. Febr. 7dikén, Nagy Enyeden. Atyja Nagy Sándor, a' Kollegyiomnak elébb Számtartója, azután a' Város Perceptora. Anyja Kovács Erzsébet, nemes személyek. — Fában faragni kezdett 8—9 esztendős korában magától, ember figurát, 's teheneket, kutyát, mint gyermek. Németül Szebenbe tanult. Négy esztendős deák volt, mikor Bécsbe ment. Néhai Statuum Praesidens Gróf Kemény — — —¹

Nagy Sámuel született 1783. febr. 7dikén, N. Enyeden. Szülei Nemes Nagy Sándor, a' Kollegyiomnak elébb Számtartója, azután a' Város Perceptora. Anyja N. Kovács Erzsébet. Tanult Enyeden 1803dikig. Fába faragcsálni kezdett magától 8—9 esztendős korában, teheneket, ember figurát. Németül Szebenben tanulgatott. Gróf Kemény Farkas, Statuum Praesidens meglátván munkáját, midőn a' Reform. Consistorium is ajánlotta a' Guberniumnak, ott pártját fogta, 's a' Gubernium eszközlése által nyerte az Udvari Cancellariától stipendiumát. Négy esztendős deák volt, mikor Bécsbe felment, fenn volt 8 $\frac{1}{2}$ esztendeig. Viszsa jött hazájába 1809-ben Szeptemberben. (Ezen utat akkor Pesttől fogva Temesvárnak, Lugosnak, Dévának, Szászvárosig együtt tettük, pénzt Pesten zsebéből véletlenül elveszítette, 's az én költségeimen, melyet azután visszaadott, utazott bé velem. Minekutánna Gernyeszegen a' néhai Gróf Teleki Józsefnél, annak szobáji falait márványozta, hivatásaimra,

¹ Itt az életrajz megszakad; az egészket a levélhez ragasztott szelefpapírra újra írta Döbrentei G., a mint következik.

hogy én itt neki munkát adok, Kolozsvárra jött 1812-ben.) Néhai Gróf Bethlen Gergely segítette elé dolgát a' Ref. Consistoriumnál annyira, hogy az itteni Ref. Kollegiumnál Rajzolás Profeszszorává tétetett 300 Rft. fizetéssel. Ennek felét a' Consistorium fizeti, felét pedig a' N. Enyedi Ref. Kollegium, azért nyáron, hogy jőjjenek ide rajzolást tanulni akaró N. Enyedi Deákok hozzája, kiknek Gróf Bethlen Gergely szabad szállást és asztalt ajánlott. Ezen resolváltatása volt 1814ben Martz. 27dikén. Azolta itt tanit rajzolást. Legnevezetesebb elömenetelt tettek vezetése alatt Bedő, Gyulai, Farczádi 's Farkas nevü Reform. deákok, 's ezektől, ha tanulásaikat Bécsben is folytathatják, sokat lehet várni. — 1815-ben Juliusban én Gyulai Lajossal egy kis circulust akaránk tenni Erdélyben, 's magunkkal vittük Nagy Sámuelet, hogy a' legszebb Erdélyi tájakat fesse, mint a' V. Hunyadi 's Dévai várakat, 's azután rézen kiakartuk adni, de neki Szebenből hirtelen vissza kellett ide jönni, 's e' szép planum abba maradt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3356.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Tegnap előtt érkezett hozzám Doktor T. Gyarmathi Sámuel Úrtól egy kis könyves ládátka egy levéllel egygyütt, oly útasítással, hogy azt hozzád ezen vásári alkalmatossággal által szállítsam. Ezt magára vállalta egy ide való betsületes kereskedő Jóakaróm, Trotsányi Sámuel Úram, kinek Testvérje Tokajból az Újhelyi könnyv-kötővel Gombos Úrammal egygyütt szokott a' vásárookra ide jöni. Ezt haladék nélkül kívántam tudtadra adni, hogy az említett ládátkát nála minél előbb megkerestethesd. Reám bizta volt Doktor Gyarmathi Úr levelében, hogy a' Kolosvári szekereset ki fizessem; én akkor midőn a' ládátkát házamhoz hozták, nem lévén ide haza, elmentem a' szekeres szállására, oly véggel, hogy ki fizessem: de oda haza nem találván, két más szekeres társai által meg kértem, hogy ma dél után jöjjön el hozzám. Nem jött mind ez ideig, ha eljön, kész szívvel ki elégitem; sőt szándékom D. Gyarmathi Úrnak is egy pár sort írni.

A' minapában tőled vett Újhelyi szent-malaszt helyibe, mint egy *ἀντι δωρον*ül küldöm a' mi Ispotálybeli Új Predikátorunk' T. Szoboszlai István Úr Új esztendei predikatioja előtt mondott imádságát, reménylven hogy helybe hagyásodat, mint szent-költemény (geistliches Gedicht) meg fogja nyerni.

Mi most Isten kegyelméből most mindnyájan frissen vagyunk; rövidségemet a' vásári hivatalos el vonattatás, kérem mentse ki előtted; és az enyimek szíves tiszteletét jelentvén, 's velek együtt a' M. Grófnét Ő Nagyságát alázatosan tisztelvén; e' folyásba indult esztendőnek örvendetes el töltésit és sok boldogoknak éresít igen szívesen kívánom és maradok

Debretzenben, Januárus' 12én 1817.

tisztelő és szerető barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3357.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Széphalom, Január 13d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Illő hogy tudd, velem mik történnek. Nem kérek egyebet tőled mint azt, hogy légy teljesen elhithetve a' felől, hogy én mind ezeket a' legnagyobb nyúgodalomban veszem. Ha nekiek van igazok, méltó hogy szenvedjem bánásaikat: ha igazok nincs, úgy nyilaikkal magokat fogják öldödni. Azonban ügyünk mind ez mind amaz esetre nyerni fog.

Midőn 1815. Aprilben Bécsbe menék, hallván Pesten, mik történnek Veszprém és Győr táján, feltettem magamban, hogy többé Zirczet, Pápát 's Tétet 's Veszprémet meg nem fogom keresni. Te reá vevel, hogy e' helyeket ne kerüljem, sőt Győrben lévén Takács József Úr, keresném-fel. Jónak láttam a' mit tanácslál, 's felkeresém. Láttad volna mint rendüle-meg midőn neki magamat megnevezém. Azonnal küldé Pápát látatni ha nem mene e el, mert Aradra kelle indulnia, 's Pápá leve tárgya beszédünknek. — Pápá, mondám, és én nem mindenben eggyezünk, sőt sok dolgok felett felette hasonlatlanok gondolataink: de mi azért szeretjük egymást,

úgy a' hogy becsületes embereknek mindég illenék. Ellenkezni, perleni, szabad: erőszakot űzni nem szabad; 's az a' mit a' Mondolatisták cselekesznek, (mert, mondám, Somogyiból sokan szállottanak mások) a' mit Ságghi csinál, megintvén elébb Döbrenteit, hogy őrizkedjék Kazinczynak mételyétől, külömben Muzéumát senki sem fogja segíteni a' Duna' jobb felén, most pedig ismét egy dühös levelet (!) írván neki ellenem másoknak nevében, de a' kiket meg nem nevez — ez világos erőszak. Takács azt tudakozá tőlem, hogy miként hihetem én, hogy a' Mondolatban ők is vettek volna részt. Én senkit nem neveztem-meg, mondám, egyedül azt állítottam, hogy abban mások is vettek részt; 's most ezt annál biztosbban merem állítani, mert a' vett 's kétséget nem szenvedő hírek után meg is nevezhetném, kik azok a' kik Somogyit tanácslották, segélették, 's a' fertelmes pasquillt terjesztették. Takács azt mondá, hogy ő senkit nem ismér illyet; azonban — csak vedd ezt! — elbeszélé elfelejtvén magát, hogy Somogyi ötlet kérte, írna Előbeszédet Mondolatjához, de ő azt nem tette, mert hiszen a' könyv nem is könyv. — Elmosolyodtam. Nem mutatja e a' mit épen monda, hogy látta a' kézírást. Az ollyat, kedves barátom, Neked, 's Szemerének 's Szent Miklósinak, 's Hebneczinek, Tóth Lászlónak nem igen mutatnák a' Somogyiak, és ha mutatnák, mind ezek nem néznék csendesesen, hogy illy Munka készül, 's jobb tanácsot adnának neki. — Ekkor Takács Úr felolvasá előttem a' Téli Pleb. hozzáírt levelét Bácsmegyeim újabb kiadása felől, mellyben ez a' szíves tiszteletet érdemlő lelkes ember nem tagadja-meg írásomtól a' javalást, de azt mondja, hogy ifjonta jobban írtam mint most, 's neheztel hogy francia 's német izléssel a' Mariskákat Marieknak, a' Julcsákat Jülieknek nevezem, 's több effélet. Takács előttem Faludit, Rájnist és Batsányit nevezte a' Magyarország' Atlásainak. Én megismertem ezeknek érdemeiket, de kimondám, hogy minden érdemek mellett nekem ők nem nagy időljaim, 's hogy meg nem tudom fogni, miként fordithatta R[ájnis] olly sok esztendei gondok után is olly rosszul a' Virgil Georgikáját. Megígértem neki, hogy mihelytt haza jövendek, megolvasom a' mit B[atsányi]től bírok, 's érzéseimet tőle meg nem fogom tagadni.

Megtettem a' mit ígértem, 's ezen levelemben kérem Takácsot, nyerve-meg a' Zircz' éneklőjét, hogy jegyezze-ki mik azok a' mik az ő fülét újabb nyomtatásaimban bántják. Horvát András annak bizonyítá magát Zirczében, a' kinek ítélete 's izlése eránt tisztelettel

lehet lennem. — Horvát Oct. 15. 1815. tevé-fel levelét Takácshoz, de Takácstól én azt csak az elmúlt Septben vettem. Megvallom, alig mertem hinni szememnek, midőn az ötödfél ívnyi levelet vevém; gáncsai olly helyteleneknek látszanak. S nem kevés helyeken az epe szabadabban ömöl mint vártam. Tudatlanságot 's Kritikában való járatlanságot lobbant szememre, hogy az *árkus papirost* ívnek neveztem, 's én megmutattam hogy a' tudatlanság és a' Kritikai járatlanság nem az én felelem állanak. Többet tesz, Batsányinak 's Kisfaludinak irigye, rágalmazója vagyok, úgy hiszi. — Feleltem neki, bátran, de vastagságok nélkül, 's megmutattam mint csalta légyen meg magát mind bennem, mind gáncsolódásaiban. 43 gáncsa között ugyan talán egy gáncsa sincs a' mit visszavonom kellene. Azolta hallgat.

Rendesnek tetszik előttem, hogy az a' Pápay, a' kit én Majus 14dikén Vitkovicsnál láttam először, és a' ki engemet a' Péczelre vivő lineájáig forró barátsággal kísért-ki, a' ki nem győzött eléggé örvendeni hogy megláthattuk egymást — azolta nekem nem ír. Én azzal állom bosszúmat, hogy én neki mindég írok, 's fogok, ha soha nem felel is. — Én azt hiszem, hogy a' mi Vitkovicsunk Révainak nagy ellensége épen úgy mint Pápay. Miattam bizvást azok lehetnek. Ámbár képezem hogy Vitkovics a' Túladuna Philologusainak nagy és hasznos barátjok, az én szívem őtet szeretni mindég fogja, mert ő ha e' részben gyenge is, magában tekintve a' legnemesebb lelkű ember. Én a' Révai szeretete miatt vagyok útálatban a' Túladuna nagy férjfiainál, Verseghi épen azért van náluk kedvességben. De Galiléival ezt kiáltom: *E però si muove!*

Midőn a' Mondolat elhagyá a' sajtót, egy ismeretlen ember nekem postán küldé egy exemplárt. — Ez az ismeretlen harcra akar e ingerleni? vagy talán egyvet ért a' pasquillanttal? ezt kérdém magamtól, 's úgy feleltem a' mint így felelnem illet [!]. Rettetés nélkül írtam Ruszeknek 's Márton Istv. Pápai Prof.nak, azt hívén hogy a' ki Philosophiát tanít 's Philosophiára tartozó Munkát ír, az bizonyosan Philosophus, 's megcsaltam magamat. De a' ki így csalatkozik, annak nem pirulni kell, hanem kevélykedni lehet. Sem egyik, sem másik nem felele. S miként is felelt volna Ruszek, midőn ő vala a' Mondolat íveinek Correctora, és holmit még ő tétete belé, 's Somogyi protestál a' Cuprum ellen, 's esküszik hogy ő a' felől semmit sem tuda; társAI tették a' könyv mellé.

Megjelene az Anti-Mondolat, 's Ruszek csak most szólla Prof.

Rumival barátsággal felőlem. Rumi ezt nekem megírta, meg azt is, hogy Ruszek sajnálja hogy reá neheztelek a' Mondolatért. Ő semmit sem teve egyebet, mint azt hogy néhány ívet a' Typographiában corrigált. De hogy egyebet is teve, azt maga vallá-meg Szermerének, 's a' Festetics György asztalánál Philos. Munkájával együtt a' Mondolatot is kiosztogattatá a' Vendégek között, mint Ruszeknek ké t Munkáját.

Azonnal irtam Ruszeknek. Rumi, mondám, azt jelenti, hogy Apát Úr felőlem vele barátságosan szóllott. Én az Urat meg nem bántottam, igen engem az Úr. Feledjük azt, 's szeressük egymást. Kérem az Urat, mint jó embert és mint Papot, engesztelje-meg nekem Kisfaludit.

Én, ugymond Ruszek, szép érzésben magamat senki által meggyőztetni nem engedem. Elfogadta barátságomat 's jobbját nyujtotta. De, ugymond, Kisfaludi a' levélre csak nevetett.

Kisfaludi Apr. 14d. erre egy tizenegy lapnyi levelet küldé Ruszeknek. Az tele van az én mocskaimmal. Ruszek mindennel közlé a' levelet, le hagyta írni valakinek rá kedve volt, 's az Originál a' Keszthelyi Musagéta' Archívjába tétetett. Egy nemes lelkű ember közlé velem a' Kisf. levelét. Megírtam Ruszeknek, hogy jobbja nekem nyujtása után tőle barátságtalanságot nem vártam, pedig a' mi történt, az volt; 's a' mocskot magamról, Daykáról 's Bárócziról elhárítottam. — Ruszek hallgat.

Azt fogod mondani, kedves barátom, hogy szükség e az hogy én magammal így bánassak, 's azt felelem, hogy igen is, szükség. Kedvetlen dolgok, de jól estek, hogy ezek a' szép lelkű Úrak magokat így festék, és hogy a' magával eltölt Kisfaludi nekem ezt a' tökéletes elégtételt adá. Ha ki nem beszéllették volna magokat, nem tudnám melly kaján hírek mennének általok a' maradékra. Ime így ez az ő gonoszságok meg lesz előzve.

Révait Kisf. h ö r c s ö k ö s n e k nevezi — nem értem a' nemtelen kifejezést, 's azt mondja, hogy Révai és a' Révai szeretete sokat rontott rajtam. De én azért Ypsilonistává nem leszek, 's Verseghi nekem Révai soha nem lesz.

Valami most ezek közt 's közöttém történik, egyyüvé szedem. Maradjon nyomtatatlan a' később időkre. Minthogy a' levelekben ők magok szóllanak, saját vallástétek szerént lesznek megbélyegezve a' jök előtt.

Kértelek hogy a' három Anti-Verseghiből 's Révainak Grammatikájából nekem adnál egy egy nyomtatványt, 's Boldogrétit vettem már jóvoltodból, 's nagyon köszönöm. E' könyveimet elvitte Kölcei — kit Horvát András költött Kölcei Ferencznek nevez az említett levélben. — Kérlek tehát Miklósfit és Kardost, 's a' Révai Grammját a' másodikszor nyomtatott levelekkel vétesd-meg nekem, 's adassd által Gróf Török Józsefnek, a' feleségem testvér bátyjának, ki az ipa, Septemvir B. Wécsey Miklós házánál van szállva, a' Dominicanusok körül. Hadd hozza-fel ezeket a' Sógorom.

Én most küldöm Döbrenteinnek a' Cícero Catilin. négy Beszédét, hogy Muzeumába tehesse. Olvasta Papirosaim közt Erdélyben, 's kívánta. Most pedig Erdélyi Utazásomat dolgozom.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Szivedet erántam ne engedd elhúlni. Mi elválhatatlan barátok vagyunk, 's hidd-el, ügyünk is kívánja hogy azok legyünk. — A' Hálai Ujságokban megjelent Munkád Recenziója, 's az Anti-Mondolaté 's a' Ruszeké. Eggy betűjök sem enyém, soha nem is láttam nyomtatatlan.

Örök tisztelőd:
Kazinczy Ferencz.

Erdélyi levelemet vetted, de én nem vettem választ reá. Az igen érdemes Seivert előtt pirulni fogok ha nem teszed meg a' mit vár, a' mit kér.

'S Te nekem Bibliothékád Indexének III. első Köteteit is ígéréd. Ne felejtsd ígéretedet.

Ezeket kérem tehát:

Révai Grammatica. Tom. I. II.

Index Szechenyanus. Tom. I. II. III.

Miklósfí	}	Anti-Verseghi.
és		
Kardos		

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3358.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

An den Herrn

Grafen Johann Nepomuk von Mailáth

Hochgeboren.

Mich drückt eine alte Schuld, verehrter Graf: Ihr gütiges Schreiben, das meinem Stolz, wie meinem Herzen schmeichelte, liegt noch immer unbeantwortet vor mir. Vergeben Sie mir mein langes Schweigen. Ich kam eben von einer Reise in das von mir zuvor nie gesehene Siebenbürgen zurück, und war beschäftigt, meine dorthier an den Grafen Joseph Desöffy geschriebenen Briefe zu überarbeiten, als mir dieses Pfand Ihres unverdienten Wohlwollens und der Aufmerksamkeit des Frhn v. Hormayr übergeben ward. H[ormayr] hatte mich auf seine von Merian verfasste Biographie hingewiesen; ich bestellte also das Werk, und verschob die Antworten an Sie, mein Herr Graf, und an Ihren Freund, bis ich das Buch erhalten würde. Auch war mein Wunsch, dass ich durch die Einsendung irgend eines Aufsatzes, Ihnen, verehrter Graf, und Ihrem edlen Freund beweisen könne, dass ich des in mich gesetzten Vertrauens nicht unwürdig war. Aber dieses Glück erwartet mich später; mir wollte bis jetzt nichts gelingen. Die Gottheiten, denen H. dient, sind auch meine Gottheiten, und ich bekenne mich zu ihrem Dienste, wie der hochherzige Mann, den ich in Ihrem Freund, mein Herr Graf, anzusehn seit mehreren Jahren gewohnt war; aber meine wenigen Kräfte sind andern Gottheiten geweiht — Gottheiten, welche mit denen von H. gewiss im Vereine sind.

Inzwischen sehe ich, dass das Archiv Ihres Freundes, mein Herr Graf, von mir auch ohne mein Zuthun einen Aufsatz erhalten hat. Einer unserer Gelehrten schreibt mir, dass er meine Recension der Berzeviczyschen Schrift, *De conditione rusticorum in Hung.*, an H. eingesandt habe. Eben dieser Gelehrte sandte diese Recension an den Redactor der Wiener Annalen, Hrn. Consistorialrath Glatz, schon vor einigen Jahren ein; aber sie fand in den Annalen, sey es darum, weil B.-s Schrift ohne Erlaubniss der Censur erschienen war, und also ignorirt werden musste, oder weil die Verhältnisse

des Redactors mit dem Verfasser der Schrift ihm B.-s Schonung anriethen, keinen Platz. B. ist mein Freund seit 33 Jahren, und niemand liebt den edlen, talentvollen Mann mehr als ich: aber B. sagte hier vieles, was unstreitig falsch ist, und was unsere Nation auf die unverdienteste Weise entehrt. Seine exotische Bildung macht, dass er sich zwischen uns unbehaglich findet; ihm ist Nationalismus nichts, weil dieser etwas Einseitiges seyn soll, und weil wir in Ungarn (ich will seine Worte anführen) eigentlich keine Nation sind. Er ist Cosmopolit, und ihm ist Commerz das Höchste; er gäbe um dieses Alles, Alles hin — eine Denkungsweise, welche ich unsern Feinden wünsche. — B. hätte zu den Zeiten, die Collin in seinem Regulus darstellt, in Carthago geboren werden sollen. Schade um den vorzüglichen Mann! Schade, dass die heiligsten Gefühle in seinem Herzen erstickt sind, und dass dieses Herz während des Studiums der Geschichte der Griechen und Römer kalt blieb!

Freund Szemere schreibt mir, dass er glücklich war, Sie, mein Herr Graf, und den edlen Sohn des grossen Prónay, der gewiss nicht Berzeviczysch dachte, und Hrn. Prof. v. Schedius bey sich zu sehen. Unbekannt ist es also Ihnen nicht, was in den Sachen unserer Sprache und Literatur vorgeht: Wir verderben die Sprache, weil das Publicum dasjenige, was wir arbeiten, nicht versteht, und weil in diesem Publicum, dem Verständlichkeit, welche an Plattitüde grenzt, und Sprachgebrauch das Allerhöchste in der Sprache ist, nicht einmal die besseren Köpfe sich zu dem Ideale aller Sprachen, und den Lehren, die Horaz und Cicero aufgestellt haben, erheben können — mich soll Stolz und Neid kitzeln, da ich Himfys allgemein geliebte Liebeslieder nicht allgemein schön, nicht ohne Makel finde, und die Verwegenheit hatte, sie zu recensiren; und der Beyfall des grossen Publicums zeige von der Vortrefflichkeit eines Werks mehr als die gründlichste Recension. Da ich sehe, dass hier Ansehn und Dünkel, so wie gekränkte Eitelkeit manches ungrischen Adeltungs und Gottscheds [sich] ins Spiel mischt, so unterwerfe ich mich nicht ungern der gewiss sehr unangenehmen Mühe, den Kampf mit diesen Antipoden von Lessing, Klopstock, Göthe, Schiller, Wieland und Voss zu bestehen. Ich bin seit Octob. in meinem 58. Jahr, und dieses mahnt mich, meine wenigen Kräfte nicht zu theilen. Sähen meine Landsleute nach diesen meinen Bemühungen ein, dass auf diesem Wege auch wir einst Göthes und Schillers zwischen uns haben können, da wir sonst ewig auf der niedern Stufe stehn

bleiben müssen, wo ein Ungar das, was Schiller schrieb, in deutscher Sprache verstehen, aber ins ungrische übersetzt nie verstehen wird: so habe ich nicht vergebens gekämpft. Solche Kämpfe entehren nur dann, wenn sie entehrend geführt werden. — Der Sieg muss, wenn ich auch unterliege, meine Sache krönen, und wir haben schon auf dem Wege, welchen ich den meinen nennen darf, weil meine Gegner ihn den meinen nennen, Blumen gepflückt, die [sich] mit einigen der schönen Hellas und der schönen Ausonia — der neuen, wie der alten — kühn messen können. Kölcsey hat im 5. Hefte des Siebenbürg. Museums S. 141. ein Lied an die Phantasie gesungen, die eines Schillers und Matthissons nicht unwerth wäre, und wir haben von Szemere und Szent-Miklósy Sonnete, die werth sind zwischen denen des Sängers der Laura zu stehn. Unser Publicum, ja unsere Philologen und Kunstrichter lesen diese Producte taub und an jedem Sinne stumpf, und verstehen sie nicht; aber eine Dame in Siebenbürgen, die mit Bildung nicht stolzirt, sie aber gewiss hat, Gräfin Ignatz Kornis, hat die Epistel an meinen Schwiegervater, die in dem nehmlichen Museum, Heft 2. S. 93. steht, verstanden. Unsere Sprache gleicht dem Evangelium: Gelehrten ist sie dunkel, denen, die Gefühl haben, ist sie es nicht.

Ich bitte Sie, mein Herr Graf, ehrfurchtsvoll, den Beyschluss an den Freyherrn von Hormayr absenden zu wollen.

Die Aufmerksamkeit, deren mich Collins und Hormayrs gefeyertter Freund, der Sohn des grossen Mailáth, der Neffe eines andern, nicht minder grossen Mailáth, und der Cousin eines dritten, von mir sehr geachteten, mit Liebe bewunderten Mailáth würdigt, macht mich wirklich stolz, und ich bitte den Edlen um die Fortdauer seines unverdienten Wohlwollens. Auch meiner Nation wird endlich eine bessere Sonne leuchten, wenn unsere Schriftsteller von unsern Grossen gekannt werden.

Széphalom, d. 13. Jänner 1817.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3359.

Kazinezy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom Január. 13d. 1817.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

Miolta Septemb. haza jövék Erdélyből, háuyszor mondam magamnak, hogy valaha Uram Öcsémhez is kellene írnom! Annyira belé nem tudtam jöni az írásba, annyira el valék foglalva minden által, hogy a' gondolatot soha sem tudtam teljesezésbe hozni. Az illy út egészen kilöki az embert a' maga punctumából 's sok idő telik belé, míg magunkat ismét ott leljük a' hol lennünk kellene, a' hol már voltunk.

Tegnap estve vettem az Erd. Muzéum 5dik Füzetét. Annak fő disze az Uram Öcsém szép nyolczsorú éneke a' Phantaziához. Azt nem győzöm csudálni. Az egész Füzet csaknem mindenütt jó darabokat ad. Szemerétől nincs benne semmi; ő nem is dolgozik most semmit. Pedig hogy feleségecskéjét Anyává tevé valaha. Májusban jő-fel Lasztóczra lebetegedni.

A' Muzéumnak én most a' Cicero Catilinaris 4 beszédjeit küldém, mellyeket Erdélyi útam előtt Májusban fordíték-le, azolta pedig újra dolgoztam. Minthogy a' mi Puristáink szégyellik Cicerót úgy nem szeretni, a' hogy Egmontot, Ossziánt és Yorickot nem szeretni nem szégyellik: ezt bántani nem merik majd, pedig ez ugyan azon szellemmel van fordítva. 'S én ezen ravasz czállal fordítám.

Most Erdélyi utazásomat írom Levelekben, hogy így minden apróságokat elmondhassák. A' Levelek Gróf Desöffy Józsefhez vannak intézve. Úgy hiszem hogy azokat kedvesen veszi majd a' Publicum. — Erdélyt el nem németesedett jó nép lakja. Szeretném ha ott születtem volna.

Azután a' Neologismus Apológiája lesz legfőbb Munkám. Helmecci sok jót monda a' Berzsényi Versei előtt e' részben.

Trattner a' Messziás nyomtatását halasztja.

A' Téli Pléb. Horvát András egy hosszú ötödfél arkusnyi levelet íra nekem. Expostulál. 43 gáncsai közt talán egy sínes a' mi megállhatna. Én nem tudom mi lelí azokat a' Tüladunaiakat. De ugyan harsognak ám 's még nekik van feljebb.

Ajtayt Károlyban láttam Septbr. 7dikén. Ugyan ott láttam Mándi Imrét. 'S a' két Vice Ispánt. — Azt hallom, Uram Őcsém muzsikáltatja magát, míg mások templomban vannak. Nagy a' panasz.

Bár nekünk valaha az a' szerencsénk adatnék hogy ismét meglássuk Uram Őcsémet. Sok mutatni valóm volna. A' Túladunaiakkal való historiákat mind egygy Kötetbe raktam ezen csuda titulus alatt:

A' Glottomachusok.

1816.

Kisfaludinak is van benne egy rémítő levele, a' mellyben Magyarságomnak palam publice és solemniter ellent mond, Báróczit kaczásra méltónak mondja, kivel ő szolgálaton kívül hármat sem szólott, 's előre tudja hogy az én elkülönösödött finnyás ízlésemnek az ő Hunyadija tetszeni nem fog. Ezt a' levelet Ruszeknek írta, nem nekem. Velem, ugymond, semmi dolga. Éljen szerencsésen, édes Uram Őcsém. Ma 13 levelem megyen postára, 's ezen végzem napi munkámat.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3360.

Kazinezy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Széphalom, Január 13d. 1817.

Kedves édes barátom!

Fogadd el forró öleléseimet barátságodnak azon szép jeléért, hogy ezen esztendőben a levelezést a hozzám írt levelen kezdted. Én, édes barátom, electrizálva vagyok mindég, mikor a postáról Erdélyi levél érkezik: de azok közt nekem legkedvesebb az, a min az én Dédácsi barátimnak ismerem el írásaikat. S ezek közt az én forró lelkű Lajosom fő helytt fogna állani, ha az egyiknek a másika felett állani szabad volna.

Az én képem és a Zsenié mégis kezemben van, de ime már indul Kassa felé s onnan Döbrenteihez. (Ehhez azért, mert az ő nevét írtam a skatulya deszkájára.) A skatulyában — oh rettenetes szó! — de a ládácska nem sokkal jobb — együtt fogja Döbrentei venni Cicerónak Castilinaris négy oratióját az Erd. Muzéum számára.

Nem képzelitek ti, édes barátim, Erdélyi útam olta mint lankada el minden erőm, valamit dolgozni. Ezen 4 Beszéd leírásával alig készülheték el, mellynek igazat szóllván az is vala oka, hogy Dellevaux s a felesége, kik nálam lakva is mulattak, sokat elfogának a munkától. Osztán a leírás az én szokásom szerint újra dolgozás leve.

Tegnap előtt a Wesselényi Brüszen, szép lévén a nap, egy frakkocskában lovaglottam ki Mikóházára egygy szép asszonyhoz, Comáromy Nánihoz, s úgy elhítém magam, hogy megbetegedtem s tegnap egész nap ágyban kelle maradnom. A test kiparázása magát s jobban vagyok; egygy két nap alatt nem lesz nyoma bajomnak.

Ezen ágyban-létel elég időt ada Zsomborinak nyomtatott Predicatiojít olvasni. Azok valóban szép nyelvben vannak írva, s olyanok, hogy a Spalding tanítványa is kevés változtatással el fogná mondani, tiszta erkölcsiséget tanítanak: de nem tudom miként, sokszor elvesz előttem olvasások alatt a fonal, másuvá viszen, mint gondoltam hogy vinni fog, s így gyönyörűségek megzavartatnak. Már gyertyavilágnál olvasám őket, midőn egygy Patakra küldött emberem Prof. Nagy Ferencztől elhozá az Erd. Muz. 5-ik füzetét, s ez fenntebb örömmre ragadott.

Csókold, kérlek édes barátom, csókold Döbrenteinket nemcsak eléggé meg nem érdemelhető barátságáért, mellyet az ajánlásban bizonyít erántam, hanem kivált azon nagy szolgálatokért, a mellyet [!] ezen füzetben nyelvünknek nyújt. Az az első darab igen jó. Bár csak sok magyar író studiumává tenné. Osztán az a jegyzés lap 47. és 48. gyümölcsöket fog teremni.

Derék az is a mi l. 70—76-ig áll. Sipos l. 127. és 128. olly magyar verset ada, melly talán minden más magyar versénél jobb. — Szent Miklós hatalmas lépésekkel megyen a dicsőségnek. De az Erd. Muzéum e füzetének az én ítéletem szerint a Kölcei isteni szépségű dala l. 141. a koronája. Én tudom azt, édes barátim, mibe kerül illyet írni. Még nem olvastam meg minden verset.

Trattnernek istentelen correctora van. l. 128. servum pexus az az pecus. — l. 131. Kálnán Gy. az az Kalmár. — l. 130. Hyszus az az Hisszus. 132. Jambusnak az az Jambusunk. De ez mind haszontalan panasza.

Édes barátom, Döbrentei már is felejtetlen [!] a nemzetnél, ki felel arról, hogy addig fog élni, míg Dónát festheti. Ne halaszd lefestését. Ha Avenárius úgy találja, mint tégedet talált, megeleget-

hetsz munkájával. Dónát sem mindég olly szerencsés, mint a Wesselényi és szegény Pataky képeikben volt. Ha Magyarországra és Pestre jöttök, akkor üljön inkább még egyszer Dónátnak. Még egyszer mondom, minden jobb embernek festetni kellene magát, hogy ha kikapja közzülünk a halál, bírassuk képeiket. E részben nekem gondom vala magamra. E napokban recenseálám képeimet Pandektáim 7-ik kötetében. Én 23-szor vagyok festve, ide értvén Leonhard Posch által viaszban bosszírozott fejemet.

De minden gondoskodásaink mellett soha sem vagyunk eléggé gondosak. Ime eljöttem töletek s nem hoztam el hajatokat, a te imádott anyádét, testvéreidét, a tiédet, a Döbrenteieit. Kérd ő nagyságát, hogy engedje meg, hogy hajaiból nekem szelhess el egy fürtöt: kérd erre az én kedves Lolottomat is, s tartsd magadnál a hajakat, míg bizonyos alkalmatosság által hozzám küldheted. — Mondjad Lolottnak, hogy a legszentebb barátsággal ölelem, de feleségem, az ő testvére, s Geniem az ő leánya, nincsenek itt; Kázmérba mentek által. Sophie vette második levelét az én kedves gyermekeimnek. — Barátim, mikor látjuk meg egymást, s szabad e Széphalomnak azt remélni, hogy Lajost és Döbrenteinket meglátja az idén? Öllelek.

Döbrenteit kérem, hogy Dr. Gyarmathyt akár szóval, akár levélben kérje, hogy a megígért könyveket foglalja el számomra; legjobb volna, ha Döbrenteinek adná által. Hát Cserei Farkas felől mit sughat nekem Döbrentei?

[Megjelent a «Gr. Gyulay Lajos Naplótöredékeiből» című mű 225—228. lapjain.]

3361.

Berzsényi Dániel — Kazinczynak.

Tisztelt barátom!

Nincs mit írjak, de írok mégis, hogy már valahára rég óhajtott leveledet láthassam. Vigasztalásomra van, hogy mind Kis, kivel a nyáron együtt voltam, mind Sárközi, ki nevem napján látogatásával meg tisztelt, hallgatásodról eggyeránt panaszkodtak. Ezeknél többet én sem érdelek, s nem is kívánok, de valóban csudálkozom, mert Te hozzád sem hidegség sem restség nem férhet. Mint vagy tehát s mint vagynak Kedveseid, óhajtom tudni! Én a nyáron

és ősszel öt holnapig nyomtam az ágyat, s tolvaj hidegem folyvást tart, nagy festem bágyadtsága, de nagyobb lelkemé, úgy hogy nem írni, de olvasni sem tudok. -- Minap egy levelet kaptam Gr. Festetics Györgytől, mellyben valami tudós solemnitásra invitál, s minthogy egyebet úgy sem tudok írni, ime le írom azt, hogy azzal is mulassalak.

Tekéntetes * Táblabíró Úr, nékem Nagy jó Uram!

Nagyon köszönöm, hogy rólam és fiamról meg emlékezni méltóztatott, és híres nemes Munkáinak második kiadását velem közölte. Ezen alkalmatossággal midőn a könyvet fel nyitnám, éppen szememben ötlött azon Aoni lelkeknek tulajdonos jóvendölése, hogy a' *Keszthelyi zöld parton emelkedik a' csendes Helikon*. Azért, hogy beteljesedjen a' Niklai Bölcsnek, akkinek dicsjírét a' *halandóság-nak köde el nem éri*, előre való mondása: ime itten Keszthelyen Böjt-elő havának azaz Febr. 12kén akarván Felséges Urunknak születése napját üllení, az ifjúságot Heliconra vezetni kívánjuk, hogy az úgy nevezett Declamáció által a' magyar, német és deák irásszerzésben jó ízlésre kapjon. De a' Heliconra vezető Kalauz nekünk szükséges. Bátorkodunk tehát a' Somogyi Kazinczyra vetni szemünket, és azon napra való maga meg alázására kérni. Lesznek talán több pártfogóink is, kik hívásunkat meg nem vetik, hogy öszve vetett vállakkal ezen törtelen ösvényen tanácsot adjanak és vezéreljenek, oktatóván, *mint kell az idővel élni 's bölcsen örülni*. Evvel magamat a' Tekintetes Úrnak tapasztalt favoriba ajánlván, örökös tisztelettel maradok s. t.

Az elhúzott sorok verseimből vagynak szedve. Mit akar tulajdonképpen a' Grof, nem tudhatom: azt hallom, hogy igen nagy készüléteket tesz a' theátrumi játéokra és Bálra. Az is mondatik, hogy Herczeggé lett, de nem gondolhatom, minek kellenének ide a' Poéták. Ha mit látok, tudtadra lesz.

Füreden együtt voltam Oroszi Pállal is, a' Mondolat egyik szerzőjével. Egy hitvány pletyka sciolus ember, és néked halálos ellenséged. Azt mondja, ismét készül ellened valami, s azt beszéli, hogy mind az Antimondolatot, mind a' Mondolatra kijött recenziót

* Gr. Festeticsnek minden köpönyeges ember Tekintetes Úr, a gazdag Nemesek pedig Nagyságosok és Méltóságosok. -- Berzsenyi D. jegyzése.

magad irtad. Én oltalmaztalak a' mint az idő és hely engedte, de ő esküdött, hogy ezen kézírásaid kezében vagynak, mellyeket valami Veszprémi tudóstól kapott. Csudálkoztam ostobaságán 's szemtelenségén, 's eleget mondtam olyakat a' mikén elpirulhatott volna, de ő nem is értette, mert mit értenek az illy bolondok? — Élj szerencsésen, nemes férjfiu, s ne fogd meg tőlem nagy becsü hajlandóságodat.

Mikla, Január. 13-d. 1817.

Bersenyi Dániel mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

3362.

Kazinczy — Gróf Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Január. 14-d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Végre teljesíthetem parancsodat: imhol mennek Ciceróból fordított Catilináris Beszédeim. De gyermekeimnek Tanítója, hideglelését kapván, alkalmatlanná lett arra, hogy ezeket, a' mint kívántad, számodra leírja; kérni foglak tebát, hogy kézírásomat méltóztassál visszaküldeni, vigyázzván, hogy olyanra ne bízsd általhozását a' ki azt elveszthetné. — Döbrenteinek is megküldém, mert olvasta Erdélyben-létem alatt, 's Muzéuma számára kívánta. Ez a' dolgozás egészen nem az a' mit láttál; Decemberben a' régít egészen új formába öntöttem.

Az Erd. Muzéum 5dik Füzetét csak harmad nap előtt vettem. Oh barátom, mint halad Nyelvünk 's Literatúránk! még pedig azon az úton, a' mellyel nekem kevélység nélkül szabad neveznem *e n y é m n e k*, mert *e n y é m n e k* csúfolják ellenkezőim. Szent-Miklósinak Meséji oly szépek, hogy csaknem mindenikét Lessing is magáénak mondani nem szégyelhetné, szép, noha egy kisség darabos, a' Székely Sándor Ódája is; de e' Kötetnek bizonyosan a' Kölcei szép éneke adja a' legfőbb becsét. 'S a' Franciaia Próza' históriája melly intéseket ad Philologusainknak! — De nekik nem kell ok; ők csak a' szokást imádják. Maradjanak hát a' hol voltak. — Tiszteletre méltó Grófnéd vette e leveletem? Jelentsd alázatos kézsókomat 's ajánlj kegyességeibe. — Én ez idén ismét atya leszek. — Élj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3363.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Januar. 17. 1817.

Kedves barátom,

A' Dónát által festett két kép, a' Catilinaí Orátiók, Professor Molnos Dávid Urnak egy portékáim közzé nem tudom miként tévedt brochúrje, Reise der Pápste név alatt. és egy kisedd csomócska két pecséttel, egy Kistchenben indul hozzád, 's már útban vagyok. A' Dilizsánszon fogja útasítani Kolozsvárra Fried, ha más sietőbb és rövidebb utat teendő alkalmatosságot nem talál neki. A' ládácska már Kassán van. Adná a' jó szerencse, hogy ezek megnyerhetnék javalástokat, tetszésteket. A' Dónát Munkáji felől csak akkor mondom-ki ítéletemet, mikor azok kezeitek között lesznek, 's ti mondjátok-el, meg vagytok e elégedve a' portrékkal vagy sem.

Ugyan-ott találsz egy könyvek Catalogusát. Abaujvári Fiscalis Dési Mihály Urnak testvér húga Bavariai lakos Rott Jakobhoz méne férjhez, ki valaha Kassán és Pesten Könyvboltos legény volt. Ez a' Rott Bibliothecarius a' Bavariai Király privata Bibliothekájában. Én már kétszer vásárlottam tőle könyveket, 's Kassára jövén nem régiben, ezen HUNGARICAKat hozta olly reménnyel, hogy megveszem, 's vissza lesz fizetve ide tett utolsó útja. — Én meg nem vehetem terheim 's gyermekeim miatt, de azt kötelességemnek ismerem, hogy a' nem köztünk lakó ember dolgán könnyítsek. Itt hasztalan igyekeztem vevőt nyerni nekik. Pedig a' Conditio nem terhes a' vevőre. Csak száz fntot kér most pengő pénzben, kétszázat akkor fizessen a' vevő, mikor neki tetszik; az interest minden esztendőben letévé. — Kérlek, ha lehetséges, szerezz vevőt ezeknek a' könyveknek.

Kozmán meg vala a' temetés az elmúlt hétfőn, Január 13d. Én akkor nap ágyban feküdtem. A' Sógorom jelen volt, 's vele ment Klavirmesterem is, kit Gróf Vondernóthné kéréte-el, hogy Fortepianójit felhúrozza. Azt beszéli ez, hogy midőn a' Sógorom belépe, nem tudom ki ezt kérdé: Wollen Sie den Gestorbenen sehn? 's azonnal levevék a' koporsó aranyos szegekkel kivert tetejét, 's a' Sógorom is, de kivált a' Saxóniai születésű Klavirmester elborzada, illy rettenetesen kiszáradt halottat látván-meg. Innen más szobába mentek. Ott a' Klavirmestert a' szilvapályinka csapá vissza erős

szagával, egy harmadikban olly víg társaság ült, hogy a' Klavírmester¹ ezt a' víg kedvet 's a' temetési ideát öszve nem tudá egyeztetni. Így tehát ott hagyá a' házat, 's fel 's alá sétálgata az úczán, 's kimarada a' torból is. A' test a' Kozmai temetőben fekszik. Az Özvegy szívesen sírt.

E' ládácskában arra kérlek, az oda tett rajzolás szerént metsszess nekem két pecsétnyomót, 's tudósíts mit fog kívánni Simon. A' Barkóczy pecsétjét, melly Párisban van metszve, add osztán a' mi Lolotunknak. — Nem hiszem, hogy azért csak tíz fntot kívánjon a' metsző.

Nem tudok eltelni Muzeumod 5dik Füzetével. A' Nemzet neked ezért sokkal tartozik. Ha illy Munkákat adunk mint a' mellyek itt vannak, 's ha 'Te úgy szóllasz a' Genie' nyelve felől, mint itt sok helyen, hijába ellenkezik a' mi 'Tuladunánk. Nem csuda az, ha az illy tanítást sok Olvasó meg nem érti. Énnékem kivált a' Kölcei dala kedves. Az Matthissoni lélekkal van írva.

Megbocsáss, hogy ide nem tevém a' Téli Pleb. levelét. Nem vala kész. De mindent fogsz látni. Tudom melly kínos az illyet soká várni. De a' levél nem ollyan hogy mindennel látathassam, 's gyermekeimnek Magyar Tanítójak a' negyednap ihideg által kínozva, itt hagyott, 's még nincs más helyébe. — A' Franczia Prósa történetei és az azt követő Versezet igen jó darab. Bár sokan érthetnék mind egyikét mind másikat. Bizony, édes barátom, mi haladunk, 's hogy haladunk, az neked nagy érdemed. — A' mit leginkább nem mertem itt várni, az a' Kölcei szép éneke a' Phantaziához, és a' Székely Sándor Ódája. Az hosszacska, 's néhol pompásabb mint a' mit a' tárgy kíván. De nem rossz az mikor a' Plátó szava szerént, az ifjunak nem sarkantyú kell, hanem erős fék. Add által, kérlek, e' levelet Székelynek, 's tudósíts ki ő.

Nyujsd által tiszteletünket a' Mélt. Grófnénak, 's a' négy szeretett testvérnek, Consil. Kenderesy Urnak, Feketének, Fő Tiszt. Kánonok Szabó Urnak, a' minden hitbeli Professoroknak, 's esókold a' kis Kelement. Ha híred van Cserey Farkas felől, siess velem közleni. Élj szerencsésen, kedves barátom. Sokat emlegetjük a' nyarat azon reményben, hogy Tégedet 's a' mi Lajosunkat megláthatunk. Nélküle, kedvem volna azt mondani hogy 'Te se jöjj, olly igen óhajtom, hogy ő is jöjjön.

¹ Az eredetiben tollhiba: mestert.

Midőn ezen utolsó sort írom, jön a' cseléd 's hozza a' postámat. Cserey Farkasnak levele érkezik a' legtiszteltesebb fájdalom kifejezésével. Nem vette rosszul tanácsomat, 's annak nagyon örvendek. Mondjad neki, hogy tisztelve csókolom. Az Isten tegye szerencsésé. Veszem a' Pipsz levelét is. Drágállá a' 60 aranyat. 400 fntért most nem metszenek igen jól. Pedig az ő képe azt megérdemlé.

A' Dr. Gyarmathi által küldött könyvek Debreczenben vannak Szentgyörgyinél.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3364.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Január. 17d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Referend. Vajna Úrnak, kit szerencsém van ismerni, mihelytt parancsolatodat a' borok eránt vettem, megírtam, hogy 12 butellia valóságos, 's igen jóféle 's 1811dik esztendei termés Tokaji bort fog venni az én kezemből a' Te nevedben. De Ujhelyben ollyat, hogy e' neveket megérdemlje, nem kaphatván, addig halasztám a' teljesítést, míg a' testvér húgom férje Consil. Dercsényi hozzám jött, 's ötet erre megkérhettem. Neki még van egygy két általagja, 's nem örömet bontja-meg hogy butelliákra vonja. Azonban kedvedért megígérte. De, édes barátom, a' bor más esztendőkhöz képest nagyon drága: — butelliája egy arany pengő pénzben. — A' feleségem testvér bátyja ma indul Pestre, hol pereit vannak, 's két általagot viszen, melyet, minthogy pengő pénze nem volt, egy Szirmay Úr neki ezüstért ada. Képzeld, általagjáért öt font ezüstöt vala kénytelen adni. Én kóstoltam a' bort, 's mondhatom, hogy a' Dercsényi bora nem illyen. A' Dercsényiével kedvet fogsz találhatni a' Bécsi ajakok előtt. — Ha az én pinczémet ki nem lopták volna, a' legnagyobb örömmel szolgáltam volna e' 12. butelliával. A' pénzt Dercsényinek számára a' Dilizsánsz szekerem küldhetnéd-meg Kassára. Maga Dercsényi Munkácson lakik, jószágai ott tájon lévén.

Kimondhatatlanul köszönöm a' Tihó táját illető tudósításokat. 'S melly igaz tekintése (a n s i c h t) az a' dolgoknak, a' miket Te a' titulusok 's a' Magyar Országiak' bohósága felől irsz. Én úgy hiszem,

hogy e' részben ismerem magamat, 's hogy semmit sem nem színlek (simulo), sem nem tettetek (dissimulo), midőn azt mondom, hogy engem a' titulus semmiféleképen nem illet-meg (afficiál), 's semmi titulusra nem vágyok, és semmit sem tiltok-el magamtól, hanemha akár *sokat* akár *keveset* ingerlően ad nekem valaki. Emberek és nem Philosophusok között élvén, igen is hogy az *az Ur* és az *Uram* más.

Cserei Farkas barátunk Özvegy. Neki házasodni kell, mert fiatalon élni ridegen baj, 's neki férjfi magzatra van szüksége, testvérei azok lévén a' kicsodák. Bár olly eszesen tenné a' lépést, a' hogy azt az olly főnek mint az övé tenni illik. Ha rám bízna a' választást, én választanék neki jót is jól is.

Az Erd. Muzéum 5dik Füzetét nincs egyg hete hogy vettem. Melly jó darabok vannak abban! A' mit Döbrentei a' franczia prózáról mond, arra azt lehetne elmondanom a' Magyar Nyelvre nézve Inspicere, tanquam in speculum, jubebo -- 's ha ezt a' darabot eszmélve olvassa meg a' Magyar Nyelvbeli Újítások' gyűlölője, eggy-szerre meg lesz térítve. Szép, noha feszes, és erőltetett, 's a' mi az Óda természetével nem jól fér össze, hosszabb mint lennie illenék, a' Székely Sándor Ódája is. De az egész Füzet' koronája az a' szép Schilleri 's Matthissoni dal, mellyet Kölcsei a' Phantaziához irt. Azt száz Olvasó között kettő sem fogja érteni. De a' jó Író nem mindég a' maga korának él, az ollyan viszi, midőn helye van a' Publicumát, 's nem úgy viszi mint a' hadi seregek vezére, hogy maga hátul ballag, hanem messzére elől menvén.

Kedves nekem az a' feddés' a' mellyet nekem a' 'Te igen szép Grófnéd, igen szép lyányod ad, kiknek mindkettejeknek legkisebb érdemek az, hogy valóban mind ketten igen szépek. Mondjad mind kettejeknek a' legszívesebb tisztelet' bejelentése mellett, hogy én, ha levelembé felőlök hallgatok is, soha felőled nem gondolkozom, hogy éretted lángoló lelkem feléjek is lángolva ne csapdosson.

örök tisztelőd:

Kazinczy Fer. mpr.

3365.

Kazinczy — Lészay Dánielnek.

F. Lészai Dániel Urnak

Kazinczy Ferencz

szíves idvezletét.

Mintegy nyolcz napja annak, hogy az Úrtól egy levelet venni szerencsém volt. Fogva valának lovaim, mennem kelle, 's a' levél papirosaim közt eltévede; nem lelém sehol. Halasztanom kelle a' választ reá, míg az ismét kezembe kerül, de nem akarok háládatlan-nak látszani, 's inkább légyen válaszom hijános, mint hogy ennek nézethessem.

Siposnak azon munkái közzül, mellyeket az Úr említ, én csak a' b. Nalácziné felett mondott praedicátiót bírom.

Borsos* Urnak ítélete Abelem felől nekem igen kedves vala; azt mutatja az e' felől vett hír, hogy szaporodik azoknak száma, a' kik érzik azt, a' mit én a' Dayka, és Báróczy életekben mondottam. A' mi Glottomachusaink csak az Usus bálványa előtt térdelnek. De a' Döbrentei hatalmas szava a' Múz. 5d. füz. 's az a' szép óda, a' mellyet ott Székely Sándor énekelt — annak csak az a' hibája van, hogy egy kissé pompásabb mint lenni kellene, de jó dolog az midőn az ifjúnak fék kell, és nem sarkantyú, 's hogy egy kisség hosszú — 's Kölceynek a' Phantasiához Schilleri tüzzele, 's Matthissoni kényességgel, 's gyengédséggel (Zartheit) írt isteni dala, melylyet én nyelvünk, 's litteraturánk egyik legszebb mivének tartok, — a' Döbrentei, Székely, és Kölcey szava mondom, teheti azt a' csudát, a' mit a' kürtök csináltak Jerikó alatt.

Éljen szerencsésen az Úr, és tartson meg baráti emlékezetében. Török** urnak minden szépet tölem. Széphalom, Jan. 17d. 1817.

Reá akadtam az eltévedt levélre — Rendes dolog, hogy a' Luftschriftet emlegető tudósok sem mit nem dolgoznak. Semmit

* Borsos János Szászvárosi első pap. megh. 1821.

** Pónori Thewrewk József, ki Széchenyi, Schedel, Bajza, 's az Athenaeum ellen «pizmálkodott.» Az «alapmondások» írója, az az, a' miket Sipos írásaiból kiesent. A' «Velencei szappan» szerkesztője, «Újmagyarok» írója, «gr. Széchenyi István mint író» dolgozófarsa. «Tizsapás», «Anticyrai Tobák», «Kétágú tatárkor-bács» nevezetes készítője, és Orosz József lelki barátja. — A Sipos P.-hoz írt levelek kiadójának jegyzetei.

sem írni igen is könnyebb mint Luftschriftet. De ne vegyük rossz neven, akármit mondanak, 's engedjük a' restségnek, vagy a' tehetetlenségnek azt a' vigasztalást, hogy a' mit más csinál, semmit nem ér. Szacsvai az én Epigrammáimról azt ítélte, hogy ezek ért-
hetetlenek, és ha ő olly verseket volna kénytelen olvasni, bánná hogy olvasni megtanult, 's én a' legteljesebb nyugalomban vettem a' szót, 's nyugalman nem volt kevélység. Meglehet hogy fiatal koromban az illy szót én is másként vettem volna mint most.

A' mi Siposunk gazdasszonyának, és fiatal barátjának halála híre szívesen megérdeklétt. Ha túl a' síron öszvetalálkoznánk, a' mint azt az emberi szív ellátni szeretné, és oda vissza emlékezést vinnénk magunkkal, ez a' kettős halál a' mi Siposunknak kedves lehetne. Ha a' test a' maga elementumaira oszlik széjjel, 's el nem vesz, de egyéb lesz a' mi volt, nem történhetik é valami ollyan a' mi én-ünkkel is a' mit részetlennek hiszünk, de a' melly talán nem az lesz a' mostani szereit nélkül, mint a' mi itt ezekkel volt.

[Megjelent az 1846-ki lipcsei kiadásban.]

3366.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Január. 17d. 1817¹

33

Kedves barátom,

1784.

Munkáimnak IX. Köteleit Helmecczinél általyéteheted. Ma indul vele a' Sógorom Pestre. A' kire általyételét bízod, tudakozza-meg Trattuernél, hol lakik Helmecci. Élj szerencsésen. Én holnap indúlok Szabolcsba, hol azok a' kik ott jószágomat bírják, semmit sem akarnak fizetni, mert nem termelt. Petneháza a' hely' neve. Ott Vice Ispán Désy Urnak egy testvére lakik, 's talán leszek vele is. Úgy emlegetni foglak. Tegnap estve múlt 33 esztendeje, hogy én megláttam a' Mózes' tüskebokrát. Innepeltem azt. Öllelek.

Kivül: *

Tekintetes Horváth Ádám Urnak, Tek. Szala Várm. Táblabírájának.
Pest, Szala-Lygerszeg, Petri Kovács.

[Eredelje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Tud. Lev. 4r. 43. sz.]

¹ A kelet alá Horváth Á. írta a két más szímet.

² A levél zárlatán csonka piros pecsét.

3367.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Január 24d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Reménylen, Catilináris Orációim eddig kezében vannak. Kérlek, méltóztassál minél előbb tudósítani, vetted e, vagy nem, hogy gondokban ne legyek miattok. —

Én 48 órája, hogy Petneházáról, Szabolcsban, haza érkeztem. Midőn Január. 18dikán elhagytam reggeli 9kor házamat, olyan vala a' szán út, hogy Tobolskoy körül sem lehetne jobb, 's még akkor nap Anarcon háltam Wécsey Poldinál és a' két Czöbel Úraknál; 's midőn 20ban visszajöttem oman, Szőlöske körül már a' fekete, de szerencsére még fagyos, földön csúszva nagy nehezen szánom. — Útam csaknem haszontalan volt; Petneházi földjeimnek Arendásai nem fizettek, mert nem fizethettek. Azonban az az örömem vala, hogy Anarcon egy pár csendesen de boldogul élő embert láttam, 's azt hallottam, hogy Consil. Beck Pál Úr Kamarássá leve, azzá leve Bihar Vármegyei Fő Szolgabíró Miskolci Úr is. Eszembe juta a' mi a' Diaetai Napló végében áll, 's elképzelém, vagy inkább el nem képzelhetém, hogy Miskolci melly érdemeket tehete e' megtiszteltetésre. Mondják ('s ezt nem a' két Czöbel, hanem más valaki) hogy Mélt. Beck Pál Úrnak Consil. Vay József ada Bizonytságot, hogy ő valamely Beke nevű *régi Magyar Vezér'* maradéka. — Bizony az ilyen embereknek több eszek van, kedves barátom, mint Neked vagy Nekem. Decus et pretium recte petit experiens vir. — Úgy tetszik, Izdenczi inconsequens volt, és Crypto-Gallusz gondolkozással bírt, midőn a' Kamarássági díszl olyanoknak is adatá, a' kik azt még harminez esztendő előtt még meg nem nyerték volna. — Azonban én sem Beck, sem Miskolci megméltóságosított Úrknak a' kolcsaikat nem irigylem: de irigylem a' két Czöbel életét. A' kisebbik, László, egy szeretetre-méltó feleséget bír, egy emlőn függő fiút, nagy egyességben él testvér bátyjával (melly sem nekem nem sorsom, sem, a' mennyire tudom, neked nem az), 's annyi birtoka van, hogy nincs szüksége ezt kérni többé Jupitertől: *τα καλα επι τοις αγαθοις*. Szép lakása, szép kertecskéje, üveg házacskája, néhány képe, néhány könyve, 's asztala nem vesztegetésig, de hogy azzal

véletlenül megjelenve is megérheti a' vendég, 's a' mi nélkül mind ez semmi nem volna: nem vágy ni egyébre, mint a' mi van.

A' nagyobbik Czóbel Úr most jó Bécsből. Almási Ignázt feladta a' Czóbelék egyik jószágokat, mint latens jus regiumot, 's ezt kelle védeni; Referend. Szögyéni, meggyőződven hogy Czóbeléknek van igazságok, ámbár azon Dicasteriumnál szolgál a' hol Almási Ignázt az Al-Elölülő, sorban járá Czóbellel azokat, a' kik Czóbelt védelmezhetik vagy megronthatják. Nedves szemekkel hallottam a' nemeslelkű embernek ezt a' szép tettét, 's örvendék azon, hogy a' Pászthori leányát illy férjfi bírja. De a' Szögyéni zsebje körül nem függ rojt mint Miskolczinak és a' Beke Magyar Vezér unokájának.

Hormayr engem meghítt Archivjának elősegállítására. Szeretném veled látatni azon levelét, mellyet nekem Gróf Mailáth János Nepomuk küld-meg, 's azon feleletemet, mellyet mind Hormayrnek mind Mailáthnak adtam. Első alkalmatossággal beküldöm neked az elsőbbnek Biographiáját. Álmélkodást érdemlő adományú 's igen nagy olvasású ember, 's szabadság fia. — Azt feleltem neki, hogy 58dik esztendőmbe léptem Octóberben, 's sok dolgaim vannak; nem oszthatom fel erőmet. Azonban Archivje' számára Prof. Rumi felküldé azon Aufsatzomat, mellyet a' Berzeviczy Gergely Munkája ellen (De Conditione rusticor. in Hung.) még 1809. írtam volt. A' Bécsi Annálok Kiadója Glatz azt (vagy azért mert B-vel egy Vármegeyből való, 's egy hitnek tagja, 's B. Inspector, Gl. Pap — vagy azért mert a' B. munkája a' Censura' engedelmé nélkül jelent-meg, és így olyan, a' mellynek ignoráltatni kell) — fel nem vette. Hormayr a' Berz. Munkájának helyt ada az ő Archivjában. Vallyon ad e helyt az én Munkámnak is. — Légy, kérlek, figyelmes eránta, 's tudósíts.

Olvastad e Píringernak tavaly kijött Munkáját a' Magy. Constitutio felől? Ha bírod, engedd látnom.

A' Dilizsánsz-szekér Január. 14dikén hozá-el Pestről egy ládácska képeimet. Dónáttól jó az. Tetszésedre hagyom azt magadhoz vitetni, 's felbontani, megtekinteni. Ott van Kreutzinger által mesteri-kézzel festett képem. Ott a' feleségemé, leányomé, 's Báró Prónay Simonnéé Dónáttól, — 's az enyém 1791. Stundertől. Csak hogy pakkoltassd-be ahhoz értő kezek által épen úgy a' hogy azt Dónát pakkolá-bé, 's tétessd-le Gróf Csáky Antalnál, hogy onnan Kázmérba jöhessen a' láda. Indiában a' Religió azt parancsolja, hogy minden ember legalább egy fát ültessen: én, ha vallást csináltam volna, azt parancsolnám, hogy minden festettesse-le magát,

's ültessen legalább egy pár embert. 'S hogy magamat 's az enyéimemet festetem, az bizonyosan nem hiúság.

Sajnálom hogy képedet Nagy Sámuel fogja metszeni. Egy lelkes és egy igen szép fej igen lelketlenül 's igen nem szépen fog adatni a' Publicumnak. Adja Isten hogy téged Füger fessen, és John messen. Látnád csak nálam, mit csinála ez a' két nagy Mívész a' Batsányi fejéből. — Az én képem Kreutzingertől mesteri mív, de Kr. lelket nem tud adni fejeinek; az én képem is hasfájást és poshadtságot mutat — er hat den *Leidenden* mahlen wollen. Azért ada az aljnak (Grund) is vereses felhőket 's eget, mint a' zivatarokban látunk. — Ellenben van kezem közt egy képem Dónáttól Wesselényinek számára, úgy a' hogy 1794. voltam. Minthogy Dónát az Anatómiát nagyon tudja, 's én neki mindent magyaráztam, minden képeim közt az a' leghasonlóbb és legjobb.

Egy szót a' csillapodjál és csillapodjra, 's a' mit e' cikkelyben mond leveled. — «Döbrentei és én (azt írod) mi ketten nagy ellenségei vagyunk a' Nyelvszokásnak.» — Mentsen Isten ettől. Sőt én a' szokást szentül tisztetem; *hagyok, hagySZ, hagy,* — *fagyok, fagySZ, fagy,* — *vagyok,* nem *vagySZ,* noha a' törvény azt kívánja, hanem *vaGY,* mert így kívánja a' szokás — 's nem *vaGY* a' harmadik személyben, hanem *vaGYON,* és crásissal *vaN,* mert a' szokás így parancsolja. Csak hogy a' szokást kell ismerni és érteni; mert van *illetgetetlen* is, *illetgető* is. 'S azért hogy ezt: *dicūt* és *dicunt,* sok helytt így is mondják: *mondi* és *mondik,* én is mondjam e így? Illyen a' *csilapodj,* a' *gondolkodj.* Te, barátom, Döbrenteit és engemet nem fogsz meg: mi pedig azt nem érthetjük, hogy a' természettől igen gazdagon kikészített 's képzelhetetlen tanulású nagy férjfi hogy nem érti azt, a' mit a' rossz Írók is értenek, mihelytt érteni akarják. — Az én fejem annyira tele van ezen ideákkal, hogy azt szabad reménylenem, hogy csak időm legyen valaha papirosra tenni gondolataimat, meg fogok felelhetni ellenkezőinknek. Bizony a' mit Döbr. a' Muzéuma 5d. Füzetében mond, az olyan, hogy reá szót ellenkezőink találni nem fognak. Egyikünknek sem juta még az eszébe, hogy a' Nyelvből minden Anomaliát kitiltson; de az tiszte a' jó Írónak, hogy a' még ki nem mívelt nyelvben azt a' mit a' gondatlanság vagy tudatlanság vitt bele, jobbá tegye.

Élj szerencsésen, tisztelt barátom.

Itt küldöm Hormayrnek Biographiáját.

ناپوليون

Ez az Arabiai betűkkel írt név a' Napoleon' neve. Kiírtam azt számodra a' Jenai Tudom. Újságlevelekből 1816. Februar. Nr. 31. lap 245. Ugyan ott ez: *Comte de Gyulay* így áll:

كونط دي كيولي
Gyulay de Comte.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3368.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Január. 25d. 1817.

Kedves barátom,

Az én képem és a' leányomé 's a' Catilinaris négy Beszéd már útban vagyon hozzád. Bár melléjek tevém vala azon kis Perlő-írást is, melyet Wieland (Supplem. VI. Band) írt Adelung ellen, és a' melly olly formán nyithatná-meg szemeiket a' mi Puristáinknak, mint a' mit te mondál nekik a' Muz. Vdik Kötete első íveiben. De, édes barátom, azt hijába álmodozzuk, hogy az ő szemeik megnyilhatnak. Mit reméljünk akkor, midőn még Gróf Dezsőffy sem akar bennünket megérteni? Olvassd utolsó levelének egyik cikkelyét.

«Megírtam Döbrenteinek hogy kefélje egy kicsinyt a' Zemplényieket, kik csak papiroson állítanak kő emlékeket.» (Én nem hiszem, hogy te ezt tenni akard. Elég volna Relatiókat felvenni Muzéumodba. De ha ezt tenned tetszenék, nem az első, hanem a' második nyomtatást kell felvenned; az elsőben rettenetes hiba van a' Desőffy által írt deák Felülírásban ejtve. — Ha nem bírod ezt a' Relatiót, én szolgálni fogok vele postán.) — «Döbr. is, szint úgy mint te, nagy ellensége a' Nyelvszokásnak.» (Ha igaz e ez, édes barátom? 's hitted volna e, hogy egy Gróf D. így ítélhet?) «De engedjete-meg, nincs igazságtok. Ugy tetszik nekem, nem gondoltátok végig ezt a' dolgot. «Ez a' vita már régi; Aristotelesben is feltaláltatik. A' Rómaiaknál «a' tudós Varró vala ellensége, Julius Caesar pedig nagy pártfogója. «Jobban tudjátok mint én, mit mond e' tárgyról Gelliusz; ő pedig

«nagy Grammaticus volt. Egészen regulázott nyelvet soha sem fogtok «állítani.» (S akarunk e olyat, a' mellyben ne legyenek semmi Anomaliák, semmi irregulare verbumok 'stbb? Akarjuk e hogy a' *vaggyok, vagysz, van,* legyen, minthogy a' *fagyok, fagysz, fagy, haggyok, hagysz, hagy?* — Nem hihetem Pipsz felől hogy ő bennünket ne akarjon érteni, 's innen azt húzom-ki, hogy, minden csudált és irigylett talentumai 's tudománya mellett, nem ért. Neheztel hogy felőle közönségesen azt tartják, 's a' mint ugyan én is hiszem, igen méltán, hogy ő inkább tud francziául mint magyarul.) «Ha ugyan «azon értelemnek több formáji vannak a' szokás szerént, az nem hiba «a' nyelvben, hanem tökély. Ne akarjunk tökéletesebb nyelvet mint «a' görög. Azt mondod, hogy a' szokás ott ér valamit, a' hol nincs «törvény. Erre szépen megfelel Fontenelle. Azt mondá neki valaki, «hogy a' szokás második természet, ő pedig azt kérdé, hogy mellyik «hát az első. Nem a' régula készült a' nyelv előtt, hanem megfor-«dítva. *Grammaticae et latine loqui non semper idem est. Quintil.* «Még semmit sem hordátok elő, sem ti, sem Révai, a' mi engem «meggyőzhetett volna, hogy ne legyen jó mind *csilapodj,* mint *csila-«podjál.* De fülem érzi hogy szebb *csilapodjál.* Más részről bizonyos «hogy szebb a' *lankadol,* mint *lankadsz.* Mit vesződünk? A' finomab-«ban-érző Publicum bírása az efféléknek, 's a' Könyvszerzőnek azt «tisztelni kell.» — Reszketek hogy Desöffy ki találja adni a' mit nyomtatás alá készít e' részben.

Méltán scandalizáltatol, hogy egy valakinek Erdélyben írtam. De mondd-meg, hallgathaték e minekutána nekem ő írt elébb? Nem tartozom e én azt ignorálni a' mik történtek? Midőn vele valék, nem tartoztam e neki bizonyos tekintetekkel? 'S miért ne, minekutána nekem ő írt? Három levelét vettem, az én válaszom kettő volt, 's mindenike *olly tónban,* hogy azt Te sem vetted volna rosszul nekem. Levelem *mindég máshoz szólt,* noha *neki vala írva.*

Barátom, le forróz engem az a' hír, hogy már csak 3 Füzetet várhatunk tőled. Ohajtanám hogy Muzéumod soha meg ne akadjon. — Mit vészesz-fel tőlem Catilinámon kívül? — A' Trattner Tudom. Gyűjteményének megküldém ezen Epistolámat,

Manicheussá lettem, 's az vagyok.

És így, kérlek, azt fel ne vedd. Inkább akarnám hogy vagy Cserey Farkashoz írt Epistolámat, vagy ezt: Arkadiának kedves Pásztorához, vagy az Orczy után dolgozott Bugaczi Csárdát vennéd-fel.

De akármellyiket veszed-fel, kérlek, tőlem várd újabb leírásaikat, mert mindeniken tettem változtatásokat.

Manicheusi Epistolám Sípóshoz vala intézve. A' széplelkű ember meg vala szomorítva általa, mert azt hitte, hogy az az *Ich* Philosophiáját nevetségessé teheti. Így azt Consil. Kenderesi Urhoz intéztem, a' mint tudod. Sípós meghala, így tehát annak felette ismét a' Sípós neve áll, 's Kenderesihez mást fogok írni.

Dr. Szent Györgyi Debreczenből azt írja, hogy egy ládácska könyvem érkezett Dr. Gyarmathy Urtól hozzá, 's ő azt Tokaji Könyvkötő Gombosnak adta által. Még nem vettem. Az a' Rollin' Római Historiája volt, 's a Freymaurerek Bécsi Journálja, a' minek megvételére ötet a' Bethlen Gergely könyvei között kértem. Bár ezeket kapjam-meg a' lábában.

A' Mártonffy Püspök Autographját nagy köszönettel vettem. Említeni fogom Erdélyi leveleimben.

Édes barátom, Dónát Január. 14d. indítá hozzám a' feleségem, a' leányom, és a' szép Nini képeiket. Képzeled örömemet 's azt a' nyugtalanságot a' mellyel e' kincseket várom. Az Indusoknak azt parancsolja religiójok, hogy minden ember legalább egy fát ültessen. Én ha vallást csináltam volna, azt parancsoltam volna, hogy minden festesse magát. Ne halasszd festetni magadat; egy véletlen halál kikaphat közzülünk, 's akkor vigasztalhatatlanok leszünk hogy képedet nem bírjuk. — Értsd ismét, ha én meghalnék: Nekem más képemet nem szabad rézre metszetnetek, ha meghalnék, mint azt a' fára Dónát által festettet, melly Wesselényinek van készítve. A' Kreutzinger festése után Dónát azt megifjítva festé, a' hogy 1794ben voltam. Ő nagyon tudja az Anatómiát, 's én vezettem kezét. Csak szakálatom kellett volna kékebbnek csinálnia, 's boglyosabbnak festenie a' haját. Egyéberánt mindenben tökéletes, 's das Bild hat Gemüth, was nicht einmal das hat, was jetzt zur Lolotte geht.

B. Jósikának levelét nem vettem. Kevélykedem Epigrammom' szerencséjén. — Kérlek az Istenért, szólj Muzéumodban mind Szacsvainak mind Boérnak. Úgy tetszik a' te Herr von Engherzed Fő Tiszt. Engherz Úr. Hát ha válaszomat látnád! Mind jó az hogy ők szólnak; tudjuk mit mondhatnak ellenünk. Öllelek mindnyájatokat, nemeslelkű barátom.

Nagyon köszönöm a' hírt az 500 f. és Simon 's Nagy Sámuel felől. Simonnak keresztnevét és születése helyét 's idejét pótolod-ki. Áldás a' nemeslelkűekre.

Pataki Theol. Prof. Szathmári Dániel resignált. Lónyai Nagy Ferenczet akarja helyébe léptetni, und Lónyai dringt auf eine strenge Orthodoxie. — Rendesek az emberek! —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3369.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Széphalom Január 27d. 1817.

Tisztelt barátom,

Eddig kezedben lesz az a' levél, mellyet Sógorom, Gróf Török József, a' Szathmári Fő Ispán és Septemvir veje, vive. Az tele vala kérésekkel, és még is újabbal járúlok megint hozzád. — Te engem ismét egy csomó Autographokkal készülsz megajándékozni. Kérlek, add-által idejében a' Sógoromnak, ki az ipa' házánál vagyon szállva. De ne feledd az Indexeket is, és a' Révai Grammatikáját, 's Miklósfit és Kardost. 'S ne feledd, hogy a' Révai két barátjának egymást nem szabad nem szeretni. Nekem a' Te szeretetedre nagy szükségem van: falun lakom; sokat nem tudok a' mit tudnom kellene; 's az a' veszett fél nem szünhet-meg dühösködni az Ypsilon miatt. Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3370.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Január. 27d. 1817.

Kedves barátom,

Felbontám a' lepecsételve álló borítékot tegnapelőtti levelemről, hogy még egyszer szólhassak veled. Kifogyhatatlan vagyok én, midőn hozzád szólok.

Zemplény Vármegyei Fő Fiscális Dókus László Úr tegnap este az Ujhelyi Predikátorral nálam valának. Azt írtam volt ennek (Major József Urnak), hogy a' Curátorságtól meg akarok szabadulni, mert reám szükség nincs, 's én mindennek megholtam házi körömön kívül; 's talán még inkább azért, mert valaminek lenni 's annak

kötelességeit nem teljesíteni gyalázatos, és másoknak rossz példa. Kijövének hozzám, 's kértek, hogy ne tegyem-le; nincsen dolog; Consistoriumok épen nem tartatnak, 's csinálók én, ha semmit nem csinálók is. Ezek az ő szavaik, 's az utolsót nem érteltem volna, ha a' Predik. leveléből mellyet 24 óra előtt írt, ezt nem olvastam volna: Az Ujhelyi kis Aristocraták' bohósága Anarchiát szűlne. Ezen kis Aristocratismus elfojtása végett vagyok tehát én ott. Ám legyen, ha nekik elég hogy névvel legyek Curátorok. — Nil ego contulerim jucundis sanus amicis! Ez a' '30 esztendőt még el nem töltött Dókus olly homme de robe lesz valaha mint a' ti Kis Józsefetek, — ez a' Pap pedig egyike a' szeretetre legméltóbb embereknek. Már egyszer candidálva volt Pataki Theol. Prof.nak, 's kértem most, vállalná-fel, de declarálta hogy soha nem; retteg az ott való marakodó Collegatustól, 's mind a' Tanulók', mind a' Tanulók'¹ immoralitásától: osztán Szathmári Dániel a' maga iszonyú orthodoxyájával sok kárt tevé, sciolussá tette az ifjúságot. Ez az ember tiszta fej, egyenes lélek, és e' mellett grávis és okos; — tudod, hogy az utolsó pont nagyon szükséges dolog egy Theol. Prof.-ban.

Dókussal szólék a' Kozmai temetés felől. Azt mondja, hogy az egész Megyében nincs ember, a' ki azt ne mondaná erre, a' mit az öreg Szerencsyné monda, midőn meghallá hírét: *Bár negyven esztendő előtt!* Ez az ember képzelhetetlenül sokakat megrontott társasága 's példája által. — Bárczay Ferencz Jan. 23dikán betére hozzám; azelőtt való estve érkezék Bárczay Borbálával (ki Január. 20dikán eskettetett Fő Notár. Comáromy Istvánhoz) Mikóházára, 's tőlem Patakra ment, mint Coadjutor Curator, számot venni a' Pataki Collegium Seniorától. Szólánk a' Megholt felől is. *Szánta*, 's én megborzadtam a' szóra; mert itt elég *nem örülni*. — De nem bánta mást! azt mondá Feri. — Ha nem e? — Dókus beszéli, hogy az Özvegy meg akar osztozni két leányaival, kiknek az ifjabbika már egy leánygyermeknek anyja; a' nagyobbiknak tavaly született *atyátlan* gyermeke (mert 4 eszt. oltá nem vala férjével) szerencsére megholt. — Ezeket, tudod, miért írom neked, és miért tartózkodás nélkül, 's mivel tudod, mentve leszek, sőt köszönni fogod.

Hogy el ne felejtsem. Beck Pál Consiliárius Úr, fija a' Nyíregyházi Predikátornak, kevés hetek előtt Kamarás Úrrá leve.

Ez a' Dókus azzal ragaszt nevére általam irigylett fényt, hogy

¹ Az eredetiben így van, bizonyosan tollhibából, *Tanítók* helyett.

egy temérdek pénzű 's birtokú Úr ellen (Rolly József a' neve) mint Vármegye Fiscálisa inexorabiliter viszi az elnyomott 's kegyetlenül nyüzött Jobbágyok részéről az Urbariális Processust, melly annál nagyobb érdem, mivel más Uraságok haragszanak, 's azt kérdik tőle, hogy a' példa mit fog vonni maga után. Bár utól érné az isteni bosszú a' lopások 's nyüzások által meggazdagodott immorális embert.

Megtiltád, hogy az 500 ftot vissza ne fizessem, sőt talán azt is, hogy tudassam Lottival és Lajossal, hogy tudom hogy ők azok a' kik terhemet magokra vették, és így hallgatni fogok mind addig, míg azt megengeded. De akkor kevélykedve szólalok-meg.

Papom 's Dókus hallák Zsenit a' Klaviernál, hallák kis examenét a' Geographiából is, noha időnket nem akaránk erre vesztegetni. Kérd Lolottot, hogy áldja lélekben *kicsiny leányát*, atyját pedig szeresse.

Mikor fogyok én ki veled szólani, édes barátom? Jövő postával ismét veszed leveletem.

Az imádott Asszony kezét csókdol nevemben.

Szerezz nekem egy Subscriptiót Fekete Ferencz Urtól, ha lehet.

[Eredetije a M. Tud Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4e. 53. sz. I. köt.]

3371.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 28. Jan. 1817.

Theurester Freund,

Mit der heutigen Post erhielt ich Ihr theures Schreiben von 15. Jänner. Es hat mir Leben gegeben, und es ist sehr wichtig für mich.

Ich werde im ungr. Helikon nie erscheinen, nie um die silberne Medaille buhlen; aber ich möchte nicht gerne sterben, bis ich Keszthely und den dasigen Apollon sehen kann. Endlich habe ich seine Unterschrift aus einem Brief an meine Schwägerin Török. Ich glaube, Lavater hat recht, wenn er aus der Handschrift an den Mann schliesst. Comtesse Gyulai hat mir heute einen Brief an ihre Mutter von dem Banus Croatiae Ignaz Gyulai geschickt.

Ich habe aus der Jenaer Lit. Ztg. (1816. Febr. No. 31. S. 245)

folgende arabische Unterschrift für mich copirt, und setze sie auch für Sie her:

نابوليون Napoléon

und diese

كيولي دي كونظ
Gyulay de Comte.

Ich umarme Sie herzlich für die Mittheilung des mich betreffenden § des Hormayr'schen Briefes. — Bis jetzt wird er meine Antwort durch den Grafen Mailáth erhalten haben. Ich setze für Sie einige Stellen her. — Sie wissen, ich kann mich nicht überwinden deutsche Briefe in dem gewöhnlichen *Hochwohlgeb.* Ton zu schreiben, und ich habe die Maliz, fühlen zu lassen, dass ich nicht deutsch geboren bin.

Der Eingang war folgender: — Ich erhielt sein Schr[eiben] als ich aus Siebenbürgen zurückkam. Das Land ist sogar uns Ungarn wenig bekannt, weil wir darüber keine Reisebeschreibungen haben, und weil wir, wenn wir Ausflüge machen, uns nach Gegenden richten, wo uns sich die Sonne senkt. Ich überarbeitete also meine dorthier geschriebenen Briefe, und so verschob ich die Beantwortung des Horm. Briefs, bis ich seine von Merian verfasste Biographie erhielt. (Die habe ich schon, und ich kann nicht sagen, wie ich über diesen Mann von so grossen Geistesgaben erstaunte.) — Auch war mein Wunsch (sagte ich ihm) Ihnen durch die Einsendung irgend eines Aufsatzes zu zeigen, dass ich des mir geschenkten Zutrauens nicht unwürdig war. Allein dieses Glück erwartet mich später; bis jetzt wollte mir nichts gelingen, was ich der Ehre, Ihnen übergeben zu werden, würdig halten könnte. Erlauben Sie mir edler, hochherziger Mann, Ihnen dafür zu sagen, dass ich Sie seit mehreren Jahren im Stillen verehrt habe. Bei jeder Zeile, die ich von Ihnen las, schallte es in meiner Seele gewaltig zurück: *Unterojchung ist das grösste Elend, das eine Nation treffen kann, und ihre Vernichtung ist Mord.* —

Ihre bewunderungswürdigen Gaben und Ihre hohe Ausbildung verbürgt Ihnen das allgemeine Bewundern, Ihre Tugenden, durch welche Sie sich mit den Grossen des alten Hellas und Roms messen dürfen, die Ehrfurcht jedes bessern Menschen, und Ihre Leiden machen Sie mir heilig. Es ist eine festliche Stunde meines Lebens, wo ich Ihnen dieses sagen kann.

Ich betrat in Octob. mein 58. Jahr, und Leiden haben wohl mein Leben verkürzt. Ich litt 2387 Tage, und bei aller Gnade, die mir wirklich wiederfuhr, meine Leiden waren nicht wie die Ihrigen. Mein Alter winkt mir, die wenigen Kräfte nicht zu theilen.

Inzwischen erhielt Ihr Archiv auch ohne mein Zuthun einen Aufsatz von mir. Herr Prof. R[umi] in C[arlowitz] schreibt mir, dass er meine Recension der B.schen Schrift *De condit. rustic.* in Hung. Ihnen eingesandt habe. Er hatte diesen [!] schon früher dem Redact. der W[iener] Ann[alen] Herrn Consistorialrath Glatz eingesandt, aber sie fand in den Annalen, sey es darum weil B.s Schrift ohne Erlaubn[is] der Censur gedruckt ward, und also ignorirt werden musste, oder wegen den Verhältnissen des Redactors mit B. keinen Platz. B. ist m[ein] Fr[eund] seit 33 Jahren, und niemand liebt den talentvollen Mann mehr wie ich. Aber B. sagte hier vieles, was unstreitig falsch ist, und was unsere Nation auf die unverdienteste Art entehrt. Seine exotische Bildung macht dass er sich zwischen uns nicht behaglich findet; ihm ist Nationalismus nichts, weil dieser seinen Ansichten nach etwas Einseitiges ist, und weil wir Ungarn (ich will seine Worte hersetzen) eigentlich keine Nation sind. Er ist Cosmopolit, und Commerz ist ihm das höchste, um diese gebe er alles hin — eine Denkungsweise, welche ich unsern Feinden wünsche. — B. hätte zu den Zeiten, welche Collin in seinem *Regulus* darstellte, in Carthago geboren werden sollen. Schade um den vorzüglichen Mann! Schade, dass die heiligsten Gefühle in seinem Herzen erstickt sind, und dass dieses Herz während des Studiums der Geschichte der Griechen und Römer kalt blieb. Ich hub meine Stimme gegen B. auf, und da ich nicht für das Feudalsystem spreche, sondern nur historisch seine Verirrungen ihm vorrechne, so glaube ich nicht, dass man mich inhuman schelten kann. —

Unsere Malie ist gesund, und wir haben keine Klagen wider sie. Auch Thalie beträgt sich schon freundschaftlich mit ihr. Das arme Kind ist ohne Leben, und muss zum Sitzen und Schweigen gewohnt seyn. Wir wollen, dass sie lebe, laufe, spreche, und das wird gehn. Nur muss man nichts auf einmal fodern.

Seit ich von Siebenbürgen kam, habe ich ausser den Catilinarischen Reden des Cicero, welche ich neu übersetzt habe, und einer Epistel an Buczy nichts hervorgebracht. Mit meinen Briefen aus

Siebenbürgen bin ich noch nicht fertig. Die viele Correspondenzen rauben viel Zeit, und ich lese vieles, was zu diesem Zwecke nöthig ist, um das Werk für ung. Leser, die nicht *gelehrte Leser* und in der *vaterlaendischen Geschichte* nicht¹ bewandert sind, so instructiv zu machen, als möglich.

Nehmen Sie mir nicht übel eine freylich sonderbar klingende Bitte. Sie wissen, dass Ihre Briefe bey mir unter einem besonderen Umschlag sind, und dass ich sie numerire, damit sie einst eingebunden werden können. Aber darinn aufzusuchen, wie viel exempläre Sie mir von dem 1. Band Ihrer Monum. geschickt haben, würde eine schwere Arbeit seyn. Ihnen wird es leichter, mir noch einmahl zu sagen, wie viele expl. diese waren. Von hier nach Klausenburg etwas zu schicken ist eben so schwer, als von Pesth sehr leicht. Trattner schicke also den Pack an Döbrentei grade nach Klausenburg. Ich erhielt 15 expl. von dem 2. Band der Monum. erst gestern von dem Buchbinder in Patak. Gebunden bringt man Bücher leichter an. Diese gehen Morgen in das Szabolcser Comitát ab, wo den 11ten Congregation gehalten wird. Erhalte ich das Geld, so schicke ich es an Trattner ab. Die Vorrede zum 1. Band der 2ten Auflage habe ich ihm vor wenigen Tagen geschickt.

Ich umarme Sie herzlichst.²

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3372.

Kazinezy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Január. 28d. 1817.

Kedves barátom,

Itt közlöm veled Buczihoz írt Epistolámat, mert tartok tőle, hogy hozzá postán írt levelem neki sem ment kezébe, 's ő így azt Veled nem közölheté. Néki is megküldöm ma, Döbrenteinek is, felszabadítván ezt, hogy felvehesse Múzeumába, ha tetszik. — Ime, édes barátom, örökösen fenn marad emlékezete Zsibón és Hadadon

¹ Ezt a szót Rummy K. Gy. szúrta közbe.

² A levél végére Rummy K. Gy. ezt jegyezte: Den 25. Jan. st[arab] in Lemberg der Superintendent Fuchs im 46ten J[ahre] seines Alters.

veled töltött nyolcz napomnak, 's az egész haza előtt paradírozom kurta farkú, rőt (az az piros) Zsibón született Brüzszömmel. Vedd ezt tiszteletemnek, barátságomnak, hálámnak jelétül.

Mélt. Kenderesi Úrnak gondolkozása igen sokakban egészen ellenkezésben van az én gondolkozásommal; 's én ezt az Úrat annak nézem, a' kit a' Szent Pált leverő mennyei fény sem téríthetne-meg. Illyen az hogy ő az Idealisták Philosophiájának nagy ellensége, melyet én nagyon tisztetek, mert poétai szép ideák. Illyen a' mit a' Német prozódia felől mondani szokott. De az való kép a' mit róla adok, szinte a' makacsságig áll principiumai 's meggyőződése mellett 's nem csak nem fél, de néha még keresi a' bajt.

Serdít — a voce *serdül*, facit adolescere. Illyen a' *hanyaglat* is, az az facit ut sit *hanyaglott*.

Városi füst és lárma között — Omittē mirari beatae fumum et opes strepitumque Romae. **Horat.**

isteni éjek! — O noctes, coenaeque Deum. **Horat.**

Házára-Mikónak — az az Mikóházára, quia versu dicere non est. Ott lakik egy szép és jó Asszony.

Nagyon kérlek, édes barátom, tudassd velem, megnyerte e javallásodat ez a' Munkám. Nem hiúságból óhajtom ezt tudni, hanem azért, mert még szorosbban szeretném magamat hozzád csatolva látni.

Dónát dicsekszik levelében, melly nagylelkűséggel bánál vele. Számodra ő engem lefestett, még pedig Kreutzingeri képemet megifjítva, hogy ezen a' képen épen az az arczom van, melly 1794ben volt, midőn a' csapás ért. Ez a' legjobb képem minden képeim közt. De engeddd, hogy csak magam adhassam által neked.

Élj szerencsésen, feleségem nagy szívességgel tisztel. Te vagy a' mi örök ideálunk. Örök tisztelőd: Kazinczy inpr.

Farkast csókolom, 's kérem hogy Szabó B[iblio]theca[rius] Úrat nevemben tisztelje, 's köszönje-meg levelét.

Buczy Emílihez.

Széphalom, Novemb. 18d. 1816.

Kedvelt híve, Buczym, Wesselényinek, a' te barátod,
Hogy te magad hallgatsz, hogy hallgat Kornisod, érzi.
Szólj, mint vagy te? miként vagyon ő? szólj, mint vagyon anyja?
Nagy dísze Erdélynek, nagy dísze a' Teleki háznak,
'S hív mint atyja, kinek hamvvedrét tiszteli jó 's rossz.

Mint van Kenderesink? az az új Fabrícius, a' ki
 Szíve' érzéseitől nehezebben hajólhat-el a' hogy
 Fenn ösvényéről az egek' nagy fénye hajolhat;
 'S a' ki, midőn a' fergetegek rá rontanak, ámbár
 Némulást javasol neki a' lelketlen okosság,
 Azt teszi a' mit az ész, a' tiszt, 's széplelke parancsol,
 'S tilt a' haszna-lesó, ravasz és lelketlen okosság.
 Mint Feketénk, a' nyájas öreg, kinek élete halkkal
 'S hasznokat hajtva fut-el, valamint a' völgy ere, mely hol
 Szent ligetet serdít, hol szomjú holdakat öntöz.
 Emlékeztek e még rólam, vagy már is eloltá
 A' szeretett vendég' képét a' nem nagy időcske?
 Hol múlatsz te? Kolozsvártt e, a' városi füst és
 Lárma között, vagy Szent-Benedeknek csendes ülében?
 Távol ugyan Döbrenteitől, de Tihóra, hol egy nagy-
 Fényű férjfi szokott biztos kebelébe fogadni,
 'S a' nekem olly kedves fejedelmi Zsibóra, kinézvén.
 Két hava mult-el már, hogy az eltávozni szokatlant
 Kisdéd honja megint elzárta, de nem fog-el engem
 Gyermekeim' szeretett keskeny köre, nem fog-el író-
 Asztalom úgy, hogy benneteket ne sohajtsalak, oh ti,
 Hirtelen elreppent szép nyolcz napok, isteni éjek!
 És mikoron hátára veszen Brüsözöm, eggykor az Erdély'
 Első ifjájé, 's az enyém már; ángol atyának
 'S Stambuli kanczának szép gyermeke; 's rázza rövidre-
 Metszett kis farkát, 's hattyúnyaka gyenge serényét,
 'S játszva, szökellve, nyerítve viszen Kázmérba napamhoz,
 'S egy pár szép szemhez közelébb Házára-Mikónak,
 'S ifjúvá teszi a' kit az évek' sullya hanyatlal:
 Oh akkor lelkem eggyütt van véletek a' kert'
 Szent csorgóji körül, hol az holdnak mágusi fénye
 Játszva tekinte-le ránk az olasz nyár' 's fenyvek' homályán;
 És ott, a' hol ezüst hajjait a' vad Szamos önti,
 'S röt Brüsözöm anyja után szökdelleni kezdé, legelső
 Perjéjébe harapdálván, a' szarvasok', ózek',
 Fácánok' mezején; 's kívánnám életemet itten
 Tölteni köztetek és a' kik hozzátok hasonlók.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göresöni levéltárában.]

3373.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Buczy Emílihez.

Széphalom, Nov. 18d. 1816.

Kedvelt híve, Buczym, Weselényinek, a te barátod,
 Hogy te magad hallgatsz, hogy hallgat Kornisod, érzi — —
 [stb., mint a 3372. számú levélben.]

Kedves barátom! Itt közlöm veled, és általad Döbrenteinkkel Buczyhoz még Novemberben írt Epistolámat. Szabadon hagyom Döbrentei barátunknak, hogy ezt felvehesse Muzéumába, ha egy vagy más tekintetekben vagy érdemesnek, vagy jónak tartja (jónak, az az nem károsnak). — Felvétele nekem csak azért volna kedves, mert hexameterekben írt Epistolám a Muzéumban még nincs. Egyébiránt ez az Epistola Horáziusi lélekkel van írva s a nem parádés Epistolák számába tartozik. — Megengeded Te, hogy némelly Magyar-
 rázatokat tehessek, nem a Muzéum számára, hanem a magadéra.

Hasonlít ez a Horácz Epistolájához, melly így kezdődik: Juli Fiore etc. — s kivált a vége Horácz, mert, mint ódájában elcsap attól a min kezdette, s gond nélkül végzi, nem olly abgezirkelt, mint a Wesselényihez, Csereyhez szóló Epistoláim.

Az első sor poetai renddel fűzte össze a szokott:

Kedvelt híve, Buczym, W-nek — az az, Buczym, Wesselényinek kedvelt híve. Ezt a Purista kárhoztatni fogja, de Döbr. bizonyosan örülve fogja venni. Más a próza, más a vers.

v. 2. érzi — az az kínosan, sajnálva.

v. 5. hív, — az az, a hazához, nemzethez hív. Ha Epistolámat felveszi a Muzéum, itt meg kell nevezni Teleki Károly Erdélyi kincstartót, s elmondani, hogy ő melly tiszteletes ember volt.

Mélt. Kenderesi Úrnak gondolkozásától az én gondolkozásom sokakban nagyon messze távozik. De tisztelem benne a szép makacsságú nagy férjfit.

v. 9. rá rontanak, — az az rontani akarván, rá omlanak.

v. 10. — Die herzlose Klugheit, a mit némelly gyáva annyit szeret tanítgatni a jobbaknak.

v. 12. ez ismét előfordúl, hogy az olvasó jobban érezze, melly utálatos okosság az a R-féle emberekből.

v. 15. serdít. E szót én csináltam innen, serdül s ezt teszi adolescere facit — holdakat, az az hold földeket, jugera.

v. 18. fumum et opes strepitumque Romae. Horat.

v. 27. isteni éjek. O noctes, coenaeque deum. Horat.

v. 28. Brüce-öm. Azért így írva, hogy az olvasó értse, hogy Brüsznak Brüce után neveztetik a ló.

v. 33. Házára Mikónak — az az Mikóházára, Széphalomhoz még közelebb mint Kázmér, hol Comáromy Anna és István fő notár. laknak.

v. 34. hanyatlal — új szó a hanyatlikból = hanyatlóvá teszen.

Bruce festve van; angol atya, török anya szép gyermeke, kurtított farkú, hattyú nyakú, színe rőt az az piros, s Zsibón ette az első perjét, az az ott született.

Sietek leveletem postára tenni, s ezért végzem illy hamar.

Mivel Buczy nekem nem felelt ezen Epistolámra, azt teszem fel, hogy levelem elveszett, s így ma neki is, W[esselényi]nek is megküldöm.

Döbr. Fekete Ferencz Úr felől jegyzést tegyen az Epistolához, ha felveszi Muzéumába, s beszélje el, hogy híres nemzetségből eredett, a Fricsi Feketék közzül, melly Erdélynek első házaival rokon, és hogy a Spectatort is fordította.

Döbr. meginté, hogy ne levelezsek eggy valakivel. Az a valaki íra nekem elébb. Nem hagyhatám válasz nélkül, mert valakinek nem válaszolni olly gorombaság, mint szavára nem felelni. 3 levelet vettem, én 2 választ adtam, s mind a kettőben máshoz szóllok.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Csókold a legimádottabb anyá kezét s kedves testvéreidet.

Jan. 28d. 1817.

Fejedelmi Zsibó. — Fejedelmi lakás, dombon áll öt pavillonjával s kertjével s két völgyre néz.

Convocationalis a Kozmai temetésre.

Tetszett a mindeneket bölcsen kormányozó Gondviselésnek nekem szeretett férjemet, magzatjainak szorgalmatos, igaz szívű, atyjokat, dicső familiájának pedig férjfi ágon lévő utolsó törzsökét

tekintetes Kohányi Kácsándy József Urat, mindnyájunknak engesztelhetetlen szomorúságunkra az élők sorából kiszólitani. Ki is midőn ezen tek. megyének hasznos szolgálatjai után, életének hátralévő napjait csendes nyugalomban töltené, csak rövid ideig tartó, de felette sullyos betegségei után, példás buzgósággal az örökké valóságra készülvén, e folyó esztendő és holnap 5-ik napján életét alkotójának visszaadta, dicső pályafutását életének 63dik, velem kelt elfelejthetetlen egybekötésének pedig 28dik esztendejében elvégezte.

Hideg tetemeihez is utolsó tartozó tiszteletemnek megtétele s annak rendes eltemettetése fog e folyó holnap 13-dik napján az az hetfőn délutáni két óra tájban tartatni; ezt megelőzi ugyan az nap délelőtt 10 órakor a csendes nyugalomért való isteni tisztelet és ájtatosság.

Teljes reménységgel vagyok a felől, hogy a T. Ur drága kedves Uram Bátyám, elfelejthetetlen férjemhez vonzó szíves indulatjától, atyafiságos szeretetétől is indítatván, ezen utolsó tiszteletet tőle meg nem fogja tagadni, gyermekeimmel érzett fájdalmaimban részt venni méltóztatik.

Magamat addig is ajánlom alázatos atyafi szolgáloja

Kozma, 9. Jan, 1817. Berthóty Joanna, elmaradott özvegy.

[Megjelent a «Gr. Gyulay Lajos Naplótöredékeiből» című mű 229—234. lapjain.]

3374.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolozsvár 28dik Januar 817.

Kedves Barátom!

Én már néhány napoktul fogva itt vagyok — de a nélkül hogy szivem ugy állana, a hogy boldog napjaimba állott — kerülöm a Sibongást és gyönyörűségem leg főbb részit abba lelem, hogy Döbrenteynkél egy fedél alatt lehetek. Barátom, minden tárgy komor előttem, és az én Szivem igaz érzése csak a fájdalom — nem is tartanám magamat magamnak lenni, ha ezen méltó fájdalommal nem áldoznék azon el enyészet kedvesemnek, a ki engemet olj Boldogá tett vala; a ki gyönyörűségessé tette életemet; a ki ösztöne volt annak, hogy nagy és nemes Dolgokra törekedjek. Könnybe lábott szemekkel írom ez rendeimet — és ezen könnyek is édesek

gyönyörök, mert soha el nem feleithető Hitvesemért hullanak azok. — Kedves Barátom! ha valaha egy Tégedet tisztelő és szerető Barátodnak kérésit szivedre vetted — kérlek, halgas meg. Minden töllem ki telhetőkbe igyekszem el tünt kedvesem iránt háládatos érzéseimet ki fejezni és állandóvá tenni emlékezetét. Krasznai kertembe egy előtte kedves heljen, meljet még halála előtt való napon is meleg érzéssel emlegetet, akarok nékie egy emlék követ állítani — a helj szép — de e végre még szebbé teszem — oda tartozik, meljet két esztendő előtt Kristina Berkének neveztem el — adj [!], kérlek ezen emlékre tanácsodat, javallásodat — és készics Te feljül írást, melj forrón fejeze ki egy igazán és nagyon méljen kesergő férjnek fájdalmát, háladatosságát, tiszteletét egy tökéletesen virtuosa asszony és tökéletes értelembe vett Hiv Hitves el vesztése felett. 1816-a 4-a Decembris 36 eszt. korába, Boldog szövecségünk 18dik eszt. holt meg. Ez Barátom, a mire forró érzéssel kérlek és teljesedésit nyughatatlanul várom. Öllelek, és vagyok Hiv tisztelő igaz barátod
(Cs.)

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3375.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Petri Keresztur 20-a Jan. 1817.

Asboth János Kesztheli Praefectus Ur', Georgicon Directora' levelére (d. d. 12-a Jan.) Válasz.

Tegnap vettem tartozó tisztelettel az Ur' betses levelét d. d. 12. Jan. A' milyen forrón érzem az abbúl ki-tündöklő nagy és tehetős intézeteit is, de tsekély személyemre erányzott kegyességét is a' M. Gr. Ő Excellentiájának: magam is alig tudom a' városi ízléssel meg-egyeztetni ezt a' talán hidegnek tetszendő válaszomat, mellyel pedig sijetnem épen azon kettős ösztöntül serkentődött buzgó öröm kényszerít. Kissebb tekintetű, de hasonló érdemű tárgyban szoros kötelességem parantsol velem, Február. 10dikére Tolna Vármegyébe mennem, egy, azon Tolnai, de Külső Somogyhoz tartozó Egyházi Megyében, Székelyben kezdett, azután Gyönkre által tett, ültetményemnek, az úgy nevezett *Centralis Oskolának* meg-tekintésére. És ezen kötelességemről e' nagy kenyér-szűkiben, mellyel az a' nevendék oskola is vesződik, semmi más (érzésem szerént) fel-nem

szabadít; mint az, ha az akkorban elő fordúltni szokott zivataros napok' mostoha sanyargatására törődött testemet ki-tennem tiltana az a' mindnyájunkba bele született életszeretés: ugyan azon ok pedig az onnan leendő el-maradásom' esetére el zárna Keszthelytül is. annyival inkább, hogy az Isten és természet menttebbé tett már a' *szolgálattul*, mint a' *vigyázattul*, egy ilyen Vén *Levitát*, a' ki szint-annyival vagyok fellyül az ötven esztendőn, a' mennyiben elébb kezdtem a' Nap' sátorában szolgálni huszonöttnél (Numer. Cap. 8 et 24. 25. 26.).

Tudom azt, és vallom: hogy ditsőség akarmi tsekély részben is Ő Excellentiája nemes intézetiben munkás Társnak lenni. — Az *Euthelitáknál*, vagy *Fejér Hunnusoknál*, a' tehetősebb Uraknak, voltak husz, 's több szegényebb baráti mindenkori Vendégei; de a' kik az ő gazdag Barátjok halálakor, vele együtt tartoztak magokat el-temettetni (Procop. L. I. de Bello Persico, Cap. 3), ezek hát el-múltak együtt az ő Jól-tévőjökkel: Ellenben a' tudományos Jól-tévők árnyékában halhatatlan fényt várnak a' világosság' szegényebb munkássai. A' gazdag tudós *Maecenas* mellett 18 száz esztendős már a' szegény *Horátz*-nak is Philosophiai örök-élete. És az ilyen betsületes ditsőség-kivánást, — nemes örök-életre vágyást, méltán mondja *fényesnek Sokrates Xenophonnál* (in Convivio), *Cicero* pedig *legjobb. örökségnek* (De offic. L. I.) és másutt tulajdonává teszi azt minden embernek, minden külömböztetése nélkül a' vér-mérsékletnek: — méltán — mert lám, a' leg erkölstelenebb tudományú ember (a' mint sokan hiszik) avagy tsak olyan, a' ki a' jövődő életre semmit sem adott, — *Epikur* — szint-úgy szerette az örök emlékezetet, mint a' leg-főbb Erkölts-Mester, Kristus: Amaz Testaméntomba tette, 's költséget rendelt reá, hogy az ő születése napját esztendőnként meg ünnepeljék gazdag ebéddel (Cicero de finibus L. 2.); Kristus pedig vatsorát rendelt Halálának emlékezetére (Luc. 22. V. 19. és 1 Kór. 11 v. 24). De nem is mulatom-én-azt-el, ha élek, hogy e' nemes intézetben valamit, ha bár tsekélységet is, szolgáljak; és, ha most, a' határnapok öszve ütközése, vagy [a'] téli idő akadályozand is: reménylem, hogy Majusra, a' Georgicumnak, egy kis könyvel, mellyet még ez-előtt 16 esztendővel ajánlottam Ő Excellentiájának, nyomtatásban, udvarolhatok: melly ugyan nem verses munka. De

A' Poesis egyébbaránt is az idő korrallal fogy, el repül, el hull, mint a' haj; Virágozánk, de hervadásra váltanak Virágjaink, 's le hullanak. (a)

Meg esik ugyan néha, hogy fiatal is Antilochus, érti is a' kotsiskodást; még is a' lovai lassúk (Homér: Illiad Ψ v. 306. sq.). De a' Poéták közt többnyire a' fiatal Hesiod nyeri el az öreg *Homér* felett a' khaleisi háromlábú asztalt (Dionis. Epig. Graec.). És ez a' szerentsém nekem is vólt valaha, kissebb, de fiatalabb létemre, mind a' tűz-eszű Somsich, mind a' tudós Péczely felett; mikór még a' Füredi Szent Tamás' hegye *Larnassus* nevet érdemlett kedvemért: (b) De már hanyatlott idő-koromban Csokonaival, hajdani Tanítványommal alig mérközhettem; 's tanátsosabbnak tartottam édes visszaemlékezések között nézni a' nemes vetélkedéseket, mint próbálkozni.

Mint az erős fiatal ló gyors, s' az Olympi futásban
Győz; de ha majd az idő az erőt ki-zsarolja, hanyatlik. (c)

Való, hogy Gyöngyösy, minekutánna már a' Murányi Venus' tréfajaként *Göröngyösivé*, lett is, azt mondja, hogy a' fogatlan Vén ló, ha nem rághatja is, leg-alább meg-röhögi az abrakot: de épen ez okozza, hogy valamint a' tánczos multságokban, a' valaha-jó-tánczos öreg meg nem-álhatja, hogy ne próbálkozzon az Ifjakkal: úgy az elmés költők' öszve-jövéseken el-kerülhetetlenek a' költsönös *ingerlések*; melyeket pedig nyomba-követnek az *öszve-hasonlítások*, és emezeket ugyan, olyan bölts kórmány alatt, mint Ő Excellentiájáé, nem vólna nehéz ki-állani; de hát? amazokra nem mozdúlni nem mutat e valamelly miveletlenséget vagy fejességet? elég e az olyan forma felelet, mint amaz Ulyssesé?

Fájdalom bújt engem inkább, mint nemes vetélkedés,
Nyomja szívem egyre most a' minápi szenvedés. (d)
Nem valék ifjan' utolsó, söt az elsőbbek között,
'S már sok éles fájdalomtól gyors eróm el-költözött. (e)

Érti, reménylem, az Ur, mire czélok? és mit erányoz Érzékeny panaszm? ha panaszra fakadhatok arrúl, *A' mitül irtódom, 's rá vissza tekinteni borzaszt.* (f) Minek-utánna hétszer-hét esztendőt a' fáradtságos élet' ezer viszontagsági közt el-töltöttem: el-különöztem a' lármás világtól; bűvő barlangot kerestem ezen *Némai* hegyes tartományban, (ff) hogy itt, távol az ítélő szemektől — a' fülelésektől — a' kajánságtól, nyugodalmasan éljek abbúl, a' mit akkorig [!] gyűlytögettem: *Urania* adogatott itt, az Égiekben telhetetlen lelkemnek mindennapi kenyeret; a' kit hajdani szakállos Apáink is *Égi Venus* név alatt tiszteltek, (Herodot Melpom: n. LIX

frissítő italokat pedig Erato, és Arionom' lantja. A' Hirt, azt a' nyughatatlan szárnyas állatot, mihelyt természeti állatjánál nagyobbra nőtt (Virg. Aen. 4 v. 174), be-nem-fogadtam; ellenben a' tudományok 's szép mesterségek felül örömet halgattam. Különösen tsókoltam ötet, midőn a' Balaton' mellyéki *Cyrrha'* (g) újabb újabb épülésérül tudósított; 's ösztönt kaptam Poëtriáim' számát a' *Helikon'* hűnjai számáig nevelni; (h) Már úgy néztem magamat, mint legszerentsé- sebb halandót; mint egy meg-elégedettet; mint bánthatatlant. Olly helyheztetésben véltem lenni Lelkemel, Mint a' Nagy Olympus'

Hegy tetejét nem bánlja se szél, sem fergeteg; ilyi
Egy örök, és minden felhőtül üres ki derűtség;
Fennyen néz az esőre-le, 's allján hallja zuhogni
A' záport, 's gőzös levegőt rekodézve dörögni: (i) ...

hajdan a' bölts Archytás azt mondta (de natura universi), hogy, ha ki az Égbe felhágná, és a' világ' természetit 's égi testek' szépségit szemével látná; kellemetlen volna neki az azokon való tsudálkozás magánosan: melly pedig nagyon gyönyörködtetné ötet, ha volna kívül közlenie: Én pedig az én Robinsonomban közel valék már a'hoz, hogy az ilyen közlés nélkül is el-lehessek: annyira bele édesedtem a' magánosságba: minden Munkáimat Posthumusokká készíttem tenni; azt vélvén, hogy annál nyugodalmasabb lessz életem, mennél kevesebben ismernek. És imé még-is talált Eris, a' ki meg-háborítson békes barlangomban. — Árulást kellett szenvednem — és annak következéseit!!

De talán szinte úgy terhére vagyok az Urnak panaszommal, mint magamnak: mellyet pedig elő hoznom, az Ur' betses Levele adott alkalmatosságot. Abban Ő Excellentiája *Dalt* parantsol a' *Cyrrhai* Helikonra vinnem, és azt nekem a' miatt féltö tennem, a' mit a' panaszban érdekeltem. Ariont az én Symbolikus Anyámat a' lantja mentette-meg a' tengeri rablóktól: engem' ellenben a' lantomért árultak-el. És találkozik e több epétlen Delphin? a' ki nekem is paripám legyen *Tenarumig*, vagy kivált a' *Cyrrhai* [!] öbölíg? Arion nem hagyta írásban: azt ellenben meg-sugta, hogy a' tilalmat jó meg-allani; mert Ádám legelőször is a' miatt vesztett. Meg-előzőm azomban az Ur' feleletjét, hogy t. i. Ő Excellentiája olyan tárgyakra kíván akár *dalt*, akár *költeményt*, mellyek nem tsak ártatlanok, hanem koszorut is érdemlenek; úgymint Ő Felsége' győzedelmei ditsőítésére, vagy pedig házasságára. Közéletek hát én is

levelem' czéljához a' felelettel. A' győzedelmek' emlékezetére készítetem már egy egész Epopeját Trochaicus, de egyszersmind kadentiás Verseken, melly Bétsben nyomtatódik, és Cs. K. Fő Herczeg Nádor Ispányunknak van ajánlva, tulajdon engedelmé mellett — Rudolphias név alatt. Ugy vélem, hogy már kész. Azt küldöm Ő Excellentiája' udvarlására, a' Helicon' ünnepére, nyomtatásban, ha addig meg-érkezik: ha pedig nem, írásban is, ha ugyan tiszteletem' bizonyítása mellett tesz az valamit az ünnep' fényességére is. Házasságra Syzygiakont irni nem Orpheusnak való, (a' melly névvel tetszett az Ūrnak is engem meg-tisztelni* a' ki kétszer vesztett feleséget; 's a' ki, talán, valami szerelme vagy vigat nem is énekelhet: — —

Hebré vize fel-veszi lantját

'S a' lant a' vizeken sem mást, mint egyre siralmast

Zeng; (mi tsuda?) szomorú panaszokra fakad — — (*k*) hanem

Maradt az Arion' hajó-törésiből egy *Dal*, az is Trochaicus mértekre, és ahoz alkalmazott Ariára; melly a' Keszthelyi *Hálik'* Énekesseinél nem lessz kellemetlen ugrású; és a' mellynek tárgya sem messze távozott Ő Felsege győzedelmitől; mivel a' Nagy Vadász Nemrod' meg-erőtlenedését ábrázolja Sententiákban. Azt olly reménységgel zárom ide; hogy, ha az Éneklő kar az én Poëtriám' hangját el nem találja is, talál a' Musikus más hang sorokat az eleibe tett mértékek szerént; és — hogy ha én is úgy találnek járnai, mint az Evangeliomi Szőlős Gazdának első fija (Math. 21. v. 28. 29), én is hasznát vehessem az új Ariának. Szivemből ohajtom a' ditső ünnep' szerentsés fel-virradását, a' midőn a' leg belső Olympus segedelmével

Mnemosynétül eredtt Szent mag! Szüzek Ti kilenczen!

(Theogon. V. 54)

Nyissatok a' Helikonra kaput; zendüljön az ének (*m*)

Többire

Horváth Ádám mpr.

a) nos quoque flornimus, sed flos fluit ille caducus.

b) *Larnassus* vólt valaha a' *Parnassus'* neve; mivel a' Deukalion' régi Scythia Apáink hajója vagy bárkája *Larnax*, az özönvízkor azon akadt-meg. És ezt a' szót Caucasusi vagy leg-alább bizonyosan Armeniai Scythia gyökérből faragta a' Görög: mert most ő nála többnyire ládát, élelmes vagy zsiradékos ládát tesz a' *λαγραξ*, holott még Augustus' idejében ollyan Bárkát tett, mint a' Noéé. A' Damaskusi Miklós' töredékiből

fel hozta Flav. Josef Ant. L. I. c. 4. azt a' Bárkát, mely a' Bár hegyén meg-feneklett; 's azt is *Larnax*nak nevezi Miklós. A' Görög egy L betűvel töldotta-meg az *Arnan* szót, mely Armeniában annyit tett, mint *arca eorum*.

c.) Sicut fortis equus, Spatio qui saepe supremo vicit Olympia, nunc Senio [?] Confectus quiescit. Ennius.

d.) Homer: Odyss. Θ v. 154. 155. a' Bergler' deáksága szerint: Dolores mihi etiam magis in praecordiis, quam certamine, Quia ante nimis multa passus sum, et multa pertuli.

e) ugyan ott v. 180. 181. 182. Verum inter primos ajo fuisse me, donec juvena fretus fui viribusque meis; nunc autem teneor malo et doloribus, multa enim passus sum.

f.) Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit. Virg. Aen. 2. v. 12.

ff.) *Nemea* másként *Tristena*, a' hol valaha Hercules orozslányt ölt, közel a' szamaraknak, de az első Énekeseknek is hazájához, *Arkadiához*. Játék van a' szóban, hogy vagy *néma*, vagy *szomorú*, *tristis*.

g) *Keszthelyt* értem, mely (a' világ' sarkai erányját, vagy orientatit ki véve) hasonló fekvésű, mint *Cyrrha* vőlt a' Corinthusi öböl mellett; és azt Cyrrhárúl *Cyrrhicus Sinus*nak is hívták, közel a' Parnassus' tövéhez, most Golfo di Lepante.

h.) Arrúl a' *Helikon* nevű kilencz húrú musikárúl emlékezik Jul. Caes. Scaliger Poet. L. I. c. 48. Ptolemaeus után de *Musica* L. 6.

i) Sed ut altus Olympi

Vertex, qui Spatio ventos hiemesque relinquit, Perpetuum nulla temeratus nube serenum

Celsior exurgit pluviis auditque ruentes Sub pedibus nimbos, raucaque tonitrua calcat. *Claudianus*.

* Ez az Orpheus volt nekem, igen is, valaha nevem, míg Kazinczit sem ismertem, a' kié előbb volt, mint az enyim; 's azt sem láttam előre, hogy az a' név az én későbbi szerencsétlenségemre jó formán fog illeni. meg hagytam hát azt a' Barátomnak.

k.) Ovid. Metam. L. II. Fab. I. v. 50. Hebre lyramque Excipit et (mirum) medio dum labitur amne Flebite nescio quid loquitur lyra.

l.) Mert a' *Helikon* sem Görög gyökerű szó. Casaubonus ezt Syriából vezetí ki, de alkalmatlanúl, a Nagy Bochart pedig épen Arabiából, a' hol a' *Halik* magas hegyet tett. — Ő tudhatta, mert értette azt a' nyelvet, de *Aratus* is azt a' *Magas* epithetont adja neki: καθ' ὑψηλὸν Ἐλικωνορ.

m.) Pandite nunc Helicona Deae, cantusque movere. Virg. Aen. L. 7. v. 641. et L. 10. v. 163.

A' Nagy Nemród' meg sententiázása.

Szoros mértékje ez: — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0

Szabadabb ez: — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0 | — 0

A' szerentse' gyermekének	az segít, ha vakmerő:
Hisz tulajdon érdemének	a' sokat próbált erő:
Bátor az magasra hágni	a' ki még le nem esett:
Büntelen tud ölni-vágni	a' ki sok nyakat nyesett:
Miglen egyszer a' buvár is	rosszul úszik, el-merül:
A' ki dulhatatlan vár is	a' sorára rá kerül;
Sámson a' kit ért, le-verte,	mert hajába vakmerő;
Egy erőtlen azt le-nyirte	'S az erőbe' nints erő.
A' szerentse is meg-unja	egyszer azt segíteni,
A' ki jobbra balra vonja,	'S kényszeríti védeni;
Ott Minerva sem fog-adni	Oltalomra ketske-bórt,
A' ki bőriben maradni	nem tud és az Égre tört;
Napkelet felül nyugotra	költöz, a' ki vándorol,
Porlik, a' ki lép visszára	's a' szokás ellen sorol;
Fél elég a' nap sűgárnak,	fél felül setét az ég;
'S ha bírója fél világnak	Egy erős Vadász, elég.
Nints az Istennek Viczéje,	vagy ha van, bizony nem egy;
Annak ő nem áll melléje,	ki világot dúlni megy:
Egy Nagy Urnak egy kalapja	Van, hanem-ha sok fejű;
És ha nincs elég alapja	Csökken a' nagy erejű:
Tsak az, a' ki véghetetlen	Fő hatalmu mindenén;
Nints halandó győzhetetlen,	Mert ki győz az Istenen?
Természetben egy erővel	egy arányos más erő;
'S jobban bir vissza verővel*	a' mi tompa, vagy merő.

Kedves Barátom!

Groff Festetits György Ő Excellentiája, Keszthelyen *Helikont* emel, és azt 12-a Febr. a' Felsőség' születése napján akarja ki kezdeni, vagy fel szentelni; — Sok helyről hivogattak oda Poetákat és Poetriákat is: 19-a hozzám is meg érkeze a' hívó levél; 's a' többek közt az van ösztönül említve a' levélben, hogy Kisfaludi és Berse-nyi is ott lesznek; én pedig elébb már úgy hallottam, hogy Téged

* Ezt az utolsó sort nehéz ki menteni a' mérték ellen való hibátúl, hanem ha ezt *vissza* Tiszamellyékiesen ejtjük: *visszá*; és még úgy sem ép, sok benne a' Spondeus. — Horváth Á. jegyzetei.

is meg hívnak, és ígéretét is. Nevedet nem látván a' levélben, de különben is irtóztatván a' fényes gyülekezetektől; ezt feleltem a' mit ide zárok: de azután le mondásomat meg gyengítettem, mind azért, mert némelly fiatal barátim azt hitték 's most is hiszik, hogy Te is ott leszel, és kértek, hogy veled őket ismertessem meg; mind pedig, hogy ott ha el mehetek, lessz alkalmatosságom védelmedre közönséges helyen szólnani. Végre az is közbe jött, hogy a' mint mondják, Kisfaludi le mondott a' meg jelenésről; Bersenyi pedig messzetske lakik; ha az idő rossz lessz, ő is el talál maradni; és így a' Groff buzgósága meg bántatódik; és így tegnap már meg ígértem, hogy ha tsak véletlen akadémom nem lessz, el megyek; 's egy *Eclogát* előre küldöttem nekik, hogy ha épen el nem mehetnék, legyen kép viselőm: fő képen pedig, hogy (a' mit az *Eclogában* tsinosan meg kívánok) Gyöngyösőnek egy oszlopot állíttson a' Groff, és azzal szentelje fel a' *Helikont*. — Látod e? mire nem kell vete-mednem vénségemre. Isten veled. Irom P. Xurban 28-a Jan. 1817.
h. h. é. e. b. H. Á. mpr.

nem Petri Kovátsi, hanem Petri Keresztur.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3376.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Febr. 7d. 1817.

Kedves barátom,

E' levelem, mellyet ezzel egy borítékban véssesz, régen itt hever, mert Fő Notárius Comáromi Úr csak most indul Kassára, 's a' Januar. 24d. irt elébb nem mehetett. — Azolta Dónát által festett képeim, mellyekről előbbi levelemben szóllék, kezemhez jöttek, 's így hijába kértelek-meg, hogy a' ládát szakasztassd-fel 's tekintsd-meg. Kivált a' leányomat igen jól festette.

Trattner megszöllita utolsó Postán vett levelében, hogy Erdélyi Leveleimet küldjem neki. Azt feleltem, hogy azok Gróf Desőffi Jósefhez vannak intézve, 's a' Gróf nekem azt írta, hogy úgy tekinti mint a' maga tulajdonát, mellyekkel ő fog disponálhatni, nem én. Ha meg talál is Téged szöllítani erántok, ne adj neki semmi feleletet, sem magyarázatot. Ha szerencsém lesz hozzád, megmondom

a' mit illik hogy tudj. — A' munka már 30 árkust teszen, 's még lesz vagy tíz, és így nyomtatva közel 25 árkust fog tehetni. Mihelytt leírathatom, közleni fogom Veled, mert a' nélkül hogy megmaradjon nálam, kezemből ki nem adom, attól rettegvén, hogy a' hozzád vivés alatt is elveszhet. Én azt ígérem magamnak e' munkámról, hogy több javalást fog nyerni mint egyéb dolgozásaim. Nincs semmi *neme* az Olvasóknak, hogy olvasása őket ne interesszálhassa.

Lichtenbergnek itt menő két Köteteit, alázatosan kérek, add által Prof. Pongrácz Úrnak a' legszívesbb köszönettel. Midőn vettem, már meg vala rongálva az egyiknek czimpapirosa, 's az nem az én vétkem. Engedj meg alkalmatlanságomért; de hiszen Te azzal az Úrral gyakorta vagy, úgy hiszem.

Élj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3377.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

N. Kálló 10d. Febr. 817.

Tekintetes Úr!

Betses Uri Levelét, a' Rumi Monumentumaiból 17 darabbal együtt vettem. alázatosan köszönöm a' részemre küldött két darabot. Most épen G[ene]ralis Gyűlésünk van. Igyekezni fogok, hogy Rumi Úrnak Jóakarókat szerezzek.

Nem mulatok el semmit a' Petneházi életheli adósság beszédésében is. de a' következőkről nem felelhetek.

Azt hiszem, a' mi Gyűlésünkben ma nagy tűz leszsz. Úgy látszik, sokan készülnek Cons. Kállay Urnak a' Fija' Fő Szolga Biróvá való tétetése iránt gyanított igyekezetének ellene állani. És e' végre olyan készüllet van, hogy Pálffy Ur a' Resignatiót meg tévén, azonnal az sürgettessen, hogy a' Fő Ispány Ó Exc-ája a' Pálffy Ur helyét nem surrogatio által — a' Magistratualis Tiszteknek úgy is fele már Surrogatusok lévén — hanem Restauratio által pótolja ki.

Többire betses Uri Favoriba ajánlott, állhatatos tisztelettel maradtam

A' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Szűcs Dániel mpr.

Dókus és Major Uraknak rólam való emlékezetek nagyon betses előtttem. Méltóztassék a' Tekintetes Úr, vélek öszve jövőn, bizonyosokká tenni, hogy emlékezetek nálam igen gyakori.

[Eredetije Beeske Bálint birtokában.]

3378.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

1817 február 11.

Drága Ferenczem!

Katilinariáidat iratom, nem hogy nyomtattassam ki, a mint érdemlenék, és lopást vigyek véghez a barátságon, hanem hogy figyelmesebben olvashassam.

Sajnálom, hogy már nincs itt a képeddel kincseskedő láda, hogy azt előbb megvizsgálva neked el nem küldhetem.

Dulházy, a ki most nálam csuhadároskodik, felelni fog leveledre.

Pongrátnak által adom Lichtenberget.

A biographus Hormayer [!] biográfiáját álnéztem: úgy látom, hogy «bellum Trojanum orditur ab ovo» és tudományát igen nagyon mutogatja: hosszasaeska is, helylyel-helylyel a német mód szerént, némelykor ott is, a hol nem kellene, unalmasan pragmatizál; nem szabad a biografusnak fecsegőnek lenni, ha már nem bír Plutark természetes szivességével, egyszóval: non scit hic scripta facta dictis exaequare. Memoranda saepe sine vi, vix attingenda cum emphasi narrat. Azonban egy nagyon igaz, ámbár nem új gondolatra akadtam, hogy t. i. Die Geschichte gedichtet, aber nicht erdichtet sein müsse, de közel ehhez egy más nagyon hamis van, hogy tudniillik: «Die Gesinnungen, einseitig, nicht aber die Gedanken sein müssen. Concentrirte Gesinnungen sind keine einseitige», ezeket csak futtában; azonban egy nevezetes dolgot tanultam e munkából: azt, hogy az ausztriai ház hűvös szobába küldi szeretőit is. Ez vizagsztalásokra szolgál azoknak, a kiket nem szeret.

Az arabiai betűkkel írott nevű gróf Gyulay (gondolom a bán) rendesen járt. El akarván házát adni, a midőn senki sem ígért többet 24 ezer forintnál, én 28 ezeret ígérek, meghatalmazottja azt felelé, quod sua Excellentia Banális infra 40 millia domum suam non sit venditura, tegnap tehát kótyavetyére bocsátotta és senki sem ada még 28 ezer forintot is.

Vay Ábrissal is rendesen jártam. Rudics Consil. Pestről tartozott nekem Kassán tavaly 16-ik Novemberbe hét ezer forintot letenni; én erre a pénzre számot tarték kassai élelmenre; azonban Vay Ábris (a ki által nekem Rudics a pénzt még októberben felküldé) még Novemberben és Deczemberben se küldi nekem a pénzt és nem is ír — múlik az idő — várok; végre írok neki, azt feleli: hogy a kedves, szép József nevet Ferencznek olvasta; feleszmélvén tévedéséből, maga jönne a pénzzel, de a császárné üdvözlésére kell sietnie, és így egy kis papiroskán egy kis assignatiót küldött Kund kereskedőhöz, a tokaji bíróhoz, a ki az assignatió ellen protestált. Azt írtam hát az új kamarásocskának, hogy a József és Ferencz név az e betűn kívül semmiben sem egyezik; meg hogy prózában nem kell költeményeskedni, mikor pénzfizetésről van a szó. Hogy Bécsben az udvarnál megtanúlhatja a méltóságos úr, hogy másra nem illik assignatiót küldeni ahhoz, a kinek tartozunk, és mivel azt is mondá levelében, hogy a pénzátvétel nem kötelesség, hanem csupa barátság volt az ő részéről: azt jegyzém meg, hogy igen is az átvétel, de hogy ha abban áll a barátság, hogy általvegyük a pénzt, azután pedig az általvett pénzt két hónap múlva szolgáltatassuk a tulajdonos kezéhez, arra kérem, hogy inkább ellenségem méltóztasson lenni; így legalább magyarázni fogom tudni azt, a mit barátságnak nevez. Valóban némely gyönyörű kamarásai vannak ő felségének, ha nem tudnak olvasni, legalább tudnak hazudni. Majd ha viczeispán fog akarni lenni Szabolcs vármegyében, talán az ő nevét is eltévesztik.

Hallom, hogy Bozóky találta fel valahol az idők setétségében a nem igen esmeretes Beke magyar vezért, Beck consiliárius úrnak ősdedősét, de hibázott a fiskális, mert a származtatásokban hosszabítjuk a végzeteket, ő pedig rövidítette. Ha minden származási góg nevetséges, ugyan mit mondjunk az illetén mesterséges genealogiáról? Az ilyen nemzészán bolond gombák termenek: Bozóky csak azt vitte véghez, hogy én az egyébiránt érdemes consiliáriussal soha sem fogok ezután mosolygás nélkül összetalálkozhatni.

Piringer második munkáját is olvastam, majd elküldöm neked recensiójával együtt. Ebben nagyon mocskoltatik a magyar nemzet; erre pedig nem volt szükség, annak megítélésére, hogy mennyiben mond igazat Piringer és mennyiben nem. A recensio az ez idén megszűnt Bécsi Litteratura ujságnak utolsó darabjaiban van. A mocskokkal nem sokat gondolnék, de fogadom, meg nem engednék, hogy

valaki lemossa, és azután azt mondják, hogy a censura jó dolog, és az ausztriai kivált liberális; de ugyan mi az, a mi ott vagy nem buta, vagy nem nemtelen? A rostáló a többi között azt mondja: hogy Berzeviczy Gergely barátunk a legnagyobb ember Magyarországon. Én ezt szeretem olvasni, mert szeretem Berzeviczyt; de tudom, hogy csupán azon munkájáért nagyságotják, a melyet te megczáfoltál. A szorgalomról és kereskedésünkről írt könyvét nemcsak hogy nem dicsérik szomszéd uraimék, hanem gyalazzák is, a mint már hallottam nem egyszer. A mit Berzeviczy a pór népünk-ről írt, csupa oldalkép (profil), neki elébb utazni kellett volna Magyarországon, nem pedig csupán a beszkei hegyeknek tövéből ragadva írni munkáját; azután hasonlítani kellett volna, p. o. a morva jobbagy sorsát a mienkéhez. Ha igaz volna az, a mit ő mond: úgy már az urbáriom behozása idejétől fogva «noster rusticus a tot annis, quot annis magis magisque minus nihilo habere deberet». Meg kell vallani, hogy okos ember még soha sem írt nagyobb képtelenséget.

Elviszi neked Nemes János azon kerülő írásnak mását, melyet a miskolczyi théátrum dolgában a kassai urakhoz utasítottam. Ennek az igyekezetemnek gyönyörűek a környüállásai és nagyon megismertetik az embereket, kivált némely magyar embereket. — Gróf Csáky Emmánuel p. o. azt ízené, hogy jó magyar szíve van, de lyukas az erszénye. Talán a szívet vette erszényének, mert nekem úgy tetszik, hogy nála semmi sem épebb a zacskójánál. Fáy, a dupla főispán, mentegeté magát és azt mondá, hogy még nem tudja magát elhatározni a summa iránt, de hogy bizonyosan fog adni. Ez a nagyságos úr fél, nehogy hazafiúsága nagyon messze ragadja. Az öreg gróf Wolkenstein Rákóczy maradék, (valamint a nádorispán, a ki a pesti magyar théátrumot akadályoztatja, Árpád maradéka) azt mondta, hogy ő haszontalanságokra soha nem ad semmit is, hogy ez nála erős fogadás. Csudáld az állhatatos lelkű embert, a ki oly szentül tartja szavát, valahányszor állhatatosságot kell mutatni a nem adásban, — de ő még másokat is lebeszéle és így érdemeket igyekszik gyűjteni az indigenatusra. Gróf Schideg is lebeszéli az embereket, mert ő is felette nagy barátja a nem adásnak. — Gróf Péchy minekutána mindent elolvasott volna, a nélkül, hogy vagy egy szót szólott, vagy egy krajczárt adott volna, csupán az írást adta vissza, de holnapután maga fog német komédiát játszani a köz théátrumon. Generál Márjássy azt mondta, hogy szí-

vesen adna akármennyit, de mivel semmi sem lesz belőle, csak az en kedvemért ad 50 frtot; azt mondtam neki egy igen nagy hires generállal, a kit Caesar Juliusnak hívtak, magnos animos et bonos cives de salute patria nunquam desperare. — Gróf Andrassy Károly azt mondta, hogy ő soha sem jár Miskolczra. — Gróf Klobusiczkiné az egyaránt igen szépen magyarul szóló menyecske, meg lévén előzve az öreg gróf Woikensteintől, a kerülő levelet még olvasni sem akarta, de majd fogja, mert egy igen szép ulánus lengyel tiszt által nyujtatom be, a ki majd előbeszéli neki, hogy szeretik a lengyel nők hazájokat, és miként nem tudnak a lengyelek a hazát szerető szíveken kívül másokat imádni. — Báró Ötvös Gábor, az idevaló kamarális adminisztrátor azt mondta, hogy kérdés, ha megegyedik a magyar consilium, hogy Magyar Országba magyar theátrum legyen. Ez az úr, a mint látod, az ország jussait igen jól tudja, kiváltképen pedig nagyon érzi a nemzeti méltóságot. — Lábassy kanonok azt mondta, hogy a magyar nem komédiásnak való; kértem, tenné valamennyi papokkal és hivatalosokkal kezét a szívére, és vallaná meg, hányszor játszott a világon, kivált pedig Magyar Orzágon komédiát a theátrumon kívül? Mosolygott, de még sem adott semmit is. — Voltak olyanok, a kik azt mondták, hogy többet adtak volna, ha ez vagy amaz többet adott volna — ezeknél az uraknál a hazafiúság imitációvá vált, valóban pallérozott emberek, a kik a szép mesterségek közé helyheztetik a haza szeretetét. — Jábreczky consiliárius azt mondta a gyűlésben (a hol szerencséjére én nem voltam jelen), hogy a theátrum forgatta fel Görögországot és a római birodalmat. Ez e volt scholarum inspector mély tudományú ember és nagy pragmaticus. Látja ő, a mit mások nem látnak, össze tudja ő fogni a legnehezebb egymástól [lávól] eső történeteket, milyen szem kell arra, hogy azt lássa valaki, hogy azért lett oda Augustulus alatt a római birodalom, mert Augustus alatt Terenc darabjai játszottattak Rómában? Ha kész lenne már a magyar theátrum, futtában egy játszó szindarabot írnék e czím alatt: «A magyar jóltevők.» — Nagyon megneveltetném a publicumot, és azt mondanák rólam: «et ridet et odit», de most már egy két szót vigasztalásul is. Abauj nagy tapssal fogadá kerülő irásomat, egynehány perczenet alatt több száz forintok gyűltenek össze, van hát mind szívek, mind eszek a magyaroknak, bár fogyatkozzon olykor mind ez, mind amaz [a] magyarban. Az ifjú gróf Szirmay István 100 frtot ada, azt mondván: tudod barátom, be keveset kapok

apántúl. Feleségem 10 aranyat aranyakban. Én 500 frtot, minden gyermekem minden kevés gyűjtött pengő pénzét, avval a hozzáadással, mert nincs több. Ah tartsa meg az Isten szíveikben ezeket a fellobbanásra kész szikrákat, nehogy valaha sajnáljam, hogy nemzettem őket, hogy örömben, nem pedig búmban sírhassak a koporsó szélénél tántorogva botorkázó napjaimban és a jövődre utolsó lankadt szemet vető alkonyodásomkor. Éppen ma töltöm el a 46-ik évemet; kevés van már hátra és azt is lesi a dolor et labor, mert sokat türe lángelkem és nagyon elfogyasztá a testet. Nem tudok három esztendőtol óta kigázolni a mellfájásból: látom, hogy e nem morbus, qui per medicinas aut expectationem curatur. Be jó neked, te nem halhatsz meg. Én elvéttem egész sorát életemnek. Engemet talán nagy dolgokra, a dicsőségre, a halhatatlanságra teremtett az Úr Isten, de a sors mindennapi közönséges emberré teve. Vale. Ha tapinthatnád szívem minden sebeit, még a te kezed is sajogna. — Szánd s szeresd hív Jóskádat.

[Megjelent a «Gróf Dessewffy József Munkái» III. kötetének 36—40. lapjain.]

3379.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom Febr. 12d. 1817.

Tisztelt barátom,

Te tehát ma Keszthelytt vagy az Istenek asztalánál, quos inter recumbens purpureo bibis ore nectar. Élj szerencsédde, kedves barátom! én oda nem mehetek, nem csak mert meg nem hivatattám, hanem azért is, mert oda nem illek. Köszönöm a' levél' közlését. Már hallottam valamit a' Helikonról, de ennyit felöle nem tudtam.

Semmi nyomát nem látom e' leveledben, hogy te azt vetted volna, a' melyet én neked Erdélyből is, 's Septembri haza jövetelem után is írtam.¹ Sajnálám ha az eltévedt volna. — Most készítem nyomtatás alá azon útazásom' leírását. Magyar országnak ideája sincs Erdély felől, 's minthogy Útazási Leírásait sem bírjuk, nem csuda ha Erdély inkább Terra incognita, mint Európának tőlünk legtávolabb fekvő országai, melyeknek leírásokat olvashatjuk. Meleg szívvel írom

¹ Berzsényi D. csakugyan nem kapta meg e leveleket.

azt, 's a' munka már 30 ívet teszen. Az Erdély népe jó nép; kevesebbé van elrontva mint mi; 's Erdélyben nem találtam több Dámát, annyival inkább nem férjfit, a' kivel németül szóllottam volna, mint egyget; az pedig Magyar Országi leány volt: Gróf Kemény Farkasné szül. Gr. Batthyáni Kisasszony, Vinczének testvére.

Döbrenteivel 33 nap voltam együtt; Wesselényivel Kolozsvártt 3 napig, Zsibón és Hadadon nyolczig. Nevedet a' Hunyadi János koporsója mellett állván leányommal, kimondá ajakom, mert szerettelek volna ott megölelni. Menyegzői gyűrűmet, 's azt az órát, melyet a' Napam atyja, Gener. Gr. Rogendorff Ferencz hozza Párisból, reá tettem a' sarcophagusra, hogy a' kötől becsét kapjanak. — Most minden időmet az *Erdélyi Levelek* foglalják-el. Gróf Dezsőffy Józsefhez vannak intézve. — Hogy hibás híreket ne terjesszek-el a' Publicumban, ezeknek mindenikét közlöm azokkal a' kik felől szólanak, 's képzeled, hogy ez mennyire neveli dolgozásom' fáradságait. A' Maros-Vásárhelyi Bibliotheca felől már vettem Cancellarius Gr. Teleki Sámuelnek levelét, vettem a' Bibliothecáriusét is. — Döbren-teihez ma méne egy két ívnyi igen sűrűen írt levelem, utolsó postával egygy [!] egyívnyi, a' jövőn ismét 2 ívnyi megyen. Míg e' munkán által nem esem, addig barátaim nem vehetik hasznomat.

Rendes vádok, hogy én írtam az Antimondolatot és az Antimondolat Recenzióját (a' Téli Plébános, kit én szívesen tisztelek is szeretek is, azt írja nekem minap, hogy Kölcsei Ferencz költött Kölcsei — talán azt hitte, hogy annak neve alatt én lappangok). Én sem az Antimondolatot, sem az említett Recenziót soha nem láttam lenyomtatásokig, sőt soha nem elébb, mint midőn lenyomtatva 's elszélesztve voltak. Engem phlegmából ezek az emberek ki nem vesznek. Én semmi más Veszprémi Tudósnak nem szoktam írni, mint Ruszeknek, ki már nem Veszprémi, hanem Keszthelyi Tudós. Tudományos harcra kelni, oh arra kész vagyok; de nem soha mocskokra. A' Neologismusról most készül egy írásom, de abban nem felejttem-el, mivel tartozom mind magamnak, mind a' Publicumnak.

Láttad e a' Kisfaludy Apr. 14d. 1816. Ruszekhez írt levelét? Azt Ruszek velem nem közlé, de igen mindennel mással, 's másait hagyta venni, valaki akarta. Egy ilyen mása hozzám is eljött. Nekem nem adhatnak ellenkezőim szebb satisfactiót, mint midőn magokat így festik.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Örvendeztess-meg ismét leveleddel. Innepem van nekem mindég, valamikor azt veszem.

örök híved

Kazinczy Ferencz mpr.

Itt közlöm két legutolsó poetai dolgozásomat.

Branyicska.*

Báró Jósika Jánoshoz.

Martinúzinak itt áll kápolnája, 's az útas — — —
[stb., mint a 3301. számú levélben.]

Döbrentei írja, hogy ez kőbe metszetik, 's a' kápolna' oldalá-
baa fog állani, melly mellett a' kertben én az akkori Fő Ispánnal,
most Guberniális Consiliáriussal egy szép napot éltem-el.

Buczy Emilhez.**

Kedvelt híve Buczim, Weselényinek a' te barátod — — —
[stb., mint a 3372. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4v. 135. sz.]

3380.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Vetted-e azon leveletem, mellyben K[isfaludy] levelének velem közlését megköszöntem? Oly soká hallgatsz, hogy egészségtelen voltodat kell gyanitanom, ha csak utazásod alatt meggyült foglalatoságok nem kívánják máshová idődet.

Utazásod' leírását ki nem mondhatom, melly nyugtalanúl várom. Hol jelenik az meg, az Erdélyi Muzeumban-e vagy külön? Tőled min-

* Hunyad Vármegyében. A' hely Cardinalis Martinuzinak birtoka volt. Még áll kápolnája.

** Ex piarista Áldozó Pappal, ki most Gróf Komis Ignácznének gyermekeit neveli. Zsibón voltam vele és Kolosvárt. — Kazinczy F. jegyzetei.

den jegyzések nem tsak kellemesek, hanem sok tekintetben hasznosok is lesznek.

A' Muzeumnak ötödik füzetét nem régen vevém. Melly szép virágok vagynak itt az érett gyümölcsök mellett! Ki ne örülne az olyan jelenésnek, mint Sz. Miklósy Meséi! Ki ne siratná az olyanok kora elenyésztét, a' millyenek Sipos és Pataky voltak! Esmered-e személyesen Székely Sándort és Füzési Jó'sefet? Ird-meg kérlek, a' mit felőlek tudsz. Tudósításodat olly forró köszönettel fogom venni, a' millyennel azt vettem, a' mit Buczi Emíl és egyebek felől írtál. Hát Kőlesey hol lakik most és mi?

Trattner nem győz panaszkodni a' Magyar könyvek rossz keletek eránt. Funke Reál-Lexiconát szeretném, ha megrövidítetve is, Magyarúl kidolgoztatni 's kiadatni. Azt írja, a' kiadást nem meri magára vállalni. Ha Messiásodnak is késni kell a' megjelenéssel, kimondhatatlanúl sajnálom a' Publicum' érzéketlenségét. Vajha a' mostani rettenetes idők ostora hamar eltávoznék, vagy legalább tágúlna! talám akkor jobb jövőndő nyilik jó készületű 's tüzes buzgóságú Literatoraink' igyekezetének.

A' Tudományos Gyűjtemény' első tsumóját, melly már kijött, még nem láttam: de látni igen kívánom. Nem tudom mit ígérjek magamnak felőle, tsak buzgón óhajtom, hogy Literaturánk' Geniusa mennél nagyobb mértékben örvendhessen néki.

Az én hivatalbéli dolgaim naponként szaporodnak 's nehezdednek, úgy, hogy azokon kívül fontos foglalatosságokról nem is álmodhatok. Te, Barátom, mind elmédre, mind függetlenségedre nézve szerentsébb vagy; menj tovább is mint eddig, a' kiáltozásokra semmit nem hallgatván, gyorsan a' tziel felé, érdemelj Nyelvünknek mennél szebb helyet a' Ditsőség' templomában: nevedet a' mostani értelmesebbek már is ditsóítik, a' Maradék még nagyobb tisztelettel fogja nevezni; én pedig mindig forróbb szeretettel leszek

Soprony, Febr. 12dikén 1817.

egyenes szívű barátod
Kis János.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3381.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Ilyefalván Febr. 17kén 817.

Kedves Barátom!

A 12 aranyat ezen a' héten el indítom Brassóból Dertsényi Cons. Urhoz; még eddig elindítottam volna, de csak tegnap jöttem haza, Csikban jártam, 's azután a' Székem felső Kerületében voltam elfogalva. Kérlek tehát hogy azon 12 butellia Tokai aszszuszöllöt [!] juttasd fel haladék nélkül Bétsbe Vajna Antalhoz, mely hogy különös jó és régi lészen, nem kételkedem, minthogy 't'e magad, 's éppen a' Sógorodtól, szerezted.

Örvendem, hogy a' Tihói Környékről való Tudósításommal kedvedet találtam. A' mennyiben hejános, a' Historiából kipótolhatod.

Cserei Farkas bajosan házasodik meg, hatsak Magyar Országról valamely gazdag Szerentsét nem szerzesz neki. Ő nagy Ur leányát tartotta társúl, kissebb helyre nagy haszon nélkül nem gondolom hogy le szályon: akkora helyről pedig Erdélyben nemis kaphat.

Jósika János Fő Provincialis Comissarius lett; — már el érheti a' Gubernatorságot. Csak 35 esztendős.

Én szinte arra határoztam magamat, hogy minden Hivatalviselésről le mondjak. Ha úgy történik, akkor ajánlom magamat a' Magyar Enciclopedia egyik munkás napszamosának.

A' Feleségem és a' Leányom szivesen köszöntetnek, én pedig

igaz barátod,
Cserei Miklós mpr.

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur François de Kazintzy mon cher ami — p.
Clausenburg, *Debretzin* — à *Széphalom*.

[Eredeti je a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

1 A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

3382.

Pápay Sámuel -- Kazinczynak.

Nagy Erőmű, szívesen tisztelt Barátom!

Mint fogtal tudálkozni, látván, hogy ezen levelet a' Te saját petséted alatt veszed tőlem! -- Ez egy kellemetes meglepés, mellynek édességét lehetetlen hogy kevésbbé érezzed mint én. — S mint juta hát kezemhez Petsétnyomód? kérde. — Azt a' Barátság' Istene véletlen történet által ejtette kezemre. — Egy itt tanuló Deákotska maga levelét vivé ezen petsét alatt a' postánkra. Az Expeditor Motsi Elek Úr, a' Magyar Régiségeknek 's Ritkaságoknak buzgó egybegyűjtője, 's a' Literaturának is nem kisebb kedvellője, 's aunnál fogva még Petsétednek is, melly alatt már több Leveleidet hozzám hozni szerentséje vala, ismérője, megpillantván a' kis Deák leveléun fekvő petsétet, felelede benne Petséted' képe'nek emlékezete, 's hozzám futá kérdeni: nemde Kazinczy Úr Petséttye ez? — Az igenis, mondám, Kazinczynak kétségtelen saját Pecséttye. — A' kis Deákkal elhozatánk a' Petsétnyomót, melly atzélból van 's a' mellvet ő, úgymonda, még a' nyáronn múlt esztendeje Komárom táján talált; — próbára azonnal viaszba nyomám, öszvevetém Leveleid' petsétjeivel, 's úgy találám, hogy az újabbaktól 1815iki nyár óta külömböz, de az előbbiekkal pontban megegyez. — Már nem marada semmi kétségem, hogy ezen Petsétnyomódat az 1815diki Majus elejénn Komárom fele tett Bétsi útatban kelle elvesztened, 's helyette amaz újabbikat metszetned. Édes visszaemlékezés ezen Bétsi útat' idejére, a' honnét visszajöttödben, Pestenn, a' Pünkösdi Szent-Lélek engemet is olly véletlen, de annál ditsőbb szerentsével ölelő karjaid közzé vezérle. — Magamhoz váltám tehát a' kis deáktól Petsétnyomódat, ezen magában kitsiny, de mind politikai, mind barátsági tekintetben előttem nagy és betses jószágodat; melly is hogy ismét igazi Úrának birtokába visszaszállhasson, a' közelgető Pesti vásárkor Vitkovitsunkhoz le fogom küldeni.

Tavaly nyáronn, hallom, szép útat levél Erdélybe, 's nagy szerentséd vala ott sok Tudósokkal, nagy 's szép Lelkekkel megismerkedni. Irigységre méltó szerentsé! — Döbrenteit a' rettegés környékezi Muzemának folytatása iránt, 's kér engem is, hogy ne szünyem meg őt segíteni. Nem rég' írék neki, 's megírtam, hogy én Literaturánk mellett meghíthetetlen vagyok, 's színt úgy számot

tarthat segítségemre Munkájának folytában mint tartu kezdetében. — De vallyon nem fogja-e azt elakasztani a' Pesti Tudományos Gyűjtemény? Ennek az új Időszaki Irásnak méltán örvendhetünk, mind azért, mivel onnét fog az jőni, a' honnét eleitől fogva legméltóbb jussal várhattuk, — az ország szívében fekvő 's tudományi tekintetben is legfőbb városunkból — mind pedig, hogy abban minden Ironak Munkája, maga eredeti épségében (még az Orthographiára nézve is) fog kiadatni. Máskülömben elgondolhatni, melly irtóztató felforgatást tett volna abban Pethe, ki, a' mint értésemre esett, Jánosék részéről — (Gergelyék részéről Fejér, Mártonékéról Schedius) — a' Rendbe szedő Társak között van, 's azt tartom, az expediturára nála gondosabb munkást nem is kaphattak volna, csak ezen korlátan kívül ne legyen szabad tsapongnia. — Az egybeállott Tudós Társak' nevében engem is meghíva Trattner az együtt-dolgozásra. Belső örvendezéssel vettem ezen megtiszteltetésemet. De bár melly buzgó vágyása légyen is szívemnek, Literaturánk' gyarapítása által nemzeti ditsőségünket előmozdítani; meggondolván mindazáltal, melly kevés és bizonytalan időt hágy nekem Literatúrai dolgozásokra, nem tsak a' hivatalbéli inkább szaporodó mint kevesedő bajoskodás, hanem mezei gazdaságom is, mellyet nőttön növő gyermekeim miatt is nagyobb szorgalommal kell üznöm: magamat a' rendes munkálkodásra egész meghatározással, mint kívántatott, le nem kötelezhettem. Tsak azt kértem ki, hogy ha mikor valamelly dolgozásomat a' Tudományos Gyűjteményhez beküldeném, azt tőlem fogadnák el.

Trattner valóban sokat tesz Literaturánkban; tsak az kár, hogy igen hibásan nyomtat. Nem állhatám meg, hogy — a' köz Ügy mellett — meg ne szállallyak, 's tavaly Juniusban figyelmessé tevém őt levelem által művének fogyatkozásaira. Köszönettel vevé tőlem az intést; nagyobb szorgalmat ígért jövendőre; 's azomban — még most is nagy nála a' gondallanság, nem tsak a' betűszedésben, hanem a' papiros' és forma' választásában is. Kérlek, intsd meg Te is; a' Te Intésed még hathatósabb benyomást fog nála okozni. Illő, hogy a' Nemzet' könyvnyomtatója a' Nemzet' méltóságához megkívántató gonddal 's dísszel tegye munkálkodását.

Kloptokodra tsak nem kaphata Trattner előfizetőket. Én sem szerezheték tsak egytet is; sőt Szép Liter. Munkájdíjból is az utóbbi Köteteket némelly subscribensek a' nyakamonn hagyák. Publicumod, kedves Barátom! igen megfogyott, 's ezért oh! — tsak Magadat,

egyedül Magadat okozhatni, 's tsak Magadtól, egyedül Magadtól függ az is, hogy ismét visszaédesítsd előbbeni olvasóidat — a' Nemzetnek azt a' részét, melly előbbi munkáidat olly kedvesen vevé 's örömost olvassa még most is, 's a' melly Pázmánynak, Gyöngyösinek, Faludinak, Virágnak, Kisnek, Csokonainak, Kisfaludinak Munkájit olly igen betsúli, sőt kapva kapja. — 'S pedig ezek is Újirók! — Igenis, hiszen újítás nélkül nem is lehet képzelní akármiben is tökéletesedést. De lám ők, mint Te is eleinte, szerentsésebben eltalálták azt a' mérséketet, mellyet tartani kell az ujságra szoktatásban, 's a' mellyet valamikor az erőltetve boldogítók általhagytak, mindannyiszor felakadnak tzellyok elérésében. — 'S óh az a' Helmecezy! Én úgy tartom, hogy ő az Új Berzsenyiben semmit sem mond, midőn sokat akar mondani a' maga védelmére. Mind tsak oda megy ki okoskodása, hogy újítás nélkül nem lehet semmiben előmenni; ezt pedig neki senki sem tagadgya; tsak ott a' bökkenő, hogy H. nem tud illendő mértéket tartani az Újításban! Bilkei Pap Ferencz önála szerentsésebb, mert ez midőn Világi Emberében a' kettes és finom életmódra tanít, ezt a' dühödésig üzött újításaival úgy taníttya, hogy a' manó se érttse; ellenben az Isten Imádásában olly értelmesen, 's mégis olly méltósággal ír, mintha nem is ő írna, úgy hogy róla el lehetne mondani, hogy mégis eszénn van akkor, mikor imádkozik.

Im Vitkovitsunk Meséji 's versei is kijöttek már, — 's nem tellyesek-e ezek kellemekkel, azért, hogy a' szokott nyelvjárás szerént vannak írva? Itt is van újítás, de kedvesen szoktató mérsékettel, 's hidd el, ezen szép kis munka kedvesen fog vétetni a' Nemzettől, attól a' Nemzettől, mellynek köz kedvességű Poetáji Csokonai és Kisfaludi: 's én úgy hiszem, hogy az szerentsés Író, ki magát a' Nemzettel megkedvelteti, mert attól az újítás is kedvesen vétetik, 's ekképen az új tsak hamar közönségessé, megszokottá válik, 's a' tzel így leghamarább elérettetik.

A' mit én különösen Teneked, szeretett Barátom, meg nem botsáthatok, az, hogy mindig tsak fordítasz, és a' Poetákat is nem-poetásan fordítod. Prósában Bessenyeinek Milton, Tanárkinak Tassó, mind botsánandó, de Neked Barátom, a' már igenis sok poetai próza fordítás tellyességgel megbotsáthatlan, — igenis Teneked, Nagy Genie, ki mind nyelvünk ismérétevel, mind poetai lélekkel, mind szép ízlettel a' legnagyobb mértékben bírsz, a' millyenben más senki nem. — 'S Te, ki ezekben Nemzetünk

elsője vagy, örökké menthetetlen fogsz maradni, hogy miért nem vágytál mégis Nemzetünk Első Poetája lenni. — Óh Barátom, vajha az ilyen elméletek olly érzékenyen meg tudnának Téged hatni, mint a' melly elevenen azok engem érzékenyítnek, ki Tégedet Nemzeti Literaturánkra nézve megsirathatatlannak tartalak, 's illyennek tsak az tarthat, ki Téged szívének olly forró indulattyával tud tisztelni 's szeretni mint.

Pápa. Febr. 20d. 1817.

változhatatlan szívű barátod

Pápay.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3383.

Hormayr József — Kazinczynak.

Wien am 20ten Februar 817.

Ich habe Eurer Wohlgebohrn verehrliche Zuschrift aus Szépphalom von 13ten Jänner, durch den Herrn Grafen Mailáth richtig erhalten, und ich mag hinzusetzen mit unendlicher Freude, weil Sie meinen Tyrolischen Handschlag so ächt magyarisch bieder und edelstolz erwiderten. — Lassen Sie einen Bund hieraus stammen für alle Zeiten.

Was Sie immer meinem Archive spenden wollen, sey es an Nachrichten über Siebenbürgen oder Ungarn, an Intelligenz Nachrichten über Ihre eigenen Arbeiten und Sammlungen oder über andere Dinge, welchen die Waffen der Publicität gedeihlich sein mögen, wird eine Zierde desselben ausmachen.

Ganz aus meinem Herzen geschrieben ist, was Sie gelegentlich des braven Berzeviczy, über Nationalism. und Cosmopolitism. schreiben. Letztern hasse ich bis in den Todt. Er ist der gewisse Untergang aller bürgerlichen und soldatischen Tugend, die Entschuldigung aller Elenden, die in ihrem nächsten Kriege nichts gutes und grosses vollbringen können oder wollen. -- Nationalism. erhält und fördert alles. Darinn trifft niemand schärfer zusammen, als der Ungar und der Tyroler. Ich hatte gegen Ihre Nation alle möglichen Wiener Vorurtheile. Der seltsame Verlauf meines Schicksals hat sie mir 813 kennen und lieben gelernt. Den Namen Dercsényi vermag ich niemals ohne die tiefste Rührung und Erschütterung, ohne die innigste Liebe und Dankbarkeit auszusprechen. ---

Sie werden mir eine Gnade erweisen, wenn Sie Ihre Frau Schwester und Ihren Herrn Schwager gelegentlich schreiben, dass diese Empfindungen mich bis ins Grab geleiten werden. Sie verbünden mich ferners ausserordentlich, wenn Sie mir den Todestag und einige Lebens Umstände des letzten Jahres Ihrer, an Geist, Herz und Sitte gleich vortrefflichen, allzufrühe verstorbenen Nichte, Therese, vermählte Desöffy überschreiben, insoferne sie Ihnen bekannt sind. — Lebt Ihr Kind noch und was macht ihr mit hohem Rechte tief betrübter Gemahl?

Wollen Sie mir wieder, durch einige Zeilen Ihrer Hand, einen frohen und festlichen Tag machen, so addressiren Sie selbe nur wiederum an den Herrn Grafen Nepomuk Mailáth nach Ofen. — Sollte ich im Stande sein, irgend einen Auftrag von Ihnen in Wien zu erfüllen, wird es mich in jeder Rücksicht ungemein erfreuen. —

Ich umarme Sie aus ganzem Herzen und geharre mit der ausgezeichnetsten Verehrung und mit der herzlichsten Ergebenheit, in Wort, Schrift und That:¹

ganz der Ihrige
Hormayr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3384.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Febr. 22d. 1817.

Kedves barátom,

Igen is, egyedül Erdélyi útam' írása cselekszi, hogy barátim eránt elhidegültnek tetszem, mivel hallgatok. A' Munka meg van nehezítve az által, hogy a' sok hézagok' kipótlása miatt, tudakoló leveleket csomókként kell írnom, 's a' Leveleket azoknak, a' kik felől szólanak, megküldöm, nehogy felőlök a' legbarátibb szándékkal olyat mondjak-el, a' mi reájok kedvetlen következéseket vonhat. Meggyőződéssem ellen semmit sem magasztalok, de a' mit nem lehet magasztalnom, egészen elhagyom. Így tesz a' Mívész is a' portrékban; elhagyja a' mi az egésznek árthatna. Barátimmal töltött óráim csillogó ecsettel 's meleg ecsettel lesznek festve; ilyen a' Gyulainé háza 's Döbrentei, Wesselényi, Farkas, Buczy, Cserei

¹ A levél idegen kéz írása, csak a köv. pár szó Hormayr.

Farkas és Miklós, Báró Jósika, Consiliarius Kenderesi, Gróf Haller János és Gróf Kún Sigmund, Fő Notárius Kis József, 's mások. Erdélynek Bibliothekáji, Galeriája, kertjei, épületei, tájai, 's ménesei (kivált a' Wesselényié, melly érdemel olly gondos előadást, mint a' Teleki 's Batthyáni Bibliothecájok, mert úgy van díszére a' nemzetnek, mint ezek) annyi gondokkal lesznek festve, a' mennivel én óhajtom, másoknak Munkájikat olvasván, hogy festve voltak volna, 's nem szégyellem a' *detaillt*, melly felől mások azt hiszik, hogy az Író azokra a' maga megalacsonyítása nélkül nem ereszkedhetik. 'S belé szövöm a' Munkába Religiói, Philosophiai, Aesthetikai, Philologiai, sőt még Politikai gondolkozásomat is, úgy legalább, hogy a' kinek a' hallásra füle van, érthesse. És ha való az, a' mit ti mondatok, barátim, hogy hozzátok írt leveleim is méltók a' kinyomtatattásra, holott én azokat mindég reptében írom: azzal hízkekedem magamnak, hogy ezekkel ami Freron is meg fog elégedni, noha én az ő magasztalásán úgy nem kapok, mint gyalázását nem rettegem. Levele csak arra tanított-meg, hogy még gondosabban írjak: nem hogy elhagyjam, a' mit a' Nyelv' előmenetelére szükségesnek látok; 's így az az ő Aprilis 14dikén Ruszekhez írt levele nekem használ, azon felül hogy, úgy festvén magát a' hogy ellensége szereti látni az ő képét, az nekem teljes elégtét is.

Erdélyi Leveleim nem az Erd. Muzéumban, hanem külön fognak nyomtatatni, de talán csak Júliusban. Eddig már 40 ivet teszen a' Kézírás, 's még mintegy 10 lesz.

Hunyadit jobb Historicusaink a' Sigmund Császár fattyának nézik. Benkó József ellenek szegzé magát, de végre (Transilvania. Tom. 1. pag. 559.) apostatájává leve tanításának. Aranka 1811. megmutatta, hogy a' köz vélekedés hazugság, de rosszúl. Én olly tisztán mutatom-meg, hogy az ő vélekedése tovább ne tagadtathassék. Ezt a' Leveletem most Pataki Histor. Prof. Szombati Úr vizsgálgatja. Ő a' Historiai mikorologiában [!] igen nagy, 's ha hibást állíték, fel fogja fedni előttem botlásomat.

A' Döbrentei Muzéumának 5dik Füzete valóban igen derék munkákat ada ki. A' Szent-Miklósi szép Meséji mellett melly szép a' Kölcei Dala a' Phantasiához. Matthissoni szépség van rajta. Kölcei Csekén lakik nőtelenül, Szathmárban; most Szemerénél múlat. Füzesi József Kálv. Pap. Elijedtem külsőjétől; abban sem Poetát, sem szép lelket nem keresnél. Székely Sándor felől semmit nem tudok, de Verse olly sokat ígér, noha tele van tömve czifra

gondolatokkal 's új szókkal, 's ódája véget nem tud érni, hogy nem állhatám-meg, hogy eránta Döbr-t meg ne kérdjem.

A' Tudom. Gyűjteményt még nem láttam. Ma jött a' Nemzeti Ujság mellett az a' jelentés, hogy már kijött.

Berzsenyi írja, hogy Keszthelynek Helikonára meghívattatott. Úgy hiszem, a' meghívattak' számában leszesz te is. Festetics a' maga Berzsenyihez írt esztergályozott levelében ötöt a' *Somogyi Kazinczynak* nevezi — 's talán nem a' Somogyi Gedeon Kazinczyjának, hanem a' Somogy Vármegyeinek. Hajdan Német országban is kezdtek illy Helikont.

B. Jósika János tavaly Guberniális Consiliariussá, 's kevés holnapok után Provinciális Fő Commissáriussá neveztetett-ki. Ez a' Gubernatorság után a' második, az az, az egész Erdélyben harmadik hivatal, 's ha Bánffynak halála után oda Cs. Herczeg nem megyen, Gubernátor ez a' 36 esztendő's Úr lesz. A' minapi postával vettem levelét, hogy házára írt Epigrammom kőbe metszetik, 's be lesz téve a' Martinúzius Kápolnájának falába, ott, a' hol kertjében múlatánk. Az Epigramma már meg van küldve neked, ha nem csalatkozom. De inkább még egyszer küldöm-meg.

B R A N Y I C S K A.

Báró Jósika Jánoshoz.

Martinúzinak itt áll kápolnája, 's az Útas — — —
[stb., mint a 3301. számú levélben.]

Nagy szerencsétlenségem az nekem, hogy verseim nem azokhoz sülnek-el, a' kiket általok leginkább szeretnék megtisztelni, hanem magam sem értem miként. Melly [igen] szeretnék a' Dédácsiakra írni valami jót, 's Döbrenteinek! Ime egy új Epistolám, rakva Neologismusokkal.

BUCZY EMILHEZ.

Kedvelt hive, Buczym, Wesselényinek, a' te barátod — — —
[stb., mint a 3372. számú levélben.]

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3385.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Pest. Február 24dik napján. 1817dikben.

Nagy érdemű Férfiú
Kedves Barátom!

Becsés volt valaha leveled, mellyben leg elől barátságodra méltóztattál, mivel egy embert nyertem benned, kit szívemből tiszteltem, és szerettem. De kedves utóbbi megszólamlásod is, mind azért, mert azt nyugtalanul vártam, mind azért, mert téged nekem, 's magamat magamnak vissza ad, midőn ollyannak találjuk egymást még a' változás után is, millyennek egy pillantatból meg ismertük. Tágas tére nyílt előttem a' szemlélődésnek csupa egy lépésemre! bizonyosan feljebb kellett hágnom, mert csak magasról láthatni el a' környéket. Minden böltsnek azt kellene tenni, a' mit én mertem, ha ember-isméretet akar gyűjteni. Mi gyávák, kiket hősöknek tartottam! 's mi törpék, kiket óriásoknak bámúltam. Sokszor kaczagom egy két jó barátommal, többször csak magamban mosolygom, mint utál az utálatos, retteg a' gyáva, sajnál a' nyomorúlt: én pedig vagyok a' ki voltam, jó a' jókhoz, 's gonosz a' gonoszokhoz. Ha mindazáltal változtam volna belsőképen is, nem egyébben, mint hogy valamivel jobban reá tartom magamat, leg alább meg várom ('s erre jusom vagyon), hogy más szólítson meg elől; így tudom magamat alkalmaztatni, 's így lehet a' kölcsönt érdem szerint visszonyoznom. Mi boldogok volnánk emberek, ha a' Hit osztályokra nem szaggatna, 's ha egy aklunk volna! Jézusnak minden célja el sült, csupán ezt az egyet rontották el a' nyugtalan buzgódoók. Hadakozik Lilleputh Blefusennel, mellyik végén kelljen meg törni a' tojást, — kinek vagyon igaza? — de hát mellyik Fél hatalmasabb, 's mellyik nemesebb? Meg sértetni egy szerzettől, mellynek dicsőségére voltunk, 's lehetünk volna! igazabbok, 's ürügy fegyvert fogni, mint Corioláné Róma ellen. de nem! én csak meg fáztam előbbeni Felekezetemtől, 's fel sem hevültem eránta mind eddig, nem! még csak boszúállásra sem. Veszteni nem vesztettem, mert ha némelylek meg vetettek, azok az én barátságomra méltatlanok, 's nekem kellett őket elsőben meg vetnem; mit nyertem pedig már eddig, tudom, érzem, de még nem használtam;

's mit nyerhetek jövendőben, fátjol fedezi. A' mennyire ismérem magamat, mind elmém jobban végig futotta a' lehetőket, mind szívem erősebb, mint sem hogy lépésemet valaha meg bánjam. Rousseau hasznot reménylt, azért lett pápistává, 's majd reménye csalatkoztaival ismét vissza tért: én nem így! az én rúgóm más, 's bizonynal más karakterem is. De ha talám kereskedni akartam volna is hitemmel, hatalmasabb csupa szózatja, 's jótévőbb egy tekintete is nagy érdemű Érsekemnek, Báró Fischer Ő Kegyelmes-ségének, mint sok mereszkedő apróknak minden ő igyekezetök, 's öszvetett vállaik. Az ő szeretetével 's gondoskodásával dicsekedhetem mind eddig, 's reménylem munkás igyekezetem szerint, hogy ezután is dicsekedhetni fogok. Tőle, az ő szent szolgálata alatt vettem én fel (1816dikban October 16dikán) Budai kis kápolnájában, csupán Udvara jelenlétében a' Római Vallásnak első szentségét, minekutána kegyes rendeléséből Tisztelendő Professor Fejér György Úr ezen Hitnek lelki, 's polgári öszvefüggését, 's egyen egyen tökéletes alkatját, két hét alatt, a' leg nemesebb színben előmbe állatá. Mi sokat mondanak ezen szép Vallás ellen, a' mi nem igaz; mennyire nem értik egymást a' felekezetek! 's mi sok előítélettől menekszik az ember, ha a' választékkal félre taszittatik. Állatom elégedésemig vagyon dolgozom, mint a' méhecske azon vidámsággal, melly szerencsés test-mérsékletemből következik: a' komorodásra nincs időm, 's nincs időm még csak arra sem, hogy nyomorult rágalmazóimról emlékezzem. Ebből áll az én általváltozásom rövid története! mellyhez még csupán Tisztelendő Őri Filep Gábor Úrnak ítéletét adom. Ez a' nemes szívű öreg, bizonyos hír szerint, midőn mind Atyámat, maga idejében nagy hírű tudós Férfiat ki tudná, mind magamról minden Miskolczi, 's Pataki iskolás Jegyző-könyvekben jóváhagyást, dicséretet, 's magasztalást olvasna: «Aron is meg kellene vennünk, így szólott indulattal, az ilyen ifiat, nem pedig alkalmatosságot adnunk neki, hogy bennünket el hagyjon.»

Kérésedet, mellyet néhány könyvek eránt ismét meg újítasz, a' mennyire lehet, teljesítjük. Horváth [!] Úr küldi a' két Antiverseghit, én pedig Révainak Grammaticáját, mellyet sok utána járásommal magamnak szerzettem ugyan, de neked örömet által engedek. Ezen könyvnek nyomtatványit még Pesten sem találhatni, vagy ha volna is, Schedius Úr állatása szerint mind hiánosak. Szállásom vagyon az Új Világ Utszában 591dik szám alatt, tova az én kedves Cseresznyésemtől, ki téged forrón tisztel, nekem pedig maradt

Dámonom, ki a' három napi végfogságot is kész vólna helyettem,
mint kezes ki állani. Leveled kedves leszen mindenkor, csak útasítsd
egyenesen nevem alatt, mellyhez az Orvostudomány-hallgatóját is
szükséges fel jegyezni. Csókolom Grófnéd kezét; téged pedig öllelek
forró szeretettel

tisztelőd, 's barátod,

Ungvár-Németi Tóth László mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

3386.

Kazinezy -- Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Febr. 25d. 1817.

Kedves barátom,

Utolsó leveledet a' Miskolczi theátrum eránt készített Irásoddal
kibeszéllhetetlen gyönyörűséggel olvastam. Szép ismerni azoknak a'
bolondoknak és rosszaknak gondolkozásaikat, de még szebb azt illy
francia izlésű pajkossággal tett előadásból ismerni; a' mit pedig
Te, a' mit a' Te nemeslelkű Grófnéd, leginkább pedig azok az aty-
jokhoz, anyjokhoz hasonlító, atyjokhoz anyjokhoz méltó gyermekek
cselekedtek, az engemet 's feleségemet megrikata. Neveld úgy őket
továbbá is; nemeslelkű atya, hogy hívei legyenek annak, a' mi a'
jók' szeretetét kívánja.

Kerülő leveledet ma küldöm meg Guberniális Consiliárius Ken-
deresi Úrhoz Kolozsvárra, 's ő el fogja vele tölteni Erdélyt.

Martzius közepéig kész leszek Erdélyi, hozzád intézett, Leve-
leimmel. Oh mint vágyok hogy lásd, hogy olvassd, 's bár együtt
olvashatnánk! Religiói, Philosophiai, Historikai, Politicai, Aesthetikai,
Philologiai gondolkozásomat belé szövttem, de úgy, hogy azt csak
az érti-meg, a' kinek a' hallásra füle van. Tegnap a' Zsibói Ménes
históriáját 's a' Wesselényi Biographiáját dolgoztam-fel; mind a' kettő
felette interessáns, mert a' Ménes van annyi diszere Erdélynek, mint
a' Vásárhelyi Bibliotheca, a' maga nemében értvén, W. pedig páratlan
ember volt, 's nagy, igen nagy még hibájiban is. —

Ma el fogom végezni Zsibón töltött napjaim leírását, 's úgy
osztán csak Hadad marad hátra. — De Magyar országról még hozzá
adom Mária-Poocsot, 's toldalékképen itt írom meg a' Tordai Gyön-
gyösi János Leoninus Poeta Biographiáját, 's az Erdély Históriáját,

Geographiáját 's Statisticáskáját, a' három utolsó cikkelyt egygy Levélben.

Báró Jósika János, Csáky Jánosnak veje, 36 esztendő ember, tavaly leve Gubern. Consiliáriussá, ez idén pedig Provinciális Fő Commissáriussá, melly Erdélyben a' 3dik hivatal. Ha Bécs nem küld le Gubernátort, úgy Bánffy Györgynek halálával ez a' fiatal Úr lesz az. — Ennek vevém levelét; azt írja hogy Branyicskára írt Epigrammomat a' Cardin. Martinúsius kápolna' falába fogja kőbe vágva betétni. — Ezt Joh. von Müller megtisztelé barátságával, 's megengedte hogy Magyar Ország Históriáját olvassa, de azon fogadás mellett, hogy le nem fogja íratni.

Élj szerencsésen, kedves barátom. A' Vay Abris története igen rendes.

BU CZ Y E M I L H E Z,

ki Expiarista Pap, 's Gróf Kornis Ignácznál Nevelő.

³ Kedvelt híve, ⁴ Buczym, ¹ Veselényinek, a' te barátod, — — —
[stb., mint a 3372. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában; M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3387.

Major József — Kazinczynak

Tekintes Fő Curátor Úr

tellyes bizodalmú Kegyes Drága Jó Uram!

Néhai Ujhelyi Predikátor Tiszt. Katona Sigmund Úr Özvegye, az Ujhelyi Nemes Ekkleziát, még néhai férjének a' szolgálatjáért való fizetésnek restantiájában adóssnak tartja 12 köből élet, 47 forint és 32 szekér fával, és ezt a' tractusi Székenn kívánja az Ekkleziától. Ennek tekintetiből Tisztelendő Esperest Liskai Sámuel Úr által meg is szállított az Ekklezsia az adósság lefizetésére. Ezenn meg szállításra felelt a' Consistorium akképpen, hogy semmi fele számadásokból ki nem lehet hozni, és bizonyítani az Adósságnak valóságát, hanem tartsa kötelességének az özvegy Tiszt. Katona Sigmundné Asszonyom, hogy Individualiter adja be, kiknél maradhatott ez a' tartozás, mert az Ekklezsia közönséges Cassája, az illyen ki

sem bizonyítható kívánságokért semmi képpen nem szenyvedhet. Mellyre ismét Tiszt. Esperest Úrnak egy nógató levelében éppen e' holnap. 23dikán, olyan útasítást vettünk, hogy a' nevezett Asszony, férje restantiáinak valóságát bizonyító minden Documentumait által adta Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak, és sürgeti ki elégitte-tését. Ha tehát valósággal ezen restantiákat bizonyító Documentumok a' Tektes Fő Curátor Úrnál vagynak: méltóztasson azokat nekem által küldeni, hogy a' restantiák valósága vagy valótlanúsága felől bizonyossá tehessem a' Vener. Consistoriumot, és vagy a' tartozó feleket szoríthassuk a' restantiák megfizetésére, vagy az Özvegyet keresetinek helytelensége felől megvilágosíthassuk.

Hogy itt Restantiák lehettek, abbann már e' kevés tapasztalásom után is semmit nem kételkedem, mert úgy látom, hogy Újhely a' belső Személyeket soha annak rendi szerint nem fizette. Én is eltöltöm mindjárt az esztendő és a' fizetésem nagy része kinn van, 's azt sem kérdezik, hogy van ebben az állapotom. — Nagyon bánom, hogy Sepsiből ki jöttem, ha tsak ugyan így marad ez a' dolog, és a' fizetésben éppenn olly tökéletes rend nem léssen, mint a' millyenben kívánom én az Egyházi szolgálatot tartani, én is magamról jó eleve másképpen gondolkozni kéntelen leszek. Mert ha az első Esztendő is ebben a' ringy rongy papirosbann így megyen, hát a' többi valaha következhetőkben mit várjunk? — —

Alázatosann kérem a' Tektes Fő Curátor Urat, méltóztasson ezt a' Tiszteletes Katona Sigmondné Asszonyom dolgát jó rendbe igazítani, az ő lehető Documentumainak velem való közlésével, mert Tiszt. Esperest Liszkaý Sámuel Úrnak harmadik levelét bé várni e' dologra nézve tellyességgel nem akarnám.

Többire magamat tapasztalt Uri kegyes Gratiájába ajánlom, 's a' Nagyságos Asszonynak alázatos tisztelete mellett a' leg mélyebb tisztelettel vagyok S. A. Újhelyben Febr. 25dikén 1817. A' Tekintetes Fő Curátor Úrnak

alázatos szolgálja
Major József m. k.

[Eredetije Beeske Bilit birtokában.]

3388.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla Febr. 27. 1817.

Tisztelt Barátom!

Keszthelyről Vasba utazván, későn írhatok 's Rheumatismusom bágyadtabbá, kedvetlenebbé tesz, mint sem hogy hosszasan írhatnék. A' solemnitás nagy volt, de erről hallgatok, mert Téged a' pompás nagy Mise, a' Comoedia, Concert, bál s a' torta Heliconon csergedező Hippocrene nem interessál. Az intézetnek veleje ez: A Helikonnak esztendőnként két innepe leszen, mellyeken, valamint a' jelesebb Keszthelyi ifjak munkáji, ugy minden más íróké is felolvasatnak vagy declamaltatnak, az érdemesek ki nyomtattatnak s meg is jutalmaztatnak. Most 500 ft. jutalmat ajánlott a' Gr. az ifjaknak. A' Typographia Sz. György napra kész lesz. A' Helikon épülete theatrum forma. Az emelet közepén áll az asztal és szék, mellyen a' munkák olvastatnak s declamáltatnak, körülte pedig minden némű musikusok, kik minden olvasásra harsognak. A' kárpitot borostyán koszorú övedzi. A' nézők előtt ismét egy asztal, mellyre a' bé küldött irások rakatnak. Olvastak és declamáltak némelly Professorok és ifjak, két Baltavári Festeticsek, Ruszek Apatur, Ásboth a' Gróf Uradalmi Praefectusa, Horvát Ádám, 's az én barna Malvinám, ki az ő től koszorújában s Gratiáktól tanult öltözetében innepünk istennéje vala. Én csak gyönyörködő néző voltam és semmi munkát se vittem. Kisfaludy hozott egy ódát, de a' Gróf nem engedte felolvasni, mivel a' Grófit igen dicsérte, többi Nagyainkat pedig igen alázta. Az olvasás után meg köszönte a' Gróf a' munkákat, s azokra 500, az invalidusok és szegények számára pedig 4000 ft. ajánlott. Dellest mi négy poéták Gyöngyösi emlékezetére egy fát ültettünk. Fel volt koszorúzva az ásó és öntöző, valamint a' csemete. Gyöngyösi fája mellé más négy fákát ültettünk magunknak. A' fák neme *Sorbus aucuparia*. Az ültetés helyén Horváth énekelt és egy Eclogát olvasott, körülünk különbéle musikai concertek zengtek, előttünk pedig egy amphitheatrum forma dombon pásztor gyerkőczék dudu szóra mesterséges pásztori tánczokat jártak. Ez az egész jelenés játszói volt, de nékem még is igen érzékeny. — Rólad sok szó volt, s miattad nékem sok bajom. Kisfaludi gyűlöl és mocskol, s nem

a' recensióért (ugy mondja), hanem azokért a' miket ezeknek s amazoknak firkálsz. Én kérleltem s oltalmaztalak, de egyebet nem nyertem, hanem hogy én reám is meg haragudott, úgy hogy bucsuzatlan hagyott el, pedig egy házban, az az a' Grófi udvarban, voltam vele szállva. Vedd kedvesen barátodtól ezen kis áldozatot. Kisfaludi virgoncz, kevély minden philosophia, szelidség és szívesség nélkül. Nem philosophus ő, ugymond, hanem katona s vagdalkozni szeret. Felesége kevély, feszes, barátságtalan. Egyszer a' Gróf kínálá Dudit. Kis Asszony, ugy mond Kisfaludiné, már most nem módi ám a' konyhán jól lakni, hanem ittben kell enni. A' Gróf mosolygott s kérte Dudit, hogy senki kedvéért a' gyomrát el ne rontsa. Hogy ezt jól meg értsd, még hozzá kell tennem, hogy Dudi a' leg virgonczabb, leg lelkesebb társolkodó mindazon Asszonyok között, melyeket én valaha esmértem. Kisfaludy kínált, hogy valami mocskos levelét, melyet Néked írt, olvassam meg, de én kínálását meg köszöntem s el nem fogadtam. A' Gróf mindenkor nagy tisztelettel emlékezett rólad, csak a te németizmusodat nem szereti. Mondtam, hogy te azzal a' nyelvet lágyítani s rövidíteni akarod, de ő csak azt állítá, hogy a' németizmus ellen harczolnunk kell, s végre csakugyan meg kellett magamat adni, s biztatám a' magyar szívű Grófot, hogy harczolnunk nem szükség, mert eléggé harczol az antipathia, melly e' két nyelvben van. Május 20dikán lesz a' Helikonnak második innepe. Melly szép lenne ha Te akkor el jönnél! Mint repedzene a' mi barna Malvinánk, s mely jó ízün dohányozna a' Te komor Berzsenyid! Élj szerencsésen s vígabban mint én.

Még kezemnél volt a' levél midőn becses leveledet kaptam. Engedd meg tehát, hogy egy úttal arra is feleljek. Nem illesz Keszthelyre. Én sem. De én annyira tisztetem a' jót, akármi színben legyen az öltöztetve, hogy én Néked is alig merém ezt kimondani. Midőn egy oly ember, a' kinek jövedelme három milliom körül van, egy illy innepre 30 ezeret költ, semmi, de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a' szegény Bersenyinek az utzára kalap nélkül elejbe szalad. Minden cselekedet becsének az idő és hely az igaz mértéke. Egy oly népnél a' hol a' Nagyok az anya nyelvet czigány nyelvnek nevezik, s a' magyar írónak nem is köszönnek, 's a' legjobb poetát leg fellebb is jocularoknak nézik, Festetics nagy ember, vagy, a' mi még több, jó ember, s akár mint veszem a' dolgot,

igen illene néked Keszthelyt meg tekinteni. Tán ezen intézetnek olly igazítást is adhatnál, melly nélkül, meglehet, hogy a' czélt egészen el téveszti. Kisfaludy azt mondá, hogy ő nem philosophus, hanem katona s vagdalkozni szeret. Melly szép volna néked meg mutatni, mint tud a' philosophus a' vagdalkozóra mosolyogni! — Köszönöm a' szép verseket. A' Jósikához szöllő minden érző szívbe metszve lesz, valamint a' Branyicskai kápolnában. Sajnálom az el tévedt leveleket. Vigyázva levelezz Horvát Andrással is; úgy értem Kisfaluditól, hogy az is farkas komád. Ugy lehet, azt mondá, az árnyékból árny, mint a' fazekból — f... , s úgy fest mint egy szörnyű indulatos embert. Igen örülök miolta leveledből látom, hogy minémű levél volt az a' mellyel K[isfaludy] kínált, hogy el nem fogadtam. Köszöntöm Aloyzt s Wesselényit. Ennek tán megírom a' Keszthelyi újságot.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

3389.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

B. Hormayr, Udv. Tanácsos és Austriai Historiographus, 1813. Munkácson fogva volt; úgy kívánta vala Napoleon. De ez a' fogság szemfényvesztés vala. Ott lakos Sógorom, Consiliarius Dercsényi, sokszor látta őtet házában, 's Hormayr engem ott úgy emlegete, mint a' kit ő hajlandósággal néz; én pedig a' hírnek nem hittem, sőt irtóztam Hormayrnek nevéből is. — Azonban tavaly megszólít, hogy küldjek néha holmit *Archív* nevű Journálja számára. Visszaírtam a' meleg levélre igen melegen, 's mentettem magam, hogy reá nem érek; elvonnak egyéb gondjaim. Elhagyám a' szokott gehorsamster Dienert, 's nevem a' német levél alatt magyarul állott, nem *Franz v. K.*, hanem *Kazinczy Ferencz*, a' hogy az olasz szokta magát olaszosan.

Az Archív felvévé Berzeviczy Gergelynek munkáját de *Conditione rusticorum in Hungaria*. (Ennek egy exemplárját a' Vásárhelyi Bibliotheca, a' másikat a' Consil. Kenderesi számára bepakkoltam azon ferslágba, melly megyen első alkalmatossággal hozzatok.) — Berzeviczynek ezen Munkáját én recenseáltam a' Bécsi Annalistáknak; de Glatz, ki B-nek nagy barátja, fel nem vette. Rumi, látván hogy Hormayr felvette a' B. Munkáját az Archívban, nem késett, hírem

nélkül, az én Recenziómat is felküldeni neki, melly a' Rumi kezében megvala, 's íme Hormayr azt Januáriusi Füzetében lenyomtatattá.

Én Januáriusban ezt írtam Hormayrnek: Inzwischen sehe ich, dass Ihr Archiv auch ohne mein Wissen einen Aufsatz von mir erhalten hat. Prof. Rumi schreibt mir, dass er meine Recension der B[erzeviczy]sch[en] Schrift, de conditione rusticorum in Hungaria Ihnen eingesandt habe. Diese war schon vor einigen Jahren an Glatz, Redakteur der Wien. Annallen, eingeschickt, aber nicht aufgenommen, entweder weil B-s Schrift ohne Einwilligung der Censur gedruckt war, und also ignorirt werden musste, oder weil die Verhältnisse Glatz's mit B. dieses nicht gestatteten. B. ist mein Freund seit 33 Jahren, und niemand liebt ihn mehr wie ich; aber B. sagte hier vieles was unstreitig falsch ist, und was unsere Nation auf die unverdienteste Weise entehrt. Seine exotische Bildung macht dass er sich zwischen uns nicht behaglich findet; ihm ist Nationalismus nichts, weil dieser, seinen Ansichten nach, etwas Einseitiges ist, und weil wir in Ungarn (ich will seine Worte anführen), eigentlich keine Nation sind. Er ist Cosmopolit, und Commerz ist ihm das höchste; er gäbe um dieses alles, alles hin — eine Denkungsweise, welche ich unsern Feinden wünsche. B. hätte in Carthago geboren werden sollen.

Empfangen Sie meine wiederholte Verehrung, edler Mann, und segnen Sie auch meine Nation. Sie ist redlich, bieder, treu.

Széphalom d. 13. Jan. 1817.¹

Kazinczy Ferencz mpr.

Épen így álla a' levél' bérekesztése. 'S most íme a' Válasz.

Wien am 20. Febr. 1817. Ich habe Ew. Wohlgeb. verehrliche Zuschrift — — —

[sth., mint a 3383. számú levél 1. 2. és 3. pontjában («und lieben gelehrt».)]

Ich umarme Sie aus ganzem Herzen und geharre mit der ausgezeichnetsten Verehrung und mit der herzlichsten Ergebenheit in Wort, Schrift und That

ganz der Ihrige
Hormayr mpr.

Örvendj, édes barátom, Döbrentei, ezen Levélnek, 's add által azt Mélt. Consil. Kenderesi Úrnak tiszteletem jelentésével. Örvendjen a' tiszteletre méltó férjfi is, hogy a' nagy városban van valaki, a' ki bennünket becsül, szeret, erántunk igazságos.

¹ Nem teljesen úgy, mint a 3358. számú levélben.

An des Herrn
Grafen Johann Nepomuk von Mailáth
Hochgeboren.

Mich drückt eine alte Schuld, verehrter Graf — — —
[stb., mint a 3358. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3390.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! Mig Te Szaboltsbúl haza érsz, addig talán ez a' Levél is el-ér Széphalomra: Én harmadik levélre nem tsak reá birtam magamat a' Keszthelyi Helikonra menni: hanem a' mint kérve voltam, meg is előztem egy nappal, hogy az elrendelésben segíthessek: — úgy meg keményítettem magamat, hogy első nap minden kérdést és minden feleletet metricus versben tettem, az ő tudtok nélkül: de estve meg érkezvén Börzsönyi [!] betegen, Kis Faludi egészségesen; és egyik sem hozván semmit is; én is keresztet vettem a' verszésre; 's meg ismerkedvén Takáts Judittal; azzal kezdtem-el a' correspondentiát. Ő igen derék gyermek és az anyja is, külömben nyers magyar léttére, nagyon szereti a' Musikát. — Kis Faludi igen sokat beszélt felőled Bersenyivel; én pedig háromszor is neki állottam ötet békéltetni, de semmire sem mentem: egyebbre, hanem hogy ő úgy nézi a' köztetek volt tsatát, mint Duellumot; 's minekutánna meg vagdaltatok egymást: ő nem haragszik, de barátságot sem ígér: talán Berseni [!] többet fog felüle írni; mert ők magánosan sokat beszéltek, én pedig mindenkor a' Groff és Fáy Referendarius előtt tettem az *attakot*, néha pedig egy kitsinyt gorombán is. — 24-a Mart. az Egerszegi gyűlésen vettem későbbben észre, hogy a' Groff felüled egészen rosszul van el-hitetve: Az jött elő beszéd közben, hogy engem' egy Bétsi tudós ujság közönséges elmének nevezett, és én neki az Arionom praefatiójában feleltem, hogy válasszon fegyvert, mellyel velem mérkőzzön: de az Arion nem láthatott világot, 's a' t. — A' Groff mindjárt azt mondta reá, hogy Te voltál az a' recensor, mert neked sok hiveid vagynak mindenfelé, a' kik szódra halgatnak: — Én erre azt kérdeztem a' Grofftul, hogy olvasta e a' Te Füredi utazásodat? abbúl ellenkezőt láthat; — de neki az sem vala elég: akkor osztán kértem ötet,

hogy hagyjon fel a' bal informatiókkal: és ha characteredrül akar itélni, itéljen az én szóm után, a' ki közel 30 esztendőttől fogva ismerlek. — 'S úgy tetszik, hogy látszott térni. — Midőn kezét kértem Kis Faludinak, hogy ha benneteket öszve vihetlek, békéljen-meg igazán, és nem csak úgy, hogy nem haragszunk: azzal fizete ki, hogy jobb te veled távolyrul békélni; mert szemben szorosabb kötelességű barátoddal 's valaha rab társaddal is, Versegivel, igen gorombán bántál. Ő nála hát nem erőlködtem többet, nehogy azt vélje, mintha nevedben könyörögnék neki; hanem Fáy előtt azzal butszúttam el tőle, hogy olyan kérielhetetlen embert én nem hihetek a' Himfy Szerelmei írójának lenni. — De már a' Groffnak azt is megígértém, hogy egy ez érdemben írott leveledből én nemsokára meg fogom győzni Ő Excellentiáját, mind nemes nevelésedrül, mind férjfi characteredrül. — Másszor löböt. Élj szerentsésen. Irja P. Xúrban 2-a Mart. 1817.

b. H. Á. mpr.

A' Föld-mívelő Varró.

Pásztori beszélgetés, a' Keszthelyi Helikon'
Innepére.

a' Személyek: *Varró, Triptolem', Likhophon. Horat., Timon.*

Timon. (a)

Láttam e? vagy sügták? vagy *Abár'* tsuda tükre mutatta
Mint történendőt? — és itt e? vagy a' tüzes Égnek
Délíbb sarka felé? Balaton mellyéki hazánknál
Nyúltz léptsóvel alább, a' hol a' *Czejalonitul* el-tértt
Czirhai tenger öböl a' *Szároni* Fokra be-sarkall?
Nem tudom: ott voltam; sőt ott vagyok ez napig is, de
Testbe' e, vagy testen kívül? azt sem tudom: azt sem (2. Cor.
Most van e vagy régen? hogy sok százakkal előbb éltt [12. v. 2.)
Pásztor lantosokat látok 's ölelek, 's velek egygyütt
Régi vagyok magam is: sőt olyan időbe' seregünk
Pírha nemes Nagy Anyánk' Isten tudná mikor épültt (b)

a) *Timon* kezdi olyan formán, mint *Meliboeus* *Virgílnél* *Ecl.* 7. Elő adója is a' történetnek, de beszélő személy is; csak hogy ő az első 20 versen kívül nem szól többet, mint hátul két sort. — *Timon* pedig *efficiens* része az *Eclogának*.

b) *Kristus* előtt 1528 eszt. — *Chion* *Marmor.* *Arund.* *Epoch.* 2. n. 4. 5. és *Epoch.* 4. n. 6. 7. 8.

Kínosi Sírja körül, (c) mikor a' Pásztor fejedelmek
Édes Atyák voltak, és Pásztorok a' Fejedelmek.

* * *

Mnemosyné! te vagy a' tudományok lelke; Te töled
Árad az emlékezet; 's a' Föld' örömére Te szülted
A' magas elméjű Helikóni kilenczeket. — engedd
Értenem is, de ki-mondanom is, látásomat: — írd-fel
Gyémánt vésővel szívembe: miként leve Varro
Czirhában, az arany század le-hozója? — mi által-
Állatozás, hogy az ő *Medon* Fija *Triptolemissá*
Változa; 's *Arionom'* játékos lelke *Timonba*
Költözik? — a' *Zefirek'* *Tempéi* hazája *Likostrom* (d)
Nem rég *Pindárbúl* tsudaképp' formála *Lykophront*?
Hóváts *Khalczisban* lakik, egy *Eubéi* *Szyrenbe*: (e)
Távol ugyan; de ez is *Helikonra* sijtetti lantját. —
És ezek itt vagynak mind, és most vagynak; az áldott
Ég *aranyat* mutat a' *vas* században: az *Eleusis*
Most épül és itt; 's *Helikon* nő *Czirha'* tövében.
A' mi amott, oly messze vidékbe' van, ott nagyon: a' mi
Isten tudja mikor vólt? most nagyon: egyre, valóknak
Nézi szemünk a' századokon túl voltakat, és a'
Tegnap-előttieket — — — Hát *Mnémosyném'* erejével
Kezd-el *Menali* kis sípom: mit akar maga *Varró?*
Mit mond *Triptolem?* és vendégei mint feleselnek? (Ecl. 7. v. 18.)

Varró.

Későn jönnek az én Vendégim. — azoknak ugyan már
Látom szép számát, a' kik köz örömmel akarják
Ülleni ünnepemet: de azok, kiket a' *Helikon*nak
Mintegy Fő Papokat, fel-szenteletére levéllel
Meg-hívtam, nem jönnek.

Triptolem.

Azok pedig, Édes Atyám, tán

Messze valók?

c) Strabo Geogr. 9. p. 425. Cynusban temetkezett Pyrrha; Deucalion pedig Atheneben.

d) nem a' Bavariai, hanem Thessaliai Likostroma. most Püspök város.

e) *Szyrenbe.* anagramma *Berzsény* (de ezt Keszthelyen nem magyaráz-tam meg).

Varro.

nem igen, 's nem mind: — a' khalcisi *Horátz*
 Jó tova vólna, de ő hogy nem messzelli, reménylem.
Tempé már közelebb kerülőre is; és ha *Lykofron*
 Jó négy pej lovait be-fogatja: — Te láttad — azoknak
Czirha tsak egy ugrás: a' *Nemei Timon* ugyan már
 Messze, vagy is félrébb lakik; alkalmatlan az útja,
 'S rossz: de tsak addig az is, mig a' *Triszténi Robinson*
 Gödreibül ki-hatolhat.

Triptolem.

Ez alkalmatlan időben

Ritka is, a' ki magát szükségtelen útra ki-tenné.
 A' Pál-fordulati zivatar ritkán hazud; abbúl
 Régi rovásokról igazán számoltak Apáink:
 Fergeteget hoz ama *Proserpina*' rég' — de ma *gyertyás*
Szűz Anya' ünnepe is; 's ha nem azt, azt várnak utánna;
 Kétszerezett hideget, juh-akolra törő, 's ordító
 Farkasokat; 's a' nap valamennyire bésüt az ajtón,
 Anyyra hordja-be majd a' por-havat a' zivatar-szél.
 Illy meg-rótt napokat nyomban követ a' Te ki jegyzett
 Ünneped, Édes Atyám! úgy hogy, noha — jól tudod — én is
 Jó vendég-látó vagyok, és intésedet értő
 Jó fi 's szófogadó, — noha hogy le öletted előre
 Tulkaidat, le barom fiadat — sajnálni nem illik, (Math. 22. v. 4.)
 Nem: — de hogy ezt épen *Eulalia* napra, tsudáalom.
 Most zöld ágak alatt se tanyázhatsz, pásztori szellős
 Sátor alatt se lehet múlatni: se gazda, se vendég
 Kinn kedvét nem töltheti: — kandallókra szorúlunk.
 Tedd hozzá pedig azt; hogy ez ünneped, a' major ünnep-
 Napjaival közös, — és a' már fogytára hanyatlott
 Hold' negyedén ötödik; pedig azt jegyzette ki *Virgil*,
 A' Te barátod, ama *Janus*-nemzette *Georgus*: (Plutarch de Isid.
 Hogy nem föld művelőknek napja ez; a' pokol, és az [et Osirid.)
 Égre törő pártos orjások, 's minket emésztő
 Istennék termettek azon. — — — (Georg. 1. v. 286. sq.)

Varro.

nem jól veszed édes

Gyermekem! a' Máró' szavait: — nem hól-d-negyedenként
 Számlál ő napokat: — 's ugyan is, mit tenne különben
 Nála az a' tizedik? ha negyedre beszéllene: — sőt mit

(Tán ha) tizenhetedik! [Georg. 1. v. 184.] *Hesiod*nál is, kitül ezt a' Rettentést, 's még a' furiák' nevit is maga Virgil Költsőn vette; mit az? hogy okos fajzásra nagyon jó (Hesiod Dies A' huszadik. De mivel nehezebb ki-fogásod az, a' mit [V. 2829.) A' mord és öregink jegyzési szerint ki-kereszteltt Téli napokra tevél: — ha szeretsz építeni Máró Mondásin; abbúl felelek: hogy föld művelőknek *Étel-italra való; mert másra dologtalan a' tél; Akkor társainak víg vendégséget üt abbúl, A' mit gyűjtögetett nyáron, és szélt veri gondját.* (Georg. 1. v. 299.)

Van pedig énnékem még egy okom; a' mi meg ülni Kénszerít e' napot, és épen ezt a' napot ülni. A' mi Urunk; az az én olly jó Uram, a' kinek édes Oltalmába' lakom; ki alatt ősi birtokomon túl Több rendbéli majort szerzettem; földemet élem, 'S szép békességben mivelem; — kinek annyi erő van Karjaiban, hogy az ellenség, sem honni, se külső Nem képes vagyonom' fel-dulni; hanem, ha le szállok Majd síromba, neked békével ereszthetem által: — Most az az Ur hétszer hét esztendő; az enyészet' Annyi grádivsain — pedig annyi sok ostrom alatt is — Által ment: — illő nekem, — és neked, — e' születése Napját víg örömök közt tölteni; 's ünnepet ülni: — Én ha szegény lennék is bár — ha csak annyi maradna Széles térségű majorimból — a' mi magamnak Élelmemre elég; — mint van sok kurta tanyájú Pásztor társimnak: — leg-alább egy négy heti bárányt Ölnék e' mai nap, (a) 's kis ház népemmel örülnék. Most, mivel Isten adott; 's hálá neki! más sok ezernél Többet adott: illik többekkel örülnöm; ezerrel Jól tennem; 's fíjjaim' láttára, kiket neki, és a' Nemzetnek nevelek, a' hálaadásnak adóját Néki *Georgikon*' pusztás közepébe' meg adnom. (b.) Most mikor egy úttal *Czirhamig* az *Aoni* bécezzül A' *Helikont* honnyomba hozom: (c) ha segítnek Apollo' *Fel szenteltt fíjjai.*

a) illius aram saepe tener nostris a bovilibus inbuet agnus. Ecl. 1. v. 7. 8.

b.) In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit. Georg. 3. v. 16.

c.) Primus ego in Patriam mecum — — Aonio deducam vertice Musas.

Georg. 3. v. 10. 11.

Triptolem.

jőnek tova, látom, ugyantsak.
Lant van karjaikon; *Laurus* fejeken: meg-elégedtt
Szív-remeket bizonyít ki-derült orcájok: — el-értted
Czélodat Édes Atyám! — örvendj — örvendhetek én is.

Likofron.

Áldás a' mennyből rád! 's Czirha vidékire, *Varro!*
Áldás ház népedre! jeles vendégeid' öszve-
Gyültt seregére öröm! — 's intézetedre ditsősség!

Varro.

Kedves Vendégim! már énnekem untig az áldás,
'S mértéken fellyül az öröm: mikor a' Ti reménylett
Meg-jelenésekkel tárgyamra segítetek engem'.
Szándékom hívó levelemből tudva van, és Ti
Ismeritek (kinek én *Helikont* építék) Apollót:
Osszátok-ki tehát magatok közt, a' miket ahoz
Illőknek vélték, hogy az én hegyemen az *Olympus'*
Szízei fel-szenteltt oltárra találjanak. Én most
El-megyek a' többit készíteni: *Triptolem* itt lessz
És végez veletek.

Triptolem.

Nints ember, az édes Atyámnak
Szent buzgóságát ki le tudná írni: mi kedvel
Épít ő *Helikont*? mint tiszteli, 's áldja szívében
A' Nagy Urat? hogy örül új párosodása felett, és
Mint óhajtja, hogy e' fényes születési nagy ünnep-
Napra az ő *Helikonja* tegyen neki szép, 's tudományos
Tiszteletet.

Timon.

Nagy szív a' *Varro'* szíve, nagy elme
Varro' elméje; sokat érdemel, a' ki Hazáját
Abbúl és azzal fényesre segíteni tudja,
A' mit az Isten adott: nints néki aranyt vagy ezüstöt
'S a' bujaság' más több ingerjeit, egyre-halomra
Teste' kényje szerént gyűjtő dühe: sőt szeret inkább
Vélek az emberi nem' kellő segedelmire élni.
És ki van, a' ki az illy Nemes és Szent tárgyra erányzott
Intézetbe' neki ne akarna segíteni, ha tud mit?

Rajtunk hát nem múlik ugyan, 's örömet teszi tisztit
 Mindenikünk: — úgy is — nem rég' énekle *Likofron*
 Nagy hadakat; neki még nyelvén van ama' rettentő
 Tábori hang, 's maga is volt részese; tőle ki telnek
 A' békét nyertt győzedelem-koszorúji *Ferencznek*:
 Horázt a' mellett, hogy az ő dali lantja szerelmes
 'S másba' is érzékeny; még jó közel ismeri Himent,
 Jó gyermek nevelő és Jó Atya: tőle menyegezős
 Énekeket várhatsz (*elegyíteni fogja Corinna*
Közbe, ama' Plejas' koncertjét bajra ki hívni
Méltó verszetit) (a) 'S ha nekem még vissza adandja
 Lantomat *Arionom*: hideg Éjszaki karjaibul ki
 Hívom *Czirhába*; 's ide lantolom én is *Apollót*. —
 Úgyde ha ő el jó; maradós lessz é? 'S ha-mihelyt mi
 El-hagyjuk *Helikont*: nem vágyik e vissza? fel ülven
 Grif paripájira, mint *Abaris* ki jelelte nagy útját? (b)
 Szükség, hogy valamelyk vólt-felkentjének, az újdou
 Uj Helikon tetején, őseink' emlékezetére
 Oszlopot állíttson *Varro*; hogy lásson is egyet
 Pap szolgálji közül, *Febus* mindenkor előtte.
 'S lepje-be fényivel azt: hogy az arrúl vissza tsapódott
 Súgórok, mint a' *Naptúl* a' *Holdba* szivárgó
 Tűz-folyadék, kettős be-folyással *Czirha'* nevendék
 Ifjait illesse, 's nekünk is öröm legyen, egyet,
 Tisztes rendünkbül olyant, mint *Gyöngyösű*, látunk.

Likofron.

És mért nem hármat? vagy többet? századok ólta
 Szükibe volt e Nemünk a' jó Költőknek? elébb is,
 Nem vólt é tudomány köztünk? Nem volt e vitézi
 'S lantos vers-szerzőnk? mintsem (mert messze ne menjünk)
 A' Német nyelvet kezdé kisimitani *Gottschéd*.
 Még mikor a' Francznak nyomorúlt *aerájira ballus*
 Versek uralkodtak: köztünk már *Gyöngyösi, Zrini*,
 'S többek is, olyak, kik méltók oszlopra, vitézi
 Verset szerzetek: De, ha táu a' régi seregbül

a) Ezek a' be korlátolt szók nem voltak az eredeti Eclogában; mert Corin-
 nárúl és az ő derék verseirül nem volt bizonyos *Timon*: hanem tsak az elmon-
 dáskor lettek oda toldva.

b) Suidas in voce Abaris, É. Plin. H. N. L. 4. c. 12. és L. 6. c. 13. és
 Hecataeus in Hyperboreis.

Egy is elég: — nem rég' *Faludj'*, 's közelebb pedig *Anyos'* Lantja nem érdemel e Laurust?

Horútz.

menne valóban

A' dolog a' rendin — Ha Magyar *Helikont* emel egy illy
Túdós és tehetős *Varró*; neki mind tüze hozzá,
Mind értékje vagyon; hogy azok, kiket a' Magyar égen
Úgy, mint tsillagokat nézünk még most, mi; de féló,
Hogy majd gyermekeink' emlékezetébe homálllyal
Bé fedeződnek; azok mind éljenek általa, 's *Aon*,
Mellyet alá szállít *Czirhába*, ragyogjon azoknak
Oszlopival: kikrül vegyen a' *Helikóni* nevendék
Ifjúság ösztönt, — nevet is, példát is, időnként.
Egyiptom mutatott háromszáz negyven öt el-halt
Fő Papok' oszlopaít; épített a' kis Athenae
Minden *Akhajában*, vagy akarhol is Istenesített
Régi jeles Hősök' számára külön külön oltárt:
És, ne-hogy a' ki-hagyás, vagy-is a' szómbúl ki-felejtés
Meg sértsen valakit; isméretlennek is egyet.
Róma sok élőknek, — sokszor nem is érdemeseknek
Oszlopot állított. — Hát a' mi derék Öseinknek
A' kik sok híres Görög, és sok Római Költők
Közt helyt-állnának, köveket nem emelne e *Varró*?

Timon. Meg-lehet az még mind; — 's hiszem is — meg léssen idővel,
Hogy nem tsak *Zrinink*, *Szegedynk*, *Rimaink* ragyog itten:
Nem tsak régi hazánk' *Pindárja*, *Balassa*, *Beniczky*,
Rákonyi [!], *Nagy Mátyás*, *Ilosvay*, *Valkay* és a'
Másik, versbe-szedett *Kronikák'* írója, *Tinódj*,
És *Enyedj*, 's több régiek, a' kiket olyan is egyre
Oltsárolni szeret, ki az akkor-időbe' nemébúl
Ollyant, és annyit se mutat: — hanem a' közelebbi
'S mostani új százban el-hunyttak is: *Orczy*, *Szilágyi*,
Bessenyei, *Faludi*, *Teleky*, *Nagy*, *Péczeli*, *Rajnis*,
Kreskai, *Révai*, és *Dugonits*, és *Szőnyi*, *Baróti*,
Darras, *Anyos*, *Fekete*, *Gvadányi*, *Vitéz*, 's egyebek, kik
Hozzánk már közelebb éltek, *Czirhába'* időnként
Oszlopotat nyernek; de kitül? — tán *Triptolem* úgy, mint
Rég Sándor Filepet, maga kérné, hogy neki *Varró*
Hagyjon tenni valót, és több örökössinek... egy egy
Oszlop elég esztendőként: de ha még szabad egyet
Mondanom, és szómmal úgy nem tennétek Ötséim!

Mint *Cicero*, mikor *Augur*ral jött össze, hasonló (de *Divin. L. 2.*)
Augur lévén ő maga is. — Mikor énnekem ezt a'
Mát, és *Czirhát* meg-mutatá 's szem eleibe teríté
 Egy kegyes Istenség: én akkor véletek együtt
 Egy templomba' valék: hol *Toxaris*' és öregünknek
 Oszlopa, és oltárja vagyon, mert őt is *Athene* (*Lucian in Sapha*)
 Mint *jövevény orvost* úgy tiszteli, annak az egyik
 Markába könyv vólt, mellyből láttunkra ki tsüggött
 Egy írás: én azt le vevém, és ez vala rajta:

Nem veszi Czirhába, 's nem az új Helikonra lakását
Másként Apolló, 's ünnepre se jön le, hanemha
Gyöngyösinek, kit már alig ismer Nemzete, Varró
Vissza hozandja betség, 's neki köbül oszlopot állít;
Ez ha fel áll; a' ti lant hangzatotokra felelni
Fog végső szókbán, 's fel szenteli Hálíkot, és Ti
Ezt írjátok alúl, fel emeltt oszloppa tövére:
Gyöngyösü Istáunnak a' Keszthelyi Grófok emelték.

Horacz. Jól van hát, legyen úgy, a' tiszteletet magam én is
Gyöngyösinek meg adom: de ha holtakat illet ez ünnep
 Tsak; 's nem tisztel meg valakit leg-alább koszorúval
 A' maiak közül is, ma, ez illy szép számba sereglett
 Nagy sokaság: kap e hát? 's hol kap? (tsak alig hiszem) ösztönt.
 A' fiatal költő *Helikon*' tetejére sijetni?
 Lám a' pásztori dalt *Arkádia* kezdte sipolni,
 'S ő e azért első? sőt *Pan* maga több e *Mozart*nál?
 Oszlopot a' holtak? — maradandót? — és koszorút se
 Nyerjenek a' maiak? kik tán derekabbak azoknál: —
 Ám! hát *Gyöngyösinek* legyen oszlopa; még is az élők
 Közt koszorús legyen egy: — úgy — mint két rend van az égben:
Boldogok, és Szentek.

Timon.

És mindenik a' maga rendjét
 Holtta után nyeri-meg: — *Keplert*, amaz égi erők' nagy
 Búvárját, a' kit *Cartea* maga mesterinek vall,
Uraniank' fel-kenttjét, a' ki vetette meg a' nagy
Newton előtt a' két erejű vonzás' 's karikában
 Forgás' talp kövit is; tsak az el-múltt század ítélte
 Méltónak jeles oszlopra: 's mi ma, néki meg adjuk,
 Hogy vólt rá igazza: 'S *Bódé* sem, *Hell* se, se *Pasquich*
 Nem bánták: — de pedig, ha talán élttété' találta
 Volna ez a' betség, nem lett vala é nagy irigyje,

Vagy gyűlöljöje is, a' maga leg jobb embere, *Tycho*? —
 Fényljenek a' holtak: — szükség rá várni sorokra
 A' mai élőknek: sőt érdemeket tegyenek, hogy
 Majd mikor el-múlnak, 's a' néma setétbe le-szálnak,
 Fényjeket a' maradék hirdesse; meg adja valódi
 Életeket; 's együtt koszorút, és oszlopot adjon.
 Varró, mert bölts ő, bizony azt el-fogja találni:
 Hol, mitsodás jutalom kell? 's hol szükséges az ösztön?

Triptolem. Áll már egy oszlop: de kié lessz? nem tudom, ott volt
 Tán az Atyám is azon jelenésen; vagy ki-tanulta
 Égi sugárlásból; hogy az ő *Hálikja* tsak azzal
 Lessz fel szentelve, 's úgy kap *Helikon* nevet: én hát
 El mégyek — neki meg mondom végzésteket, — ő majd
 Más úton vezetendi néhány vendégit az oszlop'
 Dombja felé. Ti meg addig ezen ballagjatok. Ímé
 Vár tova nagy sokaság.

Likofron.

Sok nép! 'S mi öröm tüze gyújtja
 Szíveiket — mennél közelebb, mind többre tenyészik
 'S értelmesebb a' hang; mindnyája kiáltja Ferenczet,
 'S áldják a' Nagy Urat: kettős nevet adnak ez ülő
 Ünnepek, *születés*, 's házasság. Haj! mi szerentsés
 Egy olly földi Nagy Ur, kit az ő hív népe' szerelme
 Égig emel; kinek a' Haza örje; hatalma szelídség,
 Kintsei hűséges jobbágyjai szíve; kit a' Pór
 És Nemes egy formán tisztel: — míg messze van, óhajt,
 És ha közel, tsókolva üel; — ha veszélybe' forog, félt
 'S oltalmaz: méltó, méltó! hogy öröm' szava zengjen
 Nyelveteken Ifjak! *Helikon!* állíts ma *Triumphust*
 'S győzelem kapukat: harsány szájába ne késsél
 Mind az egész Népnak ilyen jeles éneket adni:
 Éljen Ferencz ditsó Urunk; Ki győzedelmes táborunk'
 Kevélly dülőji földibe Személyesen vezette be:
 Le torkolá a' francziát, 'S tanítja is *Lutetziát*:
 Hogy talp követ, melly fogytig áll; Nem *értz egér*'s *kigyó* tsinál;
 Hogy a' szövetséges karok Sokkal' külömb *talizmanok*.
 Ama kemény hódoltató, *Brennus Senó*, iszontató
 Nagy földeket be nyargala, Mint bosszus égnek anygala:
 Ferencz, ki *Jánust* tiszteli; kétszer amazt le-kérleli;
 'S ha bár gyanus is a' kötött Frigy *Pompej* és *Czézár* között;
 Hogy *Ibibe* repüle ki; kötés szerént segít neki.

Hyberborei kertibe'-Is, mint valaha *Delphibe'*
 Fejér szüzeivel mene *Apollo Brenek* ellene:
 Le gyózi a' Hódoltatót, 'S mindjárt talál ötöt hatot,
 Kik öszve fogva úzik azt A' most ina-szakadt ravaszt;
 'S köztök *Ferencz'* ditső neve Békéltető Biró leve.

A' Gög a' hol tanátstalan: Ott a' tanáts haszontalan;
Ferencz akárhogy untatá, Békére rá nem bírhatá:
 Ó is tehát fegyverre kap; És olly hatalmasan be tsap;
 Hogy a' Vitézt le téteti, *Lajost* helyébe ülteti:
 'S a' béke olly ditső leve, A' millyen a' *Ferencz* neve.*

Horacz. 'S ő a' harc' mezején nyertt tser koszorújira már új
 Bokrétákat rak: gyapjú veres övvel övedzi
 És *Tanaquil* dolmányba vigan öltözteti *Hébét*:
 Már viszik a' gyántás lobogót; már mégyen előtte
 A' vezető *Junó*, sőt már a' kultsokat által
 Vette az új Nő: 's nálok ama *Talassio* angyal
 Dolgát végezte; 's már tiszteletére Urának
 Fényes széke körül két-száz Magyar udvarol, és Béts'
 Népe kivántsi szemét ragyogó sугárirra vonja.
 Jertek fel Zefírek! jer *Monomotapi* Szellő, vajha teremts nyárt,
 tsak ez egy napi

Víg ünnepre; teremts kerti virágokat: Élessz jó szagú bokrokat.
 Vagy hozz kész kosarat Susa' vidékéről, *Hesper'* a' lilium *Tithoni*
 völgyirül:

'S abban élet-adó szent gyökeret, Magot, *Tenarisini* jó szagot:
 Méltó élni 's erős életet érdemel, Kit míg hétszer avúltt hét
 telet ére el

Hét magzat, 's negyedik Nője fogott körül, 's mái víg örömén
 örül:

Jer *Lucina!* segítsd oldni zsinogjeit, 'S *Farkas hájjal* kenni
 küszöbjeit**

Hogy, mint áldozatid, úgy neki légyenek Víg óráji epétlenek.***

Varro. Édes öröm! víg hang! már a' sokaság ki kiálfá
 Kétszerezett tárgyát ünneplésének is, illő

* Mig ezt a' négy *Jambus* mértékű verset musika mellett éneklették, az
 alatt a' három férjfi versszerző és *Corinna Gyöngyösý* István emlékezetére egy
 eleven fát ültettek; melyet *Timon* ezzel a' *Strophaval* áldott meg:

Apánk! kinek neved' sok irigy, sok kába, A' feledékenység' setét homályjába
 Fektetné; Helikon kies oldalába' Elevenedjél meg ez eleven fába?

** *Plinius* disznó hájat mond. *Hist. Nat. L. 28. c. 9.*

*** Ez ének' mértékje *Asclepiades Glyconicus*. Az epétlen áldozatról lásd
Plutarch. Praecept. Conjux.

Kívánságát is: csak az egy ígérete van még-
 Hátra *Apollón*nak: — még ő nem szálla-le; még ő
 Nem mondott Ament; — pedig — a' mit akart vala, már áll
Gyöngyösi oszlopa is (eleven fábul pedig; és ő,
 Abban úgy vélem, nem válogat, az legyen e? vagy
 Érzéketlen kő?)* Víjjátok az *Aoni* bérczet
 Báj énekekkel: — nyargaljatok a' nagy *Abaris*
 Szél-nyilain értte: — 's a' tündér kerteket e' kis
Czirháig hozzátok alá: nem léssen üres hang
 A' miket ígértem; márványbul emeltetek ékes
 Hajlékot neki és ünnep napokat nevezek ki, (Virg. Aen. 6. v.
 'S szolgálatra derék Papokat választok; egészen [69 sq.)
 Néki *Georgikonom* szentelni kívánom örökre.

Timon (unszolja Apollot Trochaicusokban):

Phébus! a' kinek sugárid a' setétet kergetik;
 Mind az élő, mind tenyésző rest-világot éltetik;
 Helybe Szent erőd 's hatalmad be-szoríthatatlanok;
 Ám, de minden tiszta szívek, és kegyes ártatlanok
 Templomid; magokba vonják véghetetleniségedet:
 Minden egy egy, ő magában bir, 's meg-is-bir Tégedet:
 Pásztorok, 's szántó-vetők, a' zöld mezőnek lakosi
 Annyi néked, mint *Czibele'* czifra tornyos városi.
 Nem valál Te még, Nagy Angyal! senkihez részelkedő,
 Egy *Epiktét* szolga — tsonka-bénna testben szenvedő
Irus is kedves Tenéked: a' kinek csak lelke nagy,
 'S szíve tiszta, minden-egynek Angyala 's vendéje vagy.
 Nem lakol pedig, ha benne nintsen erkölts, senkiben,
 Bútsut-adsz, ha el-fajúlnak, Papjaidnak, *Delfiben*.
 'S a' vadonban a' *Riféli* bérczeken is meg-leled
 A' kies *Tempéi* síknál tsendesebb lakó-helyed'. —
Varró, a' ki Téged' eddig is hevessen tisztele,
 Mellynek, annyi áldozatja — mint magad tudod — jele,
Hélikont épít nevednek 's kéri itt lakásodat;
 Hozd közénk mind lantodat, mind a' kilenez sugárodát:
 Hajdan *Admétel*nál lakál Te, 's ott barom Pásztor valál;
 Fényed itt is föld-mivest, és *Nomius Varrót* talál.
 Hajdan a' *Laomedon'* nagy épületjén dolgozott
 Szent karod: de itt tulajdon nagy nevednek áldozott-

* Ezen be korlátolt két és egy egész sor is csak az el-mondáskor lett oda toldva; mivel a' kő oszlop nem készült meg.

Helikont kezd rakni *Varró*, 's kéri Szent segédedet;
 Szálj-le itt élő kövekbe; 's add beléjek Lelkedet. — —
 Szálj-le hát Te lelkesítő! szálj-le! jöjj közinkbe-le!!
 Szálj-le! Angyal! Szálj!! im! itt van *szelyle-széked*, ülj bele.
 Már elédbe állítottuk *Gyöngyösit*, fel-kenttedet;
 Nints mi hátráltassa köztünk meg-jelenhetésedet:
 Meg-fogadtad *Toxarisnak*, és neveddel ő nekünk,
 Hogy ma tőled vég-szavakban jelt nyer a' mi énekünk. — —
 Itt az óra! — itt az Isten! itt! (Aen. 6. v. 46.) de még is nem
 Utat a felhőn — sugárja nem hasított kárpitot. — — [nyitott

Timon, *Lykophron*. *Horác* együtt (Dithyrambusban: 's minden sor'
 végin a' Musák helyett felel a' vissz-hang):

Várjuk e? hogy Phoebus egy sugárt le lövell? (visszhang) <i>le lövell.</i>	
Jól tesz e hát ma közülünk mindenkiel?	d-o. <i>mindenkiel.</i>
Ugy öröm-lant-hangzatokkal innepelünk:	d. <i>innepelünk.</i>
'S a' kilencz szűzekkel együtt énekelünk:	— <i>énekelünk.</i>
Igy a' mai víg örömmek nints hijja már,	— <i>nints hijja már.</i>
Igy az érdemnek hasonló jutalma jár.	— <i>jutalma jár.</i>
Czirha Fébust, Febus is Czirhát meg-lelé.	— <i>hát meg-lelé.</i>
'S a' Helikont maga Febus fel-szentelé.	— <i>maga Febus fel-szentelé.</i>

T oldalé k.

a' *Városi fiatalok, Ifjak és Leányok keverve:*

Fel-derült tehát nekünk, 'S úgy derült-fel ünneplünk,
 Hogy magához édesít, 'S égi tűzzel lelkesít,
 A' Tudósok tsillaga: — Itt lakik ma mind maga,
 Mind kilencz sugárjai, Helikon' leányjai.
 A' nap a' hová be-süt, Fényesít ő mindenütt;
 Mindenünk szemére jut, Nem tsak a' ki írni tud. —
 Hát, ha *Helikon* van itt, Minket is világosit:
 Minket is be foglal a' *Czirha* dombja 's Angyala.
 Ugyde *Febus!* fényes ég! Gyútt világod meddig ég?
 És tovább is fénylhet e? Mint Urunknak élete,
 Hogy örök lakos legyen A' nap e' kies hegyen,
Helikoni szöszatok! Jó jövendőt mondjatok.

Urania felel, magas Verbung nótán:

Élni fog, élni Varró boldog esztendőket;
 Élni fog *Triptolem* is számosabb idöket;
 És ha *Georgusitok* mindenik el-hunynak,
Helikonunk' örömi még akkor sem múlnak.

Nézd, amott, a' köd felett, a' hig levegőben, Mint közelit egy Nimfa egy
fényes felhőben:

Altal-ellenbe' lebeg *Helikon* hegyével: *Egy kerek kitsiny paizst* tart
a' két kezével.

Két barna, 's két ezüst szín negyedét dupláson

Látni, 's két arany pálczát keresztül egymáson.

Hechingeni jel ez, jele *Jozeфинának*,*

Én születéin [!] is ott voltam e' *Nimfának*.

Fejedelmi származás, kies hely hazája: A' Duna' fakadása fél léptső hozzája:

Kásztorig lépe *Febus* már nyolez fog hijjával, (14-a Mai 1790)

A' midőn ő született egy napon *Flórával*.

Ülni látok Paizsán három Angyal képet; *György, Helena*, két felül,
Tassilo középett,

'S őket az édes Anyjok *Apollo'* oltára' Zsámolyán meg ingatja, 's
szenteli számára.

Ő ugyan el-tűn' ismét a' köd homályjába, Vissza megy a' Nagy Úrnak
fényes Városába.

El, de majd születése-kori *Majumába* Ünnepet üt a' *Varro'* *Georgikonjába'*.

Hát ne legyen gondotok a' felől Vig Népek! Hogy *Febus* tsak mulólag jött
vólna közéték!

Thassilo már az övé: 's az ő világára Szántt figyelem hogy is ne
szállna Unokára.

A' Házasulandók, a' kik a' fársángban páratlan maradtak:

Friss magyar táncz notára:

Fársáng! tsak eredj hát!

Nem bánlak, fogadom; Hat hétért sem adom

Ezt a' rövid egy mát.

Szilénus Apádnak

Ujjítsd a' bor-szeszit, 'S vedd el józan eszit Minden ezimborádnak.

'S mindenbűl ki-hülve,

Hozzád jobb gondolat Férvén, hamvak alatt Bűjj-el szégyenülve:

'S míg sok kis Asszonyoknak

Vagy nő nevet adnak, Kik most veled vannak, Vagy törzsököt vonnak:

Fársáng maga, mert lám

Mindent ő vezetett; Ő legyen ki-vetett *Halberstádi Ádám*.

* De ez talán tsak az olta Czímerje a' *Hohen-Zollern* háznak, miolta II. Ferdinand alatt 1623-ban Gróf György Herczeggé lett: attul fogva fel felé, *Thassilóig*, 788ig, 829ig a' mikor már *Dankó*, a' *Thassilo'* fija birta *Zollern* várát; a' hagyomány szerint más vólt a' Czímerjek, u. m. *Zollern* stat nives rufus Leo, Margine lató *Sylvis*, atque *nigris octo spatii* variatő.

Én sem örömdben

Részes nem lehetek; Lenni sem szeretek; Sem kába nevedben.

Jobb a' *Helikonnak*

Lakni oldalában; Hol víg, 's valójában Vig ünnepek vannak.

H. Á. mpr.

'A kik a' Helikon Innepére el nem jöttek; de magok helyett küldöttek Verseket: egynehányat Fő Tiszt. Ruszek Apál Ur el-olvasott a' Georgikoni Auditoriumban; 's azok között ezt:

Hegy *Nimfák!* e' bús helynek, Ez vadon kies *Götsejnek*

Remetéji! éreztétek! — De, hogy-is-ne éreztétek,

Ugy tetszik, mintha messzéről, Ez iszapos *Béls-völgyéről,*

Látatlan egy Lélek vonna, 'S nap kelet felé bájolna.

Keszthelyen hallik Vig ének: A' hol hazánk' tengerének

Habjai könyökre gyűlnek, 'S dél felé alá görbülnek,

Ott ma *Helikont* építnek; A' vízi *Nimfák* segítenek,

Szép lakó helyt készítenek A' tudós kilencz szűzeknek.

Oldalán a' *Helikonnak* Magneses hatalmak vannak.

Ott a' lélek, onnan jönnek Bájjai e' szent erőnek.

Jer oda hát *Nimfám* mára. Űlj fel egy *Zefír'* szárnyára:

Nintsen az szurokkal fűzve, 'S Keszthelyig tenger sints közbe!

Éljenek a' víg Vendégek! *Helikoni* kiességek . . .

Éljenek a' szent Munkások. Éljenek a' *Mézcénások.*

Ha ott van Kazintzy, hadd zengjen mellette

E pusztai laut is: ha nints, ő helyette.

K. K.¹

Az Innep folyása ez volt:

11-a Febr. a primis vesperis, magyar Komédiát játszottak a' Lyceumbeli Tanulók. — A' Musikájok szép volt és nagy: más nap' 12-a reggel Misével kezdődött az Innep, Ruszek Ur pontificált sub infula: Mise után a' Georgicumba mentünk mind; és ott egy jó kora Auditoriumban declamártak a' Tanítók és Tanulók az Ő Felsége tiszteletére készített szabad folyó és kötött Oratiójikat. A' Veterinar. Professor mondott egy hosszú és igen virágos Deák Oratiót: a' Második is Deák volt: a Harmadikat egy tanuló Ifju mondotta el Magyar Hexameterekben; — olyant, hogy akarki írta: jobb vers fonónak vallom nálamnál: Az után jöttek több Magyar, Deák és Német

¹ E két sor Horváth Ádámné Kazinczy Klára kézírása.

Versek: 's közben Musika. — Az iskola el végezvén a' maga mondásit: Takáts Judith Kis Asszonyt kérte a' Gróf, hogy menjen fel a' Kathedrába, és mondja el a' maga munkáját. — El is mondta, hogy perorativája ki tett a' férjfiakén: Strofáji alternáltt cadentiások voltak, 's minden négy sor után egy kurtább. Azután engem kért a' Gróf, hogy tegyek Apollohoz egy Invocatiot dellyestre a' Cathedrábúl: — de mivel azt én csak ez előtt 30 esztendővel tehettem volna: csak annyit tettem, hogy a' székemből el mondtam egy két metricum Pambulummal [!] az Eclogában lévő Trochaicusokat. — Hanem délután a' Georgiconi Helikonra ki menvén mindnyájan; azt az Eclogának el olvasásával szenteltem fel a' hol az utolsó Ének Echojit Takáts Judit tette a' Musák fái közül: fát nem csak Gyöngyösinek ültettünk: hanem az én ellenemre, a' Gróf' akaratjára, nekünk is mind a' négyünknek. — Onnan a' Lyceumba mentünk a' hol 24 musikus adott Akademiát. --- Vatsora után közönséges Bál lett.

[Érdeklje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 40. sz. II. költ.]

3391.

Horváth András — Kazinczynak.

Tétről. Martzius' 3án 1817.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Horvát András baráti üdvözetlet!

October 6án 1816. indult, és soká ohajtott leveled, édes Barátom! December' derekán talált Pázmádon, hol akkor hosszabb ideig késtem. Ott létemben az építésnek gondjai foglaltak - el. Ezen munkától alig szüntem-mog, midőn nem sokkal haza tértem után új, és váratlan dolgot kellett hivatalból fel-vállalnom, mely miatt hat hétig egyébbre figyelmemet nem fordíthatám. Ime hosszas késedelmeknek oka, mellynek tekintetéből a' te jó szíved tőlem a' botsánatot meg nem tagadhatja. Most a' tavasznak nyíltával gazdává kell lennem, 's csak kevés időmaradékra tarthatok számot, mellyet tudományi ismereteknek gyűjtésére kényem szerint szentelhetnék. — Már Leveledre.

Előbbi Levelemben éppen nem az vala szándékom, hogy Téged nagy tekintetű Férjfiú ellenem gerjeszselek. Ha pedig ottan tűzbe-

jött lány érzéseid sértéseket, vastagságokat találtak: kettőt végy kérlek fontolóra. Az egyik, hogy én csak felelő voltam: noha úgy itélsz, hogy nem eggyenlő fegyverrel élünk. A' másik: hogy nem a' Te nevedet, 's érdemeidet érdekettem, mellyeknek — színlés nélkül mondom, — buzgó betsülője, és magasztalója vagyok: hanem azt kárhoztattam, hogy a' nemzeti nyelvet meg-erőltetted; 's úgy tetszett, mintha azon igyekeztél volna, hogy mássá alkossad. Már pedig midőn e' tárgyról vagyon szó, nálam könnyen meg-esik, hogy buzgodásom azon a' megyén által-ragad, mellyen a' huzamos meg-gondolás belül tartóztatott volna. Nevezzed Te ezt gyarlóságnak, nevezzed heves-ségnek; én meggyóntam, hogy ilyen vagyok. — De engedd-meg, szeretett Barátom, szólhassak Véled bátran. Lehet, hogy a' mit tettél, próbaképpen tetted azt. Hidd-el, édes Barátom! illy nagyra terjedő próba már magában veszedelmes; mert az egész Nemzet' legdrágább sajátjának ügyét, a' közönséges principiumok ellen fel-állított magános vélemény szerént, vagyis, szabad tetszésből intézni, felette ébresztő, ne mondjam ingerlő. Tudom, a' Te szándékod legjobb, erányzásod felséges: mert a' nyelvnek bővítése, hajlítása, 's egyéb tulajdoninak ki-fejtése forog termékeny elnédben; tsakhogy, úgy vélem én, a' nyelvnek eredeti, 's belső természetét, mellyet érezni könnyebb, mint fejtegetni, el-tévesztenünk soha nem kell. Valamint minden Nemzet-nek saját karaktere, úgy minden nyelvnek különös, és mással meg nem férő tulajdona van; mellyre a' magyarban, a' bővítésnek leg-tüzesebb hevében is, annyival inkább kell vigyázni, mennyivel bizonyosabb, hogy minden Európai nyelvektől egy különös valót teszen. Most kell pedig főképpen mindenre szemeknek lennünk, midőn a' Nemzetnek tehetőbb része a' hazai nyelvnek virágoztatása körül egy szívvel lélekkel fárad: nehogy az engesztelhetetlen bírónak, a' kései időnek, feddetésünkre sok okot szolgáltatassunk. Igaz, haszontalan kívánás, hogy mind egy nyomon járjunk; sőt meg-kell ismérnünk, hogy a' különbözősnek tetemes javai vannak: de még is óhajtani való, hogy egymástól végetlen szélekre ne távozzunk. Építsen magának a' jámbor Philologus törvényeket, nem lehet tiltani: de minden szabadság mellett sem lehet a' szokást, melly a' nyelvnek egyik szegletköve, el-mellékelnie. Én valóban nem tsak a' deák nyelvet értem a' mit Gelliusból olvasok 2. 25. M. Varro in omnibus paene verbis consuetudinem dominari ostendit. A' végén ezt jegyzettem-meg: *Sentior* nemo dicit, et id per se nihil est: *assentior* tamen fere omnes dicunt. Sisenna unus assentio in Senatu dicebat, et

eum postea multi secuti; neque tamen vincere consuetudinem poterunt. Ugyan Gellius 16. 7. hagyta fenn: Laberius verba pleraque licentius, petulantiusque finxit. etc. Ott is, itt is a' példák olyanok, melyeknek mi is tudjuk mássait adni. Tudjuk azt is, hogy a' Romaiak Laberiusnak maga-tsinálta szavait el nem szerették. Ily győző a' szokás! mellynek erejét elmésen vitatván Sulpicius Apollinaris ismét Gelliusnál 12. 13. mondja: Sed nimirum consuetudo vicit; quae cum omnium domina rerum, tum maxime verborum est. Mit nem azért említek, mivel benn különösen a' szokás vagon nevezve: hanem mivel meg-mutatja, hogy a' szokáson az újítás által nem ronthat. Az újításról maga szól Gellius: Verbis uti aut nimis obsoletis, exculcatisque aut insolentibus, novitatisque durae, et illepidae, par esse delictum videtur. Sed molestius equidem culpatusque esse arbitror verba nova, incognita, inaudita dicere, quam invulgata, et sordentia. Példáit nem szükség ki-jelölnöm; olvashatni L. 11. C. 7. Sallustius a' jó fele deák Irók Novátornak kiáltották, és ugyan kemény szemrehányással; ámbár, hamit a' dologhoz értek, merem állítani, hogy Sallustiusnál nem sok novatiot találni. De a' romai fül olly kényes volt, hogy kevésen is meg-indulna, és tsak egy szóért is commurmuratio fieri coepta est a plerisque quasi monstrum verbi admirantibus. Ebből ki-látható az, hogy az ékes deák nyelvnek arany Korában, és még ezután is, a' Közönségnek nagyobb, 's ugyan azon felekezete, mellyen a' Tudósok állottak, a' szó, és szóllásbéli újítások ellen volt inkább, mint azokat javallotta volna. És ez volt, betses Barátom! hozzád eresztett levelmemnek fő tárgya; utóbbi Bátsmegyeiden tett változtatásaid pedig annyiból fognak ott helyet, mint-hogy sarkaltad ki-jelöltetéseket; de azért is, mivel vitatásomat példákkal illet világosítanom.

Itt meg-szakasztom beszélgetésemnek fonalát, 's azt a' kérdést teszem fel: használnak-e valamit a' mi őszve szóllalkozásaink? én semmi nyereséget nem látok. Te azt mondod: az maradsz, a' ki vagy. Szabad mondanod, és meg-állanod. Nékem sem szándékom másnak lennem, mint a' ki vagyok; 's szabad ez is. Mindegyikünk meg-győződése szerint tselekszik. Mit érnek tehát az írással váltogatott patvarkodások, mellyek önként éles kifakadásokat nemzenek? — Én ezért azt a' vallást teszem Előtted, jeles Férjfiú, és nagy lelkű Barátom! hogy minden vitálkodásoktól el-állok, 's a' grammatizálásnak különösen bútsút adok; mert a' viszonos hevet gyullasztó íráások mind időnket fogyatják, mind költsönös bizodalmunkat meg-

vesztegetik, mellyeknek tsak egyyike is elég kár. Lássák, kiket vagy a természet erre szült, vagy talán a' hivatal rá kényszerít, én örömmel hátra lépek a' békének, és nyugvásnak édesen tápláló ölébe. Éppen ezért nem osztom ágakra legutóbbi levelednek rendeit; mert némelly állításokban nem egyezvén, látni, hogy mindinkább el-távoznánk, mint egymáshoz közelitenénk, 's szóból szaval fejtven, soha végre nem jutnánk. Teszek még is egykét jegyzést, inkább magam igazítására, mintsem egyébb tekintetből.

Azzal vádolsz, hogy én az árkusról, 's ivről szólván, tudatlan-nak etc. mondottalak. Meg-botsáss, jó lelkű Barátom, ott egy betű sem volt te reád intézve: hanem én a' dolognak maga szerént való fektét, és a' szokatlan szóból egyenesen támadott ideát nézvé: minthogy e' kettőt öszve nem férkeztethettem, arra fakadék, hogy tudatlanság volt az árkust ivvé tenni: oka mondásomnak: mert az öszve sodrott, és ismét ki-eresztett papiroznak a' bolthoz --- arcus --- hasonlósága annyiból van, a' mennyiben mind a' kettőnek lapja is vagyon, de az ivnek niutsen. Távulról sem gyanítottam, hogy Te légy, ki ezt kezdeni merted, 's álmétkodva kellett hinnem tennen vallásodból. Az újításnak illy szaporaságában egészen másfelé gondoltam én, nem Széphalomra. Ennyivel inkább vágytam soraidból olly okokat olvasni, mellyek az ivnek el-fogadására bírnának. Minden előítéletet félre tettem: vizsgálódtam eleget, még sem nyerhettem meg, hogy az ivnek barátja legyek, hatsak vakon nem engednék.

Eröködni; tollam' hibája-e, vagy etymologiai késértet, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy *eröködik* szebb hangot ad fülemnek, mint amaz. Mutatja ez, hogy az euphonián épült szokás az etymologián hatalmat vett, és jó meg-tartani. Erre is szép paralellum vagyon Gelliusnál 2. 17. hol Ciceróval ezt mondatja: *consule veritatem: reprehendet. Refer ad auris: probabunt: — voluptati autem aurium morigerari debet oratio.* És 13. 20. *A scriptoribus elegantissimis major ratio habita est sonitus vocum verborumque jucundioris, quae a' Graecis euphonia dicitur, quam regulae disciplinaeque, quae a' Grammaticis reperta est. A' mit ott Valerius Probusból citál, a' Grammaticusoknak bizonynyal nem kedvező: Si aut versum pangis, aut orationem solutam struis, atque ea verba tibi dicenda sunt: (urbis, urbes) non finitiones illas praerancidas neque foetutinas grammaticas spectaveris; sed aurem tuam interroga etc. — Ez okból választani lehet a' *lélegzetet* is; noha a' *y* és *k* a' *z* előtt tsaknem egy pendálést ad: még is úgy tetszik fülemnek, hogy a' nyelv a'*

hangejtésben közelebb jár a' *g* hez, 's kellemetesebb is a' kimondás. *Gyulongsás*, mivel rövidebb a' szokásban lévő iterativum *gyulladozás*nál; de a' gyökér-szónak sem lévén vagy erejére vagy tszonkítására; nyereségünk közé tartozhatik: azért is, mert a' Poeta tetszése szerént választhatván, hol egyiknek, hol másiknak veheti hasznát. — A' többit feledjük: vagy inkább hagyjuk kinek kinek tetszésére 's ítéletére.

Költseit költöttnek íram: mert a' Költsei név eddig előttem ismérve nem lévén, nem mást gondoltam, minthogy az Anti Mondolatnak Szerzője magának költött nevet adott, a' költöttből Költseit tsinálván. Ez könnyű tévedés, mert most nem szokatlan költött név alatt patvarkodni. Édes Barátom! Költsei Rokonod jót akart Véled, mint igen buzgón szerető Barátod; de ő inkább másképp szeretett volna, mint úgy.

Irod, hogy én, ki békét és szelidséget prédikálok, magam ez ellen tselekszem. Mondottál valamit. 'S valóban furtsák vagyunk mi emberek, kik másokban mindent jobban látunk, mint magunkban. De legalább az van részemen, hogy a' mit én Kevésnek mondottam, a' mit levélre bíztam, azt nem nyomtatásra készítettem; 's nem akartam volna, nem is akarnám a' Világ' piatzára ki-rakni. Nékem a' Mondolat, Anti Mondolat, Tükrötske 's más e' féle piszkáló 's piszkuló közlések soha nem fognak meg-tetszeni.

Kisfaludy Drammajáról hozott ítéletedben T. Takács Úr és én Véled tartunk, 's ő ezt tőlünk magunktól értette-meg. 'Tsak azt teszem hozzá, hogy a' mit Kisfaludy, mint Poetai Alkotó vétett, azt könyvében a' hazafüti léleknek lángolása, 's az ő nyelvének ereje enyhítik. Mert én az érzéseket feszülve tartani akaró Írásokban a' hazafiságot talpkőnek veszem. A' mit a' Hazafi érez, attól tüzesedik elméje, azzal rakodnak-meg gondolati; a' száj közli a' gondolatokat, az írás pedig fel-fogja, 's nem festhet más képet, mint azt, melly előbb a' főben meg-foganodott. Qualis est animus, talis itidem est sermo.

Édes Barátom! mennyi van még leveledben, a' mit feleletlenül hagytam, de arra határozott el-tökéllésem, hogy mindenem tsendes vérrel által-menvén, az ütközésekre vezethető feszegetésektől tartózkodjam, nehogy szabadon ki ereszkedvén, valamit azt mondani találják, a' mi erántam való barátságodat, mellyet én fel-bonthatatlan-nak lenni kívánok, tsak kevésben is meg-hűtené, ne mondjam, el-oltaná. Tartsd meg azt a' szíves indulatot, mellyet látásodtól fogva vélem

érezte, 's hidd-el, hogy én mindenkor változhatatlan tisztelőd maradok, 's komorabb óráimat a' Te emlékezeted deríti-ki. Élj boldogul! szeress, és mutasd-be Nagyságos Hölgyednél mély tisztelettemnek izenését.

T. Takács Úr általam intézi Hozzád szíves üdvözlését.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3392.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassáru, Mártzius 7ikén 1817.

Drága Kedves Barátom!

Nem végeztem még el az Erdélyi Muzéom V-ik Füzetjének olvasását, mert tsak itt 's amott forogtam, és azért nem tudom, hogy olyan lesz é az mindenütt, a' mire a' te és Döbrentey ellenkezői nem fognak tudni felelni. Nagyon fogok örvideni, ha meggyözendetek a' felül, hogy lankadol rozsuzúl van, és hogy lankadsz szebb; mert az, a' mit eddig vagy te, vagy Döbrentey hozzám írtatok e' tárgyban, nem látszott előttem elegendőnek arra, hogy véleményemet megváltoztassam. Ti engen makatsnak vélték, de ugyan miért lennék akaratos, kivált az ilyenekben? és miért ne akarnám én ezt e' dolgot érteni, ha érthetném? Igaz az, hogy illendőnek kell lenni a' nyelv szokásnak, így hát azt kell megmutatni, hogy a' lankadol illetlen. Én felette tisztellek titeket, de azért ne kívánjátok hogy simább fülűeknek és édesbb szöllásúaknak tartsalak, mint anynyi szép, nyájas, rózsa ajakú, bájos hangú, igen jól nevelt és magyarul gyönyörűen beszéllő nagy rangú Magyar dámákat. A' *mondi* és *mondik* parasztos és tiszaháti, de a' lankadol nem az. A' *tsillapodjál* szebb, de a' *tsillapodj* azért nem parasztos. Azt kérde: hogy hová viszen ez? én pedig azt felelem, hogy az okos embereknel koránt sem a' zabolátlanságra, hanem az okos szabadságra, a' nyelv bővségének óltalmazására, a' minden, a' hol nem is szükség, piomozni kívánó gramatikások szokott türedelmettségének gátlására, a' költeményes nyelv' könnyebbítésére és bővítésére, a' folyó beszéd mértékességének változóbságára, és a' szükségtelen tzirkalmazások eltávozttatására. Ideje, hogy nyelvünket, már egyszer

philosophice és aesthetice is, nem pedig tsupán Grammaticae használjuk; mert ámbár filozófiai tudomány a' Grammatika, de mindazáltal igen kevés filozófiai és aesthetikai lélekkel ihletett grammatikus vagyon még a' Görögök, Deákok és Frantziák közt is. A' jó írónak fel kell fogni minden a' jól nevelt emberek' társaságában szokásban levő szóllás formákat, mert hol lesz másképp' en dernière analyse a' nyelv regulátlanságok Kritérioma? Ismétlem, hogy én nem mondom, hogy *lankarsz* rosszúl van, hanem csak azt mondom, hogy valamint *tsillapodjál* szebb, mint *tsillapodj*, úgy *lankadol* is szebb mint *lankadsz*, és hogy mind emez, mind amaz végzet váltva szokásban vagyon, kény szerint a' legjobban nevelt Magyar embereknel-is, és hogy az a' szokás megvölt az előkellőbbeknél, még minekelötte a' grammatikusok nyelvünket regulázni kezdték; végtére hogy minden regulázások mellett fennmarada ez e' kétféle szokás, és hogy a' felylyebb említett okokra nézve kívánatos, hogy ezután is megmaradjon. Ha a' reguláris *vagysz* helyett így mondjuk: *vagy*: miért ne mondhatnók vagy *lankadsz*, vagy *lankadol*, minekutána a' pór sereget jóval megelőző sok magyar pallérozott mind férjfiak, mind aszszonyaságok mind így, mind amúgy mondják és mondták régtül fogva? Nehezebben fogjuk még a' nem illőnek látszó szokást is kiküszöbölni, mint béhozni akárhová is az akármilylyen szokatlan és a' mellett rosszúl hangzó illendőséget; és így látod, hogy a' *lankadol* nem a' rezultátoma vagy a' tunyaságnak, vagy a' gondatlanságnak, vagy a' makatsságnak.

Müller János levele Nikolaihoz így kezdődik a' Magyar Fordításban: *Milylyen örömet tsinált nekem a' nemes 's tudós Kovachich Úrra emlékezés* etc. Ha el nem tévesztette a' Kinyomtató vagy a' Csuhadár: ez olylyan szokatlan kitétel, hogy bizonyosan hibának fog tartatni az egész hazában, mert érthetetlen, bármni rövid is. Még akkor is szó lenne iránta, ha a' szó: emlékezés előtt a' nem szótska: *az* fogna állani. Tudom hogy amaz előadás módja ezen toldó szótska: *való* elkerülése végett vala választva, de hijába, akarmi okra nézve, nem egy könnyen fogunk minden esetben hozzá szokni. Én több ízben már nem foghattam meg benned, kedves barátom, egy részről a' regulákhoz ragaszkodásodat, más részről pedig azoknak némelykor oly bátor megvetését. Mivel mind költeményes, mind filozófiai, mind aesthetikai nyelvünk anynyt köszönhet neked, kérlek, nyelvünk szerelméért és a' magad ditsóságéért, hogy egy részről nyelvünk okos szabadságát megszoritani ne igyekezzél, más részről pedig nagyon

önkényes eredetiséggel a' nem egészen neintelen nyelvszokásokon keresztül ne hajts.

Azt mondd hogy valamennyire kikészített ízlésű, és nem egészen elhibázott tanulású ember vagyok; ha ezt nem csupán barátságbul vagy hizelkedésbul mondd, lásdd tanátsomban tartós és valóságos díszedre törekedő igaz igyekezetemet. A' tanult emberek társasága Republica. Úgy kell abban tónt adni, hogy az észre ne vevődjön. A' mozgató lángelmék gyakran elragadtatnak, és ez ugyan jó — mert a'

Ki nem ragadtatik, nem ragad az el mást.

Azomba' meg kell elégedni, ha az ember a' sebesebb szállókat húzhatja maga után. Nem kell kívánni, hogy a' tunyább szárnyú többség mindenben kövessen minket. Egyébaránt, még a' legmagossabban szálló sasnak hatalmas reptülése is nem mindég egyeránzó fellengségű. Mindennek tsak az a' vége, hogy nem kell bojgatni a' régi *nem-nemtelen* szokásokat, azomba' lassan lassan bé kell hozni *sok új nemes szabásúakat is*. E' két mód igen szépen megfér egymás mellett. A' mit a' mostani okos Francia politika egy regulázott de szabad Konstituzió meggyökerezésére, az új és régi nemességnek öszszeolvasztásával talált, lehet azt szintúgy a' még habzó Magyar literatúra megfundáltatására nézve követni.

Nem mernék neked ilyeneket írni, ha nagyon nem szeretnélek, és ha nem tudnám, hogy te is szeretsz engemet: annakokáért:

Új atyaságodnak felette örülök, és nagy, nagy, igen nagy megtisztetésemnek tartom, hogy az Erdélyi levelek hozzám lesznek írva. Úgy fogok én a' jövendő nyom előtt megjelenni, mint a' szálló sas' terepély szárnyai alatt kapaszkodó ökörszem. Én is hát ökörszem létemre majd egy kis értekezésemet megküldöm neked a' Magyar ortografjárul. Kevésbul álló, de hosszas meghányásnak vetésnek rezultátoma. «Si licet exemplis in parvo grandibus uti.» Lavoisier az egész sziszthemáját egy ívnyi papírosra írta le Báró Podmayitzky Józefnek.

Trattner még semmit sem írt nekem az Erdély országi levelekrül, és ha irand, parantsolatod szerint lesz a' felelet.

Székely Sándor nagyon hajhazza a' hathatós szavakat; azoknak pedig mintegy magoktul kell jönni az igazán szerentsés képzetek' kifetésére. Annak a' Képfaragónak, a' kinek igen nagy gondja van a' redőztetésekre, lelkét nem igen ragadta el maga a' *το καλόν*. Nem

csupa szabó a' Költő, de mind teremtő' mind a' teremtvényeinek felruházója. Költsey fantaziája hajlékonyabb.

Szent Miklósy etsetje kellő, de nem igen találmányos, és még jó meszsze áll Leszszingtül. Azomba' haladunk. «Tantummodo aut minus imitatores, aut cum maiori iudicio essent plerique juniores nostri auctores.» Valamivel többet kellene Görögül, Deákül és Francziáül olvasniok, mert az Angoly és Német literatúra ébreszti, éleszti, élesztheti és nevelheti a' természetes lüzet, de többnyire csak a' Déli literatúrák' remekjei gyűjtják fel a' leghathatósabb, legtisztább és minden füst nélkül való lángot, és ez nem is lehet másképp'. Nem borongós Kődökön keresztül kell sütni a' napnak a' hozzája vissza szító lelkekre és szívekre. Nem a' közönséges és a' mindennapi, hanem a' szép természetes; és a' ezikornya meg az erőltetés és puffadás nélkül felséges és hathatós csak a' derült ég alatt teremhet. Én ezeket nem tartom elő- vagy visszás ítéleteknek.

Sok jó van Döbrentének a' Franczia literatúrául való értekezésében, de a' mit végtére Staël aszszonyságrul mond, hogy t. i. ő a' tsinosb társaságokban uralkodó tón festésében igen szerentsés, azt nem akarja egészen elhinni Franczia ország.

Nem akarlak tovább unatkoztatni, mert ha nekem mulátság veled szöllanom, te jobbra tudod fordítani idődet. Én életednek minden pertzenetében, mindenkor és mindenütt tisztelni, szeretni és kímélni foglak.

hív Jóskád mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irad. Lev. 4r. 33. sz.]

3393.

Kazinczy -- Pápay Sámuelnek.

Széphalom, Martz. 8d. 1817.

Szeretett barátom,

Ne akad-jel azon hogy szokatlan színű¹ papiroson írom levelemet. Meg vagyok csalva azon rizma fejez papirosban, melyet Kereskedóm küldé; iszik; nem vehetem hasznát. — Örvendek, hogy a' történet elveszteté velem pecsét nyomómat Ötevényben. Az nekem most még kedvesebb lesz hogy tőled veszem.

¹ Kék papirosra írta e levelét Kazinczy F.; különben ez nála nem ritkaság.

Igen is, barátom! nekem sok örömekeket ada az Erdély' látása. Kész vagyok ezen után' leírásával, 's még ez idén nyomtatva lesz, de csak minekulána azt Erdélyben megolvassák. Nem akarnék sem csonka, sem hazug híreket elterjeszteni. Szóllhatnék csak a' mint szeretnék és lehetne! De így is lesz haszna ezen Munkámnak, és minthogy ez nem poetai, stílusommal a' Te vidéked is inkább megelégedhetik. Azt fogja mondani a' mit Te, mondasz az imádságot író Bilkeire, hogy én csak akkor távoztam el eszemtől, a' midőn oly munkát dolgozom, melly a' poetaiba vág.

Én mind a' Tud. Gyűjteménynek, mind az Erd. Muzeumnak kívánok Istentől jó egészséget és boldog fenn maradást (így szól a' Túrliszai paraszt). Hígyj nekem, kedves barátom, nem rossz az ha korholódunk, ha vetélkedünk, csak alacsony emberiségek ne gyúlasszanak erre. A' Pesti Journál' tendenciája, a' mint veszem észre még eléggé nevetséges vignettjéből is, a' nemzeti ség. Szent czél. De én irtózom az oly nemzetiségtől, melly a' külföldi szépet és jót irtózza, mert az külföldi.

Trattneret én intsem-meg, mert a' te szavad nem használ? -- Oh barátom, nem fáradhatál-ki te abban úgy. Nem enged semmi szónak. Én ötlet szint úgy szeretem mint mindég: de makacsabb embert nem képzelhetek. Ha tanácsomat követte volna, több haszna volt volna munkáim nyomtatásokból 's nem tette volna mind magát mind engem illy nevetségessé. Ossziánnak címűlapján három Kötet ígértetik; 's hol a' 3dik? Karthonnak végéből egy darabot elhagya. Betűrakója 's a' Corrector észre nem vette. Megküldém neki, 's hol ez? Spissich, Wesselényi, Ráday és Révai így voltak volna e rajzolva és metszve, ha azt tehettem volna a' mit akarek? A' Yorick Elisája, melly Appendix, *elől* áll. Szalamander és Egmont egy Kötetben, mint ha a' te neved Patronusa' két könyvét és a' Hufeland orvos munkáját nyomtatta volna egygyivé. -- —

Klopstockom nincs versekben fordítva, de poetásan van. Azonban meg van tartva, ha szabad élni a' Festők szavával, a' Kirchenstül. Jezus és Judás 's Tamás és Kajafás nem kapnak Z betűt. Ha én a' Messziást hexameterekben fordítottam volna, reá ment volna tiz esztendőm, azt pedig a' Messziás nem kívánhatta volna. Vers nélkül is adhat az hasznót. Hogy elmarad nyomtatása, az engem nem bánt. Magam kértem reá Trattneret.

Arra buzdítasz, hogy édesítsem magamhoz Olvasóimat, kik valaha szerettek. Ha ezek azt akarják, hogy ez úgy essék meg,

mint egykor, úgy kénytelen vagyok nekik ezt kiáltani: Nolo tanti placere. Van még most is olly olvasóm, a' kinek tetszem, 's az nekem elég. Ruszek nekem azt írta, hogy vox populi vox Dei, Kisfaludi azt Ruszeknek, az az Ruszek által nekem, hogy Munkájának minden nyomtatványai elfogytak. Barátom a' nélkül, hogy Kisfaludit bántani akarjam, kimondom világosan, hogy a' Szirmay Antal Hungaria in Parabolis és a' Mátyási József semminél több valamije is elkölt. Regnum meum non est de hoc saeculo. Egyéb az a' mit óhajtok. — Azt írod hogy az én Helmecczim sokat mondani akarván semmit sem monda Értekezésében, mert senki sem tagadja hogy újítani kell. De nem kell sokat. — Mi sem tagadjuk hogy sokat újítani nem kell, 's a' kérdés az, mi a' sok. Én Helmecczinek Értekezése felől azt ítélem, hogy ő optimam causam viriliter defendit, 's igen kevés soraiban szűrnék ki egy két szót, egy két mondást, nem csak Lexicális és Stylistikai okokra nézve, hanem egy valamely más miatt is. 'S szeretem a' ki úgy téved-meg, hogy botlásainak ennyi okait adhatja. — Azt panaszkod ellenem, hogy mi *erőltetve boldogítunk*. Igen is, barátom, erőltetve, mert e' nélkül a' dolog nem megyen. Így ment ez mindenütt. De ha erőltetve is, mi senkit nem kényszerítünk sem a' követésre, sem a' tapsolásra, holott ti Ságghi által ijesztitek Döbrenteit, hogy senki sem fogja venni Füzeteit, ha magát a' Kazinczy mételyeitől meg nem óvja, holott ti ellenem külditek Ságghit, mint *orgyilkost*, hogy csapjon agyon, de ne engedje tudnom, ki sujtott. — Van nekem egy barátom, a' ki maga is ír, még pedig jól, 's ez úgy ijeszte Nyelvrontásaimtól, mint te. 'S ime most azt írja, hogy még tudomány és izlés így lesznek vezéreim mint eddig, bizonyos lehetek a' Maradék' javalása felől, 's kér, hogy magamat el ne ijesztessen. — Csokonai ha meg nem holt volna, ott volna a' hol én, Dux gregis (ti annak néztek) és az én társaim. Ugyan, barátom mondd-meg nekem, melly értelem van abban a' mondásban, hogy az én írásom veszedelmére van a' nyelvnek, de Verseghi hőse a' nyelvnek? Ezt nem Antiversegismusból kérdelem, hanem mint az az ember, a' ki a' tisztalelkű Pápainak szemébe merek nézni, mert tudom, hogy ő engemet nem vádolhat alacsony indulatokkal mint Kisfaludi. Maga a' megtestesült, maga a' csupa lélek ördög használjon Nemzetemnek 's Nyelvének, én ugyan leborúlok előtte, 's imádni fogom, akár ad érte birtokot, akár nem. De úgy írni, épen úgy írni, mint Faludi, mint Rájnisknak Virg. Georgicon, mint mind az a' mit Batsányitól, Kisfaludytól,

Csokonaitól ismerek, noha én ezeknek mindenikét bizonyos restrictiókkal 's exceptiókkal igen jó, igen tiszteletes Iróknak tartom, nem akarok. Ez a' te most érkező leveled gyönyörű Magyarország, de csak a' maga nemében; már poetai beszédnek nem való. Változni kell annak minden nemben, 's ti ezt nem akarjátok érteni.

Tisztelek én minden megszólítást, a' melly méltó erre; 's íme Horvát Endre, (a' mi Vitkovicsunk így nevezi) 's íme Dr. Gyarmathi 's mások többen is nem játékul, hanem azért a' miért kell, meg voltak kérve általam, hogy jegyezzék-ki, mit akarnának másképen látni. H[orváth] E[ndre] nekem 43. gáncsot küldö, még pedig szememre lobbantván hogy az már excessus, 's tudatlanság és járatlanság a' Kritikában, 's én a' 43. gáncs közt talán kettőt sem ismerheték annak, mert hogy rosszul van *orozgyilkos*, azt talán csak nem kell tanulnom. Dr. Gyarmati három ív papirosat tölte el Munk[áim] I. Kötetéből, 's egy ívet a' IX. Kötetből szedett gáncsokkal, noha columnaliter hajtván össze, a' felét Döbrentének hagyta, a' ki néhol egy értelemben van Dr. Gyarmathi Úrral. Ezt az érdemes embert most láttam is. Szeretném veled közleni millyenek ezek az ő gáncsai. -- Én csak azért is szeretnék megtérni legalább némelly vétkeimből, mellyeket ti olyaknak néztek, hogy egyenességemnek bizonyosságát adhatnám, de lelkeim ismérői [] nem engedi: 's ha ismét Mondolatot írnak is ellenem, ha ismét számárra ültetnek is, én azt kiáltom-fel a' mit Galilái: E però si muove! — Nem tennéd e te azt az áldozatot a' barátságának, azt a' szépet, azt a' hozzánk illőt, hogy te térítenél-meg, minekutána még H[orváth] E[ndre] is, kit én nagy Irónak és igen nemeslelkű embernek nézek, és örökké fogok szeretni, ha egészen Kisfaludivá lesz is, — minekutána Dr. Gy[armathi] és Döbr. meg nem téríthettek? A' Julieket Julcsáknak soha el nem nevezem, akármit mondatok: de bizony valahol hibát fedeztek-fel előttem, attól *kevélykedve* fogok elállani. Nekem a' Berzsényi nyelve, 's a' Szemerée, a' Kölcseié (a' Phantasiához. Erd. Muz. V. Füz.!) 's a' Szent Miklósié, a' Farkasé a' szép nyelv, 's a' Daykáié öt hat énekeiben, 's a' Kisé.

Marad nekem valaha Originalis Munkám is, nevezetesen egy Kötet Versezetem. Látom némellyeknek Originálisságokat, az az a' mit *nem* fordítottak, 's tisztelem azt; de én sok eredeti darabot látok tiszteltetni, mellyet nem irigylek, 's ha azt hiszed hogy itt Kisfaludira erányzom a' lövést, megbántod az igazságot, mert esküszöm, hogy eszembe sem jutott. Kisnek, Szemerének, Szent Miklósi-

nak vannak eredeti darabjaik, mellyeket nem szeretek: de vannak olyanok is, mellyeket véremmel is vásárlanék-meg, ha lehetne. Vitkovicsnak Verseit és Meséjit még nem láttam. Ha olyanok mint a' Rofi Epistolája, úgy kevélykedem barátságával, mert az lelkes és szép. Éljen szerencsésen igen kedves barátom.

[Eredetiye Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

3394.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassárul, Mártzius 9ikén 817.

Kedves Barátom!

Buczihoz írt verseid igen szépek. Szíved vezette gyönyörű képzelődésedet. Be derék az a' mit az okosságul mondasz. A' *serdít* szó nagyon szerentsés teremtés. A' vén Fekete élete' folyását mintegy látom. Az Erdélyi paripád' le írása Horászhoz illő. Már rég' nem olvastam elevenebbet. Nagyon boldog pillanatban költötted e' darabot. Kérlek változtasd a' holdnak *mágusi* fénynyét, és tökéletes lesz a' maga nemében e' versezet. Engedj-meg hogy fondorlós-kodom, de nagyon szeretlek, és én azt tartom magamrul, hogy nem tudok ugyan főzni, de tudom érezve mi a' jó étel.

Öllelek ezerszer

hív Jóskád mpr.

U. I. Mártzius 12-ikén 1817.

Nem kapta Feleségem semmi leveledet, és nagyon sajnálja. Közlöm veled mulatság okáért az Apostoli Király Ő Felsége talán leg-nevetségesebb Kameráriussának utolsó levelét feleletemmel együtt. Előbbi egyik levelében azt mondja, hogy a' József név olly rosszszúl volt írva, hogy azt Ferentznek kénytelenítetett olvasni, a' mostaniban pedig azt, hogy 8000 Forintrul adott aszszignátziót Kuntra, holott nekem kezemnél van originális aszszignátziója 7000 Frúl. Még olyan szemtelenül hazug, ravasz embert nem esmertem; elfelejtette ő: «mendacem bene memorem esse oportere.» Be szerentsetlen Vaÿ József, hogy nagy reménységű fiát elvesztette, és neki ez e' szeleburdi maradt fenn. Tudom szégyelleni fogod, hogy húgodat ilyen ember tartja. Több gög van abban a' fiúban, mint más három okos emberben kevélység; azt gondolám, hogy legalább

esze van, de láthatod, hogy még a' sintsz. «Parcere subjectis et debellare superbos» kötelesség. Ha még a' mostani levelem sem fog rajta, «actum est de homuncione»; és valóban elkeseredik az ember szíve, ha meggondolja, hogy minő Apát milylyen gyermek követhet. Nekem Vaÿ Miklós fiaiban van nagy reménységem, legalább tapasztaltam benne «pudorem ingenuum», a' mi a' régiek szerint fő jele volt a' jó indulatnak.

Imádkozzunk, édes kedves Barátom, hogy az Úr Isten minket ilylyen maradékkal meg ne látogasson!

G. D. J.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3395.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 10. März 1817.

Theurester geliebtester Freund.

Endlich bin ich mit meinen Briefen aus Siebenbürgen fertig. Ich werde binnen einer Woche mit dem Reinabschreiben auch fertig seyn, und dann geht das MS. nach Klausenburg, dass es dort von einigen einsichtsvollen Männern durchgesehen werde, damit ich unrichtige Nachrichten nicht verbreite, und von diesen und jenen nicht etwas erzähle, was ihnen unangenehme Folgen bringen kann. Dieses thue ich an solche durch Briefe, und dieses kostet mich viel Zeit.

Mit der letzten Post erhielt ich eine solche berichtigende Antwort vom Canzler Teleki, und ich sehe, wie wohl es geschehen ist, dass ich ihm den über seine Bibliothek lautenden Brief mitgetheilt habe.

Dass in Keszthely Kisfaludi, Berzsenyi, Horváth Ádám und Fräulein Judith Takács von Duka einen dem Dichter Gyöngyösi geweihten Baum (sorbus, bereknye [!]) gepflanzt haben, weiß ich aus Kultsárs Blättern. Berzsenyi theilte mir die Einladung Sr. Exc. mit. Der Brief ist ein zusammengeschraubtes poetisch-prosaisches Zwitterding, das Lachen erregen muss. Se Exc. nennen darinn den Berzsenyi den Somogyer Kazinczy — das ist doch Kazinczy Comitatus Somogyiensis und nicht den Kazinczy, den Somogyi Gedeon in die Hetze nahm? —

Den 1. Band (Heft) des Tudom. Gyűjtemény erhielt ich durch die Post. Schedius hat darinn einen Aufsatz, in dem er die Idee des *Nationalismus* entwickelt. Ich habe während des Lesens dieses Aufsatzes geschwitzet, und ihn doch schwer gefasst. Auch ist mir alles fast so schwer verständlich, wie einem Somogyi mein Ossian seyn kann. Und doch klagen diese Herren, dass ich unverständlich schreibe.

Ich habe die échantillon der Ersch'schen Encyclopaedie von Ihnen erhalten, und danke Ihnen herzlich darum. Was dort über Purismus geschrieben ist, ist mein Confiteor. Ich werde Ihnen nun den verlangten Aufsatz bald schicken, aber dieser wird nicht kurz seyn. Da selbst deutsche Philologen unsere Sprache nicht kennen, so ist es billig, dass sie hier alles finden mögen, was sie von Irrthümern verwahren kann. So will ich sagen, dass das Wort Magyar als ein pyrrhichius ausgesprochen werden muss und dass gy wie dj schallt, aber so sanft in einander geschmolzen, dass es keine Position mache.

Schreiben Sie mir ob ich aus meinem Aufsatz nicht zweye machen soll: 1.) Magy[arische] Sprache. 2.) Magy. Literatur. — Dort würde ich Orthoepie, Grammatik u. Lexic. darstellen, hier die Geschichte der Literatur vom Anfang bis auf die letzten Zeiten. — Ich bitte Sie, mir hierauf gleich zu antworten. —

Unsere Amelie ist wohlauf, und wir haben keine Klagen wider sie. Der Kopf ist sehr gut, auch das Herz ist nicht zu tadeln; kleine Schwachheiten fallen weg mit der Zeit, und sie ist Kind; aber wir wünschten eine stärkere Complexion. Sie ist noch nie krank gewesen. Aber sie ist zart, wie ein unzeitiges Kind, und ihre Haut scheelt sich, das ich noch an keinem andern Kind gesehen habe. — Ihr Grossvater hat mir mit der letzten [!] Post geschrieben; er schickte meiner Frau Erbsen, der Amélie etwas auf ein Röckl, 1 Strendl Zwirn und ein paar Schuh, und erkundigt sich um ihre Gesundheit und ihre Aufführung. Ich schreibe ihm heute. Die Sachen blieben noch in Kaschau.

Leben Sie wohl, lieber theurer Freund, und seyen Sie versichert meiner unveraenderten Hochachtung u. Freundschaft.

3396.

Berzsényi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, Mart. 12. 1817.

Barátom, hat napi vajudás után Músám egy korcsot szült, feje Schiller, melle Bersényi, lába Horác, nyelvére nézve Semi-neologus, mellynek a' tudós magyar világ tán még híret se hallotta; tekintsd meg, kérlek, s mond meg mit tegyek vele.

Hymnus

Keszthely Isteneihez.

Ki zengi e' nagy század' erőseit
 'S omló trónusait? ki Agamemnonát — —
 [stb., mint Berzsényi D. költeményei között.]

Hát a' mi mézajakú Aloyzunk él e még és hol van? Ha írsz neki, add tudtára, hogy én az ő levelét a' tiéd után leg inkább ohajtom. Hát az Erdélyiek kaptak e valamire való Drámát? Előre látom, melly szépek lesznek Erdélyi leveleid. El találtad fachodat. Melly szépen szökdelsz Kázmérba azon a' rőt Brüceon! elevenen látlak! Mit jelent magyarul ez a' Brüce? Élj szerencsésen, s szökdelj még Brüzödön sokáig és vigan!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

3397.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Marz. 13. 1817.

Kedves barátom,

Sem neked, sem Lajosnak, sem Lolottnak, sem Wesselényinek, sem Farkasnak, sem Consil. Kenderesinek nem vehetem leveleteket, 's kibeszéllhetetlen gondokban vagyok. Mi lele benneteket? — De ne gondoljunk kedvetlent. Várjuk, míg írni fogtok. — Én kész vagyok Erdélyi Útazásom leírásával: de leveleimet nem postán olvastatom meg veletek, hanem beküldöm az egész MSt. Igy jobb, mint darabonként.

Pápainak vevém Levelét. Irja, hogy te kérted; szerezzen vevőket Füzeteidnek. Ő kélti ha a' Te Muzéumod megálland e a' Tud.

Gyűjt. mellett. Ám hasonlítsd össze a' kettőt. Azt feleltem neki, hogy én mind a' kettőnek a' fennállását ohajtom. Jó a' korholódás, jó a' vetélkedés, csak nehtelen lélekkel ne történjen. Térít ez is, 's azt mondja hogy Helmecezy semmit sem monda Értekezésében, a' B[erzsenyi] Versei előtt, mert senki sem tagadja hogy újítani kell, ők csak azt mondják, hogy ne sokat.

Én azt feleltem, hogy H. optimam causam pro virili védte, és hogy ők nem mondanak semmit, mert mi mondjuk e hogy kell sokat? (az az, in excessu sokat.) Minthogy térít, azt feleltem, hogy megtérek, csak mutassa-meg hol hibáztam: mert Horváth András és Dr. Gyarm. Úr kimutatták a' hibákat, de azokat hibáknak nem ismerhetem.

Berzsenyi jelen vala a' Keszthelyi innepen. Nem berekenye [!] volt a' mit Gy[öngyösy]nek ültettek, hanem Sorbus aucuparia, melly más mint a' berekenye, noha egy nemhez tartozik. Kisfaludi, Berzsenyi, Horváth Ádám és Malvina ültették azt felkoszorúzott ásókkal, kapákkal, 's Horváth Ádám még énekelt is az ültetés alatt, a' megszokadt (herniás) és ezért beszélni is alig tudó ember. Kisfaludi egy Ódát vive felolvasni, de Festetics nem engedte olvasását, mert ő magasztaltatott, több Nagyaink gyaláztattak. Berzsenyi semmit sem vitt, 's csak hallgató vala. Így voltam volna én is, ha ott voltam volna. Malvina is, Horváth Ádám is olvastak. — B. úgy festi Kisfaludinét mint kevély, feszes, barátságatlan teremést. Festetics megkínálta Dudít, ki örömeben felejte enni, 's Kfné ezt a' szót ejté: Kisasszony, már ma nem módi a' konyhában jól lakni: ide benn kell enni. És így Dudi a' konyhában sűrög forog? melly szó! — Kisfaludi gyűlöl, szid engem, mellyel nem gondolok. Azt akará hogy B. olvassa-meg levelét, mellyet Ruszekhez íra erántam. B. meg nem olvasta. Midőn B. ötlet esendesítette, azt mondá, hogy ő nem Philosophus, hanem katona, 's vagdalkozni szerel. B. írja, hogy Festetics felőlem sok jól monda, de nem szereti Németismusaimat; az ellen harczolnuuk kell. B. azt felelte, hogy nem kell; eléggé harczol az Antipathia. Május 20dikán ismét össze gyűlnek a' Helikon' Istenei.

Vedd ezt a' Pipsz levelét, de úgy hogy nekem visszaküld [!]. Bízvást láthatod a' jobb főkkel. Él] szerencsésen, kedves barátom. Bár minél előbb vehessem óhajtott híreketet.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. költ.]

3398.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Mart. 13d. 1817.

Kedves barátom,

A' mit Festetics cselekvék, az nem csak szép, hanem nagy is, 's idővel nagy hasznot hajthat. Ha Herodotus és Pindar olvashatták a' népnek a' magok Munkájikat, mi válhat még nekünk is Keszthelyből. Azonban nagyon örvendek, hogy az én kedves Berzsenyim épen azt cselekedte ott, a' mit én fogtam volna: nem olvasott fel semmit, midőn Horváth Ádám barátom nem csak olvasott, hanem még énekelt is. Ismerem Horváthot e' részről; nincs készebb Verselő a' világon. Midőn 1790. a' Magy. Théátrum felől vala szó Pesten az Orczy szobájában, elholtam azon szavára, hogy ő minden héten ad egy originalis Magyar Játékot. Azt hitte ő, hogy ha minden Vasárnapon adhat egy Predikáziót egy Pap, adhat egy Poeta egy Drámát is. — Nem értem miért kelle Gyöngyösinek épen sorbus aucupáriát ültetni. Ismerem a' fát: találtatik a' mi erdeinkben is, de kevés; Tyról, Austria 's Cseh Ország benne gazdagabb, 's egy helytt a' csinált utak mellett abból láttam egy egész allét.

Dudit még jobban megszeretteté velem leveled; szeretném azt a' szép barnahajú leányt öszve meg öszve csókolni. A' vig gyermekek nekem igen kedvesek. De¹ valamint ezt leveled megszerettette velem, úgy Kisfaludinét a' Dudihoz tett szava velem nagyon útáltatja. Melly szó ez: Kisasszony, már most nem módi ám a' konyhán jól lakni, hanem itt benn kell enni. — Minek nézte ez az Asszony Dudit, a' ki talán kevesebbet evett örömében, mint másszor evett volna. Olyannak e, mint a' mi szegényebb sorsú Gazdasszonyaink, a' kik vendégeik között fel kelnek 's kimennek, hogy fel-tálaljanak? Digna operculo patella, a' mint látom.

Sajnálom, édes barátom, hogy ez nap köztetek nem voltam. Ebből láthatod, kedves barátom, hogy én nem epéből írtam a' mit mondtam. Engem az meg nem bánt, a' ki írással meg nem elégszik, a' ki kimondja, hogy abban hibát talált: az bánt-meg, a' ki orozva gyilkol, olyanok a' ti vidékteken sokan vannak; az bánt-

¹ Innen e pont végeig, úgy látszik, Berzsenyi D. kitörülte, szinte az olvashatatlanságig.

meg, a' ki a' nélkül, hogy magát *valamicskénék* mutatta [volna].¹ azt hiszi, hogy ő a' *Minden*. Kisfaludi nem a' Recenzióért, nem az Epigrammáért haragszik, hanem azért, a' mit ide is amoda is firkálok. Elhiszem, hogy az embernek ez fáj most mindennél inkább, mért ez ezerszerre inkább árt az ő fényének; a' Recenzió és Epigramm csak azt mondá felőle, hogy ő hibákat ejtett tiszteletet érdemlő Író, de a' Ruszekhez 's Horvát Andráshoz írt levél azt mutatta, hogy egyy alacsony lelkű dühös ember. Te az ő levelét meg nem olvastad, erántam való barátságból. Köszönöm azt, édes barátom; de méltó hogy megolvassd, kivált ha azt tudod, hogy én Ruszeket kértem-meg mint jó embert és *mint Papot*, hogy nekem engesztelje-meg Kisfaludit. Ruszek közlé vele leveletem, 's ő nevetett, 's *ekkor* írta ezt a' levelét, 's minthogy *ekkor*, annál szebb. 'S Ruszek, a' ki nekem azt írta, hogy meg van engesztelve, 's barátomnak akar nézettetni, ezt a' Kisfaludi levelét velem nem közlé, de másokkal igen, 's le engedé másoltatni, a' Keszthelyi Archivumba tételé be Originálját. Olvassd mit írtam Ruszeknek.

Ne félj, barátom, akár mit tesz K[isfaludy], engem ki nem veszen phlegmámból. Azt cselekszem a' mit Te akarsz ezen leveldebbe hogy csináltam volna, ha megjelentem volna köztetek.

Takács, Horvát András, legközelebb Pápai térítenek. Nem vala e kötelességem azt mondani, hogy igenis, térek, de kapacitáljanak. 'S midőn Horvát 43 gáncsot teszen előmbé, 's én megmutatom, hogy a' 43 közt egyyetlen egyy sem hiba, és hogy midőn ő hány nekem tudatlanságot szememre, a' szó inkább az én számba illett volna, akkor én vagyok e a' hibás, hogy *firkálok*? Ezek az Urak most a' Nationalismust pengetik. Szent szó; de szent szó e, ha ez alatt olly Nationalismust értenek, melly irtózzék az idegentől ha az szép is? Ezek a' Schismának ellenségei, azért, hogy a' Túlادunai Anyaszentegyház egysége állhasson-fel. — Pápai azt írja, hogy Helmeczi semmit sem mutata meg Értekezésében, mert ők nem mondják hogy nem kell *újítani*, csak azt mondják, hogy *ne sokat*. Hát mi mondjuk e, hogy kell *sokat*? — Tudnillik az a' kérdés, mi a' *sok*, 's arra más bíró kell, mint némelly Olvasónk. Ha Versegi nem ad sokat, kit Kisfaludi tisztel és szeret, úgy Helmeczi sem ad sokat, pedig már ő keveset csak nem ad. — Óhajtom látni Keszthelyt miattad és Dudi miatt is, Kisfaludi miatt is; de Májusban

¹ E szó helyett az eredetiben a levélíró még egyszer ismétli a *magát*-ot.

abból semmi sem lehet; erszényem sem engedi most tennem azt az útat. Erdélyi útam kész. Bár veled olvashatnám. Élj szerencsésen, nagy és jó ember.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

3399.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Jozsefnek.

Széphalom, Mart. 16d. 1817.

Kedves barátom,

Hogy el ne szalasszam a' postát, rövid leszek. Tegnap vettem leveledet a' mellé zárt levél' másával, 's igen édesen kaczagtam rajta. Nagyobb gyönyörűséget alig várhattam. Képezem hogy a' más fél el fogja panaszlani, mint bánál vele. Én különben is tudtam volna, hogy az, a' ki nekem kevélységem, rút tettet el nem követhet: de így, minekutána a' leveleket láttam, még inkább tudhatom azt. Rendes hogy az a' dolog, a' *mit olly nehezen kapánk-el*, bennünket annyira eltölthet kevélységgel.

Feleségem még sem betegedett-le. E' napokban le fog. Én pedig e' napokban szülöm-meg új gyermekemet, az Erdélyi Útat. Ird-meg nekem, mikor lészesz Szent Mihályban, hogy oda küldhessem, vagy vihessem a' MSt. Akarom látni, legalább tudni, mit mondasz erről. Sok ideáimat szóvtam belé.

Ah, rövid akarék lenni, 's most jut eszembe, hogy egy dolgot el kell beszélnem:

Gr. Festetics György egy Helikon nevű kerek Palotát építete. Február 12dikén ott tartaték a' poetai innep. Kisfaludi, Berzsényi, Horváth Ádám és Dukai Takács Judit Kisassz. voltak jelen Poetáink között.

Kisfaludi egy Ódát vive, de a' mellyet Festetics fel nem engede olvasni, mert ötet magasztalta, más Nagyjainkat mocskolta.

Berzsényi semmit sem vitt. (Ezt tettem volna én is.)

Horváth Ádám nem csak verset vitt, hanem énekelt is, noha tökök (herniás) lévén, szólani is bajosan tud.

Takács Dudi is olvasa.

Minden darab felolvasása után harsogott a' trombita 's a' dob.

Olympiában Herodot is olvasta Munkáját. De én Keszthelyen nem fognék. Horácz is irtózott ettől, hihető mert a' Római hallgatók olyanok voltak mint a' Keszthelyiek, nem mint az Olympiaiak.

Kisfaludi, tudván hogy Berzsényi nekem barátom, látatni akará vele azon levelét, mellyet ellenem irt Ruszekhez. Berzsényi meg nem olvasta. Csendesítette Kisfaludit, de haszontalan. Azt mondá Berzsényinek, hogy ő nem Philosophus, hanem katona, 's vagdal kozni szeret.

Ezt én is indulatok nélkül, csupán historice írom neked. Élj szerencsésen; mondjad Grófnédnak, kinek kezeit tisztelettel csókolom, hogy versemet Szent Mihályban fogja venni, ha elveszett a' postán küldött.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3400.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár, Martz. 16dikán 1817.

Kedves Barátom,

Három leveled van előttem, 's mindenik mutatja baráti vétke met, hogy rájok csak most felelek. A' sok foglalatosság közönséges mentség. De nekem valósággal olly sok is volt, hogy épen lehetetlen volt írnom. A' tájatt, februárban, midőn leveleidet vevém, a' Gr. Gyulai familiának levelei rendbeszedésén való jelenlételre kért a' Grófné, 's e' hónap elejétől minden időm vagy a' Muzéum VIII dik füzet je elkészítésére vagy Lajos Examene körül való dolgokra fordítatt.

Cserey Farkas három nap mulva indul ki innen Krasznára. Gyönyörű időket töltöttem vele, de sokszor a' fenn irt okokból csak rövideket. Cons. Kenderessytől tegnap hozám vissza Erdélyi leveleidet, hogy Csereynk a' maga jegyzéseit kimenetele előtt megtehesse. Kenderessynél egy hétig voltak, de ő még gubernialis foglalatosságai miatt nem tehettemeg azt, a' mire általam kéréd. Bizonyosan teljesíteni fogjuk kívánságaidat, 's mik lesznek hozzá adásink, mik változtatásink, azokat majd látni fogod.

Nyughatatlansággal várom a' Catilinaris Oratiókat, mellyeket a' VIII dik Füzetbe akarok tenni. De bár küldenéd 's pedig minél

¹ A levél tiszta lapján e jegyzet olvasható: Kazinczy Ferentz Levele.

előbb a' Nyelvrontókat is, hadd állanak [!] oly principiumok, mellyek a' mi szívesen tisztelt Gróf Dessewffynknek is ellenére vagynak együtt egy czimü Munkában. Indítsd-el tehát azt, 's tedd hogy hamar kaphassam.

A' VIIIik füzetet egészen Rigyczai Kovács fogja nyomtattatni, 's Trattnernek 600 Rftot fizet. Bécsből ira ez előtt két héttel, hogy Helmeeczivel tanácskozott, miképen lehetne fenntartani a' Muzéumot 's kér folytatására. Csak a' magam dolgozásaimban a' miatt oly felette hátra ne maradnék! Rigyczai a' VIIIik füzeten túl is mindenik kijövendő Füzetre 50 Rftot ígér. Azt felelém, a' legmelegebb köszönettel, hogy ha csak lehet, nem állok-meg a' VIIIik Füzetnél, hanem még Erdélyben létemben a' mi lesz 1818nak nyaráig, X. Füzetig folytatom, 's ha még lehet, azután is Bécsben. De ez bizonytalan.

A' VIIIik füzetnek Kéziratjában áll Buczytól: Értekezés az elmének magasb kifejlődése körül az Izlés Munkájiban. Melly excellens Munka ez, Barátom. A' XVdik § nagy lármát fog indítani, mert ő ott bátorsággal említi, hogy mi melly pedántosan állunk, hogy azt kérdezik, mi az a' Gustus? De szükséges, jól által látom már, szükséges az illy bátor felszóllalás, külömben nem lehet elosztatni ezen Szacsvais-Boérságot. Ezen utolsó Matadornak recenzióját még nem olvastam-el, mert nem volt időm. Felelni bizonyosan fogok. — Buczy egy más §sában Neked megadja a' mit érdemlesz. Annál bátrabban mondhatom én el Szterne életeirásában azt a' mit veled közlöttem. Ne gondolhassa senki, hogy mi csak azért dicsérenék, mivel barátid vagyunk; megmondjuk érdemedet, meg azt is a' miben veled nem egyezem.

Lotti nagyon várja képeiteket. Hogy az enyimet oly szíveséggel kívánod festetni, azt köszönöm. Mit akar vele Lajos, nem tudom, 's eléhozni neki soha sem fogom. Életemből 's képemből annak gyönyörűsége, ennek hiúsága között is még mindeddig keveset csináltam, ámbár barátim képe birását sokért nem adnám. —

Cserey házasodni nem akar, ámbár Nénje, a' Báróné, is ohajtja. Külömben melly nagyon szeretném, ha projectumod teljesedhetnék. Lotti valósággal megérdemelné, hogy oly embernek, mint a' mi Csereynk, legyen felesége, 's Cserey, úgy hiszem, boldogítatnék. Eleget serkentettem én, ámbár neki projectumodat nem mondtam-meg, de nem akar. Feleségének emlékkövéül 's erre felírásul, béküldött gondolatodat szobámban könnyes szemekkel olvasta, 's azt mondá, bizonyosan meg lesz minden úgy a' mint irtad.

Rottnak könyveit itt senkinek el nem adhatom. Mindenféle nagyon szűk a' pénz. A' Musée Napoleont most meglehet kapni talán 500 Rfton, akarod é? Csak az a' baj hogy a' képeket mind kivágatták belőle, rámákat csináltattak nekik, 's a' rámákat is megakarják fizettetni.

Döme holnap indul innen Fejérvárra a' Püspökkel együtt, 's nem jönnek ide a' jövő Novemberig.

A' Pesti Tudományos Gyűjteménynek Ildik Köttetét tegnap olvastam-el. Erdélyi Leveleiben hiba az, hogy Hunyadon a' Hunyadi Szálájában só lerakást emlitesz. — Hogy Schedius Pestalozzit védelmezte a' Folnesicsi ész nélkül való megtámadás ellen, annak nagyon örvendtettem 's annyira, hogy ha Schediussal legyek [!], mingyárt tiszteletére mentem volna.

Cserey Farkashoz irt episztoládat fel veszem a' Muzéumba. Az Orczy után dolgozottat a' sok békák említése miatt nem szerettem-meg. Küld tehát a' Cserey Farkashoz írottat, ugy a' mint változtatni akarod.

Wesselényi Miklósnak a' lába még a' Mult Novemberben térdben kimargyulván, meggyógyulása után, Februar. közepén itt ismét kimargyult. Most itt van, két mankón jár, épen ma pedig fekünni kell neki. Anyja is béjött.

A' mi Grófnénk, Lajos, Lotti, 's testvéreik tisztelnek.

Örök barátod:

Döbrentei Gábor mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3401.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Mart 19d. 1817.

Kedves barátom,

Ma hozá hozzám a' posta a' 'Tud. Gyűjtem. második Füzetét. — Legelőbb is a' Kölcei Recenzióját olvastam kibeszélhetetlen gyönyörűséggel. Melly és mennyi erő van abban a' derék ifjúban! melly *érett* az a' mit ő ott mond! Már kétszer olvastam-el, 's annyira el vagyok ragadva általa, hogy nem veszem észre, mond e valamit a' mi neked kedvetlen lehetne. Ha mond is, kérlek, engedj-meg neki azért, hogy illy szépen, illy éretten mondja a' mit mond. — Oh,

én kevély vagyok azokra, a' kik engemet szeretnek, 's midőn ez az érzés elfog, még gyönyörködöm, hogy Prof. Czinke a' Pethe tiszta Magyarsága felől azt mondja, hogy azt Ők (Mi) nem Széphalmon tanulták, lap 122.

Minap Pápai Sámuel is megszólíta, 's kért, édesgessem vissza magamhoz Olvasóimat, kik pályám' első esztendeiben ¹ szerettek. Én Pápaít szívesen szeretem. Ő nem egyéb mint a' mi Adelungunk, a' kinek nem kell egyéb, mint érthetőség, 's a' kinek csak ez kell, a' kinek az Abel' halálát 's Ossziánt is így kellett volna fordítani, annak el kell néznünk az illy gáncsait. Horvát Endre, a' Zircz' Éneklője, 43 gáncsot teve ki nekem írásimból, mellyek közt legfeljebb kettőt ismerhetek annak, vagy egyet sem. Dr. Gyarmathi 3 ívet tölte tele, 's ezek is mind ilyenek. Bár csak Pápai teljesítené kérésemet, 's győzne-meg a' felől a' mi felől ezek meggyőzni nem tudnak. — Pethe és Czinke igen is egészen másként írnak mint én.

Horváth Ádámnak ma vevém levelét a' Keszthelyi poetai innep felől. Megküldi ott felolvasott Eclogáját, mellyhez Scholionokat a' Bibliából, Strabóból, Suidásból, Pliniusból, Ciceróból, Hesiodusból, Hecataeusból, Plutarchusznak Praecept. Conjugalia nevű munkájából veve. Mondja, hogy ott *énekelt* is. Én ha ott voltam volna, néma voltam volna mint Berzsenyi vólt. — Kisfaludy egyy Ódát vitt, de F[estetics] nem engedte, hogy az felolvastassék, mert ötet agyon magasztalta, más Nagyjainkat gyalázta. — Egyéberánt Horvát Kisfaludiról írja, hogy a' Gróf előtt 's Consil. Fáy előtt kifakadt ellenem, characteremben piszkált, 's azt hánytorgatta, hogy én rabtársamat (Versegit) sem kíméltem-meg. — 'S tartoztam? — Berzsenyi is csendesíté, de neki Kisfaludi kimondá, hogy ő nem Philosophus, hanem Katona, 's vagdalkozni szeret. — Takács Judithot a' Gróf kínálta az asztalnál, 's Kisfaludiné ezt az intést adá: Kis asszony, ma már ide benn kell jól lakni, nem a' konyhában.

Horváth Ádámot a' Bécsi Tud. Újságban valaki úgy festette, mint közönséges elmét. Festetics György azt mondá neki, hogy az a' Recensense én vagyok. Ezt Horváth nem hitte; 's Festetics azt mondá reá, hogy *nekem sok híveim vannak mindenfelé, a' kik szómra hallgatnak*. Én ezt sem magam nem mondám, sem mással nem mondatam. 'S a' *mondatás* felől azt tartom, hogy a' mit magunk nem akarunk mondani, legszebb mással sem mondatni. —

¹ Az eredetiben tollhiba: esztendeimben.

A' Bécsi Liter. Ujságokat nem is ismerem a' Glatz ideje oltá. Nem csak nem tartottam, de nem is láttam még.

Erdélyi utazásommal készen vagyok, de most harmadszor dolgozom újra. A' munka csak akkor van jól, mikor rajta nincs mit igazítani. Beküldöm Erdélybe, 's úgy nyomtattatom.

E' napokban lebetegszik feleségem. Mondj áldást reá, édes barátom, 's szeress. — Élj szerencsésen. örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3402.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Marz. 19d. 1817.

Kedves barátom,

Titeket valami szerencsétlenség ért, vagy Fanninak menyegzője miatt eltávoztatok Kolozsvárról, mert különben nem lehet az, hogy én egy holnap oltá levelet sem tőled, sem Lajostól, sem Lottitól, sem Csereitől, sem Wesselényitől, sem Farkastól, sem Consil. K[enderessy]től nem vettem volna. Nagy nyughatatlanságban leszek, valamig leveletek el nem érkezik. — Vettétek e már képeinket a' diligençon? Mit mondatok a' közlött Erdélyi levelekre? — Most írom újra az egész Munkát, mert darabonként nem fogja csinálni azt az effektet a' mit óhajtok, 's ti sem irhatjátok-meg, mit kell igazítanom, elhagynom, meg belé tennem.

Dr. Gyarmathi Urnak vettem minap levelét. Azt írja hogy Gróf Bethlen Gergely ingyen adja nekem a' küldött könyveket. Addig halasztom köszönetemet, míg a' könyvek megérkeznek. Már Januáriusban Tokajban voltak, de a' ki Debreczenből felhozá, által adá egy Esküdtnek, az pedig hallgat. Fő Fiscális Dókus László Úrral szállítatám-meg, hogy adja-elő a' ládát, 's talán e' holnapban megérkezik. Illy veszedelmes valamit Erdélybe küldeni, Erdélyből venni. Ha Dr. Gy. Úrral léssesz, kérlek jelentsd ezt, a' legszivesebb barátság tisztelete mellett.

Édes Döbrenteim, a' mi barátságunk el nem alhatik, és még is reszketek hogy hallgatástok meghülésből ered. Ez báortalanná teve még a' Zsenie' kedves kicsiny Mamájának is íratni vele.

Ma vevém a' Pesti Tudom. Gyűjtemény 2dik *Kötetét*. A' Neo-

logismus utálása miatt ez nem *Füzetnek* mondatik, hanem *Kötetnek*. Hát ha majd 6 illy *Kötetet* együvé köttetünk, minek nevezzük akkor a' *Tómust*? Nekem ebben legjobbnak tetszik a' Kölcei által készült Kis Versei' Recenziója. Melly érettség! melly erő! Mint örvendek én, hogy az én barátim ilyenek.

Lap 122. Czinke a' Pethe tiszta magyarságát magasztalja, 's azt mondja hogy ők az olytat nem Széphalmon tanulták. Én is azt mondom.

Horváth Ádám egy Eclogát declamála Keszthelyen. Ma vettem azt tőle írásban. Képzeltetetlen tudományú ember, 's szórja, önti a' verseket.

Kisfaludi előtte is panaszkodott ellenem, 's Festetics és Referend. Fáy Barnabás előtt az innep' napján. Horváth mente, de az ő dühe ellen haszontalan, noha sokszor igen is nagy tüzzel. —

Horváthot a' Bécsi Tudom. Ujságban egy Recensens közönséges elmének nevezte. Festetics azt mondá neki, hogy az a' Recensens én voltam, 's H. declarálta hogy azt nem hiszi. F. azt mondá hogy *nekem mindenfelé vannak híveim, 's azok által szólok sokszor*. H. ezt sem hitte. — Én ezt (hogy H. Á. felől ez mondatott) most hallom elsőben, mert miolta Glatz letette a' Bécsi Tud. Ujs. írását, azolta azt nem csak nem tartom, de nem is olvastam, sőt nem is láttam soha, annyival inkább belé sem egyenesen, sem más által semmit nem küldöttem.

Feleségem még sem betegedett-le, de minden órában várom 's egy hét olta már várom a' kis vendéget.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Lajost, az én igen kedves Lajosomat lángoló szeretettel csókolom. — Oh barátom, csak harmadnapot megint nálatok Dédácson! —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. 1. köt.]

3403.

Kazinczy — Horváth Ádámnak,

Széphalom Martz. 19d. 1817.

Kedves barátom,

Mindeneknek előtte vedd azt a' jelentést hogy ma vett leveled fel vala törve 's igen nagy gonddal le vala ismét pecsételve. Kóper-tád felső részén is vettem észre a' feltörést, nem csak a' külső

jeleken. De jó hogy az a' becsületes ember, a' ki erre vetemedik, legalább elküldötte, el nem sikkasztotta.

Valóban rendes a' mit Kisfaludi csinál. Hallom, azt beszéli, hogy neki nem annyira a' Recensio, nem annyira az Epigramma fáj, mint az inkább, a' mit én egynek is másnak is firkálok. Ha én tettem volna azt a' mit ő tett, 's ha ő azt a' mit én, nekem is jobban fájna ez az ő firkálása, mert a' Recensio és Epigramma csak azt mondja, hogy ő nagy és lelkes Költő, de hogy kár volt nénnelly darabjait meg nem tagadnia; ellenben a' mit firkálok azt mondja, hogy én vele azt tettem a' mit egy nemes lelkű ember szokott, ő pedig azt a' mit a' nemes lelkű ember nem szokott. Minekutána látom dúlongásait, nem fogom engeszteléseimmel ingerleni. Azért hogy Verseghi nekem rabtársam volt, nem következik, hogy én, Iró lévén eggyyszer, ki ne mondjam a' mit gonosz írásai felől 's Révai ellen tett vadságairól ítélek. Én Révainak barátja, neki csak társa voltam, 's a' mit én írtam Révainak, ugyan-azt írta Paintner is; 's rendes hogy Paintnernek ezt ők balúl nem veszik, nekem felette nagy vétket csinálnak belőle. Révaihoz írt leveletem Révai kiadta hírem nélkül, és még is ez a' levél azt mutatja, hogy én Révainak retlenetes indulatosságát nem tüzeltem, hanem csendesíttem Verseghi eránt. Rendes hogy ők azt hiszik hogy a' kik velek nem tartanak, ellenek vannak. Én világos ellenkezésben vagyok velek 's ők velem: de én azért nem tiltom, hogy kiki szabadon mondja-ki a' mit itél. Szóljanak, csak engedjék-meg hogy más is szóljon. Most megfujták a' kürtöt, hogy Hannibal a' kapuk előtt áll, hogy én schismát csinálok a' nyelvben; én pedig azt a' panaszt teszem ellenek, mint igen buzgó Protestans, hogy ők el akarják fojtani a' lelkiismeret szabadságát és valaki az ő Grammatikai egyedül idvezítő hiteken kívül van, mind arra anathémát kiáltanak.

Helmecci egy Értekezést íra a' Berzsényi Versei elébe, 's arról azt ítélik, hogy semmit sem mond, mert senki sem tiltja az újítást, senki sem mondja hogy nem kell újítani; ők csak azt mondják hogy nem kell sok a't. De hiszen ezt nem csak én, de még Helmecci is, nem mondjuk, pedig ő sokkal tovább megyen mint én. Az a' kérdés mi a' sok?

A' Tudom. Gyűjt. tendentiája a' *Nemzeti*. Szent az és tisztelletes. Az a' kérdés mi a' *Nemzeti*? Te azt tartod, hogy a' te bajuszod és három csombókod Nemzeti: én azt, hogy az én beret-

vált bajuszom is az; 's azt kiáltom, hogy a' három csombók még a' parókákon is megvala, 's bajuszt I. Leopold és XIV. Lajos is horda szakál nélkül; pedig ők Magyarok nem voltak. 1802. Gróf Berényi György hónapig érő nadrágot hozza Párizsból 's mentéjét egyg arasznyivá csinálta. Akkor az idegen és anti-nemzeti volt. 1804ben már Consiliáriusok is olyan nadrágot 's olyan mentét hordtak, 's íme az már ma *Nemzeti*. Mit mondana Prof. Czinke Ferencz Ur, ezen gyönyörű pentameter koholója:

O Jézus Krisztus, légy te, te, példa örök,

ha azt kérdeném, ha jöltette e Vojk, alias Szent István, hogy elhagyá a' maga Ázsiából hozott Vallását, a' Nemzetit, és itt megkeresztelkedék? Azt e, hogy nem kellett volna elhagyni a' Nemzeti Vallást? — A' Chinai porcellan fabrikáns örökké nyomorúlt festést téte[te]tt findzsájin, hogy nationális festése legyen; 's a' Sándor Császár Pajjai meg nem engedik, hogy Szent Nikola úgy festessék, a' hogy egy szép arczu Püspököt a' Raphaelék és Corregiók festettek volna; így, igen is, nemzeti festések van, de kár hogy rút.

Ez a' tudós ember a' ma érkezett Tudom. Gyűjtemény 2dik Kötete 122. lapján Pethe Ferencznek tiszta magyarságát magasztalja, 's azt mondja hogy ők azt nem Széphalmon tanulták, 's azt mondják a' mit én is hiszek. — Hadd menjen ez így, édes barátom. Fiat justitia, pereat mundus.

Rendes hogy elakarának hitetni, hogy *én neveztelek* vagy *én neveztettelek* közönséges elmének. Ezt most hallom legelőször. Én szégyenlek *más által neveztetni* valakit valaminek, 's ha nevezni akarom, magam *nevezem annak*. Én sok esztendő olta nem recenseáltam semmit, 's a' Bécsi Tud. Ujságokat a' Glatz ideje olta nem tartom, sőt ez ideig azt sem tudom ha in quarto nyomtattatik e vagy in 8-o, német betűkkel e, vagy deák betűkkel, mint a' Jénai és Hálai. — Azt hiszik hogy a' Ruszek Munkáját is én recenseáltam, melyet úgy recenseáltam én, mint te. Kisfaludi azzal vádol, hogy magamat én tömjénezgetem a' Németek előtt, 's köszönöm neki a' feltételt. Neked pedig, széplelkű 's nemes lelkű barátom azt, hogy a' mi szeretetünkön a' pokol kapuji sem diadalmaskodhatnak. Csókold nevemben Kláridat, 's ird-meg Takács Judithnak hogy egyg öreg ember ötet nagyon szereti. Öllelek hív barátsággal.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3404.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassárul, Bójtáshava' 22-ikén, 1817.

Drága Kedves Barátom!

Imé felelete Vaÿ Ábrahámnak azon levelére, a' melylyet veled közlöttem. Látni fogod, hogy ő nem hijába viseli a' Zsidó Ábrahám nevet, a' vége csak az, hogy azon sokbul, a' mije van, nem akarja a' keveset ki adni, azt se t. i. a' mi már nem az övé, hanem a' másé. Az ő logikája, a' melyly az enyimet felülhaladja, ez: «Rudits tartozik ugyan Dessewffynek és én Ruditsnak, és én ugyan által vettem minél előbb történendő általadás végett a' Rudits adósságát, de mivel én azt állitom, hogy Kund is tartozik nékem, Kund fizesse Dessewffit: ha pedig Kund nem fizeti, én se fizetem.» Úgy tetszik Ruszszó mondja valahol: «Il a précisement l'esprit necessaire pour faire la bête.»

Nem felelek Vaÿ szép leveléré, és így világos az ő leveleibül, hogy én vagyok az indúlatoskodó, ő pedig a' mértékletes ember. Úgy látom, hogy ő a' velem való bajvívással magának valami nevezetességet akarna szerzeni. Azt beszéli nékem Gróf Teleky József, hogy az egész világnak olvassa a' maga leveleit, az enyimeket pedig elhalgatja. Nagyon felmérgeződött a' kis viperátska! A' jó szívu okos embereknek élesül az eszek, ha fel tüzesednek, de az övét a' boszszú eltompítja. Az energiát, az elmésséget a' gorombaságtul telylyeséggel nem tudja megkülömböztetni; a' helyes okoskodáshoz pedig éppen annyit tud, mint az elnésséghez. Én Rómában is, Nápolyban is, Florentziában is, Bétsben is megfordultam az Udvarnál, pedig minden legkissebb befúrás nélkül. Ő azt kérdi: hogy melylyikhez fúrhattam be magamat, és azt gondolja, hogy ezen tompa szúrással fel fog engemet ingerleni, hogy igyekezzem magamat oda fúrni, a' hol, ha őtet úgy esmérnék, valamint magát velem megesmertette, minden porba mászása mellett sem szennyvednék meg. Ő azt teszi fel, hogy a' Fejedelem esmerhet minden kis viperátskákat a' Monarkiában, és nem veszi észre, hogy egy temérdek nagy Kollektzióban nem csak szép fénylő inektumotskák találkoznak, hanem hogy olykor-olykor a' kis viperátskák is oda tévednek. Még az Isten is a' természet is eltévesztik olykor, és így támadnak a' képtelvények

(monstra). Azt hiszi, hogy a' jó majoritásnak tetszik, ámbár nem vágyik a' hivatalokra, így hát tsupa rosszszakbul állott az a' többség, a' melyly ötöt, bár mint igyekezett, nem akarta Vice Ispánnak Borsod Vármegyében. Ő valóban magának mindég időt enged a' butaságok' irására. Ha a' betség elvészése nem ártalom, úgy én bizonyosan nem árthatnék néki, ha leveleit mutogatnám. Nem látja, hogy magának árt legtöbbet azoknak mutogatásával. Azt mondja: hogy kintelen volna nékem ártani, ha hivatalban lenne. Látod, hogy egész veszettségében van a' kis viperátska, hogy kezd rágalmazni, és minő rosszszakat, a' melyeket soha sem lenne képes bém bizonyítani, akarna rólan elhírelni! Valóban, úgy sebesítheti meg a' gonosz vipera a' legártatlanabb embert, valamint a' legvétkesebbet. Te nekem, Kedves Barátom, tanúbizonyosságom vagy, minő flegmával nyeltem el Apjának ódaldaslag és méltatlan szúrásait a' Kállai Gyűlésen, a' Diéta után, mivel tsekély ítéletem szerint a' köz jó nem kívánta többé a' bajvívást. A' Diétai szükséges öszszetsapásokban pedig a' tiszteletrül, a' dignitásrul soha el nem felejtkeztem, és mindég párosítottam az energiát a' finomsággal és az elmésséggel.

Azt akarná el-hítetni velem Vaý Ábrahám, hogy ő sok jókkal és nagyokkal társalkodik: az, ha igaz, igen hasznos rá nézve, azokra a' nagyokra nézve pedig, úgy tetszik, nem igen mulatságos. Aszszekurál engem, hogy sok jót tehetnék a' hazának, ha engemet még deputálni méltóztatnának, azután pedig még is egy szúnyoghoz hasonlít. Mi lesz ebbül a' következetlen, és léhás eszű gögös fiatal emberbül? «Monstrum nulla virtute redemptum!» «Tam arrogans est, ac si totam adolescentiam in virtutibus transegisset» pedig maga már az az uzsora, a' melylyet Gróf Forgáts Ferenczen elkövete, elegendő lett volna arra Rómában, hogy akármely Censor Kátón kívül is: «equum illi ademisset.»

Ezen jegyzéseket tsak azért írom ide futtában, hogy ha majd kérkedni találna előtted vagy mások előtt buta vakmerőségével, eszéré add néki, hogy be kevés elmét, értelmet! és be rossz szívet 's be alacsony gondolkodást, ki mondhatatlan göggel egyvelítve mutatott légyen ki ezen egész dologban. Miért nem mondta meg már régen kerekdeden: «tartozom de nem akarok fizetni». Több helyütt nem is érthettem a' levelét, oly zavar borítá azt el. «Wie die Seele, so die Sprache.» Minek felelnék néki? «Vincor, vel vincor, semper ego maculor.» Vigasztalj barátságoddal a' méltatlanok ellen. Legalább látod, hogy mivel nem felelek néki, tudok magamnak

parancsolni. Midőn egykor Fótziont a' nép salakjából valamelylyik lepökdösné, minekutána megtörölte volna orezáját, azt mondá néki: «barátom tágasabb helyet is találhattál volna a' köpködésre.»

«Je me place toujours si au dessus des injures», úgymond Descartes, qu'elles ne peuvent point m' atteindre.»

Szeresd

hív Jóskád mpr.

U. I. A' Keszthelyi játékokról olvastam az újságokban is. Olimpiában a' bajvívó Dienest katzagták, Keszthelyen a' Titusz ditséretével töltik az időt. Szegény Királyok olyanok, mint a' gazdag kisaszszonyok, soha sem tudják, hogy szeretnek é igazán vagy sem. Vaÿ Kamarást kellett volna oda küldeni, a' szólott volna majd kegyes Fejedelme számos és érdemlett kegyelmeirül iránta. A' Feleségem nagyon köszönt és várja Verseidet. Szeress minket egy kevéssé. Én azért, mert ötséd Vaÿ Ábrahám nem érdemli, hogy ötséd legyen, Vaÿ Miklóst és tégedet nem szeretlek kevesebbé, sőt tégedet még sokkal jobban, mint Vaÿ Miklóst is.

Hólnap Eperjesre megyek egynehány napra.

Imé az ígért értekezés a' Magyar Ortografiáról, és egy kis Fordítás•Kzenofonbul.¹

Észre vételeidet igen szívesen fogom venni.

A' Feleségem még egy darab ideig itt marad; én tsak e' hónap' vége felé megyek Sz. Mihályra; be szeretnék ott látni.

Örülök új szülednek. Ha az Ángoly valamely munkát ditsérni akar, azt mondja: «Könynyű fogantatás, könynyű szülés.» Te mindég úgy szaporítasz. Csókolom kezeit társ szülednek is, t. i. tiszteletre és szeretetre méltó Feleségednek. Szüljön oly könnyen, mint férje.

Mit tsinál Adelaide? —

¹ A fordítás nincs a levél mellett.

A' Magyar betűírásrul (ortografiáru).

A. Olysó'n, 27ik. Dec. 1816ik Esztendőben.

Francundum per haec, non immerendum. Quintil.

Dulházy Mihály csuhadáromhoz.*

(Secretarius.)

Kivánta az Ur tudni betűírásom módját? eleget teszek hát kívánságának. Sok megvetések meghányások után estem azon regulákra, a' melylyeket rövideden egybe gyűjtve itten az úrral közlök. Azomba' nem ragaszkodom úgy hozzájok, hogy vagy azt gondoljam, hogy mindent megemésztettem, vagy azt, hogy mások, a' kik ezen tárgyban tőlem különbözőleg vélekednek, a' hazai nyelv' dolgában járatlanok. De szabad minden embernek a' maga útján gondolatjai után járni, tsak hogy okát adja véleményeinek, a' maga eszmékedéseiben ne kevélykedjen, másokét meg ne vesse, és a' szemérmességhez türelmet kaptsojjon. Nékem nem azok látszanak nevetségeseeknek, a' kik hibáznak, hanem azok, a' kik tudományos gőgjökben azt tartják magokrul, hogy mindent végig kimerítettek, és másnak egygyetlen egy tsep se maradott utánnok. Irám A. Olysó'n, December' 27-ikén 1816.

A' Magyar betűírás' módja nints még közönségesen meghatározva. A' legjobb könyvszerzők különbözőnek egymástul. Az egygyik nagy betűvel írja azt, a' mil. a' másik kilsinynyel, és viszzönt. Némelyly kettőzteli a' mással hangzókat, még a' hosszú, és megékezett magokban hangzók előtt is. Ez, ezt e' betűt, amaz egy mást rak ugyan azon hang' kitételére. Vannak olyanok is, a' kik a' származtatásra, és a' hajlatásokra szerfelett figyelmeznak, mintha minden könyv, szótár, vagy gramatika volna, a' melyből a' származékokat, a' gyökereket, és a' hajlatásokat kellene megtanulni, és mintha nem lennének már elég gramatikáink, jóllehet, még nintsen helyes, és egészen Magyar szótárunk. Többen gramatikai pontosságbul a' szó végén kettőztetik meg a' hosszú és megékezett szótagban is a' mással hangzót, valamint a' Spanyolok némely szóknak

* Régi szó; Patai Rákóczý Ferencz csuhadárja lévén, mozdította elő nemzetsége fénynyét. — Dessewffy J. jeryzete.

elején. Tudok olyyakat is, a' kik az egészen hasonló magokban hangzókat duplázzák, és azután az egyyiket, többnyire az elsőbbet megékezik 's a' t'.

Ezek a' tétovázások és bizonytalanságok között, nem lehet azt tartom eddig, más sinór mértéket felvenni a' betűírásban, hanem tsak azt, hogy azon módnál, a' melylyet valaki választott, híven megmaradjon, és betű írása módjában következetlenséget (inconsequentia) ne mutasson.

Én a' Magyar betű írásban két fő regulát követek: *az első*: hogy úgy írjam a' szókat, a' mint ejtem, és mivel szerentsénkre sok közmértékű szótagjaink vannak, a' melylyek a' mértékes szóllást és írást könnyítik, a' folyó beszédet pedig mértékesebbé tehetik, a' köz mértékű szótagokat úgy ejtem, és írom, valamint azt versezésem, vagy kötetlen szóllásom folyamjának jól hangzása meg kíványnya.

Azomban egy *más* regulát is követek: a' melyly magát az első is regulázza, és a' melyly abban áll, hogy az értelem' világossága, és átláthatósága (perspicuitas), melyly minden szóllásnak, és írásnak fő tzelyleya, a' jól hangzás' miatt soha meg ne setétüllyön, és a' menyynyire tsak lehet, a' homály és a' kettős értelem, vagy a' két értelműség eltávoztasson. Így vetem magam a' betű írásra nézve a' zabolátlanság és rabság közt az okos szabadság' közép útjára, addig is, míg majd valamely országos, meg határozott, és törött út elkészülend, tudományok és okosságok miatt, minden bizodalmat érdemlő építő mesterek által; a' kik nem fognak arrul ellefejtkezni, hogy egy szabad Nemzet nyelvének és betűírásának nem kell igen megszorítottnak lenni, és hogy tsak anynyi korlátok közzé kell rekeszteni a' szabad embert, és a' szabad elmét, a' menyynyire szűkség van az oktalan kitsapásoknak meggátolásokra, és fékezésekre.

Ezek szerint, így következnek a' magamtul előmbbe szabott regulák:

Nem látom okát, hogy a' Németek' példájára a' magokban érthetőket is, miért írjam nagy betűvel? E' nem tsak hogy elsundítja, és elegyenetleníti az egész írás színét, hanem titkosan azt is jelenti, mintha tsak a' magokban érthetőkön támaszkodna, és tsupán tsak azok körül forgolódná az írott gondolatok' és érzemények' minden ereje, e' pedig nem úgy van; mert az igék, és a' mással érthetők' segedelme nélkül nem lehet sem erő, sem báj a' kitételekben; és így vagy minden mással érthetőt, és minden ígét is, nagy betűvel kell írni, vagy a' magokban érthetőket is tsak kitsínynyel. Még azt

sem látom által egészen, hogy miért íródnak a' helyek', országok', nemzetek', személek' nevezetjeik nagy betűvel? A' görög és római remek írásoknak legrégebb kéz iratjaikban, és kiadásaikban, erre a' hajhászására a' nagy betűknek nem igen találunk; nagyok valának pedig e' két nemzetek, és szinte azért nem akarták talán egyáltalylában a' nagyságnak semmiféle jelét ki nyilatkoztatni valamely nemzet', ország', ember' vagy hely' kijelelésében, de a' mi pitzynségünk szereti azt is nagyságotni, vagy legalább a' nagyság jelével előadni, a' mi olykor nagyon is kitsiny. Ha pedig az író' választására bizzuk a' dolgot, hogy ő írja véleménye szerint, az országok', a' nemzetek', a' helyek' és a' személyek' nevezetjeiket, vagy nagy, vagy kis betűvel, a' szerént, a' mint ezekből valamelylyik, vagy nagyobbnek vagy kisebbnek, látszik előtte, akkor, nem tsak a' leszsz belőle, hogy a' tőle jött megkülömböztetés irigységet, gyűlölséget szerzend, és haragot is hozhat a' szerzőre, hanem majd az is következik, hogy a' megkülömböztetett nevezetek nagyságának mértéke, az olvasó és a' szerző' fejében igen ritkán fog megegyyezni. A' mi vagy magában, vagy tartozatosan (relative) nagy, a' nem kisebbedik az által, hogy kis betűvel jelentetik ki, de a' mi pulya, a' mi törpe, az olylyan marad, és azt semmiféle betű se nem emelheti, se nem nagyíthatja. Mivel mindazonáltal, ezen ámbár nem oktalan újjításon, vagy inkább új régiségen, mostani szokatlansága miatt, igen sokan megütköznének, a' nemzetek', országok', helyek' és személylyek' nevezetjeiket én is nagy betűvel szoktam írni.

Mihelyest két ideából egy új, és külön értelműt tettem, két szónak egybe fogása mellett, egy szóvá kell változtatnom, azon két szókat is, a' melylyekből egy új külön értelműt tsináltattam. Mire való az az elválasztó vonás? Ugyan, ki nem fog akadni az egybe ragasztott két szónak külön külön értelmére, és ennél fogva az öszsze tétetettére is, ha a' házasítás, vagy egybe forrasztás helyesen történt, akár legyek külön értelme az egygyikének, az öszsze rakott szókból, akár nem? És így, én így írok: elakadni, kűtfő; ezeket pedig így, idő-jártatva, öszsze-tétel, öszsze-tegyük, tegyük öszsze, mert más az ideáknak egymás mellett való állások, más azoknak öszsze forradások. Nagyon hosszú szavak is fognak így támadni? Igen is: hét, nyóltz tagúak is, kivált a' hajlatásokban, de bővelkedünk az ilylyeténekkel öszsze tétel nélkül is, és ha nem akarjuk, hogy anynyira nyúljanak némely szavaink, csupán kurta szókat párosítsunk egymással.

Három mással hangzót, kénytelenség nélkül, vagy a' midőn a' hangkép (*ονοματοποιία*) nem kinszerít, soha sem írok egymás mellé, ha a' származtatás megkívánná is, és így nem írok szántsándékkal, hanem szánszándékkal. A' két mással hangzóból álló sz, nálunk csak egy hang, és így csak egy betűnek kell azt venni. Így kell venni a' gy, ny, ly, ty, hangokat is, de már a' dj, gj, nj, lj, tj, nem egygyes hangok. — Igasság, két ss-el írom: így igasság, inkább az ejtésre, és a' jól hangzásra, mint a' származtatásra tekintvén, — *össsze*, nem így *össz-sze*, hanem a' mint ejtem, így: *összse*.

A' helybeztetés' mértékségénél (prosodiájánál) fogva, melyly nekünk (minden egyéb mostani Európai nemzeteken kívül, vagy inkább felül) köz a' régi görögökkel és rómaiakkal, minden megékezett szótag, úgy is hosszú lévén, lehet ugyan, de nem éppen szükség, mindég két mással hangzót tenni utánna, és így nints hibásan írva, *hasítani*, egy t-vel. De p. o. ebben a' szóban, dupplázák, ámbár meg van ékezte a' középső á, még is két z-t kell utánna írni, az értelmesség miatt, mert duplázák azt teszi, duplicavere, duplázák pedig *duplicant* vel *duplicent*, és visszont. Ha csak az értelem' világossága különösen meg nem kíványnya, a' két mással hangzó előtt álló mindég hosszú magában hangzót, lehet ugyan, de nem szükséges mindenkor megékezni.

Minden finom illetődésű fül érezheti a' ts, és cs, és a' tz meg cz köz't a' külömséget, az ejtésben, talán sokkal jobban még, mint Verseghy Úr három e-i köz't. A' cz, úgy hangzik, mint a' deák c, és nem látom, hogy miért gúnyolkodtak némelylyek Kazinczira, mert két jel helyibe egygyet akara béhozni? de a' tz keményebben hangzik a' c vagy cz-nél. A' cs, ellenben jobban forr össze egy betűbe, mint a' ts, és így, mikor a' versezetben hosszú, vagy hosszúnak akarom a' szótagot, *ts*-el, vagy *tz*-vel írom, mikor pedig rövidnek *cs*-el, vagy *cz*-vel; e' szerint a' folyó beszédben is e' szóban: ketsegtetni, az első tag hosszú, ebben pedig pecsét, cs-el rövid; e' szóban metzeni, vagy metszeni, az első szótagot, mert hosszú, *tz*-vel, vagy *tsz*-el, ebben pedig aczély, mert rövid, *cz*-vel írom. Ezen szóval: *ahoz*, változva szoktan tselekedni, mert, úgy is jól van *azhoz*; úgy is, *a'hoz*, és így jó mind *ahoz*, mind *ahhoz*, a' h belü, és nem csupa lehellet, vagy szusz a' Magyaroknál. Szintúgy a' szerint, a' mint rövid, vagy hosszú szótagra szorúlunk, jól van írva szívesen is, szívéssen is. Ezen, és az efféle okos szabadságokkal sokat nyer a' nyelv' harmóniája, a' nélkül, hogy legkissebbet veszéjt-

sen is értelmessége, mert a' hol p. o. félek a' két értelmességtül, vagy nem akarok szánszándékkal ennek segedelmével furtsáskodni, mind az ejtésben, mind az írásban különböztetem a' hasonló értelmű szókat, és így nékem mely, vagy mej (*pectus*), melyly pedig (*qui, quae, quod*), szén, Beregszászival, *carbo*, szín, *color*, és szín (*reclinaculum*), játszó szín (*theatrum*) 's a' t'. Nem kell egyébaránt gondolni, hogy a' hasonló ejtésű, de külön értelmű szóknak egyforma írása, mindég két értelműséget is szokna elkerülhetetlenül nemzeni, ha így írnék, p. o. *boldog mely, a' mely mindég tiszta*, az írás' egyformasága mellett is elég érthetővé tenném magamat. De ha így szölnének, és írnék: szint vivék a' színbe, nem tudná senki, hogy szént, szenet, azaz tüzet akarok rakni a' színbe, hanem azt gondolhatná, hogy valamint a' czinkos szemfényvesztők egy poharat a' másíkba tedegelnék, úgy én is egy szint akarok bele rakni a' másíkba, és így a' gondolatom, és a' kitételem természete határozza meg, hol és mikor kell tartanom a' két értelmességtül, és miként? kell azt eltávoztatnom betűírásom szerinek és rendinek segedelmével.

Különös az a' Magyar nyelvben, hogy ámbátor úgy hangzik az s, maga, mint a' Német seh, mégis mikor a' z betűvel össze olvad, úgy hogy ez kövesse, ne pedig megelőzze, lágyuló egy betűvé válik, a' melyly úgy ejtődik, mint a' deak s vagy a' Frantzia alól farkazott ç, mikor pedig a' z, az s-et megelőzi, akkor egy zsbongó hang támad, mintha a' két betű egymás mellett, egymás ellen berzenkedne, még is, mind a' két forma egybe olvadást, tsak egy, noha külön hang jelének, az az: tsak egy, egy, betűnek vesszük. Rútítjuk tehát nyelvünket, a' midőn, a' görög ω , vagy $\omega\sigma$, és Római us végezetű kül szavainkban a' lágyabb oszt, vagy uszt ossá, vagy ussá változtatjuk. Hozzá járúl, hogy a' rövid us sem magyar végzet. Én tehát *Horátiust* vagy így írom Horátziusz, vagy úgy Horácziusz, vagy így Horátz, vagy Horácz, vagy a' mint legszebb Horász; úgy írom pedig mindég, a' mint ejtem, mert fel kell tennem, hogy tud olvasni Magyarul minden olvasóm, de fel nem tehetem, hogy latánúl is tudjon, és így ekképpen írom *Xenophont* Kszenofon. Úgy hiszem, hogy a' szemnek és a' fülnek egyaránt kellene írunk, vagy legalább ennek szintügy, mint amannak a' penna segítségével, és így az írásnak tsupán tsak a' mi hang ejtésünk képének kell lenni. Ha tehát azt akarom, hogy a' Magyar ezen nevet, p. o. Montesquiou úgy ejtse, mint a' Frantzia, ekképp' kell ezt nekem az ő számára írnom: Montesziú. De a' még el nem enyészett hazai Familiák'

vezeték neveikben, mert ezeknek hangejtéseket el nem hibázza a Magyar száz, megtartom a régi betű írást, akár most már hibásnak láttattasson, akár nem. Az *y*-lont is megtartom a vezeték' nevek' végén, mert nem akarok senkit is megbántani, és jobb szeretek botlani, hibát ejteni, és inkább akarom megszegni a Debreczeni gramatika' rendszabásait, hogy sem valakit bosszszantani. Horász meg nem bántódhatik, akárhogy írjam nevét, és nem bántódna meg, ha élne is, de esmerek több Magyar urakat, a kik a nélkül, hogy görögül tudjanak, és tudva legyen előttök, hogy *y*-lon hegyest, magostészen, még is nagyon neheztelnének, ha vezeték nevök' végét a kis i helyett, a' hosszú farkú *y*-lon nem ékesítené.

Sokan így írják a' következő szokat: másszor, mely, (qui, quae, quod) olyan, tartománnya, mindjárt, attya, egygyütt, kiállya, de érezhető, hogy ezeket így ejtjük, *mássszor*, vagy *mely*, vagy *melyly*, *olylyan*, *tartománynya*, *mingyárt*, *atytya*, *egygyütt*, *kiállyla*, ez az utóbbi írás módja bizonyosan nem olyan szép a' szemnek, de bizonynyára szebb a' fülnek. Nagyon jó volna, ha valamelyly kettőztető jegy hozatódna bé nyomtató műhelyeinkbe, így egyaránt eleget lehetne tenni, mind a' szemnek, mind a' fülnek. Fülbe szökő dolog, p. o. hogy a' gy, puhább hang mint a' dj. Nagyon kemény ajakúak azok, a' kik a' származtatás miatt így írnak: adgyunk, ha telylyességgel ki akarják jelenteni a' származtatást, írjanak adjunk, agygyunk helyett. Meglehet, hogy hibázom, és hogy nagyon finynyás fülű vagyok, de nekem úgy tetszik, hogy az lly, nny, tty, hangok alkalmasint a' következőkhöz hasonlítanak, úgymint: lj, nj, tj, és hogy mintegy közepette állanak emezeknek, és ama valamivel puhábbaknak, a' melyekről már felylyebb szóllottam, úgymint: *lyly*, *nyny*, *tyty*. A' ggy azomba' nem közelít sem a' *gygy*-hez, sem a' *gj*-hez, de a' *gyj* inkább közelít a' *dj*-hez; és így nem tartom hibának így írni egyjütt, vagy edjütt, hanem még is legtermészetesebbnek gondolom így, egygyütt. Ezek szerint akar így írjon valaki egygyütt, akar egyjütt, akár edjütt, nem bánom, szintúgy, akar atytya, akar atja (illius pater), akár tartománnya, akár tartománynya, akár tartománja, akár kínálya, akár kínálylya, akár kínálja, nem igen törődöm rajta, de valamint nem írhatom országgyja, hanem országja, és nem írhatom ágyya vagy ágyja (lectus illius), hanem vagy ágya, vagy ágygya, vagy ágyja, úgy nem írok tartománnja, tartománnya, kínállja, kínállyla, attja, attya; hanem, vagy atytya, vagy atja (illius pater) 's a' t'. ama' két mód szerint, a' mint megmagyaráztam. Tudom hogy ezen

megfognak botránkozni némely ragasztékos urak, de már mondám hogy a' világos értelem' zavarítékjai nélkül való jó hangzású ejtés lehet tsupán igaz vezetékje a' helyes Magyar betű írásnak, melylynek fő bélyege oly jól, oly tetszetősen írni a' szokat, a' fül számára, a' mint azokat ejtenünk kell.

Végzetlenek köz mértékű szilabáink, és én ezt, valamint némelyly ugyan azon egy értelmű, de külön külön ejtések' és hajlatások' formáit, nyelvünk fő' és legkülömböztetőbb, legékeőbb tökéljei közzé számlálom, mondhatom valóban testestül, vagy testestől, és szintűgy testestől, vagy testestül. Százanként vannak az ilylyenek, nem tsak a' szavak' végén, hanem mind elején, mind közepűll. Azomba találkoznak sok meghatározott mértékű szólagjaink is. Ezen szóban, p. o. állani, soha se lehet az első tagot megperdíteni, a' két utólsót pedig nyújtani. Be örvendenének némelyly nyelveikkel küszdö nemzetek, ha ilylyen szabadsággal forgó és még is az értelem' világosságára elegendő meghatározással vezető nyelv jutott volna nékiek! Élünk tehát okos szabadságaink' kintseivel, és ne halgassunk a' szobaszenyvesekre (pedántokra) a' kik mindent fonnyadásig és öletlenségig regulázni akarnának. De más ok is van, hogy miért kell megőriznünk a' Magyar nyelvben ezen szabadságot. Ennek elő adása most nem ide tartozik, mélyebben hat és vág az belé a' nyelv' organizmuszszába. Errül, mászszor, ha élünk. —

[Füredetje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3405.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom Martz. 23d. 1817.

Kedves barátom,

Hat napi vajúdása után Múzád nem azt a' Chimaerát szülte, mellynek feje Schiller, közepe Berzsényi, hátulja Horácz, hanem olly nagy tűzű Ódát, a' mellyet csak tőled halla még a' Haza. Melly erő! Melly képek! melly nyelv! Tetszik nekem itt még az is, a' mit egykor hiba gyanánt tevék-ki neked: hogy az Alcúsz' szehémáját a' második sorokban megperdíted. Jól esik az, midőn tulajdon képünket tulajdon képünkbe nyomjuk-ki, midőn erőt lelünk magunkban eltávozni a' más nyomdokaitól. Csak hogy erre lsten kell, a' ki bennünket vezessen, az pedig téged soha el nem hágy.

Wesselényinek ime megküldöm Ódát. Az ő lelkéhez egy

Írónk sem szól úgy mint Te, mert az csupa tűz, csupa erő, csupa érzés, mint a' te énekeid. Megküldöm Szent Miklósinak is, ki felől annyit tudok most mint Te, mert nekem régen hallgat.

Az Erdélyiek még semmi Drámát nem kaptak. Döbrentei mutatta némelly Erdélyi Írónak e' tárgyban hozzá küldött bold levelét. Nem vadságból teszem ide ezt az epithetont, hanem azért mert ide épen ez a' szó illik. Az egyik Concurrans magát tartja a' legelső Tragicusnak a' ki valaha még existált, 's azt mondja Döbrenteinek, hogy ha valaki megtámadná az ő munkáját, meg felelek É.n. 'S az *én* szó a' levélben nagy E betűvel van írva. — A' Kultsár Ujságleveléből látom, hogy Virág Benedek is kiadá Hunyadi Lászlóját. Mint sűle el az annak a' nagy embernek kezében, qui nil molitur inepte, nem tudom. De félek hogy ő nem eléggé ismeretes a' Játékszínnel, 's így holmit tett, a' mit nem fogott volna tenni különben.

Az Erdélyi Kormányzéseknek van egy Secretáriusa, a' ki most felolvasá előttem egy 'Tragoediája' Skizzét. Neve Inczédi László, 's látta Göttingát és Párizst. Ez nekem egy igen közelről való rokonomat vette-el, Bárá Kemény Kisasszonyt, 's talán ez a' név vezeté a' munkára. Halld ezt. Erdélyi Leveleimben elbeszélem a' dolgot.

Hunyadi János Vajdához annyira hasonlita egy Kemény Simon nevű Vitéz, hogy a' ki a' kettőt igen jól nem ismerte, öszve tévesztethé őket. Szent-Imrénél a' Törökök irtóztató nagy számban csapnak öszve a' kevés Magyarokkal, 's el akarják fogni Hunyadi. Kemény feláldozza magát az önkényi halálra, 's kéri a' Vajdát, engedné-meg hogy az ő ruhájába öltözhessen. Hunyadi reá áll alacsonyág nélkül. Minden jól van motiválva. Kemény megjelen, a' Törökök csak ötet nyomják, 's így ő elesik, de a' Magyarok győznek, 's 20,000 török meglakol a' személyek öszvetévesztéséért. A' skizz jó. Bár az legyen a' dialogus is. A' mi Tragicusainkra el lehet mondani: adfectans grandia turget. Schillert kellene annak olvasni, 's csak Schillert, nem Kotzebuet és más silány németeket, a' ki jó Tragoediát akar írni. Kotzebue szép scenákat teremt, aber er ist ohne alle Würde. Schiller mellé Lessinget vetném, de ő neki csak két Tragoediája van. — Goethét, a' kit én imádok, azért nem nevezém, mert ő más a' görög ízlésű Tragoediában, más az újabb ízlésűben. Itt is, ott is nagy, 's nekem még nagyobb mint Schiller, kinek előttem *Don Carlota* a' legfőbb Munkája.

Erdélyi Utazásomat most dolgozom harmadikszor, hogy castigatus ad unguem legyen. Mint fogják venni az én Túladunai barátim, ők lássák; az én gondom az, hogy olly jót adjak, a' millyen tőlem kitelhetik. Mihelytt elvégzem a' Munkát, azonnal küldöm be Döbrenteihez és Kenderesihez, hogy a' hol hamis vagy csonka a' tudósítás, igazítsák-meg. Úgy tetszik, 4dikszer nem lesz szükségem dolgozni. Két Kötetet fog adni a' Munka.

Bruce, Wilson és Hutchinson a' neve annak a' három Anglusnak, a' ki [!] a' Párizsban halálra kárhoztatott La-Valettet ki szöktették mind a' fogságból mind az országból. Emlékezel mint feleltek a' fogságban.

Látád e a' Tudom. Gyűjt. 2dik Füzetét? Én negyed nap olta birom. Benne két megcsonkított Erdélyi Levelem. — Túladuna reám a' Kisfaludi Himfyjének Recensiója miatt haragudott-meg. Olvassd meg azt a' Döbr. Muzeumában és nyomban utána a' Kölcsey által dolgozott 's általam csak negyed nap olta ismert Kis Recensióját, 's látni fogod, hogy tojás és tojás egymáshoz inkább nem hasonlíthat. Én Kisfaludit nagy költőnek mondtam, seris nepotibus umbra, de a' mellett elmondtam, hogy hibás darabjai is vannak, — mint Kölcsei Kisről. Én elmondtam, hogy némelly darabjai nem illenek ide — mint Kölcsey Kisről. Én elmondtam, hogy Kisfaludiban sok alacsony 's hibás szállás van — mint Kölcsei Kisről. Fejér Prof. 19. Apr. 1815. szemembe mondtá, hogy Kisfaludi meg van általam bántva, mert való, hogy neki tízezeret adtam, de tízezeret el is vettem tőle, 's ő ime felvevé azt a' Recensiót, a' mi épen így bána Kissel. Az én Recensióm és a' Kölcseié közt csak az a' különbség van, hogy én a' magamét barátságból megküldém Kisfaludinak még a' lenyomatás előtt, hogy rajta változtathasson, Kölcsei ezt nem igen tevő Kissel. De Kis, tudom, nem neheztel ezért, Kisfaludi halálig üldöz. Ezt én nem panaszképen beszélem, hanem örvendve, hogy az ártatlanságnak így ad elégtételt a' határtalan pöffedség és a' kajánúl gyűjtött czimbora. Horvát András azt mondtá nekem egyik levelében, hogy én magasztalom Kisfaludit, de úgy hogy az ő gyalázásának sem vagyok nem nagy ellensége, 's az a' ki nekem ezt veté szememre, maga esék épen ebbe a' vétekbe, mert magasztalta Herderi fordításomat az Erd. Muzéumban,* egyéb dolgozásaim

* «Herderből, Kazinczy fordításából, Döbrentei törlé ki a sok Kazinczy-ságot.» — Döbrentei G. oldaljegyzete.

felől kimondá, hogy rosszak, 's szerette kajánsággal vádolni szívemet azért, hogy Kisfaludi 's Batsányi felől azt mondtam, a' mit ő hallani nem szeret.

Horváth Ádám megküldé nekem Keszthelyen elmondott Eclógáját. A' levelet egy *becsületes* ember feltörte a' postán, 's ismét lepecsételte. Hah, czimbora!

Élj szerencsésen, csudálva szeretett, nemes-lelkű ember!

Valaki a' Bécsi Tud. Ujságokban Horváth Ádámot közönséges elmének nevezé, 's egy nagy Úr, kit ismersz, azt mondá H. Ádámnak, hogy azt én tevém. Én három eszt. hogy nem tartom ezen Ujságleveleket, 's belé sem magam, sem más által egy betűt sem küldöttem, 's ezt a' H. Ád. felől hozott ítéletet most hallám először. Így hiszi Ruszek, hogy az ő Munkáját és a' Mondolatot is én recenseáltam. Vetted e legközelebb Kisfaludinak Ruszekhez írt levelét az én levelemben?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

3406.

Molnár György — Kazinczynak.

Tekéntetes Ur!

kedves Uram Eöcsém!

A' fiaimnak most két Hétiig Vacatziójok lévén, eőket az Ünnepre haza hozatom, méltóztassanak a' kis Leányomat is ez úttal haza botsátani, eőtet is a' fiaimmal vissza fogom beölts kórmányok alá küldeni, csak olyan köntösöket és fejér Ruhákat, czipelőket hozzon el, melyekre két három hétiig ithon szüksége lessz és az ágybeliből is annyit, mely az útban szükséges. Magam mentem volna a' Tekéntetes Úr és Eő Nga tiszteletekre, és a' Fiam mostani Examenekre, de más terheseb foglalatoságom nem engedte, igen kérném kedves Uram Eötsémet, hogy ha ideje volna, méltóztatna eőket meghalgtani a' 28d. P[rae]sentis tartandó examenbe, és egy két sor irással tudósítani, mitsoda előmenetelt tettek, gratiáját nagy köszönettel venném, Nina Leányom maga viseletéről is tudósítását alázatosan ki kérem, a' ki Feleségem tiszteletét az én tiszteletemmel együtt

mind a' Tekéntetes úr, mind a' Grófné Eő Nagysága részekre itt rekesztvén, Úri betses favoriba ajánlva, álhatatosan vagyok

A' Tekintetes Úr

kedves Uram Eötsémnek

Leveleken 25ta Martii 1817

alázatos szolgálja

Mólnár György.

Tekéntetes Szunyoghy Farkas Úr terhes betegségbe van, azért nem mehet Antal Eötsém is tiszteletekre ez úttal.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3407.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Senki sem akar fizetni: mind azt mondja, és nevezetesen a' többek után B e k a is, hogy a' járó marháiktól akármennyire koplalnak is, meg nem fosztják magokat. Magamtól tehát semmit nem tehetvén, újjabban fogom Fő Szolga Bíró Patay Urat Executióra meg kérni. Mert már beszélgettem vólt véle, de mind ketten úgy gondolkodtunk, hogy mivel a' Vármegyében a' szükség oly nagy, hogy annak enyhítésére, és nevezetesen a' szegénységnek az éhhalástól való megmentésére a' Vármegye már ezer köből gabonát vásárlott és osztott ki, ha a' Tekintetes Urak részére insenuálandó Executio tsak az Ord. V. Ispány Urnak be jelentődik is, contramandaltatja. Erről már régen akartam tudósítani a' Tekintetes Urat, de azzal haladt ennyire, hogy Fekete László, — a' ki a' minap az Orosz Erdő [!] részéről hozott két köből gabonát — mindég azt beszéllte, hogy elmegyen a' Tekintetes Urhoz 's a' Jószág' ki árendálása iránt próbát teszen. azomban addig halasztgatta, hogy már most itt kapván Jószágot, a' menetelről letett. Ez az oka, hogy a' Fő Szolga Bíró Úr válasza, mellyet most a' róka bőrökkel együtt küldök, illy régen hever. Azonban hólnap Madán külömben is Vásár leszsz, én is átal menvén, az executióra T[ö]r[vé]nyt kérek. és a következőkről a' Tekintetes Urat tudósítani el nem mulatom.

A' Szénából semmi sem költ el. Fél esztendei Regáléból van itt a' Tekintetes Ur részére 5 F. 33 xr., ezt küldöm. 10 F. 48 xr tiz 'sák' árában fizetődött, egy részre 16 F. 21 xr. a' Competentia.

A' Rumi Monumentaiból a' 85 Frtot elküldtem. első darabot is ugyan annyit méltóztassék a' Tekintetes Ur küldeni. igen jó lenne, ha 12-a May Kallóba küldhetné a' Tekintetes Ur.

Többire Uri Gratiajába ajánlott állhatatos Tisztelettel maradtam A' Tekintetes Urnak

Petneházán 25-a Mart. 817.

alázatos szolgája
Szűts Dániel mpr.

Dózina Tengeri, a' mint Beka elő adja, mikor a' Csús Tengerit elvitték, akkor maradt, melyet Kapi egy köböllel szemül kifizetvén, Tekintetes Kazinczy Jó'sef Ur részére elvitték.

[Eredetije Beeske Bálint hírtokában.]

3408.

Kazinczy -- Döbrentei Gábornak.

Széphalom Márz. 26d. 1817.

Édes, édes barátom.

Melly rettegésektől szabadíta-meg leveled! Sem neked, sem Lajosnak, sem Csereinek, sem Lottinak, sem Farkasnak nem vehetvén leveleiteket, már azt is gondoltam a' mi nekem írtóztató. -- Nézd mint kezdődik, hozzád Epistolám:

Elhallgatál, 's sem szíved, sem kesergő
Vádjaim nem tudnak felriasztani.
Hogyan? 'S te nem vagy már az a' mi voltál?
Én a' mi voltam, többé nem vagyok?
Szabad vala engem egykor nem szeretned;
Azt (tudnillik szeretetedet) szíved adta nekem, nem becesem.
De most, midőn már hírtam, most, midőn az
Tulajdonom nekem, vissza ragadnod
Erőszak nélkül többé nem lehet.

A többi még nem kész. De azon leszek hogy minél előbb elkészülhessen, hogy minél előbb vehessd.

Erdélyi Levelcímet most 3dikszor dolgozom újra, 's ma épen Gáldtön vagyok. Mennyivel jobb ez a' második az elsőnél! Ha szükség lesz reá, újra dolgozom 4szer is; de talán nem lesz szükség, 's elég lesz ha kipótolom, megigazítom.

Cserei Farkasra nagyon haragszom hogy nem teszi a' mit óhajtok. Azt írtam neki mikor megholt a' felesége, a' mit Catull mond: Et quod vides perisse perditum puta. Neki *kell* házasodni, akar akarja, akar nem. 'S tehet e jobbat mintha azt teszi a' mit javasunk?

Wesselényinek a' baját megjövendölé feleségem. Mire való az az Istenekért, hogy az Erdély, hogy a' Magyar Ország első ifja elrontja magát? Írtózva olvastam-el soraidat. Barátom, ha Miklósnak baja talál lenni, az én életem' eggyik első szerencsésjétől 's örömétől lesz megfosztva, mert én őtet és heneteiket úgy szeretlek mintha testvéreim volnának. ---

Katilináriám már eddig kezében lesznek. De a' Nyelvrontókat nem ígérhetem, mert most az Erd. Levelek 's az Ersch Encyclopaediájába felveendő *Magyarische Sprache és Literatur* Articulus fog elfoglalni. Az pedig sok dolgot ad.

Ki az a' Rigyczai Kovács? hogy lebukjam előtte, hogy őtet imádjám. . . . Barátom, hasonlítsd össze a' te Muzéumodat és a' Pesti Tudom. Gyűjteményt, 's kérdd magadtól, mellyik jobb. Rettenetes dolog volna az, ha ez a' te becses Journáloed elakadna. Én azt óhajtom, hogy ha te Lajosoddal mégy, más valaki folytassa, de meg ne akadjon, meg ne szűnjön.

A' Museum Napoleont nem vehetem 1.) mert nincs pénzem. 2.) mert ki vannak vágva a' képek. 3.) Isten tudja hány kötet jó még utána. Én nem mondtam hogy só árútatik a' Vajda-Hunyadi palotában, hanem hogy a' palotában (és a' palota előtt) eladó vas, eladó só van lerakva.

Az Orczy Epistolájába illenek a' sok békák, mert a' hely még dög béléstől bűdös bográcsot is kívánt. De tehát ne vedd-fel ezt. A' Csereihez írt ime itt megyen.

Ma veszem levelét. Cserezhnyés Bibliothecárius Űrnak, Gróf Haller Jánosnak azon hírel hogy Baumgarten megjött, és a' Téli Horvát Andrásnak, a' történeteknek következéséül, de barátságosan. Ölellek, esökollak bonneteket, édes barátaim, mind! mind!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3409.

Kazinczy — Horváth Andrásnak.

Tisztelendő Horvát András Úrnak

Kazinczy Ferencz baráti idvezletét.

'S mit árt az, szívesen tisztelt, szívesen szeretett férjji, hogy mi perlének egymással? Ezek a' vetélkedések, úgy mondod, elvonnak bennünket jobb dolgozásainktól, elménket elkészerítik, és ott is kipattantanak, a' hol az efféléktől leginkább tartózkodánk. — Való a' mit mondasz, de 'Te a' dolgot csak egyik oldaláról tekinted. A' jobb ember tiszteli annak nem-akart bántásait, a' kit a' jónak ismert ügy' védelme elkapott. És nem nyereség e az, hogy 'Te is, én is, türelmesebbekké leheténk egymás eránt? hogy 'Te is, én is, most még nagyobb vigyázással írunk?

Attól látszol tartani, hogy leveledet a' Közönség elébe viszem. — Én később vagyok rossz írónak nézettetni mint megvetést érdemlő embernek.

Oh igen, édes barátom, tisztelnünk kell a' Szokást, 's őrizkednünk kell a' Philologiai álmódosításoktól. Grammaticae loqui non est semper latine loqui, 's Labériusz és Maecénasz elijeszthetnek bennünket. De hányszor látánk már, hogy ezek a' Philologiai álmódosítások eltolták a' Szokást, és hogy a' Szokás' imádói is megvallák, hogy bálványok őket megcsalta? 'S ha jól esett hogy életbe hozánk az *évet* és *nőt* és *hölgyet*, miért ne hozzuk a' *bakót* is, a' hova az állik? 'S ha jó a' *vágy* a' *vágyás* helyett, miért nem jó az az *árny* és *törzs*? A' *fazékból* nem csinállok *fazt*, mint 'Te nem a' *fűzűsből* *fázt*. — De ezeket majd bővebben a' Közönségnek.

A' Tudom. Gyűjtemény' megjelenésének nagyon örvendek. Nemzetiség az a' mit czélül veve, 's szentebbet nem vehete. Csak hogy a' nemzetiség bajusz ne legyen, 's szijas nadrág: mert nekem sem ez sem az soha nem lesz.

Gyönyörrel olvasám a' 2dik kötetben a' Rudinai Apát' Értekezését. Engem szerctettel tölte-el ez eránt, a' kit eddig csak tiszteltem. Lássd, barátom, ennek a' nemes-lelkű embernek példáján, ha nem használ e rontani a' Nyelvet. Így bán a' mi próbatételeinkkel az, a' kit el nem foglalt a' czimbora' lelke. — Örvendék, háromszorosan örvendék az én Kisem' Versei' Recenziójokon is: először

Kis miatt, másodszer Kőlcsey miatt, ki itt mint egy lelkes, nagy-tanulósú, 's szabad és bátor ember jelene-meg, harmadszor magam miatt. A' Kist illető gáncok engemet illetnek, mert én vagyok a' Kiadó; de nekem kedves ez a' gáncs. Olvassd ezt a' Recenziót, és a' Himfy' Szerelmeiét, 's látni fogod, hogy mony nem lehet hasonlóbb a' monyhoz. De Kis nem fogja neheztelessel, sőt nem fogja öröm nélkül olvasni a' Recenziót, noha Kőlcsey neki tízezeret ad, 's tőle tízezeret veszen. Rendesok vagyunk mi a' mi magasztalásainkkal, gáncsainkkal. Kapjon az egyyiken, rettegje a' másikat, a' ki nem tudja mit ér mind az egyyik mind a' másik. Élj szerencsésen, érdemes barátom, 's tarts meg becses emlékezetedben. Tek. Takács Úrnak mutassd-be tiszteletemet. — Széphalom, April 3d. 1817.

[Éredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3410.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kedves Uram Bátyám!

Az anyám tegnap este hozzá-be Kedves Uram Bátyám' rég várt levelét, 's azt Vitkovicsunk és Kőlcseynek hamarább olvasák mint én, 's mindnyájan forróan örvendettünk a' tudósításnak az Erdélyi Levelek felől. Nyugtalan várom az időt hogy Lasztóczon 's onnan Kedves Uram Bátyámnál megjelenhessek; 's azt ígérem magamnak; hogy minekutána az Uram Bátyám társaságától több hónapokig el voltam mellözve, közlöttemre nem nyerhetvén feleletet, ezen elmellőztetésért gazdagon fogok megjutalmaztatni. Úgy remélem, hogy e' hónap közepe felé indulnom leendhet. De sietnem kell is: feleségem napról napra nehezebb. Az idvezséges kívánságot alázatosan köszönöm. Kriska érdemi, hogy köszönjem!

A' mi Kőlcseynek, ki egy levélben azt írta hozzám, hogy ő Csekében nem csak a' Literaturának, de még barátainak is kénytelen meghalni, én beszéllém arra, hogy birtokát tégye Arendaba 's lakni Pestre jöjjen. Milyen vala örömem, midőn Januariushban valamelyik napnak alkonyadtakor egy ismeretlen lépe be hozzám, 's ez az ismeretlen Debreczeni gubában és hajússzal! Ferink volt! Péczelen egynéhány hetet múlata. Még ott az vala mind neki, mind nekem óhajtásunk, hogy bár valamely officiosus állapotba léphetne, 's én még akkor azt javaslám, hogy Kultsárnak Segéde próbáljon

lenni. Bejövén Pestre, a' proba próbálgatva volt; de Ferit tartalékok fogák el Kultsártól, 's ugy vevém észre, ezt is hasonlóan amattól. Két holnapig maradt függőben a' dolog. Végül Vitkovics barátunk közbenereszkedései után Kölceynk Kultsárnál vesz kosztot, 's azt ujságainak extrahalásában, fordítgatásában — a' mulatságok körül Tóth L. dolgozik — segíli. Üres óráiban pedig a' Tud. Gyűjteményt gazdagítja. Előre lehetett képzelnünk, hogy Kedves Uram Bátyám a' Kis Recenziójának örvendeni fog. Így a Csonkaiénak, így 's még sokkal inkább a' Berzsenyiének, mellyek közül az első már kinyomtatva van, az utóbb [!] pedig az Aprili Kötetben lesz felvéve. Ezen Recenziók gondolatról gondolatra az Uram Bátyáméi, de Kölceytől kevesebb kíméléssel. S' íme az igazságtalanok! A' legtöbbször, Iróktól és olvasóktól, szeretettel fogadtatnak. Így kell recenseálni, így, így! Prof. Fejér ezt sikoltozza szüntelen. Kis és Berzsenyi mint érzendik magokat, kivált Berzsenyi, a' ki több oldalairól van megemlékezve, — hogy gyakran sokat mondani akaró expressiójiban nincs mondás semmi, mint dithyrambok lángkörében ... ragyogó dagályát tarka pórázon nyögje stbb. hogy ódái olykor *nugae canorae*, hogy a' csatináz etc. etc. hogy a' Rege etc. etc. hogy a' levelek etc. etc. — A' szertelen tolerancia cselekszi, hogy az olyan darabok is felvételre érdemesítetnek, mint Czinke Uram Recenziója. Percsenyi a' Vármegyéje geographiáját szedé versbe, 's Prof. Fejér még azt is ajánlá: nem kell egy író is elkedvelleteni; úgymond. Azt méltóztatik tudni Kedves Uram Bátyám, hogy Trattner minden holnapban literatori vacsorát ad 's a' tudományos Gyűjtők ott veszik fel — a' megjelenendő darabok áldomáspharát. De szóval többet. Papírosom fogy.

Gyarmathi Lexiconának itt még nincs híre. Ha *lehet!* megveszem 's látni fogjuk.

Boldog innepeket!

Pest, April. 5. 817.

[Eredetije a Szemere-tár VII. kötetében.]

3411.

Gr. Dessewffy József --- Kazinczynak.

Kassárúl, Ápril. 5ikén 1817.

Kedves Barátom!

Hogy semmi se hibázzon a' Vay Úrnak velem való levelezésébül, íme azon elsőbb levelét, a' melylyet feledékenységébül el nem küldöttem néked, vedd mostanában pótolékkul. Fogsz emlékezni, hogy ő leveleimet, mint rosszszaságonnak anynyi tanúbizonyosságait, a' jövőndő számára megakarja tartani, és így mivel előre látom, hogy ez ez, épen rossz és hamis lelke miatt maholnap nagy úrrá válándó ember hajlandó lehetne azt, a' mit ő nekem írt, részben eltitkolni, azért keresek minden esetre betsüiletem és az igazság óltalmára nálad menedéket; esmérvön nemes lelkeket, és tudván, hogy a' szíves barátság jussai többet nyomnak előtted az atyaliságnál. Ő még e' szempillantatig ki nem fizetett engemet, holott a' Rudistul még tavaly Oktoberben által vett tartozás írásbéli Contraktus szerint úgy van, hogy Budits nékem Kassán, a' múlt 1816ik Esztendő 16-ik Novemberében tartozom [!] minden logkissebb költségem nélkül adósságát lefizetni.

Akárhogy kívánjam is magamat vádolni és mentegezni Vay Urat, még sem vehetem magamat reá, hogy az ő logikáját az emberséges emberek logikájának tartsam; és vagy nem tudnám mi a' logika, vagy nem mi a' betsület, ha helyesnek tarthatnám ezt ez okoskodást: «Kunt engem ki nem fizet, és így én se fizetem ki Dessewffit.» Ha elegendő volna arra, hogy valaki emberséges ember legyen, az, hogy a' zsebe felett megaranyozolt kulcs függjön, és hogy a' pelséljén négy vagy öt czimer a' planeták darabontjai módjára a' fő Czimert mint valami planetát körül vegyék, Vay Úr bizonyosan egy igen betsületes ember volna. Sed ego virtutem non verba puto, ut lucum ligna. Nem a' nem fizetés, hanem az a' kinyilatkoztatás, hogy azzal nem tartozik, betsteleníti Vay Urat, és akárki kárával tette volna is ezen kinyilatkoztatást, egy formán betstelenítette volna magát. Egy szót sem többé errül a' tárgyrul egész életemben, mert ki van merítve, és nem szolgált egyébre, hanem csak egy alávaló léleknek esmertetésére, és a' hasonlatosságnál fogva nagyobb megelégedésemre a' magaméval, és így bizonyosan többet nyerek, mint vesztetem.

Most forgatom a' Gyűjteményt; az a' szerző, a' ki ott a' Nemzeti Kulturárúl ír, egy kevéssé nehézkes. Folnesics Ur, Pestalótzý ellen buzogván, sok helyesek köz't a' melylyeket felhord, nagyon meszsze megy buzgóságában. A' Nemzetiségrúl írott darab tárgyának mélysége zavarba láttatik hozni a' szerzője képzelődését. A' Hunyady János Kritikája nagyon felületes, de azért nem csinos.

Vive, vale et scribe

Tuo Pipsz mpr.

U. I. Szerentsés innepeket, húsvét keddjén indulok Sz. Mihályra.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3412.

Kazinczy Dénes — Kazinczy Ferencznek.

Kedves Bátyám Uram!

A' Felséges Császár születése napján a' Püspök 's Nagy Prépost Gróf Csáky László Úr fényes Bált adott. Erre a' distinctióból lévők mind meg voltak híva. Az volt benne különös, hogy az Administratorral mindenek nagy meg vetéssel bántak, úgy hogy a' maga veszedelmét abból is jövendőlhetta. Annyit legalább tapasztalhatott, hogy reá senki sem ügyelt, a' helyett, hogy az előtt minden közönséges mulatságokban nagy megkülömböztetéssel, 's tánczólo helyyeken pedig trombita szóval fogadtatott. — Péchy Sándorné is jelen volt, 's mint a' kinek ereiben a' Molnár Borbála forma Poetai vér buzog, ezen alkalmatosságra Verseket írt. Imé közlöm; a' végső Vers miatt nem minden olvashatja, 's ki szerzette, annyival inkább nem tudhatja.

A' Bécsi Diariumban a' Bécsbe megérkeztek között van Mart. 15kén Gróf Rhédei Lajos mint Fő Ispán. A' későbbi Újságban ez van szóról szóra:

Berichtigung: *In No. 64 dieser Zeitung ward bey dem am 15ten März angekommenen Herrn Ludwig Grafen Rhédei irríg Obergespann, statt Administrator gesetzt.*

Ebben az a' legkülönösebb, hogy Szegényen éppen akkor történik ez is, midőn különben is a' vérét szopják.

Gróf Rhédei Bécsben van, 's még dolga nem végződik, ott marad. — Juricskay Rhédei Ferivel¹ most indulnak utánna. — Most

¹ E nevet később kihúzta Kazinczy D.

Ujság nincs. Jó reménységgel várjuk a' dolgok kimenetelét. Jósival, Palival kérem ezen Levelemet közleni: ¹ Irtam nekik is. —

Sophiet tisztetem. A' Gyerekeket csókolom. Adieu! Juricskay a' K. Commissariust deferálta, hogy nem annyira Commissarius, mint a' Delatorok Prokátora volt.

Várad Húsvét 2dik napján [ápr. 7.] 1817.

Gróf Csáky a' Püspök adott egy Bált,
Elég fényes volt, azért pedig kivált,
Hogy itt a' Férjfiak mind magyarosan
Voltak öltözve szépen, 's csinosan

A' Házi Gazda a' Vendégeihez
Nyájas, 's szíves volt mindenhez,
Itt kiki kedvére múlathatott,
De egy nem várt dolgon is bámúlhatott.

Mert hogy Gróf Rhédei későbbben érkezett,
Mint máskor, most senki sem örvendezett.
Sőt azt lehetett itt észre venni,
Hogy ötet kezdik már fel sem venni.

Egy Ember Zemplén Vármegyéből,
Ki indult mostan lakó helyéből. —
Ott sokakat le ütött, most itt jár.
Nem kell tréfálni, — nagyon közel van már.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3413.

Sz G — Kazinczynak.

Vátz die 8a Apr. 1817.

Kedves régi Jó Barátom!

A' múlt Januariusnak 17dik napján Postán hozzám útasított barátságos Leveledet azon hólnapnak 29kén vettem. A' Feleségem tüdőgyulladásba szenyvedvén azon hólnap kezdetétől fogva, már akkor ugyan jobban volt, de azon nyavalyába a' jobb kezét elvesztette, 's noha mindent elkövetett a' Doctor körülötte, de az Újjait mind ez

¹ E mondatot Kazinczy D. szintén kitörülte.

ideig sem használhattya. — Már a' Budai Fürdőbe kell küldenem, mihelyt az idő melegszik.

A' közelébbi Pesti Vásár alkalmatosságával megkerestem Vay Consiliariust, 's általadtam néki a' Laúró Praefectus munkáit, a' maga tulajdon Irásait. Az Elsőnek titulussa ez: Religio Scripturaria, a' Censor crisisére tett feleletével, a' *második* ez: Sensa eorum, qui negant in Ecclesia Cristiana a' Christo institutam fuisse Hierarchiam, a' harmadik, Pesti Theologiae Professornak Fejér György Theológiájára tett Observatióji, a' ki a' többek között azt mondja, hogy az invincibilis hibáért senkit se kárhoztathat el az Isten. a' Praefectus tehát fel veszi, 's kérdésbe teszi mi az az Invincibilis error? 's mutogatja hogy a' nevelés principiumi azok az invincibilis hibázások — kárhoztatja a' propagandára tett fundatiokat. Az első Munkáját subscribálta, 's azt minden kételkedés nélkül kilehetne nyomtatni; mivel épen nem sérti benne a' Római Catholicusokat, de megmondottam a' Consiliáriusnak, hogy itt körülbelöl nem lehet ki nyomtatni, oly nagyon vigyáznak reá a' Papok. Néki sok módja van a' ki nyomtattatásába. Bártsak az a' Pataki Typográphia nyomtatna már valami Jó könyvet; de a' Szathmári Theológiáját ki vévén, még nem tudok valamire való Munkát, a' mely ott jött volna ki.

Hogy üres Papirost ne küldjek, ime ide irom azon Megköszönést, mellyet közelébb Gáspár napjára irtam azon Praefectusnak:

Hálaadó Áldozat.

mely

készítettett Tekint. Laúró Gáspárnak, a' Vátzi Püspöki Uradalom tellyeshatalmú Praefectusának betses Nevenapjára.

Készítette 's az Égre botsátotta a' Vátzi Reformata Gyülekezetnek mostani Lelki Pásztora Sz. G. die 6a Jan. 1817.

Az Irás emleget egy nagy történetet

Midőn a' Jézusról tett emlékezetet;

A' ki Bethlehembe egy Szűztől született,

'S Némely Bölcséktől is híven tiszteltetett. Máté 2: 1, 2, 3.

Ezek a' Szent Földre Napkeletről mentek,

Egy Tsillagtól mivel oda vezettettek.

Hányan vóltak? akkor fel nem jegyeztetett,

De idővel számok háromra tétetett.

Az Irás nevezi őket tsak Bölcseneknek,
 Királyoknak végre elkereszteltettek. *a.*
 Hadjuk rá! az első mondatik Gáspárnak,
 Másik neveztetik hívő Boldisárnak,
 Harmadik Menyhártnak. (a' Kalendaristák
 Igy említik) mások már canonisálták.
 Ezek között *Gáspár* egy oly Úrnak neve,
 Ki a' Bölts nevére érdemessé leve.
 Bölts az Irásába, bölts vezérlésébe,
 Egy nagy Urodalom elrendelésébe.
 Misézek hát érte hálaadásommal,
 Az Egeket áldván buzgólkodásommal!
 A' hálaadásnak Poharát felvészem. Sölt. 116: 13, 17.
 'S az Egek Urának eleibe tészem —
 Kérvén a' Jó Istent tovább is éltesse,
 Az Embert, Emberrel hogy becsültethesse.
 Jó példája által tüköre lehessen
 E' városnak, 's velle sokszor jól tehessen.
 Kedves Bortsáját is ki házasithassa
 'S még Unokáit is ő benne láthassa!

Örökké élj 's vigan töltsed e Napodat *Dán. 3: 9.*
 Gáspárral keresd fel drága Jézusodat.
 Ő tégedet megvett, † Te őtet bé vetted † *Tirus. 2: 14.*
 Mihelyt tanítását, 's példáját követted.
 Ha érdemét hitted, 's buzgón emlegetted *b.*
 Ekkor Kenyér alatt Szent Testét megetted. † *Kor. 11: 26.*
 Háladás Pohara, a' melyet bé veszünk † *Kor. 10: 16.*
 Háladás Kenyere, a' mellyet megeszünk. † *Kor. 10: 17.*
 E' háladás Tulka tétetik Szívünkkel
 Mint Istennek tettsző Lelki jobb kezünkkel.
 Ne vedd Neved napján rozsosz Neven, de ved el
 E' tsekély Verseket, 's méregesd elméddel;
 'S mint tisztellek, látván szerető Sziveddel,
 Szerető Szivemnek e' Zálogát ted el.

a. Tagadja Mantuanus Barát hogy királyok lettek volna, ezen Verseibe :

Nec Reges ut opinor erant: Nec enim tacuissent
 Historiae Sacrae Auctores: genus istud honoris,
 Inter Mortales, quo non sublimius ullum:
 Adde, quod Herodes, ut Magnificentia Regum
 Postulat, hospitibus tantis regale dedisset
 Hospitium, Secumque Lares duxisset in amplos.

b. Tiszt. Pater Hosschius Jesuita, a' Jézus szenvedéseiről írott Elegiába szépen le irván e' Szenyvedést, illy kérdést tészen a' Jó Keresztyénhez: Ezeket így tudván, mit adsz vissza Jézusodnak, éretted lett szenyvedéséért? Nem kívánnya, hogy tövissel sebesítsed fejedet, meztláb, vagy más módon sanyargassad magadat, hanem —

Plagarum tantum te vult meminisse Suarum,
 Quis minor est autem, quam meminisse labor?
 Hoc satis est illi, si tu, quae vulnera pro te
 Saucius ille tulit corpore, Mente geras.
 Jézusod te tölled tsupán ezt kívánnya,
 Szenyvedését elméd gyakran vesse, 's hánynya.
 Ennél könnyebb dolog vallyon mi lehetne?
 Nints hát oka, Szived mért nem engedhetne!
 A' mely kint testébe visele, azt kéri,
 Te Sziveden viseld, ő azzal megéri.

Ite Versiculi iam Missa est.

Által adta ezt a' Praefectus Balog Cápitanbéli Úrnak, hogy tegye alája az Observatióit. De még nints tudtomra, hogy valamit írt volna reá. A' mi Jó Püspökünk meghólt 4a Febr., 's az ólta a' Praefectussal tsak kétszer beszéltem — Tegnap ezt az Ujságot hal-lottam, hogy a' Püspökök el vesztk a' magok Jóságokat, 's Fixum rendeltetik fizetésül. Hát mit szült a' Feleséged? Éljetek szeren-csésen!!

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3414.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolosvár, April 9. 1817.

Kedves Barátom,

Szerencsétlen vagyok, hogy Erdélyből neked a' leg nemesb lelkek halálát kell írnom. Pataky, Kerekes, Sipos, — most, most, édes Barátom, könnyeim legördülnek, — Gróf Teleki József, a' Consiliarius hala-meg. Tegnap előtt, 7dikén, ebéd felett hallám ujra, hogy felette rosszúl van. Nekem az ebéd nem kelle. Felkelyén az asztaltól, siettem a' Gróf szállására, bizonyosan megtudni mint van. 'S midőn a' grádicson felakarék menni, egy előmbe jövő Cancellistája azt mondá: megholt!! Lelkem és szívem elhalának. Holt embert soha se szoktam nézni, itt felkiálték; mennem kell, hogy még halva is láthassam! 'S előttem fekvék, halottas ágyában, a' nagy lelkű, nemes szívű férjfi, kit én, minkeutánna a' mult télen vele közelebből megismerkedtem, a' legforróbb indulattal tiszteltem. Könnyeim lehullának, zokogás fogott-el. Ott állának sokan, rokonok, barátok, én azokat nem látám. Homályban valának szemeim. Elfogott a' fájdalom, mert mélyen érzém, hogy Erdély nagyobb emberét most nem veszthette-el. Gróf Toroczkaíné, a' holt feleségének testvére, felém jöve; oda van a' derék ember, mondá, 's én nem válaszolhattam, zokogva hagytam-el a' szobát, mert a' mély fájdalom magányt keres.

Tudod, tisztelettel töltünk-el Gr. Teleki József iránt, Julius 3dikán 1816, midőn nála valánk. 'S melly szépen kezdette ő itten Consiliariusi hivatalát! Tisztelte és becsüllte minden. Erdélyben most nagy éhség lévén, itt két közel lévő faluban, szegényebb Nemesek szolgáló embereit tápláltatta Rumford levesével. Példája után gerjedének-fel B. Wesselényi Miklós, Gr. Gyulai Lajos, Gr. Vass György, Gr. Bethlen Ádám, Gr. Kendeffy Ádám, a' két B. Bánffy 's Gr. Bethlen József, kik 100 szegénynek, éhséggel küszködőnek a' jövő aratásig való tápláltatását egy holnap olta magokra vállalák.

Mondják, hogy Gr. Telekinek fantazirozása, sokszor a' szegények állapotja, a' Nemzetiség, az Igasság lelkiisméret szerint való kiszolgáltatása volt. Ezek valának tehát legbelsőbb gondjai. 'S ki ne értse ezek alá atyai, férjfi jóságát, mert ama virtusok ezekkel együtt vannak. Ah! sikoltoza fel ájúlkozó Özvegye, az én férjem e' világ

számára nagyon tökéletes volt. Tegnap ott valék a' Grófnénál. Szaggató fájdalmai nagysága miatt nem sirhat.

Ma délután 5 órakor lesz a' temetés. Ne kívánj most tölem többet. Most zúg a' harang az egész városban felette, engem ez magamon kívül ragad, többet nem irhatom [!]. Erdély nem vesztette nagyobb emberét. Tartson Téged az Isten! Mind meghalnak a' nemes lelkek, az alávalók dorhézolnak a' Haza vesztére. Gr. Teleki 39 esztendő volt!
Döbrenteid mpr.

Kívül: 1

Kolozsvár.

Tekintetes Kazinczi Kazinczy Ferencz Urnak, több Vármegyék Tábla-Birájának. Debreczen, Tokaj, S. A. Ujhely. Széphalom.

[Eredetije a M. Tud Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3415.

Nagyváthy János — Kazineczynak.

Csurgó 10. Apr. 1817.

Kedveilt Barátom!

Hogy Házi sorsomat inkább kívánod tudni, mint más egyebet, azt mutatja, hogy jószívű Magyar ember vagy. Ezeket írom tehát feleletül kérdéseidre:

Én nem tudtam soha megházasodni. Tízennyóltz esztendőktől fogva magános és független életet élek. Még csak a' vágyódás se fordult meg szívemben soha az eránt, hogy szolgálatba mentem volna, annyira jól laktam néhai Directori hivatalommal. Azonban mégis abban való nem épen érdem nélkül való szolgálatom szerzette azt a' kis életemig tartó Inscriptiót, a' melly Világ játékává nem hagyott lenni. Termesztek, tenyésztetek, plántálok, öntözök, porhálok, és gyomlállok. Kicsiny szántóföldem kenyeret, és házam végébe plántált szőlöm, magannak, és cselédimnek bort ad. Gyümölcseim, nekem is teremnek, nem csak az Unokáknak, mint Virgil állítja. Virágjaim, és Méheim megengesztelnek még a' rosszak eránt-is. A' sok próbatevések malmimat egészen elfelejtetik velem. Ezek mellett, ha nem tartozom is vele, folyvást dolgozgom 32. esztendők előtt kezdett Munkáimat. A' Gazdaságban egészet akarok össze

1 A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

állítani a' tsupa Praxisból. A' Practicus Mezei Gazda 2. kötetben kész, a' Házi Gazdasszony kész. A' Gazda Tiszt most van az összeállításban. A' Haza gazdálkodása (Oeconomia Statistica Hung.) kész. Talán ha az Úr Isten éltet, két esztendőök alatt többet tudsz felölök: addig pedig a' legmeghittebb Barátodnak se mondj felölök semmit. Tudom is hogy ezzel sajnállanád szívelő barátodat megkeseríteni. Fogadott gyermekcim vannak hárman. Két unokáim az ötsémről. Tizenegy esztendőktől oltá hijjában költöttem rájok. A' harminadik egy 16. esztendős igen szép és jó Leánykám, örökbe fogadtam el 2. esztendős korában haldokló Annyától. Ezt a' Sorsot vonta ki Barátod a' Világ Játékfazezából.

Levelemet nem úgy értetted, és nem is úgy fogadtad el, a' mint én gondoltam és irtam. Mikor az Ujjszók tárja képét megküldöttem, nem szándékom volt neked ujjszót irni hozzád; hanem közkivánságot, és nagy szükségel. Mikor pedig a' Nyelvkedvellők villongásától való kedvetlenség fogott bennem, a' te magad megmartzongolt szived volt a' Nemző. A' Mondolati számár oldalára függesztett jelek engem igen megháborítottak, és maig-is megháborodva tartanak. Kellé valljon a' Philologusnak az ember' belső tulajdonságait gunyolni? Mit tartozik a' te Poëtai Lelked, és tehetőség a' Grammatikához?

Ehez képest újra kérlek, állj nemes bosszút magadért, és dolgozz Szótárt. Erre legnagyobb szükség van. Én hallom, mit kívánnak tőled a' Jók: és látom, mi fedi fel a' Nyelv ellenségei gyűlözetjét. Ezek sokan vannak: mert Papokból áll [!], minden Vallás különbözőzése nélkül. Soha ezekkel az Író nem bír, hanem az olvasó Publicum: és soha az Architectus nem fog az által szebben, és jobban építeni, ha csak a' Magyar Jobbágyokat korbátsolja a' törvény ellen való építésért. Ne bánts Édes Barátom senkit. Megmarad azért az Építés törvényje, ha szinte Kurdi Somogyi üstökkel építési viskóját.

Én magam is szeretném: de más sok ezerekis, mit tsinálsz te, és miért így vagy amúgy, látni. Olvasok én eleget: de nem mindent értek, hát más? annyit sem. A' mit értek, és már ki van fejtődve, elfogadom örömmel. A' minnek pedig okát el nem találok, úgy nézem mint az előszöri Anya a' Burokban való magzatot, örül neki: de fájdalmas kívánsága ez által meg nem tsendesül. Egy szóval én életemben kívánom azt a' kintset birni, a' mit a' Te sok törődésed, az én Unokáimnak gyűjtött: mert azt csak hidd el, hogy azt a' gyűjteményt csak azok fogják fel venni — láb alól.

Vagy neveted vagy tsudállod hogy én már második Levelemben is ezt a' bakot nyúzom. Ne tsináld egyiketis, hanem tsak azt gondold meg, hogy a' te Barátod, és más sok százan, nem érkeznek philologizálni, más dolgaik miatt: a' mellyek miatt a' Magyar Músák olvasására az időt is tsak lopniok kell. Éld gyönyörűséggel öreg napjaidat, és szeresd tovább is hasonló ősz barátodat

Nagyváthyt mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3416.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Mire ezen levelem kezedhez megy, már akkor örvendezni fogsz atyai szereteted' új tárgyának. Mit kívánhat jó embernek jó ember jobbat mint az ilyen szép, az ilyen szent, 's az illy közhasznú örömmel tartósságát 's tökéletesedését: 's kinek kívánhatnám én ezt inkább, mint Neked és Feleségednek?

Epigrammád szép; de melly szép kivált Buczyhoz írt leveled! Bizony Horátsz irigyelve nézi 50 esztendőn túl sőt a' 60hoz közel lelkedet illy szépen lángolni, 's elmédet illy ifjúi erővel bírni! Oh soká és sokszor legyen még örömed illy jeles szüleményeket adni, 's a' Szépnek kedvelőit velek gyönyörködtetni!

Kölcsey' recenziója lehetetlen hogy Neked vagy akárkinek jobban tetszhetnék mint nekem. Melly tiszta ízlés, mely érett ész, melly józan és szelíd critica! Vajha sokan volnának, a' kik a' Poesis' műveihez úgy értenének mint ő; vajha sokképen közölné lelkét, és gyűjtana sokakat példájával!

A' Keszthelyi Heliconról Lajosom is egy két szót írtt. Principalisa Szegedy Fer. V. Ispán Ur sajnálotta, hogy el nem vitte vele. Nem sokára azután nálak lévén Gróf Festetics György, faggatta a' fiamat, hogy miért vettette-meg Institutomát, miért nem vitt vagy nem küldött *olly nagy poeta'* fija lévén valami Verset 's a' t. 's Szegedynek meg kellett igérni, hogy másszor elviszi 's a' t.

Élj szerentsésen, édes barátom és szeresd tovább is

Soprony, Apr. 12dikén 1817.

változhatatlan hűségű barátodat

Kist.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonháalmi könyvtárában.]

3417.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 16dik April 817.

Kedves Barátom!

Nincs elegendő szavam meg hálálni azon jóságodat, hogy el feleithetetlen emlékezetű néhai kedves feleségem Emlékjére olj tökéletes meg elégedésemre szolgáló planumot és felül írást készítettél, fogad el ezért buzgó indulatú köszönetemet, és hid el, hogy olj igen méltó bánatinnak nagy részibe szolgál enyhítésekre, hogy ilj és éppen ezen Emlék által ülhetem meg külső képpen és íranta azon emlékezetemet, melj szivembe el enyészhetetlenül ugy fent marad, hogy a síron tul Lelkemnek is szebb tulajdonai közzé fog az tartozni. Eszt Néked egy már minden próbáit a Sorsnak ki állott férfit mondja, és ebbül láthatod, melj igen nagyon kedves dolgot nyuitottál nekem. — A jó kép faragó el mene Kolosvárrul — már most várnom kell, még jó mivészre kapok. és mingyárt állani fog az.

Ohaitva várom látni Erdélji utazásidot — azért Néked Hazám sokkal fog tartozni. — Báró Dániel Istvánné Gr. Mikes Leány, és a kereszt neve Anna. Első férje volt Báró Bornemisza Pál és ettül való gyerekei 1-o. Macskásy Pálné, ki meg holt — hanem maradtak Leányai: Klára, Gr. Teleki Pálné — Anna, Báró Splényi Ferencznek Feldmarschal Lieutenantnak hitvesse, és fia, Pál. — 2-o. B. Bornemisza József él és Abafáján lakik, az uri rendbül leg nagyobb Pomo-logus Hazámba. 3-o. Borbára, az el feleithetlenségre annyira érdemes ifj. Gr. Gyulay Sámuel szép özvegye. Hogy Dániel István Belisart fordította volna, nem tudom, ugy aszt sem igazán, miért olj bigott kalvinista eö Exc-ja — e nagy eszet az igaz hogy nem mutat. — Fekete Ferencz igen is az a Fricsi F. Ferencz, kire a Magyar theá-trom dolga bizattatva volt — eö Supernumerarius assessor volt a Kir. Táblán, de gárda [!] soha se. Az ifju Bánffi Zsorzsné Gr. Kemény Anna leánya Gr. Kemény Farkas Statuum Praesidensnek. A Ludasi házokba soha se jártam és nem tudhatom, micsoda kardinal képe füg ott — de valjon azon kép kardinal é vagy más Pap — mert ezen Gr. Keménynek volt egy László nevű testvére, ki abbas és kánonok volt N. Szombatba. NB. az apja, László, Gubernator volt Erdéljbe. — A mi kedves Miklósunk baja a lábán most egy ficzomodás miatt

vagyon, de javul, és úgy tartom, hogy a Doctorok lanácsából a mi zoványi vizünkkel élvén, egészen heljre ál. Irta é Döbrentey, hogy ezen igazán páratlan iffiu a Rumford levessével most Kolosvárt minő szépet tett. -- Elj olj boldogul, a' mint érdemled, és szívéből ohaittya
 hiv tisztelő barátod
 Cs.

Kivül: ¹

Somlyó.

Tekintetes *Kazineczy* Ferencz Úrnak. p. Debreczen -- S. A. Ujhelj --
Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Tud. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3418.

Horváth Ádám -- Kazineczynak.

P. Xur 16-a Apr. 1817.

K. B!

Szomorú jelenség hogy levelemet sértve vetted: áruló akart e lenni? vagy könnyű szerrel gazdagodni? a' ki tselekedte, nem tudom: szeretem, hogy holondá lett: pénzt leg-alább benne nem talált.

14-a nagy és rút Gyűlésünk volt; épen az nap vettem Leveledet, 's Kiskaludi mellett esvén ülésém, mondtam neki, hogy neked a' Keszthelyi innep' le-írásával tudodra adván, mint lett haszon-talanná békéltető szándékom? Te azt felelted, hogy nem fogod többé engeszteléseiddel ingerleni. Barátságosabban felelt, mint akármikor eddig a' Te dolgozban; kért hogy mutatnám meg neki Leveledet; de azt nem tettem; noha nem is feleltem tagadólag; hanem csak el-mellékeztem.

Mi az a' Nemzeti? ez a' kérdésed, és a' például fel hozott hönig érő nadrág, G. Berényi Györgyé; a' Parókák három tsimbolyai, Leopold és Lajos' bajusza nekem furtsa gondolatokra adnak alkal-matosságot; 's mivel a' szokásból nem akarok ki menni, hogy neked mindig tele leveleket küldözsek: ki irtam Characteristicámból (melly nem sokára ki nyomást vár) némelly illyeseket. Én a' *Nemzetinek* is tartok [!] valamelly közép pontját a' durvaság és felesleg való tsinosság között, mint Euler 's kivált Boskovits tartottak a' vonszó

¹ A levél zárlatán kettétört fekete pecsét.

és el rugó erők között. A' 300 esztendő s tserfa bizonyos ideig nő, vége felé sokáig hanyatlik, miglen egyszer meghal, de a' közép ideje soká tart, és meg lehetős állandósággal. Alig hiszem hogy a' rafinirozottabb maiak, a' hajdani durva viseletben szint ilyen derék belső tehetségekkel ne birhatnának, a' millyenekkel ditsekesznek: nekem egy sipom van 1503ika esztendei, és így már 314 esztendő; egy jó flautas szomszédom próbált rajta játszani, (mert meg van a' mutatiós billegője is) 's szint olyan hangot adott mint a' mostaniak, és ő szint olly mesterséges ariákat sipolt rajta, mint az uj eszközökön, de nehezebben, mert a' lyukai távolyabb vagynak egymáshoz, nagyobb újakhoz voltak készítve. Ennél a' sipnál Hunyady János öregebb, és már nem festenek neki szakált; ő nálánál ifjabb 2dik Ulászló; és ő már szakállos, Zapolya Ifjabb ennél is, a' sipnál is, és ő is szakállos, mint a' Német Maximilian is, Ferdinand is, Rudolf is; én is az vólnék már ennyi idős koromra, ha némelly módi fiatalok az oldal szakáltt [!] el nem kezdették volna: de parókat sem tsimbókost, sem tsimbóktalant nem viselnék, ha nyakig kopasz vólnék is; talán a' hajamat se kötném meg, hanem reá hagynám a' természetre, ha a' nélkül mérséklett tsinosságban tudnám tartani. — De már a' hátra lévő egy néhány esztendőre miért különöznek? hogy mint sok nálamnál öregebbek el-vágassam még a' commoditás kedvéért is. Az én Istenem változhatatlan, 's noha munkájiban mindennap ujságot tsinál, ő maga még is állandó, 's egyarányos erővel mozgatja ezt a' nagy test-mindent; ha én ilyen testes dologban követője vagyok neki, és a' melly viseletbe mintegy bele születtem, meg akarom tartani halálomig; de intolerantismus nélkül; az nekem valódi vigasztalás. — Téged a' kék, vagy kivált zöld asztalnál örömet nézlek, 's öllek bajszatlan 's idegen köntösben; mert ott nem tsak Magyar, hanem Kosmopolita vagyok; de mikor a' Magyar nyelv deréksége mellett izzadsz, valóban szeretnélek Asiai öltözetben látni: — És ugy e, ha nem abban látlak is, még is barátságunkon a' pokol kapuji sem diadalmaskodhatnak. Vajk ha mindenben úgy maradt volna a' mint vólt, igen okosan tette volna: hanem az érzéketlen, de különös betsű Sinai porcelánt meg illetné a' szép festés, ha bár régi lenne is az, mert Apelles elég régi volt. Sz. Nikolát valóban el' motskolná Rafael, mert őtet együgyű illeti; a' Sz. István palástja ha már palást, tsak maradjon a' régi valóságában; bár úgy maradt volna a' Debreczeni nagy templom fala is; akarmi más drága munkával pótolták volna

a' hibát a' kik az új építésben ditsőséget keresnek: előttem a' régiség' és nemzet ellen való bűn mind egy. a' nap keleti Sz. háromságának egyike a' *létel*; és ez gyökeresebb mint a' más kettő, u. m. *ki terjedtség*, és *értelmes élet*.

Hogy Te lettél volna a' Bétsi recensorom, tsak a' Grófnál hallottam én is, de arrúl sem ő, sem más el nem fog hitethetni. — Ez a' válaszod ismét alkalmatosságot adott ez ide zárt tóldalékban az *Arion* Előbeszédjéből is valamit ki írni; de talán annak valamely részét már meg is küldöttem.

Klári Téged mindég nagy tisztelettel köszönt; de én az olyant gondatlan vagyok meg írni. Takáts Dudinak írok, mihellyt írhatok; tsak hogy ő nagyon kívül lakik a' Posta úton. 11-a Mai hozzám ígérkezett születésem napjára. Élj és szeresd H. Át mpr.

Karakterisztika vagy Szívbellyeg-tudomány.

§ 68. Van még egy tsuda hajlandóság némelly Emberekben, a' mellyet inkább a' gyönyörködtető jóra, mint más neműre való vágyásnak lehet tartani. — a' *Változóság*, vagy *Újság kívánás*; különböző ama' *fürkészelő vágyástól*, § 56. — Mert a' *fürkészelő* ember szereti, óhajtja, vágyik tudni, hol mi van? mitsodás? miképen lett? mi újság? 's a' t. A' *Változó* ember pedig szereti tseréltetni állapotját és helyheztetését, hamar unássa [!] az őt, kívánja az újat; és ha az a' maga eszétől ki nem kerül, majmol másokat; a' mit idegen nyelven *modénak*, módinn kapásnak nevezünk. Tsuda hajlandóságnak mondám, mert nem kis *alatsónyságot* mutat, és még is a' *kevélységnek* némünemű szüleményje, vagy neme. Az Isten változhatatlan; azt tartoznánk követni ebben a' tökéletességben is, mi, kik neki különös remekjének tartjuk magunkat; 's maga a' kevélység, melly vólt a' Sz. hagyományok szerint, első bűnünk, épen azt javallaná, hogy igyekezzünk ő hozzá hasonlókká lenni; és ime! a' kevélyek leg inkább kapnak az állhatatlanságon. — az újságon — 's ez már ma olly közönséges, hogy sok meg ért eszű emberek is valamely polgári-társasági erköltsnek tartják ezt, hogy ne látszassanak másoktól különbözni: — többektől, a' mint ők szokták mondani; 's talán igazán is, mert a' többség majmol: — de kit? egy két találós eszű embert, a' ki másokat maga után vonni gyönyörködik; — 's talán alatsony embert, de a' ki nagyokat húz példájával: — valamely idegent, a' kinek maga-alkalmaztatása,

beszédje, ruhája, előbb épen ellenkező tekintetből, ugymint mint *különös* tetszett meg; azután még is azért kap követőket, majmolókat, hogy *ne különbözzenek*. Ezzel tsaknem egy, avagy tsak ugyanazon kütfőből eredt, a' *viz-eszűség*, a' mi már nem tsak a' vágyást követő tettekre, hanem magokra a' hajlandóságokra is yivődik. *Viz-eszű* ember, a' kinek ma egy, holnap más tetszik meg: most egyre, akár testes képzelődésű, akár elmével járó 's észtil függő dolgokra hajlandó; majd másra. Egy órában egyre, másban másra határozza magát: 's innen kellett valaha származnia annak az el-nevezésnek, hogy *ennek az embernek nintsen caractere*: mellyet már ma arra visznek, hogy *nints erköltse*, a' *je'* nevét adják a' *valónak*: az pedig épen *viz-eszű embert* lenne, a' kinek változó hajlandósági nem engedik meg határozni a' szív-béllyegét. Továbbá az *ujság-kívánás'* vagy majmoló változóság' ellenkezője a' *különözés*. Így nevezik tsúfolásképen a' módi szeretők azokat, a' kik velek nem egyeznek: el felejtvén, hogy azok, a' kiket ők legelőször követni kezdtek, azok a' *forma-adók*, *Prototypusok*, épen *különözök* voltak; azok helyett kezdtek újat, a' kiket most a' sok majom *különözöknek* tsúfol. És inkább ezek tartanak a' régi közönséggel. tsak hogy ne épen olyannal a' mi vagy rettentő, vagy erkölts háborító; mert ruhátlan járnai tsak ugyan tsúfos *különözés* volna, noha leg először meztelen jártunk: úgy a' Moses' Ádámja is — a' mai utazók' vad emberei is.

Jegyzés. Ennél a' változóságnál, újon kapásnál, alig van egy egy dühösebb férge a' Nemzeti erköltsöknek. Azt gondolná az ember, és ugyantsak magok is, ezek a' szokásban, viseletben, ruhában magokat az újsághoz, de többnyire elhatalmazott újsághoz alkalmaztatók, azt erősítik, hogy nints annak a' Nemzeti erköltsökbe semmi be-folyása; hogy lehet valaki Magyar Patriota a' Francz, Német 's akarmelley idegen viselet és köntös alatt is, 's a' mint szokták mondani, a' *Barát ruhában nem lessz az ember Baráttá*, *Vestis non facit Monachum*: Azt pedig meg sem gondolják, hogy maga a' *nem-változás*, *nem-változóság* erős erkölts, vagy a' mint mondják, *character*, a' majmolni szőgyenlés már olly Nemzeti erkölts, a' mellyet ha valaki el vesztett, egy sarkalatos valamit vesztett. Ne menjünk hát odáig, hogy a' Nadrág tartó váll-szijjak között meg maradhat e maga' épségében az a' be-nyomhatatlan Magyar mell? melly fészke a' tántorithatatlan haza szeretetnek? Az a' Nemzeti formájából ki vetközött fő, mellyet a' polgári tsinosodásnak illő mértékjég, *aequilibriumjág* *civilizáltt*, városiasodott, de még vesze-

delmesen el-nem-puhúlt. Őseink alig hihetnének Magyar Fejeknek lenni, tud e Nemzete' javára gondolkodni? Azon a' *Prothensként* változó beszéd formáján, a' melly ha három-négy szót ki nyög Magyarúl, már a' többit más nyelven ejli, noha tsak egy két idegen, vagy hideg Magyar kedviért, ugyhogy egész órákig is el tud tíz-tizenkét ember idegen nyelven beszélni, — olyan . . . a' ki vagy mind született Magyar, vagy legalább tud Magyarúl: lehet e? mondom, ilyen nyelven is nemzeti derékséget, és annak igazát oltalmazni? Ne menjünk, mondom, idáig; maga az a' *hiu mástul függés*, hogy nekem egy-két idegen, 's lehet, hogy talán játszó személy (theatralista) tudott viselet-formát parantsolni; noha nem egyenesen nekem, hanem elébb nálamnál hiubbaknak, 's azután nekem is a' többség: — az az *Asszonyos puhaság*, hogy a' Nadrág-szij szorítja a' tsipő tsontokat; hát idegentül kérek költsön váll-szijjakat, a' mellyek oldalról nem szorítanak, hanem majd fellyülről idő előtt meg fognak görbiteni; a' kurta dolmányban meg fázik a' hasam, mellyet ugyan meg hosszabbíthatnék; de a' helyett inkább bele kötöm magamat a' Nadrágba egész szivemig, mert látom, hogy az idegen test abban igen tágon áll, és keze fejeit is bele dughatja, 's a' szép Nem is hozzá szokott már az ollyasmit szemérmelenségre nem magyarázni — az a' *pajkos bujaság*, hogy a' gatyá-nadrágban szabadságot vettem meg-jelenni nem tsak a' fajtalanság' műhelyjében, hanem olyan emberek közt is, a' kiknek elméjében meg van a' feddhetetlen Magyar erköltsnek némü-nemü képzelete, — és Asszonyokkal kevert társaságban is. Ez, mondom, ez a' *hiu függés*, *Asszonyos puhaság*, *pajkos bujaság*, már Nemzet ellen való bün, minden érdem mellett is, mellyet tettem volna, 's teszek a' haza mellett: — már kárhozatos vétek. — Xenophon a' Kyropaediájában, L. 8. a' végén elsíratja a' Persák' régibb erköltsseit, mellyekre szoktatla őket *Kyrus*, az öregbik; és kárhoztatja az újjakat, mellyek a' *Málek*-tül 's részint Görögöktül is ugy rájuk ragadtak, hogy az ő idejekben már azok voltak a' puhaság' fő Mesterei. Lewenklaí így fordítja Deákra: Multo sunt delicata vitae addiciores, quam Cyri Seculo: nunc a Persis ortum laborum tolerantiam exstingvi patiuntur, et Medorum mollitiem retinent: non satis est cubilia molliter sterni — — — Quin etiam hibernó tempore non caput solum, non corpus, non pedes ipsis satis est tegi; sed etiam ad extremas manus, tegumenta quaedam manualia, et digitalia villosa habent (hát a' kesztyűt is a' két Cyrus ideje között kezdék) — — — Equidem mihi

videor perfecisse quod institueram; nam demonstratum ajo Persas et alios ipsis conjunctos, tum erga Deos magis irreligiosos esse, tum erga cognatos magis impios et injustiores erga alios, et bellicis in rebus magis effaemiuatos, quam antehac. — Alkalmaztatnám ezt én is honni Ifjainkra, sőt sok öregebbekre is; de a' helyett tsak azt mondom Xenophonnal: Quod si quis adversaria sententiae meae statuit, saltem opera eorum inspiciat, et inveniet meis ea verbis testimonio esse. — Cicero még az ének hangokban is nagy erőt mond lenni Plató után, hogy ezeknek változása változtatja a' Nemzeti erköltsöket. Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos. — Civitatumque hoc multarum in Graecia interfuit, antiquum vocum servare modum, quarum mores lapsi in mollitiem, pariter sunt immutati cum Cantibus. De Leg. L. 2. Igy jártak a' mi erköltseink is, miotta szeretjük a' nyifogó éneklést.

§ 114. A' Magyarának erköltsét nehéz egy közönséges mértéklet alá vonni, mert a' parasztja, mind a' szolgálai születés, mind egyéb helyheztetések miatt igen nagyon különböz a' Nemestül
Tűzes- sós vérűek. Cholericó Sanguineusok etc. — Jegyzés. Önként nem írtam sem sokat, sem különbözött a' Magyarról, mint ír *Barclaj*, mivel Magyar vagyok: De Barclajnak némelly szavait deakül is ki kell írnom; hogy tudva legyen, hol vettem ama némelly fellyebb-írottakat. Non alia ingenior nobilibus cura, quam neque de illis P[rae]rogativis decedat, quas tam a multis aeratibus intemeratas habent; et ideo major armorum pertinacia contra Turcas
 Togis et tunicis utuntur ad morem orientis — — et hic vestitus egregios viros decet. — *Kár volt biz' ebben a' jó Barklajt még hazudtolnunk,* etc. etc.

Az Arion' Elő beszédjébül némellyek.

— . . három oldalról akarom ez itt öszve írt 47 Énekimet meg ismertetni olvasóimmal:

1-o. Az elsőrül már szóllottam annyit, a' mennyi elég volna, ha más világban élnénk: De mivel mind külső, mind belső, és többnyire keresetlen Bírókkal van dolga a' könyv-írónak, mihelyt munkáját közönségessé teszi; és én, ahoz, hogy egy *Recensenstül*, a' ki az *Austriai Annalisokban* 1811ben nekem is osztogatta az *Elende Wicht* nevet, szemérmes vagyok meg-kérdezni, ha van e kedve

velem valamely tudományban mérkőzni? és van e akar magas *Epóssa*, akar Drámája olyan? a' mellyből ki nézhessem, hogy ő alkalmas Biró, egy Magyar, noha tsak itthon tanúlt Magyar meg itélni? — Az itthoniakkal pedig annál inkább sajnálok vonakodni, mennél szomorúbban tapasztaltam fiatalabb koromban, mikor még bennem is forróbb volt az elmét emelgető tűz-szesz' mértékletje, hogy hamar haragusznak a' Poeták: *Genus irritabile vatum*; és vagy meg szűnnek munkálkodni egy szerencsétlen penna tsata után, vagy vakmerőbbek háborgatni többeket is, ha egyet le-torkolhatnak; 's az ilyenek miatt, mintsem hogy a' *Diplomaticus* rágal-mazóknak még életemben ki tegyem magamat, vagy Földiimnek alkalmatosságot adjak, egy vagy más tőlök való külömbözésért belém kötni; inkább arra határoztam magamat, hogy dolgozom ugyan, és minden tudományban, a' mellyhez tsak értek, dolgozom: de munkáim tsak halálom után lássanak világot: a' midőn már Egyiptomban is szabad vólt itélni, 's Sinában ma is szabad, vagy legalább az elébbi Dynastiában szabad vóltt, sőt kötelességből kellett, még a' *Tienukat* is (Eos gyermekeit). És a' mellett hogy már akkor érzéketlen epémet nem keverik, az is könnyen meg eshetik, hogy midőn ama' tsüfoló *Recensenst* a' philosophiai örök élethül talán ki is felejtik, én még akkor kezdédek élni, (mert ha szabad a' kissebbekben nagyobb példákkal élni 's a' t.) és noha sem öszlopot, sem mint Epicurus kívánta, esztendőnként ünnepeket nem reménylhetek: ki tudja? ha *Recensensem*et jobban megismerhetem, nem épen én általam marad e fenn az ő emlékezeti? úgy, mint Horatz után Cassius Serviusé, vagy Maeviusé. Most tehát, a' midőn bizonyos tekintetből, ez kis *Arionra* nézve ezt a' meg határozásomat meg kelle szegnem: azzal, a' mit fellyebb az *Alkalmatossági, occasionalis* énekekrül szólván, előre botsátottam, meg-nem érhetem; hanem ezeket kell hozzá tennem:

a.) Ha ki recensealni akarja Énekimet, akar kívül, akar belül hazámon; arra figyelmezzon, a' mi ezekben fő tárgy; és így jó Magyar legyen, és egyszersmind *Énekes*, vagy *Musikás*; mert nem költő tehetséget akartam benne mutogatni, annyival kevésbé, valakivel ebben vetélkedni 's a' t. — — A'beli hibáimat vagy fogyatkozásimat késő is vólna már nekem javitanom és így nem tellyesedne bennem a' *Recensens'* szándékja — ha ugyan a' gyökeres erköltsi törvény szerént, azok is azért büntetnek, hogy javittsanak; mert az ő szabadságjoknak sem lehet más talpköve, mint vólt a'

Római Censorokénak, a' kiket azért tartott Montesquieu igen hasznosoknak; mivel azok olyan vissza éléseket is meg büntethettek, a' mellyeket a' Törvény előre el-nem-látott; — — — — — hanem az a' tárgya az én Énekimnek, hogy a' Magyar nyelvnek más minden nyelvek felett alkalmas voltát a' lantos verselésre meg mutassák: az ellen pedig nem kell nagy Recensio, hanem egy munkás mérkőzés; hogy írjon valaki ugyan azon áriákra, és mértékekre ezeknél jobbakat; — — — — — de minden tekintetben jobbakat; akkor én nemcsak ki állom a' Recensiót, hanem büntetésül el vállalom azt is, hogy azt a' nyelvet vénségemre meg tanulom, mint Cato a' Görögöt.

b.) Földieim találnak ez Énekekben Magyar idiotizmusokat, Ellypsiseket, és könnyű ki mondásokat, mellyeknél talán czifrábbakat várnának: 's mivel most két erős felekezetekre oszlanak Literatorkink; némelleyek az új szókat és idegen idiotizmusokat keresve keresik; mások ezeket kéméltlenül háborgatják; talán mindenik fél neheztelni fogja, hogy ekkora *neutralitást* mutatok, mint látni jegyzésimben: nagyobb meg határozást várnának egy harmincz esztendősz vers-szerzőtől, — egytől azok közül, a' kik nyelvünk' tsinosítását ez öltő-világban forrásba hoztuk. De én ellenben azt tartom, hogy e' részben sokkal nagyobb hiba, sőt bűn, a' részelkedés, mint a' részrehajlatlanság. Még nem forrt be a' Magyar literatura' sebje, mellyet kapott a' *Révay* és *Versegi* két Tudós Magyarok' czivódásiban: vajha! azok a' felelések, mellyek egész könyvek-számra kézben forognak, soha napfényt ne láttak volna!! és im! most újra új czivódás! — Nem vagyok barátja sem az új szóknak, sem a' sokaktól *indigenizáltt* idegen *idiotizmusoknak*; de arról sem felelek, ha azok ötven eszteudó múlva nem mennek e Kanonba? és ez könnyebben meg történik, ha rágalmazásokkal harczolunk ellenek, mintsem ha több és érdemesebb munkákat irnak folyó, és régi be vett magyarsággal ezek: mint új módiasan amazok. — Én midőn először meg-láttam a' *Mondolatot*, homloki czifrázajára nem is tekintvén; gyomor-kevergés nélkül el-olvastam; 's nem sokat találtam benne a' mit ne értettem volna: vettem azomban észre hogy gunyolás; és a' szó tárból még azt is ki néztem, hogy értetett gunyolás; mert némelley olyan szókat is tesz az értetlenek sorába, a' mellyek valóban se nem rosszak, se nem izetlenek: de midőn második olvasásra sokallanám a' mesterséges öszve-tüzés mellett a' barátságatlan gunyolást is; szemembe ötlött a' könyv elején lévő festés; és azon jobban el-kedvetlenedtem mint az új

szókon, vagy az azokat alkotók' erőlködésin. Hogy hát inkább békéltető mint részelkedő legyenek; azokon kívül, a' miket ez érdemben a' jegyzésekben szólltam, azt mondanám mind a' két felekezetnek, ha tölem olly atyafiságosan el fogadnák; mint én meg tudom kémélni mindeniket: hogy ha egyik felekezet a' másikat, mint *Horatz Cassius Serviust* kutyának mondaná: Quid inmerentes hospites vexas eanis? Ez a' név volna e rútább mint a' számár kép? Én ugyan egyiket se mondanám, ha szinte én vólnék is a' czivódó társ; és ha mondanám is, volna mentségem: mert lám magamat is hasonlítottam Vén lóhoz: 's egyszer már, hogy egy pörnek végit szakasszam, a' szamarakkal bővös *Arkadiat* is elvállaltam hazámnak: De erre a' Horác' vissza marására az jut eszembe, hogy midőn az ebek többen ki rohannak a' kotsi eleibe, 's mérges ugatással kapkodnak a' lovak' órához; minekutánna látják, hogy azoknak nem vétthetnek, egymást marják; már ők azt magok tudják, miért tselekszik? de többnyire így van. Vallyon? a' külsők midőn látják a' mi ilyen harapódzó sértegetésinket, nem alkalmaztatják e mi reánk ezt a' nevetséges kutya szokást? hogy mi is elébb köz erővel ki keltünk a' köz ügy mellett 's nevezetesen a' ki-haltt Deák nyelv' gyakorlása ellen, és még vége sints az ostromnak; már egymást sértegetjük. — — Ne ugy édes Barátim! Ne ugy vetélkedjünk egymással, hanem mint a' Cyrus századossai. Kyrop. L. 2. Azt majd későn, unokáink fogják meg-mondani; kinek bokrosabb a' koszorúja.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. I . köt.

3419.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Apr. 19d. 1817.

Szeretett tisztelt barátom,

A' halál a' legnemesbb lelkű embert fogta volna elkapni ha nyavalyádból fel nem épültél volna, és azt, a' kit az én szívem soha nem feledhet. Midőn elgondolom, melly csapásokon ment keresztül a' te házad is, kedves barátom, 's tiszteletre méltó hitvesed, magad, gyermekeid, hányszor forgottatok a' halál' örvényében, 's az hány gyermekeidet nyelte-el 12 esztendő alatt, elkeseredem, s felejttem a' Theodicaeai leczkét, mellyeket szívem nem akar

soha magától elereszteni, ha olykor fejem vele miattok harezol is, 's úgy festi mint hízelkedő álmokat. Tekintsd megmaradásodat 's a' nekem is kedves leányodét, ezen én most említett szép álmain szerént, azon könyörgések' meghallgattatásának, a' mellyeket Debreczen és környéke érettetek akkor midőn betegségtek tudva lett, bizonyosan teltének. Az az Isten, a' ki megtarta, tartson-meg továbbá is, még pedig azon szép színben, azon hízó egészségben, a' mellyben tavaly láttalak. Ezt bennem barátság, tisztelet, hála óhajtadják.

Te a' Dr. Gyarmati könyveit hozzám még Januáriusban indítád bizonyos Tokaji lakos által. Tokaj hozzám négy mértföld, 's én azokat kétszeri oda küldésem után, Aprilnek 2dikán kaptam. Ilyen gondatlanságokat követnek-el néha a' Comissionaireok. De elég hogy tudhatod hogy vettem. Addig akarám halasztani a' tudósítást, míg arról is tudósíthatlak, ha gyermekem, mellyet minden órán várok, fiú é vagy leány. — Azt később fogod megérteni, most fogadd szives, igen szives köszönetemet újabb jótétedért. — Midőn Erdélyben valék, Dr. Gyarmathi Úr közlé velem a' megholt Excellenzias Gróf Bethlen Gergely könyveinek Catalogusát, jelentvén hogy azok licitatio által fognak eladatni, 's talán kedvem jó, venni valamit. Kértem, hogy Rollinnak Római történeteit XVI Kötetben, Gróf Teleki Jósefnek 1760. Amsterdamban nyomtatott kis munkáját (Sur la foiblesse des esprits forts) és még 8 kötetet vegyen-meg akár miibe fognak kerülni, 's a' 8 Kötet elmarada, de ezt a' 17 Kötetet Gróf Bethlen Gergely (az ifjabb) nekem ingyen küldé. Ezt meg sem álmodám; de igen szivesen elfogadtam, 's megköszöntem, megírván neki, hogy azért hogy Excellenzias homonymos bátyja után succedált, ne veszttegesen. Legalább egy kis pótolókot kaptam azért, hogy Erdélynek istentelen útjai miatt, miolta haza jöttem, két lovaimat kellett megnyúztatnom. Rollin nekem Kufsteinban igen kedves olvasásom vala, 's annak kell lenni fainnak 's lyányaimnak is.

Az a' lyánykám a' kit látal, azolta veri a' fortepiánót. Egy 40 eszlendős Saxoniai születésű embert kaptam, a' ki még jobb, morálisabb ember mint a' melly excellens Musicus, 's ez vivé xber 23dika olta annyira, hogy e' napokban a' gyermek már önn magától tanult-meg egy eléggé nehéz Pleyeli darabot (einstudiert). — A' Sógorasszonyom Kázmérban *a prima vista* játszik; 's midőn most Husvétkor a' gyermeket hallá, azt a' vallást tette, hogy ő esztendő alatt nem ment emnyire. Ez által nem a' gyermeket dicsé-

rem, hanem a' Mestert. Geographiában és Historiában én adok leczkét. Be tesszük az Atlaszt, 's a' gyermeknek (mint az idegeneknek) úgy kell mondani mi hol fekszik, 's ha Livornot kijegyzem egy ponttal, elmondják hol kell lenni Spanyol országnak, 's végig osztán az egész Európa.

Nem kétlem, eddig olvasád a' Tud. Gyűjt. 3 Kötetét; azt is képelem mit mondasz reá. Omnium rerum initia tenuia; ennek nagyon az. De csak hogy az én Kölceseimtől is vesznek-fel holmit. A' Redactorok egy (nem szent) Háromság: a' Páristák között Y. az az Prof. Fejér György, a' Luther fiai között S[chedius], (ki ugyan megrecenseálá ám Lutheranusosan, vel in, vel sub, vel — nuspiam, a' Kisfaludy igen igen rossz Hunyadi Jánosát), a' Kálvinéi között Pethe, ki, Czinke Ferencz Universitásbeli Magy. Nyelv és Liter. tanító Prof. Urral együtt (vide Tomulum 2. pag. 122.) a' tiszta Magyarásgot nem Széphalmon tanúla. Czinke Urnak gáncsa magasztalás, 's érette elég nekem hogy a' Rudinai Apát és Veszprémi Kánonok Horváth János, ki bizonyosan jobban tudja mit teszen irni szépen mint Prof. Czinke Úr, neologizál, sőt igen szépen a' nyelvet. — Kölcseinek Recenziója a' Kis versei felől, egy nagy erejű meglett férjfi munkája, nem az olly fiatal Íróé, a' ki még csak próbálgatja magát. Csak abban hibázott, hogy Kisnek érdemeit nem magyarázta. A' Csokonai munkáinak Recenziója még szebb. Megírtam Kisnek, hogy midőn az ő munkái Recenzióját olvastam, örvendtettem neki is, Literaturánknak is, melly illy kezdet után bizonyosan haladni fog. Arra van nagy szükségünk hogy a' Publicum ízlése képzettség, 's azt Kölcei derekasan fogja Recenziójival. Pest, a' mint hallom, 's Y, ki nagyon haragudott a' Himfy Recenziója miatt, reám, nagyon örülnek a' Kölcei Recenzióinak; pedig a' Kis versei Recenziója és a' Himfyé úgy hasonlítanak egymáshoz mint a' mony monyhoz, és így a' mi egynek nem véték, a' másiknak sem az. 'S így bosszúlja meg magát a' véték. Pedig a' köz haszon helyett egyikünknek vagy másikunknak vagy magasztalását vagy gáncsolását érdem nélkül hirdetni, világos véték.

Te, édes barátom, engem nagyon le fognál kötelezni, ha megírni méltóztatnál, kinek hívják vezeték és kereszt nevével a' Szentesi Predikátort, 's öreg ember e vagy ifjú? Debreczenben azt fogják tudhatni, minthogy a' hely a' Debreczeni Superintendencia kebelében fekszik, legalább *Sípos* Úr (úgy mondják, ennek hívják) Debreczenben tanúlt.

Elj szerencsésen, édes barátom. Tiszteld nevemben 's a' leányoméban sőt mindnyájunkéban a' Tek. Asszonyt, csókold gyermekidet. Ajánlom magamat becses barátságodba. Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kaz. Lev.» III. kötetében.]

3420.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Apr. 19dik. 1817.

Rég ideje hogy mi a' mi kedveseink felől semmit nem hallhatunk. Lehetetlen az, hogy a' kit ők kegyességeikbe fogadni méltóztattak, elfelejthessék: de az, hogy őket annyi kedvetlenségek érhették volna, mellyek közt felejtkezhettek a' nekünk írásról, nem lehetetlen, 's ez a' gondolat bennünket gyötör. Oh távoztasson Isten minden kedvetlenséget a' mi imádott Süssienktől, a' mi igen kedves barátnénktől, a' mi szeretett Lajosunktól 's Döbrenteinktől! Megérkeztek e valaha a' Nagysád kezeihez a' képek, édes, édes Lotti? 's felleli e benne Nagysád a' maga Atyját, a' maga leányát? Nekem mind a' két kép ellen vannak kifogásaim: de kifogásom vagyon a' B. Prónay[né]é ellen is, és azt még is meglegedve bírom, mert fellelem benne azt a' szeretetreméltó Asszonyt. Nyughatatlan vagyok érteni a' Nagysád ítéletét a' képekről 's a' hírt hogy végre kezeiben vagynak. — A' mi Zsenink tőlem négy lépésnyire veri Pleyelnek egy Allegróját Mesterével a' quatri mani, 's oh miért nem lehet az, hogy ötet Nagyságod is hallja! Ne higye Nagysád hogy én gyenge vagyok és nagyítok: de az a' kezdet a' mit itt fülem hall, biztat, hogy igyekezeteimnek nem lesz semmi haszna. [!] Nem sokára Lajosnak egy Lengyelt küldök, mellyet maga componála Generális Kosciusko. Éljen szerencsésen örök barátném 's csókolja kezeit a' legjobb Anyának.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3421.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Apr. 19dik. 1817.

Kedves barátom,

Muzeumod' számára készítem a' *Nyelvrontókat*. E' napokban postára teszem, hanemha Szemere megérkeznék. Azt igéri utolsó levelében, hogy Apr. közepe táján megindúl, mert felesége már nagyon vastag. Levelét igen régen nem vettem. Ez is reptében van írva, de nevezetes dolgokat foglal magában.

Ija hogy Kölcseinek Recenzióji felől Y (az az Prof. Fejér György) nem győz elég magasztalással szólani, 's hogy az egész Pest nagy magasztalásokkal olvassa. Az Aprili füzetben Berzsenyinek Recenzióját adja ez a' barátunk. Ő oda hagyá Csekét 's Pestre költözött lakni. Jóságát Arendába vetette, 's Kultsárnak fog lenni segítségére, kinck most Tóth László dolgozik. Kölcsei bajuszt nevelt, 's egy Debreczeni gubában lépe be Szemeréhez. Rousseaui szép Misanthropia nélkül ő soha nem volt. De hajusz és guba, mind egy! csak illy Recenziókat írjon, csak olly szép dalt énekeljen mint a' Phantasiához írt dal a' te Muzéumodban.

Szent Miklósinak is mutathatnám egy ismét gyönyörű levelét. Oh, ki dícselkedhetik úgy barátjaiban mint én! --

Virágnak Hunyadi Lászlóját, Századainak 2dik Kötetét, Vitkovicsnak Verseit még nem láttam, 's mind ezekről nem szólhatok.

A' Rudinai Apátnak 's Veszprémi Kánonoknak Munkáját a' Tudom. Gyűjt. 2dik Kötetében reményilem nagy örömmel fogod olvasni. Ha minden darabban lesz egy illy Neologusz, még szeretni fogom, ha Prof. Czinke Úr azt mondja, hogy ő és Pethe nem Széphalmon tanulák a' tiszta Magyariságot.

Cserei Farkasnak igen régen nem vettem levelét. Feleséget veszteni nagy kín, de a' ki csak annyi idejű mint ő, könnyen tehet róla, 's neki tiszte hogy tegyen róla.

Alig várom hogy W[esselényi]nek szerencsétlensége 's még inkább teljes felgyógyulása felől tőled hírt vegyek. Ha Farkas köztetek van, kérlek, intsd-meg hogy nekem írjon ezen eset felől. Tiszteld mind Wt mind az én igen kedves Lajosomat, 's mondd ennek, hogy első alkalommal veszi tőlem azt a' szép Polonoist, melyet Generális Kosciuszko componált. Ah, az szép.

Mit mondasz Montholonnak azon Levelére, mellyet Kultsár N—30. ezen holnapban ada ki Újság Leveléiben? Öllek, édes barátom! Ma indul levele Zseninek Lolotthoz is.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3422.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kolozsvár 1817. 22-ik April.

Kedves barátom,

Annyira szégyellem már magamot téled, hogy a mindég tetézd-
degelt hiba miatt alig vehetem magam reá, hogy hozzád szóljak.
Ez csak ugyan sok volt tőlem, hogy ily hosszason restelkedtem
felelni leveledre. De biz én nem tudom mi volt a' hiba. Szándékom
nem mult ugyan, hanem a szüntelen hallgatás végre szégyenre ment
által. S osztán a Tripartitum kérgei, s egy s más életbeli környül-
mények annyira kivettek volt magamból, hogy alig térhetek vissza.
Számláltam jóságodra is, hogy nekem meg fogsz engedni.

Mi a telet Wásárhelyt töltök Miklósal, a Farsang végén béjöt-
tünk Kolozsvárra, ő rosszul lett a lábával s mind ez mái napig
még fekszik. Így tehát elmaradt az idénről az ő felmenetele is, s
egyéb planumaink is megváltoztak e miatt. Most csak ugyan jobban
van s talám egy két hetek alatt Zsibón leszünk, mert ő ferdővel
akar élni. Menyit nem kellett volna neked megírnom! Szemerének
most vevém az ősz olta levelét, s köszöni hogy feszülök s erőlkö-
dünk Döbrenteyvel együtt róla megemlékezni. Hozzája valami ver-
seim küldöttem — Euphrosynehez — ezeket Metaphysicumoknak
nevezi, s javasolja, hogy térjek vissza elébbi pályámra.

Én most a Husvét tájba beszéltem a Don Carlos szépségét
valami Leánykák előtt, s tűzbe jöttem vala magasztalásán, ezek
kaptak az alkalmon, s ezt mondák, hogy: ha jó volnék, le is fordít-
hatnám nekik, de tudják hogy restetske vagyok s ha megígérném is,
csak esztendő mulva várnák. Én csak azért is hogy őket meglepjem,
még azon estve neki ültem, igaz hogy nem kevés munkámba került,
még is praesentáltam nekik két hetek alatt Don Carlost magyarul.
Ugy egyezénk tegnap előtt Tanítványaimmal Kelemennel s Simó
Károlyal, hogy idő közbe Schiller minden Drámáját lefordítsuk. Ők
hozzá is fogának, az egyik Moorhoz, a más Fieskoho. Én azt hiszem

hogy a Magyaroknál is bételne az Schillerről, a mit Lessing jövendölt a Németeknek, a Schakspeare lefordítása előtt.

Mihelyt meghatározva leszünk hollétünkről, mindjárt venni fogod leveleim. Ird meg kérlek, hogy Lasztóczra Szemeréhez micsoda Postákon kell küldeni. Addig is élj boldogul s szerencsésen.

Kivül: ¹

Clausenburg.

à Monsieur Monsieur François Kazinczy. Debrecin, Tokaj, S. A.
Ujhely — à Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3423.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

April 30d 1817.

Kedves barátom,

Tegnap estve vevém leveledet, és *ismét felbontva*, ismét *rosszúl lepecsételve*. Gondosan vizsgáltam-meg: a' Cópertának nem a' pecsét alatt elmetszett szárnyát találta kivonni az az *emberséges* ember, a' ki a' más leveleit nyitogatja, hanem azt, a' mellyet ezen most említett szárnyánál egy újnyival hosszabbnak hagyunk, 's így midőn megolvassván a' levelet azt ismét lepecsétlé, a' papiros egy redőt (plica, Falte) vetett. Hagyjuk-meg az útálatot érdemlő embernek a' maga kajánságát, 's te azért írj szabadon.

Barátom, a' te okoskodásod a' *Nemzetiségről*, és a' mit §. 68. írsz, olyan mint mind az az okoskodás a' mi sokat bizonyít. Mi lenne a' világból, ha ruhánkon változtatni csak *levítés* volna. De te is egyet mondasz velem, én is egyet veled. Szabad, de bölcsen. Végre is ott kell megállapodnunk, hogy ez az egész dolog az *ízléstől* függ. Azt mondják hogy de gustibus non est disputandum. De az nem való.

Szükségem volna, édes barátom, arra, hogy valaki által *tiszta magyarságba* öltöztettesek két darabot, még pedig 12 syllabájú páros 's cadentziás Versekbe, olly Versekbe, hogy azokon a' legirtóztatóbb Misoxenus se lellessen hibát. Minthogy tisztábban magyarul senki nem írhat és nem ír, mint az, a' ki ik wász nikt wasz

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

isz dasz du — és minthogy az köpdösi a' Verseit, mint Somicsról írta egyszer Sárközi István, hogy az Epigrammákat, 's minthogy ez a' Verseket öntő nekem barátom: ötöt kérem inkább e' Munkára, mint akárkit mást. Kérlek, édes barátom, öntsöd ilyen 12 syllabájú Cadentziás versekbe a' mi itt következik. Azért írom deákúl, még pedig rosszúl deákúl, hogy annál igazabb lehessen a' te magyar dolgozásod, hogy az én soraim el ne esalhassanak.

O loco illius (a' helyett) quod tu has profunditates

(philosophicas) ante me aperires, rogo te, aperias illas, et me eripiendo ex hoc pulchro mundo, ubi mihi domi esse videor, et ubi oculi mei amoenitatum suarum millio objecta in luce incantatrice claritatis et obscuritatis, non in jubare quod excoecat, spectare solent, non cogas me per tempus et per vacuum (terminus est technicus philosophiae, Raum und Zeit) eo usque volare, ubi nihil aliud habitat quam lux, et ubi ego, filius terrae asperioris, propter lucem me non invenirem.

A' másik darabocska ez:

Spes! (Remény!) ubi tu mihi, qui hic obscuratus (elsetétedve, elbusulva) suspiro, tam miti ore rides, sicuti mitis color vesperscentis coeli, et Aurora, dum in ejus facie flammanti omnis venustas se expandit, tunc hic tuus risus excitans, mihi animum reddens, demulcet sortem meam durissimam. Sed tu me nunc reliquisti; nebulae, fluctus, venti, me procul abripuerunt a portu quieto, ubi navicula mea secure quieverat; me torquet, mihi metum incutit quaelibet hora, quilibet sensus pectoris mei est in agitatione et lucta. Tűnj-fel ismét szép Remény, et facias obdormire in sinu meo hos dolores, sicuti cantilenis suis matercula facit obdormire infantem suum et fac, ut tales istenálmodkat (id est istenné-boldogító álmokat) videam in somno meo, sicut Endymion videt in suis szerelem' berkeiben. Et ubi animus meus ex culpis hujus varázs alvás experge facta fuerit, ita sinas me invenire in brachiis amatae puellae, sicut Endymion expergefactus se in brachiis Dianae.

'S mihelytt vele kész leszesz, kérlek, add postára.

Én azt hiszem, hogy az Orthologusoknak is, a' Neologusoknak is a' közép pont felé kell közelíteni. Quae ultra citraque nequit consistere rectum. Olyanok vagyunk még most, mint a' mozgásban levő oscilláló fa; míg meg nem áll, nem tudjuk hol a' köz pont. Azt az idő felfedi. Öllelek kedves barátom. Tiszteld mind Kláridat, mind ha nem késő, Takács Judithot. Mennyire lakik ő hozzád? —

Ámbár szükségem nincs rá, hogy magamról azt a' vádat, azt a' gyalázatot elhárítsam, hogy én téged *Elender Wicht*nek neveztelek, esküszöm, hogy nem is tudtam hogy így neveztetél, 's mostanig sem tudom ki lehetett az, a' ki így nevezett, 's kérek, nagyon kérek, hogy ezt másokkal tudassd. Rettenetes Logicájok van némelly vagy bolond vagy gonosz embereknek, hogy minthogy én is recenseáltam holmit, MIND én recenseáltam a' mi az Annalisokban 's egyébütt megjelent. Annyira megyen ez a' szép Logikájú csorda, hogy azt hiszik, hogy Erceit és Ruszeket is én recenseálám a' Hálai Tudom. Levelekben most esztendeje; én pedig ezt a' Recenziót későbbben olvastam mint Ercei és Ruszek, mert Erdélyi útam alatt jelene meg. — Vetted e már Helmeceztől IX. Köteteimet? —

A' Copertát nem czélből vágtam azon papirosból, a' mellyen az áll a' mit láthatsz. Czivakodni nem kell: de jó ha elmondjuk ellenkező okainkat. Való a' mit mondasz ezen utolsó leveledben, hogy a' mi most nem magyar, magyar lehet később. A' Latiatic korában nem volt Magyar a' mit Zrínyi 's Gyöngyösi írt, 's Horváth Ádámot, Horváth Endrét a' Zircz Éneklőjét, 's a' Rudinai Apátot, kinek új szókkal tömött gyönyörű Magyarságát a' Tudom. Gyűjtem. 2dik Kötetecskéjében nagy örömmel olvastam, a' Zrínyi és Gyöngyösi ideje megkövezte volna. Haladunk, édes barátom, és így eggy helytt mindég nem állhatunk. Nem kell megszűnnünk folytatni a' Magyar utat, de a' Magyar útra jó lesz a' külföld virágait elhínteni, hogy úgy menjünk be az új Jeruzsalembe, mint az Idvezítő — de nem számár háton.

Az a' Munkám a' mellynek czímjét a' Copertán¹ látod, minden élesség nélkül fog perleni az Orthologuszokkal, de nem támadolag, hanem csak védőleg. Olvasod e te az Erd. Muzéumot? 's mit mondasz arra a' mit én ott Berzsenyiehez írtam? Van e okoskodásban hiba? Mert itt az Epistolának nem poetai érdemét akarom általad tekintetni. Mit mondasz Berzsenyinek Versei felől? Hiszen ő is Neologusz. — ²

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

¹ Nincs meg.

² Horváth Á. megjegyzése: 1817. Ápr. 30-kán.

3424.

Kazinczy — Gróf Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Május 2dikán, 1817.

Tisztelt barátom!

Nem fogod mire vélhetni, mint történhete, hogy Recepisszés leveledre illy későn felelek. Higj mindent, csak azt ne, hogy tisztelem 's barátságom erántad megfogyatkozhatott volna. Annyira elfoglala munkám, hogy rég olta nem irtam leveleket. — Vay Ábrissal folyt levelezéstekre nem mondhatok egyebet, mint azt, hogy kimondhatatlanul sajnálom reád nézve is hogy egymásba akadtatok, mert a' Levelek mocskosok. Vay vastagon bána veled, azt [!] pedig annak, a' ki téged az imádásig tisztel, véghetetlenül fáj. Mentsenek-meg az egek minden efféle öszveakadásoktól.

Dulházyhoz az Orthographia eránt irt leveled Classicus szépségű. Azt csudálom. Hogy magát a' Munkát nem csudálhatom, onnan értheted, hogy csaknem minden czikkelyeiben ellenkezem állításaidal; pedig ha objective igazad volna is, melly, a' mennyire én merek ellened valamit állítani, neked itt nincs, subjective azokat a' miket tanítasz, igazaknak nem vehetem. Ne parancsold hogy vegyem vizsgálatok alá 's tegyem Elődbe gondolkozásomat erántok; nem fognád izelíteni a' mit mondanék, 's így ez az Értekezés épen olly haszontalan volna mint a' mit a' *lankadol* eránt Döbrentei is, én is irtunk. Sem Xenophoni darabodra nem szólhatok. A' könyvet most nem bírom; bírtam 's ismerem. Csak annyit felőle, hogy Xenophon igen könnyű 's igen csinos: ez pedig csinos, de nem könnyű. Hibázhatom ítéletemben, de, parancsolatodra, kimondám a' mit ítélek.

A' Tudom. Gyűjtemény IVdik Kötetecskéjében láttam azt a' mit oda beküldél. De a' tárgy ollyan, hogy lehetetlen vala végig menni rajta. Ha Berzeviczy tőlem kívánta volna lefordítását, kénytelen voltam volna e' szolgálatot tőle megtagadni.

Szemere Pál tegnap nálam volt, 's elvivé az Erdélyi Utazásokat, hogy megolvashassa. Ha visszakapom, talán magam fogom levinni hozzád, hogy én olvashassam-fel előtted, mig Erdélybe beküldöm. — Élj szerencsésen, tisztelt barátom. A' Mélt. Grófné kezeit alázatos tisztelettel csókolom.

Megengedj, hogy illy illetlen helytt teszek hozzád egy kérést. Néked ménesed van. Nem engednéd e meg, hogy nekem tizennégy csikóm ott nyaraljon? Kérlek, méltóztassál ez eránt tudósítani postán.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3425.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Máj. 6d. 1817.

Kedves barátom,

Egy jóltevő Istenség ma éjjel a' legrettenetesbb csapást fordította el rólam. Feleségem sem a' szobaleányt, sem engemet fel nem tudá ébresztetni kiáltozásaival (én sok álmatlan éjem után úgy aludtam mint a' megholt), hogy kínosan nyögő fiamat vagy fedjük be paplanával, mellyet gyakorta lerug 's megfázik, vagy fektessük másképen, 's felkölt, 's felejtván hogy az ágy elébe estve egy koffert tevének-le, megbotlott, hasán nagy ütést és osztán kék foltot kapá 's eldőlt. Elállván szava, nem leheténk segédjére. Én 2 órakor felébredék, 's meghallám nyögését. Megszülé a' gyermeket, kit a' böles asszony (franciásan) azonnal pápistásan megkeresztelte. A' Kázméri Pleb. Anna Iphigenia nevet ada neki. Ő megáldá a' maga Istene nevében; de a' poetai Istenekében te áldd-meg, édes barátom. Most Anyja is könnyebben van, a' gyermek is. Én mihelytt Sógorasszonyom és a' Pap elment, ágyba vetém magam; az aranyér nagy fő és derék fájással kínoz.

Szemere Pál ma küldé vissza Erdélyi Utazásomat, azt itélvén ezekről, hogy ez a' Munkám minden egyéb dolgozásaimnál gyönyörűsegebb, hatalmasabb, geniálisabb. Ez az ő kifejezése, nem az enyém. Itt még egy két sora. «Melly sok és sokféle tudomány, 's nem a' Tudom. Gyűjt. Extractjainak manierjokban, 's távol minden pedántságtól! melly scénák! melly romantisch scénák! minden affectált romantismus nélkül! 's a' tónban miként van ott a' Sentimentál és a' Naiv öszve olvasztva, 's azok a' characterfestések! 's a' történeti elbeszélés stílje!» Eddig Szemere. Én Kisnek ítéletén kívül senkinek ítéletét nem tisztelem inkább mint a' Szemeréét, Kölseieét, Szent-Miklósiét, és Döbrenteiét, ki későn fejtözött-ki lán-

czai közzül, de ime hatalmasan járdall az eddig kerülgetett mezőn. Az Erdélyi Muzéum VI. Kötete ismét nagy fényben mutatja. Gyöngyösten szóll a' Prof. Szilágyi Értekezése megett. Sietni az Erd. Levelekkel nem fogok, és azon leszek, hogy még Kézírásban láthassd, 's egy kis disszel adom-ki — rumpantur ut Ilia Codris. [!]

Trattnernek ma vett leveléből értem, hogy Horvát István azt kívánta Kölceitől, hogy a' Berzsényi Verseinek Recenziójokból húzzon ki két §-t, mellyekben az állott, hogy a' Magyar eddig nem bírta a' *Dalok Lelkét* (den Geist der Lieder), mellyben a' Ráczok megett áll. Ez az én tisztelt barátom Horvát hongrais enragé, még a' nem valót is reánk szeretné raggatni, mihelytt általa *fénylünk*. Én azt hiszem magam felől, hogy én is a' dühösségig Magyar vagyok, de nem vagyok az a' hazugságig. Poetai Berkemben áll egy ének *Azzan Agáról*. Azt Morlach nyelvből fordítá Göthe, 's Vitkovics könyv nélkül perorálgatja. Kivéven az egy Zrínyit, nézzük-meg a' XVIII. század közepéig van e Magyarban *öszveséggel* (vagy Helmeccisen *öszveleg*) annyi poetai becs mint ebben az egy dalban. Bizony nincs. Gyöngyösi szerencsés Verselő volt, néhol szépen festett is, de csak so so, a' mint Wieland mondja. Compositiója egy latnyi sincs. Pedig Zrínyin kívül a' megmondott időig nincs valamire való Poetánk. Szabó Dávidnak vannak érdemei, de ő nem Poeta. Rájnis? — Révainak Elegiájiban látszanak a' poetai Cultura első szikráji. —

Kölcei tehát elkeseredvén, oda hagyá Pestet, mert ő olyan emberekkel, a' millyeket ott kapott most, (Horvát István egykor más ember volt) élni nem akar. Egy bizonyos czimbora lelke szállá meg őket, mellyért mind őket szánom, mind Literaturánkat, 's megtörténhetik, hogy a' Tud. Gyűjteménynek nem sokára vége lesz.

A' szegény Schedius, kit szívesen szeretek, rossz csillag alatt születék. Inkább szeretem csillagzatjait vádolni mint magát. Ugyan nem érdemi e azt az ostort, mellyel l. 147. a' IV. Kötetben verdestetik? 'S a' Czimbora illy emberrel recenseáltatja Kisfaludinak Hunyadiját, hogy erről rosszat ne tartozzék mondani, holott jót nem lehet. Virágnak Hunyadi Lászlója felől emlékezel mi vala a' jelentés, 's valamit mondanak, a' mit sajnálok, mert én Virágot örökké fogom szeretni, ha magát erántam elhidegíteni engedte is. Egy gyengesség nem ok arra, hogy a' Nagyokat ne tiszteljük.

Kértem Trattnert, tudja-meg Pethétől, ki az *Ó és Új Magyar* Írója, 's Pethe maga felel: *Sípos József Szentesi Professor*. Képzeld

az előttem ismeretlen ember ezt is írja: más ijjen **balfasz** emberek **nyefegésire** felelni időm nem volt.

Trattner írja, de talán csak titokban, hogy IX Köteteimet Horvát István akarja recenseálni. Bizvást. De én Kölceit szeretném Recensensemnek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Ezt ágyban írom.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3426.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Sz. 6. Május 1817.

Édes barátom!

Melly rettenetes csapást fordita el rólam ma egy kegyes Isten-ség! — — Még borzadok.

Könyves szobámnak ajtaja mellett jobbra feleségem, balra Emilem fekszenek, én a' 3dik szegletben, Zseni és Marcsa a' földön.

S[ophie] már ágyban vala, Zs[eni] pedig feküdt, midőn eszembe juta hogy familiam leveles ládáját az ebédlőben felejtém, melly itt áll. Be hozatám. De mivel a' nehéz és nagy kofferrel a' két cseléd eltaposta volna a' Zs. ágát, azt csak az Emil ágánál tétetém-le.

Egy hete miolta az aranyér elveri álmomat. Most úgy alvék-el mint a' meghalt. Marcsa mindég nehezen ébred.

Emil 12 óra tájban elsikoltja magát; vagy lerugta szokása szerint paplanát 's megfázott, vagy rosszul csúszott-el. S. engem kiált, kiáltja Marcsát is. Végre felkél hogy a' gyermecken segítsen, megbotlik a' kofferben 's már igen vastag hasát annak vasas szegletében úgy megüti, hogy ledől. Elállá szava, 's sokára feleszmélvén, vissza megy ágyába.

2 órakor én felébredek 's hallom mi történt. Eliszonyodtam.

A' gyermek meglett; a' bába pápistásan megkeresztelé. — Hirt adtam Kázmérba, 's midőn feltálatlak, imhol jó a' Sógorasszonyunk a' Plebanussal; ebéd után a' gyermek Anna Iphigénia névre kereszteltetett-meg a' Wécsey Miczi karján.

Sophienak vas természete és az az Isten a' ki tudja mennyire szükséges ő nekem és gyermekeimnek, meg fogja tartani.

Utolsó leveled nagyon elrémíte; azt hittem azt fogod mondani hogy Wt. érte a' halál lába' baja miatt. Telekiben kinéztem a' nagy embert, *de ezen említett rettegésem bé nem teljesedése miatt* hidegen vettem halálát. Csak Zsibót és Dédácsot ne érje gyász! Csak ezt a' két áldott helyet ne! Ugyan édes barátom, hogy van az, hogy sem te, sem Farkas, kinek levelét vevém, nem beszéllitek, mint esett a' W. baja. Azt hiszitek e hogy engem nem érdekel a' mi ötöt illeti?

Mondjad Székely Sándornak hogy szíves szeretettel köszöntöm. Vettem levelét, de nem felelhetek most.

Szemere Május elsőjén belépe hozzám. Itt ebédele. Jól élt nap! igen jól élt nap. Midőn téged említettelek Erdélyi utazásom olvasása alatt, felkiálta, elterjedvén képén az öröm és szeretet vonásai: Halh, melly szépen fejté-ki magát az a' mi Döbrenteink! hiszen egykor bajunk volt vele, 's ime most úgy ír, hogy gyönyörűség olvasni, hogy csudálnunk kell. — Valóban, édes barátom, az a' te Muzéumod más portéka mint a' Tud. Gyűjt. — 's már nincs munkájok. — Kölcsei őszve kapta Horvát Istvánnal a' Berzsenyi Verseinek Recenzióján. Kölcsei abban azt mondá, hogy a' Ráczoknak több poezisek van, mint a' Magyaroknak eddig volt. Ezt H. I. ki akará hagyatni, mert ő hongrais fiefé [!] mint nekünk csaknem minden embereink; én pedig declaralom, hogy kivévén az eggyetlen eggy Zrínyit a' M. Th. utolsó esztendeiig, a' Magyar nem mutathat őszveleg annyi poezist, mint a' Poetai Berekben felvett AZZAN AGA dala, mellyet Góthe Morlach nyelvből fordított. Kölcsei ezen őszvekapás miatt elhagyá Pestet. Abban áll e a' Haza és Nemzet szeretete hogy hazudjunk annak magasztalására? 's Kölcseinek szava nem azt tehette volna e, hogy piruljunk-el 's igyekezzünk ezen *puszta mezőnkön* is virágokat termesztetni.

Szemere elvitte Erd. Leveleimnek első kidolgozását is, a' másodikat is. Halld mit itél ezekről ma vett levelében: (Előre bocsátja hogy minden dolgozásaimnak ez a' koronája.) Melly sok és sokféle tudomány, 's távol minden pedántságtól! melly scénák! melly romantisch scénák! minden affectált romantismus nélkül, 's mint van itt a' naiv és szentimentalis őszve olvasztva! (Schillernek apró írásaiban egy Dissertatio magyarázza e' két szót.) Azok a' Charakterfestések! 's a' történeti beszéd stílje! Minden, minden a' leggeni-

álsabb. — Én még igen sok törteni valót látok benne. Ha később jön is ki, csak jól jöjjön, 's méltó legyen azon tisztelethez, mellyel engem ez az út az Erdélyiek eránt viseltetni taníta. Csak úgy festhessem Zsibót, Andrásfalvát, Dédácsot, az én Döbrenteimet, Gyulai-mat, a' mint érdemlik!

Élj szerencsésen, kedves barátom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3427.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, Május 6d. 1817.

Pedig hogy a' szerencsétlenség el vagy on fordítva Kedves Uram Bátyámtól! Óhajtva, forró szívvel óhajtom, hogy e' történetnek következése többé ne legyen!

«Őcsém Pista, hát? hát?» Tekintetes Bátyám Uram derék, igen derék! — Az ember a' maga munkájival a' szerént vagyon, a' mint az atyák: többnyire a' legújabbhoz viseltetnek legtöbb szeretettel — tudnillik amaz a' könyvéhez, ez pedig gyermekéhez. Kérdém tehát és még most is kérdem magamtól, ha nem innen veszi e okát az, hogy én az Erdélyi Utazásokat Uram Bátyám minden dolgozásai között a' leghatalmasabbnak érzem, hiszem és vallom. 'S hadd ismétlem újra 's meg újra, a' mit nem régen Széphalmon mondék: 'S egygily Irónak kelletik e grammaticai szárazságokra bocsátkozni!? 'S Kazinczy mentegetődzik e? 'S kik előtt? Ah, hogy nem lehetek Yorick 's Uram Bátyám nem Elíza nekem! Becsüld magadat! Ezt fognám kiáltani, mint eddig mindég akarám. 'S Uram Bátyámért engemet. A' levelek első dolgozását egészen keresztül olvasám; a' másod dolgozásba helyel helyel pillanték-be. Sok helyeken jobb az utolsó, némelly passzázsokban az első interessántabb. Bár mind a' két dolgozást megtartaná Uram Bátyám, hogy ítéletemet 's ítéleteinket egykor igazoltathatnánk! Melly sok és sokféle tudomány 's nem a' Tudom. Gyűjtemény extract-jainak manierjokban, 's távol minden pedántságtól! melly scénák, melly romantisch scénák, minden affectált romantismus nélkül! 's a' tónban, mint van ott a' sentimental és naiv öszevolvasztva!

'S azok a' karakterfestések! 's a' történeti beszéllés stylje! Minden, minden a' leggeniálisabb. Én ugyan el vagyok varázsolva a' gyönyörű 's hatalmas levelektől. De minek profanálom fecsegéseim által? A' neologismust illetőket kihagyni akarja Kedves Uram Bátyám? Ha szabad és nem illetlen mondanom: ez kár! Sőt én, Kazinczy, a' «Nyelvrontók»-ról mondanék le inkább, inkább és sok tekintetekből; 's az Erdélyi kinyilatkoztatásaimat meghagynám. Uram Bátyámnak fürtjei között vagyon a' Győzelemkoszorú, 's hogy némellykék lázonganak, 's csak ezért ne higye e Uram Bátyám, hogy g y ő z ő t t? A' tudományos Gyűjtemény utolsó Füzetjét itt küldöm vissza: a' IV. Kötetet. Ezeket jegyzém belőle, bátorkodván a' kül borítékon is felfirkálni; Lap 36: *Rény.* L. 37. 57: *Szenvedelem.* L. 39: *Törzs.* L. 39: *Komoly.* subst. L. 39: *Pulya.* L. 40: *Ábráz* subst. L. 40: *Környez* verb. L. 41. 51: *Magány.* L. 43: *Ék.* L. 44: *April.* nominat. L. 45. 51: *Alkalom.* L. 48. 50: *Lak.* L. 49: *Golyó.* L. 49: *Szobor.* L. 51. 57: *Csend.* L. 51: *Pór.* L. 53: *Kézirat.* L. 57: *Kecs.* L. 57: *Kellem.* Ezek T-től. Ez a' T talán «Tatay»? No, de nem világos e a' Győzedelem? Mit szóllanak most a' Sággiak? — Minap elfeledém megszűni, hogy Uram Bátyám munkáit többen szándékoznak recenseálni. Prof. Fejérnek volt előszer gondolatjában; 's van e még? 's lesz e? nem tudom. Horvát Pista előttünk, Vitkovics, Kölcsey 's magam előtt jelentette ebbeli szándékát. O tempora! Ezen készületek engemet arra határozotának, hogy a' próbát én tegyem, ne más. Félek, hogy midőn ezt jelentem Uram Bátyámnak, nem lesz hitele szavamnak, minthogy fogadásaimat eddig igen sokszor teljesítetlenül hagyám; 's plánjaim csak plánok maradtanak. De Uram Bátyám barátom nekem, 's így akarásomat, ha az merő akarás maradna is, kedvesen veendi tőlem. Kazinczy Ferencznek Literatori pályája — mint Theatralische Laufbahnja Iftlandnak, mellyet Uram Bátyám ismerni fog — ez tehát czélom. Való e az, hogy Uram Bátyám Pataki tanulócska korában magyar Geographiát nyomtattata 's ada-ki? Való e az, hogy a' kis Kazinczy-nak társalkodása mindég a' fenntebb Classisu gyermekekkel 's ifjakkal volt, 's nem soha vagy igen ritkán a' maga classisának ifjaival? 'S hogyan és mikor történtek ezek, 's mint és mikor történt az hogy a' kis Kazinczy Baróthi Szabó Dáviddal levelezett? Ennek nyoma meg vagyon a' Baróthi versei között valamellyik darabban, sőt nyomai vagynak; úgymint: T. Kazinczy Ferencz Űrfihoz, ismét Válasz. etc. etc. Ez a' Papiusi fellépés — mert beszéddel

vagy irással a' Publicum előtt fellépni, az igen mindegy! első vonalja az Uram Bátyám literatori characterének: K ü z d é s é s G y ő z e d e l e m az U s u s o n, minden értelemben.

Cselédemet itten küldöm, hogy mind azt a' mi ezen munkámra szükségképen megkívántatik, elhozassa, 's egy levelet az itt közelebb kérdeztettek felől. Tehát Bácsmegyeit, Gessner Idylliumait, a' Muzéumot Kassáról, Hamletet, Orpheust, a' Paramythionokat 's Lessingi Meséket, Sztellát, Szívképző Regéket Bécsből. Az Uram Bátyám haladásaira mintegy ekképen emlékezem.

Bácsmegyei. A' praefatióban a' még nálunk nem hallott Kunst studiuma látszik, festésben és poezishan. — A' történet honnivá tétele. — Idegen szókkal élés; holott a' purismus akkor a' legnagyobb divatban volt. — Első nyoma a' Kritikára való hajlandóságnak, a' midőn a' Henriász fordítójának vétkül vétetik, hogy époszban Heros vagy Héró idegen szóval, 's még mással a' mire nem emlékezem, élt.

Gessner Idyll. Első nyoma a' melegebb hazafiúi érzésnek literaturánk virágzása eránt. «De mikor látom én beteljesedését, etc. etc. Ah messze etc. etc. — 'S kül és belföld Classicusainak ismérete. — Provincialismusok: meNgyen, sikátor. —

Muzéum. Ráday verselés. Nagyobb kiereszkedés a' Kritikában 1) a' Puristáknak 's ezeknek egyike ellen Recensióban. 2) Circumscriptiona fordítások ellen, Péczeli Youngját illetvén. Elavult szó, megtévedve: *ügy.*

Hamlet. A' lángolásig vitt hazai szeretet az akkori Kor szerént a' praefatióban. Első nyoma az idegen szóllás általhozásának What is the glock és Wie viel ist die Glocke után: mennyi a' harang. Provincialismus: Göcs pro esomó.

Orpheus. A' Kunstról bővebben: Architectura 's festés. Philologiának első nyoma: Athena 's nem Athenas; őt 's azt, 's nem őtet 's aztat. Keresztyén. Nála ad analog. Közfüle 's általa. Petrarchismus. 's a' t.

Paramythionok. Cz helyett c. etc. etc.

Sztella. Sz pro S. Radix: Kec. Első nyoma magasztalásainak kedveltjei eránt. Ha egy Báróczi vagy egy Virág volnék is etc. etc. 's Kis és Némethi etc. etc. Kazinczynak ez valóban gyöngeségei közé tartozik, valamint az a' Coquetterieje, hogy Scriblereinktől vágy éreztetni és értetni: mind a' két gyöngeségért pirúlhat, de nem egyenlőképen.

Szövképző Regék. Első nyoma azon komolyabb studiumnak, kivált az I. Könyvben, hogy a' beszéd nyelvétől az írásé elválasszassék. Eleganz és Correctheit és Gratzie! Ha ugyan valók, a' miket Quintilián mond, sok helyeken mond. Recte Cicero scribit. Nam eloquentiam quae admirationem non habet, nullam judico. Aristoteles quoque eandem petendam maxime putat. — Recte traditum est perspicuitatem propriis, ornatum translatis verbis magis egere. — S: Inusitatum addunt Gratiam. 'S innen a' «*Mennyi cím neki* etc. etc. 's az *elszórom magamat*. Igy Quintilianus, 's minthogy kiirogatni elkezdtem, még egyet közlök.

Namque et sanctiorem et magis admirabilem faciunt orationem — (cum sint verba propria, ficta, translata, propriis dignitatem dat antiquitas) — quibus non quilibet fuerit usus, eoque ornamento acerrimi iudicii P. Vergilius unice est usus. *Olli* enim et *quianam* et *mis* et *pone* pellucet et aspergunt illam, quae etiam in picturis est gratissima, vetustatis imitabilem arti auctoritatem. — *Emancipare* [!] et *fari* et multa alia etiam audientibus (Etiam audientibus NB!) grat. inseri possunt, sed ita demum, si non appareat affectatio. Quaedam adhuc vetera vetustate ipsa gratius nitent, quaedam etiam necessario (NB!) interim sumuntur. — — — Nam quo quaeque longius petita est, hoc plus adfert novitatis. etc. etc. De elég; derekam nem győzi tovább. Mikor leszen szerencsém Kedves Uram Bátyámhoz? Ez a' mit ohajtok — és a' kérttek: könyvek és levél! Az Erdélyi Utazások és a' tudományos Gyűjtemény IV. Kötete forró köszönetemet 's idvezlésemet viszik. Éljen szerencsésen tisztelt Kedves Uram Bátyám! 's szeresse továbbra is Paliját! — Házunktól a' Házhoz idvezlés az idvezlésért! Ölelem, Kedves Uram Bátyám!

[Eredetije a Szemerevár VII. kötetében.]

3428.

Kazinczy — Szemere Pálnak.

Széphalom Május 7dikén, reggel. 1817.

Édes Uram Öcsém, kedves Barátom, Feleségem keveset, és nyughatatlanul 's fájdalommal, én csaknem épen semmit nem alvánk. Nagyon elgyengíte az arany ér. Annál több időm vala dolgaimról elmélkedni. 'S bár minden gondolatomat feljegyezhettem volna!

Ha Uram Öcsém megteszi a' mit készül, nagy szolgálatot teszen Nyelvünknek, nagyot nekem, 's magának és a' mi szép barátságunknak nagyon szép emléket állít: ha meg nem teendi, úgy engem elvon a' munkától, (a' fáradságostól, szerénytelentől, veszedelmestől)'s korunk hátrább esik, a' lármázók inkább fogják üzni dühöket, Literaturánk 's Nyelvünk egy szerencsétlen erányzatot veszen. Ha mind ezeket úgy veszi Uram Öcsém a' mint illik, a' Munka meglesz.

Örömet abba hagyom én a' *Nyelvrontókat*, hiszen az a' kevés a' mit kék papirosra írva lát Uram Öcsém, egész Aprilisi munkám; egyebet egy hónap alatt nem tudtam dolgozni. Azalatt életemnek egy epocháját ledolgozhatám vala. Ha van valami becse dolgozásaimnak Uram Öcsém előtt, ne feledje ezt Uram Öcsém, 's a' Munka menni fog. Ne ijesztesse-el magát általa. Segélni fogom én a' miben lehet és illik. — Mi lehet ezen Munkájából Uram Öcsémnek, ha azt legelébb én, a' históriai dátumok miatt — azután Kölcei, végre Szent Miklósi olvassuk-meg, 's a' Munka úgy jelenéndhet-meg, hogy annak készüléseit senki meg nem sejtí. Olyan forma lenne az mint a' mit Jénisch írt Göthének Írói érdeme fölől. A' Munkát csak címjéből ismerem. — Göthe és K? ezt lehetne kérdeni. De kevélység nélkül, ha Göthét csak úgy tekintjük mint Nyelvmívészt, én vagyok, lehetek, az a' *Magyarnak* és *most*, a' mi 1800 körül Lessing és Klopstock után Göthe a' Németnek.

K. F. 1759. Octób. 27d. születék. Hol vala akkor Nyelvünk? Mit lehete akkor olvasni magyarul? 1772. szólala-meg Báróci és Bessenyei, 1777. Baróti. K. látta a' fény' első gyenge felcsillámlását 's tüzet kapott. Atyja azt akará, hogy ő Író legyen. Anyja, ki 1774 Marz. 20. özvegyen marada, emlékezett férje' akaratjáról, 's tüzelte fiját. Így jelene-meg az a' nyavalyás firkálás, melly M. Orsz. Geogr. név alatt 1775. ada[tott] ki. 1776. Bessenyeinek *Die Amerikaner* nevű németül írt munkáját adá-ki Magyarban. (Bessenyei ez által M. Theresiának akara tetszeni, hogy szerelmeit Báró Grätznéval üzhesse, 's a' Császárné azt higgye, hogy Hofdámája Bessenyeivel tudományos dolgok fölől beszélget midőn együtt vannak.)

K. látott új csínt, francziaságot Bessenyeinek mázolásain, de látta a' tanulatlanság' szennyeit is. Bessenyei neki nem vala kedves olvasása, de nem nevette Bessenyeit, midőn mások röhögve

kaczagták; kedves olvasása a' (híres nevezetes) Kártigám sem volt, mellyet mások faldosva faldostak, mellyet Batsányi még 1790 is imádott. K.-nak bálvány a' Báróczy Marmontele vala, 's az marada még akkor, midőn a' Báróczy által fordított Dusch Moralische Briefejeit meglátta. Rendes, hogy K. Kassandrának csak első Kötetét sem olvashatta-el, nem talán 2 ívet is ezen nyomorult Munkából.

Visszább térek. — K. 10 esztendő korában Késmárkra vitetett németül tanulni. Hívtelenebb kezekre nem bízathatott mint Luth. Praeceptorai, a' Publicusok és a' Privátusok; ezek tudatlanok is voltak, nem csak hívtelének. Hogy a' Németet Patakon el ne felejték, Luth. Praeceptorokat tartottak mellettek szülei. Patakon a' tanulás ügy méne mint Késmárkon. Késmárkon és Patakon mindég a' Tugend-schule volt neki az a' mi most Horácz, az az, az a' könyve, mellyet minden esztendőben olvas.

De végre a' poeticába vitetik. Ott nyíltak-meg szemei. Szerencsére Szathmári Paksi Sámuel vala a' poet[ikában] Publicus Praeceptor. Ez gerjesztgeté a' szikrát. Később Prof. Szent Györgyi, ki őtet a' görögben is initiálta. Azolta Horácz és Virgil vala minden gyönyöre, nem soha Ovid. Még Patakon annyira ment, hogy Tibullt is értette, szerette. Azonban mindíg faragsált magyar verseket.

'S most 1777. megjelené Baróti. K. versekben írt neki levelet. Baróti felelt. Kenyeres József Exjesuita. és Kassai Académiai Pro-Director Patakra jött az öregebb Péchy Gábor Septemvir és Kassa Megyebeli Supr. Studiorum Directorral, ezek nagy számú Vendégekkel látogaták-meg a' Collégiumot, 's midőn mind az Auditoriumban valánk, Kenyeres felszólal: Hol Kazinczy Ferencz? Professorok, ifjak csudálkoznak. Engem elő állítanak. 'S Kenyeres engem Pataknak úgy producál, mint én Kelement az Erdélyieknek, köszönt a' Baróti nevével, kér, abba ne hagyjam a' Metricusságot, 's Isten tudja mit jövendől.

A' szikra gerjedezett; szégyeltem a' Geographiát és Podoczot, 's feltettem magamban hogy a' mocskot letörlöm, dolgozgattam. Siegwartot fordítom. Bácsmegyeit. Mindent a' mi kezembe akad.

Baróti, Rájnis, Révai. — Az én Poetám (de csak az Elegiákban) Révai, 's most is azt itélem: *méltán*. Ugyan poetai (nem philologiai) érdemét tekintvén, mi Révai mellett az az irtóztató Mázoló B[aróti] és Rájnis?

Pesten Jurátus vagyok. Ráday. Orczy. Gr. Teleki József, László és István fíjait járatja hozzám, keresteti velek társalkodásomat, 's Cornides megkülömböztetve bán velem.

1785. Kassán V. Notarius leszek. 1787. (de anno, additionis 1788) nyomtattatik Geszner Idyllje. Rádainak ajánlom. Már Ráday ekkor egy kis tiszteleteskével bánt velem, Orczy pedig Örsön elzárkodik velem a' maga szobájába, 's együtt olvassuk Verseit, a' Barcsayét (de a' kit meg nem nevez) 's a' francia poétákat. *Az én kis barátom* ez vala nevezetem Orczy körül.

Czirjék Mihály Gárdista meglátta Rollyt Bécsben 1785 táján, 's látta melly levis familiaritásban ereszkedik ehhez az immoralis bolondhoz Gróf Sztáray Mihály Bécsben. Kéri Rollyt, szerezne neki szolgálatot, hogy Duhálszki Bábit elvehesse. Rollynak tetszik a' leány, 's megtanulván Sztáraitól, hogy biztatni hazudva is illik, azt mondja nekik, hogy Czirjék és a' Kisasszony vele jőjjenek Felső-Regmeczre; itt újra fogják sürgetni Sztárayt, hogy Assessorrá tégye a' Kassai Kamaránál. Már annakelőtte Czirjék Pápistává is lett hogy kenyeret annál hamarabb kapjon. Czirjéknek Gárdai szabadsága kitölt, vissza kelle mennie. Rolly a' leányt megtartja, 's eléri nála a' mit óhajtott. Czirjék hivatalt nem kapott, lyányát elvesztette. — Felső Regmeczen lévén, Rolly az Anyámat ebédre hívja, mi vissza őket. Czirjék előttem Abelardnak és Heloiznak leveleit in M. S. olvassa, meg sem álmodván hogy én is *Anch io pittore*. Én más nap mutatom neki Tómusokra ment dolgozásaimat, Geszneremet csudálja, Bécsbe megy, elbeszéli melly ifjúra talált, 's Báróczi a' hírt megviszi Pászthorynak 's Széchényinek. Széchényi Angliai 's Franciai Országi útjában Gessznernek.

1785. az Ipam Supr. Stud. Director leve. Swieten parancsolja neki, proponáljon egy Pápista és egy Protestáns embert Inspec-tornak. Az Ipam Melczer Septemvirt (!) és engem proponal. Consil. Ladomerszki búcsút vesz Swietentől, Swieten ennek is ezt hagyja. Ez ezt feleli: Pápistát nem tudok, de igen egy Protestánst: *Kazinczyt*. Swieten azt hitte hogy öszvebeszélt az Ipammal. Sagen Sie mir, haben Sie den K. nicht darum vorgeschlagen, weil ihn Graf Török empfiehl. Kegyelmes Uram, ezt nem is tudtam. Swieten így felőlem sokat várt, Pászthory pedig engem tolt és vont 's azzá lettem.

Kassára jutván mint V. Notarius 1784, 's mint Inspector 1786. (ekkor valék Bécsben először úgy szólván, mert 1777diki ott létemet nem is tartom méltónak hogy említsem) igen gyakran valék Baróti-nál, 's mindég barátságos lábón vele, míg az ördög Batsányit fel nem hozta. — Midón ez a' Piaristáknál tanult Pesten, 's még soha nevét sem hallottam, meglátogatám Horányit, 's egy fiú asztala mellett

írt. (Horányi felől tudva van, hogy az ő tanítványai neki feleségei voltak.) Beszélvén Horányival, a' s'iu praeceptorii hangon tartá nekem tanítást. Elhültem a' fattyú' impertinentziáján. Kassára jövéen, engem *Kazinczy Uramnak* kezdé titulázni, maga honorárius Cancellista lévén a' Kamaránál, de akkor osztán megmagyarázám neki melly külömbség van a' *K. Uram* (Herr K.) és a' *K. Ur* (Herr von K.) közt.

Baróti Jottista volt. B[acsányi] annál fogva tevé Ypsilonistává, hogy a' Jottistaság Calvinistaság. Tudja Uram Öcsém mint vonámki magamat a' Muzéumból, mellyet én fundáltam. Hígyjen nekem, Takács előtt B[acsányi] ezen czimboraság mellett kedves.

[Eredetije a Szemereletár VII. kötetében.]

3429.

Kazinczy - Dúlházy Mihálynak.

Különös bizodalnó, Drága Jó Uram!

Bátorkodom kérni az Urat az ide zártaknak megadására. Ha kevesebb bizodalmam volna az Ur jóságához, és ha el nem hitettem volna magammal, hogy az Ur is szeret, mint Gróf Desólfy, úgy ezzel nem alkalmatlankodnám. — 'S szabad volna e még eggyel? — Eggy valaki Erdélyben megkért, hogy járjak végére, melly karban van az a' per Abaujban, melly ott Pósa Istvánné Asszony és Rátkay István Úr ellen Regmezc eránt foly. Ez nekem kedvetlen, mert képelem, hogy Pósané Asszony és Rátkay Úrnak is az. De lehetetlen megtagadnom e' kérés teljesítését. Alázatosan kérem az Urat, méltóztassék azt a' pert megtekinteni, 's nekem megírni, az Actor Prokátora kicsoda? van e már hozva Sententia? sőt ki előtt foly? 's dolgoznak e benne vagy hever a' per.* — Bár valaha nekem volna alkalmatosságom megbizonyítani hogy az Úr barátságos indúlatjait teljes mértékben becsülni tudom.

Maradok szíves tisztelettel

alázatos szolgája

Széphalom Máj. 7d. 1817.

Kazinczy Ferencz mpr.

Kivül!

à Monsieur Monsieur Michel de Dúlházy à *Cassovie*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

* A következő sort Kazinczy F. kitörülte: mindenek felett pedig ezen kéresemet senkivel nem tudalni.

† A levél zárlatán piros pecsét s Dúlházy M. jegyzete: 10-a May kaptam 817.

3430.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom 10. May. 1817.

Kedves barátom,

Feleségem 's most született lyányom frisen vannak. Most poetai csinálmányaimból valamit. Felolvashatód, ha tetszik, barátink közt; ha tetszik Muzéumodba fel is veheted; de ha így, vess hozzá valamit, a' miből a' Magyar Olvasó Hans Sachsot ismerje, és az ő Manierját. Ennek a' geniális kis darabnak az az egész érdeme, hogy ez egészen adja a' Hans Sachs manierját; az pedig bizonyosan lelkes ember volt, 's a' Németeknek a' maga idejében leglelkesebb Poetájok. Továbbá még azt jegyzem-meg, hogy a' francia azért rimez olly könnyen, mert olly szabadon rimez mint én itt.

Prof. Vályi-Nagy Ferencz Úrhoz, Patakra.

Széphalom, Febr. 16d. 1817.

Farsangi alak járúl hozzád — —
[stb., mint a 3163. számú levélben.]¹

De míg a' királyné beszél,
A' két idegent elhordta a' szél.
Szépen kiérének a' várból,
'S a' csinytalan ficzkó így szól:
Gazd' Uram, ne nyissak itt lyukat?
Mert Kóly ide még jó falat —
Kóly, a' világnak közepe*
Legjobb lesz ottan szállani-le.
Te lássd, jó szolga, mond az Úr
'S ez az ég boltján egy lyukat fúr.
A' lyuk nagygyá lesz hirtelen,
S a' két útas a' földön terem.

¹ A 3163. számú levélben az epistolának csak első fele olvasható, második fele itt következik.

* Kóly Biharban. Egy századok óta fenn forgó beszéd azt terjeszgeti a' község közt, hogy Kólyon van a' világ' közepe. — Kazinczy F. jegyzete.

Merkúr rosszul fúrta a' lyukat,
 'S az ég boltja nem jól szakadt.
 Acsád 's Adony közt estek földre
 Egy puszta sűrű nyírligetbe,
 Sohól se' látszott semmi ház;
 Az ég setétült; zúzmaráz
 Fagylalta-öszve ruhájokat,
 Szakálokat és bajuszokat.
 Itt, monda a' szolga gazdájának,
 Megadjuk árát a' tréfának.
 Csak boldog a' ki otthon ül,
 Azsagja mellett 's kuczikban fül!
 Éj, mond Kronion, kis veszélybe'
 Illik e esni legott kétségbe?

'S messzére egy rossz viskót meglátnak,
 'S útasaink szemet szát tátnak.
 Merkúr duzzog: Lesz éjszakánk,
 Egy szelet rozskenyér egész vacsoránk!
 Bohó, mond Zeusz, az illy viskóba
 Drágább gyémánt van hébe' hóba',
 Mint a' millyennel nóm dicsekszik,
 Ha szépségétől elrészegszik.

Egy nyolczvan esztendő's gyémánt,
 Kin a' nagy kor sok ránczot hányt,
 Elébe jó a' két embernek,
 'S Isten-hoztát mond Jupiternek.
 Merkúr kaczag 's bosszankodik.
 Ked csak maga van? kérdezik, —
 Az Uram itt lesz nem sokára. —
 Adna Ked szállást éjszakára? —
 Szívesen, édes Uraim,
 De nincs, mivel szolgáljak, semmim.

Sürög forog a' jó Öreg,
 'S a' tűzhöz széket tesz nekiek,
 'S kifordúl, hozzá lát dolgához,
 'S Zeüsz ígyen szól légér fiához:
 Szép, szép az ég; de e' kis ház
 Ámbár falán csak látszik máz,

'S ámbátor ezt a' szükség lakja
 'S sem nektárja nincs, sem arakja.
 'S kávét 's puncsot soha sem lát,
 A' mire sok Isten nagy szát tát,
 Szebb volna mint az ég, ha velem
 Az éjt itt tölténé a' szerelem.

'S midőn az Isten ekként szól,
 Rózsaszag terjed, s' az ágy alól
 Szokott gyémántunk mellyen hálni,
 Turbékolva egy galamb sétál-ki,
 'S addig teszi forgásait,
 Addiglan úzi hév csókjait,
 Míg a' két Isten jól értette,
 Ezt a' galambbal ki tétette.

'S legott a' 80 évű gyémánt,
 Szép szüzzé válva, bepillant,
 'S karján hoz egy kis gyermeket,
 Kit meztelen a' Nyírjesbe' lelt.

Ki vala a' gyermek 's mi lön tovább,
 Azt néked nem szükség beszélnem;
 Mint a' mai bálban sok láb,
 Elfáradtam a' verselésben.
 Nekünk 's nekik kívánjunk hát
 Alkménai jó éjszakát.

Episztoláim' 2dik Könyvének Első Darabja. (az Első Könyv
 mind jambus vagy hexameter.)

Leányka, dalt! de ne mint eddig dallál;
 Becsületet azzal sokat nem vállal.
 Gajdolj, ha kell, de úgy, hogy mindenek,
 Tudósok 's nem-Tudósok, értsenek.
 Nem élünk mi Athénban, nem Rómában,
 Mit dúdolsz hát görög 's deák chémában?
 A' régi szín, hidd-el, csak FlosculuSCH,
 Partúriunt, 's lesz ridiculuSCH maSCH.

Vallj igazat, te is vágysz tetszeni.
 Költőink közt szeretnél fényleni.

Akard, 's meg van; légy újra az a' mi voltál,
 Szólj a' szerént a' hogy ifjonta szóltál.*
 Beszédednek adj bájt, adj könnyüséget,
 Adj rendeidnek hasonló hangú véget;
 Kap a' manó, nem más, a' verseken,
 Ha nehezek, 's rím nem cseng végeken.

De te pirulsz megfutni a' könnyü pályát,
 Hol P o o c s szedett koszorujába — zsályát!
 Jó; verd tehát bilincsekre magad',
 'S a' verselés dühe' ha megragad,
 Zsongásióban vedd Rádayt vezérnek,
 'S mérd a' mit az olasz 's francz 's német mérnek,
 Cserélj nehéz és könnyü tagokat
 'S a' rímekben hím 's nő hangzásokat.
 Igy lesz neved, Muzsácskám, a' Parnasszon,
 Örülj neki! *Tekintetes Tudós Kisasszony.***

Élj szerencsésen, kedves barátom. Csókolom W[esselényi]t,
 Gy[ulay]t, 's a' többieket. Vetted e már képeinket 's a' Catiliná-
 riákat? —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. kötet.]

3431.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Máj. 10. 1817.

Kedves barátom,

Bocsáss-meg, hogy e' bolondsággal alkalmatlankodom. — Leá-
 nyom keresztege oltá feküdtem, 's tegnap Tartar. Emeticust kelle
 vennem; 's ezen haszontalanul élt 3 napom alatt nem tudtam jobbat
 tenni, mint hogy ezt a' régen félbeszakasztott Epistolát elvégez-
 zem. — Vályi Nagy Ferencz (a' mit nem reménylettem) nagy kedvét
 lelte benne 's neki inscribálám. Élj szerencsésen. — Szabad volna e

* Új szót ne gyárts, a' régít ne keressd, A' francziát 's a' deutchot
 ne kövessd.

** Azok a' Pestiek azokat az Irókat is így titulázzák, a' kik nem ex
 officio Tudósok, mint a' *nem-Pap* Professorok. Ezt a' nevetségességet per-
 sziflirozza az utolsó sor. — Kazinczy F. jegyzetei.

metszet. A' VIII-dikhoz Gr. Dessewffy Józsefé. Tegnap előtt kaptam ezt Bécsből lemásoltatva a' nálam hagyotról 's magyarba festve. A' festés igen szép, Nagy Samu össze sókólá, 's azt mondá, hogy az az egy metszése lesz. A' kép ifjítva van. Gr. Gyulai Ferenczné első pillantattal megismerte kié.

Tegnap kapa Farkas levelet Szemerénktől. Ő írja, hogy Kölcsey ismét Csekébe költözött. Fájlalom, mert ő ott nem fog dolgozni. Mi bajod van Neked, édes Barátom, a' bajuszszal 's a' gubával? Akarnám, hogy még mind azt viselnénk, akkor nem volnánk illy elmeceveszett Semmik. Magyarhoz a' bajusz épen úgy illik, mint a' Görög poetához a' szakáll. 'S vagyon é abban Misanthropia? Részemről inkább akarom úgy a' Magyarat, mint ha strimliben és papucsban látom. Cserey Farkas itt mind Debrecz. gubában járt.

Virág Hunyadi Lászlóját hozzám küldé 100 exemplárban eladni. A' tisztelt öreg mit akar azzal a' semmiséggel?

B. Wesselényi Miklós Zsibón van. Lába meggyógyult, azonban feredni fog érette a' nyáron. Ott főzeti a' Zsibói jószág embereinek a' Rumford levessét. Itten is Gr. Teleki József, a' mindég siratott, példájára ő indítá-meg ezen emberiség kötelességét. Egybe állottak, kivüle: Gr. Gyulai Lajos, Gr. Vas György, Gr. Bethlen Ádám, Gr. Kendeffy Ádám, Gr. Bethlen József, két Báró Bánffy. Itt ezen jelentésből láthatod a' calculust. Egy hónapig Dr. Gyarmathy volt a' főzető 's eleséget kiadó, most két hét oltá én vagyok 's leszek, míg kimegyünk. Most mindennap 146 személynek adatok enni. Erdélyben rettenetes inség van, főkép a' Szilágyban, Kolos és Belső Szolnok Vármegyében. Hire van, hogy a' Szamos mellett Náprád körül egy Oláhné füstre tette megholt gyermekét 's lassankint megette. Hire van, hogy a' Szilágyban a' cigányok megeszik a' félig megholt cigányt. Az Udvarról kérdés jött, mi dolog az, hogy a' Gubernium nem tett ezen szükség felől tudósítást, a' Gubernátor azt felelé, hogy 34 Repraesentatio ment-fel. A' Király ide leindul Juniusban, a' Gubernator költözködni fog házából, hogy Ő Felsege ott szállhasson.

K. Fejérvárról irt leveled nagyon intereszszánt, a' Tudományos Gyűjteményben. Kenderessy azért nem teve velem együtt még reflexiokat béküldött leveleidre, mivel azt irád, hogy újra dolgoztad, 's az Egészet küldöd-bé, 's akkor tegyünk holmit kívánságod szerint hozzá. Micsoda zavart stylusu ember az a' Moldoványi Antal. Kérlek, tudósíts, ha B. V. L. bizonyosan Horvát István é? Ez a' B. V. L.

's Kölcey és Szentmiklóssy nagyon lelkes emberek. Csak a' külömben tiszteletre méltó hazafiságu Czinke hallgatna.

Gr. Teleki képét Nagy Sámuel metszeni fogja ingyen hálados-ságból 's hazafiúi tiszteletből. Én, nem akarván, hogy az Özvegy Grófné 's Atyjafijai adják a' több költséget, mely a' nyomtatásért 's papirosért kívántatik, hanem hogy mások mintegy a' Haza nevében tiszteljék-meg, megkértem néhányakat, hogy p. 5 forint adjanak egybe. Gyült már 126 Rf. Ezt azért teszem, nehogy szokássá lehessen, hogy valamely más familia egy egy tagjának tiszteletére pénzt adjon egybe. A' köz tiszteletűnek áldozzék a' köz tisztelet. Gr. Teleki Józskának Kassára irtam, hogy datumokat küldjön élete leírásához, melyet Julius elejéig el fogok készíteni.

Küld, küld hamar Munkájidat, a' Catilinariákat épen a' IXdik füzethez szeretném tenni, hol Gr. Teleki József képe lesz.

Ölelünk a' legforróbb szeretettel. Kinyomtattassam é B. Hor-mayrhoz küldött leveledet 's az ő feleletét? Csak hamar felelj erről 's Munkádat küld, mert az idő rövid Juliusig. Sok a' dolgom, azért illy reptébe, azért illy keveset, de ne hogy mentegető galanteriának vedd ezt mint Palink.

Kolozsvár, Május 12d. 1817.

Döbrenteid mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3433.

Gr. Dessewffy József — Kazineczynak.

Kassarúl, Május 13ikán 1817.

Kedves drága Barátom!

Csikaidat igen szívesen fogom látni Sz. Mihályon, küld akár-mikor, de igen szeretném, ha egy csikós-bojtárt küldenél melléjek, mert tudod, be keveset bizhatja magát az ember az önnön maga csikóssára, annál kevesebbé tehát a' máséra.

Egynehány nap múlva ismét Sz. Mihályra megyek, vagy egy két hétre, onnan pedig a' gyűlésre N. Kállóba.

Sajnálom hogy betűírási ideáimat nem javallod; megiehet, hogy hibások, de én, valamint nem kívánom soha is, hogy valaki változtassa gondolatját, hanem adok neki elegendő okot rá, szintűgy nem változtathatom a' magamét engemet meggyőző okok előadása nélkül. Akár tudatlanság, akár hamis érzés szülte legyen észrevéte-

leimet, csak akkor igazúlhatok, ha hibáimnak okait fogom látni vagy olvasni. Tudok mások módja szerint is írni, és mondtam, hogy nem ragaszkodom gondolatimhoz. A' jól nevelt többség szokása akár jó akár rossz, mindég törvény marad mind a' beszédben, mind az írásban. Más az többnyire, a' mit tselekszenek az emberek, és más az, a' mit talán tselekedniek kellene; annyi azonban igaz, hogy az én betűírásom' szisztemája (a' melylyet én mindazonáltal nem fogok gyakorlani, ha a' többségnek nem tetszik) sokkal egygyűűiebb és sokkal természetesebb lenne, következendőképpen a' külsőknél is a' magyar nyelv' megtanulását és ejtését sokkal jobban könnyítené, mint az, a' melylyet most közönségesen követünk. Igen jól tudom, hogy a' lesz a' fő ellenvetés, hogy a' természetiképpen mindég mindég változó ejtés módja nem lehet állandó vezetékje a' megmaradandó betűírás módjának, de szinte itt van a' petitio principii. Az ejtést kell az írás által állandósítani. A' mostani köz szokás nints még valamely Akadémia által megállapítva. Frissebben induló nyelvünk csak most kezd megint újra valamenynyire jobban jobban kifejtődni, nevedetni, szaporodni, szépülni és megállapodni. Azt tartom, hogy ha most egy Akadémia össze állana, annak a' mostani szebb ejtést, mostani kellő változandóságaival egygyűűt kellene a' betű írás fő regulájául bévenni, és ha ezután ezen regula szerént írna mindenki, nem kellene felni idővel az ejtés szüntelen új meg új változandóságátul, mert azt mindenkor, a' mostani ejtésen és annak mostani változandóságain fundált, állandó írás módja vagy megőrizné épségében, vagy igen könnyen ismét útbá igazíthatná, holott, ha majd ezután is gyakran ellenkezésbe' marad az ejtés 's szolás az írás módjával, idő jártával szüntelen változni fog ennekutánna is az ejtés nyelvünkben; és minekutánna vagy éppen nem, vagy igen ritkán kell oly szerentsétleneknek lennünk, mint a' Frantziáknak és Angolyoknak, a' kik némely betűket gyakran másképp ejtenek az összetételekben, mint mikor azok magokban állanak, úgy tetszik nekem, hogy nekünk könnyen lehetne minden erőltetés és sok külömbféle megszorítások nélkül elegendő szabadsággal a' szebb szó ejtést és annak most már bévett változandóságait a' betű írásunk szisztemájának egygyűűsítése mellett nagyon természetesen megállapítani. Valamint mindenben, úgy a' nyelvben is tsupán a' szükséges, de a' mellett könnyű, természetes és kevés regulák uralkodása alatt folyó szabadság szerezhethőséget és külömbféleséget egyszersmind az egyformaságban (uniformité). A filozofusi Eszlelikosz-

nak pedig ez a' vezér ideája valamely nyelv' kimívelésében. Merem állítani, hogy akármely nyelvben tsak akkor lehet az írásmódja által meghatározni és megállapítani a' jó, helyes és szebb ejtést; ha az írásmód a' már egyszer meghatározott ejtésen fundálódik. Az írás által kijelentett ejtésnek oly meghatározottnak, oly pontra szabottnak kell lenni, hogy azt minden külföldi, mihelyt tsak minden, vagy külön fogott, vagy öszszetett betűnek hangját esmeri, az írás segedelmével az olvasás közben, ha nehezebben is, de mégis nyelvével felfoghassa. Enynyit mentségemre; hogy jót, könnyűt, természetest, szépet, és a' meghatározás közben is, szabadot akartam.

A' mi Szokratot és Theodotát illeti, ha tovább vittem volna is már a' Görög nyelv' tudását, még is el hinném, hogy könnyebb folyású pennája vala Kszenofonnak, mint nekem.

Roszzúl nyomtattatták ki fordításomat a' Gyűjteményben, nem azért, hogy betű íráshoz nem alkalmaztatták magokat, a' mit soha sem kívántam volna, és nem is tehetek, mert még betűírási értekezéseim előtt küldődött el a' Fordításom, hanem azért, mert néhol a' mással érthetőket is nagy betűvel nyomtatták, és mivel oda raktak olykor pontokat, a' hova nem kellett, ott pedig elhagyták, a' hol szükségesek lettek volna. A' Frantzia szókat is több helyütt megrontsolták p. o. *prensiont* tettek *precision* helyett. Én magam sem gondoltam soha is, hogy Berzeviczy Úr ideáji a' legjobb rendel legyenek elő adva, de ezt nem vólt szabad változtatnom, azomba' mégis helylyel helylyel igyekszem a' homályt világítani. Azt is megjövendőlém néki, hogy az olylyan kongresz, a' melyben az Anglus Minisztériomnak van fő szóllója, nem igen fog iparkodni a' száraz földön keresztül az Indiai kereskedés útjának helyre állításán, de még is nagyon kért, fordítanám le, és valóban nem mindennapi ideákat fogott fel vagy ő, vagy szúrtam én bele a' magamébul a' munkába a' kereskedés' gátolatlan szabadságáru. A' kik az olvasás közben némely mélyebb ideákon rágódni szeretnek, meg fogják talán ezen kis fáradságot szenvedni.

A' Miskoltzi színjátszók a' kik most Kassát mulattatják, eléggé alkalmasok, de a' játszónék, kivéven Dérinét, a' kinek az Isten anyyi szép természeti kellemekeket, és az éneklésre is, ámbár még nem elegendőleg ki-pallérozott talentomot adott, nyifogók, nyáfogók [1]. Szavok hangja nem természetes, és jóval túl megy azon garáditson, a' melyre természetiképpen minden természeti tónnak is emelkedni kell a' théatromon. Ezen a' természetlen hangon, minden hágás és esés

nélkül változatlanul sebessen perdülő nyelvök' forgása tehát duplán unalmas és kedvetlen egyformaságában. E' mind a' szózatosság (declamatio) első reguláji ellen van; azomba' tömött mindég a' játékház, és a' hazafiúság vagy nem figyelmez a' hibákra, vagy tűri azokat.

Öllek kedves Barátom, egész házaddal egygyütt, és maradok a' legiguzabb szívvél
hív Jóskád mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. fod. Lev. 4r. 33. sz.]

3434.

Helmezy Mihály — Kazinezynak.

Miskolcz. Máj. 14kén. 1817.

Kedves barátom,

Csak 9 mértföldnyi távolság van közöttünk. Bizonyos perbéli ügyek elintézése végett útaztam ide; eszembe jutál 's e' lopott pilanatot néked szentelem. Heted hónapja foly immár vesztég hallgatásomnak [!]. Ügyvédi pályára léptem 's ez tova szakaszt minden édes köteléktől. Szinte félesztendeje nem vevék részt Literaturánk' dolgában, foghatok é ezentúl? a' jövődő mutatja meg. Elszakasztva Isteneimtől, el kelle némulnom mind azok iránt is, kikhez olly édesen csatlottanak. -- Az Angol nyelv tanulásához fogtam 's folytatom is a' mennyire perlekedéseim engedik. Milly irányt veend ezentúl életem, nem tudom, mivel rettentő dolog, a' lét' bilanxát ott biztosan, még a' többoldalú cultura mellett is, elintézni, *wo man nur leben, aber nicht ausleben kann.*

Mit ítelsz a' Tud. Gyűjteményről? én igen ohajtanám hogy necsak levéltöredékeket hanem legfőkép recenziókat küldenél számára. Szemre hallgat, 's esztendeje immár hogy nem láttam. A' szegény 's tölem olly hévvel szeretett Döbrenteinek se felelheték két rendbéli leveleire. 6 hét olta távol Pesttől most, 's 9bertől kezdve Marcz. fogytáig Verbőczy sovány tabelláin kérődzve eleretnekültem Literaturánk' szabad igazán 's egyedül üdvözítő Szentegyházától, 's annak bajnok fiaitól, 's nem nyerhetém magamtól meg azt, hogy kisztvé ömledezzek azok iránt, kiktől bucsúzni készültem. A napokban neki is szándékozom írni. Élj szerencsésen 's ne szünj meg engem szeretni, 's ha néha késkedve kapandod válaszom, mentegessen előre ügyvédői köröm. Örök hived 's tisztelőd

Helmezy.

[Eredetije a' sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3435

Kazinczy — Kőlcsey Ferencznek.

Széphalom Máj. 14d. 1817.

Édes Uram Öcsém, félve írom e' levelemet; attól tartok, hogy nem jut el az Uram Öcsém kezébe. Ha ez a' félelem nem tartóztatna, ha hanggal 's nem tollal szólhatnánk egymással, mennyit nem fognánk mondhatni! Igen régen nem látánk egymást, 's Uram Öcsém nálam 's én Uram Öcsémmél véghetetlen sok újat látnánk.

Az Uram Öcsém Recenziójának a' Tud. Gyűjteményben nagyon örvendek. Szemere itt vala Máj. elsőjén, 's mondá miért marada el a' Berzsenyi Recenziója, mondá miért hagyá-el Uram Öcsém Pestet. Azt azután Trattnerrel is értettem, a' ki kéri Uram Öcsémet általam, dolgozzon számára továbbá is. Én megírtam Trattnernek, hogy én azt hiszem a' mit Horvát István elmondani tilalmaz, és hogy, Zrinyit kivévén, minden Pocsisünk öszveséggel nem ér annyit mint AZZAN AGA a' Poet. Berekben. Hiszen a' mi Volksliedeink semmik a' Szláv nemzetekéhez, mellyeket Herder említ. Megírtam ezt is: *Én szeretem hazámat, ha tetszik, a' dühösségig, de nem a' hazugságig.* 'S kértem Trattnerrel, hogy levelemet in pleno olvastassa fel. — Az a' Pesti czimbora vagy elrontja magát és a' dolgot, vagy jóra tér. — Döbrenteinek nem szabad az Erd. Muz. kiadását abba hagyni. — Mutattam Palinak a' Kis levelet, mellyben örvend Recenziójának, 's csodálja az Uram Öcsém erejét 's érettségét.

Hogy az Ó és Uj Magyar Síp Szentesi Prof. írta, Pethétől tudom, kinek ez eránt Trattner által kérdést tétetek. Én recensálni fogom Beregszászit és Sípst. Már hozzá fogtam. Minden neheztelés nélkül. De még így sem fogja B[eregszászi] megköszönni. Tudja e Uram Öcsém, hogy én az Uram Öcsém *Phantaziáját* (az Erd. Muz.-ban) a' mi Literaturánk első díszei közé számlálom? Mysticismus van benne, 's félig setét; de az nem hiba. A' tárgy olyat kívánt. Döbrenteiben nagy változás van. Ó végre egészen miénk.

Gyarmathinál szeretetre méltóbb öreget nem lehet képzelni. Leteve a' M. Grammatikáról, csak botanicus 's Rousseaui bölcs. Voltam vele 's igen megszerettem. Döbrentei most adá által 3 ivnyi gáncsait Marmontelemre 's 1 ivnyit Bácsmegyeimre. Talán egy igazítását sem fogadhatom-el.

Tr. írja, hogy Horv. István az én IX. Köteteimet recenseálni fogja. Talán úgy jobban fognak kelni, *úgymond Trattner*. — Költék volna, ha követte volna tanácsomat, melly az volt, hogy a' darabokat külön is árúlja. Mert 25 flot nem minden ember ad Magyar könyvért. — Szeretném ha Uram Öcsém is recenseálná Horv. István után az Erd. Muzeumban, még pedig úgy, mintha engem soha nem is látott volna, a' legszabadabban.

Szemere azt mondja, hogy minden dolgozásaim között legjobb az Erdélyi Levelek két Kötete. — Scenák, romantisch scénák, affectált romantismus nélkül, 's sok és sokféle tudományos pedántság nélkül. Ezek az ő szavai. A' Tordai Gyöngyösinek 2 levelét bírom, mellyben azt beszéli, miért írta Leoninusokat. Most Verseinek 3dik Kötetét adja-ki. Azok nem rimesek többé. De azért olyanok mint a' régiek, a' mint a' velem közlött Ódák mutatják.

Nagy Ferencz még azt is kedvetlenül vette, hogy *így* szöll róla Uram Öcsém, mint a' Tud. Gyűjt. ben szólott.

[Eredetije a Szemecetár VII. kötetében.]

3436.

Kazinczy --- Kölcsény Ferencznek.

Széphalom. Máj. 15d. 1817.

Ez a' levél valóságos *ύστερον προτερον*. A' mit legegőbb írtam-meg benne, az az idezárt vers volt. Annak végében áll levelem kezdete. Olvassa tehát ott Uram Öcsém.

Ráskay Nánit ma dél után temetik, tegnapelőtt holt-meg épen annyi esztendővel mint a' Krisztus. Forró hideg volt gyilkosa. — Pósné Asszony egy idő oltá. Felső Hegmeczi lakos.

Nékem Máj. 6dikra virradóra Anna Iphigénia lyányom leve. Feleségem éjjel felkölt hogy Emilt befedje, vagy más fekvést adjon a' gyermeknek; elfelejtette hogy az előtt való estve egy ládát tetettem a' gyermek' ágya elébe; megbotlott a' setétben, 's a' veszedelmes helyen magát a' láda' szegletébe igen nagyon megütötte, 's így a' gyermek meglett. Azt elébb a' bába 's még az nap a' Plebá-nus is megkeresztelék. Anya 's gyermek veszedelmen kívül vannak: de a' gyermek gyenge.

Hol fog múlatni Uram Öcsém? Bár csak magányában az lenne mulatsága hogy nekem írjon 's tudósítson minden dolgozásai felől. A' Berzsenyi Recenzióját az Erd. Muz. felvennie nagy örömmel. Annak kár volna megszűnni a' Tud. Gyűjtemény miatt. Nem árt az, hogy két Jurnálunk lesz továbbá-is. Hadd vetekedjék a' kettő. —

Engem nem szűnnek-meg térítgetni. Pápay után még Vitkovics is térít. Ne sokat. ezt kiáltozzák. — Jót kiáltoznak. — De hisz én is azt kiáltozom: Az a' kérdés mi a' sok? —

Olvasta Uram Öcsém, úgy hiszem, Palinál a' Horvát Endre és a' Kisfaludi Ruszekhez írt engem illető Levelét. Ez az én új dolgozásaimat grimaszoknak mondja 's megengedi, hogy engem minden magyar, tanquam reum criminis laesae nationis öljön. Ő is azt tenné, ugy mond, de ő szelid lelkű, és nem Literator hanem Hazafi. — Látom hogy végre belé csömörlöm a' hazafiúságba, ha az az, a' minek ezek akarják nézetni. Éljen szerencsésen, édes Uram Öcsém, 's tudassa velem hogy szeret.

Prof. Vályi Nagy Ferenczhez, 1817.

Farsangi alak járúl hozzád — —
[stb., mint a 3161. és 3430. számú levelekben.]

Epistoláim 2dik Könyvének ez lesz első darabja:

A' MÚZÁHOZ.

Lányka, dalt! de ne mint eddig dallál, — —
[stb., mint a 3430. számú levélben.]

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3437,

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak.

Kazinczynak.

Kolozsv. Maj. 16ik 817.

Édes barátom,

Vetted e minapi levelem! ugy látom Döbrenteihez írt leveledből, hogy nem. Mert azt írod abba, hogy intsenek meg engem Miklósról írni. Ő már jobbaeskán van lábával, 's már egy hete

kiment a Zoványi vízre, mi is a Bárónéval holnap fogunk utánna indulni. Azt hiszem, a nyáron Zsibón leszünk, kevés ideig a Borvizen. Tudod már talám azt is, hogy az ellenkező környülmények s betegeskedése miatt az idén sem indulhatott fel, s nem tudom, hogy indul jövődőbe is. Én is még nála maradtam, ő igen kimélő ajánlásokat tett nekem, olyanokat, a milyeket valaha elérhetni csak szebb álmaim közé számláltam, de nem fogadhatom el, okaim vannak, miért nem; s osztán csak igaz az, hogy mindent a maga ambitioja teszen boldoggá. Valahogy kiakarnám csinálni, hogy Bécsbe mehessenek lakni, ha már a Gardához nem, az Udvari Cancellariához; mert Nevelői statiot sem kaphatok, nem tudom azért e, hogy talám azt hiszik a kiknek szólottam, hogy meg nem felelhetnék sphaerám-nak. Igaz hogy a Juridica szakkal egészen ellenkezem, de truditur dies die. Rég nem hallok semmit a Literaturáról, az én mostani situatióm hideg juridicai dolgokkal telik bé, s csak boszonzkodásra fakadok, ha egy egy orácskát visszateszem magamot régi igen kedves helyhezetembe. Vagy minden légyen, vagy semmi sem.

Ezen Szemerének szóló levélkém instállak küld-el, mert a Postákat nem tudtam Lasztóczra.

Reméllem írni fogsz nekünk Zsibóra. Élj szerencsésen. Őlel
szerető barátod
F. Sándor mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3438.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! Utolsó leveledet 18-a Mai vettem, épen Egerszegen keresztül levén utam a' Keszthelyi 20dik Majusi Georgicum [!] ünnepre, és így nem vólt késő Takáts Juditnak meg mondanom a' mondani valót. Az én leveleim hát jóval is hamarébb érnek Te hozzád, noha sértve; mint a' Tiéid én hozzám. — Azt a' sok szagatást ama' Lövői levél izlettette meg valamellyik Expeditornal (mellyrül való panaszodat Sárközy Barátunktúl tudom): 's mivel akkor annak meg kellett vallanom a' rejtett dolgot; most már nints mit titkolódnom előtted is; az irás Klárié vólt, a' petsét Domján fő Biróé; és ott nem történt semmi sérelem a' levélen: — a' mi az utóbbi feltöréseket illeti, ha azoknak les a' ezélja, meg tsalat-

kozik az a' jámbor: mert én másképpen viselem magamat a' Csesz-neki Erdőben, másképp' a' szabadabb helyeken.

A' Keszthelyi Georgiconi Examen 20-a volt, állott egynehány Declamatiókból, három ki tanult Ifjunak Rigorosumából; és egynehány Dissertatiókból: engem is reá szabaditván a' Groff a' kérdészködésre, a' Physicából kemény kérdést tettem, melyet a' Professorok akartak meg fejteni, de vékony sikerrel; 's egy kis azt követett nehezteféssal: — Fucus ott is elég van mint másutt: -- 21-a Helikon lett: mellyből Takáts Judith meg fogja küldeni a' maga versezeteit, én pedig a' jövő Postán Kláriét; az én *Melodramám*, *Hyperborei Zsenge*, rekesztette be a' dél előtti oskolát, mellyben a' tegnapi fucust meg-lehetősen érdekettem: 's mint tetszik az nekik, még ezután tudom meg. Most sijetek levelemmel, hogy az occupatioimat, mellyeket szabtól, hamarébb vehessed: Nem tudom mi volt őszöne ezen kívánságodnak. Én véghez vittem a' mint vihettam: de ki tűnik belüle az a' tehetetlenségem, melly vagyon általjában a' fordításokban. — Nem akartam a' Te rendbe szedett képezetidet másítani; mellyeket pedig, szabad írásban valamennyire másítottam volna: azomban reményelem hogy azok a' kiknek akar mulatságjokra, akar meg zavarássokra szántad, meg elégesznek vele: -- Most hát hogy a' Postát el ne szalasszam — be rekesztem leveletem. Isten veled. Irom Petri Kereszturban 24-a Mai 1817.

h. b. H. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iról. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3439.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Petri Keresztúr 27-a Mai 1817.

Kedves Barátom!

Siet ez a' levelem a' másik után; talán utól is éri; avagy csak mire Te válaszolnál, ez is oda érhet: ebben hát leveled azon részeire felelek, mellyekre el-mulasztottam.

Kilencz kötetedet Helmecezitől, (sem Vitkovicstől, a' kihez egy ízben utasítottál) még nem vettem; mert ide hozását senkire sem bizhattam: magam pedig szégyenlek már addig Pestre menni, Buda miatti; mig a' *Rudolphia*st Bétsből meg nem kapom. nem tudom

mit akar azzal az Isten? gyanakszom hogy nints kedve szerént: mert már 2 esztendeje miolta nyomják 's még sem kész.

Azt kérde: mi lenne a' világból, ha ruhánkon változtatni csak *levitas* volna? — Felelet: egy derék világ lenne; ha ugyan a' változtatás nélkül tolyességgel el lehetne: mert hogy én esőben sem viselek kalapot; hidegben sem kesztyűt; az bennem valóban makatság, és én nem is kívánom mástól hogy azt tselekedje; de azt meg kívánom, hogy mások után ne majmozkodjon; vagy leg-alább nem hagyom jóvá ha azt teszi. Hány féle formája volt már a' kalapnak; de hányféle magának a' főnek, miolta mi élünk? és az én fejemnél egyik sem commodabb: sem a' be gomboló menténnél, szíjjas nadrágonnál, magyar tsizmánnál, 's még a' lobogós ingemnél se — ezeknek substitutumai: és hányan maskaráznak pedig az idegenektől kapott módékkal olyanok is a' kik szint úgy nem tudják vagy még kevesebbé tudják mint én: *vasz hajszit dasz du?* 's a' t. — de ez már csak uton kívül legyen mondva: mert semmi feleselést sem czélom tsinálni belüle.

Oscillálunk még, és nem tudjuk hol a' köz pont: ? Nem merek ki állani minden ostrom ellen: de még is jó formán tudom: ott a' köz pont, a' hol meg van a' mértéklett tsinosodás, de nem rontódik vele az a' mi természet szerént nemzeti. Láttam ötet le vetközni — el vállalom, mert Asiában ugyan nem így mondtuk, de meg tér az akkori idiotizmusunkkal is, nintsen a' nyelvnek, sem a' beszéd együgyűségének természeti ellen: de már az, hogy én a' Német nyelvét nem szóllom; sőt még az is hogy én mikor egésséges vagyok, jól nézek ki; természeti ellen van a' nyelvnek, és annak együgyü értelmes voltának: — én azonban az illyeket is el szenvedhetem: 's a' mellyik már p[rae]scribált, feledtemből élek is vele. hanem

Engedd meg, hadd adjak én neked egy kis occupatiót; mivel engem is azok közé számlálsz, a' kiket a Zríni, és Gyöngyösi ideje meg kövezett volna: keress olyasmit az én írásmban, mellyekért Gyöngyösi halálra ítelt volna: mert én úgy itélek, hogy általjában véve tsinosabban irok ugyan; de gyökeresen vele nem csak nem ellenkezem, hanem nem is különbözöm. — A' Rudinai Apatur valóban szép Magyar; de ő is sok nélkül el lehetne, és még is szép lenne.

Haladunk, folytatjuk a' Magyar utat — de jó lessz e a' Magyar útra külföldi virágokat is hintogetni? a' mint kívánod? — nem tudom; mert az Idvezítő Jerusalemi utjába Jerusalemi virágokat

hintettek: Az utat simítanunk, egyenesítenünk, könnyítenünk valóban jó; 's a' miatt nem árt némelyeket indigenizálnunk is, kivált olyanok kedviért, a' kik még eddig jobbára idegeneket olvastak. Azomban én reménylem, hogy érezhető meg elégedetlenség nélkül fogod majd olvasni *Barragoné* nevű Tudományos Románomban, hogy az egész 20 vagy több arkusban egy passiva formát sem találsz; pedig azt már több száz esztendő s p[rae]scriptióval el vállaltuk az Európaiaktul; — A' Magyar Patriarkámban is kevés van; mellyből hogy neked nem küldhetek olly hamar mint akarnék; az az oka; mert az a' szép *Patrona*, a' mit belőle nekem szánt ajándékul, 500 Exemplárt mind ide küldötte — bár tsak Pesten is hagyott volna belőle.

Az Elende Vichtet [!] felüled nem hogy fel tudnám tenni; de még neheztelek is érte hogy azt reád gyanítják: most már a' Keszthelyi Georgus sem erősíti; de meg is mondtam neki, hogy a' mi barátságunkon a' pokol kapuji sem vehetnek erőt. 'Te tsak Neologus vagy de nem Német, se Francz, sem Olasz, és én hány idegennel voltam a' leg forróbb barátságban a' zöld Asztalnál.

Az Erdélyi Muzeum első darabját olvastam; többet nem; de azt már igen régen; talán most újra kezdődött. — A' mit Berse nyihez irtál, azt nem olvastam. Bersenyi versei felül már irtam neked; de tsak comparative. — — Általjában a' verses munkáknak kényes, de néma criticussa vagyok; és szeretem ha irnak, ha bár jóvá nem hagyom is, a' mint irnak.

A' Hyperborei Zsengémnek annyira öszve vontt velejét a' mennyit egy Posta el-birjon, imé küldöm; utánna irtam Klári Énekjét is, melly többet mutat, mint én fel tettem felőle; de az el mondása nem volt ollyan mint 'Takáts Judithé: ennek pedig meg hagytam, hogy a' magáét neked küldje-meg. Klárinak még a' Mechanismussa hibázik, igazgattam is benne képesint; de az éliből ki venni nem akartam. Judithnak most a' Mausoleumot adtam fordítani; már mutatott is példát belüle, Árpádot, és szebb mint a' Német. — Isten veled —!

Hyperboréi Zsenge.

(Herodot: Melpom. 33. sq. Plin. Hist. Nat. L. 4. c. 12. Solin. c. 21.)

egy régi kis világi Melodráma.

(a' mi benne folyó beszéd, Hexameterekkel megy: a' többi többféle Áriája énekekkel.)

I. Felvonás.

Két felső Scythiai Hajadon, az Apollo Tanais-melléki kertjébül búza zsuppba kötött szentséget visznek a' Parnassz allai [!] Templomhoz. Utolsó éjtszaka meg-hálnak a' szabad ég alatt, tsak egy terebély fa ágaival és kézben hordozható nagy vászon ernyővel fedeződvn. Hajnalban az egyik elébb fel-ébred; serkenti a' másikat is énekekkel: a' Pásztor Ének notájára: Si quis vivit jucundus 's a' t.

Hyperoche. Laodice! hajnal derül, A' kies sugár terül: Kelj-fel, a' nyugság elég; Utra hiv a' fényes ég 's a' t. (Ennek az éneknek mivel rövid, egész hangját repetalja egy lassú Musika, úgy hogy az alatt a' Leányok sietve meg similkoznak, költöződnek; indulni készülnek: de elébb a' hajnalt idvezlik.)

Hyperoche és Laodice. Tisztelet neked remek Tsillag! a' ki érdemek Nélkül a' föld lakosit 's a' t. (itt négy verset énekelnek; s' akkor az egyik fel veszi a' zsuppba kötött szentséget, a' másik öszve hajtogatja a' nagy árnyéktartót 's indulnak; és mentekben:)

Laodice: Hogy lehet az? Néném! ha ez a' Nap' Focisi kertje, Hogy meunnél közelebb érünk Parnaszhoz, erősebb 's czifrább városokat látunk, nagy tornyokat, ékes ház sorokat, 's a' t. (Nintsenek u. m. ilyenek Scythiában; nem láttunk ott egyéb városias várost, mint *Heracliát a' Tauriai Kersonban.*)

Hyperoche. (Azt is úgymond Görög-Scythák építették, és nem *Tauri* hanem *Túri* nevezték; meg magyarázza a' *Caucasus* mellül *Akhajába*, és onnan vissza Scythiába lett költözőkódéseket némelly *Hunn* tsapatoknak, a' kik utjokban meg-telepedtek *Frekopban*: mert a' görög földön nagyon meg szaporodtak, 's apró osztályokat tettek, 's városokba öszve vonultak.)

Laodice. (De hát már nintsen e itt osztatlan szabad föld sehol?)
— — a' századokat haladott terebély tölgy Nálánál kisebb

Másakat is: a' kik tehát sergestül eleibek mennek, és öröme éneket mondanak, lassú Magyar táncz nótára.)

Másák: Boldog ég tselédjei! Szent vidékek Szízei! Kik' kezére 's a' t. ('s által veszik a' zsenget.)

II. Felvonás.

(*Silen* beszédjét végezvén a' Leányokkal, odébb tántorog *Nisa* felé, és útjában találkozik egy nagy *Pillével*; köszöntik egymást, és újságot tudakoznak: *Szilén* el-mondja, hogy ő *Tanaita* Leányokat útasított *Czirhába*, mivel azok a' *Parnasszi* puszta templomhoz akarták a' zsenget vinni. A' *Pille* indulatosan felel, hogy melly nagy sérelem az neki, hogy midőn ő már több mint 15 századokig vólt *Úra* a' *Parnasz*nak; az előtt pedig 12 százig úgy bírta azt mint *Hernyó*; 's imé most tsalárdúl mindenébül ki pusztította *Nomius*. — De hogy nem ismerlek hát én *Téged*! úgy mond *Szilén*, ha olly régi lakos vagy itt? *ÉN*, felel a' *Pille*, ismerlek *Téged*, és *Te* is ismeresz, vagy ismerhettél engem ez előtt 500 esztendővel, mikor még állandóul meg vólt a' *Pille* formám: de azólta:)

Testemet annyi külömb formára tseréltem időnként Mint *Proteus*: *Petrarcha* elébb és *Poggi* nagyokra nőtették, és annyira meg nevelék vala *Pille* szárnyaimat, hogy azok meg bírtak vólna ökörnyi testet is,* a' millyennel utóbb tsak-ugyan *Guarini*, *Ongaro*, *Marini*, *Cremorino*, *Bortola*, 's a' nagy elme. *Metastasio* fel is ékesgettenek; ánde, A' mikor akkor-szárnyaimat *Petrarcha* meg-adta, Tsak hamar egyszersmind sok ezer tűz lepte *Byzancezi* *Hernyó*-hamvakbul *Eurus* tova hord vala annyi Kész *Feniks* porokat, hogy azok *Petrarcha*' magassan tett repüléseivel versent vetekedve repülni képessek vóltak, 's nekem is kettős tsuda testet formáltak. — 'S azután *Martelli*, *Trissino*, *Bojard*, *Angvillare*, *Gyrald*, és *Tassus*, *Angeli*, *Dolce*, Főképp *Pallavicini*, de még két asszony is, ugymint *Maria Gournai* és *Fortuna*, pille szabású Testem' oroszlánnyal, kigyóval, néha kereszttel, Vér szín gombokkal, hármaskoronával, ezüst szín Övvel, 's el-csonkáltt ember-főikkel tsuda képen czifrázták. — El-véttve pedig *Corneille*, *Racin* [!], és

* *Italus* régi görög nyelven ökröt tett. lásd *Varrónál* és *Columellánál*.

Voltaire, és *Regnard*, *Quinault*, *Molier* [!], *Fenclon* 's meg *Morcau*, *Motte*, kivált *Scudery* 's *la Fayette* nagy elmés Asszonyok, és azután *Diderot* és *Fontenel* össze bokkrétázva fejeér Liliommal tarkították: Ellenben *Fletscher*, *Dryden*, *Ottway*, *Milton*, *Adisson* [!], *Rowe*, *Yung* [!], 's meg-utóbb *Thomson*, *Vilkin* [!], és *Garrich*, és a' szép Nemből *Griffith*, 's *Sheridan* Leopardot raktak pillésültt Hernyó formámra: mi több, még Esztendőknek, 's néha napoknak közbe-vetése nélkül váltogatott formámnak adott vala *Roche Sofia*, majd *Gottsched*, *Gellert* és *Rábener*; és a' *Hallerek*, és *Vieland* [!], *Lessing*, *Michaelis*, és több mások pille helyett Sas tollakat, és koronázott dupla madár fejeket hernyó testemre tetézték. 'S tsak minapába' midőn ki valék pusztítva, le hullott régi ditsőségem; ragadám vala vissza valódi Pillés formámat: de ama' tsuda test-tünetmények, Már ki elébb, ki utóbb, sorjával, tőlem, időnként el különöztek; az egy bagoly áll vala helyt, maga látszott egy örökös friggyel állandón kötve-le pille képemhez; sokszor pillére tserélni magát is értem, vagy leg-alább ollyá tekeríteni farkát: ő vala úgy tetszik hívem (ha *Nomius* ki nem pusztította volna birodalmamat. Itt egy átkozódó éneket mond a' Pille, állatjához illő dongással és méh-raj nótára).

Szilen. (Vigasztalja a' Pillét, és hívja a' *Parnassz'* másik oldalába, *Tithereára*, magához, lakni. 'S éneket mond rezgő öreg hangon, hogy a' *Liber Pater* és *Nap'* szentségei vagy titkainak való-sága mind egy; az ének' nótája: *Meum est propositum in popina mori.*)

Pille. (Nem megy, hanem haddal készül ostromolni Czirhát.)

Szilen. (Nem javallja; mert ugymond, *Nomius* hatalmas Ur, és kívánja látni a' Pille' hadát.)

Pille. (Lárma-sipot fuj a' Jerusalemi nótára, melyre elő állanak az ő kilencz vitézei, és ő azokat meg ismerteti *Szilennel* (aufirolja). Ezek ugy mond 1. A' Tudománybeli Vágyás — *Erudita ambitio*, 's mi ennek a' *character*e? 2. Maga hittség, *Praefidentia*, v. *Praejudicium sui*. 3. E' majom arczú szolgálai vak függés, *Praejudicium auctoritatis* — — *αυτος ερα*. 4. A' százfejű *Tudománybíró*, 5. *Logomachia* — Szóharcz. 6. A' *Pedant*, nem régi tulajdon név, *Pedan* nevű Olasz *grammaticus* sul; igazán pedig toll-rágó egérnek hívják *μυς καλαυο τρωγος*, melyből lett a' *Calmeiser* szó. 7. A' fényes tudományú *Sarlatan*. 8. Az

ujság' szeretés, *novitatis studium*. 9. A' tudomány-tolvaj, *Plagiarius*, mellynek sok tanítványi vagynak még a' teremő lelkek közül is etc.)

Silen. (Nem akar itéletet tenni a' hadrul, hanem csak azt hiszi, hogy azé lessz a' győzedelem, a' kinél van az Apollo Palladiumja.)

Pille. (Azt, ugymond, én elébb el-lopatom a' Plagiummal.)

Silen. Éneket mond, hogy ő mindent csak ollyant szeret, a' mi természeti. — a' *Jubileumi* notára.

III. Felvonás.

(Urania egy kies hegy oldalban nap nyugot után várakozik, a' még csak negyed napos új holdnak fényje' erősödésire, gyakran bele tekint néző tsőjével a' Holdba. Vele van *Erato* is, és váltogatva énekelnek *Trochaicus* versekkel, *Urania* a' maga énekit a' hold' astronomiai tulajdonságaihoz, *Erato* pedig mint szerelem Istennéjéhez alkalmaztatja: Egyszer Erato valamit észre vévén:)

Erató. Néném! én valamit láttam; nem vólna e kedved, végire járni; mi az?

Urania. Láttál? — ki találjam e? — Kedvest. Mert Te szerelmes vagy; Báj-énekeiddel az égen Untadot a' holdat, 's szemekkel tétova nézvén, A' képzeteket is kész vagy magyarázni valóra.

Erato. Hát, hiszen én szerelem Musája vagyok 's a' t. (szeretőmet lestem; de másba botlott szemem; ama víz tulsó partján (Lambin víz) valakik vagynak, 's úgy tetszik, hogy által akar-nak jönni.)

Urania. Menjünk hát alább e' törpe tsalit bokrok közt, mig velük általellenben leszünk; ugy is lessz: és hallják az idegeneket nyilván beszélteni; azok pedig vóltak a' *Plagium* és a' *Vak Engedelmesség*.

Vak Engedelmesség. (Én neki nem megyek, ha keskeny is, lehet mély, és én nem tudok uszni.)

Plagium. Mit kell itt uszni? Te félénk Balgatag? ezt könnyü által gázolni, tsekély víz.

Vak Engedelmesség. (Ám lásd, — — te gázolj — én nem! 's a' t.) Itt közel a' könnyü szerű kis *Iselin'* dobogója, Által mégyek azon; van alább is jó tova újabb Francia híd, jó készülletű, mellyen minap egy pár *Arkadi* nagy testű szamarat láttam

mosolyogva által kelni, minck gázolnánk? Kis kerülővel Nem veszünk napokat, 's a' t. (De ha által megyünk is, 's el-érünk a' kápolnához: hol veszünk hozzá kültöt? vagy ha be törjük, hogy bírjuk el ketten a' nagy szekrényt, mellyben az Apollo' arany tsontjai vagynak?)

Plagium. (Jól van hát: feszítsük keresztül ezt a' sarkon forgó hidat: Te menj-által; azután feszítsd vissza: én le-lakatolom, hogy míg mi lopni járunk, más meg ne tsúfoljon bennünket. Kültsrül ne agj; nekem van alkalmas minden zárhoz. A' ládát pedig hogy ne bírnánk-el ketten? holott két Leány vitte-el a' Parnaszi-ról, rudon. Apollónak csak a' jobb karja és válla volt aranyból, mellyel nyilazni szokott: azt is régen el-rablotta *Pyrrhus*; a' többi tsontok nem nehezek.

(Ezt megértvén a' Szüzek, el-találják a' tolvajok' szándékát: *Urania* el-küldi *Eratót* a' maga sátorába, hogy a' *Teleskópiumja* tokjából hozzon hamar három szikrázó tsillagot; 's míg az oda jár, a' tolvajok fel igazítják a' hidat, 's által menvén rajta a' Vak Engedelmesség, vissza is helyeztetik; azután által gázol a' *Plagium*, és azalatt Éneket mond a' tolvaj-bátorságrul, a' *Zrini* nótájára. *Urania* pedig jó előre a' néző tsőjének belső aczél-tükrét ki veszi; és *Erato* is meg érkezik; úgy hogy midön a' *Plagium* ki ér a' partra, eleibe vet két szikrázó tsillagot: mellyek el pattanván, a' Vak engedelmesség meg ijed, hátat fordít, bele ugrik a' vízbe; a' *plagium* marasztja, pirongatja: 's mivel magának egy szikra az ábrázatjára pattant, ki-kél a' Leányok ellen, 's okát kérdi, hogy miért támadták-meg ötet? *Urania* eleibe tartja az aczél tükröt, hogy ismerje meg abban magát, és tolvaj szándékát. A' *Plagium* bele tekint, 's egyszerre el-veszli szeme világát. Zúgolódik, fenyegetőzik; de utóbb meg adja magát; és a' Leányok hátra kötik kezeit egy selyem zsineggel; vagy akár a' kapeza kötőjükkal; 's el-vezetik mint rabot; és a' *Czirhai Templom* tornáczában meg kötik egyik oszlophoz. A' vak engedelmesség pedig el-fut — hirt visz a' Pillének.)

Urania és Erato. (Győzedelmet énekelnek a' Tolnai Verbung nótára.)

IV. Felvonás.

(*Ellene* indul a' Pille a' *Czirhai Helikonnak*, a' még hatalmában lévő 8 bajnokival, kiknek buzditássokra *Oratiót* mond

Két Músa mezei virágot szedegetvén, nézik a' hadat; 's az egyik: ha, ugymond, mi szépen kérnénk Apollót, ő egy tsuda tűzzel el-perzselné a' Pille szárnyait. Kérik hát Apollót énekkel, a' *Palatinus'* notájára:)

Szálj-alá Nap Isten! a' kinek kettős tűzed Éltet és öldököl, bont
's teremt erős kezed 's a' t.

(akkor igen lassú égzörgés hallik, de sebes villámmal, *Electrum'* tűzivel, melly el-perzseli a' Pille szárnyait.)

Pille. Engem ugyan meg lőtt valaki; de talán nem Apolló: Szárnyaim el-vesztek; de azért ti ne féljete; én még Helyt állok, 's ha Ti is helyt állatok, élni fogunk és győzni; hiszen voltam már én sok századokon is szárnyatlan, míg még Hernyó vala állatom: akkor nőttek ezek nékem, mikor a' sok féle kevertt nép Meg lészkelte magát Latiumba; hol egy közös új nyelv lévén szükséges, illy *Pille* keletkeze végre a' Görög *Hernyó*-búl: most, hogy véletlen el-égett kis korig a' szárnyam, de nem így marad ám ez örökre: két orvos házat már is tudok, ott ki lehet majd sarjaztatni hamar, 's hosszabbra nevelni ha tetszik: Oskola és oltár. (De a' vitézek már futóban voltak, és a' Músák győzedelmet éneklettek; hanem alig mondhattak két sort, félbe szakasztotta azt az újság-szeretés' lármája; a' ki biztatta a' többit, hogy ez a' tsuda-tűz nem nagy mester-ség 's nem is régi találmány, mellyből a' Musák, mint régiség' bitván majnai, hamar ki-kopnak.)

Újság szeretés. — — — most valamelly *Crell*, Vagy tán *Ingelholz*, vagy is *Adán*, 's hátha *Cavallo'* vagy *Hell'* lelke került közibe, kik többnyire voltak harmincz esztendővel elébb az ezen tsuda tűznek Mesteri, mert ezeken túl — bár nagy is a' neve — *Franklin*, *Massenbrock* vagy *Franz* kevesebbet, 's még ezeken is túl *Nöllé*, *Vinder*, *Gordon*, *Kleist* még kevesebbet értettek hozzá, 's hát még *Gilbert* ez előtt két százal? alig valamelly árnyékját látta tűzünknek; a' gyántás szesznek, a' kik pedig a' ki-avúltabb százakban éltek, kiktől szeret egyre tanulni, mintegy Istenesítettek, ez kevesé [] bölts Gyáva Leány sereg, *Arkhitás*, a' Vállas *Plato*, 's tisztas *Aristoteles*, értetlen hangokat adtak e' felül; Én *raia*, egy földközi tengeri hallal, vagy nagy *Amérikai Gymnottal* gyenge tapintást tennék

vállaikon, súlyosbb 's nehezebb rándulást érzene váz lestek, mint most a' Pille — — —

(még nem eléggé szedték-rendbe magokat a' vitézek; a' Músák pedig nevelkőztek 's folytatni kezdték a' győzedelmi Éneket; de a' nagy nevetésre *Szilén* is, ki a' tábortúl jó távoly oldalaslag kuttogott; nagyot kaczagott: mellyre egy Leány hozzá szalad, 's visz neki egy tsonka szájú üveg butelliát; de a' mellyben nem bor vólt, hanem Gálicz-kő olajjal egy negyed részig kevert víz, mellybe akkor hintett valamelly vas-port, melly miatt az üveg' száján vastag gőz kezdett ki-tódúlni; és midőn azt szagolná *Szilén*, a' leány meg gyújtotta gyertyával a' gőzt, 's a' miatt ijesztő tünemények kerekedtek belőle. Silen el veti az üveget, dörögve elmegy; és énekel a' háladatlanságrúl *ad notam: Adversa sustinere*, etc.)

Az újság szeretés ismét marasztja a' bajnokokat; de a' Pille félre tekintvén, látja, hogy a' *Parnasz* hegy gőzölög és reng. NB. Ezt a' föld rengést, és Símai hegy forma füstölgést miként kell meg tsinálni a' földbe ásott vaspor és kénkő-tészttával, elő adja *Boerhaave Elem. Chem. T. I. P. 2. p. 384.* — A' Pille erre még jobban neki búsúl, és dörgő énekkel kezd kommen-dirozni, a' Belgrad' ostroma nótájára. Rendbe állanak hát a' bajnokok, és előre léptetnek; a' Leányok pedig elébb nagyot nevetvén, azután énekelnek *Anapestus* mértékre, 's kórik *Cybelét*, hogy süllýessze el a' hadat: úgy is lett, meg nyílt a' föld, és el-nyelte a' vitézeket, tsak a' Pille maga szaladhata el.

V. Fel-vonás.

(Hálaadó Éneket mondanak a' Músák, *ad notam: Itt kell hagynom szívem felét* etc. és abban karakterizálják a' 9 bajnokokat: 's az utolsó versben kórik Apollót, hogy jelenjen meg nekik látható formában, 's maradjon is velek: mellyre fel-emelkedik a' föld alúl *Abaris*, a' kit a' *Músák* Apollónak vélvén lenni, idvezlik *Catalectus Jambus* versekkel; de tsak egy verset énekelhettek el, a' midőn közbe szólla a' Tünemény, 's meg-mondá, ki ő?)

Abaris. Boldog egek! hát annyi időknék alatta, miólta Febus, az élet-adó, ész-nemző, 's elme-derítő Emberi méltóság' 's eredet-kori ártatlanság' Mennyei védlője Delfist ide hagyta; ki halt é

annyira *Mnemosyné* szeretett szüleményji' fejbül: hogy már a' mindég fiatal, Sugáros Apollót, a' maga régi nevelt *Músáji* sem ismerik? — ő nem — én *Abaris* vagyok itt... (itt igyekszik meg magyarázni ennek a' tüneménynek lehetőségét: azután parantsolja, hogy hozzák elő a' Szent szekrényt: — abbúl ki szedi az Apolló tsontjait; és mivel a' jobb keze 's válla hibázott; azt *Zitonbúl Phthia* mellül (melly volt a' *Pyrrhus*' hazája) oda imádkozza négyes Jambus búbajos énekkel:)

Akár hol álsz az ég alatt, Tsinálj lyukat, repessz falat 's a' t.

(az meg-lévén, öszve rakja, és talpra állítja Apollót; a' Músák pedig némán bámúlnak mind az Apolló' jelenésin, mind az Abaris' böltsességin. Abaris pedig ismét szól és inti a' Músákat az erköltsiségre; 's le száll vissza a' föld alá, a' midőn egyszersmind a' Kárpit is le esik.)

21-a Mai 1817. H. Á. mpr.

ISISHEZ ÉNEK.

A' Keszthelyi Georgicon Innepére 20-a Mai. 1817.

Isis! Te a' kenyér Anyja! Földnek eleven aranyja!

Kit az egész föld-világnak Minden-egy részin imádnak,
Tsak-hogy titkod' hártájának Sok külömb nevet adának,

Ceres, Io, Proserpina, Demeter és Eleusina.

Szent titkaid' takaróji, 'S neved' számos imádóji

Valami égit mutatnak; 'S tiszteletedre nógatnak:

Ama' képzelt feslettséget, Kit Róma gyanú alá vett,

Innepedrül fel nem tenni, 'S mint irigy vádat úgy venni,

De szabad e hát szentséged' Áldanunk? 's tisztelnünk Téged?

Ma is, midőn tisztán látunk, És tsak egy Istent imádnak.

A' tenyésző Természetnek, Egy kegyes emlékezetnek

Talpkövén oltárt emelnünk, 'S fényes innepet szentelnünk?

Oh mért ne? Téged úgy nézlek, 'S hasznaidat mint a' mellyek

Tiszta forrásábúl folynak Az örök fő hatalomnak.

Az atyáknak, jóltévőknek, Táplálóknak, nevelőknek

Kezeket szoktuk tsokolni, 'S tészén e ez bálványolni?

Tetszik hát az is Istennek, Ha bőkezűségét ennek
 Isis név alatt köszöntjük, Innepeljük és köszönjük.
 Isis Anyánk! hát légy áldott! A' Te leg-első munkádot
 Emlegesse mint állandó Jót, az utolsó halandó.
 Mi is e' fényes ünnepben, E' tisztos gyülekezetben
 Találmányodat ditsérjük, 'S titkaid' közlését kérjük.
 Isis vagy Ceres legyen bár Ditsó neved; kezdetben már
 Abelnének lenned kellett Az Éden' folóji mellett.
 A' zsenge áldozatjának Jó illati fel-hatának
 Mennybe, hát nints munka ennél Elsőbb 's kedvesebb Istennél.
 Mi tehát áldott nevednek, És remek leleményednek
 Jelentésit nyilván látván, Emlegetünk, Istent áldván:
 Tisztelünk a' valóságban Buzgóbb áhítatosságban,
 Mint titkaid lantornáji Alatt nagy neved szolgálja.
 A' te tiszteleted végett Buzgólkodó régiséget
 Vetekedünk meg haladni, 'S a' való halát meg-adni. — —

Palatin' hegyén oltára Volt elébb mint Róma' vára
 'S palotáji épülének Szántó vetők Istenjének;
 A' Numitor' felesége' Curia' serény hivsége
 Tette azt egy fa szobába' Evander' kisedet várába?
 E' kies Georgikonba' Nints Palatin hegy, azomba':
 Szenteld azzá a' melly hantot Palatinus Herczeg szántott.
 Fényt ad az Isis' titkának, Hogy a' Szántók' osztályjának
 Sorsosi a' Fejedelmek: Innep napot rendelj ennek.
 Áldásod' áraszd azokra A' Téged magasztalókra,
 Kik nevedben ágyat vetnek A' tenyésző természetnek.
 Éljen! éljen a' Felsőes Szántó vető, és Föld-míves:
 Éljen Isis' pártfogója; Georgikon' alkotója.

K[azinczy] K[lára].

3440.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom Máj. 28d. 1817.

Különös bízodalomú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Közelít az idő, a' mellyben azok szerént a' miket nekem a' Sógorom monda, az Úr a' mi földünkre feljönni méltóztatik. Igen nagyon kérem az Urat, hogy azt az ígéletét teljesíteni, 's akkor azon irásokat a' mellyeket általadtam volt, felhozni méltóztassék. Én magam akartam lemenni Debreczenbe, de az elmúlt, és elmúlhatott, az ígélet tétel után. 'S bár azt nyerhetném-meg az Úrtól, hogy akkor az Urat legalább harmad napig magamnál tisztelhetném. Mennyi processualis és nem processualis dolgaimat szeretném közleni. 'S az Úr most leányomat már a' fortepiánót verni látja, még pedig úgy, hogy ha 3 esztendeig így tanulja, ő lesz az első e' vidéken. Látni fogja egyéb előmeneteleiket is gyermekeimnek. Látni Erdélyi Leveleimet, mellyek nem sokára sajtó alá mennek.

Feleségem Máj. 6dikán reggel felé egy Anna Iphigeniát szüle idő előtt, úgy hogy a' bába nyomban megkeresztelé a' gyermeket, 's még akkor nap a' Plebánus is. Emil álmában sikoltozott, 's feleségem minthogy sem engem, sem a' frajczimert fel nem verheté, maga ment a' gyermekhez, 's egy kofferben, mellyről elfelejtkezett hogy akkor estve azt oda tétetém, elbukott, 's magát a' legveszedelmesebb helyen megüté. A' gyermek él, de gyenge; maga helyre állott.

Máj. 19. Consil. Szemere Istv. Urnak Borbála leánya és Pongrác Fer. 24 esztendőös ifju Ungvárból öszveeskettetének. 140 vendég vala, ámbár most mindnyájan pénzes kenyérrel élünk.

Sietve írom ezt hogy a' Posta el ne maradjon. A' Tekint. Asszonyt szívesen tiszteljük, én magamat ajánlom az Urnak igen nagy becsű barátságába 's maradok változhatatlanul alázatos szolgája

Kazinczy Fer. mpr.

A levélhez egy kis czédula is van mellékelve:

Kérem az Urat, csak két sorral írja-meg, *ki* él és *hol* e' szóval *iktatni*, pro *installare*. 's írott Documentum e az vagy nyomtatott? 'S ha írott Documentum, hanyadik Tomusában van az Ur Collect.

[A többi hiányzik.]

A borilékön: †

Tekintetes Nagy Gábor Úrnak, a' Tek. Debreczeni Fő Itélőszék mellett nagytekintetű Ügyvédlőnek. etc. *Debreczen, tulajdon házánál.**

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3441.

Kazinezy — Vida Lászlónak.

Széphalom Máj. 29d. 1817.

Kedves barátom,

Ne akadj-fel azon, hogy nem fejér, hanem kék papiroson írok. Egy papiros-áruló megcsalt; két rizma fejér és egy rizma kék papirost vevék tőle itt a' háznál, 's a' fejér még inkább iszik, mint ez a' kék, 's csaknem használhatatlan. Neked mind egy akár fejéren írok, akár kéken, te csak szívemet tekintsd: de nekem illő vala elmondanom, mi téteti velem e' szokatlanságot.

Mint vagy, édes barátom? — Most két esztendeje nálad valék, 's emlegetem nálad töltött jó napjaimat. Mikor fogok ismét ott lehetni? Mikor élek ismét oly jó napokat? Valóban nagy okom van áldani végzésemet, hogy az engem a' te barátságodba vezetete. — Ne szűnj-mog engem tovább is szeretni, 's hidd, hogy én neked minden érdemeidet ismerem.

Én tavaly Erdélybe utaztam fel 's alá, 's most azon utazásom' Naplóját készülök sajtó alá eresztetni. Magyar ország nem ismeri azt a' szép népet melly azon a' görbe rút földön lakik, 's azok kevésbbé vannak elrontva mint mi. Három holnapig voltam benne, 's ezen egész idő alatt velem egy Erdélyi ember 's asszony sem szóla más nyelven mint Magyarul. Deakül 's németül ott magyar magyarral nem beszél. Hospitalisak, 's hospitalítások nem abban áll, hogy az embert majd megölik a' sok étellel, kávéval és rozsolissal, hanem hogy a' Vendégnek helyét sem lelik 's érette mindent tesznek a' mi tőlök kitélik. Gróf Bethlen Imre Küküllői Fő Ispán nem elégede meg azzal, hogy engem harmadnapig láta magánál, hanem azon felül

† A borilék zárlatán ép piros pecsét.

* *Nagy G.* jegyzése: «Jött Jun. 4-a 1817. NB. A' Gr. Török Actákat Kaszára vinni, és a' Szemere Actákat is a' Sententiával edjüttl.»

Enyedre bekisére, és ott 24 óráig eselédceimmal, lovaimmal traktált. Ki teszi azt nálunk az Erdélyivel?

Fejér Vármegye nem emlékezem mely dologban repraesentalt. Gróf Haller Gábor Exc. oda küldetett mint Kir. Commissarius, hogy a' Protocollumból töröltesse-ki a' Végzést és Repraesentatiot. De a' Vármegye ki nem törlé.

Helmecezinek 8 napja hogy egy kedves levelét vettem. Ha vele lészesz, köszöntsd nevemben, 's mondjad hogy köszönöm barátságos emlékezését, 's ezen levelem válasz hozzá. Maradjunk mi örökös barátok.

Szemere Pálné még nem betegedett-le. Minap voltam nálok, 's kedves napot töltöttem társaságokban. Kr[isztina] most igen jókedvű.

Szabad volna téged egy nagy barátságra kérni? — Meg nem foghatom, honnan eredhet az, hogy B. Prónay Simonnének fél-esztendő oltá nem vettem levelét, pedig én írtam neki. Nem érte e szerencsétlenség? Nem beteg e? Kérlek, tégy félre minden tartalékot, 's valamit tudsz, valamit más beszél, add tudtomra, 's haladék nélkül. Kimondhatatlan aggodásban vagyok eránta. Vissza élni nem fogok barátságoddal, akármí fog állani leveledben. De kérlek, mondd el, a' mit a' Báróról, a' mit a' Bárónéról tudsz.

En Máj. 6dikán majd elvesztém feleségemet. Azon szobámban hál most, a' hol könyveim állanak, 's az ajtó mellett, Emil fiam is az ajtó mellett a' kemenczénél, én a' 3dik szegletben. Máj. 5d. estve eszembe juta, hogy a' familiám leveleivel tele rakott igen nagy koffer az ebédlőben maradt; feleségem 's fiam már ágyban voltak; behozttam a' vasas szegletű ládát, 's hogy a' frajczimer' ágycái a' földön el ne tapossák, csak az Emil ágya előtt tétetem-le. Emil éjjel sikoltozott. A' feleségem szállítja a' leányt, szállít engem. Ez is én is mélyen alvánk. Felkél, elfelejti hogy ott a' láda, elbukik, 's a' vasas szegletben gyomrát veszedelmesen megüti, 's idétlen gyermeket szült úgy hogy azt akkor hirtelen a' bábának, még akkor nap valamivel később a' Plebanusnak meg kelle keresztelni. Feleségem végre megszabadult minden bajtól, a' gyermek Anna Iphigénia él, de kicsiny és gyenge.

Hát a' menyem, Kazinczy Miklósné, mint van? Hallom Oszkár fiat kereszteltete. Mely boldog anya hogy csak fiai vannak. Ezeknek neveltetések több költségbe kerül, de a' fiu talál magának élet-nemét [!], a' leányt azt várja hogy vegyék, az pedig baj most, erköl-cseinknek illy rettenetes megromlásában. Én azért nem adom isko-

lába fiaimat ad annos pubertatis, gondom lesz, hogy a' háznál még jobban neveltessenek, mint iskolákban szokás. — De élj szerencsésen, kedves barátom. A' Tekintetes Asszonyt nevünkben tiszteld egész barátságban 's alázatosan. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba, gyermekeidet csókolom 's maradok

alázatos szolgád
Kazinczy mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3442.

Kazinczy — B. Prónay Sándornak.

Méltóságos Báró Cs. K. Kamarás Úr,
nagy tiszteletű Uram!

A' Tudom. Gyűjtemény' Kiadóji megszólítottak, hogy Ő Excelentziájának, a' Méltós. Báró' halhatatlan atyja urának, életét számokra írnam-meg. Nagy megtiszteltetésemet érzem megszólításokban, 's meleg szívvel fogom azt megírni, de szükség, hogy ebben a' Méltós. Báró által segéltessem, mert én sem szülejének neveket, sem születése' helyét, esztendejét, havát és napját nem ismerem, sem azt nem tudom, hogy hol neveltetett, azt kivéven hogy Ribiny alatt is tanult Sopronyban (ezt Ribinynek deák nyelven a' Magyar Nyelv felől tartott Oratiójából látom), sem azt nem, hogy hol kezdett szolgálni, 's Vármegyénél, nevezetesen hol, melly hivatalokat viselt. Hogy a' Helytartó Tanácsnál melly nap tette-le hitét, mint Tanácsnokja annak a' testnek, valahol fel van jegyezve nálam, 's arra könnyen reá akadok. Ezen tudósításokért esedezem alázatosan a' Méltós. Bárónál, és ha kérésem nem szerénytelen, a' Bárói Diplomának másáért, mert az munkámon sokat fog segíthetni. 'S minthogy Prof. Fejér Úr siettetni fogja a' Munkát, magam is könyörgök, méltóztassék teljesíteni kérésemet minél elébb lehet. Azt fogadom a' Mélt. Úrnak, hogy a' Biographiát nem másnak küldöm-meg, hanem a' Mélt. Bárónak, hogy az a' szerént nyomtathassék, a' mint maga találandja jónak.

A' Tudom. Gyűjteményből nekünk is igen derék Folyó Írásunk válhat idővel. Tetszik nekem az, hogy a' Beküldő a' szerént szól és ír itt a' mint magának tetszik, 's így a' Stylistikai 's Ortho-

graphiai, Grammatikai 's Lexicalis *libertas conscientiae* tiszteltetik, ha hibás is, 's a' Tuladunaiak által ellenem kiáltozott SCHISMA (ettől félnek ők, hogy a' magok Orthodoxyájok léphessen uralkodásba) az elméket szent dühre nem gerjesztette, nem lobbantotta. Salak mind az egyik felel mind a' másikon van. Az idő a' salakot le fogja vettetni, csak az engedtessek, hogy szabadon járassunk. Szemere Pál ücsém egy holnap olta szomszédomban vagyon; vele sokszor tanácskozom Nyelvünk 's Literaturánk dolgai felől. Én senkit sem ismerek, a' kihez inkább kellene 's lehetne e' részben bíznom.

Én tavaly három holnapot tölték Erdélyben. Láttam Kolozsvárt, Vásárhelyt !! és Szebent 's Károlyvárat. Utazásomat Gróf Dezsőffy Józsefhez írt levelekben adom-ki. Azok készek, 's Szemere azt itéli felőlök, hogy ez a' Munkám jobb mint mind az a' mit eddig dolgoztam. Most küldöm-be Erdélybe, hogy ott némelly barátim megtekintsék, 's a' botlásokat kimutassák. Nem szeretnék hibás, hazug híreket terjeszteni-el a' Publicumban. A' Tudom. Gyűjt. Júliusi Füzetében lesz szó Cancell. Gróf Teleki Sám. Exc. Bibliothecája felől. — Soha még Erdélyt Magyarországi ember nagyobb tisztelettel nem látta. Az a' szép nemzet még nem süllyedt annyira mint mi; ott sem férjfi sem aszony nem szóla velem más nyelven, mint azon, a' mellyen Magyarok Magyarhoz szólani illik. És az az ő vendéglátások, melly nem abban áll, hogy az idegent étkeikkel, kávéjokkal 's rozsolisokkal majd megölik! — Bánom, hogy engem a' születés Erdélyivé nem tett. De ha ott születtem volna, szint úgy sajnálnám, hogy Mágnás nem vagyok, mint a' hogy Magyar-országon semmi bajomat nem lelem abban, hogy csak Nemes vagyok.

Engedje a' Mélt. Báró még azt mondanom, hogy Hormayrnek Archivjában (1817. Januar.) a' Berzeviczy Gergely barátomat megezőfólió írás az én Munkám. Hormayrnek azt nem én küldém-meg, hanem egy más valaki, a' kinél az párban megvolt. B. a' maga Munkájában: De conditione et indole rusticor. in Hung. olly dolgokat mond, a' mellyek nem valók, 's Nemzetünket ok nélkül vádolja. Ön magának is megküldém a' megezőfóliást, megküldém azt a' Bécsi Annalistáknak is: de annak akkori Redactora Consist. Tanácsos Glatz Úr, vagy mivel ő is Szepesi fi, vagy mivel mind ketten Luthernek tanítványai, írásomat fel nem vette. Nekem az igazság nem csak a' barátságnál, de még a' hazánál is kedvesebb, 's megvallom, látván némellyeknek igazságtalan hazafiúságokat, szégyellek *úgy* lenni hazafi mint ezek. Nem épen *úgyen* hazafiúság által indítaltott e

Prof. Schedius Úr arra, hogy Kisfaludinak nyavalyás Hunyadi Jánosát a' szerént recenseálja, a' hogy azt a' Tud. Gyűjtem. 1. Füzetében látánk? A' szegény 's általam szívesen szeretett Schedius rossz csilagzat alatt született: mindenütt bántják a' hol fellép.

Bár nékem az a' szerencse adatnék, hogy a' Mélt. Bárót a' maga házánál tisztelhetném, hogy társaságában két három csendes napot élhessek, gondolkozásomat elébe terjeszthessem, 's általa megtevédeéseimben, mellyeknek minden alájok vagyon vetve, a' ki bűnben fogantatott, útmutatást, felvilágosítást vehessek! De engemet utól ért az öregségnek egy nagy vétke; nem szeretek eltávolzni házamtól: Újhely hozzám egygy órányira fekszik, 's ma telik fél esztendeje hogy ott nem voltam. Hátra való napjaimat dologban akarom eltölteni, 's feleségemnek 's gyermekeimnek körökben annyi örömem van, hogy azt nem kell idegen helytt keresnem.

Maradok örök tisztelettel a' Méltós. Bárónak

Széphalom Máj. 29d. 1817.

alázatos szolgája

Kazinecy Ferencz npr.

[Eredetije a b. Prónay István péczei levéltárában.]

3443.

Cserey Farkas — Kazineczynak.

Kraszna 30dik Máj. 817.

Kedves Barátom!

Reszketni kezdet szívem utolsó becses Leveled első sorainak olvasásakor, tökéletes örömmel tölt pedig el be végzésével, látván abbul, hogy Tégedet suljos csapás érhetet volna, és ezen suljos csapás jóra ütöt ki — éltesse az Isten kis leánykádót és őrizzen Tégedet, őrizze kedves Grófnédot minden kedvetlenségektül.

Rumi engemet nagy és méltán nyughatalanitó bánatba hozza — én nékie monumentumai számára igen becses eredeti kéz írásokat több darabokba küldöttem — aszt írja nékem, hogy ezeket egy, a Döbrentey kezibe számomra küldöt paketába küldi vissza — a pakatot én vettem, de abba semmi kéz írás nem volt; irtam Ruminak, cö feleletébe hosszason csak aszt vitattya, hogy el küldötte — és már most én szenvedem ezen igen nagy veszteséget, meljet, hid el, sokért fel nem vennék. Élj boldogul kedves Barátom és szeresd álandólag

hiv tisztelő barátodat

Cs-l.

A Császár és Császárné augusztusba Erdéljbe be fognak jönni. Szebenbe és Szász Sebes székbe hamis Bankó czedula készítők fedeztettek fel.

Kivül: ¹

Somlyo.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen — S. A. Ujhelj — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3444.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Az a' kegyes Istenség, melly Majus 6dikán a' leveledben le irt rettenetes tsapást Rólad el fordította, vigyázzon még sok esztendőig mind Magadra, mind egész Házadra. Ha Anna Iphigeniádban 's egyéb Magzatidban annyi örömet értek, a' mennyit én Nektek egész szivemből kívánok, a' legszerentsébb Szülék között is az első sorban fogtok állani.

A' mit Szemere Pál Erdélyi utazásodról ir, azt könnyen elhihetem. Te, barátom, vétettél Magad és ditsőséged ellen, mikor fordítóvá lettél. Ennyi idős korodban is a' legszebb elevenségben 's kellemekkel tetézve minden erőltetés nélkül ömlenek elmédből akár-melly eredeti írásodban, még leveleidnek leg gondatlanabbúl elszórt soraiban is a' szép gondolatok. Mi vált volna belőled, ha első Ifjúságodtól fogva a' saját szárnyaiddal repülésben gyakorlottad volna Magadat. Hogy a' Téged olly igen interesszáló tárgyakról, a' millyeneket Erdélyi utazásodban festessz, az a' minden Szépet 's Jót mélyen érző, 's olly bájolva enyelegni, elmésen mardosni, 's böltsen ditsérni tudó Lélek, melly ötvennyöltz esztendő korában a' szerentsébb Ifjak' erejével bir, ditső munkát fogott alkotni, azt igen könnyen elhihetem. — Melly tsudálkozásra méltó bizonyságát hozta naponként ifjudó elmédnek a' mai posta is azon két epistoládban, mellyeknek egyikét Professor Vályi Nagy Ferentzhez, másikat (az én érzésem

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

szerint a' tökéletesebbet) a' Muzához intézted. Ezeket nem mulatom el Berzsényinek minél előbb meg küldeni.

Ki nem mondhatom mely sajnálkozásnak, szeretetnek, boszorkodásnak, félelemnek 's óhajtnak öszve elegyedéséből álló érzés foglalja el egész szívemet: valamikor az olly Ilazafiu vak buzgóságnak szüleményeit látom, a' millyen a' tudományos gyűjtemény némelly darabjaiban uralkodik. Nem sokkal jobb volna é, igaz fogyaltkozásainkat meg vallani, 's azt a' ditsőséget, mellyel még nem bírnk, buzgón keresni? Azt sem titkolhatom, hogy ezen tekinteten kívül is sejtek a' tudományos gyűjteményben ollyan Lelket, mellyet éppen nem szeretek. — Schediust, mint embert én is szivessen szeretem, de mint íróról nem lehetne egy könnyen illőbb epithetont mondani, mint a' mit leveled mond: *a' szegény Schedius*. Isten Hozzád.

Soprony, Maj. 31dikén 1817.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3445.

Kazinczy József — Kazinczy Ferencznek.

Édes Bátyám Uram!

Ketskémétivel a' Tractatust, minckelőtte Bátyám Uram Levelemre válaszolt volna, el végeztem. Tractatusom enyiből áll.

Ő azon egész keresett rész Jóságát, melly iránt magát a' Gálgozianus perbe ingeralta, 's a' melly neki a' Curia által is Finalis Sententia mellett adjudicáltatott, nekünk mind a' hármunknak birtokába haggya a' 2-a Junii a. c. számlálván 20. egész Esztendeig, 's ennél fogva azon Perbeli keresetét cassállya, annihilállya ha mi neki 560. Rfrtot Váltó ezédulába meg fizetünk, a' minthogy én a' magam egy harmad részit, tsak hogy az szükségét instanee tsendesittsem, 's ennél fogva a' Tractatust tökéletességre vihessem, 186 Rfrt. 40 xrral effective ki is fizetvén, hála Istennek, vele többé bajom nints. Bátyám Uramnál 's Dertényiné Testvérünknel is ott haggya ennél a' Tractatusnál fogva szinte 20. Esztendőkig, ha Bátyám Uramék is a' magok egy harmad részeket, egyik egyik szinte 186 f. 40 xrt neki folyó 1817dik Esztendő Deczember utolsó napjáig ki fizetik. Ellenkező esetre a' ki ki nem fizeti, az ellen további kere-

¹ Csak a keltezés Kis J. keze írása, a többi másé.

setit fent tartotta. Ki telvén a most kötött 20. Esztendők, ha ki akarja vagy maga vagy Maradéka váltani, mind az eddig rajta feküdt Summákat, mind ezt a mostani Auctióul vett és Bátyám Uraméktól is percipiálandó Summát tartozik le fizetni, a mi valaha is egy kevésé bajosabb lesz, mint most leválni. Azért én azt javaslom Bátyám Uramnak is, Dertsényinének is, hogy mentül elébb, de leg fellyebb a' ki tett Terminusig fizessék ki Ketskeméit. — A Tractatus Conceptusa hosszabb ennél a' Levélnél, ha lesz Emberem a ki le írja, le íratom 's párban közleni fogom Bátyám Urammal is, Dertsényinével is, de pareálni valamit, kivált többször, restellem. A kivánt Írásokat is vissza fogom küldeni bizonyosan, a Hericzianus Contractussal együtt, a' mi szinte így nállam van.

Ajánlom magamat szeretetébe 's vagyok

A[lsó] Redmecz 5. Junii 1817.

hív Testvére

Kazinczy József mpr.

Kivül: ¹

Monsieur Monsieur François de Kazinczy. à K. Bányátska.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

3446.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, Junius 6d. 1817.

Tisztelt, Kedves Uram Bátyám!

Második sőt harmadik planomat a' Pálya elébe, ime, bemutatom; 's instálom az intézést és bővítést. Bácsmegyei Adolftól 's Széphalom Zürichtől el-eltávoztatnak a' stylban; 's okot és tendentiát kellene magyaráznom, 's nem magyarázhatok. E' részben is útmutatásra vagyok szükségem.

Kölcseynek engede kéréseimnek; 's itt van. Együtt megyünk Pestre. De ő Prókátorságra-készülés végett tér-vissza! Melly változás benne! Imhol Homérja. Ezért mostani kérésem teljesítése lesz a' jutalom, 's meg az hogy Kedves Uram Bátyámhoz a' napokban szerencsénk leend. A' *pályai* jegyzéseket csak *én magam* lássam és

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

akkor! Feri vonogatódzik a' IX. kötet körül dolgozni. Azonban segédet még is igére. Ő most habozásban vagyon.

A' mi Vaynkkal, a' kettőnknek Vayjával, ma valék. Bay és Kölcsey 's magam előtt olvasá fel a' tudva lévő levelezést. Igaza V.nak van: én is úgy érzem. Ábrist a' házhoz felkísérem, 's ott néhány szép pillantást éltem vele. Ritkán vagyok Vele, hogy társaságában ideáim ne tisztulnának, terjednének. Neki léleknek gazdagságát adák az Istenek; neki valóban sok jutott, 's ezek mellé az *ars fruendi* még ott is hol kevéssel bír. Némelly ember sokat olyas 's keveset nyújt; ő keveset olvas 's sokat ad. Homérnak örvendeztem, örvendezett. A' Bornemisza is érezheti a' tokaji nectárját: így ő a' Homér fordításában; úgymond.

Majus 29dike körül hala-meg fiam; született pedig Junius 5dikén. Anyjának kölhögése zúzta össze. Leginkább szegény anyám' óhajtott unokáját szánom benne. Kereszteltetni reméltem, 's ime temettették!

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3447.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 7. Juni. 1817.

Theurester geliebtester Freund,

Wie oft hatte ich Briefe an Sie bis zur Hälfte fertig; ich musste sie abbrechen, und als ich sie fortsetzen wollte, wurden sie immer zerrissen. Mein Leben kämpft mit so vielen Widerwärtigkeiten, und ich habe so viel zu arbeiten, und ich arbeite so schwer, so oft neu, was ich schon geendet hatte. Meine Briefe ans Siebenbürgen habe ich jetzt das 4temahl umgearbeitet, und dieses ist noch nicht das letztemahl. —

Meine Frau kam den 6. May, durch einen unglücklichen Sturz in der finstern Nacht, nieder. Zwischen ihrem Bett und Emils Bett ward abends, als sie schon im Bette lag, ein grosser Koffer niedergelegt, weil mitten im Zimmer schon das Bett der Stubenmädchens gemacht war, und dieses zertreten worden wäre, hätte man den

Koffer auf seinen gewöhnlichen Platz gestellt. Emil leidet an Würmern, und hat die Unart im Schlaf die Decke wegzustossen. Dann leidet er Frost, und im Schlaf weiss er sich nicht zu helfen. Auch hier geschah das nemlichè. Das Stubenmädchen wachte auf Sophies Ruf nicht auf, und ich lag, nachdem ich 5 Nächte fast nichts schlief, wie todt. (Ich litt an hämorrhoiden). Meine Frau stund also selbst auf, wollte dem Knaben selbst helfen, vergass, dass der Koffer da steht, und stürzte drüber hin. Bald darauf wurde das Kind geboren, klein und schwach, und die Hebamme taufte es. Der Pleban erschien mit meiner Schwägerin noch vor Mittag; und solennisirte die Taufe. Das Kind heisst Anna Iphigenia. Viele Tage, fast 3 Wochen, kam dem Kind eine blutige Materie aus dem einem Aug hervor, Zeichen, dass es durch den Sturz der Mutter litt. Sophie ist längst über alle Gefahr; ich kenne keine glücklichere Natur. Gewöhnlich steht sie den 3ten Tag stets auf. — O was wäre aus mir geworden, theurester, geliebtester Freund, hätte mir der Tod sie weggerafft. —

Unsere Amélie spricht schon sehr gut ungrisch, aber noch immer mit einem fremden accent, wie wenn der Elsasser und Würtemberger französisch sprechen. Das wird sich schon geben. Ein vortreffliches Talent, und ein noch besseres Gemüth, aber zu wenig Leben und eine niaiserie,* die man bei solchen Talenten nicht erwartet. Meine Thalie trägt ein paar Schuhe nie über 10 Tage, Amélie hatte den ganzen Winter mit Einem genug. Sophie und ich fordern, dass sie Leben gewinne, strengen sie nie an, und lassen sie mit den übrigen Kindern, ja auch nur mit den zwey Knaben, doch nie ohne Aufsicht, herumlaufen, herumspringen. Da ihre Hände, wie die ganze Maschine schwach ist, lassen wir sie noch nicht schreiben; aber in der Arithmetik und Geographie nimmt sie Lectionen bey mir. Ich bin ein peripatetischer Lehrer, und meine Zuhörerinnen lernen lachend, aber nicht spielend, froh, aber mit Aufmerksamkeit. Malie ist gewiss eine der besten, oft die beste. — Was Sie ihr schicken, soll ihr eigenes seyn; sie soll bey mir keine Geschenke austheilen. Unsere Leute betrachten sie als eines unserer Kinder.

Eben schreibt mir Cserei, wie sehr [es] ihn verdriesst, dass seine Originalien verloren gegangen sind. Ich werde ihm schreiben, was ich über diesen Artikel von Ihnen weiss. Auch mir ging bey Tratt-

* E szó fölé Romy K. Gy. ezt írta: Albernheit.

ner manches verloren. Ich bedaure sie wirklich, denn ich weiss, wie sehr es Sie kränket, dass Sie, ohne Ihr Zuthun, den betrüben, gegen den Sie Dankbarkeit und Freundschaft fühlen.

Also Kisfaludi ist der Verfasser des geistigen Aufsatzes über den Helicon zu Keszthely im Tudom. Gyűjt.? Kein Wunder, wenn wir zweye, er und ich, uns so wenig gleichen. Berzsenyi macht sich aus seiner Vergötterung, welche ihm bey dem comischen poetischen Puppenspiel wiederfuhr, nicht viel; er calculirt nur auf die glückliche Folgen, welche dieser burlesque Anfang mit der Zeit haben könnte, dürfte: aber die drey andern Vergötterten: Horváth Ádám, Kisfaludy und die liebenswürdige Malvina (so nannte Döbrentei das liebe gute Mädchen Takács Judith — der Name ist aus Ossian) scheinen mir von dem Weyhrauch ganz berauscht. Horváth schrieb mir mit der letzten Post, er wäre auch den 20 May erschienen, und da er durch den Grafen mit der Bitte beehrt ward, Fragen bey der Prüfung aus der Physik aufzuwerfen, so ergriff er die Gelegenheit (wie mir scheint, hastig) zu beurkunden, dass er in dieser Wissenschaft nicht unbewandert ist. Ich würde gewiss keine Frage gemacht haben.

Dass Hormayer [!] Mitglied irgend einer geheimen Gesellschaft gewesen sey, das *verneint* sein Biograph* — der Name fällt mir jetzt nicht bey, und ich habe das Buch von Pips Desöffy noch nicht zurückerhalten. Ich bitte Sie dringendst, mir noch einmahl zu sagen, und wenn es Ihnen nicht unlieb wäre, mir Hormayrs diese Sache bekräftigende Zeilen auszuschreiben. Ich will davon keinen Gebrauch machen, darüber gebe ich Ihnen mein Ehrenwort: aber mich freut es, wenn ich so etwas weiss. — Ich schrieb an Hormayr bis jetzt bloss Einmahl.

Ereseis Philosophisches Werk hat im Tudom. Gyűjt. (Ungvár-Némethi) Tóth László recensirt, wie ich es aus der Unterschrift dort ersehe. Sonst weiss ich von der Sache nichts. Meine geliebten und ganz und gar nicht geliebten Brüder im Apoll sind so sehr kitzlich über den Punkt *der Ehre der Nation*, dass ich zuletzt mich meines hazafismus abscheulich schämen werde. (Ein närrerisches Ding wie *dieser* patriotismus, verdient den possierlichen Namen: hazafism.) Um ja nicht zu bekennen, dass wir noch nicht das sind, was andere schon wirklich sind, so sollen wir auch

* E szó fölé Romy K. Gy. ezt jegyezte: Meran.

schlechte ungr. Werke über den grünen Klee loben. So denke ich ganz und gar nicht. Ich glaube, unsere schlechten Skribler müssen gestriegelt werden. — Ich sandte vor 14 Tagen meine Nachricht über die Bibliothek des Canzl. Teleki in Vásárhely und meinen Aufsatz über die Sonette an Trattner und Prof. Fejér ein, weil so wohl Tr. als auch Fejér von mir etwas haben wollten, ja Tr. mir fast vorwarf, nicht eifriger Theil an seinem Unternehmen zu nehmen. F. bat mich auch um Recensionen; ich arbeite eben jetzt die Recension der Beregszászischen Dissertatio Philologica und des Ó és Új Magyar. (Der Verfasser der letztern Schrift, des Ó és Új M. ist Sípos József, Szentesi Predik. és Első Professor.) Grob werde ich nicht seyn, aber die Ungereimtheiten des einen und des andern ohne viel Schonung sagen. Was hilft das ewige sanfte Streicheln? Unsere Pedanten, die mit dem Zeitalter nie fortrücken und uns mit Stellen aus Cicero, Horaz und Gellius eben so lehren wollen, wie sie ihre Gegner durch Stellen aus der Bibel redarguiren, sollen sehn, dass sie nicht einmal unter dem Schilde ihrer Autoren fest stehn.

Ich bitte Sie, theurer Freund, nur darum, dass Sie Nachrichten, welche ich Ihnen mittheile, in deutschen Blättern nicht abdrucken lassen, oder doch so, dass man nicht errathen könne, die Nachrichten kämen von mir. So glaubt man in Pesth, die Recension des Mondolat sey von mir, oder ich habe sie Ihnen in die Feder gegeben, weil die über die Donau eben diese Methode wider mich gebrauchen. Sie haben sich nun Horvát István zum Feinde gemacht, man wird errathen haben, wer der Rec. der H. Istv. Schrift über Lajos és Mátyás sey, und hongrais fiefés sind nun wider Sie. Wenn meine Vorrede zu Ihren Monum. Hung., wie ich es wünsche, dem Werke vorgedruckt ist, so wird man glauben, ich sey Feind von denen hazafis in Pesth, weil ich Freund von Ihnen bin. Ich bin Ihr Freund bis zum letzten Hauch, aber ich bin nicht Feind von Horvát und den übrigen. — Leben Sie recht sehr wohl.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3448.

Szemere Pál és Kölesey Ferencz — Kazinczynak.

Lasztócz, Jún. 7d. 1817.

Farkasnak levele nem hozzám, hanem Uram Bátyámhoz, itt megyen vissza, 's ezzel a' Horváth Ádámtól meg újongattatott Reményem, és a' Nyelvrontók. Szegény Ádám! Derék Székely! Mind Kölesey, mind én felpattantattunk a' szelengésre: pedig mind ő, mind én verstimmtek, sőt entstimmtek vagyunk. Döbrenteinek felelni fogok, de kérését nem teljesítem, mert tudom, hogy Kultsárnál híjában tennék próbát. Holnap Szemere Jánosné lesz itt, ma Mocsáry Károlyné volt, 's holnapután talán magunk leszünk. A' ház szomorúsága Kedves Uram Bátyámnak mindnyájunktól tisztelt 's többjeinktől szeretett jelenléte által nem háborgatva, hanem inkább enyhítve leend. Berzsenyi Recenziója? De hiszen erről folytatása következik Köleseyunktól.

Pali a' Recenzió végzé, kezdenem tehát azon kellene. Az csak egy ízben volt leírva, az Antischwartnerianus párt ellene méreggel tévé a' kifogást, visszavettem, Vitkovics' kérésére ismét visszaküldöttem, hogy vele az utolsó próba megtéssék, 's ott Pesten maradt. De a' próba nem használt 's Vitkovics nekem 's azután Trattner az egész hochlöblich Redactió nevében írtak, hogy az álmódott sértegetéseket engedném elhagyni. De nem, Édes Uram Bátyám, de én nem!

Csekébe visszaérkeztemmel egy Januáriusi levelet kaptam ott Uram Bátyámtól, most az útban jöttömben egy másikat. Örömmel nézek a' pillanat elébe midőn Uram Bátyámat ismét 's még egyszer látni boldog leendek 's válaszadáságaimat szóval lefizethetem.

Pali siettet berekesztenem, mert a' Courier vár. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám, ajánlom magamat gratiájába.

Lasztócz. Jún. 7dikén Éjfélhez közel.

[Eredetije a Szemercsár VII. kötetében.]

3449.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jún. 10d. 1817.

Kedves barátom,

Holnap lesz esztendeje hogy hozzátok indultam. Ujra fogom élni emlékezetben köztetek élt boldog napjaimat, 's nem felejttem, hogy legszebb örömeimet az én Döbrenteim, az én Grófném, az én Lolotom, az én Lajosom gondjainak, barátságának köszönhetem.

Szemere Pálnak fija Május 29dike körül megholt, 's azután született meg Június 5dikén. Így írja azt levelében nekem. Holnap megyek hozzájuk. Kölcsei nála van; megyen vele Pestre, 's ott Prókátorra akarja magát tétetni, de a' miből semmi sem lesz, mert Poeta és Prókátor együtt ritkán van.

Szemere nem küldi-meg a' Székely Sándor Versét Kultsárnak, mert tudja, hogy azt Kultsár fel nem veszi. Ezt felelé nekem Szemere, midőn neki az Epistolát megküldém. Mondjad Székelynek hogy Szemere is, Kölcsei is eltöltek reménnyel felőle. Mind a' kettő örvendett a'

szelleng

szó teremtésének.

Épen ma küldöm Trattnernek a' Beregszászi és Sípos József Munkájiknak Recenziókat. Trattner is Prof. Fejér is sürgettek, hogy küldjek nekik mind Munkát, csak ne verset, mind Recenziót. Jobbnak láttam mind az ügyre, mind reád, mind magamra nézve, hogy azt a' Tud. Gyűjt. vegye-fel mint az Erd. Muzéum. Várd-be, kérek, hogy az megjelenjen, 's akkor parancsolj, feleljek e Zsomborinak Észrevételeire. Ha tetszik, beküldöm a' Wielandból fordított Értekezést, mellyben azt mutatja-meg, hogy az Író több mint a' Grammatica 's a' Szokás. Ez kész. Még Herderből is vársz egy Értekezést tőlem. Minden nap dolgozom, 's nem haladok a' Munkában.

Édes barátom, kérek, mondd-el nekem ki vala az, a' kit Erdélyben elevenen temettek a' Kriptába; a' szó kihallatszott; kísértetnek hitték, sokára oda mentek, de már akkor megholt a' meg nem halva eltemetett.

Ez olly nevezetes dolog, hogy el kell mondanom Erdélyi leveleimben. Minap Deesről postán kaptam egy czifra Predikátziót a'

megholt Császárné tiszteletére. Ugy tetszik az Adressz 'á Gróf Kornisné kezével vala írva: a' pecséten N. Gy. állott. Ez e a' volt Prof. Nagy György, ki Gróf Toldalaginet elvette? A' Predikáció mellé nem volt téve levél. — 'S mi lett házasságából?

Mihelytt Pipsznek képe (ha csak az arcz is) kész lesz, küldj egy Nyomtatványt.

Képeim 's a' Catilináriák kezében vannak e már?

Sugd-meg, kérlek, mint ficzomodott-ki a' térd? 's mit csinál a' mi barátunk? Megyen e ki? Vagy talán mivel az nem lehet, meg-házasodik?

Sugd-meg azt is, honnan jöhet, hogy nekem Loti nem ír? Rettegek hogy elhült. A' Mindentudó tudja hogy azt nem érdemlem.

Élj igen boldogúl.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában. M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3450.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Június 11dikén 1817.

Kedves barátom,

Több egy holnapjánál hogy ezen levelemet írni mindég készülök; már igen sokszor elkezdtem, 's félbe szakasztván valamely közbe jött vagy más munka vagy baj miatt, midőn folytatnom kellett volna, el kelle vetnem. Ne vedd rossz neven hallgatásomat; tudod hogy én tégedet a' tiszteletnek és barátságának minden érzéseivel annyira szeretlek, hogy erántad soha egyéb mint a' mi voltam, lennem nem lehet.

Feleségem Május 6d. egy leányt szült, egy rettenetes történettel. — Emül fiam éjjel felsikolta; feleségem kiálta rám, kiálta a' szobaleányra, 's mind ez mind én mély álmunkban nem hallánk szavát. Ekkor felkél hogy a' gyermekem segítsen, 's felejtván hogy azelőtt való estve egy nagy ládát tétettem-le a' gyermek ágya elébe, ebben megbotlott, 's a' koffer vasas szegletében annyira megütötte gyomrát, hogy eldőle, 's szava elállott. A' gyermek csak hamar meglett, 's a' bába sietve megkeresztelé, azután pedig kevés órákkal a' Plebánus. Hasán az ütés miatt napokig viselte a' kék foltot. A' gyermek él, de kicsiny és gyenge, maga a' feleségem teljesen helyre állott. A' gyermek Anna Iphigenia nevet kapá.

Köszönöm a' legszívesebb köszönettel kegyességedet, hogy csikajimat elfogadni méltóztattál, de már nincs okom jóvóltoddal élni. Egy gaz herelő kettőt közzülök megdöglettete; kettőt eladtam; a' többi pedig elég legelőt talál Ruda-Bányácskán, hol e' napokban szerencsém volt egy telket vásárlani. Oh barátom, melly öröm vala nekem ez a' vétel, hogy gyermekeimnek azt mondhatom valaha, hogy az az ember, a' kit illy példátlanul nyom a' Sors, érettek csakugyan tett valamit.

Június 5-dikén hozzám betoppana Vay Ábrahám 's öt minúttal később az Ujhelyi Ref. Pap, 's Fő Fiscális Dókus és Aspermonti Fiscális Inczédi. — Én Vayt szívességgel fogadtam, mint más-szor mindég; de megpillantván, azt kérdém magamtól, ha ő előhozandja e Veled történt öszveakadását. Ő ismeri az én határtalan tiszteletemet erántad, 's bizva 's nem bizva közelite felém; rettegett hogy barátságom azt fogja velem mondatni, hogy neki nincs igaza. Ezeket világosan leheté látni arczán; én tehát feltettem magamban, hogy a' dolgot neki elő nem hozom, de ha ő fogja, nem várom hogy kérdje, ha tudom e? magam fogom neki mondani, hogy velem a' leveleket közléd, és hogy sajnálom, nagyon sajnálom, hogy igen vastag vastagságokra vetemedett. — Csak hamar elkezdé azt a' mit vártam, 's én első szavaira kirohantam azzal, a' mit épen mondék, hogy annál szabadabban szólhasson. Védelmezé magát, hogy a' vastagságokat te kezdéd, 's előmutatta első levelét, mellyben senmi sértő nem volt. Mondám, hogy azt is megküldéd nekem, és így nincs szükségem ezen levél látására. — Mind ezen papirosait (az egész Correspondentiát) kebele' zsebjében hordja; ott voltak azok nálam-léte alatt is. Kértem, ne cselekedné azt; minek azokat mindennel látatni; azt mondá, hogy azzal kénytelen, mert te épen ezt cselekszed, sőt Bécsbe is irkálatsz már; 's arra nézve kért engem, hogy kérjelek, ne kényszerítsd őtet arra, hogy ő is oda küldözze a' Te leveleidet; azok olyanok, hogy nem jó volna, ha azokat *Bécsben* látnák. Azt mondá, hogy egy leveledet, mellyet Bécsben [!] írtál ezen dologban, neki *Originálisban* küldék-meg. — Hogy e' kívánságát Veled tudatni fogom, azt neki megígértem.

Azt óhajtám leginkább tudni, mennyiben való az, hogy ő a' József nevet Ferencznek *olvasá*; 's előmutatta Ud. Agens Szócs [!] István Úrnak originális és tulajdon kezével *írt*, nem csak *subscribált* levelét, a' mellyben valóban Gróf Desóffy Ferencz -- nem József —

áll, megtévedésből. Én a' Szűcs kezét nem ismerem, de Dókus barátom a' Szűcs' kezének ismerte. E' részben tehát magad is vétetlennek fogod vallani Vayt.

Továbbá előmutatta azon leveledet, mellynek *első sorai*ban te ötet a' Vice Ispánságra vágyással karczolgotod, 's azt mondá, hogy e' levelet Te neki az *ő egész becsülettel írt* levelére írtad, 's így bizonyos (az *ő szavait* mondom), hogy a' sérteni kezdő Te valál.

Elmondatám magamnak azt is, hogy neki a' Rudics pénze le van e fizetve, vagy csak arra kérték-meg, hogy *ő* ezt a' summát neked fizesse, ne Bertholdinak, a' kivel pénzbeli dolgai vannak; 's azt esküvé, hogy *ő* Rudicstól semmi pénzt nem vett-fel, csak Bertholdi kérte-meg, hogy fizessen-ki, 's *ő*, egyet-értve Rudiccsal, a' pénzt úgy veszi, mintha neki (Bertholdinak) volt volna lefizetve. Azon declaratióval végzé-el beszédét, hogy *ha ötet sértés nélkül nem szólítod-meg, ő soha ki nem fizet.* 'S ezt én (bár melly kedvetlen nekem az, hogy neked nem-kedves hírt vigyek) kötelességnek nézem tudtadra adni, azt vetvén mellé, hogy én erántad magamnak soha tiszteletlenséget engedni nem fogok. Tedd a' mit jónak látsz, 's hidd-el, hogy engem a' Vayval való szövetség tőled elszakasztani soha nem fog.

Azt kérdém tőle, hogy van az, hogy Kund protestált az Assignatióra? 's kivoná zsebjéből Szolgabíró 's Arbiter Palóczy Úrnak Sententiáját, mellyben Kundot Vaynak 20 ezer forintig ejti adósának. 's Május 25dikán exequálni akará. És így a' protestálás eránt is világosságban vagyok.

Erdélyi Leveleinből ismét küldék egyet a' Tudom. Gyűjt.be, egygy Értekezéssel a' Sonettek felől, 's a' Beregszászi és Ó és Új Magyar Recensiójával. Bár elődbe tehetném már ezeket az Erd. Leveleket. — Élj szerencsésen, tisztelt, szeretett, csudált barátom! A' Mélt. Grófné kezeit mély tisztelettel csókolom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3451.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom Jún. 11. 1817.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

Melly öröm lesz nekem kevés napok alatt Uram Öcsémet meglátni, kit a' Kis és Csokonai Recenziójok 's a' velem most közlöttek¹ miatt tisztelettel fogok ölelni! Homér darabos; úgy hiszem, még sok fog rajta kisimitatni; de mennyi erő van rajta, 's nyelvünknek melly szép új utat nyit benne Uram Öcsém! Alig értem, mi az a' Vóket, 's későn láttam, hogy az a' digemma Aeolicum. 'S az a' *látnája* melly szépen emlékeztet a' Jóniai genitivusra. — És még is mind eddig reá nem értem, hogy végig olvasam a' mit mohón kaptam. Sok bajaim vannak; ezek nem ereszenek az Uram Öcsém látására.

Az Uram Öcsém szép dala a' *Phantasiához* (úgy írja Döbren-tei) németre van fordítva. De hol áll? nem írja. Tőlem tudakozza, ki fordította németre?

Tegnap küldém a' Tud. Gyűjt.nek a' Beregszászi Dissert, és a' Sípos József Ó és Új Magyarjának Recenzióját. Azt is elvetik e, mint a' Berzsenyi Verseiét? A' Redactio felől olvassa-meg Uram Öcsém itt a' Superint. Kis ítéletét. Olvassa-meg a' Horváth Ádám levelét is. Ez a' kedves barátom nagyon örvend a' Keszthelyi bohóságnak.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3452.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Lasztócz, Jun. 11d. 1817.

A' Recenziók, Édes Uram Bátyám, ritkán hoznak örömet, de az én két kinyomtatott Recenzióm, eddig legalább bajt nem szerettek. Mert az egyik Recenseáltatott már physikai lehetetlenség miatt nem gyúladhat haragra, a' másik pedig elég nemes lélekkel

¹ E szó helyett először *küldöttek*-et írt Kazinczy F.

birt, a' Kritikust a' maga bohóságai miatt meg nem támadni 's eltűrni.

Homér bizonyosan még sokszor újra fogna ömleni, ha az, a' ki az Uram Bátyámnál lévő néhány sorokat forgatta, elég szorgalommal bírna 24 hosszú éneken keresztül gázolni, 's úgy a' publicum előtt fellépni. De mindaddig míg Homér csak ennyi és csak ilyen, addig nem érdemel több szót.

Az én dalom, a' Phantasiahoz, tudtomra nincs németül. A' Schwärmert magam fordítottam. A' fordítás Palitol került Erdélybe, de név nélkül, innen a' Döbrentei' kérdése.

Beregszászi 's az Ó és Új Magyar tehát recenseáltattak, 's a' Recenziók már útban is vagnak. Én azt óhajtottam volna, ('s ki tilthat-meg valakit az óhajtástól?) hogy azok még most is az Uram Bátyám szekrényébe lennének. Kétség kívül csudálkozni fog Uram Bátyám, vagy azt fogja gondolni, hogy én azoknak felnemvetésök felől bizonyos vagyok. — De én a' felől vagyok bizonyos, hogy azok felvetetnek, és használni ép olly keveset fognak, és ártani épen olly sokat, mint mind azok, a' mellyek eddig a' Neologismus dolgában írtak. Én a' múlt telet Pesten töltém, Litteratoraink közül többeknél megjelentem, a' tudományos gyűjteményt redigáló gyűléseken ott voltam, 's alkalmam volt látni, 's megítélni, miben fekszenek a' Litteraturai dolgok. Most minden Ember másképen ir mint ezelőtt írtak, az igen természetes. Új ideák, új philologiai vizsgálatok, 's új következtetések. A' nyelv maga meghatározta a' maga pályáját, 's maga meghatározza egykor ezen pályának végeztelját 's korlátjait is, 's valamint zúgolódás nélkül lett a' *halálnek*-ből *halálnak*, úgy lettek volna a' mostan kezdődő változások is minden láрма nélkül szokottakká, vagy ismét elfelejtettek volna, minden láрма nélkül, örökre. A' változásokat, mellyek magokban jöttek 's előmentek volna, nagyon kiismertetni, siettetni 's végre oltalmazni, 's nekik nevet adni, ez a' mi a' dolgot elrontotta. Már most ott áll túl a' dunán a' hatalmas (pénzzel és számmal) klub, kik nem vesznek könyvet, ha benne *jota* van; kik az Universitas Typographiája factorát pénzzel megvesztegették, hogy minden *jotás* imádságos 's énekes könyvet *ypsilonnal* nyomtattasson; kik Abauj Vármegye Universitásához kérelmet akartak küldeni 's azt kicsinálni, hogy közönséges végzés által Kazinczynak az Írás megtiltassék. 'S mind ezen, 's több bohóságok csak azért, mert ezek a' szerencsétlen nevek *jotista*, *ypsilonista*, *Neolog*, *Neologismus* ('s

Isten tudja még mi?) feltaláltattak, 's oltalmaztattak. Ebből az a' rossz is lett, mert a' haladni nem akarók még inkább vagy rette-gőkké, vagy makacsokká lettenek, a' haladni akarók pedig a' ter-mészetes határokon túl csapongtanak, 's a' jó, jámbor olvasó, vagy néző soha sem tudja mit tegyen, 's mihez tartsa magát? Ime, ott áll Berzsenyi új és az elsőnél rosszabb kiadása előtt a' Kalauz értekezés, 's mind az a' mi Neologismusnak nevezetik, ez által érdem szerint vagy érdemtelennül nevetségessé kezd lenni. Cui bono? ezt kérjük mindnyájan. Változni kell a' nyelvnek? azt minden tudja, 's miért azt itt Helmecczinél száz író pusztá szavaival, mint valamely jegyző könyvben összevissza írva olvasnunk? Minden azért perel, hogy ezek vagy azok a' változások jók e? 's miért? Helmecci ezer új szótát össze írt. Mi következik onnan? Hogy új szók vagynak? Igen is, de ha jók-e? Ez volt a' legelső kérdés is. Mert ha jók azok ott Helmecczinél, jók e a' Berezafalviéi is, mellyo-keket többekkel együtt felhoz? Ha nem jók azok, mi választja őket meg a' többiektől? Az egész értekezés nem mond egyebet, hanem hogy változás van a' nyelvben. 'S azért van e tehát, mert van? Azért van e jól, mert van? Ime e volna a' rettenetes nevetséges követ-kezés, ha másként abban az értekezésben következés van. Nem haragszom Helmecczire, még azért sem, hogy jegyzőkönyveinket gazdátlanul kiprédálta, 's itéletem ez volna értekezéséről, ha ezt Szemere Pali, vagy éppen Uram Bátyám írta volna is. De annyira ment a' dolog, hogy a' Neologismus' Apologiáját éppen úgy kelljen nevetnem, mint a' Schwartner ellen vitt gondatlan támadásokat, vagy is inkább értek boszankodnom, mert e' miatt a' Litteratura szenved, 's terheltetik. Ime a' Neologismus ellen, ez az egy vala a' mit Szemerével a' harapodzó gonosz ellen gondolánk, de leg-jobbnak hisszük még is azt, hogy az a' név töröltessék-el, soha egy szó a' nyelvnek ezen oldaláról ne tétessék, 's ingerlés által a' fac-tiók ne gyúlasztassanak. Ki nem látja, hogy a' Helmecci Menyegzői jámbusaiban az újítás dühe a' Don Quixote ridicüljéig hágott-fel, 's nem valami hasonló oka lehet-e némelykor, a' Berzsenyiben oly gyakor előforduló rotomontadoknak? Én magam, ha az Uram Bátyám munkáit recenseálni szerencsés lehetnék, sokakat fognék azokban is kimutatni, mellyekről az O testamentum legjobb pro-phetájához hasonló bizonyossággal merném jövendőlni, hogy azok a' maradékra nem mennek-átal. Uram Bátyám nem fog engem föltre érteni, 's szinte pirálok, hogy ezt csak gondolhatám is. De

igy van! 's a' mi legroszabb, ezek által az ingerlés annyira vitétt, hogy én elijedtem azon Szemerétől vett hirre, hogy Uram Bátyám az Erdélyi leveleket önn költségén akarja kiadatni. Ne, Édes Uram Bátyám! Ha az Erdélyi levelek a' publicumnak hizelkedő tonusban volnának is írva, mindent véghez fog vinni a' factiói lélek, hogy azok ne keljenek, 's akkor még inkább ha megtudják, ki fog abban veszteni. Kisnek Utazási tárházába bele vesztett Trattner. A' Tudományos gyűjtemény pedig azért kél, mert számtalan Unterhandlerek dolgoznak minden felé.

Semmi sincs igazabb, mint a' mit Kis a' Tud. Gyűjt. Redactiójáról ír. 'S semmi sincs nevetségesb, mint a' mit Fejér, az ő jeles Recensensekkel való szerencsétlenül lett járásáról beszéll. Én a' történetet mosolygom, de dolgozni nekik bizony nem fogok, míg a' Jankovichianismo-Horvátianismus tartand. A' gondolatlan hév talán kipárolog.

Ideje félben szakasztanom. Szóval többet 's bővebben, mert vagynak esetek, hol az ember nem lehet eléggé szemes. Ölelem Édes Uram Bátyámat forró szeretettel. Kölcsey Ferencz.

Édes Uram Bátyám! ¹

Révai Grammatikája I. II. Kötet,

d-to Antiquitasa I. K.,

Révai iskolája és a'

Tudományos Gyűjt. itt vannak.

Fájlalom, hogy szerencsénk Kedves Uram Bátyámhoz mind ez ideig nem lehetett. Kérésemet és kéréseimet ezennel is megújítom.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3453.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Lasztócz. Junius' 12dik. 1817.

Egmont tehát és Oranien, meg Luther és Erasmus! Valóban, Édes Uram Bátyám, a' nevek nincsenek rosszul választva, csak az a' fájlalni való, hogy ezen mi Litteraturánk olly szűk, olly kicsiny, hogy nem csak azon történetekhez képest, mellyekre a' felhozott

¹ Innettől fogva végig Szemere P. írása.

nevek emlékeztetnek, hanem azon Litteratura' történeteihez képest is, mellyben a' Gotsched 's Bodmer pereik folytanak, oly csekély, hogy azt, ha felségsértés nélkül lehetne, méltán csak néhány kevés 's privát emberek Steckenpferdjének kellene gondolnunk. A' kifejezés egy kicsinyt komisch, de az istenség tudja, hogy ezen bohóskodásnál senkinek szíve nem vérzik úgy, mint az enyém. Én mindég úgy voltam, ha százan mondák hogy haladunk, 's virágzásba menni készülünk, én nem hittem; ha százan mondák, hogy ez vagy amaz jól fog kiütni, én azt tartám, nem. A' patriotismus, mint minden egyéb, ezer emberben ezer modificatiot szenved. Egyik a' korcsmát kastélynak nézi, a' másik a' kastélyt is korcsmának. Mindeniknek szüksége van hidegebb véru kalauzra.

A' Recensiokrol tett jegyzésem, nem azt akarja értetni, hogy recenseálni nem kell. A' recensio és Apologia közt nagy a' különbség. Én ha időm 's alkalmam volna, az egész világot szeretném recenseálni, de magam mellett apologizálni, azt nem szeretnék. Mert a' ki azt teszi, annak ügyét félig elveszettnek tekinthetjük. Az ügy és a' személy csak nem mindég két egymástól külön nem gondoltatható dolog. Ellent nem állván a' Kisen történt változás oka, ellent nem állván mind az, a' mit Szemere Uram Bátyámnak Majus 1.jén mondott: én mindeddig azon értelemben vagyok, hogy némelly apologiák veszélyt hoznak, valamint némelly reconmendatiók és complimentek, mellyeket kéretlen emberek firkálnak, 's tesznek. Miért nincs a' ki ezeknek à la Kisfaludi szakállokba mondja: non tali auxilio etc. Senki sem örül azon inkább, mint én, hogy Uram Bátyám a' czimborákkal semmi dolgot többé magának tenni nem akar. Bár régen lett volna ez, bár Uram Bátyám soha se írt volna Ruszeknek, bár soha se Apológiát Horvát Endrének, 's Complimenteket Pistának! Én Uram Bátyámnak soha sem voltam inkább barátja mint most, nekem szollanom szabad, nekem szollanom kell, bár ezen levél egyenesen nyomtatás alá menne is. Nem tartozik e valaki 's minden valaki azzal magának, hogy annyi kedvetlenségtől kimélje-meg magát 's az magáéit, a' mennyitől lehet?

Ha nem használtak e a' Bodmeri perek, hogy azt a' másik vizizü nevet elfeledjem? De úgy hiszem, a' mi Litteratori pereinkkel egészen másképen van a' dolog, 's ha talán nevetni fog is Uram Bátyám, még is megvallom, hogy én a' két szóhan forgó Litteratura' pereit közt semmi hasonlót nem lehetek. Ha ezen mi időnkbeli pereket ellehetett volna e kerülni, ha azok fel nem tüntek

volna, ez vagy amaz fogott volna e történni, vagy nem történni, mind olyan kérdés, mint az: ha Róma nem a' Tiberis mellett 's a' Capitolinus hegy' környékein épült volna, vagy ha Nagy Sándor a' maga tronusát Alexandriába helyeztette volna, mint lett volna akkor, 's lenne most a' világ állapota? Azt kellene csak tudni, mint vannak most a' dolgok, 's jól vagynak e így, 's lehetne e rajtok változtatni? A' mi megtörtént, az meg van történni, de sokszor jut nekem eszembe, hogy a' szerencse, dicsőség, 's élet utáni hir, nem mindég az érdemnek, de gyakran a' történetnek munkája. Savonarola ha olly fővel bírt volna is mint Luther, még sem fogta volna ennek dicsőségét megnyerni, nem soha! Pedig nem mindenik lármaindító vala e?

Nem ért engem Uram Bátyám! Azt én nem ohajtottam, de bizonyosan én értem magamat, hogy én sem Uram Bátyám eránt, sem Helmeczi vagy más eránt igazságtalan lenni nem akarok. Gyengesség nélkül senki sincs, én sem vagyok. Ritkán szoktam elfelejteni azt, a' mit valaha tettem, 's mástól tétetni javalltam, akarva soha sem felejtettem-el. De annak a' ki érzi magát, 's a' szónak tökéletesb értelmében érzi magát, sokszor kell itt vagy amott, vagy mindenütt is magán változtatni. Ez nem azt teszi, hogy én *újítani* rosznak tartanám a' nyelvben. Tettem azt, 's tenni fogom, 's mikor fognék én arra a' gondolatra jöni, hogy valakinek 's Uram Bátyámnak is az ellenkezőt javalljam? De igaz az, hogy az e' félekről egyes ember, sőt az egész nemzet is nem ítélhet, mert az újat sokszor egészen ismeretlen okok fogadtatják-el. Azonban megjegyzésre méltó, hogy igazságtalanság az újtol annyira elkapadni magunkat, hogy a' Nyelv ideáljában egyedül csak azt láttassunk szemmeltartani, 's csak az után törekedni. Mert nem hanyatt homlokkal rohanunk e az egyoldalúságra? A' *stylista* formálja a' nyelvet, de mi formálja hát a' *stylistát*?

Ha Uram Bátyámnak valaki azt mondaná: ime itt a' hiba, azért pirulni épen olly gyengesség volna, mint azt kívánni, hogy a' megintetett piruljon. Az Isten mentsen-meg engem azon bohóságol, hogy én Uram Bátyámat vezérteni akarjam, mert én barátoknak ugyan ezerszer jobb vagyok, mint Litteratornak. De bár én Uram Bátyámat, 's Uram Bátyámnak munkáit, még ott is a' hol legmesszebbre járnak ítéleteink, nagyon, igen nagyon tisztetem, még is azt mondom, hogy a' IX Kötet újabb kiadását nem tartom elmúlhatatlanul szükségesnek. Igaz az, a' mit Superint. Kis írt a' tegnapi küldött

levélben, hogy Uram Bátyám vétett maga ellen, mikor fordítóvá lett. Azt is szükség gondolóra venni, micsoda Epochában legyen a' Nemzet, mellynek írunk: Azt [!] istenért, hogy azt ne gondolja É. Uram Bátyám, mintha én azt akarnám, hogy a' publicumnak, mint Lopez de Vega, a' józan ész kárával hizelkedjünk. De mikor ez a' mi publicumunk most fordítást épen nem szeret, bizony fordítások nem is fognak úgy kellenni, mint Originalok, 's csupán a' név miatt. A népet a' maga gyengéinél fogva lehet a' jó útra leghamarabb vinni. Azt is meg kell vallanom, hogy a' felebb említett ok miatt, Gessnernek stylusa egyforma lett a' Márмонтel 's Yorick stylusával, 's az Originállal egybe hasonlítva némelly elhajlásoknak szerző okát hijában keresem. Pedig mit ohajtottunk annyira a' IX Kötettől, mint hogy a' Nyelv egyszerre mennél több oldalt vehessen magának? Kisnek, Édes Uram Bátyám, igaza van, Ő Pesten 1809. Uram Bátyám, minden munkáji felett a' baráti leveleket magasztalta.

Higyje-el Uram Bátyám, hogy én Virágot is, minden rettenetes gyengeségei mellett tisztetem, de én neki semmit meg nem mondanék a' mit benne én, magam' ítéleteként, rosznak hiszek, 's ha recenseálnám munkáit (a' minek a' Pesti redactióval történt vizálgodás nélkül meg is kellett volna történni), azt azzal az előre való tudással vinném véghez, hogy Ő bizonyosan megharagszik 's engeszteletlenül haragszik-meg. Ezen jegyzetből fogja Uram Bátyám általlátni, milly külömbséget teszek én az én barátaim és mások közt. Kicsiny vagyok, de a' megkülömböztetés minden jobbtól, meg-tiszteltetés.

A' Közlötteket alázatosan köszönöm. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám, ölelem forró barátsággal.

Kölcsey Ferencz.

V i s s z a : ¹

Szent-Miklósý Alajos, Szent-Iványi Vincze, Horváth Ádám, Superint. Kis János és Prof. Fejér György leveleik cum gratiarum actione, hogy az «alázatos köszönet» ne ismételtessék. Én mindezekre ezt kiáltom: s a j á t n y o m o n !

Szemere Pál.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

¹ Innentől végig Szemere P. kézírása.

3454.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár, Jun. 13d. 1817.

Szeretett Barátom,

Itt vannak Erdélyi leveleidre némely jegyzések, — azért olly későn, mivel Kenderessynek nem volt ideje. Én még itt arra kérek, bővítsd leveleidet hisztoriai, statisztikai jegyzetekkel. Parancsolod é hogy e' végett kiküldjem ezeket?

1. Erdély Országának három könyvekre osztatott törvényes könyve, melly Approbata (Hidik Rákóczi alatt), Compilata (1ső Apafi idejében) Constitutiókból áll, és Novellaris Articulusokból (az Auszt-riai ház alatt lételtől fogva). Benne van Statuta Saxonum. Köt-tetlen, árja 32 Rf.

Igen jó volna, ha ezt megolvassád. Nézd csak mingyárt az Approbatak Hidik Articulusát; a' négy recepta religiók az Országának ezen megegyezett közönséges végezései szerint, ennek utánna is in perpetuum pro receptis tartassanak, boldog emlékezetű Eleinknek dicséretes példájok szerint. Ezen négy recepta: 1. Evang. Reform. 2. Lutherana, 3. Romano Catholica, 4. Unitaria.

Ez íratott, barátom, 1653-ban, 's citáltatik [!] az Articulus margóján az 1588, 1600, 1629 etc. esztendőök articulusai. 'S ugyan ezen időtájban a' francziáknál XIVdik Lajos alatt a' Hugenoták kikergettettek! — Olvasd meg csak, mi van ott a' Jus Ligatum felől, sok intereszszáns czikkelyeket lelsz 's utazási leveleidet gazdagíthatod.

2. Benkő Transilvaniája. Ezt ugyan alig lehetne kiküldenem, mert ritka, de megolvassod szükséges.

3. Ballmans: Statistik von Siebenbürgen.

4. Balja Ádám Erdélynek Jus Publicuma.

Lajossal Julius 15dikéig leszek itt. Addig ird meg, ha akarod é, hogy ezeket itt számodra megvévén, kiküldjem.

Képed és a' Catilinariák még most sem érkeztek-meg. Felette sajnállanám, ha a' Catilinariákat ki nem adhatnám, így a' Nyelv-rontókat is; én legfeljebb 10 Füzetnél többet ki nem adok. Vevöm, időm nincs. Sietnem kell a' Munkák kiküldésével, azért ohajtanám minél előbb kapni, ne hogy későn jőjjenek.

Boufflers leveleit szeretem, 's fordításodat gyönyörűséggel olvas-
tam. De inkább kedvelem Du Paty Munkáját: Lettres sur l'Italie.
Mint hogy Bufflers levelei úgy is csak mulatások 's nem az egész'
fordítása volna, 's mint hogy más Munkákhoz még csak a' fenn
említett kettőt 's Gr. Dessewffynek Bártfai feredőjét kívánom tenni,
amazokat, megengedj, ki nem adhatom. Gr. Dessewffynek Bécsben
ujra festett képével Nagy Samu készen van, csak aláírás kell. Gróf
Dessewffy képére Gr. Gyulainé egyszerűbe rá ismert. Itt ifjítva,
nagyítva van.

Erdélyi leveleid stylusa nagyon könnyű-kedves, fordulásai édesek.

Gr. Gyulainét mára várjuk ismét ide vissza, minekutánna
Majus 22dikén Gróf Bethlen Ádámnéval a' felkelhető jószágokat meg-
osztották. Gr. Gyulainénak az a' Bogát jutott, hol napolnunk kelle
's a' Szilágyságban Paczal, 's Tordán egy ház, mellyhez kaszálók 's
néhány szántó földek vagynak. Ha ma a' Grófné megérkezik, az új
háza első szobáiba fog legelőszer szállani, mi ketten két hét oltá
lakunk a' Grófnénak előbbeni lakhelyén, az épület hátulsó részében,
's így a' B. Wesselényiné háza most egészen üresen áll, mert a'
Báróné Zsibón van, 's Miklós is onnét jöve, ment itt keresztül Sze-
benbe. Egy hét múlva várom vissza. Julius 15dike körül megyünk
tán együtt Gyergyóba, borvízi curára. Én, Lajos erősítése kedvéért,
Miklós, lába miatt, melly csak ugyan már, hálá, meggyógyult. A' tár-
saság lóháton megy. Miklós lába baja a' lovaglásból történt. Szök-
tetett, kengyel 's kantár nélkül, 's kezében könyvet tartva. Leesett
's a' jobb lába a' ló két első lába között megrettsent.

Döbrenteid mk.

B. Kemény Sándor, Inczédinének Apja, kérdeztet: miben van
az a' processualis dolog, mellyről való tudósítására megkért.

Buczy falun van, víg.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. III. köt.]

3455.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom Jún. 14d. 1817.

Egmont Orániennek forró idvezletet. Melly szerencse az, édes Uram Öcsém, hogy az emberek nem tökéletesen hasonlók egymáshoz gondolkozásokban, sőt hogy magokhoz sem mindég hasonlók! Innen az a' szép különbözőzés az Eggységben, innen az a' jó, hogy a' dolog a' maga oscillatioja után végre ott állapodik-meg a' hol illő. Uram Öcsém engemet annak a' könnyűvérű, gondolatlan, maga vesztét kereső Egmontnak nézhet, a' ki ezen hibáji miatt a' mélylátású hidegebb Oránient meg nem érti; szereti ugyan, becsüli, de elposhadtnak nézi, 's szánja. Bizony az a' Pesten létel Uram Öcsémet inkább elkese-ritette mint magát elkese-ritetni illet volna. Kinek van nagyobb oka dűlongani az ellen a' mind fertelmes, mind nevetséges czimbora ellen mint nekem? az ellen a' czimbora ellen, melly Sághit orgyilkossá bérelte, melly Virágot pénzeli 's tömjénezéseivel elbódítja, a' mellyhez a' Lutheránus Kultsár úgy tartozik, hogy tartozik is nem is, és a' mellyhez Horvát István úgy csatlá magát, hogy őket kész volna az ördöggel is elvitetni? az ellen az útálást érdemlő czimbora ellen, a' mellynek titkos kovásza Verseghy és Kisfaludy, és a' Pápistaság' fényéért buzongás? És még is én hidegen nézem mind ezeket, 's nem bánom mind azt, a' mik történtek. — Azt írja Uram Öcsém hogy bánja hogy Ruszeknek valaha irtam, hogy Horváth Endrével levelezésbe ereszkedtem, 's Horvát Istvánt tömjéneztem. Miért kell ezt bánni? Én nem bánom; reám 's Literaturánkra nézve nagy hasznai vannak. Hallja, kérem, Uram Öcsém!

Horvát István Révainak kedves tanítványa volt, a' jó felel lévén, érdemlé szeretetemet, de azzal neki tartoztam is, mert kereste, 's olly lélek lakik benne, hogy azt érdemlette. Vagy ezt is tagadja Uram Öcsém? Mit mond hát arra hogy ötet Szemere és Vitkovics is szerették? Azt az embert, a' ki nekem négy kérő leveleimre nem felel, (Erdélyben a' Bruckenthali Bibliotheca Custosa általam várt tőle holmi tudósításokat, én pedig a' Széchényi Index 3 első Kötetét kértem újra, mert a' mit nekem a' Gróf küldé, egy Német Országí Tudósnak meg nem tagadhattam) azt az embert, a' ki nem csak hidegen, hanem kevélyen is bán most velem, azt,

a' ki most az ellenem dolgozókkal tart, nem nézhetem úgy mint eddig: de nemtelen ember vagyok, ha feledhetem hogy barátom volt, 's ellene semmit nem teszek mint a' mit ő tesz ellenem, az az negative viselem magamat eránta.

1815. Győrben meglátogatám Takács Józsefet, a' Himfy Pyladeszt. Nem volt ő soha nagyobb kínban mint az én kezeim közt sülvén hideg tűz mellett. Előhozám neki a' Mondolat iratását, a' Ságbi immissus percussorságát, a' Ságbi 2 levelét Döbrenteihez 's sült, kínosan sült. Contestatiókat teve, hogy ők engem mennyire tisztelnek, 's előkereste Horváth Endrének levelét ő hozzá, mellyben ez (Endre) ítéletit adja Bácsmegyeim felől. Az nagy figyelemmel szóla érdemeim felől, de sajnálá, hogy csaknem gyermekkori szép nyelvemet elrontottam. — 'S mivel? nem értettem. — Visszajóvén Bécsből, Tétre kerültem, hogy lássam a' Zircz' éneklőjét 's Takácshoz szállék. Endréhez akartam menni, 's T[akács] elkísért. Vacsorára elhoztuk, 's éjfélt után költünk fel asztaltól. Takács nekem Faludit és Bacsányit nevezte a' tiszta magyarság herosainak, 's ellenkezett szavammal, midőn azt mondám, hogy Rajnis a' Georgicon fordítása által eltemette előlem magát; én pedig a' Bacsányi magyarságát tagadtam valami nem tudom minek, 's meg ígértém hogy haza jővén, mind megolvasom, a' mit B[acsányi]-tól bírok, hogy láthassam, az ő ítéletekre térhetek e. Ők viszont meg ígérték, hogy kijegyzik nekem, mi nem tetszik nekik az én MSgomban [!] Ámbár az Uram Öcsém megjegyzése szerint az Író és az Írás alig választhatnak el bizonyos tekintetekben egymástól, hiúság nélkül lehetett óhajtanom, hogy érthessem min akadoznak; ismerik Uram Öcsémék bennem azt a' készséget, hogy én örömet törlok, örömet tanúlok még a' 16 esztendős Kelemtől és Székely Sándortól is. Horvát felele, 's mutatja *első* levele, melly esztelenségek és tanulatlanságok azok a' miket ők mondogatnak. 'S szerencse e vagy nem hogy én ezeket tudhatom?

Ruszek — — hah, melly kedves dolog nekem, hogy én az illy gaz lelkű embert úgy ismerhetem, hogy utálnom lehessen! Ruszek és Kisfaludi!

Midőn Rumi Keszthelyre ment, megtudta valakitől, hogy Pápay Ruszeknek írt, őrizkedjék Rumitól, mert Rumi és én barátok vagyunk, 's Rumi ezt nekem megírta. Rumi is vendég vala Festeticsnek azon asztalánál, mellynél Ruszek a' maga Philos. Munkáját és a' Mondolatot kiosztogattatá, 's R[umi] kérdést teve, mit osztanak? Azt felelte

az osztó, hogy Apát Úrnak két Munkáját (és így a' Mondolat nem magáé Somogyié, a' mit én mindég mondtam.) — Eggy idő mulva Ruszek és Rumi egymás mellett ülnek az asztalnál, 's Ruszek deklarátiót tesz Ruminak, hogy mennyire sajnálja, hogy én reá neheztelek etc. Rumi ezt nekem megírja. Én pecsét nélkül küldék Ruminak egy levelet, Ruszekhez szólót, mellyben ezen szavainál fogva jobbjomat nyujtom neki. Ruszek elpirúl, barátsággal felel, de nem egészen hűve, fogadja hogy tisztelóm, barátom, 's azzal végzi, hogy Kisfaludi engesztelő szavamra csak nevette. 'S e' fogadása után jó hozzám a' hír, hogy épen ez a' Ruszek Kisfaludinak hozzá Apr. 14. írt levelét a' Keszthelyi Archivbe vitte-bé, azt mindennei, a' kinek erre kedve volt, leíratta, de nekem meg nem küldé! — Uram Öcsém az illy bánása ellenkezőknek megérdemli hogy valamit szenvedjünk. Hiszen az illyen triumph nekem. Lesz olly idő, a' mellyben ezek a' levelek holtom után nyomtatva jelennek-meg. — Nem tudnám én mind ezeket, ha nekik nem írtam volna.

De Uram Öcsém azt mondja, hogy nekünk Literaturánk sincs, és hogy nem haladunk. — Pedig *most*, pedig az Uram Öcsém Egmontjának igyekezetei után, a' mi korunk látta Szemerének Emlékezetét és Reményét, látta a' Kőlesey Phantasiáját, látja az én Epigrammjaimat és Töviseimet, látja Sz. Miklósinak Virágait, 's az Erd. Muzéumot. Hogy lehet azt mondani hogy nem haladunk? «Igen, de az csak néhány ember Liebhabereya.» Mint mindenütt kezdetben. Csak tovább, 's akkor szóljunk. Rajtunk áll, barátim, hogy herosai legyünk a' Nyelvnek.

«Nekem kár volt fordítová lennem.» — A' mennyiben ez compliment, azt mondom reá, hogy érzettem mind kevés tehetségemet, mind Nyelvünk' készületlenségét, mind azt, hogy a' kor mit kíván. A' hol még nem virázzik a' Mesterség, ott gipsz ötvény kell; láttuk mire mentek azok, a' kik Originalokat adának. Én mind Virágot, mind Berzsenyit tisztelom, azt tudja Uram Öcsém; de eggyetlen eggy darabjok sincs, a' mit szeretnék ha én írtam volna. Igen a' Dayka 3 vagy 4 dalát, igen a' Kis Hajós énekét 's Hymenaeumát (ha ez Rádaiban volna), igen a' Csokonai Paraszt dalát. Legyünk rajta, édes Uram Öcsém, hogy valaha eggy két kötet verset ölünk is kapjon a' haza. Az Erd. Levelek Original munkám. De mi az, ha az is a' minek Szemere nézi, 's Kis gondolja? Ez nem *teremtés*, hanem csak *leírása* annak a' mit *láttam*.

«Gessner, Marmontel és Yorick' stílusa egyforma lett.» Én nem képzelem, mint lehetett volna nem egyforma. Azt pedig, hogy az Originállal egybe hasonlítva némelly elhajlásoknak szerző okát hijába keresi Uram Öcsém, nem értem, 's nagyon szeretném ha Uram Öcsém a' helyeket kimutatná. Látom ezt a' jegyzését Uram Öcsémnek Gessner Idyll. 1. Kühler Bäche, régen *tiszta patakok*, most *tiszta csermelyék*. — Ha nem a' *patak* és *csermelye* a' jegyzés célja, hanem a' *kühler* és a' *tiszta*, úgy vigasztalva vagyok; nem vala kötelességem úgy fordítani, hogy épen semmi változást ne ejtsek, hanem hogy el ne rontsam az Originált. A' *csermely* szebb mint a' *patak* 's a' *tiszta* csermelyék' jambizál. Én az Uram Öcsém Homérjét öszve hasonlítám Homérral is, Vossal is. Voss elhagyá az *Ουλομενην*, mert abban kár nincs. Az egész dolgot kell adni; minden vonást nem kíván a' fordítás. Virgíl, Horátz, Catull Homérnak és Sapphónak darabjaikat fordíták. *Miként* fordíták? *Μεγαν δ'ελελιξεν Ολυμπον*. Megrendíté vala Olympot. Így Uram Öcsém. Én 's megrendült a' nagy Olympusz. Voss is nem *accusativ*val. Mellyik jobb?

Uram Öcsém protestál, hogy tiszteletlenség nélkül szól. Én nem protestálok, mert mi nagyon szeretjük *egymást és ügyünket*. — Ne profanáljuk a' mi szép barátságunkat tartalékokkal. Mondjuk-ki egymásnak minden érzésünket szabadon.

Nem tudom, édes barátim, mondtam e nektek, hogy Trattner azt írja, hogy Horvát István recenseálni fogja IX Köteteimet, talán úgy majd jobban fognak kelni — ezt veti mellé. Hogy H. I. recenseálja, nem óhajtom, de hogy Uram Öcsém és Szemere mind kimutassák a' mit ezen IX. Kötetben nem szeretnek, azt nagyon óhajtom; mert valóban szándékom azokat újra nyomtattatni. Ha korunk 's ez a' bohó Közönség nem szereti is a' nagy darabokat fordításban, 's inkább akar rossz (Dugonicsi etc.) originálokat mint nagy fordított műveket: ezek a' darabok és a' fordító gondjai érdemlik hogy újra nyomtattassanak. — Mint az Institutum és Conditio nem lehet már *ensztitüt* és *kondiszion*, úgy nem lehet a' *symphonia symphonie*: de hidje-el, Uram Öcsém, nem haszontalan az *usz*, a' *múza*, és sok egyéb.

Talán kedden már által mehetek Lasztóczra. Vasárnap és hétfőn még elkerülhetetlen dolgaim vannak. Csokolom mindnyájokat.

Ha elolvasta Uram Öcsém Erd. Leveleimet, kérem küldje vissza most. Itt küldöm Életemet. Ez így nem marad, 's nem Nyom-

tatás alá való. Úgy a' Pandectát és a' Gyöngyösi János Leveleit, hogy feldolgozhassam Erd. Leveleimben.

Jól van e mondva görögül Automanesz?

Nem kell jó ha az *emberiség*, nem *Nemzeted* adja —

Igy neved Automanesz, nem pedig Automanosz.

Töv. és Vir.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3456.

Kölcsey Ferencz — Kazinczyanak.

Lasztócz, Junius 14dikén 1817.

Tartalék nélkül szólhatni egymás közt, az Édes Uram Bátyám a' barátság legszebb örömei közé tartozik. A' mondó neki ereszti magát érzéseinek, 's nem szükség rettegnie, hogy mondásai rosszúl vétetnek, vagy félre értetnek. Így tanuljuk egymást igazán ismer-nünk, nem pedig úgy ha a' kopott pénzhez hasonló sima társal-kodót játszodjuk.

Uram Bátyám nem bánja, hogy a' czimborával levelezett, mert Uram Bátyám az által sok félének tudására jutott. Bár legyen! ha Uram Bátyám ezeket olly igen kívánta tudni, 's olly igen szereti, hogy tudhatja! De ha azok a' levelek valaha, Uram Bátyám holta után megfognak is jelenni, mit fog a' Maradék — az a' mi mara-dékunk — érezhetni, gondolni, ítélni, a' mi triumphussá változ-tassa ezen élet' szenvedéseit, áldozatjait? Nem, — a' maradék előtt leendő hír, becsület érdemli ugyan, hogy azért minden becsületes ember fáradjon, tűrjön, de egészen arra támaszkodni, de többet várni attól, mint kell 's lehet, ez az, a' mi már igen sokakat meg-csala. Az a' hit! az a' remény! de mit érdemel tehát a' jelenlét? O heiliger Epicur!

Jusson eszébe Uram Bátyámnak, hogy Gotsched idejében is volt czimbora, 's hogy az az egyenes lelkű Lessing, az a' nyílt fejű Bodmer és Klopstock és Wieland és Lange szintűgy kaptak, ha nem Mondolatot is, de legalább annál nem kevésbé mérges pas-quillusokat. Az akkori levelek is ki vagynak nyomtatva, és — elfe-ledve. 'S nem vagyunk e sokszor megvallani kénytelenek, hogy Lessing is érdemlette némellykor a' prügelt, bár többnyire igaza van?

Hogy Horvátot bántsa Uram Bátyám? 's mire való is volna az? 'S legyen úgy, hogy H[orvát] érdemlette a' szeretetet, mert őtet Szemere és Vitkovics is szerették. De H. az Uram Bátyám utóbbi Pesten létekor nem maga tanácsolta-e, hogy Uram Bátyám leveleket szerte széllyel ne írogasson? 's nem maradt-e adós minden válasszal? Még is Uram B. neki a' múlt télen is írt? Egmont, Egmont! és nem kellett vala e' általlátni, hogy a' Kisfaludy ember-telen levelőnek csak nem minden pontjai igazságának vétettek? hogy az ártatlan, könnyűlelkű ember barátárulónak? -- 's pénzért (hah a' romlott lelkűek) árulónak — tartatott? hogy a' barátság keresést alacsony hízlekedésnek nézték? Én ugyan kevélyebb vagyok, mintsem azért hogy bizonyos híreket vegyek, más előtt csak lát-tassak is megalacsonyulni. Ezt hittem mindég és ezt fogom. Enyém a' menthetetlen hiba, hogy ezt régen el nem mondtam haszonnal, vagy haszon nélkül — legalább nem vádolna e' szív, hogy a' barátság eránt hűtlen valék. Ennyit a' levelezésekről, nem többet egy szót is!

Az Erdélyi levelek, melyeket ez a' levélhordó visszavisz, való-ban szépek, 's hidje nekem Uram Bátyám, hogy ha valaha ezen mű Litteraturánk virágzani fog, akkor ezen levelekről fogják a' Kazinczy nevét emlegetni, midőn sok más dolgozásai elfeledtetnek. A' ki életét idegen művek fordításában töltögette, nem tanulja-meg a' maga erejét egészen ismerni, 's ez az oka, hogy talán Uram Bátyám, a' IX Kötet mellett ezeket kevésbre becsüli, mint az azok-ban foglaltakat.

Azt írja U. B. nem képzeli mint lehetett volna Gessner, Mar-montel és Yorick stílusa nem egyforma? Ha ez azt teszi, hogy a' három író stílusának nem is kellene különbözőnek lenni, úgy csudálom az Uram Bátyám értelmét. De bizonyosan azt hiszi U. B. hogy azoknak stílusok a' maga individualitásában meg van hagyva. Én úgy vélekedem, hogy a' fordítás úgy jó, ha az író a' maga eredeti színében lehetjük által a' mi földünkre. Ezért fordítják a' Verselől versben, szorosán megtartván még a' versnemet is. Egy Homér prózában épen olly kicsiny nyereség volna mint Gessner versben. 'S Homér síma Hexameterekben épen olly rossz, mint Ariosto durva Alexandrinerekben. Virgil, Horatz, Catull követtek, nem fordítottak. Nincs könnyebb mint követni, az Originált meg-szépíteni, ezt Stolberg is tehetta Homerral, de az Originálnak min-den sajátosságait — a' lehetőségig — felfogni, ezután küzde Voss;

's ezért az ő míve jobb a' Stolbergénél. Úgy jön eszembe, hogy V[oss] az *ουλομενην*-t sem hagyta-el.

Singe — den Zorn —

Ihn der verderbend — — — unennbares Weh — — —

Ezt csak azért mondom, mert úgy vélem a' nyelv csak olly fordításokkal gazdagúlhat, mellyek az Originál' színét megtartják. Újabb oldalt, hajlékonyságot, színt kap a' nyelv. Gessner czifra, 's ezt Szemere és Én 1814ben is mondánk, de U. Bátyámnak akkor is, mint most szabad volt más értelemben lenni. Marmontelt én most is legjobbnak tartom. De Yorick sokat veszteni fogott azzal, hogy Francziából jött-által. Minthogy nekünk humoristicus írónk nincs, a' Yorick fordítójának próbát kellett volna tenni, ha a' nyelvnek ezen oldalra nézve vagynak e kincsei? Én azt óhajtanám, hogy a' hol az Originálban *húves* van, ott a' fordításban se álljon egyéb. Mert rossz könyv nem érdemel munkát, a' nagy Író pedig úgy kellene minden kicsinységeiben előnkbe állítani, mint a' Koronaőr Telekit a' mente alatt által vett pálczával, 's a' posztó überrockal Naláczit.

Hogy a' IX K. Horvát által recenseáltassék, azt mi nem szeretjük. Pali tett holmi készületeket, 's akartam én is kezdeni, de most mi nem nagyon jól fogunk lenni az írói kedv tekintetében. Várnunk kell időtől. — De azon örülök, hogy a' symphonia nem lehet symphonie, mert bizony az ilyeneket *phantasiemet* lehetetlen botránkozás nélkül nézni. Ha az ilyenek eltörültetnek, bár az *alabaszter*, *theater*, *tempel*, *candeláber* is eltörültessék. Én a' Múza ellen nem szóllok, sem az USZ ellen, mert én ugyan *Musát*, *triumphust* írok, de soha sem olvasom úgy mint Czinke a' maga Pilatusát és Jesus Christusát.

Ölelem Édes Uram Bátyámat forró szeretettel.

Kölcsey Ferencz.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3457.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom, Jun. 14d. 1817.

Kedves barátom! Ő Felsége a' postapénzt megint felvitte, még pedig, a' mint látom, úgy hogy a' pénzt vagy a' feladó, vagy a' kivevő egészen letegyék. Én, a' kinek rakással jőnek mennek mindég leveleim, bátorkodom ezt és a' mit hozzád ezután fogok írni, pénz nélkül tenni-fel hozzád, úgy remélvén, hogy e' terheltetést nekem balúl nem veszed. Erdélyi leveleim készen vannak, de addig sajtó alá nem ereszttem, míg azokat Erdélyi barátim meg nem olvassák. A' manuscriptumot beküldeni 's onnan visszavárni bajos; most is alig ha el nem veszett Döbrenteihez küldött ládácskám, mellyben Lottinak a' magam képét és a' leányomét küldöm. Szerencsére az a' melly neked van destinálva, kezemben maradt (Dónát festette, a' Kreutzingerét úgy ifjítva, hogy fejem az legyen, melly 1795. volt). Így küldöm meg tehát azokat azoknak, a' kik ezekben előfordulnak, hogy valamit olyat ne mondjak felőlek, a' mi nekik nem volna kedves. — Nagyon kérlek, olvassd meg ezeket nagy gonddal, pótold ki hézagjait, parancsolj, mit változtassak, 's azon felül a' mit a' levelekben kértem tőled, írd-meg nekem azon 10 helységed nevét, melly Zsibó körül fekszik. — Ne halaszd válaszodat. — Sophie sem engem, sem a' szobaleányt fel nem ébreszthetvén Máj. 6dikán reggeli 3 órakor, mind én, mind a' lány nagyon mélyen elalvánk, maga költ-fel, hogy a' felsikoltott Emilnek fekvésén igazithasson, 's elfelejtette, hogy az előtt való estve egy nagy koffert az Emil ágya elibe tétettem-le, abban megbukott, 's leányt szült csak hamar. Magának semmi baja más, de a' gyermek igen gyenge, 's az anyja maga megütése következéseit még most is látni rajta. Öllelek tisztelettel.

3458.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jún. 15d. 1817.

Kedves barátom, add-által ezt,¹ kérek, a' mi Lolottunknak, 's esőköld az imádásra legméltóbb Asszony' kezét nevemben, öleljed a' mi Lajosunkat.

Már írtam hogy Szemere holtan született fiú gyermek atyja. Az Június' 5dikén született, 's Máj. 29dike körül holt-meg, az az, azon nap olta nem érzé az anyja az élet' mozgásait méhében. Én még nem valék nálok; gazdasági bajok vontak-el: az az alkudozások; egy két arasznyit aquiráltam a' szomszéd faluban. Azt ma és holnap fogom consummalni, 's által esvén így a' dolgon, megyek Lasztóczra, hol Kölcei is múlat.

Ezzel e' napokban sűrű levelezésben voltam. A' mi Palink a' Kölcei leveleihez csak egy két sort vetett 's a' maga szeretetre-méltó víg kedvének explosiójival. Azt, a' mellyet Kölceitől ez éjjel vevék, így toldja-meg: Coram me progenie Ducis Huba! m. pr. — Az exclamationis signum a' Palié. Tudnod kell, hogy 1805 vagy 1809. midőn Udvarunk Kassára jöve-le, lejött volt Cobenzl is. Ehhez Szemere Albert, egy tudós bolond, egy rettenetes bolond és imper-tinens deák levelet íra, 's így subscribálá: *Albertus de Szemere, progenies Ducis Huba*. Pali ide czéloz nevében. (Hogy elmondjam mi volt a' Szemere Albert levelében, — ez Cobenzlt inti, mint Cicero Catilinát, hogy egy haza áruló lódúljon-el innen, 's az ő hazáját hagyja kitisztulni egy illy semmire való ember lélegzéseitől.)

Kölceit a' Horvát István bánásai és az a' czimbora melly a' Pesti Magy. Tudósokat elfoglalta, nagyon elkeserítették. Most Lasztóczra jött, 's együtt megyen Palival Pestre, hogy ott prókátorrá tétesse magát 's prókátor legyen. Nekem levélben ada tudtomra holmit. Az én lelkem nem tud elposhadni, 's én az ő panaszaira könnyeden feleltem, az az, arra emlékeztetvén, a' mit te mondasz Sonnenfels felől az eggyik Füzetben. Kölcei és Szemere azon vannak, hogy én ne legyek semmi öszve függésben többé azokkal a' czimborásokkal. Azt meg is teszem. Elég nekem a' Duna tulsó partján Kis és Berzsenyi, itt Szemere és Kölcei, Szent Miklósi és Helmeczi. Én

¹ A 3459. számú levelet.

azért Literatúránk 's Nyelvünk eránt az maradok a' mi voltam. — Kölcsei nagy tudománnyal bír, 's ért elmével, 's azok az ideák, a' mellyeket előmbbe adott, méltók voltak arra hogy velek megismerkedjem 's hasznokat vegyem. Mindennek meg van a' maga sajátsága, 's azt nem jó megtagadnunk; de jó ismerni a' mások gondolkozását is. — Szemere és Kölcsei olvasták Erd. Leveleimet; azt hiszi mind a' kettő, hogy ez a' Munkám lesz koronája eddig ismert dolgozásaimnak, mind a' kettő kér, hogy ezután ne fordítsak, 's ez vala szándékom magamnak is; de Hamletet és Iphigeniát (Góthétól) elvégzem. — Neked, talán W[esselényi] által, megküldöm Erd. Leveleim mását. De egészen nem a' MSt, mert félek kezemből kiereszteni. Péld. ok. mi szükség neked Szalárdon létemet, 's az útát Krasznáig 's Kolozsvárig, megküldenem; 's majd tovább a' Banátban lételt? A' rövidség miatt ott csak azt jegyzem-meg, mi van a' MSban. Csak arra kérek, hogy a' hézagokat kipótold. — Hegedüs Prof. Úr nekem nem felele, pedig kétszer írtam neki. Kénytelen leszek az iskola' Fő Curátorát kérni-meg, hogy vele feleltessen. Külömben el nem mondhatom, a' mit Enyed és a' Báróczi MSai felől mondani kellene. — Édes barátom, tudod, hogy én Wt mennyire szeretem. Ha kedvetlen volna is neked azt elbeszélni, mint ficzamadott ki térde, tedd azt a' jót, beszélld-el azt nekem. Fogadom hogy magamnál marad. Inkább ird borítékok' belső lapjára, 's így azt is fogadom hogy mihelytt el lesz olvasva el is lesz tépve. 'S mit fog csinálni W. ? megyen e a' külföldre ? házasodik e ? Hát Lajos mikor hagyja-el Kolozsvárt ? 's hol lesztek Júl. Aug. Septben ? Én mindég ide haza, 's most Erd. Leveleimen csinosítgatok, 's mihelytt töletek veszem az igazítást, a' hézagok' pótlásait, nyomtattatom. Éljetek mindnyájan igen szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3459.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Junius' 15d. 1817.

Nagysádnak tegnap estve vett levele, édes, édes Lotti, igen nagy gondoktól szabadíta-meg. Melly rettegésekben voltam! melly kínokban voltam! Azt hinni, hogy erántam egy imádott leány, hogy ennek az imádott leánynak még inkább imádott anyja, hogy

az Erdély legszebb háza' népe elhűltek, hogy érdemetlennek tartanak szeretetekre, emlékezetekre, hogy magokat általam megbántottaknak képzelhetik — oh nem lelek szót ennek festésére. Tisztának érzém magamat, 's lelkem azt kiáltozta, hogy semmit sem tevék a' mi e' büntetést vonhatta volna reám: de hány ízben történt-meg már az életben, hogy félre-érttetések az egymást szeretőket hidegekké, egymásnak ellenségeivé tevék. — Ne múlassunk e' gondolat mellett! Pedig hogy Lolotte az az ő örök tisztelőjének, barátjának, a' mi eddig volt! Oh legyünk rajta, édes barátném, hogy ez a' mi szent barátságunk a' sirig tartson-el, 's éljen a' síron túl is! Mi egymás eránt nem lehetünk egyebek, úgy hiszem azt, mint a' mik voltunk és vagyunk: de ha úgy változunk-meg mint egy *imádott asszony* — ért engem Nagysád — kit a' viszontagságok annyira meghajtottak, hogy reá most alig ismerhetni: mi haszon belőle? Szeressük egymást, imádott Lolott, 's mondjuk azt egymásnak olykor, hogy szeretjük. Nem terhelem én azzal Nagysádat, hogy minden holnapban mondja; a' mi barátságunk ne ismerjen semmi nyügöt: de legalább tudassuk, hogy nem változtunk-el. Ha Döbrenteink nekem csak annyit mondott volna, hogy Nagyságtok Kolozsváron vagynak, de az osztály bajai vagy az örömek a' városban elfoglalják, azonban rólunk emlékezni méltóztatnak: úgy rettegés nélkül voltam volna.

Hogy a' két kép és a' mellé tett irások Nagysádnak és a' mi kedves Döbrenteinknek kezekbe el nem jutottak, az engem kínoz. Januáriusban adta-fel a' Kassai Postaszekérre a' Sógorom vagy az ő Sógorasszonya Csáky Antalné. Nyomoznom kell, hol lehetett a' ládácskának elveszni. — Ez a' történet még félénkebbé teszen Erdélyi Leveleim Manuscriptumát kezemből kiadni, pedig azokat nem nyomtattatom, míg Döbrentei, Kenderesi Consil. Úr 's azok a' kikről egyikik vagy másik levél szól, meg nem olvassák, hogy egyikről vagy másiktól olly valamit ne mondjak, a' mit azok a' világgal tudatni nem akarnak. Ma megyen levelem Zsibóra. Abban Zsibót, az öreg Wesselényit, Buczit, Kornist, az istálókat, a' Zsibói ménes' historiáját festem, 's a' mit az ifjú Wesselényi felől az okosság mondani hagy. Dédács, Vajda Hunyadi 's Branyicskai útunk, Gyógy, a' feredőben és a' faluban, 's Benczencz jól vannak festve, mert melegen. E' leveleket most küldöm, az az első postával, az én Döbrenteimnek.

Sophie teljesen helyre állott, de a' gyermek kicsiny és gyenge. Sok hetekig véres nedv jött ki az egyik szemén, és azt alig nyit-

hatja fel, az Orvosok azt mondják, hogy ez az ütés' következése. Zseni a' maga gyermekének, én unokámmnak nézem. Zsenit sok ízben kilelte a' hideg, 's megfonnyadt a' ki külömben sem testes, 's színe zöld. Tegnap Thaliet lelte-ki a' hideg. Két fiának semmi bajok; a' kisebbik olyan mint a' gömböcz; talán ha a' Vajda Hunyadi mázsára felállitanák, nyomna annyit mint Zseni; Emil vékony, de verset csinál; Minap lefekvénk, 's az Anyjának monda hogy épen egy verset faraga. Elmondatánk vele, 's hallja Nagysád!

Nagy örömembe
Jer az ölembe.

Minthogy e' versnek nem csak rimje van, hanem azon felül scandalva is jó, nagy örömemben én vettem ölembe a' gyermeket. Osztán a' versből atyja' hajlandósága is kitör, 's mutatja, hogy a' Jún. 18dikán 7dik esztendejébe által lépendő gyermek valaha szeretni fogja az *ölbe vevést*. Éljenek Nagyságtok mindnyájan nagy örömek közt, 's szeressék örök tisztelőjököt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3460.

Pethe Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Tudós Kazinczy Ferencz Táblabíró Urnak tiszteletét küldi Pethe.

Nagy-betsü Hazafi! — 'Tsak hogy még is kinyilatkoztathassam igaz tiszteletemet, küldöm és küldeni fogom ezt a' jelt. Vedd jó neven, valamint én szívesen adom. — Élj megelegedve a' Nemzet' további szerentséjére, 's várd vissza a' küldött Recenziót, nyomtatásban — reménységem szerint — a' VII-edik Kötetben. — Irám Pesten, Jún. 21-edikén, 1817-ben. Pethe mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3461.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 24dik Junii 817.

Igen kedves Barátom!

Be ohaitanállok most nállam — tegnap érkezett és mára is itt marasztottam, egy régi jó Barátom, kapitány a Splényi Reg[i]mentyébül, ki Neapolisbul gyön, honnan is sok szép beceses Magokat hozott nékem, Romábul pedig 4 gyűrüt és abba olj originalis antikokat be foglalva, meljek nem régiben ásattak ki — három férfiu, egy asszonyi kép, és ez, a mint feje costumje mutattya, Vertalis — a fők Camea vannak meczve, igen igen szépen és mind meg pallerozva. A férfi fők: egyik egy iffiu, a másik talán Amor, a harmadik egy koszoruzott nagy rangu ember — én kincs gyanánt becsüllöm ezeket, és most, midőn ezen rendeimet irom, az uijaimon vannak azok; hozott még egy igen igen szép Mosaikot is Romabul.

Barátom, nékem egy igen nagy kérésem volna hozzád. Nállatok több a tehetős ember, mind [!] kivált most itt erre; itt az inség-nél és ehel halásnál egyéb nincs — és ezen keserves sorsot a rosz kormány még suljosittya — nekem házam és el éhezett embe-reim számokra az idén pénzel kellett gabonát vennem, olj kevés termet volt tavai — és a jövedelem is [e] miatt csekélj lévén, kén-telen vagyok kölcsön pénzt venni. Szerezz, kérlek, esztendei vára-kozásra nékem mentül előbb — mert sürgető — 3000 for. váltóba — igen nagy szolgálatot, Barácságot fogsz ez által nékem nyuitani. — Augustus 14dikére váratik meg érkezések a Császár és Császárné eö Felsegeknek Erdéljbe — adjon az Isten Urunknak látásra és hallásra erőt, hogy azon gonoszságokat, melj[ek] rongálják e sze-gény Hazát, láthassa és meg halgathassa azokat, kik okait fel-fedezni tudják és készek.

Vagyok változatlanul

tisztelő hiv barátod

Kivül: 1

Cs.

Somlyó.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Úrnak. p. Debreczen — S. A. Ujhely —
Széphalom. porto 36.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

1 A levél zárlatán széttört fekete pecsét.

3462.

Kazinezy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jún. 25d. 1817.

Kedves édes barátom,

Tegnap estve vevém nagy leveledet. Köszönöm barátságodat kimondhatatlanul, 's kérek, hogy addig Kolozsvárról el ne távozzál, míg Mélt. Consil. Kenderesy Urral is közlöd ezen szíves köszönetemet. Intéseinek hasznokat fogom venni. — Épen indul egy igen sokat nyomó levelem B. Wesselényi Miklóshoz, mellyben mind azt fogjátok látni, a' mit Erdélyi Leveleimben még megjelenések előtt látnotok kell, hogy megbotlásaimat megigazíthassátok, 's kipótolhassátok hézagjait. Minekutána leveledből látom, hogy W. veletek megyen Gyergyóba, a' levelet *W-nek* adresszáltam ugyan, 's *Kolozsvárra*, de mellé irtam, hogy az *Tek. Döbr. Urnál* adattassék-be. E' szerént vedd magadhoz, ha még Kolozsvártt vagy, 's W. vagy késik vagy nem jön többet, törd-fel, 's ezen levelem által mentsd-ki magad W. előtt ezen szabadságodért.

Tudtam én hogy sokaknak nem lesz az kedves hogy én vagy egyget vagy mást tisztelettel 's hálával említek. De azért nekem nem lehet másként szólanom mint szólék. Der Künstler mahlt nicht nach der Natur, sondern verschönernd. Csak ott nem szabad szépíteni, a' hol a' szépítés megpirítaná azt a' ki szépítve-festetett. Az illyeken egészen el kell szöktetnünk. Így marada el a' Cardinálisí sipka 's a' spanyol köpenyeg, tudod hol. Az én Erd. Leveleim nem politikai, Statistikai etc. levelek, hanem sentimentális, humoristicus előadásai azoknak a' miket Erdélyben láttam nem annyira azért, hogy mások is kedvet kapjanak látni azt a' népet melly ott lakik, mint azon poetai szükség (Bedürfniss) miatt, melly nem engedé hogy örömeimet elhallgassam. Fenn akarám tartani emlékezetét Andrásfalván 's Zsibón 's Branyicskán etc. töltött óráimnak. Szemere és Kölcsei azt óhajtják hogy dolgozzam újra 's tegyem Matthissoni Levelekké. De Matthisson az Alpeseken, Fr. Országban, Olasz Országban, Német Orzágnak Herczegei 's Tudósai közt töltött órájil emlegeti. Én nem vagyok Matthisson, 's itt még Matthisson sem írta volna azon leveleket.

Soha illy zavart levelet mint a' millyen ez! Nem foghatok úgy írásához, hogy meg ne háborítsanak, 's ime indulni kell a' levélnek, hogy a' posta el ne maradjon. A' Whez irt levélben Lottinak és Lajosnak a' Generális Kosciusko által componált igen szép Lengyel Tánchezot küldöm. Tiszteld Lottit, csókold Lajost, 's tégy rendelést, hogy leveleidet a' Kolozsvári posta utánad vigye. Én minden leveleimet e' nyáron Andrásfalvára adresszálom. Elj szerencsésen kedves barátom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3463.

Cserey Miklós — Kazineczynak.

M. Vásárhelyen 25-a Juny 817.

Kedves Barátom!

Hogy vagy? miért hallgattál el? Talám valamely új munkába merültél. Akár hogyis, nem vagy tsupán a' Muzaké, — Barátidnakis van részek benned; szakaszsz egy kis üdőt, írj valamit, hogy tudhassam egésségedet, Kedveseid egésségét, — 's gyönyörködhessem szép gondolataidbanis.

El hagyám a' Háromszéki Praefecturát, 's ide jövék, nyugalmas Hivatalom mellé. Újságot írnek neked innen, de semmi sints olyas a' mit újságnak nevezhetnék. Egy dólgot mégis meg irok, mert figyelmetességet érdemel. — Egy Grósz nevü Brassai Szász Oláh Országban Bukuresten múlatott, apró kereskedésben vagyis kalmárságban foglalatoskodva. Egy álmod lát, melyet arra magyaráz, hogy az Oláh Országi Fejedelmek és az Ország Nagyainak meg kell ölettetni, 's Revolutiónak kell támadni a' Pórta ellenis: neki pedig Fejedelemmé lenni. Ez az álomlátás az ő képzelődését fel hevíti, 's inpoliticus fejit arra viszi, hogy Conjuratiót fórmáljon. Vólt egy más, ugyantsak Brassai Szász, a' Hertzeg Brankován Udvarában, Fiainak Tanítója, e' vólt az ő leg bizodalmosabb társa, — de a' leg esztelenebbis, Oláh Ország szerentséjére, mert történetből ki beszéli egy olyannak, a' kit magokhoz akart tsattólni: e pedig meg viszi a' Vajdának. A' Vajda el fogattya őket, ki kérdezteti, — jelenti a' Konstántzinápoli Udvarnak, 's onnan az a' Rendelés jó, hogy küldtessenek által az Erdélyi deliquensek az Austriai Császár hatalma alá, hogy az Erdélyi Törvények szerént vegyék el bünte-

tösszeket. Ezeknek, — mint Perduellionis és Criminis laesae Majestatis reusoknak, megítélését a' Kir. Táblára bizta ő Felsége, — úgy hogy innen a' Guberniumhoz, onnan ő Felsége elejébe mennyen fel a' Kereset. Tartózkodott a' Kir. Tábla ezen ügy meg itélését felvállolni: mert nállunk Erdélyben a' Perduellionak és laesae Majestatis Crimennek Foruma az Őrszág Gyűlése. De mivel ez a' bűn nem a' mű Fejedelmünk és Hazánk ellen követtetett el, és mivel ennek meg itillését a' Szomszéd Hatalmosság adta által, — isakugyan fel válóttuk, — és már a' jövő héten kedden és szeredán azt a' Pert vesszük elé.

Kedves Barátom! Én Tégedet Tihón valamire kértelek volt. Emlékezelé? — Hogy, ha az én Gyöngyösön lakó Onoka Nénemet B. Lusnitzkinét valami éri, add tudtomra. Itt közönségesen beszéllek, még pedig Magyar Őrszági levelekből, hogy ő szegény még Februáriusban meg háborodott volna, és hogy, minekutánna az Őrvisok segedelme foganaállnak láttatott, az Almási familia az ő Anyai jószágait által vette gondviselése alá. Barátom! jobb lelkem van, mintsem azt ne kívánnyam, hogy ne lenne igaz: de ha mégis igaz találha lenni, és én, mint az ő Erdélyi jószágaiban immediatus Successora, későre bizonyosodnám meg rólla, nagy Károm következhethetnék belőlle. Kérlek, tudakozd meg, és tudósíts Kolosvárra, mert 5-a July oda menyek.

Mű várjuk a' Császárt, mindenütt készítik az útokat, a' szállásokat, — bár a' jó tanácsokatis készítenék. — Válaszodat várom, s a' Feleségem szives köszöntésének jelentése mellett vagyok

igaz barátod

Cserei Miklós mpr.

P. S. Waji Jóscfet kívánám ismerni személyesen; nagy héjánosságot érzek benne, hogy azt a' Nagy férfiút nem ismerem közelről, — mert hiszem látólról mind ismerjük és tiszteljük. Attól várnám én a' perspectivát. —

Farkas Sándoron akartam segíteni. Ajáltattam a' Székkel a' Gárdába, de nem fért bé, mert nincs üresség. Arra a' mire ő magát el szánta, más módonis elkészülhetne. Ezt én Kenderesinekis megmondottam, előre, mikor legelőbb említette. — Egyéb arról a' dologról az én vélekedésem. Ő jó indulatu ifu, de — non omnia possumus omnes.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában; M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3464.

Gr. Majláth János — Kazineczynak.

Gross-Turbal am 27. Junius 1817.

Euer Hochgeboren!

Der Wunsch Ihnen meine aufrichtige, tiefe Verehrung zu bezeigen, veranlasst mich E[uer] H[ochgeboren] mit einer Bitte zu belästigen, und diese ist: dass Sie die Güte haben möchten mir nach Bartfeld zu schreiben, was für Stazionen ich von Kaschau, oder Eperies bis nach Széphalom zu betreten habe, und ob ich so glücklich sein kann, E. H. in der Mitte des August-Monathes in Széphalom zu treffen? ich reise nämlich nächstens über die Zyps nach Bartfeld, wohin mich die Ärzte meiner überaus schlechten Augen wegen verwiesen haben, und kehre gegen die Mitte Augusts über Kaschau hieher zurück, und könnte mir es nimmer verzeihen, wenn ich mir nicht das Glück zu verschaffen suchte, E. H. kennen zu lernen, und mich Ihnen vor zu stellen.

Wenn E. H. diesen Brief sonderbar finden, so mögen Sie daraus die Lebhaftigkeit, die Lebendigkeit des Wunsches erkennen, der mich zu Ihnen drängt, und diesen Brief auf die Gefahr unbescheiden genannt zu werden, mich schreiben geheissen hat. Mit vollkommener unbegrenzter Hochachtung

Euer Hochgeboren

ergebenster Diener
Johann Graf Mailáth.

Kazinczy F. e levélhez mellékelt a következő verset:

Ungerns Wappen.

Auf hohen Bergen strahlet eine Krone,
 Sie leuchtet weit, ein sonnenhelles Licht,
 Sie prangt achthundert Jahr auf diesen [!] Throne,
 Um den der Ruhm stets neue Lorbern flicht.
 Hinflieget er in jede ferne Zone
 Und weicht dem von all den andern nicht,
 Denn war die Welt in wilden [!] Kampf entzunden
 Ward sie mit neuer Glorie uns umwunden.

Es hebt der Sturm sein brausendes Gefieder,
 Er rauscht heran mit ungestümer Macht,
 Es zuckt der Blitz, und Schlossen fallen nieder,
 Verderben droht der Wolken finstre Nacht.
 Umsonst! fest stehn der Berge Riesenglieder
 Machtlos verweht, was keck zum Streit erwacht,
 Und aus der Berge stillen Thalesgründen,
 Wird nie das Glück, die Ruhe nie verschwinden;

Denn Kron' und Berge schützt [!] ein heilig Zeichen,
 Dass [!] heiligste das Menschenzunge nennt,
 Ihr Ströme auf! und fragt in allen Reichen,
 Ob wer ein edler Volk als wir sind kennt?
 Ob wo ein Fürst dem Unsern zu vergleichen?
 Ob tiefer wo das Kreuz im Herzen brennt?
 Noch tausend Jahr wird Berg, und Kreuz und Krone
 Vereint bestehn, zu aller Feinde Hohne.

Johann Graf Mailáth.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3465.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Báró Wesselényi Miklós Úrnak.

Széphalom Június 29dikén 1817.

Kedves barátom, Minekutána azon Leveleimet melyek Zsibóról szólnak és Hadadról, neked megküldöttem, azt a' fáradságot vevém magamnak, hogy minden egyéb Leveleimet is leírák, a' mellyeket ismernetek kell, hogy botlásaimat megigazíthassátok, hézagaimat kipótolhassátok, 's eltilthassátok a' hol ollyat mondok, a' mit ti nem akarhattok hogy elmondva legyen. 'S íme midőn az 56-dik lapot írnám, akkor veszem a' mi Döbrenteinknek egy 13 f. 18 xrt nyomó levelét a' postán. Ha ez hamarább érkezett volna, én kevesebbet fogtam volna leírni, te kevesebbet fizetnél a' postára.

* A levél aljára Kazinczy F. ezt jegyezte:

Leírta, midőn már fogták lovait, hogy tovább menjen, Széphalmon, *Augustus 17dikén, 1817.*

De ne sajnáljuk sem a' pénzt sem a' fáradságot, 's legyen az szemünk előtt hogy leveleim így annál kevésbb hibával jelennek-meg. Kérlek olvassd-meg ezeket, és valami itt is a' Zsibói 's Hadadi Levelekben is hijános, hibás, azt nekem jegyezd-fel, 's vessed mellé az igazításokat. Add által osztán Döbrenteinek, hogy ő olvassa-fel Gróf Gyulainének 's gyermekeinek a' mi felőlök mondatik; 's közölje a' Branyicska felől szólót Mélt. B. Jósika János Úrral,¹ a' Gáldtő felől szólót Gr. Bethlen Imre Fő Ispán Úrral 's ő Nagyságával a' Grófnéval, Fő Notar. Kis Ur pedig olvassa-meg mind, 's mutassa-ki a' hol megbotlottam. Ennek az Urnak 's Consil. Kenderesinek kivált azt kell megolvasniok, a' melly Levél Hunyadinak születését illeti. Te ezeken felül méltóztassál még Tihóra küldeni-meg a' mi Tihó felől szól, 's Buczinak a' felőle írtakat. — És osztán, édes barátom, hogy valaha nyomtathassanak a' levelek, kérlek, küldd késedelem nélkül az igazításokat!

A' mit megjövendőlttem, megtörtént. Némellyek nem javallják hogy én olyakat is tisztelőleg emlétek a' kiket ők nem tisztelnek. De ők igen igazságtalanok midőn nekem ezt vétkül veszik. Nekem az kötelességem, hogy mindennek lessem-ki jó oldalait, 's azt terjesszem olvasóim elébe; az kötelességem hogy az erántam mutatott jószívűségért háladatosnak bizonyítsam magamat. A' hol jót nem mondhatok, ott elugrom egészen az embert, mint azt ugrám-el, a' kihez a' mi Döbrenteink Kolozsvártt vezete-el, 's a' hol a' Cardinálisí sipkácska 's a' Spanyol köpenyeg egészen megzavart, hogy nem tudám ki az, a' kinél vagyok.

Prof. Hegedűs két levelemre nem felelt 's így Enyedről, 's Bodnak, Benkőnek 's Báróczinak MSai felől nem mondhatom-el a' mit illenek. Nem merek Prof. H. Urnak 3szor is írni, de Ő Nsgát a' Fő Curátort kérem meg majd levelemben, hogy parancsoljon hogy kérdéseim feleletet kapjanak. —

Ha Prof. H. talán rettegne, hogy az elhozott VIII. Kötet el talál veszni kezem közt, méltóztassál bizonyossá tenni, hogy azt visszakapja tőlem kár nélkül, sőt egy kis nyereséggel, mert némelly helyeken feltettem a' neveket.

Képem Dónáttól számodra itt van régen már. Megtörténhetik hogy Zejk Dániel Assessor Ur, ki Vay Józsefnek veje, 's most a'

¹ Innen a következő neveket kitörülte: *Cons. Kenderesivel, Fő Notár. Kis Józseffel, a' mellyek őket és . . .*

Pataki Examenen jelen lesz, beviszi azt. Elj szerencsésen, tisztelt, szeretett barátom. Örvendek hogy lökéletesen meggyógyultál lábod bajából.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. költ.]

3466.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, Jul. 2d. 1817.

Édes Uram Bátyám!

Meg sem olvasám a' küldöttet, az ebéd felett kapván azokat, de fél szemmel beléjek pillantgatók. Nálam meg vagynak a' Kijegyzet [!] Elisiok Révaiból, Barótiból és Virágnak egy helyéből. Mostani dolgozásomban e' tárgy felől is vagyok szó. A' Matthissoni fordítás itt megyen újabb corrigatióval, 's egy darab a' Ludas Matyit illető M. Kurirból: *Midön, az est' vig ságarában, Elötted egy mosolygo kép, Gyepszékednél tölgyed' boltjában, Köszönve 's intve általlép: Az híved' lelke melly kísér, Melly néked kénynt 's békét ígér.* 2) *Midön a' hold tünö világán Szerelmed álma szebb díszet fog, 'S a' Cytisusz 's gyász fenyvek ágán Meloszi lággy zengzet susog, 'S kebled sajdításban cseng: ¹Az lelkem, melly körüléd leng.* 3) *Andalgasz boldog szenderyésben A' Múlt' bájkörnyeín, 's érezed Egy gyenge lelki illetésben, Mint zephircsók, ajkad 's kezed, 'S ha gertyád lobbot szór, 's borzaszt: Az lelkem, o ne kétljed azt.* 4) *Halod tündöklő csillagokból, Rád zárva meghitt rejteked; Aeollantként a' távolokból, E' frigyyszót: Örökké tied! Szunnyadj gyengén; Lelkem kísér, Melly neked kénynt 's békét ígér.*

Feri elkezdette Daykát már két izben; de mind a' kétszer elakadott: ma reggel újra próbát tett. Én mindennap dolgozgatok. De már szeretném ha szekerem érkezne. Közel az aratás. Repülhetnék!

[Eredetije a Szemeretír VII. kötetében.]

3467.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, Júl. 3d. 1817.

*A' poetai geniet, mint minden más geniet a' világon, közön-
ségesen regulák által meghatározni nem lehet. Mind az a' mire itt
tapogatódzások által vezettethetünk, nem egyéb csak individuális
tapasztalás. Némelly Genie egyedül saját sugallatainak általadva,
maga után vonja a' nyelvet, 's annak szépségei, mintegy a' semmi-
ből, az ő intésére látszanak előteremni; némelly pedig járni látszik
a' nyelv után, 's kitételeit vagy keresi vagy előre készíti.*

*Ha ezen antithesisnek példáját Literaturánk körében akar-
nók fellelni, két poétánk fogna legelőször eszünkbe jutni: Himfi és
Dayka. Lehetetlen a' leg egyoldalúbb kritikában is megtagadni H.
tól azt a' szerencsét, hogy neki az egész nyelv minden gazdaságával [!],
minden kincseivel szolgálatjára áll: valamint Daykát tekintvén,
meghat bennünket azon erő, mellyet ő, a' még készületlen nyelvvel
küzdvén, előttünk kifejtetet. A' dolgot a' kettőnek poetai caractere
hozza magával.*

*Himfi gazdag, virágzó phantasiát nyert istenétől 's ez ötet
sem a' fájdalomnak sem a' gyönyörűségnek érzelmei közt nem
hagyja el. Az egy pontban öszveszorúlt érzeményt a' képzetek ezer
tárgyaival vegyíti fel, 's gazdag különféleségben ömlesztí-ki. Ő tehát
mindég számtalan látható tárgyak Centrumában áll, 's természetes,
hogy szavak 's kitételek miatt gondba nem jön 's szerencsés bőv-
ségeknek délczeg érzésében játszik a' nyelvvel, szilajkodik, csapong,
's nála a' kitétel csínossága, 's a' verselés csak mellékes dolognak
nézetik. Dayka ellenben sokkal kisebb mértékben nyerte a' képzelő
erőt, 's nála az az érzésnek alatta áll. A' lélek érzései abstractiók,
's minél inkább abstractok, annál keskenyebb pontba vonulnak
öszve, 's annál vékonyabbak 's szövedékesek az egymástól különböző
szálak, hogy végre őket különbözni érzed ugyan, de épen úgy nem
magyarázhatod, mint azt, hogy mi legyen a' különbség a' rózsának
és violának illatja közt? Ez az oka, miért az illy költő nehezen
öntheti ki magát, 's küzdenie kell nyelvével, hogy szavakat találjon,
melyek érzései felől sejdítést ébresszenek másokban. Himfy gond
nélkül szép, sok helyt csak erős, csak gazdag; Dayka gonddal szép,*

sok helyt csak szép és csinos. 'S innen van, hogy ő a' verselésre is nagy gondot fordíta.

Midön Dayka a' poetai pályát futni kezdette . . .

(Kölcsey).

Ennyi készült el a' Kölcsey Feri Recenziójából. Lopva közlöm. Fejem olly üres, hogy én semmi gondolatot sem kaphatok meg. Egyszyllabájúságomat méltóztassék Édes Uram Bátyám megérteni. Bizony nem tiszteletlenség!

Kivül: †

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak alázatos tisztelettel

Széphalom.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

3468.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz Júl. 5. 1817.

A' Mondolat' és feleletünk' recenzióját keresztül futám. A' Wandzai Andalmány megkoszoruztatik, 's megkoszorúztatik! 'S írjunk osztán szelídebben, gyengédebben 's inkább elrejtve, a' midön az illy vastagságos grimasz sem értethetik-meg! Én a' Recensent* gyanítani sem tudom, mert Wandzát mind Horvát Pista mint [!] Tóth Laczi ismerik. A' kigyó tehát más bokor alatt lappang. Azonban tisztesség becsület a' jámbornak: satisfactiót vett a' Somogyistákért; 's ez elég.

Éljen a' nyekkenés! Az excellenter festi a' hiatust. A' Kulcsárnak szóllandó levelet méltóztassék párban megtartani. Trattner a' durbol a' mollba szállott. Minden jól megyen. Meredés és feszülés mindenfelé — gratziával vagy nélküle? egyre megyen ki. Éljen a' Tudom. Gyűjtemény. 'S punctum. Ma az én agyamból semmi okosat nem lehet kikalapácsolni.

A' levelek itt mennek vissza.

Kedves Uram Bátyámnak boldogságot, nekem pedig nagybecsű szereteteiket!

† A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

* Balla Károly a' Recensens. Ő maga vallá nekem.

Szemere Pál (későbbi jegyzete).

Kivül: ¹

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak alázatos tisztelettel.

Széphalom.

[Eredetije a Szemecretár VII. kötetében.]

3469.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olyszórúl, Július 7ikén 1817.

Drága Kedves Ferenczem!

A' Feleséged rosszszül járhatott volna, és gyász követhette volna az örömet. Kíméld a' jó, a' gyenge aszszonyt — emlékezzél meg azon sirírásról, melylyet Zempléni volt Fő Ispánnénk (a' ki gyermek egyben haláloza meg) számára hajdan írtam:

Et formosa fuit conjux, et mater amata,
 Et tamen in cineres spargitur illa leves.
 Quae volet heu posthac caro dare pignora patri,
 Si, dum vita datur, morte pianda venit?
 Cypria, jucundi laetissima mater Amoris,
 Saepe tuus puer est, Flebile Numen, Amor!

Neked ugyan lehet kívánni:

Haljanak meg mások, de te szaporodjál.

Azomba' vigyázz, ne hogy keserves subtráktzió'n vásárold meg az örömmel telylyes multiplikátziót.

Várta csikaidat a' jó legelő. Keresetednek szívemből örülök, mivel gyönyörű érzésekre fakasztja szívedet.

A' mi Vaÿ Ábrist illeti, ő olyan szívetlen ifiú, hogy még most sem érti, hogy nem a' fizetés' halasztásában, hanem az ő gondolkodása és érzése módjában, a' melylyet kinyilatkoztatott, vala helyheztetve az az alávalóság, a' melyly menthetetlen. Rudits nem tsak 7000 forinttal tartozott nekem, hanem Novemberbe' 1816. Kassán és nem másutt tartozott nékem e' summát letéttetni. Vaÿ mindjárt eleinte megesmeri, hogy által vette a' tartozást. Hihető é,

¹ A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

hogy Rudits azt írja Szűtsnek, hogy Dessewffý Ferentznek, nem pedig Józsefnek tartozik? de legyen úgy: lehet é skartetika aszszignátziót küldeni Kassára, Kuntra [!] Tokajba, hogy abbul a' mivel Vaý Józsefnek tartozik, engemet fizessen? Hát ha Kundt engem Velentzébe, a' Velentzei pénzváltó pedig Pétervárra útasított volna, a' Pétervári Kereskedő pedig Bostonba Amerikába? Egyenesen a' volt a' Rudits obligátziójába', hogy legkissebb alkalmatlanságom nélkül kapjam meg a' pénzt Kassán. Az én első levelemre feleletet sem kaptam Vaýtul, míg Feleségem is nem írt néki és az obligátzió kópiáját meg nem küldte volna. Mind az én első levelem, mind a' Feleségemé igen tisztességes volt; mit felelt Vaý, minekutánna már megkapta leveleinket, és az obligátzió Kópiája is kezénél volt? azt, hogy az én levelemben is a' Józsefet Ferentznek olvasta, holott esmeri írásomat; de ha el is véthette az alá írásomban nevemet, a' Feleségem tulajdon kezével írta néki a' maga levelét még December elején, vagy November végén. Más ember vagy respíriumot kért volna, vagy eladta volna legutolsó ingét, hogy nekem Kassán eleget tehessen; de Vaý azt írta, hogy e' nem roppant somma, hogy neki ő Felségének üdvözlésére kell menni, hanem hogy Kundtra küld aszszignátziót, Feleségemnek pedig azt, hogy tsupa barátságbul vette által a' tartozást, és hogy mászszor nagyobb summák általvételére is ajánlja magát; mind ezen nevetséges kérdések, sőt igasságtalanságok mellett is (mert a' tartozás által vétele után a' barátság is kötelességgé válik) még sem küldtem vissza néki skartetika aszszignátzióját, hanem Kundthoz küldöttem; de minekutánna Kundt sem fizetett, természetesen láttam illetlenségeit szeme eleibe terjeszteni. Ha néki az esze és a' szive a' maga helyén lett volna, a' tréfákat tréfákkal viszszonolta volna — és mivel én általa mind szóval, mind tselekedettel sértett valék, által nézhette volna élesebb kifejezéseimet, sőt hibájának megjavítására a' pénzt azonnal Kassára kellelt volna néki küldeni, és ekkép megbánatni velem elevenségemet; de ő ezer, halomra halmozott elmétlen darabosságok közt még Mártziusban is azt vitatta, hogy nem tartozik fizetni, és hogy ha Kundt engemet ki nem fizet, ő ugyan soha ki nem fog fizetni; tsak azt nyúzta mindég a' nagy logikus, hogy ha rá transferálhatta Rudits, ő is Kundtra. Igenis, ha Kundt Kassán azonnal kifizetett volna. És mind ezeket miért? mert elevenebben tsipte meg a' szűnyog a' bocskor-bőrü elefántotskát.

Itten a' büszke bolond olvassa tztálja Terentzet,
Plautusz Trázóját játsza pediglen amott.

Nem igaz hogy Bétsbe írtam, hanem természetes, hogy a' feleségem Ruditsnak írt Pestre, és kérte, hogy minket kíméljen meg minden közösüléstül Vaÿ Ábrahám Úrral — én pedig a' Prókatoromnak írtam, hogy Ruditsot törvénybe idézze, ha két hét alatt Kassán minden alkalmatlanságom nélkül az interestekkel egygyütt nem tétett nekem eleget. — Mindennek Vaÿra nézve tsak az a' vége, a' mit Tzitzero Antóniuszról mond: «A' patre neque ingenium, neque scientiam, sed tantum avaritiam, a natura autem nihil praeter impudentiam accepisti.»

A' minap zavart akart tsinálni Szabolts Vármegyében is, a' hol szintügy kudartzot akar vallani, mint Borsodba' már vallott. Azt meri mondani még most is a' szemtelen, hogy ha votumra került volna a' dolog, most V. Ispán lenne. Azt akarta, hogy Gróf Eszterházÿ József mint Komissárius jöjjön Szaboltsba, és hogy mivel apjának tartozik, a' fiját V. Ispánnak kandidálja. A' Szaboltsi Fő Ispánnak azt javasolta: hogy két hétrül két hétre hirdettessen restaurátziót, és soha se tartson; de jól felelt néki az öreg Ur, mondván: hogy a' gyermekekkel szokott játszani, nem pedig a' Vármegyékkel. Ez e' szeleburdi, majd ha Szaboltsba' kitesznek rajta, elmenend Abaújba szerentsét próbálni, azután pedig hozzátok is elmegy Zemplénybe — egyszóval ide 's tova keresztül kassúl a' Tizsán kergeti a' nagyravágyás a' kevély fiút, kit nagyon hideg vérrel vizsgáltam a' minap Szilvási útam köz'tt, és a' kinek jobb sÿmbolomát sehol se vettem észre, mint Lasztótzon Apjoka házánál, a' hol a' kapu felett a' bal oszlopon egy megtöredezett Herkulest egy fa rúd támaszt. El fog kopni a' rúd, és majd hasra esik a' Fél Isten.

Gógös hol nem retteg, és mászó a' hol fél,
Tsak hogy tapodhasson, emelkedni remél!

Felette sajnálom, hogy sem eszére, sem szívére nézve Atyádfiát betsülnöm telylyességgel nem lehet. Annál inkább betsüllek és szeretlek tégedet. Ha Vaÿ Ábris azt gondolta, hogy én őt a' pénz eránt meg fogtam volna szólítani, nem esmér engemet. Újra hazudott, mikor azt mondta neked: hogy a' pénzt soha se fogja Kassán lefizetni; a' meglehet, hogy Bertöldÿ által tétette le, de hogy ő adta ide, és le van már téve az interestekkel egygyütt Kassán, a' bizo-

nyos. — Ismétlem, nem a' pénz letevésének halasztása gyalázta le ötöt vélekedésemben, hanem gondolkodása és érzése módja.

Feleségem Bártfára megy, én pedig Sz.-Mihályra. Vale, bonos ama, et indubie malos non excusa sed emenda.

hív szolgád és Barátod
Pipsz mpr.¹

Tegnap előtt vettem itt a' hirt, hogy a' pénz le van már téve Kassán Niemandsfreundnál; a' jövő héten megyek Kassának Sz.-Mihályra, 's küldök neked majd onnan elrongyoló papírokat a' mellyekkel, mivel a' négy mással- és egy magábanhangzóbul álló neve egyyik Ministerünknek reájok van írva, mindenfélét szerezni lehet. Azt fogom mondani Friednek, hogy lovat vettem tóled. Meg fogod már most fogni, egész szívemből szeretett Ferentzem, hogy volt egy kis okom boszonkodni arra az emberre, a' ki oka, hogy szívem kívánságának halasztódni kellett; mert ha Vaÿ respiriomot kért volna, szívesen adtam volna, és tsak arra kértem volna, hogy neked azon 500 ftot, a' mellyekkel egy tóled vett loért neked tartozom, azonnal letegyve néked.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3470.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 15. Jul. 1817.

Theurester Freund,

Ihr mir sehr angenehmes Schreiben vom 3. d. M. erhalte ich mit der heutigen Post. Es war erbrochen und wieder versiegelt. Ich glaube, der böse Mensch, der sich diesen Unfug erlaubt hat, gerieth auf den Einfall weil Sie den Brief ohne Noth mit zwey Petschaften versiegelt haben, von welchen das eine unrichtig angedruckt gewesen seyn mag.

Die neuere Ausgabe des 1. Theiles Ihrer Monum. Hungar. habe ich noch nicht gesehn, und ich wünsche den Abdruck meiner Vorrede dabey mit der Abschrift, die ich zurückgehalten habe, vergleichen zu können. Ich weiss so ziemlich, was mancher gelehrte

¹ A levél idegen kéz írása, csak az aláírás és az utóirat Dessewffyé.

házaft (in dem gehässigen Sinne des Worts) über unsere Freundschaft sagen mag; diese ist solchen verdächtig.

Dass Cserci Ihren Pack erhalten hat, freue ich mich sowohl wegen Ihnen, als auch wegen ihn, ja auch wegen den Originalien, die er also wieder hat, herzlichst. Döbrentei ist der rechtschaffenste, edleste Mann: aber an ihn muss man sich mit ähnlichen Aufträgen nicht wenden. — Ich habe geglaubt, nicht Döbr. sondern Trattner habe diese Papiere verloren.

Clara Kazinczy, (nicht Caroline) ist die Tochter eines reform. Predigers, und ist die Hausfreundin des Dichters Horváth Ádám, der zweymahl geheurathet und eben so vielmal von seinen Frauen geschieden war. Das Mädchen führt meinen Namen, ohne darum meine Befreundete zu seyn. Horváth war weder durch seine erste, noch durch seine zweyte Frau, Vater.

Dass Tóth László, (der den 16. Octob. 1816. in der Capelle des Erzbischofs B. Fischer zur Kathol. Religion überging, und reform. Professoren nicht blos politischer Gründe, sondern auch seiner beleidigten Persönlichkeit wegen Apologien und elogen zu schreiben wenig aufgelegt sein mag,) Ercseys Werk wider seinen Recensenten in Schutz genommen hat, ist nicht wahrscheinlich.

Ich wünschte sehr, dass Csaplovics auch ferner die Hefte des Tud. Gyűjt. vor Augen habe, und sie recensire. Alle Leser wittern in diesem Journal, was Sie darin finden. Ich liebe aber es, weil es grammatische Freyheit ehrt. Die Herren wollten diese grammatische Freyheit ganz tödten; alles war darauf angelegt, dass Kisfaludis Orthographie als ein Canon aufgestellt werde. Dieses schlug fehl, und so ward statt des grammatischen Catholicismus der allerfreyeste grammatische Protestantismus sanctionirt. — Hiezu kommt noch, dass Trattner und Fejér jeder Nation, jeder Confession, jedem Schriftsteller, der einen Namen hat, gefallen wollen, damit Trattner immer neue und neue Abnehmer findet, und Fejér unterstützt wird; denn es ist schon so weit gekommen, dass Trattner wie erschrocken mich um Beyträge — namentlich acsthetikai Dissertációt és Recenziót — bat. Ich schickte ihm also im Juny

Nachrichten von der Graf Sam. Telekischen Bibliothek in Vásárhely, --- Abhandlung über die Sonette.

Recension des Beregszászischen Werkes und des Ó és Új Magy. des Prof. u. Predigers Sipos József zu Szentés.

die vielleicht schon in dem Julihefte erscheinen werden. — Percsenyi Nagy László ist wohl einer der fertilesten aber unglücklichsten Schriftsteller. Er sandte etwas ein, und Y. wollte das schlechte Stück aufnehmen, damit die Redaction in dem Arader Com. Freunde habe, und Trattner forderte es aus dem Grunde, weil das Journal so auch bey den Griech. unirten beliebt werden wird. Der Aufsatz schmeichelte diesen.

Kultsár, der das Eigene hat, dass er jedermann gefallen will, und eben diesetwegen, wie billig, niemand wahrlich gefällt, machte Erwähnungen von mir No 47, No 50 und No 51. — No 47 verband er mich mit Helmecezi, dessen unglückliche Stanze (jede Zeile strotzt von einem, auch zweyen, neu geschaffenen, wirklich monströsen neuen Wort) er dort lächerlich macht. No 51 rühmt er mich, dass ich die schöne Laufbahn noch immer mit jugendlicher Kraft durchlaufe. — No 52 sagt er Kazinczy Úrnak az a' szerencséje van a' Nemzet' szerencsétlenségére, hogy különözéseit vaktában követik ifjú Iróink. Er greift die Elisionen an, die ich bey uns eingeführt habe, und führt wider mich Gründe an, die ihn lächerlich machen müssen. Dieses Monath noch wird bey dem Nachtmahl des Trattner der Redaction des Tud. Gyűjt. ein Schreiben von mir übergeben, darin zwey N^{os} stehen. Ich theile Ihnen beide mit und zwar mit der Vollmacht, das 2te Nro zu gebrauchen, wenn Sie davon einen Gebrauch irgendwo machen können.

No 1.

A' Tudom. Gyűjt. kiadójához.

Tisztelt férjfiak, Kultsár barátunk a' Haszn. Múl. Júniusi Leveleiben három ízben méltóztatott rólam emlékezni. No 47 megérintve (leise berührend) — No 50 szinte magasztalva is — No 51. dorgáló czáfolással. Életet és halált az Irói világban kiki maga ad magának; sem ezt sem azt nem vesszük mástól. — Azon rövid értekezésemben tehát, mellyet nektek itt nyujtok-be, elmellőzöm személyemet, 's csak a' megczáfolt dologhoz tartózkodom: de benneteket arra kérlek tisztelettel 's bizodalommal, adjátok azt az intést e' barátunknak, hogy *kimélni-látszó* szabdalásainak hagyjon békét, Prof. Czinke Úrnak pedig, hogy az olly kifakadásokat, a' millyen a' Tud. Gyűjt. II. k. l. 122. áll, magának ne engedesse. Ma tété est aussi puissance! ezt kiáltom egy isméretes szóval. Éljetek

szerencsésen, 's díszére 's javára a' nemzetnek, 's tartsatok-meg baráti indulatitokban. Széphalom, Júl. 2d. 1817. —

No 2.

Elisiók a' Magyar Verselésben.

Két vocalis egymás mellett *nyekkenést* (hiatus) csinál. Athénnek és Látziumnak lakosai, az olasz, a' francia, sőt a' Consonán-sok' sokasága által elterhült nyelvű német és angol is, ezt a' nyekkenést, ha a' két vocalis két szóban áll, Elisio, ha egyben, Synizésis által enyhítette. Ismeri a' mi nyelvünk is mind az elisiót (tudnillik = tudni illik, Vic' Ispán, hál' adó, Gazd' Uram, Kat' Asszony) mind a' Synizésist, (ostYa, márlás = Máriás, numus signatus icone Mariae, gesztenYe, IYány, Mátyás). De versíróink nem merték a' mit mind a' természet, mind minden nyelvek' példája, sőt a' magunké is, engedett, javasolt, kívánt. Már Rájnis engedi ugyan, hogy néha elidáljunk, de nem hogy mindég, mert, úgy mond Georg. XLVIII., a' Magy. Nyelv vocalisokkal bővölködik, 's a' Magy. verset megcsúfítaná a' sok elisio, mellynek példájára egy gonosz pentametert hoz-fel. Mi nem értjük, miképen csúfítaná-el az elisio a' mi versünket inkább mint a' görögöt és a' deákot, 's úgy hisszük, hogy a' Rómaiak 's Görögök példáját e' részben annál inkább követhetjük, mert nyelvünkben elég vocalis van. A' német és angol mentiséget érdemlene, ha azt nem tenné.

Én vagyok az, a' ki ezt mind hexameteireimben 's jambusaimban, mind rimes verseimben mertem, 's a' Haszn. Mul. Írója az 51. szám alatt gáncsolja tettemet. — Okai ezek:

1. «Mert ezt a' Rómaiak is csak akkor cselekedték, a' midőn nyelvek kicsinosodva még nem volt; igen Enniusz és Plautusz: de nem Virgíl, Horátz és Ovid.» — Ez a' három a' két vocalist úgy elidálta mint Enniusz és Plautusz: ők e' kettőtől abban különböznek, hogy ők az S betűt nem elidálják. 'S ha a' mi Iróink' számában kell új Enniuszokat és Plautuszokat keresnünk, nevezzük itt azokat a' kik *ban* és *sem* helyett az értelem ellen is *ba* és *se* szóval és végezettel élnek.

2. «Az elisio a' Rómaiaknál a' deák nyelv szaporaságán épült.» — De a' deák nyelv a' göröghöz képest úgy nem volt szapora, azaz görögös mint a' német nem az a' francia mellett, 's a' Római versírók még is elidáltak mint a' görögök, 's Virgíl állhatatosabban

mint Homér, kinek verseit sok helyeken a' digamma mentette-meg a' hiátustól.

3. «Az elharapások, öszvehúzások *magokban* nem is szépek.» — Ezt én Kultsár Urnak meg nem adhatom. De hogy a' hiatus *semmi tekintetben* nem szép, azt Kultsár Úr nem fogja tagadhatni.

4. «Sylvester oltá Kalmár Györgyig senki sem elidált, 's Kalmárnak példáját Révai, Rajnis, Szabó, Virág, Versegi, Berzsenyi, Csokonai megvetette. Mi okom vala tehát Kalmárnak rossz példáját megújítani?» — Kalmár 5620 rossz hexametert ada Prodromusában, 's 5620 versben nem elidált csak egyszer is, hiatussal minden sora tele van. Ellenben Rájnis megengedé, hogy ollykor elidáljunk, 's elisiót Szabó, Rajnis, Révai, Virág ejtettek. Kultsár Úr nem jól tekintette-meg Kalmárt. Mert hogy ezt a' szerencsétlen versgyártót csak azért nevezte volna meg itt, hogy engem tehessen társává, azt Kultsár Urnak mindenek 's még némelly nem jó Irók eránt is bizonyítani szokott igen nagy nyájassága felől el nem hihetjük. Kalmár nyavalyás Iró volt, de a' hol jót monda (monda pedig igen sokszor), inkább illik vele tartanunk, mint a' vagy jó vagy közepeszerű Irókkal, kik ollykor mondottak 's mondanak elég rosszat.

Ich bin müde die geheime Spiele dieser Clique ruhig zuzusehen, und sage hier das letzte, damit Freund Virág zu sich komme. Er ist von dem Weyhrauch schwindlich geworden.

5. «A' divergentiákat nem kellene akkor szaporítani, midőn a' jó hazafiak azon igyekeznek, hogy egyesülhessünk.» — Ez tehát az ok, melly Kultsár Urat, de a' ki maga is nem kevesekben divergál, a' sujtó gáncsra lobbantá! — Tudjuk, hogy most némelly jó hazafiak semmit nem keresnek inkább mint az egyesülést, még pedig hogy holmit egymásnak baráti kedvezésből, alku szerént, meggyőződés nélkül, sőt még meggyőződés ellen is, áldozunk-fel. Úgy hiszik, hogy ezt kívánja a' köz jó. Mi hisszük hogy a' köz jó kíván *eggyességet* (concordia animorum): de hogy *eggyiséget* (unitas opinionum) kívánna, azt nem hisszük, 's még inkább nem azt, hogy meg kellessék azt támadni és sujtani, a' ki előtt szent a' sapere et fari quae sentiat. A' ki ok nélkül divergál, az érdemli az illyet. Valaki barátja a' közjónak 's tiszta szívvvel óhajtja a' Nemzet előmenetelét a' tudományokban, az tisztelni fogja a' Tudom. Gyűjt. kiadójinak bölcseségeket, kik a' nyilván hibákat is készebbek túrni, mint hogy a' vélekedésen erőszakot kövessenek. K. F.

Was mag wohl Kultsár auf meine Gegengründe sagen, denn gewiss sind seine seichten, historisch falschen Behauptungen dadurch widerlegt. Diesen Herren gefällt die Elision im Ungrischen nicht, weil sie neu ist, und weil sie Kazinczy eingeführt hat. Gilt dieses nicht gefällt aber für Grund? Virág lächelt darüber, aber er lächelt über vieles.

Wer im Jun. Hefte die Recension des Mondolat gearbeitet habe, kann ich nicht errathen. Aber der Kopf ist gut, und er hat solide Kenntnisse in unserer Philologie. Es gereicht der Redaction zur Ehre, dass sie dieses aufgenommen hat, denn die Redaction ist mit der *Clique wider mich* sehr innigst verknüpft, trotz dessen aber neolog, ohne es seyn zu wollen. S. 106. Z. 9. *mások által fellovat Puskvilita* ist für mich Genugthuung.

Unsere Malie ist unsere Alte. Ein guter Kopf. Sie lernt bey mir die Subtraction, oder vielmehr die Multiplication; denn mit der Subtraction sind wir schon fertig. Oft hat sie wenig Lust zum Lernen, wie Kinder, manchesmahl wird ihr das übersehn; aber seit ich sie schärfer nahm, doch nie schärfer als alle übrigen, geht es sowohl in der Arithmetik als auch in der Geographie, vortreflich. Nicht klagend, sondern bloss historisch sage ich, dass das Kind unendlich habstüchtig ist. Dieser Tagen hat sie sich ein Fieber zugezogen durch unreifes Obst und zu viel Stachelbeeren. Ich nahm sie in den Garten und erlaubte ihnen allen Stachelbeeren zu pflücken. Malie hatte über das dass sie ass, ihre ridicüle voll gesammelt. Und so ist es in allem. Jetzt läuft sie schon behend; das konnte sie vorher nicht. Seyen Sie ausser Sorgen wegen ihr. Ich umarme Sie herzlichst.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irad. Lev. 4r. 115. sz.]

¹ A levél aljára Romy K. Gy. ezt jegyezte: Der erste Band der Encykl. wird nach Michaelis gedruckt. — Der Herausgeber bittet auch von H. Kazinczy aus A, B etc.

3471

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Szeretett Barátom,

Wesselényi Miklós épen benn vala 's ő váltotta-ki leveledet. Általad, hogy újra én is olvassam-el, 's újra kérjelek azokra, a' mikre már kértünk. Minthogy levelemet Kenderessyével együtt vetted, abban megirtuk ohajtásunkat, 's kérünk ne szegd-meg azt. Egyenesen írom, hogy Miklós neheztelés hangján szólla, miért nem hagyád-ki nem csak az ő, hanem mások, 's nem annyira érdemesek' dicséretét is. A' mint válaszból látám, csak nem akarsz elállani, 's azt hiszed, hogy Neked van igazad a' dicséretben. Se Miklóst, se engem irigység nem vezérel, 's bizonyos lehetsz benne, hogy nem szóllanék, ha ugy volna minden, a' mint Te irod. Annyi igaz, hogy én gyűlölöm a' complimenteket, mikor olyanoknak adatnak, a' kik meg nem érdemlik. Bárcsak büszkébb volnál, hogy mindent a' ki Neked szépet mondott, ne dicsérnéd. Nekem több kedvetlenséget szerzenél, ha reflexiómat 's a Miklóséit fel nem vennéd, mint örömet. Sè Miklós, se én nem szeretnénk, ha közös barátunk, olly emberekre halmozza a' dicséretet, kik itt olyanoknak nem ismertetnek.

Én nem Gróf Kemény Farkashoz vezettelek, hanem a' Grófnéjához. Ezt a' Grófnét arról, hogy mindég olvas, szép kulturájú, méltán lehetne említeni, obiter szóllva vagy épen nem a' Grófról. De az ifjú Gróf Kemény derék ifjú, olly sok gyűjteményei vagynak Erdély históriájára, Statistikájára, hogy én az ifjú szorgalmát bámultam. Minél fogva széplelkű a' Gáldtői Fő Ispán, azt meg nem foghatom. Nem te említed é azokat nem dicsérve, kik † után esengenek? Széplelkűség é ez? Minél fogva találád azt az Aszszonyságot, kiről azt mondám, hogy in oratione ejus plus dignitatis quam fidei, minél fogva szép culturájúnak? holott attól Lotti a' hozzád ragaszkodásért, az utánad sírásért szenvedett. Én nem tartok veled, hogy midőn ismeretes személyeket festünk, akkor poetizálva szóllhassunk.

Sok gyönyörű helyei vagynak leveleidnek, 's olly gyönyörűek, hogy az érzés rajtok legédesebben mulatoz.

Hogy én most uj jegyzéseket tegyek, engedj-meg, lehetetlen. Lajosnak examene holnap lesz, holnap után indulunk Gyergyó Székbe, Borvízre. A' Grófné is benn van leányaival, 's most folyván osztályok, 's a Familia leveles tár kulcsa rám lévén bizva, ott én is elvoltam

foglalva, a' mi kis időm marada ma, 's holnap délutánra, a' Muzéom IXdik füzete kéziratjaira kell fordítanom. Leveledet itt vehetem, mert egy hónap mulva ismét ide jövök Lajossal, ki akkor a' Guberniumhoz Cancellistának felesküszik, 's itt maradunk 5—6 hétig. Azután Németibe megyünk. Miklós már elindult Borszékre, ha csak ugyan elindulhatott Berkenyesről, mert ott a' hideg ki lelte.

Küldök Gr. Dessewffy képcből egyet. A' Bécsi copia igen szép, lágy, szelíd, grátiával teljes; ime lásd, mit csinált Nagy, pedig ígérte, hogy leg-megfeszítettebben dolgozik. Nagy nem született művészi koszorú elnyerésére.

A' Muzéom VIIIdik füzete már kezem között van. A' VIIIIdik is eddig alig ha-nem kész. Ebben a' VIIIdikben áll Szterne élete.

Gr. Teleki László a' mult Csütörtökön érkezett ide. Vasárnap dél előtt 2 órát nála töltöttem, 's vacsorájára hívta. Tizenegykor jöttem szállásunkra. (Igaz: a' szállásról, én Lajossal nem Gróf Gyulainé házatól mentem Miklóssal egy házhoz, mert akkor nekünk fogadott szállásunk volt, 's a' Grófné háza még épületlen állott. Ezt hát méltóztassal így említeni Erdélyi leveled helyén.) Beszélé Gr. Teleki László a' Marczibányi legatumát, mellyből Virág Századai 's Pethe Chemiája 's Természeti Hisztóriája jutalmaztattak-meg. Tudni fogod az egész dolgot.

Se képed, se a' Catilinaris Oratziók nem érkeztek még kezünkhöz, a' mit felette nagyon sajnálok. Tegnap előtt vevém Pali és Feri leveleiket Lasztóczról, ha még ott vannak, ölelem őket. Tőlem lehetetlen most írni, majd ha visszajövök.

Ölelünk a' legmelegebb barátsággal.

Kolozsvár, Julius 16d. 1817.

Döbrenteid mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3472.

Kazinczy — Kulcsár Istvánnak.

Széphalom, Júl. 17d. 1817.

Tek. Kulcsár István Úrnak Kazinczy Ferencz
tisztetettel teljes idvezletét.

Nincs arra szükség, nagy érdemű férjfiu, hogy te rám vesztegessd adományodat s újságleveleidet hozzám ingyen küldözzd, a hogy azt, a mint leveledből gyanítom, mások iránt szoktad tenni.

Annyi jeleit vettem én 14 eszt. olta már a te baráti indulatidnak, hogy ezek nem kívánják ezt az újabb bizonyítást. S nekünk, kiket így egy sorba állítasz, könnyebb egyenként véve letennünk újságleveleidnek árát, mint neked azt megküldened, s még a postapénzt is fizetni.

Ha le akarsz tovább is, mint eddig, kötelezni, arra kérnélek inkább, méltóztatnál ezen leveleidben s ezen leveleiden kívül nem bántogatni. Nem *magasztalást* kérek; tartsd azt továbbá is azoknak, a kiknek osztogatni vesztegetve szoktad: hanem csak *nem-bántást*. A te javalásod nekem mindig kedves; én téged becsüllek, s tudod, hogy barátságodat kerestem: de azt is tudod, hogy másokkal együtt én is értem, hogy te olykor azoknak is gyűjtasz tömjént, a' kiket *nem arra tartasz méltóknak*. Ismerjük közönségesen, nem egyen kettőn, e tulajdonodat. Elisióim ellen szólanod szabad volt, és ha okaid, melyekkel a nem Kalmár által, hanem én általam adott példa ellen kiköltél, nyomtak volna valamit, s ha csak okokkal költél volna ki ellenem, tisztelném tettetted: de most, minek utána felhordott okaid közül egy sincs, a mely legkisebbet nyomjon, megszólamlásodat szabad azon bánások közé számlálnom, a melyeket ellenem Tuladuna szeret követgetni. Ellenségi karczolgatás az, nem egyéb, és erőszak, midőn te azt mondád, hogy nekem az a szerencsém van nyelvünk szerencsétlenségére, hogy az én különözéseimet az ifjak vaktán követik. Ilyen az is, midőn te a derék, igen derék Helmezczynek egy szerencsellen stropháját a 47d. számban előhozod, és ezzel együtt *ott* kötsz össze engemet, nem világosan, hanem hogy a te embereid megsújtatásomon örvendjenek. Van helye, barátom, az élességnek is, s a barátság nem kívánja hogy hallgassunk, midőn a közjó, melyért Brútusz, a *szabad* Róma fia, kardot is vont, parancsolja, hogy szóljunk: de midőn ott szólunk élesen, a hol élesség nélkül sem volt helye a szólásnak, mondd meg magad, minek vétethetik ez az élesség.

Minekutána szólál, én is fogok. A mint sejtem, neked az vétek, ha valaki más úton fog járni, mint a te embereid, s ezt én véteknak venni soha nem fogom. Szabad elmével keresni a valót, s meggyőződés nélkül, sőt ellene soha nem szólani, s ez nélkül ez vagy amaz félhez nem állani, ez az, a mit én magamnak törvényül tettem. Te és társaid ítélhettek tettem felől a mit akartok. Érdemeiteket s személyeitekét tisztelni fogom s szeretni: de tekinteteket meggyőződéscimből el nem von. Ha azok mindig oly igazak lesznek, mint az elisióban, úgy szerencsém a nyelvnek is szerencséje.

[A Kazinczy F. *Glottomachuszinak* 308—310. lapjain.]

3473.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom. Júl. 21d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Adelhaid Kisasszony már másfél hónap előtt elhagyott volna bennünket, de a' pénzt neki e' rettenetes időben, hol a' Császár a' papiros pénzt fogyasztja, az Isten pedig arra szoritott, hogy magamnak és cselédeimnek kenyereket pénzen vegyem, lehetetlen vala kicsinálnom. Velem Adelhaidnak nem vala baja, legalább nem nagy és nem tartós, feleségemet pedig nagyon is szereti: de sem maga nem akar maradni, sem mi nem tartóztathatjuk, úgy is elég költség lévén rajtunk. Tegnap Kázmérba ment által a' Sógorasszonyomhoz, hogy ott várja-be, míg a' Te pénzed Fried által nekem kiküldethetik. Ezek neked énigmaként hangzanak; de hagyd míg vagy tőlem vagy Adelhaidtól veheted magyarázatját. Ajándékok e' szerént, édes barátom, mellyről álmodni sem tudtam, úgy jó, mint Szent Pál Remetének a' holló által hordani szokott alamizsna, 's az egyenesen Adelhaidnak fog általadattatni. Vedd forró köszönetemet érte, 's azt az óhajtást, hogy e' vesztegetésedet is Isten ezerannyival pótolja-ki magadnak 's gyermekeidnek. Énnékem a' pénz mindég pénz, azaz nagy szerencse; Jupitertől sem kérek egyebet mint ezt és egészséget 's életet; egyéb bajaimról, mint Horátz, magam teszek: de most midőn az Adelhaiddal való bajból ragad-ki, több mint minden más esetekben.

Neki nincsen semmi helye, holott rajta valánk, hogy azt neki szerezhessünk, 's Bécsbe menni nem óhajt. Mit ír itt, nem tudom; de alig ha menedékért nem esedezik nálad. Ő is nagy ellensége a' házias életnek, mert bajai annak is vannak, mint a' hogy én annak legforróbb tisztelője vagyok. Ha az Isten-adta leánya férjhez mehetett 's ment volna, elébb gyönyörűséggel, azután gyermekeiben örömmel élt volna, 's most volna, hol hajtsa-le fejét. De hagyjuk a' piritó tanításokat, 's szánjuk e' szerencsétlent.

Erdélyi Leveleimet most negyedszer dolgozom, 's Aug. elsőjéig elvégzem, ha Erdélyből a' kívánt hírek megérkeznek. Mihelytt a' Munka kész lesz, magam viszem-le hozzád Szent-Mihályra. — Igaz e az, hogy a' Mélt. Grófnéhoz nem tudom hány hónap előtt Kassára

írt levelem elveszett? Valóban óhajtanám, hogy veszett volna-el, mert abból csak e' soraim maradhatnak-meg:

Leánya egy nagyüzű atyának,
 'S a' legszebb, leglelkesbb anyának,
 'S a' legtiszteltebb férj' imádott hitvese,
 Egy jámbor, a' ki Dáciának
 Környékin szana-szétt, fel és le, repdese,
 'S Maradécai közt Trajának és Gyulának
 Több jót és szépet lelt mint a' mit keresse,
 Itt hozza Naplóját útjának,
 'S kér, nyújsd-által azt a' Szent Mihály Urának.

Az a' gondolat, hogy te, a' ki férjednek leveleit írogatván, neki Írója vagy, légy most Olvasója (Praelector) is, olly rosszúl volt versbe szedve, 's az egész darab olly feszes, hogy szeretném, ha a' Mélt. Grófnénak kezébe nem ment volna.

A' melly versed áll a' levélben, azt magam is a' te értelmében mondom-el. Tacitus azt mondja, hogy veszedelmére vala az Rómának, hogy vulgato arcano a' katonaság kiálthatta-ki, ki legyen Császár. Veszedelmünkre van nekünk is, hogy némelly büszke ifju érti, mint szerezhethívatalt.

Doll Bécsi könyváros e' holnapban ezt írja: Herr v. Batsányi wünscht Ihre Gedichte zu erhalten. Er befindet sich jetzt in Baden, und geht bald in sein Exil nach Linz ab. Eleresztetett tehát Brünnből, Bädenben ferdik, 's Linzbe megyen exiliumba. Ennél többet nem tudok.

A' Tudom. Gyűjt. VII. Kötetében, melly e' holnap végével fog megjelenni, olvastatni fog, a' mint hiszem, a' Beregszászi Dissertatiójának, és a' Sípos József Ó és Új Magyarjának Recenziója.

Kultsár azt mondá a' Hasznos Mulats. 51. száma alatt, hogy vétettem midőn a' hexameterekben etc. elisiót hoztam nyelvünkbe, 's hogy vétettem, 5 okokkal bizonyítja. Az 5 ok közzül eggyetlen eggy sincs, a' melly megállhasson. Rendes, hogy azt is állítja, hogy az elisióra bennünket Kalmár taníta, holott Podromusa 5620 hexameterében eggy elisio sincs. — Kultsár Rhetorikát tanított. A' Rhet. Prof. tudhatná, hogy a' nyekkenés (hiatus) még prózában is rüt. De nekik mind rossz, a' mi nem ollyan, mint a' mit a' szokás kíván.

Élj szerencsésen, kedves barátom, fogadd-el köszönetemet a' magam, a' feleségem, a' gyermekeim nevekben. Ne adja Isten

soha, hogy a' Te gyermekeid ilyenre szoruljanak: de ha arra szorulnának, óhajtom hogy az enyéme (a' mit álmodni sem lehet) azt tehetnék a' mit te most velem.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3474.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Hochgeborner Graf,

Mit Entzücken sehe ich der schönen Stunde entgegen, die mich in Ihre Bekanntschaft bringen wird, und ich danke Ihnen für Ihre Zusage im voraus sehr gerührt. Möchte Sie doch, mein Herr Graf, in diesem Vorhaben nichts hindern! möchte Sie das Bad gestärkt am Körper und heiter am Geist entlassen!

Széphalom liegt eine Stunde von Ujhely, dem Sitz der Congregationen in dem Zempliner Comitat. Brechen Sie zeitig in Kaschau auf, so sind Sie zu Mittag bey der Gräfin Franz Vandernoth, gebornen Splényi in Szilvás, und auf die Nacht bey meiner Schwägerin zu Kázmér, die auf Ihre Ankunft schon vorbereitet ist, und sich des Glücks freut, dessen ihr Gatte sich schon rühmen kann. Den andern Tag sind Sie dann bey dem Menschen, der Ihnen die Erfüllung seines sehnlichsten Wunsches danken wird.

Erlauben Sie dass ich Ihnen eine Neuigkeit beyfüge. Ich habe sie von dem Buchhändler Anton Doll. Hier seine Worte ohne Veränderung: — «Hr. von Batsányi wünscht Ihre Gedichte zu erhalten. Er befindet sich jetzt in Baden, und geht bald nach Linz, seinem Exile, ab.»

Ich beharre mit der innigsten Verehrung

Mein Herr Graf

Ihr unterthänigster Diener

Széphalom d. 21. Jul. 1817.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

¹ A levél tisztán maradt utolsó lapjára Dessewffy J. titkárja a következő jegyzetet írta: *Kazinczy* Ferencz Levele Széphalomról. Kézhez jutott Kassán Július 23ikán 1817. —

Dessewffy J. pedig ezeket jegyzi meg: Je te redemanderai quand je viendrai cette Lettre. J'ai oublié d'écrire dernièrement de Cassovie que Mihalovits a aussi payé nicht das Abmähen mais das auf Kaschau führen des Heues für jeden Vagen wie ich es noch selbst behandelte mit 4 Rfl mehr pour 18 voitures 72.

3475.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz.-Mihályrul, Julius 29ikén 1817.

Drága kedves Ferenczem!

Kérlek ne írj nekem soha Nyíregyházának Szent Mihályra, ha nem akarod, hogy leveleidet későn kapjam. Látni fogod az ide zárt francia levelemből,¹ hogy nem adhatok és miért nem adhatok még rövid időre sem menedéket Adelaidnak. Te valóban igen nemesen viseléd magad' eránta, és úgy tartom, hogy addig, míg helyet talál, bé érheti vele.

Ha te Erdélyi leveleket íráll, én a' Bártfai savanyú vizekrül küldöttem egy hoszszú levelet Döbrenteinek, melyly a' Muzéomba fog iktattatni; reménylem, hogy tanúságosabb és mulatságosabb lessz foglalatja, mint Csaplovits Úr Bártfa leírásának. Legalább ha Magyar ír Németül, mutatna valamivel több jó ízlést. Csaplovits Úr, a' ki új forma méh kasokat javallott, megtanúlhatta volna méhetskéitől a' hasznost az édessel öszsze egyvelíteni.

A' mi a' *hiátust*, az az száj tátást a' magyar verselésben illeti, azt tartanám, hogy nyelvünkben a' külön hangú magában hangzók következését két egymás mellett álló szóokban nem kellene úgy, mint a' Deákok, szájtátásnak vennünk. A' menyinyire tsak lehet, könnyíteni kell a' verselés' bilintsein. Sokkal kevesebb szókat számlálunk, mint a' Deákok, a' melylyek magában hangzókön végződnek, és így nem lehetünk olly szorosak.

Ma holnap Bártfára menek egynehány hetet tölteni a' fenyesek' társaságában. Versek is vegyítettek Bártfa leírásomba, mind fordítások, mind pedig eredetiek.

Vale, vir praestantissime!

Totus teres atque rotundus

In quem manca ruit semper Fortuna.

Maradok tsudálló tisztelettel és szeretettel

hív Jóskád mpr.

U. I. Ma hólnap vissza kapod Katilináriáidat.

¹ Nincs a levél mellett.

Kivül:

À Monsieur Monsieur *François de Kazinczy* etc.
à Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3476.

Dulházy Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Én Grófommal tsak 1ső Augustusig maradok Sz. Mihályon. Innen 6ikig Olyson múlatunk, úgy onnan Bártfára megyünk, és így az egész Nyaratt nem Kassán, de másutt töltöm. A' mint sejtem, tsak September Hónapjába fogunk egy kis ideig Kassán múlatni, 's onnan ismét a' Sz. Mihályi szüretre jövünk. A' tudva lévő per ki kerestetése tehát 's az abból általam teendő Kivonások tsak September Hónapjába fognak megtéttetni. Addig, óhajtanám, ha a' T. Úr engem' egy pár sor irásával tudósítani méltóztatna, hadd tudnám magamat mihez tartani, ne hogy talántán szükségtelen extractusokat tegyek. A' T. Úr betses verseit még mind ekkoráig sem vólt szerentsem láthatnom! —

Maradok alázatos tisztelettel Sz. Mihályt, Júl. 29-ikén. 1817.

A' Tettes Úr

hív tisztelője és alázatos szolgálja

Dulházy Mihály mpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3477.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón. Aug. 12kén 817.

Kedves Barátom!

Mindenkór gyönyörködve olvasom leveledet, nem tsak az etsetédert, melyel a' kisebb dolgotis figyelmetesség tárgyává tudod tenni, hanem azért a' tiszta szívüsedértis, mely a' leg szebb hajnali fényt önti irásaidra.

¹ E levelet Dulházy M. a Dessewffy J.-nak ugyan ekkor kelt levele tisztán maradt 3-ik lapjára írta.

Kivánságodat, 's kedvező itületedet, köszönöm, — de én meg szüntem magamat újj vágyakodásokkal háborgatni, 's a' reménység szívárványaihoz kapdosni. Ha fejebb tesznek, elfogadom, ha helyemben hagynak, azt sem bánom, de bánom azt ellenben, hogy annyi egoista tölti a' hatalmasabb hivataloknak nagy részét, mert ez a' Hazának ártalmas. Mostis az az inség, mely az Edélyi köznépek $\frac{1}{4}$ részét ki apasztotta, az Igazgatás hibáinak inkább mint a' mostoha esztendőknek tulajdonítható: mert a' gondos és ügyes igazgatás alatt a' terméketlen esztendők tsak szükülést, de nem éhel halást okozhatnak. Már meg készítette a' Gubernium a' feleleteket, a' Fő Tisztek (a' Fő Ispányok és Székely Fő K. Birák) egyetértéséből: de nem hiszem, hogy a' problémák jól meg vólnának fejtve. — Ő Felségén mulik el, ha jobbanis meg nem fejteti magának másokkal.

Status Cons. Bedekovits Urral meg ismerkedém; szelid és jó lelkü Férfiúnak találom. Itt mulatása Erdélynek nagy javára válhatik: de hogy a' Lengyel Órszági Gubernator, egész Praesidialis Cancellariájával, mit keres Erdélyben? azt nem tudhatom. Ő Felségét 18-án estére várják Kolosvárra.

Rhédéről talám még nem vettél választ. Nekem ugyan szükéses vólna az Onoka Néném B. Lusnitzkiné állapottyát authentice tudnom.

Wesselényi Miklós most Bórszéken van, bórvis Curán. Sibórol 's Tihórol való Leirásodat még nem láttam. Arra kérlek, nehogy szivednek érzékeny jósága azoknak, a' kiket kedvelsz, felette való ditsérésére ragadjon! Ártánál nekik; itt az irigység felettébb elhatalmazott.

Kis Jósefről jól itélsz, igen szép eszű, szép tudományu ember: de még üdő kell neki, hogy a' Guberniumba léphessék.

Fekete Ferentznek meg mondtam izenetedet, 's meg vallotta hibáját, mint olyan férfiu, a' ki a' hibának meg vallását szebbnek tartya mint a' mentését.

A' Feleségem és leányom viszontagólyák köszöntésedet. —

Vetteé Cons. Dertsényi a' 12 aranyat? mert én feltettem vala a' Brassai Delisántzra. Állandóul vagyok igaz barátod
Cs. M. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3478.

Márton József — Kazinczynak.

Nagy érdemű Hazafi,
tiszteletre méltó Barátom.

Vevén Jul. 19kén költ betses levelét, igyekeztem rajta, hogy a' reám bizott dolgokban minél előbb, és a' kedves Barátom telyes meglegedésére járhasak el. Az Orbis Pictus hézagjainak kipótolására Bauer könyváros időt¹ kért, nem akarván azokért egész és ép Tsomókat rontani el. Ezt magam is jobbnak találtam, hogy így annyival kevesebbe kerüljön a' Pótlék. Ezeket tehát bizonyosan megküldöm, 's hogy még más aprólékos dolgokat is küldhessek azokkal, jobb léssen, azt tartom, ha nem Postaszekéren, hanem a' következő Pesti Vásári alkalmatossággal Pestre Trattner Úrhoz küldöm le, a' honnan reménylem rövid időn kezéhez megy osztán Kedves Barátomnak.

Méltós. Udv. Tanátsos Görög Úrnak eleibe terjesztettem a' Kedves Barátom kívánságát. Reám bízta, hogy Nevével különösen tiszteljem 's írjam meg, hogy nem tsak ebben, de más akármelly dologban is örömmel teljesíti kívánságát Kedves Barátomnak. A' Ráday képét ugyan tellyességgel nem találja, 's nem is hiszi, hogy megvolna rajzolatban, a' honnan azt gondolja, hogy az originált, mellyről kimettzetett, a' mettző magánál fogta, 's így elveszett: de a' másikkal ú. m. a' Gróf Török képével szivesen kedveskedhetik, még pedig az Originállal azért, hogy arról, a' maga szemei előtt sokkal jobb copiát készíttethet Kedves Barátom, kivált ha azt bizonyos tzélra készítteti, mintha az itt készítdőnék; de ehez járúl az is, hogy az Udv. Tanátsos Úr inkább reményli kedvét tölteni Kedves Barátomnak az Originál által adásával, mint ha azt tsak másban veheti által. Én is részemről igen örömet felvállalom a' lemásoltatást. Mégis jobbnak tartom az Originált most leküldeni, azért, hogy ha tsak ugyan lemásoltatja Kedves Barátom, akkor könnyű lesz vissza küldeni, és sokkal tellyesebb instructiót adhat a' Lemásolóknak, minekutánna látta a' képet, kiváltképpen, ha vál-

¹ Márton J. a hosszú ö-t és ű-t ő, ű-vel jelzi.

toztatni kell rajta. E' szerént a' Képet is a' több küldendőkkal együtt Trattner Urhoz küldöm, jól betsinálva.

Ha talán a' Ráday kimettzett képe nem volna meg Kedves Barátomnak, méltóztassék tudtomra adni, talám megszerezhetem.

Ezen jó alkalmatosságot hasznomra fordítom én is, 's örülök rajta, hogy módom van, de kötelesnek is tartom magamat, egy bizonyos dolog felől megvilágosítani Kedves Barátomat. Ez előtt mint egy 3 esztendővel olvastam én egy levelét Kedves Barátomnak, mellyben írta, hogy Tóth Ferentz Úr tudósítása szerént, annak az idéltlen Munkának, a' Mondolatnak kiadásában én is részes lettem volna. Megvallom: akkor inkább az ezen való bámulás ragadott el, hogy egy közönséges hivatalt viselő, egy Theologia Professora, mi módon vetemedhetik arra: valakit minden ok nélkül így rágal-mazni, — mert ennek lágyabb vagy gyengébb nevet nem lehet adni: de más részről reménylettem, hogy engemet e' részben a' Levélmutató Úr talám önként is ki fog menteni Kedves Barátom előtt, úgy mint a' ki Veszprémben lakván, nem tsak azt jól tudta, hogy én a' M[ondolat] kiadóját, tsupa történetből, akkor láttam legelőször Veszprémben, mikor az a' könyvet ott nyomtattatta 's éppen corrigálta, hogy ez a' Munka előttem egészen ismeretlen volt; ekkor se láttam egyebet belőle a' tulajdonképpen való Mondolatnál; hanem azt is tudta, hogy én később Pesten Prixnernél azt a' nyomorult Tzímképet meglátván, méltónak tartottam tsak azért levelet írni a' Kiadónak: hogy azt a' Képet absolute hagyja el, mint a' melly Szatirának idéltlen gondolat, rajzolatnak pedig ots-mány. Noha mikor én ezeket a' Kiadónak írtam: sem a' Mondolat elébe tett pajkos dedicatiót, sem az éretlen Praefatiót nem láttam. — Ezeket minden esetre, kívántam a' maga valóságában megírni Kedves Barátomnak. — Tóth Ferentz Urat pedig nem lehet azon boldogtalan paszsziójáért nem szánni, hogy a' mások ok nélkül való lealatsonyításában gyönyörködik.

Telyesítettem Kedves Barátom kívánságát a' baratzk magok megköszönésére nézve is. Méltóztassék akárminemű efféle dologban az Údv. Tanácsos Urhoz folyamodni; a' kiről tudom azt, hogy Iró Barátinak 's kivált Érdemes Hazánkfiainak is szolgálni legfőbb gyönyörűségének tartja.

Én is részemről szerentsémnek tartom, ha Kedves Barátom

alkalmatosságot ad nekem arra, hogy eránta való igaz tiszteletemet megbizonyíthatom.

Szíves tisztelettel vagyok,
 Nagy Érdemű Barátom Uramnak alázatos szolgája
 Bétsben Aug. 13dikán 1817. Márton József mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3479.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom August. 16d. 1817.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram,
 nagy tekintetű barátom,

Nem feleltem a' gyászos hírt hozó levélre, mert mindég azt reménytettem, hogy szíves részvételemet élő szóval fogom magyarázhatni. Az Urat, nagy érdemű kedves barátom, rettenetes csapás érte; én ennél rettenetesebbet nem ismerek. Ha ez öt esztendővel történt volna később, a' Kisasszony valamennyire kipótolhatta volna kedves anyjának nem létét, mind a' ház terheinek viselésében, mind atyja 's testvére körül való gondjai által. — Elnémúlok, 's az minden óhajtásom, hogy a' Sors az Urat kedves gyermekeinek, ezeket pedig az Úrnak javokra, örömekre tartsa-meg, 's ezt a' kipótolhatatlan veszteséget pótolja-ki egyéb szerencsékkel.

Aug. 8dikán az én Napam is meghala 18 holnapi fekvő sínlései után. A' Sógorom ekkor nap késő estve érkezék vissza Aradból, hova Assessor Temesvári Urat vitte vala ki, 's csak a' szobába beérvén tudta-meg, hogy anyja akkor nap megholt. — D'Ellevauxnak mind a' Sógorom írt, mind én. Ő tehát fel fog jöni, 's útját bizonyosan Debreczennek veszi. Alázatosan kérném az Urat, méltóztatnék minden papirosaimat neki¹ pecsét és az én adreshem alatt általadni azon hozzá tétellel, hogy azon csomóban olly dolgok is vagnak, mellyek engemet, mint Kazinczyt, illetnek, és így a' mellyekhez D'Ellevauxnak köze nincs. De még jobb volna, ha az Úr ezeket¹ magánál méltóztatnék tartani, míg érettek megyek magam. Azon esetre, ha az Úr Debreczenből kénytelen volna eltávozni, jó volna,

¹ Az ezen jegyek közé eső szavakat Kazinczy F. utóbb kihúzta a levélből.

ha azokat a' papirosokat az Úr lepecsételve és az én nevemre adreszálva valamely barátunknál, péld. ok. Inspector Kis Imre Úrnál hagyná, 's engemet postán tudósítana, kinél kellessék keresnem. Meghalván a' Napam, most végre dologhoz kell látnunk. Én azt fogom tenni a' mi becsületes emberhez illik, és a' mit 5 gyermekű atya tehet.

Lasztóczon Bay Jósefné szül. Szemere Therésia Augustus 5dikén hala-meg.

A' Pataki examenen nem valék. Prof. Szathmári Dániel Úr azt mondják hypochondriai elkeseredésből oda hagyá Patakot, de megkérettetvén hogy jöjjön vissza, ismét vissza jó. — Rendes administratiójú Publicum ez a' Kalvín János felekezete. Azt mondják, azért kérék meg Szatmári Urat, hogy jőne vissza, mert a' Pesti Prokátor testvérének kellett tenni e' complimentet. — Ugyan mivel vagyunk jobbak mint a' Páristák, kiktől meg nem szününk irtózni?

A' Tudom. Gyűjteményt tudom méltóztatik ismerni. Talán a' Septemberi Füzetben meg fog jelenni a' Beregszászi Dissert[atíójának] és a' Sípos József [Ó és] Uj Magyarjának Recenziója. — Ki recenseálá a' Mondolatot és Anti-Mondolatot, nem tudom. — Én most küldöm Értekezésemet az eránt, hogy Hunyadi János nem volt Zsigmondnak zab gyermeke. Van ott egy Értekezésem az Elisiók felől is Kultsár ellen, ki engem akarván megtenni [!], a' Haszn. Múlat. 51dik száma alatt, felfedezé azt a' sokunk előtt épen nem titok dolgot, hogy ő olly dologhoz is mesteri hangon szeret szólani, a' mihez épen nem tud.

Imhol egy pajkos Epigramma a' Töv. és Virágokba.

JÖVENDŐLÉS.

Hony soit qui mal y pense.

Hős Mihályunk karvasára, (Csokonai) *Vitéz.*

Patikaszag babérjára,

Sustorogó Ódájára,

Békegeres Épósára,

Tisztos Crimen Raptusára,

Rossz órájú Gersonára,

Tempefői bajnokjára,

Amazon szűz vén lányára,

Mátrónásúlt Dorisára,
 Kérdéseknek kérdésára,
 Füstölt galád kis nagyjára,
 Esküszöm, te nem sokára
 Felhágysz, csak nézz e' példára,
 A' homoksík' Tátrájára,
 'S Csombók Jankó 's Csombók Sára
 Szát szemet tát a' csudára.

Nem Csokonait bántom én,¹ hanem azokat, a' kik azt imitálják Csokonaiban, a' mit nem kell, és a' mit Cs. maga is kitörlene, ha életben volna. Ezen Epigrammába senkire sincs czélzás. Csombók Jankó úgy personificálja a' Pooos András izlésű embereket, mint John Bull az Anglusoknál a' honn vad népét.

Maradok szíves tisztelettel, alázatosan kérvén a' tudósítást, kinél keressem a' papirosokat Debreczenben, ha olyankor megyek oda, mikor az Urat a' háznál nem fogom találni. — A' Sógorom némelly papirosokat, mellyeket az Úr kívána, általada nekem 's azokat viszem.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3480.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Aug. 19d. 1817.

Imádott leányom,

Olly emlékezetesek e Nagyságodnak Augustusnak e' napjai mint nekem és a' kis Zseninek? Mi mindennap emlegeténk ezeket. Aug. 9dikén a' Bánátból Dédácsra érénk, 10. Dédácson pihenénk, 's Gróf Lázár Benedekné és Gereb Ágnes Kisasszony Nagyságtoknak vendégei voltak, 11. Branyicskát láttuk, 's a' kedves Lajossal és Döbrenteivel Solymost, 's a' legszebb holdvilágnál értünk haza, 12. Döbrentei és én megferdénk a' Marosban, 13. Vajda Hunyadon valánk, 14. megpihenénk Dédácson, 15én Tordosra mentem által,

¹ E négy szót veressel vastagon aláhúzta Nagy G.

16. Lajos és Döbrentei utánam jövének 's Bábólnára kísérének, 17ben a' szép vízszökést látánk a' Gyógyi feredőben, 18. elválánk Nagysádtoktól, el 19ben Lajostól is és Döbrenteitől. Melly örömek voltak azok, és oh melly igen óhajtánám, hogy e' napokat Dédácson tölthetném minden esztendőben. Higgye-el nekem Nagysád, soha e' napok nekem fel nem virradnak, hogy lélekben Nagysádtok közt ne legyek, hogy hálás tisztelettel ne emlegessem mind azt a' mit a' jó Grófné 's jó gyermekei velünk tettek. 'S midőn magamat vissza teszem e' napokba, szintén vádlom magamat, hogy azokat a' napokat eléggé jól nem éltem, azt mondogatom, hogy hálátalan voltam akkor midőn azokat a' szép napokat éltem, a' Gondviselés eránt. De ismét ha példának okáért arra a' pillantásra emlékezem, a' mellyben Nagysádnak tisztelt Anyja 's kedves testvérei Kis József Notárius Urnak társaságában a' Gyógyi feredő mellett bennünket kikésértek, midőn egymástól sírva elváltunk — oh akkor lelkem azt mondja, hogy hálátlanok nem voltunk. — Azolta, édes Lolott, oh mennyin vitte keresztül a' Gondviselés mind Nagyságtokat mind engemet és az enyéimeket! — Mi e' napokban veszténk-el a' Napamat. August. 8dikán hala meg 18 holnapi betegeskedése után. Az elhalást előre látni lehetett, az Orvosok megmondák, hogy Septemberig talán még elviszi, de hogy ekkor nap fog meghalni, azt nem tudhatánk. Külömben által menénk vala hozzá. A' Sógorasszonyom csak maga volt körülé; a' Sógorom Arad vármegyében, Lippán, a' Maros partjain, 's Zarádnak szélén járt, de azon nap, midőn az anyja megholt, alkonyodáskor megérkezett, és feleségétől érté-meg, benn a' szobában, hogy az anyja ki van terítve. Sophie a' hírt csendesesen vette, mert gyermeki hűségéből még óhajtotta velem egygyütt, hogy haljon meg, minekutána kínjaitól meg nem szabadúlhat. De midőn az anyját kiterítve látta-meg, mikor a' temetés alatt koporsója után ment, akkor utól érte a' fájdalom, 's néhány ízben közel vala az öszve rogyanáshoz. — Azolta fájdalmát két nevezetes vendég érkezése elszórta, tegnap pedig által kelle mennünk Szilvásba Gróf Vondernothnéhoz, hogy Zsenit valaha ez is hallhassa a' fortepianón. Vondernothné kíváná hogy általmenjünk, 's én örvendék, hogy Sophiet reá vehetém hogy ő is jöjjön. Okolicsányiné, az az Vondernoth — — —¹ jelen vala, jelen Generális Splényi és a' fija József a' volt Obristlieutenant. Meulé Párizsi Gouvernante, a' Grófné lányai-

¹ Az eredetiben is üresen hagyott hely.

nak Musicusok 's Zseni el kezdé à quatre mains játszani a' maga Mesterével. A' 84 esztendő's Generális meggörbedve méne oda 's mosolyogva nézé a' parányi gyermeket, Okolicsányiné is igen sokszor felkele székéről, 's ő 's Vondernothné, Manczi 's a' két kisasszonya a' háznak, 's kivált Splényi József el nem tudtak telni hogy a' gyermek ennyire ment 7 holnap alatt. A' Szilvási Musicus declarálta, hogy 2 esztendeig ha így megyen, el lesz készülve teljesen. Meulé pedig Zsenit elnevezé Colibri-nek, 's a' név a' gyermekre ragada. — Örvendjen Nagysád lyánya' előmenetelén. Ő nem sokára maga fog írni. Eddig ezt azért nem tevé, mert nem tudtuk, hol mulatnak Nagyságtok. — Ha Nagysád a' Sztrigy és Maros közt fekvő rétre lép ismét, a' pallóra, a' kert' ajtaja mellett álló padhoz és a' Maroshoz közel álló fa mellé, hol a' Grófné szokott vala ülni fejr ruhájában, fekete pántlikájú szalmakalapjával, ha a' szil ligetbe lép, ha Branyicskán lesz, és Gyógyon, emlékezzék meg rólunk, 's mondja meg azon szent helyeknek, hogy egykori vendégek rólok szentül emlékezik; adja által tiszteletünket B. Jósika János Urnak 's Grófnéjának 's leánykájiknak, B. Naláczinak, Gr. Lázár Benedeknek, Gróf Kún Zsigmondnak, B. Bornemisának és azoknak a' kiket ott látánk, el nem felejtven Fő Notárius Kis József Urat, kit én nagyon tisztetek. Ugyan azt kérem Nagysádtól, hogy tegye Gróf Bethlen Ádámné tantjánál, Gáldtón Gróf Bethlen Imrénél, 's Fejér Eggyházán Gr. Haller Jánosnál, 's Búnon Gróf Bethlen Gergelynél és Dr. Gyarmathi Úrnál. A' mi kedves Döbrenteink neheztel hogy én az Erdélyben látottak felől sok jót mondogatok Erd. Leveleimben. Meglehet hogy az hiba, 's igyekezni fogok hasznát venni intésének, mert a' ki mindent dicsér, elveszti hitelét. De hogy mondjak én azokról rosszat a' kiket láttam és a' kik erántam vesztegetve teljesíték a' hospitalitás' törvényeit? Hogy hallgassam-el azokat, a' kiknél múlattam is? Sem egyiket, sem másikat tennem nem lehet: de Döbrenteinek meg kell mutatnom, hogy sanyaru és igazságtalan intéseit is követni kész valék. Éljen, édes Lolott, 's szeressen Nagysád bennünket.

K. F.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3481.

Kazinczy — Döbrenței Gábornak.

Széphalom Aug. 21. 1817.

Kedves barátom,

Nagy Sámuel nem dolgozott rosszabbúl a' Pipsz' képén mint szokott és mint a' mit tőle várni méltán lehet. Nekem legnagyobb kifogásaim a' bal szem, a' kifésült és kikefált pofaszakál, a' rosszúl álló dolmány, a' jobb kar és a' mind keskeny mind rosszúl csinált menteprém ellen van. De a' physionomia alkalmasint el van találva, el kivált az orr. Maga John sem felel meg egészen a' várakozásnak. Mind az én, mind a' Pászthori fejét nem dolgozá elég híven. Nézzük-el tehát Nagy Sámuelnek is, hogy kívánságaidnak egészen meg nem felelt. Mint azt nem lehet kivánni, hogy Bölöni Farkas Sándor írjon olly szépen, mint Bája Déván: úgy nem azt hogy Nagy Sámuel a' szerént dolgozzék, mint John vagy Blaschke 's Neidl. — Én nagyon köszönöm, hogy azt velem látatád. Pipsz most Bártfán van. Ha nekem megküldéd rezét, megküldéd neki is, ezt mondom magamnak, 's ez cselekszi, hogy a' tőled vett rezet neki meg nem küldöm. — A' réz hozzám Aug. 16d. érkezett 's a' borítékra rá vala írva, hogy az vízbe esett volt. Azonban a' kép és levél papirosa nem kapott foltot, 's a' pecsét fel nem vala törve. Nem volt öt minútumig kezemben a' kép, midőn Marcsa jelentést tesz, hogy egy koci jó, s' rajta két Úr. Épen felhozák vacsorámat. Mentem a' Vendég elébe. Ich suche Hern v. K. — das bin ich. — Und so muss ich mich selbst Ihnen nennen: Ich bin Graf Johann Mailáth. Aber ich bin Ihnen mit einem Reisegefährten ungelegen; es ist ein Arzt von Ofen, Köpfinger [!] — Derjenige, mit dem Sie den Koloczaer Codex altdeutsche Gedichte herausgaben? — Ebenderjenige. — Und wo ist Ihr Freund Hr Graf? — Köffinger a' szekérből ki nem kele eddig. Most leszalla, 's mi hárman abba a' szobába menénk által, a' hol 1809. az én kedves Döbrenței lakott, és a' hol szeretném, ha Lajossal ismét lakhatnék.

Ez a' Majláth fija a' Miniszternek, testvére a' Camerae Praesesnek, 's a' Personalisnak nevője, a' Pozsony Vármegyei híres Követnek 's Első V. Ispánnak Cousinja, 's barátja Hormaynak 's Collinnak. Secretarius volt a' Locumtenentiale Consiliumnál, de hívalalát elgyen-

gült szemei miatt letette. Kisebb mint én, vékony termetű, szőke, nem rossz és nem szép physionomiája, bajuszkája veresbe vág, lapoczkájának egyike nem úgy áll, mint a' másik. Excellenter veri a' fortepianót, tánczol, duellál, 3 butellia Tokajit és 2 pohár puncsot egy estve megivott Bártfán a' nélkül hogy megtetszett volna rajta, hogy ivott valamit, így beszéli Kapit. Sisak, ki ott vele volt. Lelke igen művelt, hazáját nagyon szereti, Napoleont irtóztatóan gyűlöli mint Collin és Hormayr. — Literaturánk felől minden ítélete meggyeje az enyémmel, sőt úgy látszék mintha tudta volna gondolkozásomat. Így gondolkozik Köffinger is, ki németül szerencsésen verselget. Raimund Walther név alatt jelennek-meg Versei a' Bécsi Almanachokban. 4 Sonettjét leírá nekem, 's ezt hagyá itt:

Széphalom nennst du mit Recht den Hügel, auf welchem du wohnest,
Denn weil du ihn bewohnst, wird er zum Helikon selbst.

Kisfaludi felől ezt ítélek: 400 dala közt van talán 50 jó. Regéi keveset érnek; sie sind aus Fabrik Ritter Romanen zusammengesetzt u. breit gehalten (én még ezt is mondám: egyetlen egy Strophánál több nem ingerle a' másodszori elolvasásra), Hunyadija semmit. Mailáth meg nem foghatja, mint teheté magát Kisfaludi és Virág olly nevetségessé Hunyadival. — M. egy Munkát ír német nyelven a' M. Nyelv és Liter. felől. Minthogy tőle sok telik, 's Köffinger segíli, én attól sokat várok. Édesen neveténk mind hárman, micsoda emberek arrogálják magoknak a' tónust, a' decídálót a' Mesterség és Nyelv dolgaiban — az egyikkel 2 óráig valál, a' mint utolsó leveded mondja, 's ilyen a' szegény Schédius, Superint. Báthory Gábor, 's Luthr. Pred. Molnár 's Festetics György. Mutattam nekik mit monda Berzsenyinek Festetics az én németismusomra, — azt *nationalismusból* kellene gyűlölnöm, kerülnöm. — Mutatta hogy a' Téli Pleb. mint nevezi a' Német literatura férjfiait Vandalusoknak 'stbb.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

¹ A levél első lapján fölül e megjegyzést teszi Kazinczy F. «Lássd a' Cópertát belől» — ez a coperta azonban hiányzik.

3482.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom August. 24. 1817.

Kedves barátom,

Négy levelem áll félbeszakasztva; egyikét sem tudom elvégezni, 's az egyike Júl. 7dike oltá áll így. Ments-ki magad előtt és szánj. Annyi bajon, annyi szerencsétlenségeken mentem az oltá keresztül, hogy épen nem csuda, hogy lelkem alkalmatlanná lett egyik legkedvesebb foglalatosságát is teljesíteni. Magyarázatjául az itt említett kedvetlenségeknek legyen elég emlitenem, hogy a' Napamat August. 9dikén temeténk-el. 18 holnapig feküdt ugyan, nem volt ugyan ifju már: de az illy esetek még akkor is öszverontanak bennünket, a' midőn a' halált kívánjuk szeretett betegeinknek, minthogy gyógyulást reményleniek nem lehet. Hadd említsem Neked, és mivel leveleimet bekötteted, a' maradéknak, hogy ő Generális Gróf Rogendorff Ferencz Antalnak Aloyzia nevű leánya volt, 's az Ipmához 1776ban Aug. 25dikén méne férjhez, 's három gyermeket hagyta 1.) Józsefet, ki a' Szatmári Fő Ispánnak B. Vécsey Miklósnak Mária leányát vevé, 2.) Sophiát, az én feleségemet, 3.) Máriát, D'Ellevauxné. — Én Gróf Majláth Nepomuknak nevét legelőbb a' Collin' versei közt olvastam; a' Regulus Írója egy német Ódát intéze tiszteletül ehhez a' magyar ifjúhoz. Midőn ő ez idén a' Bártfai ferdőbe indulni akara, levél által kére-meg, tudósitanám, Kassa és Széphalom közt merre vegye útját, és mellyek a' Státiók. Megírtam azt neki Bártfára, 's Gróf Dezsőffy József, kit a' feredőben talált, még inkább megmagyarázá. — Aug. 16dikán midőn épen vacsorához akarék ülni, megérkezett. Egy 35 esztendős Úr, fija a' Ministernek, 's Gróf Révaynak veje. Ich habe einen Reise Gefährten mit, einen Arzt von Ofen, Köffinger, monda. Azt e, kérdém, a' kivel Gróf Úr a' Kalocsaer Codex altdeutscher Gedichte nevű munkát adá-ki? — Eben der. — Úgy kétszeres örömmel fogom látni. — Ekkor a' Gróf kiment, 's hozta a' mind eddig szekerében ülő Doctort. Fél napnál tovább nem mulathata nálam. Minden órája ki vala számlálva, 's lovai Hatvanban várták Pestről 7 mértföldnyire. A' Hazának kevés fija van, a' kit ehhez hasonlithassunk, akár Culturát nézünk, akár erőt.

Tízezer verset tud könyv nélkül; theátrális játékokban játszani szokott 's igen nagy szerencsével; a' fortepiánót mesteri kézzel veri, duellál, Generális B. Splényi Gábornak Adjutánsától, Kapitány Sisak Úrtól (a' ki a' Bethlen Gergelynek Aporhoz ment leányát csaknem elvevé már) tudom, hogy Bártfán 3 éjjel meg nem szünve tánczolt, 3 butellia Tokajit és 2 pohár puncsot egy estve megivott, a' nélkül hogy rajta akár a' Tokaji és puncs ital akár a' 3 éjjeli táncz megtetszett volna. Ott Mailáth és Sisak szomszédok voltak, 's sokat mulattak együtt; 's minthogy Sisak is igen jó fej, hihetem a' melly magasztalásokat felőle teszen.

Ez az Úr ezt a' nagy culturát azon szerencséjének köszönheti, hogy Bécsben neveltetett, 's Ministernek fija lévén, nyilást találta magát a' Tudósok és Mivészek társaságába fúrhatni. Magyar Országban ezt meg nem szerezhette volna. Ellenben culturájában az a' kár van, hogy nyelve inkább német, mint magyar, noha magyarul igen tisztán, igen jól beszél.

Tudod melly igen tisztelen én Gróf Dezsőffy Józsefet, de az én érzéseim inkább egyeznek-meg a' Római és új Nemzetek Literaturája eránt Majláthnak mint Dezsőffynek itéletével, érzésével. Mailáth most egy munkát ír Német nyelven a' mi Literatúránk felől, mellyet nagy örömmel várok.

Az én Erdélyi leveleimről az én kedves Döbrenteim rettenetes igazságtalansággal ítél, de én ezért nem neheztelek. Ismerem az ő lelke hevességét, 's barátnak barátja előtt szabadon illik szólani. Az a' panasza ellenem, hogy mindent magasztalok. Ha mindent, úgy nekik az én magasztalásom nem kell, azt írja. — Nekem egyéb módóm nincs, mint valakit vagy elmellőzni és róla említést sem tenni, vagy dícséretesen szólani, ha nem magasztalok is. Így Gróf Kemény Farkast (a' ki felől Erdélyben holmit beszéllnek, igen még azt ist, hogy megpálcázatták) elől sem hozom levelemben. Egyedül a' német theátert boldogító Gróf Rhédey László Úr az, a' kit megcsipkedek, és ezt is csak úgy, hogy elmondom, hogy ő az idegen Játszókat boldogította. Erdély engem úgy fogadott, a' hogy Magyarország kevés Erdélyit fogna; én Erdélynek hálával tartozom. Hazudni nem tartozom azért hogy az Erdélyiek magasztaltassanak: de azzal tartozom, hogy a' mi rosszat láttam, ki ne kiáltsam, a' mit jót láttam pedig, elmondjam. Gróf Vas Sámuelné megbotránkozott, hogy én az ő rokonát a' Fekete Ferencz Úrhoz írt levélben magasztaltam. Én rosszat Gr. B[ethlen] Imre felől mondani nem tudok,

mert nem tapasztaltam. 's Erdélynek két nagy férjfija fölöle hamisság nélkül úgy szólott, hogy azt Gr. B[ethlen] Imre maga is hallhatta volna. Meglehet hogy Gr. Vasné a' maga rokonával rosszul van; meglehet hogy Gr. B[ethlen] Imrének vannak oly oldalai, a' mellyekért Gr. Vasné, Fekete Fer. és Döbr. őtet nem szeretik. De mi következik onnan? Én ne említsen a' leveleimben hogy a' Fő Ispán engem mind házánál mind Enyeden, hova elkésért, megbecsülhetetlen hospitalitással látott? 'S jusson eszedbe leánya, és az, hogy ennek mátkája az én idolumom. Én Gr. B[ethlen] Imre fölől ezen hospitalitásnál nem beszélek egyebet, és azt hogy vele elmondátam magannak, a' mit Bethlen János és Farkas 's az újabbak fölől kérdeznem kelle. Hogy kertjét festem, 's a' Nina examenét említem, 's festéseit, az nem vétek. — Mondjon Döbr. 's Gr. Vasné 's mások a' mit akarnak, quod scripsi, scripsi. Azonban a' Döbr. feddése kötelességemmé teszi, hogy minden soromat megolvassam, a' magasztalásokat, a' hol a' lála' érzései elkapnak, megszelídítem. Rendes az a' mi Döbrenteink: meg nem tudja nekem bocsátani, hogy egy magát meg nem becsülő Asszonynak levelét válasz nélkül hagyám. Még az az Asszony azoknak társaságokban lesz, a' hol én azt találtam, én addig vele mindég fogok szólni, és ha levelet ír, 's választ vár, írni is neki. Mutogassa levelemet, azzal nem gondolok.

Nagy kedvem volna nekem, édes barátom, ha majd ezen leveleim készen lesznek, Semlyénből által szaladni hozzád, hogy ketten olvassuk-meg azokat. Oszlán akkor lóra ülnénk, 's felmennénk a' Pajk tetejére, hogy azt a' szép scénát, mellyet festek, még egyszer láthassam. De mikor lesz, mikor lehet az! Onnan egyet kerülnék Zsibóra, vissza jöven, sajtó alá adhatnám a' leveleket. Erdélyt Magyarország, a' mint Te is tudod, hamis oldalról ismeri. Midőn én tisztelettel szólok az Erdélyiek fölől, ezek kimondják nekem, hogy hízelkedés a' mit mondok az Erdélyiekről, mert ők Gaszkonok. Illő hogy leveleim megjelenjenek, 's a' Magyarországi Magyar ismerje az Erdélyi Magyart, 's annak [la]kó földjét; illő hogy én mind elmondjam azt a' sok jót a' mit Erdélyben láttam. Rossz és neveléséges ott is van, mint nálunk, és valahol emberek, még pedig elrontott és elromlott emberek vagynak. —

Mint van Bolbol? Megengedj hogy eddig el nem hozattathattam, 's kérek tégy rendelést, hogy ha oda haza nem volnál is, mikor oda ér emberem, elhozhasa, az az neki kiadják.

Elj szerencsésen, kedves barátom. Bár azt a' hirt vehetném első leveledben, hogy megházasodtál. Akárkit végy, csak végy, és jól választva.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

3483.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Aug. 30d. 1817. elmet-
szettem a' mi ezen 2 lap után ál-
lott, 's folytattam az írást Sept. 3d.

Tisztelt kedves barátom,

Képedet Döbrenteinek postán érkezett levelében vettem. Hová lett a' Nagy Sámuel metszésében a' Grátziák' Kedvese? ki találja-fel a' Grátziák' Kedvesének, a' leglelkesebb Magyarnak képét e' rezen? De ha a' kép minden kívánságomnak meg nem felel is, örvendek, hogy az metszve van, és hogy abban ki vagy téve a' jók' tiszteletének. A' te mentéd nem ékeskedik négy öt csillaggal, mint sok Generálisainknak mentéjük rézbe metszett képeiken: a' helyett a' te képeden négy öt Diaetai Követséget olvasnak, 's az ér annyit mint némelly Vitézünknek érdemmel szerzett csillaga 's keresztje.

Szilváson említettem, hogy bírom ezt a' rezet, 's nekem estek feddésekkel (Aug. 18dikán), hogy azt oda el nem vivém magammal. Aug. 27dikén tehát általmenék ismét, 's ekkor elvittem. Az inádst érdemlő Madeleine, 's Gróf Sztáray Kristófné, 's Szirmay Ferenczné, de kivált az általam csak nem a' fejszédülésig megszeretett Menlé, bosszankodva kiáltának-fel, hogy miként lehet egy Gróf Dezsőffy Józsefet így metszeni; szép kép ugyan, de hol a' lélek? A' megjegyzés igazságos, hanem kérdjük: lehetséges e azt a' varázsló kecsű 's eggyzersmind erővel eltölt nemes lelkű férjfit úgy festeni, a' mint ötet festeni illenék? Sándor csak Lysipp által engedé magát portretiroztatni: Néked csak Fügernek kellene ülnöd, 's képedet csak Johnnak volna szabad metszeni. — Gróf Vondernothné már Pestre ment volt, 's innen jó, hogy itt nevét nem említém.

Még nem szünök-meg szólani képedről. Azt Aug. 16dikán vettem épen midőn leméne a' nap. Nem voltam öt minutumig birtokában, midőn szobalyányunk jelenti, hogy vendég érkezék. Eggy idegen belép, 's jelenti hogy engem keres. Das bin ich — Und ich bin Graf

Mailáth. — Képzeled örömemet, mert már ismertem volt leveléből, 's Collinnak Verseiből, hol egy hozzá-írt Óda áll, etelve Antigal-lismussal 's újmódi német religiositással, az az Mysticismussal. — Ich komme mit einem Arzt von Ofen, der mein Reisegefährte ist, mondá, 's sehol nem látám társát. Köffingernek nevezé, 's kiálta, hogy szálljon-le tehát szekereből. Általvivém azon szobába, a' hol te, barátom, Cicerónak Catilináriáját magyarul ágyadban olvasád. Más nap dél után méne-el, nem mulathatván tovább, mert lovai Hatvanig elébe jönnek 's várni fogják. Én Mailáthot fenekiglen óhajtám kiismerhetni, 's e' czélből mindenképen forgatám a' beszédet. De az idő rövid volt, Mailáth itt csaknem szótlan volt, 's Köffinger igen sokat beszélt. Így az a' kép a' mellyet magamnak róla csináltam, teljességgel nem eggyezék-meg azzal, a' mellyet felőle Kapitány Sisaktól vettem. Ez úgy mondá, de csak midőn Mailáth már Budára ért, hogy ő a' legtüzesebb ember, három éjjel kifáradhatatlanul tánczol, az asszonyok körül ezer szépségeket mondogat, igen ügyesen duellál, egy estve 3 butellia Tokajit 's 2 pohár punesot megivott a' nélkül, hogy fejének ártott volna. Ezt ki nem nézém a' nálam mindég hallgató emberből, 's meghatásom nem leheté igen kedves, minekutána benne *mind az a' mit szemem láta*, a' feleségem Kalvinistává lett boldogtalan onkelére emlékeztetett. Azonban az a' kevés szava, a' mellyet ollykor hallatott, egy igen nagy olvasású, igen nagy kimíveltetésű, sok erővel bíró férjfit hagyta benne találnom, kivel igen sok dolgok eránt eggyez gondolkodásom. — Valóban nekem mind a' M. ismeretsége mind a' Köffingeré igen kedves vala. Látatánk egymással dolgoztatásainkat. Mailáth nálam írta-le 's nálam hagyta azon Ottave-Rime-jét, mellyeket német nyelven a' Magyar Ország czimerére írt, Köffinger Sonettjeit olvasgatta, nekem pedig Tübingi pályairásom vonta figyelmét magára Vendégemnek.

M. itt a' fortepiánót is verte, 's nagyon meg vala elégedve leányom verésével. Talán hozzád is eljuta hire, hogy ez a' gyermek Január. 8dika oltá annyira ment a' fortepiánó verésében, hogy a' Szilvási Musicus 's a' Szilvásiak' ítélete szerént, hová Fő Ispán Okolicsányinét is kell számlálnom, ha két esztendeig így folytatja tanulását, akkor Virtuóz lesz rajta. E' napokban a' gyermek Ujhelyben verte a' fortepiánót, 's ollyanok előtt a' kik ítéltettek; 's ott is javallással.

Kapitány Sisak Ur tegnap Septbr. 2dikán nálam vala. Vissza-hozá Erdélyi Leveleim' negyedikszeri dolgozását, mellyet vele azért közlöttem, mivel ő ismeri Erdélyt, 's kimutathatja botlásaimat, hézag-jaimat kipótolhatja. Gondoltam hogy az neki fog tetszeni valameny-nyire, de hogy nagyon tessék, azzal magamnak nem hízelkedtem. Azt sajnálom sokszor, midőn a' Kézirást elő meg elő vettem, hogy a' munkában nincs mélység, hogy csak megilletem a' hűrt, mint a' fecske a' víz' színét, 's elreppenek, 's ezt panaszlám a' Kapitány-nak. Ő azt hiszi, hogy igenis sok mélység van benne, de csak annak, a' ki *olvasni*, (az az *érteni*) tud; mert a' közönséges Olvasó a' mélységet nem fogja megsejteni; 's ő bizonyításokat horda-fel állít-ására. — Nem csuda az, ha Sisak engem ért; de hány Sisak van és lesz azok közt, a' kik azt olvasni fogják? Már alig várom, hogy Te láthassd, kinek ehhez legtöbb jusa van, mert neved a' Munka czímlapján áll. Erdélyből sok glosszákat vettem reá. Neheztelnek hogy minden embert, asszonyt, ifjút, leányt dicsérek. Igen is, mert a' kit nem dicsérhetek, azokat elő nem hozom. Gróf Was Sámuelné, eggykor Csáky Jánosné, nehezteléssel emlegette, hogy én nem ismerem az Erdély embereit; ha még egy bizonyos Fő Ispánt is dicsérek. 'S íme valaki azt írja, hogy miképen dicsér-hetem én Wasné mívelt lelkéről, holott neki teste is kegyet-lenül ki van mívelve. Értene fogod a' szót mellyet itt elvontam. Ha Wasné igazán mívelt lelkű asszony, én azt úgy elmondhatám, mint azt, hogy a' Fő Ispán velem annyit tett, a' mennyit egy Magyar Országi sem tenne egy Erdélyi Utazóval, 's szép érzésű embernek nem kell e ignorálni, hogy a' mívelt lelkű asszonymnak teste is igen kimívelt? Az Ujhelyi Predikátor kérdé ez napokban, mikor megyen már sajtó alá. Elbeszélém a' glosszákat. Azt felelte, hogy ha mind azokat hallgatom, sohasem lesz kész a' Munka. Talán öt levél, mellyet Erdélyből várok, véget éret.

Midőn képedet Szilváson mutatám, Menlé mélyebb beszédbe eredett velem, 's te valál textusunk. Gyönyörű percze az életnek, midőn a' szeretetre méltó férfi felől a' szeretetre legméltóbb leánnyal szólhaték. Engem a' franczia nyelv akkor nem kinza el úgy mint mindég szokott, és soha sem inkább mint mikor feleségem van jelen, ki minden vétkes szólásomon felakad 's így szólani bátortalan-
lanná teszen. 'S képzeld, Menlé, nem csak felőled festé a' legbájosbb

képet, hanem Grófnéd felől is, kit Szirmay Mihálynénak 's Tansicsnak beszédjeik után nagyon tiszteltem ugyan, de a' Menléé után imádásra méltónak leltem. O barátom, melly igen örvendék én most, midőn téged illy boldognak láttalak. Extra matrimonium nulla salus. De ez csak úgy salus, ha feleségeinket becsúlhetjük. Te a' magadét kénytelen vagy csudálni, 's örömet csudálsz. Kevés van a' kit becsúlani lehessen, még kevesebb a' kit csudálni. Áldd az eget, hogy a' tiéd ezeknek számokban áll.

Aug. 8d. a' Napam megholt 18 holdnapi szenvedése után. Óhaj-tánk neki a' halált, de csak gyermeki hűségből, mert szabadulást neki reményleni nem lehetett. Feleségem neki nem kedves gyermeke, de kedves barátnéja volt. Úgy látszott, hogy halálának hírét Sophie nyugodt elmével vette. Által menvén, nem akart közelíteni a' testhez. De győzött a' szív, 's akkor el nem lehet vonni a' testtől. Oh barátom, melly vad szokás az a' Mágási szokás, hogy ti a' ti halottjaitokat ott hagyjátok, 's magatok elmentek a' háztól mikor temetik, sőt el már, mikor haldoklik is. Én vigasztalhatatlan vol-nék, ha az esnék velem, 's ha én temetem-el feleségemet, még fel-szivom utolsó lehelletét.

Ubi stas, jacent

Comes Ludov. Török a Szendrő et Aloysia Comit. Rogendorff, Con-juges, ille Supr. Studior. Director per Distr. Cassov. vir justus, haec matrona venerabilis.

Memoriae parentum dulcissimorum

filius Josephus, et filiae Sophia et Maria lugg. moer. que poss.

Valete animae piae!

Virtutum vestrarum ipse livor testis est.

Olvastad e Dombi Mártonnak Csokonaiját? Az ó és új ízlés, az ó és új Magyarság úgy egyesítetett benne, hogy az Olvasó kény-telen nevetni, káromkodni. Sok ifjaink ezen a' pályán indulnak. Ezen Munkában vagyon Csokonainak egy versezete, mellynek minden sorát — — *ára* rím rekeszti-be. Megszállá a' pajkosság, 's Csoko-

nainak szerencsétlen darabjaiból, szavaiból ezt csináltam a' mi itt következik. Az egész nem et bántom, nem senkit is külön fogva, 's erre mutat az Angliai térdkötő' Devíze.

JÖVENDŐLÉS.

Honny soít qui mal y pense.

Hős Mihályunk karvasára,
Patikaszag babéjára — —
[stb., mint a 3479. számú levélben.]

Hős Vitéz Mihály — *karvas* rossz hegedű — *babér* [!]. E' szót Cs. a' poetai laurusra vette, holott az csak patikai és konyhai. — *Sustorogó*. Az Ódába nem illő szóval Cs. a' Földi halálára írt Ódában élt. — *Kérdések' kérdése* (pajkosságból *kérdására* változtatva) Rhédeyné halála. — *Füstölt* tömjénezett. — *Csombók Jankó* mint John Bull és Jahnagel, a' rossz ízlésű emberek serege.

Isten után te mentél-meg, édes barátom, attól, hogy Adelhaid a' maga míveletlen lelkével, és igen kimivelt testével körültem elbűdösítse a' levegőt. Elmené a' boldogtalan teremés Aug. 11dikén. Soha az én házamnál többé asszonynevelő nem lesz, mert Menlé kevés van, 's nálam nem lelné fel magát. Ha veled leszek, elmondom mint nem tudtam vele megférni. Feleségemnek angyali természete még ötöt is eltűrheté. Kassán azt beszélé Szirmay Ferencznének és másoknak, hogy soha még senkitől sem vált-el nehezebben, több szívbeli szíves érzéssel, mint feleségemtől; én egyike vagyok a' legnemesebb lelkeknek, a' kiket valaha látott, de feleségem az én vadságom miatt sokat szenved, 's én féltettem őtőle feleségemet. Valóban *féltettem*, az az, fájt nekem hogy Sophie olly romlott teremés társaságában élt. Fogadd újra meg újra hálámat, nemes lelkű barátom, 's élj szerencsésen.

Mailáthnak dolgozott hexametered: *Sírtál hogy születél* etc. etc. olly jó, hogy jobban senki sem adhatja.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ Dulházy M. jegyzete: Kazinczy Ferentz Ur levele. Kapódott Oct. Sikan 1817. Ujhelyben.

3484.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 4. Septbr. 1817.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich will Ihnen nichts zur Entschuldigung meiner jetzt sehr selten erscheinenden Briefe sagen, sondern Sie nur um Ihre Nachsicht bitten. Sie wissen, dass Sie mir was Sie mir immer waren, sind, und dass mein Schweigen nicht von Erkältung kommt. Es ist mir ein Phänomen, das ich mir kaum erklären kann. Auch seyn Sie diesetwegen unbesorgt, dass mich vielleicht Schläge des Schicksals gelähmt haben sollten. Nein, ich bin nicht unglücklicher wie sonst. Alle meine Freunde, ohne Ausnahme, haben die Ursach sich wider mich zu beschweren, die Sie haben mögen.

Unsere Malie lebt, wächst, wird lebendiger, läuft mit ihren Gespielinnen schon fast in die Wette, zeigt sehr viel Talent, aber gewiss auch hie und da; was Sie und wir in ihr kennen, Zorn und Geiz. Sind die Kinder allein, so wird sie, wenn sie sich beleidigt glaubt, an allen Gliedern zittern, u. zwickt und kratzt wie sie kann. Man möchte glauben, dass sie Krämpfe bekommt. So viel Verstand und Freundschaft gegen Sie muthen Sie mir gewiss zu, dass meinen Kindern gegen Malie nichts erlaubt ist, was nicht der Malie gegen meine eigenen Kinder auch erlaubt wäre; alle sind sie völlig gleich, und die Reihe bey Tische an meiner Seite zu sitzen, wechselt zwischen Malie, dem kleinen Molnár und meiner Thalie nach der Reihe; denn Eugénie sitzt ewig neben dem Claviermeister. Obst und was zum Naschen da ist, wird ihr eben so gut in eben dem Maass gegeben; aber der messende Blick, ob eine andere nicht mehr als sie erhalten haben mag, ist gleich da, und die Melone wird bis auf die grüne Schale gegessen, Fetzen werden zusammengeklaut, und dieses ist oft Anlass zu Streitigkeiten, weil sie sich gerne fremder Dinge anmasst. Vorgestern kaufte ich ihr und meiner Thalie ein paar Ringe im Markt zu Ujhely, und ausser den Melonen, die zum Tisch bestimmt waren, jedem Kinde eine zur eigenen Disposition. Malie war mit ihrer gleich nach dem Essen fertig, da sie doch bey Tisch, wie andere, ihren Schnitt erhalten hat, und es kam klar heraus, sie ass die ganze Melone so wie wir vom Tisch aufgestan-

den waren, damit niemand als sie sie aufzehre. Ich schreibe Ihnen diese Kleinigkeiten, weil Sie Ihnen ihren Charakter darstellen. Bey mir ward Malie nie gezüchtigt, und wird es auch nie werden: aber neulich musste ich ihr bey der Arithmetik ein paar Hiebe mit der Hand auf ihr Röckchen geben, denn sie wollte ihre Aufmerksamkeit gar nicht fixiren lassen, und wollte nicht wissen, was sie sonst wusste. Dann ging es gleich sehr gut. Das Kind wird einst Ihnen und ihrem Mann viel zu thun geben. Mein Glück ist, dass sie weiss, dass ich sie liebe, und gegen sie im Lob und im Bestrafen gerecht bin. Auch hat sie für mich wenig Furcht, bis sie sieht, dass mir Ernst wird; meine Frau betrügt sie mit mehr Scheu.

Der [!] 8te Heft der Tudom. Gyűjt. liegt an meinem Tische. Was Sie über Firmium geschrieben, das habe ich gelesen; aber da ich aus diesem sehen konnte, wie Ihnen Horvát antworten wird, so vergieng mir die Begierde, seine Antwort auch zu lesen. Horvát scheint mir nicht mehr das zu seyn, was er mir war; aber meine Freundschaft gegen ihn soll nie aufhören, und so schmerzt es mich ungemeyn, dass zwey Menschen, die ich schätze und liebe, einander so hart begegnet sind.

Meine Schwiegermutter Aloysia Gräfin Rogendorff starb den 8ten August zu Kázmér. Sie lag 18 Monathe krank, und war 63 Jahr alt. Wir haben ihr aus kindlicher pietät den Tod gewünscht, da sie nicht mehr gerettet werden konnte, sie selbst aber starb sehr ungerne, denn sie konnte sich von ihrem Sohn, den sie bis zur Schwachheit geliebt hat, und von meiner Frau, welche ihre Freundin und fast ihre Geliebte war, nicht trennen. Meine älteste Tochter macht sehr glückliche Fortschritte in der Musik. Unsere Schwägerin, die à prima vista alles spielt, sprengte in der Nachbarschaft viel Rühmliches von dem Kind aus und am Aloysia Tage kamen Gäste zu unsere Kranke, in deren Gegenwart Eugénie spielen musste. Der Clavier Meister und sie spielten a quatri mani. Die Töchter der Gräfin Vandernoth geborn. Splényi, die selbst musicalisch sind, dann die Schwester der Gräfin, Baronne Madeleine, bewunderten sie. Rührend war es, wie die Kranke in geheim einen Kranz Flechten liess, und nun da alles gehen wollte, sie zu sich rief, ein Tuch aufhob, den Kranz nahm, und das Kind mit den Worten kränzte:

Erinnere Dich, dass ich dich gekrönt habe. — Da die Gräfin selbst diesen Tag nicht erscheinen konnte, so wurden wir zu sie berufen. Sie selbst, so wie die Obergespännin Okolicsányi (von Torna) geborne Vondernath, dann der Musicus von Szilvás konnten kaum glauben, dass es möglich sey, seit dem 8ten Januar dieses Jahres so weit zu kommen. Eugénie spielt mit einer praecision, dass man schwören könnte, nicht 4 sondern 2 Hände spielen. Der Musicus selbst gab ihr das Lob, dass wenn sie so fortfährt, sie in zwey Jahren Virtuose seyn muss.

Den 16. Aug. sagte man mir, dass eine Kalesche und darauf 2 Herrn gekommen wären. Ein Mann von 35 Jahren trat ein und fragte nach mir. «Und ich bin Graf Mailath, sagte er; aber werde ich Ihnen nicht mit einem Reisegefährten ungelegen seyn, es ist Köffinger, Arzt von Ofen. — Derjenige, mit dem Sie, Herr Graf, den Koloczaer Codex herausgegeben haben? — Eben derjenige, und ich will das Buch Ihnen gleich zu Füßen legen. Er ging, und kam mit Köffinger und dem Buch, auf velin gedruckt und elegant brochirt.

Der Graf hatte mir von Ofen geschrieben, dass er nach Bartfeld geht, und bat mich, ihm zu schreiben, was die Stationen zwischen Kaschau und Széphalom sind. Von Köffinger schrieb er mir nichts. Ich muss gestehn, anfangs hätte ich gewünscht, dass dieser nicht erschienen wäre, weil er mich im Kennen des Mailáth störte; aber ich habe Ursach zufrieden zu seyn, dass auch er da war, und das unso mehr, weil M. sehr karg an Worten war. M. ist Sohn des Ministers, Bruder des Kammer-Präsidenten, Freund Collins und Hormayrs, war Secretär bey der Statthalterey, aber er musste wegen Schwäche seiner Augen die Stelle verlassen, die er, wenn die Augen wieder hergestellt sind, wieder annehmen wird. Er ist vielleicht noch kleiner als ich, die Physionomie ist nicht übel, seine Haare sind blond und sein bajusz fällt in das Rothe. Er ist nicht von gleichen Schultern, ohne noch ausgewachsen zu seyn. Er kann 10,000 Verse auswendig, spielt auf Theatern excellent, hat in Bartfeld 3 Nächte nach einander wüthend getanzt, und eine Nacht 3 buteillen Tokajer und 2 Glas Punsch getrunken; sagt Frauenzimmern Artigkeiten, ohne dass seine Sitten zweydeutig wären, duellirt, und was er auch hier gethan hat, schlägt das Fortepiano wie [ein] Meister. — Köffinger mag auch so alt seyn; er ist von Nürnberg, aber hier seit seinem 13 Jahr. In den Almanachen von Wien erscheinen

seine Poesieen unter dem Namen von Raymund Walter. — Ms und Ks Ideen kamen mit den meinigen über Sprache und Literatur, besonders dem Werthe der Deutschen, und dem Vorzug dieser vor der französischen fast immer überein, und das fiel ihnen umso mehr auf, weil Pips Desöffy, den sie in Bartfeld gelassen haben, anderes Sinnes ist. Ich las meinen zwey Gästen den Brief an und von Retzer vor, und sie lachten, als R. sagt, dass er die orientalische Sprachen nicht kennt, aber ihre Meisterwerke in französischen Übersetzungen am liebsten liest, dass ihm Voss schlechte Hexameter schmiedet, unverständlich ist usw. Als wir zu Bette gingen, behielt er meine Tübinger Preisschrift, und in dieser las er als ich bey ihm den folgenden Morgen eintrat. Er war in dem nördlichen Theil meines Hauses logirt und Köffinger neben ihm in dem Zimmer, wo meine Gouvernante wohnte, von der ich endlich befreyt bin. — Ms Gefühle und Gesinnungen treffen mit meinen meistens zusammen. Er und Köffinger sprachen bey Tisch ob Selbstmord erlaubt sey. M. sagte, Religion verbietet es, und so sey darum keine Frage mehr; Köffinger war anderes Sinnes, da auch ich sprechen musste, so fragte ich: Wenn mir mich zum tödten nicht erlaubt ist, wie ist es mir erlaubt mich in den Tod hineinzustürzen? Vorher hatte M. schon gesagt, dass wenn Napoleon 1809 Ungarn unterjocht hätte, wir aus dem Vaterlande eine Numantia hätten machen sollen, und der sich wie die Numantiner verbrennen lässt, begeht doch auch Selbstmord.

M. und K. wollten wissen, was Festetics mit seinem heliconischen Festen haben will. Ich sagte ihm, das sollten Olympische Wettspiele werden, die sich endlich zu einer académie hongroise umbilden wollen, wovon uns Gott hüte! Unsere Grossen sollten, sagte ich, die Richterschaft über Geisteswerke bleiben lassen, und der Sprache und Literatur nur mit Gelde helfen. M. fiel mir ins Wort, und zeigte Freude, dass ich eben so denke wie er. Festetics versteht das Ding nicht, und doch will er auch den Richter spielen; ich suchte meinen Gästen den Brief von Berzsényi auf, in welchem steht, dass F. dem B. gesagt habe: Nekünk a' Kazinczy Némétizmusával patriotismusból kell ellenkezünk, auch den Brief des Horvát András gezeigt, wo dieser die Schriftsteller Deutschlands Gepidák, Vandalusok etc. schilt. Dieser tolle hazafismus ist auch in Majláths Augen abscheulich. — Wir sprachen von Schédius, Jacob Ferd. Millerus, von Graf Ladisl. Teleki, Alexander B. Prónay,

Kisfaludi, Virág, die Anti-Schwardtner, und auch hier trafen unsere Gefühle ganz überein. Kisfaludi trat mit seinem Hunyadi auf und glaubte, dieses Werk sey wenigstens so gut, als Don Carlos des Vandalen Schiller. Er schrieb an Ruszek «ich weiss, dass dieses Trauerspiel» (oder was es seyn mag) «a' Kazinczy elkülönösödött finnyás izlésének tetszeni nem fog». Er war also seiner Sache gewiss, dass es gefallen muss, und mir darum nicht gefallen wird, weil ich sein Neider bin, und es schon darum lassen werde, weil er seine Jamben à la Verseghi geschmiedet hat. Ich schwieg. Aber M. sagte: Unter 400 Liedern in Himfy mögen etwa 50 gut seyn, die Regék sind nicht vieles werth, und Hunyadi ganz u. gar nichts. — Auch über Virág lächelten wir, der ohne allen Kenntnissen des Theaters sich an ein Trauerspiel wagte; zuletzt aber bekennen musste, dass er Bessenyeis Hunyadi László in Jamben gebracht hat. Mit der Bescheidenheit derjenigen Männer unter uns, die fremde Werke zu recensiren für den höchsten Grad des Dünkels und Wohlgefallens an uns selbst nehmen, — mit dieser *Bescheidenheit*, sage ich, hat es seinen ganz eigenen Umstand; auch Virág verträgt *keine Berührung*: aber er straft Schriftsteller die ihm nicht gut schreiben, dadurch, dass so wie [ein] Werk, das die Recensentenruthie verdient hat, erscheint, er gleich ein ähnliches arbeitet, welches tanquam aliud agendo seinem Vorgänger zeige, wie er hätte arbeiten sollen. —

Dem Kisfaludi gab er eine solche Lehre in seinem Hunyadi, und dem Vitkovics in seinen Fabeln und Epigrammen.

Ihr Brief kam auch diesesmahl erbrochen und manu indoctissima wieder versiegelt. —

Aus 7bürgen schreibt mir Cserei Miklós, dass der Praesident des Guberniums in Galizien und die Praesidialis Cancellaria Se Majestät nach Klausenburg begleitet. Ich glaube während des Aufenthalts des Monarchen in Lemberg konnte nicht alles Geschäft geendet werden, und der Kaiser hatte zu weilen keine Zeit. —

Dass Karlowitz ein Ort sey, wo Sie sehr gerne bleiben, wünsche ich herzlich. Pasquille und so fort dürfen Sie nicht sehr ürgern, bis Se Exc. Sie in seinen Gnaden behält. Verachtung gegen Narren und Schurken: Se Exc. wird dafür sorgen, dass solche Ihnen nicht schaden können. Ihr ewiges Hin- und Herziehn raubt Ihnen viel

Zeit, und man glaubt Sie und nicht die Umstände haben Schuld daran. Unannehmlichkeiten werden überall auf Sie, wie auf jeden andern warten. Wir können nichts besseres thun, als wenn wir diese ohne Klage, ohne Ärger, schweigend und verachtend bekämpfen.

Den 23. Aug. kam ein Streif von Hagel über die Hegyalja, wie selten einer zu sehen war. Die Weinlese ist wieder vorüber. Von Szerencs kam dieser Streif über Mád, Tállya, Zombor, Keresztúr, Tolcsva, Bénye, Liszka, Patak, Újhely, Toronya, und zerschlug unsere Gärten mehr oder weniger. In Tolcsva sind die Reben ohne Laub geblieben, und Herr v. Molnár hat statt 120 bis 150 Fass nicht *dreye*. Auch ich bin geschlagen, aber gnädiglich.

Prediger Ujvári in Debreczin hat den Prediger von Petrahó (dicht an Patak) erzählt, ihre Superintendenz (NB. bloss die Geistlichkeit) ertrage weiter das Dominium der Weltlichen nicht, und wünsche diese Herrschaft abzuschütteln; sie will hinfort mit den 3 übrigen Superintendenzen in gar keiner Relation und Correspondenz stehn, die Schule auf ihre *primaeva simplicitas* reduzieren, und also auch den Prof. Dobrosi, der Jus Patrium in Debr. gelehret hat, verjagen, welches bereits geschehen seyn soll. — Ich werde Ihnen alles was geschehen soll, berichten, behalten Sie unterdessen, was ich hier davon schreibe, für sich. Die Nichtprotestanten werden sich freuen, dass die Prediger und die Weltlichen unter sich uneins sind. — *Xaupé.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3485.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Septbr. 5d. 1817.

Tisztelt barátom,

Nyugtalanul várom azt a' hirt, hogy Mélt. Bedekovics Úr 's így osztán Fels. Urunk is, megismerték a' Te nagy érdemeidet, 's azt tették, a' mit én óhajtottam, reménylettem, ohajtok, reménylek. Erdélynek sok nagy fijai lehetnek azok közt a' kiket én nem ismerék: nagyobb mint Te, eggy sem lehet, 's vétek volna Erdély ellen, ha azt nem tenné a' Császár, a' mit óhajtok és reménylek. Kérlek, tudassd velem a' mi megtörtént, vagy megtörténni fog.

Molnár György rokonod nálad lesz, 's általadja neked a' Cserei

Mihály Historiáját, melyet elhoztam engedelmekkel. Az nálad ezen Kötetben nincs végiglen írva; a' Pataki Collegium Bibliothecájában áll egy exemplár; abban a' Historia tovább van írva. 'S ez sok helyt igazítást kíván. Olly ember írta-le, a' ki a' neveket sem ismerte.

Darvas Menyhértnek Origin. Levelét által küldöttem neked; azt eddig bírod. Ha nem vetted volna, jó lesz elmondanom, hogy Nénéd valóban a' legszerencsétlenebb állapotban vagyon; elméje megbomlott; férje nagy lelkűen viseli magát eránta, 's tulajdonából is segíli.

Egy Aranka György nevű ifju kér, M. Vásárhelyt Augustus 21dikén datált levelében, hogy neki adjak helyet házamnál, vagy ajánljam jó helyre. E' levélből értem, hogy bátyja, a' Te Collegád, idvezült; azt még eddig nem tudtam. Kérlek, kedves barátom, méltóztassál végére járni, melly nap hala-meg, 's mint múla-ki. Arankának sok érdemei lehetek, 's voltak is bizonyosan; de alig ha nem nyert volna neve, ha ezelőtt harmincz esztendővel idvezült volna. Sokba avatta magát, a' mire nem született, 's nem akara haladni. Az a' históriai Értekezése, melyet Sógorod Gróf Lázár Fő Strázsa Mester ada-ki 1811. és a' mellyben Hunyadi Jánosnak születése felől szól, olly zavarral 's olly rossz magyarságban van írva, hogy nem győzöm eléggé csudálni, mint mer az úgy író ítélni arról, mi van jól, mi van rosszul magyarul. Azonban az az Értekezés engem arra segélt, hogy a' mit ő akara megmutatni, én apodictice megmutathatám. Látni fogod azt a' Tudom. Gyűjt. egyik Füzetében, vagy az Erd. Muzeumében. — Szegény Aranka, neki még a' Kant Philosophiájával is vala baja, 's azt hitte, hogy azt az is tudja, a' ki nem érti. Illy tévedésben sokan vannak, 's e' miatt osztán Sípos Pál nekik vakságot prédikálgatott.

Egy olly Urnak a' ki Erdélyt látta, ismeri, mutattam Erdélyi Leveleimnek utolsó (az az 4dikszeri) kidolgozását, hogy megtévedéseimet mutatná-ki, 's pótolná-ki hézagjait, 's szeretném ha itéletét csak egy negyedrészen is megérdemelhetném. Midőn nála hagyám a' Kötetet, azt mondám neki, hogy én leginkább azt sajnálom, hogy a' Munkában mélység nincs, dass das Werk keine *Tiefe* hat, hogy csak el síklom a' dolgok' felső színeken, 's nem bocsátkozom a' mélyére. De, mondám, mint adjam még világosabban elő political, religiosa 's philosophica gondolkozásomat? — Harmad napja hogy nálam volt, 's azt mondá, hogy alig ismér Munkát, mellyben több

mélység van mint ezen Leveleimben, úgy hogy fél, hogy a' Cen-
sor azt sem fogja megszenvedni, 's értette, hogy én sokat csak
megillentek, megérintek, mint mikor a' fecske a' víz' szélét korholja;
soknak ez superficialisnak fog tetszeni, úgy mond; de annak, a' ki
olvasni tud, annak szédítő mélység. Te Uram, úgy monda, csak
egy szót ejtesz 's a' jó fő ki fogja találni, mit akarál. — Bár más
is így ítélhessen! Azonban két Crisise volt: 1.) hogy nagyon magasz-
talom a' kiket festek; 2.) hogy az Oláh nemzet felől igazságtalanul
ítélek. Olly dolgokat monda az Oláhokról, hogy lehetetlen az ő
érzéseire nem térnem, 's ez jele, hogy én makacs nem vagyok.
A' mi a' dicséretet illeti, az eránt nem lehetek az ő vélekedésén.
Barátom, a' Philosophus, a' Psychologus tudja, hogy gyengék a' leg-
nagyobb emberekben is vannak, 's van érdem a' nem nagyokban
is. Nem elég e azt tennünk, a' mit nem a' középszerű portretírózók,
hanem a' legelső rendű Mivészek tesznek, — kinézik midőn péld.
ok. az én képemet festenek, hogy melly rései vannak arczomnak
olyanok, a' mik a' képet elrúttanák, 's azokat elhagyják, a' jó részeket
pedig szebb színben adják. Van-Dyck, Rubens, Isabey, Füger így
festettek, így festenek, 's én is ezt teszem. De mind ők, mind én
úgy, hogy az Originálra még is rá lehessen ismerni. Nevettem egy
Dámátokat; ennek felolvasá Fekete Ferencz Úr hozzá-írt levelemet,
's ez a' Dáma neheztelve mondá Cserei Farkasnak (Döbrenteitől
tudom ezt, nem Farkastól), hogy én valakit magasztalok, 's nem fog-
hatta-meg, hogy magasztalhatom ezt én. Egy valaki olvasván nálam
a' mit erről a' Dámáról írtam, kért, hogy hagynám-el kimivelt
lelke' magasztalását, mert ugymond, teste még több kimí-
veltetést kapott és kapni mostanáig sem szün-
meg. - Így járunk a' magasztalásokkal. — Téged arra kérlek,
hogy igen szabadon ird-meg, mit ítélsz Tihórol szóló levelém felől.
Nem bánom én azt, ha azt fogják rólam mondani, hogy az olly
lelkeket, mint Te, mint a' Grófnéd, mint a' lyányod, mint Cserei
Farkas Vásárhelyti, 's Mihály és Elek, 's Farkas Krasznán, a' meleg-
ség legfőbb gradusával szeretem. Az ollyakat úgy kell.

Bár Te, édes barátom, időt nyerhetnél arra, hogy engem a'
székelyek' dolgaival megismerkedtethetnél. Millyenek azoknak a'
Gyűléscik? Én őket ollyaknak képzelem mint a' Jászokat, Kúnokat,
és Hajdú Városbelieket Debreczen körül. Vannak közöttük Armális
és Donatarius Nemesek, de ők mind Nemesek magok között, 's
magok között a' ezímeres nemes nem több, mint a' kinek nincs

czimere. Olly formán repraesentálgatnak e ők mint a' Vármegyék, vagy ollyformán *nem*, mint a' szászok, kiknél hallatlan a' *veto*, a' kik mindenre ezt mondják: *úgy van és úgy legyen?* — Tisztjeiket Restauratiókon választják e? Eggy szóval a' Vármegyei Administratiótól miben különböz az övök? Kérlek, édes barátom, tedd ezt, 's annál inkább tedd, mert ezt senki sem teheti inkább mint Te.

Dániel István, a' Kalvinistává lett Gróf Mikes Anna férje, Excell. volt. De melly hivatalt visele? 'S ő vala e az, a' ki Belizárt fordította? — Melly nap hala meg Kalvinnak ez a' hív Asszonytanítványa?

Vette e Sógorom a' 12 aranyat, nem tudom. Régen nem láttam.

Kérlek, tudósíts az itt tett kérdések eránt, 's ird-meg, mint fogada Urunk? tette e a' mit óhajtok?

Hidd, hogy Téged senki sem csudál, senki sem szeret inkább mint

örök tisztelőd
Kazinczy npr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3486.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Septbr. 5d. 1817.

Kedves barátom,

Erdélyi Leveleimnek negyedszeri kidolgozását általadtam egy lelkes, és igen sokat szerzett tudományú, szép izlésű embernek, 's kértem tudassa velem, melly behatást teve reá a' Munka azalatt midőn azt olvasandja. Elmondám neki, hogy e' Leveleket Erdélybe postán már megküldöttem, 's ott holmit megigazítottak, 's kivált arra kértek, hogy ne vesztegessen magasztalásaimat mindenre. — Elmondám azt is, hogy midőn néha e' munkámat ismét kezembe veszem, azon szomorodom-el, hogy benne nincsen semmi mélység ('Tiefe), hogy csak a' felszínen reppenek-el, holott fő czélja az volt volna dolgozásomnak, hogy philosophica, religiosa 's politica gondolkozásimat itt feldolgozzam. Nála hagyván ezen Úrnál a' Munkát, arra kértem hogy a' bekövetkező Vasárnapig fussa végig, mert akkor érette küldök.

Az elmúlt kedden maga hozá-el hozzám a' MSt olly magasztalásokkal, örvendezésekkel, mint én fognám Göthének visszaadni

egy új Iphigeniáját. Tetszett neki hogy a' Munkán könnyűség ömlött-el 's így a' tónus változik; de kivált az tetszett, hogy a' mélység eránt tett megjegyzésem 's panaszom épen nem igaz; sőt ő a' Munkában igen is sok mélységet talála, de a' mellyet némelly Olvasó meg sem sejt, holott némelly szédülő fővel fog majd megtekinteni, mert a' mélység csak egy két szóval van előadva. Semmi sem tetszett pedig annyira, mint az Andrásfalva és Dédács Asszonyával 's gyermekeivel létel' festése, 's azt mondá, hogy a' ki ezeket olvasni fogja majd, azt fogja kiáltani: Kazinczyt nem ismerem, nem láttam: de ezek a' Levelek azt mondják csalhatatlanúl, hogy az ő karakterében nem lehet hamisság. Oh melly igen szeretném, úgy mond, látni azt a' szép háznépet! mennyire azt a' Fannyt, a' ki így tudja megmarasztani a' legmakacsabb vendéget!

Hogy a' Fekete Ferencz Úrhoz irt levelemre, Cserei Farkasunkkal szólván, Erdélynek egy nevezetes Asszonya azt a' jegyzést tevé, hogy ő csudálkozik rajtam hogy egy valakit magasztalhatok, azt becsületemre mondom neked, kedves barátom, ennek az Úrnak el nem beszélém; nem akarok vissza élni barátimnak erántam mutatott bizodalmokkal, 's a' mindennek tovább adása épen olly vétek előtem, mint a' határt nem ismerő elzárttság. De ne vess! Ez az Úr felkeresé a' MSban azt a' levelet, a' mellyben ezen Asszonyság felől az mondatik, hogy az *Erdélynek egyik legmíveltebb lelkü leánya*, 's azt kérdé tőlem, hogy azt, a' kinek *teste* még inkább ki van *mívelve* mint a' lelke, miként magasztalhatom *én?* — Megköszöném a' Complimentet, 's nem mondám-ki, de gondolám, hogy ez és az én Döbrenteim azon *egy* glosszát tesznek ellenem. Azt kérdém, ha *való* e, a' mit mondok, vagy *nem való?* felelt, *való, igen is;* az az Asszony mívelt lelkü. — Miért ne mondjam hát a' mi való? — Csak ne mondjam: sok *gyalázatos dolgot* teve. Megadám neki magamat, 's neki és neked azt mondom, a' mit a' Magy. példabeszéd tart: Ha magadat betegnek nem érzed is, ha mindenek azt mondják hogy beteg vagy, feküdj ágyba 's szedj orvosságokat. — Elmenvén tőlem ez az Úr, elővevém az Erd. Levelekét, 's a' helyet így igazítottam-meg: *A' nagy birtoka, nagy fénye, 's lelke kimíveltetése által is nevezetes Grófné.* — De sokat törődvén azután is mint tehetném a' dolgot egészen jóvá, ezt is kitörlém, 's ezt irám helyébe: *A' hely Asszonyát nem láttam; más jószágában műlatott.* 'S így fogok tenni más helyeken is. — Igazágtok van, ez a' mérték nélkül adott magasztalás kárt teszen azoknak a' kik azt mérték nélkül is érdemlik;

csak azt ne akard, hogy azt ne magasztaljam a' kit Wesselényi miatt kell magasztalnom, a' kit háládatosságból is kell magasztalnom, és a' ki felől Kis József és Kenderesi úgy szólának hogy ötet szabad is magasztalnom. Különös az, hogy a' legnagyobb embernek is van gyengéje, a' legcsekélyebbnek is érdeme.

Ez az Úr az Oláh nemzetről is más ideára vonzott. Jobb emberhez nem illik ez az én előbbi gondolkozásom. Minden Corporatióban vannak jók és rosszak; azért minden Corporatiónak lehet és van physionomiája. Miért az az Oláh a' minek látjuk? Mélt. Bája Úr nekem gyönyörű tettet beszéle egy Oláh felől a' midőn kilobbana a' Hóra háborúja. —

Édes barátom, te most Kolozsvártt mulatsz. Nagyon kérek, szerezz ott egy *Leberecht Erdélyi Geographiáját*, 's küldd-ki Váradra (à *Monsieur Denis de Kazinczy, Conseiller de sa Majesté, à Grand Wardein*). Én a' könyvet ismét visszaküldöm. Az sok segédemre lesz Erd. Leveleim elvégezésekben, sok elevenséget fog adni az előadásnak. Semmi más könyvben nem lelem-fel a' mit abban, hogy ez 's ez hely miről nevezetes. Kénytelen vagyok a' többek között a' Huszti Ó és Új Daciája ellen panaszolkodni, mellynél sületlenebb, ízetlenebb Munkát alig képzelhetek. Ird-meg az öcsémnek, Dienesnek, hogy az első alkalm[atosság]gal küldje *nekem*.

Nem csuda az, édes barátom, ha egyikünk a' másika kívánságait néha nem teljesíti. Igy én ki vagyok mentve magam előtt, hogy a' Catilinariákat még sem vevéd. Azokat én a' Lolottnak szóló két portréval bizonyosan beküldém Kassára, 's Isten tudja hova jutottak. Ki vagyok mentve magam előtt azért is hogy a' Zsombori észrevételeire még nem tevék észrevételeket. Azt várom hogy a' Beregszászi és Sípos József Ó és Új Magyarjának Recenziója jelenjen meg a' Tud. Gyűjt-ben. Talán a' Septberi füzetben meg fog jelenni. — De ha szabad volna, kérnélek, tudósíts

1. hanyadik ház az a' Középucczán, a' hol laktatok 1816., elsőnek számlálván a' szegletházat.

2. A' Kolozsvári Ref. Colleg-ban hány Prof. van, hány Togátus, hány Publicus, 's az egész iskola hány lélekből áll? 's a' Prof. fizetése mennyi?

3. Ugyan ezt az Unitar. Collég. felől.

4. Te nekem elbeszéléd, sőt lefestéd a' Dietai Üléseket. De mások azt mondják, hogy a' Dietai Rendek Erdélyben is 2 palotában gyűlnek össze mint nálunk, 's csak akkor vannak együtt

mikor mixta sessióvá vál a' tanácskozás. Kérlek erre felelj nagy pontossággal, hogy hazugsággal ne vádoltassam.

5. Székely Sándor Unit. Deák volt e nálad hosszú mentében, mikor én nálad valék? Én nem tudom hogy ötet láttam.

6. Megolvasám a' mit Haller László felől írál a' Muzéumban. Az nem czáfolja meg állításomat, hogy Telemach azon falak közt fordítatott.

7. Oberster Szent Keresztinek mi a' keresztneve, és hol lakik Szent Benedek mellett?

8. Báró Jósika Jánosnak atyját 's anyját kinek hívták keresztnevekről, 's anyja mellyik Telekinek a' leánya volt?

9. A' mint az ember a' Vajda Hunyadi várkapun bemegy, jobb kézre egy nagy márvány tábla egy czimert mutat annak a' ki az udvaron megáll. Nem a' Hunyadiak czimere e ez? NB. Ladislaus Posthumus a' Vajdának hollós czimerét így bővítette meg.

Kérlek, édes barátom, tudd-meg ezt és tudósíts, hogy elmondhassam.

Ha tetszik, vedd-fel Muzéumodba a' mi itt megyen. Elj szerencsésen. Öllelek forró szeretettel.

Felül a' koronán és fejvason egy *szárny*. N° 1 és 4. a' *gyűrűt tartó holló*. N° 2 és 3. *egygy oroszlán, melly koronát nyújt által.*

Aug. 31-dikén Ujhelyben a' Reform. toronyra feltették az Ácsok a' gombot. Predikátorunk szép Predikáziót tartá, 's jelen lévén a' Fixumok és Gyűlés miatt a' Rendek Ujhelyben, sokan megjelentek még nem Reformátusok is. Ha Ujhelybe jössz, meglátod hol tartatik-fel barátodnak neve olly magasan el a' föld színétől, 's minthogy a' templom és torony pála [!] kővel van fedve, nem lehet attól tartani hogy elégjen. — Zseni dél után verte a' Claviert, még pedig competens Birák jelenlétében, 's csudáltatott. — Aug. 23-dikán jég verte-el a' Hegyaljának hosszú tractusát; csak kevés szőlőkertek menekedtek-meg tőle; némellyikét egészen megfosztá minden ter-

mésétől, meg még leveleitől is. 1811 óta nem volt szüretünk, 's most sem lesz.

Kérlek, vedd-fel Muzéumodba az Elisiók itt menő Apológiáját.¹ Lottihoz megyen levelem. Nézzesd a' postát Kolozsvártt, hová azt útasítom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3487.

Kazinezy — Nagy Gábornak.

Széphalom Septbr. 5d. 1817.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram,
nagy tekintetű barátom,

Postakönyvemben nem lelem feljegyezve mikor indult levelem az Úrhoz azon hírrel, hogy a' Napam, Gróf Rogendorff Aloysia, Aug. 8dikán megholt, 18 holnapi fekvő betegsége után. De tudom bizonyosan, hogy a' levél meg vala írva, 's azt képzelem, hogy nem írtam be könyvembe, 's a' postamester nem az én rovásomra, hanem az Úréra, eresztette útnak a' levelet. Ha ez így találna lenni, alázatosan engedelmet kérek botlásoméért. Dellvaux [!] Sógorunknak megírtam azt a' történetet, 's úgy hiszem, ő nem sokára itt lesz. Én e' napokban akarok indulni Petneházára, onnan Semlyénbe, 's úgy osztán Debreczenbe, azért is, hogy a' Kázméri Leveleket, mellyekre itt az osztálykor szükség lesz, kézhez vehessem, 's felhozhassam. Itt megújítom azt a' kérést, hogy ha az Úr Debr.-ből kimenni kénytelenítetnék, azon leveleket lepecsételve méltóztassék Inspector Kis Imre Úrnál hagyni oly meghagyással, hogy tenné félre megérkezésemig, még pedig oly helyre, hol meg ne éghessenek, a' mitől Debr.-ben félni nagyon lehet.

Képzelem én, édes barátom, melly zavart szüle az Úrnál is a' Tekint. Asszony meghalálózása. Melly szerencsés az Úr, hogy a' lelkes Nelly, mind a' mellett hogy esztendeji nem sokak, segédjére lehet az Úrnak 's kis testvérének. Az a' gyermek nagyon lelkes gyermek. — De melly szomorú napokat hozza az Úrra a' történet' sora! Irtóztató dolog gyermekekkel maradnunk-el feleségeinktől! még irtóztatóbb gyermekek nélkül! Nem hiszem hogy én azt a' csapást elviselhetném.

¹ Nincs a levél mellett.

Aug. 23dikán egy rettenetes jég elveré a' Hegyalját, Szerencsen kezdvén Toronyáig; leginkább Tolcsvát pusztítá-el, hol a' tővekek nem csak szemeit, hanem leveleit is mind leverte, úgy hogy azok a' szőlők olyanok mint Martiusban. Velem kegyelmesen bánt.

Prof. Kövy Úrnak napa e' napokban temettetett, ipa December táján.

Szathmári Dániel egyvetértés és búcsú nélkül examen előtt elhagyá Patakot. Votumok szedettek Theol. Professorságra. Az examenkor hozzá akarának fogni a' vokok felbontásához, 's Puky István Úr megszólala, hogy Sz. D. kész vissza jőni. Így a' vokok fel nem bontattak, 's a' hypochondriás ember vissza jön. — Ezt a' Matador azon tisztes okból cselekvé, mert Szath. Mihály Prókátor Úr megbántathatott volna, ha így nem bántak volna. De a' Publicumnak nincsenek *perei*, mellyeket Sz. Mih. Úrtól féltetni kellett volna. Az Isten dolga 's a' Matadóroké egy y.

Aug. 31dikén az Ujh. Reform. Templom tornyának gombja feltéteztett, 's abban áll az én nevem is, mint az Eccl. Fő Curátoráé. Soha sem hittem hogy nevem olly magasan lebegjen valaha a' föld felett. Predikátorunk Major József Úr gyönyörű Pred[ikaczió]t tarta a' Vármegye színe előtt ezen alkalommal, 's nem fanaticust. — Délután leányom producálá magát a' fortepiánón. Ez a' gyermek sok ajándékot kapa, 's semmiben sem ment többre mint ebben. Januar. 8dikán kezdte, 's Gróf Mailáth János, a' Minister fija, nálam volt Aug. 16d. és 17d., 's mint nagy mester a' fortepiánón, azt mondá, hogyha 2 esztendeig így folytatja, minden nagyítás nélkül virtuóz lesz. Ezt ítélék Szilváson is Gróf Vondernoth[né]nál a' két leánya, Fő Ispán Okolicsányiné, és a' Musicus, ki a' 2 kisaszszonyt tanítja. Egy excellens tanítóm van, ki minden egyéb tekintben is excellens. Születésére nézve Drezdai fi.

Lónyai Octoberben lép székébe és restaurál. — Generalis B. Splényi Gábor Kállay Miklóst óhajtja Administratorának. Alig ha Beck Pál Úr nem lesz az.

A' Procuratoriát viszem, 's a' tett lépéseket a' leg forróbb köszönettel köszönöm. Tartson-meg az Úr becses barátságába, mellybe ajánlva a' legszívesebb tisztelettel maradok

alázatos szolgája
Kazinczy Fer. mpr.

Földvári Úr Debr.-ben azt beszélé a' Petrahai Papnak, hogy ők kivették az Urak jármát, 's magok akarnak Urak lenni. «N e k ü n k V a y U r a m n e m p a r a n c s o l.» Dobrosit elűztük, 's simplificalni fogjuk a' tanítást, mint régen volt nálunk. Csak nyúzzátok tehát a' Theologiát 's elimináljátok azt a' mit e' világon kell tudni.

Legyen gondos az Ur, ha a' Tudom. Gyűjt. 9dik füzetében ki lesz e nyomtatva a' Beregszászi Dissertatiójának 's Sipos József Szentesi Pap és Prof. Ó és Uj Magyarjának Recenziója. Erdélyi Leveleimen még mindég van dolgozni valóm; tudósításokat várok Erdélyből.

A' Galiciái Gubernátor és Praesidialis Cancellaria Urunkat Kolozsvárra kísérték, talán mivel el nem végezhetette ott a' Cs[ászar] a' dolgot. Sok panasz ment be a' Lengyel vért szívó Németek és Zsidók ellen.¹

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3488.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

A. Olysóruól, Sept. 7ikén 1817.

Kedves Barátom!

Azon versek, a' melylyeket a' Feleségemhez írott levélből előhordasz, nagyon sajnáltatják mind vele, mind velem leveled eltévedését. Nem hiszem neked, hogy fesszesek lettek volna verseid.

Az én Bártfai Leveleim is ki fognak jönni e' czím alatt: «*Bártfai Levelek*» — írta — jó barátjához Erdélybe — G. D. J. — 1817. Tizenkettő lessz. Versek is lesznek közzéjük hintve, a' többi köz'lt egy ódám a' Bártfai fő kúthoz, Horász' mértékén, a' szerint a' mint a' *Fons Blandusiae* etc. van írva. Még ebben a' hónapban küldöm el Döbrenteinek, most tisztáztatom.

Marczellusz, közbelső fijam, nagy és hosszasabb hideglelésben fekszik, de már jobban van valamivel, azonba' nem gyógyúlt ki még egészen. Egész életem' rendjét bojgatja betegsége. Hólnap betegem Kassára visszük. Megírom neked, hogy mikor megyek Szent-Mihályra, mert gazdasági foglalatosságok ismét vissza fognak ide hozni 17ikére. Egyébaránt a' kis Fiú egészségétül függ utazásom' rendi.

Imé a' Katilináriáid. Felséges Fordítás! várva várom az Erdélyi leveleket.

¹ Nagy G. jegyzése: Jött Szept. 10n. 817. Kazinczy.

Bizonyosan ekziliom Lintz a' Párisból kihajtottaknak.

Kultsárrul szintúgy ítélsz mint én. Ha erre a' három emberre, Kultsárra, Schediuszra és Mártonra bíznák a' Magyar literatúrát, bizonyosan tsupa lágymeleg vápává válna.

*Egy két szó*mat elvetette mind a' Pesti, mind a' Budai, mind a' Bécsi tenzúra, az a' jele, hogy sok jót és igazat férjfiasan mondtam. Én nem tudok tetszeni a' herélt elméjűeknek. Megírtam, jeleljék ki a' helyeket, a' melylyeket simítatni vagy lágyítatni akarának, vagy adják elő, hogy és milylyen változásokat kívánnának? Jobban tetszett a' munkát in massa kárhozthatni. Úgy tettek hát velem mint a' mi papjaink a' Kálvinistákkal: Hitőknek minden ágazatjait kárhozthatják, és még is a' pokolba küldik. Meum Régnum non est de hac vita.

Én napról napra jobban bele hevesedem a' Görög nyelvbe. Be kár, hogy oly későn kaptam belé, de bezzeg, fiaim már 16. esztendőskorokba fogják olvasni Homéert; tsudálnád, hogy mennyit tudnak már.

Az Isteni gondviselés mérsékelje sorsodat.

Post cineres gloria sera venit.

Sed tamen venit, et aucta usque venit.

Maradok a' legérzékenyebb szívvel

hív szolgád és barátod
Pipsz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3489.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Tisztelt férjfiú s barátom!

Én a' Kölcsey goromba recenzióját csak most kaptam Somics Miklós Úrtól, mert ámbár már kétszer előre fizettem a' Tud. Gyűjteményért, mind eddig kezemre nem került. Ez a' recensio annyira által hágtá mind a' maga határait, annyira meg vet minden illendőséget és emberséget, annyira elárulja tisztátalan kutfejét, hogy az okosok előtt maga magát meg czáfolja; de mivel igen tudós mínával van mondva, s mivel tapasztaltam, mennyit vesztettél Te a' Mondolat által, szükségesnek tartom hogy magamat oltalmazzam,

's szükségesnek tartom literaturánk javára nézve is, hogy ezen garázda Sophistát szelidebbé, emberségesebbé tenni meg próbáljam. Mert az illy gorombaság végtelen károkat fog okozni: el idegeníti az írástól a' leg szebb lelkeket, azokat a' lelkeket, kiknek a' dicsőség semmi, a' gyalázat pedig minden, el idegeníti a' Fő rendet, melly sokat tett és tehet, 's meg alacsonítja a' literátorokat, 's az által azon kis tekintetet, mellyet a' Magyar literatura nyerni kezdett, el rontja. Kettős kötelességem tehát szólni. De mivel némelly tudós bolondságait nem értem, ne legyen terhedre barátodat ezekben megvilágosítani: Jól vagynak e Homer és Göthe, Schiller és Euripides öszve hasonlítva, 's mi az a' nagy titok, az a' görög szó, 's mi az a' spongyába szorult Ajax? Azt látom, hogy Schillert nem isméri 's rosszul characterizálja, mert Schillernek nem a kebele zajog, hanem a' feje. Add tudtomra azt is, kicsoda, micsoda s hol van mast Kölcsey. Kist igen atyai módon oktatja, inti, de bezzeg engem cum gentibus meg támad. Én ennek a pimasznak kamuti szeméből már akkor semmi jót nem néztem, mikor nékem a' Pesti kávéházba egy öl nyekegő verseket hozott. A' rossz ember minthogy építeni nem tud, rontani akar.

Élj szerencsésen nagy érdemű Férjfiú! 's tisztelj meg minél elébb leveleddel.

Mikla, 8va Sept. 1817.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

3490.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Török-Bálint am 9./9. XVII.

Euer Hochwohlgeboren!

Die freundliche gefälligkeit mit der Sie mich aufgenommen, die Zuneigung so Sie mir schon früher gezeigt veranlassen mich E. H. mit einer doppelten bitte zu belästigen: die eine ist; geben sie mir auskunft, wo ich einen vollständigen unterricht über die ungrische Prosodie haben kann? sollte kein solches buch existieren, so bitte ich sie mir die grundzüge ungrisches sylbenmasses mitzutheilen, damit ich nicht im finstern irre. Die zweite bitte ist: können E. Hw. mit Siebenbürgen in vielfacher berührung, mir nicht die berühmte [!] Rákóczi Nóta auf Noten gesezt verschaffen? es

wäre ewig schade, wenn sich dieses ächt nazionale musikstück mit der Zeit ganz verlöre, es muss vom verklingen und untergehen gerettet werden.

Empfehlen Sie mich Ihrer hochgeehrten Frau gemahlin, und glauben Sie an die unbegrenzte Hochachtung mit der ich bin
 Eurer Hochwohlgeboren ergebenster Diener
Johann G. Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3491.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 10. Septbr. 1817.

Theurester geliebtester Freund,

Ich erhielt gestern Ihr freundschaftliches Schreiben vom 28. Aug. und in wenigen Stunden darauf brachte man mir aus Kaschau den Pack, in welchem mir Trattner 35 exempl. des 1. Th. Ihrer Monum. Hung. auf Druckpapier, u. 2 Velin. schickt. Hastig griff ich nach meiner Vorrede, um zu sehn, ob sie unverändert abgedruckt sey, und fand sie nach meinem Wunsch.

Mit der freundschaftlichsten Theilnahme las ich Ihre Klage wider meinen Freund Horvát. Ich nenne ihn noch immer *meinen* Freund, weil ich der *seinige* bin. — Was werden Sie nun thun? Ich dächte, Sie antworten ihm, aber in der grössten Ruhe, und so, dass der Leser sehe, der Streit gelte bey Ihnen nicht um die Krone des Kampfes, sondern um Wahrheit. Ich würde dem Publicum sagen, dass nachdem Horvát auf Ihre Äusserungen *zweymal* geantwortet hat, so wäre der Streit so verwickelt, dass wenige Leser im Stande sind, über ihn zu entscheiden; Sie sehen sich also genöthigt, das Vorhergegangene zu recapituliren. Und bey dieser recapitulation könnten Sie die Irrthümer, die Horvát vielleicht verbreitet hat, in aller Ruhe und fern von aller Empfindlichkeit aufhellen; wo Sie vielleicht geirrt haben können, mit edler Freymüthigkeit bekennen, dass Sie gefehlt haben. — Leise Berührungen, z. B. dass H. die Verwechslung seiner Doctor Würde in der Philos. mit der der Rechten, das wegen der Mameluga, und dass wider Ihren Willen Kaiser Justinian zum Doctor geworden ist etc. etc. wird Ihnen jeder Leser gerne vergeben.

Beregszászis Dissert. und Sipos Ó és Új Magy. werden doch wohl in dem Septbrheft des Tudom. Gyűjt. recensirt erscheinen. Ich behielt keine *ausführliche* Copie von dieser Recension. Erscheint sie, so will ich sie für deutsche Leser arbeiten, und es soll mir sehr lieb seyn, wenn sie durch Ihre Freundschaft im Druck erscheinen wird.

Dass Sie uns von der Ankunft Ihrer Frau Mutter und von ihren Eigenheiten prävenieren, zeigt von Ihrer sehr edlen Seele. Alles das aber war gewiss nicht nöthig. Ich und meine Frau würden sie als die Mutter meines Freundes, angenommen haben, und über Divergenzen uns nicht stossen. Ihren Emil zu sehn, freue ich mich im Voraus.

Danken Sie Gott, theurer Freund, dass Ihre pasquillanten bestraft sind. Bösewichter und Narren sind in Gottes Welt überall verbreitet: aber darum soll uns die Welt keine Hölle scheinen. Ich wünschte Ihnen manchesmahl mehr phlegma, wiewohl ich Sie wegen Ihrem Phlogiston sehr liebe. Wie glücklich sind Sie durch den Schutz, durch die Achtung Ihres würdigen Prälaten, der schon als Mensch und Gelehrter so ehrwürdig ist. — In meinen Briefen aus Siebenbürgen erzählte ich, Bischof Mártonffy (auch Excellenz) sey mit Dr. Gyarmathi als Freund umgegangen, und als er das Collegium zu Enyed besucht hat, und durch den Hof ging, um in die Bibliothek zu kommen, so habe er einem der ihn führenden reform. Professoren in die Arme sich angehängt. De Mártonffi Püspök is volt, Tudós is, sagte ich zum Schlusse der Periode, und ich glaube, dies ist laut und verständlich genug gesprochen. Ich weiss nicht, wie liberal mein Censor verfahren wird: aber wenn er mir nicht vieles streicht, so soll das Werk viel Saamen des Guten austreuen. Leben Sie wohl, theurer Freund!

Diesesmal kam Ihr Brief nicht aufgebrochen.

Den 17. Octob. 1817. — Bald darauf als ich diesen Brief geschrieben habe, kam die Nachricht, dass mein Schwager Joseph Krainik, Assessor in dem Abaujv. Com. zu Göncz Ruszka, sterblich krank sey. Er starb den 25. Septbr und hinterliess meine Schwester mit einer Anzahl von *zehn* Kindern, die aber alle noch immer reich sein werden.

So blieb der Brief, den ich heute wieder fand, in meinem Händen. — Die Recension von Beregsz. u. Sipos's Werk ist auch

in dem 7bralleheft des Tudom. Gyűjt. nicht erschienen; ja Prof. Fejér bittet mich zu erlauben, dass er aus dieser alles das amputiren dürfe, was Sipos betrifft, weil sein Ó és Új Magyar schon recensirt sind. Ich schrieb ihm wieder, dass ich die eingesandte Recension, entweder wie sie ist, oder gar nicht abgedruckt sehen will. Wegen Wallaszkis Recension sind die Herren in Pesth sehr wild. Nur geschmeichelt, sobald etwas ein Ungar gearbeitet hat; so kommt man weiter. — Ihre Frau Mutter war noch nicht hier; Malie ist gewachsen, und schon vieles, vieles geschickter; aber den Trieb zum Haschen, und ihre Raschigkeit [!] hat sie noch nicht abgelegt, wiewohl ihre Eigenheiten durch uns und die übrigen Kinder gewiss nicht gereizt werden. Seitdem sie hier ist, ward sie nur ein einzigesmal mit Schlägen gezüchtigt, und das mit der Fläche meiner Hand; ich hörte ein Schreyen, ging heraus, untersuchte alles, sie hatte meinen 4jährigen Sohn geschlagen ohne durch diesen beleidigt zu seyn. Da ich auch meine eigenen Kinder in ähnlichen Fällen schlage, so schenkte ich dieses auch ihr nicht, und erlaubte mir nicht gegen sie härter als gegen die meinigen zu seyn. Sie ist oft wild, und dieses rasche Wesen, so wie Habsucht und was mit dieser verschwistert ist, liegt in ihrem Geblüt. Sonst macht sie Progressen, und spricht gut ungrisch, nur noch nicht ohne einem fremden Accent. Auch das slavische hat sie halb erlernt, meine Söhne sprechen es schon besser als ich, weil sie einen slavischen Jungen zum Gespielen gehabt haben. Ihr Vetter, Herr Kaufmann Rumi hat seine Geliebte geheurathet, höre ich, und das zum Ärger seiner Verwandten und der luthr. Kirche; ich kenne sie nicht. Gewagt ist eine unanständige Heurath immer. — In der allgemein. Zeitung soll ein Ausfall über die Wildheit der Restaurationen in Ung. gemacht worden seyn. Der Vater meiner Schwägerin, B. Wécsey Miklós, hat in Szathmár u. jetzt Lónyai Gábor in Ungvar ohne tumult restaurirt. Dies geschieht immer, wenn der Obergespan *nur* candidirt, und nicht *auch* eligirt. Ich bin ersucht, das was in der allg. Zeitung steht zu refutiren; ich will es. Kassai József, Pleban von Szerencs im Zempl. Com. hat seine ungr. Grammatik in Patak eben jetzt herausgegeben, (S. 468 in 8.) wirklich viel Gutes neben viel nicht gutem. Er hat daran u. an seinem kritischen Lexicon seit 40 Jahren gearbeitet. Hermann de Metris sagt: insigni documento quantum Grammatici et auribus et scientia poterant, und ich sage dieses über diese Grammatik. Ohne Schönschreiber zu

seyen, sollte man nicht Grammatiker werden. — Verseghy hat jetzt auch eine herausgegeben, u. das auf Befehl der Statthalterey. Diese soll Révais Grammatik verdrängen. Etwas Tolleres ist noch nicht gedacht worden. — Diese will ich recensiren sowie auch Kassais. — Im 28. Blatt der Haszn. Múlats. perorirt Kultsár für das unrichtige *fiait*, und nie hat ein Mensch, der sich in die Grammatik hinein mengte, seine Unwissenheit mehr bewiesen. Sagt man denn *kocsia*, *semmie*, *elee*, *épée*, *Pálffia*, *Dezsóffie*, oder vielmehr alles dieses mit *j*? Es ist ein ewiges Gesetz, dass Wörter, die in einem Vocal ausgehn, das *e* oder *a*, welches aus dem Pronomen *ő* entstand, mit dem *j* an sich schliessen. *Kocsija*, *épéje*, *eleje*, *mezője*. **Nur** in *adnia*, *vennie* ist das *ő* ohne *j* angezogen; dies ist also *exceptio* und nicht *regula*. Aus *fiúja* bleibt das *u* so aus als *atyája*, *anyája*, *bátyája*, *nénéje* (*radix néne*, *bátya* etc.) das *a* und *e*. So auch in *hiú*, *hiúja*, *hija*, und so *hijába* (nicht *hiába* oder wie *Zrinyi*, *heába*). Falsch ist es, dass das *j* der 3ten Person (*hiúja* und durch *crasis* *hija*) der ersten u. 2ten Person nicht auch angeschlossen wird. Man sehe *al* und *fő*, welches *aljam*, *aljad* und *fejem* (statt *főjem*) gibt, ja weiter *fej* und *alj* in *statu non constructo*; daher *fejes*, *fejeskedem*, *aljas*, *aljasodott*, *hón-alj* kommt. Wenn sich Kultsár doch in Dinge nicht mischte, die nicht sein Fach sind!

Prof. Szathmári Paksi Dániel ist nach Patak zurück, und lehrt seine Theologie wieder.

Ich habe meine Abhandlung, in welcher ich beweise, dass Hunyadi der Gubern. u. Vajda, kein Sohn des Königs Sigmund war, an Prof. Fejér eingesandt, doch unter dem Bedingniss, dass zuerst meine Recension des Beregsz. u. Siposschen Werks abgedruckt werde. Da dieses Aufsehen erregen *muss*, so hoffe ich so zum Ziele zu kommen. Leben Sie wohl, geliebter Mann.

Kivül:

An des Herrn Drs Karl Georg Romy Directors des Lyceums zu
Karlowitz Hochwohlgeboren.

Pesth,

Karlowitz.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

¹ Ez a címzés a szöveg közé van írva, a melylyel a levélnek első szept. 10-óról kelt részét okt. 17-én megtoldotta; tehát ez az első levélnek (mely a papíros utolsó lapját szabadon hagyta) címzése. A teljes levélnek új (elveszett) borítékot kellett adnia.

3492.

Cserey Farkas -- Kazinczynak.

Krasznán 15dik Septemb. 817.

Kedves Barátom!

Bementem volt Kolosvárra, hogy ottan Királjunkot és királynénkot tisztelhessem -- haza érkezésemmel szerencsétlenül Augustus 24kén költ igen becses Leveledet tisztelni.

Napod eő Nagysága halálát érzékenyül értettem. . . Örömmel azomba Gr. Mailáth Nepomukkal olj ismerésedet, meljnek ön magad örvendesz öröm és táplálás az a Hazafi léleknek, mikor nagyaink ifjai közt oljak találkoznak, kik egy Kazinczy ismerésigire voltakép érdemesek.

Kolosvárt gyakran valék Döbrenteyvol -- és képzelheted, hogy a' miket Néked Erdéji Leveleidre nézve irt, azokat nekem is említette légyen. Meg engedj, hogy Hozzád nyiltan szóllok -- én is Döbrenteynk vélekedésibe sokakba meg eggyezem, mind ketten pedig egyedül, és csupán Irántad viseltető szeretetünk, és tiszteletünkül ösztönöztetve. Hogy a mi rosszat nállunk láttál, el halgatod -- a jót ellenbe emlited, azért háladatossággal tartozunk Néked. Hogy Gr. Bethlen Imréről dicséretesen irsz, aszt tökéletesen jól cselekszed -- ő egy szeretetre, tisztelet[re] érdemes fia Hazámnak, kibe mint mindnyájunkba vannak ugyan gyengeségek, de szép része feljül mulja azokat, és így meg különböztetésre bizonyossan méltó. Csak most nagyon -- igen nagyon szépet és jót tón ő -- Kolosvárt jelen létibe a Felsőnek addig futot, fárado, míg nehány ezer forintnyi collectát szerkesztete egybe - ebbül a N. Enyedi collegiumba csináltatik egy fundatio, meljen neveltetni fognak a Székely granitzerekbül ott tanuló szegény ifiak -- ezen fundatio az uralkodó nevet kapja, és a mikor N. Enyedre érkezik a fejedelem, akorrá volt destinálva ezen fundationak fel álitása és be nyuitása. A ki iljeket cselekszik, abba Lelki erő van, és köz figyelemre érdemes. Bethlen Imréről tehát jól, dicséretesen szöllani kötelesség. Én a Császárnál többször voltam mostan audientian -- és szerencsés lévén ő felségétül közelebrül ismertetni, mindenkor úgy szöllottam előtte Bethlen Imréről, a mint mind ő, mind fejedelmeknek hozzám leereszkedő kegyelme, mind Hazám java és szeretete kívánta töllem.

Hogy Gr. Rhédey Lászlónak vágást adsz, heljesen cselekszed — ellenbe egy Wesselényi Farkast meg dicsérni — Barátom, ez lehetlenség, eszt heljbe nem hagyom. Nékem Wesselényi Farkasra ranchorom nincsen — de Barátom egész Erdély tudja, sőt teli torokkal kiáltja, melj rút, ocsmány, fertelmes dolgok történnek az eő Házánál — bordéljhoz inkább, mint becsületes uri házhoz hasonló az — szégyelve irom esztet — de Barátomhoz szólván, ki kell mondanom, nehogy dicsérete által magad szenvedj itéletet. A melj magát meg nem becsüllő asszonyrul emlékezel, ohaitottam volna, hogy ennek soha eszibe ne jutot volna Néked irni, és így néked se adódott volna ok és alkalmatosság nékie válaszolni. Szivembül ohaitanám Vélled lenni, és Veled eggyütt, minek előtte közre bocsátanád, olvasni Erdélji Leveleidet; ha lehecséges, Ted meg eszt kedves Barátom. Bolbolod frisen vagyon.

Döbrentey Kulcsárnak és a Magyar Kurirnak meg küldötte le irását eő Felsőgek Kolosvárra érkezéseknék és ott mulatásoknak. A Császár külön és a Császárné megint külön fogadák rendibe a katonai és Provincialis Status tagjait — mind ketten Nemzeti Magyar öltözetbe — a Császár Huszár Regimenttye Uniformájába, a Császárné leg tökéletesebb Magyar ornatusba, igen gazdagon schmuckolva. Későbbre be mutatt[att]ak a Dámák is eő Felsőgeknek — ekkor az özvegy Bruckenthal Mihályné, a Comesné, ki is születet Gr. Teleki leány, a meg holt Teleki Lajos Statuum Praesesnek [leánya] — egy nyegédes, képzelt eszével nem biró asszonyság — ugyan pórul, de jól jára. Ez két leányát is be mutatván a Császárnénak, teczeni akart és a Császárnénak azon kérdésre, ha leányai töb nyelveket is beszélnek — elő számlálá, hogy a Németet leg jobban — denn es were schande die Sprache des Regenten nicht am besten zu wissen. Aszt mondá erre az igazán szép és nagy lelkű Császárné: Es ist schön mehrere Sprache zu wissen, aber schande die eigene Muttersprache nicht for allen am besten zu kennen. Arany betűkre érdeemes mondás ez — egy általjába különössen derék, szeretetre méltó és igaz tiszteletet érdemlő, nagy culturájú, kegyes, nyájios fejedelem asszony ez — volt szerencsém Camerariusi szolgálatot nálla tenni, és az nap az a szerencsém is volt, hogy eő Felsőgekkel egy asztalnál ebédeltem, szembe ültem a Császárral — mellettem jobbrul ült Báró Stift leib medicus, kivel közelebrül meg ismerkedtem. Ebéd után

harmadik házba menénk mindnyáijan és mintegy 3fertálj óráig mulatánk — ekkor mind a Császár, mind a Császárné mindnyájjunkkal különösen beszéle a leg nagyobb le ereszkedéssel. Asztalnál ülén[e]k ezek: hosszára teritet asztal közepén jobbrul a Császárné, balrul a Császár — a többiek ezek valának: Gróf Lasanszkyne, Udvari fő Mesterné, — Udvari Dama Gr. Hohenezné [!] — fő Camerarius Gr. Wrba — Udvari fő Mester Gr. Vurmbrand — Saxoniai Követ Gr. Bombelles, Status tanácsos Báro Stift Udvari orvos, Status tanácsos Bedekovics — Gallicziai Gubernator Báro Hauer — a Császár adjutantja Feldmarschal Lieutenant Kutschera — Gallicziai Gubern. Consil. és Cameralis administrator Sacher, kit most Leopold keresztvével ékesite. Erdéljiek: Gr. Kemény Sámuel és Teleki Mihály eő Exc-jok, Gr. Bánff József, ez a Császárnál, és én a Császárnénál Camerariusi szolgálatot tévök. Eő Felsőgek asztalához nem hivattak mások, csak a jelen lévő intimus Status Consiliariusok és a szolgálatot tévő Camerariusok. Fényes és igazán fejedelmi asztalt tartanak eő Felsőgek, és a mi különös, olj genirozás nélkül beszéltünk és viseltük magunkat az asztalnál, mintha csak egy privatusnál lettünk volna, mert így szereti az igazán kedves és jó fejedelem — az ebédlő háznak mind két nyílásai nyitva állottak, és a külső palota dömvé [!] volt nézőkkel — he szép igaz és jó fejedelemnek lenni, ki soha se félhet semmitül, és kinek, mikor eszik is, százon kívánnják, hogy jól essék. Meg érkezések után való napot követve voltam első és igen hosszas audientian eő Császári Felsőgénél — le irhatatlan azon kegyesség, meljel fogadni méltóztatot. Mingyárt be köszönesemmel eszt mondá (de eszt csak füledbe sugom): Lieber Cserey, nehmen Sie [os] nicht übel, dass wie der Kiennayer Sie mit den übrigen offiziers vorstellte, ich Sie nicht erkante — es geschah aus politischer rücksicht, ich wollte nicht, dass die gegenwärtige Herrn wissen, dass wir mit einander bekant sind. Ugyan ezen audientian aszt ígéré nékem, hogy önmön maga Foralbergbül annyi Svábot fog küldeni, a mennyire szükségem vagyon, és jó, tehetős gazdákat, kiket önmön magáébul fog előre pénzel és gabonával segíteni. Én sokat beszéltem eő Felsőgével, sok kérdéseire feletem — mindenütt Hazám java vala szívémen, és erre törekedve intéztem beszédemet és feleleteimet. Elő hozá egykor, hogy az Urbariumot be akarja hozni Erdéljbe, mondom erre: Diess wird keinem redlich und menschlich gezei[chen]eten Grundherrn einfallen — ich gedachte schon längst dass wenn Ew. Majestät keine Urbarial regulirung einzuführen geruhen, ich

selber eine in meinem Guth [!] einführen. Nagyon meg volt elégedve és aszt mondá: Das ist braw [!], und das können Sie thun. Ezután 3ad nappal ebédelvén ottan, ebéd után discouráltam a Gallicziai Consil. Sacher Urral, kit eö Felsége igen nagyon szeret — hozzánk jöve a Császár és aszt mondja Sachernak: Dem Cserey habe ich Schwaben versprochen und ich werde auch mein worth halten — mingyárt erre: Er hat mich bedroht, dass wenn ich Ihnen kein Urbarium gebe, er Selber eins einführen wolle.

A mult augustus holnapokba két csudálatos, váratlan levelet kapék, meljegrül magad se álmodtál volna.¹ Mind kettőt szórul szóra egy formát Brüni Julianustul. Az első Aixbul a Provencebe volt datalva, és abba arra utasít, hogy válaszomat *Donadieu* nevezet alatt külgym oda — az utolsó levelét egészen le irom [a] tulsó lapra. Mind kettő más boriték alatt jött hozzám — az első egyenesen Bécsi kereskedőé — ez az utolsó Pesti Macher et Comp. és ezekhez, a mind [!] látom, küldetet Geymüller et Comp. Banquiertul. Barátom, meg vagyok szorulva — a miljen tökéletes, egyenes szível ohaitanám válaszolni nékie, söt segiteni is raita, annyira lehetetlennek látom mind kettőt, a leg nagyobb veszedelemre tészem ki egész existenciámot. Eö, tudod, hogy volt Brünbe, tudod, hogy hagyá el Monarchiánkot — és ezekhez képest tudod, melj csiklandozva kényes dolog véle leveledzni — kérlek, ad tanácsodat, mit tévő légyek, mit gondolsz, hogy cselekednem keljen, és illik, hogy ezen szegény ember bizodalma ne légyen egy fagyos, hideg szívü emberre vesztegetve. azomba az én lépésem se légyen oljan, melj engemet veszedelmeztesen.

Secunda.

Memineris, Vir mihi summopere colende, temporis illius, quo tua erga me beneficentia splendide eluxit; memineris me donorum tuorum continuationem recusasse, quod amicorum pio ac affluente patrocinio nunquam cessante — abuti tua largitate pertinuerim; memineris tunc me tibi promississe me religiose ad te prae omnibus esse confugiturum, simul ac ineluctabilis aerumna mea solito saevius

¹ Az eredetiben tollhiba: *volnál*.

me protriuerit. Eheu! venit illa dies et ecce adsum. Premit aetas, multa minitantur mala, nusquam contra egestatem refugium. Pro certo habeo Viri fortis, probi, ac magnanimi consilium et sententiam non posse longinquitate debilitari, turbari; ad Te ergo fidenti animo confugitus, rogo velis certiozem me reddere, cum haec pagina ad Te pervenerit. docere itidem, qua via litteras ad Te dare, sensusque meos ac juveninis petitionem ad oculos ponere, tutus queam. Non desunt Tibi manifesta signa, quibus evidenter perspiciam litteras ad Te venire. Vale.

Valete Dator et Sonora.

Per studiosos Tuae gentis in universitatibus Germaniae per Mercatores, peregrinatores, nummularios etc. litteras mihi transmittere placuerit — dirige, quaeso, A Monsieur Baldwin à St. Flour Departement du Cantal.

[Eredetiije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3493.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Tihón Sept. 28án 817.

Kedves Barátom!

Magyar Ország szélyében járek: — Károlyban. Nézttem a Vidéked felé, — nehezen esett hogy oda nem mehettem, de az üdöm rövid volt, 's itthon sok foglalatosságim vártak.

Nem kevésbbé szeretlek 's betsüllek mint Te engemet, abban bizonyos lehetsz, mert hizelkedni nem szoktam, — még azoknak sem, a' kik vágnak reá. — Éppen ez az oka hogy nehezen fog bételni a' mit e' hónap 5kén irtt leveledben kívánsz. Nemis tartom ezen kívánságodat, 's róllam való nagy vélekedésedét egyébnek, hanem a' jó szív és barátságos vonszódás munkájának. — Köszönöm, buzgó tsókkal köszönöm hogy szeretsz; de én a' magam hejánosságimat leg jobban ismerem, 's a' mind [!] az esztendők egymásra nyomúlnak, a' szerént apad magamról való itéletem. Oh be kevés az, a' mire egy ember mehet, akár mint igyekezzék. Igenis, azoknak a' földogított Országoknak lakóssi, a' hol az élet gondjai kevesebbet húznak el az élethől; — a' hol a' közepes értékü ember minden törődés nélkül pótólya szükségeit, — a' hól a' velle együtt élő

embereknek hól értetlensége, hól förtélyossága nem kíván annyi üdő áldozást, — 's neki eresztheti a' jóra termett ember magát az ész munkáinak! de a' hól, mint nállunk, a' mindennapi szükségek kipótlására szüntelen való figyelmetesség kell, — a' hól az ostobasággal 's a' lelketlenséggel mindennap viaskodásban vagyunk, — mi jut ott az élethől a' böltesség meg szerzésére? — És hidd el nekem, nemis felette vágyom a' hivatalbeli előmenetelre: — Kis hivatal kis gond, nagy hivatal nagy gond, — 's mit használhatunk véle a' Hazának? — Az eszesebb emberis szinte csak annyit mint a' tompa: mert az állapotunk úgy áll, hogy akárkiis csak eszköz, melynek úgy kell mozogni a' mint fejlürről mozgattyák, nem a' hogy leg nemesebben mozoghatna 's munkálódhatnék. Tsakugyan elnem múltam Bedekovitsal megismerkedni. Úgy történt hogy éppen Kolosváron legyek, mikor érkezését várták. Vágytam látni azt az erőss férfiut, a' ki Órszágunk ügyének sarka. Elis mentem hozzája megérkezésének napján. Aval a' nyájas emberséggel fogadott, mely a' meg értt Világismerőnek szokott tulajdona lenni. Nem láttzik benne semmi abból a' rossz gőzből, a' mi a' kitsiből nagyra jutottakat szokta szédíteni, 's néha únalmassá tenni. Jó philosophiájának, 's nagy magával birásának kell lenni. A' leg szükségesebb tulajdonságok egy sokat tehető emberben. Mondván ki légyek, úgy tezett mintha nem lennék előtte isméretlen, — róllam előre vett vélekedése kedvezőnek láttzott. Ezt a' Vajna munkájának tartottam, a' ki, Veled együtt, róllam való itéletében a' tékozlásig kedvező. Szép vólna ha megérdemelhetném, — de mindenkör attól félek, nehogy a' bővebb megismerés barátimat meg hazuttóllyá.

Én a' Császár itt járásának jó következesit reméllem. Sokat látott, sokat észre vett, noha még többet el takartak előtte. — Az embereket meg nem ismerhette, mert egy Úralkodó előtt minden ember a' leg jobb színbe öltözik, a' ki nem jó, legalább tettetü magát mintha jó lenne. Ez az a' mi az Órszáglást leg nehezebbé teszi. Úrunk jó ember, a' mint látom, 's helyes itéletü, de még sem hiszem, [hogy] észre vette vólna, hól fekszik az Órszág nyavalyája. Farkas (a' Krasznai) kegyelmében áll. Tudakozódván holmirül, azt mondta a' többi között ő Felségének (ha nem hazud), hogy van egy ember, a' kitől többet meg tudhatna; — 's kérdésére hogy *kí az?* engemet nevezett. F[arkas] azt erősíti hogy általa parantsólt vólna, irnám meg a' mit előtte fel fedezni jónak látok az Órszág javára. Soha sem találtam Farkast hazugságba, de még sem tudom

maígis egészen elhinni ezt: ugyan azért halasztottam is teljesítését. Majd meg látom, lehet hogy irok valamit, de kényes dolog.

Az Ifiu Aranka Györgyről kéntelen vagyok igazán írni, különben meg tsalatkoznál. Szép elméjü, jó pennájü, de jobbitthatatlan részeges, és kétszin [!], hazug, rossz ember. Két versben vettem magamhoz az Anya és bátyta kérésire, mindenkör elkellett küldenem. —

A' Darvas Ur levelét vettem völt. Köszönöm hogy tudósítottál. Eléggé sajnálom szegény Nénémet. Tihöröl szöllö leveledet még nem ölvastam. Most hozzák ki Kolosvárról.

A' Székely Nemzetröl a' mit tudok, mind leírom Neked, tsak engedgy egy kis üdöt, hogy nyakamon való bajaimtól ürülyek. — Nem hiszem hogy valaki nállomnál jobban meg tegye azt az egyet.

Daniel István sok üdökig Udvarhelyszéki Fő Király Biróságot visell. Az Anya-Széknek tartya a' Nemzet. Az az Első Fő Tiszttye a' Székelységnek, — a' Nemzet pecséttyeis annál áll. Azután Gubernialis Consiliarius volt Daniel, nagy lelkü férfi, nagy patriota, igen activus, — bátor; — mint Consiliarius meg hozatta az Excellentias titulust, hogy ne legyen minden *akkori* aprölök Consiliariusokkal egy sorban. Meg botsátható. A' Testvér nényce Gubernatorné völt, Haller Jánosné, a' másik a' meghölt Vesselényi Miklós Anyya völt. Most jó éjtzakát kíván igaz barátod Cs. M.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3494.

Cserey Farkas — Kazinczynak,

Kraszna 4dik October 1817.

Kedves Barátom!

Neved napján hogy rollad meg emlékeztem, még pedig mint leg forróbban szeretet és tisztelt Barátomrul, abba, tudom, nem kételkedel. És éppen ezen a' napon tudósítlak egy olj lörténetrül, meljlet az én szivem éltem szebjei közé számlál. Tudod, melj csufosan bánt légyen velem ezen Vármegye Ord. V. Ispána, Gencsi Imre - 1-a Octobr. egy igen alázatos és hosszas Levelet küldö nekem, meljbe meg ismeri, melj igen méltatlan dolgot követet légyen el raftam, és kér, hogy aszt érzékenységbül cselekedvén, engedjek meg nékie. Ezen emberre a fiscalis Director eskettetvén, isszonyu-

ságok jöttek ki ellene; most váratik a kir. Co[muni]ssarius is ide, és innen a nagy meg alázódás — azomba én aszt lettem, a mit egy botlását megismerő és meg bánt felebarátom iránt úgy mint kereszténynek és mint generosus indulatúnak tenni illet — és meg engedtem nékie . olvasd a túl lapon e tárgyra feleletemet hozzá. Élj boldogul.

A mi a Tek. Ord. V. Ispán Ur becses levelének másik ágát illeti, az — meg vallom — az én szívem érzéseinek egy kényes czikkelje, de csak annyiba, a mennyibe az emberi kicsinségen minden dolgaimnak intézetibe, a mennyibe mint magam is ember, feljebb emelkedni törekedvén, mind azokat, a mik történtek, magam is fül-lalom. Azomba én a gyarlóságtul ment hogy légyek, soha se álitván és meg ismervén asztot, hogy a' tökéletesség ponttyán egy Halandó se fémlik, kész vagyok feleidékenység kárpitja alá reiteni egy olj dolgot, meljnek mind két részrül szármozása emberi gyarlóságnak gyengességin emelkedet. A Születés, a Sors, a Világi tekinteteknek környülálásai adhatnak ugyan külső fényt nekünk, de ha a Nagy természetet élesztő Napnak fényne, ha a Csillagoknak ragyogásai enyészők: mennyivel nagyobb mulandóságnak van az olj fény ki tételve, melj nem az alkotás törvényein, hanem a Világ tündér-ségein alaposodot. Mind mulandóság tüneménnye lévén tehát az, a mi bennünköt hol emel, hol aláz, hol fémlő, hol homálj képibe álit a Világ elibe, nagyon el feleitkeznénk emberiségünk igaz érdemérül, hogy ha a külső fény kecsagetése, a sziveinkbe lakozni kellettő Istenesedet indulaton erőt vehetnének. A nagy Isten-ember, a szelid-ségnek, alázatosságnak példái által is Mestere, az Isten szeretete és tisztelése után a felebaráti szeretetet és alázatosságot tette Tör-vényül, és Évangeliumi szent tanításainak ez a valóságos alapja is: nem is ragyog az emberi érdem méltóságossabb fénybe, mint mikor egy ember társának aszt mondhatja Valaki: Felebarátom! te is, mint én, gyarló vagy és a botlástul nem ment halandó, gyere szívem-hez, meljel a Válaságunkra emberi képet vett Isten tudománya éleszt, én meg hocsátok néked — nagyot tettél ellenem, de mint ember titted, és a mikor önmön magad meg ismered, hogy aszt nem tenned jobb lett volna, akkor én volnék a bünös, én az Isteni tudomány és törvény meg szegője, ha ellenséges, haragos indulatnak csak szik-ráját is hagynám ellened szívembe gyulladozni; tégedet a felebaráti szeretet emberiséged nemessobb kötelességére vezérlett — nékem is

szent tartozásom ezen köteleiséget forrón üelni. — Ez, Tekintetes Uram, a jó és igaz kereszténynek csüggedhetetlen Törvénye, eszt híven követve imhol én meg engedek a Tek. Ord. V. Ispán Urnak, lekínese bennem felebarátytát és olj polgár társát, a ki javánál egyebet nem kívánok, és a ki a leg nagyobb gyönyörűséget érzem abba, hogy a Tek. Urnak meg engedhettem. Eszt pedig végye töllem ugy, mint a ki ugy is mint keresztény felebarát, ugy is, mint becsületes ember, a mit mondok, aképpen érzek is, és ezen érzés meg másolhatatlan törvény reám nézve. Én szivembül ohaitom, hogy a midőn Hivatalos köteleiségei erre hozzák, a Tek. Urhoz lehessen itten szerencsém, ismerjen engemet oljannak, a ki nem változandóságra, hanem meg határozottságu férfiaságomra nézve a Tek. Urat éppen ugy nézem, mintha az, a mi történt, soha meg nem esett volna, meg uijtva is kérem tehát, szerencsétlenségem engemet ide jövetelével; mint [] két részről ez egy valóságos tanúság lehet a jó keresztény köteleiségeire nézve, nekem pedig egy ohaitot alkalmasosság azon fízteletem bizonyíthatására, meljfel állandólag kívánok lenni.

[Fredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3495

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Maros-Németi, Októb. 9dikén 1817.

Szeretett Barátom,

A' mult Augusztus 19dikén érkezővén vissza a' Gyergyó Székben fekvő Borszéki feredőről Kolozsvárra, ott vettem Aug. 21dikén és Szeptember 5dikén irt leveleidet. Lehetetlen vala azokra onnét felelnem, mert a' Grófné Aug. 30dikán kimenetelekor olly dolgokat * biza reám, mellyeknek véghez vitele sok időbe került, 's elhagynom nem lehetett, mert Szept. 29dikén ugy jöttem-ki Kolozsvárról, hogy oda talán csak a' jövő tavasz végével megyek, 's pedig a' dolgok ott elvégzendők valának, Október 2dikán érkeztem Lajossal ide, honnét Vajda-Hunyadra általakarék menni, de 3dikától fogva itt

* Ezeknek egyike volt a' Gyulai familia levelestárának rendbeszedése. Abban találtam Barcsai Ábrah. és G. Gyulai Ignác leveleiket, mellyeket itt neked küldök. — Döbrentei G. jegyzete.

mindég eső esik. Innét is tehát a' Hunyadi vár iránt tett kéréseid szives teljesítése nélkül kell leveletem irnom. A' Grófné három leányával Andrásfalván van, 's nem is jó-le. E' hónap utolsó hetében megyünk mi fel hozzájuk, 's Sz. Márton napra pedig M. Vásárhelyre a' Királyi Táblához, hova mind Lajos, mind én, Itélő Mester Székely Mihály Urhoz felesküdtünk. Leveledet tehát ez után Vásárhelyre instálom Tőled.

Második leveledben tett kérdéseidre ezek feleletim:

1. A' B. Wesselényi Miklósné háza, hol 1815—1816ban laktam Lajossal, a' piacról letérve a' balsoron, az 5dik ház. Ha Miklós most is az volna egészen, a' mi volt, az a' ház nekem elfelejtethetlen volna.

2. A' Kolozsvári Ref. Kollegyiomban 5 Professzor van. A' Kollegyiom belső állapotjáról Prof. Szilágyi, mint Rector, örömmel fog Téged tudósítani, ugy az Unitarium felől Prof. Molnos. Szilágyit ez iránt háromszor kerestem, de mind falun volt, mikor vissza jött, nekem vala hozzája mennem lehetetlen.

3. A' Diétai Ülések ugy vagynak, a' mint veled közlém. Hibásan tudósítatl, hogy 2 palotában volna a' gyűlés. Egy 1791dikbeli törvény a' Magnasok és Nemesek között semmi különbséget nem tesz. Nem fogadád-el tanácsomat, hogy az Erdélyi Approbata és Compilata törvénykönyveket magadnak megszerzenéd, 's azokból filozofiai jegyzéseket huznál az Erdélyi törvény szerzésben. Hidd-meg nekem, hasznosabb volna a' Fő Ispán dicséreténél, a' miről most sem akarsz megtérni. Bár kivitetnéd ezt is: Erdély Ország közönséges nemzeti törvényeinek első Része, a' Törvény szerző hatalomról, írta Balia Sámuel, Királyi Tábla Assessora. Kolozsváratt 1791. Ezeket kiküldhettem volna Kolozsvárról, Lebrecht Geographiáját nem, mert a' könyvvarusoknál nem találtam. Az Szász Munka lévén, Szebenben találattik. Azon exemplár, melly Veled utazva, nálam volt, Prof. Molnosé, 's tőle ugy el nem kérhettem. Andrásfalvára menő utamban Segesvártt talán 'lelek, 's kiküldöm.

Kolozsváratt félre tettem volt számodra B. Jósika Jánosnak, Anyja haláláról irt szomorú-jelentését, hogy azt Neked, szépségéért egészben elküldjem, mellyből kitanulhattad volna Szüüejinek neveit. Sajnálás érzése foga-el most, mert keresem író asztalomon, hova ide is kitettem, 's nem találok. Aligha tegnap előtti vendégeink félre nem vetették.

¹ Az eredetiben tollhiba: *talál*.

Te engemet, hívség miatt, igasságtalansággal vádolsz a' Fő Ispánra nézve. Ezt csak azok döjthetnék-el, a' kik őtet közelebbről ismerik mint Te. Nem ismétlem ellenvetésemet, mert azt magad is ígéréd már, hogy dicséreteidet felettébb osztogatni nem fogod. Bővebben is szeretnék ebbe ereszkedni, de a' mit Neked akarnék mondani, nem akarnám azt, míg épen nem kellene, másokkal is tudatni. Te pedig a' közöttünk folyó dolgot Lotti levelébe is általvivéd, a' hova nem tartozott azt irni, hogy én mit irtam a' Fő Ispán felől. Lotti pedig ugyan azt itéli ő felőle, a' mit én, 's ha csak ugyan kiadod dicsérő epithetumaidat, azt még többen fogják olvasni velem együtt kedvetlenséggel. Ha a' valóságos tiszta lelkü megveti a' ragyogások hiú vadászását, 's megmarad a' Haza törvénye mellett, egy nemesebb vágyból, hogy az ő tiszta-belsőjét megítélni és felfogni tudó által említessék, ha ez a' tisztább lelkü egyaránt mérettetik a' hiúságon kapdosóval, nem kell é neki akkor felsohajtania az emberi dicséreték gyengeségén. A' hiú gyermeknek legyen elég a' kereszt, a' titulus, de elégedjék-meg azokkal életének keskeny kiterjedésében, a' fennmaradandó írásban másoknak van helyek. Nevezd újra gyengeségemnek, mint a' Siposunk hamiskodásán való megütközésemet annak nevezed, én azon újra nagyon megütközém, hogy Te Miklós tekintetéért, barátságáért akarod dicséretedet meghagyni. Félre a' barátság interesszéből való dicsérettel is. Miklós szereti a' n n a k leányát, de az Apát nem. — Barátunknak, Siposnak, filozofiai meggyőződésből kellett irni, nem materialis tekintetből. Egy filozofusnak hamiskodni nem szabad. Ezen való fennakadásom nem karakteri gyengeség, mint te irod, hanem vélekedés és érzés külömbözése 's karakter. Dicséreted okának említése valóságos gyengeség. Haec censeo, et delendam esse nimiam laudem Supremi Comititis. Poétának egyéb festésekben kell lennünk, a' karakter eléadásában filozofiai Történet-író szölljon. — Miért nem írák én, hogy másokat ne dicsérj; a' kiket méltóknak tapasztaltam, azoknak szép említését örömmel olvasám leveleidben. Hallottam én egyszer a' derék B. Jósikának ítéletét a' más Fő Ispán felől, ő is azt tartja a' mit én.

Kolozsváratt Ő Felségének udvarlásán lévén a' Mágnessok 's Dámák, onnan a' Fő Ispánné egyenesen G. Gyulainéhoz jött; jelenlétemben beszéllé, hogy a' Király ezt mondta volna neki: Aus Ihrem Sohn müssen wir auch was machen, sein Vater ist ein grosser Gönner von mir. Nem sokára jött maga is a' Fő Ispán, 's

nekem mondá, 's tőlem kérdezé, hogy tetszik, hogy tetszik,¹ a' Császár azt mondja, hogy én néki nagy Patronusa vagyok. Oh, római lélek! gondolám.

A' Fejérvármegyeieket Enyeden Ő Felsége megpirongatta azért, hogy subsidiumot nem adtak, 's a' Protocollumban azt irák, hogy olly törvénytelen kérést többszer a' Gubernium velek ne is közöljön. Kis József, a' Notarius, nem volt jelen, Bécsi utjából jött vissza. Az egyik Fő-Bíró pedig kicsinálta, hogy a' Vármegye több tagjaival ő neki Ő Felsége eleibe menni ne kellessék. A' volt Fő Ispán rég translocaltatta magát Belső Szolnokba. Igy Vice Ispán Imecs volt a' Vármegye első Tisztje, ki a' többi Vármegye Urait vezette Ő Felségéhez. Mikor elévezettettek, a' Király ezt mondá: Ergo vos estis illi filii inobedientes, qui mihi patri subsidium petenti, subsidium omne denegastis, et mihi turpiter rescriptsistis, hoc vel ex ignorantia vel ex malitia fecistis; illa corrigenda, haec punienda. Egy Szolga Bíró erre hirtelen ezt mondá, nagy megijedéssel: Ex ignorantia, Augustissime Imperator. A' Vice Ispán felelni akart, hogy ők a' Vármegyének csak egy részét teszik, de Ő Felsége nem engedte-meg a' felelést, haragba jövé, reszketett; dabo vobis, mondá, Supremum Comitum, et impono vobis, honorate illum, secus vos omnes cassabo. Ez a' Fő Ispán leve Gr. Bethlen Imre 's egyszersmind Excellenz. — Ő Felsége kérdezte Kis Józsefet, ki neki, mint fő oka a' nem adásnak 's a' rescriptum készítője fel volt adva. Kis Dévára ment Ő Felségéhez, Enyedről, midőn oda megérkezvén, hallotta Ő Felségének reája való haragvását, mint jára ott, még nem tudom.

Ő Felségeknek Kolozsvártt volt léteket én irám le Cserey Miklóssal együtt. Azt, Kulesár, Ujságához toldalékul tette, 's eddig olvastad.

Az Elisiók Apológiáját kiküldöttem Trattnernek a' IXdik füzet számára. Oda óhajtom most tenni Kenderessy képét, ha Neked legkisebbé is ellenedre nem leszen. Kenderessy azt nekem 370 exemplarban általadá, olly kinyilatkoztatásom mellett, hogy a' Muzeum IXdik füzetjéhez teszem, ha Tőled arra engedelmet nyerek. Azt irtam Trattnernek is, hogy csak akkor adassa a' IXdik [füzet] mellé, mikor a' Te leveled hozzája engedelem adásoddal megérkezik. Inj tehát neki, instállak, mihelyt e' leveletem veszed. Arra engemet Miklós vitt, hogy e' képet másnak adjam, de látom, hibáz-

¹ Az eredetiben is kétszer.

tam, hogy neki deferáltam. Az igasság és becsület hozzák ugyan, hogy azt Neked egészen hatalmadban hagyjam, mivel Gr. Hallerét nekem engedéd; ha, még egyszer iron, legkisebb neheztelés nélkül, feloldozol, ird-meg Trattnernek.

Disputájink irántad való szeretetemet nem hidegítik, sőt nevelik, mert látom, hogy ha kifakadsz is, meleg vagy irántam. Én Téged szeretlek holtomig, 's tedd, kérlek, Te is azt. Vélekedéseink különbségét valójában egyenességgel kell hallatnunk, de mihelyt azt elvégeztük, mingyárt illik egymást ölelnünk. Szivem töled elválhatlan.

A' Xdik füzettel én a' Muzéumot minden bizonyal végzem. De Buczy tűzbe jöve, 's ő sokat akar dolgozni. Ez a' barátunk engem, a' hozzám küldött sok silány Munkák igazgatásaiért Szeméttbirónak nevezett, 's a' Szeméttbiróságot megunván, olly egyezésre léptünk, hogy ő és én dolgozásainkat együtt adjuk-ki, mintegy folytatásaul annak, a' mit a' Muzeumba elkezdettünk. Ő kikötötte azt, hogy senkinek Munkáját fel ne vegyem, hanem csak a' Tiedet és Gr. Dessewffyt, ha t. i. kötésünket Ti ketten meg nem vetitek. Arra kérlek tehát, hogy az elmaradott Catilina Oratziókat, a' Nyelvrontókat küld-bé hozzám. Küld kezembe ezután minden egyéb dolgozásaidat is. Én azokat, mihelyt lehet, mindenkor kiadom. Ha szövetségünkbe lépsz, örvendeni fogok. Dolgozásainknak még nem adtunk nevet. Oda Boufflers leveleit is, csak küldj többet is, vagy küld-el egészen, felveszem.

Bája harmad nap előtt jöve-ki Lajossal, ki kütsirozott, egy szekérbe. Én ló hátton valék. Mi ismét ő hozzá mentünk-bé, 's az esős időt nála 's a' templomban, hol épen most a' Reformatus Papok Synodust tartottak, töltöttük. 22 ifju szenteltetett-fel Papnak; Feleleteikből láttad volna, hogy a' tanítás nem jól foly. Bája még nincs készen a' Dévai 's V. Hunyadi vár rajzaival. A' mint neki magának is mondogatám, ő nagyon rest fráter.

Lajos ölel. 'S ölel a' barátságunk melegével D-id.

Lefordítottam B. Hormayrhoz irt leveledet is, és Annak hozzád tett válaszát, 's Trattnernek a' IXdik füzetbe tételre kiküldöttem. Nem emlékezem, hogy Székely Sándort nálam láttad volna. De láttad Simó Károlyt, vállán függő hosszú mentéjében. Ez a' Simó a' múlt tavasszal hozá hozzám Werther gyötrelmeit igen szép nyelvű fordításban.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. [rod Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3496.

Kazinczy -- Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom Oct. 12d. 1817.

Tisztelt kedves barátom,

Aug. Sdikán napam, Sept. 25dikén testvér húgomnak férje megholtak, 's ez a' kettős halál, képzelheted, melly bontakozásba hozta dolgaimat, 's ki fogsz menteni, hogy későcskén felelek. —

Kölcesei oggy Vice Ispánokat adott ház' gyermeke, 's velem Álmosdi birtoka által atyafi, így atyafi Vice Palatinus Péchy Imre bátyámmal is. Lakása Csekén volna Szathmárban, de 2000 ftban arendába adta birtokát testvéreinek, azután a' Contractust eltépve adta vissza nekik, hogy bírják jószágát, 's adjanak neki a' mit adhatnak, Szemerével Pestre ment-le, hogy ott valamit kezd, de még maga sem tudja mit. — Ennyit kérdéseidre.

Verseidnek Recenziójából a' Redactio kihagya valamit, de abban tégedet nem érdeklett. Azt mondá ott, hogy a' Magyarak usque renatas Literas (Rajnis, Szabó, Révai, Ráday, Orczy) nem volt Zrínyin kívül Poetája, hanem csak Verselgetője, 's a' Magyar poetai szeltemben kevesbet kapott mint még a' Morlách is. Ezt én ugyan így hiszem és vallom: de a' Pestiek, kik irtóztató hazafiak, 's az igazat sem akarják megvallani, ha az fényt nem vót reánk, meg nem emészthették.

Verseidnek Recensioja nincs nálam; kiadtam olvasni, 's vissza nem kaphatom. Ismered a' könyvkölcsönzőket. Emlékezem hogy felőled sok jót és sok nem jót mond. Nevezetesen téged azok közzé számlál, a' kiket nem az imitatio, hanem a' természet teve Poetává, és hogy Verseidben ifjú arcz, öröm, könnyűség van előlve, mint Homérén, Göthéén. Nem gondolok én azzal, hogy ő vagy akarki akár engem akár mást megesupkod; higyd-el, édes barátom, mindenikünkben van csapkodni való; attól sem félek, hogy az írástól, olvasástól elidegenít; lesz mind Író, mind Olvasó, 's a' korbács használ mind az Írónak mind az Olvasónak. Azonban Kölceit én is nagyon elkeseredve találtam ez idén Lasztóczon mláttában. Neki semmi sem jó, még az sem jó, a' mit eddig esudált, 's azt hiszi, hogy épen nem haladunk, hogy Literatúránk épen nincs, 's nem is lesz.

Most Homéert fordítja görögből 's Hexameterekben, a' legapróbb vonásokig, és így képzelhetetlenül steif, de a' melly nem csak nincs nagy érdem nélkül, hanem ha majd darabosságait letördeli, olyan lesz mint a' német, mellyel Voss dolgozott. 3 Könyve már kész.

Ha jól van e öszve hasonlítva Homér, Euripides, Göthe, Schiller? azt kérde. — Ítéletem szerint a' négy nem egy. Schiller olyan mint a' ki mindég a' théateren lépdell, a' Cothurnus nehéz lépdelléseivel: Göthe csupa szerelem lépdellése még mikor cothurnizál is. Homér, Euripides és Göthe egy formák: nem Schiller. Úgy tetszik, Kőlcsei többet olvasta a' Német Aesthetikusokat mint szükség volt. Belőlök meritte az objectiver Dichter és subjectiver Dichter ideáját. — Kőlcseiben én nagyon szeretem azt az érettség, azt a' nem sietés colorját: de két elsőbb Recenziójával jobban meg voltam elégedve mint a' tiédde. Végtére nagyon el tudnám únni azt a' didaxis' tónusát, 's állításai sok helytt csak félig igazak.

Én téged arra kérlek, hogy feleletedből ki ne tessék a' magad védelme, hanem csak az ügyedé. Személyünk nyer, ha az ügy nyer, 's vesz, ha ez vesz, 's az utolsó esetben még hiúságunkat meg is kaczagja a' világ.

Az igaz, ada nekünk az Isten Nyelvtudósokat és 'Stilust 's Versírást tanítókat. — Kultsár minap megtámadta az Elisiókért, 's 5 okokat horda-fel annak megmulatására, hogy az én szerencsém (hogy az ifjabbak szeretnek) szerencsétlenségére van a' nyelvnek, 's mind ezt azért, mert én elidálok, holott *mások* nem elidálnak. Okai nem nyomnak annyit mint a' hely, 's még abban sem mond igazat, hogy én Kalmártól tanultam az elisiót, mert Kalmár 5620 hexameterében egyszer sem elidált, hiátus pedig minden sorában van. Rá rezzenték, mert a' Trattner vacsorájánál adatám-által válaszómat, hogy a' vendégek (itt határoztatik-meg, mi menjen-bé a' Tud. Gyűjt. Darabjaiba) hallják, 's legyenek tanúim, hogy Kultsár semmit sem monda, 's a' mit beszél, garázdálkodás. Az egész szót azért ejté, mert a' Kisfaludi hada nem szenvedheti a' divergálást; Líteratúrai pápistasággal azt akarja, hogy mindnyájan egy hiten legyünk.

Most a' *fia* (nem *fija*) mellett perorál, ismét úgy, hogy valami azon kell csudálkozni, hogy az, a' ki Rhetorices Professor volt, nem tudja hogy a' hiátus még prózában is hiba, úgy azon is kell, hogy a' ki Révai után Magyar Nyelv Prof. akart lenni, de épen Czinke által hátra tolatott, azt nem tudja, hogy a' *fi* (magában és

compositio nélkül) nem is szó* 's a' *fia*, j nélkül, úgy hiba mint *kocsia*, *mie*, *Pálfiá*, *Dezsőfié*, *Bessenyeie* volna az. — De ilyen emberek mindég voltak és lesznek. Tűrjük őket a' hogy lehet, 's a' Kalvinista Zsoltárból énekeljük ezt: *Öröködbe, Uram, pogányok jöttek.*

De élj szerencsésen, és szeress, 's éreztesd leveleiddel, hogy szeretsz.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

3497.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Oct 12. 1817.

Kedves barátom,

Sept. 26d. írt leveledet fel nem törve hozta hozzám a' posta; az előbbi feltörve. Mind ez, mind a' Napam Aug. 8d. történt halála, 's most a' Kazinczy Klára testvérem' férjéé, 's az ezekből eredett bajoskodások cselekvék, hogy hallgattam. Tudod hogy én erántad el nem hülhetek.

A' Császárnak Erdélyben léte felől tudsz holmit az újságokból. — Gróf Teleki Lajos Statuum Praesidensnek leánya Báró Bruckenthal Mihály Nationis Saxonicae Comesné vala az a' ki a' Császárnénak azon kérdésére, hogy leányai melly nyelvet beszélnek legjobban, ezt felelé: *A' németet, mert gyalázat volna a' Regent' nyelvét legjobban nem tudni.* A' Császárné angyali módra felelt: *Az idegen nyelveket jó tudnunk, de a' magunkét nem tudni gyalázat.* Képzeled, hogy Bruckenthálné mint fúte-be magának a' csapodárkodó felelettel Erdélyben. Most ezek azt mondják epével, hogy Br[uckenhál]né épen azt tette a' mit a' császárné tanácsolt; mert német nyelv a' s z á s z leányok nyelve. — Élj szerencsésen, 's köszönyd [!] barátságos tisztelettel Klárinkat.

Kivül: 1

Tekintetes Horváth Ádám Úrnak, Sok Tek. N. Vármegyék Tábla Birájának. Pest, *Szala-Egerszeg*, Petri Keresztúr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

* Mondhatom e ezt: Egy *fi* jött szembe velem. — Ez a' csorda két *fié*. — Ez két *finak* jutott. — Két *fit* katonának vittek. — Te *fi*, jer. — A' *fitől* elveték a' gubát. — A' *fik* elmentek. — A' *fiké* ez a' falu. — A' *fiknak* meggyült a' házok. — A' *fikat* kirablák. — Ti *fik*, magatokra vigyázzatok. — Kazinczy F. jegyzete.

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

3498.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Hochgeborner Herr Graf,

Ich werde mich nie ohne wahre Freude der schönen wenigen Augenblicke erinnern, da ich glücklich war, den Mann kennen zu lernen, den ich vorher schon von so vielen Seiten her hochgeachtet habe, und den ich nun nicht bloss wegen seiner hohen Bildung, sondern auch wegen seiner heiligen Anhänglichkeit an das Heilige hoch ehren muss. Empfangen Sie, mein Herr Graf, meinen wiederholten Dank für die Ehre, für das Glück Ihres Besuches, und gönnen Sie mir immer ein geringes Plätzchen in Ihrem Andenken. Mich Ihrer gütigen Gesinnung werth zu machen, soll mein eifrigstes Bestreben seyn. Und führt Sie irgend ein Geschäft wieder in meine Nähe, so lassen Sie mich dieses Glück wieder, und erlauben es die Umstände, länger geniessen.

Die Prosodie der Ungarn besteht aus zwey Regeln: 1. Alle accentuirte, im Schreiben mit einem Accente bezeichnete, Vocale sind lang, alle, die mit einem Accente nicht bezeichnet sind, bleiben kurz. *van, vala, feje, keze* sind kurz; *száj, bú* sind lang. — 2.) Hat ein kurzer Vocal zwey Consonante hinter sich, so wird er lang — ganz wie im lateinischen — *van nak némellyek* sind durch das folgenden sowohl im *van | nak*, als auch in *vanna k | némellyek* in lange verändert worden.

Unterdessen gilt es auch bey uns, was die lateinische Prosodie lehrt: *Si mutam liquidamque simul brevis una praeibit, Contrahet orator, variabit carmine vates.*

lyányka ké | blembe röpülj —

in *keblembe* wird das erste *e*, braucht es der Dichter so, nach der 2ten Regel, lang; heischt aber das Metrum, dass es kurz sey, so kann es auch, trotz der Regel, kurz seyn, weil das Wort eigentlich so stehen sollte:

ke-be-lem-be,

und durch eine Crasis

ke-b'lem-be.

Der Dialekt macht manche unserer Wörter ancipites, man lese solche, wie sie der Dichter im Schreiben bezeichnet hat. Berzsenyi sagt S. 16:

Nézzd, a' Ság' tetejét hófuvatok fedik.

fuvat sollte eigentlich fúvat seyn, weil das *u* im Radix fúni, fúttam, fúvás, fúvat lang ist. Aber ihm hat es gefallen, transdanubianisch kurz auszusprechen, und es auch ohne Accent so zu bezeichnen: und wir sind schuldig es so zu pronunciren.

Wegen dem patriotischen Lied will ich an Comtesse Gyulai schreiben, und hoffe so, dass ich Ihre Befehle vollenden kann.

Dürfte ich hingegen, mein Herr Graf, Sie um eine Gütigkeit bitten? Hauptmann Sisak hat mir die Übersetzung des Arabischen Gnome von dem Grafen Joseph Dezsöffy mitgetheilt. Die ist in jedem Sinne vortrefflich; nichts ist daran zu tadeln. Nur möchte ich das Hemistich des Pentameters *Élj, hogy | holtod |* kor in *Élj, hogy halálodkor* umändern. Die zwey Spondeen sind schwerfällig, und das *h* statt einer Consone zu nehmen, ist eine Grille. *H* ist, meinem Gefühle nach, ein Mittelding zwischen einem Vocal und einer Consonante; sollte es, dieses *h* auch nur so hart lauten, wie der weicheste Mitlauter *l*? um so mehr wie ein *k, t, r, n, m, p* u. so w.? Gewiss nicht! *H* macht nur in der Mitte des Wortes eine positio poetica: *a d h a t o k, l á t h a t, v e r h e t* ist freylich hart.

Ich wünschte zu wissen, von wem diese Arabischen zwey Zeilen gedichtet sind, und wer in Deutschland alle Sprachgelehrten aufgefordert hat, sie in eben so viele Zeilen zu übersetzen, damit ich die Dezsöffysche Übersetzung mit dem Arabischen Originale, und der Nachricht über diese Aufforderung in das Tudom. Gyűjtemény oder das Erdélyi Muzéum einschicken kann. Ich bitte Sie darum inständigst, mein Herr Graf. *

Hier eine Übersetzung in Reimen, und 11 Wörtern:

Midőn sirva levél, azok nevettenek:

Élj, hogy vígan halhass, ók keseregienek.

Eine Gnome darf auch etwas dunkel oder steif, gleichsam ängstlich seyn. Hier also in 6 Wörtern:

Sirva lettél: vígadtanak;

Halj vígadva: búsuljanak.

oder:

Halj-meg vigan: búsúljanak.

Meine Frau empfiehlt sich Ihnen, mein Herr Graf, mit allen Gefühlen der Verehrung, und ich bitte Sie, mich dem Andenken Ihres Freundes, dessen Bekanntschaft ich auch zum Glück nehme, empfehlen zu wollen.

Mein Herr Graf

Ihr

Széphalom d. 16. Octob. 1817.

unterthänigster Diener
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 5. sz.]

3499.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Octób. 17d. 1817.¹

Kedves barátom,

Régen nem tudok semmit a' tiszteletemre, szeretetemre legméltóbb ember felől. Mint vagy? mit csinálsz? Engem ismét egy halál ért: Szeptemb. 25d. meghala jelenlétemben a' testvér húgomnak férje, Kraúnik József Göncz-Ruszkán, tiz élő gyermeket hagyván özvegyére, de a' kik mind igen jól fogják bírni magokat, és a' kiket látni jó embernek nagy öröm, mert egymást mind, példátalan példával, szeretik. Szébb házat e' részben soha sem láttam. -- Ez a' halál némelly időmet elrablotta.

Te kegyesen ítélsz Catilinariáim felől. Kérlek, nevezzd-meg nekem, melly Oratióját szeretnéd még általam lefordítva látni Cicerónak? Hogy a' Munka egy Kötetet tegyen, még kettőt hármat kelene mellé leforditanom. Mind szép az a' mit Cícero irt, 's elhiszed felőlem, hogy nekem nem a' Ciceró-név' hangja miatt szép; de választani még is lehet közzülök. A' Catilinariákat *azért* választottam, mert az egész hazát-illető Oratio, mellyet *annyi veszély közt* a' Consul monda, inkább interesszált, mint az fogott volna, a' mellyben egy lelkes Prokátor perorál clienséért. Én a' Milóért mondottat választottam: de még egyre lesz szükség; azi TE nevezzd-meg nekem.

Olvasod e Hornayrnek Archivját? Ha igen, méltóztassál nekem megküldeni az ez idei füzeteket. Prof. Fejér megszólított, hogy Berze-

¹ Jöve a' Levél Nov. 20ikán 817. -- Dulházy M. jegyzete.

viczynek megszólalására nem felelek e? Nem én küldém-meg Hormayrnek azt a' mi ezen Archívban Berzeviczynek De conditioe rusticorum in Hung. czímű munkája ellen áll, hanem Prof. Rummy. 'S minthogy az, a' mit én írtam, Recensio formában volt dolgozva, Recensio pedig az Archívba bé nem vétetik, Prof. Rummy az én Recensiómat Abhandlung formába önté. Miként önté, 's Berzeviczy mit monda rá, még nem tudom.

Tegnap vettem Mailáthnak levelét; megköszöni hogy szívesen láttam itt, — kér hogy neki írjam-fel a' Magy. Prosodia' törvényét, — 's hogy Erdélyben az úgy nevezett Rákóczy-éneket tétessem kótába. Válaszom megköszöné látogatását, 's a' harmadik czikkely' teljesítését megígérte, a' középső pontra pedig azt felelte, hogy a' Magyar Prosodia két törvényből áll: 1) minden magán-hangzó rövid ha az írásban felette vonás nem áll, 's hosszú ha áll; 2) a' rövid magán-hangzó hosszúvá lesz, ha két mással hangzó követi. Ezt tudni elég. Hol kell a' kétes esetekben rövid, hol hosszú magán-hangzó, azt Mailáth tudakozni nem akarhatta. Hozzá vetém, hogy a' *h* a' szó-nak elején, nem közepében, nem mindég keményít, 's azért nem mindég, mert az közben áll a' magán- és a' mással-hangzó között. Keményebb valamivel mint az *a, e, i, o, ö, ü*, de nem igen sokkal lágyabb *e*, mint a' leglágyabb mással-hangzó *l* is? — 'S ez velem Mailáthhoz azt a' kérést téteté, hogy a' Kapitány Sisaknál látott Arabiai vers' általad magyarrá a' legszerencsésebben és semmi változtatást nem kívánható fordítását 's annak Arabiai Originálisát küldené-meg, tudatván velem, ki az a' Német Philologus, a' ki a' próbákat téteté. Mert én versedet ezen hírrel az Erd. Muzéumban, vagy a' Tud. Gyűjt.-ben fel akarom vétetni, nyelvünknek 's a' fordítónak becsületére. Nem kívánom, hogy a' *h* betűt Te is semivocalisnak vedd velem, Rajnissal, Daykával, sőt Szabóval is, ki később Révaival ettől elállott; de, mondd-meg, nem nyerne e vele pentametered, ha a' két spondeusszal elterhelt hemistichium így állana?

Élj hogy ha |lálod| kor

ez helyett:

Élj, hogy |holtod| kor — —

Fordítottam azt én is, 's két próbában: — 1) Két sor és tizeneggy szó:

Midőn sirva levél, azok nevettenek:

Élj, hogy vígan halhass, ők keseregjenek.

2) Két sor és hat szó:

Sírva lettél: vígadtanak;

Halj-meg vígan: búsúljanak. —

A' gnóma megszenvedí az aenigmás homályt.

Imhol valami Jegyző Könyvemből kiszakasztva. — Kultsár guta egy Grammaticus. Krippel will immer voran. — Most a' Szerencsi Plebánus' Magyar Grammaticáját olvasom. Igen sok jó van benne. Az a' baja, hogy nem bír a' Szép' érzésével, és csupa Grammaticus, 's a' Purismus rettenetes tévedésekre viszi. Minek az a' maga nem helyén?

Öllelek tisztelettel. A' Méltós. Grófné' kezeit mély tisztelettel csókolom, felejtván, hogy a' te nőd, hogy Eszterházy Ferencz maradéka; mély tisztelettel fognám azt tenni, ha egy Csizmadia leánya volna is.

Erdélyben a' Császárnét imádják. — Báró Bruckenthálné megjelent nála, 's bemutatván rettenetes magasságra felszökelt leányait, azon kérdésre ennek a' nagylelkű fejedelemasszonynak, hogy melly nyelvet szólnak legjobban leányai, így felele a' dölyfös és képzelt bölcseségű Asszony: die deutsche; denn es wäre Schande, die Sprache des Regenten nicht vor allen übrigen zu wissen. A' Császárné ezt felelte: Es ist schön, wenn wir fremde Sprachen mit-sprechen, doch ist es Pflicht, unsere eigene am besten zu sprechen. Bruckenthálné elholt, mert sokan valának jelen; de Erdély azt mondja gonoszúl örülve, hogy a' Császárné megdícsérte Bruckenthálnét a' feddésel, mert hiszen a' Bruckenthal leányok szász leányok.

Jegyzés a' Hasznos Múlatások' 28dik számához. 1817. Octób.

Fia e, vagy *fija*? ezt kérdi egy Grammatikusunk, 's az elsőbet veszi jónak, még pedig úgy, hogy a' *fiját* még kárhoztatja is, mert nem érti, úgy mond, miként jöhetne ide a' *j*, ha a' törzsökész *fiú* és nem *fijú*. Megismeri hogy a' *fi* a' *fiú*-ból leve; de minekutána ez elrúgta az *u* betűt, úgy ítéli, hogy az *j*-t a' szerént nem kíván, mint az *adnia* 's *vennie* nem. Például felhossa a' *hiú*-t, mellynél ehhez-hasonlító szónk több nincsen, és a' melly a' *fiú*-hoz abban is hasonlít, hogy az *u* betűt mindketten elrúgták; 's azt

állítja, hogy valamint a' *hi* (hiú)ból lesz *hiába*, nem *hijába*, annyival inkább nem *hijjába*: úgy a' *fi*-ből nem *fija* lesz, hanem *fia*. Mondjuk ugyan, úgy mond, *híjom*, *híjod*, de rosszul, mert a' harmadik személy' birtokos *j* betűje soha nem megyen-által az első és második személyre. — A' Grammaticus megtévede mind állításaiban, mind következtetéseiben.

Örökös törvénye az nyelvünknek, hogy a' magán-hangzóba kimenő névszókat, mindég a' *ja je* ragasztékokkal forrasztja egygyüvé, midőn azok birtokosságot jelentenek, nem soha ezek nélkül. *Kocsia*, *földie*, *mie*, *holmie*, *valamie*, *semmie*, nincsenek jól mondva: sem *elee*, *epée*, *mezee* vagy *mezöe*, *kapua*, *búa*, *szürüe*; 's ki hallotta valaha ezeket: *Pálffia*, *Dezsöffe*, *Faludia*, *Bessenyeie*? 'S innen világos, hogy az *adnia* és *vennie*, az *ennie* 's *innia* nem törvény, hanem kifogás a' törvény alól. *Fija* van tehát jól, nem *fia*; 's ezt csak azért sem kellene mondanunk, mert a' hiatus' nyekkenését kerülni fogja minden, valahol a' törvény szorosán nem kíván egyebet, ha tőle a' hallás meg nem tagadtatott.

Hi szónk nincs, valamint *fi* sincsen magában 's a' nélkül hogy más szóval öszveragasztatott volna. A' gondatlan régiségnél ugyan volt *hiában*, 's még vastagabb vétekkal *heában*, mert az nem vette észre, a' mit a' mi Grammaticusunk lát és vall, hogy a' *hijába*, 's a' *híjom* és *híjod* a' *hiú*-ból ered. Ellenben *híj*, 's innen *híjom*, *híjod*, 's mind *hijában*, mind apostroph nélkül *hijába*, vagyon, 's igen helyesen mondatik. Szokatlan, de nem példátalan az, hogy a' harmadik személy' birtokát jelentő *j* az elsőbb két személy' szavára, sőt a' gyökérszóra is, általmegyen; 's illyen az *aljam*, *aljad*, 's *alj*, 's az *elaljasodás*, mellyeket némelly Grammaticusunk *ala*, 's talán *alom*, *alod* által kívánna megjegyeztetni, de a' *hónalj* 's a' *Hegyalja*, az az hegynek alja, ellene kiált.

Fia, *j* nélkül, egyedül egygy ismeretes szitok' phrasisában marada-meg. Miért itt? arra másképen nem felelhetünk, mint azt mondván, hogy az indulatja által elkapott inkább akara rosszul szólani, mint illetlenül, 's ezt úgy rontotta-el, mint a' két előtte állót, hogy ki se ismertethessék, mi akara lenni.

'S a' *fiú* szóra még egy jegyzést: Ez a' birtokos ragasztékkal *fi(ú)ja* és *fiúja*; az valakinek férfi-magzatját, ez szolgálatjában álló legénykéjét teszi.

3500.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Octób. 17d. 1817.

Édes barátom,

Nem értem, mint történhetett, hogy nem te levél Gubern. Consiliárius, kivált minekutána te Bedekovicssal megismerkedél, Cserei Farkas pedig Urunkkal sokat beszélvén, téged úgy festett, a' hogy azt érdemled. Mint akkor telik-el lelkem útálattal 's bosszúsággal, midőn az érdemetlenek tolakodnak a' hivatalokra: úgy óhajtánám, hogy te tolakodjál, 's hogy te ne mondd és ne érezd ezt: Nagy hivatal, nagy gond, 's azt érezd inkább, a' mit Cicero mond: hogy midőn a' jó polgár mellőztetik-el, nem ez szenved kárt, hanem a' haza. — Hogy írj, az bajoska; az irás sokak' kezébe mehet, a' kiknek azt látni nem kellene; de szóval sok jót tehettél volna, ha szólni volt volna alkalmatosságod. Én elhiszem, hogy azok az általam nem ismert Urak, a' kik feljebb léptek most, érdemes Urak; de úgy hiszem, hogy Erdélynek csak három Cserei Miklósa sincs; én ugyan senkit nem ismerek, a' ki még több volna. Bár írál 's teljesitenéd a' Cserei Farkas által vett parancsolatot, mert tudom, hogy tollad csak azt fogja írni, a' mi javára lesz hazádnak.

Barátom, olvasod e a' Tudom. Gyűjteményt? Hogy van az, hogy azt a' mi Buczink, ő, a' ki ír, nem olvassa? — A' Septemberi Füzetben is van valami, a' mi érdemli az olvasást. Törvényeinkre tör a' német irkáló, 's elidegeníti a' Fejedelemnek, az Uralkodás' embereinek, 's hazafinak és nem hazafinak kedveket ezektől, 's ezen Tudós Ujság férjfiasan viv ezekkel. Hogy van az, hogy ezt nem hordatja, nem olvassa minden! Kérlek, olvassd-meg, legalább a' Politikai darabokat, 's bár időd engedné, hogy illyeket oda te is küldj; ha úgy tetszenék, ismeretlen kézzel leíratva 's neved nélkül. Prof. Fejér György a' Redactora, ki Pesten Theológiát tanít, 's veres övet az illyekért nehezen kap.

Az Allgem. Zeitung azt írja hogy a' mi Nemzetünk nem méltó a' maga szabadságára, minekutána olly tumultussal, erőszakkal restaurálgat, mint Nógrádon. Az igaz hogy az ocsmányság volt, pedig ott Gr. Brunszvik József Tárnok Mesterünk a' Fő Ispán, a' kit minden jó ember imádni tartozik, mert ő igen jó. A' tehetős

Rómában is elég galibát csinált; azt itt is egy Schröder és az én kedves öcsém, Referend. és Torontáli Fő Ispán Gyürki István Exc-nak az egyetlen egy gazdag fija, ki 5000 fr. ára Champagnert vitetett-ki akkorára Pestről. Miért nem crimen nálunk az ambitus? — Ellenben lássuk B. Wécsey Miklóst, Szathmárban; az ő Restauratiója csendesen ment véghez; csendesen az elmúlt hétfőn Ungvárbán is a' Lónyai Gáboré — mert mind a' kettő meg akara maradni a' törvény által a' Fő Ispánnak adott korlát között, hogy csak candidáljon, ne eligáljon is. A' hol a' Fő Ispán mind azt, mind ezt akarja, 's e' miatt még segíti a' factiókat, ott tumultusnak *kell* lenni; Nógrádban nem segítte, de én az erőszakoskodókat, itatókat nem candidálnám, 's mingyárt vége volna a' tumultusnak. Nékem ezt mondá nem régen egy Fő Ispán, bosszankodván hogy nem az választott Vice Ispánnak a' kit ő óhajtott: Diese Restaurationen sind eine Satyre auf unsere Constitution, 's én bátor voltam kimondani, hogy épen ellenkezőképen gondolkozom: Sokkal jobb ez, mint midőn egy nevezi-ki a' Tisztet, de csak úgy jobb, ha a' Fő Ispán a' Candidatiót teszi, még pedig *tiszta lélekkel* teszi. Soha sem láttam én lármás Restauratiót, a' hol [a'] Fő Ispán megelégedett a' Candidatio jusával, 's nem akart választani is, és a' hol éreztette, hogy a' factióknak nem enged játéküret (Spielraum).

Cserei Farkas Krasznára hív, hogy együtt olvassuk-meg Erdélyi Leveleimet. Kraszna, Zsibó, Tihó közel vannak egymáshoz. De November már veszedelmes a' Szilágy és a' Zemplény útjára. Én 8ber utolsó napjait Krasznán töltöm, 's az időtől függ meg fogom e láthatni azt a' barátomat, a' kit lelkem szeret és csudál.

örökös tisztelőd.

[névaláírás nincs.]

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

3501.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom Octób. 18d. 1817.

Kedves barátom,

Visszakapám a' Tud. Gyűjt. Kötetecskéjét, 's sietek felelni leveledre, noha minapi leveletem hamarabb kell vened mint ezt.

Kölcsey nem csak gorombán nem bán veled, sőt minden sorá-

ból személyednek szíves tisztelete szóll, de sokban veled és velem nincs egy értelemben. Az Ajánlás volna e üres darab? Csak ott kezdem azt, a' hol Plátót emlegeted: *Plátói nyelved* etc. etc. Hiszen ott *dolgok* állanak az Óda legutolsó betűjéig, 's mi lesz *dolog*, ha az is csak üres kép mint a' Laterna magicáé? Nincs e ilyen ezer meg ezer az ő kedves Göthéjében, Homérjában, Klopstockjában, Pindárjában? Jó, hogy Pindárt recenseálván, azt nem mondja majd, a' mit e' napokban valaki, hogy a' ki olyat ír és úgy ír, gyanúba hozza magát, hogy részeg volt mikor írt. — 'S Poeta e az, ha az Aestheticusokat in succum et sanguinem ette és itta is meg, a' ki ezt: *A' ki a' Múzát veszi úti társúl* Laterna Magicaí játéknak nézi? — Durva Jambusokba öntött declamatió? Kölcei nekem egyszer azt mondá, hogy a' hexameter fecsegővé teszi az író. Így most a' durva jambus. Nekem pedig ez a' durva jambus nagyon illőnek tetszik az olly komoly philosophiai dolgok' előadására, 's mint az Archilochuszé csapkod, úgy ez igen a' maga hangján dorgál, a' maga hangján tanít. Kölceinek ez a' grávis lépése, ez a' didaxisi tónus fascinálja a' vigyázatlan Olvasót. Én is tisztelem Recensiójít; nekem nagyon kedvesek; de nem úgy tisztelem mint Pest tiszteli, a' mint hallom. A' Recensens is mondhat nem igazat, mint a' recenseált Író, 's ez a' gravis tónus gyanús előttem.

A' mit lap 103. Lessingből mond, épen védelme a' Poesis e' korcsnemének. Inkább jó Epistolát mint rossz Ódát 's rossz Dramát 's rossz Epicumot. Én bizony a' Horátz' Epistolájit nem tartom méltatlanoknak a' Horátz' nevére, 's vannak neki Epistoláji, mellyeket inkább szeretek mint némelly Ódáját. Ezt el ne feledd neki mondani, ha igazán szándékos, hogy neki felelj.

Hogy a' Zrínyi-nemű verseket szeretném dalainkból kirekeszteni, tudod; azt egyedül az ollyas nemnek tartanám, a' millyekben Kis írta a' maga Epistolájit, Csokonai Dorottyát. De hát a' Szerelmed l. 30., hát a' te gyönyörű Psychéd, hát a' Kemenes-alja rossz darabok e? Minden bizonnal a' te rimetlen költeményeid a' jobbak, ezek fogják nevedet halhatatlanná tenni a' legkésőbb maradéknál is: de Kölcei mégis sanyarúbb mint lennie kellene. Én egyedül azt óhajtanám, hogy nem sok idő múlva újabban add-ki Verseidet, 's némelly darabjaidat vagy egészen kihagyd, vagy hátul vessed egy csomóban. Matthisson ezt az elsőbet tette a' Zürichi Kiadásban 1800 körül; az újabb Kiadásban minden nem rossz darabját felvette, 's nekem ez az újabb Kiadás épen nincs olly kedves mint az elsőbb volt.

L. 98. azt mondja Kölcei, hogy Bessenyei etc. etc. megmutaták, hogy a' hol valami nincs etc. etc. Ez oda csap a' mit feljebb monda, hogy Kisz. és te magatokból szedtetek, nem imitatio által lettetek az, a' mik lettetek. — Való e ez? Te legjobban tudod, ha lettél volna e az, a' mit benned velem együtt Kölcei is csudál: de hogy Kiszfaludi az Olasz Poeták által, nevezetesen a' Petrarca Sonettjei által lett azzá a' mi lett, még pedig nem csak a' formában, hanem a' dologban is, azt merném állítani. Nem csak Virgil leve Homér által, hanem Zríni is (a' mint K. mondja) Tasso által, sőt magát Homért is az előtte éltek csinálták, mint Göthét, és mindent, mindent a' ki még nagy volt. Lásd Herdert a' Helmezy Értekezésében valahol. Valamik leszünk, mind az imitatio által leszünk.

Döngéssel nekem igen jó. Értem, mihelytt hallom. A' *méhe* is mentve lesz előttem, mihelytt tudom, hogy úgy is mondatik.

De élj szerencsésen, kedves barátom. Légy nagy és nemes még haragodban is. Nem vesztünk a' haraggal, ha az nemes.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

3502.

Kriebel János — Kazinczynak.

Halic-Országi Kormányzék Tanácsos, és Kerületbeli Kapitány (Eperjesi születésű) Kriebel János Úrnak Levele Kazinczyhoz, Brzezán, Octób. 26-dikán 1817. Hunyadi Jánosnak születése eránt.

«Látogatásképen a' Herczeg Lubomirski háznak egy régi kertkastélyában valék, 's ott egy nagy, rézbe-metszett 's selyemre nyomtatott Genealogiai-Táblája tűnt szemembe a' nagy tekintetben álló, régi Gróf Krasinski Lengyel Familiának, mellyen a' Corvinusok' czímerét, a' hollót az arany gyűrűvel, 's a' Corvin-Krasinski nevezettel, eggyzersmind pedig, a' mi nekem még váratlanabb vala, a' Pannoniából Lengyel-Országba Konrád Mazóviai Herczeghez 1221. táján meghívott és a' Lithvániaiak ellen Vezérnek rendelt Wratisslaus Corvin nevét sejtettem meg.»

«Ez a' felfedezés nekem annál inkább látszatott érdemleni figyelmemet, mivel Hunyadi János Kormányzó és Vajda, kit mi Magyarok a' Corvinusok' sorában legelsőnek szoktunk tekinteni, a' XV. Százban élt, és így ifjabb korból való, mint a' kiket a' Lengyel föld Corvinusoknak állit.»

«Elfoglalám a' Birtokosok' engedelmevel ezt a' 1722-ben datált Táblát, 's feltettem magamban, hogy a' Lengyel Írók' minden munkájukban minden rést fel fogok nyomozni, melly e' tárgyra világot vethet, hogy ez által az én tisztelt barátomnak venni óhajtott tudósításokat küldhessek.»

«A Gróf Krasinsky familiának e' Tábláján annyival inkább reméltem, hogy a' Lengyel és Magyar-Országi Corvinusok' rokonsága eránt útba fogok vezetetni, mivel annak czifrázatjain mind Hunyadi Jánost, a' Kormányzót, mind fiját, Mátyás királyt, feltaláltam.»

«Azonban e' rokonság' bizonyítása a' Táblán nem áll; 's egy Jacob Corvin Krasinski vagyon említve, a' ki, mint Praefectus nigrae legionis, Hunyadi Mátyás Királynak szolgálatjában állott, 's Magyar-Országból Lengyel-Országba visszatért.»

«A' mi ezen nyomozásaimban Papróczinak Compilatióji közt, álmélkodásra ragadott, az az itt lelt állítás volt, hogy már a' Szent István Király' anyja is a' Corvinusok közzül vette eredetét 's e' czímerrel élt, a' nélkül hogy ezen vélekedés bizonyságokkal támogatott volna; melly külömben a' Magyar-Országi Történetek' Írójnak tanításaikkal, kik Szent Istvánnak anyját, Saroltát, az idősb Gyula Erdélyi Fejedelem' leányának adják-ki, ellenkezésben vagyon.»

«Azonban annak bizonyságául, hogy a' Pannoniából, az az, Magyar-Országból Mazoviába megérkezett Vezér Wratislaus Corvinus nevet viselt, 's czímerében a' hollót, ezen Írók között egynél több Konrád Mazoviai Hercegnak Varsóban 1224. költ Privilegiumát említik, midőn más felől tudva van a' Históriából, hogy ez a' Herceg ezen idő tájban kívánta fel a' szomszéd tartományok' fegyveres Lovasságát a' Prussziaiak' és Lithvániaiak megalázására.»

«Ezek szerént a' Lengyel Írók azt állítják, hogy, sok idővel a' Hunyadi János' kora előtt, Lengyel-Országban több Corvinus névvel élő familiák találtatának, kik e' Wratislaus Corvinustól vették származásokat, 's magokat a' Rómából Pannóniába általköltözött Corvinusok' maradékanak tartották, honjukban nagy tekintetben voltak, 's az Országnak legfényesbb méltóságaikban állottak, a' mint azt a' Corvin Krasinski 's más ezen törzsökből sarjadozott házak felől ma is mondhatni.»

«A' Krasinski familián kívül, a' mint azt a' Lengyel Czimerkönyvekből látnom lehet, több nemes házak is élnek a' hollós és arany gyűrűs czímerrel; ilyenek a' Bienkowszki, Kochanowski, Mlodnicki, Pawlocki, Piotrowski, Zamowiecki

Lengyel és némelly Lithvániai familiák: p. o. a' Ginwil és a' Sakowicz.»

«Azonban lehetséges 's úgy tetszik hihető is, hogy a' felvett Corvin mellékeve az említett Lengyel és Lithvániai familiáknak, mellyek magokat a' Magyar-Országból Mazoviába 1224. körül általjött Wratislaushoz kapcsolják, később időkbén támadott a' XV. és XVI. Században igen gyakor versio in latinum által.»

«Mert Konrád Mazóviai Herczegnek 1224. költ említett Privilegiuma tulajdonképen a' Wratislausnak adott helységekről szóló adománylevél, mellyek közt egy Slepowronnak (fordítva Holló-falvának) neveztetik. Ezen Helységről mind maga ez a' Wratislaus mind maradékai Slepowronius nevet vettek-fel, 's később a' Corvinus nevet 's később a' Corvinusok (Hunyadiak') hollós címerét is.»

«Hogy végre a' mi Hunyadi Jánosunkra, Mátyás Királyunknak atyjára, térjek, azt állítom, hogy azon különböző hírek közt, a' mellyek ezen hős' eredete felől elterjedtek, az, a' melly ötlet a' Zsigmond Király' 's tovább Császár' házasságon kívül nemzett fijának akarja tartatni, hitelt legkevésbbé érdemel.»

«Bizonyoságot ezen vélekedésem' támogatására abban látszik találhatnom, hogy Hunyadi János azon felekezet' részén állott, melly a' Magyar Koronát a' Lengyel Ulászlónak akará nyújtatni, noha Zsigmondnak leánya, Erzsébet, Albert királynak özvegye, fiat szült vala. Ebben ő, mint természeti fija Zsigmondnak, igen hálátalanul fogott volna bánni, mellyet felőle, nemes characterének annyi bizonyosságai után, feltenni nem lehet.»

«Egyéberánt azon időkbén Királytól 's meg nem szentelt ágyból születni olly anyyira nem vala mocsok, mint ma nem az; következésképen nem látni által, hogy ezen eredetével Hunyadi János miért ne dicsekedett volna inkább.»

«S osztán Zsigmond a' mi hősünket, ha ő neki magzatja volt volna, minden bizonynyal elébb vitte volna elő, elébb tetézte volna el birtokokkal, minthogy a' hős vitézsége' neki arra elég alkalmat nyújtott. Azonban ő Hunyadot csak 1419. nyerte, 's csak 1439. neveztetett Albert Király által Erdélyi Vajdának.»

«De ezen gyanítás' helytelensége még világosabban kitetszik a' Zsigmond Király és a' Hunyadi János' életek' esztendejieknek összehasonlításokból.»

«Az elsőbb élete' 18-ik évében 1386. jöve először Magyar Országba, 's 1437. élete 70-dik esztendejében holt meg.»

«Hunyadi János 1456. holt meg 80 esztendő's korában, születése tehát 1376-ra esik, midőn Zsigmond Magyar Országot nem is látta, 's nyolcz esztendő's kised lehetett.»

«A' mi Hősünk tehát, midőn 1419. Hunyadot nyerte, már 43 esztendő's volt, Vajdává pedig 63-dik évében neveztetett, melly a' szerzemények' hosszabb útján, érdem és vilézség által, inkább vala elérhető.»

«A' mi végre a' Corvinus nevet illeti, úgy vélekedem, hogy az az ő Hollós nevű ősi jószágának deákra lett fordításából eredett. De nem léphetek Kaprinainak állítására (Hist. Diplom. H. p. 565.) mintha az az ő fijának Királysága alatt csapodárságból történt volna; sőt azt lelem inkább hihetőnek, hogy János, minék utána a' Czincrosztás Zsigmond alatt kezdé közönségesebb szokásba menni, (Palma Herald. II. 3, 4.) birtokába lépven Hollós nevű helységnek, hollót veve czímerül, 's az erről szóló Diplomában deákosan Corvinusnak neveztetett; kivált, hogy ekkor már Erdélyi Vajda volt.» *

«Ennek bizonyosságát feltalálhatni a' László által neki az ő nagy érdemei felől adott oklevélben (Pray, Ann. III.) és azon másikban, melly által ő Besztercei Gróffá neveztetett 1452., melly alkalmazással (Turócz. Chron. IV. és Bonfin Dec. III.) régibb hollós czímere egy fehérmezejű veres oroszlánnal 's azon elsőséggel toldatott-meg, hogy veres pecséttel élhessen.»

«Azt vehetni inkább valónak, hogy az ő Római házból származtatása történt Mátyás királynak hízelkedni kívánó költeményből, a' mint azt Kaprinay, Pray és Baier gyanították.»

«Igen hihető tehát, hogy a' mi Hunyadink megszentelt 's nemes ágy' magzatja, és hogy Hollós falu Erdélynek és Oláhországnak szélein feküdt.»

«A' Histoire des Revolutions de Hongrie című munka 's egy kised német Chronicon, 1683, a' mi hősünk' atyjának egy oláh-születésű Buthót nevez, anyjának egy fő születésű Görögnét, melly Fessler által is igaz gyanánt vétetett.»

* De a' hollós czímer felől azt mondja az V. László' általam említett Diplomája, hogy azt Hunyadnak *Eleji* (progenitorIBUS) is viselték. Melly hihetőbb, ha Wratlslaus innen vitte Mazoviába a' hollós czímert 1220 táján. — Az eredeti levél jegyzete.

«Nekem sem egyik sem másik nem látszik lehetőnek, mert, ha Hunyadi János a' Görög Császári háznak egyik lányától született volna, a' hízelkedők azt Mátyásnak uralkodása alatt sokat emlegették 's elhittették volna.»

«Igen erős bizonyság arra, hogy a' mi Hunyadiak nem vette eredetét egészen sötét házból, az én véleményem szerint, abban fekszik, hogy ő a' nevezetes Nádornak, Szilágyinak, testvérét hirta házasságban, holott az ő párosodása nem akkor történt, a' midőn ő már fényes hivatalokban ragyogott, 's igen fogok örvendeni, ha Te oly nyomokra akadhatsz, mellyek e' homályt eloszlatják.»

«Általában a' mi hazánk' történeteiben még sok felfejtést kívánó eszmókra akadunk, mint p. o. az a' kérdés, ha Péter Királyunk, Istvánnak követője, igazán Alemannus volt e, vagy Olasz. 's fíja a' Velencei Dózsának, a' mint Fesslernek látszik.»

«A' már említett, Nürnbergben 1683. nyomtatott Német Chronicon szerint, Hunyadi Jánosnak, László és Mátyás fíján kívül, Beatrix leánya is volt, a' ki elébb Frangepán Bernhárdhoz, 's ennek halála után György Brandenburg-Onolsbachi Fejedelemhez vala adva. Kedves dolog volna tudni, ha ennek vannak e maradékai.»*

[Megjelent a *Tudományos Gyűjtemény* 1818. évf. 1. füzet 53- 59. lapjain.]

3503.

Trattner János Tamás — Kazinczynak.

Tek. Kazinczy Ferentz Urnak.

Tekéntetes Ur,

Kedves Barátom!

Valóban eleget sürgettem Fő T. Fejér György Urat, de ő azt mondotta, hogy majd majd beiktatja, és így elmaradt, azomban a' feleletre is várt, hogy Barátom Uran reá áll é a' Sipos Recensió megherélésére; már mostan mivelhogy a' felelet kezemhez jött, és látom, hogy azt kívánja, hogy vagy egészen, anmint írva vagyon, kinyomtatassék, vagy vissza küldetessék, megkérem a' Redactor Fejér György Urat, és előre azt ígérhetem, hogy [a'] Decemberi Kötetben megjelenni fog; én is talán mint Kiadó és [az] Intézetnek

* Ezeknek bővebb vizsgálására meghívja Historiophilusainkat

Kazinczy Ferencz.

Birtokossa, annyi jussal bírhatok, hogy a' Redactor Urat is arra vehetem, a' mit hasznos' és szükségesnek tartok; — ő nagyon óhajtja hasznomat és mindenütt tehetsége szerént segít, így előre is tudom, hogy kívánságomnak enged; én Kedves Barátom Uramnak a' Munkáit jobban becsülöm, mind [!] 10 másét; még eddig Barátom Uramtól írtt Értekezései közönségesen kedvességet nyertek, már igen sokan írtak nekem, mely nagy gyönyörűséggel olvassák az Erdélyi leveleket, és óhajtanák különös Munkába kiadva, olvasni; — azomban ez csupán csak az Író akaratjától függ; én addig az mostanában küldetett Erdélyi levelet, ámbár már censurálva vagyon, addig Neki meg nem küldöm, még a' Recensio kinyomtatva [nem] léssen: igaz, hogy az Erdélyi Muzéomban már eddig kiadattatott volna, de az én Journalomból sem fog kihagyattatni; ily becses Munkák mindenkor tallálhatnak benne helyet, — különben hogyan tetszik Tek. Urnak Gyűjteményünk, meglegszik é vélle? —

Báró Prónay Biographiáját sürgetni fogom, miánt a' Báró Sándor falúrói vissza jön.

Gyarmathi' Vocabulariumját már a' Gyűjteményel együtt expediáltam, a' Messziás Mustráját felkérem. — Addig is magamat becses barátságában ajánlván és a' M. Grófnénak kezeit csókolván,

Az öreg Ur édes Anyámmal, Testvéreimmal együtt K. B. egész Házát tisztelik —

hív barátja

Trattner János Tamás mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3504.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Pesten, Novemb. 11d. 1817.

Én szombaton jöttem be Pestre. Talán új hír lesz Kedves Úram Bátyám előtt, hogy Prof. Fejér és Trattner lemondottanak egymásról a' Gyűjtemény redactiójára nézve? Tegnap előtt néhányan öszve jövének. Prof. Fejér előadá panaszát. Az abból álla, hogy Trattner tőle egy jelentést nem ereszte nyomtatás alá. Ez a' jelentés felolvastatott. Azután Jankovich [!] emlité, hogy próbát teve Trattnernél, 's nem boldogult. Én közbenjáróságra ajánlám magamat a' felek között. Ajánlásomra vállvonítás vala a' felelet, de én megtettem a' próbát. Elébe adám János Tamásnak hogy Y Professor,

hogy Y P a p, hogy Horvát, Jankovics, Fejér és több Pestiek végkép elvonják magokat az új redactiótól, hogy új periodius írást kezdenek: János Tamásnál nem használt semmi. Ő Slavja Redactorának nem lesz; ő azt a' just feltartja magának hogy a' neki praenum[eratio]-szedésben 's könyveladásban szolgálatot tett Perecsényiek munkáji közül jutalomképen egy két darabot minden esztendőben felvétethessen. Osztán ő leveleket mutathat elő, hogy Prof. Fejérnek stylusa sokaktól nem kedveltetik; osztán hogy már új Redactor 600 ft. fizetésre, mint F[ejér] volt, fogadva is van. Majd meglássuk mik történnek.

NB. Trattnernél semmi letettje nincsen Kedves Uram Bátyámnak, nincs Helmecczinél is. Így mondák mind a' ketten. Az utolsót más nap látogatám meg. Ennek két új szót vivék vásári ajándéknál:

B o r u é s D e r ü .

Az idén olyan jó ürmös lesz, hogy derüre borura isszuk, monda Fáy Mózsés bátyám. Doctor Forgó hasonlóképen egy iszósorról [!]: derüre borúra issza a' bort. Így a' Mikóházán hallott boru sanctionálva lehetne, annyival inkább, mivel az már nyomtatásban is olvastathatik. Fáy Andris verseit folytatja ezen czím alatt: Fris Bokréta. Az általam felvitetendő példány 81. lapján fogja találni Kedves Uram Bátyám:

Im csak derülni lássam komor *borúdat*.

Horvát egy darabot mutata elő Virágtól! Menyegzői vers Rikóti Mátyás (Horváth Ádám) és Dudás Jutka lakodalmokra.

Vitkovics az epigrammjaihoz 50et tolda. Egyébaránt itt minden különösnek tetszik előttem. Bocsássd meg Uram nekik, mert nem tudják mit cselekesznek. Én nem sokára indúlok. Addig is alázatosan tisztelem a' tisztelendőket! Novembr., a' vásár keddjén 1817.

Kivül: 1

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak alázatos tisztelettel.

Hatvan, Tokaj, Sátor-Alja-Ujhely, Széphalom.

[Eredetije a Szemeretár VII. kötetében.]

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

3505.

Gr. Majláth János — Kazinczyna.

Gross-Turbal am 12ten November 817.

Euer Hochgeboren!

Ihr mir sehr werthes schreiben von 16ten des vorigen Monaths erhielt ich Gestern. Ich kann ihnen nicht sagen wie sehr ich ihnen danke für die gefällige auskunft über die Ungrische Prosodie so wie für die freundschaft sich um das ächt Nationale Musikstück für mich bemühen zu wollen.

Die Arabische Gnome samt den Senf den der übersetzer dazu gegeben schliesse ich hier bei. Wer er ist, weis [!] ich nicht, werde aber es zu erfahren suchen, ich bitte Sie zu gleich mir die Übersetzung des Grafen Deözsöfi [!] mit zu theilen, damit ich sie in ein Deutsches Journal einrücken könne.

Baron Hormayr wünscht für sein Archiw [!] nachrichten über die Ungrische Literatur. Mir scheint zum Correspondenten niemand so geeignet wie Költsei. Ruhe, Kenntniss, gefälliger fortrag [!], Parteilosigkeit, alles ist in ihm vereint. glauben Sie wohl, dass er sich dazu entschliessen werde? Wenn Sie meinen, werde ich ihm schreiben und in Hormayrs Namen ersuchen. Ich mus [!] Sie aber bitten mir seine Adresse mit zu theilen und ihn ebenfals [!] dazu zu stimmen. Nur auf diesen Weg können Wir unsere Literatur mit der anderer Nationen in verbindung bringen, welches uns von unendlichen nutzen sein kann.

Köffinger dankt Ihnen Herzlich für ihre freundschaftliche erinnerung. In dem taschenbuch Agglaja 1818. Wien bei Walishauer steht ein grösseres Gedicht Köffingers: Mozarts Ende, welches ein wahres Meisterstück [!] ist. Es ist unter seinem Poetischen Namen Reimund Walter eingesendet und eingerückt.

Melden Sie meine Hochachtungsvolle Verehrung ihrer gemahlin. Grüsen [!] Sie Sisak und glauben Sie an die unveränderliche Hochachtung mit der ich bin ¹

Eurer Hochgeboren

ergebenster Diener
Johann Graf Mailáth.

¹ Eddig a levél idegen kéz írása, csak a következő rész Majláthé.

am 13. N. S. Die Zeitschrift in welcher die Gnome steht ist gegenwärtig beim Buchbinder, sobald sie zurück ist, erhalten Sie den oben erwähnten auszug.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3506.

Fejér György — Kazinczynak.

Pesten. Nov. 12kén 1817.

Tekéntetes Úr!

Nagy Tudományú és Érdemű Hazafi!

Két becses leveleit közlöttem velem Trattner Könyvnyomtató. A' másodikat tüstént közlöttem T. Horváth [!] István Urral, Valaszky [!] élete írójával. E' nemes érzésű, 's széles Tudományú Barátunk kedvesen vette becsülését, mellyet eránta kinyilatkoztatni méltóztatott. Még én vittem a' Redactiót, Tudós Úrnak minden béküldött darabjait érdemökre méltattam, 's szorgosan közöltem. Oly munkájának recensiójít, mellyekben nem annyira a' Tudomány-szeretet, mint sem inkább a' faggatódzás' lelke tünt ki, minduntalan elmellőztem. A Beregszászi munkájának vizsgálatását a' XII.dik kötetben szándékoskodtam közölni. Húnyadi János' eredetének hiteles esmértetését Trattner kezemhez nem juttatta. Régolta el akart már engem a' T. Gyűjtemény' redactiójától tiltani, mellyet én oly czélből vezettem, hogy literaturánknak némünemű tekintetet szerezzek; azért a' darabokat megválogattam, a' csekélyebbeket hátráltattam, a' hijánosokat pótolgattam. Trattner Úr minduntalan belé ártotta magát, 's mit vegyek fel, 's mit se, praescribálni akart; 's mivel önnön becsületünkre nem vágyó jelentését az enyimmel, melly mind a' Tudós Társaimnak helybenhagyását nyertte, föl cserélmi bátorkodtam, 's Pecsényi Nagy László darabjait az ő parancsolattyára, egyszeriben föl nem vettem, minden írásokat tőlem, 14. napja, el vitetett. T. Jankovich Miklós, Kulcsár István, Szemere Pál, Vitkovics Mihály, 's Forgó György Urak Literaturánk Szeretetéből a' Nyomtató Urat feltételének másolására bírni törekedtek; a' Pesti 's Budai Fő Méltóságú Uraságok is rosz néven veszik, hogy Trattner kiadó, Író, redactor, 's minden akar lenni Tudományos Gyűjteményünkben: de mind hijába. Ezentúl nem fog tehát T. Barátom Uram se Fejért,

se y-t* abban olvasni. Jó ideje, hogy gorombaságával Horváth István Barátunkat is elidegenítette, 's én tartottam fenn benne a' lelket, hogy a' rendek' leírását folytatná, 's Valaszky életét, kinek képét mi hárman, ő, én és Forgó György metszeténk ki,** bé adná. Elidegenítették ez által Jankovich, Kulesár, Kisfaludi, Takách [!], Horváth János és András Urak is, kik egész bizodalnokkal viseltettek hozzám. Nem tudom, mit fognak erre gondolni a' Debreczeni, és Sáros pataki Tudósok is, kik engem levelezésökre méltattak. Mokri Úr lépett helyembe, ki az egész egyenetlenségnek látszatik szerzője lenni. Mi Pesti és Budai Irók csak Literaturánk' sajnós ügyét sajnáljuk. Ezentúl aligha csupa sepredék nem lesz a' Tud. Gyűjtemény. Ez esetre mi saját Tudós Társházunknak megindításáról gondolkodunk: reményünk [!] T. Barátunk Úrunk se fogja egygyütt munkálkodását Barátitól megtagadni, hogy Literaturánk' becsét eszközöljük; én szüntelen arra kívántam volna Tudósainkat magasztalni; többől több munkákra el voltam készülve, mellyektől méltatlanul, 's bizonytalán háladatlanul eltiltatom Trattner Úr által. E' folyó holnap 30dikán Ürményi Ö Excellentiája, ki Literaturánk nagy Baráttya, ő Cs. K. Herczegségének személyében T. Pethe Ferencz, és Virág Benedek Urakat jutalmaikra méltatni fogja fényes tisztességgel, mellyeket Marzipányi [!] Úr' fundatiójából, négy száz forintokban nyertének tudós munkáikért. Kérvén, hogy ezentúl Levelét egyenesen hozzám utasítani ne terheltelessék, ölelésével maradok

T. Úr'

Hív Tisztelője

Fejér Gy. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iról. Lev. 4r. 117. sz.]

* Tulajdon kezével írja itt Prof. Fejér, hogy az Y-nal jegyzett darabok a' Tudom. Gyűjt.-ben az ő darabjai.

** Wallaszki képtől Trattner, Fejér és Forgó metszeték ki. — Kazinczy F. jegyzetei.

3507.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Széphalom Novemb. 13d. 1817.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Zemplény Vármegyei Fő Fiscális Dókus Úr tegnap előtt küldé által nekem a' látni régen óhajtott új Munkát, a' régibbnek egy nyomtatványával együtt. Fogadja-el az Ur szíves köszönetemet a' közlött örömeért, a' rólam való megemlékezésért. Midőn megláttam a' jelentést a' Magyar Munka felől az Ujságokban, okom volt kevélykedhetni, hogy az lett-meg, a' mit én tanácslottam a' Színben tartott Superint. Gyűlés parancsolatjára készített Véleményemben, hol elmondván gondolkozásomat, arra kértem a' Superintendentiát, hogy ezt *bizza az Úrra*. — Betegen fekszem, 's ágyban írom e' levelet; a' Munkát elkezdém olvasni nagy gyönyörűséggel; érett lelket 's Lógicát [!] mutat benne minden, 's a' tárggyal lett teljes megalégedést; de abba kellett hagynom. Ámbár úgy illett volna, hogy olvassam végig elébb, 's úgy írjam a' levelet, sietek köszönetemet megvinni a' kedves ajándékért, félvén, hogy a' Munka már régen hever azoknál, a' kikre elhozása bizva volt. De ígérem az Úrnak, hogy az meg lesz olvasva.

A' Méltós. Generálisné parancsolt velem, hogy Pestalozzinak szerezzek Előre-fizetőket, 's nem tudom már mennyi ideje hogy megírtam, hogy egyet sem kaptam, 's e' tájon én vagyok az egyetlen egy Subscribens. Azolta is haszontalan volt iparkodásom mind itt mind Erdélyben. Orosz-országban a' dolog megyen: nálunk nem megyen. Mit mutat ez? De ott azért megyen mert ott akarja az igazgatás: nálunk Folnesicsek szólnak ellene, 's a' Tudom. Gyűjtemény a' szidalmat a' Munka első Füzeteibe vette fel, 's olly nem bátor Védelmezőt talált Pestalozzi, a' millyet nem igen várt. Én nem óhajtom hogy vastag Recenzióink legyenek, a' vastagság *vastagság*, 's hogy lehetne arra szükség? De valóban a' Recenziónak az igen rosszak ellen kéméletlennek, a' jók, de megtévedtek ellen szabadoknak, bátraknak kell lenni, mert eddig is mindég az volt bajunk, hogy az Írók, nem rettegván az ostort, gond nélkül írtak. Mindég lesz Író, ha mindég ostorozzák is őket, 's a' Recenzióból, ha az ollyan

jó, többet tanul az Olvasó, mint sok olvasásból. Megérdemlette e Pápai Prof. Márton Úr, hogy olly kegyetlenül recenseáltassék, mint a' mult holnapban vétetett ostorozás alá, nem tudom; a' Munkát nem láttam, 's Prof. M[árton] Urat nem ismerem sem látás sem levele után, de mind eddig jó fejű embernek néztem: az azonban nem szenved kérdést, hogy ha szavai eltekerve nincsenek, érdemlette a' mit kapott.

Engedje az Úr, érdemes barátom, hogy elmondhassam, hogy én a' Tudom. Gyűjteménynek nagy barátja vagyok. Elejétén volt holmi kifogásom ellene. Kimondom szabadon, hogy a' Kisfaludi Hunyadija annyi nem magasztalást érdemel, mint a' mennyi magasztalást Recensensétől nyert; 's annyival szabadabban mondom azt, mivel nem én magam vagyok a' ki így ítél felőle. Némelly ember mindent szép mívnek néz, mihelytt abban hazafiúság szól. De csak hazafiúság nem teszi a' nem szép mívet széppé. Osztán egy bizonyos setét rettentett benne, mellyet elterjeszteni akarni látszott. Hála az egeknek, már jóltevébb fény sugárlik belőle. 'S melly megbecsülhetetlen dolog az, hogy a' Redactorok mindent úgy hagynak szólani 's írni a' mint magának az Irónak tetszik. Szabadság nélkül nincs haladás, 's leginkább nincs bátor és gyors. — Szebb kor jó reánk mint a' mellyben élünk 's a' legsűrűbb ködök sem zárhatják-el a' világot.

Kérhetném e én az Urat azon barátságos szolgálatra, hogy a' Mélt. Generálistól tudakozná-meg, 's engem tudósítana ezekről:

1. Born Ignátznak leánya kihez ment férjhez? Úgy tetszik, valamelly Olasz Grófhoz. 'S voltak e több gyermekei? Kik azok?

2. A' Mélt. Generális egyszer látta e, vagy kétszer Párist és Londont? Meddig múlatott először, meddig másodsor, itt is, ott is? 'S melly esztendőben először? Mellyben a' másodszor?

3. Cherbourgig mikor kísérte a' Szerencsétlen Királyt?

4. A' Londoni Instrumentenmacher R a m s d o n nak írta e nevét?

5. Melly esztendőben hagyta-el Patakot? 's mellyben lépett-ki Academiajából?

Az Urfiak nagy előmenetelét mind képzelem, mind hallom, 's örömmel hallom azt. Olly szülék' gyermekei nem lehetnek nem jók, 's az Úr fáradozásai sikertlenek. — Atyának nem illik a' magáéiról jót mondani: de én úgy hiszem, hogy az Úr szavamát nem veszi hiúságnak: az enyéim nekem valóban sok örömet adnak. Nagyobb leányom, kit az Úr ismér, Januariusban kezdte verni tanulni

a' fortepiánót, 's ma már Ouvertüröket játszik olly javallással, hogy a' Sógorasszonyom Kázmérban 's a' Szilvási ház nem tudják eléggé csudálni. Mestere azt mondja, hogy kétli, hogy találtathatnék e más tanítványa, a' kit ehhez lehetne hasonlítani. Ifjabb leányom is jól indul, a' taktja csaknem hibátalan: de ennek nem adott a' vak sors annyi elevenséget. A' nyelvekben is haladnak, de nyelveket tanulni nekik olly kevés talentomok van mint atyjoknak. Még csak a' németet tanulták-meg, 's még azt sem teljesen. Nem tehetem-le azt a' magamból meritett gondolatot, hogy ha kezek gyorsan fog írhatni, Excerptákat, Kihúzásokat tétetek velek, 's a' két nagy Nemzet' historiáját fogom kívánni leginkább hogy tudják, 's ezzel a' Szép' Tudományát, mert ezek azok a' mik az embert igazán teszik emberré. 'S a' szép Írók mind feldolgozták, a' mit a' komoly Philosophia tanít.

Felejtém, hogy beteg vagyok, 's hosszú leve levelem. Tisztelje az Ur, kérem alázatosan, mind az én nevemben mind a' feleségemben a' Mélt. Generálist 's a' Mélt. Generálisnét, 's higgye, hogy az Urat teljes érdemében tiszteli 's szereti

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3508.

Kazinczy — Szerdahelyi Lászlónak.

Tekintetes Fő Táblabíró Úr,
különös tiszteletű drága jó Úram,
kedves Uram Öcsém.

Váratlanul jelene meg nálam Báldovszki Úr, mert én csak azt vártam, hogy az Úr Uram Öcsém, kéréssemhez 's előbbi levelében tett ígéretéhez képest, nekem elébb felőle csak a' kívánt bővebb tudósításokat fogja küldeni. Ez az Úr érett-lelkű, szeretetreméltó, tudományos ember, 's látom módjából, látom beszédéből, hogy tudja mint kell nevelni 's vezetni a' gyermeket. Ezen elakadásában Uram Öcsémnek segíteni nem tudok. Úgy végeznék, hogy most menjen vissza, végezze dolgait az Úrral Uram Öcsémmel, és ha neki úgy tetszik, holnap beküldök érte, hogy itt legyen míg a' Sógorom ezen

holnap 20-dikán megérkezik, 's neki szólhatunk, ha nem leszen e szükség reá.

Maradok alázatos tisztelettel

Az Urnak Uram Öcsémnek

Széphalom, Nov. 14d. 1817.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

Kívül:

Tekintetes Nemzetes Vitézlő Agg-Csernyői Szerdahelyi László Urnak. Sok Tekintetes Nemes Vármegyék Fő-Táblabírájoknak, különös bizodalnún drága jó Uramnak 's Öcsémnek, Ujhely.

[Megjelent az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1904. évf. 234. lapján.]

3509.

Trattner János Tamás — Kazinczynak.

Tekintetes Ur,

Kedves Barátom!

Reményem, hogy már azolta leveletem venni méltóztatott, mellyben azt írák, hogy a' 12-ikben okvetetlenül menni fog, és így történik, mert már Prés alatt vagyon; — az Erdélyi levél az 1. Kötetben megjelen, bizonyos légyen Tek. Ur abban, hogy mindenkor Munkáit az új Redactio érdeme szerint tüstént felvenni fogja; — Fő T. Fejér György Ur lemondott a' Redactióról, és csupán csak azért, hogy egy Előfizetési Jelentést, mellyet a' *Tudományos Gyűjtemény Egybe Szerzői* neve alatt a' 11-ben iktatni akarta [!], fel nem vettem, én pedig azt nem tehetem, mert [az] Előfizetést csak a' Verleger hirdetheti; másodszor: nintsen nállunk privilegiált Társaság, és így evvel még azt nyerhettem volna, hogy gyűjteményemet megtiltották volna, a' mit nem igen szeretném [!], nagy kárt szenvedne ez által a' Haza! — én erre Fő T. Urat arra kértem, hogy csak az aláírást elhagyná, és a' Redactiót nevemmel együtt alá iktatná; de ő arra telyességgel nem akart állani, és azt írta, hogy mivelhogy ezen Jelentést el nem fogadom, lemond a' Redactióról és vitessem el minden Manuscriptumát, én tehát parancsolatjára elvittem, — de hálá Istennek, tallálkozott már egy más jó Hazafi, a' ki felvállolta, és mások is a' Redactio segítségére lenni magokat ajánlották; — így tehát ha jobban nem, legalább mint taval bizonyossan menni fog: — ez a' becsülletes, okos ember

arra lekötölte magát, hogy minden írónak a' kéziratját változtatás nélkül kiadni fogja: — segítsen [!] tehát 'T. Ur is, mind [!] eddig gyűjteményünket, köz kedvességet nyert Munkáival. —

Döbrentei a' 9ik kötetben kinyomtattatta az Eliziókat, — igen okosan, ne gondoljon Kedves Barátom Uram másokkal, kiki úgy írjon, a' mint akar, — örökké kiáltoznak az Ujítások ellen, és még is magok is ujjitanak, többnyire csak az Öregek haragszanak 'T. Urra, a' Fiatalok mindnyájan ditsérik és követik.

Én egyebet nem kívánék, mintsem aztat, hogy T. Ur Erdélyi Utazását jövő Esztendőre kiadná, ezzel Hazánk 's Litteraturánk sokat nyerne; — Tek. Úr nekem azt írá, hogy erántam meg nem változott, de én még is változást tapasztalom [!], mert egynehányszor írtam az Utazások eránt, és soha erre fellelni nem tettszett. — Egy kérésem volna, ha Tek. Ur a' Sárospataki Professor Urakat az írásra serkentené, ez által is nyerne gyűjteményünk. — M. Bárá *Prónayt* meg fogom ismét Prof. Schedius Úr által az Biographiához szolgálendő Datumaért megkérni. — Egy réztábla, mint Mansfeldnek *Wallaszky-e*, 250—280 forint. Grófnénak kezeit csókolván, egész házám tisztelvén, vagyok
Pesten Nov. 14. 817.

hív barátja

Trattner.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

3510.

Bölöni Farkas Sándor — Kazinczznak.

Kolozsvár Nov. 20-kán 817.

Tisztelt barátom,

October végével esztendeje mult, hogy mostanig leveled nem vettem. Én írtam egy nehányszor, de válaszod nem vettem. Mi lehetet oka, nem tudom; én részemről talám okot nem adtam elhalgatódsodra. Én többé meg sem mertelek volna szólítani!

A Zsibói levelekre való nem felelésnek a Vesselényi különös körülállási voltak oka. Én most vagy két hétig nála valék s ámbár solicitáltam hogy együtt üljünk neki, ő Vendégeivel úgy el volt foglalva, hogy időt nem szakaszthattunk reá. Azt fogadá eljötömmel, hogy maga is fog írni, de erre bajosan hiszem hogy az őszön érkezni foghasson. Én addig is azon kérdéseidre, mellyeket magam is bévehető documentumokkal tudok, írom:

A kérdezett Arabert *Müzir*nek hívták, ez Atyja volt Almanzornak s Anyja Aspazia. Vette volt V. Gróf Mikótól.

A Te ott létedbe a felső istállóba volt lovak nevei ezek: — most már változások vannak.

Szuperbo.	Mén, Atyja volt Spaniol.
Zoroászter.	Atyja Jupiter. Mén.
Jupiter.	az öreg Kedves. Mén — eladták Gr. Bethlen Ádámnak.
Armidor.	Caesaras. Mén. — eladták Gr. Bethlen Imrének.
Scipio.	Armidor. Mén.
Büszke.	öreg Büszke. Mén. — megdöglött.
Bucephalus.	öreg Daru. Mén. — megholt.
Tibár.	Jupiter. Mén. — eladták.
Kakas.	ör. Kakas. Mén.
Andalúzó.	ör. Andaluzó. Mén.
Ecclipsz.	Alexander. Mén.
Ariozo.	ör. Andaluzó. Mén.
Almánzor.	Müzir más névvel Aráber. Mén.
Daru.	Bucephal. Mén.
Philosoph.	Pompázó. Mén.

ezek az Iskolából jöve balra állottak.

Generál.	Atyja Alexander. Mén.
Mariandel.	első generatioja Anglus. Kancza.
Lámpás.	Atyja Alexander. Kancza.
Pajzán.	Kakas. Kancza. eladták Gr. Kendeffinek.
Ráró.	Tüzes. Meczett. eladták Gr. Kendeffinek.
Batallador.	Bucephal. Mén.
Asztaereon.	Kedves. Mén — most Ráró a neve.
Oszkár.	Daru. Mén. eladták.
Caezareon.	Jupiter. Mén. eladták —

ezeneken túl állott a négy fekete Zugs, a Bároné Hermelinjei: Pajzán, Bujdos, Pajkos, Holló-Koko, Lízi.

A felső istállóba nyolcz Legény és két gyermek szokott lenni, azon kívül a Bereiterek s más ide tartozandók.

A Zsibó körül fekvő helységek nevei ezek:

Zsibó, Solymos, Turbucza, Róna, Hasszia, Prodán, Karika, Csíglén, Nyírséd, Zsákfalvának fele, Sz. Udvarhely harmad része, Trányis egy része.

Én most Kolozsvárt a Guberniumnál vagyok. Környülállásim különösök. Éljen szerencsésen tisztelt barátom. Téged tisztelőd
Farkas Sándor mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

3511.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

[A levél elején Kazinczy Eugénia sorai.]

Széphalom Nov. 24d. 1817.

Édes, kicsiny Mamám,

Mínt hogy képem el nem jutott hozzád, hogy valami reám emlékeztethessen, itt küldöm ezt a' kis Klavirozót. Bár kedvetlen óráidban, a' millyeneket az ég a' jókra is bocsát, úgy vidíthasson fel, mint az alatta álló vers igéri! Igen régen nem írtam már én is az én imádvá-szeretett kicsiny Mamámnak: de ő tudja hogy én őtet azért nem szüntem meg szeretni. Papám Döbrentei bácsihoz [küldötte] a' maga képét, minekutána az először küldött az enyémmel eltévedt. Bár ez juthasson kezedhez romlás nélkül. Végre kérem fogom anyámat, ha az első képem elveszett, hogy engedje neked Dónát által festett képemet megküldenem. Éljen szerencsésen, tisztelt anyám. Csókolom kezeidet a' szeretetnek minden érzéseivel.

Örök tisztelőd

Zseni.

Imádott leányom,

Hány levelem vala készen Nagysádhoz már, félre tettem őket, hogy ha majd megtudom Döbrenteinktől, Andrásfalván vannak e, vagy Dédácson, vagy Kolozsvárt a' Császár otléte miatt, oda útásítom a' hol van Nagysád; Döbrenteinek levele nem jött, 's így vettem a' levelet és eltéptem. Nekünk, Édes Lolotte, az a' nagy szerencsénk, hogy ha leveleink elmaradnak is, tudjuk hogy az nem azért esik mintha barátságunk elhott, elhidegült volna, 's örvendünk ha levél jó, de a' hallgatást balul nem vesszük. Azt most kivált Sophiera nézve kérem Nagysádtól; ő nagyon köszöni Nagysádnak róla emlékezését, de kéri egyszersmind, hogy a' válasszal adós maradjon egy ideig; én alig ismerek asszonyt, a' ki forróbb leve-

leket írjon mint Sophie: de alig ismerek asszonyt, a' ki a' tolltól, tintától, papirostól inkább rettegjen mint ő. — Minden egyéb újság előtt engedje Nagysád mondanom, hogy a' mi Marcsánk a' jövő Januarius 11dikén, melly nap 18dik esztendejébe fog be lépni, asszonnyá leszen. Klavír-Mesterünk veszi. A' dolog így történt:

Klavír-Mesterünk, egy 38 esztendős igen szép magas és sűgár termetű, nem kedvetlen képű, nagy culturájú ember, tavaly Novemb. 17dikén lépe-be hozzánk. Elhagyta hazáját, mellyet olly forrón szeret, mint én a' magamét, 's Széphalmon talált egy neki kedves asylumot. Örvende azon hogy feleségem és én neki szives barátjai vagyunk, 's hogy gondolkozásunk, tónusunk az övével teljesen megegyezett, hogy magát úgy látá általunk tractálva mint a' háznak barátját, sőt tagját, hogy Zseniben olly tanítványt kapott, a' ki felől idegen helyen is azt merete mondogatni: Ich zweifle sehr, ob ich im ganzen Ungarn eine zweyte Zseni finden würde. — Gouvernantunk egy útálatot-érdemlő gaz teremtés — oh édes Lotti! képzelje Nagysád a' leg-gazabbat, 's képzelje onnan is, hogy nekem örökös feltételem, hogy soha többé az én házamhoz Gouvernante nem jó, — belé szeretett a' Klavír-Mesterbe, 's mindent elkövetett, hogy annak szerelmét megnyerje. Ez kikerülte, de hallgatott. A' 49 esztendős Gouvernante azt hitte, hogy a' Klavír-Mester azért hideg eránta, mert Marcsa eránt érez valamit, 's elkezdé gyötreni a' leányt. Így maga vete lán-got szíveikbe. A' Klavír-Mester érzé Marcsának becsét, ártatlan lelkét 's látta mint szenved békével. Végre a' Gouvernantot Augustusban eleresztém. A' Klavír-Mester és Marcsa szenvedheték egymást, barátok lettek, 's szeretők. — Octoberben egy fiatal, Bécsből Ujhelybe lejött férjfi-szabó Mester, ki igen jól szab és varr, kijöve hozzánk, 's a' Klavír-Mestert kérdé-meg, ha lehetne e neki reménysége a' leányt feleségül megnyerni. Ez nem látta, miként tarthatna-el ő (a' Klavír-Mester) feleséget, 's így jönak látta, hogy az embernek megigérje, hogy a' jelentést nálunk megteszi. Megtette azt, 's Sophie 's én jönak láttuk, hogy Marcsa a' szabóhoz menjen; szüléji nem akarták ugyan, de nem ellenzették, Marcsa engede szavainknak, 's ő és a' szabó az én jelenlétemben 's a' Sophiében gyűrűt váltottak. Sophie azonnal megpakkolt egy szekeret kanapéval, székekkel, commóddal, asztallal, 's a' leányt ruhákban derekasan kikészítette. — A' Klavier-Mester látván melly anyai képen bán Sophie a' lyánnyal, megvallá hogy ha állapotja megengedné, nem eresztette volna Marcsát a' szabónak, 's addig beszélénk ő és mi ketten, hogy Sophie azt mondá a' Klavier-

Mesternek, hogy ha tudta volna szándékát, ő megengedte volna, hogy öszvekeljenek. Én az embert nagyon szeretem, 's annak nézem, a' kire gyermekeimnek neveltetését — a' felvigyázást, nem az iskolai tanítást — bíznom lehetne ha meghalnék 's gyermekeim árván maradnának, 's el vala végezve, hogy ha a' gyűrű vissza adathatik a' nélkül hogy mi históriába jöjjünk, Marcsa Klavier-Mesterné legyen. A' Marcsa atyja declarálta, hogy ő neki nem vala kedvére, hogy leánya szabóné legyen, 's így a' gyűrűk visszaadattak, 's Marcsa a' magáét a' szabótól vissza kapá. — Hosszan beszélém-el, de Nagysádat interesszálni fogja a' dolog, minthogy Marcsát ismeri és szereti.

E' napokban egy más nevelőt is kaptam. Emil hetedfél esztendős; Nevelő neki is kell. Patakon, Eperjesen kerestem, nem kaptam. Egy Szerdahelyi László nevű Úr két hét előtt levele által kér meg, hogy ha tudnék valakit a' kinek Nevelőre van szüksége, ajánljam azt a' ki ő hozzá jött, de a' kit többé el nem fogadhat, mert míg ez előjött, egy Minoritát veve gyermekei mellé. — Azt feleltem hogy én magam is vehetném hasznát, ha alkalmas. Ne küldje hozzám, hanem csak tudósítson róla bővebben. Szerdahelyi rám küldé. Az ember 61 esztendős, 28 esztendeig volt Luth. Prédikátor egy nevezetes Mező városban Turócz Vármegyében, gyenge egészsége miatt hivatalát letette, 's Báró Révai úgy tartotta házánál sok esztendő oltá, mint barátját, Bibliothecáriusát 's Secretáriusát. Egy szeretetre igen méltó, nem pedánt, 's szép tudományú jó ember. Baldovszki Mihály nevű. Magyarúl jól és tisztán beszél. Így, édes Lotti, ezzel és a' Klavier-Mesterrel olly széppé lesz életem a' mint képzelheti Nagysád. Az én fedelem alatt sok jó ember lakik, 's gyermekeimnek gondolkozása, Morálja nem lehet rossz.

Thalie fejtőzni kezd, 's épen olly sok talentomot mutat mint a' melly keveset rettegtem benne. Húsosabb mint az én kedves Zsenim, 's arcza szebb. Bőre ollyan mint a' legáltallátszóbb porcellán, 's olly fejjér, hogy azt minden Vendégünk csudálja. Bőrének fejérsége, gyengesége (Zartheit) valóban ollyan, a' millyet semmi gyermekben nem láttam még. De a' character! a' character! félénk és kemény! jó és kevély! szelid és rettenetes tűz! Én nem tudom mint fogja magát ez a' character formálni, mint fog megállapodni. Zseninek a' caractere az a' mi ötet mindennél kedvessé teszi, Thaliét ritka ember szereti. Bey Zseni ist das Gemüth unendlich lieblich. — Emílnék az arcza egészen az enyém, de szeme kék és

igen igen nagy, mint anyai nagytyjájé! Antonín egészen a' megholt öcsém az Oberster, olly köpczös; szemei is kékek, mint a' Lacziéi voltak. Mind Emil mind Antónin igen jó és elmés 's nagy tűzű gyermekek. A' kis Phigie egészen Zseni, de kék szemmel. Gyermekeim mind az anyjoktól kapták a' szem színét, csak Zseni tőlem azt. — Vége a' papirosnak. Éljen szerencsésen, édes jó, édes szeretett, édes imádott Lottim! Vette e Nagysád az én képeimet, melly Septemberben indult Döbrenteihez? Csókolom kezét Ő Nagyságának a' Grófnénak, 's kívánok mindnyájoknak boldog új esztendőt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3512.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

M. Vásárhely, Novemb. 24d. 1817.

Szeretett Barátom,

Ma, este felé magam menék-el az itt levő postára, hogy magamat jöhető leveleimre nézve jelentsem. 'S már itt kapám a' Tiedet November 1sójéról. Egy kemény érzés jára végig, azt kérdeve, ha vallyon Németiből küldött levelemre felelsz é 's mit? Arra válaszolál és úgy, a' mint Tőled, a' mint Te Tőled vártam. Öllelek nemes lelküségédért, öllelek, hogy az örök Igaznak ideáját így hagyod győzedelmeskedni. Ezen kifejezésed: inkább egy betűt se írjon soha tollad, minthogy ollyat írj, a' mi ellenére van a' Szentnek, fényben tündököltete Téged előttem. Ime, kiáltám, az időn győző léleknek hősi lobogta. Ha valaki Értő, egybe-hasonlitaná ezen utóbbi leveleinket, becsületedre megkellene vallania, hogy a' tévedés helyrehozására nemesen kész vagy. Így a' mint most felelél, nem rebegek [!], hogy leveleid a' férjfiisan ítélőnek karakterét ne viselnék, 's most bátrabban felelhetek olly kérdezőnek, mint a' minapi vala, a' ki azt látszék gyanuba hozni akarni, ha Kazinczy, Erdélyi utjában, olly rövid ideig megismerhette é azon embereket, a' kikről emlékezni fog, 's voltokképen szólhat é azokról. Jó, hogy Csereynkel együtt akarjátok munkádat általnézni; ő bizonyosan úgy fogja Neked is sokakról vélekedéseit megmondani, mint nekem a' mult Januariusban 's Augusztusban.

Örömben fogék mingyárt e' válaszhoz, ámbár levelem még

csak négy nap mulva indul, mert addig a' Cancellarius Bibliothekájába nem mehetek. Csak tegnap előtt jöttem-bé ide Lajossal, sok elrendelni valójink, vizitájink vagynak, 's ezek mellett a' Királyi Táblára is már ma jární elkezdettünk. Kilyéni Székely Mihály, egyik Itélő Mester Cancellariájára Lajos még Augustusban felesküdt, 's fel én is, az Itélő Mestertől nyert oly engedelem mellett, hogy a' Királyi Tábla gyűléseibe feljárhassak, de minden egyéb Cancellistai foglalatosságtól mentt legyek, a' mit Lajos folytat. Ennek leczkéji az Erdélyi törvény praxisában holnap kezdődnek, Procurator Mezei által, mellyeket én is hallgatok. Lajossal együtt azért csörtetem-fel én is a' Kir. Táblára a' kardot, hogy vele az ott eléfordulók felől beszélgethessek, 's a' hol lehet, mint vele együtt tanuló ugyan, de idősb általlátásu, utasithassam. Itélő-Mester Székely Mihály rám bizá még a' nyáron, 's most újra, a' Székelyeknek általa egybe-gyűjtött törvényei kiadásának eszközlését. Trattner 80 nyomtatvány honorariumot igére, a' maga költségén való kibocsátás mellé. Székely Mihály ma mondá, hogy ő nem kíván semmit is, csak azt köti-ki, hogy Trattner Erdélybe 500 nyomtatványt küldjön az inkább elterjedés végett, 's a' begyűlő pénz Trattneré legyen. Méltós. Székely Mihály és Cserei Miklós, kinél tegnap este valék, még Augusztusban Kolozsváratt arról tanácskozána velem, miként lehetne a' régi M. Vásárhelyi Magyar Társaságot felélleszteni. Engem akarnának Titoknokjává. Csak szép kívánság lesz é beszédünk vagy nem, majd később megírom. Hunyad Várm. Fő Ispánja, Mélt. Nopcsa Elek, 's Fejéregyházán Gr. Haller János, már igérének nekem ezt eléhozónak külön külön 1000 Rftot.

Ide még Sz. Márton napjára kellett volna jönnünk, de Lajost, Zarámban, Lunkán Októb. 17dikén hányó hideg kezdette lenni, 's ámbár az egy hét mulva elmaradott, nagyon elgyengüle. Félelmek közt jöttem fel vele, Andrásfalvára is, oda Nov. 11dikén érkezvén.

Novemb. 6dikán jelen valánk Déván, Hunyad Várm. akkori Markalis Székén, mellyet a' B. Józsika János helyébe lépett Fő Ispán, Felső-Szilvási Nopcsa Elek tartott, ki magát a' mult tavaszszal oly diszesen instelláltatá [!] hogy nem ugy még senki. Közön-séges éhség vala Hunyadban is. Nopcsa, a' maga béiktatására 1000 véka buzát osztogattatott-ki a' Hunyad Vármegyei szegénységnek, melly akkor 10,000 Rftot tett. Bár az illy instellatió módi lenne. Csak 2000-et adna is egy illy hivatalába magát béiktattató, a' haszontalan pompa helyett, néhány esztendők szép summát látná-

nak együtt a' Köz Jóra fordítás végett. Ezt a' gondolatot én bővebben el fogom adni a' Muzéum Xdik Füzete Előbeszédje végén, a' hol megakarom köszönni másoknak serkentése végett a' Fő Ispánnak, 's a' Vármegyének, hogy Nov. 6dikán Tábla-Biróságra béesketetett. A' Fő Ispán a' Magyar Literatura körül való munkálkodásomat említette 's ezzel ajánlott minden általam megkérettetés nélkül. A' mi hát az én Kazinczmat nem érhető (!) Hunyadban, az az ő Döbrentejének adatott.

Nov. 29dikén.

A' Cancellarius Bibliothecájában ezen képek vagynak: A' Bibliotheka ajtaján belől, feljülről, Atilla idealis képe.

A' Bibliotheca pitvarában: *Gr. Rédei Zsigmondné* (a' Cancellarius Bibliothekás házának egy része elébb ezé a' Grófnéé volt.) — *B. Wesselényi Ferencz* (Gubern. Consil.) és a' felesége. — *Gróf Lázár János* az Erdélyi deák Poéta. — *Iső Apaffi Mihály* — az idősb *Gr. Teleki László*, a' Korona Őr Apja. *Wesselényi Ferencz* a' Palatinus. A' Bibliotheka szálája ajtaja felett az első *Teleki Mihály*. Ez alatt meg állva balra: B. Bruckenthal Mihály a' Gubernátor; Gr. Széchenyi Ferencz; Gróf Festetics György; a' Cancellarius maga 26 esztendőskorában. Teleki Mihályéval szembe van a' Cancellar Sz. István Rendi öltözetében, tehát a' közepén: innét jobbra a' néhai Cancellariusné képe; Bethlen Gábor; Mátyás Király, Eugenius Herczeg.

A' Bibliotheka galériája felsőbb részében: Gróf Teleki József a' Korona Őr; Gr. Batthyáni Ignác, Püspök; Morsinai Ersébeth.

Az alsó ajtóval általellenben lévő ablakban van Luther Márton és Melanchton.

Ezekén kívül vagynak az antique büsztök.

Képedet és a' Kedves Genieét bójövetelemkor itt kaptam 's a' vissza menő kocsissal Lottinak ki is küldöttem. Örömmel vevém a' Catiliniariakat is. Most Cserei Miklósnál vagynak, kivel itt sok jó órákat töltök. Consil. Kenderessynek pedig irtam már hogy a' Wierlandi fordítást küldje hozzám.

Egy csupán magyarul tudó Kis Aszszonnyal ismerkedém itt-meg, a' ki az általad fordított Göthe Testvéreit, 's Szerne Utazásait

különösen szereti, én pedig ezek szeretetéért ezt a' leányt. Édes annyi bête leány között egy természet gyermekére akadunk.

Lajos ölel. Leveledet tehát ezután itt veszem.

Szívből Döbrenteid mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3513.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom d. 27. Nov. 1817.

Hochverehrter Graf,

Sie befehlen die Übersetzung der arabischen Gnome von dem Grafen Joseph Dezsöffy, Ihnen mitzutheilen. Hier ist sie:

Sírtál, hogy születél, nevetének rendre barátid:

Élj, hogy holtodkor sírjanak, és te ne vess.

Befehlen Sie dem Abschreiber, dass er nicht einen Accent zufüge, oder auslasse. Ich habe das Distichon hier so abgeschrieben, wie es für den Setzer einer Buchdruckerey abgeschrieben seyn sollte.

Wo Kölcsey sich dermal befindet, weiss ich nicht. Er ging mit Szemere im Sommer nach Pesth herab, ungeschlüssig, was er beginnen sollte, und unzufrieden mit seinem Loose, mit seinen Freunden, mit Ungarns Schriftstellern, und mit der ganzen Welt. Eine schön tönende Glocke, die einen Spalt bekam! In seiner Recension der Gedichte Csokonais ist Kenntniss der Sache, Kenntniss des jungen Mannes, dessen Schriften er recensirt hat, eine edle Freymüthigkeit, Partheilosigkeit, vor allem andern aber eine unschätzbare Ruhe und eine bewundernswerthe Reife; man sieht dieser bewundernswürdigen Recension [an], dass ihm (Kölcsey) Schiller in der Recension des deutschen Csokonay (Bürger) vorgearbeitet hat. Ich habe hier, so wie in seinen übrigen zwey Recensionen (von den Gedichten Kis's und Berzsenyi's) nur eine Rüge: — der widrige Ton der Didaxis lässt sich darin zu sehr hören. Besonders in der Recension des Berzsenyi sprach er viel der Schule nach, und offenbar falsch. Berzsenyi's Episteln, weil sie ein Mittelding zwischen Prosa und Poesie seyn sollen, behagen ihm, so wie die ganze Gattung — also auch wohl Horazens Episteln und die Epitres von Voltaire — ganz u. gar nicht, und die Jamben sind in seinen

Ohren ein widriges Schema. Ich fürchte, Kőlesey hat sich ausgere-det. Dieses Geschäft (Geschichte der ung. Literatur) könnte niemand glücklicher bearbeiten als Horvát István oder Szemere Pál. Der erstere ist mit sehr heterogenen Dingen befangen, und der andere lässt dieses wenig hoffen. Prof. Romy zwang mich diesen Artikel für Erschs grosse Encyclopädie auszuarbeiten; und ich muss es thun; aber bis jetzt setzte ich noch nicht einmal die Feder an.

Ich habe etwas über des Gubernators Hunyadi Geburt geschrieben. Ich widerlege die Fabel, dass er Sigmunds natürlicher Sohn gewesen sey, wofür ihn Heltai, Benkő, Palma, und andere mehr, machen. Der Aufsatz erscheint in dem January Heft der Tud. Gyűjtemény. Ich will diesen Aufsatz in das deutsche übersetzen, und Ihnen, mein Herr Graf, für das Archiv Ihres Freundes zusenden.

Trattner schreibt mir, dass meine Recension des Beregszászi-schen u. Síposschen Werkes (Dissert. Philologica de vocabulorum formatione ac derivatione etc. und Ó és Új Magyar), die die Redaction seit 6 Monathen aufhielt, im Decemberhefte erscheinen soll. Ich würde mich unendlich geschmeichelt sehn, wenn Sie, mein Herr Graf, diesen Aufsatz Ihrer Aufmerksamkeit würdigen wollten. Ich steche ins Wespennest; sie werden mich kreutzigen; aber ich sage dann: e però si muove. Unsere Lehrer sind nicht bloss die Griechen u. Römer, sondern gewiss auch die Neuern; u. wenn wir ihre Schüler nicht werden, so gehen wir kurz aus.

Ich beharre mit der innigsten Verehrung

Mein Herr Graf

Ihr

gehorsamster Diener

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3514.

Gr. Majláth János — Kazinczynek.

Török-Bálint am 27. 9ber 817.

Euer Hochwohlgeboren!

Ich schliesse ihnen die Hammersche Übersetzung der bewussten arabischen Gnome bei,¹ so auch die spätere Übersetzung eines Ungenannten der ganz Europa herausforderte ihm es an Kürze

¹ Hiányzik a levél mellől.

gleich zu thun. Ich habe die Gnome auch ungrisch übersezt [!],
und bitte Sie mir zu sagen

Ob? und wo ich gefehlt habe?

Sirtál Fiam születésed Napon [!], nevettek Barátid,
Élj hogy halálod Napon sirjanak, de te nevens.

Graf Deseöffi hat mir gesagt dass zwei Fehler darin sind, aber ich
finde sie nicht. Sie werden mich verbinden wenn Sie mich auf
selbe aufmerksam machen. Mit der

vollkommensten Hochachtung

Ihr ergebenster Diener

Johann G. Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3515.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Tisztelt kedves barátom,¹

November 8dika olta guta-által 1804. Júl. 25dikén megütött
fejem gyengébb vagy kegyetlenebb rheumatismust szenved, 's többére
ágyban vagyok. Azonban karom nem szenved, és így napjaim nem
folynak hasztalanul, munkátlanul.

Prof. Vályi Nagy Ferencz Úr Patakról (az Iliász' fordítója) nálam
van harmad nap olta. Mutattam neki az általad olly igen szeren-
csésen fordított Arabiai Gnomát. Ez a' barátom ma reggel azzal
ébrede-fel, hogy azt ő is lefordítá ez éjjel. Imhol az:

Hogy születél, sírál; nézőid örültenek: úgy élj,

Hogy holtodkor azok sirjanak, és te örülj.

Prof. Vályi Nagy Ferencz

Széphalom, Xbr. 4d. 1817.

az Iliás Fordítója.

A' tiédet, ezt a' Prof. Vályi Nagy Úrét, 's az én két fordítá-
somat íme ma ezen levelemmel együtt teszem postára Gróf Mai-
láth Jánoshoz, hogy Nyelvünk becsületére tégye-be valamelly német
Journálba. Valóban a' mi Nyelvünknek nagy dicsősége van abban,

¹ Kazinczy Ferencz Úr levele. Jöve Dec. Sikan 1817. — Dulházy M. jegyzete.

hogy a' Görög és Római Prosodiát teljesen tudjuk adni; 's íme az Arabiai Gnóma' értelmét, az Apophthegma' homályában, én hat szóval.

Ezt a' két tulajdon fordításomat én Neked már megküldém: de nem vévén válaszodat, tarthatok tőle, hogy levelem ismét eltévedt, mint már nem egy tévedt-el, a' mit én írtam neked, 's egy vagy kettő, a' mit Te írtál vala utánam Bécsbe 1815.

Imhol az enyém:

Nro. 1.

Midőn sírva levél, azok nevettenek:
Élj, hogy vígan halhass, ők keseregjenek.

Nro. 2.

Sírva lettél: vígadtanak;
Halj-meg vígan: búsúljanak.

Azon kérlek ismét, édes barátom, írd-meg, melly Oratóióját óhajtanád általam Magyarra fordítva látni Cicerónak, a' Catilin. és a' Milóért mondott mellé. Én ismerem mennyire vagy jártas Ciceróban, 's senkinek nem óhajtanék inkább tetszhetni.

Prof. Fejér György, a' Tud. Gyűjt. redactora, kinek munkáji ott Y betű által is jegyeztetnek-meg, meghasonlott Trattnerrel, 's Trattner a' Redactiót Mokry Beniamin Pápai volt Ref. Professorra bizta. Fejér György Januáriusban új Journált kezd *Tudós Tárház* név alatt, 's félni lehet, hogy a' Trattneré vagy elakad vagy igen rossz lesz, mert Horvát István 's mások Fejérrel váltak-el Trattner-től. A' Monopolium még a' Tudomány országában sem jó, 's a' meghasonlások olykor javára vannak a' jó ügynek, nem kárára. — A' Tud. Gyűjt. XII. az az xberi Füzetében látni fogod a' Beregszászi és Sípos Munkájiknak Recenzióját. Bár azt javalhatnád! Hunyadinak születése felől a' Januáriusi Füzetben fog olvastatni Értekezésem. Erdélyi Útam miatt, mihelytt egészségem miatt lehet, Krasznára kell utaznom. Cserei olvasni akarja elébb Erd. Leveleimet, hogy megbotlásaimat megigazítsa, hézagaimat kipótolja, igazábban pedig, hogy olyyat ne magasztaljak, a' kit ő magasztalva látni nem akar, 's én örömet engedek tanácsának, mert Cserei jó.

Boldog új esztendő! Éljen szerencsésen, 's minden tekintetben
 úgy a' hogy érdemled. tisztelem barátod

Fekve írom ezt 's vendégeim közt.

Kazinczy mpr.

Prof. Vályi Ferencz Úr íme deákra is lefordítá:

Nro. 1.

Flevisti natus, gavisus est plebs: ita vive,
 Ut moriens gaude victor; at illa fleat.

Nro. 2.

Flevisti natus, sed laetabantur amici:
 Sic vive, ut moriens plaudito, turba fleat.

Íme lefordítá görögre is:

Ὡς [!] ἐφιν, ἐκλαῦσας [!] μικρῶς ἐταροῖτε γελᾶσαν. [!]
 Ζᾶ, ὅτι κλανσῶσιν [!] θνήτα [!] σε, καὶ σὺ γέλα.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3516.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Hochgeborner Graf,

Eben der Bote, der meinen Brief an Sie auf die Post nahm, bringt mir Ihr verehrtes Schreiben vom 27. Novemb. — Ich danke Ihnen für die Mittheilung der deutschen Übersetzung unserer arabischer Gnome, unterthänigst. Das Distichon: Sohn, du weintest am Tag der Geburt, etc. ist wirklich so glücklich, wie ich es in der deutschen, mit Artikeln, Hülfwörtern überladenen Sprache kaum erwartet habe. Aber ich stelle ihr die ungrische Übersetzungen meiner zwey Freunde Graf Dezsöffy und Prof. Vályi Nagy getrost, ja mit Stolz entgegen. — Könnte ich doch wissen, wie der arabische Dichter heisst! könnte ich doch eine Abschrift mit lateinischen Lettern von der Gnome haben!

¹ E sor alá íratta Dessewffy J. a maga latin fordítását: Ut natus es, flevisti amare, sodalesque risere, Vive, ut fleant moriente te, et tu ride.

Graf D. hatte Recht; Ihre Übersetzung, verehrter Graf, hat wirklich einen grammatischen Fehler, und einen prosodischen.

Der grammatische Fehler liegt in *születésed napon*, welcher in dem *halálod' napon* noch einmahl begangen und wiederholt wird. Dies ist eine sehr starke Verletzung unserer Syntax. Man muss nicht *születésed' nap* sagen, sondern *születésed napja*, und ohne truncation *születésednek* (*halálodnak*) *napja*. Doch die truncation (*abjectio articuli dativalis*) ist kein Fehler, ja sie gehört zu die [!] Schönheiten unserer Sprache.

Das Schema Ihres Hexameters ist dieses:

1	2	3	4	5	6
— —	— —	— — — —	— —	— — — —	— — — —
sirtál	fiam	születé	sed	napon	nevétek barátid

Ausser dem ersten Fuss, der ein Spondeus, ist, sind alle übrigen falsch klingend. Der 2te ist ein jambus, der 3te Anapästus, der 4te ein Antimacer, der 5te ein Baccheus, der 6te ein Amphibrachys — Füße, die ein Hexameter nie duldet.

Im Pentameter ist auch nur der erste Fuss *Élj hogy ha* | richtig.

Prof. Vályi Nagy, den ich gestern nach Haus geschickt habe, schrieb mir, dass er in seinem bey mir gearbeiteten griechischen Distichon Fehler gefunden habe, und bittet mich, diesen Ihnen, mein Herr Graf, vorenthalten zu wollen. Haben Sie diesen nicht abgeschickt, so bitte ich Sie demnach, [ihn] so lange zu behalten, bis Prof. Nagy Ihnen den umgeänderten griech. Vers zuschicken wird.

Ich werde für Baron H[ormayr] bald etwas an Sie absenden, zugleich mache ich Sie auf meine Recension des Beregszászischen u. Sipos'schen Werks im XII. Hefte der Tud. Gyűjt. aufmerksam.

Ich beharre mit der innigsten Verehrung

Ew. Hochgeboren

gehorsamster Diener

Széphalom d. 5ten Xbr. 1817.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3517.

Gr. Dessewffy József — Kazinczyknak.

Kassárúl, December 5ikén 1817.

Drága kedves Barátom!

Kérded mit csinállok? Nyárban majd mindég a' Nemzeti döntő-gős úton lökdösődnöm kell, téiben pedig a' legszeleesebb és veszedelmes Kvártélyban (mert más nem kaphattam) szüntelen valakit betegnek kell látnom a' magaméi között. Ha a' Szent Erzsébet öreg temploma a' maga ótska magas falaival nem tartóztatná legalább egy oldalról a' még vénebb pogány Istent, Eolust, rengedező mostani lakom már rég összerogyott volna. Én ebben a' tűznek szélnek kitötötett dülékeny épületben, az ó torony' tő szomszédjában, a' második emeletben, a' nagy harang' elbődülései között, az utolsó ítélet' által-eránynyában Görögül tanúlok. Alkalmasint haladok. Meg-akarom Tansitsnak mutatni, hogy lehet minden regula nélkül is valamely nyelvnek értésére jutni. Más lenne, ha vagy szólni, vagy írni akarnék valaha Görögül; ekkor talán a' Grammatikusokat is kéne forgatnom.

A' Szerentsi Grammatikus megküldötte nékem munkáját. E' napokban kezdém forgatni, és én is, minden szobaszenynyességei (pedantismes) mellett, némely jókat találok benne; de azt, p. o. meg nem foghatom, hogy miért kelljen mindég az etymológiára inkább, hogy-sem az ejtésre írás közben figyelmezn. A' származtatás sejdítettései (Andeutungen) a' Grammatikákba és Szótárokba valók, nem pedig az írás folyamatjába. Én az *igazságot* igasságnak mondom is, írom is. Az Etymologia és az analógia lehet ugyan helylyel-helylyel tsupán a' homályos érteinek el-távoztatása végett, a' szólnak és az írásnak segédje, de a' jól nevelt emberek' nyelv-szokása és az eufónia a' regulázó. Azt veszem észre p. o. a' nagy, szép és helyes elméjű Görögöknél, hogy még a' logyika sem regulazza őket mindenkor, mert igen gyakran a' többesben lévő magában érthetőt az egyyesben lévő ígével kötik össze. — nállok is hát a' szebb nyelv-szokás, és az eufónia vala az írás' regulázója, még pedig, a' mint ezen észre vételből kitetszik, magában az össze szerkeztetésben is. Miért nehozítsuk tehát mind magunkra, mind a' külsőkre nézve betűírásunkat? mert mimagunk sem értünk egygyet mindenkor a' származtatásokra nézve; — némelylyeknek p. o. a'

Kintelenség a' *kintul*, másoknak a' *kénytul* származik. Nem merném a' pert eligazítani, és könnyen elhiszem, hogy a' józan okoskodás a' kény mellett áll, és hogy így kellene szólni vagy írni: Kénytelenség vagy kéntelenség. Azonban még is a' legkerekebben szólló, jól nevelt Magyar emberektől többnyire így hallottam: *kintelenség*. Megesne belé, ha az írás közben azzal kéne mindenkor elménk szállását tartóztatni, hogy honnan származtat ez vagy amaz etymologus valamely szót? Írjon úgy kiki, a' mint szóll; ha talál majd valaha lenni a' Magyar nyelv vagy az Udvar, vagy a' szép társaságok' nyelve, bizonyosan azok írás módja szerént fognak az udvarnál és azon szép társaságokban beszélni, a' kiké szerént az ejtés a' legtermészetesebb, legkönnyebb és legszebb. Kevés élő nyelv van a' világon, a' melyben anynyi egyszerűség (uniformité) anynyi sokféleséggel (diversité) találkozzék, mint a' Magyarban. E', tsekély ítéletem szerént, nem fogyatkozás, ha tökély.

E' tekintet szerént senki se venné szívesebben mint én a' *h* betűt némelykor szusznak, némelykor betűnek, de ámbátor megengedem, hogy olykor keményebben, olykor pedig lágyabban hangzik, még sem gondolom soha is egészen elhagyhatónak az ejtésben, és így nem tarthatom soha is szusznak. A' Frantziáknál e' szókban: *harnois, hache, habler, haïne, Hongrie, housard* 's a' t. a' *h* betű: — de ezekben: *homme, huitième* etc. valóságos szusz. Kérek magamnak egygyetlen egy magyar szót előmutattatni, a' melyben szabad legyék a' *h*-át nem hallatni az ejtésben. A' természetes regulák megkötők és által-hághatatlanok, és az én szabadon mozgani szerető lelkem tsak a' természetlentől irtózik.

A' hasznos multságokba iktatott vagy iktatandó jegyzéseid igen helyesek, tetszett nekem különösen amit a' 'fiú szóról mondasz. A' *j* kivált a' két magában hangzók között eltávoztatja a' nyekkenést, de nem tudom, hová tették fülöket azok, a' kik a' lágyító *y*-lon helyébe a' keményebb *j*-ét akarják béhozni. Meglehet, hogy hibázom, de azt gondolom, hogy ezen kitételekben *adnia, vennie*, a' ragaszték *a* vagy *e*, anynyt teszen mint az ez, vágy olykor azt, ezt, vagy azzal, ezzel, vagy annak, ennek, ahoz, ehez, és azért nem mondhatom: akart valamit adnia, hanem mondhatom: *nem volt az a' pénz az enyém, és így meg kellett adnia*, de ismétlem, hogy e' csupa gyanítás részemről.

Arrul inkább vagyok meggyőződve, hogy akarmit beszéljünk és akármennyi gántsokat keressünk és találjunk is Csokonainkban,

ő mindazonáltal egygyik a' legnagyobb Poetáink közzül. A' babér jobban hangzik mint a' borostyán, — azért hogy a' laurus levelei a' patikában árultatnak, nem következik, hogy laurus levelekbül nem fontak koszorúkat a' nagy vitézek' számára. Katilináriáid megérdemlik a' legszebb babér koronát, kivált, ha még hozzájuk lefordítod: *Orationem pro Archia Poëta, et pro Marcello, et Ligurio*; — az elsőt, hogy a' Magyar perpatvarosok tanulják meg, hogy keljen betsülni a' szép tudományokat és a' tudományos embereket, a' két utolsót pedig, hogy számos tsúszó mászó Magyar hízelkedőink lássák, miképpen akarnak finomsággal magasztaltatni a' nagy és hatalmas urak.

Nagy fejedelem aszszonyunk (Császárnénkrul szóllok, nem pedig a' Kassai Apátzák fő Előljárónéjával) különös józan eszűséggel szolla Erdélybe, kivált ha úgy esett a' dolog, a' mint nekem Döbrentey megírta. Be kár, hogy ez a' derek ember félbe szakasztja Muzéomát, ezt e' szép, de tsak 22. hónapot érő csetsemőt. Meghítt engem is új intézetjéhez, a' 'Te és Buczy' társaságába. Olvasni fogod nem sokára a' Bártfai leveleket, bár tsak én is olvashatnám már egyszer Erdélyi leveleidet.

Megírom, ha megengeded, Berzevitzynek, a' kitül e' napokban kapék levelet, a' mit nekem írtál. — Hornmayer Arkivomával nem szolgálhatok, mert nem hordatom. Anynyi az újság, anynyi a' *Journál*, hogy még a' java olvasására sem ér az ember. Anynyi szemetem kell keresztül gázolni, még valami érdemesre találunk, pedig könyveket is, kivált a' kütfejes könyveket, nem tsak a' hónapos írásokat, kellene újra meg újra olvasgatni; olyly rövid az idő, és olyly sokat kéne megrágni és tudni a' mostani időben, és a' mellett még sem terhelni meg elménket, és eszünk járása eredetiségét eltompítani! Nem a' legnagyobb szerentse a' tudás szomja, és ha jól meggondoljuk mit tudhatunk, akár mennyit tanuljunk is! Mednyánszky Ferentz barátunk, minekutánna anynyi szép dólgokkal megtöltötte volna eszét, vénségére egy szegény vén lyányt elveve. Azt íram néki: poenituit te quod non duxeris uxorem; Dii faxint, ut non poeniteat, quod duxeris. Ha olyly lesz felesége mint az enyím, jól járt.

Felices ter et amplius,
 Quos irrupta tenet copula,
 Neque malis divulsus querimonis,
 Suprema citius solvit amor die.

Feleségem tisztel, és szereti, hogy szereted. Beszélylyük példa gyanánt lyányunknak, hogy minő előmenetelt tészen a' tiéd a' muzsikában. Szeretném, ha megküldenéd nékem is, mint Gróf Majlátnak, Rákóczy Erdélyi nótáját. Bártfán esmerkedém meg Gróf Majláttal. Tántzolni, puntsozni nem láttam. A' Pétsi Könyvtárbul kerekedett bizonyos Niebelungi dalloknak nyomtatványával kedveskedé. Ez a' Magyar Gróf a' maga költségén nyomtattatta ki e' német régiséget. Ha tsak legalább a' Külföldre költöző golyáinkhoz hasonlitanának uraink. Viszszatérnek ezek a' tél zivatarjai után Kikeletkor a' tiszta időben, kéményeink mellé házfedeleinkre. Az említett Niebelungi dallok minden magyarázat nélkül vannak kiadva, és így én nem értek azokbul egy szót is, és a' mi egynehány sort olvas-tam belőlök, a' nagyon hasonlít a' papíros malomba fel 's alá járó török' ütéseinek püfögetéseikhez, tsak hogy a' papírosmalmokban ringy-rongyokbul és tzondrákbul pénzt, ama dallokban pedig hősi ditsősséget készitgetnek a' veregetők.

Engem' is ditsőíteni kívánt Döbrenteý. Akaratja igen barátságos vala, de itt is azt mondják majd mindnyájan, hogy nem vagyok eltalálva. 'Tíz esztendőt vont le képemrül a' festő, a' pedig a' ki nyomtatta versezeteimet, úgy elpiszkolta helylyel-helylyel gondolatimat, hogy alig esmertem magamra. Úgy jártam már egyszer a' Tud. Gyűjteményben is. Jobb meghalni, mint olyly csonkán menni a' maradéknak. Akar szépek, akar nem, úgy akarja látni fíjait minden apa, a' mint őket tsinálta. Nehezebben hólt volna meg Krajnyik úr, ha akármelylyik magzatjának azért tsigázták volna meg fogóval az orrát, *ut Romanum aquilinum nasum efforment*. Ugyan miért olylyan lusták vagy türedelmetlenek a' betűszedők, hogy nem engedik meg, hogy kiki tulajdon hibáival, fogyatkozásaival és szeplőivel jelenjen meg a' világ előtt? Krajnyik Úr halálát szívembül sajnálom, de nagyon örvendek, hogy magzati épségökben maradtanak. Hogy lyányom épségében megmaradjon, anynya [a'] nevelőnéje. — Adelaid nagyon vén lyány vala, Piroska pedig nagyon fiatal, szégyellett azonkívül Magyar lenni. Ments-meg, Uram, minket akár a' fiatal, akár a' vén félig meddig való kiszaszonyoktul. Csókold helyettem a' feleséged kezeit, és botsáss-meg hosszas levelemnek, mindenkor rövidnek látszik, ha neked írok. Boszszúld meg és írj nekem igen sokat és igen sokszor.

hív barátodnak
Dessewffy Jóskának.

U. I. Azt mondja Samu bátyám (mert én nem mehettem Kállóba), hogy Dézsi Notár. olyly szép beszédet tartott Fáyhoz, a' milylyet ritkán hallani.

Kérek igen igen szépen, küld meg nekem minél előbb Berzevitzÿ munkájának megczáfoltatását, akárki írta légyen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3518.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 8dik Decemb. 817.

Kedves Barátom!

Nagy becsű két Leveleldre hogy ennyire haladot köteles Válaszom, az aláb irtakbul okát által fogod látni. Ezen méltatlan, keserítő iszonyatosságokkal voltam egészen el foglalva.

Én, Barátom, Abderaba élek — hogy a Sors ilj kietlenségre juttatta lakásomat — sainálom — de áldom azon Mennyei végzést, hogy Democritus lehetek — Hypocratesre hogy találtam, aszt itt olvasni fogod. Már a dologhoz. Sub A. közlöm in copiis azon Levelet, meljet Hivataloson irt ezen Vármegye mostani Vice Ispána, Gencsi Imre a Vármegye Chyrurgusának — sub B. vagyon ennek arra tett felelete. Nékem Gencsinek gyalázatos levele eredeti Valóságában jutván kezembe, 3 Orvos elibe álitottam személjesen magamot, és töllök mind Bolondságomrul, mind Dühödségemrül attest[at]umokat vettem külön-külön — meljek közül sub C. az eggyiket itt le írva küldöm Néked. Ezen attestatumokat és a Gencsi levelét is egy nyomos kérő Levél mellett mai napon küldöttem be Kolosvárra a Guberniumhoz. Ebbe a cselekedet iszonyatosságához mérséklett elégtételt kérek, és meg mondom benne, hogy ha nem nyerek, Bécsbe fogok kérni — méltó el keseredésemnek érzéseit elevenen irom le ebbe — fogod aszt venni — két és fél árkusra van az írva, és ugy gondolom, hogy Francia országba vagy Angliába se szégyelhetném meg magamot ayal. Már haljad, miért vagyok én ezen gyáva puják üldözésének tárgya. — 1813dik esztendőbe egy Restauratiót tartot ezen Vármegyének Fő Ispána, B. Bánfi Pál, kit mind [!] Fő Curatort már ismersz — ekkor az egész Vármegye ellene szegzette magát és ezek között én is, hogy Gencsi Imrét Vice Ispánnak nem tehette — Szabó Isákot, familiája Inspectorát, egy tökéletes Caccust [!]

Fő Notariusságra nem juttathatta, iródot a Thronushoz egy Repraesentatio, meljbe ocsmány alacsonyysága és Törvénytelenése Restauratiójának le volt írva, és ki nyilatkoztatva, hogy Gencsi Imre nem csak Vice Ispán, de semmi Hivatalba nem lehet azért, mivel Orgazdaságért és Tolvajoknak adott menedék levélért, fiscalis kereset alatt volt és convincallatott is, mivel tudatlan, minden készület nélkül való, alacson, álnok praktikákkal teljes ember; meg volt mutatva, hogy Szabó Isák se lehet semmi is, mivel ez Fő Szolga Bíró és egyszersmint a Bánfi familia Inspectorá lévén, huzot, vont, rablot, fosztot, foglalt, gyilkolt. Ezen Repraesentatio fel menvén, Gencsire nézve az egész Restauratio halgatásba maradt, Szabó Isákra nézve pedig egy Commissio rendeltetett, hogy az ellene fel adattakot investigálja; nem csak a mi fel volt adva, de ennél sokkal több Istentelenség ki világosodván ellene, az Udvaratul a jött, hogy fiscalis kereset alá vettessék — ekkor a familia el bocsátotta szolgálattya-bul, Bánfi Pál pedig meg fogadta Praefectusának, és minden Udvari végzés iránta mind eddig halgatásba volt — én azonba a Császárnak errül említést tévén, most ad personalem comparitionem evocaltatta az ország Directora. Gencsi meg nem szülvén szekérrel hordani a puikákat, Buzát és egyebeket a Physice és moraliter szegény Fő Ispánnak — 1815dik esztendőbe az itt uralkodot Inségkor eő Fel-sége Pénzt applacidalt gabona vásárlásra az éhel halók számokra. Bánfi Pál Gencsit rendelte ennek vásárlására — nagy meritumokat tett, mert a Fő Ispán rosz Buzáját fel cserélte a vásárlott jó Buzával, és a rosz, meg hamisitot mértékbe ki osztatva, a miatt igen sokan holtak meg, de azért 1816dik esztendőbe Vice Ispánnak substituálta őtet, és az olta ketten minő Istentelenségeket követnek el szabadosan, minden tartalék nélkül, azt még egy barbarus se képzelheti — huznak-vonnak, gyilkolnak, a minthogy hallatlan módon ölt meg Gencsi Imre egy zoványi lakost, ártatlan embert, kinek 3 árvái mind addig (annyok se maradván) házrul házra koldultak, a míg én a dolog isszonyatosságáruul tökéletes tudósítást vévén, mind a Hármot Udvaromba vettem és itt tartom őket. Hogy számtalan gonoszságáikat annál bizonyossabb ki menetellel gyakorolhassák, csak haljad, minő officiolatust álitot egybé Bánfi Pál: Vice Ispán Gencsi Imre, Fő Notarius egy birtokatlan Sógora a Fő Ispánnak, Vice Notarius az egyyk Osvath, kinek anyya testvér Gencsi Imrével, a másik fia a Fő Ispánnak. A generalis sedrian a Fő Ispán elől ülése alatt Biráskodnak a Fő Ispán Sógora, fia, a Gencsi Imre fia, ennek volt

Praeceptora, a Vice Notarius öcse a Vice Ispánnak, és ennek egy testvérít tartó Sógora, a Vármegye fiscalissa, egy minden kigondolható Istentelen alacsonságokkal teljes ember. Ezek folytatták a juridico-politica administratiót, meljet lelkesít a Fő Ispánné, ennek pedig Praesidiuma alatt tartatnak a titkos kloubok, tagjai a Fő Ispán, Vice Ispán, Fő Notarius, Szabó Isák, az emlitet fiscalis és a Fő Ispán talpát vakaró frai — ezen kloubokba koholódnak az olj csinos dolgok, a miljen a Gencsi Imre levele, itt a jámborok és becsületesek ellen való intézetek, és leg főbb tárgy én vagyok, mert én merem meg mondani, hogy kik ők és mit csinálnak, és most specifice minden gonoszságaitok elő számláltam a Guberniumnak; de a mi őket el felelhetetlenül bánttya, az, hogy a fent emlitet Repraesentatióba én voltam a leg első Subscribens, és az akkori gyűlés hangosan ki kelvén Szabó Isák ellen, aszt kérdi a Fő Ispán: miért kelnek a Statusok ennyire ki ezen becsületes ember ellen? én fel költem és eszt mondám: Azért, Méltóságos Úram, mivel Szabó Isák a szenvedő Emberiség csigázására él, melj mondásom a Prothocollumba is be ment — és imhol ezekért el tűrhetetleneket szenvedek. Gencsi maga és emissariussai annyira is mentek, hogy embereimet igyekeztek ellenem fellázasztani — én erre nézve kéntelen voltam az itt sub D. végzésem ki hirdettetésekor a sub E. ki nyilatkoztatásomat tenni embereimnek. Hát ezeken kívül miket követtek és követnek minden nap el raitam, el isszonyodnál hallásokon; de én Istenbe vetett bizodalommal tűrök mindeneket, tudván, hogy Teleki Sámuel, ki Bánffinak Ipa, társ istápjja, nem él örökre.

Csikkód még Sibón vagyon, mert Istállómba nem fér; mikor a másik után küldesz, el hozatom. Cs[erey] Miklós nem lett Consiliarius azért, mert emberséges és érdemes ember. Ennek, hid el, egyéb oka nincsen — én keresztet soha se fogok kérni; ha önként adja Úram, fel kötöm, a mikor el nem feleitem, de kérni nem kérem, ugy szinte Fő Ispán se leszek soha — ha eő Felsége aszt mondja, meg kell lenni, akkor meg cselekszem és jó Fő Ispán lészek; de magam becsit nagyobra tisztelem, mindsem olj magistratura után járjak, a a meljbe egy Bánfi Pál annyi Istentelenségeket követ el.

A)

Ajánlom Hivatalbéli kész köteles Szolgálatomat az Ur Chyrgus urnak.

Mind eddig a Chyrgus Urnak Vármegyénkbe tett szorgalmatosságával meg voltam elégedve, de most csudálkozva kéntelemttetem vigyázatlanságát szemire vetni — midőn tegnap, e f. holnap 25kén ugy esett értésemre, hogy Krasznán residealó Mgos Cserey Farkas Ur elméjében meg háborodot, vagy pedig meg dühödöt, e kettő között a hír hozók a külömbséget nem tudták meg határozni, hanem akár meljik nyavalja légyen is az a fen irtak közül, csak ugyan veszedelmes és ragadós is lehet, mint hogy már egy becsületes embert két rendbe is öszve marczangót és nyavaljájátul élesztette rágott, melynek orvoslását maid esmét maga uttyán kérni el nem mulatom — hanem még a lenne Hivataloson meg hagyva az Urnak, hogy ezen Levelem vételével egybe Ráton [!] felé elindulván, az Ur ott az Ord. Szolga Bíró Urat maga mellé vévén, elmenvén a fen irt Méltósághoz, raita egybe eret vágjon, és gyógyító Szerekkal éltesse ezen Hazánk és Vármegyénk boldogítására törekedő embert, és észre vévén az Urak, hogy a falusiakra is el ragadó leéndene e szerencsétlen nyavalja, olj dispositiót tégyenek, hogy más becsületesebb emberekkel Comunicatiója ne lehessen. Mind ezeknek leg sietőbben való pontos teljesítéseket nem csak kérem, hanem a leg szorossabb felelet terhe alatt ajánlom is. Vagyok a

Chyrgus Urnak!

Hivatalbéli kész köteles szolgálja

Somljón, Nov. 26kán 817.

Gencsi Imre

V. Isp.

T. Sigel Urnak, Vármegyénk Chyrgusának ajánlom igen sietve.
Ex offo. Somlyón.

B)

Hoch und wohlgeb. Herr. Vicegespan!

Aus dem unter heutigen Dato von Hochdero erhaltenen befehl ersehe ich 1ten, dass Sie mir nachlässigkeit in meinem Dienst beylegen, 2ten mich zu einem Werkzeug Ihrer Rache gegen einen Mann von Range dienstmässig zwingen wollen.

Was die Nachlässigkeit des Dienstes betrifft, Hochdero sind nur einzig und allein im ganzen L. Comitatus, welcher mir es schrieb — alle übrigen hier in L. Comitatus Vorgesetzte, der hohe Adel, nicht minder die Bauern können und werden mir ein besseres Zeugniß als Hochdero geben. Dass ich wirklich das nicht verdiene, wie sich Hochdero in Ihrem befählmässigen Brief ausdrücken, dass Künftighin Hochdero wegen meiner Nachlässigkeit durch höhere Vorgesetzte zu keiner Verantwortung gezogen werden sollen; entsage ich dem Dienst als Chyrurgus bey dem L. Comitatus, um welchen ich Ihnen weder gebeten habe, noch bitten werde. Hochdero brauchen zu diesem Dienst keinen Arzten in Löbl. Comitatus, sondern einen Kundschafter, der Ihre Rache ausführen hilft, welcher ich nicht seye, und nie werden will.

Der Brief von Hochdero dem Patienten zugeschiedt worden, mit der Bitte, wenn Hochderselbe es erlaubt und mir zutrauen schenkt, so vill ich morgen nach Kraszna zu dem Patienten gehen um ihn zu heilen, und dan wird Ein. Löbl. Comitatus über die Krankheit der Bestand eingeschickt werden.

Ew. Hoch und wohlg.
Sig. den 26ten Nov. 817

gehorsamer Diener
Sigl.

C)

Testimonium.

Infrascriptus die 29-a Novembris Anno 1817. ad Domum Stationis Postalium vocatus sum, ubi praesente Illustrissimo Domino Wolfgango Cserey Postarum Magister Spectabilis Dominus Carolus Lipnitzki litteras quasdam ab hujate V. Comite S. Domino Emerico Gensí ad hujatam Chyrurgum datas clara voce praelegit, quarum tenore Illustrissimus Dominus Cserey delirio furioso, aut rabie correptus insinuatur, ego, qui maximae mihi fortunae duco hujus Illustrissimi Viri gratia, hospitalitateque frui, apud quem frequentissime etiam per Septimanas demoror, nullam unquam vel minimum emotionis mentalis signum observasse, quin de praesenti quoque exactam et virilem mentis constantiam perstare juratus adsevero. Taceo omnium honorum et universi Comitatus justam una et maximam indignationem de conficto hocce convicio in eum Virum jacto, qui summa sedulitate, impensis et ardua scientiarum cultura id effecit, ne ceteris Nationibus poenitus ignoti et barbari essemus, eundem itaque exac-

tissima mente constare jurata fide attestor. Sig. Sz. Somljo 30-a
Nov. 817.

Andreas Gergéljfi [!]

I. Comitatus Kraszna Phisycus.

D)

Eberekim ¹ boldogságokkal a' magamét elválaszthatatlanul egybe foglalva lenni megesmervén, javokra, és hogy ők ezen túl a' szükség és éhel halás isszonyító sorsától mentek legyenek, meg másolhatatlan akaratom és végzéseim szerint rendelem e' következőket:

1-o. Ezen folyamatba lévő Esztendőktől kezdődve, három egymás után következő Esztendőkre Eberekimtől Számomra bé jövő Buza Dézmát nekik ajándékozom következő pontokra meg állítandó rend szabás és feltétel mellett:

2-o. Kineveztem négy jó Erkölsű, betsületes tehetős gazda Ebereimet, u. mint Boros Márton, Valki Ferentzet, Német Istvánt és Boros Istvánt, kik eleikbe szabott Kötelességek hív tellyesítésére Hiteket is letévén. —

3-o. Ezek jelen léteben kell a' Dézmálásnak végbemenni, mikor a' Dézma Csűrömhez bé hordatik, kettéjek jelen létébe rakatnak az egészen külön Asztagba, ennek ki cséplésekor váltólag egy közzülök jelen lészen, fel mérésekor pedig a' szemnek, és Gabonásomba való bé takarításakor mind a' négy jelen lészen.

4-o. Ezen Gabona a' Csűrből Gabonásomba a' végre különösön ki rendelt szakaszba helyeztetvén, az Eskütteknek Kötelességek gyakran meg vizsgálni, hogy ezen Eberekim tulajdonául tekintett Gabona jól tartatik é, és nintsen é abba fogyatkozás, melyre nézve a' szükséges meg szellőztetésen kívül olykor olykor újra is fel mérni köteleztetnek.

5-o. Ezen Gabona béli egész mennyiségnek (a' rostálás allyából Pálinka főzetetvén) harmad részével, vagy a' környülállások minéműsége szerint az egész mennyiséggel is eleve való tudtommal, meg egyezésemmel és a' végre adandó rend szabásaim szerint Udvari Tisztémnek fel vigyázata alatt a' négy Esküttek folytassanak oly' módú Kereskedést, hogy az el adandó Gabonából és annak mennyiségéből, nem különben a' rosta alyból főzetett Pálinka is el adódván, ennek árrából bé kerüendő pénzen (Contractusra, és Hitelbe soha, és

¹ Innen végig idegen kéz írása; ez az oka a különböző helyesírásnak.

semmi esetben nem leszen szabad adni), mikor oltódik a' Gabona, vásároltasson megint az, és így annak mennyisége időről időre mindenkor nagyobbra szaporittassék.

6-o. Egy jó intézetű Protocollum készítették, melybe különös rubricákba be jegyeztetik a' Dézmából bé kerülő mennyiség, más rubricákba pedig az el adás, és az ujjabb bé vásárlott Gabona, és ezen a' négy Esküttek által folytatott Protocollum minden négy hétbe, adás és vevéskor pedig mindenkor előbe terjesztetik, és annak Datumai az Én alól irásom által is meg erősítettnek.

7-o. Midőn az Esküttek közül valamellyik el nyomorodik, vagy el hal, akkor e' helyett Én fogok egy más, arra alkalmas Emberemet ki nevezni. —

8-o. Illyetén meg határozásom Embereim javokra és hasznokra hogy állandólag meg másolhatatlanul mind általam, mind maradékaim által fenn tartassék, ezen Ajándékozó meg Határozó, és azt nevem al irásával és Petsétemmel meg erősített Levelemből egy Példánt a' Felsőges Királyi Fő Kormányozó Tanátsnak nyujtok bé; a' másik az Udvaromba tartatik, az harmadik a' négy Esküttek kezeikbe áll, és a' kik|nek| Embereim közül magok és maradékok bátorságára le iratni azt, és magoknál tartani tettik, szabadon tseledkedhetik; az Eredeti Levelem Mását két Vármegye Assessorai által meg erősíttevé. Illy' Ajándékom, Végzésem és el határozásom állandólag és meg másolhatatlanul való fenn maradását ezen nyílt Levelem által, Nevem al irásával és Petsétemmel meg erősítvén azt. Költ Krasznán, 12dik Augusti 1817.

E)

Krasznai Embereimhez! A' midőn abba fáradozom, hogy az Emberiségnek Törvényeit közönségesen véve, és különösen önnön Embereimre nézve védelmezzem azok ellen, a' kik az Uralkodó Császári és Királyi Felsőges Szentséges Rendelése el mellőzésével, a' Törvénynek és igazságnak meg tagadásával az önnön haszon keresése mellett sok illetlenségeket követnek el, ezek [az] igazság mellett való fáradozásaimért ellenségeimmé lettek. Én kevély vagyok arra, hogy az Isteni Kegyelem olly' tulajdonságokkal ruházott Engemet fel, mellyek miatt ők engemet nem szeretnek, és áldom a' Mennyei Végzésnek azon véghetetlen jóságát, melly szerint szívem minden nemtelen érzésektől tiszta lévén, nem félek és nem rettegek minden ellenem szegzett Törvénytelen agyarkodásaiktól, ugyan azért most,

midőn Birtokom alatt lévő Embereimhez úgy szóllok mint Apa fiaihoz, egy se gondolja közüllök, hogy félelemből szóllok, hanem legyen ki ki meg győződve, hogy szeretet a' rugója annak a' miért szóllok. Azok, a' kik igaz, egyenes és az igazság védelmébe bátor voltom miatt üldöző ellenségeimmé lettek, azon költsönös bizodalomnak és szeretetnek lántzait törekednek széjjel szaggatni, mellyek a' jó Földös [!] Urat jó Embereivel egybe kötik. Az Istent, ki előtt nints el rejtve semmi, hívom bizonyságul, hogy mindenkor szerető Apja kívántam lenni Embereimnek, védelmeztem ügyöket, a' mennyibe töllem ki telt, segedelmet nyújtottam nékiek, soha arról el nem felejtkeztem és el sem felejtkezem, hogy ők Felebarátim, oly' Emberek mint Én, és köztök 's köztöm tsak az a' különbség, hogy születésem sorsa, neveltetésem, Ditsó Össeim és önnön személyes érdemeim nálloknál feljebb valóvá tett; őket oly' Birtokomba adta, mellyet Törvényesen Bírok, és a' midőn az Isteni Végzésnek úgy tetszett, hogy ők Embereim, és Én Urok légyek, magától foly az a' Kötelesség is, melly javok és boldogítások elő mozdítását szabja előmbbe; Azon Ellenségeim, kik Embereim előtt sem isméretlenek, Engemet egy Kegyetlen, Üldöző, Sanyargattató, minden Törvénytől, minden illendőségtől el távozott Földös Úr Képibe törekednek a' Világ eleibe tenni. Én Szívemet tapasztva önnön Embereimnek szabados ítéletekre, és Vallás tételekre bizom ezen Istentelen, alaton, gonosz intézetből származó vádoltatásomat. A' midőn Én bátor szível [!] Istenbe vetett reményem után a' fekete álnokságot [a'] Világ előtt fel fogom fedezni, nints mitől rettegjek, vagy féljek: ugyan azért, a' midőn most oly' végzésemet publicaltatom Embereim előtt, mellyet még a' mult Tavasszal elhatároztam, mellyet még 12dik Augusti Pappirosra tettem, és a' mellyet a' midőn 21dik Augusti Kolosvárott Kegyelmes Császárom és Uram személyes tiszteléséhez szerentsém volt, írásba bé nyújtván, méltóztatott Eő Felsege azért Engemet Kegyelmes ki feljezésekkel meg ditsérni, így tehát a' midőn ezen Végzésemet mai napon publicaltatom, nem félelem ösztönéből tselekszem, szeretet, felebaráti indulat és Hazafi kötelesség voltak azon hathatós öszlönök, mellyek ezen Végzést határozatták el velem. Én kívánom, hogy az Embereim és maradékaik jóvát, Boldogságát úgy eszközölje az, a' hogy Én ohajtom, azok szeretetek irántom pedig mindenkor tsak olyan legyen, a' millýent Én tselekedeteim által érdemlek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3519.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassárul, December 9ikén 1817.

Drága kedves Barátom!

Ma küldtem neked feleletemet Major Bertöldy által, két rendbeli drága leveleidre, a' melylyekről kétled a' mostaniban, hogy kezemhez jutának é? Bertöldy Újhelybe mene, és Kazintzy Péter által fogja kezedhez juttatni leveletem. Megírtam abban, hogy Tzitzerónak melylyik Orázióit ajánlom neked.

Az Iliász fordítója egygyet aludt a' Napkeleti Gnómára, természetes tehát, hogy felszerkenvén, jobban fordította nálamnál, a' ki úgy bánt azzal, mint Tzézár Július: *veni, vidi, vici*. De nem kell igen puffaszkodnom győzedelmem felett, és meg-kell arrul emlékez-nem, a' mit, úgy tetszik, Euripid egy magát hántorgató nagyon serény Poētának mondott: nem fognak azért tovább tartani verseid, mert kevesebb idődbe kerültek. Mond meg az Iliász fordítójának, adja ki Iliászát, mert non scribit, cujus carmina nemo legit.

Még nem olvasnak elegen a' hazában, kár tehát a' Zsournalistáknak meghasonlaniok.

Minél tovább haladok a' *Szeremtsi* Plébános munkájában, annál inkább borzadozom. Addig etimologizált ez az emberséges ember, míg füleit és hallását egészen eltompította. A' Kávinista Berek-szászi a' pedantismusban petit maitre ehez a' Pálista Plébánoshoz képepest. — Még nagyobb puristánk nem támada.

O mes amis, quand aurez vous
Moins de savoir et plus de gout?

Sírva lettél: vígadtanak;
Halj meg vígan: búsúljanak.

olyly rövid, hogy már lehetetlen rövidebbnek.

Ne bizgattasd anynyit Erdélyi leveleidet — miért akarsz dítsérni mások kényére? — Nem tsak Cserei, ha én is akarnám mentül elébb azokat olvasni. Ha Cserei jó, én se vagyok rossz. Azért Erdélybe menni sok volna.

Köz'tem s feleségem köz'tt vita támada legközelebbi leveled vevésével. Én úgy értettelek: hogy 1804be megütött fejedhez ez

idén 8-ik Novemberben a' guta közelite. Feleségem pedig ellenkezőt állíta, t. i. hogy akkor suhant el a' guta melletted, most pedig tsak következéseit érzened. Akarhogy van, a' guta üsse meg a' hozzád közelgető gutát. Beszélhetsz akármennyit a' fejed körül tsavargóruul, de senki se fog neked hitelt adni, a' ki leveleidet olvassa.

Még egy szót a' napkeleti gnómáruul. A' Deák fordítás tsak 12, a' Görög pedig, úgy mint a' Magyar a' disztikonban, 14 szót foglal magában. A' Görög talán rövidebb is lehetett volna: *ἐκλαυσας πιρῶς*, a' *pikrosz keserűen*, elmaradható; minek, midőn a' kurtításon igyekezünk, az olyyan epitetom a' fordításban, a' melyly nem találtaik az eredeti példamányban [!]?

Nekem is szokás ellen alkalmatlankodnak a' hurutok, de nem lehet az ember mindég egészséges. Sok, hogy egészen el nem horszolódtam, törődtem,¹ koptam anynyi fáradozásokkal telylyes élet után. Vigyázz egészségedre.

A' Tudományos Gyűjtemény 12-ik kötetét még nem vettem. Csókollak ezerszer.

U. I. Mélázék az Arábiai Gnómán. Ha a' *hogy* fordításinkban azt teszi: mikor, jobb az: «*hogy születél sírál*», mint az én «*sírtál hogy szültek*» — de ha a' *hogy* a' *mert* helyett van, akkor több van ezen kitételben: *sírtál hogy szültek*, mint abban, *hogy születél, sírtál*; az én versemet még úgy is lehetne kurtítani: *Szültödkor sírál*; rád Bizom meghatározni, hogy azt teszi é *szültödkor*, dum tu natus a matre, — *szülttedkor* pedig, dum mater te genuit, úgy hogy amaz kitétel a' világra jöltre, e' pedig a' szülő anyára vite-tődjön, vagy visszont? *éj, hogy holtodkor sírjanak, és te ne vess*, mértékesebbnek látszik nékem mint, *hogy holtodkor azok sírjanak és te örülj*. — Mindenek közzül legrövidebb lenne talán:

Bús létedkor vigadtak,
Víg holtodkor búsúltak.

Vagy:

Bús lettedkor nevetének,
Víg múltodkor könnyezének.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

¹ Az eredetiben tollhiba: *rörödtem*.

3520.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 10. December 1817.

Theurester Freund,

Ihre Malie hat über Ihren an Sie geschriebenen Brief viele Freude gehabt. Sie ging damit, wie mit ihren Puppen-Stückeln herum, und trug ihn im Schooss. Dies sind heilige Gefühle der Natur, und ich habe es nicht nur nicht verboten, sondern mich dessen noch herzlich gefreut. Dann habe ich den Brief für sie aufgehoben. Sie geben ihr väterliche Lehren und Ermahnungen, aber diese fruchten wenig. Es ist ein ewiges Räthsel, wie Triebe der Seele mit der Organisation unseres Körpers zusammenhängen; ich glaube gewiss nicht, dass alle unsere Gebrechen *unsere* Gebrechen und die Fehler unserer genossenen Erziehung sind, wenn ich gleich nicht läugue, dass wir selbst an uns, so wie unsere Erzieher, sehr vieles verbessern können. Weder ich, noch meine Frau behandeln Malie lieblos, und unsere Kinder und die um uns sind, dürfen ihr nichts machen, was nicht auch sie gegen diese ohne Unterschied machen könnte. Meine Frau gab ihr erst gestern eine körperliche Strafe, und noch nie sonst. Diese bestand darin, dass sie Malies flache Hand in ihre Linke nahm, und ihr mit den zwey Fingern ihrer rechten Hand zwey Schläge und ohne Zorn, ohne Vehemenz einen Streif über die Wangen gab. Dieser Streif war nicht Ohrfeige, sondern Streif. Ich war dabey. Mit der Strafe gab ihr Sophie eine Lehre. Der Fall war dieser. —

Die Tochter des Apothekers in Ujhely, eines unendlich respectablen Mannes, arbeitete hier, und liess etwas von Zwirn fallen. Malie hob es auf und verstockte es. Linka suchte ihr Verlornes, fragte alle Kinder ob sie es nicht gefunden hätten; ihre Arbeit stockte. Abends kam es heraus, dass die Sache bey Malie war. Ihre Entschuldigung bestand darinn, dass sie dieses *gefunden* habe. Warum sie es nicht angezeigt, warum sie der diese Sache suchenden Linka dies verläugnet hat, darauf konnte sie nicht antworten. Sophie erinnerte sie auf Ihren Brief, auf unsere Lehren, darauf dass unsern Kindern etwas *zu finden* nicht erlaubt ist, und gab ihr nun

die Händeschläge und den Streif, mit der Lehre, dass sie einst eine Diebin werden kann. —

Unsere Kinder (eigene und fremde) sind hier gleich; sie dutzen sich, jünger, älter, ohne Unterschied; sie haben bey Tisch keinen bestimmten Platz, oder vielmehr keinen, den die eine der andern disputiren könnte. Malie ist die einzige, die stets vor will. Meine Frau war neulich abwesend, und ich konnte zum Abendessen nicht hinausgehen einer Unpässlichkeit wegen. Malie erregte Zank, wegen dem ersten Sitz, den mein 4jähriger Antonin zwischen meiner Frau und dem Hofmeister (von dem gleich ein Mehreres) darum hat, weil er, jung, die meiste Aufsicht erheischt.

Vorgestern war die bäurische Pitánka (Verlangen zur Frau) unserer Kuchelmagd in dem Zimmer neben der Kuchel. Die Kinder wollten die Freude haben, dabey zu erscheinen. Ich liess es allen frey, und der Clavier Meister war zugegen. Der Müller (Verlanger) hatte die Achtung nach bäurischer Sitte die Kinder zu bitten Platz zu nehmen und Wein und Brandwein zu kosten. Die andern liessen sich nöthigen; Malie sprang vor und trank sogar Brandwein, und würde sich den Kopf schwindlich gemacht haben, hätte ihr Geschmack ihr erlaubt auch zu trinken, und hätten die Umstehenden sie nicht gewarnt, das nicht zu thun. — Ich sage Ihnen dieses nicht als Klage, sondern zur Schilderung ihres Charakters, ihrer Habsüchtigkeit und Vordrängens. Sie ist Kind und das vergesse ich nicht: aber die übrigen sind es auch, und thun es doch nicht. — Unser Hofmeister hat einen Knaben von 14. Jahren mitgebracht. Mit diesen fangt mein Emil [an] deutsch zu sprechen. Dieser Knabe war kaum drey Tag im Haus, und kam schon anzuzeigen, wie Malie, wenn sie in dem Zimmer des Hofmeisters sind, schlimm ist, und dem Antonin, ohne von ihm damals im mindesten gereizt zu seyn, mit allen zehn Nägeln in das Gesicht gefahren sey, und ihn zerkratzt haben würde, und das mit Zähnkirschen und Convulsionen des Zorns, wenn der kleine Bediente ihn nicht befreyt hätte. — Wir begnügten uns der Malie darüber nur eine Lehre, ohne Zorn und Strafe, zu geben, weil wir dabey nicht waren, und nicht wussten, ob der Knabe (Antonin) ihr nicht dazu, damals oder vorher, Anlass gab.

Malie ist schwach gebaut, besonders ist ihr die Hand schwach. Wir setzten also das Schreiben, nach dem Rath des Arztes, aus; sie fängt jetzt an zu schreiben.

Herr Michael Baldovszki war Prediger in Mosóc (Thuróczer Comitát). Er legte seine Stelle, welche er 28. Jahre bekleidete, wegen einer hektikalischen Schwachheit nieder, und war Bibliothekar und Secretär bey seinem Freunde Baron Ladisl. Révai, auch in Mosóc. Ein gewisser Herr von Szerdahelyi im Zempl. Com. liess ihn ersuchen, die Erziehung seines Sohnes zu übernehmen. Ein Kossuth, der Hrn B. kannte und empfahl, vorher aber Patvarist bey Szerdahelyi gewesen ist, engagirte Hrn B. zu Hrn v. Sz. — B. kam, und traf bey Sz. einen Minoriten. Sz. fragte mich, ob ich ihn nicht brauchen könnte; wir fanden ihn, so wie wir ihn gewünscht haben, und er blieb. Seine Moralität macht ihn zu einem sehr liebenswürdigen Mann, und seine Gravität ist ohne Pedanterie. Ich habe mir einen sehr theuren Freund in ihm erworben.

Prof. Fejér hat keinen Theil mehr an dem Tudom. Gyűjt., dessen Redactor er mit einem Gehalt von 600 f. war. — Trattner glaubt, Johannes Thomas sey eben so gut Buchdrucker, als es Henricus Stephanus war. Hatte dieser das Recht, in Büchern, die in seiner Offizin gedruckt waren, dies und jenes anzuordnen: warum sollte auch Joh. Thomas es nicht haben? (Diesen satyrischen Gedanken schrieb ich an Fejér und an Trattner.) Und so forderte dieser neuere Henr. Steph., er habe Recht von dem Redactor zu fordern, dass auch Aufsätze von Perecsenyi [!] Nagy László aufgenommen werden sollen, der Trattner *in Pränumerations-Sammlungen Dienste leistet*. Darüber hat Prof. F. (Y gezeichnet in dem Tud. Gyűjt.) sich mit Trattner entzweyt, und denkt jetzt ein neues Journal unter dem Titel Tudós Tárház (gelehrtes Magazin) herauszugeben. Auch Horvát István hat sich mit Trattner entzweyt, und Jankovics, ja alle übrigen haben Trattnern verlassen. — Prof. Fejér hat mir geklagt, u. mir geschrieben, dass Tr. zum Redactor den Pápaer Ex Professor Mokri aufgenommen, alle noch nicht gedruckten Aufsätze von ihm (Fejér) zurückgenommen habe, und bat mich um Aufsätze für das neue Journal. — Dann schrieb mir auch Tr., schwieg von Mokri, und sagte, Fejér habe die Redaction aufgegeben, nicht Trattner diese ihm abgenommen, und forderte von mir mit Contestationen seiner Freundschaft, mit Lobeserhebungen, und dem Weyrauch, den er den Neologen verschwenderisch zündete, recht sehr viele Aufsätze. — Meine Antwort war an F. wie an Tr. gleichlautend. A' meghasonlások javára vannak a' jó ügynek igen sok

esetekben, nem kárára. A' Monopoliumok a' Tudom. országában is keveset érnek. Trattner sollte bloss Buchdrucker seyn, und sich in die Redaction nicht mischen. Ich werde alle Unternehmungen dieser Art nach meinen Kräften begünstigen, und alles, was in mir liegt, anwenden, dass das Tud. Gyűjt. nicht aufhört.

Die Rec. des Beregszászischen Werks u. des Ó és Új Magyar, schreibt mir Trattner, erscheint im 12. Heft des Tud. Gyűjt. Fejér nahm sie nicht auf, um, wie ich glaube, die Transdaubianer nicht zu beleidigen und sie nicht zu beschämen, weil sie, die sich wider den Neologismus declarirt haben, sehen müssen, dass sie sehr Unrecht hatten. Ich sage ihnen in dieser Rec. frey heraus, dass ich mich nicht untrüglich halte, und dass ich selbst manches in den 9 Bänden, die von mir bey Trattner schon gedruckt sind, finde, was ich tadeln muss: aber dass meine Grundsätze über die Sprache gewiss wahr, und durch das Beyspiel aller Nationen und Literaturen bestätigt sind. — Im Novemb. u. Xber habe ich Lessings drey Chefs d'oeuvre (Emilia Galotti, Miss Sara und Minna v. Barnholm, Stücke die ewig leben werden, und mehr werth sind, als alle Sudeleyen des nicht genialen Vielschreibers Kotzebue) umgearbeitet, auch den Stein [der] Weisen und die Salamandrine von Wieland, und nach und nach werde ich alles, was ich schrieb umarbeiten, und alles Härtere mildern, aber von den Neologismen, welche unserer Sprache gewiss zum Vortheile gereichen werden, nie lassen. — Ich bitte Sie aber dieses in keinem gedruckten Blatt zu erzählen.

Graf Joh. Mailáth hat eine arabische Gnome, die 2 Zeilen und 14 Wörter zählt, in dem *Sammler* (einem Journal) gefunden, die deutsch so lautet: (Sammler. 1817. No 55.)

Sohn, du weinst am Tag' der Geburt, es lachten die Freunde;
Tracht', dass am Todestag', während sie weinen, du lachst.

2 Zeilen, 20 Worte.

No 2. Sirtál hogy születél, nevetének rendre barátid:

Élj hogy holtodkor sirjanak, és te ne vess.

Gróf Dezsőffi József.

2 Zeilen, 13 Wörter — excellent.

No 3. Hogy születél, síral, nézőid örültenek: úgy élj,

Hogy holtodkor azok sirjanak, és te örülj.

Prof. Vályi Nagy Ferencz.

2 Zeilen, 14 Wörter. auch excellent.

No 4. Midón sirva levél, azok nevettenek: } 2 Zeilen,
 Élj, hogy vígan halhass, ók keseregiének. } 11 Wörter.
 K. F.

No 5. Sirva lettél: vígadtanak; Apophtegmatisch dunkel; aber
 Halj-meg vígan: busúljanak. doch verständlich. 2 Zeilen,
 K. F. 6 Wörter.

Prof. Vályi Nagy hat diese Gnome auch lateinisch übersetzt, hier in meinem Zimmer dieser Tagen auch lateinisch übersetzt, mit einer Leichtigkeit, die ich nicht genug bewundern konnte. Noch mehr war ich erstaunt, als er diese auch griechisch übersetzt hatte.

No 1. Flevisti natus; gavisus est plebs: ita vive, } 2 Zeilen,
 Ut moriens gaude victor; at illa fleat. } 14 Wörter.

No 2. Flevisti natus, sed laetabantur amici: } 2 Zeilen,
 Sic vive, ut moriens plaudite: turba fleat. } 12 Wörter.

Ὁς ἐφύε, ἐκλαύσας πικρῶς, ἔταιροτε γέλασαν·

Zã, ðti κλαύσωσιν θνευτα [!] σε, και συ γέλα.

2 Zeilen, 14 Wörter. Als er nach Hause kam, schrieb er mir, er habe Fehler in der letzten Übersetzung gefunden, und bat mich sie zu vertilgen.

Grosser ¹ Vorzug der Magyarischen Sprache,* beurkundet durch die Übersetzung einer arabischen Gnome, die zwey Zeilen und zwanzig Wörter zählt.

Der *Sammler* theilt in einem seiner Blätter (1817. No 54) eine arabische Gnome mit, die in das Deutsche übersetzt, so lautet:

Sohn! Du weintest am Tag der Geburt, es lachten die Freunde;
 Tracht', dass am Todestag, während sie weinen, du lachst.

Das ² deutsche Distichon ³ ist aus zwey Zeilen und zwanzig Wörtern gewunden, wie das Original in dem Arabischen, und die

¹ A következő szöveg új lapon kezdődik a kézirathan; látszólag az előző levél folytatása; Romy a levél felső szélére ezt írta: Széphalom Ende Decemb. 1817.

* Ide Romy K. Gy. a következőket jegyezte: vor der deutschen in Hinsicht auf Präcision und Kürze.

² E szót kihúzta Romy K. Gy. és áljavitotta Der-ré.

³ Szintén kihúzta Romy és fölibe ezt írta: Vers.

Redaction dieser deutschen Zeitschrift fordert Europens Sprachen insgesamt auf,¹ den Kampf mit der Deutschen zu wagen, und die Gnome in eben so wenigen Zeilen und Wörtern wieder zu geben.

Unter Ungarns Schriftstellern haben sich drey² zu diesem Kampf³ entschlossen, und alle dreye den Kranz⁴ des Sieges errungen: Graf Joseph Desöffy⁵ war der erste, der die Gnome in einem Hexameter u. Pentameter mit 13 Wörtern wiedergab. (No 1.) Nach ihm trat Franz von Kazinczy mit No 2⁶ und 3 auf; ersteres zählt 2 Zeilen in Reimen, und eilf Wörter, letzteres eben so viele Zeilen u. nur 6 Wörter; apophthegmatisch räthselhaft aber nichts weniger als dunkel und contort; — Endlich versuchte den Kampf auch Hr. Prof. Franz Vályi-Nagy, in dem reform. Collegium zu Sáros-Patak, No 4. in 2 Zeilen und 14 Wörtern. Eben dieser Gelehrte, Übersetzer der Ilias in ungrischen Hexametern, gab diese Gnome auch in einer lateinischen und einer griechischen Übersetzung, von denen das lateinische Distichon 13 Wörter, das griechische aber 14 zählt.

I.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	
Sirtál, hogy születél: nevetének rendre barátid;						
7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Élj, hogy holtodkor sirjanak, és te ne vess.						

1. Du hast geweint. — 2. als. — 3. du geboren warst. — 4. sie lachten. — 5. der Reihe nach. — 6. deine Freunde. — 7. Lebe. — 8. dass. — 9. bey deinem Tode. — 10. sie weinen sollen. — 11. und. — 12. du. — 13. lachen mögest.

¹ Ez után Kazinczy eredetileg ezt írta: dies in ebenso wenigen Zeilen und Wörtern zu wagen, wenn sie hiezu Kraft in sich spüren würden. Ezt aztán kitörülte és a szövegben olvasható módon javította ki.

² Romy K. Gy. ide ezt írta: magy. Dichter.

³ Kampf- és entschlossen szavak között Kazinczy kezétől kihúzza olvasható: mit dem arabischen Original, und der deutschen Übersetzung.

⁴ Ezután ismét kihúzza a következő varians olvasható: sowohl über das Original, als auch über die deutsche Übersetzung getragen.

⁵ Varians, kihúzza: No 1. in 2 Zeilen und 13 Wörtern.

⁶ Ezután a következő varians olvasható: in 2 Zeilen und 11 Wörtern; ebenderselbe No 3 in 2 Zeilen und bloss 6 Wörtern.

II.

1. 2. 3. 4. 5.
Sírál, midőn levél: azok nevettenek;
6. 7. 8. 9. 10. 11.
Élj, hogy vígan hallhass: ők keseregjenek.

1. Du weintest. — 2. als. — 3. du wardst. — 4. jene. —
5. lachten. — 6. lebe. — 7. dass. — 8. froh. — 9. du¹ sterben
könnest. — 10. sie. — 11. sollen trauren.

III.

1. 2. 3.
Sírva lettél: vígadtanak;
4. 5. 6.
Halj-meg vígan: búsúljanak.

1. Weinend. — 2. wardst du. — 3. sie freuten sich. —
4. Sterbe.² — 5. froh. — 6. sie mögen (auch sollen) trauern.

IV.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
Hogy születél, sírál: Nézőid örüljenek; úgy élj,
8. 9. 10. 11. 12. 13. 14.
Hogy holtodkor azok sirjanak, és te örülj.

1. Als. — 2. du geboren warst. — 3. weintest.³ — 4. deine
Zuschauer (die Umstehenden). — 5. hatten sich gefreut. — 6. also.
— 7. lebe. — 8. dass. — 9. bey deinem Tode. — 10. jene. —
11. weinen mögen (sollen). — 12. und. — 13. du. — 14. dich
freuen sollst.⁴

V.

Flevisti natus, plausit tibi turba propinqua:
Sic vive, ut moriens plauseris, illa fleat.

VI.

*Ὁς ἐφυγῆς, κλαύσας, γνωτοί τὲ βίοντι γέλασαν·
Ζῆθ', ἵνα κλαύσωσιν θνησὼν ἀτὰρ σὺ γέλας.*

¹ Ezt a szót Rummy írta.

² Rummy e szót fölébe így javította: Stirb.

³ Rummy e szó fölé ezt írta: du.

⁴ Áthúzott variáns, Kazinczy írásában: froh seyst.

Wir versichern Leser, die der magyarischen¹ Sprache unkundig sind, dass alle hier gegebenen vier ungarischen Übersetzungen² wider den Sprachgebrauch und die Regeln der Grammatik nicht anstossen. Der Ungar kann der Pronomina bey Haupt- und Beyso wie bey Zeitwörtern entbehren. A|d|o|k ist so viel als ich gebe (etwas); a|d|o|m als ich gebe dieses oder jenes; a|d|l|a|k wie ich gebe dich; a|d|h|a|t|o|k wie ich kann geben; a|d|h|a|t|o|m wie ich kann dieses geben; a|d|h|a|t|l|a|k wie ich kann dich geben; a|d|o|g|a|t|o|k wie das latenische datito, wenn das Wort wie lectito, gut wäre, ich gebe öfters, nach und nach; a|d|a|t|o|k wie ich lasse (durch einen andern) geben; a|d|o|g|a|t|h|a|t|o|k wie ich kann öfters (oder nach und nach) geben; a|d|o|g|a|t|h|a|t|n|é|k wie ich könnte frequentative³ geben; a|d|o|g|a|t|t|a|t|h|a|t|n|é|k wie ich könnte durch einen andern zu wiederholten Malen geben lassen. — K|é|z ist die Hand; k|e|z|e|m ist meine Hand; k|e|z|e|d ist deine Hand; k|e|z|e ist seine Hand; k|e|z|ü|n|k ist unsere Hand; k|e|z|e|t|e|k ist eure Hand; k|e|z|ö|k ist ihre Hand; k|e|z|e|i|m ist meine Hände; k|e|z|e|i|n|k ist unsere Hände. Schon aus diesen sieht man, welche Präcision und Kürze die Sprache der Magyaren habe; diesen Gegenstand ausführlich vorzutragen ist hier der Ort nicht. Wie wenn wir noch sagen, dass die Sprache der Magyaren die einzige uns bekannte ist, welche die Prosodie der Griechen und Römer auch die ihrige nennen kann. Bey uns wird die Sylbe, die kurz war, zur langen, sobald nach dem unaccentuirten Vocal zwey Consonanten folgen. Dieses macht, dass sie so sonor ist, und sich mit der Sprache der Hellenen und Römer getrost messen kann.

Senden Sie dieses, theurester Freund, in irgend ein ausländisches Journal ein. Graf Mailáth wird es vielleicht in Hormayrs Archiv einrücken. — Malie erhielt mit Freuden Ihr Geschenk. Glatz ist Glatz auch hier. — Die 35 Exempl. des 3. Bandes der Monum. habe ich vorgestern erhalten. Sie sind schon bey dem Buchbinder. — Ich bitte Sie um die Freundschaft, schicken Sie mir Hormayrs

¹ Eredetileg így írta Kazinczy: ungarischen.

² Ezután eredetileg ezt írta Kazinczy: nichts gezwungenes haben.

³ E szó fölé Romy ezt jegyezte: wiederholt.

Archiv für 1817. durch Ihren Vetter in Kaschau zur Durchsicht. Ich sende sie Ihnen zurück. Ich muss Berzeviczy antworten. --

Trattner hat eine Anzeige über die Fortsetzung des Tud. Gyűjtemény drucken lassen, die ihm (oder Herrn Prof. Mokri) Ehre macht. Ich bin gewiss nicht der, der auf seinen ausgesetzten Preis Ansprüche macht: aber so hat sein Tud. Gyűjt. viele Mitarbeiter, u. Fejér wird den Gang dieser Zeitschrift nicht mehr hemmen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irad. Lev. 4r. 115. sz.]

3521.

Kis János -- Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Olly régen várakozom feleletedre, hogy lehetetlen valamely bajodat nem gyanítanom. Adja a' jó Isten, hogy vélekedésem fundamentom nélkül legyen, 's egyéb fontos foglalatosságaid akadályoztassanak levelezésedben. De arra tsak ugyan kényszerítve kérek, tudósíts, vagy tudósítass állapotodról; mert ha bár ebbéli kívánságomat régtől fogva el nyomtam is, ki nem mondhatom melly nyugtalansággal várok bizonytságot.

En minekutánna Augusztusban és Septemberben a' Pöstényi ferdővel éltén, 's Octobert Visitatzióval töltöttem, most türehető állapotban vagyok, 's öszve gyűlt dolgaimnak rendbe szedésében foglalatokodom, közben közben számtalanszor gondolkodván Rólad.

Soprony Decz. 10dikén 1817.

igaz tisztelőd 's hiv barátod

Kis János ¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

3522.

Kazinczy -- Kis Jánosnak.

Széphalom, Decemb. 15d. 1817.

Kedves barátom,

Őt hete hogy fejemet egy szerencsétlen rheuma nagyon kínozza, 's már harmadszor most négy eszt. alatt. Feküdtem is belé, de sok-

¹ Csak a név aláírás Kis J. kézírása.

szor vannak tágulásaim, 's üres időmet Horátziusod' tisztázására fordítom. Azt nem sokára venni fogod valaha már, 's bár azt mond-hassam, hogy illy rég olta nem hever minden haszon nélkül kezeim között. Mint fogja e' halhatatlanságot érdemlő dolgozásodat venni a' Publicum? Bizonyosan nem úgy mint érdemled. Az a' bellua mul-torum Caputum nem az, a' mellytől a' jutalmat a' jóknak várniok kell, 's én azt rettegem hogy Nyomatatót is nehezen kapunk neki. Mosollyal olvasám nem régiben Kultsárnak előadását, a' midőn a' Te Horátziusi Leveleldről, 's a' Virágéiről szólott. Azt mondá, hogy Te Wielandból fordítád Horátzot, nyilván azt akarván vele mondani, hogy a' Te fordításod csak Wielandot adja, de a' Virágé magát Horátzot — hogy Te Horátzot deákul is érted, azt tagadni talán csak nem akarta. Rendes emberek azok a' mi Agonothétáink. Én minden harag nélkül felszabadítám Kultsárt azon neki kedvetlen fáradságtól, hogy nekem tömjént gyűjtsen; de midőn az Elisiók miatt megfedde, megirtam a' Tud. Gyűjt. Redactiojának, hogy szállítsák-meg, hogy hagyjon békét, mert ma tété est aussi [une] puissance. Ellenem írni szabad, okaim ellen okokat hordani-fel, az nekem még kedves, 's ha az okok nyomnak, még megköszönöm őket: de midőn Kultsár az Elisiók dolgában 5 vagy 6 okkal jó ellenem, 's engem Kalmárral állit egy sorba, akkor kénytelen vagyok kimondani hogy okai annyit sem nyomtak mint egygy pehely, és hogy Kalmár 5620 versben, eggyyszer sem elidált, hiátussal pedig élt minden vagy csaknem minden sorában. Nem akarok jobbnak látszani mint vagyok, 's az öszve-ütődések nem ártanak, ha nem a' személyt illetik, hanem használnak inkább. Kultsár hallgata megszólításom után, de a' *fija* és *fia* dolgában lenyomtatattá leveletem a' Haszn. Múlt. leveleiben, eggyet értvén e' részben Segéd-társával Tóth Lászlóval; 's a' feleletben sok egyebet látok, csak — Logicát nem.

Hogy Trattner és Prof. Fejér (az az Y.) öszve háborodtak, hogy Tr. a' Redactiót Mokrinak adta-által, hogy a' meghasonlás onnan is erede, mert Tr. a' Percsenyi darabjait jutalom képpen akará felvétetni azon szolgálatjáiért ennek, mert neki Praenumeránsokat szerez — eddig fogod tudni. Nekem mind Prof. F. mind Tr. elbeszélé-, elpanaszlá a' dolgot. Fejér sorban elő számlálja, hogy ő minden darabjaimat felvenni mindég kész volt, hogy ő az ellenem írott és neki beküldött holmit erántam való barátságból is fel nem vette, hogy ő a' Beregszászi és Sípós Munkájiknak Recensióját azért halasztotta felvenni 1.) mert az

Ó és Új Magy. már recenseálva lévén, óhajtotta, hogy én ezt messem-ki Recenziómból, 2.) mert nem látta illőnek hogy magam védjem magamat — 's mind ezek után kér, hogy küldjek neki is holmit, mert ő egy külön Journált kezd. — Trattner hasonlóul elpanaszolja mi történt, de sokat elhallgatván a' mit Szemerének 's Fejérnek leveleiből tudok; magasztalva magasztal, buzdít a' Nyelvrontásra, hiszen úgy mond minden ront, 's az én bántásaim csak kajánságból erednek; a' Beregszászi és Sipos Rec. a' Decemb. Füzetben bizonyosan meg fog jelenni, valamint mind az a' mit e z u t á n f o g o k k ü l d e n i, csak küldjek. Mokrinak nevét elhallgatja. — Szemere ezen szókon végzi levelét «*Bocsássd-meg, Úram, nékiek, (minden Pesten 's Budán lakó Iróknak) mert nem tudják, mit cselekesznek*». — Sőt igen jól tudják, édes barátom; azt, a' mivel engem vádol az én kedves Kisfaludim: socius socium fricat.

Mosolygám magamban a' két panaszkodó' levelét, 's mind a' kettőnek egy tónban feleltem. — A' meghasonlás olykor javára van a' jó ügynek, nem kárára, 's a' Monopóliumok a' Tudomány országában is ártalmasok és veszedelmesek. Így három Folyó-Irásunk lesz, a' Döbrenteié, a' Trattneré, a' Fejéré, 's a' köz úgy nyerni fog, nem veszteni, sőt nyerni a' Kezdők is, mert az Olvasók mindég szaporodnak, 's ez által is szaporodnak. Tr. abban vét, hogy nem úgy bán az Irókkal a' hogy illik, és hogy elhítette magával, hogy ha Henricus Stephanus igazíthatott holmit a' nála nyomtatott könyvekben, az Joannes Thomásnak is szabad. De Henr. Steph. és Jo. Thom. egészen más.

Most Trattnernél egy Historiai Értekezésem van a' Gubernator Hunyadi születése felől, 's az megjelenend a' Januáriusi füzetben; 's a' Patak Város Historiája, egy Arabsz Gnóma, mellyről ime a' Magyarázat.

A' S a m m l e r nevü Folyó Irás egy Arabsz Gnóma fordítását közli:

Sohn! du weintest am Tag der Geburt, es lachten die Freunde:

Tracht', dass am Todes Tag', waehrend sie weinen, du lachst.

's provocál minden Európai Nemzetet hogy azt fordítsák 2 sorban és 20 szóval, mint a' Német distichon és az Arabsz gnóma, melly ugyan annyi sort és szót foglal magába.

Gróf Mailáth János, a' Minister fija, tüzelte Gróf Dezsőffi Józsefet a' Bártfai feredőben ez idén (onnan jött hozzám Augustus-

ban) hogy fordítaná. Én ismét Prof. Vályi Nagynak mutattam a' Dezsőffi fordítását, 's ez is próbálta. Imhol a' próbák:

Dezsőffi. Sírál, hogy születél, nevetének rendre barátid:
Élj hogy holtodkor sírjanak, és te ne vess.
2 sor 13 szó.

Vályi Nagy. Hogy születél, sírál, nézőid örültenek: úgy élj,
Hogy holtodkor azok sírjanak, és te örülj.
2 sor 14 szó.

Kazinczy. Midőn sírva lettél, azok örültenek;
Élj, hogy vígan halj-meg, ők keseregjenek.
2 sor 11 szó.

Kazinczy. Sírva lettél: vigadtanak;
Halj-meg vígan: búsúljanak.
2 sor 6 szó.

Vályi Nagy Fer. ágyam előtt fordítá-le magyar, deák 's görög distichonban. — (Ő kész az Iliással; de még sokat akar rajta tisztázni.)

Trattner az én dolgozásaim közzül sokat nem veve-fel, 's merő makacsságból. Most újra dolgozom a' kiadott darabokat is. Novemb. 1. napja olta sokat dolgoztam. — Három osztályból fognak állani dolgozásaim:

I. Régi Literatura. Cicero Catilin. — pro Marcello — pro Milone. Cicerónak némelly Philos. Írásai 's Levelei — Sallust.

II. Uj Literatura. Emilia Galotti, Miss Sara Sampson és Minna Barnhelm kész. Kész Wielandból a' két Kőművesi Rege is: a' Bölcsék Köve, és a' Salamandrín. (Most semmi újítást nem engedek, a' mi nyereségére nincs a' Nyelvnek, 's minden szó leírása alatt látom a' Somogyiano-Ruszekiano-Kisfaludiano-Tuladunaiano Satyr' korbácsát.) A' mi darabos, a' mi tarka, nem lehet szép, 's minden Neologismus darabos. De nem az a' darabos a' mit Perecsenyi Nagy László vagy Lácza József néz annak.

III. Osztály. Egyveleg tárgyuak, 's inkábbára eredeti darabjaim. — Kérd Istent, édes barátom, hogy az 59dik esztendőbe belépett embert éltesse sokáig 's jó kedvben és erőben. Mert ezeknek elvégzésekre sok idő kellene.

Nagyobbik leányomnak sok musicalis talentoma van. 11 holnapja hogy leczkéket veszen, 's már O u v e r t ü r ö k e t játszik, tap-

solva még a' Musicális hallgatótól is. Én neki Geographiát tanítok. Mappa nélkül el mondja, hogy kell az Azóvi öbölből Torneoba menni tengeren, megnevezvén minden tengert, 's mi marad jobbra, mi balra. Ne hidd, hogy terheljem; mi játszó kedvvel tanulunk. Előttem ír és fordít németből Magyarra. Németül már beszél, de nem jól. Nyelveket nehezen tanul. Francziára anyja tanítja. Eggy Mosócson 28 esztendeig szolgált Luth. Pred. Baldovszki Mihály nevü a' Tanítója különben, kit én nagyon szeretek; nemes lelkü, gravis de nem pedant öreg. Gyönyörű dolog, édes barátom, atyának, boldog férjnek lenni, 's egy szép kis világot teremteni körülünk! Emil fiamban 's már Antoninban is szikrákat vet néha az elmésség. Bár hasonlítson Eugeniámhoz mind a' kettő! Éljj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3523.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Xber. 15d. 1817.¹

Tisztelt barátom,

Virrad, 's szokásom ellen gyertyát gyújtaték, hogy tegnap késő estve érkezett Leveledre felelhessek, 's a' Levelet még ebédig postára tehessem. Én gyertya mellett keveset vagy semmit nem dolgozom. Annál inkább kell csudálnom magamnak is, hogy Novemb. első napja olta olly sokat dolgoztam. — Belépvén Octób. 27dikén 59dik esztendejébe életemnek, látom, hogy közelít az idő, mellyben malgré moi idvezülnöm kell. A' könyvcsinálói pályát futván, mind az ügy', mind személyem' java azt kívánják tőlem, hogy a' mit a' Nemzet nyelveért tenni igyekeztem, minél kevesebb szennyel, minél lehet tisztábban hagyjam. Minap nyomtattatott, és minap nyomtatatlanul maradt dolgozásaimat tehát retractálok. Sem talentomom, sem neveltetésem, sem Nyelvünk és Literatúránk' kora nem engedék, hogy Originális nagy Munkákat tegyek, 's úgy hittem, hogy a' Nemzet' szükségei inkább kívánták, hogy a' mások nagy Munkájikat tegyem által Magyar Munkákká, mint hogy esztendőig dolgozván, végre is olly silány darabot adjak, mint a' Kisfaludi és Virág Hunyadija; melly két Munka felől nem én, (a' ki szerencsétlen voltam abba

¹ Jött Dec. 20ikán 1817. — Dulházy M. jegyzete.

a' gyanúba hozni magamat, hogy Kisfaludinak fénye engem megszegyenített, 's irigységből nem imádom a' mit mások imádnak), hanem legforróbb barátjai is (Takács és Horvát Endre, annyival inkább azok, a' kik vele barátságban nem állanak - ilyen Mailáth is, 's Kölesey, Szemere etc. etc.) azt hiszik, hogy az valóban silány, igen silány. Most tehát azon vagyok, hogy jobb fordításaimat két osztályban készíthessem nyomtatás alá. Az első a' Régi Literatura' némelly darabjait fogja adni: Cicerónak Catilin., pro Milone és pro Marcello tehát, minthogy Te, a' kit én isméreteidért épen úgy tisztelek és csudálok 's szeretek, mint lelkedért és szívedért, úgy kívánod. - Ezeket követni fogják Cicerónak némelly Philos. Munkáji 's Levelei, 's végre, egy vagy két külön Kötetben, Sallust. - A 2dik Osztályban lesznek azok, a' miket az Újabb Nemzetektől hoztam által. Emilia Galotti, Miss Sára és Minna von Barnhelm, Lessingnek három örök remekje, már kész, 's ez vala dolgozásom a' múlt Novemberben, 's Wielandnak két Kőmivesi Románja: a' Bölesek' köve, és a' Szalamandrine. Sokat igazítottam mindenikén. Szemem előtt volt minden szó leírása alatt a' mit a' Neologismus ellenségei kiáltoznak, 's megmutattam, hogy nem csak szájjal, hanem példával is azt akarom tanítani, hogy

mernünk csak azt kell, a' mi nyereségére van a'
Nyelvnek,

és hogy a' darabos és a' tarka soha nem lehet szép, csak hogy nem mind darabos, nem mind tarka, nem mind homályos, nem mind érthetetlen, a' mit a' tanulatlan 's gyakorlatlan Olvasó néz annak. -- E' két osztályt egy harmadik fogja követni, 's ebben az Egyveleg tárgyú vagy Originális vagy fordított darabjaim fognak állani.

E' szándékok, édes barátom, egy két esztendőtv kívánnak, ha olly fáradhatatlanul dolgozandom is, mint Novemberben és Decemberben; kívált hogy egy nékem veszedelmes Démon arra csal mindég, hogy más meg más Munkába kapjak. Így ezen két hónap alatt egy régi Magyar Iró Kiadásán is dolgoztam, azt már félig leírtam, 's reá igen sok jegyzéseket tettem, de még épen nem készültem el ezen Munkámmal. Most tisztázom-le a' Kis által fordított Horátiusi Epistolákat is, Wielandnak Magyarázó Jegyzéseivel. Minthogy Superint. Kis Wielandnak ezen Jegyzéseit sok helytt meherélte, holott azt tenni nem kellett volna, magam dolgozom-le azokat, mert ha valami, ez érdemli, hogy teljesen adassék.

Erdélyi Leveleimbe ezen 2 holnap olta belé sem tekintetem. Krasznára megyek-le Cserei Farkashoz, ott olvasom-fel neki, 's köve-tem elfogadható tanácsit. Inkább kinez az engem, édes barátom, hogy ezt a' Teneked szentelt dolgozásomat mind eddig bé nem mutat-hatám, mint 'Te magad vágyhatsz meglátni; azért Fő Notár. Comá-romy István Úr által bemutatom Neked, de azon kéréssel, hogy általa visszaküld [!], mert rettegek, hogy a' Kézirat elveszhetne.

Ennyi dolog mellett legidősbb gyermekemet, a' lyányomat, magam is tanítom. Nem nagyítok semmit, de azt nagyítás nélkül mondhatom, hogy ez a' gyermek inkább tudja a' Geographiát, mellyet egyedül tőlem tanult, mint az egész Abaúji Magistrátusban minden fő. Péld. ok. tedd neki azt a' kérdést, hogy mint kell Petersburgból az Asowi öbölbe menni hajón, mind elmondja a' tengerek' neveit, és melly föld marad jobb és bal kézre, a' nélkül hogy a' Mappa előtte ki volna terítve. Az első Cursust megtevénk, az van hátra, hogy hazánknak Vármegyéit ismerje most, mert még ezt nem tudja a' hogy kell. Ezt fogja követni az Austriai tartományok és végre a' Német Ország bővebb ismerete. A' több országokét az Újság olva-sásából fogja ismerni. — Bár csak én mindent illy könnyen tudnék tanítani, 's gyermekeim mindent illy könnyen 's örömmel tanulnának. Zseni most előttem tanítja a' Geographiára társait, 's 'Te érted, miért tanítatom vele őket. Zsenim így mindég tanul midőn tanít; atyja is tanulta a' Geographiát midőn őtet tanította.

Leányom a' Muzsikában bizony sokra ment. Már Ouvertüröket játszik. Ha meglátod a' Sógorasszonyomat, ki jól veri a' fortepiánót, kérlek, tégy leányom előmenetele felől kérdést. A' gyermeknek Meta-physicus feje nincs, a' mint rettegem, 's a' francziára, sőt németre is, igen nehezen kap.

Eggy Gróf Desöffy József Grammatica nélkül is, Mester nél-kül is, 's már fejérleni elkezdett hajakkal is megtanulhat ugyan görögül, 's egyéb tudományai 's izlése, a' Poeták ismerete segél-hetik, hogy az Iliászt inkább fogja megkapni, mint Prof. Vályi Nagy, a' ki azt egészen lefordította már: de, barátom, még is más valamely nyelvet empirica tanulás által tudni, más a' Grammatica szerint. A' mi keveset görögül tudok, én is úgy tudom, 's midőn most Vályi Nagy e' szobában fordítá görögre az Arabsz Gnómát, az ő felesége csak elcsudálkozott, hogy én a' nekem görögül elmondott Gnómát egy szó híján mind értettem. De láttad volna, melly kicsiny valék magam előtt, midőn Vályi Nagy a' nehéz szót egyszerre resolválta,

's mint fejtegette harmadik negyedik iziglen az eredetét. Tansicsnak igaza van e' részben.

Csokonai minden bizonnal sok érdemmel bírt; azt senki sem vallja szívesebben mint én; hiszen én ötöt szerettem is a' becsülésen felül. De azok az ő versei rettenetes mázolások. Annales Volusi! - - Ő és a' Szemere Reménye, a' kettő úgy áll egymás mellett, mint a' réz és a' legtisztább arany, a' legrosszabb agát és a' legtisztább tűzű gyémánt. 'S annak mind Kalvín János az oka, hogy a' Csokonai köve gyémánttá nem válhatott.

Barátom, engedd hogy úgy szóljak, a' hogy a' Te szíves forró tisztelésed kívánja: - - Mindenben igazod van, csak ott nincs, a' hol a' Magyar Orthographia dolgában szólasz. Mi, a' kik ezt a' dolgot egyéb tárgyak kárával valánk kénytelenek üzni, nem hallhatjuk botránkozás nélkül, midőn Te az Y-nak adod az elsőséget a' J felett. Én el tudom olvasni, ha valaki Y-nal ragasztja is a' Suffixumot a' szóhoz, 's senkit azért nem kárhoztatok. Csinálja kiki a' mit legjobbnak itél. De midőn Bíró a' dologban, 's a' vétkest veszi jó helyett, akkor szabad elborzadnom. Mi lenne abból, ha mi is azt tennénk a' mi Orthographiánkkal, a' mit a' Görög teve? Az írás a' szemhez szól, 's szükség ugyan, hogy a' hangzással ellenkezésben ne legyen, de az is szükség, hogy kimutassa, mi honnan és hogy lesz, mert az segíti az értést. Azért mond sok Magyar honyt a' hon helyett, mert azt hitte, hogy a' honnya annyi mint hon-ja. Éljen szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3524.

Kazinczy — Gr. Desseswffy Józsefnek.

Édes barátom,

Épen most ménc levelem Hozzád az Újhelyi postára. — Azonban megértettem, hogy holnap Fő Notárius Comáromy Úrnak frajczimere Kassára megyen, és így az Asszonyhoz küldöm e' zakotát (Erdélyben esomó), hogy küldje férjéhez, ki ezt által fogja neked küldeni. Arra kérlek alázatosan, tudakoztassd-meg Fő Notár. Úrtól, mikor hagyja el Kassát most, és addig olvassd meg ezeket; légy jegyzéseket reá, 's zárd a' csomóba, 's pecsét alatt küldd nekem említett Fő Notár. Úr által. Ha addig el nem olvashatnád, ám

maradjon nálad addig, míg ismét bemegyén Kassára. Akkor kihozhatja. — Ne akadj-fel holmin. Ez negyedszeri dolgozása ezeknek a' Leveleknek, 's még nem utolsó. Még sok meg fog változni benne. — A' nagy bajúszú Báró Palocsay kereszt nevét, kinek kertje vala Eperjestt, és a' kinek fija elvette az *Ő Excellentsiája* Gróf Fáy Ágostonné leányát, jegyezzd-fel, mert arra szükségem van. Bár a' Te javallásodat nyerhetnék meg ezen Erdélyi levelek, et praesidium et dulce decus meum! —

15. Xbr. 1817.

Ha bírod az Erd. Muzéum 7. 8. és 9. Füzetét, kérlek küldd-ki Comáromy Fő Notár. Úr által. Még nem láttam. Ez által nagyon le fogsz kötelezni.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3525.

Kazinczy — Gr. Desseffy Józsefnek.

Széphalom, Xbr 18d. 1817.²

Kedves barátom,

Ágyban írom e' levelemet; a' rheumatismus nagyon bántja fejemet, fületem. Tegnap tettem postára levelemet Trattnerhez, mellyben az Arábiai Gnóma' fordításaikat a' 'Tud. Gyűjt. számára neki megküldém. Első fordítás a' Tiéd, a' 2ik és 3dik az enyém, a' 4dik a' Prof. Vályi Nagy Ferenczé, 's ezt követik ennek Deák és Görög fordításai, mellyeket megigazitott miolta tőlem elment. Könyv nélkül tudom mind a' kettőt, 's így közölhetem veled a' nélkül, hogy ágyamból felkelnék, 's papirosaimat felhánynám.

Flevisti natus, plaudebat turba propinqua:

Sic vive, ut moriens plauseris, illa flect.

᾽Ως ἐφυης, κλαυσας, γνωτοί τε βιοντι γελασσαν·
Ζήθ'! ἵνα κλαυσωσιν δνησῶ [!], ἄταρ συ γελας.

Excellens mind a' kettő. Megküldém mindezeket Majláthnak is, hogy tétesse valamelly német Journálba.

¹ Kazinczy Ferencz levele. Jöve Dec. 17ikén 1817.

² Jöve 20ikán Decembernek 1817. — Dulházy M. jegyzetei.

Nyugtalanul várom ítéletedet az Erd. Levelek felől, 's bár jegyzéseket kaptak benne a' teendő változásokhoz. Élji szerencsésen.

Én Prof. Pongrácz Úrnak irtam volt Octóberben némelly könyvek eránt. Nem felett. Bár beteg ne légyen! — Újra kérlek, juttass-él az Erdélyi Muzéum 7. 8. és 9. Köteteire, és ha a' Versegi 1817. nyomtatott Magyar Grammaticáját bírod, tedd ezek mellé, hogy láthassam. Visszaküldöm nem sokára.

Kivül:

à Monsieur Monsieur le Comte Joseph de Desöffy. *Cassovie.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Tud. Lev. 4r. 33. sz.]

3526.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom xber 21d. 1817.

Tisztelt barátném,

Most érkezik Nagysádnak az a' levele, melly bizonyossá tesz bennünket az eránt, hogy az én képem és a' mi Zseninké annál a' kedves barátnénknál [van valaha már, a' ki mind kettőnknek örök díszünk lesz. Már a' két képet örökre elveszettnek képzelünk, két hét hiján épen esztendeje hogy útnak indítottuk. Melly nagynak kelle tehát lenni örömiünknek, hogy egy jó Génusz azt a' mi imádva szeretett Lottinkhoz csak ugyan elvitte! Nem örül Nagysád e' birtokának inkább, mint a' hogy mi kevélykedünk azon, hogy képeink Andrásfalván függenek, 's előre képzelem, hogy, ha Erdélyi Leveleim megjelennek a' jövő esztendő első felében, Nagyságtoknak Vendégeik mint fogják nézni ill a' Nagysád szeretett atyját 's szeretett loányát. A' kép az én ítéletem szerént, sincs rosszúl találva, csak hogy a' szegény Dónát ezen a' képen nekem egy édeskés 's visszas mosolygást ada, nem az én kérésemre, hanem a' maga szépségből, Zseni pedig 1815. oltá, és így három esztendő oltá igen nagyon megváltozott. — Megilletett, nagyon megilletett Nagysádnak az a' tudósítása, hogy még a' Kocsis is örömmel jelentette, hogy én és Zseni érkezünk, 's Sophie azt a' kérdést tevé, midőn neki ezt felolvastam, hogy hát ha Zsenivel négy esztendő múlva még egyszer elmennék Nagyságtokhoz? — Szép álmok, édes Lolott! engedje Isten

látnom beteljesedését. Én soha sem gondolkozhatom szíves megindulás, 's valóságos ellágyulás nélkül Erdély felől.

Bár Nagysád arról is tudósíthatna, hogy az a' másik képem is megérkezett, melly a' Wesselényi Miklós számára van Dónát által, az én Kreutzinger által 1808. festett képem után copizálva, de úgy, a' hogy 1795-ben Budai szerencsétlenségem alatt, néztem-ki. Azt a' Váradon lakó Báró Wécsey Pálné vitte-le Váradra Septemberben, 's a' csomócska Döbrenteihez vala adreszálva. Ha Nagysádnak kezeibe jut, méltóztassék Wesselényinek kezéhez juttatni. Épen illy nagyságú az is mint ez, az is tölgy deszkára van festve, az is mint ez Kreutzinger után; az a' kettő között az egész különbség, hogy a' Wesselényi képén még fekete a' haj, nem feje, az arcz ifjabb, 's a' szem jobbra tekint. A' ruha egy mind a' kettőn.

Dr. Kovács Antalnak én két kedves barátom megtartását, felgyógyítását köszönhetem; 1816. Cserei Farkast, 1817. Gróf Gyulai Lajost tartotta-meg. 'S Cserei nekem olly szép dolgokat beszélt erről a' második Viczayról, hogy különben is szeretném őtet. A' mi Lajosunknak ezen levelemmel együtt fogok írni. —

Engedje Nagysád, hogy Nagysád által mutathassam-be tiszteletemet ő Nagyságának a' Grófnénak 's az Andrásfalviaknak. Csókolom kezeiket, 's ajánlom magamat, a' Nagysád' levelére csak a' szeretet és becsülés legforróbb csókjával felelő és restségét kimenteni kérő Sophiát, 's gyermekeimet. Hozzon az Isten Nagysádtokra is igen jó esztendőt, minden tekintetekben jót, 's engedje, hogy a' mi barátságunk nem csak elolthatatlan, hanem megfogható is legyen. Édes Lotti, Nagysád 's imádott Anyja nekem pótolék az elvesztett Theréz, Thercsi és Polyxén helyett, kik között Theréz és Polyxén élnek ugyan, 's szeretnek, de leveleiket soha nem veszem. És mint-hogy én a' háztól kimenni nem szeretek, sem fejem miatt, melly rheumatismust most is Novemb. 8d. oltá szenved, nem akarhatok: Theréz és Polyxén nekem csaknem annyi mintha megholtak volna. Lolotte, a' mi szeretetünkön a' halál sem diadalmaskodhatik.

Nagysádnak örök tisztelője, barátja
Kazinczy mpr.

3527.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalóm, den 25. Xber 1817.

Theurester, geliebtester Freund,

Lassen Sie sich durch meine Berichte über die Fehler unserer Malie nicht abschrecken. Ich mache diese Berichte aus keinem andern Grunde und in keiner andern Absicht, als der allerfreundschaftlichsten. Was ich und meine Frau in Bezug auf ihre Besserung thun, wünschte ich, dass jeder andere, der mein Kind bey sich hätte, für das meinige thäte. Sie besser zu machen, ist unsere heiligste Pflicht, und unser heiligstes Bestreben, und da ich Ihnen nun gesagt habe, wie sie ist, so sollen Sie durch unangenehme Nachrichten, die das Kind besser nicht machen können, nicht geplagt werden. Erlauben Sie mir nur noch dieses beyzusetzen, dass wenn Malie einst nicht das ist, was Sie wünschen werden, so ist der Fehler gewiss nicht uns zuzuschreiben. Ich lenke sie durch Liebe, durch Auszeichnung, durch Härte, (Strafen erlauben wir uns in den allerwenigsten Gelegenheiten) — aber das Übel ist nicht leicht zu heilen, wenn es auch heilbar ist. Lassen Sie sich dadurch nicht beleidigt seyn, wenn ich Ihnen sage, dass es Ihrer Frau nicht ganz übel zu deuten ist, wenn sie manchmal sich durch Malie geärgert glaubte; meine Frau und ich, so wie Herr Baldovszki, und jeder, der die Kinder hier kennt, begreifen Malie sehr oft nicht; Talente, besonders für das auswendig lernen, hat sie in einem Grad erhalten, welcher zu beneiden ist: dann aber kommt sie in Stockungen, nicht wie jeder andere, und Kinder umso mehr, sondern wo man ausrufen muss: Dieses ist unbegreiflich. Meine heilige Freundschaft für Sie, kann Ihnen Bürge seyn, dass dem Kind hier nicht nur nichts ungerechtes, sondern nicht einmal unschickliches geschieht, geschehen wird und geschehen ist. Sie ist nicht mehr in allen Geschäften und Bewegungen so ungeschickt als sie es war; aber sie ist doch noch immer, die man erinnern am meisten muss, dass sie unrecht steht, sitzt, geht, isst, läuft etc.; und wenigstens hat sie das Ungrische bis auf die behendeste Geläufigkeit gebracht: nur hört man noch in manchen wenigen Fällen den falschen Ton in der Aussprache. Viel besser als ihr Vater wird sie die Buchstaben

nicht wohl schreiben: aber ich hoffe gut schreiben, in stylistischer Rücksicht, wird sie wohl, denn sie liest gern. —

Seit wenigen Tagen habe ich auch den 3. Band der Monum. erhalten. Sie sind bey'm Buchbinder, denn Bücher in Crudo werden noch schwerer verkauft. So wie ich 20 Exempl. nach Kálló (Szabolcszer Com.) von dem 1. Band geschickt habe, so werde ich auch von diesem 3ten Bande schicken, so wie ich sie vom Buchbinder erhalte, und mein Commissionaire schickt dann das Geld an Trattner ab, wie er dies mit dem 2ten Bande that. — Ich trachte die 15, die über diese bleiben, hier zu verkaufen, damit Sie alles Geld dafür erhalten. Aber für Bücher gibt jetzt, bey dem grossen Geldmangel, auch der ungerne etwas, der vor 3 Jahren noch sie gern gekauft hätte.

Aus Ihren Aufsätzen in dem Tud. Gyűjt. sehe ich, dass Sie ungefehr [!] so ungrisch schreiben, wie ich deutsch. Die Redaction liess Ihnen Ihre *ungewollten* soloccismen, gleichsam in der Absicht, dass rohe Leser darüber lachen mögen. Es wäre wohl gethan, glaube ich, wenn Sie an den Redacteur Herrn Prof. Mokri einige Zeilen in dem Brief an Tr. beylegen wollten, in welchem Sie ihn ersuchten, die Erbsünden des Aufsatzes durch eine heilige Taufe, die aber dem Materiale des Aufsatzes nicht schade, ja auch das Formale daran unbetastet lasse, und nur die grammatischen Fehler taste, abwaschen zu wollen. — Ich freue mich über die Kritik der philos. Systeme Kants, Fichtes etc. und die übrigen Aufsätze, die Sie mir nennen. Machen Sie aber mit der Apologie des Selbstmordes keinen Versuch bey der Censur; es könnte üble Folgen für Sie haben, ohne dass Sie das Imprimatur erhalten könnten.

Dass man der Rec. von Ruszeks Philosoph. Ihren Namen unterschrieben hat, ist eine wahre Niederträchtigkeit. Ich deute diese That dahin, dass man hier der ungr. Welt zeigen wollte, wer derjenige ist, der die *Majestät des Ungrischen Namens* (nämlich einiger ungr. Schriftsteller) im Ausland [zu] compromittiren pflegt; auch wollte man, scheint es mir, Herrn Abt Ruszek ein Pflästerchen auf seine Wunden, die er *virgis caesus* sich zuzog, geben. Ja, diese Herren sind sehr *mild*, sie hassen gelehrten Streit und scharfe Recensionen. Szemere und Vitkovics haben aber Herrn Prof. Fejér, als dieser mich in der Sitzung bey Kultsár (18. Apr. 1815) wegen der Recension von Himfy Szerefmei etwas unsanft anfiel, mit dem allerlautesten, fast schreyenden Ton zugerufen: *Wie, Herr Prof.*,

erinnern sie sich denn nicht, dass Sie selbst uns zugeklatscht haben, als wir dreye (Szemere, Vitkovics und Horvát István) den Prof. Czinke Ferencz mit dem Muthwillen eines Gassenjungen (unter dem angenommenen Namen Képlaki Wilhelm) recensirt hatten? und Fejér schwieg beschämt. Márton Istváns Erk[ölesi] Katech. ist wirklich tausendmal schärfer recensirt als ich ihren Himfy getadelt habe, und der Styl verräth Herrn Prof. Fejér. Dagegen kam der zuckersüsse Kultsár, und recensirte diesen gepeitschten, gefuchtelten Erk. Katech. in dem gestrigen Blatt des Hazai Tudós. Nro 49. S. 392. auf eine Art, wo man sich nicht enthalten kann zu sagen: «Es ist ein Narr!» (*Schiller.*) Ja, des süsslichten, eckel-süsslichten Männchens! doch er ist Zeitungsschreiber, und er theilt Leben und Tod nach Willkühr [!] aus. — Wer nicht so viel unverstelltes Phlegma in diesem Punct hat, als ich es wirklich habe, der werfe die Feder weg, und lege sich schlafen; er thuts besser, als mit diesem Menschen Freund oder Feind zu seyn. Doch das letzte ist noch besser.

Trattner muss gerochen haben, dass Fejér ein neues Journal beginnen will, und da er alle Ursach hatte zu besorgen, dass ihm niemand mehr als Perecsenyi Aufsätze schicken wird, so setzte er den bewussten Preis von 200 f. und 1 Exempl. von allem was bey ihm ungrisch erschien, auf. Es ist ein excellenter Gedanke, und nun hat er nichts mehr zu besorgen. Der Aufsatz ist nicht übel, nur hat sich Herr Prof. Mokri dabey breit gehalten, was, wie mir scheint, in allen seinen Aufsätzen der Fehler seyn wird. Ich werde Trattnern so viel ich kann, beystehn. Thun Sie es auch. Auf den Preis mache ich Verzicht; ich hoffe ihn nicht, und wünsche ihn nicht. — Es war ein speculations Geist, und nicht patriotism. der Trattnern zu dem Gedanken brachte: aber da der Gedanke gewiss gute Folgen haben wird, so nehme ich ihn für die Wirkung nicht einer typographischen speculation, sondern für die des reinsten patriotism.

Wie Wallaszki zu der grossen Ehre kommen kann, begreife ich auch nicht. Sein Consp. etc. ist ja nicht viel, und die 2te Ausgabe muss ihn ja erröthen machen. Aber er *erhob* uns, und das ist *uns* genug. Wie werden einst über diese Menschen unsere bessere Nachkommen lachen!

Ich hoffe, in dem XII. Heft des Tud. Gyűjt. erhalte ich binnen 8 Tagen die Recension von Beregszászis und Sipos's Schmierereyen;

und das freut mich ungemein. Freylich wird Kisfaludi und Ruszek dabey stutzen, und sich sagen müssen: Ja, dass habe ich nicht gewusst! Aber K. u. R. bleiben doch nichts anders als K. u. R. — und Kultsár dazu auch Kultsár.

Seit einer Woche übersetze ich Wielands Anmerkungen zu die [!] Episteln des Horaz. Superint. Kis gibt seine Übersetzung dieses herrlichen Werkes der röm. Litt., in welchem Horaz Dichter, Philosoph und Weltmann, (alles von dem *allerersten* Rang) erscheint, heraus, und schickte mir das Manuscript zur Übersicht. Wielands Anmerkungen hat er eifertig und verkürzt übersetzt, oder übersetzen lassen, und ich finde darin nicht Ein Wort, das nicht werth wäre, ins Ungr. zu bringen. Seine wirklich excellente Übersetzung der Episteln habe ich in sehr wenigen Stellen angetastet: aber die Erläuterungen übersetze ich als wenn sie Kis nicht gethan hätte. W. hat hier viel *schwerfälliges*, sein Periodenbau ist nicht wie der [der] Franzosen, sondern wie der Römer. Und welche herrliche Arbeit. Ich umarme Sie.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

3528.

Gr. Dessewffy József — Kazineczynak.

KassáruL, Dec. 27-ikén 1817.

Édes drága Ferentzem!

Eggy a' sorsunk — én is csak tegnap léptem ki ágyambul. Erdélyi leveleidet olvasom minden másnak félretételével, e' napokban fogom elvégezni. Engedelmeddel az oldal lapokra teszek helylyel helylyel egy kis jegyzetet hol ez, hol más nyelven a' mint eszembe ötik. — Anynyit érzek, hogy kár vala azt mind kihagyni, a' mi le van keresztezve. Az *Onkelt* némelylyek nem szeretik. A' *romantisch*t sem, mert lehet jól Magyarúl mondani, romános vagy romános. A' *frappant* sem tetszik mindenkinek, mert jól emlékeznek más helyen gyönyörű kitételedre p. o. rezzentő látat.

Imé a' Muzéom két darabjai, a' 9-ik nints még kezemnél. Magam is szeretném Versegi Grammatikáját. Szegény Pongrátz valóban beteg volt, és mivel én is a' valék, nem tudom ha jobban van-e. Be jól esett, hogy leirattam a' Katilináriákat, most Pongrátz olvassa, és a' Deákkal hasonlítja özsze; tudom, hogy meg lesz elégedve; —

mihelyt elvégzi, megkapod; de úgy, hogy vissza küld, ha vissza kerül az eredeti Erdélyből. A' nagy bajszú B. Palocsay bátyámat Józsefnek hívták. Nagyon örvendek, hogy anynyi örömet éreztet veled lyányod' előmenetele. Ez oly tiszta gyönyörűség, hogy nints párja. A' jó Író halálíg jobbitgatja dolgozásait, de kár volna még «soluere senescentem» etc. Egy Magyar Grammatikát és egy értekezést *de numero oratorio et elegantia dictionis*, különösen a' Magyar nyelvben, igen szeretnék még tőled olvasni. Szemere reményét küld meg, kérlek, mert nem esmerem. Te Tansitstsal tartasz, én d'Allembertel, azomba' tsak az a' külömbség véleményeink köz'tt, hogy ti a' Grammatikával akarjátok kezdeni a' Görög nyelv tanulását, én pedig azzal végezni akarom pályámat. Minden embernek a' maga esze természetéhez kell alkalmaztatni tanulása módját. Arrul az egy kevésé gyanús állításrul, hogy az írás a' szemnek szöll, majd más-kor bővebben. *Honn patria*, két ennel íródik, és úgy is ejtődik; *hon* vagy *hón*, aksz[entt]el, egy ennel, ha nem hibázom.

Vale, dilectissime. Vagyok

hív Jóskád mpr.

U. I. Még egy munkát kívánnék tőled, t. i. egy Magyar Historia literáriát, de nem német mintára készítve, hogy vagy tsupa ezer meg ezer bordákra szakasztott merő tsont alkotmány legyen, vagy véghetetlen hosszúságú pántlikás féreg, és mindent, a' haszontalant és az unalmast és a' csunyát is magában foglalja, hanem filosofusi szép lélekkel íratottat, hogy semmi, a' mi szükséges, hasznos és tanúságos, és tetsző, ki ne maradjon belőlle. Kevés ember van a' hazában anynyi készülettel az ilylyetén munkához, mint te, — ha pedig ez néked alkalmatlan' [!] látszana, legalább, úgy mint Voltér, a' jobb íróknak munkájit és azoknak bélyegét, azonkívül életjeből azt, a' mi tanúságos, adnád elő. Bód Péter Magyar Athénássa nagyon rövid, és kitetszik belőlle századja' izetlensége, — azonkívül nagyon szaporodtanak szólta íróink. Mikor lesz már egyszer egy egész Magyar diktzionáriomunk? Ha pénzem volna, kinyomtattatnám a' Kassaiét, bár néki az etymologia, nem pedig a' jó ízlés, az analogia, az eufónia az extraordinárius Judex, és ámbátor ő is mindent meg akarna határozni, nem akarván megengedni, hogy sok dolog így is amúgy is jól légyen mondva. Mind az Isten, mind az emberek világa, mikor szép, tsak azért szép, mert kevés a' fő törvény, a' melyly alatt minden a' legnagyobb külömbféleséggel indul és mozdúl, és

mivel az egység alatt is változandóság van, a' literatúrában szintúgy, mint a' politikai igazgatásban, az a' gyengéje a' mostani századnak, hogy minden legkisebbtelis törvényes regula alá akar venni, és mindent mindenkor igazgatni.

Kérd meg Nagy Urat nevében, hogy minekutánna a' Világ legjobb Könyvét lefordítja, B. Szabó Dávid rosz könyvéből jót készítsen, de előbb nézze meg Girárd Úr Synonymes Français című munkáját, mert e' tárgyban nagy vakmerőség volna jobbat kívánni. Minden Nemzetek például vették e' nemben, magok a' Németek is, bár gyűlöljenek is egytályyában mindent, a' mi a' Rajnán túl szerentsébb ég hajlat alatt termett.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában : M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3529.

Dulházy Mihály -- Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

November 20ikátul fogva, a' miolta t. i. Kassára vettük lakásunkat, még mindekkoráig sem adódhata üres időm, az Árkivumba mehetnem, úgy elszoktuk egymást Grófommal fogni sűrű foglalalosságaink által. Én a' dologba még Nyár kezdetin jártam már, de nem boldogúlhattam Korponay Ur Árkiváriusunkkal, mert hol eligazított, hol a' törvényes napi időkre utasított, és requisitóriomot kére töllem, — a' törvény napok ideje alatt pedig egyszer sem lehettem ez idén Kassán, 's ennél fogva el-haladt szolgálatom — de hogy annál bizonyosabb véget érhessek, 's ne hogy fel vett ezélomba Korponay Ur legkevésbbé is akadályoztasson, esedezésemre a' Grófom önnön maga egy pár sora [!] írása által fogja e' napokba megkérni; ha nyomon erre sem tselekedné, úgy a' jövő esztendő 1ső hónapja 19ikén fő gyűlés lévén Abanjba, akkorára tsak nem fog osztán tartóztatni a' tudva lévő alku kiírásatul, melytyet én a' legszívesebben leírván, 's Korponay Úrral aláíratván, és mint hiteles mását elküldeném a' T. Urhoz, hogy azt az Erdélyi tudakolónak átszállíthatassa a' T. Úr. Valylyon az alkun kívül nem fog é kelleni még egyebet is ki írni, úgymint a' sententziákat? —

Az emberi élet' koraira, esedezéseim után írott versezeteit a' T. Úrnak még se szolgáltatta kezemre a' várott szerentse.

Maradok alázatos tisztelettel, a' szolgálatra kész, 's parancsait
mindenkor híven telyyesíteni akaró

a' Tettes Úr'

alázatos szolgája

Dulházy mpr.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3530.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Török Bálint, 27ten December 817.

Euer Hochgeboren!

Zwei ihrer mir sehr schätzbaren Briefe liegen zur beantwortung vor mir, der eine von vierten, der andere von fünften des laufenden Monats. Ich bin ihnen recht sehr verpflichtet, dass sie mir die fehler meiner Übersetzung auseinander gesezt haben, so lernt der fehlende am leichtesten.

Graf Deözsöfys übersetzung sowie die des Professor Vályi Nagy Ferentz und die Ihre sind hinreichende antwort auf die Deutsche herausforderung, nur vermisse ich in der Ihren das Wort Freunde ungerne, und warum Nagy Nézoid statt Barátid schreibt, seh ich nicht ein. Die Griechische übersetzung werde ich nach dem wunsch des Professor Nagy zurückbehalten. Den Namen des Arabischen Dichters weis ich nicht, werd ich aber zu erfahren suchen.

Graf Franz Teleky Concipist bei der Ungr. Statthalterey (jedoch nicht zu verwechseln mit Grafen Joseph Teleky, sohn des Baro Tabulae und ebenfals Statthalterey Concipisten) übersezt den Zrinyi ins Deutsche und zwar in Hexametern. Er freute sich sehr, als ich ihm sagte, dass sie ihren zwei Bänden noch einen dritten wollen nachfolgen lassen. Seine übersetzung wird jedoch schwerlich eher als im Jahr 819 fertig werden. Das bisher gearbeitete ist treu und gut übersezt. Vielleicht ist er zu seiner zeit glücklicher als sie und erhält vom Kesztheler [!] Musengott das Bild der beiden Zrinyi wenn ihm nicht gerade die übersetzung selbst als verbrechen ange-rechnet wird.

¹ E level a Dessewffy J. gr. 1817. decz. 27-kén kelt levelének tisztán maradt 3-ik lapjára van írva.

Mit ungeduld erwarte ich ihren Aufsatz für Hornayr und das zwölfte heft des Tudományos gyűjtemény; so wie die nachricht, dass sie das Bett verlassen haben und gesund sind.

Ich habe eine Deutsche übersetzung der vorzüglichsten Ungri-schen Gedichte in der arbeit. Diese Anthologie soll die Deutschen in den stand setzen diesen zweig unserer Litteratur zu kennen und zu beurtheilen. Um aber wenigstens in der auswahl der Gedichte unserer besten Schriftsteller nicht zu fehlen, nehme ich mir die freiheit Sie um ihre Meinung zu bitten, welche Gedichte Daika's und des Prediger Kiss Sie für die schönsten halten? es würde mir sehr lieb sein, wenn Ihr Urtheil meine bis izt getroffene Wahl bestätigte; und endlich welche ihrer Gedichte sie übersetzt zu sehen wünschen. Sie können von der besonderen sorgfalt überzeugt sein, mit welcher ich bei diesen [!] mir sehr lieben unternehmen ihre Gedichte behandeln werde und dass weder wille noch fleiss die schuld trägt, wenn die übersetzung die lieblichkeit der Originale nicht erreicht.

Köffinger hat mir recht angelegentlich aufgetragen ihn ihrem Gedächtniss zurückzurufen. In Taschenbuch Aglaja Jahrgang 818 steht ein längeres Gedicht Köffingers Mozarts Ende geheissen [!], mit dem angenommenen Namen Raimund Walter unterzeichnet, auf welches ich Sie seiner besonderen schönheit wegen aufmerksam machen mus [!].¹ Mit der vollkommensten Hochachtung

Ihr ergebenster Diener
Johann Graf Mailáth.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

3531.

Horváth Ádám – Kazinczynak.

Kedves Barátom!

A' Te értekezésed a' Tudom. Gyűjt. IX. Kötetjében a' *Sonett-ről*, alkalmatosságot adott gondosabban meg-tekintennem Költseinek azt a' Sonettjét, melyet a' Te első Sonettedre dicséret-képen írt; Eddig én tsak ugy néztem azt, mint *occasionalis*, de nem remek-képen készültt Dalt; és különben is én a' Poesist, leg-alább a'

¹ Eddig a levél idegen kéz írása, csak a következő rész Majláthé.

magamét, úgy nézem, mint nem tsupán az örökké-valóságban várható ditsóság' ezközlőjét, hanem élöket, és mennél többeket mulattató foglalatosságot; Én a' Rudolphiassal, ha bár azt igazi *Herricum Carmen*ben irtam volna is, (mert hogy *Trochaicus*okban, azt a' Te kedvedért tettem) magam előtt nem érdemltem annyit, mint ama' hajótörést szenvedett Arionnal — még Drámának is anomallummal — mellyel fél Magyar-Országot mulattattam annak idejében: Költseÿ nem így gondolkodik, — tudom, hogy mások is sokan nem: de neki hát mindenének, remeknek és az ő javallta gustus szerint készültnek kellene lennie. Mivel hát ő, többek közt Bersenyit jól meg korbátsolá directe, és indirecte, meg próbáltam az ő Sonettjét hozzá mérni a' Te Sonetti értekezésedhez: 's nagyon kitsinynek találtam azt mind a' teremtésre, mind az öszve rakásra nézve. — Néhai Hathvani István kedves Professorom azt vallotta magárúl: mihi facilius incurrit quid non sit verum? quam quid sit verum? ilyen formát találtam Költseiben. — Szeretném látni egész Compositiójit. Mérközni valakivel hitem ellen van, hanemha erős ingerlés vagy meg-bántódás után: de azt még sem álhattam-meg, hogy az ő phantasiája' talp-kövén meg ne próbáljam, mitsodást lehet építeni;? és azt imé neked — de tsak neked küldöm-meg; nem tsak azért, hogy a' Sonett nekem nem kenyerem, 's lehet hogy izlésem és építményem is nem üti-jól-meg a' mértéket; hanem azért is; mert az én szemem előtt jó volt az övé is, mig az ő recensiójítúl ingereltetve, az övét a' Te értekezésedhez hozzá nem mértem.

A' Tudományos Gyűjtemény némelly kötetjeiben vagynak sok féle vélemények az izlésrúl, Poezisirúl, grammatikárúl 's különösen az *Orthographiárúl* is, azokhoz járulván a' Te Sonett' értekezésed is; ösztönt kaptam amaz Arion helyett írni *Énekes Poésist*; és azt épen ma végeztem el. az én sűrű irásommal 72 lap 8ad rétbén: és így a' Tudományos gyűjteménybe egyszerre sok; mert ott még tsak 64 lapot láttam leg hosszabbat, Horváth Apáturét. 16 Énekimet recenseálok benne több oldalrúl, és semmi kémélléssel; tsak az Aesthesisbe nem ereszkedhettem bele, mivel az egész *Drámát* elő nem adhattam: szólltam azomban az izlésrúl is általjában, úgy a' mint én érzek; de kivált némelly goromba recensiókrúl; 's ugyan azért a' Tudományos gyűjteményt illetné annak közre-botsátása. — Igen sokat pedig a' *Dialectusokrúl* és azokbúl szedegethető Etymológiárúl. Ha a' mi Postáink szaporábban járnának, szeretném meg vární feleletedet; hogy nem jobb volna e azt az Erdélyi társaságnak

küldeni: az alatt én el-készitem azt is tóldalékul, a' mit ígértem ezen értekezésemben, hogy azokat a' sértegető recensiókat, mellyek itt körülünk igen sok fület meg bántottak; ellenben Bétsben sok rossz akaróinknak kedvet tsináltak; olyan formába öntöm, hogy sértés, vagdalózás, öszve méregetés, és minden bosszúság tétel nélkül szinte azt mondjam, a' mit amazok, és az ő véleményjek szerint mondjam; 's azzal példáját adom, milyennek kellene lenni a' bét sületes recensionak? Itt sok ember van, a' ki írni akart, és már le tett róla; sok a' ki irt és már nem ír. — 'Trattner' hir adásából ugyan ugy látom, hogy a' Redactorok magok is vettek észre valamely kedvetlenséget; de nehezebb azt meg gyógyítani mint okozni. Kivált azt, a' mivel az egész Nemzet van meg-sértve, igen szivekre veszik. Ha az én vén testem annyira nem irtózna a' téli utazástul: magam szerettem volna a' Pestiekkal meg ismerkedni minél előbb. — De szeretnék az Erdélyiekkal is — ha bár távolról is — Isten veled. Irja P. Xurban 29-a xbr. 1817.

h. b. H. Á. inpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. költ.]

3532.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom Január. 4d. 1818.

Kedves barátom,

Decemb. utolsó napján megerkezék hozzám is a' Tud. Gyűjt. XII. Kölete. Abban nyomtatva van az a' Recenzióm, melly a' Beregszászi Dissert[atiója] és Sárosi Ó és Új Magyarja' vétkeit fedifel. Örvendek hogy az új Redactio ezt felvette, mert magamnál nem tartottam-meg egész mását, 's még inkább örvendek azért, mert ez jó leczke lesz mind Beregszászának és Sárosinak, mind társaiknak, hogy minelőtte másszor meg akarnak szólalni, ismerkedjenek-meg a' dologgal a' mellyet tanítani akarnak, 's azokkal, a' kik a' dolog felől pro et contra írtak. Barátom, nézzük körül magunkat, 's valljuk-meg, hogy mi valóságos Quackerek vagyunk; nem tanulunk; és még is tanítani akarunk, mert úgy hisszük, hogy Magyarul mindnyájan tudunk, 's elég hogy bennünket a' Magyarország Szent Lelke megszállott, 's már felállhatunk a' Cathedraba, 's mondhatjuk Predikatiókat, mint a' Quacker szokta. Ezért mondám-el csípősen Bereg-

szászinak mind az ő caligans oculos Izsákját, mind az Apr. 19dikén 1815. történt nevezetes dolgot, 's a' hornyákot és egyebeket; ezért Sípósnak talán még keményebben, hogy vakmerő tette megbocsáthatatlan bűn és bódítás. Ez nekem kevélységre, garbonczáskodásra, Dictatorság' affectatiójára fog ismét magyaráztatni Keszthely körül, de róla nem tehetek. Ügyünk kívánta, hogy elmondassék, 's én ügyünket és ügyemet (ha úgy tetszik inkább vagy ügyemet) 's olykor személyemet is, védeni nem átfallom; 's most annyival inkább nem, mert a' kik kevélynek, makacsnak néznek, láthatják ezen Recenziómból, hogy ha állításaimat egészen nem abrenunciáltam is, magamat csalhatatlannak tartatni nem akarom, sőt nem is tartom. — Kilencz kötetimnek némelly darabjait utolsó Levelem oltá újra dolgozám. Egmont kevés változtatást kapott, de a' Szalamandrin egészen más leve. Ebben valóban *sok* volt a' mit tettem. Most minden dolgozásaimat elő fogom venni, 's nem írok egy sort is, hogy ne emlékezzem, mit kívántál Te tőlem utolsó Leveledben.

Ezen Recenzióban Super[intendens] Kisnek négy sorát magasztalom, 's képzelem hogy az April 14diki Levél' Írója mit mond rá; azt a' mit ott mondott, hogy én az enyéimeknek semmiségeket is magasztalom, mint itt ezt a' négy sort, 's a' Sonettek felől írt Értekezésben Szemerének Reményét. De hogy van hát az, hogy én Szemerének Vidához írt Epistoláját nem csak nem magasztalom, hanem ön-magának is másoknak is kimondom ('s Szemere most épen azt hiszi), hogy az szerencsétlen munka? hogy van az, hogy én Kisnek épen ezt a' négy sorát csudálom? De hadd mondja az Apr. 14diki Levél' Írója 's Vevője és Terjesztője a' mit akarnak. Azt sajnálom csak, hogy a' kitétel ott hibás; annak így kellett volna állani: *«Rec[ensens] ítélete szerint Verselésiünk nem ismér szebb négy sort, mint ez :»*

Reményem, Te is sajnálni fogod velem együtt, hogy Kölesey olly hamar el hagyá magát némitatni. A' Csokonai Munkájit nagyon igazságosan 's igen nagy elkészüléssel recenseálá: 's ki nem tiszteli azt az ő érettségét, azt az ő nagy olvasását, azt az ő megbecsülhetetlen nyugalma't, melly magát minden sorában festi? A' Kis és még inkább a' Berzsenyi Verseiben sokat mond, a' miben felére nem térhetek, 's megvallom, hogy az az ő felette nagy nyugalma (azt a' didaxis' fatális tónját értem) engem sokszor bánt. Bár csak Daykát recenseálta volna még! Most hol van, 's mit csinál, nem tudom. Elkeseredett, 's azt tette-fel magában, hogy többé egy sort

sem ír, mert a' Magyar Literatura emberei nem érdemlik, sőt hogy a' Magyarok Literatúrája sem nincs, sem nem volt, sem nem lesz.

Nem mondom Neked semmit azokról a' mik Fejér és Trattner között történtek; tudod mik történtek, 's azt is tudod, hogy a' béke megint beállt közöttök. Bár állandó legyen! Buzgóbb terjesztője, segélője, barátja e' Journálnak nincs mint én, 's ezt azért, mert ismerem érdemét, 's látom mi lesz ebből idővel. Én olly irtóztató hazafi, mint a' Pestiek közt némelly, nem vagyok; óvjon engem Isten attól! de midőn némelly hazafiúi érzéssel írt darabjokat olvasom, áldom őket. — Mint tetszék Neked a' Márton' Erkölcsei Catech[izmus] Recenziója? Végre kezemben ez a' Káté, 's most kimondhatom ítéletemet, de előre bocsátván, hogy az Előbeszédnél egyebet megtekinteni nem volt időm: — A' Recensio a' legigazságtalanabb a' mit képzelni lehet, 's Márton nem olly Recensensnek, az illy Recensens nem Mártonnak való. Melly istentelenség az péld. hogy Mártonnak tulajdon dicséretei állanak nem tudom hanyadik lap olta nem tudom hanyadik lapig! Nekem Márton csak ott látszik hibázni, a' hol lap XXXII. az Írók elrettentések felől szól. Mocskolódnai nem szabad, de a' fenytékkal az Írókat arra kényszeríteni, hogy jól dolgozzanak, nem csak szabad, de kötelesség is. — Ha ez a' Recensio valahogy a' Prof. Fejér Úr tollából folyt volna, szeretném minden bántás nélkül emlékeztetni, hogy az illy Recensens mint vádolhata engem a' Himfy Recenziójáért, 's még egyszere észébe juttatnám, a' mit Vitkovics és Szemere monda akkor neki, hogy miért örüle hát, hogy ók, Képlaki Wilhelm neve alatt, megkorbácsolák Prof. Czinke Urat. — Én azon nem akadok-fel, ha az Írókat egy kis emberiség környékezi meg.

Kulcsár Ur, a' kit én szeretni soha sem szünök-meg, rendesen bánt velem, még rendesebben magával, az Elisiók' dolgában. Azt mondá, hogy az én szerencsém (hogy tetszem az ifjaknak) szerencsétlenségére van a' Nyelvnek. Hidd-el, kedves barátom, egy szót sem mondtam volna rá, ha az Elisiók' ellen felhordott okai nyomtak volna annyit mint egy pehely: de így szabad volt a' szót impertinentiácskának vennem. Ugy hallom, Döbrentei benyomtatata a' vele közlött, de nem a' Muzéum számára küldött feleletet, 's nem bánom hogy benyomtatata. Csak ok legyen a' mit ellenem felhord valaki, tisztelni fogom a' tettet. De midőn Kulcsár engem Plautuszhoz, Enniusához, 's Kalmárhoz hasonlít, 's kisül hogy én az Anti Plautusz, Anti Ennius 's Anti Kalmár vagyok az Elisiókban,

már ekkor nem én, hanem maga ő ejte magán egy felette rút csínyt. Emlékezel a' *fia* historiájára is. Felvevé 's megczáfolá (nem ő talán, hanem inkább hiszem Ungvár Németi Tóth) jegyzésemet, 's én a' feleletben mindent lelek, csak Logicát nem. — Jól van az így! 's még egyszer elmondom: ma tète est aussi puissance. Legyen bátorságunk felelni, legyen egyenességünk megvallani hogy hibáztunk, ha hibáztunk. A' makacskodás nevetségessé, az egyenesség tiszteletessé tesz bennünket. — Élj szerencsésen, kedves barátom, 's tarts-meg becses barátságodban.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

Horvát Endrének a' Magyar Játékszin dolgában írt Versét még nem láttam. Gróf Desóffy József megígérte, hogy megküldi 's nem akad rá. Nem küldenéd e Te meg azt nekem? — Zirczét szeretném recenseálni, Te tudod, mennyire tisztellem azt (Kölcei igazságtalan volt ez eránt); de nem értem mi ez: Isteni ehne; kérlek, fordítsd azt a' két szót deákra, hogy meg ne tévedjek, 's ird meg, a' sarj szó alatt élet ért e? acies, kés' sarja, acies cultri; vagy egyebet.

[Eredetije Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

3533.

Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak.

Gróf Gyulay Lajosnak.

Széphalom, Január. 5d. 1818.

Kedves barátom!

A mai nap nekem sok örömekeket ada: Az álom jóltevő tündére tégedet és Hunyad vármegyének új táblabíráját előmbe vezeté, s ezt talán ma először, miolta elválánk Benczenczen; Újhelyben jövénk együvé; ti hozzám akarátok jönni, s én valék vezetőtök Újhelyből. Még midőn felébredtem s az édes álom eltűnt is, láttalak benneteket: Téged, édes barátom, Gyulay, a te neked olly egészen saját csenedben, de lelkednek egész hevével, a mi Döbrenteinket pedig lobogó tűzében, s mindhárman boldogok valánk, feljebb mint a mit emberi ajak mondhat. S még nem oszlott el az álom édes áttatása, midőn gróf Dezsóffy Józseftől egy csomócskát kapék s abban az Erd. Muzéumnak mindedig nem látott VII. és VIII. füzetét és Catilináriáimnak mását — mert rettegven, hogy az Originál

elveszhetett Várad és Kolozsvár közt, kértem volt Dezsőffy, hogy ezt a magának Dulházy Mihály nevű Secretáriusa által leíratott mását küldené ki. A IX. füzetet még Dezsőffy sem bírja. — Kérd, kérd, édes Gyulaym, Döbrenteit, hogy az Erd. Muzéumot ne engedje megszűnni. Véghetetlen becsű Folyó-írás ez. Bár az Isten sok olly hazafiakat támasztana, a kik Döbrenteit nem csak a képmetszésnek, hanem a nyomtatásnak terhében is segélenék. — Nincs szükség jelentenem, melly darabok tetszettek nekem a két új füzetben: de érzi azt a mi Döbrenteink, hogy a mi az ő tollából folyt, az nekem mind, mind igen kedves. Ő tűzzel ír s nem tintával, s így jó írni, kivált az olly olvasókhöz, a kik még így is nehezen gyűladnak. Döbrenteit nagyon kérem, ne feledje megírni, ki az a gróf Mikó György és micsoda idejű, úgy tetszik, éltés ember és sok tapasztalású. Ha nem magáé is a mit itt mond, bizony hasznost mond, és jót mond. — S ki az a Wajda Albert, a ki Göthe gyönyörű darabját olly jól utánlotta? Ezt se feledje nekem Döbrenteit megírni. — Bizony Erdélynek olly ifjai nevednek, a kik elfogják Virág Benedekkel felejtetni azt a szavát, a mellyet Cserei Farkashoz írt Epistolám megpillantásakor az Erd. Typographiára mondott Szemerének: Ősém, az az Erdély nagyon szereti az Antiquitá s c h t. A ti ifjaitok többet ígérnek, mint a mieink.

A mi megbecsülhetetlen Pipszünk a mai levelében is grammatikázgat; azt írja, hogy első levelében felelni fog arra, hogy a szemnek írunk, nem a fülnek, és így az írásban a gyökérre is kell vigyáznunk.

Neki csak a hangot kellene festenünk, nem egyebet. Ezen felül azt vitatja most is, a mit a D. felvett és elmondott, hogy a midőn vacsorákat ad, mavult convivis quam placuisse coquis.

De bár csak hát ne a dámákat hívná a Grammatikalis vacsorára, hanem a Grammatikusokat. — Neki nem kell az árny, mert nehéz kimondású szó. — Vallyon tetszenék-e a Göthe Iphigeniája első sorában:

1. ki a ti *árnyatokba* szent tetőji. — 2. ki a ti *ányétko*kba szent tetőji.

Eddig olvasatok, édes Barátim, a Tud. Gyűjtemény XII. füzetében a Beregszászi Dissertatiójának és Sipos Ó és Új magyarjának Recenzióját. Prof. Fejér halogatta felvételét, — meg lehet, hogy gyanításom megcsal, de én úgy hiszem — azért, mert látta, hogy az Kisfaludival megbánatja, hogy az 1816. Aprilis 14-dikén Ruszek-

hez eresztett levelét írta. Azután azt az ürüt (örvöt) hozta fel okgyanánt, hogy az Ó és Új magyar a Tud. Gyűjteményben már úgy is recenseálva van, s azt kívánta, hogy a mi az ó és új magyarnak mondatik, vágjam ki belőle. Ezt cselekedni nem akartam. Recenzióm akkor vétetett fel, midőn Trattner elvette a Redactiót Fejértől és Redactornak Pápai Ex. Prof. Református Mokri Beniámin urat fogadta meg 600 frt fizetéssel. De csak hogy kijöve a Recensio. Mindent meg nem térít, de a Síposok és Beregszásziak, úgy hiszem, ezután lejjebb hangzatják a tónt, s ez nekünk elég.

A mi imádott Lottink megírta, hogy kezében van az atya s az ő leánya képe, s ez engem nagyon megnyugtata. De hát a Wesselényinek még itt létében ígért kép kezéhez juta e Döbrenteinek? Kérem ötet, tudósítson, valamint arról is, hogy vette e Catilináriáimat, s a Wieland Anti-Adelungját, s Cons. Kenderessy beküldé e már Bibliothecarius Szabó urnak a Teleki Bibliothecájának ajándékban küldött ládát? Wesselényinek küldje által képeimet Döbrentei s engem tudósítson: 1. hány ablaka van az udvar felé a Telekiana Bibliothecának; 2. kiknek képeik függenek a Bibliotheca hajójában?

Lotti írja, hogy dr. Kovács veled elhagyatá a hideget. Örvendek ennek, édes barátom, s óhajtom, hogy egészséged állandó legyen, s tanulásodat semmi el ne akassza.

Én nem sokára Krasznára megyek, hogy ott Cserey Farkasnak felolvashassam Erdélyi leveleimet, miket osztán mingyárt nyomtatatok. Thalie lyányom a minap Comtesse Fannyt kérte levelében, hogy minekutána Emil keresztfia ő nagyságának, Zseni pedig fogadott leánya Lottinak, ötet Fanny, Phigiet Constance, Antonint Lajos fogadja el. De ez az esztendő Döbrenteinek is ad egy fiút vagy leányt. Éljetek szerencsésen kedves barátim. Feleségem s leányom csókol benneteket.

Marcánk ma hirdettegett másodszer a Klavir mesterünkkel Knaut Friedricchel, s e héten lesz lakadalma.

Öllemek hív barátsággal, tisztelettel.

[Megjelent a «Gróf Gyulay Lajos naplótöredékeiből» cz. mű 234—238. lapjain.]

3534.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom Január. 5d. 1818.

Különös bizodalmmú Drága Nagy Jó Uram,
nagy tekintetű kedves barátom,

Fejem' rheumatismusa mind eddig nem engedte-meg, hogy Biharba utazzak, noha azt régolta szándékozom tenni, és tenni bizonyosan fogom e' télen. 'S minthogy az Úr' kezénél lévő, Kázmért és a' Törököket illető, levelekre a' Kázmérban tartandó osztály [alkalmával] ¹ szükség lesz: alázatosan kérem az Urat, hogy azokat pecsét alatt és nevemre adresszálva méltóztassék Ujhelyi Materialista *Szent-Györgyi Úrnak*, ki e' leveletem személyesen adja által, kezébe adni, hogy elhozhassa. Ez olly bátorságos mód az által küldésre, mintha magam mennék érte. D'Ellevaux Sógorom és D'Ellevauxné még mind eddig fel nem jöttek, minthogy D'Ellevauxné Decemberben készült szülni; de nem sokára itt lesznek, 's az osztályhoz Kázmértt akkor látunk.

Vásár lévén, a' midőn az Úrnak olly sok dolgai vannak, nem ereszke-dem-ki itt egyebekre. Méltóztassék az Úr elhinni, hogy az én tiszteletem 's barátságom az Úr eránt elfogyhatatlan. Maradok hív tisztelettel

Bizodalmas Drága Nagy Jó Uram
az Úrnak

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mpr.

Kivül:

Tekintetes Nagy Gábor Úrnak, a' Debreczeni District. Tabl. mellett nagy tekintetű Prokátornak.

Debreczen
tulajdon házánál a' Piaristák
Templ. mellett.

És keresztben, a czímezett kezével:

Török c. Vécsey. Kazinczy.

.....tt ¹ és Vál. Jan. 11. 818.

a' Gróf Török Famíliá leveleit [átadtam] ¹ a' bent irt Matériálistának.
11. Jan. 818.

[Eredetiye a M. N. Múzeum könyvtárában.]

¹ Az eredeti e helyen be van szakítva.

3535.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Januar. 6d. 1818.

Kedves barátom,

Az onkelem Fiscálisa 14 nap mulva Pestre megyen, 's Sztrokay Úrhoz fogja levinni Horáziusi Leveleidet. Addig készen leszek a' Munkával. Most a' II. Kötet 3dik ívében dolgozom. Itt Wielandnak Jegyzéseit nem kurtítgatád: de hogy egység legyen a' két Kötetben, kénytelen vagyok ezt is lefordítani. Ha Neked úgy tetszik, elhagyhatod nevedet, ha úgy kívánod, mondd-el, hogy a' W. jegyzéseit én fordítottam; így hibáim miatt nem vádoltatol, 's azt nyered, hogy a' Keszthelyi Helikon Szent Péterje a' maga kulcsával nem fogja a' Hazai Tudósításokban azt mondhatni, hogy 'Te Horáznak Leveleit Wieland**BÓL** fordítottad. Mert 'Te nem tudsz annyit deakul, hogy Horáztot Horázból ismerhetnéd.

Sokszor belé belé pillantok a' Virág fordításába is. — Nem vonhatom vissza szavamat; a' Horázt Levelei Magyarban két excels fordítót kaptak. De est mihi crebro qui personat aurem, hogy próbálnám csak én is hexameterekben. Eggy éjjel ezt csináltam:

Első tárgya, Meczén, Múzámnak, 's egykor utolsó!
 Engem akarsz e megint, kit eléggé láttatok, a' ki
 Megnyertem botomat, berekeszteni régi körömbe?
 Sem kedvem sem időm nem mint volt. Herculesének
 Hagyta falán kardját Vóján, 's szuglyába vonúlt meg,
 Hogy ne könyörgje kegyét a' népnek színje' . . .
 Vájt füleimben cseng egy szózat: «Csapd-el öregsző
 Tátosodat, ne hogy orra essék, 's szégyenbe borítson.»
 Most hát elhányom versem 's játékimat. . . ,
 Azt keresem mi szabad — (was recht ist —

mert Horázt nem speculativ. Philos. volt, 's a' Verum sokszor áll
 a' rectum, justum helyett)

's illó, 's neki fekszem egészen,
 Gyűjtök, gyűjtögetek — — — —

Ez, ha érzésem meg nem csal, nem volna sokkal rosszabb a' Virágénál: de sem rá nem érek a' Munkára, sem nem hiszem, hogy elgyőzném.

Mint hogy a' 2dik Kötet jóval rövidebb¹ mint az első, nagyon szeretném, ha a' Darü francia fordítását ezeknek a' Leveleknek a' 2dik Könyve' végébe tennéd. Én ha készen volnék a' Munkával, a' Magyarhoz (tudnillik a' magam Magyar fordításomhoz) tenném a' Dariüt, a' Wielandét, a' Vossét, 's legelől a' Horázt deák textjét. — Kérlek, írd meg, bírod e a' Darü Horáztát, és ha bírod, engedd látnom.

Jó volna, ha parancsolnál Sztrokayval, hogy kínálja-meg Trattnerert a' kiadás eránt. Oly nagy formátban szeretném látni, mint a' Rájnis Georgiconá, de azon betűkkel, a' mellyek a' Tudom. Gyűjt.-hez vétetnek.

Prof. Márton Urnak Erkölcsi Katechismusát már bírom. — Istentelenül bánt vele a' Recensens; már ez gázság. Ez a' Recenzió és ez a' derék Munka úgy állanak e egymáshoz, mint az én Recenzióm 's a' Himfy Szerelmei? Igaz a' mit ezen folyó írás' tendenciája felől egyszer nekem írtál. De kívánom azért, hogy a' Munka el ne akadjon. Fejér és Trattner megbékéltek 's Tr. a' Redactiót elvette Mokritól 's ismét Ynak adta. Ezt maga írta Tr. nekem.

Mit mondasz a' Beregszászi és Sípos Recenziójára? Ezt nagyon, igen nagyon óhajtom hallani, 's kérlek, bocsátkozz a' dologba feleletedben. Bnak több bolondságait kellett volna megbizonyítanom, de féltém, hogy a' hosszúság miatt fel nem veszik. Annyit legalább nyertem, úgy hiszem, hogy az Orthologusok oly kevélyen, mint eddig, nem néznek reánk nyelvrontókra, és hogy a' Helicon' Papja az Apr. 14dikén 1816. hozzá írt Kisfaludi Levelét, ha ez ismét írna, nem fogja oly triumphussal bevinni Istenének Archivumába, 's nem másolatja-le oly sokak által.

Gróf Mailáth Jánosnak ma veszem levelét, hogy ő német nyelven akar kiadni egy Anthologie der Ung. Dichter nevű Munkát. Arra kér, hogy jegyezném-ki neki a' Te Verseid közt és a' Daykéái közt a' mik leginkább érdemlik a' Németre fordítást (prosában). De ez titok. — Élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten árásson rád mindennemű áldást. — Képzeld, én ismét atya leszek ez idén! A' Párka nekem zöld öregséget adott. Bár hát hosszú éltet is adna!

¹ Előbb e szó helyett *hosszabb*-at írt.

Kivül:

Fő Tisztelendő Kis János Superintendens Úrhoz. Pest, Győr,
Soprony.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3536.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 6. Jänner 1818.

Theurester Freund,

Ich eile Ihnen zu sagen, dass Trattner sich mit Fejér ausgesöhnt hat, und dass Fejér wieder bey der Redaction des Tudom. Gyűjt. ist. Schicken Sie also nichts hin, wodurch Sie sich compromittiren könnten. Die Redaction, merke ich, ist Ihnen nicht zuge-
than, und glauben Sie mir, die Freunde des Herrn Abt Ruszek werden sich bey einer guten Gelegenheit an Ihnen reiben.

Auch Beregszászi's und Sipos's Recension ist endlich einmal erschienen. Ich werde bald hören, was die Gegenpartei antworten kann. Doch glaube ich nicht, dass sie antworten wird. Kisfaludi wird es sich wohl nicht mehr beykommen lassen, einen Brief, wie der vom 14. Apr. 1816. an Ruszek, zu schreiben. — Ich las diese Recension aufmerksam, und finde, dass ich darin nichts auszustreichen habe. Bey B.-s Vorwürfen hätte ich mich länger aufhalten können und sollen, aber ich habe besorgt, dass man die Recension wegen ihrer Länge, oder doch sub praetextu, dass sie zu lang ist, nicht aufnehmen wird.

Ich werde mich noch hören lassen, und werde ihnen Aufsätze über den *Purismus — Theorie von Übersetzungen* etc. zusenden, und überall noch als Apologet des weiseren Neologismus sprechen.

Gestern erst erhielt ich den [!] VII. VIII. Heft des Erd. Muzéum. — Wie danke ich Gott, dass er mich so lange leben liess, dass ich sehen kann, dass wir endlich einmal unsere schöne Laufbahn *laufen*. Gewiss laufen wir sie schon. Döbrentei selbst hat herrliche Aufsätze geliefert, und was ist noch wahrer und schöner gesagt, als was Buczy Heft VII. S. 86. schrieb?

Nie erschien eine *gottlosere* Recension als die des Moral-Catechismus von Márton in dem Tudom. Gyűjt. — Ich habe das Werk

in Händen, und erstaune über die Gottlosigkeit des Recensenten. Der Catech. ist ein herrliches Werk, und die Beschuldigung, dass, wo ich nicht irre, 8. Seiten der Vorrede das *Selbstlob des Verfassers* enthalten, ist durchaus falsch. Das Werk gehört zu Ihrem Fach; ich wünschte dass Sie es recensiren, und die Recension mir mittheilen wollten, damit ich sie übersetzen und dem Döbrenteil für sein Erd. Muzéum zuschicken kann. Doch lassen Sie hievon nichts merken.

Mein Aufsatz über Hunyadis Geburt soll, wie mir Trattner schreibt, im Januarheft des Tud. Gyűjt. erscheinen.

Graf Mailáth schreibt mir (aber sub rosa amicitiae), dass der Statthaltereyraths-Concipist Graf Teleki -- (der mit Graf Joseph Teleki, der dort auch Concipist, und der Sohn des Tabulae Baro und Curator Eccl. Reform. Trans-Danubianar. ist nicht verwechselt werden soll) das Heldengedicht Zrinyiasz (von Nicol. Zrinyi † 1664. gedichtet) in deutsche Hexameter bringt. Er wird 1819. damit fertig. Der Anfang ist sehr treu und sehr glücklich. --

Dann schreibt er mir, dass er selbst (Mailáth) eine Anthologie der ung. Dichter in deutscher Sprache herausgeben will. Er fordert mich auf, ihm zu sagen, welche Gedichte ich von Dayka, Superint. Kis u. mir selbst übersetzt zu sehen wünschte. Ich will ihm diese selbst übersetzen. Er gebe nur die Feile dazu. — Da Mailáth beide Artikel geheim halten will, so bitte ich Sie von dieser Nachricht keine Notiz zu nehmen. --

Ich übersetze jetzt Wielands Anmerkungen zu Kis's Horazische Episteln und habe bey dieser Arbeit W. noch mehr lieb gewonnen. Erlassen wir ihm seine verflochtene labyrinthische Perioden; er ist nicht so hüpfend, wie die Franzosen, die ihm seine formes tudesques so gerne vorhalten. Das Buch war mein Breviaire in meiner Gefangenschaft, ich kannte es also sehr gut. Aber wahrlich, ich habe ihn nie mehr, sogar von Seiten seines Stils mehr bewundert. Ich finde Spuren hier, dass er Ciceros vielarmige Perioden copieren getrachtet hat.

Ich umarme Sie herzlich, und wünsche Ihnen nichts als Ruhe und Geld. — Die Expl. des 3ten Bandes der Monument. sind noch immer bey'm Buchbinder.¹

¹ Romy K. Gy. a levél aljára ezt jegyezte: NB. Bitte mir Szemay Antal Szatmár Vármegye leírása zu verschaffen.

A levél borítékán:

v. S. A. Ujhely.
à Monsieur Monsieur Charles George Romy, Directeur etc. Pest,
à *Carlowitz*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irad. Lev. 4r. 115. sz.]

3537.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassárul, Januar. 7ikén 1818.

Megbetsülhetetlen szerelmes Barátom!

Nem tudom lefesteni minő gyönyörrel öntötték el lelkemet Erdélyi leveleid, megtetszik belőlök a' szép előadásokban gyakorlott elme, ki látni rajtok a' tárgy ismétlett feldolgozásának tökélségeit, nem pedig gondjait. Az elsőbb levelek valamenynyire érintetlen hagygyák az olvasót, de mennél tovább indulék benne, annál inkább vonszotanak magokhoz, és annál jobban vágyék nem csak elébb haladni olvasásokban, hanem műlatni is magamat tanúsággal és kellemekekkel eltelt foglalatjokkal. Szint' olyan a' Borgese híres Villájába a' bé menetel, nem sejtí meg az érkező a' csoportosan reá váró örömekeket.

Parantsod után helylyel helylyel jegyzeteket tevék a' lap' oldalokra, majd ez, majd amaz nyelven, a' hogyan pennámra jöve, nagyon óva rakdostan fel, azok többnyire általad gerjesztett érzeményeim' kipattanásai. Ne vedd rosz neven mérészségemet.

Ha nem tsal meg reményeni, nagy helyben hagyással veendi által a' jövendő kor gyönyörúséges leveleidet, és látván mindjárt a' homlok lapon öszsze tsatlásban nevünk' megjelenését, lelkünk' rokonságához fog vetni, és azt fogja mondani: «Jól kelle tudni Dessewffynek érzeni azt, a' mit Kazinczy oly szépen tudott leírni.»

Alig mérészlem közre botsátani Bártfui leveleimet Erdélyieid után. Disztelen, a' tiéid mellett, esetem, de vigasztalódom, hogy barátom okozza kétségbe esésemet. Nevem több díszet nyerhet barátságodtul, mint enn' írogatásaimtul.

Tartson meg az Isten a' jó lelkeknek, a' tiéidnek, Hazánknak és kivált nekem,

hív tisztelődnek és Barátodnak,
Jóskának.

U. I. Még e' hónapban fogod venni a' Bártfai leveleket, széles lap oldalokat hagyok üressen, és kimondhatatlanul megkéréndelek, hogy bárdold ki, gyalúld ki, simítsd ki darabos feldolgozásaimat.

Küld meg idővel még azt is, a' mi még hibázik leveleidből.

A' pered iránt írtam a' Vármegye Arkiváriossának.

Kivül: ¹

À Monsieur Monsieur *François de Kazinczy* etc.

à Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3538.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Január. 10d. 1818.²

Tisztelt barátom,

Íme vissza küldöm az Erd. Muzéumnak 2 Köteteit, melyeket minap velem közleni méltóztattál. Nagy gyönyörűséggel olvastam Gróf Mikó Györgynek Értekezését a' Nevelés felől, még nagyobb a' mit Döbrentei 's Buczy ketten dolgoznak. Bár mely sok idegen legyen a' Buczy' dolgozásában: az mégis olyan, hogy nem lehet miatta Literatúránknak 's Nyelvünknek nem örvendezni. Ha valakinck, nekem van nagy okom kevélykedni barátimmal.

Ez a' Zsidó nekem helybeli Arendásom, 's az én szekeremen megyen Kassára. Neki tehát olly bátran adhatod által Erdélyi Leveleimet, mintha magam venném által, 's erre kérek is, mert tisztázni akarom. Ha valamelly dolgozásomnak óhajtottam valaha javalást, és kivált a' Tiédet: ennek óhajtom azt. Törteni, kisimítani való sok van még benne, pedig ez már negyedszeri dolgozásom: de hiszen én ahhoz, legalább a' mennyiben a' munkát nem sajnálom, derekasan tudok. November oltá maig 858 lapot dolgoztam in 4o, olyat a' mi Nyomtatás alá fog menni, leveleimen és egyéb dolgaimon kívül: 's látván, hogy sokáig már nem élhetek, minden pillanatúmat hasznomra akarom hajtani. Hadd mondják valaha gyermekeim, hogy pályámat megfogyhataatlan tűzzel futottam-meg, ha nekik semmit ennél egyebet nem hagytam is.

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

² Jött Január 12ikén 818. — Dulházy M. jegyzete.

Olvastad e, édes barátom, a' Tudom. Gyűjt.-ben a' Beregszászi és Sípos Recenzióját? Ha még nem láttad, kérlek, olvasd-meg. Vastag nem vagyok, nem még éles is, 's a' B. és S. Munkájik, kik közül az első *audaculus*-okat emleget, 's holmi brutum fulmeneket lövöldöz reám is, a' másik nem említ, de helyyel helyyel csipked, elég alkalmat adhattak volna, hogy én is olyan legyek mint ők: de ezt a' két embert nem tartottam arra méltónak, hogy magamat hozzájuk tegyem. Megtéríteni őket nem fogtam, de azt nem is reménytettem: azt reménytettem, hogy egy kevésbé bátortalanabbakká teszem a' szólásban. Gróf Pálffy János 1790. perorált, de magyarul nem tudott, deákul pedig hosszas gondolkozás után tudott szólani. Egyszer a' szomszédja, az Oculinak nevezett Batthyáni, Nógrádi Fő Ispán, belé ugrik szavába. Pálffy végig hallgatta, 's midőn Batthyáni a' rossz dolog rossz elmondása után elnémult, Pálffy ezt ordította a' kedves szomszédjára: Si scit, loquatur, sed non scit, ergo taceat. — Ezt kellene mondani Beregszászinak és Síposnak is. De hiszen alkalmasan ezt mondtam.

Most Superint. Kisnek Horáziusi Epistoláji mellé fordítom a' Wieland Magyarátjait. Kis az I. Könyvet még 1811. kiadta, a' II. Könyv nyomtatatlanul áll kezeim közt. Rímes scandálatlan Verseket még egy Magyar sem írt több izléssel, 's Horácz más leve ugyan kezei közt mint volt, 's a' rímek miatt az egész tónnak meg kelle változni: de még is igen kedvesen olvashatott Munka. — Ezt a' felséges Munkát a' Magyar Virágtól is bírja, 's ettől hexameterekben, 's ez is igen szép dolgozás. Ha egy két esztendőmet erre fordíthatnám, megpróbálnám, mire mehetnék én. Minap egy álmatlan éjjel néhány sorait lefordítottam. Imhol vannak azok:

1. Virág szerént.

Meczénás, te! kinek méltán szentelte legelső
 Versezetét, 's a' legvégsőt is szenteli Műsám!
 Engemet újlag akarsz a' küzdő helyre szorítani,
Ámbátor magamat sokszor kimutattam elegendé,
 Méltó, a' ki szabad pálczát nyerhetne jutalmúl.
 Nincs kedvem sem időm már arra. Vejánus elbűjt
 És mezején lappang; függ fegyvere Szentje' faláról,
 'S a' népnek végső fővenyen nem esenkedik immár.

Eggy némelly, jól hallom, imezt sugdossa fülembé:
 Jámbor, vén lovadat *kímélvén*, fogd-ki: ha botlik,
 A' kehes, és fullad, mindnyájan rajta nevetve.
 Most hát énekeket, tréfákat, lantot, enyelgést
 Félre teszek, csak igaz 's illendő dolgokat *írni* (!)
 Vágyok, minden gondom, eróm e' tárgyra figyelmez.
 Quam non adstricto percurrit pulpita socco!

2. Kazinczy szerént.

Első tárgya, Meczén, Múzánnak, 's majd legutolsó! ← — —
 [stb., mint a 3535. számú levélben.]

Horátz nem írni, hanem élni akara a' Philosophia szerént. 'S ámbár Virág a' Horátz Epistoláját úgy fordította a' hogy sem Rajnis, sem Szabó nem Virgilt, kénytelen vagyok mondani, hogy néhol nem látszik tudni, mit akar mondani Horátz. 'S illik e Horátzba az olly üres sor mint itt a' 4dik?

Nagy gondjaimtól szabadíta-meg az a' jóvöltod, hogy a' Catilináriákat velem közleni méltóztattál. Ha az a' lidércz, a' melly engemet mindég más meg más Munkára csal, egyebet nem fog velem dolgoztatni, Martziusban ezt újra dolgozom, 's mellé vetem pro Milone et pro Marcello. Az a' három, reménylem, teszen egygy Kötetet, 's ha igen, kieresztem. Hadd lássák, a' kiknek nyelvrontó vagyok, ha az vagyok e itt is, mint p. o. Ossziánban. Ők minden írást azon egygy Magyarsággal szeretnének olvasni, az pedig igazságtalan kivánság. — Bár a' Catilináriákra Prof. Pongrácz Úr tett volna némelly jegyzéseket, 's Te méltóztatnál velem közleni.

Itt küldöm Boufflersnek Leveleit. Ámbár sok Magyar tud francziául, ezt csak Gróf Desöffy Józsefnek 's Báró Naláczi Istvánnak kellene megítélni. — De téged itt nem csak Biránnak kérlek-meg, hanem Oktatómnak is.

Me voici chez le Chev. de Bauteville, qui m' a reçu comme un suisse (mint egygy Helvétziai — vagy mint egygy Helvétziai?) qui descendroit du ciel à cheval sur un rayon. — Ezt mondja Boufflers a' 2dik Levél első sorában. Látom én, hogy itt a' *suisse* nem a' Nominativusban, hanem az Accusativusban áll, mert Boufflers *érkezett*, Bauteville *elfogadta*, és így a' sűgár-paripán nem ennek, hanem annak kelle jönni. De megvallom, semmi értelmet nem tudtam

adni a' Boufflers szavainak, hanemha ezt tenné: *Úgy fogada Bauteville, mintha az égből egy sugáron szállottam volna le hozzá.*

Tedd nekem azt a' kegyelmet, olvasd-meg ezt, 's küldd vissza igazításaidal. Vissza kapván, letisztázom, 's ez szolgálatodra lesz, ha bírni akarod.

'Trattner és Fejér megbékéltek, 's Fejér ismét Redactor, Mokri pedig Fesslernek Magyarországi Históriáját fordítja. —

Én is tapasztaltam, hogy az *Onkel* nem kedves, 's elkerülném ha lehetne. De a' *nagybátya* vagy *atyai bátya* nem jó, mert circum-scribál. A' Purismus, ha tűrhetetlenkedik, bolondoskodik. Azt kell tudnunk, hogy a' Stylisticának csak némelly nemei szenvedik meg az idegen szót.

A' *frappant* pillantás *rezzentővé* leve; mert a' szó kifejezi a' mit a' francia, és gyönyörű szó.

Prof. Vályi Nagy soha sem fordít többé semmit. Nincs nagytva a' dolog, ha mondom, hogy bizonyos értelemben eredeti Munkát nehezebb írni, bizonyos tekintetekben fordítani nehezebb. Szegény Vályi Nagy öt esztendővel hamarább fog idvezülni, hogy Homért fordította, 's nagyon kétlem, hogy az ő Homérje érdemlette e azt, hogy magát feleségétől, gyermekeitől 5 esztendővel elébb megfossa.

Élj szerencsésen, kedves barátom! A' Mélt. Grófnét alázatos tisztelettel tisztelem. Bár láthatnám minél elébb azokat a' fiúkat, a' kik valaha Dezsőffy Józsefek, 's azt a' leányt, a' ki valaha Sztáray Eleonóra lesz, ha emlékezik, kinek gyermeke. Öllek szíves tisztelettel

örök híved

Kazinczy Ferencz mpr.

A' REMÉNYHEZ.

Sonetto.

Szelíden mint a' szép esttünemény,
Kecsekkel bájorczádon, mint Auróra,
Borúlsz reám setét sóhajtozóra,
'S megenyhül sorsom, a' vad, a' kemény.

De most nem tűnsz-fel nekem, szép Remény;
Fenn révémtől köd. hab, szél messze szóra,
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
'S küzdell keblemben minden érzemény.

Ah, jőj 's ringassd-el e' nagy kínokat!
 'S mint ott az Alvó, csendes berkeken,
 Hagyd, éljek boldog isten-álmokat.

'S ha lelkem eggykor álmaiból felszerken,
 Mint kedvesét Lúnának lángjai,
 Lepjék orczámat hölgyem' csókjai.

Szemere Pál, 1813.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3539.

Kazinczy — Dulházy Mihálynak.

Dulházy Urnak.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram, Secretárius Úr!

Ha az Úrnak semmit nem köszönhetnék is, vonattatva érezném magamat az Úr eránt, valamikor a' Grófnak leveleit van szerencsém venni; minekutána az Úrnak sokat köszönhetek, nem szükség mondanom, hogy én az Urat a' szívnek melegebb érzései nélkül nem tekinthetem. Valóban pirúlok tehát, hogy az Erdélyből küldött Verset, melly elvesze a' postákon, mind eddig ki nem pótoltam, 's az Úrnak még képemet sem küldhetém-meg, elfogyván a' réz' minden nyomtatványai. Imhol küldöm 'a rezet; méltóztassék annyi nyomtatványt tétetni róla, a' mennyit tetszik, 's ezt nekem azután vissza küldeni. A' verset kívánó Levél meg vagyon] papirosaim közt, de azt ezen nagy csomóban megtalálni nehéz volna. Így kénytelen vagyok azon kéressel alkalmatlankodni, hogy a' Gróf Versét, és hogy a' másokban mi legyen, velem még eggyyszer közleni méltóztassék, 's a' mi kevés eróm, kivált az effélében vagyon (igazán és nem szerénykedve mondom, hogy az igen kevés), szolgálatjára lesz az Úrnak, 's én örvendeni fogok, hogy készségemet, bár szerencsétlen próbával, megbizonyíthattam.

Nagy gyönyörűséggel láttam a' Tud. Gyűjt. XII. Füzete' végén, hogy az Előrefizetők számában az Úr' neve is áll. Az Úr a' Kiadókat nagyon le fogná kötelezni, ha Abaúj Vármegyének olly Statistica' Tábláját küldené-meg, mint a' millyet Borsodból küldé Bárány Péter; 's igen jó volna elébe tenni ezt:

Beküldötte

Dulházy Mihály.

Én illet most Zemplényből küldetek nekik. Bár minden Vármegyénk megküldené a' magáét.

Maradok szíves tisztelettel

Az Urnak Secretárius Urnak

Széphalom Január. 10d. 1818.¹

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3540.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Január. 15d. 1818.

Kedves barátom,

Marsát épen most vivé szekerem Mikóházára, hogy Klavier Mesteremmel Knaut Friedrichel öszveeskettessék, 's Zseni a' nyoszolyó-leány, a' sógorom' fija Török Napoleon pedig (most már nem Napóleon, hanem Muki, az az, Nepomucénus) vőfélye. A' ház zavarban vagyon a' csak muzsikusok nélkül való, külömben egész pompával tartott lakadalom miatt; 's minthogy majd el leszek fogva, mingyárt most fogok a' Levél' írásához. Bár elvégezhessem míg megérkezik a' Templomba ment kis sereg. —

Pipsz tegnapelőtt küldé-vissza az Erd. Leveleket. Neki szokása hogy a' mit olvas, bepiszkolja jegyzéseivel; de ez a' bepiszkolás nekem igen kedves, még a' hol intéseit nem követhetem is. — Halld mit ír: — Január. 7d. «Nem tudom lefesteni minő gyönyörrel öntötték-el lelkemet Erd. Leveleid. Megtetszik belőlök a' szép előadásokban gyakorlott elme; kilátni rajtok a' tárgy ismétlett feldolgozásának tökélyeit nem pedig gondjait» (— melly excellens gondolatja ez Pipsznek! —). «Az elsőbb levelek valamennyire érintetlen' (nicht interessirend) hagyák az Olvasót, de minél tovább haladék benne, annál inkább vonszottak magokhoz, és annál jobban vágyék

¹ A levél tiszlán maradt lapján Dulházy M. jegyzete: Kaptam Jan. 12diken. 1818.

nem csak elébb jutni olvasásokban, hanem múlatni is magamat tanúsággal és kellemekkel [!] eltölt¹ foglalatjokkal. Szint olyan a' Borghése' híres Villájába a' bemenetel: nem sejtí meg az érkező a' csoportosan várt örömekeket.»

A' Levél vége ez: «Alig merészlem közre eresztetni Bártfai leveleimet Erd. Leveleid után. Disztelen a' tiéd mellett ecsetem: de vigasztalódom hogy barátom okozza kétségbe esésemet. Nevem több diszt nyerhet barátságodtól, mint ennen írogatásaimtól.» — Ládd barátom, mit nyer a' magyar toll, ha az Író külföldi szépségeket forgat szemei előtt. — Ez a' levél franczia, de magyar szóval. —

Most hát már elkezdtem ötödik szer dolgozni ezen Munkámat, 's higyj nekem, minden sornál ezt kérdem: Mit mondana erre Döbrentei, ha együtt volnánk, 's felolvassnám neki? 'S bár felolvashatnám! — De Cserei Farkasnak legalább fel fogom, 's úgy adom sajtó alá.

Valóban félek, hogy ha hellyel hellyel azt nem éreztetem, hogy Erdélyben találtam olyat is, a' mit nem csudálhatok és nem javalhatok, szavam elveszti hitelességét. Kenderesi felől mondtam olyat az elisiók, a' h betű és a' Sipos' Philos[ophiája] eránt; de ott azért mondhattam, mert ezek semmik a' néki adott meleg complimentek mellett. De mit mondjak gáncsolót arról, a' kit nem dicsérhettem? Gróf Rhédey László felől szólék magasztalás nélkül rosszat, mert egyebet nem lehet.

Hunyad Vármegyei Assessorságodnak kimondhatatlanul örvendek. Semmi magában, — kinek nem adatik-meg az? — de szép, hogy az Erdélyivé vált férjfit Erdély polgárának fogadá azon fény miatt, mellyet ez reá a' Muzéum által vont. Minden öszvehasonlítás kedvetlen, 's óvnom kell magamat attól hogy a' Pestieket bántsam: de ha a' Tud. Gyűjt.-nek van is némelly jó darabja, az Erd. Muzéum ugyan jobb még eddig mint ez a' Pesti Hav-Irás. 'S itt czimbora dolgozik. Csak nézzd a' Márton Erk. Kátéja' Recensióját! — Én szeretném ha leveleimen soha sem volna egyéb ez 5 szónál: a' M. M. Fr. de K. De neked soha nem fogok úgy írni, hogy el maradjon Assessorságod.

¹ Az eredetiben: *eltölt.* íráshiba.

Melly kedves hír vala nálam, hogy Catilinámat már vetted! Ekkor említheted vala, ha épen jött e kezedhez a' vele egygyüvé kötött Zsibóra küldendő kép. Tudósíts első leveledben, ha ez a' kép is kezedhez jött e, és megküldéd e Zsibóra? Úgy azt is ird-meg, ha a' Wieland Anti-Adelungja és a' Teleki Sámuel Bibliothecájának küldött láda könyv megérkeztek e már? 'S ha Catilinám tetszett e, nem e, Cs[erei] Miklósnak, 's kiadod e a' Muzéumban, vagy nem? 'S mikor adod-ki ezt? Mikor az Anti-Adelungot? Ez az utolsó meg-nincs többé nálam. Ha ki lesz nyomtatva, többé el nem vesz.

Muzéumod VIII. Kötetének Nyomtattatója kicsoda? micsoda? hol lakik, és mit teszen nevének három el nem hallgatott betűje? — A' IX. Kötetet még nem láttam, 's Otto Wigand Kassai Könyváros azt írja, hogy nála nem találta, de nekem meghozatja.

Köszönöm tudósításodat a' Teleki Bibliothecájában függő képek felől. Az olta sok képpel gazdagult.

Nem boldogulván a' Vajda Hunyad képe eránt Bájával, Nopcsa Fő Ispánnak fogok írni, hogy sürgesse, 's ekkor megköszönöm hogy tégedet Assessornak tett. Így megkapom talán a' mit mindég hasz-talan kértem 's kértünk eddig.

De hogy bírjam rá Hegedüst Enyeden, hogy a' Báróczi Msai felől tudósítson? Kértem Kenderesit is erre, de még ez nem felelt. Rettenetes emberek vagyunk mi Calvin emberei, hogy rettegjük a' Publicitást.

Ugyan nem tehetnél egy rövid jegyzést az eránt Prof. Tompa Urnál, hogy hány Togátus, hány Publicus, hány Classista van Kolozsvárt?

'S ne feledd megírni, hány ablaka van a' Bibliothéca felső Galeriájának az Udvar felé? Így teszem azt ki, hogy megértsd, hogy a' Bibliothéca ablakait itt *egy sorban* akarom értetni. Az ablakok számához képest osztán tudni fogom, hogy az a' vas rostély, melly egy pilastertől másik pilaszterhez megyen, mennyi. 'S ez pótolék lehet annak nem tudásáért, hogy a' Bibliotheca hajója hány öl. —

Eddig olvasád a' Tud. Gyűjt. XII. Füzetében a' Beregszászi és Sípos Recenzióját. Ma estve vevém a' Debr. Prókátor Nagy Gábor Úr levelét, mellyben ezen Recensio felől ír. Modestiájáról dicséri azt, 's örül, hogy megmagyarázám nekik, tudnillik Beregszászinak és sok társainak, mit teszen Horáztban a' SI VOLET VSVS. — Ez estve

vettem a' Tuladunai Horváth Ádám levelét is. Haragszanak Kölseire, a' ke vély Recenzióért, 's Horváth írja, hogy sok ember ott akart írni, de a' Kölsei Recenzióját látván, elvetette a' tollat. — Azt fogom neki felelni, hogy az olyan igen jól teszi hogy nem ír. — Én a' Kölsei Recenzióját nem ke vély nek, hanem csak sok helyt félig igazságosnak találok. — Tudni fogod már tőlem, hogy Kölseire a' mi kedves Berzsenyink is nagyon haragszik, sőt ellene írni is készült. Én szelidítettem, de nem tudom elértem e a' mit akartam, mert azolta nem ír. — Megfoghatatlanok az emberek. Te engem megigazítál Yorickban, 's nem fáj, mert helyes; Pipsz az árny és Isten tudja mi miatt ellenkezik, 's ez sem fáj, noha nem helyes. Csak az fáj, mikor Kulcsár kél ellenem, 's tudás nélkül petyeg, és még is ke vélyen.

Gróf Mailáth János németre akarja lefordítani legjobb Magyar Verselésünket [!], 's illy czím alatt kiadni: Anthologie der ungr. Dichter. — Excellens gondolat.

Éljetek szerencsésen, igen kedves barátim! te, kedves Döbrenteim, 's kedves Lajosom! Leveletem ma 16. Januar. végzem, midőn a' lakadalomnak már vége, 's Klavír Mesterné Assz[onyom]nak a' fején a' főkötő. Feleségem ezt a' leányt 8 esztendős korától fogva nevelte, 's nem rossz lyány volt, nem lesz rossz asszony. Férfje 39 esztendős szép növésű magas ember, igen németes physiomiával. — Tiszteljétek Bibliothecarius Szabó Urat, 's mondjátok, hogy felőle soha sem emlékezem szíves tisztelet nélkül. —

Öllem forró szeretettel. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

3541.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom den 15. Jänner 1818.

Hochgeborner Graf,

Der Gedanke, eine Anthologie der ung. Dichter für die Deutschen zu sammeln, macht Ihrem Patriotismus, so wie Ihren Einsichten Ehre. Von Ihrem Geschmacke lässt es sich erwarten, dass Sie in in Ihre Sammlung nichts aufnehmen werden, was der Auf-

nahme nicht würdig war; ich würde Sie nur darum bitten, dass Sie die Originale der übersetzten Stücke und die Biographien der angeführten Dichter beydrucken liessen. Ihre Anthologie wird sogar unsern Dichtern und Versemachern sehr wohlthätig seyn; sie werden dann aus der Übersetzung sehn, was Gehalt hatte und was leeres Stroh war; denn wie viele sind denn der unsern, die, nachdem sie ein Lied, oder eine Ode gedichtet haben, und das Zeug nun fertig steht, sich die Mühe nähmen zu fragen, wie würde sich das in eine andre Sprache übersetzt, heraus nehmen? Meine Nyelvrontások rühren grossentheils daher, weil ich, da ich etwas mit mehr Sorgfalt in Prosa oder in Versen gearbeitet habe, es für mich allein, entweder aufs Papier, oder bloss in Gedanken, deutsch übersetze, und jede Zeile, jedes Wort, jede Wendung, jeden Ausdruck auf die Wagschale bringe, und so das gut befundene lasse, das nicht gut befundene streiche. Deutsch müssen wir nicht werden; aber was uns schön ist, muss für den Deutschen, Franzosen, Italiener, Engländer, Römer und Griechen schön seyn, oder es ist nicht schön. Was ich hier sage, nimmt auch einen falschen Sinn an, wenn man in dasselbe, ein solches hineinbringen will: aber wahr ist es gewiss.

Ich kenne unter den Arbeiten unserer neuen Dichter nichts schöneres als Dayka's *Homályos bánat dőlja lelkeket* und Szemere's Sonnett: a' Reményhez, wohl auch Az Emlékezet. Dann folgt Kis's Epithalamium mir gesungen, sein schön übersetztes oder nachgeahmtes Matthissonsche Lied: *Szerettim' édes honja* etc. und etwa noch seine französische Ode dem Superint. Nagy István gesungen. Ich spreche hier bloss von gereimten Stücken. Himfy's Liebeslieder und Berzsenyi's Lieder haben auch vorzüglich gute Stücke; aber sagen *Sie* mir, verehrter Graf, was kann auch das beste Lied werth seyn, wenn es nicht zugleich scandirt ist? Wahrlich nicht um viel mehr werth als Prosa. Berzsenyi hat eine Psyche, die zu die schönsten Stücke unserer Literatur gehört. Es ist wie eine Landschaft, in der magischen Tinte eines Sommer-Sonnen Niedergangs gemahlt: alles ist falsch, unbegreiflich, aber göttlich schön. Die ganze Geschichte *Amors Liebschaft mit Psyche* ist auch mystisch unverständlich. Ich würde dieses Lied meinem [!] Berzsenyi mehr als alle kräftige Oden beneiden, wenn die Zeile Repdez, mint Noe galambja, nicht dabey wäre; wenn seine Reime besser (*galambja láthatja, ideálját, bálványát, szárnyakon, gyujtson*), edler (so wie

Szemere's berken im Haine und serken aufwacht) wären; und wenn ich der letzten Zeile einen Sinn zu geben wüsste. Trotz dieser Mängel ist mir dieses sehr schöne Gedicht, schon wegen der magischen Tinte, und weil es mich in eine ächtpoetische Region hinüberzaubert, sehr lieb, und wird es mir ewig bleiben. Berzsenyis poetischer Werth liegt in seiner Kraft, in seiner Zartheit, in schönen Empfindungen, manchesmal auch Phantasieen und einer bezaubernden Sprache. Das, was viele in ihm bewundern, bewundere ich nicht, und Helmecci gereicht es zur Ehre nicht, dass er S. 4. Melancholia zum 2ten Stück gemacht hat. Ich habe B-s Gedichte mit eigener Hand zum Druck abgeschrieben, und ich habe diesem Gedicht eine Stelle zugetheilt, wo es mehr versteckt war. — Doch über alles dies werde ich Ihnen, mein Herr Graf, ein andersmahl mehr schreiben. Gönnen Sie mir nur Zeit dazu. Jetzt bin ich so wenig frey, dass ich mir die Zeit auch zu diesem eilig geschriebenen Brief wirklich nur stahl.

Superint. Kis hat Horazens Briefe in gereimten Zeilen übersetzt. Der erste Theil erschien 1811. und jetzt sollen beide Theile gedruckt werden. Horazens Briefe in 12 Sylbigen unscandirten Alexandrinern könnte ein absurder Einfall genannt werden; Horaz kann hier nie mehr Horaz seyn, selbst dann nicht, wenn ihn ein Kis übersetzt. Aber Darüs Übersetzung in französischen Versen gibt Horaz doch: warum sollte ihn Kis nicht geben, der unter allen, die unscandirte gereimte Verse machen, am schönsten schreibt? Kis hat vor Jahren (vielleicht 1814.) sein MS. mir zur Übersicht geschickt, und ich hielt das Werk bis jetzt auf. Der edle Mann vergibt mir: ich selbst kann mir hier aber nicht vergeben. — Wenn ich je etwas gekannt und verstanden habe, so kenne und verstehe ich den Horaz, und den Horaz liebe ich nirgends so sehr als in seinen Episteln. Da bewundere ich wie der grosse Dichter, der wirklich grosse socratische Weise, der abgeschliffene Weltmann und der grosse Linguist in eins zusammenfliessen. Kis gibt seiner Überzetzung auch Wielands Anmerkungen mit, und hier hat er sich die Arbeit sehr erleichtert: er hat ihn verkürzt — und ich finde hier nicht Eine Zeile, die wegbleiben kann, und seine verflochtene Perioden, die wie ein königl. Strom dahinfährt, exundirt, alles überschwämmt (aber wie der Nil, nicht verderbend, sondern befruchtend), hat er gut französisch in mehrere zerstückelt, damit sie leichter zu lesen sind. Ich habe nun

Wielands Anmerkungen lieber etwas hart übersetzt, als dass diese gewässert gegeben werden sollen, und ich bin seit einem Monath damit beschäftigt; die Arbeit ist bis auf 9 Bogen fertig, und seit dem 1. Nov. habe ich mehr als 900 Quart-Seiten zusammengescrieben. —

Ersch in Halle-Leipzig treibt mich auch an, die Geschichte der Magyarischen Literatur für seine Encyclopoedie zu verfertigen, und ich habe noch nicht einmal die Feder angesetzt. Auch meine Briefe aus Siebenbürgen, die mir Graf Dezsöffy vorgestern zurückgeschickt hat, sollten ausgearbeitet, und durch mich selbst ins Deutsche übersetzt werden; denn mit mehr Anstrengung, als ich meine Briefe schreibe, kann ich das doch auch. Dieses ist was ich Ihnen, verehrter Graf, alles sagen müsste, um von Ihnen Vergebung zu erlangen, wenn ich Ihre Befehle säumend vollziehe. — Nehmen Sie hiezu, dass ich, trotz dessen, dass ich Hr. Baldovszki, den Sie aus Mosócz kennen, im Haus bey meinen Kindern habe, meiner Tochter, Ihrer musicalischen Collega (wie Sie sie nannten) Lectionen im Ungrischen und in der Geographie gebe. Das letztere weiss sie besser, als nicht drey Studenten in Patak.

Vályi-Nagy musste nézőid setzen, nicht barátid, weil das Metrum es so haben wollte, so wie ich azok. Der Sinn wird durch diese wo nicht erschöpft, doch assequirt; denn es ist so viel als *Umstehende*. — Ich setze auf meine Übersetzung gar kein Gewicht. Zwey gereimte, nicht scandirte Zeilen sind so viel als nichts, das sogar Mädchen zu leisten im Stande sind.

Ich beharre mit der innigsten Verehrung

Mein Herr Graf

Ihr unterthänigster Diener:

Franz Kazinczy mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtáraban: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3542.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassáruł, Január 15ikén 1818.

Drága kedves Barátom!

Az itélet tétel mindenkor és mindenben igen nehéz, de kívált mikor te kívánod, és olylyantul kívánod, a' ki sokkal inkább szorúl a' te bíróságodra, mint te az övére; bár mi hízelkedő légyen tehát

barátságos kérésed, én annak tsak igen tartózkodva merek megfelelni. De még így sem bátorkodom belé ereszkedni, míg Boufflers leveleinek, a' melylyek nintsenek itt kezemnél, originálját nékem meg nem küldöd; akkorra halasztom annak okáért a' fordított Levelek át-olvasását, a' mikor majd összehasonlítást tehetek.

A' legnagyobb illendőséggel *mustrálád* meg Berekszásziékat és Siposékat. A' *mustrálás* nem szép szó, de a' *retzenzió* sem. Szép minden szó, ha a' dolgot kiteszi, érthető, a' tárgyhoz van alkalmaztatva, és ha nemzeti szabású. Nem lehet és nem is kell talán, hogy minden szót bájoló hangzás emeljen, mind kellő, mind lágy, mind kemény hangzatokra van szükség, szintűgy mint hosszú, középszerű, és kurta szókra, mert mindenféleket több módon kell tudni kitenni; a' jó ízlés abban áll, érezve tudni, vagy tudva érzeni, hol és mikor keljen e' vagy amaz szóval élni. Ezt tanítani lehetetlen, és ehez nem azok tudnak mindég legjobban, a' kik legjártassabbak a' regulákban, innen van, úgymond Kintilián: «Ut qui diligentissimi artium scriptores exstiterunt, ab eloquentia longissime fuerint.» Nékem ez a' szó, mustrálás, azért tetszik, mert valamely Könyv mind rendre végig nézését, mind pedig megítélését magában foglalja. A' *Censio* nem Deák szó, a' *recensio* annál kevesebbé, és így nem kellene talán barbár Deák szokat a' Németektől költsönöznünk, eléggé bővölködünk azokkal itthon is.

Nagyon köszönöm néked, hogy a' *frappant* rezzentővé leve. Ne hidd, hogy a' kül szók' ellensége vagyok, de tsak ott szeretem, a' hol innen hazül szükségem ki nem telik. Úgy vagyok a' szókkkal, mint a' posztóval, és tsak azzal a' külömbséggel, hogy jobb karban vannak már szótárjaink, mint fabrikáink; ha pedig se' itthon, se' a' külföldön nem boldogúlhatok, Tzitzerót követem, a' ki megvalja «in Tusculanis vel Academicis quaestionibus, quod saepe circumlocutione utendum illi fuerit.» Miként és hogy kell körül írni, megesmeg a' jó ízléstül függ, a' mely nem egyéb, az érzésnek a' józan észszel való harmoniájánál.

A' nyelvszokást úgy értem, hogy nem a' pór seregét, hanem a' tudós emberekét, a' tanulttak pedig nem mindég tudós emberek. Német és Magyar országba kivált az eruditi ex professione, többnyire még igen rosz ízlésű darabok; a' régi és mostani külső literatúrában járatos embereknek szokását értem tehát, de az olyanoknak, kik egyszersmind sokat hallottak beszélni Magyarúl életekben, és magok is sokat beszéltek; a' kik azon kívül nem tsak sokat

olvastak honni nyelvöken, ha írtak is; a' kik nem keveset forgo-
lódta mindenféle jó társaságokban; a' kiknek módjok vólt a' nagy
világ tsinosságaiban és finomságaiban részesülniek; a' kik mind a' jól,
mind a' szépen nevelt aszszonyok körül simúltak; egyszóval a' kik
sem nem szeretetre méltó tudatlanotskák, sem pedig a' sok, de
nagy, részént vagy velőtlen, vagy haszontalan, tudomány súlylya
alatt terhelösködve unalmasak; és a' kik az embereket 's azoknak
mindenféle rendeit, és a' világot ügyeivel bajjaival együtt Könyveiken
és szobájokon kívül is ismerik. A' ki azt gondolja, hogy azért, mert
Virgilt Könyv nélkül tudja, és mikor Deákul ír, viszszaemlékezésekbül
centones Virgilianos componit, jó izlésü ember; vagy mivel a' Nap-
keleti nyelvekben járatos, mester a' Magyar stylisztikában is, az
nem vevé gondolóra, hogy akármely tudományt üzzön valaki, sohase
fogja magát abban tartósan, és a' jövendő korra kiterjesztöleg ditsó-
ségesen írásaival megkülömböztetni, ha a' gyénius megszállásai
előtt, a' maga tudományját filosofiai és eszthetikai lélekkel nem
gyakorlotta.

Molier szoba lyánya igazításai után fenegeté szenyneit; Boaló
pedig azólta, miólta kárt teve benne a' pulyka kakas, és ahoz tsip-
kede, a' mi nálla szintügy mint minden egyéb férjfiúban a' szép
nem számára vala teremtvé, vesztette el meleg lelküségét, azóta
válék hideg fondorlóvá; anynyi tehát legalább világos, hogy érzést
is kell általvinnünk azon tárgyakra, a' melylyek körül forgolódunk,
de mind érzést, mind észet tsak illendö mértékben, úgy hogy viszont
egy egy mást mérsékeljék. Rossz ha a' társalgási kigyalulódás a'
természeti érzést elfojtotta, — nem jó, ha a' természet vadonsága a'
társasági szelidüléseket kiforgatja. Be felséges, be kiterjedö értelmü
az a' mit Tzitzeró mond: «ego in omnibus praeceptis hanc vim et
hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus,
arte ducamur, sed ut ea, quae natura, quae studio, quae exercitatione
consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus; cum
quo referenda sint, didicerimus». Azt vevém észre, hogy a' nagy
Írók, mint Tzitzeró p. o. és Voltér, írás módja, minden rendü
olvasóknak, a' kimívelteknek szintügy, mint a' míveletlenebbeknek
tetszik, és azért jegyzi meg ismét más helyen maga Tzitzeró: «In
caeteris artibus id maxime excellit, quod longissime ab imperitorum
intelligentia sensuque disjunctum; in dicendo autem vitium vel
maximum est, a vulgari genere orationis atque a consuetudine com-
munis sensus abhorrere.» Miért tudnak ehez oly kevesen? meg-

magyarázza Kintilián: «Aliis iudicium in eloquendo ac modus, aliis quos arridos [!] vocamus, vires defuerunt. Corpora sana et integri sanguinis et exercitatione firmata ex iisdem his speciem accipiunt, ex quibus vires. Curam ego verborum, rerum volo esse sollicitudinem, nam plerumque optima rebus cohaerent, et cernuntur suo lumine, sed evenit plerumque, ut in hac diligentia deterior etiam fiat oratio, primum quia sunt optima minime arcessita, et simplicibus, atque ab ipsa veritate profectis similia; nam illa quae curam fatentur, nec gratiam consequuntur, et fidem amittunt, nam quod recte dici potest, circumimus amore verborum. Quid? quod nihil jam proprium placet, dum parum creditur disertum, quod et alius dixisset: atqui satis aperte Cicero praeceperat, in dicendo vitium vel maximum esse a vulgari genere orationis, atque a consuetudine communis sensus abhorrere, sed ille durus atque ineruditus, nos melius qui non ornamenta quaerimus, sed lenocinia. Atque plerosque videas haerentes circa singula, et dum inveniunt, et dum inventa ponderant, ac dimittuntur. Quodsi idcirco fieret, ut semper optimis uterentur, abominanda tamen haec infelicitas erat, quae et animum dicendi refrenat, et calorem cogitationis exstingvit mora et diffidentia. Miser enim et (ut sic dicam) pauper orator est, qui nullum verbum aequo animo perdere potest. Majore animo aggredienda eloquentia est, quae, si toto corpore valet, unguis polire et capillum reponere non existimabit ad curam suam pertinere.»

Minden nemére a' folyó és kötött szóllásnak bizonyos módokkal alkalmaztathatók Kintiliánnak előadásai. Mi Magyarok szerentsétlenségünkre nagyon kirekesztőleg indulunk a' Németek útján, holott a' mi Nemzeti gyéniusunk inkább szövetkezne az Angoly hatósággal és a' Frantzia tüzzel. A' Német tudósok többnyire árnyék-hajházó (umbratilis) emberek, — nálók az ideálistizmus, a' mistizizmus, szisztematizmus és kozmopolitizmus lelke a' praktika elme kifejtődéseit nagyon hátrályya, azért tsupa kivétel nálók a' Nemzetre ható (popularis) Író, pedig minden nemébe' mind a' kötött, mind a' folyó beszédnek bizonyos nemű, ahoz a' nemhez megkívánató popularitásnak kell lenni. Az Aeneis a' maga nemében egy nagyon populáris munka, e' nélkül a' popularitás nélkül, a' melyet én itt értek, lehetetlen, hogy valamely műv a' késő jövendőre menjen, bármi gondosan és ékesen legyen írva.

Igen igen kevés változásokkal mernék munkáidból tökélybélyegűteket (classicus) tsinálni, az az: olylyakat, hogy a' magok nemé-

ben mind a' művelteknek, mind a' műveletlenebbeknek tessenek a' Hazában, és hogy még a' maradék felylyebb lépése is ne árthasson nékik; tsak arra kérnélek, hogy ne tsak szoktasd lassabban a' jobbhoz és szebbhez Nemzetedet, hanem hogy olykor olykor kíméld is magát megkülönböztető gyéniussa mind józanságát, mind pedig olykor kényneit és széltevényéseit is (caprices). A' szót, onkel p. o. sohase fogod bévétetni a' Magyarokkal, azt se fogod soha elhitetni velek, hogy Szemere Pál Szonetje a' legtisztább arany és a' legtisztább tűzü gyémánt, a' réz és a' legroszszabb agát mellett, Csokonaÿ Reményét értvén. Feleségem tevém bíróvá, annélkül, hogy közlöttem volna elébb itéletedet, és már most sokat fel mernék tenni, hogy ha jól lefordítatnék mind a' kettő, és elküldtetnék akár Rómába, akár Londonba, akár Párizsba, sőt ha még felállana a' régi Athéna, oda is, mindenütt, nem tsupán a' pór sereg előtt, hanem a' legjobb társaságokban is, és a' legjobb Iróknál Csokonaÿ nyerné el a' pálmát. Ugyan tsald ki, kérlek, Grófnéd' részre hajlatlan itéletét. Ha parantsolod, megtselekeszem, és taglalni fogom mind a' két művet, mind az egészre, mind a' képzetekre 's ideákra, mind a' kitételekre nézve. Nem mondom, hogy Szemere Pál úr *reménye* nem szép, de azt mondom, hogy nem szebb a' Csokonaiénál, és hogy a' Magyar Nemzet érzése és ízlése kiállja e' tárgyban a' legszorossabb Kritikát. A' finomabb ízlés némelylyeket ugyan hol itt hol amott kimozdítana Csokonaÿ darabjaiban, sőt némely egész darabokat kiutasítana könyveibül, de ritkán adna valamit a' megmaradókhöz, mert az ő néző pontjai magosok, nagy tájt foglalók 's igen szerentsések; rajzolatnak formáji, akár egészjekben, akár részletejekben, akár körülvonásaikban hathatósök, és mérészek, a' festések elevenek, és elpuhító lankadkodások és érzelékenységek nélkül mind elme mind szív érdeklők, 's a' fül is majd mindég kielégittetik a' bájos éneklőtől. Mi Magyarok még ép elméjü és szívü emberek vagyunk, még nem szorúltunk az érzeménykedés fűszereire. Mi nem találunk szépséget az efféle kitételekben: *Al! jöjj, 's ringasd el e' nagy kínokat.* A' ringatás mindég a' bölsöt hozza előnkbe, a' tsetsemők ringattatnak, a' *nagy* tehát nem ide való, azon kívül nyugodalomra és álomra ringattatjuk a' tsetsemőt; de ha az ötet meglepő nyughatatlanságokon fordul is meg a' metafora, akkor sem áll az epiteton, *nagy*. *Fenn réventül* vagy hamis vagy homályos kitétel, a' *küszdell* is a' *küszd* helyett gerjeszti é más fejekben is Szemere Úr ideáját, még kérdés? *Boldog Isten álmokat élni,* olyyan öszszetekert tsavart

képzet, mely Görög akart lenni, de tsupán Német lón; más a' noctes coenaeque Deum! a' Magyarok tehát alkalmasint a' réznél fognak megmaradni; a' hamis költsön értelmek még nem ragadják őket, és a' fülek csiklandjai nem tompították-el még elméjeknek egyenes látását. Bár az [!] lehetnének mostani költőink a' jövendő előtt, a' mi Csokonay lesz minden mázolásai mellett; ötlet a' természet bélyegzé fel Költőnek, akármely országban lenne született, megkülömböztette volna magát eredeti költő elméjével és nagy szabású 's mégis hajlatos Fantáziájával. Fő bélyege, mint minden nagy elméknek, a' természetiség, mely ha valóban az, soha se durva, mert különben alyyasság. Sokkal ritkább, sokkal nehezebb a' természetet utól érni, mint akármí más tziprákat. «Il n'est pas poëte correcte, mais il est toujours poëte, ce qui n'arrive pas toujours aux poëtes correctes. Tout le fini de l'école Hollandaise ne vaut pas une esquisse, une ébauche [!], un trait des Carraches.» Sokkal jobban tenné Költsei Úr, ha a' természetiségen igyekezne, meglátná, hogy nem olly könnyű hasonlítani Csokonaihoz: «Ut sibi quivis speret idem, sudet multum, frustra que labore t ausus idem.» Ugyan miért vagdalkózik a' láng eszű, Nemzetünk' diszére teremtett, korán elhólt Csokonaink' árnyékával? El-hiheti nekem, hogy nem fény, nem villám, nem világosság vala mindenkor az, a' mi őt ezzel a' ditső árnyékkal való küszdésében segíté.

Ha ti írók egy részrül a' Nemzetet oktatjátok, más részrül tsupán érzéseitül és helybe hagyásátul fűghet tartós ditsősségtek *τὸ μέτρον τὸ ἄριστον*.

Imé itt Horátz eggyik ódája Magyarúl, és a' Magyar ember környülállásaira alkalmaztatva. Otium divos etc.

Nyugtot ásítóz magos óg Uránál,
Kít a' Bált' síkján a' veszek ragadnak,
Fellegek' hátán mikor az setét hold,
'S búvik a' csillag.

Nyugtot az hartzban szaladó Kozákok,
Nyugtot az fénylő síma kardos Ángoly,
Vert ezüstön nem veszed azt, se gyöngyön,
Sem suhogókon.

Mert a' kintstárok 's a' lovas legények
 El nem úznek szív zajokat te tőled,
 'S tépelő búkat, porozó kotsiknál
 Felrepülőket.

Jól lakik szintúgy, ki kis asztalánál
 Ósinek vagy szarv poharára nézhet,
 Alszik ő, nem rém, 's szerelemnek undok
 Szenynyei szívják.

Kurta évnek tűnt buta, m'ért arányzol
 Anyikat? mit tart'sz melegebb világnak?
 Vagy talán az szép Haza-hagyta gyors, nem
 Futja magát is?

Mászsza a' hajónak rezes oldalát gond,
 Hajtja osztályát a' futó seregnak,
 Frisseb' az nyúlnál, sebesebb a' forgó
 Szél zuhogásnál.

Az jelenléttel teli szedte lélek
 Bús jövődönnek nem ügyel, keservét
 Hordja vígság közt, a' szerents' egészen
 Ép soha sem volt.

Az ditsó Hektort hamar elragadta
 Az halál, Týthont az idő megölte,
 És a' mit frissen veve lopva tőled,
 Tán nekem adja.

Anynyi száz jerkék 's tehének Týrolból
 Bógve körülted, 's paripák nyerítve
 Szöknek, az férgék' pirosúlt levében
 Ázot' a' mentéd.

Nékem egy vagy két telek az hazában,
 'S tiszta ész és szív a' kilentz szüzektől
 Nyújtatot', az vak hiúság' seregjét
 Hogy kikatzagjam.

Jó-régi fordításom ez nekem, de mi az az eredetihez képest?
 Minden költeménytelenebb nálunk, mint nálok volt, elménk, nyelvünk,
 vallásunk, polgári alkotmányunk, szokásaink.

Kérlek, mond meg, mik a' *gépely falak*, és mi az etymológiája a' *nápersz* szónak? — a' *csonpolyát* sem lelem egygyik Szótáromban is, — a' *kuszi* pajtást sem értem. Taníts kedves Barátom, mert tőled sokat lehet tanulni, és én nem csak igen szeretek tanulni, de kivált tőled szeretek.
hív Jóskád mpr.

U. I. Nekem jobban tetszik a' te fordításod, mint a' Virágé. Kiss nem jól tevé, hogy nem hat lábúakba' fordította Horászt. — Meg kell mindég, ha lehet, az eredetinek mértékét tartani. — Hogy tetszenek neked Thajsza [!] úr képtelenségei és tudatlanságai a' Tudományos Gyűjteményben? ha ez így megy, kivévén egynehány darabokat, a' melylyek közzé különösen a' tiédet számlálom, a' Tudományos Gyűjtemény nem sokára a' tudatlanság gyűjteményévé fog válni.

Feleségem igen nagyon köszönt — nagyon elfogta velem egygyütt a' szomorúság ötét — nehéz beteg legkissebb fíjam, nints nyugtom, miolta kinlódik — fejem, szívem kiköltözött tsendjébül; be érzem Tzitzero mondását: «vita propagatio miserrimi temporis». Hát te soha se jössz többé Kassára? Nem az ugyan már Kassa a' mi hajdan, de találkoznak még itt egynehány maradvány emberek a' múlt időkbül, a' kik téged szeretnek, és a' kik vigasztalást lelnének társaságodban; a' többi sereg ész és szív nélkül való léhásokbul áll. — én itthon fiamért gyötrődöm, vagy olvasgatok nyughatatlanságok közt; mikor pedig felderül, lovaglok vagy a' város romladozott bástyáit járom körül a' jobb levegő kedvéért. Vagyon játék színünk is. Gróf Péchy igazgatja, sokat költ nem csak a' játék színre, hanem a' játszósnekra is. Operánk is van; nem rosszszül énekelnek, de szebbek a' ruhák az éneklésnél és a' muzsikánál. Új esztendőkor egy fagyos allegóriát adának, a' mellybe a' német Császárt és a' német nemzetet ditsérték, a' Magyarrul pedig halgattak. Nints nyílt ház, miolta Gróf Csákyné megholt. Csáký Emanuel esztendőt [!] ólta sínlik; nints sehol elmés társaság, jó kedv. Kendőzésekkal töltik el csak idejeket az aszszonyok, a' férjfiak pedig semmivel. — Első februártul pengő pénzben kell a' postát fizetni. A' politika igen kezd borúlni, megúnták a' Frantziák a' Németek véghetetlen és határozatlan számvetéseiket, azt mondják: hogy utólylyára tsak ólomban és vasban fognak fizethetni. Még az úgy nevezett Ai állat is jobban halad, mint a' Frankofurti tanácskozások, — elvégzik talán 3. esztendő múlva a' prélimináriákat.

XIV-ik Lajos alatt is úgy tselekedtek a' Németek: azt mondta róluk egy Frantzia író XIV-ik Lajosnak: «La diète d'Allemagne, qui ne devoit examiner qu' une partie des propositions de votre Majesté, depuis trois ans qu' elle y étoit appliquée, n'en étoit encore qu'aux préliminaires.» Én oly szerentsés vagyok, hogy a' Frankofurti gyűlés, mely a' Nemzet színébül áll, aktáit végig nem olvashatom, kivált miólta Gágern Úr oda hagyá Diétájokat; az Angoly és Frantzia parlamentom' aktáit pedig a' Német nyelvben is a' legnagyobb gyönyörrel olvasom. Ez maga elég a' Német Nemzet jó ízlése tehetségeinek megítélésére, de Thajszá Úr előtt a' mostaniak, kivált a' Németek, elébb valók a' kimíveltetésben a' Görögöknél és a' Rómiaiaknál, sőt a' *der, die, das* és a' *ó, h, ro*, testvérek; kétség kívül azért, mert a' *das*ban sem *t*, sem *o* nem találhatik. Lehet Schillert szeretni, Göthét betsülni, Vielandot [!] tisztelni, a' Német Nemzetet tanúlnak tartani, de azért nem szükség azt a' legmíveltebbnek képzelni.

Kész vagyok a' *szeremtsi* [!] Plébánossal; addig addig származtat a' jámbor, míg némely szókban három *t-t*, másokban pedig *sz-t* nem kerit egymás mellé. Be keveset tanultam tőle, és Thajszá Úrtul minden unalmaim mellett is, a' melylyeket oly bőven rám pazarlottak! Menynyivel több tanúság van akarmelylyik Erdélyi leveledben.

Elfelejtélek felylyebb megkérni, fedeznéd fel nekem a' szó, *szerény*-nek is mind értelmét, mind etymológiáját.

Láthatod e' levelembül, be öszszeviszsza szökellenek ideáim, de fáj a' szívem, és utolsó olvasásaimbul vett csömörködésem elkeresíté Erdélyi leveleid jó ízét, sőt rosz kedvet szülvén a' búhoz, ideáim rendes folyását megzavará. Parantsold azokat szokott tsilapotjokba, barátságod, vigasztalásaid és útmutatásaid által.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3543.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Január. 16d. 1818.

Érdemes barátom,

Decemb. 29d. írt kedves leveledet most hozzák a' Postáról. — Legelebb is egy kérdést: Miért frankirozod leveleidet? Hiszen a'

Postai rendelések azt nem kívánják; sőt azt kívánják, hogy érettek csak az fizessen, a' ki veszi, nem a' ki feladja. Tartsuk hát ehhez magunkat, 's bár ez volna minden bennünket-ért teher!

Tuladama, a' mint látom, neheztel Kölcseire, 's ítéletem szerént ok nélkül. Az ő Recenzióji nem nem szerények (azaz, nem immodestusok; mert modus *szer*, és így modestus jól van *szerény*nek mondva.), hanem, a' mint ugyan én hiszem, nem minden értelemben igazak. — Kiadám olvasni a' Tud. Gyűjt. Füzeteit, és így a' Berzsenyi Verseinek Recenzióját meg nem tekinthetem; de úgy emlékezem, hogy ő Berzsenyi felől nagy tisztelettel szól, ha mindent nem javál is. Azt legalább tudom, hogy midőn ezelőtt talán három vagy négy eszt. előtt nálam volt, ő B[erzsenyi]t úgy csudálta mint én. -- De ő Superint. Kis Úrnak Verseit is recenseálá, azokban is volt holni a' mit nem javált, 's Kis még is megköszöné a' Postieknak hogy a' K[ölcsei] Recenzióját felvevék. Nem kellene olly érzékenyeknek lennünk, 's többre menne Literaturánk. Azt írod, hogy sok ember körülletek írni akart, de látván hogy recenseálgatunk, letett róla, 's írni többé nem fog. Barátom, nem nevezted-meg, ki ez a' nagy érzékenységtű Candidátusa a' Magy. Literaturánknak, 's így annál szabadabban szólhatok: -- Örvendj neki, hogy nem fog írni; a' ki annyira el van telve magával, hogy nem tűrhetné ha Recensense megvesszőzné, csak annyit érne sergünkben, mint a' katonák közt az, a' ki azért nem menne csatára, hogy egy két karczolás eshetnék vékony bőré pofácskáján. Engem számárra is ültete a' Keszthelyi Helikon' egyik embere, 's Beregszászi audaculusaink' számába számlált, 's még is írok, 's fogok is, valamíg tollamat bírhatom, mert legaláb magamnak és barátimnak úgy látszik, hogy javára van Nyelvünknek 's Literaturánknak hogy írjak. Derék dolog a' korholódás, mikor mind a' két félnek vannak még darabosságai. Vannak ollyak nekem is, 's magam is látom némellyiket; miért ne láthatna más ollyat is, a' mit magam nem látok?

Berzsenyi felől szólván Kölcsei, e' szaván felakada: Egyedülvalóság. Berzsenyit nem lehet vádlani hogy a' szóval élt, mert az a' rettenetes szó épen olly rettenetes ugyan, mint az Örökkévalóság, de épen olly szokott szó is. — Tiszteletes Úrak hozták-be közzénk, kiknek nem mondhatnám jó lelki isméréttel, hogy sok Stylisticai, annyiival inkább nem, hogy sok poetai ízlések van. Hagyjuk hát a' szót a' Biblia körül forgóknak, 's midőn Ódát vagy Dalt

irunk, inkább csináljunk új szót az Örökké-valóságnak, mint hogy ezzel a' rút régivel éljünk. — B. bizvást követheté vala itt Révait, kinél már az *Egyedül valóságért* van magány. Hogy ezt Kölcei kimondá, igen jól tette, mert úgy lehet hinni, hogy a' ki Recenzióját olvasta, 's verselni fog, nem él többé az *egyedül-valósággal*. Én Berzsenyit úgy szeretem 's tisztelem, hogy azt sok ember a' mértéken túl vittnek is ismérhetné: de ezt kimondom bátran ugyan, de barátsággal, szíves tisztelettel. —

Kölceinek három Recenziója áll a' Tud. Gyűjt.-ben. Mind a' három csudálást érdemlő Munka. Szép, lelkes, nyugodalmass. bátor, de nem sértő 's nem goromba. Kis és Berzsenyi felől mond nem igazat is, de megtévedésből; többet hiva az iskoláknak, mint illett. Péld. ok. Igaz e az, hogy az Epistolák semmik egy szerelmes dalocska mellett? Hiszen úgy a' Horácz Epistoláji kevesebbet érnének mint a' Pál Péter' énekecskéji, a' mellyet Csombók Sárinak énekelget. — De menjünk által a' két Sonettre.

Pirulva sem nem rossz, sem nem kétséges szó, és szebb mint a' *piros*. — «Közönségesen szégyellést értünk rajta», ezt irod. Igen is, közönségesen; de úgy hogy közönségesen ezt is mondjuk: már *pirul* a' galagonya bimbója. πυρ tudod mit teszen görögül. A' tűz veressé (pirossá) változtatja a' mi addig nem volt az. Innen a' *piros*. A' ki elszégyelli magát, elveresedik. Kölceinél a' *pirulva* szó képet, festést ad: *Pirulva jött fel Aurora = elveresedve, mint az a' leány, a' ki magát elszégyellé.* — A' *piros* csak annyi mint *veres*. — Mint a' *Virág'* illatja nem engedi magát *felkapni*, hanem csak *érzeni*, úgy ezekről nem kellene soha *szólani*, hanem csak *érzeni*.

Szemléltem őt szelíd tekintetével, annyi mint *ben*. — A' ki kivált görögül olvas, tudja mit nyer az ő irások az által, hogy így cserélgetik-fel a' kitételeket.

Hogy a' *fülEmile* irtóztató szó, azt már Csokonai is érzé, ki bizonyosan nagy Poeta volt, noha lutulentus volt a' nagy sietés miatt, 's azt árúlja-el magáról, hogy manent vestigia ruris. — Az *elisis* nem teszi [a'] *fülmilét fülmiL-lé*. Rövidebbé teszi e az *Elisis* a' görög és deák szót? Miért tenné hát a' miénket?

A' *szendergém-el* eránt egyvet tartok veled. Nincs *elszendergem*, hanem *elszenderedem*. Szendergek van, de *el* nélkül, mert az *el* itt Consummationem rei jelent, a' *rygek* pedig approximationem.

A' *kegyek* etc. amant nemus, a' hol az elszenderedés történt. És így ebben nincs hiba.

Kölcei a' prosodia ellen csak e' helyeken vétett: Szelíd álomnak 's ámor. Mind a' kettő nem spondéus, a' mi mérésünk szerint, hanem trochéusz, pedig a' Metrum csak jambust vagy spondeust szenvedett volna meg.

A' tiédben ezeken akadtam-fel: *Dicső Hajnal*. — *béható* keveset mond — Amor leszállt *reám* — megintett — másé senkié. — *Báj-mákolaj*. — ha szívem érzi e álomban hogy Lotti enyém? (Nem értem ezt még a' próza után is.) 'S a' te Sonetted olly sok actiót szó egyyüvé, hogy alig tudja az ember hol jár közöttök: a' Kölceiében simplicitas van. — «a' berekben fekvém, 's Lotti tölté-el lelkemet. Egy fülmile dallott 's elaludtam, 's még akkor is Lotti tölté-el lelkemet. Felébredtem, Ámort zengém; de barátom szólalameg 's a' kegyek is csudáltak, 's az én kezeim alatt magában némult el a' lant.» — «Hajnal, melly szép vagy te! Mint Lotti! Ámor leszállott hozzám, 's bizonyossá tett, hogy engem szeret Lotti. Elvév lantomat, 's mákját rám töltötte hogy aludjam-el. (Mint jön most a' kérdés?) Elaludtam. Ámor lantol. Engem pedig az álom (visio somni? vagy a' dormitio?) ingerel, hogy a' lantolót löjjem-meg nyilával. (Azért hogy szeressen? de kit? vagy hogy agyon löjjem?) Már felvonám etc. Barátom, nem vagy eléggé ismeretes a' Sonettek tonusával, vagy az a' te Originalitásod csinalja a' mi Philoxenismusunk mellett hogy izlésünk egymástól különböz. — Az Erd. Muzéum nem veszen fel többé idegen Munkát, ha Döbrentei megmarad feltétele mellett. Ő nagyon nehezen engedi magát kielégíteni, 's elúnta a' mások' Munkáinak igazítgatásait, melly meglehet hogy a' Muzéumra nézve talán jobb, de az Iróknak igen nem kedves. — Mit mondasz a' Beregszászi és Sípos Recensiójára a' Tud. Gyűjt. XII. Füzetében? Az nem mérges, nem csipős, 's elég modestus. Olvassd-meg B-t és Sípost, ha modestusok e' ők? Még csak egy barátom ítéletét hallám ezen Rec. felől, 's szeretném hallani mit mond a' ti vidéketek. Éljj szerencsésen kedves barátom.

3544.

Kazinczy — Nagyváthy Jánosnak.

Széphalom Január. 17d. 1818.

Kedves barátom,

Fogod e hinni, hogy tavaly April. 10d. írt leveledet ez idén Január 13dikán vettem? Írásod igen olvasható, 's a' Postákat igen jól jegyzéd-fel a' levél' horitékjára, (azt kivéven hogy *Tokaj* helyett *Egret* kellett vala feljegyzened --- mert Talyáról Tokajnak 's onnan Litzkúnak háromszeget csinál) és így a' hiba nem a' Tiéd. Meg nem foghatom, hol heverhetett a' Levél; de örvendek hogy vehettem, 's állapotodat, életed' nemét 's dolgozásaidat ismerhetem. A' mit titokban kívánsz tartatni Dolgozásaid felől, tőlem tudni senki nem fogja: de óhajtom, hogy a' Világ ön-magadtól 's a' megjelent Munkákból tudja.

A' Tud. Gyűjt. XII. Füzete nagy részben teljesíté a' mit tőlem kívánsz. Nem maradhatott senki annyira minden ajándékoska nélkül midőn született, 's nem lehet oly annyira minden tudomány nélkül, hogy ha azt megolvassa, a' Beregszászi és Sáros' felekezelén akarhasson tovább is állani, 's látni fogja, mit tud a' sok Tudom[ányos] Társaságok Tagja és egy Cicerót és Horátzot citálni szerető Tudós és Tiszteletes Professor. Én sem magamat nem hiszem oly csuda erejű Trombitálónak mint a' Jérico' kőfalai mellett kiütő Papok voltak, sem az Orthodoxus Nyelvű Magyarokat nem olyan készeknek a' megkeresztelkedésre, mint a' kiket a' mi Embereink a' Jordánban megkeresztelte: de azt reményelem, hogy az értelmesebb Olvasó velem kezét fog, és ha eddig annak néze is a' minek Kisfaludy és Ruszek nézetni akarának, meg vallja, hogy Horátzot inkább értem mint Beregszászi és Sáros, 's minden pecczekedésem, makaességom, és nem tagadhatott (ők úgy hiszik) kevélységem mellett modestusabb, az az új Magyarsággal, szerényebb vagyok mint hitték. — A' B[eregszászi] és S[áros] által gáncsolt szók megczáfolásából láthatják, hogy valami okaink csak vannak arra, hogy a' Nyelvet rontsuk.

Erdélyi Leveleim, mellyeket most ödikszer dolgozok, hogy annál kevésbb fogyatkozásokkal adhassam-ki, annyira elfoglulnak, hogy lehetetlen, hosszabban kiboacsátkoznom. --- Élj szerencsésen igen kedves barátom, 's ne szűnj meg szeretni

hív tisztelettel

K. F.

A' Tud. Gyűjt.-ben Pápai Prof. Márton István Urnak Erkölcsi Katechismusa kegyetlenül 's igasságtalanul van recenseálva, 's talán csak azért, mert Prof. Úr a' Kánt' tanítványa. Már olvastam a' Catechismust, 's jobbnak hiszem és vallom mint a' Hejdelbergit. Ha reá érhetek, én recenseálok majd, mert én is Kántot istenlem, — ha ezen oktalan szavával a' Recensensnek élnem szabad. Ő ördögli Kántot, 's ez az egész baja.

Kivül: ¹

Tekintetes Nagy Váthy János Urnak, Sok Tek. Nemes Várm. Előkelő Táblabírájoknak. Pest, *Marczali, Csurgó.*

[Eredetije Özv. Katsóh Lajosné birtokában, Horvát-Sz.-Miklóson.]

3545.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Január. 18d. 1818.

Kedves barátom,

Addig dolgozám Horatziusod' Jegyzéseinek fordításán, hogy Január. 13dikán meggyőzhetetlen únatkozás szálla-meg, 's kénytelen valék a' Munkát abba hagyni, míg kedvem ismét megjő. — A' II Könyv' 1. Epist. 27d. Numerusa alatt szálla-meg ez a' kiállítás, 's ezt a' Wieland mesteri kézzel dolgozott, de tagadhatatlanul szövevényes előadásai cselekedték. Már csak kilencz ívnyi van hátra, sőt annyi sincs; és így, ha Januáriusban nem is, nem sokára bizonyosan megkapod. Kérlek, bocsássd-meg, hogy reményidet olly rég oltá csalogatom.

Gróf Mailáth János, a' volt Minister' fija, 's a' Collin' barátja, jelenti, hogy Költőinknek Munkájiból egy Anthológiát akar dolgozni német nyelven; kér, tudósítanám, melly darabokat tartok legjobbnak a' Kis, a' Berzsenyi 's a' Dayka 's a' magam verseink között. Még nem teljesítettem kérését, de fogom: levelemben azonban kértem, hogy az Originált is tegye a' prózai fordítás elébe, 's minden felveendő Poetának Biographiáját. Bár az Anthologia minél kevesebb darabokból állana! — Ez idén három vagy négy Költőnk

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

jelene-meg a' Parnasszuson. Még nem láttam egyiket is. Félek hogy éneklések dúdolás lesz, és nem egyéb. Trattner nekem minap holmit küldé 's abban lelék valamelly nyomtatvány-ívet öszve gúzsolva. Ha mind ilyen, nem sokat vesztek nem ismerésével.

Horváth Ádám barátom írja, hogy az új Boeotia' hegyének — a' Heliconnak — tája nagyon neheztel Kölcseinek kegyetlen Recenzióji miatt; itt, úgy mond, sokan akarának írni, de látván e' gázolást, letettek, és már írni nem fognak. Horváth arra a' különösségre is vetemedett, hogy Kölcseinek egy Sonettjét más Sonetté öntötte-által, hogy megmutassa, hogy ő is tud, és hogy Kölcsei nem tud: de szerencsétlenségére a' Kölcseié nem rossz, a' Horváthé nem jó. Ámbár tudom, hogy a' Publicumtól igen sokat várni soha sem kell, megvallom, csudálkozom a' mi Publicumunkon, 's örvendek, hogy azok nem fognak írni, a' kik olly hamar elengedék ijesztetni magokat a' Kölcsei Recenziójok által. Megírtam Horváthnak, hogy Superint. Kis még megköszönte a' Pestieknek, hogy az ő Verseinek Recenzióját felvették.

Végre vettem egy tudósítást a' Beregszászi és Sípos Munkájiknak Recenziójok felől, de nem többet még mint ezt az egyet. — Nagy Gábor Debreczeni Prókátor küldi ezt, 's csak a' maga vélekedése felől ír. Neki a' Recensio igen szerény, 's örül, hogy megmagyaráztam a' Magyar Publicumnak, mit teszen Horátnál a' SI VOLET USUS. — De nekem több volna kedves; azt szeretném hallani, érzik e az Orthodoxusok és Orthologusok, hogy midőn ők bennünket Beregszászival A u d a c u l u s oknak csúfolgatnak, ők valóságos Izsák Patriarchák.

Thaisz András sok jót monda a' Tudom. Gyűjt. XII. Darabjában: 's a' ki sok jót mond, ha minden nem jó is a' mit mond, nekem kedves. — Örvendek, hogy perlék és hogy velem perelgettek; addig korholjuk egymást, hogy végre simákká válunk. Külömben tovább tartott volna darabosságunk. 'S utoljára is csak a' makacs veszt; mert a' ki nem makacs, abban keresi dicsőségét, hogy elfogadja, a' mit lehet és kell.

Postakönyvem a' postán van, 's így nem tudom melly nap írtam hozzád utolsó leveletem, 's megírtam e, hogy Pápai Prof. Márton Úr Antikritikát írta a' Tud. Gyűjt. Recenziójára. Az egy kevésbé tüzesebb és vastagocskább is mint Philosophushoz 's Erkölcsi Catechismus' Irójához illik. A' Bécsi Censura meg nem engedte az Antikritika' kiadását. Úgy tetszik, *hatalmus* kéz íratá a' Pesti

Recenziót; én pedig nem szeretem, ha Tudomány dolgába hatalmas kéz avatja magát.

Élj szerencsésen, kedves barátom!

Addig beszélék, hogy majd elfelejtém a' miért e' levél írásához fogék. — Kapitány Sisak, Gener. Splényi Gábor Exc. Adjutánsa Szilváson Kázmérhoz 2, tőlem 4 órányira, olvasta Pályairásomat, melly a' Te kezedben is volt, 's arra kér, hogy Epithalamiumomból küldjek neki néhány exemplárt; felolvasta úgy mond néhány Dáma előtt (a' Generalis és Szabolcsi Fő Ispán leánya Gróf Von der Nóthné, egy imádást érdemlő Asszonyság), 's ezek ezen Versezetből álmétkodva látták, mire ment a' mi Nyelvünk és Literatúránk, mert ez olly szép, hogy akármelly nemzet legszebb mivével is öszvemérkezhetik. Én magyar textusú nyomtatványt küldök nekik, de Sisaknak, a' Grófnénak, Tornai Fő Ispán Okolicsányinének (ez is Gróf Vonder Nóth leány) 's a' Grófné testvéreinek és 2 gyönyörű leányainak, kik magyarul, németül, tótul, francziául, olaszul tudnak, festenek, mesteriesen játszák a' Klavirt 's testben 's lélekben Angyalok, — német textusú kell. Ha néked még van, kérlek küldj neha nyat Sztrokaihoz az én boritékom alatt. Ily énekkel nyerni tapsot — óh az minden bizonynal irigyelhető 's irigyelendő szerencse!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3546.

Cserey Farkas — Kazinczyna.

Kraszna 18dik Januar 818.

Igen kedves Barátom!

Sainálva értettem utolsó becses Leveledből rheomatismussal való bajoskodásodat kívánom, gyógyúlhas mentül előb, és ohaitom, hogy gyöhes is ide.

Leg nagyobb Hazai Botanicusunk meg halván, köz háládatosságra érdemesedet és így erre magamot is le kötelezve ismervén, kertembe éppen oda, a' hol egy szép Kitaibelia Vitifolia ál, követ álltok emlékezetére, és a következőt vésetem abba: Memoriae Pauli Kitaibel Sacrum — Qui Botanicus studium non modo coluit assidue, sed promovit etiam indefesse. Ad Exemplumque, quod aliae

praestiterunt Gentes, opes hujus Naturae Regni detexit vulgavitque —
Erudite et Nitide — Hinc nomen, et memoriam ejus — Ipsa Vegetatio
Aere perennius reddit.

Nékem hozzád két rendbéli igen bizodalmos nagy kérésem
vaygon — egy jó Szakácsra lenne szükségem, aszt Erdélybe nagyon
bajos kapni, mivel itt az Úraságok magok tanittatnak, és ha jók,
a ki vénülésig megtarttyák — csak a nem jók tehát azok, a kik
szolgálatot keresnek — iljet egész tuczzettel kaphatnék, de nem kell —
ezen kívül ohaitanám egy jó Tót Szakácsot kapni, kik között igen
jók vannak. Neked a leg jobb módod vaygon Kassán számomra
eggyet szeretetni — kérlek tehát igen barátságossan: válald magadra
ezen Comissiómat és tégy az iránt foganatos rendelést, hogy kap-
hassak egy iffiu legény, csinos, jól főző, józan életű Szakácsot; én
tiszteséséges jó fizetést örömetst meg adok, csak hogy a Szakács jó
legyen — kérlek tehát édes kedves Barátom, légy munkás és köves
el mindent, hogy kaphassak Szakácsot. Másik kérésem az, hogy
nékem itt Somljon is meg lehetösen vaygon szállóm, és jó Vinczel-
lért itt sehult se lehet kapni, aszt Nállatok könnyebben találhatni;
kérlek, légy abba is munkás, hogy a jövő Tavasszalra kaphassak
egy jó Vinczellért.

Én se a Fő Ispánságot, se a keresztet kérni nem fogom; az
elsöt ha adnák, sem válalnám magamra, az utolsöt ha kéretlen
valaha adná fejedelmem, mint kegyelmének nagy becsű jelét gomb
ljukomba függeszteném.

A mi ui esztendei jó kívánságaidot illeti, azokat eggyen kívül,
a házasságon t. i. viszontaglom — eszt pedig magamnak tartván,
jelenthetem Néked, Kedves Barátom, hogy a házasságra már el szán-
tam légyen magamot, söt a mi több, már Szerelmes is vagyok egy
lelkes, jó nevelésű, jó születésű — de a mit itt mondani fogok, azt
el neved — egy iffiu Leánykába. Én, Barátom, árrul nem tehetek,
hogy Szívem ez iránt érez, de igazán és forrón érezvén, más felöl
által nem látom, miért ne lehetne nékem iffiú feleségem. Én e tárgyba
még semmi nyomós lépéseket nem tettem, csak annyit, hogy egy
igen kedves, jó és érdemes Barátomnak ki nyilatkozttatván asztot,
a Leány annyának proponált engemet, hogy jó volnék én léánnya

férjének — és hát az Anya nem ellenzi, csak a leánynak tessék — már tehát én igyekezni fogok meg nyerni a Leány teczésit is és ez ha meg lesz, Majusba férj fogok lenni. — Geniednek olj szép elő menetelét szivemből örvendöm — érij ilj örömekeket sokat és szeresd tisztelő Barátodat.

Kivül: 1

Szilágy Somlyó.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak — p. Debreczen — S. A.
Ujhelj *Széphalom.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.]

3547.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Jan. 20. 1818.

Kedves barátom!

Horváth Ádám, kit a' világ a' három csombókos Poetá-
nak szeret nevezni, és a' ki szereti így neveztetni magát, mert az a'
bolondság bántja, a' mi engemet a' Zrínyi süveggel és fűző csizmával,
hogy másként öltözik mint minden egyéb halandó — (de én így
nem akkor, mikor nevezetesebb napokon megyek emberek közzé: H.
pedig akkor is így) — azt írja utolsó postával írt levelében, hogy a'
nem Boeotiai, hanem *Keszthelyi* Helicon' tája, nagyon nehezten Køl-
cseire mérges és másokat sértegető Recenziójai miatt, 's már meg-
kérte a' Tud. Gyűjt.-t, hogy olly Recenziókat fel ne vegyen. H. maga
is meg van bántva K. által, de nem tudom miben. Hogy tehát meg-
mutassa, hogy K-t nem illeti a' mások tanítása, ennek egy Sonettjét
újra önté, 's nekem küldé-meg. Szerencsétlenségére H-nak és a'
Sonettnek, ez épen olly rossz, a' mint a' K-é nem rossz. — Ugyan
mi lesz belőlünk, ha a' Publicum oktatása miatt Recenziókat nem
lesz szabad felvenni? Az ízlést semmi sem mívelheti inkább. 'S ha
az Erkölcsi Kátét szabad recenseálni, miért nem Kist, Csokonait,
Berzsenyit? Miért nem szabad kimondani, hogy Cs. épen úgy a'
mint az általad is kedvelt Kotzebue, bírt zsenivel, érdemmel; de
csaknem minden míve valóságos mázolás, mint Kotzebüének? —

* A levél zárlatán ép fekete pecsét.

Ez a' 3 csombókos Poeta egy rendes emlékezetet juttata eszembe, mellyet épen most irék-meg Mailáthnak is. Az Úr Isten olly kevés alkalmat ad az embernek, hogy nevéssen, hogy a' midőn az ember nevéstet, rosszúl teszi, ha nem nevet. Nevéss hát 'Te is!

Horváth Ádámot a' 'Tihanyi Apáturság Szántód nevű helységének Árendája miatt zaklatá a' Kamara, 's II. azt sürgette, hogy a' mi életet ő a' Belgrádi háború alatt a' seregnek Quietantiára adott, neki acceptáltassék. József alatt nem boldogult, 's Leopold alatt sokszor alkalmatlankodék Bécsben, 's hasonlóúl haszon nélkül. A' Császár annyira el volt foglalva, hogy a' fijára, mostani Urunkra bízta, hogy Audientziákat osztogasson. Horváth tehát Somogyi Banderista módra öltözve megjelent. Dolgát végezvén, képzelhetetlen gravitásával, melly neki tulajdona, le lépegetett a' grádiacson, midőn a' Toskáni Ferdinand Fő Herczeg fel felé lépe. Du, ist Franz oben? kiáltá a' Fő Herczeg, azt hívén, hogy ez a' bajuszos, csombókos, paszomános, tarsolyos ember Leibhuszárja valakinek.

Ik vász nikt — vász isz — dasz — Du, monda a' grávis Horváth a' legnagyobb nyugalomban. A' Horváth után lejövő Német ember a' földig görbült Ferd. Herczeg előtt, H. pedig Kalvinista merevénységgel és orientális nyugalommal ment. A' Német szalada Horváth után, elmondá neki kit bántott-meg, de Horváth, a' ki nem tud németül, csak ment a' maga szörnyű nyugalomban, 's képzelheted a' görbedező német mint csudálta ezt a' mennykő egy embert.

Kinevetém magamat édesdeden, 's már most okosan szólhatunk. — Mindenek felett engedd mondanom, hogy Kázméri Sógorasszonyom itt ebédie vasárnap, 's egy bizonyos hírt beszéle Gróf Sztáray Albert felől. Barátom, ha valová talál lenni a' hír, 's a' Gróf bált ad, akkor, ha köszvényes leszek is, táncolni fogok örömemben. Soha Gróf Eszterházy József még jobb dolgot nem teve mint ezt fogja.

Januar. 13d. vettem az Erd. Leveleket tőled, és már dolgozom ötödikszor. Mit nyernek munkáink az új dolgozások által, ha szorosán fogjuk! Azon dolgozásomban, melly nálad volt, talán semmi sem kinza-el jobban mint a' Kolozsvárról írt Levél. Az egy hosszú galériája volt a' portréteknek változtatások nélkül; kedvetlent mondanom nem illet, és így úgy jöttem-ki, mint egy hérbe-fogadott magasztaló,

's minthogy senkit sem akartam, senkit sem kellett nagyon kitetszetőleg festeni, izetlen volt a' magasztalás is. Azon leszek, hogy új dolgozásokom inkább érdemelhesse javalásodat.

Én azt tapasztalám magamban, hogy másoknak nyomtatás alá még csak készülő Munkájikat sokkal nagyobb javalással szoktuk fogadni, mint nyomtatásban. Ez onnan jöhet, mert mikor még csak kézírásban látjuk, örvendünk, hogy új könyv *dolgoztatik*. Ide magyarázom velem éreztetett javalásodat is, 's hidd-el, még inkább szerettem volna vezérléseidet, útmutatásodat, igazításodat. Neked a' természet igen sokat ada, 's magad sokat, igen sokat szerzettél. — Egyben különbözünk nagyon: a' Nyelv felől való ítéleteinkben: Orthographiai, Grammaticai vélekedéseink összeegyeztethetetlenek, és így az az a' pont, a' mellyen, azt hiszem, hogy tőled szabad eltávoznom.

Oh barátom, mit adnék értte, ha tudniillik volna mit adnom, ha még vagy 30 esztendeig olly erőben élhetnék mint most! Ezután még tüzebben állanék a' dolgozásnak. De sera est in fundo parsimonia, ezt mondja bölcs Seneca, 's nagyon tartok tőle, hogy ez a' nagy lüz, melly most szálla-meg, titkon jelenti, hogy nem sokára Deus fio — a' mint Suetónnál egy Császár mondja. Gyermekeim és Írásaim forognak szünetlen szemeim előtt. Mind a' kettőből azt a' jót szeretném csinálni, a' mi tőlem kitelik.

Hunyadi Jánosnak születése felől tett Jegyzéseidre nevettem. — Megmondám, hogyha az volna a' minek Heltai fecsegi, nem volna mit szégyenlenie, mert Jephthén kívül is vannak olyak egek. De ha nem az, és mégis annak mondják, nem vala e méltó kérdeni, az volt e? — A' Görögök a' szerelemről másként gondolkoztak mint mi keresztlyének; én szeretem feleségemet, és ötlet ma is úgy nézem mintha csak szeretőm volna — képzeld nagy szerencsétlenségemet: már ismét viselős! Ez nekem rettenetes, de csak annyiban, mert látom, hogy ezt a' gyermekemet nem fogom felnevelhetni. Ha mindenik olyan lesz mint az én nagyobbjaim, kik felől már ítélnék, úgy valóban kár, hogy Ábrahámnak tette Isten azt az ismeretes ígéretet: úgy engem kellett volna szaporitónak kifogni mások közül! — Visszatérek oda, hogy felcségemet ma is úgy tekintem, mintha csak szeretőm volna. Így nem virtus az bennem, hogy mást nem is kívánok, 's nem tudom mi a' desiderii peccatum. Voltaire azt mondja, hogy ő nem képzelt izetlenebb portékát mint a' férjet a' feleség ölében: de a' jó Patriarcha nem tudott ahhoz. Én pedig azt tartom, hogy abban nincs semmi izletes, ha itt is ott is; 's ezt csak azért

sem szeretem, mert úgy az asszonyi nemet kénytelen vagyok cloá-cáknak nézni — az pedig legalább igen nem delicatus érzés.

Ha Adelhaid itt volna, megdermedne kinjában. Neki a' Klavír mesteremmel egy kis históriácskája volt. Láttam, de úgy tettem, mintha nem látnám. Az ember belé únt. Akkor egy 17 esztendőszobaleány nyerte-meg a' Klavír mestert, 's Adelhaid féltékenységekre gyűladt. Megjövendőlte, hogy ez elveszi a' leányt. 'S ez Januárius 15dikén meg is történt a' nélkül, hogy a' leány viselős volna. Feleséges mestert tartani baj; de így nyakunkon marad, 's ez nekünk kedves, mert nincs veszedelmesbb dolog mint a' Tanítókat (ha jó a' volt Tanító) változtatni. — Maga a' Klavír mester kért, hogy a' maga szobájában ehessék, 's ez még jobb így; kevesebb alkalom lesz az öszveháborodhatásra; melly rettentő kín becsületes embernek. Éljen szerencsésen, tisztelt, szeretett barátom!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3548.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Jan. 28d. 1818.

Tisztelt barátom,

Ma dél előtt jövék haza Lasztóczról Szemere Páltól, 's ime ma dél után, midőn épen az ő Sonettje' Periphrasisát akarom Neked leírni, ő maga betoppan hozzám. Dolgot adtam neki, hogy olvasson, én pedig hozzád írok, mert holnap reggel indul a' Sógorom Tiszt-tartója Kassára, 's őáltala beküldhetem hozzád Boufflerst.

A' REMÉNYHEZ.

Sonett. Szemerétől. Neki tulajdon jobbításaival.

Szelíden mint a' szép Esttünemény,
Kecsekkel lángorczádon, mint Auróra,
Mosolygasz rám sötét sohajtozóra,
'S megenyhül sorsom, a' vad, a' kemény.

De most nem tűnsz-fel nékem szép Remény,
Fenn révémtől köd, szél, hab messze szóra,
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
'S küzdell keblemben minden érzemény.

Ah jőj, ringassd-el e' nagy kínokat,
 'S Endymionként a' szent rózsaberken,
 Hagyd, éljek boldog istenálmokat!

'S ha lelkem e' varázskarból felszerken,
 Mint kedvesét Chitóne' lángjai
 Lepjék orczámat hölgyem' csókjai.

Külön papirosra írtam le itt a' Paraphrasist, hogy annál alkalmasbban tehesd-meg az öszvehasonlítást. Én ezt csudálom, a' Csokonaiét még csak nem is szerethetem. Quisquis amat ranam — ezt mondja a' gyermekkorunkban szépnek gondolt vers, 's meglehet, hogy az én ízlésem makacssága tartja szépnek a' Szemeréét, meglehet, hogy ezt csak azért tartom szépnek, mert hasonlít a' Petrarca Munkájához. De a' Petrarca Munkáját, a' hol jók, minden mívelt ízlésű Olvasó szépnek leli. A' Csokonaiét semmi fordítás nem tehetné széppé.

G é p e l y f e d é l, G i e b e l d a c h, az, midőn a' fedél figurája felőlről tekintvén két kéménnyel ez:

holott a' közönséges fedelé két kéménnyel ez:

Ná p é s z n a k n i n c s g y ö k e r e, mert az vox primitiva. Biharban a' legelső és legutolsó ember ismeri: Ein Talk.

S z e r é n y, modestus. — Szer modus, 's hasonlít hátulsó syllabájában a' *serény*hez is, sőt egész hangzásában.

Most vendégeim, és a' holnap reggel menő Kázméri alkalom miatt lehetetlen többet. De nem sokára felelek oktató leveledre. Higyd-el, az nekem nagyon kedves, 's ohajtanám, hogy minden ellenkezőmnek ennyi lelke és tudománya volna. Te engem meg nem térítél: tudod hogy ízlésünktől, gondolkozásunktól megválnunk bajos: de ellenkezéseid 's Ciceróból, Quintiliánból vett helyeid előttem új nyilásokat látatnak, az pedig mindég nyereség. Én Neked Postán nem írok. Minek terheljelek, midőn másként is írhatok. De venni fogod leveleimet. Erdélyi Leveleimmel kész leszek Febr. 10dikéig. Élj szerencsésen, kedves barátom.

Ihol a' Szemere Sonettje Paraphrasisa :

«Remény, ha-mikor te rám, a' ki elsötétedve (elbúsúlva) sohajtozom, oly szelíden mosolyogsz, mint az estvelgő ég' szelíd színe, és mint Auróra, mikor lángorczájin minden szépség elterjed, akkor ez a' te biztató mosolygásod megenyhíti kemény és vad sorsomat. De most engem elhagyál! Kőd, hab, szél messzére elkapott engem a' boldog révtől, mellyben hajóm bátorságosan nyugvék; faggat, gyötör, remegtet minden óra; minden pillantás 's keblemnek minden érzései küzdellésben vannak. Tűnj fel ismét szép Remény, 's altassd-el e' kínokat keblemben, a' hogy dallásával a' hűséges anya altatja-el síró kisedét, 's engedd hogy oly istenálmokat (istennétevő, boldogító álmokat) lássak alvásomban, a' millyeket a' boldog Endymion aludt a' szerelem' berkeiben. 'S ha majd lelkem fel fog serkenni e' varázs alvásnak karjaiból, leljem úgy magamat a' kedves leány' karjai közt, mint a' felébredő Endymion lelte magát a' Diánáéi között.»

Valami ezen Paraphrasisban áll, megvan a' Szemere Sonettjében. 'S a' nyelv, melly nyelv az ott!

Cserei Farkas barátom Krasznán a' ma érkezett Levelében arra kér, hogy neki szerezzek egy igen jó, csinos és nőtelen szakácsot, 's úgy hiszi hogy azt Kassán kaphatna. — Oly tekintetű embernek mint Te, ilyen commissiókkal alkalmatlankodni, formális impertinentia; de oly lelkű embernek mint Te, mindég kedves az az alkalmatosság, a' mellyben valakit lekötelezhetünk. Ha tudsz oly szakácsot, fogadd-meg, 's mondd hogy jőjön hozzám, én magam viszem-le még Februáriusban Krasznára, 's Cserei le lesz erántad kötelezve velem együtt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3549.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

M. Vásárhelyen Jan. 29k. 818.

Kedves Barátom!

Nem tsudálnám, ha meg nehezteltél volna reám, mert soha így későre nem válaszolék leveledre, mint most. Igy történt, 's noha nem szeretem hibámat mentegezni, mégis tsak meg mondom, hogy két

dolognak ki menetelére váraoztam: az egyik az Erdélyi Magyar Litteraria Societasnak új Organisatiója, — melyet fel eleveníteni, rendbe hozni, és a Magyar Országihoz kaptólni szándékozunk, — de még eddig, egyiknekis másíknakis egyéb foglalatossagai miatt véghez nem vihettük: — másik az én állapotom kifejtődése, mely mivel Tégedet, a' mint előbbeni leveledbölis láttam, interessál, egyúttal arrólis tudósítani akartalak. E' nem az én munkálódásonra indúlt változás lenne, — hanem némely jó akaróim intézete. Ez abból áll: hogy Udvari Secretarius Kozma Antal még October 23án meghalván, — minthogy ő volt a' Tabulae Regiae Praeses Fábíán Dániel Ur elé lépésivel meg ürültt Udvari Consiliusságra primo loco et cum recommendatione proponálva, — 24a 8bris az Udvari Cancellaria engemet proponáltt helyette. — Ezt én nem vártam, nemis ismerem magamat annyira érdemesnek, de mivel így esett, hétről hétre vártam az ő Felsége Határozását, — melyről mindazonáltal máigis tsak annyit tudok, hogy némelyek erőssen dolgoznak ellenébe, — 's nem bánnák akár ki legyen, tsak én ne legyek. — Hidd el nekem, annyira meg értem, hogy se ezen, se egyeben különösképpen megörvendeni nem tudnék: hanem, ha teszen ő Felsége, mégis felvállolom, H a z á mé r t.

Farkasunknak jó vólna meg házasodni. De kit vegyen? azt neki kell ki választani. Én jónak tartanám Gyulai Lottit. Mit gondólsz rólla? — ha jónak tartod, projectáld neki, de semmiképpen ne az én nevennel, neis úgy, mintha én valamit tudnék rólla. Most itt van a' Grófné, a' Kiszaszszonyokkal. Az a' leány nem szép, de szebb a' szépcknél. — Ha 'Te javalni fogod neki, ő engemet meg kérdez, 's én helybe hagyója leszek, söt biztatójais. — Mit ér a' szépség? kivált éltes embernek. Ábrázatot, bőrt, eleget lehet kapni, de szép lelket 's nemes szívet ritkábban. — Próbáld meg sietve, de el ne árúly engemet.

A' Magyar Monarchiát el választá ő Felsége a' több Országaitól. Ezt régen várja a' Nemzetünk, — 's mégis némely Erdélyiek irtóznak a' Magyar Országgal léendő egybe öntetéstől. Azok a' magok magános hasznát tekintik, nem a' Nemzet erejét és betsületét. Én igen jónak tartom: 's ha meg leszz, jusson eszedbe mit mondottam Zítsiről.

Bethlen Imréről tudni fogod, hogy Intimus Consiliarius (Excelenz Herr) lett, 's Alsó Fejér Vármegyét vette által: de a' Kis Jósi Oratióját, melyet az ő Béköszüntésekor mondott, nem tudom, láttad é,

én pedig elnem küldhetem, mert nints meg nállam. Ha meg szerzem, elküldöm, meg érdemi az olvasást.

Tavaszi kezdetével az Urbarium bé állítására rendelt Magyar Órszági Biztosokat várjuk. Jó ez Urbariumis, de Nevelés Nevelés kellene a' Köznépnek! Falusi Oskolákat állítani, jobb Papokat adni — 's a baromságból ki venni a' parasztot; — mert ha ezt meg nem teszik, nevezetesen az Oláhsággal, az Urbarium heába való. A' hány nappal kevesebbet dolgozik a' Földes Urának, annnyival többet ad a' henyélesnek, és így a' productio quantitása kisebb, nem nagyobb léssen.

Ély egészségben Kedves Barátom! Tiszteld Grófnédát nevemben, — 's fogadd el a' Feleségem és leányom szíves köszöntéseit, a' kik velem együtt a' bé állott esztendőre Néked 's a' Tiednek minden áldásokat kívánnak, — maradván
igaz barátod
Cserei Miklós mpr.

[Fredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3550.

Kazinczy — Seivert Jánosnak.

Franz Kazinczy an des Herrn von Seivert.

Hochwohlgeboren,

Mich drückt eine alte Schuld, verehrter Mann! — erlauben Sie mir, dass ich Titulaturen, die der deutsche Briefton vorschreibt und die nichts heissen, ja lächerlich sind, vergessen dürfe — ich habe an den edlen Mann nicht geschrieben, dessen Bekanntschaft zwischen die schönste Freuden meiner Siebenbürger Reise gehört, ihm für seine gegen mich erwiesene Gütigkeiten nicht gedankt und mein Versprechen über die durch Eder¹ entwendete und an das Museum Széchényiano-Regnicolare verkaufte Papiere Nachrichten einzuholen, nicht erfüllt. Horvát István, ein Mann, der mich wie wenige liebt, ist durch mich darum schon in Siebenbürgen ersucht worden; dann schrieb ich ihm noch drey mal, und bestürmte ihn durch gemeinschaftliche Freunde, aber alles war umsonst. Ich habe mich geschämt vor Ihnen ohne diese Nachrichten zu erscheinen.

¹ Valószínűleg csak kölcsön vett iratokra vonatkozik. — Az első közlő jegyzete.

Da ich von Horvát nun nichts mehr hoffe, so lege ich meine Schaam beiseite, und komme ihnen meinen lang sehr lange zurückgehaltenen Dank abzustatten, und meine Verchrung gegen Sie, welche auf das Erkennen Ihrer grossen Ausbildung und Reinheit und des Adels Ihrer schönen Seele sich gründet, zu erneuen. Glauben Sie mir Ihre Bekanntschaft gehört unter die nicht wenigen sehr theuren, die ich in Siebenbürgen gemacht habe, und auch in dieser Zahl unter die vorzüglichsten.

Ich habe die Briefe, welche ich aus und über Siebenbürgen, an meinen Freund, den Grafen Joseph Desöffy geschrieben habe, dieses Monath nun das fünftemal überarbeitet, und endlich breite ich sie der schrecklichen Censur unter, um sie erst ungrisch, dann aber auch deutsch drucken zu lassen. Allerdings ist es sehr gewagt, wenn man ein Land, welches man wie im Blitz durchliog, beschreiben will. Aber Gubernialrath Kenderesi, Bibliothekar Szabó, Cseresznyés in Karlsburg, Prof. Binder, die Cserey-s und besonders Döbrentei halfen mir aus der Noth; ich theilte diesen meine Briefe, die werth des Durchsehens waren, durch die Post mit und da jetzt das Werk beendet ist, mache ich noch eine Reise nach Kraszna, Zsibó und Tihó, wo ich es ganz vorlesen will. Siebenbürgen ist selbst für den Ungarn eine terra incognita und so muss Ihnen das wenige was ich sage, sehr willkommen seyn. Desöffy der Alcibiade meines Vaterlandes gross in den Gaben der goldenen Afrodite und gross als Redner bey unseren Landtagen und Komitatsversammlungen selbst für die Freundschaft unbestechbar, und trotz dem, dass ihn jede Schöne gewinnen kann, ein unerschütterlicher Stoiker — o edler Mann! fühlen sie mir nach warum ich diesen zaubrischen Mann so sehr liebe! — Dieser Graf D. ist mit der Arbeit sehr zufrieden; ein Mann aber, dessen Geschmacke ich mehr wie jedes andern traue, gab sie mir mit der Antwort zurück, dass sie mehr werth ist als alles was ich bisher drucken liess. Ich gab mir alle Mühe die Mängel meiner Erfahrungen durch die Vorzüge meines Vortrags, durch den Ton der bald düster und ernst, bald humoristisch, bald sentimental ist, zu ersetzen und ihn lehrreich für meine Leser zu machen. Ein Leser, der eine Nase hat (qui nasum habet) wird darin manches finden über das der gewöhnliche Leser hingeleiten wird. Über ihren Comes¹ sage ich etwas, was ihn freuen

¹ Akkor Tartler János. — Az első közlő jegyzete.

muss. Ich war durch seinen Anblick frappirt; er hatte etwas was mich an meinen geliebten Schwiegervater den Grafen Ludwig Török erinnerte, der M. v. St¹ in Miskolcz war und den unsere Welt hier für den edelsten Mann angesehen hat. Als Hofrath Pászthory 1792 nach Ofen kam um beym Reichstage die Geschäfte von Seiten des Hofes zu führen und Zichy den nemlichen Tag wegen ihm eine Assemblée gab, erschien auch mein edler Schwiegervater. Pászthory, der Edle, vergass sich und küsste ihn *dort* zusammen. Den andern Tag war er, Hofr. Vay (unstreilig der grösste Mann in meinem Vaterlande) und Se. Exc. Petrus Balog zu ihm zu Beratschlagungen eingeladen. Ihr Comes erinnerte mich an diesen edlen Mann. — Über ihre Nation sage ich viel böses; Sie werden sehn, dass ich nicht ungerecht bin; aber auch über den thörichten Hochmut der Ungarischen Siebenbürger sage ich viel böses, die den sächsischen Siebenbürger nicht als ihren Compatrioten ansehen wollen und anzusehen gelernt haben. — Meine Grundsätze verläugne ich nie, wenn ich auch darum ein Auto da fé leiden müsste, das doch sehr unangenehm ist; ja all mein Bestreben geht in diesen Briefen, wie in meinem ganzen Leben dahin, dass meine Nation an edleren Gefühlen und liberaler Denkungsart gewinne. Wer so was unternimmt, wird gehasst, verfolgt, für gefährlich ausgeschrien. Aber es ist Zeit dass wir etwas wagen, denn endlich muss sich der Himmel auch für uns erheitern, und der ungesunde Nebel verscheucht werden. Um Eingang zu finden, und auch aus wahrer ungeheuchelter Dankbarkeit ja aus reiner Gerechtigkeitsliebe — denn Siebenbürgen ist lange nicht so verdorben als es Ungarn ist — sage ich viel, was denen Herrn und Damen, die ich kennen gelernt habe, lieb seyn muss.

In dem Journal Tudományos Gyűjtemény stehn einige Briefe aus dieser Sammlung und Trattner und der Redactor, Prof. der Theologie bei der Universität Fejér, schreiben mir, dass das Publikum noch mehr erwartet, ja dem ganzen Werk mit Ungeduld entgegenieht. Ich theile in dieser Zeitschrift die Nachrichten über die Bibliothek zu Vásárhely und Gyula-Fehérvár mit. Nur von ihren Schätzen sprach ich noch nicht, weil ich von diesen Schätzen keine Nachrichten, wie von denen durch Cseresnyés und Szabó ja auch von Se. Exc. dem Kanzler Teleki hatte, und mich meine Schaam zurückhielt Sie um solche zu bitten. Wollten Sie mir sagen aus

¹ Gróf Török volt a kassai tankerület főigazgatója. - Az első közlő jegyzete.

wie viel Bänden Ihr Schatz¹ besteht, und was in der Bibliothek für das Merkwürdigste angesehen werden kann, wie viel Zimmer ihre Bildersammlung einnimmt und würden Sie mir die Biographie ihres grossen Onkels² mittheilen, über den ich meine Erzählung mit der Zeile Klopstocks schliesse: Ihm folgt ein Ruhm der ewig bleibt — so würden Sie mich unendlich verbinden, weil ich so meinen Brief über Hermannstadt an die Herausgeber des Tudományos Gyűjtemény absenden könnte und mein Werk dadurch unendlich gewinnen würde. Auch ich bin Edelmann und Grundherr, aber über das Feudalsystem denke ich anders wie mann [!] soll. Quo fieri potest maior felicitas, massa in quo fieri potest plures portiones subdividenda, das ist ein Grundsatz, den nichts unstossen kann. Und alles was im Lande geboren ist, alles was Bürger ist, muss alle Wege offen haben. Der Sachse ist wie der Ungar, und der Szekler Siebenbürger — das sind die Lehren, die meine Briefe aus Siebenbürgen lehren. Einen Laffen der im Ball des Comes mit einer Sächsin nicht tanzen wollte, wiewohl sie sein Aug anzog, striegte ich durch. Das muss ich oder bin ich nicht, was ich scheinen will. Und die viele Grafen und Barone bei Ihnen, die wollen ja nicht einmal uns, die doch auch Aristokraten sind, wie sie, für ihres Gleichen ansehen, weil sie das Gespenst spukt, dass einst auf Siebenbürgens Thron Wichte wie manche Báthory, Kemény u. gesessen sind. — Ich glaube Sie werden meine Vorrede vor Rumi's Monum. Hung. T. I. 2. Ausgabe gelesen haben und Sie werden mich verstanden haben.

Da übermorgen der erhöhte Preis der Postbriefe schon eintritt, nehme ich mir die Freiheit, Sie durch einen frankirten Brief zu beleidigen. Entschuldigen sie meine That und erhalten Sie mich in Ihren gütigem Andenken, was mir unschätzbar ist. Széphalom bey Ujhely im Zempliner Komitat, Gegend von Tokaj und Kaschau den 30 Jänner 1818.

[Megjelent az *Erdélyi Múzeum* 1899. évf. XVI. köt. 378—381. lapjain.]

¹ A Bruckenthal-könyvtárt érti.

² Br. Bruckenthal Sámuel kormányzó, a könyvtár alapítója. — Az első közlő jegyzetei.

3551.

Gr. Török József — Kazinczynak és Kazinczynénak.

Kázmér 31. Januar. 1818.¹

Lieben Geschwister, und Schwägers!

Nachdem ich Dellvoux [!] durch mein freundschaftlichen Schreiben gleich nach dem Hinscheiden unserer unforgesslichen Mutter hieher zu mir einlud, um die etwaig entstehen könnenden Fragen zu schlichten, doch aber alles nur schriftlich, nicht aber mündlich vorzunehmen, und zu betreiben, um in so einem Geschäfte die Gemüter jeh weniger zu reizen, und alle möglichen Odiosa mehr fermeiden zu können, Er aber bisz zu dieser Stunde nicht erschienen, so mache ich den ersten Schritt, und zwar: nachdem wir mit mehreren Kindern gesegnet, deren Wohl nach allen unseren Kräften zu befördern wir ferpflichtett sind, dieses aber nicht so, als wie es sein sollte, bewerkstelligen können, so lange die seit dem Hinscheiden unsers guten Vatters aus bloszem Miszferständnisz entstandene Spannung ganz beseitiget, alles erstlich ins klare bringen, und dann mit gleichem Muth, Einfverständnisz, und Thätigkeit zu Werke schreiten. *Ich ruffe Gott, und jeden Menschen, der mich nur etwas kennet, zum Zeugen auf, dass ich weder jetzo, noch jeh Euch meine lieben Geschwister, so wie auch niemanden meiner Mitmenschen übervortheilen wollte, oder es gesonnen binn;* aber in strengsten Sinn als Vatter, nachdem ich mich nun blosz als den wachhabenden Ferwaller meiner Kinder betrachte, kann und konnte nicht anders handeln, ich binn auch überzeugt, dass Ihr so, wie Jederman, der die Sache von der rechten Seite betrachtet, mich nicht ferdammen, vielmehr entschuldigen, und mir recht geben wird, so wie auch ich, und niemand es Euch meine Lieben übel nehmen kann, und wird, wenn ihr Euere Rechte sucht. Um also meinen Vatterpflichten, wie auch brüderlichen als ein ehrlicher Mann genüge zu leisten, so theile ich Euch heiliegende Schrift² mit, welche aus Original Documenten gezogen, und die ich auch zur Rechtfertigung des Auszugs, wie auch meiner Handlungen zu

¹ Kazinczy F. kézírása.² Kincs a levél mellett.

jeder Zeit vorzuweisen bereit binn. Nach diesen Auszug glaube ich fest, dass zu diesem Kázméerer Guth Ihr meine lieben Geschwister kein Recht haben könnt, noch habt; doch wenn Ihr nebst dem eines zu haben glaubet, so stehet der Weg der Rechten Euch immer offen, und seid fersichert, wenn Ihr wider mich diesen Weg auch einschlägt, ich Euch nicht zürnen, vielmehr danken werde, denn sollte ich leicht fehlen, und das Recht anders sprächen, so wird mein Gewissen dadurch beruhiget sein; seit [!] auch von dieser Seite überzeugt, dass, wie gesagt, wenn Ihr einen Process wider mich anfangen solltet, ich selben nicht aufhalten, vielmehr selbst beschleinenig werde, denn ich widerhole es nochmals, ich will weder Euch, noch Euere guten Kinder übervorthen, aber auch in einer so gewissenhaften Sache nicht leichtsinnig zu Werke gehen. Dass ich es so aufrichtig meine, als ich mich hier zu Papier eisere [!], und ich gewiss mit allen Kräften fürs allgemeine Wohl mich widme, glaube ich schon auch Beweise gegeben zu haben, denn wie Du liebe Sophie, und Ferenc wohl wisset, *was ich schon wegen Szendrő, Sávoly, und Erdő-Bénye gethan*, wo wir drei Geschwister gleiche Rechte haben, die uns gewiss auch nicht fehlen können, denn Gott der Allmächtige wird gewiss mein aufrichtiges Bestreben nicht nur in diesen, aber auch noch in andern segnen; freilich gehet es langsam, da binn ich aber nicht schuld, sondern der gewöhnliche Gang dergleichen Sachen, und da hülft nichts als Geduld, Beharrlichkeit, dann Auslagen. Nun habe ich Euch, meine Lieben, mein Herz, meine Gedanken ohne allen Rückhalt dargelegt, beratschlagt mit Sachkundigen, so wie ich es auch gethan, um wider meine Kinder, wie auch Euch lieben Geschwister nicht zu fehlen, und theilet Ihnen den hier beigefügten Auszug mit, handelt nach Gutdünken, und seit [!] fersichert, dass Ihr mit einem Euch innigst liebenden Bruder, Freund, und rechtschaffenen Mann zu thun habt, nicht aber mit einem falschen eigennützigem. Hiemit umarme ich Euch zärtlichst, und binn stets Eure

aufrichtiger Bruder, Freund

d. 31ten Jenner 1818.

Török mpr.

Kazinczy F. későbbi jegyzete:

Et tamen 1823. 7. Septbr. sub concursu familiae in Kázmér nescivit, quis D[omi]n[i]jorum Kállay Erdő-Bényeie[n]sium Curiam et Vineam teneat. Scivit antea semper: tunc non scivit, et ut sorores

in errorem inducat, Fiscalis ejus Dn. Lad. Kossuth loco *Camerarii* Petri Kállay compellavit in Conceptu pro D'Ellevaux facto hunc *Tekintetes Úr*. Durum est affini objicere malam fidem: sed durum etiam tacere.

A levél külsejére pedig ezt jegyezte Kazinczy F.:

Literae Comitiss Josephi Török ad Sororem Sophiam 1-a Febr. 1818 transmissae, — sonantes huic, et sorori minori natu Mariae, affinibusque Francisco Kazinczy et Joanni Philippo Ernesto D'Ellevaux.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3552.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

[Elöl, az első lapon, Kazinczy Eugenia levele, azután a mint következik, Kazinczyé:]

Imádott barátném,

A' mi Zsenink reám bízta hogy Nagysádat a' Knaut Friedrichné Asszonyom lakodalma felől tudósítsam. Minthogy Nagysád ötet ismeri, nem hiszem hogy elúntassam rendes történeteinek elbeszélése által.

Knaut Friedrich Saxoniai fi tavalý 1816. Novemb. 19d. estve lépe be hozzám, 14 nap jövén Pestről gyalog és a' legnagyobb sárban, eléhezve, sebes lábbal 's csak annyi ruhával a' mivel testét befedezhette. Elíjedtem látására; de szükségem vala Mesterre, és így megtartottam, 's nyomorúsága megnyerte szívemet. 14 napig volt ágyban. Midőn felgyógyúlt, fel kelle ruháznom fejétől fogva talpáig, 's egy holnap alatt láttam, hogy jó embert kaptam benne. Jól nőtt ember, ábrázatja igen különös, de nem rémítő, 's 38 esztendőnek mondá magát. — A' Gouvernántom próbát teve, ha vele kezdetne e valami játékot; de a' dolog nem meheti nagyon kedve szerént. Azonban Május oltá a' Klavier Mester Marcsa eránt mutata hajlandóságot, mellyet onnan gondolhatánk, mert a' Gouvernante majd megdermedett mérgében. — Ezt a' rossz személyt Augustusban elűzénk nyakunkról, 's így a' mező annál szabadabb vala Marcsának 's Knautnak. Nem történt semmi illetlen, és így a' dolgot nem látottnak, nem tudottnak lehete vinnem [!], sőt örvendék, hogy ez a' becsületes ember, a' ki hazáját elhagyta, 's a' háznál rajtam

's Sophien kívül más társaságot nem kaphat, ártatlanul mulatja magát, 's életének örömeiket lophat — ah, azt csak lopnunk lehet sokszor! —

Octób. 19d. estve a' kandallónkhoz jöve Knaut, 's Sophienek 's nekem jelentést teve, hogy az az Ujhelyi 27 esztendő's szabó, a' ki Bécsből jöve 's itt megtelepedék, azért vagyon itt a' háznál, hogy megtudhassa, megkaphatná e ő Maresát. Mind Sophie mind én örömmel fogadánk a' jelentést. A' szabó tehát Marcsával gyűrűt váltá előttünk. —

Sophie azalatt míg én szüreten valék, a' Klavier Mestert, ki még nem láta szüretet, kihozá hozzám, 's vallást teve Sophienak, hogy ő a' desperatio legnagyobb pontján van, hogy kedvesét el kell vesztenie. — Sophie olly kikészítést ada a' leánynak, hogy a' Klavier Mester látá, hogy mi Marcsát tulajdon gyermekünk képen tartánk. Látván hogy ez a' kettő ég egymásért, reá állánk, hogy a' gyűrű adassék vissza a' szabónak, 's ez jelentse magát a' leány atyjánál. — Szerencsésen menvén minden, Marcsa Januárius 15d. napja oltá Menyecske, 's Knaut Friedrichné Asszonyom. — Láttuk mi melly kín és teher feleséges Klavier Mestert tartani: de azt is láttuk hogy így kénytelen lesz nyakunkon maradni, mert Városokban nem léf Conditiót, privátus háznál pedig tartást, 's így gyermekeink a' tanulásban el nem akadnak.

Azonban a' dühös szerelmű Német különös szökdelléseket teve, úgy hogy négy izben indulóban volt. Utoljára is látta, hogy az nem lesz tanácsos. 48 órával az esketés előtt ismét menni akara, 's Hofmesteremmel (ki 28 esztendeig volt Luth. Predikátor, és a' ki egy igen derék ember) Testimonialist kívánt tőlem. Azon pillantatban kikeresém neki azt, a' mellyet egy holnap előtt *ollyankor írtam meg azt neki a' midőn nem kívánta*, 's kiküldém. Észre vevé a' dátumot, 's megszeppent. Kéréte Baldovszki által, hogy mennék szobájába, hogy búcsút vehessen. Vissza izentem, hogy jöjjön ő hozzám. Elbúcsúzánk. Akkor úgy eresztém-el magamtól, a' hogy nem várta, 's ez érezteté vele, hogy én csakugyan nemesebb gondolkozású ember vagyok. Midőn kiment, hogy már felül a' szánkára, meglátta Zsenit: Mein Stolz! meine Zierde! 's elfakadt sírva mind a' kettő. — Feleségem el akarván vonni magát a' scéna elől, Phigiehez ment által. A' Német utána. — Néhány minútum után én is oda, mert féltem hogy szükség lesz rám. Addig búcsúzánk és veszekedénk, hogy végre kérdést teve ő nekünk, nem mi neki, hogy akarjuk e hogy megmaradjon. Wir haben Sie ja noch nie fortgejagt, Sie haben

uns schon so oft die Thüre gewiesen, als Sie in Ihrer Wuth waren. No tehát szabad volna e kérni, hogy ne étesük ötet és feleségét magunkkal, hanem az ő szobájában. — Erre reá állánk. Akkor lepakkoltata a' szánról, más nap kijöve a' felesége és napa, 's Január. 15.dikén Zseni vezette ötet mint Nyoszolyó-leány az óltárhoz, a' Sógorom 8 esztendős fija Marcsát mint Vófely, 's várta Széphalmon az Erdélyiesen gazdag ebéd. Külön esznek, 's mi nem látjuk.

Nagysád nekem nagy kedvetem tenné ha megírná első levelében, kinek hívják a' Gróf Haller János nagyobbik, kinek az ifjabbik fíját, 's kinek a' Gróf Kemény Farkas és Batthányi¹ fíját, kit az anyja őriz, 's kinek hívják ezen ifjú Kemény Nevelőjét. Mind ezeket elmondanám Erdélyi Leveleimben, mellyek végre tavasszal nyomtattatni fognak. Kassáról semmi hírem, pedig Pipsznek ez órában veszem levelét. Éljen szerencsésen, édes Lolott, 's ne szűnjön meg szeretni bennünket. Ezer tiszteletet a' Mélt Grófnénak a' Sophie nevében is, ki Nagysádot öleli.

B. Jósika Jánosnak ki volt az atyja, ki volt az anyja? Tudom hogy Teleki leány volt, de a' keresztnévre is van szükségem, és ez a' Teleki leány melly Teleki gyermeke volt?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3553.

Szemere Pál — Kazinczynak,

1818. Febr. 6d.²

Édes Uram Bátyám!

Teljes részt veszek az Uram Bátyám egészségtelenségén: óhajtom, hogy következés nélkül legyen! Göthét, Matthissont, Wielandot és Mártont itt küldöm vissza. Göthe és Wieland nekem igen igen kedves volt; 's kiváltképen Wieland, mert azt harmadfélszer olvasám keresztül. — A' Bihari hír rosztól: félek, hogy a' példa el fog harapódzani. — A' Tiszteletes gondoskodását *feleségem nyavalója* felől tiszta szívből köszönöm, ámbár — Végtére is az én életem az miatt megy fejem után. Alázatos tisztelettel, 's azon jelentéssel, hogy

¹ Az eredetiben is hézag.

² Kazinczy F. jegyzése.

Vasárnap vagy hétfőn délután haza indulunk, gráciájiba ajánlva
vagyok Édes Uram Bátyámnak

Lasztócz, Februar 6dikán 1818

alázatos szolgája:
Szemere Pál.

Kivül: ¹

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak atyafiságos tisztelettel.
Széphalom.

[Eredetije a Szemeretár VIII. kötetében.]

3554.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

M. Vásárhely, Febr. 6d. 1818.

Kedves Barátom,

Ma délelőtt vettem, Januar. 15dikén irt, nekem ismét nagyon kedves leveledet. Ime most mingyárt ebéd után felelek, majd megyek a' Bibliothekába, 's kéréseidet teljesítem.

Nincs olly postám, a' kinek megmondhassam, volt Biblioth. Szabóhoz intézett köszöntésedet. A' derék férjfiu még a' mult Szep-temberben holt-meg Zsibón, hova B. Wesselényihez ment, a' Bibliothekariusságot holmi kedvetlen történetei miatt elhagyván, napjait eltölteni. Most látom, hogy azon leveletem, mellyben Szabó halálát tudodra adtam, nem vetted. Augusztus utolján látám utolszor Kolozs-várott, 's a' Bárónénak ott megmondám, hogy az az ember sem fogja sokáig vinni. Csak gondold-el, a' Muzéumban együtt dolgozójim közül, illy rövid idő alatt kiholt Póza, az elfelejthetetlen, Kerekes Ábel; a' mi kedves Siposunk, 's most Szabó! Nem int é ez engemet, hogy minden egészséges természetüségem mellett napjaimat használjam, 's dolgozzam a' mennyit csak lehet. Most két hét olta nagyon megszüntem volt a' munkától, a' Vásárhelyi fársángolás miatt, de már három nap olta ismét kezdém. A' fársangon minden dolgozások Voltairenak Melange de Literatureje olvasásából állott, mellyet éjfélt után 3—4 órakor haza jöve vettem elé ágyamban, míg elalhattam 's a' báli mulatságnak ez mindég fényes megkoronázása vala. A' mult Adventben itt, minden nehezecskésségem mellett is egy-két esti mulatságban tánczolván, a' farsangon is egy egy Asszonyka

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

vagy leány lekötelezőleg emlékeztetett azon Adventre, de én meg nyájias engesztelőleg toltam-el magamról a' tánczot. Akarám, hogy a' Vásárhelyi 's ennek környékebeli szép világgal rendre ismerkedjem 's kitanuljam az itt lévő nevelés tónusát. Mind a' mellett, hogy legtöbbnyire itt is Asszonyokon 's leányokon csak külföldi Európai köntös van, ujra találtam egy más leányt, a' kiben sok képesség van felsőbb műveltség elfogadhatására. Én soha nem kezdek Asszonymal vagy leányal[!] könyvről beszédel, mert abban nálunk ők miugyárt megakadnak, de ez maga fogott ahhoz. Eléfordult neved, 's Kisfaludyé 's én Berzsenyivel is megismertettem. Több ízben is lekötelező complimenteket adván e' széplelkű leány, az illendőség úgy hozta volna magával, hogy meglátogassam, de mátkaságban lévén, nem tettem. Tegnap előtt Gróf Toldalagi Mihálnál nagy ebéd lévén: (hol Gr. Gyulai Ferenczné is három leányával jelen volt — tegnap menének ismét Andrásfalvára egy héli itt mulatás után), Zeyk Kriska, tán 30 esztendő Kis Asszony, Zeyk Dániel testvére, elkezdé az ebéd felett nekem mondani, hogy az új Magyar szavakat nem szereti. Én mind mosolyogva hordottam-fel azok mellett argumentumaimat. Ebből disputatio erede, 's az egész asztal részt kezdé venni. Mikor épen a' Művész szót védelmezém, szavamba szólla Báró Kemény Simonné, szül. Gr. Teleki leány, 's pártomat fogta. Ebéd után sokat beszéle velem Schillerről. Egy valósággal szép műveltségű Asszony, most, a' mint Prof. Bolyai barátom mondja, az Erd. Muzéumot nagy szorgalommal olvassa. Ez a' Bolyai nekem itt Apostolom leve, terjeszti mindenfelé a' Muzéumot, 's kész akarva elegyít uj szavakat beszédjébe, hogy terjedjenek 's a' felőlek való disputatio egyengesse az elméket. Genialis ember, 's a' legjobb szívé, csak kár hogy tele hypochondriával. Sajnálom hogy időnk nem vala itt hozzá is elmennünk. Ő mondá nekem azt, hogy jól esett ide való jövetelem, mert megjelenéscmmel sokak neheztelését irántam való szeretetté változtattam, megharagudván rám némellyek, mivel Téged hozzájuk el nem vezettek. De, tudod sietségünk okát, a' mit Erd. Leveleidbe emlitesz is, és én nem is valék mindenikkel ismeretségbe. Maros-Vásárhely sokkal Magyarosabb Város Kolozsvárnál, a' miért a' most itt lévő Gr. Teleki Józska nagyon szereti. A' Sz. Márton napi perioduson Székely Mihály Itélő Mesterünk adván ebédet, az én egészségemért ezt mondva ivott: Cserey Miklóst szállítván: Igyunk Hazafiakul, Döbrenteiért. A' másik Itélő Mesteri ebéden pedig, Pávai Eleknel, Cserey Miklós a' maga zengő szavát így hangoztatta: Nem-

zetünknek alkonyodó estéjén van közöttünk egy jó Hazafi, a' ki a' Hazának szent szeretetére buzdít; ez Döbrentei, igyunk egészségéért, sokáig éljen. — A' Magyar theátrum itt most ismét foly, de inkább rosszszúl mint jól.

Kimondhatatlanul örvendek, hogy Erdélyi leveleidnek férjfiúi tökéletességet adni törekedel. Szép az, és megérdemlik eléadásokra nézve, a' mit Gr. Dessewffy ir felőlek, 's most már én is fogom szeretni, hogy a' tömjén ritkábban gyúl. Valóban ohajtanám én is látni Cserey Farkas házánál, de oda mennem lehetetlen. Kész volnék a' leirót kifizetni, csak nyomtatás alá az utolsó kézzel kidolgozva, egészen láthatnám. Hogy Muzéumom tökéletes javallásodat megnyerte, különös vigasztalásomra szolgál. Haragudnom okom van Eggenbergerre, niéért nem küldé neked minden füzetből, holott azt neki megírtam. A' IXdik füzetben áll Recenziód Pápai Magyar Literatura ismertetésére, 's azon kis értekezésed: Szabad é elisióval élni etc. A' halottak beszélgatése Szentkuthy Sándor név alatt tölem van, 's az a' Szentkuthy Sándor egy Levatát akar írni Csokonai biographusa ellen, Novum gratiosum mellett, mert ő condescendátat 's Novumot emleget. A' Catilinaris Oratiók fordításai nehezen fognak elférhetni a' Xdik füzetben, mint az Anti-Adelung is, mert sok maradott fenn a' IXdik füzetben félbe szakasztott Kritikai Értekezéséből, kikell adnom a' Xdikben Gr. Teleki József életét, hosszasan kell szóllanom az Iső Füzetben kihirdetett Szomorú Játéki jutalom hogy létéről 's a' Dráma theoriájáról. Hanem nekem az a' gondolatom, hogy a' kiadásra jönnek talált, de el nem férhető Munkákat (mert a' Xdik füzet az utolsó) külön cím alatt adom-ki. Azon új czimű Munkák kidolgozóji leszünk négyen, a' mint Buczy kívánta, Te, Dessewffy, Buczy 's én, kivévén azok Munkájit, kikét még a' Xdikben kellett volna kiadnom. Nem fogadok-el ezután senkitől, csak négyünkéit. Azt a' kiadást pedig calculálom akkorra, mikor a' jövő nyár végén Pestre akarok menni, Széphalom felé, Lajossal, kinek nagy kedve lett ahhoz, hogy a' Pestí Királyi Táblánál is, legalább egy periodus alatt juratuskodjék. 'S kérek, ne fossz meg ezen két jeles Munkád kiadhatása örömétől. Véghez fogom vinni magam az eredeti texttel való egybe-hasonlítást a' Catil. Oratiókra nézve. A' stylus benne Cicerói erő és elegancia, de sokszor fordul elé a' sok *hogy* és *nek, nek*. Cserey Miklós nem olvasta-el egészen, mert Királyi-Táblai dolgokkal volt elfoglalva. Az elsőből egy darabot én olvasék-fel előtte, most is, mint eddig, az új szok ellen beszélt. Cs. M. szép

talentumu ember, ékes beszéllő, 's szívéen hordozza a' nemzeti nyelv ügyét, de nem egészen filozofusi lelkü Nyelvtudós.

A' Muzéum VIIIik Füzete nyomtatója Rigyiczai Kovács József. Ez előtt esztendővel végezte a' Just Pesten. Apja, a' mint tudom, Bács Vármegyei Birtokos, hol légyen most az a' derék ifju, nem tudom.

A' Catilin. Oratiokkal egybe pakkolva volt képedet 's a' kedves angyal Genicjét, mellyeket Novemberben itt kaptam, Gyulai Lottinak küldöttem, azt gondolván, hogy ezek a' Lottiéi. A' B. Wesselényinek küldött képed nem jött kezemhez, az övéhez jött é vagy nem, nem tudom, mert vele a' mult Október 2dik napja oltá nem voltam, se levelét nem vettem. Farkas Sándortól, kivel a' mult Januar elején valék Kolozsváratt, se hallhattam a' felől semmit is, mert Zsibórol eljött 's most a' Gubernium mellett Cancellista. A' Cancellar Bibliothekája számára szánt könyveid felől nem tudok semmit is. Nálam van a' Reisen der Pábste, Molnosnak elküldöm.

A' Tudom. Gyűjtemény XIIik Füzetjében álló Munkád, mellyben a' Gr. Desseswffy Borzas Beregszászijának és a' Pethe Mestramjának felelsz, különösen kiválik előttem a' többi ott állók közül, 's akkor is kiválnék, ha engem nem emlitenél. Felavató iskolája lesz az a' feltetszendő ifju Magyar poetai Genienek, 's akármit beszélljenek mások, istenítő órájiban, midőn dolgozik, a' nyelvre nézve azon Te leczkéid hangjai fognak előtte lebegni.

A' peccátnyomók iránt való Commissziójidat addig nem vihetem véghez, míg Kolozsvárra nem megyek. De, mikor lesz az, magam sem tudom.

Az öreg néhai Aranka György felől akartam volna a' Muzéum Tudósító leveleiben szólnani, de nem kaptam embert, a' ki felőle tökéletes hireket mondott volna. Még a' mult tavaszon, szinte esztendeje lesz, holt meg, 's én ugy emlékezem, neked megírtam. Egy rokona, ismét Aranka György felől, ki a' minap kérdezé itt az utcán tőlem, ha én vagyok é Döbrentei, annyit tudok azolta, hogy felette rosz verselő, mert egy hozzám küldött versével engem is elkinza, 's hogy Thersytesi figurája mellett rosz karakterü volna. Én nem ismerem.

Gr. Majlátlnak Budára a' napokban akartam írni, hogy a' Muzéumra való előfizetését megköszönjem. Mert ő ezt is megérdemli. Már most bizonyosan irok. Szándéklott Anthologiája valóban nagyon

jó gondolat. Ezt akartam én is tétetni a' Segesvári Binderrel még ez előtt 4 esztendővel.

Báró Józsika János', most Tartománybeli Fő Biztos', édes Anyja volt Gróf Széki Teleki Mária Jozéfa, Apja Branyicskai B. Józsika Antal Kolos Várm. Fő Ispán. — Bájával nem is fogsz más-képen boldogulni, hanem ha Fő Ispán Nopcsának irsz. Hogy ennek megköszönöd irántam volt tisztelet adását, azt meg Neked én köszönöm. A' mult héten itt vala.

A levélhez két szelet papiros van ragasztva; tartalma itt következik:

Ezen beszéd írója a' mult héten itt járt 's néhányszor meglátogatott. Arra kért, küldeném el Neked. A' Fő Ispán azt mondá a' maga testvérének 's ez nekem a' mult Karácsonkor, hogy nincs megalégedve a' beszéddel, mert többet mondhatott volna. A' Publicum előtt pedig annyira kedves Kis munkája, mivel a' Fő Ispánt holmikre csinosan emlékezteti 's hazafiuságot emleget, hogy azt sokan le írják 's kézzől kézre adják. Sőt valaki, Kisnek hirtel nélkül Kolozsváratt kinyomtatattatta, a' mit Kis nem szeret, mert nem akarja, hogy azt higgyék, mintha ő sértni akarásból irt volna így. Ő nem akarja a' Fő Ispánt magára haragítani, mert fél tőle, mint attól sokan mások is. Hidd meg nekem, Erdélynek legnagyobb része előtt nem leszz kedves, ha azt az embert nagyon dicséred. 'S nem is tettetted volna különben, ha nem barátodnak oda botlása vonzott volna barátságos részvételre. Azon barátról nem tudok semmit a' mult Szeptember olta. — Kisnek nagy megnyugtatóására fog lenni mostani környülállásaiban az, a' mit Te fogsz ítélni beszédjéről, azt mondá.

Február 26dikán.

Egy alkalmatlankodó torok fájás fogván elé, melly változólag kinzott, nem folytathattam leveletemet. Már most elmúlt 's kijárok. A' Cancellarius Bibliothekája nagysága öt ablaknak ad helyet sorjában, azon feljül egy ablak szolgál a' keskeny előszobába. Egyszer-smind jobbitsd Erdélyi leveleiddben azt a' hamis traditiót, hogy Mátyás Király születése helye ott volna, hol Gróf Teleki József háza. Azt az inscriptiót, melly itt van, Gubernialis Cancellista Tunyogi József leirta magának, abból azt olvastam, hogy azon házhelyen Boeskai István született 's általellenben a' házzal pedig Mátyás

Király. Ha épen akarni fogod azt az Inscriptiót, irj Kolozsvárra Tunyoginak, kinek Erdélyi Diplomaticájára gazdag gyűjteménye van, 's ez a' derék ifju, nekem barátom, kiküldi.

Ujra sokat gondolkodtam Erdélyi leveleid felől, és ujra kérek, irasd le nekem 's küld bé minekelötte kiadnád.

Míg betegeskedém, az alatt Prof. Sárváritól egy nagy pakétám érkezett 's ebben vala képed és a' Catilináris oratiók töled tisztán leirva. Ez a' kép lesz töled B. Wesselényi Miklósnak szánva. Kedvem volna nálam tartani.

Gr. Teleki Józska itt van. Torokfájásomban meglátogatott, 's tegnap előtt, mikor legelőszer menék-ki, együtt voltam Vele ebéden.

D. G.

Marcának sok szerencsét kívánok házasságához. Serkentsd Cserey Farkast, hogy az általad projectált leányt vegye el. De a' mint látom, nem igen van kedve hozzá.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

3555.

Kazinczy — Gr. Török Máriának és férjének, D'Ellevaux János Fülöp Ernőnek.

Széphalom d. 8. Febr. 1818.

Liebe Marie und Ernst,

Hier die Abschrift des Briefes, den unser Pepi den 1. Febr. mir überschickt hat. Den lateinischen Aufsatz kann ich wegen meiner Krankheit nicht abschreiben, aber das ist auch nicht nöthig, weil euch die Gründe, warum er seine Schwestern von Kázmér ausschliessen will, wohl bekannt sind. — Ich habe den folgenden Tag einen Fiscalen in Ujhely, den besten der dort zu haben ist, herausbitten lassen, der aber, weil eben Fixa sind, nicht eher als nach dem Verlauf dieser kommen wird. Mit diesem will ich alles durchsehen, ihm meine Antwort und Considerationen auf Pepis Declaration vom 9ten Januar. 1811. (von denen sowohl Dókus als Nagy Gábor sagen, dass wir unserer Sache gewiss seyn können — ja von denen Dókus gesagt hat, dass ich die Sache darin so gut defendire, als es ein Procurator immer kann) vorlegen, und er muss mir einen Plan aufsetzen, was wir zu thun haben. Hat er das, so theile ich

des Procurators Plan an Nagy Gábor mit, und dann auch noch andere, bis ich nicht sehe, dass ich sicher gehe. Wohl euch, dass ihr nicht gekommen seyd; ihr würdet die Reise umsonst gethan, und hier bloss Ärgernisse gelitten und gemacht haben. Bleibt bis ich euch schreibe, dass es Zeit ist zu kommen. Mein Wohl, das Wohl meiner Kinder fordert, dass ich jetzt Hand anlege. Bis [zu] dem Tod der Mama haben wir nichts thun können. Seit der Zeit habe ich euch erwartet und nicht begreifen können, warum ihr nicht kommt. Da endlich ich Pepis Declaration in Händen habe, kann ich fortschreiten, und es [ist] mir unendlich lieb, dass er jetzt endlich that, was wir von ihm seit 1810 nie erlangen konnten.

Mein Freund Hr. Gabriel v. Nagy aus Debresin kam den 31. Januar. zu mir, übernachtete hier, und fuhr den 1. Febr. in der Früh ab. In 6 Stunden darauf kam der hier folgende Brief mit der Declaration v. Pepi, der nicht wusste dass Nagy Gábor hier war. Der Process wider B. Nic. Wécsey fließt in eurem Namen. Nagy Gábor ist unser Procurator, der Wécsey . . . ein Hr. v. Ker[eszti].¹

Nagy Gábor tröstet uns, dass vor 10 Jahren die Sache doch Ende haben kann, und dass wir etwas hübsches gewinnen.

Lieben Geschwister und Schwäger,

Nachdem ich D'Ellevaux durch mein freundschaftliches Schreiben . . .

[stb., mint a 3551. számú levélben.]²

Ich habe hierauf nichts geantwortet, weil unser Schwager mit Miczi den nehmlichen Tag nach Anarcs sind. Gestern kamen sie sammt dem jüngern Baron Nicol. Wécsey zu Mittag hieher in der Rückreise von Anarcs. Ich war freundlich wie vor einer Woche, und da hier, bey einem kurzen Mittagsessen, und in Gegenwart des nie gesehenen Wécsey sich nicht sprechen liess, ja, da Pepi schreibt, dass er mündlich nie sprechen über diese Sache will, so liess ich es auf meine schriftliche Antwort, die ich euch mittheilen werde;

¹ Olvashatatlan a levél szélén.

² Kazinczy F. az egész levelet lemásolta alig egy pár csekély szó kihagyásával, természetesen hibás orthographiáját kijavítva.

aber in ein paar Wochen wird das nicht geschehn, denn meine Antwort sollen mehrere Advocate prüfen.

Hier ist nicht das mindeste neue, die [!] werth wäre zu berichten, auch bin ich wirklich krank, das auch meine Handschrift zeigen kann. Lebet wohl beyde und seydt versichert unserer Freundschaft und Liebe. Ich vergass euch zu sagen, dass Hr. v. Comáromy erst kürzlich Maries Brief von Septbr. erhielt. Er wünscht sich aus dieser Sache herauszuschraufen. Ich sehe im Voraus, dass wir dem Process nicht entgehen werden.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3556.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kassáruł, Febr. 8ikán. 1818.

Kedves Barátom!

Által nézém futólag parancsod szerint fordításodat, az eredetivel össze hasonlítgatván. Imé vagy jó vagy rossz Jegyzéseim. Az előszó vége felé ezt mondod Bufflersrül: *«Gyakran összetéveszti az írási stílt, hol a' jó ízlés sok holmit tilt, a' beszédi stíllel, hol a' jó tón mindent tőr; azt kell hinnünk, hogy nem olvassuk, hanem halljuk.»* Igen is, nem kell össze téveszteni, ha vagy hisztóriát, vagy tanítási Könyvet, vagy akármi egyebet, a' mivel béhatást tárgyaz, ír a' jól nevelt ember, de nem mikor levelet; miért tetszenek annyira Szevinye Asszonyosság levelei, és miért tartatnak azok a' legelső remeknek a' levelező stilben? azért, mert a' korabéli írók bizonyítása szerint szakasztott azon stíllel vannak írva, a' melylyen szóllott a' legszívesebb Asszonyosság. Nem való hogy a' jó tón mindent tőr beszéd közben, és ha nem bizunk mindent leveleinkre, a' mit a' társaságban elhullatunk, a' nem a' stíl miatt van, hanem mivel félünk, hogy feltörök a' postán leveleinket. A' durva és neveetlen Sz. Mihályi Notárius jól teszi, ha szebb stilben igyekszik leveleit írni, mint a' hogy beszél, de a' jól nevelt ember rútitja leveleit, ha akár a' szájára, akár a' pennájára folyó gondolatjait és érzeményeit akarja szépíteni. Jól mondja Buffler [!] VI-ik Levelében: *«Ha kétfelé vágnák Voltért, 's itt azt az embert látnám, a' kit olvasék, ott azt, a' kinek szavait hallottam, nem tudnám, melylyiket választssam inkább Csinálhatják nyomtatói a' mit akarnak: az ő legjobb kiadása mindég.*

à maga marad.» A' nyomtatók t. i. olykor olykor szépíteni akarták Voltért; maga Voltér azt mondja valahol: «On y a dit des impuretés, mais dans un style très pur.»

Engedelmeddel minden levélből csak egy két előadást veszek kérdőre:

Leur front nous dépassoit, nem azt teszi, előttünk vonúlt el, hanem meghaladott, mert előttünk vonúlt el, delila devant nous.»

«*Ils nous en fouettoient tout au travers du nez.*» Csapkodta, sodrotta orrunkat, nem pedig elhordta, a' mi egészen más, és inkább dísztelen, mint nevetséges kép — *et que faisoient un rrrra ravage épouvantable.* Ebben a' játékban egy szó sints arrul, hogy soká tartott, és hogy elsiketültek helé. A' Frantzia szó *ravage* nem vitetődik a' hallásra. Ezt e' hangképes játékot talán így lehetne majmolni: az egy egy tojás golyóbisok rettenetesen rrrrá ránk riasztottak.

A' második Levélnek eleit én is csak úgy fordítottam volna mint te; de kimaradott a' *suisse*, ebben pedig furtsaság és elmésség látszik itten lappangani; ha nem hibázom, azt akarta Buffler mondani, hogy eltsudákozott rajta Botevill, mivel őszinteségére Svajztert, könnyedségére pedig egyszersmind Frantziát látott benne; e' szerint, nem lenne talán így rosszszül: úgy fogada; mintha egy sugáron leereszkedő Svajtzer szállott volna le hozzá az égből.

Coquettes, nem Kätzérek, mert gyakran éppen ellenkezők, hanem tetszőskék, kellőskék, vagy, a' mint már igen szerentsésen kitevéd Marmontel fordításában, begyeskedők.

«*Il n'y a pas plus d'hommes à proportion qu'en Lorraine.*» Ember itt nintsen több mint nállunk, szem előtt tartván a' föld' menyynyiségét. A' föld' menyynyiség itt habozó kitétel; a' szem előtt tartván pedig nagyon huzókás; nem volna e' természetesebb így mondani: nints itt a' föld' menyynyiségéhez képeest több ember mint nállunk; és miért volna e' rövidebb és természetibb kitétel r ú t a b b amannál?

Le plaisir qu'on prend pour y avoir manqué, a le plaisir de ce voir obéir par le bourreau . e' valóságos phrase alambiquée, kétszer háromszor kell olvasni, még érti az ember, de a' mint te lefordítád, erős tiszta és világos az idea.

C'est en tatonant que je cherche à satisfaire ma dette, gyönyörű kitétel; nincs a' gondolat egészen eltalálva a Magyarba', talán így lehetne közelíteni hozzá: Vaktába markoltatott a' pénzbe hál' adásom.

Catin, katzér, igen jó. Igaz hát hogy a' coquettek nem mindég katzérkák.

Mettez moi aux pieds du roi. Vess a' *Király lábaihoz*. A' Francia kimélés azt hozza magával, hogy nem tsak a' Király lábait, hanem azokat is kiméljük, a' kiket hozzájuk teszünk, és így mondja ugyan a' Francia: *je me jette aux pieds du roi*: de nem mondja: *jettez moi aux pieds du roi*, mivel lehet óva a Király lábaihoz vetni magunkat, de annak, a' kit vetéssel kibotsátottunk egyszer kezünköl, lerogyása nints többé hatalmunkban; az efféle aprólékos finomságok bélyegzik a' legudvarisabb nemzet nyelvét.

Egy valakit tudok a' ki oly kifogyhatatlan jó kedvel bír, hogy soha sem únja el azt a' sok hódolást, melylyet neki minden át; Bouffler az Istenrül szöll, de te a' reverendásokrul emlékezel meg fordításod közbe, valamint felylyebb Grétrül és Brünnrül, midön a' Királyt gazdának hívtad, de nem hiszem, hogy a' papok kevesebbé dúljanak füljanak, midön majd olvasandják, hogy az Istent egy valakinek nevezed.

Mint hízik nyálától a' két tenger: qu' il serait beau le voir grossir les deux mers. Buffler képe katzagató, a' tiéd galádotska.

Que sa calotte devienne pour la première fois le point le plus élevé de la terre, mert eddig csak képzelte, e' lappang ebben a' gondolatban, te pedig úgy fordítád, mintha így volna: *pour qu'elle devienne enfin une fois le point le plus élevé de la terre*.

Les grandes idées amènent les grands mots. Amener azt teszi, hozni, elhozni, elővezetni, és ezen szóval igen jól él itten Buffler, mert a' nagy kitételek mintegy vezettetik magokat a nagy ideáktul, de ha azt mondjuk: «hogy a' nagy ideák nagy kitételeket húznak elé», a' nagy kitételeket mintegy eldugva képzeltetjük, és a' dugaszbul erőszakkal kibúzattattaknak, a' mi itt egyenesen a' szerző gondolatjának tzelzése ellen vagyon.

Már a' *tsokoládét* régen bevettük, a' tsokolád szokatlan, és kérdés, hogy szebb é? — tsak ott, a' hol nem lehet másképp, szabad, óva és módjával, egy kevéssé botránkoztatni azokat a' kiknek tet-szeni akarunk — így merném p. o. megpróbálni botránkoztatni hazám fiait ezen szóval, *tüstentyü*, impromptu helyett, talán értene minden Magyar. Tsinálunk olykor pártikulából substantívumot; ha nem lehet minden Frantzia szót tökéletesen Magyarül kitenni, minden Magyar szót sem lehet Frantziául.

Ezen versetskékben: *hozzád nem küldtem én ok nélkül*, Asz-

szonyom; így lehetni talán valamivel több Frantzia könnyűséget oltani:

Az ördögöm ha felkötet,
Gondold hogy ég, hogy éget,
Kísértni fog ugyan téged,
De te jobban még ötet.

Les petits bijoux sont sujets à se perdre: ha így fordítjuk: gyöngy, gyémánt hamar elvesznek, nem való a' gondolat. Sőt ritkán vesz el a' gyöngy, a' gyémánt, mert őrzik betse miatt; a' *petits* tehát itt ki nem hagyható.

Kár vólt a' *szép nemhez* intézett versetskét le nem fordítani:

A' szabad Svájtzernek feszes durvasága,
Hideg a' szép nemmel, nem lángol eránta,
Be bús az embernek minden szabadsága,
Ha tsak rabnak az Ég a' szépet elszánta.

A' másik se' rossz, a' melylyet kihagyál, *Évához*:

Szivzálogot érdemlettem,
Szívesen vagyok én Éva diadalma,
Ádámod ha nem lehettem,
Adj Paraditsomot, 's leszek tiltott alma.

A' mit Bonard versel Bufflernek, az igen eleven.

Miért van hátra a' IX-ik Levél?

Elvégzém az unalmas mustrálást.

Excusez mes erreurs, et ne soyez pas triste,

Que souvent ma censure était sans sel attique.

Si Boufflers fut battu par son panegyriste,

Vous n'etes pas, mon cher, mangé par ma critique.

Parce et vale. Muis per Charites tradite Kazinczý.

Pipsz mpr.

U. I. Nints időm most a' paralellára a' két remény közt, de nem fog elmaradni. Most tsak azt jegyzem-meg, hogy ugyan gondolhatod é igazán, hogy vagy Költseinek, vagy nekem vagy nekem jobb ízlésünk legyen az érzéshez szólló dolgokban, mint vagy a' te Gróf-

nédnak vagy az enyimnek? Házadnál a' bíró, és te perlekedel és igazságtalankodol Csokonay reménye ellen! Reméllem, meggyőzlek feltaglalásommal, és a' taglaló tüzetlensége mellett is, mindenütt ki fogod tapogatni disjecti membra poetae.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3557.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Horátzomra fordított fáradságodat szivesen köszönöm. Ezen munkámnak nem tulajdonítok nagy betset, de azért kérkedés nélkül el mondhatom, hogy az eredeti írást szintügy értem, mint az, a' kiről leveledben szóllasz, 's legalább jobban tudtam fordítani, mint az tudná. Jól tudom, hogy az e'féle munkák nem igen kedvesek a' Magyar olvasó közönségnél, mindazonáltal még is kívánnám a' második darabnak akármilyen formában is, minél előbb megjelenését, hogy a' már kijött rész ne maradna tsonka. — Mihezképest igen szivesen veszem, ha mihelyt érkezel, az igazítást elvégezed, és a' kéziratot vissza küldöd.

Hogy Trattner és Professor Fehér a' Tudományos Gyűjtemény felett össze háborodtak, és ismét megbékéltek, én tsak a' Te leveledből tudom. Másunnét sem ezeránt sem egyéb Tudományos Tárgyak eránt tsak nem semmi tudósításokat sem veszek, kivéven a' mit nyomtatott ujságaink mondanak. Az özveháborodás' okát meg irod, igen szeretném azt is tudni, mi tudott oly hamar meg békélést eszközölni. Részemről ha szintén sokat másképp szeretnék is a' Tudományos Gyűjteményben, még is nagyon sajnálnám fel akadását. Sőt kívánnám azt is, hogy egy mulatságos gyűjtemény is jelennék meg, vagy holnaponként, vagy legalább fertály esztendőnként, ez jó kezek között igen eleveníthetné a' Publicumot.

Berekszászi [!] és Sipos munkáját ugy recenseáltad, hogy az Olvasó közönségnek józanabb része bizonyosan köszöni, a' többi is meggyőzethetnék abból a' benne foglaltatott igazságokról ha meggyőzethetni szeretne, de mit mondok, nem ha szeretne, hanem ha meggyőzethetni nem szégyelne. Minden esetre reményleni lehet, hogy az e'féle tanítások által, még a' leghatalmasabbak is, ha nem egészen meg nem térnek is, jóval engedelmesebbek fognak lenni.

Gróf Majláth Anthológiája igen betses munka lesz, ha jó változtatást tesz. Sok jót várok, mert, úgy látszik, tanácsodon fog járni.

Ki lehet Thaiz [!] András, ki egyszerre olly sok jót hagy maga felől reményleni? Nem kevés van ugyan írásában 's értekezésében, a' mit helybe nem hagyhatok, de mind a' mellett nagyon meg szerettem ötöt, 's egész szivemből jó szerentsét kívánok néki az írói pályafutáshoz. Tudósíts, kérlek, ha tudod hol lakik, 's miféle ember.

Darü fordításával nem szolgálhatok, én azt nem tsak nem birom, de nem is láttam. Azt az egyetlen egy darabot olvastam belőle, mellyet Professor K a n k a a' Magyar nyelv' szép hangjáról írt munkájába fel vett.

Professor Márton István Ur anticriticája is kezemhez jött már. *Iliacos extra muros peccatur et intra.*

Az Epithalamiumból sajnálom hogy háromnál több exemplárt nem bírok; ezeket már össze tsináltam, 's elküldöm Sztrokaihoz, mihelyt módom lesz benne. Külömben is kellene Lajosomnak, a' ki nála van, egyebet is küldenem.

Te édes Barátom minden tekintetben zöldelő öregséget ígérő léptsón állasz, 's megsirathatatlan kár volna, nem tsak Familiádra, 's Barátidra, hanem Literaturánkra nézve is, ha az illy szép virány hamar elhervadna. De jó reménységgel vagyok életed' hosszu időkre terjedése felől, elméd mindenütt kellemes Ifjúsággal mutatja magát: minden rended, a' mit akár prosában, akár versben írsz, bizonyítja ezt. Melly híven, 's melly könnyüséggel öntötted ki Magyarban Horátnak azon egynehány sorait is, mellyet egyik leveledben velem közlöttél. Az én jó édes Atyám a' mult ősszel 78 esztendő korában költözött el, 's olly szerentsés volt, hogy utolsó órájáig meg tartotta tsendes szelid nyugalalmát szívének. Neked tiszta szivem szerént kívánom, hogy az élet' Istene nem csak az én Atyám', hanem Fontenelle' életének hosszúságát ajándékozza.

Soprony, Febr 14dikén 1818. ¹

[Eredetije a Sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

¹ A levél idegen kéz írása.

3558.

Dulházy Mihály — Kazinczynak.

Kassa, Febr. 14ikén 1818.

Tekintetes Úr!

legkedvesebb, legdrágább jó Uram!

Igéretem szerént leírtam a' már megholt *Rojkó János* Úr Napoleon' házasságára készített *verseit*. Sokan betsülték ezt születésekkor, kívántsivá lettem a' T. Úr engem' bizonyára megnyugtató itéletét is tudni felállók. — *Az emberi élet körére* írott verseket is eléggé vakmerővé lettem még egyszer megküldeni. — A' *Zsidók Messiasát* még nem, mert mind ez ideig lehetetlen vala leírnom. Mindég úgy el vagyok foglalva, hogy magam részire tsak éjtszaka írhatok, — de ha később is, bizony ura leszek szavamnak.

Az emberi élet köre.

A' kép kettő; mind a' kettőn, 7. 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56. 63. 70. 77. esztendős korába, Frantziás-német öltözetekbe festetik le az ember, és így a' felvett kor 11 féle, mind az egygyik mind a' másik képen — az egygyiken a' Férjfi, a' másikon az aszszonyi nem ábrázoltatik, de mind a' kettőn a' 70, kivált a' 77 esztendős nagyon görnyedező formában adatik elő, a' mint, a' többségnél véve, többnyire megis szokott az lenni. Mind a' két kép mustra alatt már találtam Német és Deák versezetet, de ez által nem elégittem ki, még a' Magyarral szerettem, óhajtottam azt felékesíteni. Nagy medián regál árkusra vétettem le őket, így mind a' három nyelvbeli versezetnek elég helye lett a' képek alylyán.

*A' Férjfiaké alatt a' Német vers:**Cirkel des menschlichen Alters.*

So fängt das Leben an, in diesem Wechsellauf
Hört Witz, Verstand und Muth auch endlich wieder auf.
Der Jugend Feuer wird zu einer Mannes Glut,
Bis dass des Alters Eis zuletzt bedächtlich thut.

A' Deák vers.

Vita quidem cursu surgit mortalis amoenus,
Cum vita vires, ingeniumque abeunt.
Mascula dum juvenis virtus contempserat aestum,
Prudenti gressu cana senecta venit.

A' Magyar, melylyet T. Szemere Pál Úr nem a' Kép alá, tsak a' gondolatra készített.

A' gyermek semmikért repes,
 Az ifjú ideált vadász,
 A' Férjfi valót nyomoz,
 Az agg idvességért könyörög.
 Ők, a' mi nints, éldellik azt,
 Nem éldelvén azt a' mi van.

T. Szemere Pál Úr az egygyik kép alá :

(de a' másik alá nem készített.)

A' gyermek a' tarka semmiket kíványnya,
 Az ifjúnak fényes ideál bálványnya.
 A' Férjfi valónak nyomozza lépését,
 Az agg idvességért önti könyörgését:
 Ezen grádivsokon fut pályát életünk,
 Czélért élünk — 's ahoz tsak halva érhetünk.

Ez harmadévi [!] történt. Minthogy ez, haugyan bár az aszszonyokat illető kép alá is való, de e' versezetet tsak a' Férjfiaké alá tettem, és középet a' Német és Deák közt, hogy a' simetriát is megnyerjem — esmeretes lévén már ekkor Grófommal, megkértem, hogy tsináljon egy versezetet az aszszonyok képe alá is, melylyet szintúgy a' simetria miá a' Német és Deák közzé kényteleníttem alkalmazni — e' következendő az, melyly a' Német és Deák után következik, a' maga eredetiségében :

Az aszszonyi nemet illető kép alatt

A' Német :

Cirkel der menschlichen Schönheit.

So wächst von Kindheit an die Schönheit und Gestalt,
 Der Jugend Reitzung zeige sich in Anfang bald,
 Wird stärker, klug, gesetzt, bis es das Alter reift,
 Die Schönheit sich verfliegt, und man nach Krücken greift.

A' *Deák* :

Nascitur infanti vultus praeclara venustas,
 Virgineusque decor, splendida forma nitet;
 Prudenti facie matura aetate corusca est,
 Forma fugit tandem, dura senecta premit.

A' *Magyar*, melylyet a' Grófom készített 1816.

A' *Szép Nem élethorai*.

A' szép Hölgynek kora is megy gráditsonként fel és le,
 Öröm', bűn' keresztül húzza őt' is a' sir kötele —
 Imádjuk, bár tipor minket tavaszában,
 Szeret és szeretjük nyári hevültében,
 Tiszteljük, ha meddő nem volt, ősz korában,
 Banyának tsúfoljuk reszkető telében.
 'S a' kit nagy Atyáink mondtak Istennének,
 Mi unokák hívjuk a' vének vénének.
 Te még a' szépnek is szörnyű ellensége,
 Mindég forgó idő! kinek nintsen vége!
 Ki mindent rontsz és szülsz, légy lelkünk áldása,
 'S egy boldog örökség tartós folytatása.

Készen, rámában, üveg alatt, 's alá írva is levén már szerette képeim, a' T. Úrét nem tehetem oda — így hát minek lopom meg munkás idejét, haneha szebb jegyzéseim közzé tenném azt, *pro memoria*, — de tsak úgy, hogy ha azoknak megtsinálása igen igen kevés fáradságába telne a' T. Úrnak.

Akorba a' mint T. Szemere Pál úr nékem a' verseket megküldé, a' versei mellé rekesztett levél végén e' következendőket is írja:

«Kazinczy Úrral közlöttem a' képeket, szándékunkat. Bizonyosan sok dolgai vannak, mert nem felelt. Errül kedves Sógorom, György, bővebben.»

Szemere György Úr jó barátom leve Kassán laktába (most nem tudom hol van), általa vetemedtem a' vakmerőségre, hogy T. Szemere Pál Urat mint esmeretlent megszólítani (kérni) bátorkodtam, a' kit még most is sokszorosan idvezlek.

Múltságg nevében bátorodom a' T. Úrral e' következendő

gondolatot közleni, melylyet a' múlt napokban egy bizonyos polgár Kassán írásban küldé hozzám:

«Miért nem egyformán boldogok az emberek? holott a' minden stóla nélkül forgolódo' napnak részt nem tekintő sugárai egyformán tschelnak mind a' jóknak úgy a' gonoszoknak minden ő körül kerületeikben?»

«Talán azért, hogy ha szűk az idő, meg nem fér benne egymástul a' tolongó, ha bő ellenben, kiszotytyan abbúl.»

«Vagy azért, hogy a' boldogító Kalkulusban egynek, mint másnak nem eshetett a' jobb sors numerusára.»

Egy gondolatomat terjesztem a' T. Úr elébe, Grófommal már közlöttem e' gondolatot, helyben hagygya, sőt örül neki. Valylyon nem fogja é rossz neven venni a' T. Úr, és méltóztatik é nékem megengedni, hogy a' jövő esztendőön kezdve belé, 's a' következő esztendőön folytatva, a' T. Úrnak Grófommal a' kezdettil való minden levelezéseit, exmissis exmittendis öszszeszedjem, hogy az valaha kinyomtattasson? Igérem magam' ezen kedves és hasznos munkálkodásra. — Méltóztatasson a' T. Úr engem errül tudósítani, bátorokodjam e majd ehez foghatni? — e' több kötetekre telne — kelete lenne — Gármond betű nemébül illene szedetni 's a' t.

Prof. Kósa Úr, ki a' Kassai Akademiában a' Hazai törvényt tanítá, meghala, és 1ső Februáriusban el is temettete; most üresült helyét Profeszszor Pongrátz Úr tölti [be].

A' Regmetzi perrül a' specifica tudósítást alázatos bizodalommal kikérem és elvárom hová hamarább; maradván

A' Tekintetes Úrnak

szolgálatjára örökké kész és nagyon alázatos szolgálja Dülházy Mihály impr.

U. I. Ha egy kurta előbeszéddel a' Rojkó János Úr Napoleon házasságára írott versei kinyomtattathatnának, aligha öröm részt nem venne benne Főtiszt. Superint. Kiss Úr, mert Rojkó János Úr is Luther követője vala.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárban: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3559.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

P. Xur 26-a Febr. 1818.

Kedves Barátom!

Miért frankirozom leveletem? Ugy véltem, hogy a' kik gondosan kerestetik, hamarabb megkapják a' francózzottat, mert hamarabb indul. — A' tied most egy hónapig ért [ide]; — én is meg próbálom hát most francózzatlan.

A' mai módi Recenziók, — 's a' Gyűjteménybeliek is, némellyek, nem tsak Költseié, — miként tehetnének hasznot Literaturánknak, többet mint kárt? nem látom. Sem azoknak érzékenységeiket, a' kik a' miatt irni nem akarnak, nem tsudálhatom. A' mit Horváth [!] István és Rumi Károly tettek egymásnak, 's Költsei is a' Berzsenyi recenseálásával az egész Nemzetnek; tiz esztendeig is fülében fog tsengeni a' Bétsi Németnek, 's mindég édes hangal. — Hányszor és hány érdemben ellenkezett az én vélekedésem a' Tieddel? — de én tsak magadnak irtam, 's még legjobb Barátom' léttedre is, illő kéméllyessel: ki-nem-trombitáltam; és ha kellett is valamit irnom közre; úgy irtam hogy Felőled annál-fogva senki se gondolhasson kevesebbet, mint a' nélkül: úgy bántál Te is én velem; meg mondottad magunk közt a' mondódat [!], d[e] a Publicum előtt nem alatsnyitottál, sőt útazásidban magasztaltál is. Igaz volt az, sokak előtt, a' mit én ez előtt mintegy 32 esztendő előtt irtam Révainak — tsak az ő multságára, — akkori időmmel járó pajkosságból: *Fél* (a' nyelv) *mikor egy kalmár idegen szót hoz vala bőven, 'S pénzen osztogatá szűz anya nyelve gyanánt: Fél mikoron Mólnár magyarul akar írni, 's azonban Költött szók kerekén öröli Newton' esztét. Fél, mert nyelvet ront, versét befejezve midőnnel, Dávid — hogy ha talán, jól jut eszembe — Szabó — annak az ő verssének párjával: Kalátsot, mézest, hogy ha talán jól jut eszembe, süttő.* — Révai ezt hirem nélkül ki nyomtattatta; — 's mennyi orcza-pirulásba került nekem Szabót meg-kérlelnem, ha bár ő nem haragudott is; — bánom még-most is; noha akkorban még olly fal-törő fejem volt, hogy kőfalnak is neki mentem volna vele. — Tégedet hogy bántanak, és nem gondolsz vele, szerentsés természet, vagy hosszú gyakorlással nyertt erkölts: De hogy érzetted a' kartzolást, sőt ugyan tsak erőlködve tett goromba

vágást, mind a' Mondolattúl, mind Berekszászitúl is [és] Pajtássátúl: azt te sem tagadhatod; de elszenvedned amazt, ezek ellen pedig várakoznod az elég-tétellel, páratlan mérséklet; én azzal nem dicsekedhetem. — 'S a' mint hallom, Költsei még annyival sem, mint én. Te abban tartod a' Hazafiui érdemet, hogy irsz, ha meg vesszőznek is, ha számárra ültetnek is; én abban, hogy irok, ha rosszallanak is; de ha a' Publicum előtt rágalmaznak, akkor ugyan meg-felelek a' mint tudok, azután pedig el rakom kész és készitendő munkáimat a' posthumusok sorába; addig talán meg tompul a' hadonázó bajnokok' kardja, míg azok világot látnak. Ha pedig így barátságosan recenscal valaki, mint Te most a' sonetekben; el fogadom epe nélkül, 's felelek is rá epe nélkül a' mit tudok: sőt el fogadom a' Publicum előtt is a' krizist olyan munkáim felül, a' mellyekre minden olvasót reá szabadítottam. De hány van még olyan Tudós, a' kinek nintsen Literatori dühe, mint nekünk? 's még is irhatna, — írna is hasznosan, hanem másba helyhezteti a' hazafiságot — mint, — ha egy gyűlést sem mulat el. — Az ilyen már érzékenyebb a' tsipkedésre mint mi; és otthon mindnyájunknak keményebb censora, mint vólna, ha értelemnét közre kellene botsátania. Egyet már tsak ugyan reá biztam annyira, hogy ir a' Banderiumokrúl egy nyomos értekezést, ama' helyen, melly a' IX kör 4dik szám alatt igen gyenge. És én tartok tőle, hogy azt a' Redactio nem fogja ki-adatni, — mert jó formán ismerem a' gyengésegeket. — Én, már édes Barátom! ha vollam is valaha bünös vagy büntelen birkózó: szeretek vénségemre békességes, 's ugyan azért bántatlan is maradni; vetélkedem a' Nagy színben akar futva, akar lovagolva vagy kotsizva, de küszködve, öklözve, ütve-dobva nem; amazért betsüljenek, szeressenek, ha meg-érdemlem, de emezért ne nevéssenek-ki. Vagy hogy azt tegyék, nem akarok okot adni; hanemha védelmezőleg — Ciceroként — Tacuissems enim nisi essemus lacessiti.

Most már egy két szót a' Sonettre. Az ön Sonettemnek egysége ez: Hajnal! Te olly szép vagy mint Lottü, és olly mennyei, hogy Amor is a' te (jól-tévő) sugáridon szált-le rám, mikor bizonyossá akart tenni, hogy Lottü tsak az enyim: le-szált hát és el vette lantomat, tserében adván kéz-ivét; hogy el-altasson, 's meg-próbálja, ha érzem e álomban is a' mit ő nekem ébrenten jelentett? (az az hogy Lottira vagynak e függesztve álombeli phantasiám is.) El altata hát a' maga báj-mák-olajjával, de az álmadás (vagy akár az álom Isten, alattomban) arra biztatott, hogy adjam vissza Amornak

a' költsönt, 's próbáljam-meg ha fog e ő rajta a' tulajdon nyila? (nem gerjed-e-fel ő is Lottira, és így igazat mondott e? hogy Lotti tsak az enyim.) De im' mikor már lőni akarék álmban; olly érzékenyül zenge Kazinczý, hogy álmam, szerelmem, lantom, 's az is mind el-tűntek az édes-hang' érzésére. — A' Költsei' két quadrinjában nehezebb az Aurorát és a' fülemilét egyesíteni. — Költseiben — mellyben a' lágy érzést én is meg ismerem, de vég-hangjai' szépségét nem eléglem; — arra a' monotoniára nem feleltél: Tsendel merengvén — — képzetembe, Remegve: Ha pedig ez el-mehet illýen remeknek szánt Sonettben; ugy neked is kár volt igazítást tenned a' p. 47. fel-hozott magadéban: mert a' ki-tell hibák mellett is jobb volt először. — Egyébbaránt is pedig, az én *dítsóm* mivel kevesebb mint az ő *szép*-je; az én *be-hatóm*, mint az ő *szelíd*-je? De nem azért irom ám ezeket, mintha én akarnék lenni a' Sonett Mester; mert én ugyan a' *Sonett*ről scmmivel sem ítélek kedvezőbben mint Voss: nem eléglem én semminemű poétai munkában a' tsupán fülnek hizelkedő hangzást, még a' *rímek'* szép játékjával egyesülve sem; hanem a' Versbül valamelly genialis észnek kell ki tetszeni, már az akár komor, akár vig, akár szemérmes, akár pajkos, tsak hogy lelki legyen és lelkes. Goetheként, én sem akarok Sonettet írni, 's nem a' Sonettet, hanem titeket betsüllek érte, hogy el-ismertétek szépségnek a' vég-hangot. — Mellyrül elég hosszan disseraltam Énekes Poésisomban.

De — hát — ha már azt az én énekes Poésisemet sem Erdély be nem veszi, sem Pest; Erdély azért, mert Döbrönteit nem akar a' máséval vesződni, Pest azért, mert a' tsipkedő Recensiokat tellyesen ki akarom ott elégiteni: Ők pedig még egy feleletemet sem adták-ki; mivel — a' mint vélem — mindenikben van a' mi a' Redactiót illeti. — Vagy el teszem azt is a' több Posthumusok' számába, vagy Bétsben más móddal nyomtattatom-ki.

Tíz-nap alatt készen leszek az 1817diki mind a' 12 kötet Recensiojával is: azzal is meg-kinálom Tratnert, ha tetszik neki; iössz mintegy 40 arkus írásban. Ha annyi papiros marad ez levelembül, neked is mulatóul egyet kettőt meg-küldök. — De most a' leg újabb ujságokat.

Tegnap és tegnap előtt nálunk gyűlés volt; beszéltem Ruszek Apáturral és Kisfaludival. Ez most is azt hiszi, hogy a' Német Recensiók három Magyartól származnak, egyik Te vagy, de más kezével dolgozol, másik Rumi, harmadik nem jut eszembe: hogy

Bétsben az ő Hunyadiát is fogják recenseálni, mellynek már látta P[rae]ludiumját. — az én Tétényi Leányomat és Magogomat. (én csak azt ohajlanám hogy a' Recensensnek is volna valamije, a' mit én is recenseálhatnék;) Amattól pedig azt tanultam, hogy Költsei el-halgot, azzal a' neheztelő állítással, hogy a' Magyaroknak soha sem volt Literaturája, nem is lesz. — és — hogy R[uszek] ezt a' tudományt Pápai Sámuel körül kapta, és azt hogy Gr. Festetits, ámbár beteg volt, 12-a Febr. meg-tartotta a' Helicont most is; de csak Ruszek Apát és Takáts Judit voltak a' munkás tagok. Két fát ültettek most is, egyet neked, egyet pedig Csokonainak. — Kanonok Horváth János Egyházi folyó írást akar ki adni, 's már tett is érette Recursust.

Az én Recensiom így megy:

III. Köt. II. Könyv vizsgáltságok, A' Hazai Literatura.

Csokonai Vitéz Mihály Munkájának Kritikai meg-ítéltetések.

Ki-vonása a' Recensiónak.

Bürgerhez hasonlítja a' R. Csokonait mind szegénységére, mind szerelmes convulsiójira, mind a' Rhytmizálásra nézve, de sokkal alább helyezteti ezt annál. Azután le írja életét, Tanítóit, — a' homi és külföldi Litteratorokat, kikkel meg-ismerkedett, meg-nevezi 's a't. 's a't. Az extractus 23 sor mindössze.

Észre-vételek. Tíz észre vétel van laponként útalva a' Recensens' szavaira; — az utolsó ez, ad pag. 118. *Egy Német Tudós inti az Ifjakat, hogy Könyveket ne írogassanak, 's ehez Rec. azt teszi: hogy sokszor a' Nem Ifjaknak is kellene azt kiáltoznunk.* — — Én ellenben, köszönetül, meg-fordítom a' kívánságot; 's arra kérem a' Recensent, hogy írjon maga; és ne-csak holmi kis apróságokat teremtsen, hanem írjon egész Alkotmányt, a' hol meg-mutathassa, ha Arkhimedes e vagy Áts (ezek is maga szavai a' Recensensnek, másutt), mert lám! Apró bor-dalokat Csokonai is tudott írni; 's csak-nem páratlanokat. (lásd. VII. Köt. p. 103. a' Lessing' szavait.) — Egy olly ki tinosultt izlésű Tudós, a' kinek Recenziója a' külső belletristákkal olly nagy ismeretséget mutatnak, mennyi hasznot tehetne a' Hazának, ha a' helyett hogy földijeit fitymálja, a' külföldi nevezetesebb Költők' geniussait mind jobb mind bal-oldalról ismertetné-meg a' nevendékekkel (akar Recensio név alatt, akar más alkalmasabb móddal). És mivel a' Nemzeti Karakter-

ternek a' költő tehetségbe is nagy be-folyása van; venné-fel a' nevezetesebbeket a' Nemzet számára: Hogy az *Anglus* Popének mennyire, és hol elevenek ama' ditsért *hajfürtei*,? hogy általjában városiak a' tréfái, Satyrái illő sóval tsipősek; allegoriái az időhöz alkalmazottak; de már a' parodiáját tsinosan lopdozta a' régi Poë-táktól ott is; Bucolicájiban pedig erősen, noha férjfiasan majmolá Theokritet és Virgilt, Messiasában a Polliot; Homert pedig még fordítani sem restellette. Az Acist egészen Ovidbúl vette Metam. L. 13. 7. 8. az Essay of Man-ja ellen Cruzas, mellette pedig Warburton, mellyik vólt erősebb Criticus. — Hogy az Olasz *Tasso* megszabadult Jerusalemje (mellyet másutt Typussá tesz a' Rec.) a' sok derékségek mellett mitsoda gyengeségekrül van megjelelve, zavarja e a' Keresztyén Historiát a' régi Mythológiával; képtelen tsudákat, és bű-bájos mesterségeket kever bele, hivalkodó és kellemetlen episodákat [!], alkalmatlan idejű szerelmeket, idéltlen festéseket; messzirül vett és a' természettil idegen gondolatokat; de a' pásztor verseiben különbb a' Görög Moschusnál és Bionnál; 's mekkora ismét a' Tragoediában? Hogy a' Francz *Boileau*' szájába miként illenek a' kemény Satyrák, tsipős poësis,? holott *Fontaine* olly kedves, elmés, gyönyörködtető. — Hogy a' Német Hagedorn-nak mibül áll az a' kedveltető francziás elméssége,? mellyel ő Német Fontaine nevet érdemlett, holott nem követte annak nyomait olly szembe-tünőleg, mint az Olasz Alemator a' maga' imádott, 's pedig nálánál nem sokkal régibb földijének, Ariostnak. A' Románokban olly kies gondolatokkal gazdag Wieland mekkora az Epopejákban és Tragoediákban? Göthe az Idylliumokban volt e különbb mint a' vig játékokban? és mennyivel derekabb az olly sok Német Pásztor-verselőknél? — Kiváltképen pedig az ollyan teremtő Lekeket adná elő rövid ki vonásokban, a' kik sem régiektül, sem külső újaktül nem költsönöztek, mint Lessing, és (a' külömben nem legderekabb Vers-Áts) Shakespear. — Azokat a' szörnyű sok Plagiariusokat pedig igazitaná reá az eredeti kút-főkre, mellyekbül lopdoztak. — — —

Írás-módja a' Recensionak könnyű folyású és igen világos, — a' kemény ítéletekben néha nagyon is; és a' hol kémelést akar mutatni, messzérül kerit, 's el-véttve magárül el-felejtkezik. Orthographiája többnyire törvényes: de a' hol felettébb az akar lenni: hijjános; mint: a' *munkájának íteltetések*. Vagynak benne *környülmény, tsatolva, részökön, Platon, használójok, szavak, felebb, 's a' t.*

II. Köt. 3. Töredék Kazinczynak Erdélyi Levelibül.

Bogártelke Jun. 29-d.

Perje Romantisch hely, mint a' Sztropkó tájéki faluk. Végig szalad rajta egy nagyobb Patak, mellybe sok apróbbak omlanak a' dombokrúl. Onnan alkalmatlan vólt a' nagy hegyre gyalogolni; de a' szem magát 's at. — — —

Dédáts Aug. 13d. A' Hunyadi Vár déli igen kis emeletű szögében fekszik a' helységnek. Magas de sok tsudás szegletű 's tsudás zszindelyezetű falai ki tetszenek a' sok alacsonyabb 's at. — — —

Észrevétel. Meg-nem-gondolná az ember, melly nehéz ezt a' Tudósítást rövidebbre vonni; azért nem is tettem rövidítő írásom' eleibe a' *ki-vonás* nevet. Az Erdélyi levelek' fő tárgyát kellene tudnom arra, hogy meg-nyugtassam magamat tsak abban is, nem ollyant hagytam e el? a' melly oda tartozna?

Írás-módja ollyan mint szokott lenni a' közönséges leveleiben, tsak hogy gondosabb; Alkotmányi írásnál pedig 's kivált fordításnál sokkal szabadabb folyású. Az orthographiája ismeretes: többnyire, de nem erőltetve törvényes; néha azomban, magamként, gondatlan. Irja *szögében*, és ellenben, *szegeletes*, négy *szeg*; ha tsak valami különbséget nem tart a' két név-szó között. A' *bóltja*-nak, *nagyjai*-nak meg-adja a' jótát, de a' *fejezete*-nek, *emelete*-nek nem; kétség-kivül mivel kevésbé szokás, de pedig nálunk nagy tartományú szokás. Perfectum helyett él az imperfectummal; de a' mellyet Kassai József Grammaticája épen Perfectumnak tart, és tudós írásnak: *Voltam* ő nála köz-nép' szólása. — *Állottanak* nem írja így szükségtelen toldással, hanem állottak; (de én még rövidebben írnam, álltak.) Néha el kerüli a' miveltető forma hangú passivumot, így: *látni a' buzogány bástyát, nem látni falut*: nem pedig *látatik falu, bástya*; ellenben a' hol az Epistolaris stílus erőltetést szenvedne a' ki-kerüléssel; írja: *tartatik, győzettem*: — A' fej-szédítőt fő-szédítő helyett meg-hagyja, a' köz-nép' szokása szerént. — Nints is egyéb a' miben aggassak, mint, hogy *sok-szobának* nints mind-egyike, hanem *mindenike*; a' *mind-egyik* tsak kettőre mutat. — Itt is a' mind-egyiket nem írja-öszve, mint a' mai vissza élés még ennél öszve nem illőb-beket is; de a' praepositioikat előlrúl öszvé, ragasztó jel nélkül, mint, *kifárasszam*; és hátúl jellel, állottak-ki: Ezt: *megfordulok* öszve-írja; ezt pedig; *meg nem látnánk*, jellel sem ragasztja együvé. — — h. é. b. H. Á.

Ugy hallok hogy munkáidat újra akarod ki adni; én ugyan a' 9. Kötetet, mellyet Vitkovits Urnál számomra le-tétettél, még sem hozathattam-meg: ez az én isolált lakásom nagyon el-különözött engem' nem tsak Pesttül, hanem az oda járóktül is: — de, reménylen, meg találom azokat ott: 'S ha újra lesznek nyomtatva; meg szerzem azokat is. — Sokba kerül neked a' Literatura — magadéit is, másokéit is sokat nyomtattál már;!!

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz. II. köt.]

3560.

Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak.

Széphalom den 27 Febr. 1818.

Verehrter Graf,

Ich schreibe im Bette, einen Blasenzieher auf meinen Schultern, um mich dadurch von den Schmerzen meines rheuma zu befreyn.

Sie werden bey Trattner in Pesth einen Pack erhalten. Befehlen Sie, dass man ihn abholt. Es sind einige Gedichte von mir darin, unter denen Sie wählen können. Bestimmen Sie nur, welche Stücke davon Sie übersetzt sehen wollen, und ich schicke Ihnen Original und Übersetzung zu; — Daykas Gedichte habe ich nicht bey der Hand. Aber die besten Stücke sind: Homályos bánat dülja lelke met etc. — Ti boldogító érezések — dann das schöne Nachtstück: a' Rettenetes éjszaka. Das Lied an Kazinczy würde in einer Übersetzung vielleicht nicht so gut thun als im Original; die zweyte Strophe: Én elmerülve bánatomba etc. gehört zu die besten im Ungrischen. — Auch ist das Lied: Eggy esztendő ismét elmúlt ein wohlgerathenes melancholisches Stück. — Superintendent Kis, von welchem ich eben ein Schreiben erhalte, freuet sich über Ihr Unternehmen, den Deutschen eine ungr. Anthologie zu geben. —

Leben Sie wohl, verehrter Graf, und erhalten Sie in Ihrem unschätzbaren Angedenken Ihren

Verehrer

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

3561.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Martz. 1jén 1818.

Kedves barátom,

Februárius úgy tűne-el, hogy ámbár szüntelen munkában valék, meg nem tudom mondani magamnak, mit csináltam. Utolsó hetemet az a' Felelet vevé-el, a' mellyet Pápai Prof. Márton Úr mellett dolgoztam A. betű alá rejtőzött Recensense ellen, ki valamelly halottaiból feltámadott Orthodoxus Öreg lehet, — legalább egy ilyennek lelkével bíró ifjú Theologus, ki nagyon ragaszkodik a' Hithez, és ennek kedvéért kész ellenségévé lenni az Észnek. De neki nem az a' baja. — Debreczen nem szenvedheti Mártont, mert ez Kant' tanítványa. 1800 táján ellene Budai Ferencz Szováti Predikátor, testvér bátyja Ésaásnak, egy Mondolat forma Pasquillt íra; 's minthogy az ember készebb felejteti a' vett mint az adott bántást, Debreczen a' maga haragjából Márton István ellen magához nem tud térni. A' Moralis Keresztyén Catechismus a' hamu alatt lappangó tüzet most ismét felgerjesztette. Én a' Mor. Catechismust nagyon szeretem. Csak azt sajnálom, hogy Márton *szebben* nem ír, 's nem *szebb Magyarassággal*. E' részben olyan épen mint Mestere, a' Német Philosophus. — Az én feleletem vigyázva van írva, sőt ravasz fordulatokkal, 's rossz következései nem lehetnek. De A. nem fog többé olly Recensiót írni, mint az a' mellyet a' Tud. Gyűjt. 1818. Januariusi füzetebe felveve.

A' Tud. Gyűjt. Redactióját nem az a' lélek lelkesíti, a' mellyet én annak óhajtanék. Sok rosszat szülhetnek: de a' rossz is jó. Hijába minden istentelenség; portae inferorum non praevalebunt. — Márton József leküldi Trattnernek a' bátyja' feleletének manuscriptumát. A' Censor nem engedte hogy kinyomtassák. Ez tehát Bécsbe küldé-fel, 's ott kinyomtatott. Márton József az exemplárokat ismét leküldé Trattnernek, 's azt kívánta, hogy Y. az Indexben jelentse, hogy ez is a' Kötet mellé köttetett; de se az Indexbe nem vették-fel, sem a' Kötethez nem köttették.

Minthogy híreid nincsenek, mint eggyesüle Trattner és Y, ide teszem a' mit tudok. — Y. új Journált akara kezdeni, de ez elakada. Horvát István tehát, kinél Trattnernek és a' Tudom. Gyűjteménynek

most nincs nagyobb ellensége, az Ország Birája által oda vitte a' dolgot, hogy a' Helytartó Tanács küldje-ki Consiliárius Nyitrait, a' ki Trattneret és Y-t egyeztesse öszve, mert a' birtok ugyan Trattneré, de Y. nélkül az fel nem állott volna. Nyitrai öszve békélteté őket, 's az elesett új Redactor Mokry most Fesslert fordítja.

A' Pethe és Virág Campidogliói megkoronáztatások is a' Horvát István' dolga, és ezért ugyan nagy tiszteletet érdemel. A' dologban Gróf Teleki László nekem nagyon mocskos rollt játszott. Én semmi vagyok erszényben Telekihez: de ha Pethének egy ezüst pixist adtam volna, adtam volna azt Virágnak is. Virág azt megérdemlette úgy mint Pethe, 's mit mond most a' rossz világ, Pethe Kálv. lévén, Virág Pápista Pap?

Horvát István és Virág szorosan öszvefont barátok. Ennek a' nagy embernek igen nagy gyengéji vagynak, és nevetségesek. 'S Horvát még mélyebben süllyesztí-el ezekben. Par une coquetterie Savante elvonja magát mindentől 's a' világtól, hogy inkább kerestessék. Ő még a' Tud. Gyűjt.-be sem ád semmit, hogy ott se álljon egy rendben másokkal. Egész Phoenix akar lenni. Ezután a' Tud. Gyűjt.-nek egy sort sem ád Horvát István, 's talán ignorálni fogja, Bibliothecáriussága mellett is, hogy van olyan Hav. Irásunk. — Czimbora mindenfelé. Én czimborában soha sem leszek, 's a' Folyó-írásokat tehetségem szerint segélni fogom.

A' Beregszászi és Sípos Recenziója felől kevés híreim vannak, de kedvesek. Szerénysége felől dicsértetik, 's annak örülök. Az a' W. a' ki Scholionokat hányt alá, és a' mi még gonoszabb, beszédembe közbe-szóllott — Pethe.

A' mult hetekben Pataknak és Collegiumának Históriai 's Statistikai Ismeretét dolgoztam-ki a' Tud. Gyűjt. számára. Talán felveszik. Úgy hiszem, hogy Y. nem bír annyi Irást, hogy ne örvendjen ennek is. — A' tavalyi Kötetekben néhány Hlistóriai Értekezés állott T. betűvel signálva. Az Teslér László Bonyhádi Káplán Szekszárd mellett. Jó fej, tiszta fej, 's tolla szép. Histor. és Dramat. Irónk akar lenni.

Hunyadi Jánosnak származásáról írt Értekezésemben tetszem magamnak. Bizonyító okaim tántoríthatatlanok, 's magaméi.

Gondolatod, hogy Múlattató Journalunknak is kellene lenni, nagyon szép gondolat. Te el vagy foglalva, 's a' te társaid, a' menyire őket ismerem, nem e' tárgyra valók. Ha ifjabb volnék, 's ha annyi sok félben álló dolog nem volna rajtam, 's annyi gond,

mingyárt hozzá fognék. Szemerétől semmit illet nem lehet várni: de Szent-Miklósi és Teslér sokban segíhetnének.

Horátziusod Manuscriptumát Szemere harmadfél-szer olvasta által. Nagyon kért, hogy a' vele is közlött próba után dolgoznom hexameterekben a' Horátz Leveleit. Ismerem magamat 's hogy mindég új meg új lidérczek vonnak-el szándékimtól, 's így abba nem is fogok. A' Virág fordítását most is becsülöm, de nem úgy mint egykor. — Martziusban a' MSt indítom Hozzád.

Thaisz András Fiscálisa a' Teleki háznak Nógrádban, talán Szirákon. Valóban szép készületű ember. Én Trattnerhez küldék néhány sort hozzá, mellyben még inkább megköszöném bizodalmat, hogy gáncsolt, mint magasztalását. — Nálunk Magyaroknál olly olcsó a' borostyán és tömjén, hogy a' ki józan, nem igen kap rajta. — Emil fiam sok örömet ígér; Augustusban fog Tanítót kapni, most csak játszva ír és fest. Mind a' kettőre sok talentom van benne, 's keze igen könnyű, igen gyors. Arcza, termete egészen enyém, szeme az anyjáé. 'S az az elevenség, az a' táncz! Engem ez a' sok, de mind ép és szép gyermek ifjít-meg. Gyönyörű élet, bár teherrel, gonddal! Élj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

3562.

Nyomárkay József — Kazinczynak.

Tekintetes fő Tábla Biró Úr,

megkülönböztetett tisztelettel való Uram!

A' Kázméri dolgot illető minden actákat által nézvén, a Tekintetes Úr' Jegyzéseiben 's fő Fiscalis Dókus László Ur' Levelében az egész Tárgyat nem tsak egészlen ki meritve, hanem a Grófi ellentvetéseket tökéletesen megtzáfolva lenni találom; — annyira, hogy ha Pestre kerülne a dolog, az említett Jegyzéseknek rendben hozások mellett, ezek magokban is az egész Perre elegendő útasításul szolgálának, — Pásztó és Sávoly elidegenített Ősi Javak a Kázméri egész titkot felfedezik, 's én részemről azt mondom, hogy a Grófnéknak Kázmérhoz mint Successoroknak, egyenes jussok vagyon, 's azt fiú Jószágnak keresztelni soha nem lehet. —

¹ A levélíró a hosszú *ö ú* hangokat *ö, ű*-vel jelzi.

Most az a kérdés: hogy a Grófnék Nemesi Szabadságokból folyó törvényes Jussaikkal hogy éljenek? Magok tegyék é kezeiket tulajdonaikra, vagy törvényes Biró által íteltessék azt meg? mert e kettőn kívül több mód nints a Jószágban lehető részesülésre, mivel a Gróf Testvéreinek abból adni tellyességgel nem akar.

Én az első módot javaslom, 's fő Fiscalis Dókus László Urnakis ez a Vélekedése, még pedig azért

1-ör mert e törvényes; ugyanis a közös Anya, akinek gondviselése alatt 's birtokában volt a Jószág, a múlt esztendő Augustus Sdikán halván meg, a Grófnéknak ekkor nyílt ki az út az őket illető Successióra. Még pedig olyan Successióra, melly őket annyira és egyenesen illeti, hogy azt sem a Gróftól, sem Biráktól egy esztendőnek elforgása alatt kérni sem nem szükség, sem nem tanácsos, — ez a Grófnéknak éppen úgy tulajdonok lévén mint a Grófnak; törvényesen élhet itt kiki hatalmával 's biróságával, 's az ellent-állót erővel is kényszerítheti az engedelmességre.

2-ör mert bátorságos és hasznos,

ugyanis ha a Grófnék hatalmok által tészik magokat birtokában a Jószágnak, akkor a Gróf lessz in petitorio; — ebben az esetben pedig nagy próba kell arra, hogy ő a Grófnékat ki rekeszthesse 's erre soha sem mehet, azomban beati sunt possidentes, mert fel teszem hogy a Gróf a Királyi Táblán ad exclusionem Sexus Facminei perelne 's megnyerné (de a mit én nem hiszek), még ez a Peretske folyna, szednék a Grófnék a Jószág jövedelmét 's azt vissza fizetni nem tartoznának. — Ellenben ha a Grófnék mostan a jó alkalmatossággal nem élnek 's a Gróf útasítása 's talán másoknakis tanácsok szerént a magok tulajdonaiknak megítéltetések végett Biróhoz folyamodnak, ámbár az úgy nevezett usus fructust megkapják is a Per végével, mégis nem fogják azt megnyerhetni amit kellene, mert ezt igen Vékony Calculusra veheti az Exequens, azomban én magam is megesküttem már arra, hogy többé jól nem állok azért *«hogy kétszer kellő = négyet»* légyen, mihelyt ennek ki mondását az úgy nevezett Biró szájából kell várnom, tsak az én tapasztalásomra is számtalanszor mondatott a Fejér Feketének és megfordítva; --- végtére fél annyi próba és erő kell arra, hogy magát valaki birtokban védelmezze, minthogy birtokot nyerjen.

Hogy pedig a Kázméri Jószágának illyeténképpen leendő elfoglalása jó formát 's valóságos nemes indulatot és atyaliságot mutas-

son — el múlhatatlannak látom a Grófot a Levelek közlésére 's elő mutatására törvényesen meginteni, — akár felel, akár nem — mihelyt az Osztyált 's a Levelek közlését difficultálja, másodszeris meginteni, de már ezen második Intő Levélben a Kázméri Jószágot már előre három részre felosztván, a Jószág két harmad részét pro occupatis declaralni, 's az Intő Sz. Biró és Eskütt jelenléttében valósággal elis kell foglalni, fel hagyván a még hátra lévő Sérelmeknek a Per útján leendő orvoslását. — A Jószág felosztásában pedig leginkább arra kell vigyázni, hogy a Grófnék két harmad része, külön külön vévén azt, inkább kevesebb, mint több légyen a Gróf tertialitásánál, magában értödvén, hogy a Gróf tertijában a Lakó Háznak is imputaltatni kell.

Az 1-ső Admonitiónak Fragmentumát, mellyet minden esetre meg kell tenni, az :/: ide rekesztem,¹ lehet hozzá adni 's belöle elvenni, amint a Tettes Úrnak tettzik.

Meg vallom, az egész procedura nem atyafiakhoz illik. Javallásom is nem erkölcsi, de törvényes és igasságos, 's a mostani környül-állásokban tsak nem elkerülhetetlen, az egészet méltóztasson a Tettes Úr másokkalis közleni, 's Tettes Delvo Urat személyesen társaságában venni — most már nem lessz szükség arra, hogy Tettes Delvo Úr magának Kázmérban lakó Háznak való helyet kérjen, mert azt most tsak foglalni szükség 's arra vigyázni, hogy a Grófnék mindég erősebbek légyenek, mint a Gróf, mert itt a ki erősebb, az a hatalmasabb.

Ha Perhez ragaszkodnak a Grófnék, legelsőbben egy Compulsorium Mandatumot kell exoperalni, 's Méltóságos Consiliarius Szemere István, Tettes Boronkay Sigmond és Miklós Urakat, kik amint az actakból látom, solennisalták a néhai Gróf Török Lajos Testamentomát, kell megeskettetni, úgy osztán a többi fegyvereket öszve szedvén, perelni.

Személyesen szerettem volna Udvarlásomat a' Tettes Úrnál tenni, de azt a múlt héten Czekére, Jesztrebbe és Barantsra, most pedig Bélyben tett utazásaim lehetetlenné tették, méltóztassék véllem a Tettes Úr akármikor parantsolni, szolgálhatni legnagyobb nyereségemnek tartom, — Többiben magamat betses Uri favoriban ajánlott, a Mlgos Grófné kezeinek tsókolása mellett alázatos tisztelettel maradtam S. A. Ujhelyben Mart. 1-ő napján 1818.

a Tettes Úrnak

alázatos szolgálja
Nyomárkay Jósef mpr.

¹ Nincs a levél mellett.

Jegyzés. Minthogy én Bélyben ez úttal hazomosabb ideig mulatni kénteleníttem, ha véllem parantsolni méltóztatik a Tettes Úr, Levelét tsak az Ujhelyi Postára adassa be, én minden héten kéltszer kaphatom.

[Eredetije Beeske Bálint birtokában.]

3563.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Martz. 2d. 1818.

IMÁDOTT barátom,

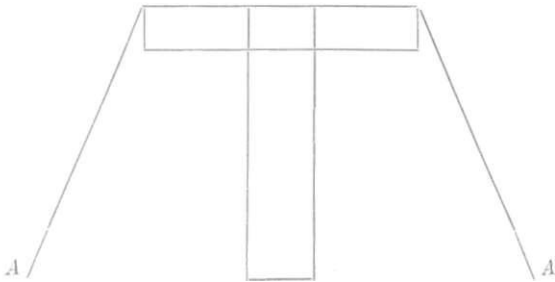
Nem lelvén epithétumot, a' melly neked tiszteletemet fesse, azt adom a' mit a' hyperbolákat szerető francia annak ad, a' kit mindenek felett tisztelve szeret. Ellesem valamikor leveled jó, veszek e tőled valaha egyet, a' mellyből megint ne tanulnék, 's íme ez az utolsó csaknem olyan volt, de még ebből is tanultam. Ha leveled megérkezésekor itt voltál volna, egyszerre elődbe tettem volna Erdélyi Leveleim MSát, hogy lásd, mit mondtam én két különböző Levelemben az Oláhokról, és hogy mind ketten azon egyet mondjuk. De Te itt is olyat mondál a' mit nem tudtam, a' mi nekem még nem volt gondolatomban, azt, hogy még az sem fogja jobbitani az Oláh állapotját, ha eggy nappal kevesebbet dolgozik Urának, mert ez a' nap neki ismét el lesz veszve. Culturát a' Népeknek, culturát, az Istennek minden szentjeiért! 's minden jól lesz, 's alkalmatosságot, eladhatni a' mit keres, 's mingyárt fel lesz élesztve az industria. Az én lakom' tája 1788 körül még csonkázott fákkal 's bokrokkal volt elterítve; József elkezdé a' Török háborút, 's a' természetek ára felment, 's egyszerre hozzá fogánk az irtásokhoz; 's most erdők csak ott van, a' hol nem lehet szántani, valahol szántani lehet, ott nincs többé bokor, 's az Ujhelyi hegy' éjszakra fekvő oldala, a' hol szőlő nem teremhet, krompélyfűledeké van csinálva oly magasságig, hogy nem hinné az ember, hogy érhet a' termés amnyit, a' mennyibe az kerül, hogy az elvetendő krompélyt oda felvigyék.

Soha sem köszöntem én neked semmit szivesebben, mint annak a' hírnek közlését, hogy Te talán Referendarius léssesz. Midőn halálám, hogy Ő Felsőge Kolozsvártt volt, 3 Gubern. Consiliariust nevezte-

ki, de Te nem vagy számokban, vigasztalhatatlan voltam, nem mert Cserei Miklós nem leve Gubern. Consil. — hancin hogy az a' férjfi mellőzlettel-el, a' kinél Erdély érdemesebbet nem kaphatott volna. Ha Referendariussá teszen a' vak szerencse — Te tudod, barátom, hogy minden ettől függ — úgy még örvideni fogok, hogy Gubern. Consil. nem levél, mert ott több jót tehetsz a' hazának, 's **magadat még előbb viheted.** Az elvont sort eszmélettel írom, nem gondolatlanságból. Én Téged Ministerré tennélek, ha thronuson ülnek.

Kérlek, irassd-le nekem a' Kis József Oratióját; Tőle sokat várok, 's Te ingerléd várásomat. Nagyon szeretem azt az igen lelkes embert, a' mint Neked szóval is mondtam.

Cserei Farkasnak, mibelytt leveléből meghallám hogy özvegyen maradt, azt a' derék leányt tanácslottam a' ki eránt Te irsz nekem. Eddig tudod, hogy ő egy fiatal leány eránt (de a' kinek nevét nekem meg nem írta) jelentést tétete annak anyjánál. Adja Isten hogy szerencsés legyen, és hogy olly szapora (az az szaporító) lehessen mint én, kinek 14 esztendő alatt íme Májusban 7dik gyermeke fog születni. Engem 1794 oltá szüntelen üldöz a' sors; akkor fogattattam-el. Az Anyám haláláig egyik testvérem ronta-meg, ki hogy ne bánthassam, az anyám megé vontta magát, 's így, igen is, illethetetlen volt. Akkor tőre nyakamat a' Devalvatio. 1812 oltá, a' midőn az anyám megholt 's végre osztozhatánk, csak tavaly volt szüretem, és az is asszú nélkül, 's egész termésemet 2000 fton adhatám-el azon felül a' mit asztalom miatt tartottam-meg. Most a' Napam halálával ismét historiák várnak. Alig ismerék szerencsétlenebb embert mint én vagyok. De a' Sors mind ezen csapásaimat gyermekeimben pótolja-ki, kik mind a' heten [!] lélekben és testben ép és valamennyire szép gyermekek. Leányom 14 holnap alatt annyira ment, hogy Ouverlüröket játszik, 's igen nagy lactussal és praecisióval, 's egyéb tanulásiban is jól megy-elő. Derekasán indul a' második is; hetedfél esztendő Emil fiam még nem tanul, de az elmésség 's ügyesség minden cselekedetein festi magát. Most kezd írni és rajzolni e' l é b b m i n t o l v a s n i t a n u l n i , 's keze könnyű 's szeme jól lát. E' napokban rheumatismusom miatt hólyaghúzókat raggattam lapoczkámra 's e' miatt feküdtem, 's a' gyermek asztalomhoz jött, 's kért, csináltassak neki hintálót. Nem akarám megérteni, 's addig parancsolám 's ingerlém hogy fesse-le millyen legyen, hogy illyet feste:

's a' perpendicular. és horiz. linea volt ilyen jól mint itt; rám bízta, hogy a' két kötelet adjam két ember' kezébe 's fessek oda az embert, mellyet teljesíték is, de úgy hogy ő ezt copizálja, 's meglett. Rá érek tanítani gyermekimet, noha van a' háznál a' Clavier Mesteren kívül egy más Tanító is, 's nekem ez a' tanítás igen kedves dolgom. — Minap az ebédnél a' Tanítóval valamit beszélénk, a' miben Anglia előfordult. Hirtelen jöve az a' gondolatom, hogy kérdenem kellene a' fiamat, tudná e hol Anglia. *Franciaország felett*, mondá. Tanító nem szóla, de tele tölt könnyel a' szeme, az én örömemet pedig elképzelheted. Zseni, a' kit látál, elmondja ha kérded, hogy az Azovi tengerből Petersburgig hogy kell menni hajón, 's mindenütt megmondja, mi marad jobbra mi balra, 's a' Geographiát nem könyvből tanulá, hanem a' Mappa nézéséből 's az én Magyarázatimból. De nagyobb kint ennek nem lehet adni, mint a' Nyelvek tanulása. Most asztalomhoz jön mindennap, 's előttem fordít németből, 's az Universalis Grammaticában veszen leczkéket tőlem. — Engedj-meg egy atya fecsegéseinek.

Mit mondasz azon Értekezésemre, a' mellyet a' Tud. Gyűjt. Januáriusi Kötete veve fel, a' Hunyadi János származása felől? — Gróf Desóffi József pajkos glosszákat csinált Erdélyi Leveleim' Manuscriptumának Margójjára ezen tárgyról. Én úgy hiszem hogy megmutattam a' mit kelle. Arankának többet kellett volna mondani, és jobban. Tudósíts kérlek, mikor hala meg a' jó Öreg, 's miként? Soká szenvedett e?

Az én kedves Döbrenteim régen hallgat. Köszönts őtet nevemben, 's kérd, hogy írjon. — Hát Lajos mint van? Kérlek fogadd őtet társalkodásaidba, hogy tőled lelket kapjon és tudományt.

Pápai Prof. Márton István, kit én soha sem láttam, noha Pápán kétszer voltam, és a' kit levelekből sem ismerék, tavaly egy Moralis

Keresztyén Catechismust íra Kantnak principiumai szerént. A' könyvben nincs semmi heterodoxia. Azonban egy Catholicus Recensens a' Tud. Gyűjt. X. Füzetében kegyetlenül recenseálá, mert meg sem értette. Ennek Márton felelt. Most ismét egy Kalvinista Recensens költ ki ellene; ez már értette, de másutt fekszik a' baj. Ennek én adék egy Feleletet. Ha kijő Recensióm, kérlek, olvassd-meg. Szörnyű dolog, hogy némelly ember azt hiszi, hogy az *Iész* ellenkozik a' *Religióval*. A' kettőnek együtt kell járni. Szeretném látni, mit mond rá ez a' Kalv. Recensens, 's nint fog elcsudálkozni, hogy neki illyet egy világi ember mond.

Erdélyi Leveleim már sajtó alatt volnának, de megígértem Cserei Farkasnak, hogy azokat neki elébb felolvasom, hogy bottlásokat ne ejtsek; 's Rheumatismusom miatt télben ki nem mehetek. October utolsó napjai oltá nem láttam Ujhelyt, holott az tőle csak egy óra. — Mit ítélsz arról a' mi itt következik a' tulsó oldalon? ¹Írd meg szabadon, meghagyjam e?

Csóköld kezeit a' Mélt. Grófnénak nevében, 's gyönyörű és derék Druzsidnak add által tiszteletemet. Tartsatok-meg mindnyájan kegyes emlékezetetekben, édes barátom.

XXXII. LEVÉL. Gáldtő. Aug. 22d. 1816.

(a' régi Bethlenek felől van szó a' Levél első felében.)

A' Bethlenek közt mind nagy lelke mind nagy tettei, mind lelkének desorganisatióba jutása miatt emlékezetben marad László is, Hunyad Fő Ispánja, kit a' természet nem szüle közönséges emberré, és a' ki az által is volt az, hogy nagy érdemei mellett nagy gyengeségei is voltak. Ha a' halál még később vetett volna véget elborult napjainak, mellyekben Fejedelmekhez íra leveleket 's egy új Vallás alkotása felől is gondolkozott 's mindenét vesztegetve ajándékozgatá, gyermekei kipótolhatatlan kárt szenvedtek volna; kik felől nem lehet elhallgatnom, hogy készebbek voltak tűrni az őket öszverontó kárt, mint hogy másoknak tanácsaik szerént atyjok eránt tiszteletlenséget követtek volna el. Ez egyike azon cselekedeteknek, a' mellyekkel az emberiség kevélykedhetik.

¹ A levél utolsó, negyedik lapján.

Midőn ill e' szerencsétlen ember felől tesztek szót, kitör belőlem az a' megjegyzés, hogy ha gyengeségei nagy részént vérében voltak is talán, de nagy részént onnan eredtek, mert ő Bethlen nevet viselt. Számtalan tapasztalásaim bizonyítják, hogy némelly Uraságnak e' földön gyakorta jelen-meg hajdani nagyságoknak kíséretete, 's az velek mint egy gonosz lidércz sok ízben űzi veszedelmes játékait. Eltelve azon emlékezettel, hogy ők atyai vagy anyai ágon, Fejedelmektől eredtek, úgy hiszik, hogy ők princes du sang még most is, és hogy ők többek nem csak mint a' csak Nemes, de még mint az a' Nemes is, a' kinek vezeték neve előtt az a' mágiái négy betű (Gróf, Báro) áll, mert ezek nem Porphrogenitusok mint ők. Így maga az a' nyájasság, a' mellyet a' nem porphyrogenitusok eránt mutatnak, leereszkedés inkább mint tartozás 's némelly Tisztviselőknék kislelkűségei, kik érdemeik által jutottak az Erdély fő polczaira, még neveli ezen erőtlenségeket, midőn ők, kik a' hivatalbeli öregség szerént ülnek széket, a' születés és birtok fénye előtt görbedeznek, 's A. nevetve beszéli, hogy ő, a' ki *Urfi* sem volt, most ime *Méltóság*. Eggyik barátja ifjuságonnak szégyenlé megvalani (1794 körül), hogy ő Fő Szolgabíró nálunk? 's Generalis Bethlenné a' vallást csak az által csikarta-ki belőle, hogy elmondá neki, hogy ők tudják, hogy Magyar Országon a' Vármegyei hivatal fényes hivatal. — Egyenlők mind nem lehetünk, 's eszes embernek nem illik azokhoz mérkezni a' kik nagyobbak és ragyogóbbak, nem illik meg nem vallani hogy a' fény fény 's a' gazdag birtok gazdag birtok: de más részről az érdem is érdem, 's a' hon' polgára hazafitárs, 's a' Vármegye Tisztviselőjét tekintetben nem tartani, a' Vármegyei hivatalt fénynek nem nézni nagy és veszedelmes megtévedés.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3564.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 3. März 1818.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich bin Ihnen auf zwey Briefe schuldig. Auch jetzt stehle ich mir zu ihrer Beantwortung die Zeit, und wollte sie noch verschieben, weil ich den erstern zwischen meinen Papiéren nicht finde: aber mich drückt diese Schuld so sehr, dass ich Ihnen lieber einen

mangelhaften Brief schreiben will, als dass ich Sie noch weiter auf meine Antwort warten lasse. -- Ich kränkle; bin oft ganze Tage im Bett, trage auch jetzt noch Blasenpflaster an der Schulter, um von meinen rheumatischen Schmerzen befreit zu seyn, und war seit Ende Octobr. nicht in Ujhely, wochenlang nicht einmal in meinen Stallungen. Aber gearbeitet habe ich viel, und alle meine übrige Zeit war durch Process Sachen getödtet, in denen ich Actor und nicht Incattus bin, und doch vielleicht wenig gewinnen werde.

Seyen Sie unbesorgt wegen Malie. Sie führt sich gewiss besser auf als zuvor. Ich würde mir ein Gewissen machen Ihnen etwas, was sie betrifft, zu verhehlen. Eben während dass ich dieses schreibe, geht mit ihr ein pädagogischer Scherz vor. Das Kind, soviel Kopf und Talente sie hat, ist in gewissen Puncten äusserst einfältig. Sie erschrickt über alles, und diesem wollen wir abbelfen. Einer von meinen Hausknechten begrub seine seit 25 Jahren kranke Frau. Er selbst ist fast 60 Jahre. Ich scherzte während dass ich ihm gratulirt habe, dass das bedauernswerthe Geschöpf, sich und ihm zur Last, endlich starb, und schlug ihm [vor] das Stubmädchen zu heurathen. Da dieses bloss als Scherz gesagt war, so foppten sich die Kinder: Du wirst ihm [!] heurathen. Dies geschah auch mit Malie. Die war ausser sich, weinte sich fast zu Todt. Ich machte ihr Vorstellungen, beruhigte sie; das wenig fruchtete. Nun kam der alte Bauer, und foderte sie zur Frau. Malie lachte und weinte. Meine Frau gab ihr nun lachend die Lection, und ich, der ich dabey war, auch. Vor zwey Tagen ward durch meine Frau mein jüngerer Sohn Antonin, 4 $\frac{1}{2}$ Jahre alt, mit einigen Händehieben gezüchtigt, weil sie sah, dass er Malie halb im Spiel, halb in Scherz, halb aus Zorn mit der Hand geschlagen hat. Glauben Sie mir, unsern Kindern wird nichts erlaubt, was nicht auch Malie erlaubt ist. Wir sehn beyde, was distinctionen für Folgen haben könnten. Ihren letzten Brief an Malie habe ich mit Auslassungen ihr gelesen. — In Wissenschaften wird sie nicht fortkommen. Wenn nur die Affecte sie beherrschen kann. Zu weiblichen Arbeiten hat sie wenig Geschicklichkeit. Schon das blosses Strumpfsticken ist ihr eine der allerschwersten Künste.

So wenig das pro augmento Scientiae Historicae beyträgt, was ich wegen Hunyadis Geburt in dem 1. Heft des Tud. Gyűjt. gesagt

habe, so bin ich doch darauf gewiss stolz. Meine Freunde in und um Keszthely werden das von mir nicht erwartet haben. Wünschen Sie es ins Deutsche übersetzt [zu] haben, so geben Sie mir einen Wink darüber. Kriebels Brief an mich soll lieber abgeschrieben, als aus der ungr. Übersetzung wieder ins Deutsche gebracht werden. — Und jetzt erhalten meine Freunde wieder etwas, worüber sie die Augen noch mehr aufreissen werden; ich recensirte die Recension, die über Martons Moral. Catech. im 1. Heft des Tudom. Gyűjt. steht. Erlauben Sie, dass ich Ihnen darüber manches sage.

Steph. Márton Prof. in Pápa ward um das Jahr 1800 durch ein Pasquill, das dem Mondolat ähnlich sieht, in Debr. lächerlich gemacht. Es haben mehrere daran gearbeitet, aber das elende Ding floss aus der Feder von Franz Budai, der älterer Br[uder] vom Esaias war. Esaias Budai protestirte in öffentlichen Zeitungen wider die Anschuldigung, dass er der Verfasser davon ist. Földvári hatte aber daran viel Theil. — 1808. Oct. sprach ich Joseph Márton in Wien über dieses Pasquill, und die Verfolgung, die sein Bruder wegen Kant erlitten hat; er sah, dass ich mit Kant nicht ganz unbekannt bin, und bat mich meine Rückreise durch Pápa zu nehmen. Das konnte nicht geschehen, und ich sah Steph. Márton nie, war auch bis diese Stunde in gar keiner Verbindung mit ihm; ja, ich habe einen kleinen Anlass zu glauben, dass auch er von dem Mondolat etwas gewusst hat. — Nun erschien die Recension von seinem Catech. im X. Hefte des Tud. Gy. 1817. Ich besorgte wirklich, dass das Werk sehr schlecht ausfiel. Aber Jos. Márton, sich dessen erinnernd, was ich ihm vor 10 Jahren sagte, schickte mir ein exempl. des Catech. Ein herrliches Werk; besser als unsere 2 Symb. Bücher, die Confessio Helvetica und der Heidelberger Catech., nicht unorthodox, aber viel Licht darinnen. Schade dass der Mann eine ebenso schlechte und unelegante Feder führt als Kant im Deutschen. Auch ist viel triviales in seinem Vortrag, wo bey ihm sich die Galle regt, z. B. in der Vorrede, wo er von den Schullehrern spricht, und sie durch das *Die lectio* durchhöchelte. —

Nun schickte er seine Antwort an Trattner, dass sie in dem ersten Heft des Tud. Gyűjt. aufgenommen werde. Y. verwarf sie, nahm aber die neue Rec. auf, die eben so schlecht als die erstere war. Der Verfasser war hoch beleidigt, und das mit allem Rechte. Jos. Márton bat nur, dass die exempläre der in Wien gedruckten

Antwort den Bogen des Heftes beygebunden werden möchten, und dass in der Inhalts Anzeige davon eine Meldung geschehe. Auch verweigert. — Jos. Márton forderte mich auf, die Parthie von dem zu nehmen, was mir gerecht scheinen könnte, und nun habe ich meine Recension dieser letztern Recension dem Verfasser zugeschickt, damit er sie überlese und dann Herrn Prof. Jos. Marton in Wien zuschicke. Hier der Auszug.

Könyvbírálás. (Vizsgálás sollte für die Idee bleiben: Übersicht des Libror. Revisors.)

1. Mártons Catech.
2. Rec. X. Heft. 1817.
3. Mártons Antwort.
4. Rec. 1. Heft. 1818.

§. 1. Die Superintendenz über die Donau forderte ihre Gelehrten auf etc. Was sie haben wollte.

§. 2. Prof. St. M. hielt dafür, dass diese Aufforderung auch ihn angehe, arbeitete einen solchen Catech., und gab ihn heraus nicht als den, der den Beyfall schon erhalten hat, sondern als eine concurrirende Arbeit. (S. XV. XVI.) Ob sie durch die Superintendenz für ein Schulbuch angenommen ward, ist Rec. unbekannt: aber *a magános Olvasóknak . . .* (S. Titelblatt.), — «Hätte der Verfasser nichts als die Vorrede drucken lassen, so würde er schon etwas sehr gutes und lehrreiches geliefert haben.»

§. 3. Unterdessen das Journal Tud. Gyűjt. nahm 2 Recensionen auf, die in diesem Catech. kaum etwas beyfallwürdiges finden. Az elsőbb a' Philosophiát tanító Prof.ról kimondja, hogy jól tenné, ha a' philosophálásnak békét hagyna, mert ahhoz nem tud — der andere (S. 85.) stosst sich schon darüber, dass er einen christl. moral. Catech. schrieb, da seine Profession Christenthum zu lehren nicht mit sich bringt. Auch erinnert er ihn, hogy az új Catechismust a' közönségre *erővel és tulajdon esze 's ítélete szerént* reá kötni nem szabad. Ein unverdient kränkendes, oder doch müssiges Wort. Er wird doch Grotius nicht tadeln, weil er etwas schrieb, das noch mehr ist als ein Catech., und Szilágyi Gábor trug Theol. vor, ohne *ordinirter* zu seyn. Ersterm hat der Verfasser selbst geantwortet, der 2te Rec. ist noch ohne Antwort, ennek mi kelünk ellenére, — nem barátságból Prof. M. Ur eránt, kit Rec. soha nem

látott s levelekből sem ismer — nem idegenségből a' Rec. eránt, kit, ki legyen, gyanítani sem tud — sondern weil der guten Sache und der gekränkten Unschuld beyzuspringen eine moral. und christl. Pflicht ist, und jedem guten Menschen eine Freude.

§. 4. Zwischen diesen 2 Gegnern trotz ihrer grossen Unähnlichkeit eine gewaltige geistige Verwandtschaft. Keiner von ihnen wollte den Verfasser verstehen, doch mit dem Unterschied, dass M. A. ihn inkább nem tudta mint nem akarta, A. inkább nem akarta mint nem tudta. Sie gleichen sich auch darinn, dass sie ihre éleségeket kiterjesztették a' Munkáról a' személyre, die umso grausamer ist, weil sie ihre Hiebe in Ruhe geben. A. sagt: *Der Verfasser mag diese Behauptung denjenigen zurückgeben, von denen er sie gelernt hat*, umso drolliger, da die Behauptung dem Verfasser sein Rec. **andichtet**. — Dann gibt er dem Verfasser die ganz und gar nicht passende Lehre: *Legyünk azért alázatosak mindenkor, kivált mikor Morált írunk*. Nicht auch wenn wir einen moral. Catech. recensiren? Hier citire ich den Anfang seiner Rec. und sage: Engedje kérdenünk A. Úr: Mi köze mind ezeknek a' könyv megítéléséhez? 's a' Mor. és Keresztyén Catech. megítélése alatt a' Moralitás és Keresztyénség nem emlékeztetheté e A. Urat, hogy a' *hallotta és nem tudom* mellett *egy dicévetre méltónak vallott* embert vádolja [!], de *elhallgatott vádja* által, damit er sich nicht entschuldigen kann. — Das ist doch weder eine moralische noch eine christl. That. Was die határon túljáró mód betrifft, die durfte doch gut seyn können, und wenn Herr A. und ich sie nicht billigen konnten. — Doch wir gehen auf die zwei wichtigsten Beschuldigungen und Rügen über.

I. Prof. M. soll gesagt haben: So wie alles in der Natur und der Geisteswelt sich erhält und veredelt, so ist auch die Religion unter einer perfectibilitaet. Rec. sagt hierüber, dass dieses botránkoztató ist. — Der Verfasser würde nicht bloss etwas botr[ánkoztató], sondern auch esztelen gesagt haben wenn er das gesagt hätte, was sein Rec. ihn sagen lässt; denn er hätte die Symb. Bücher über die Linie der perfectibilitaet, Jesus Lehren aber *unter* solche gestellt. Der Verfasser hat aber hier *bloss* von Catechismen gesprochen, und ich citire ihm die angeführte Stelle und S. IX. u. X. der Vorrede. Dass der Verfasser Jesus Lehren unantastbar hält, sieht man auch daraus, weil sein Rec., der ihm nicht einmal die lange (nicht leere) Vorrede nicht verzieh, keine heterodoxie bey ihm fand.

Azonban minden tisztelete mellett a' Symb. 2 Könyv eránt, Rec. (ich) úgy reményli, hogy Prof. Márton egy értelemben lesz vele (mit mir) és mind azokkal, a' kik *nem csak névvel Protestánsok*, 's azt fogja vallani, hogy mivel ezek a' két Symb. Könyveink, minden felvívázása mellett a' Gondviselésnek, csak úgy emberek munkáji, nem olyanok a' mikén hibáknak történhetni lehetetlen volt volna. Ich citire die Vorrede der Confess. Helv. (wo gesagt wird sollte uns jemand zeigen, dass wir wider Vernunft und Bibel geirrt haelten, so stehen wir von dem Irrthum ab) und 2 Fragen des Heidelberger Catech. aus denen auf Mar. Theres. oder Jos. II. Befehl wir ausgestrichen haben, die Messe sey átkozott bálványozás. — Der wahre Prot. wird also die 2 Bücher respectiren, als das Buch, in welchem seine Kirche ihre Dafürhaltung ausgesprochen hat, und von ihnen nicht leichtsinnig abgehn, aber für unantastbar wird er csak az Ur Jezus való, tiszta, jótevő, idvezítő isteni tanítását halten, und auch diese nur objective, denn dass sie subjective auch unter der perfectibilitaet steht, zeigt die Schrift und die Hist. Eccles.

Rec. kann hier nicht verschweigen, was S. 80. Z. 4. von unten steht. Hinwieder scheint uns dieses botrányozató u. unprotestantisch, unchristlich. Von wem wird denn ihm dieses erlaubt? Wer hat denn Recht so was zu erlauben? Wenn conviction da ist, wer verbietet a' gondolkozást? Denn diese 2 gehen Hand in Hand, nicht wie Bekenntniss und That. — Die römische Kirche ist consequenter; sie dispensirt niemand, und wer nicht glaubt, der muss in die Lehre gehn, oder wird eliminirt aus der kirchlichen Gemeinde. Und wenn die Worte des Rec. tulajdon meggyőz. kedv. so viel heissen: er mag glauben, was er kann, aber nur für sich, was sagt er über Zvingli, Luther, Calvin?

II. Citirt S. 82. — Rec. (ich) ist weit entfernt mit Herrn A. über den Sinn der angeführten Stellen der Schrift zu streiten, aber er versteht hier unter Hit was Paul, und die Hermeneutik und józan ész nicht erlauben. Für Rec. und dem Verfasser sind die hitbeli ismeretek nicht unnütz. Es ist irrelevant zu sagen Gott habe uns etwas gelehrt, was gar keinen Nutzen hat. Der Nutzen ist moral. Jesus lehrte ewig dieses.

Apologie des Verfassers, wegen Verbindung der Moralphilosophie und des christl. Unterrichtes. Das Problem der Superintendenz war: — Dieses lehrt Moralphilosophie und Moralthologie, beydes haben wir von Gott. Wegen dem System mögen sie in studiis

academicis getrennt werden. Beyspiel: arra szoktatnunk gyermekeinket, hogy Istenről úgy függjenek mint a' jó atyától gyermekei, 's hogy a' mit Isten parancsol, úgy tegyék meleg szeretettel, hittel (persvasio consc.), bloss weil Gott es befahl, nicht nach Untersuchungen, wie ein gutes Kind etwas bloss weil es der Vater befahl, und wie Kants Schüler des *moral. Sollens* wegen eine That ohne Forschereyen thut, ist ein heiliges und sehr süßes Gefühl; wehe dem Vater, der seine Kinder ohne diesen relig. Sinn erzieht, und aus seinem Kind einen irregl. Philosophen bilden will. Aber neben diesem relig. Sinn ist es wohl gethan, wenn Kinder a' jó és rossz ismételére Philos. tanít. fogva is vezéreltetnek, mert az erősbben ragadja meg a' lelket. Rec. nemicsak borzadva, hanem undorodva (Schrecken mit Zurückschauern und Verachtung) olvasta l. 82. sor 27—32. in der Rec. des A. — fürchten wir uns nicht so sehr von jenem principium cognitionis. Gott sagte ja *audi mi filia et vide*. Gott widerspricht sich durch seinen einen Wegweiser nicht, und die Göttlichkeit der christl. Rel. wird dadurch bewiesen *quod nil contra sed tantum ultra*. Die Pythagoräer bückten sich vor dem *αυτος εσα*, aber in den Lehren der Geometrie war ihnen die Lösung eines theorema doch mehr als *αυτος εσα*, und das *αυτος εσα* that manches üble schon. — Noch einige bösertige Verdrehungen.

Mondjuk ki a' mit ki kell mondanunk. — Auf den Verfasser zog viel Unheil seine Liebe zu Kant. M. A. sagt: der Vf. istenli Kantot. Das soll man nicht: de miért ördögteni und darum ördögleni, weil wir uns nie Zeit nehmen ihn und seine Sprache zu verstehen? Mint Epikurt, a' legsanyarubb és legtisztább életü bölcset vádolják romlott erkölcesel és erk. rontással, a' kik nem értik, mi vala nála a' *voluptas*: so lacht zwischen uns mancher über Ersch[einung] und Ding an sich selbst. Wir würden nicht lachen, wenn wir uns erinnerten, welche Phantasieen der fieberhitze Wolf, Cartes. und die die Meister der griech. Schule gelehrt haben, die aber aufgehört haben hagymázi beszéd zu seyn, wenn wir uns auf den Standpunkt hinaufgeschwungen, woher *sic* die Sache betrachtet haben. Würden wir nicht weiser handeln, wenn wir anstatt den Kant zu verteufeln, seine populären Schriften läsen, und sageten, was Socrates über die dunklen Bücher des Heracitus: Was ich verstand ist schön, und ich folgre, auch das ist schön, was ich nicht verstand. Zittern wir nicht für die Wahrheit; Kant kommt aus der Mode. Schulze hat Rozgonyi gedankt, dass er ein Anti-

kantianer ist. Ein System verdrängt das andere; das war so und bleibt so, weil der Mensch ujságon kapó, ósághoz ragaszkodó, nemes és nemtelen, egyenes és makacs, szelid és virrongó teremtés. Ende der Recension. Nachschrift. Kovács Samuel refutirt Tud. Gyűjt. 1818. 1. K. S. 93. Der schlechte Scribent ist nicht dem Kinde, das zu gehen lernt zu vergleichen, sondern dem Schauspieler, der seine Rolle nicht gelernt hat.

[Füredelje a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 115. sz.]

3565.

Kazinczy - Szabó Jánosnak.

Különös bizodalnmú drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Egy értelemben vagyok az Úrral: Prof. Márton Úrnak Moralis Ker. Catechismusa excellens Munka. 'S ezt a' Tud. Gyűjt. Redactiója tavaly a' X. Kötetben megátkozottatá egy új Bálánja által, 's Prof. Márton Úrnak Feleletét (de a' mellynek nem kellett volna oly *derb*-nek lenni) el nem fogadta; sőt az ezidei Januáriusi darabban ismét felveve egy más Recenziót, melly Márton Urat bántsa. Nem gondolok én azzal, ha a' gonoszság vagy tudatlanság hallatja szavát, sőt örvendek annak, csak a' más rész is szólhasson. Duo contraria juxta se posita, clarius elucescunt. — Sajnáltam mind a' megtámadott jó ügyet, mind az általam sem nem látott, sem leveleiből nem ismért Mártont, 's helyette én feleltem, 's talán annyi bátorsággal, a' hogy ő maga sem fogott volna. A' mi *prudenteink* azt fogják mondani hogy esztelen tettet teszek, midőn magamat a' két veszekedő fél közzé avatom; megtanúlhattam volna, hogy az *okos* ember a' két veszekedő előtt sietve megyen-el az úczán. De én ezen ő okosságokon úgy nem kapok, mint ők nem az én esztelenségemen. A' kiknek az igazság ügye, 's a' Némzet' culturája igazán kedves, szeretni fognak esztelenségemért, 's az a' mit mondok, nem mindenütt kősziklára esett magv lészén. — A' Recenziót postán küldöttem-meg a' Catech. Írójának, hogy olvassu-meg minekelőtte sajtó alá adom, 's kértem, hogy ha valami igazítást kívánót talál benne, küldje hozzám óhaj-tásait. — Azolta megváltoztattam benne holmit a' stílusra nézve, 's a' mit elfelejtettem volt, (Socratesznek splendida peccatajait) belé szővtem. Még Recenziómat senkinek nem olvastam-fel, még senkivel

nem látatám: azzal a' barátommal közlöm itt, a' ki ezen inprudenciáért bizonyosan fog szeretni, mert óhajtanék méltónak tartatni szeretetére, melyet utolsó levelében is hágy érzésem.

Méltóztassék ezen Recenziómat, a' hogy itt megyen,¹ felküldeni Prof. Márton József Úrhoz *Bácsben, a' Reform. Templom' épületjében*. Ennek meg fogom írni, hogy a' sajtó alá adandó Recenziót az Úrtól fogja venni. Csak azt kötöm-ki, hogy a' levél, Márton József Úrhoz ne postán 's ne dilizsánszon menjen-fel; Pesten minden héten talál az Úr olyat a' ki a' fáradságot nem sajnálja, a' melybe a' levél általadása kerülhet.

Én rheumatismusban fekszem rég olta, 's Novemb. olta Ujhelyben sem voltam. Octób. 27dikén léptem be életem 59dik esztendejébe, 's testem öregebb mint lelkem — jele hogy erkölceim nem voltak elromolva. Csak hosszú életet, hogy gyermekeimet nevelhessem, kiknek számok Májusban ismét szaporodni fog. Hatan lesznek, 's mind gyenge korúak. -- Maradok szíves tisztelettel, barátsággal alázatos szolgája.

Széphalom Marz. 5. 1818.

Kazinczy Ferencz mpr.

A' Méltós. Generalist és Generalisnét méltóztassék tisztelni nevemben és feleségemben. Hívebb tisztelőjük nincsenek mint én és feleségem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3566.

Kazinczy — Sipos Józsefnek.

Prof. Sipos József Úrhoz. Széphalom Martz. 7d. 1818.

Tisztel. Prof. Úr!

A' jók közt még a' perlekedés is arra való, hogy egymáshoz szövettessenek, 's az bizonyosan igen nemtelen, a' ki, kijövéen a' Gyűlés' Palotájából, gyűlöli azt a' ki vele ellenkezett. Tegyük a' mit a' szebb érzés 's a' köz ügy' szeretete kíván: szeressen engem az Ur Prof. Ur, 's engedje mondanom, hogy a' mi a' Tud. Gy. ezidei II. KöL. 89—94 lapjain áll, engem barátjává teve az Úrnak. Abban

¹ Hiányzik.

sokkal több jót találtam, mint nem jót az Ó és Új Magyarban, 's az előadás és magyarság itt olly jó, hogy alig hihetném, hogy ez és az azon-eggy tollból folytak, ha azt az Egész nem hagyná hinnem.

Felakadtam az első soron, mert csudáltam, miként mondhat olyat valaki, minek utána a' xberi Füzetben ellenkezőt mondtam, rövideden, bizonyítás nélkül, de tagadhatatlanképen. Az Úr következő sorai magyarázzák a' hibás állítást, és így nem szükség, hogy ez cránt szót tegyek. De őrizkedjünk, Tiszt. Prof. Úr, illy formán szólani, hogy szavainkat mások félre magyarázhassák. Az illy szót némelly Olvasó akarva nem érti-meg.

Az Úr Prof. Úr itt is attól retteg, hogy mindent egyszerre akarunk csinálni mint az Ó és Új Magyarban rettege. Most van ideje, hogy tegyük a' mit lehet; későbbben késő¹ volna. Szavam nem kíván magyarázatot. Jobb volt volna e ha Debreczen a' maga undok alakú régi Colléginmát csak kifoldozta volna, mint hogy most Korinthi oszlopok díszesítik falait? Sőt bár elhányták volna a' Templom' alapköveit is: úgy most nem állana ez a' felséges, de izetlen épület úgy, hogy a' ki meg látja, nevéssen. A' Coll. most is Coll, 's a' Templom most is Templom, ha nem az is a' mi volt. Látni fogja az Úr Prof. Úr hogy a' Tordai Gyöngyösi épen ezen okkal menti, hogy ő Leoninus Verseit nem írta rímek nélkül, mert azt elmondám Erd. Leveleimben. Ki teve jobban, ő e, vagy Szabó, Rajnis, Révai, és üelölők Superint. Szilágyi, 's még elébb Ráday és Kalmár?

A' Beregszászi Diss. és Ó és Új Magyarnek Recenziója alá vetett Jegyzéseket én csak nyomtatásban láttam, 's sajnálom, a' bántást. Én szabadon, bátran, élesen, a' maga helyén csipősen is szólok: de mocskolni mást írtódom. E' Recenziómban nem lehet egyébről szólanom, mint az új szókról, mert Beregszászi csak erre ada alkalmat, 's a' Recenzió már is hosszú volt. — Fogadjon barátságába az Úr Prof. Úr, 's méltóztassék elhinni hogy én az Úr érdemeit nem csak megismerem, hanem örvendek is hogy van mit megismerhetnem.

Alázatos szolgálja

K. F.

[Kazinczy F. másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

¹ Először *később*-et írt Kazinczy F., majd a *bb*-t áthúzta.

3567.

Kazinczy — Seivert Jánosnak.

Széphalom, 8. März. 1818.

Ew. Hochwohlgeboren,

Wie sehr ich vom abschülichen Patriotismus manches Ungarn entfernt bin, zeige ihnen folgenden Stelle aus meinem XVIII. Brief der Erdélyi Levelek: — ich sprach eben vom Theater in Hermannstadt, wo ich dicht an dem Geländer einer Loge sass in der zwei junge Sächsinen der Vorstellung zusahen.

A' két szász leány egy történetre emlékeztet mellyet vadsága miatt és hogy egy előttem még nevérol sem ismert bohót megcsapolhassak, el kell mondanom. — Egy itt szolgáló mágnás valamely gyönyörű szász leánnyal tánczola a' szász-ispán ünnepén. Egy idegen Mágnás, vége lévén a' táncznak, kérdést teve ennél, melly Comtesse lehet az, a' kivel ez épen most tánczolt, mert ő ezt nem ismeri, 's maga is szeretne tánczra menni vele. A' felelet az volt, hogy az egy Szebeni polgár kisasszonya 's olly jól nevelt a' melly szép. Gondolod e mit teve a' gubó? Nem vitte tánczra 's nagyon rossz neven vette barátjának, hogy magát így degradedta volt. A' nagy Fridrich egy legénykét ki Vallást csúfola 's botránkoztató tettet teve, arra kárhoztatott, hogy míg azt, a' minek szentnek kell lenni, csúfolni merné, tanulja meg a' Kátét (Catechismus) a' hely plébánusánál. Ha nekem volna szabad megbüntetnem ezt a' Magyar legénykét, a' ki a' szép és jól nevelt Szász leánnyal, a' Szász innepen nem tánczolt, mert nem Magyar Comtesse: én zárva tartanám a' Mélt. Urfit, valamig Rollint végig nem olvasná, hogy felelni tudjon e' kérdésemre: Mit perorala Canulejusz? és melly következései voltak annak Romára, hogy az egyik testvér leány ajtaját megkopogtatták, a' másikáét nem? — De bohót minden föld terem 's Kassáról 's Kassa tájékáról hasonlót lehetne mondani; 's így Erdély nekem megbocsát, hogy egy nevetséges gőzű fíját szégyenszékre állítottam. — Derjenige Ungar kennt Patriotismus nur den Namen nach, der den Sachsen in Siebenbürgen nicht für seinen Compatrioten ansieht.

In meinem XXXII. Brief mahlte ich Ladislaus Bethlen von seinen guten und üblen Seiten, ja ich erwähnte auch seine Des-

organisation. — Midón itt a' szerencsétlen ember fölött tesztek szót, kitör belőlem a' megjegyzés, hogy ha gyengeségei nagy részént vérében voltak is talán, de nagy részént onnan erednek, mert ő Bethlen nevet viselt. Számtalan tapasztalásaim bizonyítják, hogy némelly uraságoknak e' földön gyakorta jelen meg hajdani nagyságok kísértete 's az velek, mint egy gonosz lidércz, sokat úzi veszedelmes játékait. Eltelve azon emlékezettel, hogy ők atyai vagy anyai ágon Erdélynek fejedelmeitől erednek, úgy hiszik, hogy ők most is Herczegecskék, hogy ők többek, nem csak mint a' csak nemes, de még mint az a' nemes is, a' kinek a' vezeték neve előtt a' mágiai erejű négy betű (Gróf — Báró) áll, mert ezek nem porphyrogenitusok, mint ők. Így maga az a' nyájasság, a' mellyet a' nem porphyrogenitusok eránt mutatnak, leereszkedés inkább, mint tartozás. Némelly Tisztviselőknak kislelkúsége, kik érdemeik által jutottak az Erdély fő polczaira, még neveli ezen erőtlenségeket, midón ők, kik a' hivatalbeli öregség szerént ülnek széket, a' születés és birtok fénye előtt görbedeznek 's A. Ur (dieser ist Aranka) nevetve beszéli, hogy ő ki Urfi sem volt soha, most ime Méltóság. Hier erzähle ich, dass einer meiner Jugendfreunde sich geschämt hat 1794 in Siebenbürgen zu gestehen, dass er Stuhlrichter bey uns sey, weil er wusste, dass Comitats-Würden in Siebenbürgen etwas sehr gering geschätztes sind.

Egyenlők mind nem lehetünk, 's midón a' születéstelen és birtoktalan ember, bár érdemmel a' születéses és birtokos emberrel mérkőzik öszve és peczkeskedik közöttük, az épen olly nevetségés mint midón porphyrogenitusok [!] pöffeszkednek. A fény fény 's a' nagybirtok nagybirtok. De az érdem is érdem 's a' hon polgára (also was im Lande lebt) hazafitárs; 's a' Vármegye Tisztjeit tekintetben nem tartani, a' Vármegyei hivatalt fénynek nem nevezni nagy és veszedelmes megtévedés.

Jeder Edle in ganz Europa und bey unsern Antipoden schaudert, dass der Engländer den Iren für einen Briten hält, aber ihn für einen Briten gelten nicht lässt; jeder Edle freut sich zu sehn, dass der Elsasser für einen Franzosen gilt und sich für einen Franzosen hält. Da ich ihnen dieses sage, so habe ich ihnen, edler theurer Freund gesagt, wie ich den Sachsen in Siebenbürgen betrachte. Er ist seit Jahrhunderten Ungar; diejenigen die ihn nur dann für einen Ungarn ansehen, da die Lasten des Staates auch durch sie getragen werden müssen, aber ihn von der Theilnehmung an allen und jeden Vortheilen, die dem wahren Civis zukommen,

ausschliessen, sind also höchst ungerecht, und meine Hand möge ausdürren, als ich das Verbrechen wider das Vaterland begehn, dass ich diesem abscheulichen Patriotismus meiner wilden Ungarn das Wort rede. Aber gestehn Sie verehrter Freund . . . erlauben Sie dass ich Sie so nenne: meine Hochachtung für sie flösst mir diesen Mut zu — der Sachse muss sich auch für einen Ungarn ansehen, und den Vortheil des Ganzen wegen, seinen Vortheil nicht aus den Augen verlieren. Ihr Volk (ich ziele hier auf die Ungebildeten, die auf dem Lande leben) ist ein menschenscheues Volk. Eine Stunde später als ich Hermannstadt verliess, sah ich einen sächsischen Ackersmann: ich befahl dem Kutscher zu halten und rief diesem zu: ich wollte wissen, wie der Ort heisse; er ging als hörte er mich nicht. Ein zweyter, dritter, vierter und fünfter wiederholte mir die nehmliche Szene. Ich sprach sie freundlich an, sie waren unfreundlich und grob. — Der Pastor eines Ortes zog sich vom Fenster zurück als Gyulai und Döbrentei auf ihrem Wagen, ich und meine Tochter auf dem meinigen vorbeey führen. Ihre Nation gleicht der von Wilh. Tell, dessen Geist mich unter diesen freyen Ungarn deutscher Zunge umschwebte: aber Tells Landsleute sind nicht menschenscheu sie fühlen sich unter andern Mensch. — Ich kam in Szelindek an, das Mädchen das ich zur Bedienung meiner Tochter nützte, hat in Medgyes eine reiche Provision für Mittag angekauft; aber da wir in Szelindek nichts zu essen fanden, so wandelte mich die Lust an, zu die wohlhabendsten Einwohner zu gehen, und dort etwas geniessbares zu suchen — mir war es nicht um dieses zu thun, sondern um eine Gelegenheit mit ihnen zu sprechen. Ich trat in ein Zimmer, das eiserne Gitter und Jaloux hatte. Ich habe nichts, antwortete mir der Herr des Hauses, ohne mich anzusehn. Bey dem zweiten, dritten, vierten ging es mir nicht besser. Tritt der Fremde bey einem freyen Ungarn der ungar. Zunge ein, er wird ihn nöthigen in sein Zimmer zu kommen, heisst ihn seinen Kopf zu bedecken, er selbst zieht seine Mütze vor ihn höflich ab, aber er setzt sie im Gefühl seiner Würde auch wieder auf und er wird ihm sein, mit dem Tischtuche bedecktes, Weizenbrod vorlegen, und ist er so wohlhabend wie dieser Szelindeker war, so gibt er ihm auch sein Kulacs [!] in die Hand. Glauben Sie nicht dass mich Hunger gequält hat; nein, ich war mit Semmeln und Käss ja auch Salami wohl versehen und bey dem Schenk war Wein zu finden, den ich ein Wassertrinker leicht entbehrte. Ich schlug

Döbrentei vor zum Pastor zu gehen, und der elende, schmutzige Wirth, der von Wien nach Szelindek kam, sagte mir in seinem Fiacre Dialekt, weil er geglaubt hat wir wünschen dort gelabt zu werden: der ist noch der rechte; der gibt ihnen auch was? Vergleichen sie in dem Punkt dieser Menschenfreundlichkeit und Menschenscheuheit den Ungarn der deutschen Zunge mit dem Ungaren der ungarischen, so gehört der Vorzug gewiss dem letzteren. Ausnahmen sind überall und der ungarische Wildfang thut freylich auch vieles aus Muthwillen (seinem eigentlichen Charakter) theils aus Nationalhass; welches freylich sehr unphilosophisch ja roh ist, aber eine Seite hat [er] doch wegen der ich ihn zu loben mich unterfange. — Ich fand die Sachsen eine in sich geschrumpfte Nation, die durch ihr freyes Wohlleben entnervt ist: die Ungarn sind nicht einmahl durch die Knechtschaft des Feudalsystems von der Freyheit ihrer Seele beraubt; wahrlich ein schönes freyes Volk. Was würde aus ihr, wenn sie Cultur erhielte, die zu ihrem Genius passt.

Zu Schässburg fielen die Pferde des Grafen Wass, der mit uns von Andrásfalva dahin fuhr in der Stadt, auf der Gasse zusammen, so dass er Ochsen herbeischaffen musste, die seinen Wagen aus den Lachen herausziehen mussten. Dort ist der Magistrat des Ortes und der Sedes Siculica. Welche Polizey. Ich sprach mit Herrn Prof. Binder, fragte ihn um seinen Gehalt um die Anzahl der Bibliothek der Schule, und Döbrentei sagte mir, die Privat-Bibliothek des H. Prof. B. sey mehr werth als die öffentliche. Welche Vortheile gewährt also diesem Volk, dass es die Lasten des Feudals-Systems nicht kennt? Was thun die reichen Prediger für das Wohl des Ganzen? Denn dass der Landmann in Häusern von Stein gebaut und Ziegeln bedeckt, wohnt, ist zwar etwas, was ich jedem Sohne meines Vaterlandes wünsche, aber darum wird sie der Magyar des Flachlandes, wo er in Häusern aus Moorziegeln gebaut und mit Schilf bedeckt in dem Schatten der Akazie wohnt und Weizenbrod und von 1. Januar bis 31. December Fleisch ist und Wein trinkt, nicht beneiden. Und solche Magyar's sind bey uns sogar unter denen, die die Lasten des Feudal-Systems kennen. Diesem will ich das Wort nicht sprechen und weiss sehr wohl ob der Besitzer eines Gutes viel, oder nicht viel verlöre, wenn dieses System endlich einmal abgeschafft würde. So viel kann ich aber mit Überzeugung sagen, dass es viele Böse, aber auch viele gute Grundhorren gibt. Baron Joseph Orczy der Edle, und Joseph Baron Palocsay, der

den Wilden affectiert hat, und unter dessen Nase zu gewissen Zeiten ein hässlicher bajusz von einer halben Elle herabhing (zu andern Zeiten und mit einer Laune, die bei ihm wechselte, hat er diesen wilden Schmuck rasiert) gaben ihren Kindern wie im Leben so auch auf dem Todtenbette die Lehre, dass sie ihre Untergebenen menschlich ja väterlich behandeln sollen; und meine Gattin nährte mit ihrer Brust das Kind eines unserer Bauern, weil die Mutter krank lag. — Glück für das Land, wo kein Feudales-System herrscht: aber auch bey diesem System kann es besser gehn, wenn etcetera — — — als bey den freyen Völkern, wie die Jazyges, Cumanii und Hajdonicales bey uns bey etcetera — — — Cultur! Cultur! nicht gemauerte, nicht mit Ziegel bedeckte Häuser! — Der Walache sey von dem Feudal-System befreyt. Er wird mehr müßig gehn mehr sich berauschen. — Ich ging eine Strecke durch das Land ihres Volkes, edler Mann und fand alles gleich und alles ohne Cultur. Traurig war ich durch den Anblick. Das Land Tells ist anderes, das Land an dem Rhein noch mehr anderes wiewohl dort Corruption wütht. Warum hat ihr Land nichts als eine Buchdruckerey? und die ist so schlecht! und die ist ohne Beschäftigung! Warum tragen die reich bepfründeten Prediger nicht Geld zusammen, um ihre Schulen und ihre Lehrer auch sehr reich zu dotieren? Warum hat Schässburg nicht eine Bibliothek, die sehr reich und zweckmässig auserlesen sey? Haben die Sachsen Krankenhäuser auf dem Lande und Ärzte, Wundärzte und gelehrte Hebammen? Was thut der so reich bepfründete Pfarrer für Aufklärung und die den Menschen veredelnde Künste? Zipser Comitatz erzeugt bey uns eine Menge von deutschen Schriftstellern: Ihre Nation weit grösser als dieses Komitat, prangt jetzt mit wenigen Namen. — In Sachsen sieht die Regierung darauf, dass die Prediger mit dem Zeitgeiste fortschreiten, geschieht dieses bey ihnen? — Wo man so frey ist, könnte und sollte vieles geschehen.

Dieses ist das Ueble was ich in meinen Briefen aus Siebenbürgen sage, und ich rechne auf ihren Edelmuth, dass Sie das billigen werden. — Die Siebenbürger klagen über den Mangel der Kultur: ich fand dass sie sich mit uns kühn messen können. Cserey Miklós, ein Josika, ein Zeyk Dániel und Miklós, ein Prediger Sipos, ein Professor Szilágyi, Tompa und Hegedüs, ein Biblioth. Szabó, ein Consil. Kenderessy und ein Mann wie Notár Kis József, bey dem ich in den Wässern von Gyógy die ganze Nacht durch schwatzte,

und der mir im Finstern auf jede statistische Frage so pünktlich geantwortet hat, als wenn er seine Antworten aus Büchern und Collectanten herausgelesen hätte, würden in jedem Land vorzügliche Männer seyn. Und Sie selbst, wie ihr Comes, welche anziehende Männer! Man liebt sie so wie man sie sieht. Und der wahre ungemischte, ungetrübte ungrische Ton in Siebenbürgen! Derb, aber brav! Ihre Hospitalität, die man ausser ihren Lucullischen Gastmählern und ihrem ewigen Coffeetisch antrifft. Ihre Freyheit im Gespräch, die keine Späher wittert mit denen wir umringt sind. — Aber sie sind mehr pedantisch als wir und im Geschmack sind sie (ich meine besonders die Siebenbürger, deren Patron mein Calvinus ist) weit, weit hinter uns. Freye Köpfe haben sie mehr, als wir und dieses schreibe ich dem Umstande zu, dass sie auch Socin's Schüler zwischen sich sehn.

Ich danke Ihnen innigst für die Belehrungen, die Sie mir so edel mitgetheilt haben. Glauben Sie mir meine Hochachtung für Sie, meine Liebe hat dadurch eine grosse Accession erhalten.

Segnen Sie die Manen Ihres grossen Grossonkels in meinen Namen und stehen sie vor dem Bilde des heil. Sebastian in der Gallerie und an einem gewissen Platze in Ihrem Zimmer, so erinnern sie sich mit Wohlwollen meiner.

Kommt die Münze die sie prägen lassen so erfüllen sie, was Sie mir zu versprechen die Güte hatten. Sie macht Ihrem Herzen und ihrem Geschmack Ehre. Nie werde ich an Sie ohne Wallung meines Herzens denken. Jede Nerve in ihm fühlt Ihren grossen Werth.

Ihr gehorsamer Diener

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az *Erdélyi Múzeum* 1899. évf. XVI. köt. 381—386. lapjain.]

3568.

Kazinczy — B. Wécsey Pálnak.

Verehrungswürdigster Baron,

Ihre liebenswürdige Bescheidenheit — ein Vorzug, welchen Ihnen sogar Ihre Feinde eingestehen werden — hat Sie gegen mich ungerecht gemacht, weil Sie ungerecht gegen sich selbst waren. Meine Miene hat Unzufriedenheit mit der Übersetzung der *Schuld* so wenig andeuten wollen, dass ich Sie unter Ehre versichern kann, ich habe meinen literarischen Freunden versichert, dass ich die

Arbeit eines jungen Mannes, der erst jetzt auftritt, über meine Erwartung gefunden habe. Hat also meine Miene Unzufriedenheit gezeigt, so war es mit dem Stücke, und nicht mit der Übersetzung. Die *Schuld* hat grosse Vorzüge, die ich ihr herzlichst zugestehe; die hebenden Erinnerungen an das Ausonische Clima sind gewiss so schön, als Sie sie mir vorgemacht haben; Spanien gewinnt immer, wenn man es mit Scandinavien in Contrast bringt; auch hat der V[er]f[asser] das menschliche Herz in allen seinen Tiefen gekannt: aber das Werk ist doch nicht classisch schön. — Vielleicht bin ich verzaubert: ich finde an deutschen Theatral-Schriften nichts schön, als was Lessing, Göthe und Schiller schrieb. — Kotzebue ist mir der unaustehlichste Sudler, wiewohl ich ihm Génie zugestehe. Der so keck hinmahlt, und sich in seinen Klecksen so sehr gefällt, der sich durch den Weyhrauch der Menge so sehr berauschen lässt, ist für die Wenigern auf ewig verloren. Ich bewundere die Gaben, die die Natur an ihn verschwendet hat, aber mit reiner Freude habe ich nicht einmal seinem Stück Menschenhass und Reue Geschmack abgewinnen können. Und doch hat es Theile, [um] welche ihn sogar Göthe, der noch mehr als Schiller ist, beneiden kann. Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.

Dürfte ich eine Bitte wagen, verehrter Baron, so wäre diese, dass Sie an Ihrer Arbeit mit dem Glück und dem Eifer arbeiten wollten, wie Sie das gemacht haben, was schon da ist. Productionen dieser Art geben mehr Genuss, als der hat, der bloss liest. Sie verschönen dadurch Ihr ländliches, freyes, independentes Leben, erwerben sich gewiss Achtung bey jedem Edlen, und Freunde, um deren Besitz Sie selbst der beneidet, dem der eitle Ruhm nichts ist.

Eben heute erhalte ich die Nachricht, dass Graf Georg Festetics bey der diesjährigen Feyer seines Helikons, *mir und dem verstorbenen Csokonai*, und dieses Jahr *blos uns zweyen*, einen Baum pflanzen liess. Ich bin stumpf für Distinctionen dieser Art, und hätte mich nie beneiden lassen, mir selbst einen Baum zu pflanzen, wie im vorigen Jahr Horváth Ádám, Kisfaludi, Berzsenyi, und unsere liebenswürdige Dichterin Fräulein Judith Takács von Duka sich, und alle viere dem Dichter der Murányi Vénus (Gyöngyösi István) gepflanzt haben. Habe ich aber diese Ehre verdient, so hätte ich gewünscht, sie mit Csokonai nicht zu theilen, den ich nach seinem Tode schätze, wie ich ihn bey seinem Leben sehr geliebt habe, dem ich aber ganz und gar nicht gleiche. Er war unter unsern

Schriftstellern, was die Mahler der niederländischen Schule sind: und ich arbeite ewig wider *diese* Schule, und sage, dass man nicht nach der Natur (wie diese) mahlen müsse, sondern immer in das Schönerere, das ist nach dem Ideal. — So wie ich über das, was dieses Jahr bey dem Feste in Keszthely vorfiel, mehrere Nachrichten erhalten werde, will ich an Se. Exc. den Herrn Grafen Festetics schreiben, und ihm für das Merkmal seines Wohlwollens danken.

Hat auch Ihre schöne Seele, liebenswürdigster Baron, meinem Geschenk einen Werth beygelegt, den das Bild nicht hat, so freue ich mich doch ungemein, dass Sie es so gütig empfangen haben. Kommen Sie einst wieder zu Ihre warme Verehrer und gewiss Freunde, so werden Sie sehen, dass ich den Platz dieses Gemähltes durch Kupferstiche ersetzt habe, die auch als Kunstwerke zu schätzen sind. Der Vater von dem edlen Manne, den Sie nun haben, hängt in meiner Fensterwand; ein kraftvolles Bild, und das von einem ungrischen Mahler Kupczki gemalt. Der Stich ist auch sehr gut; an den übrigen sind die, die sie vorstellen, so wie die Arbeit des Mahlers und Kupferstechers sehr interessant.

Wir bitten Sie beide um die Fortsetzung Ihrer uns sehr theuren Freundschaft, und versichern Sie unserer ungeheuchelten Hochachtung und Liebe. Theurer Baron, es thut dem Herzen so wohl, reine Seelen zu finden, an denen nichts fleckt. Solche sind selten; aber gewiss gibt es solche.

Ich beharre mit wahrer Hochachtung

Ihr gehorsamster Diener

Széphalom d. 12. März 1818.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3569.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Marcz. 15d. 1818.

Az Isten' szent nevéért, ne keseríts-el, édes barátom! Ugyan mi lel téged, hogy már te is mai módi Recenziókat emlegetsz? 's mikor levél te ezzel az ifjúi cróvel, mellyel minden soraidat öntöd, eggyszerre olly öreggé? Vagy hol vannak hát azok a' régi módi Recenziók, holott mind 'szve sem mutathatunk Magyar

nyelven ötvent? — De ne akadozzunk a' kitételen, 's lássunk a' dologhoz.

Nem értem mit akartok: *Semmiféle* Recensio nem kell? vagy csak *feddő* nem? Az elsőt nem hiszem hogy akarhasd; a' Recensio legjobb Iskolája mind az Írók, mind az Olvasók Publicumának. A' nem feddő, hanem csak javalló pedig haszontalan; mint az haszontalan, mikor a' Gyűlésben valaki jól szól, 's felállasz 's azt mondod, hogy Spisicsed vagy Czinderid jót monda. 'S ha ott nem veszed rossz neven, ha valaki felkél, 's azt mondja hogy Tek. Táblabíró Horváth Ádám Úr neki hibázni látszik, 's ezért téged megczáfol, 's megmutatja, a' mint tőle kitélik; hogy nem vala igazod: miért veszed rossz neven a' nyugalomban 's gorombaságok nélkül szóló, 's azt a' mit szépnek ismér, magasztaló Kölcseinek, hogy ő Kisben, Berzsényiben, Csokonaiban botlást lát, holott a' napban is látunk foltokat. Én mind Kist, mind Berzsényit, mind Csokonaít nagyon szeretem és szerettem, de sem ez, sem a' két elsőbb nem veheti nekem vétkül, ha azt mondom, hogy Munkájikban én is látok holmit a' mit másként szeretnék; noha az is igaz, hogy Kölcseinek minden állításait nem subscribálhatom, sőt hogy B. ellen igazságtalan volt, hiszem és vallom, 's az elmúlt nyáron neki meg is mondtam. Való e az, hogy a' jó Epistola kevesebbet ér mint a' jó bordal? Való e az, hogy a' Világ kevés kárát szenvedte volna, ha elveszett volna a' Ilorác Epist., mint a' Váriusz' dolgozásai? Való e az, hogy a' Horvát Endre Zircze meg nem felel az Aesthetica' postulatúmainak? — Igen is, hogy az Aestheticusok petyegnek illy formát; de most nem az Aestheticusokat kérdem, hanem az Aestheticát. — 's ti haragszatok Kölcseire; Kis pedig megköszöné a' Tud. Gyűjt. Redactiójának, hogy az ő Versei' Recensióját felvették. Nektek van e igazotok vagy neki? Én ha Redactor volnék, egy Recensiót sem vennék fel addig, míg azt azzal nem közleném a' kit illet, de elhallgatván a' Rec. nevét, 's megírván neki, hogy ha ki nem jegyzi a' helyeket, mellyek változtatást kívánnak, magának tulajdonítsa ha lenyomtatatom. Így megelőzletnének a' gorombaságok 's a' hannis tanítások. Én illy czélból közlém a' Himfy Szerelmeinek és a' M. Liter. Recensióját Kisfaludival 's Pápayval, 's ha Kisfaludinak 's az ő barátjainak fájt, hogy kiadtam, köszönje magának. Pápay nem tagad meg tőlem a' feleletet mint Kisfaludy, 's ámbár egyé nem teheténk vélekedésünket, volt haszna, hogy közlém. — A' Beregszászinak és Sípósnak Munkájik ellen dolgozott Recensiómat nem közlém ezekkel,

mert az elsőnek nincs ubicatiója, a' másikat nem ismertem, vagy megtéríthetetlennek képzeltem; azonban Recensióm éles ugyan, de (másoknak ítéletét mondom itt) váratlanul az az supra expectationem szerény, az az, hungaricé: *modestus* — mert a' modestus jól van magyarban; a' *szerény* nem jól van, mert új. — Sípos többé nem fog kevély iróniával szólni az olly dolgok felől, a' melyek eddig sphaerája felett voltak, a' Dezsőffy által *borzasnak* nevezett Beregszászi pedig, maga igen timidulus, és a' Magyar Írók Munkájának ismeretében igen novitiolus lévén, bennünket nem fog auctulusoknak nevezgetni, 's felejtí a' caligans oculos és senio confectus Patriarchákat. Hidd-el, barátom, a' Recensióknak 's tollesatáknak nagy hasznok van. Engem in effigie szumárra ültete Somogyi és az ő társai — mert a' réz nem Somogyié — 's mi volt a' következés? Ő szégyenli a' mit tett; én nem szégyenlem, 's engem vigyázabbóvá [!] teve a' bántás, pedig arra szükségem volt, mert te, a' mint író, megszüntél fejtörő lenni, én pedig azzal halok-meg, ha keresztre vonnak is. Nemes-lelkű ember az illy bántásokat nehezen veszi ha egészen idegennel történt is, miért ne hát magán: de a' bántás felejtve van. Én Síposnak minap írtam egy igen barátságos levelet, 's okát adtam, miért nem terjeszkedém-ki az új Syntaxis és phrasisok' Apológiájára. Pethe tiszteletre méltó ember: de én nem szeretem az ő Magyarágát, mint ő nem az enyémet.

Bizony rendes vádakkal terhelnek engem azok a' Tuladunaiak: «Egykor én magam recenseáltam, most mások által recenseáltak!» Nagyon kérek, barátom, tudassd Ruszekkel és másokkal, hogy ez az alacsonyág én hozzám nem fér. Elnondom én magam a' mit elmondva lenni akarok. Csak annyi igaz, hogy minekutána én igen jól írok és igen könnyen írok ugyan németül, még pedig a' *született Németek' ítélete szerint*, úgy, a' hogy sok Német Könyvíró nem ír: de ollykor grammatikai Schnitzerek fittyennek-ki tollamból; a' mit magam recenseáltam, Rumihoz küldém, hogy küldje-be ő megigazítván a' Gram. sulykokat. 'S illyenkor a' Rec. mindég az én nevem alatt ménc-be az Annálistákhoz; külföldre én egy Recensiót sem küldtem soha. —

De ti sokan azon akadtok-fel, hogy Magyar meztelenségeket mutaték-ki a' Németnek, 's te is ezzel vádolod most Köleseit. -- A' Német tudja hogy mi csak most kezdünk, 's koránt sem úgy segítve mint ők; a' Német tudja, hogy meztelenségeket ők is mutatnak, még pedig most is; 's mi ok van így nekünk a' pirulásra? Az

a' kérdés végre is: Való e a' mit én és Kölcsei mondánk? Én azt hiszem és vallom, hogy a' Kölcsei Archimedese és a' mit a' Redactio kihagyott, igaz szó, 's a' Magyar Zrínyiig semmi poetai talentomot nem mutatott, azolta is a' mi időnkig keveset, 's itt Dayka ragyog igaz fényben. Itt vagyok, vonjakok keresztre ha hamis Evangyéliomot hirdetek. Póocs Verselő, nem Poeta.

Hidd-el, barátom, nagyon sajnálom hogy a' mit te Recenzió formán írál nem *ellenem*, hanem *rám*, nagyon szeretném nyomtatásban olvasni. A' *romantisch*t kitörlém; érzettem hogy tarkít, de ki nem tudtam mondani. Ezt az ideát más helytt az Erd. Levelekben így tettem-ki: szekerembe bivalyokat fogata Gyulai, 's azokon menénk által a' vizen. Ez az Amadiszi út — — — Alig érti-meg 20 olvasó mi az az *Amadiszi*. De már ez nem tarkít, mert annyi mint Hannibáli, Pendeszi, Napoleoni, Friedrichi. — Ellenben, édes barátom, a' mindegyik miatt már egy kis beszédünk volt volna egymással, 's készülhettél volna, hogy duellumra hívtalak volna ki. Cuivis accidere potest, quod cuique potest, ezt mondja Seneca, 's a' te Nyelvrontó barátod ezt így fordítja: Mindegyikünkön megtörténhet, a' mi mindenikünkön megtörténhet — 's ez rosszúl volna e? Meglehet hogy Tuladuna és Tulatisza ezt úgy mondja a' hogy Te kívánod, de én arról nem tehetek. — *Szög* és *szeg*, mint

véle és vele, néki és neki — **főszédítő** nem rosszabb e mint **fej-szédítő**? Kultsár tagadja ugyan hogy a 3dik személy j suffixuma az első személyhez ragadhasson; de hadd tagadja. Ott van a' *száj* is, *szu* obsoletum, *szád*, *szája*. **szám** etc.

Én nem sokára egy Értekezést küldök-be a' Tud. Gy.-nek a' Recenziók és Tollharczok eránt; 's erre igen jól történt hogy leveledet vettem. Írjunk, barátom, szóljunk egymás ellen a' hol kell kémelés, de gorombaság nélkül, olykor élesen, csipősen, mint a' Gyűléseken. Emlékezel e mit mondál egykor a' Forgács Miklós háta megett Zichy Károlynak, a' mire a' parókás kancsal Forgács rád mereszté a' szemét. Nem kell bálványokat imádni.

Élj szerencsésen. Fekve írom leveletem Rheumatismusomban, 's ez már ma (reggeli 7kor) 3dik levelem, 's ez a' legrövidebb.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

3570.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

M. Vásárhelyen 15-a Martii 818.

Kedves Barátom!

Hogy szeretez, hogy találsz valami jót bennem, hogy Barátom vagy, avál eleitől fogva *büszke* voltam; — de Hyperbolé-s meg szólításod *kevély*és tehetne, ha magamat úgy nem ismerném a' mint ismerem; és ha jól nem tudnám, hogy *hyperbole főrmában sem fér rám az epithétumod*. — Bár a' Frantziák szép nyelvében se találatnék az Istenséget illető érzeménynek emberre alkalmaztatása! mert élő bizonyága ez a' Nemzeti hevesség felettevalóságának, melynek következései máigis siralmason vonódnak.

Az Urbariumot még nem hozzák be! Mostis azt mondom, hogy az emberségnek bővebb kifejtése nélkül magának a' köznépnekis nem hasznára, hanem kárára fog válni. Meg irom Neked hogy én mit hoznék bé, ha rajtam állana: olyant a' mi senkit sem sértene, 's mindeneknek használna.

1-o. A' dézmák jövedelmét (melly a' Magyar Birodalom régibb idejében is a' *nép tanítóinak* tartására volt szánva, — mert akkór a' *nép tanítói tsak a' Papok voltak*) Trivialis Oskolák fel állítására fordítám, — 's mind a' fiu mind a' leány gyermekeket taníttatnám *annak extractussára a' mit a' közrendü embernekis tudni kell*. Éppen nem ellenzeném hogy a' Papok fel válólhassák azt a' tanítást; a' hól *arra való*k lennének, — mert így annyivalis fogantatosabb lenne; de az Inspectióját azon Oskoláknak Papra nem bízám, hanem világi emberekre, és *ahoz jól értő tudósokra*.

2-o. A' belső paraszt telkekkel meg ajándékoztatnám a' colonusokat titulo emphytencico, egy kis érezhetetlen taxát fizettetnék esztendőnként a' földes Uraknak *in recognitionem anterioris dominii et Patronatus*; egyébaránt minden paraszt telket Városi telek szabadságával ajándékoztatnék meg. Ezekhez Órszágos Végzés kívántatnék.

3-o. A' paraszt telek el adhatását meg engedném, de egészen, nem el szaggatva.

4-to. A' Földes Ur és a' *nem-földes Ur* között a' külső appertinentiákat nézve a' *libera Contrahendi facultást* állítnám bé; mely az igassággal is egészen meg edgyezik, — 's az industriára nézve is

foganatos lenne. A' Contractust minden Vármegyében egy arra választott hiteles Tisztviselő és 3 idegeny bizonyság előtt kellene tenni — improtocolálni, — 's annak megtartására mind a' két felet reá szorítani. Vigyáztatnék pedig, hogy se erőltetés, se tsalárdság ne férjen hozzá.

4-o.¹ A' földről az adót le venném, és a' mi a' személyes adóból (Cívica taxából) 's a' barmok taxájából ki nem telnék, azt a' residuitást minden 3ik esztendőben a' Statusok Gyűlésén *per modum subsidii* pótolthatnám ki; és a' közköltségek erogatiójáról számot adatnék a' Statusoknak, az az: az Órszág Gyűlésének. Evel az Ország nyerne, a' Király nem vesztene.

5-o. A' bot alól ki venném mind azokat a' közrendü emphyténtákat a' kik a' 25 esztendőt bé töltették, az alatt magokat jó magok viseletével *dietséretessé tették, és a' kik magoknak legalább egy pár iga vonó marhát mindenkór tartanak.* Ezeket, — mikór meg érdemelnék, — arestummal és bursaliter büntetném.

6-o. A' Földes Urakat arra kötelezném, hogy kiki a' maga Emphyténtáinak (Clienseinek) *Patronussa* legyen; Procuratort vagy Fiscalist tartson, a' ki azoknak elé forduló ügyeit fójtassa, őket az igasságtalanság és az elnyomás ellen óltalmazza.

7-o. Törvényé tenném, hogy a' mely Emphyténtának (Falusi Pólgárnak) iga vonó marhája nints, annak a' Falu gyűlésében *decisivum votuma* ne legyen. A' ki rendszerint 4 igavonót nem szokott tartani, se Falu Bírája, se Hütesse ne lehessen: és így az industria fundamentomát meg vetném.

8-o. Minden fiu és leány gyermek tartoznék esztendőnként bizonyos napokon *a' maga idejéhez mérsékeltt ügyes munkásságának próbáját adni,* és a' ki azt nem, vagy nem jól adná meg, — azt szolgálatba adnám ki szabott bér mellett (de a' mely nem menne az ő kezibe, idejének bé telése előtt, hanem Kereskedő *Társaságok*nak elocáltatnék) 4—5—6 vagy több esztendőkreis. Így az otthon dologra nem szoktatott gyermek, vagy fiu idegeny kenyszeren a' munkásságot meg szokni kéntelenítették.

9-o A' ser és pálinka főzést, a' kortsomárlást, malom tartást, a' vadászatot és halászatot (melyek a' köz rendnek kevés hasznót hajtanak, 's a' munkásságtól elszoktattják őket) meg hagynám exclusive a' Földes Uraknak. Az erdőket is a' Földes Uraságnak hagynám.

¹ Az eredetiben is így, tollhibából.

10-o. Bé hoznám azt az Angliai Törvényt, hogy a' köz Falusi embernek földművelő marháját, és eszközeit semmi szín alatt el venni, exequálni ne lehessen. —

Ez az én ideám egy olyan Elrendelésről, mely a' *vulgare Urbanium*-nál többet érne, 's mind a' Földes Úrnak, mind a' Köz lakosnak, mind az Országnak hasznosabb lenne; következeiseiben mindenkinek jobba tenné az állapotját. Tovább nem fejtegetem, itéld meg, és ird meg, mit itélsz rólla! Ha hibát fedezel fel benne, meg köszönöm, nemhogy nehezen' venném. Ha jónak találod, közöld egy-egy értelmes barátoddal, de *teleyességgel ne az én nevem felfedezésével!* A' leg tisztább lélekből támadott ujj gondolatis ellenségeket támaszt. Egyébaránt a' jó gondolatnak terjedni kell. Mihént ki terjed, és helyben hagyást talál, köz kívánságot gerjeszt: e' fel hatt azokhoz, a' kik létre hozhattják, 's a' jobbitás meg születik. Akár kitől szármozzék a' jó gondolat, mind egy, tsak jó legyen.

Az én Referendariusságra lépésem még eddig felette bizonytalan. A' Cancellaria nagy ajánlással 's érdemem felett való ditsérettel terjesztette nevemet ő Felsége elejébe: de ő Felsége G. Bfánffy!t is meg halgatta, a' kinek ideáji, érzeményei az enyimekkel sokban nem egyeznek, — a' ki a' political vélekedésekbén intolerans, 's a' köz jót főképpen a' formalitásban, a' Schlendrianban helyezteti, — az originalis gondolatot 's az ellentétnek bátor ki mondását ünnyá; — és a' kiről felnem tehetem, hogy előmeneteltem akarhassa. Azomban a' jövődőről semmi bizonyost nem tudhatunk. Én a' Guberniumba soha sem kívánkoztam: annak megörögött *principiumait* (tedd ki nekem ezt a' szót magyarul! de úgy hogy éppen azt jegyezze, és minden Magyar meg érthesse!) és munkálódásinak száraz, sükeretlen módgyát nem szeretem. Mitis tudnék ott *egy* votummal változtatni, 's használni? — Más Béts! Ott az ember az irigységnek félelme nélkül munkálódhatik, és a' tövinél mivelheti a' köz jó fáját. Ott egy ember, ha egyébaránt arra való, és ha magát reá adgya, többet szolgálhat a' Hazának, mint Erdélyben hat. Ez az a' miért örömet fel mennék! Nem azért hogy nagyobb legyek: mert jól tudom én, hogy a' pujais lakhatik a' hegy tetején, 's a' nagyság nem a' szerentse ajándéka. Rövid időn meg válik.

A' Kis József Beszédgyét küldöm. Én minden szovában, de kivált az ideák öszvefoglalásában, 's a' S z e s z i b e n (spiritusában) ennek a' beszédnek erőt találok, és s z e r ő t, és szíverőt. Kist magamis különösen

kedvellem, — és ha *valami* nem volna benne, tökéletesen *tisztel-ném*, — de erről nem szóllok.

Előtted fel merem fedezni, ki légyen az az ifiu leány, 'a kit a' mü Kedves Farkasunk meg kedvelt. A' Feleségemnek egyik testvére. Történetből énis oka vagyok mind annak, hogy az ő szive szikrát kapott, mind pedig annak, hogy el akarta venni. Én láttattam meg véle a' Császár benn létekor Kolozsváron. Én ditsértem neki a' Feleségemet, testvéreit, az egész házat. Meg vallom, már bánom, mert nem jól jött ki. Én óhajtottam volna ötetis ahoz a' házhoz kaptsólni, mellyhez magamat ragasztottam, és evelis szorosabbá tenni öszvetartozásunkat. Ő a' leányt meg kedvelte, — mint heves szívű férfi lángba jött, — én nem gondoltam, hogy az a' leány többet tartson a' külső főrmáról, a' bőr színéről, az ifiuságról, mint az észről 's egyéb belső érdemről. Meg tsalatkoztam. Mikor meg tudtam ezt, Lottira fordúlt a' gondolatom. — 'Teis, a' mint látom, 'jóvá hagyod, — söt meg elöztél. Ugyan akarnám ha kedve gerjedne. Azt el nyerné: és nagyot nyerne, *Ternót!* — Mit érünk a' külső szépséggel? Hozzá szokunk a' mindennapi látással. A' szív és ész örökös kút fejei meg elégedéseinknek. — Megirtam Farkasnak. Békével vette; szép, nemes, férfiui alhatatossággal; — éppen *a' mint illett*. — Meglátom hogy mire mehet második javallásom. Segits Teis! —

Az elsőt megbántam, és kedvetlen kimenetelen sokkal inkább meg vagyok illetődve mint Farkas. — Hogy neki jó volna megházasodni az igaz; — de olyant kell neki választani, a' ki az ő betsét meg tudgya mérni.

Vesselényinél voltam Sibón Januarius elején. Ő akkor utazni készült, én azt javallottam, hogy fordítsa magát a' Haza szolgálatyának elkezdésére. Candidáltuk volt ide Supernumerarius Assessornak. Ő nem mondja ki, de én sejditem, hogy *ezt ő magához képest tsekélységnek tartya*. E' tévelygés. Lehet ő, — 's gondolatom szerént vanis — nagyra születve, — de ha első lépéssel Fő Ispány lehetneis, okosan meg gondolva, nem kellene kívánni azt az ugrást. Az embert a' tapasztalás érleli, — és bármi tsekélynek láttassékis előtte a' közöttünk szerezhető tapasztalás, olyan embernek, a' ki Erdélynek *tartozik*, 's *akarís* javára munkálódni, nem tsekely! Annak, hogy *mi az igasság, mi nem igasság* az egyenként való Pólgárok között? itt van a' leg jobb oskolája: nem *tökéletes*, de respective mégis *legjobb!* — Ezt elmellőzni káros. — Igaz hogy a' magosabb

szárnyalásra szoktatott elmék, — minekutánna a' Politicának nehezebb és felségesebb témáiba belé kóstólnak, az egyes emberek között elé forduló pereknek ellátását tsekély foglalatosságnak tartják; — miért? mert az egyes ember ügye ezernyi ezerszer kisebb, mint az egész Órszágoké, Nemzeteké; — de elfelejtik, hogy *az Órszág és a' Nemzet az egyenként való emberekből áll, — és ezeknek egyenként való jólléte az Órszág jóllétének próba köve. — El felejtik: hogy a' Pólgári szabadságnak leg főbb támaszsza az igasság ki szolgálattása: és hogy ott a' hól az egyes emberek igassága szenved, a' Hazának Politikai szabadságais sínlik.* — Vedd reá, hogy kezdjen szólni. Most Angliábais keveset lát. — Hogy copuláltattak volna, nem hallottam, nemis hiszem. —

Döbrönteit a' telet itt töltötte. Ő derék ember. Lajostis szeretem, jó indulatú ifjú. A' minap elmenének Bonyhára keresztelőbe, onnan Hunyad Vármegyébe mennek a' Grófnéval, Gyulai Ferentz nével. —

Már által mennek levelednek leg fontosabb részére. Hogy az Isten gyermekekkel szeretett, — ez édes Barátom a' földi legnagyobb nyereségek közé tartozik! Egy magtalan ember olyan, mint egy terméketlen fa: meg jelenik és el enyészik, nem hágy maga után gyümölcsöt. Egy apa — és egy olyan apa, mint Magad — a' gyermekeiben nem csak főjtattya életét, hanem jólelkiségének 's munkáságának jótéteményeit is által nyújtja a' maga sírján a' jövendő világra, a' következő maradéokra. Az a' mit Te a' gyermekeidbe öltöttél, olyan mag, melyből a' vélek együtt élő emberiség számára enyhítő gyümölcsök származnak; — vigasztald evel magadat! Panaszold, hogy 1794-től fogva *szüntelen üldöz a' Sórs.* Igaz, édes Barátom 's fájdalmas, hogy akkor úgy vólt: a' mi azokon a' nehéz üdöken innen Tégedet szomorított, devalvatio, rossz szüret, terméketlenség, — ezek nem Tégedet különösen értek, hanem sok ezreket. *Szerentsétlen* vóltál? de nem vagy: legalább azokból a' miket rólad tudok, ennyit ítélhetek! A' jövedelem hejánossága nem szerentsétlenség, — mert különben a' gazdagság boldogság vólna, azt pedig meg nem ismerhetem. Osztán: Mi fejt ki az ember tehetségeit? mi teszi az embert egészszerű fiúvá? — Az öröm? a' kedvező sórs? éppen nem! — A' fájdalom, Kedves Barátom! a' gond, a' törődés, a' visszontagság! — A' böltességet és a' valóságos érdemet mély hegyek rejtekeiben ásta el a' Természet; — nem akarta, hogy könnyen jussunk hozzá. Fájdalommal 's nagy erőlkedéssel kell az aranynakis, mint ezeknek, a' föld gyomrából ki fészegettetni, hogy *drága* legyen! Nem, édes Bará-

tom! nem vagy Te, 's nemis lehetz soha szerentsétlen! én pedig szerentsés vagyok tsak azértis, hogy olyan Barátra találtam, mind [!] Magad, és hogy állandóul költsönben lehetek igaz Barátod

Cserei Miklós mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

3571.

Kazinczy — Szabó Jánosnak.

Széphalom Marz. 16d. 1818.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Fekve írom e' levelemet is. — A' Pest tájékára legatióba ment Pataki Deák eddig megadta az Úrnak pakétecskémet. Én azt pecsét nélkül küldém által Prof. Vályi Nagy Úrnak, hogy olvassa-meg, 's tudósítson mit ítél felőle. Már vettem válaszáat, 's óhajtanám, hogy az Úr is, édes barátom, olly javallással vehetné, mint Prof. Vályi Nagy Úr vette. — Ez a' dolog engem sokat foglalatoskodtat. Fáj nekem hogy némelly Tenebrio az emberiséget hátra felé igyekszik rántani, és hogy az, a' mi Szent, üldözőben van még azoknál is, a' kik magokat annak barátjai gyanánt szeretnék tekintetni. Mi csak névvel vagyunk azok a' miknek neveztetünk, 's az a' fatális Debreczen csak nem második — —¹ 's épen azért az, hogy úgy hatalmaskodhassék mint — —¹

Miolta levelem az Úrhoz elment, megváltoztattam egy cikelyt Ezen Recenziómban. Imhol közlöm azt:

Rec. távol van attól, hogy A. Úrral az itt elő hozott Sz. Írásbeli helyeknek igaz értelme eránt perleni akarjon, noha kétséget nem szenved, hogy a' *Hít* alatt nem azt érti a' mit Szent Pál érte, 's a' Hermeneutica 's a' józan Ész értetni kívánnak. De el nem hitetheti magával, hogy az illy tudós férjfiu Pictéttel 's több hasonló lelkű Theologusokkal azt hagyja itélnünk, hogy a' jót és igazat szerető Socratesz' szép élete csupa csillogó vétek (splendida peccata) volt légyen, mivel a' Keresztyén Vallás' követője nem volt, és hogy Spinóza azért mert ezt elhagyta, nem érdemlette-meg az

¹ Az eredetiben is így, hiányjelekkel.

ismeretes Bizonyítást; 's emlékezteti A. Urat, hogy Szent Pál azt mondja azok felől, a' kik a' Természet' törvénye alatt vagynak, hogy ők a' Természet' törvénye szerint fognak ítéltetni, az az, ha annak parancsolatait teljesítették, jól; Calvin pedig azt tanítá, hogy a' nem-keresztény, a' Jupiter' szobra előtt nyujtván be áldozatját, épen azt imádta, a' kit mi, mennyei fény által felvilágosítottak, tisztelünk. — Mennyivel szebb az a' mit a' Váradí Oláh Püspök etc. — Prof. Márton Úr nem tartja szükségtelennek a' Hitbeli ismereteket midőn azt mondja, hogy a' mi az erkölcsök javítására nem tartozik, az nem egyéb mint babona, 's Rec. úgy reményli, hogy A. Úr is épen ezt hiszi és vallja. Nem volna e Isten' káromlása azt tartanunk, hogy az Isten' tanításainak semmi hasznok nincs? 'S lehetne e más hasznok mint hogy ezek bennünket szentekké és boldogokká tegyenek? Hiszen látjuk, hogy Jézusnak mindenben ez volt felséges célja.

Prof. Fejér Úrnak e' napokban irtam, 's kértem, ne hozza gyanúba magát, 's a' Tud. Gyűjtemény olvasásától ne engedje elidegenedni Olvasóinak egy részét. Tudattam vele, hogy az A. Recenzióját igazságtalannak lelem, de nem azt is, hogy feleltem ezen Recenzióra. — Engem Tuladuna (a' Kisfaludi hada) azzal vádol, hogy én a' Németek előtt (a' Bécsi Annálisokban 's Hálai Tud. Újságban) moeskolom Íróinkat 's **ez által a' Nemzetet** — mintha a' rossz Írót bántani nem volna szabad, és a' ki ezt teszi, a' Nemzetet sértené! — sőt azzal is vádolnak hazugúl és istentelenül, hogy én magam kürtölgetem a' magam magasztalásaimat — 's így az okosság azt kívánná, hogy valamint már sok esztendőök oltá senmit nem recenseáltam, a' Márton' perébe se avatkozzam: de az illy bajba avatkozni kötelessége a' jó embernek, kivált midőn látja, hogy sok köztünk az Arimathiai József. Én dicsek szem azzal, hogy engem a' veszedelem nem igen ijeszt, mikor szükségesnek látom hogy szóljak.

Van e az Úrnak valami befolyása a' Tud. Gyűjteményre? 's miként esik az hogy az illy excellens fej oda Munkákat nem ad? Ne vonja-meg az Úr a' maga szolgálatját e' részben is a' hazától!

Hallom hogy Keszthelyen ez idén nekem ültettek egy fát. — Azt köszönettel veszem; de úgy áldjon-meg engem a' Jehova, hogy ha a' tavalyi innepen megjelentem volna is, én *magamnak* nem ültettem volna fát, mint Horváth Ádám, Kisfaludi, Berzsényi barátom, és a' szeretetre méltó Takács Judit.

Az Úr minap frankírozá levelét. Ne tégye azt, kérem szives barátsággal. Így bizonyosabban vesszük egymásnak leveleinket.

Alázatos tiszteletünket a' Mélt. Generálisnak 's Generalisnének. Feleségem is egész barátsággal idévzli az Urat. Maradok tisztelettel
alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz npr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

3572.

Márton István — Kazinczynak.

19. Márt. 1818.

Uram! Tekintetes Úr!

Valamelly véletlenül lepettem meg Uraságod betses levele által a' közelebbi Postával; szint' olly előre készületlenül teltek meg minden szempillantásim ujjabb ujjabb örömmel, 's édes érzésekkel, mikor az Alföldi Recenzióra tett Feleletei sorain legeltettem szemeimet. Nem azért voltak pedig édesek nekem ezen szempillantások, hogy azon Alföldi Tudatlannak 's Buzgólkodónak Rom. 10. 2. Sophismái derekasann ki zupfoltattak [?]; sem nem azért tsak, hogy az ő kaján Lelkének a' magába való szállhatásért Evangelico-Catoptricum Speculum tétetett elébe, mivel az talán eszrevehetetlenül is tsak a' megelégített bosszúállásnak és így az hitesszöntiának tanuja lenne - - a' mi bűn: hanem azért, hogy az Emberiségnek köz ügye, — a' Moralis Katechismus Ideája (és így nem az én tsekély munkátskám) Góeli Pártfogóra talált. Pontba így fohászokdtam fel magamban, mint ama Bölts — mikor a' hajótörés után vad szigetbe kivételve 's bizonytalan borongolásai közbe hirtelen porba irt Matematikai Figurákra bukkanván, így szólla: Salva res est! hominum vestigia video. Ez az én örömmönnök kutféje. Mert fájdalom! nálunk is elmondhatni Virgiliussal: Apparent rari nantes in gurgite vasto — Aeneasról — cum — inferret Deos Latio! — Én valósággal nem tudom, ha bosszanzokdjam é azon Alföldi Ignorantra, vagy szánjam a' bolondot, hogy ő a' Ker. Vallást Tekintetre mondja épültnek, 's ezen Isteni Remeket kába fővel coordinálja a' Koránnal, — quod Dii si sapiunt, rident! — Hiszen Luthernek, Kalvinnek 's minden más Reformatoroknak tsak addig van igazi Betsek az Igazságok Thronusa előtt,

mig azt hiszszük felölök, hogy azok, — bátor még akkor jobhára, csak instinetmässig, -- a' Revelatit 's a' Ratiot költsönös Controlleriára coordinálták 's organizálták és így az Emberi Értelmet a' Fanatismus és Naturalismus közt szerentsésen balancirozni elkezdték, de a' miről a' 'Tudós Neposok (jól parirozta Cellarius így: unoka, *tékozló fiú*) semmit se tudnak már ma! Azt csak ugyan tudom ezen, az Obscuranlismusnak Alföldi hoszzú Guba alatt temjénező Zelotáról, hogy én ötlet megverem — még pedig az Evangyeliumból fonandó korbálttal, és így bün nélkül -- és alkalmasint ugy, mint tselekedett Édes Idvezítónk a' Finanz-Religio mellett buzgólkodó Charakterekkel, ezen Motto mellett: Virtust akarok, nem áldozatot, sem opinion-Wesent! Tsel. 6: 14. Mat. 15: 9. De erre még idő és valami szerentsés Történet kell. — Azért is ezt itt félbeszakaszlván, szívesen köszönöm a' Pártfogó feleletet 's jelentem, hogy én azt lökélletesenn betűröl betüre helybenhagyva elküldém Bétsbe, — csak azt bizván Testvéremre, hogy a' hol legjobbnak találandja, p. o. pag. 2. ezen szók után, a' *Ker. V. Tanítása Hivatalához nem tartozott*, edgy tsillag alatt ezen Jegyzést tegye legalol: «Az Alföldi Recensens sem azt nem tudja, hogy Prof. Márton Urat Protocollariter 's név szerént is kinevezte a' Superintendentia a' kathekizmus írásra, sem azt, hogy Prof. M. Úr tizenedgy esztendeig volt ex Professo Theologiae Professor -- sem azt, hogy Prof. M. mind e' mai napig ordinált Minister és így, ha a' Theologiához is tud még ugy, mint most tud a' Philosophiához: mind a' Theologusi, mind a' Philosophusi toll edgyaránt illhetnek [!] a' kezébe!» -- — — Az A. Recensens Varga Debretzeni Professor volt. De nem kell hinni Budai Esaiásnak - - mert ő Politikus lévén, örökös Maximául tartja, hogy a' Matska körmivel kaparja ki a' gesztenyét a' Parázból. Ennek is adós vagyok a' Rostaért Földvárival, mint még élő Factoroknak. — (Sera) redundabit veteris vindicta libelli — de majd csak utoljára, mikor a' nagy Moralis Katekhizmusomat is megpaíszozva kiadom. Már erre osztán az én kis *Ich*-emnek minden Elementumit potentirozva áldozom fel. Ez volt eleitől fogva az én Liebling Ideám. Elöttem hát nem ujj szándék. — Addig a' kis katekhizmusommal hadd jádzanak Szembekötösdit a' Pedantok -- csak hadd szitkozódjanak -- én a' szitkaikat mind Fachonként rakom el a' Muzeumomba — 's eljövén aztán a' tellyes idő, azokat edgyül-edgyig edgy Kartátos Ágyuba tömve, edgy füst alatt adom ki -- ut exspirent cum sibilo. Többire drága Barátságába ajánlott minden

tisztelettel maradok Pápánn Mart. 19-én 1818. egyik legszivesebb
tisztelője Márton István.

Kész akarva nem kopertáztam be leveletem.

[Megjelent a *Figyelő* 1876. évf. (I. köt.) 302—303. lapjain.]

3573.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Marz. 21d. 1818.*

Érdemes barátom,

Melly gazdag pótolék ez a' Te leveled az olly nyugtalan és hosszú várás után! Tartsd-meg tehát képeimet, édes, édes barátom, 's vedd annyinak, mintha az egyenesen Neked volt volna szánva. Ez sokkal jobb mint a' mit Lotti kapott: de Lottinak ezt nem adhatám. A' Lottinak adottal együtt ment a' leányomé; 's mikor leányomnak atyja valék, már nem volt fekete hajam: ez a' Tiéd pro anno 1795. vagyon festve. Neked ezen esztendő miatt a' kép még becsesebb.

Erdélyi Leveleim letisztázásokhoz még ma hozzá fogok, és minthogy azt többé Krasznára le nem vihetem, küldöm oda mihelytt készen lesznek az írással. De az Isten szent nevére kérlek ne tartóztasd osztán, hanem megtartván tulajdon számodra az exemplárt, leveledben küldd jegyzéseidet; mert míg hozzám jössz e' nyáron, addig én szeretném nyomtatva látni a' Munkát. Kérni fogom Csereit, hogy azt Neked küldje által, vagy talán egyenesen hozzád küldöm Nagy Váradról. Kenderesi nekem rég olta nem ír. Rendes gondolatok támadnak bennem. Az embereknek a' commoditás' szeretetét nem kellene annyira menni engedniek, hogy ez miatt bizonyos gondolatok is támadhassanak, 's tudni kellene, hogy levélben tett kérdésekre nem felelni épen olly faragatlanság, mint midőn valaki hozzánk szól 's nem felelünk. Így bána velem a' szeretetre-méltó Molnos, így a' szeretetre-méltó Hegedüs, 's ez épen kétszer. Most Keresztes István Úrnak írtam Enyedre, 's ez sem felel, nyilván mert már nincsen ott. Szeremlei Istvánnak (Kis-Búnon) leveléből tudom, hogy Prof. Tonpa

* Csak magad olvassd némelly cikkelyeit. A' copertát belől tekintsd-meg. — Kazinczy F. jegyzete a levél elején.

Ur Enyedre ment-által Vásárhelyről, 's nem hihetem hogy Benkó Ferencznek helyébe; inkább hiszem hogy Keresztes István Ur Tordosi Pap lett, 's T. helyébe Prof. —

Hogy egy valaki egy valakit elvegyen, azt nem hiszem többé! Későn fogja látni hogy tanácsom nem volt gondolatlan. Mintegy egy holnap előtt azt írta, hogy egy igen fiatal leányba szeretett, a' ki hajlandóságot mutat eránta, 's már bejelentette magát annak anyjánál; a' ki, ha elfogadja jelentését, ő Májusban házas lesz. A' mit Te írsz, ugyan azt írta nekem minap az a' bátyja, a' kit ő szeret is nem is, és a' kitől szerettetik is nem is. A szóban forgó embernek tegnap estve vevém levelét. Nyolcz sor. Egy Commissióját contramandálja 's gratulál Keszthelyi megtiszteltetésemén. Ebből áll egész levele.

Biblioth. Szabó András Úrnak halálát és azon általad csak megérintett kedvetlenségeket, a' mellyek halálát megelőzték, nagyon sajnálom. Képzelmem hogy a' kedvetlenségek keserűek lehettek. Farkast fogom kérni hogy írja-meg, melly nap holt-el Szabó. Te azt tehetnéd hogy illy jelentést nekem az Aranka haláláról küldj. Született ő tulajdon kezével tett 's birtokomban levő jegyzése szerént, szék Városában Doboka Vármegyének 1737. Sept. 15d.

A' velem közlött Oráció olyan a' milliyent általam szeretett, tisztelt, csudált Mondójától vártam. Itt is az a' kérdés, a' mit én Beregszásznak és Siposnak mondtam: *Ki* olvas, nem ez: *mit* olvas. Sok ember nem értett ott. De sok értett. És így meg van a' minek lenni kelle. Irni fogok Kisnek még ezen a' postán.

Hogy Gróf Teleki Józsefnél nem a' Mátyás születése által szentté lett háznál valánk, a' Tud. Gyűjt. Januariusi darabjából tudom, 's leveled' vétele előtt Erd. Leveleimben már meg vala igazítva a' hely. — Báró Józsika János Úrnak szülei felől is tudósíta a' mi szeretett Lottink, de sem Lotti, sem Döbrentei nem írja, Teleki Maria Josepha kinek volt leánya. Hogy a' Teleki Ferencz testvére volt, már tudom. Ezen hézagot még ki kell pótolnod.

Hogy Gróf Kendeffy Ádám elveve egy elvált személyt, egy öreg barátunk' leveléből tudom. Ki legyen ez az elvált személy, nem tudom, de nem állhatom-meg hogy fel ne sohajtsak 's ezt ne mondjam Böles Salamonnal, te pedig csókold nevemben a' mi kedves Lajosunkat, 's mondd ezt neki velem: Örvendezz ifju a' te ifjúságodban, és vidámitson meg tégedet a' te szíved. De meglássd etc. etc. Barátom, az élet legmomentosusabb lépését oly gondolatlansággal kell e tenni, mint midőn bálban vagyunk, 's tánczra viszünk egy

szép arcú leányt? Azzal legalább dicsekedhetem, hogy midőn megtudta a' Világ, hogy jegyben vagyok, minden jó ember ezt kiáltá: *Excellent*s gondolat, Báró Vay Miklós Generális pedig helyét nem lelte. Mikor barátom házasodik, 's azt látom, hogy a' jók elnémulnak belé, borzadás fut végig rajtam. —

Tegnap Mikóházán valék feleségemmel, 's ott látám a' Magyar Kurírnak XVIII. Darabját hol mind az én Keszthelyi megtiszteltetésem mind a' Buczyhoz írt Epistolára tett jegyzések állanak. Rendes emberek vannak a' világon. — A' H tehát a' legmegtestesedettebb magánhangzó. — Én úgy tartom, hogy az félig vocális félig consonáns. Bizonyosan sokkal lágyabb mint az *l, b, m,* elhangzik, más mint *elbomlik, eltörtnek.* — Hát az az absurdus állítás, hogy a' Magyar nem elidálhat! Ebben még az én kedves Szent Miklósim is ellenkezik velem. Utolsó levelében, melly 3 nap előtt érkezett, közlé velem a' mit e' tárgy eránt a' Tud. Gy.-nek küld. Azt kérdi, ha e' sor: '*S ő lesz az újabb Himfi, az újabb Dayka,* — nem így olvasztatik e elisioval: '*S ő lesz az újabb HimF, az újabb Dayka?* — Felelet: Teljességgel nem, hanem így

Ő lész | az ú | jabb Him | fJ Az ú | jabb Day | ka.

Eggy szóval, a' Magyar diphthongussá olvasztja, két vocálist olly rövid időpercz alatt ejtvén-ki, a' millyet eggy vocális kiejtése kíván.

A' Keszthelyi megtiszteltetést nem vártam, 's Festetics nagyon elakasztta a' megköszönésben. Azt nem mulatom-el; sőt én lévén a' jelen nem volt Idegenek közzül az első a' kit a' Hélicon legelőször megtisztelt, nekik eggy Oratiót küldök be a' jövő Innepen, mellyben megköszönöm a' megtiszteltetést, de felette röviden, és úgy hogy lássa kiki a' ki látni tud, hogy azt épen nem úgy nézem mint ha Déván tétették volna le velem a' hitet. 'S akkor elmondom, mit kíván a' Literatúra' java, 's ebből fog állani az Orátio. (*Remercie-ment à l'Académie de Keszthely.*)

Beregszászi és Síposnak Recenziója felől kedves hírek jönek hozzám. Kisnek megnyertem javallását. Nincs kezem előtt a' levél, külömben kiírnám sorait; elvettem a' levelet egyéb papirosaim közzé, 's Isten tudja mikor akad megint kezembe. Ő nekem a' triumphus ágát nyújtja, 's azt mondja hogy ha ki ezután is fog ellenkezni, egyedül azért fog, mert szégyelli megvallani hogy nem volt igaza. — Mások nem győzik csudálni szerénységemet. — 'S ezt a' Recenziót még mostanig sem vették volna fel, ha interregnum nem volt volna

a' Tud. Gy-ben, az az ha Y. el nem esett volna Novemberben a' Redactiótól. — Egy holnapja hogy a' Márton Mor. † Catech. Debreczeni Recensensének feletem egy Recenzióban. Az külön fog megjelenni mert a' Tud. Gy. fel nem veszi, 's oda meg sem küldöm. Vindicáltam a' józan ész és a' Protestantismust a' *nem Protestans de vastag Kalvinista Recensens* ellen, 's Vályi Nagy Ferencz elhült rajta, hogy mennyi marada-meg fejemben a' Theológiából. Én ezen Munkámon kimondhatatlanul gyönyörködöm; héraosa vagyok az Igazságnak, 's Mártont lelkesen védelmezém gonosz bántója ellen. A' Recensio 4 ív kézírásban, nyomtatásban 2nél több lesz. Ellül Debreczen, hogy a' világi ember tanítja a' Tiszteleteseket Vallásra, még pedig úgy megkapván, hogy meg nem mozdúlhatnak.

Barátom, állj-el azon feltételtől, hogy véget vetsz az Erd. Muzeumnak. Legyen az vetélkedő társa a' Tud. Gy-nek 's ott a' hol ebben a' factio fog tenni holmit, annak ellenkezője, megezáfolója. Az én Pípszem nem bánt jól magával hogy Csuhadárjához írt Levelét kiadta. Már is sokat nevetik, mint az Erd. Muz.-ban kiadott Scholionát. Olly conviváknak kellene csak tetszeni a' kik coquusok is lehetnek. — A' lelkes és elmés ember mindenre talál feleletet, de némellyik semmit sem szorít, 's így ő veszt. Hunyadi Jánosról írt Erd. Levelemre olly jegyzéseket teve a' miken csak mosolygani kell. Nem szeretem hogy Pípszem mosolyogjon a' Világ. — Azt sem szeretem, hogy ez a' félig magyar félig francia barátunk rettenetes Purista. Még a' *Zsalut* sem akarja túrni leveleimben, hanem azt *kukucs-káltatónak* akarja tételni. Tehát Szelindekről írt levelemben csak halld: *Egy ablakon ezifra vas rostélyt és kukucs-káltatót láték-meg* etc. -- Nem irtózol e el?

Ide teszem két helyét a' Márton Recensense ellen írt Recenzió-
nak. -- «Azonban minden tisztelete mellett a' Symbol. 2. könyv
eránt, Recensens úgy reményli, hogy Prof. Márton Úr egy értelenben
lesz Recensenssel és mind azokkal a' kik n e m e s a k n é v v e l P r o -
testánsok, hogy mivel ezek a' mi 2 könyveink embereknek Munkájik,
nem olyanok, a' miken hibáknak történhetni lehetetlen volt volna.
E' részben Recensens mellett szól a' Hely. Conf. tiszteletes és neve-
zetes Flóbeszéde, és a' másíknak (a' Heidelbergi Catechismusnak)
egy vagy két Kérdése, melly, mivel ollyat tanít, a' mit oda emberi
indulatok vittek, dicsőségére az emberiségnek és a' mi századunknak,
fejedelmek' parancsolatjára ö n n k é n y t t kihagyatott. Az igazán
Protestáns tisztelni fogja tehát az említett 2 Symb. Könyvet, mint

azt a' Vallástételt, a' mellyben az ő Felkezezte a' maga vélekedését kinyilatkoztatta, 's attól nagy okok nélkül és gondolatlansággal eltávozni nem fog, de illethetetlennek csak az Ur Jézus való, tiszta, jóltevő, idvezítő isteni tanítását vallja, és azt is csak objective. Mert hogy subjective az is perfectibilitás alatt van, azt maga a' Sz. Irás 's az egész Hist. Eccl. bizonyítja.

Lap 80 ezt írja A. Ur: Megcngedtetik ugyan tulajdon meggyőzettségére kedvéért a' szabad gondolkozás etc. — 'S kitől engedtetik meg az neki? kinek van hatalma illet engedni? Ha megvan a' meggyőz[ettetés], ki tilthatja magának a' gondolkozást? A' Római Anyaszent egyház consequensebb; az senkit nem dispensál, és ha ki különöz, azt tanulásra vonja, vagy kebeléből kirekeszti. — És ha A. Ur itt azt akarja mondani, hogy a' ki valamit a' Norma szerint el nem hihet, az higye a' mit elhinni tud, szeretnénk tudni mit itél Zwingli, Luther és Calvin felől? — — —

A. Ur azt tanítja, hogy HIT nélkül lehetetlen tetszeni Istennek. — Recensens nem perel az itt felhozott Bibl. helyek igaz értelmek eránt; de nem szenved kélséget hogy a' HIT alatt nem azt érti a' mit Sz. Pál, 's a' Hermeneutica 's a' józan Ész kíván. Azt higyük e hogy a' jót és igazat szerető Socratesz' szép élte merő csillogó vétek volt? és hogy Spinosa nem érdemlette az ismeretes Testimoniumot? Hiszen Calvin azt tanítá hogy a' pogány a' maga Isteneinek oszlopai előtt azt az Istent imádtá a' mit mi. Mennyivel szebb az a' mit a' Várad Oláh Püspök Vulkán Sámuel a' maga Inauguralis Oratiójában mondott: Christianorum vero omnis religio est vivere sine scelere et macula. — M. Ur nem tartja szükségteleneknek a' Hitbeli ismereteket: de nem káromlása e Istennek azt hinni, hogy az Isten tanításainak semmi haszn[ok] nincs? 'S lehet e más hasznok, mint hogy azok által szentekké és boldogokká létesünk? Jézusnak ez volt felséges czélja. — —

Arra szoktatnunk gyermekeinket, hogy Istentől gyermeki tisztelettel, szeretettel, bizodalommal függjenek, és hogy ezek mind azt a' mit az Isten parancsol, kételkedés nélkül, vizsgálat nélkül, teljes hittel (persvasio conse.) teljesítsék, mint a' Kant tanítványa a' morális KELLT, szent és édes érzés, 's jaj az atyának, ha gyermekét ez nélkül vallástalan Philosophussá neveli. De ezen szép vallási érzés mellett nagy szükség van, hogy a' gyermek a' jó és rossz ismeretére a' Philosophia tanításainál fogva is vezéreltessék, mert az még mélyebben ragadja-meg a' lelket, 's Recensens nem csak borz[alommal],

de undorodással is olvasta A. Urnak intését l. 82. sor 27—32. Ne féljünk attól az eggyik cognitionis principiumától 's ne higyjük hogy az nem †; sőt emlékezzünk arra a' mi irva van: AUDI et VIDE. Az az Isten a' ki ezt is azt is adta, hogy hazudtolhatja-meg eggyike által a' másikat és magát. Találjuk abban továbbá is a' † vallás isteniségének eggyik bizonyosságát, még pedig a' legerősebbiket, hogy ez mondhat többet, de nem ellenkezőt. A' Pythagoras tanítványai térdet és főt hajtottak az *αὐτός εἶπα* előtt; de a' Geometria ismeretében a' theorema feloldása nálok is többet tett. Az *αὐτός εἶπα* nak sokszor practicus kárai is voltak.

Márton Urnak az esinált bajt hogy megszerette Kántot, vagy a' mint M. [!] A. mondja i s t e n l i. Istenleni nem kell; de miért ördögleni 's azért ördögleni, mert nem tanultuk érteni. Mint Epikúrt, a' legtisztább és legsanyarúbb életű Bölceset, vádlák romlott erkölccsel és erkölcs rontásával a' kik nem érték mit érte ő a' gyönyör alatt: úgy üldözzük mi az Erscheinung és Ding an sich selbst. — Wolf, Cartesius, a' Görög Philosophia Mesterei rendesnek látszó dolgokat tanítottak. De a' kik az ő pontjokra emelkedtek-fel, látták hogy az a' rendes dolog nem rendes dolog 's a' hagymázi beszéd nem hagymázi beszéd. Nem bännánk e bölcsebben, ha azt mondanánk, megolvassván Kantnak populáris írásait, a' mit Socratesz monda a' Heraclitus nehéz értelmű Munkája felől: a' mit érték benne, szép volt, 's így azt húzom-ki, hogy az is szép lesz, a' mit nem értellem. Kánt ki kezd jöni a' módiból, 's eggyik Systhema eltolja a' másikat. 'S ez mindég így volt 's mindég így lesz, mert az emberek újságon kapó 's ósághoz ragaszkodó, egyenes és makacs, nemes és nemtelen, szelid és virrongó teremtések. Ezek Recenziómnak utolsó szavai.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tartsd meg képeimet olly kedvesen, mintha neked küldtem volna. Másnak ígértem volt 4 esztendő előtt. Nem győzöm festetni magamat. Ha erszényem engedni fogja, rézbe metszetem-ki azt Erdélyi Leveleim elébe ezen alá írással: Erdélyi Barátjainak K. F. — Nopcsának régen irtam. Megköszöntem hogy téged megtisztelt, 's kértem hogy szólítsa-meg Baját. Még levelét nem vettem. Sophie köszönt, Zseni csókol. — Ma a' Trubadúrt, Maria Stuartot verte és éneklette. Együtt verte a' Fortepianot Zseni és a' hideglelés Thalie is 's nagy approbatióval. Sógorasszonyom azt mondja, hogy a' Maria Stuartot verni és énekleni együtt 3 esztendő múlva is sok volna.

Sipos a' Februari Kötetben már elhagyta a' kevély tudatlanság kaczagását, azt vitatja ugyan, hogy a' Nyelvhez minden Magyarnek van szólója, de ezt úgy magyarázza, hogy világos, hogy ahhoz csak az szólhat, a' ki ahhoz tud. Az én lelkemben annyira nincs epe, hogy barátságos levelet írtam hozzá. Még nem felelt. Az igazságot védenünk kell még barátunk ellen is, de ellenségünk ellen sem kell epével.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4t. 53. sz. I. köt.]

3574.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Martz. 29d. 1818.

Kedves barátom!

Én tehát Keszthelyi ember vagyok! — Óhajlottam volna látni képedet, mit mondál erre, midőn a' hírt legegőbb meghallottad! — az az, mit gondoltál, mit mondtam én erre, midőn a' hírt meghallám. — Én úgy hiszem, hogy te engem eléggé ismersz. Halld feleletemet, minden változtatás, minden kihagyás nélkül:

Nagy Méltóságú Gróf!

Kegyelmes Uram!

Az a' figyelem, mellyet erántam ezidei innepén Keszthely mutatott, engem egészen váratlanul ére: nem hittem hogy akár a' Helicon, akár annak nagy lelkű Alkotója méltónak ítélhessen e' megtiszteltetésre, melly az ott meg nem jelent írók közt nekem jutott legegőbb. Melly kész voltam volna én megosztani az új Olympia' pályáagát két barátimmal, kiket szívem szerel — Virággal és Kissel! De tisztelem Excellentziádnak okait, ha nem értem is, 's köszönöm a' legforróbb hála' köszönetével kegyességét. Méltóztassék elhinni Excád, hogy annak a' nagyragyogású polgárnak javalása, kit annyi érdemek tettek halhatatlanná közöttünk és az egész Európa előtt, nekem kedvesebb minden bérnél, mellyet a' szerencse olykor ingyen ad, olykor gondolatlanul még hullogat is. Bár maradékink, kik érdemeinket igazabban fogják megszabni mint a' jelen kor, javalhassák e' tettet! bár későbbi dolgozásaim méltónak kiálthassanak szerencsémre, mellyet most egyedül az Excád jóságának köszönhetek!

Keszthelyhez csatolva e' kegyesség által, igyekezni fogok még e' nyáron megjelenhetni Excd előtt, hogy végre ne legyen okom pirulni, hogy soha nem láttam azt a' nagy férjfit, a' kinek emlékezete örök áldásban lesz a' Nemzet előtt, 's annak mások által is irigylett Alkotásait. Hat testben és lélekben ép gyermek' atyja lévén, 's elfogva ezeknek nevelési gondjaik által, e' szerencse még eddig nem leheté enyém; illő hogy azt magamévá tegyem, 's Kisfaludit 's az én Berzsenyinet 's a' szeretetre-méltó Malvinát meglássam, meglássam Szigethet és Csáktornyát, hol a' két Zrínyi a' Dicsőségnek őlt. Az ilyenek' látása alatt emelkedik a' szív, 's az az érzés az enyemből által fog menni a' másokéba.

Maradok a' leghívebb tisztelettel Excdnak

Széphalom, Martz. 25d. 1818.

aláz. szolg.

K. F.

Én azt hiszem, hogy te engemet értesz.

A' Tud. Gyűjt. 115. lapján ugyan van ám egy Óda. 27 stropha! Ugyan mondja ám. 'S minthogy nagyon mondja, ki ne vegye Ódának?

Utolsó levelem olta sokat betegeskedtem. Nem csináltam semmit. Horáziusod ismét elhalada, 's ezt szégyelleni vallani. Adott az Isten nekem dolgot. Feleségem successiója eránt, elláttam, perlenem kell a' Sógorommal, mellytől iszonyodom. Bocsáss-meg, édes barátom, hogy szavamát ismét meg nem állám. Az a' ki Nov. Dec. és Januariusban olly sokat dolgozott, hamar által fog esni a' Te Epistoláid hátra maradt részén is, csak kapjon belé. 'S fog, mihelytt lehet.

Szent Miklósinak Irását, melly a' Tud. Gyűjt. Martz. darabjában lap 78—82 áll, glosszálá a' Czimborához szító Redactió. Miért nem glosszál egyéb Irást? Én a' perbe nem avatkozom, 's elégnek tartom a' mit mondottam: de ha a' Tud. Gyűjt. úgy megyen, a' mint kezdi, szint amnyi rosszat fog tenni mint jól. Tetszik nekem az is, hogy a' Februariusi darabban Y. Úr a' *cs* és *cz*-vel élést Pápista módnak nevezi, holott azt én kezdettem, 's még 1795. csaknem veszekedve perle velem ezeránt Versegi, ki maga is *Cs* és *Cz*-ista most. Ha a' *ts* és *tz* Kaivinista, úgy Luth. Kultsár lesz, mert ő *ts*-t ír és *cz*-t.

Épen ma vevék hírt, hogy a' minapi Recenzióját a' Pápai Prof. [Márton] Morális Catechismusának Debr. Prof. Varga írta. Ez magát a' Tud. Gyűjteményben *A* betűvel jegyzi. — Bécsben talán nyomtatni fogják az *A* Recenziója Recenzióját, mellyben én azt muta-

tom-meg, hogy ez az *A* nem csak nem Protestans, de nem is Kereszt-
tyén. — Nem kellene a' Theologusokat bántanom, mert az ő bosz-
szújok retlenetes: de az Igazság ügye mellett szólni kötelesség volt,
ha azért keresztre vonnak is. Éljen szerencsésen, édes barátom.

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

3575.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom Martz. 29d. 1818.

Kedves édes barátom,

Nem képzelheted Te, melly nagy örömeket ada nekem ez a'
Te most vett leveled, 's mint kinzott az a' gondolat, hogy régi hall-
gatásod talán elhidegülésedből eredhete. Hányszor akartam már
hozzád írni! 'S még ez éjjel is azt tettem-fel magamban, hogy végre
tollhoz nyúlok, 's felriasztalak téged is némaságodból. Én ősz olta
mindég készülök Biharba 's Debreczenen keresztül, 's ott, mint eddig
mindég, Te voltál volna az első a' kihez betekintettem volna. De
rheumatismusom, melly elgyengült a' gutaütés által elgyengített
fejemet gyötri, meg nem engedi, hogy télben kijárjak, útnak induljak:
Octob. olta Ujhelyben sem voltam, 's hetekig nem ki az udva-
romra. — Azonban egyéb gyengélkedések nem bántanak, 's Novemb.
1. napja olta Febr. 1jéig 1201 lapot írtam negyed részben nyom-
talás alá, ide nem számlálván a' mit elvettem, 's a' leveleket.

A' feleségem szerencsétlen bukásának nagy következései voltak
és vannak 's talán maradnak is, de az ő vas természete mindent
meggyőz. Levélben nem lehet mindent írni, 's ez cselekszi csak,
hogy elhallgatom. A' löbök között azt még is el lehet mondanom,
hogy mostani viselősségében a' bal ágyékában (ha tudnillik az ana-
tómia annak nevezi azt a' helyet a' hol a' has és czomb egyesül)
gyakran olly *égető* fájdalmat érez, mintha tüzes vassal sütnék. —
A' kis Phigie (vagy a' Gróf Desóffy mindent magyarosan írni tanító
törvénye szerint *Fizsi*) sok ideig gyengélkedett, már erősödik, de
nem olly jól mint ezen időben egyéb gyermekeim voltak, kik között
a' ki Antonint látja, azt hihetné, hogy egy Debreczeni Hentes gyer-
meke. — Én gyermekeimben élek, homo proletarius: de elrettenek
arra a' gondolatra, hogy mi lett volna abból, ha ifjonta házasodtam

volna meg. Az Ábrahámnak adott áldás nekem juta; bár az Ígérő ezeknek kenyeret teremtsen kövekből.

A' játékos tanítást én is gyűlölöm: de lehet holmit játékoságok nélkül is könnyen tanítani és megszerettetni. Én magam tanítom holmire legidősbbsz lyányomat, 's könyv' segedelme nélkül, 's bár próbáld, tudakozzd, miként menne az Azóvi tengerből Pétersburgba mindég vizen, 's elmondja a' tengereket, elmondván, melly tengerben mi esik jobbra, mi balra; 's mint viszen az út Bécsből Párizsba, Londonba etc. A' speciális dolgokkal nem terhelem, elég ha e' móddal hazáját ismeri. Tavaly Januáriusban kezdé tanulni a' Klaviert, 's már Mozárti Ouvertúrákat ver és énekel, 's ki van kiáltva az egész tájékon, melly muzsikai talentumot kapott. Van egy Bravour Ária (Maria Stuart), azt veri 's énekli egyszerre, 's a' feleségem ángya elfakada sírva, midőn ezt és a' Troubadourt hallá, mert ő maga Musicalis lévén, tudja, hogy ez 3 esztendei tanulás után is elég volna. Mestere egy Szaxoniai születésű ember, ki ezidén Januárban elvette azt a' leányt, a' ki velem Erdélybe járt, és így bizonyos vagyok hogy nálam marad, mert házas embert senki sem tart örömet, 's Városba költözni neki bajos volna. Van egy tiszteletre méltó Hofmeisterem is, ki 28 esztendeig volt Luth. Predik. Thurócz Vármegyének első Oppidumában, azután B. Révainál Bibliothecar és Secretarius. Ez jó és tiszta fej, pedánt, és a' legtisztább lelkű halandó. —

'S nekem Keszthely fát ültete! --- Épen ez órában köszöném meg Gr. Festeticsnek, 's kimondám világosan, hogy ezt *nem vártam*. Tavaly négy *jelen volt* Író koronázlatott-meg; 's ha akkor mások is jelen voltak volna, azok is ültettek volna fát magoknak: én a' *meg nem jelentek között* első kapám e' megtiszteltetést. Miért én? kit Tuladuna nem szeret. Onnan meg akarák kérni Abaujt, hogy nekem interdicálja az írást, 's Kisfaludi minden magyart provocála egy le nem nyomtatott, de ezer copiakban elterjesztett levelében, hogy ellenem keljenek-fel mint a' Crimen laesae nationis reusa ellen. Beregszászi és Sípos ellen sok holnapokig hevere a' Tudom. Gyűjtemény Redactiójánál Recensióm, 's csak akkor vétetett-fel midőn Decemberben a' Redactio és Trattner meghasonlának, 's Interregnum volt. Az Orthologusoknak egy kevéské elakada szájokban a' szó, 's B. többet nem emlegeti az *audaculusokat*, Sípos pedig már a' Febr. Kötetben nem mosolyog rajtunk kevélyen. A' Martziusi Kötetben P. Sz. A. ezt teszi *Primóczy Szent Miklósi Aloyz.* — Az ő

beküldött Irását megbélyegezék a' sok Interrog. és Exclam. Nótákkal. De tehát a' *szer* nem *modus* e? *Szertelen* és *szer felett való* és *szép szerrel* nem ezt teszi e, quod modum non habet, res supra modum, et bono modo? — De ítéljenek ők a' mit akarnak, nekem elég hogy a' mi Kisünk, és hányan mások, felemen vagynak.

Ugyan, édes barátom, melly nagy tudományú Predikátor az ti köztetek, a' ki A. bélyeg alatt olly vakon recenseálá a' Magyar nyelven írt Káték legjobbát? Kálvinista e az? sőt Keresztyén e? Ő borzad. Én is borzadok tőle. Majd olvasni fogja a' maga Recensioja Recensióját. Már Bécsben van ez a' munkám.

Olvasod e te a' Tudom. Gyüjt. Darabjait? Én annak a' Journalunknak nagyon örvendek, noha tudom, látom, mi a' baja. — Minap egy hivatlan Polycarpus ugyan megcorrigálá Buczihoz írt Epistolámat. De csak hogy kultsárt is megkeféle, kinek elég felelet, úgy hiszem, a' mit Döbrentei tőlem a' IX. kötetben felveve. — De hagyjuk ezeket, édes barátom! élj szerencsésen, a' 'Tek. Asszonnyal 's kedves gyermekeiddel, kiket tisztelünk csokolunk.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

A' 82 esztendő's Generális és Szabolcsi Fő Ispánt a' maga neve napján megütötte a' guta. Eddig talán megholt. Jobb részét egészen elzsibbasztotta.

[Megjelent a «Kaz. Lev.» III. kötetében.]

3576.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz. 29d. 1818.

Kedves barátom,

Martz. 25d. köszöném-meg Gróf Festetics Györgynek a' Keszthelyi megtiszteltetést. Imhol a' Levél minden kihagyás nélkül:

Nagy Mélt. Gróf,
Kegyelmes Uram!

Az a' figyelem, mellyet erántam ezidei innepén Keszthely mutatott — — —

[sb., mint a 3574. számú levélben.]

Úgy tetszik, ez a levél igen höllich; de hogy nem igen nagyon mutatja, hogy írója hitű. Festetics érdemi azért a magasztalást, a miért magasztaltatik. — Még nem tudom, az én fám nem *bodza* e. Sem Horváth Ádám, sem az Ujságok, sem a Tud. Gyűjt. Martziusi darabja nem szól róla, nem nevezi-meg. A Tud. Gyűjt.-nek sokba került nekem epithetumot találni. Még is dicsérte szorgalmamat.

Melly Istentelenség az, hogy a Szent Miklós darabját ezen Kötetecskeben meg nótázták, 's más darabokat nem nótáztatnak Interrogatio et Exclamatio notával! Megírom Fejérnek, hogy Sz. Miklós nekem ezt nem küldé-meg, 's épen nem bánom, hogy a *hiszelékenyt* (credulus) megfeddém, mert az *hiedékeny* és *hivékeny* (már így van Gellei [!] Katonánál): a bottást még barátunk ellen is szabad megfeddeni. De meginterrogatióni 's megexclamatiózni könnyű.

Ki lehet az a Polycarpus a ki a M. Kurírban megcorrigálá Buczihoz írt Epistolámat? 's ismét elhagyá ezeket:

Távol ugyan Döbrenteitől etc.¹

Bár csak a ki mit nem tud, ahhoz ne fogna!

Ma B. Nalácz Istvántól is kapték egy nagy csomót postán. A Cs[ászár]nak és Cs[ászár]nének írt Verse is benne van. Az tele van poet. hibákkal, 's olly kevés sor, és még is interpunctio nélkül. A Zseniknek nem kellene írniok. — Tudatá velem, mit monda az Euphemia fordítója midőn Assessorrá levél. Ez bezzeg böles szó vala egy könyvírótól.

Hogy neked elküldhessen az Erd. Lev. 5dszori dolgozását, már Tordát meghaladtam a 6dikszori dolgozásban. Venni fogod nem sokára. De készülj a megjegyzésekhez. Azt akarnám tudni nevezetesen, ha a székelyek Magistratusa a Székekben mind Armalista és Donatarius Nemesck e.

Éjféلكor. Isten hozzád. Lajost Csókolom.

Képzold, a kis Zseni e napokban a *prima vista* eljátszotta W a n h a l nak egy könnyű darabját.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

¹ E ponthoz Döbrentei Gábor, bizonyosan később, vörös plajbászsal ezt jegyezte: Hazugság.

3577.

Kazinczy — Szabó Samunak.

Tisztelendő Professor Úr,
különös bizodalnú drága jó Uram!

Kedves nekem minden visszaemlékezés Erdélyre, kedves nevezetesen arra a' férjűra, a' kit ártatlansága 's tiszta lelke és feje miatt oly annyira megszerettem, a' ki felől Erdélyi leveleimbem, mellyek végre ez idén nyomtatva léznek, oly melegen festett képet adok. Miért nem vagyok én ifjabb, Uram Professor Úr! miért nem lakom közelébb ahhoz az áldott földhöz! hogy azt, és nevezetesen Tordát is, ismét megláthatnám. Alig merem e' szerencsémét többé reményleni; Erdély messze van, 's én elöregedtem; gyermekeim jelenlétemet kívánják. 'S szorosbb hazámnak még van némelly része, mellyet meg akarnék látni, 's oly czélből meglátni, hogy ezt is leírhassem, 's így Erdélyt a' Magyar Országiakkal, Magyar-országot az Erdélyiekkel megismertessem. — A' Tudom. Gyűjt. kötetekben megjelenének némelly Erdélyi leveleim, 's elcsudálkozva látom, melly örömmel fogadja ezeket Publicumunk. Sürgetik kiadását. Én ezeket most dolgozom hatodik ízben; 's ezt azért annyiszor, mert némellyek azok közzül a' kiktől bővebb híreket vártam, kértem, restek teljesíteni kérésemet. — Hogy hamis híreket ne terjesszek-el, a' Manuscriptumot le viszem Krasznáig, 's ott egygyütt olvasom-meg barátommal, 's még beljebb küldöm némellyeknek. Erdély látni fogja, hogy jóságát nem vesztegette sem hálátalanra, sem alacsony csapodárra.

A' szegény Gyöngyösi Úr halálát szives szánakozással értettem. Hasznára élt a' Nemzetnek, mert megtette a' mit ereje engedett. Én nem vagyok az, a' ki szépeknek lelhetném munkájit: de kit kit azon időhöz kell szabni, a' mellyben élt. Ez a' derék férjűú már deák korában behozá a' metricus verseket, de undok csengőjűvel, 's az is elég volt, sőt sok. Könnyűségét csudálni kell; noha a' nagy könnyűség veszedelmes ajándéka a' természetnek. Hozzám írt két levele az Öregnek azt mutatják [!], hogy ő tisztelte a' józan és z t, 's már ez nagy érdem. Lelke pedig szeretetre méltó volt.

Az Aestheticusok azt tanítják, tisztelt és szeretett barátom, hogy midőn Verseket fordítunk, azon nemű Versekbem kell fordí-

tanunk, a' mellyben az Original írva van, mert különben a' *tónus* egészen más lesz. Wieland a' Horátz Epistolájit és Sermojit jambusokban fordította, 's ez meghazudtolja az Aestheticusok' tanításait: de miért lehetett ezeket jámbusban, könnyű érteni. A' Horátz hexameterai nem cifra hexameterok 's igazán Sermoni propiora, 's ilyen a' jambusz is. Félek, hogy az Úr' metrumba nem fog javallást nyerni a' Publicum' jobb felénél, ha a' munka szerencsés lesz is, mint a' velem közleni méltóztatott remek valóban az. Melly kár, hogy az Úr Prof. Úr ifjabb korában nem kezdé a' verselést! Ez nagy gyakorlottságot fogott volna adni az Úrnak. — De hát ha az Úr Prof. Úr a' Metamorphosisokat prózában fordítaná. Eggy már meghalt ifju elkezdé azt Nógrádban, 's a' Hazai Tudósítások szép remeket adának-ki dolgozásából. Nekem az kedvesebb volna prózában, mint nem hexameterben.

Tisztelje az Úr nevemben Tiszt. Barabás Urat, és a' Neologusok' nagy barátját Tek. Gedő József Urat. Mind kettőnek neve elő fordul Erd. Levelcimben.

Éltesse Isten az Urat Prof. Urat sok ideig és sok és nagy örömök közt. Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok szíves tisztelettel Az Urnak Prof. Urnak

Széphalom, Márc. 29d. 1818.

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

3578.

Kazinczy — Kis Józsefnek.

Tekintetes Fő Notárius Úr,
különös tiszteletű drága jó Uram!

Döbrentei teljesíté a' Tekintetes Úr parancsolatját, s az által megújítá előltem annak a nagy embernek emlékezetét, a kinek látása az én Erdélyben lételemnek legnagyobb nyereségei közzé tartozik, a kinek képét én az ez idén végre sajtó alá eresztendő munkámban olly meleg szívvvel ífesteltem, a hogy rövid együttlételünk után, és minekutána mindent el nem mondhatok, nem senkinek a képét még inkább. Most új okoknál fogva tisztelhetem s tisztelem a Tekintetes Urat. Boldog haza, bona si sua norit, a mely ily lelkű, ily tudományú, ily elkészüléstű férjfiakat bír? Úgy látszik, némelyek elhagyák

aludni szivekben annak az idegének emlékezetét, a kit magok közt szeretettel láttak, s az nekem kimondhatatlanul kínos. Hagyja meg nekem a Tekintetes Úr azt a szép reményt, hogy a Tekintetes Úr engemet szeret. Lelkeink oly sokakban hasonlítanak egymáshoz.

Alsó-Fejérvár, azolta hogy én onnan eljöttem, új fő-ispánt nyere ő Felségétől, és épen azt, a ki felől nekem a Tekintetes Úr igen sok jót monda, épen azt, a ki engem házánál a legnagyobb nyájassággal fogadott, a ki Enyedre bevitt, ott is vendégelt, s azt cselekedte, hogy az enyedi collegiummal inkább megismerkedhetém, mint különben lehetett volna. Dicselkedve emlegetém e szerencsémet a magyarországi magyarok között, s a kiadandó munkában azt kérdem, hogy hány fő-ispánunk tenné ezt egy erdélyi utazóval? Örvendek tehát a Tekintetes Úrnak, hogy ily lelkű fő tisztségviselő alatt szolgálhat, s képzelem mint édesítettik meg fáradozása. Nagy szerencséje az a megyének, hogy ezt az Urat ő Felsége személyesen ismeri, s kegyelmeinek annyi jelenségeivel tetézte el most is. Nevelő tiszteletemet ő Excellentiája cránt gyermekeinek igen gondos nevelése, mely mindég jele a nemes léleknek, s szeretetemet, hogy az Erdély szeretetre legméltóbb ifja házához csatolja magát. Én nem mondhatnám, hogy a Porphyrogenitusoknak igen nagy barátja volnék: az az emlékezet, hogy ők thronuson ült embereknek a gyermekeik, a kábákat rosszakká is teszik: de szeretem hogy a Bethlen érezze, hogy Gábor volt egyik őse; a ki jó, az által még jobb lesz.

A mi Döbrenteink meleg szívvvel írta meg a mi Urunknak és Asszonyunknak Erdélyben létét az ujságokban. Én azt a tudósítást újra le fogom nyomtattatni munkámban, s megtoldom oly hirtelleg, a melyek Erdély e szerencsés emlékétben tarthatják. Boldog nép az, melyet fejedelme lát, s mennyi kegyelmmel viselé magát a Császár, a Császárné. Ez az Asszony áldása ennyi népeknek.

Hallom, hogy Prof. Tompa Úr általjöve Enyedre. Ez azt hiteti velem, hogy Prof. Keresztes István Úr leve tordosi predikátor; mert hogy Tompa Úr Benkő Ferencznek lépett volna helyébe, azt elhinni nem tudom. T. és K. Urak úgy hiszem, nem a szerént recenseálták volna a pápai Prof. Márton Úr Morális Keresztyén Catechismusát, mint a Tud. Gyűjt. minapi egyik kötetében egy A. bélyegű rettenetes ember. Ezt a recensiót viszont én recenseálám, s talán eddig nyomtatva van Bécsben. Én nagy ellensége vagyok az anonymus írásoknak; hamis gyanúkra vonják a mostaniakat, a maradékok pedig elgyöttrik. Nevemet a recensió alatt fogja találni a Tek. Úr. Mely

igen örvidenek, ha javallását megnyerhetném! Rettenetes dolog, hogy némely ember az *észt* veszedelmesnek tartja, mintha az nem Istentől adatott volna mellénk vezérül. — A Tud. Gyűjt.-ben nem-sokára a szászok és Szeben felől szóló levelem fog megjelenni. melyről azt hiszem, hogy sem a szász, sem a nem-szász nem lesz megelégedve vele. Itéletem szerént, a ki a hazában lakik, méltán kívánhatja, hogy polgárnak tartassék: de viszont a haza is kívánhatja, hogy polgárnak tartsa magát.

Ha nem volna terhére a Tekint. Úrnak, alázatosan kérném, mutassa be tiszteletemet ó Excellentiájok a Nagy Méltóságú fő-ispán és fő-ispánné előtt, s jelentse hogy kegyességek előtttem felejt-hetetlen. Hasonló kérésem volna Prof. Benke és Hegedűs Urakhoz, kiket barátsággal köszöntök. Hegedűs Úrnak két ízben írtam, a nél-kül hogy vettem volna válaszáat. Tudósításom így Enyedről csonka lesz. — Könyvei még nálam vagynak, de elveszni nem fognak. Döb-rentei nálam lesz e nyáron, s ő neki legbiztosabban fogom által-adhatni.

Maradok alázatos tisztelettel A Tekint. Úrnak

Széphalom, martz. 29-d. 1818.

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

[Megjelent a *Vasárnapi Ujság* 1874. évf. 37. számában.]

3579.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, d. 29. März 1818.

Theurester, geliebtester Freund,

Nun bin ich auch Mitglied der Keszthelyer Arcadia; den 12. Febr. setzte man MIR einen Baum, oder ein Gesträuch (arbus-tum), oder was es immer seyn mag. Und, damit Sie es ja wissen! - ICH bin der ERSTE, der durch diese Pflanzung am auffallendsten beehrt ist; denn dass im vorigen Jahr Horváth Ádám, Kisfaludi, Berzsenyi und Dukai Takács Judith (mit dem poetischen Namen, den ihr Döbrentei, Pataki und Wesselényi gaben, Malvina) einen Baum erhielten, macht ja nicht so viel aus, dass diese ihre Beehrung (megtiszteltetés) mit der, die mir wiederfuhr, verglichen werden könnte --- diese waren *gegenwärtig*, ich *abwesend*. — Nun sagen Sie mir, Sie, der Keszthely kennen, wie um des Himmels wil-

len komme ich zu dieser unerwarteten Ehre, ich, der ich sie nie zu erhalten gehofft habe? Geschah dieses, damit man mir und der Welt zeige, dass der Balatonische Helikon an dem Hass, den Tuladuna wider mich hegt (sie wollten schon an Abaujvár schreiben, dass dieses mein Comitatus mich von der Büchermacherey inhibire) keinen Theil hat? Oder hat ihnen meine Recension der Beregsz. u. Siposschen Werke die Augen geöffnet? Oder hat den schrecklichen Hazafiak meine historische Abhandlung über Hunyadis Geburt gefallen? Oder sind sie entzückt, dass ich Beiträge zu dem Tud. Gyűjt. wozu Kisfaludi und Tuladuna die erste impulsione gaben, so fleissig liefere, weil sie geglaubt haben, ich würde aus kleinlichen Gründen nichts thun? *Oder will man mich gewinnen?* — Ich habe dem Gott, der auf dem B. Helicon herrscht, noch nicht gedankt; ich werde es aber, und werde es, wie es mir ziemt, und wie ich ihm danken soll, der durch das, was er für die Ehre der Nation that, [Dank] verdient. Übrigens bin ich meinen Grundsätzen, hogy életet és halált az Író maga ad magának, 's azt mástól soha nem veszi (wie ich dieses der Redaction des Tud. Gyűjt. in der Fehde mit Kultsár wegen den Elisionen schrieb) getreu, und diese Zeile zeigt Ihnen, was ich über arbor oder frutex in Keszthely denke. Ich freue mich nur, dass ich dabey nicht war. Wäre ich dabey gewesen, so würde ich mir gewiss nichts gesetzt haben, wohl aber Báróczi eine Akazie, und Dayka eine Lonicera Tartarica.

P. Sz. A. das heisst Primóczy Szent Miklósy Aloyz hat in dem Märzheft des Tud. Gyűjt. etwas geschrieben, dass einer Apologie des Neologismus gleicht. Die Redaction fand gut ihre protestation einzurücken (in den Anmerk.) und machte Glossen und? und! — Warum hier und sonst nicht? Man läugnet dem Sz. Miklósi, dass szer *modus* heisse. Ist denn szertelen nicht das *quod modum non habet*? Das szer felett nicht was *ultra modum* ist? szép szerrel ist doch *bono modo*, das ist *non coactus*.

Horv. Ádám schreibt mir, Abt Ruszek u. Kisfaludi wären mit ihm in der Comitatus Congr. in Szala Egerszeg zusammengekommen, Kisf. hätte freundschaftlich von mir gesprochen, und er hätte Ruszek gesagt, dass ich seit Jahren nichts recensirt habe. — Freilich nichts unter *eigenem Namen*, sagte Ruszek; aber ja durch andere. Ich schrieb Horváth, dass wenn Ruszeks Worte so viel heissen sollen, dass ich aus Furcht vor Verläumdungen nichts unter meinem Namen recensire, so ist die Beschuldigung höchst unge-

recht; R. könnte mich kennen, dass ich sehr furchtsam nicht bin. So viel ist aber wahr, dass da ich zwar geläufig und schön genug deutsch schreibe, aber doch manche Fehler begegne [], meine Recensionen *Sie* zu übersetzen die Güte gehabt haben. Tuladuna (Horváth András Pleban zu Tét) hat mir grade einst geschrieben: a' németek elött nem dicsekedtem volna fel MAGAM a' Tövisekkel és Virágokkal. — Sie wissen, dass diese Beschuldigung falsch ist; ich habe die Rec. dieser Epigramme nie anders als in den Annalen (1811. Aug.) abgedruckt gelesen, und wusste bis hin nicht einmal dass sie recensirt werden sollen. Den Rec. ist es ja leicht von seinem Stil u. dem Gang seiner Ideen zu erkennen. Diese Menschen sind nicht werth, dass man sich mit ihnen scheert.

Ich wünsche dieses Jahr Keszthely zu sehn. Festetics bleibt ewig im Andenken der Nation, u. ich schäme mich, dass ich ihn und Keszthely und Berzsényi nie sah. Dann beschreibe ich diese Reise, so wie ich Siebenb. beschrieb. — Diese Arbeit ist jetzt das 6mahl unter der Umarbeitung. Döbrentei will das MS zuerst lesen, und er hat Recht es sehn zu wollen. Hätten meine Freunde mir Aufklärungen, um die ich sie bat, mir zugeschickt, so wäre das Werk bereits erschienen. — Ein Szász (den Namen will ich verschweigen; ich liebe ihn sehr) zittert, ich werde als hongrais enragé ungerecht wider die sächsische Nation seyn, und schrieb mir kürzlich. Nun sieht er aus der Antwort, wie wenig ich das bin. Alles, was in einem Lande wohnt und Besitzthum hat, ist Bürger, wie der Elsasser ein Franzos. Er muss alle Vortheile, die einem Bürger zukommen, geniessen, er muss für einen Bürger angesehen werden, aber auch sich als einen Ungarn u. nicht mehr einen Sachsen ansehen. Dies sind meine Ansichten, und diese breite ich aus. Aber ich sage ihnen viel Übles nach. Es ist ein menschen-scheues, in sich geschlossenes, bloss dem Wohlleben nachhängendes Volk.

Der Verleger des Ersch'schen Werkes bat mich schon jetzt um Beyträge, u. wo ist erst der Buchstabe M? für Magyarische Sprache und Litteratur? — Sagen Sie mir, wird es genug seyn, wenn ich dahin nur den Artikel der Sprache u. *schönen* Literatur schicke, oder wollen sie gar eine ganze Historia Literaria? Vergessen Sie nicht hierauf bald zu antworten, und ob Sie wollen, dass ich meinen Aufsatz über Hunyadis Geburt Ihnen deutsch zuschicke? Leben Sie wohl, th[eurer] Fr[eund].

Rumy Amália levele:

Lieber Vater!

Ich komme Ihnen zu sagen, dass ich mich wohl befinde, und bis jetzt immer wohl befunden habe. Papa wird Ihnen sagen, wie gross ich gewachsen bin. Meinen abscheulichen Gang habe ich mir noch nicht abgewöhnen können; mein Kopf hängt immer vor; ich gehe eine Schlangenlinie, da ich eine Gerade gehen sollte, und habe noch viele Unarten. In meinen Studien wäre ich (leicht,) nicht eben schlecht; ich lerne leicht, aber vergesse auch leicht, und gebe dem Herrn Hofmeister genug zu schaffen. mein Glück ist, dass sich dieser verehrungs würdige Mann durch mich nicht ermüden lässt. Das Stricken wollte ich ganz und gar nicht erlernen, weil ich es mir eingebildet,* dass ich das nie werde begreifen können; alle Augenblicke machte ich Fehler, so dass die Arbeit stets aufgetrennt werden musste. Umsonst waren die Vorstellungen, dass man sich wegen mir vor Ihnen schämen müssen wird; es fruchteten gelindere und edlere Strafen nichts; endlich drohte man mir Schläge, und auch dieses half nichts. Mama gab mir also mit eigener Hand die Ruthe, und das half kräftig; jetzt stricke ich fast gut. Meinen Handkuss an Sie, lieber Vater und liebe Mutter; ich umarme meine lieben Geschwister.

So schreibt unsere Malie mit lateinischer Schrift, und fast so gut mit deutscher. Sie wird nie eine leichte und zierliche Schrift haben. Ich setzte diesen Brief auf, damit sie sieht, dass ich getreue Nachrichten an Sie sende. Leben Sie wohl, theurer Freund.

An Festetics.

Az a' figyelem, mellyet erántam

[stb., mint a 3574. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

* Ez után Kazinczy F. e szót írta: habe.

3580.

Gr. Dessewffy József — Kazineczynak.

Kassáru, Mártzius 30ikán 1818.

Édes Ferentzem!

Kevélységgel ólyasám barátságos kézzel általad a' jövendőnek vésett ditséretemet a' Tudományos Gyűjteményben; ha leró belőle valamit a' jövő évszak, látni fogja legalább, hogy szerettetett Dessewffy Kazintzitul, és hogy tetszettem a' jóknak, holott azt Vay Ábris tagadta.

A' még méltábban mint én, a' jök közzé számlálandó Döbrenteij parantsol velem, küldeném meg néked az Erdélyi Muzéom IX-ik Füzetét. Itt van hát. Festett képetem is vissza küldöm neked ez alkalmatossággal, mert megtért Erdélyből. A' magamét már birod a' VIII-ik Füzetben, a' tiédet pedig rámába tétetem üveg alá, és Feleségem fogadó szobájában a' pamlag felett már fel is függesztette. Szép volna ha meg akarnád egyszer nézni magadat ott, a' hol nem tsak szeretnek, hanem díszeskednek is veled.

Barátságosan vagy é József bátyáddal vagy ötséddel, vagy jó barátja é ő Jóska sógorodnak? Ha vagy te, vagy ő akarnátok, ki mondatatlan barátságot mutathatnátok erántam, ha Józsefet megkérnétek, vetné magát közbe érettem hűgánál vagy nényynénél Krajnyiknénál. Mi a' kérésem, megtetszik ide zártt levelem mássából, mely levelet Krajnyiknénak írtam.

Abban a' házban szeretném én tsendesesen végzeni napjaimat, a' melyről eme' levélben szóllok. Általeránynyában van azzal, a' hol anyám' halála után néném Gróf Szirmainé felfoga, és ápolgata; a' hol Koppi világosságot szerető lelkének egy részét belém tsepegteté: «Wo ich, a' mint mondja Wieland, die erste Lust, den ersten Schmerz empfand.» Szeretném ha anynyi járás kelés és tapasztalás után a' világon, egynehány lépésnyi távolságra halhatnék meg nevelésem drága és nekem elfelejthetetlen helyétül. Ezt te érzeni fogod, a' mit én itt érezve mondok, és azért éreztesd mind sógoroddal, mind bátyáddal, mind hűgoddal is; de siess, ne késsél, és felelj minél elébb

hiv Jóskádnak mpr.

U. I. A' minap azt kérdé tőlem Derisényi, hogy mit tartok Erdélyi leveleldről, fognál e bellőlök pénzelní? Azt felelém, hogy ezen tekintetben nem néztem által azokat, mert ha e' tzelódat tudtam volna, bátorkodtam volna még egynehány észrevételekkel szaporítani jegyzéseimet, azonban úgy is a' mint most vannak, nagyobb részint meg fogják nyerni, a' mint hiszem, a' köz megtetszést, mind a' matériára, mind a' formára nézve.

Küld vissza az én [!] Katilináriáidat, megérdemli a' többszöri olvasást. Megkapod a' Bárfai leveleket rövid idő múlva. Fognak é Dulházy Úr hasznára Prof. Rozgonyi tzenszorsága alatt kinyomtatódhatni Patakon?

Copia.

Tekintetes Asszony, különös tisztelettel való Asszszony Néném!

Kedves barátom T. Vitéz Úr tanátslásából bátorkodom a' T. Asszszony Nénémhez folyamodni. Akquizitziót tsináltam, és az Istenben bóldogúlt B. Berzeviczy bátyám házát vevém meg Kassán, a' hozzá tartozandó major és földekkel egygyütt. Nem akartak fiai máskép kötni tsak konventziós pénzben, és én ezt igasságosnak láttam, mivel sem a' vevő, sem pedig az eladó így meg nem tsalódhatik. Minthogy a' hátra maradt özvegy és árvák hosszabb terminusokat nem adhattak, a' mostani idők pedig olyanok, hogy a' folyó áron is nem lehet nagyba semmi productomot eladni, papiros pénzt pedig tetemes uzsorák nélkül nem lehet költsön kapni: merészlek konventziós pénzt költsön kérni T. Asszszony nénémtől. A' pengő pénz azon nemébe akarom visszafizetni ezen adósságot, a' melybe fel fognám venni. Én eddig fizettem adósságokat, nem pedig tsináltam. A' szegénységtől szintúgy, mint a' gazdagságtól egyaránt távolag eső tehetségemet, iparkodásomat, gyermekeim aránt való atyáskodásomat és a' legszorossabb betsület érzésével öszszekötött pontosságomat az egész Felföld esmeri. Akquizitzióra, nem tékozlásra kérek pénzt. Kész vagyok adni a' legbarátságosabb szekuritást. Legjobban szeretném, ha úgy kaphatnék, hogy minden esztendőben a' kapitális ötöd része visszafizetése mellett öt esztendő alatt megszabadúlhatnék ezen adósságtul; ha azonban a' visszafizetés egyszerre fogna tetszeni, négy vagy öt esztendő elteltével, azt sem bánom. Ne méltóztassék rosszra magyarázni bátorságomat, de kedves Barátom T. Vitéz Úr, a' ki mind Tettes Asszszony nénémet, mind engemet esmer, bátóri-

tott a' bizodalomra, a' melynek kegyes és engedelemmel való elfogadásáért esedezvé, úri Favoriba ajánlott, megkülömböztetett tisztelettel szünet nélkül maradok Tettes Asszony nénémnek alázatos szolgálója
G. D. J.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3581.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.¹

Tisztelt kedves barátom,

Embert akarék küldeni levelemmel Krainikné testvér húgomhoz dolgodban, de a' Sógorom kért, hogy azt küldjem által neked, hogy ha használni szükséged lesz, magad küldhessd-meg a' húgomnak. Teljesítem kívánságát, 's ime ide zárom. Adják az egek, hogy szolgálatra lehessen. Melly igen óhajtanám én, hogy én is gazdag ember volnék, hogy a' Jókna-k szolgálhassak, midőn arra szükség van! Nagy gyönyörűség az. Soha még inkább nem sajnáltam hogy az nem vagyok.

Erdélyi Leveleim, úgy hiszem, egy részét adósságomnak le fogják róvni. Most hatodikszor dolgozom már nem egészen újra, de sok igazításokkal. Döbrentei írt, hogy addig ki ne adjam míg ő meg nem tekinti. Ki akarja hagyni a' mik valakit megbánthatnának, és a' kik az érdemetlent megsértenék. — A' Munkának e' nyáron nyomtatlatni kell.

Döbrentei engedelmem nélkül eserélé-el képedet. De nagyon örülök a' eserén. Ez neked igazabb képed 's ezen inkább kitetszik az a' szép lelkű 's szép arcú ifju, a' kit a' Múzák 's a' szép Asszonyok szeretnek. Ugyan mint tudta ezt a' szép képet olly nem szépen metszeni Nagy Sámuel!

'S te nekem nem örvendezel Keszthelyi megtiszteltetésemre? --- Szeretném ha láttál volna mikor a' hírt vevém. Engem nem hágy-el az a' hit, hogy az fró maga adja magának mind az életet, mind a' halált. Azonban a' Balatoni Helikon' Istenének kedvezése köszönetemet kívánja. Ide teszem a' mit gróf Festeticsnek írtam. --- Még

¹ T. Kazinczy Ferentz Úr levele — Jött Kassára 1s5 Aprilbe 1818. — Dulházy M. jegyzete.

nem tudom, az én fám nem bodza e. — Annak örülök hogy nem én magam ültettem fát magamnak.

Öt nap feküdtem ágyban. Ma költem-fel először. Elj szerencsésen, imádott szívű férjfi, 's imádója az imádást érdemlő Asszonyoknak, kinek jelentsd mély tiszteletemet. Mint vannak fijaidd? mint Emiled? Az én Emilem hideglelés.

örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

A' Catilináriákat első alkalmatossággal beküldöm hozzád. Addig olvassd meg a' Kovásznai verseit nem, de az oratóiójt.

Tartván attól, hogy Krainikénak nem talál lenni pénze, megszólítám a' Sógoromat, hogy írának Báró Sennyeinek és Kazinczy Péternek, a' Vay Ábris szíves barátod Ipának. A' Sógorom azt mondja hogy Péter bátyámnak soha nincs, mert valamit bevesz, azt azonnal küldi Vaynak, B. Sennyeitől pedig senki sem kap.

Csuhadárodnak most csak köszönést és köszöntést.

Gróf Festetics Györgyhöz.

Nagy Mélt. Gróf,

Kegyelmes Uram!

Az a' figyelem, mellyet erántam — — —
[stb. mint a 3574. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 33. sz.]

3582.

Gr. Majláth János — Kazinczynak.

Ofen am 31/3 XVIII.*

Vielen Dank für die mitgetheilten hier rückfolgenden Gedichte, mit grosser aufmerksamkeit und innigem Vergnügen hab' ich sie gelesen, eben so ist es meinem Freund Teleki ergangen. Die Epistel an Berzsényi traue ich mich nicht zu übersetzen, ich nehme sie also beim Wort und bitte Sie die übersetzung selbst vor zu nehmen.

* März, 1818. — Kazinczy F. jegyzete.

Heute ist die Pesther restauration vor sich gegangen, aus den Zeitungen werden sie alles vernehmen, aber dass unser Szemere sich anstellen lassen, muss ich ihnen doch schreiben, er ist Vice Fiscal geworden. Ob die ungrische Litteratur nicht darunter leidet, weiss ich nicht, das würde mir sehr leid thuen.

Nun leben Sie wohl und lieben sie mich so viel und so lang ich es wünsche.

Ihr ergebenster
Johann Graf Mailáth.

N. S. Schreiben Sie mir doch ob Hormayrs archiv in ihrer Gegend gelesen wird? es sind einige Hungarica in letzter Zeit darin erschienen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

JEGYZETEK.

3352. E levél a Szvorényi-féle, többször idézett kiadásban hiányzik. Mint a szöveg közléséből látható, rendkívül gyors írás, több szokatlan rövidítésekkel, a melyek közül egyet különösebben is érdemes kiemelni, a 2. lap, kikezdés 15. sorban: *Vervollnerung* [!], az eredeti kéziratban így van: *Verfierung*; az előbbiekkal összevetve *Vervollnerung*nak lehet olvasni, bár ilyen szót a német szótárak nem ismernek; de az is lehet, hogy Szemere a rövidítő jelet hibásan teszi föl s *Verneuerung*ot akart írni.

3353. E levelet v. ö. a *XIV. k.* 3335. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

3354. A levél 1. sora: «Sógorod, *Török szerentsétlensége* vala eszembe.» Dessewffy arra céloz, hogy gr. Török csúre 1816. okt. 6-kán leégett; v. ö. a *XIV. k.* 3288. számú levelével.

6. lap kikezdés 5. sor: «Megírtam Döbrentcinek, hogy *kefelje egy kicsinyt a' Zemplénieket . . .*» Döbrentei közölni szándékozott a Dessewffy és Kazinczy véleményét az 1809. jún. 14-kén elesett vitézeknek állítandó emlékre vonatkozólag és elkérte a szerzőknek nyomtatásban is megjelent (1811) kis füzetét, a melyet az *Erdélyi Múzeum* VI. füzetének 180—189. lapjain újra lenyomatott; Dessewffy felszólításának a 189. lap csillag alatti jegyzetében tett eleget: «A' Kiadónak nincs hírével, ha ezen eléadott Emlék már fenn áll-e? De fel sem akarja tenni, hogy Zemplén Vármegye e' dicső gondolatját 1810-től fogva mostanig teljesedésre ne vitette volna. Hat esztendő alatt az Emlék a' legszebb módon elkészülhetett. 'S a' melly Vármegye illy nemes tette gyúlt, engedhette volna-é abba múlni azt, a' mi Nemzetünknek dicsősége, 's hathatós serkentése a' jövőendő Kornak.» V. ö. a 3368. számú levéllel.

6. lap alól 8 sor: «*Fontenel.*» *Fontenelle Bernát*, francia író, 1657. febr. 11-kén Rouenban született s Párisban 1757. jan. 9-kén halt meg. Pályáját néhány kisebb költeménnyel s *Aspar* című tragédiájával kezdte, a mely azonban az előadásán megbukott. Racine és Boileau ellen írt epigrammjai és «*Querelle des anciens et des modernes*» című írata sok ellenséget szereztek neki úgy, hogy csak későn juthatott az akadémia tagjai közé; az akadémiának 1699—1741-ig titkára volt. Főművei: *Dialogues des Morts* (Paris, 1683); — *Entretiens sur la pluralité des Mondes* (u. o. 1686); — költői művei összegyűjtve 1824—5-ben jelentek meg Haagában.

A levél vége alúl 6. sor: «Be kár az ilyen *szép verszetet* egy olyan Püspökre, mint *Klobusiczky*, elpazarlani.» Dessewffy Kézy Mózes következő című versét érti: «Carmen summis honoribus ac meritis ill. ac rev. praesulis domini Petri Klobusiczky de eadem, episcopi Szatmariensis», Sárospatak, 1816.

3355. 8. lap 2. kikezdésre l. a *XIV. k.* 3267. számú levelét.

10. lap fölül 10. sor: «A' megholt Gróf *Bethlen Gergely.*» Bethlen Gergely nekrológiát a Magyar Kurir 1816. évf. (ápr. 26-ki) 33. számú Toldalékjában közli: «Jó telteinek örök jutalmát megnyerni által költözék e' mulandóságból a' főbb tökéletességre emelkedett jök' társaságába, ama' sok egyenes lelkiüktől méltán tisztelt nagy Oszlopa megkeseredett Hazánknak, M. Gróf id Bethleheni *Bethlen Gergely* Ur ő Exe-ja, a' F. K. Erd. Fő Kormányshék és Status belső titkos Tanátsossa, F. Urunk Arany Kultsos Kamarássá, a' M. Erd. Ref. Státus Fő Consistoriumának Praesesse, a' Nemes N. Enyedi R. Collegiumnak Fő Curátora, Apr. 2-dik napján, e' most folyó 1816-ik eszt. Kolosvárott, tsak két napig tartott gyengélkedése után, tisztelő 's igen híven szerető Leányának 's kedves Atyafainak szívbeli érzékeny megilletődésekre. Kik hült tetemeit méltóságához illendő ékességekkel és Nemes Városunktól kitelhetett minden tisztelettel, a' Fő Rendek, Nemesek, és Tisztes Hazaftak számos gyülekezete jelenlétivel, rövid fontos halotti beszéd elmondása után kísérvén, Apr. negyedikén, sok M. Uri személyek kezein a' Reformatum belső templomába bétététt, a' honnan más nap véreitől kísérvetve Bethlenbe vitetett, ott Eloimek temető boltjába az örök nyugalomra letétetett.»

A 10. 11. lapon *Nagy Sámuel*ről közölt adatokat majdnem szó szerint átvette Kazinczy az *E. L.*-be a 85. 86. lapokon.

3356. 12. lap 1. kikezdés 2. sor: «Küldöm . . . Szoboszlai István . . . *ímádságát.*» Bibliographiai kézikönyveink nem ismerik Szoboszlai Pap Istvánnak e szóban forgó művét, mindössze egy eredeti verses művét közli a Pallas Debrecina (1828). L. Szinnyi J. id. m. X. köt. 294–298. hasábjait és az Uj Magyar Athenás 425–427. lapjait.

3357. 14. lap 2. kikezdés: «Midőn a' Mondolat elhagyá a' sajtót, *egy ismeretlen ember* nekem postán küldé egy exemplárt.» T. I. Szentmártoni Radó Sándor; v. ő. a *XI. k.* 516. lapjával.

16. lap 2. kikezdés: «Én most küldöm Döbrentének a' Cícero Catilla. négy Beszédét, hogy Muzeumába tehesse.» Kazinczy F. fordítása az Erdélyi Muzeumban nem jelent meg, egy része Kassán, 1824-ben, teljesen pedig 1837-ben az Akadémia kiadásában jelent meg.

U. o. 3. kikezdés 3. sorára l. a *XIV. k.* 3200. és 3279. számú leveleit s az ezekre vonatkozó jegyzeteket.

3358. 17. lap 2. kikezdés: «Inzwischen sebe ich, dass das Archiv Ihres Freundes, mein Herr Graf, von mir auch ohne mein Zuthun *einen Aufsatz* erhalten hat.» Kazinczy bírálata az *Archiv* 1817. évf. 9–10. számában jelent meg ily címmel: «Freymüthige Betrachtungen der Abhandlung des Herrn Gregor von Berzeviczy de conditione indoleque rusticorum in Hungaria.» V. ő. a 3499. számú levéllel s ennek jegyzetével. Kazinczy eredeti művei közt jelenik meg.

18. lap 1. kikezdés: «Freund Szemere schreibt mir . . .» T. i. az 1816. okt. 1-jén kelt levelében, l. a *XIV. k.* 3277. számú levelét.

19. lap. 2. kikezdés: «Die Aufmerksamkeit, deren mich Collins und Dormays gefeyerter Freund, der Sohn des *grossen Majláth*, der Neffe *eines andern*, nicht minder *grossen Majláth*, und der Cousin *eines dritten*, von mir sehr geachteten, mit Liebe bewunderten Majláth würdigt, macht mich wirklich stolz . . . Collin versei (Bécs, 1812) között az 51. lapon olvasható *An M.**** czímmel egy hosszabb vers, a melyre Kazinczy többször hivatkozik.

Majláth József gr. (1735—1810) államminister, a sz. István-rend nagy-keresztése, 1783-ban nyerte a grófi rangot. Ennek a fia volt *Majláth János gr.*, az író. — *Majláth György* (1752—1821), *Majláth József gr.* testvére, az 1790—1-diki országgyűléstől kezdve mindig kiváló szerepet játszott; az 1807. országgyűlés végével a sz. István-rend keresztjével tüntette ki a király, 1808-ban kir. személynök lett, 1811-ben Tolna vármegye főispánja s az 1811—12-ki országgyűlésen az alsó-ház elnöke. Ennek unokaöccse volt tehát az író, *Majláth J.* — *Majláth György* fia, szintén *György*, Pozsony vármegye követe, utóbb szintén kir. személynök. — Ennek unokatestvére az író. L. Nagy I. id. m. VII. köt. 251—253. és a *M. P.* 389. lapjait.

3359. 21. lap fölül 1. sor: «*Ajtayt* Károlyban láttam . . . Ugyan ott láttam *Mándi* Imrét. 'S a' két *Vice Ispánt*.» Váradí *Ajtay Sámuel*re l. kivált a *XII. k.* számos adatát. *Mándy Imrere* a *X--XII. k.* adatait. Szatmár vármegye alispánjai ez idétt: *Főtörös Sándor*, kir. tanácsos és *Isaak Sámuel*.

A levél utolsó pontjára nézve megjegyzendő, hogy a «*Glottomachusok*» költete maig is megvan a M. T. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz. jelzés alatt; nyomtatott kiadását Kazinczy Gábor készítette 1873-ban, de e kiadás — úgy látszik — könyvtárosi forgalomba nem került; a budapesti nyilvános könyvtárak egyikében sincs meg s általában nagyon ritka könyv.

3360. 22. lap 2. kikezdés: «*Zsomborinak* nyomtatott *Predicatióji* . . . olyanok, hogy a *Spalding* tanítványa is . . . el fogná mondani.» *Sombory József*nek két művére érthető Kazinczy czélzata: 1. Tizenkét egyházi beszédek, melyeket annyi ünnepekre készített és elmondott S. J. Csik-Somlyó, 1800; — 2. Tizenkét keresztény elmékedések, melyeket készített és elmondott S. J. Kolozsvár, 1811.

Spalding János Joáchim (1714—1804) hírneves német prot. theologus, előbb harthi, később herlini predikátor; főművei: 1. Gedanken über den Werth der Gefühlle in dem Christenthum, Lipse, 1761; — 2. Über die Nutzbarkeit des Predigtamts, u. o. 1772.

U. o. 3 kikezdés: «Csökold . . . Döbrentéinket nemcsak . . . barátságáért, melyet az ajánlásban bizonyít erántam . . . Oszlán az a jegyzés lap 47. és 48.» Döbrentei az Erdélyi Múzeum V. füzetét b. Jósika János kormányzékai tanácsosnak ajánlotta s ez ajánlásban (1—2. l.) írja a következőket: «Kazinczy Ferencz, ismét Hunyad Vármegyéből kimene a' Bánátba, 's o hajtott visszatérni a' Vármegyegyűlése napjára, melyen a' Mélt. Báró Ur, minekutánna Kormányzékai Tanácsosnak kinevezetett, előbbi Fő-Ispáni hivatalától elbúcsúzott. Kazinczy ekkorra vissza nem jöhett. A' gyűlés után tudám-meg, hogy ezen *érdemes Írónkat*, személyes

ismeretség nélkül, a' Mélt. Báró Úr a' Ns. Vármegye Tábla-Biráji sorába kívánta, Magyar Íróhoz való tisztelet jeléül felvételni.

«Tudom, hogy a' Valót tisztelő nem dicsértetésért gerjed az Érdem tiszta megismertetésére, neki az öröm, mikor látja, hogy a' szép érzés önnön maga nemességéért tiszteltetik. De nekem kedves ezt elbeszéllnem. 'S kötelességem lenne, ha nem Barátomat illette volna is a' szándékolt tisztelet, mihelyt *Nemzetünk díszére előnek* adatik a' figyelem. Ki fogná a' feltételt bé nem teljesíthetőségért kevesebbé becsülni? Szabad volna nézmem mint megtörténtet a' Ns. Vármegye előtt, mellynek Tagjai ezt örömmel hallották és salynálva, hogy Kazinczy e' napra vissza nem érkezett.»

A Kazinczytól említett jegyzetek Döbrenteinék «A francia nyelv' kimívelése történetei, 's prozaikusai munkájának meg-vizsgálása» című értekezésének 47. 48. lapjain a következők: «*Mezeray*tól azt kérdezte XIV-dik Lajos, miért nevezte XI-dik Lajost Tyrannusnak. Mezeray alázatosan azt felelte: Sire pourquoi l'étoit-il? (Sziere, miért volt az?) Ezzel vége lett a' beszélgetésnek! — Így a' Bourgognei Herczeg azt tudakozta Apátur *Choisy*tól, melly módon gondolná azt kimondani, hogy VI-dik Károly bolond volt. Herczeg, válaszola Choisy, azt fogom mondani, hogy bolond volt. L. Herder: Früchte aus den goldenen Zeiten des XVIII. Jahrhunderts. Wien, XII. Th.

«A' rang 's címerek nem mentik az azokkal bírót, a' História Nemezise előtt, hogy felőlek, épen úgy, mint más emberekről ne ítéljen.»

U. o. 4-ik kikezdés: «Derék az is a mi l. 70—76-ig áll», stb. Az idézett lapokon olvasható Döbrentei következő című verse: «A' fordító, másoló, az előtte lévő eredeti széphez», a melyben az eredeti író a naphoz, a fordítót pedig a holdhoz hasonlítja, mely amattól nyeri világát. V. ö. a 3363. számú levéllel.

Sipos Pálnak ugyancsak az V. füzet 127—128. lapjain olvasható «Zsombori emlékére» című elegiája.

*Szentmiklóssy Alajos*nak u. o. a 114—124. lapokon olvasható 21 eredeti meséje prózában.

23. lap fölül 6. sor: «E napokban recenseálám képeimet Pandektáim 7-ik kötetében.» Megvan a M. T. Akad. könyvtárában: M. Irod. Tört. 4r. 36. sz. alatt.

3361. 24. lap alúl 2. sor: «Azt mondja (Oroszi Pál), ismét *készül ellened valami.*» Ha csakugyan készült valami Kazinczy ellen a Dunán túli írók között, az aligha lehet más, mint a Kazinczy fordításainak bírálata, mely 1818-ban jelent meg a Tudományos Gyűjteményben (IV. f.) és Takács Józsefnek «A recenziókról» szóló értekezése, mely Kazinczy ellen a legerősebb támadás. (U. o. VI. f.)

E levélnek másodpéldánya, illetőleg eredeti fogalmazványa is megvan az Akad. könyvtárában, melyből már Kazinczy Gábor közölte Berzsenyi D. következő faldalékát:

«Helmezy ismét elrontotta azon kis örömemet, melyet Verseim kiadásából reméltem. Valóban, Bohógyi balgatagsága engem korántsem sért annyira, mint Helmezynek viszketeges dübe, mely szerint az ő nevetségés szavaival verseimet ismét bepiszkolta. Valamint előre elgondoltam, már mindenek azt hiszik, hogy a «Kalaus Értekezést» én írtam vagy én irattam, s következőképpen várhatom a koszorút valami otromba puristától. Füreden együtt voltam» stb.

3362. 25. lap alúl 7. sor: «Székely Sándor ódája.» Ez az óda az Erdélyi Múzeum V. f. 138—141. lapjain olvasható «Az ember» czímmel.

3363. 26. lap fölül 3. sor: «Reise der Pápste.» Müller János műve: «Reisen der Pápste», Frankfurt a. M. 1782.

U. o. a 3. kikezdést v. ö. a 3373. számú levél végével.

27. lap 2. kikezdés 3. sor: «Ha Te úgy szólasz a' Genie' nyelve felől...» Döbrentei a 3360. számú jegyzetben id. értekezésében több helyen magasztalja a genie teremtő lelkét, mely szabadon szárnyal s megveti sokszor a megszokottat, l. kivált a 21. 27. 31. lapokat.

U. o. 4. kikezdés 3. sor: Kánonok *Szabó*. T. i. *Szabó János*, kolosmonostori apát, kolozsvári plebánus, a ki nagy gyámoltója volt a Döbrentei folyóiratának.

3365. A levél kezdő soraira nézve l. a *XIV. k.* 3347. számú levelét.

30. lap 3. kikezdés 2. sor: «Szaporodik azoknak száma, a' kik érzik azt, a' mit én a' Dayka és Báróczy életekben mondtam.» Ismeretes, hogy Kazinczy a nyelvújítás szükségét és lehetőségét nyilvánosan a Dayka és Báróczy életrajzában hirdette először; ezekben mutatott az idegen nemzetek irodalmából elvonható tanulságra, hangsúlyozván, hogy «még egy nemzet sem vitte elő literaturáját a nélkül, hogy azon nemzetektől, melyeknél a tudomány és mesterség már virágzott, ízlést, szólást ne kölcsönzött volna»; hogy az írónak tisztelnie kell ugyan a szokást, de a művészi szép nevében el is távozhat attól stb.

3367. 32. lap 2. kikezdés 4. sor: «Anarcon háltam *Wécsey Poldínál* és a' két *Czóbel Uraknál*.» *Wécsey Miklós* szatmári főispán és neje *Orczy Anna*, leánya *Leopoldina*, testvére gr. *Török Józsefnének*; *Wécsey Leopoldina* férje *Czóbel László*. L. Nagy I. id. m. XII. köt. 110. lapját.

A *Czóbelek*re nézve l. a *XIV. k.* 3233. számú levelét és jegyzetét.

Alább 6 sorral: «Consil. *Beck Pál* Úr Kamarássá leve, azzá leve Bihar Vármegyei Fő Szolgabíró *Miskolczy Úr* is.» *Beck Pálra* nézve l. a *VIII. k.* 1819. számú levelét s ennek jegyzetét. — *Miskolczy István*, a kiről *Kazinczy* említést tesz, ugyanaz, a ki 1825—7-ben Bihar vármegye követe volt. L. *Szinnyei J.* id. m. IX. köt. 18. hasábját.

A 33. lap 3. kikezdésre l. az 59. lapot.

3368. A levél 2. sora: «Bár melléjek tevém vala azon kis *Perlő-írást*, melyet *Wieland* írt *Adelung* ellen.» *Wieland*nak *Adelung* elleni támadását többször idézi *Kazinczy*, le is fordította s ki akarta adni, de szándéka csak 1825-ben teljesült. L. *Felsőmagyarországi Minerva* I, 1825. 7. füzet, 268. l. «*Wieland Adelung* ellen: Mi a' tiszta németség? (*Wielands Werke*, Suppl. VI. Bd.) *Tükörül* azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek 's ezt kérdezzetik: Mi a' tiszta magyarság? 's intésül a' szere felett merészeknek. *Kazinczy Ferencztől*.» V. ö. a 3360. számú levéllel s ennek jegyzeteivel.

35. lap 2. kikezdés 3. sor: «Elég volna *Relatió*nkat felvenni *Múzeumodba*.» V. ö. a 3354. számú levéllel s ennek 2. jegyzetével.

36. lap 1. kikezdés: «*Méltán scandalizáltatol*, hogy *egy valakinek* Erdélyben írtam.» *Döbrenteinek* az a levele, a melyre *Kazinczy* czélzása vonatkozik, ismeretlen,

s így bajosan állapítható meg, kivel nem akarta, hogy Kazinczy levelezzen; de abból, a mi e kötet 290. 294. 304. és 306. lapjain Wass Sámuel grófnéról olvasható: nagy valószínűséggel következik, hogy őt kell gondolnunk. Egyébiránt még b. Wesselényi Farkasról ír Cserey Farkas olyat (319. l.), a mi után őt is érthette Döbrentei.

U. o. 2. kikezdés: «Barátom, leforráz engem az a' hír, hogy már csak 3 Füzetet várhatunk tőled.» Az Erdélyi Muzeumból csakugyan nem jelent meg több, mint 10 füzet.

A mit folytatólag ír Kazinczy, arra nézve l. a *XIV. k.* 3315. számú levél jegyzetét. Epistolái közül a Berzsényi Dánielhez intézetten kívül a további füzetekben egyet sem közölt Döbrentei.

37. lap fölül 10. sor: «*Rollin'* Római Historiája...» Rollin Károly műve: *Histoire romaine depuis la fondation de Rome jusqu'à la bataille d' Actium, continuée par Crévier*; Paris, 1752, 8. köt. 4r.; 16 köt. 8. r.

37. lap 3. kikezdés: «A' Mártonffy Püspök Autographját... említeni fogom Erdélyi leveleimben.» Csakugyan említést is tesz erről az *E. L.* 284. lapján.

37. lap alúl 9. sor: «B. Jósikának levelét nem vettem.» Bizonyosan azt a levelét érti, a mely a *XIV. k.* 480—481. lapjain van közölve, a mely tehát csak később jutott kezébe.

U. o. alább 1 sorral: «Kérlek... szöjj Muzéumodban mind Szacsvainak, mind Boérnak. Úgy tetszik a' te Herr von *Engherzed* Fő Tiszt. Engherz Úr.» Szacsvay Kazinczynak epigrammáit támadta meg, l. a *XIII. k.* 241. 316. lapjait. Boér Sándor, a színműíró, kiről Döbrentei a *XI. k.* 2574. számú levelében hosszasan ír, vagy valamely versben, vagy társaságban támadhatta Kazinczyt, a minék nyomát művei kiadásában nem látom. *Engherz* aligha nem költött név s úgy látszik, Kazinczy a papokra czéloz vele. — Döbrentei hallgatott Kazinczynak idézett kérelmére, s minden valószínűség szerint ezért írta az Erdélyi Múzeum VII. f. 187—188. lapjain a következőket: «Mikor a' Genie eltéveszti magát, 's néha középszerűleg ír, a' hunyorkodással párosuló gyengébb ész, ki magát erőlködve töpreng nagyinak nézettetni, melly hamar kész győzelem' elérzésével, *irigy kritikával* gázolni a' munkát. A' legfelségesebben teremtő ész sem lehet mindég ugyan azon egy magas helyen, munkálkodásában, 's ha magát vagy kimerítve, vagy egyéb okból lejjebb bocsátja, itt lesz a' lépcső, melyre a' dolyfős kisebb ész kapaszkodik, 's önszeretetét hízlalva kiáltoz, mert ő Egészben keresztül tekinteni egy munkán, jobb és gyengébb helyeit egyaráson [!] kimeríteni nem tud [!], de nem is akar. Marczongolni fogja inkább a' gyarlóbb helyeket, míg a' felsőbb genialis tűz' édes és tiszta kiolvadását bántani nem meri.»

Ugyancsak erre vonatkozhatnak Döbrenteinek a VIII. f. 191. lapján közölt sorai is: «Egy, a' kiadóhoz intézett levélnek töredéke» czímmel: «Milyen buzgó volnék én is, Nemzetünk felemelkedését, becsületét, dicsőségét czélzó intézetek elősegítésében, ha a' Sors kedvezőbb vidékre rendelte volna lakásomat. De az én környékem tónja: *quanti olus et far!* 's válvonítással [!] nevetkeznek, hogy a' Literaturában gyönyörködöm, 's arra költök. Argirus, Vida György, Szerencse-korék, Leoninus Versek inkább bájolnak itten, mint: Kis, Berzsényi, *Kazinczy!* De nem csudálom, iskolabeli rendeltetésünk nem adhat jobb következéseket. Nevelésünk fő ideálja az, hogy a' magyar latinatást megtanuljuk. Elgyötörnek azért a' rossz Grammatikákkal, el a' Poeticum, Rhetoricum compendiumokkal, melyeket a'

legizetlenebb Századokban feldoztak össze a' Leoninus versek Papjai; minden lélek 's izlés nélkül kínoztatják velünk a' Classicusokat, hogy a' Cicero, Virgil, Horác aranyát a' magyar latinitas szemeljei közé ejtse.»

A levél utolsó pontját v. ö. a 283. lappal.

40. lap fölül 1. sor: «Temérdek pénzű 's birtokú Úr... *Rolly József*...» Rolly József neve az előbbi kötetekben már többször előfordult; Kazinczy visszasztító képet rajzol róla a *M. P.* 309—311. lapjain; v. ö. a 46. lap utolsó sorával.

3371. 41. lap 2. kikezdés 7. sor: «Seine (t. i. Hormayr's) von *Merian* verfasste Biographie»... Kazinczy, úgy látszik, Merian következő czímű munkáját érti: «Lebensbeschreibung von ihm selbst aufgesetzt aus den Handschriften Sulzers abgedruckt mit Anmerkungen v. Joh. Bern. Merian u. Fr. Nicolai», Berlin, 1809.

3372. 44. lap 7. kikezdés: «Dónát dicsekszik levelében.» V. ö. a *XIV. k.* 3325. számú levelével.

Kazinczy az e leveléhez mellékelt, *Buczy Emélhez* czímű epistoláját több barátjával közölte és szintén jegyzetekkel látta el; azon jegyzeteit, a melyek a jelen levélben nem fordulnak elő, ideiktatom a Kis Jánoshoz küldött példány után:

A költemény 2. sorához: «Gróf Kornis Mihály, 20 esztendő s ifjú, testvér bátyja a' Buczy tanítványának.»

3. sorhoz: «Gróf Kornis Ignátné, Teleki Anna. Ez értette 's szerette a' Török Lajoshoz írt Epistolát az Erd. Muzéumban. Gróf Teleki Károly, Erdélyi Thesaurariusnak leánya.»

13. sorhoz: «Fricsi Fekete Ferencz 79 esztendő s öreg Úr, a' Spectator fordítója.»

15. sorhoz: «*Serdít*, adolescere facit, ex serdül — sicut *cserdít* ex *cserdül*, *pendít* ex *pendül*.»

17. sorhoz: «Horat. szereti pajkosságból a' diminutivumokat: *lucellum*, *Amiculus*.»

19. sorhoz: «Szent Benedek, Kornisnak lakja.»

21. sorhoz: «Cserei Miklós.»

3375. *Asbóth Jánosra* nézve l. a *II. k.* 502. számú levelét s jegyzetét.

55. lap a vers után: «Groff Festetics György Ó Exc. Keszthelyen *Helikont* emel.» Erre vonatkozólag ideiktatom a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (febr. 26-ki) 17. számában közölt jelentést, a melyhez hasonlót olvashatunk a Magyar Kurir 1817. évf. (márcz. 7-ki) 19. számában is:

«Hazafiúi örömmel jelentjük, hogy ő Tsász. Kir. Felségének, a' mi szerelmes országunk Altyának, örvendetes születése napját és házassága emlékezetét hazánkban is Keszthelyen oly módon ünnepelték, mely a' mélységes tiszteletnek, és jobbagyi hívségnek emlékezetes példája. Ugyan is febr. 12-ikét előző estve a' Premonstratenzisek klastroma palotájában a' Filozófiát tanuló Ifjúság egy játékot adott ezen nevezet alatt: *A' két Nevelő*, mellynek kezdetén az isméretes Dall: *Isten tartsa Ferencz Tsászárt* elénekelletett. — Maga az ünnep 12-ikén nagy Misével kezdődött, mellyet Fő Tiszt. *Ruszek* József Apátur, és Plébánus Úr tartat. Ezen Isteni tiszteleten a' községen kívül jelen voltak a' Mélt. Uraságnak Gazdaságbeli és Törvényes Directiója, a' Georgikonnak Tanítója, és Tanítványi, a'

Filozofiai Liceumnak, a' Kir. Gimnáziumnak, és a' Nemzeti Iskoláknak Tanítói 's Tanulói. Nevelte ezen buzgó gyülekezetnek ájtatosságát az öszve gyűlt Vendégeknek példás jelen létők. A' Míse után a' Georgikonnak nagy palotájában Declamatorium tartatott, mellynek különös dísz szerzett nem tsak a' szomszédból oda gyülekezett Tudósok, és nevezetes Poéták jelen léte, hanem azon különös szerentse is, hogy Mélt. *Fáy Barnabás*, Udv. Tanácsos Ur, Ns. Szala Vármegyében lévő Kir. Commissarius, és Nagys. Szegedi Ferencz Ts. Kir. Kamarás Ur, Ns. Szala Vármegyének Vice Ispánja jelenlétekel megtisztelték. Először is fellépett Liebbald Július Ur, mostani Archon, és helyes deák beszédben előadta a' Declamatoriunnak czélját és elintéztetése módját, 's annak a' mai ünnepre való alkalmaztatását.

«Ez után Jánosy József Ur, a' Mathem. Tudományok' Tanítója ugyan deák nyelven tartott beszédet Ó Ts. Kir. Felségének magas erköltséről, 's ditsősséges tetteiről, 's ezekhez képest az alattvalóknak eránta való kötelességeikről. Továbbá azon számos munkák közül, mellyeket a' Gyeorgyikoni Praktikánsok, a' Filozofia, és szép Tudományok Tanulói részszerént Versekbén, részszerént folyó-beszédbén készítettek, némelleyeket magok a' Szerzők felmondottak. Nevezetesen Konyári Mihály Szabolts Vármegyéből, a' Prisztaldeumnak Stipendiatusa, Magyar Versezetet; Gertinger Adolf, Eperjesi fi, Gazdaságbéli Praktikáns, Német Versezetet; Nagy József Szala Vármegyei, Magyar Beszédet; az itt tanuló Leo és Ernest Festetits Grófok, Német Versezetet; Németh Péter, Szala Vármegyei, a' Filozofiának Tanulója, deák Versezetet mondottak fel, 's mind hangjok, mind testi jelengetéseik által magokat megkülönböztették. Ezen közben ugyan a' kettős ünnepre készült ditséret Énekek muzsikával adattak elő, mellyek közül a' Magyart Fő Tiszt. Ruszek József Apátur, a' Németet Ts. Ásboth János, a' Mélt. Grófi Jóságok Prefectusa és Direktora készítette. — Minthogy pedig ezen hazafiai ünnepet a' jelenlévő Tudósok egyszersmind a' Hazai Múzsák ünnepévé is tenni vágyakodtak, az ünneplés czéljára készített Versezeiteket felolvasták Tek. Horváth Ádám Szala Vármegyéből, és ama nevezetes Poëtria Ns. Takáts Judith kisasszony Vas Vármegyéből. Némelly távollévők költeményeik is olvastattak fel. A' Declamatoriumot, és a' délelőtti ünneplést berekesztette az: *Isten tartsa Ferencz Tsászárt* éneklés Magyar nyelven.

«Délután a' Gyeorgyikonnak Fás-füvés kertjében, egy kellemetes tájon, a' jelen lévő magyar Poéták: Ts. Kisfaludy Sándor, Börsönyi Dániel, és Horváth Ádám Urak, és T. Takáts Judith kisasszony ama nagy emléketű Gyöngyösy István régibb Poétáknak tiszteletére és emlékezetére egy Berkenye fát ültettek, 's kétfelől melléje olly déli tartománybéli fákat, mellyek ritkaságokra, és gyümöltseiknek szépségére nézve igen nevezetesek. Ts. Horváth Ádám Ur a' Magyar Múzsáknak ezen ünnepét azzal totte jelesebbé, hogy épen ezen tételre készített Pásztori Verseit az egész díszes gyülekezet előtt helyben felolvasta. — Estve a' Premonstratensis Urak palotájában Muzsikás Multság tartatott, mellyben Mezner és Stansits Normalis Iskolai Tanítók; Obermayer az Erdőzséget Tanító; Lucam Gazdaságbéli Praktikáns különkülön Concerteket játszottak, és a' hallgatóknak tetszését megnyerték. Ezen estvéli mulatságot Ó Felségére mondott német Ének rekesztette be.

«Ezen örvendetes napnak valamelly jó tőtemény által való jelesítésére találtatott mód abban is, hogy 4500 forint szereztessék, 's ebből 2000 forint a' M. Invalidusok számára; 2000 a' szegények segéttésére, 's 500 fit. a' Tanuló Ifjúságnak felszerkentésére, 's kiváltképpen azoknak megjutalmaztatásokra, kik ezen

napnak dítsoítésében munkások voltak. — Illy nemes czébra és illy nagy lelkűséggel munkálkodó Hazafiak törekedéseit ki ne magasztalja!? Így az alattvalói hívségnek és tiszteletnek jelei nem tsak az napra : hanem századokra terjedő nemes érzéseket gerjesztenek, 's a' szivekben azokat eltörülhetetlenül megerősítik.» V. ö. Váczy J. Berzsenyi D. életrajza (Budapest, 1895) cz. műve 316—326. lapjaival, a *Budapesti Szemle* 1905. évf. szept. füzetével s a Név- és tárgymutatóban a *Keszthelyi Helikon* cím alatt felsorolt lapokkal.

3376. 57. lap kikezdés : «*Lichtenberg*nek itt menő Kötetei...» Valószínű, hogy a következő című művet érti : «*Erinnerungen aus Lichtenbergs Vorlesungen über Erleben's Anfangsgründe der Naturlehre*», Wien u. Triest, 1808—1814, öt kötet, Gamauf Teophil kiadása.

3377. A levél 3-ik pontja említi *Kállay* és *Pálffy* nevét. *Kállay Miklós* szabolcsmegyei alispán volt; *Kállay Sándor* szabolcsmegyei szolgabíró és udv. tanácsos; — Kállay Miklós fia, Kristóf. L. Nagy I. id. m. VI. köt. 39. lapját. — Pálffy neve a megye tisztviselői sorában nem fordul elő.

3378. 59. lap 2. kikezdés : «Hallom, hogy *Bozóky* találta fel valahol... Beke magyar vezért.» Valószínűleg *Bozóky István* szabolcsi ügyvédet, 1809-ki hadbíróét érti, a kinek neve az előbbi kötetekben már többször előfordult, I. a *II. k.* 559. és a *III. k.* 566. számú leveleit.

59. lap alúl 6. sor : «*Piringer* második munkáját is olvastam... A *recensio* az ez idén megszünt Bécsi Litteratura ujságnak utolsó darabjaiban van.» A Wiener Allg. Literaturzeitung 1816. évf. (decz. 24-ki) 103—105. számaiban olvasható *Piringer Mihály* «Ungarns Banderien» című munkája I. és II. részének bírálata. A névtelen szerző a mű bevezetésében a magyar történetírók kritikátlanúságát támadja meg s egyedül Fesslert tudja méltányolni. Majd így folytatja : «Im Allgemeinen können wir also aussagen, dass kaum eine Nation in Europa ist, von der es so wenig historisch Richtiges gibt. Die alten *Anonymi* sind nach Schlötzer entweder Fabelhansen, oder eckle Schmeichler des ungrischen Stolzes und der National-Eitelkeit. Die Flugschriften und politischen Fragmente, meist durchaus ephemere Producte, grundlose Widersacher der Constitution, oder Söldlinge, welche Gutes vom Schlechten nicht zu sondern verstanden, oder leidenschaftliche Menschen, von denen nichts anders zu erwarten ist, als das unedle Vergnügen, die heiligsten Volksgegenstände mit Koth bewerfen zu können.

«Ganz in eine eigene Rubrik gehört das hier oben angezeigte Werk. Der verehrungswürdige Verfasser tritt in den Banderien als ein Mann auf, der in aller Hinsicht unter Ungerns Schriftstellern Epoche macht. Die Liebe für sein Vaterland, unerschütterliche Unpartheilichkeit, bewundernswerther Fleiss in richtiger Aufführung und treffender Zusammenstellung der Geschichts-Daten, ruhige scharfsinnige Beurtheilung und ausgezeichnet *kluge* Freimüthigkeit sind die charakteristischen Merkmale, die ihn für Mit- und Nachwelt unvergesslich machen. Ungarns Banderien vom Hofrathe *Piringer* verdienen die grösste Würdigung von Seite der Regierung, die gerechteste und strengste Aufmerksamkeit von Seite der edlen ungrischen Stände, und den wärmsten Dank des In- und Auslandes für ein Geschenk, das so sehr in Stand setzt, gründliche Blicke in die ungrische Verfassung zu thun...

«Piringers Banderien konnte nicht blosser Tadel, kein Lärmen und Toben bekämpfen; hier brauchte man Gründe und tiefes Studium. Man musste mit den Quellen der ungrischen Verfassung in vertrauter Bekanntschaft leben, und wo ist der Mann, der sich dessen mit Recht rühmen darf? Wenn es Engländern und Franzosen auffällt, dass der Deutsche immer mehr vom Auslande weiss, als von seinem Vaterlande, sich über fremde Constitutionen besser unterrichtet als über seine Constitutionlosigkeit zu Hause: um wie viel mehr müssten ihnen die Magyaren auffallen, die weder um das Aus- noch um ihr Inland viel gründliches wissen: die durchgängig fanatische Anhänger des Nahmens Constitution sind, und doch weder ihr Wesen kennen, noch von ihrem Geiste angesprochen werden: die ewig ihr *Tripartitum* im Munde führen und kaum, selbst als Richter, die mechanischen Formeln verstehen. Kein Unger weiss, wo der *Werbötzy* hergekommen und was aus ihm geworden ist. Dass *Werbötzy* ein Betrüger war, bald seinen König, bald die edlen Stände prellte, dass er sein Vaterland an die Türken verrieth, unter denen er als winselnder Hund zu Grunde ging, und auf den Judenfreidhof wanderte; dass Wertbötzy, wie ein zweyter Isidorus, Gesetze dichtete, den eben das vaterländische Gesetz als einen Hochverräther verfolgte, und dadurch seinen Nahmen der allgemeinen Verachtung preisgab, ist durch die Geschichte bewiesen, aber von keinem Ungern geglaubt.» stb. V. ö. a 3500. számú levél jegyzetével.

60. lap kikezdés: «Elviszi neked Nemes János azon *kerülő írásnak* mását, melyet a miskolczi théátrum dolgában a *kassai urakhoz* utasítottam.» Ez a «kerülő írás» mint érdekes adat a magyar játékszín történetéhez, egész terjedelmében itt következik:

«1817. január 30.

«Nagyságos, Főméltóságú, Méltóságos, Tettes Urak!

Látni fogják Nagyságtok az ide zárt nyomtatványból igyekezetét s erélyét Tettes Nemes Borsod vármegyének. Szemlélvén azon Tettes Nemes vármegye, hogy a Pesten felépítendő magyar théátrum nem épül, és vagy nagysága, következendőképen a reája kívántató feles költségek miatt, vagy más akármí okokból, a sok hazafiak minden buzgó és nevezetes adakozásaik mellett is a fővárosban még most hevenyében nem kaphat fundamentomot, és mintha a nemzeti gyeniuszsal együtt el volna temetve, a magyar világ színére a föld alól ki nem bújhat; azt határozta meg, hogy kebelében mintegy ország közepette, ámbár kisebb ugyan, és olcsóbb városban, de mindazonáltal nemzeti játszósínt teremtsen. Hogy pedig ezen cél annál bizonyosabban elérődjön, és a bizonytalan és meghatározatlan költségek megszerzése egy bizonyosan felállítandó nemzeti théátrumnak előállítását ne akadályoztassák és késleltethessék, az ide rekesztett felvetésből, mely a legteljesebb való mérték szerint készült, látni fogják Nagyságtok, hogy mi kevés áldozat kívántatik arra, hogy egy állandó kis nemzeti théátrum gyökeret verjen a hazában, mely mintegy plántaoskolója legyen már feles számra gyült színjátszósaink társaságának, a melynek eddig magában a hazában mintegy számkivitetve lenni és mint valamely csodaseregnek szüntelen bujdosni, kóborolni és vándorlani kellett. Az egyes emberek járás-kelés által művelődnek ki ugyan, de bármely társaság kimíveltetése állandó helyet és helyheztetést kíván. Ez a közigazság egy nemzeti játszósíntre nézve még igazabbnak látszik, mivel a nemzeti ízlés megfundálásának egyik kútfeje lévén a nemzeti játszósínt, természetos dolog, hogy eleintén kívált

egy állandó színjátszó társaság és annak állandó nézői és hallgatói egymást viszont mintegy iskolázzván, jobban vetik meg a nemzeti izlés fundamentomait, mint a vándorló társaságok és a mindég nagyobbára változó nézők és hallgatók. Kívánatos volna ugyan, hogy a fővárosban lenne a nemzeti théâtreum, de ha nincs, vagy az akadályok miatt eddig nem lehetett, fog lehetni s bizonyosan lesz is, ha a magyar nemzet állhatatosan akarja, és én azt gondolom, hogy a kis város példája a szegény segedelmével előbb-utóbb a maga kebelébe fogja húzni a kis városban mintegy újra született és nevedekett magyar nemzeti színjátszó társaságot.

«Ha igaz, hogy az akadályok nem hátrálják, sőt inkább sarkalják kifejlődésben a nemzeti méltóságokat férfiasan érző nemzeteket, ne essünk az akadályok felett kétségbe, Nagyságos Uraim! hanem fogja fel a nemzetiség és a nemzetesülés ügyét kiki tehetsége szerint és reméljünk győzedelmet az akadályokon ösztönt adó példaadásaink által. Olvassák késő unokáink a historiában azon egynehány derék hazafiak neveiket, a kik az országló székeknek és nagyjainknak minden segedelme nélkül, habár kicsinyben is, legelsőik vetették meg követ egy állandó, de díszes és nagy következzésekkel teljes nemzeti intézetnek.

«Eloszlatta a felvilágosodás a honi dísznek megvetésén épült és kirekesztőleg csupán a külső kimívelődést mindenkor csak félszerencsével hajhászandó kevélységet. Semmiféle nemzet nem található többé az önnön maga kifejlődhetése megvetésében sem hasznát, sem dicsőségét. Ugyan nézzünk a kis dán és svéd nemzet példájára, és szerezzünk magunknak a jövődnél elpirulásunkkal bocsanatot. Századokra volt szükség, hogy annyira elkorcsosodjunk, a mennyire elkorcsosodtunk. Ha az elmúltat összefogjuk a jövődovel, ha megért elmével és egyenesen érző szívvel mérni akarjuk elfajultságunk mélysége ösvényét, lehetetlen, hogy fel ne eszméljünk és észre ne vegyük, hogy a külső kimívelődést nem használtuk úgy, a mint kellett volna honi pallérozódásunkra, hanem hogy azt többnyire minden független nemzetek megbotránkoztatásával nemzeti aljasodásunkra fordítánk. Csak most a nemzeti függetlenségek és szabadságok századjában kezdjük észrevenni magunkat és látjuk szomorú feleszméléssel, hová és be mélyen estünk! Előbb-utóbb németekké vagy oroszokká kell válnunk, ha nem akarunk magyarokká nemzetesülni, nem fogunk pedig nemzetesülni, ha honi nyelvünk a társaság élet minden szükségeinek állhatatosan ki nem lesz készülve, ha anyáink, társaink, lányaink nem fognak újra szokni honi hangokon mind gondolatjaikat és érzeméneiket beszívni, mind pedig terjeszteni. Ne álmodjunk romlottságot és erkölcsveszélyt összeköttetve lenni a kifejlődéssel. Ne kiabáljuk ki előre a nemzeti játszósín társaságában ránk omlandó erkölcstelenséget. Kaczagányos apáink ezen kiáltása nem illik a mi szánkba, kik ajakinkat a külső nyelvek kimívelődései minden remekjeinek magasztalására és majmózásaira már régtől fogva szoktattuk. Ha mindennek, a mi kifejtődik, érni kell egyszersmind idővel; mindennek pedig, a mi megért, utoljára el is veszni: úgy való, hogy nem kell semmivel sem születettni, sem nevelkedni. Az emberi és nemzeti dolgok nem örökké, hanem csupán soká tartósságra vágyódhatnak. Semmi sem tartósabb pedig mint a dísz és a dicsőség. E lehetetlen a mostani században nemzeti kimíveltetés nélkül.

«Feljebb áldozatrúl beszéltem, Nagyságos Uraim; de áldozat-e a haza hasznát és díszét jó szántából előmozdítani? Igaz, hogy ez a magyar játszósín Miskolczon lesz és nem Kassán! Igenis, de az országban lesz és mintegy az ország közepében, és a mi legfőbb, állandó. Közvélekedés a hazában és talán igaz is,

hogy a Felföld és a Tiszához közelebb eső főnemesség kevesebbet fajúlt el, mint a Duna mentiben lakó; hogy a külföldi csecsebecsek kevesebbet vesztegették meg hölgyeink szíveiket; hogy a Tisza-melléki mágnások még tudnak legalább magyarul; hogy a nemzeti méltóság érzése az országba beljebb vonúlt; egy szóval: hogy a magyar nemzet újra születhetik, ha Nagyságtok buzgón és állhatatosan akarják.

«Nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy a Tettes Nemes Borsod vármegyének némely tagjai engemet választottak légyen Nagyságtoknál vármegyéjük kivánságáról tolmácsul. Kérem Nagyságtokat, hogy az ezen levélben előadottakat kegyes és bizodalmas megfontolással olvasni méltóztassanak. Én részemről 500 frtot adok, a mint az ide mellékelt lajstrom mutatja. Méltóztassanak Nagyságtok is kiki ezen lajstromba beleírni, hogy mennyivel és mikor szándékoznak segíteni a Miskolczon építendő nemzeti játszósztin felállítását, azután pedig gróf Szirmay János ő nagyságának a kegyes adományokat beküldeni. Esedezem a magyarok Istenénél, hogy e levelem olvasása mellett Nagyságtoknak hazafiúi szíveket forróbban és sűrűbben verettesse. Bizonyosan a jövendő nyomnak számára fog lenni mind ezen ügyekvés. Vegyék Nagyságtok unalom nélkül hazánk java és dísze iránt szakadatlanul buzgó szívemnek és nem egészen gondolatlan elmémnek reménykedő ömledéseit, a melyekkel Nagyságtok hazafiúságokba ajánlott megkülönböztetett tisztelettel szünet nélkül maradok Nagyságtoknak a Fő Méltóságú, Méltóságos és Tettes Uraknak alázatos szolgája

G. D. J.

«P. S. Mivel gr. Szirmay János ő nagysága materialékat és egyebet is ad a felállítandó theátrumhoz, mint főbirtokos Borsod vármegyében, kívánja, hogy az interimális quietantiák aláfrások alkalmatlanságától megmenekedjen, én ezen terhet tehát magamra vállaltam és interimális quietantiámat még első április előtt Borsod vármegye perceptorának nyugtató leveleivel kinél-kinél fel fogom cserélni. Kassán 1817. febr. 2. G. D. J.» L. Gr. Dessewffy J. munkái, III. köt. Budapest, 1888. 33—36. l.; v. ö. a Figyelő XII. köt. 256—272. lapjaival.

Csáky Emmánuel gr. szepesi főispán, cs. és kir. kamarás, val. b. titkos tanácsos.

Fáy Ágoston val. b. titk. tanácsos, Ugocsa vármegye főispánja, Bereg vármegye adminisztrátora, 1809 óta gróf, a ki 1818. jún. 10-én halt meg 73 éves korában. L. a *II. k.* 545. lapját.

Trostburgi és Ledniczi gr. *Wolkenstein* nagysárosi birtokos. L. Magyar Nemzetségi Zsebkönyv, Főrangú családok, I. köt. 235. lap.

Schmidegg Ferencz gr. v. ö. a *III. k.* 804. számú levelével s a rá vonatkozó jegyzettel.

Péchy József gr. kir. táblai ülnök, 1810-ben nyerte a grófi rangot; az általa bérelt színházban, Kassán, német színészek játszanak 1817—1828-ig. V. ö. Bayer J. id. m. II. köt. 283. lapjával.

Máriássy András b. a 37. számú gyalogezred tulajdonosa, a Mária-Terézia katonai érdemrend vitéze.

Andrássy Károly gr. l. a *X. k.* 2413. számú levelét s jegyzetét.

Eötvös Gábor b. cs. és kir. kamarás, a kassai pénzügyi kamara adminisztrátora, a kir. pénzügyi kamara tanácsosa.

Lábossy Mihály kassai kánonok, lekéri apát.

Jábroczy Gáborra l. a *IV. k.* 1058. számú levelét s ennek jegyzetét.

3380. 65. lap 1. kikezdésében felsorolt írók művei: *Szentmiklóssy Alajos* meséire nézve l. a 3360. számú levél jegyzetét. Ezen kívül u. o. 13 epigrammja is megjelent a 136—138. lapokon.

Sipos Pál «Zsombori emléke» című elegiája az Erdélyi Múzeum V. f. 127—128. lapjain.

*Pataky Mózes*nek az Erdélyi Múzeum V. füzetében nincs semmi dolgozata; Kis János a Döbrentei G. jegyzetére czéloz, a ki «A' franczia nyelv' kimivelése történetei» című dolgozata I. §-ához ezt a jegyzetet írja: »Ugy osztottuk fel említett Pataky barátommal a' dolgozást, hogy e' cikkelyt ő vegye által. Ne hogy halálával a' munka elmaradjon, feltétele itt teljesítődik.»

Aranyosrákosi *Székely Sándornak* «Az ember» című ódája, mint említve volt, u. o. a 138—141. lapokon olvasható.

Füzesi József «A szabad szív» című költeménye u. o. 142. lap.

65. lap 2. kikezdés: «Funke Reál-Lexiconát szeretném . . . kiadni.» V. ö. a XIII. k. 3050. számú levelével s ennek jegyzetével. Magyarul a munka nem jelent meg, Kis J. önéletrésésében erről nem is tesz említést.

65. lap 3. kikezdés: «A' *Tudományos Gyűjtemény*' első tsonóját . . . még nem láttam.» V. ö. a 73. lap fölül 3—4. sorával, a hol Kazinczy a Tud. Gy.-ről kiadott *jelentésre* hivatkozik; valószínű, hogy Kis János is abból tudta meg a folyóirat I. füzetének megjelenését. Ilyen jelentés kettő is olvasható, a Hasznos Mulatságok 1817. évf. I. félév 14. számában és a Magyar Kurir 1817. évf. (febr. 4-ki) 10. számában. «Ezen munka — írja Kulesár — minden Tudományokra kibotsákozik, és azokról I. Eredeti tudós Értekezéseket közöl; II. Magyar és egyéb fontos munkákról vizsgálódásokat; III. Tudománybéli Jelentéseket. Már ezen első Kötet nagy reménységre gerjesztheti a' Hazafi Olvasót.» Azután közli az I. füzet tartalmát.

A M. Kurir a következő hosszabb tudósítást közli:

«*Jelentés a' Tudományos Gyűjtemény eránt.*

«A' Nemzetnek tudományos és mesterségbeli Culturája legjelesebb dísze, legditsóbb ereje 's legfőbb java. Különös gondviselést, táplálatast 's elősegítést érdemel 's kíván az. E' végre valók a' *Tudományos* irások és gyűjtemények. Ezeknek szüksége, haszna világ-szerre megismertetett. Ama darabos és egybefüggetlen tudósítások, mellyek a' politikai újságokkal közöltetnek, a' valóságos tudományok' szerzésére 's gyarapítására elégtelenek és alkalmatlanok. A' béliatást kiterjeszthetik ugyan, de világosságra 's mélységre nem vihetik. Nincs Európában olly nagyra kelt ország, melly a' napos híradásokon kívül *Tudományos* gyűjteményekkel is nem ólne tökéletesülésére 's csinósulására.

«Magyar Nemes Nemzetünk mind eddig ily célú munka nélkül szűkölköd-vén, úgy látszott, mintha saját kimiveltetéséhez látni nem akarna; a' tudományok' pályáján másokkal verset futni nem igyekezének; nyelvének keletét előmozdítani nem kívánná, a' mire minden Nemzetek buzgón törekednek. Tudósainknak elmékedésekre az eledel, munkásságokra az ösztön, esméreteik' 's találmányaik' közlésére az alkalmatosság fogyatkozván, úgy tetszett, mintha a' Magyaroknak az elme, ész, találmányosság megtagadtatott volna, legfőlebb a' Poétai 's fordítói tehetség jutott volna részül; mintha Hazánk történeteit, terméseit, törvényeit az idegenektől tanúlniok kellenék. Azoknak is, kik a' külföldi írókkal 's nagy férfiakkal vetélkedni bátorokdtak, munkájok foganatlan, érdemek esméretlen, és, rosz akaró-jiktól betstelenítettvén, kissébségek menthetetlen maradt.

«Ezekre nézve szükségessé lön nekünk olly *Tudományos Gyűjtemény*, mely I. Mindennemű Tudományok' 's mesterségek' művelését, gyarapulását, tökéletesítését; földünk' természeti, geographiai, históriai 's polgári állapotjának bővebb 's bizonyosabb esmertetését; nyelvünk' és orthographiánk' előmenetelét; nagy és tudós Hazánkfiainak munkáit, érdemeit, életleírását 's t. o' f. *eredeti értekezésekben* magában foglalja. II. A' Magyarországi írásoknak, 's műveknek vizsgálatását, 's a' külföldiek' vizsgálatásának kivonását, mennyire közhasznúak vagy minket illetnek, adogassa. III. Az új találmányokat, könyveket, szerzeményeket, intézeteket, műveket, jutalom-kitételeket; Tudós és érdemes Hazánkfiainak jutalmaztatását 's t. o' f. elő terjeszse.

«Ezen czélú *Tudományos Gyűjtemény*' egybeszorozására több Pesti és Budai közjóra törekedő Férjfiak eltökéllék magokat; elősegítésére számos, nagyérdemű hazai írók ajánlák szolgálattokat, (néhányak bé is küldöttek munkájokat), Ó Felsége, fényesen Uralkodó I. Ferencz Királyunk kibocsátására kegyes engedelmel adott; én alább írt kinyomatására a' kívántató készüléteket megírtam.

«A' munka Esztendőnként 12, hónapos kötetekben, öszveséggel 96—100 füvekben, ezen papiroson 's betűkkel, fehér borítékban, egy kép metszettel (Vignet), bekötve fog kiadattatni. (Az első kötet már el is készült.) Az ára leszen az itt helyben nálam előfizetőknök 18 frt; postán borítékba megküldetéssel pedig 20 frt. Velin papiroson 45 frt, mely a' név' és titulus' hibátlan feljegyzetéssel vagy hozzám, vagy a' Pesti, és Budai Postahivatalokhoz utasíttassék. Mindenik hónap' elején szét-botsáttatik egy kötet.

«Mind azon derék és betses Hazafiak, kik a' Nemzeti méltóság' kívántatását esmerik 's érzik, illendő tisztelettel kéretetnek, hogy valamint engem' már sok Magyar munkák' kibocsátására segítettek, ez igyekezetemben is kész előfizetésekkel éleszteni 's gyámolítani méltóztassanak.

«Pesten Jan. 29-dik 1817. *Trattner János Tamás.*»

3381. A levél 4. kikezdése: «*Jósika János* Fő Provincialis Commissarius lett.» Erre vonatkozólag idézem a Magyar Kurir 1817. évf. (febr. 7-ki) 11. számából a következő tudósítást: «Erdélyben a' Gróf Haller Gábor ő Exe-ja feljebb lett emelése által megüresült Provincialis Commüssariusi hivatalra ugyan azon Nagy Fejedelemségbéli Fő Kormányzéki Tanácsos Báró Branyitskai *Jósika János* Urat méltóztatott, az ő hasznos szolgálatai által szerzett érdemeit tekintvén. kinevezni ő Cs. K. Felsége.»

3382. 69. lap 1. kikezdés: «Im Vitkovitsunk Meséji 's versei is kijöttek már . . . » A Hazai és Külf. Tudósítások csak később, az 1818. évf. (márcz. 14-ki) 21. számában közli Vitkovics műve megjelenését: «Nemzeti Literaturánknak dísze megérdemli, hogy ujjokban emlékezetbe hozzuk az előbb kijött, de sokaknál talán még ismételten jeles Poetai munkákat, mellyeknek olvasása mind a' felszerdülő Ifjúságnak, mind az éreltebb korú Férfi és Asszonyi nemnek kellemetes lészen. Ugymin: 1. Vitkovics Mihály Meséi, Epigrammái és Levelei, egy kötet, mellyet Pesten mind magánál az érdemes Szerzőnél, mind Eggenberger Könyváros Urnál megtalálhatni. Ámbár már tsak kevés Exemplárok vannak, az ára tsak 2 frta határoztatott. 2. Berzsényi Dániel Versei.» stb. Aztán felsorolja Rájnis Georgicon, B. Szabó Aeneis ford. stb. — A Hasznos Multságok, 1817. évf. I. félv. 13. számá-

ban pedig a következő ismertetés jelent meg Vitkovics művéről: «*Vitkovics Mihály Meséi és Versei*. Pesten, Trattner János Tamás betűivel. 1817.»

«Ezen munkával Nemzetünknek régi óhajta télyesítettett, és Literaturánknak egy híjánossága kipótoltatott. Eredeti Mesék, és Epigrammák a' munkának fő részei. Az elsőben elmés könnyúséggel tünteti az Olvasó elejébe az igazságot, 's megmutatja a' tudós Szerző, hogy Ó a' Magyaroknak Lessingje és Pfeffelje lehet. Az Epigrammák lágy kellemetességgel, tsípös elmésséggel és világos rövidséggel vannak írva: az elsőben Callimachust, a' másodikban Martialist, harmadikban Ovenust képezvén. Kivált a' Mesékben sok szép görögös szó ejtésekkel elegyített. Mindenütt a' tisztaságot, és a' mostani nyelvjárást [!] követte. Azért ezen munka akárkinek is kezébe illik, és a' ki olvasandja, benne gyönyörködtetést, 's meglegedést fog találni. Nyomatása tiszta, és a' tsinosb ízléshez nagyon alkalmaztatva . . . Az ára Velinre 4 for. Író papirosra 3 for. Nyomatóra 2 for.»

3384. 72. lap fölül 15. sor: «*Ami [!] Freron is meg fog elégedni . . .*» *Freron Illés Katalin* (1718—1776) tanár, majd lapszerkesztő, a trón és vallás védője, kritikus, a ki különösen Voltaire műveit bírálta nagy elkeseredéssel (Le pauvre diable), Voltaire pedig Le café ou l'Écossaise cz. művében tette őt neveltségessé. Itt Kazinczy, mint a következő sorok mutatják, Kisfaludy Sándorra céloz.

U. o. 2. kikezdés: «Hunyadit jobb Historicusaink a' Sigmond Császár fattyának nézik. Benkő József ellenek szegzé magát, de végre apostatájává leve tanításának.» Kazinczy Benkő J. Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus, Vindobonae, I. köt. 177. és 559—571. lapjaira céloz. A szövegben t. i. ezeket írja Benkő J. a 177. lapon: «*Joan. de Hunyad, sive Corvinus (quod Corvum, genti suae cognominem in insignibus habuerit) alius Huniades, Laonico Choniates, Turcis, apud Leonclavium, Jancus; fuit Buthi seu Buthonis cujusdam Bojerii, hoc est Nobilis Valachi filius, quem ex Elisabetha Palaeologa, Byzantinorum Imperatorum stemmate prognata, genuit: unde eruditi Scriptorum explodunt criminationem Bonfinii Hungarici aliorumque, qui eum Sigismundi Imperatoris naturalem filium ex adolescentula quadam Valacha fuisse dicunt.*»

E mondathoz írja Benkő az 559—571. lapokon hosszas jegyzeteit, a melyekre Kazinczy hivatkozik: «Propter auctoritatem Scriptorum celeberrimorum, etiam recentiorum, veram Natalium Joannis Hunyadi Historiam reticendam constitueram, ideoque, cum Iis, Buthii filium nominaveram: sed an in verba Magistri jurandum? An non Socrate Platoneque magis amica veritas? Dico ergo audacter, quod sentio; *inquam*, quod verum est.» Így kezdí s azután részletesen fejtegeti Bonfinius és mások adatait s kimondja, hogy: «Nostra enim sententia, fuit Joannes Sigismundi, ex nobili Valacha puella *Morsinaiana, Naturalis*» — és végül: «Clarum est ex his (két pontba foglalt bizonyítékokból), Joannem *neque Buthii filium, neque è Prosapia Székely* (in paterna saltem linea) fuisse.»

Alább: «Aranka 1811. megmutatta, hogy a' közvélekedés hazugság.» Célzás Aranka Györgynek ily című munkájára: «Két értekezés: I. Az 1809-ik esztendőnek eltemetése. II. Gubernátor Hunyady Jánosról . . . melyben megbizonyítatik, hogy nem volt szerelem gyermeke. Kolozsvár, 1810.»

3385. 75. lap alul 1. sor: «Szállásom nagyon az Uj Világ Utszában . . . tova az én kedves *Cseresznyésem*től.» *Cseresznyés Sándorról* többször emlékezik

Ungv. Tóth L.; régebben a *XI. k.* 521. lapján olvasható jegyzetben a kérdéses ifjút Cseresnyés Sámuelnek, a szathmári ref. gymnasiumi igazgató fiának véltem; hihetőbb azonban, hogy *Cseresnyés Sándorra*, a későbbi orvostudorra céloz, a ki épen ez időben volt a pesti egyetemen negyedéves orvostanhallgató, majd a pesti vakok intézetének segédorvosa, később Veszprém várnegyve első tiszti főorvosa lett. Több alkalmi költeménye nyomtatásban is megjelent 1816.-1818. Vannak orvosi művei is: 1. A pesti és budai mélt. asszony-egyesület vakokat tárgyazó ispotályában tett két esztendei (1817---18) nevezetesebb szemorvoslásokról, a szemalkatnak leírásával együtt; Bécs, 1819. — 2. A hallás előműszereiről, hallásról, ezeknek bajairól s orvoslásáról; Veszprém, 1832. — 3. Rövid oktatás Lalich József veszettséget és mérges kígyók harapását gyógyító módjáról; Pápa, 1840. L. Szinyei J. id. m. II. köt. 301—302. hasábjait.

3390. 83. lap alúl 11. sor: «*Fáy* Referendarius előtt tettem az altakot.» T. i. *Fáy Barnabás* előtt, a kiről az előbbi kötetekben már többször volt említés.

U. o. alúl 8. sor: «*Engem' egy Bétsi tudós ujság közönséges elmének nevezett.*» Kazinczy több levelében (3401. 3403.) tiltakozik a gyanúsítás ellen. A félreértés nyilván onnan keletkezett, hogy az *Annalen der Literatur u. Kunst in dem Oest. Kaiserthume* 1811. évf. 6. füzetében Rummy K. Gy. Kazinczy *Tövisék és Virágok* cz. epigrammáit ismertetvén, Lácza Szabó Józsefre csipős megjegyzéseket tesz, s e megjegyzéseket Horváth Ádámra értették. A bírálót idevonatkozó pontja ez:

«*Die Schwan seyn sollende Gans* (t. i. *Lúd-hattyú*) (Gans-Schwan). Eines der bissendsten Epigramme auf einen ungenannten Schriftsteller, den aber ein Jeder errathen kann, der mit der neusten ungrischen Literatur bekannt ist. Er wird hart mitgenommen; aber er hat es sich selbst zuzuschreiben; denn er hat es mit einem plumpen Epigramm angefangen, und nicht nur die bessern Schriftsteller, sondern, was mehr ist, auch die gute Sache angegriffen. Er hat sich über die metrischen Dichter dadurch lustig gemacht, dass er diese Reiger (*ardea*), und die, deren Partey er nimmt, und an deren Spitze er manche *elende Wichte* stellt, Schwäne nannte. Rec. setzt voraus, dass der Verfasser, der die bürgerlichen Verhältnisse des Mannes kennt, sein Epigramm gewiss unterdrückt haben würde, wenn es diesen in den gedachten Verhältnissen unglücklich machen könnte.» V. ö. a 161. lap végével, alúl 2. sor.

3391. 102. lap 2. kikezdés végső sorai: «Nékem a' Mondolat, Anti Mondolat, *Tükröcske* 's más e' féle piszkáló 's piszkoló közlések soha nem fognak meg-tetszeni.» Célzás Terhes Sámuelnek «*Tükröcske egy ficzkó-poéta'* számára; első darab azon esetre, ha a' ficzkó nem szelídül» című vitaíratára, mely h. n. 1816-ban jelent meg. (Szinyei J. id. m. II. köt. 996. hasábján tévesen Domby Mártonnak tulajdonítja.) Ungvárnémeti Tóth Lászlót állítja benne az író pellengérré, célozván ennek 1816-ban megjelent verseire és a versekhez csatolt jegyzeteire. Ugyanis Tóth L. a verseinek 47. és 50. lapjain között *Attila és Marull* meg *Árpád és Zalán* címűekhez, a melyeket *romanzek*nek mond, a következő jegyzetet írja műve 199—200. lapjain:

«*Romanze.* — Nem egyéb, mint olyan lantos Vers, melly mesét, vagy történetet beszél elő. Sajnálom, hogy én kedves Hazámnak csupán evvel a' kettővel

kedveskedhetem. Későn gondoltam rá magamat, tovább pedig, minthogy Pályában izzadok, nem lehet dúdolnom, ne hogy úgy járjak, mint a' Phaedrusz tücske. (Egyéb aránt az én Verseim, egy két darabot kivévén, már két évvel ez előtt sajtó alá is készek voltak.) Mindazáltal így is el érném czéломát, ha csak egy két Ifjat feltűzelhetnék is példammal, hogy Nemzetünk szép történeteit Köznépünkkel is meg ismertetnék. Micsoda örömmel hallanám én azt, ha egy Magyar vérből származott Kis Aszszonyka Hunyadit, vagy Kinyisit [!] énekle né Guitárja mellett, 's Attilát, vagy Árpádot pengetné újain! — Ohajtani lehetne, hogy feles Versíróink holmi hitván, 's fonóba való Danáik helyett, millyenek: *Ziza*, *Damét*, *Eti*, *Fillis*, 's a' többi hasonlók; vagy undorító holmi Üres Antalaghoz, 's Pipához iratott Ódáik helyett, inkább egy szép Romanzéval, vagy Balládéval köszönték meg Szépeiket, 's Nemzetöket! Még egy kérdést: Mért szaporodnak a' mi nem Poéta Poétáink naponként olyan igen? Felelet. Azért, mert a' cadentziás versek, mellyekkel pedig akár folyton folyva beszélhet akár ki is, — nem csak a' Köznépnek kifogás nélkül; hanem még a' tanultabbak között is sokaknak, — nem egyébert, mint hogy Apjaik is cadentziás Verseket írtak, annyira kedvesek, hogy a' ki olyanokat írhat, azonnal Poétának köszöntik. — Pedig a' cadentziákat ugyan szépekké teheti a' metrum, a' mint ezt érzhetjük [!] minden Európai nyelvekben! Ellenben ök mind a' metrumos verseket el rútolják, sem magokban Verseket nem csinálhatnak.

«Engem cadentziás verseink, — négy esztendővel ez előtt, midőn legelső Német Versemet egy a'hoz értővel látatám, annyira meg pirítottak, (mert én abban sem néztem semmi metrumot, mint a' Magyarban szokás; hanem csak újaimra szedtem, hány Syllaba, 's ki ütöttem a' sor végeket Cadentziákra) hogy azonnal a'Gottsched Prosodiájához, 's Adelunghoz kapnék, — mellyekből meg tanulván a' Prosodiát, el kellett hülnöm, hogy a' németnek még csak leg kisebb sorverse sincs metrum nélkül.

«Külömben, nem csak a' cadentziás, hanem még a' nem cadentziás beszédben is tudok, 's ismerek olyan darabokat, mellyeket a' nyelvnek, a' költésnek, és mind a' kettőben az Izlésnek ékei, 's tulajdoni annyira kedveltetnek, hogy sok lelketlen Metriconoknál többre lehessen böcsülnöm. Kazinczynak öszve kelése Gróf Török Sophiával, a' Kis János Úr munkája; Vida László a' Szemere munkája, oly csinos Darabok, 's oly igaz Poézisz, mellyeknek inkább szeretnék Szerzőjük lennem, mint a' Gyöngyösi vagy az Édes Gergely minden Metriconjaiknak — sőt jobban, mint Virág, 's Nagy Ferencz, ama' két Magyar Horázt némelly Ódáiknak. — A' ki Dajkájától tanulta nyelvénél, 's a' tág szokás anomális bilanginál sem jobbat nem tud, nem ismér, 's nem hallott; sem jobbat találta után, ne hogy előbbi munkáját mind hibásnak ismerje, nem enged az Igazság fényének; — a' ki a' nélkül, hogy akár Révayt [!], akár Versegit, akár Pápaít, akár a' Debreczeni Nagy Grammatikát ismerné, vagy minekutána megismerte volna, választani, 's itélni tudna; mellyik jó, 's mellyik hibás, — tökéletes Magyar; a' kinek Izlése vagy neveletlen karja, vagy olvasatlansága, vagy régi szabása miatt ki nem fejtőzött, — még is ír, — még is mer írni; — és Poéta akar lenni, — 's csupán csak az által, hogy egy két Strophát, vagy Distrophát, vagy Alexandrinuszt, vagy Rithmuszt öszve hangoztat, — ez az, a' ki ellen minden Révayt, 's Kazinczyt ismerők méltán buzgódnak.»

De Ungy. Tóth L. nemcsak e jegyzelben, más jegyzeteiben is elszánt harczosza

a nyelvújításnak és a klasszikai s nyugateurópai költészet új irányának. Minden magyar verse ennek terméke s a régi magyar költészet folytatóinak kigúnyolása.

Terhes Sámuel nemcsak Tóth L. egész irányának ellensége volt, de kivált, hogy Tóth L. Terhesnek a *Ziza vagy az én tűzem* című verseit is hitványoknak s fonóba való danáknak mondá (l. a XIV. k. 3161. számú levél jegyzetét): tette engesztelhetetlen ellenségévé Terhest Tóth L.-nak. Ekkor írta a *Tükröcskét*, a melynek már előszavában gúnyt úz ennek nevéből, a mely «nagyon sok egy szegény Legénynek». Azzal gyanúsítja, hogy «egész rőfnyi nevét» maga adta magának. (Nyilván e gyanú vitte Tóth L.-ót arra, hogy származását hiteles okiratokkal bizonyítsa, melyek a Kazinczyhoz írott levelei között maig is megvannak.) A műzsák csúfot úznek belőle, hogy a szokást meg merete támadni, s Apolló így fakad ki ellene: «Megállj dühös! megállj Ficzkó! tudd meg, hogy az én Barátim szerények; emberszeretők. Téged pedig mint Békás-Kis-Tokajban termelt süvöltő békát mutatni akartalak csak a' Pinduson mint ijesztőt. Vigyétek, szállítá darabant-jait, vigyétek a' szemtelent, Bierhäusliba vele, ott süvöltse a' bitang szokást, kést, pennát 's egyebet illyet ki a' kezéből; mert magába tesz kárt.» A műzsák kara Apolló tiszteletére éneket mond, hogy a dölyfös poétát megalázta. «Ezen említett szegény Legénynek mint *desperatus Grammaticus*nak, mint újmódi versgyúró *szaraz Poétának*, és mint embertelen *gúnyolónak* ismérétere vezető néhány öszvedett barátságos Leveleket közöl a' Nemes Olvasó Közönséggel» a *Tükröcske*.

A füzetben hat költött levél olvasható, a melyeket Alagi-Bárdoshoz (vagy Bárdoshoz) és viszont, meg Fegyverneki Bárdoshoz intéz; mindegyikben alacsony személyeskedés, a költő életrajzi adatainak eltorzítása a csúfolódás alapja. Az első levélben többi között Tóth L.-ról így ír: «Olyan ez a' Tóth Laczi épen, mint egy bizonyos Borsod Vármegyei Úrnak az inassa, a' ki hogy hozzá az Úr is, az Asszony is leereszkedtek néha, 's vele tréfálódzni találtak (érteni kell alatta Tóthnak egy két Tudós Úri emberekkel való ismeretséget 's levelezését), olyan vérszemet kapott, úgy elkényesedett, hogy nem csak az Udvari cselédeket szidja, üti veri agyba föbe, de sokszor az Úr' Attyafiaival, Barátival 's Vendégeivel is gorombáskodik.»

A negyedik levél úgy szólván az egész füzet tartalmát egyesíti magában. azért azt teljesen ideiktatom:

«Miskolcz, Május' 2-dik 1816.

Alagi Bárdoshoz.

«Hamis vagy te Károly igen, épen úgy jártam veled, mint Molière Boileauval, kivévén, hogy ha te egy kitsinyt Boileau vagy is, én, fájdalom! egy szikrát sem lehetek Molière. Mert én nem tudnék Tartüfföt írni, pedig ha valahova, a' Magyarok közzé is igazán beillene egy. Elég a' hozzá, hogy mikor legjobban panaszkodik Boileau Molièrenek, mi nagy baja van neki a' Vers-írással, hogy az Isten talám az ő bűneiért csapta fejéhez a' Poétaságot, akkor legnagyobb Poétai tüzet mutat; te is mikor leginkább kételkedsz, ha vallyon befogad é Apolló zászlója alá kedveltjei közzé, — akkor veszem észre, hogy Poéta vagy.

«Ungvár-Németiről akarsz bővebben tudni, imé a' nevén kezdem a' tudósítást: nem igaz neve neki az Ungvár-Németi név, mire nem viszi az embert a' gőg! gondold meg, szégyenlőlvén a' ficzkó a' közönséges Tóth nevet, hozzá lopta köpönyegnek a' hosszú praedicátumot. A' F. K. H. Magyar Tanács nincs fél esztendeje, hogy Országunkban kihirdettette, hogy a' ki a' lopásnak ilyen nemében

találattik, keményen meg fog büntettetni; de nem tudja ezt a' ficzko. Nem énelvegy úgy a' gyomrom a' tartarus emeticustól, mint a' szegény kevélytől. — Ha valaki czüst sarkantyúját kényesen öszveüti előttem, tsak elnézem; de a' ki boeskorban figuráz, nevetem mint czudart. Ha még is Békás-Kis-Fokajinak nevezné magát, csak inkább illene; mert az édes Attya szegény ott nyomorgott Papi hivatalban, 's ott is hólt meg. Gyilkosnak tartom azt, a' ki a' szelídnek, alázatosnak szemére veti szegénységét 's alacsony születését; de a' csecebecsén kapkodó köldúst, a' praedicátumra vágyó szegény Informátort meg kell ismertetni magával.

«Az árva Tóth Laczkóra fejkötő-varró szegény Anyya nem kereshetvén eleget, egyszer is, másszor is, némelly jóltévők által annyira segítettett (Érzékitől is sokszor kapott a' háládatlan curatióra valót), addig addig élőködött, hogy egyszer magában minden pallérozott nevelés nélkül felnőtt mint a' szarvas-gomba. Jól járt a' kis időtlen, hogy nem Lacedémonban született, mert a' Pindus helyett a' Taygétus hegyén való lyukban szedte volna fel magát. Igaz, hogy születésétől fogva gyenge, nyavalyás testel [!] bñt; de még is másképpen rontotta el magát, más baja van a' Ficzkónak, a' mit sem maga, sem az egész Pesti Facultás ki nem gyógyíthat, pedig ez ösztönözte főképpen arra, hogy Doctorságot tanuljon. A' ki olvasta azt az Ifjakra nézve igen hasznos könyvecskét: *Über die Selbstbefleckung* — nézzen a' Tóth szemébe, majd megtudja, mi baja; félek hogy ha az Asszonyok, Leányok megtudják, hogy ilyen Doctor ajánlja magát nekik Könyvének 21. lapján (czélzás e sorokra: Még Orvos is lehetnék, 'S nem lenne érdemtelen Szolgálatom, reményilem: Mert szüntelen szerelmes Lyánykákat orvosolnék, 'S mindég szerelmet írnek Elejébe szenvedőmnnek), nagyot köpnek rá, nem hogy Doctornak válaszlának.

«Az ilyen ficzkóra minden hosszú praedicátuma mellett is huszonnégyet kellene vágatni, mint belpoklost az oskolai Társaságból ki kellene rekeszteni, hogy másokat is el ne rontson. Itt kell keresni okát vére' megromlásának 's a' rágalmazásra való hajlandóságának. — Az ilyen Ifjat szörnyű únalom szokta elővenni, 's minden kedv 's gyönyörűség nélkül tanul, a' mit tanul. Ha jobban tudná Scalignernél is a' Görög Írókat, még is undorodom az ilyen ficzkótól. Felteszem, hogy mind a' kettő egyenlően tudós, még is nagyobb érdeme van előttem egy szép, egészséges nyájas férfinak, mint egy romlott vérű nyavalyásnak 's komornak — már csak ebből a' szempontból is, hogy a' szépet és egésséget sokszor próbálgatják tanuló-asztala mellől kirántani a' gyönyörűségek, 's ugyan tusakodni kell neki ellenek nagy lélekkel, hogy ártatlan és győzedelmes maradjon; az éktelen nyavalyás czudar legényke pedig ott ülhet békével, a' szép Nymphák közzül senki sem hajingálja cseresznye maggal, senki nem hagyatja vele félbe a' száraz Tragédia írást. Látván a' mi Tóthunk, hogy mind a' Természet mostoha hozzá, mind a' szerencse, megbosszonkodott a' Világra 's ember-gyűlölővé lett. Azolta döfi, ökleli mind azokat, a' kiktől a' Tekintetes Úri gráziákat félti, 's a' kik utjában állanak a' szerencse-próbálóknak. Így akarja éreztetni másokkal, hogy ő is a' Világon van, 's ő is sokat ásítózott Páriz Pápai felett.

«Igen szeretném, édes Károlyom! ha a' ficzkót személyesen ismernéd, sokat nevetnél rajta. — A' legszebb szónak sincsen olyan ereje az ő nyomorult szájában, mint a' máséban. Ha te mondd ki ezt a' szót, *bimbó*, Ro'sa jut eszembe; ha pedig ő eresztí ki szájából, ökröt képzelek. Még inkább el fogsz undorodni alacsony lelkétől 's rossz szívtől, mind pedig ízlésétől, neveletlen karjától, vagy

régi szabásától (lap 200.; [a fönthebbi idézetre czéloz]), ha megmondom, mi vitte az Irót arra, hogy az Érzéki becsületét marczongja. Ne gondold hogy meggyőződésből cselekedte volna; mert az előtt nagy tisztelője volt Érzékinek. Egy csapodár hiú Pajtásának kedvéért csúfolódik, a' ki Érzékivel haragban van. Ez az *emissarius* vagy is *admissarius* vitte be a' pletykát a' Flórián' meséjiről, e' vette reá, hogy az egész Közönség előtt becstelenítse érdemét. Ismerjük gyönyörű Pajtásának Prádoni szívét, lelkét, Perrini 's Titrevillei talentomát.

Novimus et qui te transversa tuentibus hircis

Et quo, sed faciles Nymphae risere sacello. Virgilius.

«A' munkát magát nem is látni millyen, még is, egy szédelő szavára a' Világ előtt csúfolni 's kisebbíteni, — alacsony 's irigy lélekre mutat. Ha ismerni akarod, Károly, ímé itt van a' szép Ficzkó, aufirolom.»

A füzet továbbá részében kikel Terhes Tóth L. némely különösségei ellen: hogy Horvát István után *szovat*, *szovak*-at ír, hogy Krisztus-t Krisztusz-nak írja; hogy Czinkével ellentétben, a kinek szavait «csalárdúl eltekeri», a *szokás* fogalmát nem érti (l. a *XIII. k.* 3131. számú levelének jegyzetét); hogy az új szavakon kapva-kap, akár jók, akár rosszak, és unos untig magyarázgatja, jóllehet már mindenki ismeri azokat, a melyek valódi nyereségei nyelvünknek: *csend*, *csín*, *kegy*, stb. Hanem a *reny* mellett nagyon gyöngé bizonyítékot tud felhozni Tóth L. Azt mondja ugyanis, hogy «ha semmit nem tenne is», el kell fogadnunk «a latán virtus helyett», mert «magyar hangzatú szó». Akkor — úgy mond Terhes — igen könnyű lesz új magyar szókat faragni: *bény*, *dény*, *gény*, stb. A *reny*-ről mindjárt a *renyhe* jut eszébe, mert semmi értelme sincs. «Annál nevetségesebb — írja erre vonatkozólag Terhes — a' Tóth' buzgósága a' *Rény* mellett, hogy a' mint hallom, Kazinczy Úr csak tréfából találta azt, gondolván, hogy ha be találják venni, legalább kiküszöböli az idegen deák szót, 's el-éri nemes czélját.» Elismeri, hogy Kazinczy czélja igen nemes, neve halhatatlan a magyarok között: «de fájdalom! ő is egy példa, mint Napoleon arra, hogy minden ember vissza szokott élni hatalmával». Terhes nem ellensége az újításnak; azt mondja, mint Kisfaludy Sándor, hogy ha tíz-husz új szó között akad egy-kettő jó, a többi idétlent szívesen elnézi; így örömmel fogadja a *szerény*-t és soha sem fog *modestust* használni helyette.

Megrója Terhes Tóth L. merész inversióit, a melyek határosak az érthetlenséggel. Leszólja tragédiáját, a melyet «vakmerően bocsátott közre», s a melylyel egy rég letűnt kort akart feltámasztani. Kikel a görög-latin mythologiai nevek használata ellen, stb. Végre Florian *hat* meséjét, a melyet Tóth L. «biczegő versekbe lefordított», rimes versszakokba önti s felhívja a közönséget, ítéljen: melyik vers a különb. — Terhes versei könnyebb folyásúak, mint a Tóth Lászlói, s mostani ízlésünknek is inkább tetszhetnek.

A *Tükröcske* egyike a nyelvújítás korában elharapódzó személyeskedés kifakadásainak, a melyektől Kazinczy óva intette tanítványait. Tóth L., igaz, nagyon magas cothurnusból beszél az újítás ellenségeihez, de azért Terhes ízléstelenségei mégis sokkal sértőbbek; nem csuda, hogy Horváth A. valódi undorral fordult el tőle.

3392. 106. lap 2. kikezdés: «Sok jó van Döbrentének a' Francia literatúráról való értekezésében, de a' mit végtére *Stael* aszszonyoságrul mond . . . azt

nem akarja egészen elbinni Francia ország.» Döbrentei többször idézett értekezése 69. lapján így ír: «*Madame de Staël*, ez a lelkes 's gazdag fantáziájú Iróné, nem kevés dicséretet nyert; ő ismét visszatért Rousseau-nak indulatos, szenvedelmes nyelvéhez. Ha azt, a' mit az által elérni kívánt, nem mindenütt érte is el, a' tsinosb társaságokban uralkodó tónus festésében igen szerencsés.»

3393. 108. lap alúl 16. sor: «Van nekem egy barátom . . .» Kazinczy Kis Jánosra célel, a kinek a *XIV. k.* 3242. szám alatti levelére hivatkozik.

E levélnek eredeti fogalmazványa, legalább töredékben, megvan a Szent-Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában is; mint érdekes varianst itt közlöm, a mint következik:

Széphalom, Marcz. 8d. 1817.

Kedves barátom,

Leveled, mellyet épen most veszek, igen kedves pótolék nekem azért, hogy pecsétnyomóm, mellynek elvesztét sok ízben kelle már sajnálnom, nem vala birtokomban. Ötévényben marada-el az tőlem ezelőtt két esztendővel, a' fogadónak azon szobájában, a' mellyben evém, 's Gyórból visszaküldém érte cselédemet, 's a' kellner azt mondá, hogy nem találta. Eggy zsacszóban maradt vala ágyán, sok holmi kicsinységekkel, de a' mellyeket számba sem vettem ezen veszteségemhez képest. — Hidd-el nekem, kedves barátom, hogy az nekem most még kedvesebb lesz, nem csak ezért, mért a' Pásztor jobban örül egy elveszett juhának visszanyerésén mint 99 más el nem veszett juha' birtokán: hanem azért is, mert azt most a' te ajándékok gyánánt nézhetem.

Sorba veszem Leveled czikkelyeit: — Igenis, barátom, nekem sok örömöket ada Erdélynek látása. Leírtam ezen útamat, 's ki fogom adni, mert hazánk nem ismeri nemzetünknek ezt a' felét, 's már egészen kész vagyok a' munkával, de csak akkor adom-ki, a' midőn azt Gubern. Consiliárius Kenderesi és két három más azt megolvassa, mert nem szeretnék csonka, hibás, félig való, annyival inkább hazug ismérteket terjeszteni; 's valamit egyről vagy másról mondok, péld. Gróf Haller Jánosnak kertjéről, a' B. Jósikával lételről, azt tulajdon magokkal közlöm elébb, mert ők tudhatják és nem én, egynek vagy másnak elbeszélése nem vonhatna e rájuk kedvetlen következéseket; azt pedig nem akarhatja olly vendégek, a' ki ő erántok örökösen le van kötelezve a' hospitalitásért. Erdélyben láttam én bolondokat és rosszakat is: de azokat nulláknak kell nézmem. Így téssen a' Mivész, midőn a' portré' festésében mind kihagyja az arcznak kedvetlen vonásait, hogy igaz, de egyszersmind érdeklő arczot festhessen. — Cancellarius Telekinek leveleddel együtt vettem válaszáat a' vele közlött szakaszra, 's íme látom, melly hasznos az illyet tennem. Híreim 36,096 kötetekből álló Bibliothecája felől bővebbek is, igazabbak is lesznek.

Én mind az Erd. Múzeumnak, mind a' Tudom. Gyűjteménynek kívánok Istentől fennállást és — hogy pajkoskodjam — egészséget. Higj nekem, kedves barátom, nem rossz dolog a' korholódás és a' vetélkedés, csak azt a' korholódást és vetélkedést a' személyeknek gyűlölésével 's irigykedésekből ne tegyük. Eggy idő olta azt veszem észre, hogy némellyek a' Literaturai Schismákat a' Literatura' Anyaszentegyházának Egysége alá akarják visszatéríteni. Az nem lesz meg, 's nem volna jó, ha meglenne. — Az én nyelvem sokaknak érthetetlen: én a' Tudom. Gyűjteményben találtam sokat, a' mit megérteni nem

tudók. Pethe rettenetes Túlatlászai dolgokat hoz-be Orthographiájába. De hagyjuk ezt; nézzük-el, hogy egyikünk 's másikunk úgy fesse a' maga gondolkozását, érzését, meggyőződését; csak azt ne engedjük, hogy erőszakot kövessen el vagy positive vagy negative — érte! mit akarok mondani. — A' Tudom. Gyűjteménynek egy tendenciáját látom: NATIONALISMUS! hirdet. Szentebbet nem hirdethet; de mi az? Schédius megmagyarázá, oly módon, hogy azt, a' mit mond, megérteni lehet ugyan, de nagy kinnal, és nekem még is úgy tetszik, hogy a' Sapiens sat hamarabb van kimondva, mint várnunk kellett volna. Meglehet az is, hogy én Sapiens nem vagyok, mellynek nézettetni valóban nem is vágyok igen nagyon.

Te tisztele! Trattnert, de sok panaszkod van Munkásai ellen. Épen azt mondod, a' mit én. Kifáradtam vele perleni, noha barátságosan perlettem mindég. Azt teszi a' mi magának tetszik, az pedig bizonyosan sem nem jó, sem nem illő, — mert hogy a' Dolgozó' becsülete a Typographus tetszéseitől függjön, azt én sem magamnak, sem másnak nem kívánhatom. Nézz! Ossziánom czímlapját. Három kötetben jelenti megjelenését. 'S hol a' harmadik? Pedig Osszián itt egészen áll. — Karthonnak végéből elhagya két lapot Betűrakója 's Correctora. Megküldém neki, hogy a' hízagot pótolja ki. 'S kipótlotta? Én Ossziánt 2 kötetben akarám adni, 's így Fiont, Temorát és Kathlódát az elsőbe tettem volna. Ő nem, hanem oly rendet teve, a' melly miatt engem minden Olvasóm esztelennek kiálthat. Hát a' rezekkel! Mit csinála Révainak fejéből? Ez nem lett volna, ha azt tetta volna, a' mit kikötöttem. Mit a' Spissichéből, Wesselényiéiből! — Zrinyit kiadá, 's a' Columnentit a' Columnába- be ment, nem *felibe*, 's a' Munka mellől elmarad a' Dissertatióm, mert be nem várta. Némelly kötetem szép nyomt. papírosra, némelly rosszra van nyomtatva, némelly egészen új betűvel, némellyike egészen elkopoltal. Yorickban az Elisához írt levelek állanak elől, holott azok csak Appendixek. Egmontot elveté társai mellől, 's oly darab mellett ada neki helyt, mintha a' te neved Patronusa' két könyve mellé Horatziust nyomtatta volna. -- Egy szóval én Trattnert úgy szeretem mint mindég, de vele úgy nem tudok boldogulni mint te.

Klopstocknak elhagyása eránt én magam kértem Trattnert, 's nekem nincs ellenemre, hogy elmaradt. Nekem elég ha nem rajtam múl hogy meg nem jelent. Ez a' költemény a' Biblián épült, és így annak tónusát viseli, de poetai ékkel. Nincsen itt Jézus, Judász, hanem Jézus és Judás. — Azt óhajtanád, hogy ezt a' költeményt fordítottam volna poétásan. Én úgy hiszem, hogy úgy fordítottam. De a' Messziást HEXAMETEREKBE fordítani nem leheté czélom; úgy nem dolgoztam volna semmit egyebet.

Arra buzdítasz, hogy édesítsem vissza magamhoz Olvasóimat, 's azt mondod, hogy az magamtól függ. -- Édes barátom: *N o l o t a n t i g a u d e r e*. Ruszek Apát Úr nekem azt frá, hogy *Vox populi vox Dei*. Kisfaludi is azért mondja jónak egyik Munkáját, mert nyomtatványai mind elköltek. Mind elköltek, édes barátom, a' Szirmay Antal Hung. in parabolis expljai is, úgy hogy másodszer kelle kiadni; alkalmasint elkölt a' Mátyási Jósef Semminél több Valamije is, 's ezer meg ezer rossz munka, míg sok jó vevőt nem kap. -- Az a' panaszkod ellenem, hogy mi ERŐLTETVE BOLDOGÍTÓK akarunk Jenni. Az olykor szabados, kivált midőn az ilyen Dayka és Báróczi előtt capacitálni igyekezett a' Publicumot, miért akar erőltetve boldogítani, és hogy erőltetett boldogítása melly hasznot ígér. — Azt mondom, olykor szabados, olykor nem. Van nekem egy barátom, a' ki eléggé nemes volt

épen azt kiáltozni rám, 's úgy kapkodni-meg kezemet mint te most, 's ime most azt írja, hogy ei ne térjek útamról, akarmit kiáltoz a' publicum, mert *még tudomány és ízlés így vezérlenek, bizonyos lehetek a' maradék javalása felől*. Te, a' kit én nem csak mint embert, hanem úgy is mint írót szívesen tisztetek, a' kinek Magyar tollát e' levélben is csudálom, Takács, Horváth András, Sági, Kisfaludi (ismered Apr. 14-dik 1816. Ruszekhez írt levelét) kígyót békál kiállatok rám: de Szemere, Kölcsei, Szent-Miklósi, Helmecci, Berzsenyi, Farkas, Gróf Kornis Ignáczné értenek és nyelvemet kedvelik, 's egyg általam soha nem látott ember olvasván Abelnek halálát, nyelvem felől azt mondá egy barátjának, a' mit szeretnék, ha minden jobb Olvasóm mondana. — Te Helmecczinék Értekezése felől azt ítéled, hogy ő sokat akarván mondani, semmit nem mond: én pedig azt, hogy *Optimum causam valde bene defendit*; hanem némelly versezete felől, sőt ollykor prózája felől azt hiszem én is hogy ezifrább mint szükség. De mely Nyelv és Nemzet íróji írtak mind egyformán? — Vitkovicsnak Meséjít 's Verseit még nem láttam. Te tudod, hogy én őtet csudálva szeretem. Nem most mondom ezt először. Rofi Epistolája mely szép, még pedig nem egyedül poetal Philosophiája miatt. — Valaki még nem restelt perbe erediní velem a' Nyelv eránt, én azt mindég kihallgattam; nekem igen kedves dolgot leszen, a' ki kiutatítja dolgozásom' hibájit. Erre kérem Horváth Endrét, a' mint Vitkovics nevezi, erre Dr. Gyarmatit a' Grammaticusot. Döbrentei írja, hogy ez Marmonteli Regémel meglégedve nincs. Soha sem írtam vala neki annakelőtte, de e' híre igen, 's a' nemes-lelkű ember teljesíté kérésemet; Írásaim Első kötetéből 3 egész ív hibákat jegyzö-ki; de Columnaliter felét Döbrenteinék tisztán hagyá, a' IX. kötetből pedig egy ívet; 's elesudálkozám, miket néz ő hibának, 's mint kíváná hogy írjak, mert többnyire ezt is mellé veté. Horváth Endre 43 gáncot tesz, 's nem hiszem hogy hármat nézhessek annak, noha még excessussal is jó nekem, 's tudatlanságot 's Criticai járatlanságot lobbant szememre, a' hol nem az én felelem vala a' Criticai járatlanság. Te tudod, mert Neked írtam, mint tisztetem én ennek a' hasonlíthatatlan embernek Zirczét. De Horvát Istvánhoz írt levelét nem akarnám hogy én írtam volna, sem azt nem hogy a' Virgil Georgic. fordítása enyém legyen, sem hogy úgy fordítottam volna Ossziánt mint Batsányinak az a' darabja, mely az Erd. Muzem 5-dik füzetében áll, és hogy úgy írjak mint az Ányós előbeszéde. Fesse ez ízlésemet, nem tehetségeimet, melyeket Olvasóm nekem minden megbántásom nélkül annak vehet, a' minék tetszik. Az, a' mit én a' mi újabb Literaturánkban leginkább szeretek, Virágnak, Kisnek, Berzsenyinek, Szemerének, Kölcseinek, Szent-Miklósinak, Döbrenteinék némelly Versezete 's prózája. Szemerének némelly Sonettje, Kölcseinek a' *Phantasiához* írt isteni dala (Erd. Muz. 5-dik Füzet.) Szent-Miklósinak Meséji (ugyan ott) Kisnek Szeréltim' édes honja, 's Daykának öt vagy hat darabja, Kisfaludinak Recensióban kimutatott halhatatlan énekecskéji, 's a' mit Virág és Horvát Endre prózában és Vers . . .

[A levél vége hiányzik.]

3394. U. i. 2. sor: «Közlöm veled . . . Ő Felsége talán legneveltségesebb *Kamerariussának* utolsó levelét . . . » T. i. Vay Ábrahámét. A levél melléklete, a melyet Kazinczy csakugyan megkapott, a 3399. sz. lev. szerint: ma már nincs meg, illetőleg Dessewffy leveleinek gyűjteményéből hiányzik. V. ö. a 3404., 3411., 3424. számú levelekkel.

3395. 112. lap 1. kikezdés: «Den 1. Band (Heft) des Tudom. Gyűjt. erhielt ich . . . Schedius hat darin einen Aufsatz.» Czélszás Schediusnak *A' Nemzetiségről* című értekezésére, mely az 57—67. lapokon jelent meg.

3399. V. ö. a 3394. számú levéllel s jegyzetével.

A levél 7. sora: «Rendes hogy az a' dolog a' mit *olly nehezen kapánk-el*, bennünket annyira eltölthet kevélységgel.» Czélszás Vay Ábrahám kamarási méltóságára, melyet nagyon vágyott megkapni.

3400. 119. lap 1. kikezdés: «A' VII-dik füzetet egészen Rigyiczai *Kovács* fogja nyomtattatni.» V. ö. a 472. lap 1. kikezdésével. R. Kovács Józsefet, mint a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (ápr. 8-ki) 28. száma írja, Pest vármegye tiszteletbeli aljegyzőnek választotta. Neki ajánlja Döbrentei az Erdélyi Múzeum VII. füzetét; de nevének csak kezdőbetűt írja ki. L. a 432. lap 2. kikezdését.

U. o. 2. kikezdés: «A' VII. füzetnek Kéziratjában áll Buczytól: *Értekezés.*» Buczy értekezése a VII. füzet 86—128. lapjain jelent meg: «*Értekezés az elmének magas kifejlődése körül, az izlés' munkájiban.*» A XV. §., a mely Döbrentei szerint «nagy lármát fog indítani», így hangzik: «Vétkeznék sok derék hazánkfűjai dicső törekedéseik ellen, ha meg nem vallanám, hogy egy Nemzet' Íróji sem igyekeztek nagyobb tüzellel azon tökéletesség' elérésére, melyet Európa' míveltebb nemzeteiben csudálunk, mint ők, a' nélkül ugyan, hogy ezen törekedéseknek, nemzeti tónusunkban, tetemes gyümölcseit láthatnók. Előadom egyenességgel a' közöttünk lévő tónust. Nálunk eddig elég volt Genienek tartatni, ha egy Író, publikuma számára addig alig vagy éppen nem ismertt gondolatokkal előállhatott, 's ha izlése publikumáéval megegyezett, vagy annak tónusában egy kevéssé fennebb lengett, izlése más publikumok' hátratételével klasszikainak tartaték. Ezen tónusok kritikát szültek, a' nélkül, hogy Kritikussaik lehettek volna, 's ha egy Író' munkájának jó ára és sok vevőji találkoztak, annak pompás kiadásáról is gondolkoztak. Halhatatlanítani kell azt, kinek írása a' Könyvárosokat gazdagítja, mert az jele, hogy a' Publikumot mulattatják. *Sine Cerere, et Baccho frigent omnia!* Révai szegénységben holt-meg. *Kazinczy, vagyonját még inkább csak pazérolja.* 'S hogy meri Himfyt Kazinczy megítélni? — Némellyek Drámát mernek írni, a' nélkül, hogy a' Dráma' teoriáját jól megtanúlták volna, 's még is hiszik, hogy ők felette jól írnak. Gyöngyösinek, — a' külömben igaz tiszteletre méltó öregnek előbb (irtózatos!) halálát kell várni, hogy azt, a' mit maga is megismer, hogy izlés nélkül írt, — megvizsgálni lehessen. Némelly Írójink nem tudnak magyarul, mert némelly darabok *lippis et tonsoribus* érthetők nem lehetnek, 's azért azok semmit sem tesznek: míg Csokonaiban is alig veheti észre az olvasó, hogy Versező, (talán Költő is) oly természetesen folynak Ódái, 's iskolai módon tanítják azt is, ki az érzésre el nem készült; a' Neologusok érthetetlenek, — tehát nyelv-rontók: Dayka az Elyziumból vissza-néz, 's ha megvallja, mi halhatatlanítja Himfyt, — Himfy meg vagyon sértve. — Sokan, igen sokan belé-néznek valami írásba, — kritizálják: Locus communisokból principiumokat alkotnak, — csudáltatnak és, — kritizálnak — ők is csudálkoznak magokon, és kritizálnak. *Aristoteles, Horátz, Boileau, Blair, Home, Eschenburg,* 's mások izlési teoriájakat olvassák, annak réguláját, — ha annak régulája lehet, — megtanulják, vagy felkapják; 's a' nélkül, hogy a' példákat a' kiterjedett munkákból a' mívelt Európa, 's két régi klasszikai

Nemzet' nagy embereinek Irásaikból olvasnák, egybe-köttetéseket látnák, értenék, megfontolnák, a' tapasztalatlan ifjúságnak elmondják, néha a' derekabbaknak is imponálnak — *alto supercilio* javasolnak, — 's kritizálnak. Ha valakit így beszélleni hallanak, magokra veszik — 's még is csudálkoznak, hogy az ilyeneket rólak feltehetni! *Ohe jam satis est! ehe!*»

Alább 6 sorral: «Buczy egy más §-ában Neked megadja a' mit érdemlesz.» Czélzás a 18. §-ra, a melynek végén (118. l.) a következő sorok olvashatók: «Literaturánk' Geniusa keveseket ihletett-meg azon Isteni erővel, mely Kazinczyt lelkesíti: a' ki bátran, és józanon mer, a' Haza', és jövődö' szeretetétől lángolva, a' nyelv' és Literatura' gyarapítására magát feláldozta, ki ezek ösztönéből tanítson; elvárja és elfogadja a' józan kritikát, nagy legyen mindentől tanulni, 's annak reménye nélkül, hogy talán fáradsága' és buzgó igyekezete' gyümölcseit még láthatná, életét, 's vagyontát azon arányra szentelje, melyet a' következő nyom fog megállítani.»

120. lap 3. kikezdés 3. sor: «Hogy *Schedius Pestalozzit védelmezte a' Folnesicsi ész nélkül való megtámadás ellen*, annak nagyon örvendtettem.» Folnesics Lajos a Tud. Gyüjt. 1817. évf. 1. f. 83—100. lapjain közölt «Észrevételek a' Pestalozzismus ellen» című bírálatában valóban «ész nélkül» támadja meg Pestalozzit Niemayerre hivatkozva. Erre felel Schedius Lajos a II. f. 115—121. lapjain, szemére hányva Folnesicsnek, hogy Pestalozzi módszerét «sem egészen, sem pedig igaz értelme 's lelke szerint nem esméri», s hogy csak «hirtelenkedő ítélet származtathatja Pestalozzi gondolkozása módjából az emberi észnek és lelkiismeretnek szabadosságát, a' Felsőség parantsolatai ellen való engedetlenséget, a' hamis esküvéseket» stb. Schedius védelmére azonban Folnesics újabb támadással felelt «Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi» czímen (V. f. 44—90. l.), a melyben az író azt bizonyítgatja, hogy Pestalozzi egész rendszere «a mai philosophiának eltévedéseiben s álmodozásaiban» gyökerezik.

3401. A levél 2. sora: «Legelőbb is a' Kölcei Recenzióját olvastam.» Kis János verseinek bírálatát a Tud. Gyüjt. II. f. 124—129. lapjain közölte Kölcey.

121. lap fölül 2. sor: «Prof. Czinke a' Pethe tiszta magyarsága felől azt mondja . . .» Czinke Ferencz a Pethe Ferencz «Természet-történa és mesterséges tudomány» című munkáját bírálván a Tud. Gyüjt. II. f. 121—124. lapjain, nagy elismeréssel szól róla, s megdicséri eleven festéseit és tiszta magyarságát, «mellyet Mi nem Szép-Halmon tanultunk» (122. lap).

3405. 136. lap fölül 11. sor: «A' Kultsár Ujságveleiből látom, hogy Virág Benedek is kiadá *Hunyadi Lászlóját*.» Czélzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (márcz. 8-ki) 20. számában közölt következő jelentésre: «*Hunyadi László* Tragoedia. Irta Virág Benedek 1817. Ezen munkát a' mi nevezetes Poétánk hatos Jambusokban készítette. Az Universitas Nyomtató műhelye megadta néki külső díszét. Gyönyörködtetni fogja az Olvasót az elejébe tétetett Hunyadi László képe, mely egy szép mesteri műv. A' tudós Szerző megszaportotta a' munkát egy Toldalékkal, melyben a' Lantos verseknek nevei, 's példái, úgy több Mesék is találhatnak.»

U. o. 2. kikezdés: «Az Erdélyi Kormányzéknek van egy Secretáriusa . . . Inczedy László.» Nagyvárad *Inczedi László* a kormányzékli titkári hivatala mel-

lett az ev. ref. consistoriumnak is titkára, majd a collegium gondnoka, később főigazgatója s a kormányzéknek belső titkos tanácsosa volt; 1829. júl. 31-kén halt meg Kolozsvárott. A Kazinczytól említett drámája nyomtatásban nem jelent meg, Szinyei J. (id. m. V. köt. 119—129. hasábjain) sem említi; de egy kis műve napvilágot látott: Tanító és tanítvány között való egybekötetés, a maga igaz szempontjából megítélve; Kolozsvár, 1813.

138. lap 3. kikezdés 2. sor: «Egy nagy Ur» . . . T. i. Festetics György, mint Horváth Ádám leveleiből ismeretes.

3407. Szűcs Dánielnek ezen leveléhez mellékelem itt a jegyzetben egy régebbi levelét, a mely némi világot vet Kazinczy anyagi állapotára:

Petneháza 16-a Oct. 816.

Tekintetes Úr!

Tekintetes Kazinczy József Ur 3d. Octoberben küldött Levelében azt írja, hogy a' múltt Gazdai esztendőben $81\frac{5}{6}$ a' Tekintetes Ur a' Petneházi Jósziágából életet többet is, jobbat is vitetett. Most azt válaszoltam, hogy mindenik igaz, de mindeniknek maga az oka.

Aratásig 87 köből gabona jött be, ebből egy részre $43\frac{1}{4}$ köből esik. A' Tekintetes Ur 49-et vitetett el. (nekem jött $43\frac{1}{2}$ köből, elhoztak 49. $49 - 43\frac{1}{2} = 5\frac{1}{2}$; ezt az Öcsémnek meg kell adnom. — Kaz. F. lapszéli jegyzete.) mert mikor Juliusi itt léttékor tudakozni méltóztatott, mennyit vitethet még a' maga competentiájából, a' jegyzésemet épen akkor meg nem nézvén, 9 köblöt mondtam, és ámbár későbbet osztán jegyzésem meg nézése után a' hibát észre vettem, mikor mindazáltal a' szekér elérkezett, negyedfél köböllel elbotsátani nem akartam, hanem tudván, hogy a' mostani termésből kipótólódhatik, mind a' 9 köblöt kiadattam.

Kazinczy József Ur 20-at elvitetett, 12-nek pedig az arát, és így 32 köblöt, hogy tehát ez a' hijjánosság kipótólódjék, igazságos dolog.

Küldöm azon specificatiót, mely megmutatja, mit lehetett a' tavalyi őszi vetésből reményleni. Méltóztatassanak a' Tekintetes Urak egyet értve meghatározni, hogy a' bevetett föld, vagy a' termés mennyiségéhez képest kitől mit kívánjunk? —

Nagy baj lessz az adósság beszédésével. kevesebb lett a' termés, mint reménylették is. némelyiknek vetni valója sem elég. a' minthogy a' Vármegye a' szegénység számára vetni valót maga oszt, mely végre 2000 köblöt vásárolt p. 30 Fr. nagyon lassan jön az adósság. még nem jött be több 14 köbólnél, — melyből most a' Tekintetes Ur részére tíz köblöt visznek. Annyit a' másik részre is. (10 köből gabonát elhoztak Octob. 1816. — Kaz. F. lapszéli jegyzete.)

A' Tavasz [!] Földekben vetett Tengerinek nagy részét is elvette a' viz. melyre nézve abból harmad dézmát vétettem. A' mi így bejött, azt most mind viszik, 20 'sákkal a' Tekintetes Ur részére, annyit a' másik részre is, mind csőtől. Az olyan Tavasz Földekre, melyeken még nem vólt, egy-egy köből szemet veszünk.

Ha a' mezőről beszabadúlnak a' lakosok, mindent a' mit lehet, beszédünk, 's tudósítást küldök.

Többire betses Uri Favoriba ajánlott állhatatos Tisztelettel maradtam a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgálja

Szűts Dániel mpr.

N. B. hat 'sákot viznek a' Tekintetes Úrnak, 28 garas darabja. A' mostani regálékból kifizetem, ámbár még kezemhez nem vettem.

A levél czíme: Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Kazinczi Kazinczy Ferencz Urnak, több T. N. Vármegyék Fő Táblabírájának etc. különös tisztelettel.

Széphalmon.

Az eredeti levélen kettétört piros pecsét van; Beeske Bálint birtokában.

A Szűcs Dániel levelének 3. lapjára jegyezte Kazinczy F. a következő kimutatást:

1816. 20. Jul. Petneházy László és Bukovszki József Urak mint disintereszatusok megbízattatván a' Kazinczy földekben levő őszi életre nézve, szemmellátás után megítéltetett.

	Vetett	Lesz		Vetett	Lesz
	K ö b ö l			K ö b ö l	
A' Forrásnál.					
Beka Gy.	1	1	Vitéz Gábor	2	1 ³ / ₄
Szűcs Dániel Fisc. Ur	2	1 ³ / ₄	Kovács János	1	3 ³ / ₄
Szabó János	1	3 ³ / ₄	Beka	2	1 ³ / ₄
Rostás György	1 ¹ / ₄	1	Popovics	1	3 ³ / ₄
Lengyel István	1	3	Rostás György	1	3 ³ / ₄
Popovics	1	3	Tót Mih.	1	3 ³ / ₄
Miklós Tót	1	3	Lengyel	1 ¹ / ₄	1
					45 ¹ / ₄
Forrás szugban.					
Szilágyi László	1	3 ³ / ₄	Translat.		45 ¹ / ₄
Petneházy Sigmond	1	1 ¹ / ₄	Lapos völgy.		
Fekete László	1 ¹ / ₄	2 ³ / ₄	Kocsis László	1	1 ³ / ₄
Szederjesen.					
Miklós Tót	1	1	Szabó Lajos	1	1
Petneházy Gábor	1	1 ³ / ₄	Maklári	1	1
Petn. Miklós	1	3	Matyók István	1	1
Nagy Fer.	1	1	Petn. Gy.	2	3 ³ / ₄
Tót Mih.	1	2	Vitéz Gábor	1	3 ³ / ₄
Makláry	1	1	Petn. Miklós	1	3 ³ / ₄
Rostás Mih.	1	1	— István	1 ³ / ₄	3 ³ / ₄
Rostás Gy.	1	1 ³ / ₄	Vajas hegy.		
Matyók István	2 ³ / ₄	1	Szabó János	1 ³ / ₄	1
		26 ³ / ₄	Szécsi	3	4
Translat.		26 ³ / ₄	Szil. László	2	3
Mergesden.					
Petn. Gábor	3 ³ / ₄	1	Petn. Gábor	2	2
Beka	2	2	— Zsigmond	2	2
Szűcs Dániel Ur	2	2	Czinu János	2	2 ¹ / ₄
Kettős hegynél.					
Matyók Fer.	2	1	Kotka	1	1 ³ / ₄
Petkó Mih.	1	1	Siket Tót	1	1 ¹ / ₄
Tóth Mih.	1	1	Pataki	2	2 ³ / ₄
Görbében.					
Szabó János	1	3 ³ / ₄	Ajaki	1	2
			Popovics	1	3 ³ / ₄
			Fekete László	2	3 ³ / ₄

3408. 141. lap. Utolsó kikezdés: «Ma veszem levelét *Cseresznység* Bibliothecarius Úrnak . . . hogy *Baumgarten* megjött.» *Cseresznység András* a püspöki szék tanácsosa, fiscus és könyvtárnok, ugyanaz a férfiú, a kiről a X. k. 2333. számú levele is említést tesz; I. ennek jegyzetét. — *Baumgarten János Kristóf* 1765. ápr. 7-kén született Luckauban Alsó-Luzsiczában s 1843. decz. 29-kén halt meg Segesvárott. Szülőhelyén elvégezvén középiskoláit, Drezdába ment az orvosi tudományok hallgatására; innen egy év múlva a lipcei egyetemre ment, a hol bölcséleti és orvosdoktor lett 1790—1-ben. Bécsben két évet töltött s azután Erdélyben telepedett meg. Nagy-Szebenben, majd Segesvárott működött mint orvos; de már 1807-ben lemondott orvosi tisztségéről, hogy a fűvésztudománynak szentelje életét. 1829-ben ismét elfoglalta orvosi hivatalát s vitte 1841-ig, midőn szélütés érte. Néhány kisebb művén kívül nevezetes «Enumeratio stirpium Magno-Transsilvaniae» című 4 kötetes műve, melynek 3 első kötete Bécsben, 1816-ban, a 4-ik Nagy-Szebenben jelent meg, 1846-ban. V. ö. Szinnyeí J. id. m. I. köt. 716—717. hasábjával s az *E. L.* 59. lapjával.

3409. 142. lap alúl 6. sor: «Gyönyörrel olvasám a' 2-dik kötetben a' Rudinai Apát' Értekezését.» T. i. Horváth János értekezését, melynek címe: «A' Régi Magyaroknak Vallásbéli 's Erkölcsi Állapottokról. A' Magyar Anyaszentegyház' Történeteinek Próbájából», Tud. Gyűjt. 1817. évf. II. f. 27—91 lapjain.

3410. A 144. lap fölül 7—9. soraiban Kölcsey F. bírálatairól tesz említést Szemere Pál. A Csokonairól szóló bírálata a Tud. Gyűjt. 1817. évf. III. f. 107—118. lapjain, a Bercsenyiről szóló pedig a VII. f. 96—105. lapjain jelent meg, tehát nem az áprilisi füzetben, mint Szemere gondolta.

U. o. alúl 12. sor: «A' szertelen tolerantia cselekszi, hogy az olyan darabok is felvételre érdemesítetnek, mint Czinke Uram Recensiója. Perecsényi a' Vármegye geographiáját szedé versbe.» Szemere Czinke Ferencznek azon bírálatát érti, a melyet Pethe F. művéről írt; v. ö. a 3401. számú levél 2. jegyzetével. — Perecsényi Nagy L. verses geographiája a Tud. Gyűjt. 1817. évfolyamában nem jelent meg; csak a XII. f. 66—78. lapjain olvasható tőle a következő értekezés: «Arad Vármegyében lévő Ó, és Új Váraknak Statistikás Ismérte», prózában.

U. o. 1. kikezdés: «Gyarmathi Lexiconának itt még nincs híre.» Czézlás Gyarmathy Sámuel «Vocabularium, in quo plurima hungaricis vocibus consona variarum linguarum vocabula collegit . . . Szótár, melyben sok magyar szókhöz hasonló hangú, idegen nyelvbéli szókat rendbe szedett . . .» című munkájára, mely Bécsben, 1816-ban jelent meg.

3411. 146. lap utolsó sor: «A' Hunyady János Kritikája nagyon felületes.» Dessewffy J. Schedius Lajosnak a Tud. Gyűjt. 1817. évf. I. f. 103—107. lapjain S. jegy alatti bírálatát érti, a melyben Schedius Kisfaludy Sándor drámai művét méltatja, kiemelvén a főbb személyek jellemzésében levő «igazságot és eleven színeket», s hogy «általyában nemes és felséges érzemények lelkesítik az Egészet, a' mellyek a' Munkának egyéb számos jelességeivel együtt elmés Szerzőjét igaz hazafiúi Költőnek dítsó nevezetére és jutalmára érdemessé teszik.» V. ö. a 168. lappal.

3412. 1. sor: «A' Püspök 's Nagy Prépost Gróf Csáky László Úr fényes Bált adott.» Erről az ünnepélyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (márcz. 5-ki) 19. száma is megemlékezik a következőképen: «Nagy Váradon Mélt. Gróf *Csáky László* Nagy Prépost és felszentelt Püspök tartotta először a' Tedeumot, azután az ünnepi Misét, melyre a' Ns. Káptalan és a' Ns. Vármegyének Tisztei, a' Várad Nemesség és a' Regementbeli Fő Tisztek, a' Kir. Academia ünnepi pompával jelentek meg. A' városban tanyázó Katonaság üdvözölő lövéseket tett. Ebédek voltak a' Mélt. Püspöknél és némelly Káptalanbéli Uraknál, és így mind a' Katona Tisztek, mind a' Nemesség megvendégeltetett. Mélt. Gróf Csáky Püspök Ur a' Közlegénységnek egy icze bort, és egy font húst adatott fejenként. Estve 300 személyre a' Fekete Sasnál bált adott: a' városban lévő Lazaretumba pedig 500 forintot küldött a' Szegények közt való kiosztásra.»

Ugyanily tudósítás olvasható a Magyar Kurir 1817. évf. (márcz. 11-ki) 20. számában.

3413. *Szilvássi* *Gábor*, mint Biczó Pál kosdi ev. ref. lelkésznek hozzám írott levele mutatja, 1812-től 1818-ig volt a váczai ref. egyház papja, hová Tahitótfaluból ment; 1818-ban Gyónra költözött szintén lelkésznek. Mint Biczó Pál az egyház jegyzőkönyveinek adataiból látja, Szilvássinak sok baja volt Váczott: «pere is volt az egyházzal». Báthory Gábor 1816-ki látogatásakor ezt jegyezte fel róla: «Okos ember Szilvássi, de nagyon szereti a hírhordást, ez pedig rá nézve veszedelmes.» Ő volt az első magyarországi ev. ref. vallástanító, ki a váczai siketnémák intézetében tanított, s ezért az egyházkerületek 160 frrtal díjazták. — *Lauró Gáspár*, a kiről a levélíró említést tesz, r. kath. lelkész, a váczai püspökség jószágainak 15 évig kormányzója volt, s 72 éves korában, 1823. máj. 12-kén halt meg. Szinnyi J. id. m. VII. köt. 886. hasábján az itt közlött adatokat fölemlíti róla, de a levélben felsorolt munkáit nem ismeri, mert nyomtatásban nem jelentek meg.

150. lap utolsó kikezdés 3. sor: «A' mi jó *Püspökünk meghölt.*» A váczai püspök haláláról a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (febr. 8-ki) 12. száma közöl rövid nekrológot: «Febr. 4-én reggel 9 órakor árván maradt a' Váczi Püspökség; mert Mélt. *Kámánházy* László Püspök Urat hosszas betegeskedése után a' melybéli vízkórság életétől megfosztotta.»

Ugyan e lap a köv. számban a temetésről tudósít: «Tegnap (11-kén) déli előtt 10 órakor temettetett el Váczon Mélt. *Kámánházy* László püspök Ur . . . A' boldogult Fő Pap Zolnár Trentsin Vármegyében született 1753-dikban. Tanulását végezvén, a' Nyitrai Semináriumban Professor volt; azután Szkatsai, utóbb Nyitrai Plebános és Kanonok. A' Kir. Tábla Praelátusa lett 1805. nem sokára, 1807. Septemviris Tábla Assessora, Noviai Püspök és Nyitrai Fő Praepost. Végre 1808-ikban Váczi Püspök. Ezen szép Hívatalokban magának mitsoda érdemeket szerzett? mi jeles tulajdonságokkal tündöklött? azt az ő Biographusára bizzuk.» V. ö. a X. k. 2472. számú levelével s ennek 6. jegyzetével.

3414. A levél 3. sora: «Gróf *Teleki József*, a' Consiliárius hala-meg.» L. a Hazai és Külf. Tudósítások 1811. évf. (ápr. 30-ki) 35. számát, valamint a Magyar Kurir 1817. évf. (máj. 6-ki) 36. számát, melyekben a következő rövid nekrológ olvasható: «Kolosvárott Apr. 7-kén, agyvelő gyulladás által elragadta a' halál Mélt. Gróf *Széki-Teleky József* Ő Nagyságát, Ts. Kir. Kamárás Urat, 's az

Erdélyi Kir. Kormánysszék Tanácsosát. Ezen jeles tudományú, munkás életű, 's köztiszteletben lévő derék Hazafinak elvesztését annál inkább sajnálhatni, mivel a' haza javára szentelt nemes életének még csak 40-ik esztendejét érte el. Jeles erkölcsű Özvegyével 8 neveletlen gyermek siratja halálát.»

151. lap alúl 11. sor: «Erdélyben most nagy inség lévén . . . szegényebb Nemesek szolgáló embereit tápláltatta Rumford levesével. Példája után gerjedének fel B. *Wesselényi Miklós* . . .» Teleki J. jótékonyságáról a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (febr. 15-ki) 14. száma a következő értesítést közli:

«Az Erdélyi Kormánysszéknek Tanácsosa Mélt. Gróf *Teleky József*, Tsász. Kir. Kamarás Úr, azon segedelmeken kívül, mellyekkel tulajdon Alattvalóit gyámo-lítja, még az országbeli többi szegénység számára is 4000 forintot ajánlott. És így másoknak is a' mostani közönséges szükségekben a' jótéteményekre ditsősséges példát adott.»

Az Erdélyben pusztító éhségről akkori lapjaink több ízben megemlékeznek, így a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (júl. 9-ki) 3. számában: «Erdélyben a' Fő Kormányzó és a' Kormánysszék egész igyekezettel azon vannak, hogy mind a' városi községeket, mind magános Birtokosokat arra bírják, hogy a' szegénységben, a' mennyire lehet, segítsenek. Illy megszólíttásra Nagy Szebenben oly serényen munkálkodtak, 's olly bőven adakoztak a' Polgárok, hogy 100 szegénynél többet tartanak eledellel. Ez Junius 4-ikén kezdődött, és 3 hónapnál továbbra van tehetősége ezen Jóltévő Intézetnek az eledel osztogatattásra. Tsak egy Polgár, Buchholtzer András Szűts Mesterember 3 hónapra naponként 100 czipót, 12 latosat, osztogatott ki naponként. Melly végből az árendába bírt malmának jövedelmét engedte által a Szegényeket tápláló Intézetnek.»

Az ifjú mágnások jótékonyságáról ugyane lap (máj. 7-ki) 37. számában ezt írja: «Kolosvárott némelly nagy lelkű ifjú Mágnások magokra vállalták, hogy aratás végéig 140 Szegényeket Rumford levesel fognak naponként táplálni.» Elhatározásukról nyomtatásban tudósították a tehetősebb hazafiakat. Ilyen nyomtatott lapot őrzött meg Cserey F. levelezéseinek gyűjteménye (M. Tud. Akad. M. Irod. Lev. 4r. 51. sz. V. köt.); e nyomtatott lapra, melynek tartalma itt következik, Kazinczy ezt jegyezte: «Ezt Cserey Farkas írta.»

«A' jelen-való időnek annyira szomorító képe közönségesebben esméretes, mint-sem hosszabb kiterjedésű leírást kívánna a' végre, hogy az a' szívre maga valóságos tulajdonában hathasson. A' keresztyén vallás, az emberiség, az igaz hazafiság határozódik azon szentelt tulajdonú érzésben, mellyet az inségtől elkénszeredett felebarátaink' simlódése, és azoknak a' legrettentőbb sorssal, az éhel-halással küszködő állapotjok éleszt, minden, az ISTEN és természet törvényeinek meghódolt szívben. Illy' érzés gerjesztette bennünk azon köteles elhatározást, melly szerint kezél fogva siessünk segedelmezni azon ember-társainkat, kiket a' sors az éhel-halással küszködő szenvedésre juttatott. Mi egynéhányan költséget tettünk egybe a' végre, hogy naponként itten az éhségtől elkénszeredett száz felebarátainkat *Rumford* levesével tápláljuk, és erre a' szükséges rendeléseket meg-is tettük. Nem kételkedhelünk abban, hogy ezen cselekedetben közönségesen ne kívánának mindnyájan részesülni, a' kik előtt a' vallás elmulthatatlan érdeme, és az emberiségnek bece tisztelben áll. Felvetésünk szerint ugy találtuk, hogy egy holnapra 5 Rh. forint váltóban jó egy személyre, mellyből ő egy holnap alatt naponként kikaphatja a' maga portió tápláló levesét. Mi ugyan a' fennebb említett 100

szegényeket, a' már előnkbe vett elhatározás szerint naponként fogjuk táplálni: de hogy ezen jótételben még több szűkölködők-is részesülhessenek, a' cselekedet érdemével nem itéljük ellenkezőnek lenni, több érdemes Hazafi-társainkat-is megkérni, hogy a' mint említve vagyon, egy holnapra egy személy' táplálására 5 Rh. for. jövéen, ne terheltesenek nekünk tudunkra adni, hogy kicsoda mennyi szegényt kíván az általunk táplált 100 szegényeken kívül holnaponként tartani, és ezen elhatározás szerint a' pénzt kezünkbe juttatván, mi a' legrendesebb pontossággal fogjuk az elszánt végre használni. A' kik pedig segedelmezéseket nem pénzül, hanem vagy a' főzéshez kívántató tűzifa, vagy a' tápláló leveshez krumpli, borsó, árpakása, zsír, hagyma, és ilyenek által kívánják nyújtani, ezeket is által vesszük, és a' legnagyobb pontossággal a felvett célra használjuk. Melly végre a' ki, a' mennyit ad, méltóztassék, ne terheltesék, egyikünknek, Báró *Wesselényi Miklós*-nak kezéhez küldeni.» V. ö. a 3417. számú levél végével s a 191. lappal.

3415. A 153. lap fölül 1—3. sorában 3 munkáját említi Nagyváthy J., a melyek csakugyan megjelentek nyomtatásban is: 1. Magyar házi gazdasszony, Pest, 1820; — 2. Magyar praktikus termesztő, u. o. 1821; — 3. Magyar gazdaszt, u. o. 1821. (E két művét Nagyváthy egynek említi.); — 4. Magyar praktikus tenyésztő, u. o. 1822, 4 köt. V. ö. Nagyváthy Kálmán: Nagyváthy János élete, Pozsony, 1890. cz. művével s Ballagi G. bírálatával (Irodalomtörténeti Közlemények, 1891. I. évf. 209—215. lap).

3417. 155. lap alúl 15. sor: «B. *Bornemisza József* él és Abafáyán lakik, az úri rendből leg nagyobb Pomologus Hazámba.» Úgy látszik, csak a gyakorlati életben volt pomologus a nevezett férfiú, mert nyomtatásban nem jelent meg egyetlen műve sem.

U. o. alúl 12. sor: «Hogy *Dániel István Belisart* fordította volna, nem tudom.» Kazinczy nem jól értesült, a «Belisarius, mely Marmontel uram által kiadatott, azután pedig magyarra ford. Kolozsvár, 1776» című művet nem a Cserey Farkastól említett Dániel István b. fordította, hanem ennek talán az apja; mert Cserey a kérdéses férfitúról úgy nyilatkozik, hogy még 1817-ben is él, holott a fordító már 1772-ben meghalt.

3418. 156. lap alúl 1. sor: «*Euler . . . Boskovits.*» Horváth Ádám *Euler János* (1734—1800) csillagászati író és *Boskovich Róger József* (1711—1787) horvát származású matematikust és csillagászt érti, a kinek összegyűjtött művei Bassanóban, 1785. öt kötetben jelentek meg.

3421. 4. kikezdés: «Virágnak . . . Századjainak 2-dik Kötetét . . . még nem láttam.» A nevezett műről a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (jan. 4-ki) 2. száma értesít:

«*Magyar Századok*. MCCC—MCDXXXVII. Írta Virág Benedek, Székes-Fejér-Megy. Áldozó Pap, néhai Kir. Prof. Budán a' Kir. Universzitásnak Betűivel, 1816. — Ezen teljes historiának belső bletséről már a' Decembri levelünkben emlékeztünk. Most még azt jelenteni méltónak tartottuk, hogy valamint a' három első Század, úgy ezen idő szakasz is magában egy egész munka: de folytatását is egy olly szorgalmatos Hazafitól biztosan lehet várni.» Aztán felsorolja a munkáírúsító kereskedéseket s magánosokat; ára 5 frt.

A *Magyar Századok* I. kötetének 2. kiadása is megjelent 1816-ban, a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (sept. 6-ki) 20. száma közli megjelenését: «*Magyar Századok*. 894—1301. írta Virág Benedek, Székes-Fejér Megy. Áldozó-Pap, néhai Kir. Prof. — Budán a' kir. Univ. betűível, 1816.

«Tsak most került világhosszra ezen nevezetes munka, mellynek példái a' Budai égésben elveszvé, szükséges volt számukat kipótolni. De mégis nem puszta újra nyomtatás ez: hanem több helyeken az előadás meg van egyengetve, és az idő lelkét magyarázó Diplómákkal meg bővítve. Így tehát kik a' második Darabot megkedvellették, most ezen elsőt is megszerezhetik, 's kiadott pénzökért nagy uzorát nyernek.»

169. lap fölül 1. sor: «Mit mondasz Montholonnak azon Levelére, mellyet Kultsár N. 30. ezen holnapban ada ki?» A Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (ápr. 12-ki) 30. számában megjelent levél csekély kihagyással így hangzik:

«Itt következik Gróf Montholon Generálisnak Sir Hudson Lowéhez, a' Sz. Ilonai Kormányozóhoz Bonaparte Napoleon parantsolatjára iratott levele, melly a' Santine Ur híradásához függesztetett.

«Generális! Vettem az Ur' Julius 23-ikán (1816.) költ levelével együtt azon Egyezést is, melly az Angol Kir. Felség, az Austriai és Orosz Tsászárok, 's a' Burkus Király közt August. 3-dikán 1815. köttetett.

«Napoleon Tsászár ezen Egyezésnek foglatatja ellen protestál; Ő Angol Országnak nem foglya. Minekutánna ő a' maga lemondását a' Nemzeti Képviselők kezeikbe, a' Francziáktól elfogadott Constitúciónak 's a' maga fíjának hasznára letette, önként 's kinszerítés nélkül adta magát az Angol hatalom alá, olly czállal, hogy Nagy Britanniában lakjék, 's ott, mint magányos személy, az Angol törvények oltalmokban élhessen. Nints semmi jus, mellyen a' principiumok meg-sértetésüket fundálni lehetne. Napoleon Tsászárnak személye most Angol Országnak hatalmában van; de soha sem volt sem igazság (jus), sem tétel (factum) szerént Austriának, vagy Prussiának 's Orosz Országnak hatalmában, nem még az Angol törvények és szokások szerént is; mert Anglia a' hadi foglyok kitseréltetésekor sem foglalta-be soha az Oroszokat, Burkusokat, Austriaiakat, Spanyolokat és Portugallokat; noha ezen Hatalmasságokkal egyezésben volt, 's velek együtt folytatta a' hadakozást.

«Augustus 3-dikán köttetett Egyezésnek, melly 14 nappal később köttetett a' Tsászárnak Angliában léte után, törvényesen semmi foganatja nem lehet. Ezen Egyezés azt mutatja, miként egyesült össze négy Európai legnagyobb Hatalmasság egyetlen egy személynek (Individuum) elnyomatására, 's ezen Egyezést minden Nemzeti Törvények, 's az erköltsiségnek minden principiumi kárhözhatni fogják.

«Az Austriai és Orosz Tsászároknak, és a' Prussus Királynak sem jus, sem factum szerént nem lehet a' Napoleon Tsászár személyén semmi hatalmok; azért ő reá nézve semmit sem végezhetnek. — — —

«Annál fogva az Augustus 3-dikán költt egyezés 2-dik és 3-dik czikkelyeiből úgy látszik, hogy ezek a' Monarchák, mivel a' Tsászárral (ki nekik hatalmokban nem volt) történt dolgokra semmi befolyások nem lehetett, tsak annak állottak melléje, a' mit az Angol Igazgatás Napoleon Tsászárra nézve tenni akart. Ezek a Monarchák azt vetették Napoleon Tsászárnak szemére, hogy inkább az Angol törvénynek, mint az ő törvényeiknek oltalmok alá adta magát. — Valóban azon hamis gondolkozás, mellyel Napoleon Tsászár az Angol nagy lelküeségről volt, vitte ötet arra, hogy az Angol oltalmat az Ipája 's régi barátja oltalmának elejébe tegye.

«Hatalmában volt Napoleon Tsászárnak, hogy a' maga személyére nézve bátorságos egyezésre lépjen, ha a' Ligerisi, vagy a' Clauzel vezérlése alatt volt *Girondei Armádiának* elejébe állott volna; de mivel ezen pillantat óta nem kívánt egyebet egy szabad tartomány oltalma alatt lévő menedék helynél akár Angliában, akár Amerikában, annál fogva neki minden alkudozás szükségtelennek látszott. Azt gondolta, hogy az Angol népet nyílt, nemes, 's bizodalmas magaviseletével inkább lefogja köthetni, mint a' legünnepesebb [!] egyezések által. Megsalamatkozott; de ezen megsalamatkozás az igazi Brittust örökre fogja pirítani, 's mind a' mostani, mind a' jövő emberi nemzet előtt bizonyysága leend az Angol Ministerség hiteszégésének.

«Az Austriai és Orosz Országi Biztosok elérkeztek Sz. Ilonába. Ha küldetéseknek célja az, hogy azon kötelezetéseknek, mellyeket az ő Fejedelmeik az August. 3-ikán költ egyezéskor magokra vettenek, s arra vigyázzanak, hogy az Angol Agensek ezen kitsiny, 's az Oczeán közepében fekvő szállítványban, el ne felejtsek azt a tekintetet, mellyel egy olly Fejedelemnek tartoznak, kit atyafiság 's olly sok más kötelékek szerítnak ezen Fejedelmekhez, — úgy az illyen lépésben a' két Monarkhának characterát lehetne megismérni; — de az Ur azt nyilatkoztatta ki, hogy ezen Biztosoknak sem jusok, sem hatalmok nintsen, hogy értelmüket a' felől, a' mi ezen közsiklákon történik, kinyilatkoztassák.

«Az Angol Ministerek Napoleon Tsászárt Sz. Ilonába (2000 Anglus mér-földre Európától!) hurczoltatták . . . Ez a' szikla, tsak nem az egyenlítő Linea alatt vagyon; 500 mér-földnyi távolságra a' száraz földtől mindenfelé, 's a' déli szélesség égető hévségének van kitétetve. Három negyed részén az esztendőnek köddel van elborítva; 's egyszer'smind legnedvesebb, és legszárazabb része a' földnek. Illy éghajlat a' Tsászár egészségének bizonyosan igen ártalmas, 's ezen lakóhely választásának, valamint azon parantsolatoknak is, mellyeket a' szizetet kormányozó Tisztek az Angol Ministerektől vettek, gyűlölség volt a' források. Megparantsolatott a' Tiszteknek, hogy Napoleon Tsászárt Generális névvel nevezzék, mintha kinszeríteni akarták volna, hogy úgy nézze magát, mintha Francia Országon soha sem uralkodott volna. — — —

«Az Augustus 3-dikán köttetett egyezés, 's az Angol Parlamentü végzés a' Tsászárt Bonaparte Napoleonnak nevezik, 's Generális rangot adnak neki. Ez a' név: Bonaparte Generális bizonyára ditsősséges; a' Tsászár ezt viselé Lodinál, Castigionenál, Rivolinál, Arcolinál, Leobennél, a' Pyramisoknál, Abukirnál; de 17 esztendeig viselé ezen nevet: Consul és Tsászár, melly azt mutatja, hogy ő a' Köztársaságnak első Tisztviselője, 's a' negyedik Dynastiának első Fejedelme volt. —

«Ugyan azon gyűlölségből eredett az a' parantsolat is, hogy Napoleon Tsászárnak ne legyen szabad leveleket se küldeni, se venni: ha tsak azokat a' Sz. Ilonán lévő Angol hivatalbeliek 's Katona Tisztek előbb fel nem nyitották és el nem olvasták. Igy lehetlenné tették neki, hogy feleségéről, Annyáról, fíjáról 's Testvéreiről tudósításokat vegyen, 's midőn azon illetlenségnek elkerülésére, hogy leveleit alábbvaló hivatalbeliek, 's katona Tisztek olvasnák, azt kívánta, hogy leveleit a' Regens Herculzhez petsét alatt küldhesse, azt felelték neki, hogy ezen parantsolattól el nem lehet távozni, 's hogy a' leveleket, a' Ministerség rendeléséhez képest fel kell bontaniok. A' Tsászárt kísérő katona Tisztekhez némelly levelek érkeztek Sz. Ilonába: azokat felbontották, 's az Urhoz (Sir Hudson-Lowe) küldöt-

«Hatalmában volt Napoleon Tsászárnak, hogy a' maga személyére nézve bátorságos egyezésre lépjen, ha a' Ligerisi, vagy a' Clauzel vezérlése alatt volt Girondei Armádiának elejébe állott volna; de mivel ezen pillantat óta nem kívánt egyebet egy szabad tartomány ortalma alatt lévő menedék helynél akár Angliában, akár Amerikában, annál fogva neki minden alkudozás szükségtelennek látszott. Azt gondolta, hogy az Angol népet nyílt, nemes, 's bizodalmas magaviseletével inkább lefogja köthetni, mint a' legünnepesebb [] egyezések által. Megtsalatkozott; de ezen megsalatkozás az igazi Brittust örökre fogja pirítani, 's mind a' mostani, mind a' jövő emberi nemzet előtt bizonyosága leend az Angol Ministerség hit-szegésének.

«Az Austriai és Orosz Országi Biztosok elérkeztek Sz. Ilonába. Ha küldetéseknek célja az, hogy azon kötelezetéseknek, melyeket az ő Fejedelmeik az August. 3-ikán költ egyezéskor magokra vettek, s arra vigyázzanak, hogy az Angol Agensek ezen kitsiny, 's az Oczeán közepében fekvő szállítványban, el ne felejtsek azt a tekintetet, mellyel egy olly Fejedelemnek tartoznak, kit atyafiság 's olly sok más kötelékek szorítanak ezen Fejedelmekhez, — úgy az illyen lépésben a' két Monarkhának characterét lehetne megismérni; — de az Ur azt nyilatkoztatta ki, hogy ezen Biztosoknak sem jusok, sem hatalmok nintsen, hogy értelmüket a' felől, a' mi ezen kösziklákon történik, kinyilatkoztassák.

«Az Angol Ministerek Napoleon Tsászárt Sz. Ilonába (2000 Anglus mér-földre Európától!) hurczoltatták . . . Ez a' szikla, tsak nem az egyenlítő Linea alatt vagyon; 500 mérföldnyi távolságra a' száraz földtől mindenfelé, 's a' déli szélesség égető hévségének van kitétetve. Három negyed részén az esztendőnek köddel van elborítva; 's egyszer'smind legnedvesebb, és legszárazabb része a' földnek. Illy éghajlat a' Tsászár egészségének bizonyosan igen ártalmas, 's ezen lakóhely választásának, valamint azon parantsolatoknak is, melyeket a' szigetet kormányzó Tisztek az Angol Ministerektől vettek, gyűlölség volt a' források. Megparantsolatott a' Tiszteknek, hogy Napoleon Tsászárt Generális névvel nevezzék, mintha kinszeríteni akarták volna, hogy úgy nézze magát, mintha Francia Országon soha sem uralkodott volna. — — —

«Az Augustus 3-dikán köttetett egyezés, 's az Angol Parlamenti végzés a' Tsászárt Bonaparte Napoleonnak nevezik, 's Generális rangot adnak neki. Ez a' név: Bonaparte Generális bizonyára ditsősséges; a' Tsászár ezt viselé Lodinál, Castiglionenál, Rivolinál, Arcolinál, Leobennél, a' Pyramisoknál, Abukirnál; de 17 esztendőig viselé ezen nevet: Consul és Tsászár, melly azt mutatja, hogy ő a' Köztársaságnak első Tisztviselője, 's a' negyedik Dynastiának első Fejedelme volt. —

«Ugyan azon gyűlölségből eredett az a' parantsolat is, hogy Napoleon Tsászárnak ne legyen szabad leveleket se küldeni, se venni: ha tsak azokat a' Sz. Ilonán lévő Angol hivatalbeliek 's Katona Tisztek előbb fel nem nyitották és el nem olvasták. Így lehetetlenné tették neki, hogy feleségéről, Annyáról, fíjáról 's Testvéreiről tudósításokat vegyen, 's midőn azon illetlenségnek elkerülésére, hogy leveleit alábbvaló hivatalbeliek, 's katona Tisztek olvasnák, azt kívánta, hogy leveleit a' Regens Herczeghez petsét alatt küldhesse, azt felelték neki, hogy ezen parantsolattól el nem lehet távozni, 's hogy a' leveleket, a' Ministerség rendelkezéséhez képest fel kell bontaniok. A' Tsászárt kísérő katona Tisztekhez némelly levelek érkeztek Sz. Ilonába: azokat felbontották, 's az Urhoz (Sir Hudson-Lowe) küldöt-

ték; de az Ur nem adta kézhez azokat, mivel nem az Angol Ministerség kezén jöttek keresztül. Így azon leveleknek 4000 mérföldre kellett visszaküldetniek, 's a' Tisztek kéntelenek voltak fájdalmas szívvel megtudni, hogy a' sziklákon Feleségeiktől, Annyaitól 's gyermekeiktől jött tudósítások vagynak, de azoknak foglalatjaikat hat hónapnál előbb nem tudhatják-meg. A' szíven könnyíteni kell! — Az Angol Ministerségnek nints jusa, hogy ilyen zaklatásokat parantsoljon; 's maga azon (ámbár igazságtalan) törvény, melly szerént az Angol Parlamentum Napoleon Tsászárt úgy nézi, mint hadi fogolyt, soha sem tiltotta meg a' hadi foglyoknak, hogy újságokat ne járassanak, 's nyomtatott könyveket ne hozhathassanak. Az ilyen tilalmak tsak az Inquisitio tömlöczeiben ismételtesek.

«Sz. Ilona sziget körülete 10 mérföld; minden felül hozzájárulhatatlan; hajók környékezik a' partokat, 's a' Strázsák egymást láthatják, és így a' tengerrel minden közösülés lehetetlen.

«Nints több egy kis városnál (James-Town), hol kikötőhely volna, 's hova hajók jöhetnének. Arra, hogy egy személynek a' szigetből való kiszökését megakadályoztassák, nints egyébre szükség, hanem hogy a' partok vízen és szárazon vigyázat alatt legyenek; a' szigetnek belsőjét tilalom alá tenni nem egyébre való, hanem, hogy a' Tsászárt egy 8 vagy 10 Angol mérföldnyi térségtől megfoszszák, mellyen lovagolnia lehetne, 's a' mellytől való megfosztatás életét rövidíteni fogja. A' Tsászárnak Longwoodban készítettek lakást, hol minden szélnek kitétetik, hol a' föld terméketlen, és lakhatatlan, víz nélkül való, 's alkalmatlan arra, hogy műveltessék. Egy 1200 ölnyi kerületet szabtak ki neki, 's mintegy 10, 12 száz ölnyire valami dombon tábort ütöttek, valamint másik tábort a' másik oldalon hasonló távulságra; egy szóval ezen hév éghajlat alatt tábornál egyebet nem láthatni. *Malcolm* Admirális látván, melly nagy szüksége legyen a' Tsászárnak ezen állapotjában egy sátorra, hajósággyeivel vonatott egyet 20 lépésnyire a lakástól a' háznak általellenében; az volt az egyetlen egy hely, hol árnyékba ülni lehetett. A' Tsászár épen úgy megvolt elégedve azzal a' lélekkel, mellyel az 53-ik Vitéz Regementnek Tisztjei 's közlegényei eránta viseltettek, mint a' Northumberland hajón lévő hajós legénységgel. — —

«Az Ur minden közösülést köztünk, 's a' Sziget lakója közt megtiltott. Az Ur a' Longwoodi házat valósággal zár alá tette. Az Ur még az őrizeten lévő Tisztekkal való öszve jöveleteket is megtiltotta. Ugy látszik ennél fogva, mintha az Ur arra törekednék, hogy azon kevés segedelmi forrásoktól is megfosszon bennünket, mellyeket ezen nyomorúlt helyen találhatnánk, 's mi épen úgy vagyunk, mintha az Ascensio szigetnek magányos és pusztá szikláin lakoznánk. — —

«A' Tsászár asztala alig van a' legszükségesebb dolgokkal felkészítve, 's minden ennivalók igen rosszak. Az Ur a' Tsászártól 12,000 font Sterlingnyi fundust kíván; pedig az Angol Igazgatás tsak 8,000 fontot határozott öszveséggel minden költségeire. Már volt szerentsém az Urat tudósítani, hogy a' Tsászárnak semmi fundusa nints, hogy esztendő ölta levelet sem nem küldött, sem nem vett, 's hogy tellyeséggel nem tudja, mi történik Európában. Erőszakkal ezen sziklákra vonczoltatván, 's meg nem engedtetvén nekie, hogy levelezzen, a' Tsászár most egészen az Angol Agensek szabad kényekre van hagyatva. A' Tsászár mindég azt kívánta, 's kívánja most is, hogy minden, akármiféle, költségeit maga tesse-meg, 's meg is fogja ezt tenni, mihelyt az Ur azt lehetővé teszi, 's azon tilalmat elrontja, melly a' szigetbeli kalmárokra nézve a' Tsászárral való levelezés dolgában hozatott, 's mihelyt

az Ur megparantsolja, hogy ezen levelezést se az Ur, se alattvalója ne vizsgálgassák. Ez által az a' szükség, melyben a' Tsászár van, Európában ismeretessé lenne, 's azok, kik az ő sorsában részt vesznek, neki elegendő pénz küldhetőnek.

«Lord *Bathurst*nak azon levele, melyet az Ur velem közlött, különös gondolatokra vezet. Az Uraknak Ministereik tehát nem tudják, hogy egy fogságban 's szerentséltenségben élő nagy embernek sorsa a' legfelségsb ünemény? Nem tudják, hogy Napoleon Sz. Ilonában, mindenféle szükségétől körülvéltve, melyeket ő nyugodt vidámsággal visel, nagyobb, szentebb, tiszteltesb, mint midőn a' világ-nak legelső trónusán ült, 's azon olly sokáig ítélőbírájok volt a' Királyoknak? Azok, kik ezen állapotban Napoleon ellen véttenek, vakok saját Characterek, 's vakok azon nemzetnek Characterere eránt, melynek képét viselik. — *Montholon.*»

3422. 169. lap alól 4. sor: «Praesentáltam két hetek alatt Don Carlost magyarul. Úgy egyezékén tegnap előtt Tanítványaimmal Kelemmennel s Simó Károlyal, hogy . . . Schiller minden Drámáját lefordítsuk.» B. Farkas *Don Carlos*-fordítása nyomtatásban nem jelent meg, de kézírata maig is megvan a kolozsvári unit. főiskola könyvtárában; Kelemen és Simó fordításai sem jelentek meg; valószínű, hogy a' terv abban maradt.

3423. 172. lap 3. kikezdés: «Az a' *Munkám*, a' melynek czímjét a' Copertán látod . . . » A coperta elveszvé, biztosan meg nem mondható, melyik művére czélez, de minden valószínűség szerint arra, a' melyet a' Döbrenteihez szóló leveleiben többször említ *Nyelverontók* czímmel; a' mely tehát védelmezte volna az újításokat.

Alább 2 sorral: «Mit mondasz arra, a' mit én ott (Erd. Muzeuumban) *Berzseny*hez írtam?» Czélzás Kazinczynak *Berzsenyi Dániel*hez írott epistolájára, melyet Döbrentei az Erd. Múzeum V. f. 128—136. lapjain újra lenyomatott.

3424. 173. lap 3. kikezdés: «A' Tudom. Gyűjtemény IV-dik Kötetecskéjében láttam azt a' mit oda beküldél.» Kazinczy Dessewffy következő czímű munkáját érti: «Az Északi Kereskedés' terjesztéséről. A' Bétsi Szerződés Gyűlésének bémutatlla Német Nyelven Berzevitzy Gergely, Bétsben 1814-dik Esztendőben», a IV. f. 3--32. lapjain. Dessewffy a' szerző kérésére fordította e tanulmányt, mint előszavában mondja. «A' Szerzője ezen Munkának azt akarta — olvassuk az előszóban — hogy Ideái Hazájában is elterjedjenek; ámbátor ezen Hazában inkább kellene talán gondoskodni a' honnyi Kereskedésről, mint a' világról; de az Északi Kereskedés, és egyáltalában a' Szabad kereskedés természetéről tett értekezések sehol se találhatnak nagyobb és érezhetőbb részvételt, mint Magyarországban.»

«En — folytatja Dessewffy — mint fordító, a' Szerző Ideáit sehol se hollywoodtam; hanem initt amott jobban kifejteni, világosítani, hathatósabban előadni, az értelemnek könnyebbitésére, néhol közép öszvefogó képezetekkel támaszgatni igyekeztem. Iparkodtam azon is, hogy a' Nyelv semmit se veszjeisen fordításommal, annakokáért a' hol szükségesnek látám, új, de érthető szókkal, vagy szóalkalmaztatásokkal éltem. Úgy tétzik nekem, hogy az Írás közlt az Ideák öszve-
rakása és fűzése hevenyében, az az: a' gondolatok fogantatása közben, a' terhosült Lélektől kell születni az új, érthető, és alkalmas kitételeknek. Tsak gondolkozzanak és írjanak különbözőkülömbféle tárgyokról, különkülön a' gondolkozáshoz szokott Hazaiak, és bizonyosan az ismereteknek minden ágazataiban gazdagúlni, bővülni,

az Ur megparantsolja, hogy ezen levelezést se az Ur, se alattvalója ne vizsgálgassák. Ez által az a' szükség, mellyben a' Tsászár van, Európában ismeretessé lenne, 's azok, kik az ő sorsában részt vesznek, neki elegendő pénzt küldhetnének.

«Lord *Bathurst*nak azon levele, mellyet az Ur velem közlött, különös gondolatokra vezet. Az Uraknak Ministereik tehát nem tudják, hogy egy fogságban 's szerentséflenségben élő nagy embernek sorsa a' legfűlségsb tünemény? Nem tudják, hogy Napoleon Sz. Ilonában, mindenféle szükségétől körülvéltelve, mellyeket ő nyugodt vidámsággal visel, nagyobb, szentebb, tiszteletesb, mint midőn a' világ-nak legelső trónusán ült, 's azon oly sokáig ítélőbírájok volt a' Királyoknak? Azok, kik ezen állapotban Napoleon ellen véttének, vakok saját Characterek, 's vakok azon nemzetnek Characterere eránt, mellynek képét viselik. — *Montholon.*»

3422. 169. lap alól 4. sor: «Praesentáltam két hetek alatt Don Carlost magyarul. Úgy egyezéncz tegnap előtt Tanítványaimmal Kelemennel s Simó Károlyal, hogy . . . Schiller minden Drámáját lefordítsuk.» B. Farkas *Don Carlos*-fordítása nyomtatásban nem jelent meg, de kézírata maig is megvan a kolozsvári unit. főiskola könyvtárában; Kelemen és Simó fordításai sem jelentek meg; valószínű, hogy a' terv abban maradt.

3423. 172. lap 3. kikezdés: «Az a' *Munkám*, a' mellynek czímjét a' Copertán látod . . .» A coperta elveszvécn, biztosan meg nem mondható, melyik művére czéloz, de minden valószínűség szerint arra, a melyet a Döbrenteihez szóló leveleiben többször említ *Nyelverontók* czímmel; a mely tehát védelmezte volna az újításokat.

Alább 2 sorral: «Mit mondasz arra, a' mit én ott (Erd. Múzeumban) *Berzseny*hez írtam?» Czélzás Kazinczynak *Berzsenyi Dániel*hez írott epistolájára, melyet Döbrentei az Erd. Múzeum V. f. 128—136. lapjain újra lenyomatott.

3424. 173. lap 3. kikezdés: «A' Tudom. Gyűjtemény IV-dik Kötetelecskéjében láttam azt a' mit oda beküldél.» Kazinczy Desselwly következő czímű munkáját érti: «Az Északi Kereskedés' terjesztéséről. A' Bétsi Szerződés Gyűlésének bémutatlla Német Nyelven Berzevitzy Gergely, Bétsben 1814-dik Esztendőben», a IV. f. 3—32. lapjain. Desselwly a szerző kérésére fordította e tanulmányt, mint előszavában mondja. «A' Szerzője ezen Munkának azt akarta — olvassuk az előszóban — hogy Ideái Hazájában is elterjedjenek; ámbátor ezen Hazában inkább kellene talán gondoskodni a' honnyi Kereskedésről, mint a' világíróról; de az Északi Kereskedés, és egyáltalában a' Szabad kereskedés természetéről tett értekezések sehol se találhatnak nagyobb és érezhetőbb részvételt, mint Magyarországban.»

«Én — folytatja Desselwly — mint fordító, a' Szerző Ideáit sehol se hlygattam; hanem imitt amott jobban kifejtteni, világosítani, hathatósabban előadni, az értelemnek könnyebbítésére, néhol közép öszvefogó képezetekkel támaszgatni igyekeztem. Iparkodtam azon is, hogy a' Nyelv semmit se veszjeitsen fordításommal, annakokáért a' hol szükségesnek látám, új, de érthető szókkal, vagy szóalkalmaztatásokkal éltem. Úgy tétzik nekem, hogy az Írás közlt az Ideák öszvevakása és fűzése hevenyében, az az: a' gondolatok fogantatása közben, a' terhosült Lélektől kell születni az új, érthető, és alkalmas kiételeknek. Tsak gondolkozzanak és írjanak különbkülömbféle tárgyakról, különkülön a' gondolkozáshoz szokott Hazaiak, és bizonyosan az ismereteknek minden ágazataiban gazdagúlni, bővülni,

gyarapodni és szaporodni fog a' Magyar Nyelv. Az frott Munkákból kell, gondolom, készíteni az új szóknak gyűjtendő társait, nem pedig az irandó Munkák' számára cleve illetén szótárakat készíteni.» V. ö. a 194. lap 2. kikezdésével.

3425. 174. lap 2. kikezdését v. ö. a 3427. számú levél 2. kikezdésével.

175. lap fölül 2. sor: «Az Erdélyi Múzeum VI. Kötete ismét nagy fényben mutatja (Döbrenteit). Gyönyörűen szól a' Prof. Szilágyi Értekezése megett.» Az Erdélyi Múzeum VI. füzetét majdnem egészen Döbrentei dolgozatai foglalják el; 11 dolgozat közül 6 töfe való; a hetedikhez hosszas észrevételeket fűz. T. i. Szilágyi Ferencz kolozsvári ref. tanár értekezése ilyen czímmel jelent meg: «A' közönséges iskolai nevelésnek a' házával öszve hasonlítása», mely a VI. f. 110-137. lapjain olvasható; ehhez Döbrentei a 137-143. lapokon írta azon észrevételeit, a melyekre Kazinczy hivatkozik, s a melyekben Döbrentei a köz-műveltség lelkes apostolának mutatja magát.

U. o. 3. kikezdés: «A' szegény Schedius . . . nem érdemli e azt az ostort, mellyel I. 147. a' IV. Kötetben verdestetik?» Czézás azon észrevételekre, a melyeket Folnesics Lajos Schediusnak Pestalozzi mellett frott czikkeire épen Folnesics ellen tesz, vitatva, hogy a Pestalozzi módszere nagyon alkalmas arra, hogy a naturalismusra vezessen a keresztény vallás tanításai ellen.

U. o. A 4. kikezdést v. ö. a XIII. k. 3138. számú levelével.

3428. 184. lap 2. kikezdését v. ö. a P. E. 88. 89. lapjaival, hol a Czirjékkal való érintkezést 1786-ra teszi.

3431. Kis János a Berzsényihez írott soraiiban *Zigán Jánostól* kérdezős ködik. V. ö. a III. k. 745. számú levél jegyzetével.

3432. 190. lap alúl 2. sor: »A' VII-dik füzethez jó Gróf Teleki Ferencz . . . képe.» Meg is jelent ezen aláírással: «R. Sz. B. Gróf Széki Teleki Ferencz Cs. Kir. Al-Ezredes. Szül. 1744-ben. Megholt 1808-ban.»

191. lap fölül 1. sor: «A VIII-dikhoz Gr. Dessewffy Józsefé.» Szintén megjelent a következő aláírással: «Cserneki és Tárközi Gróf D. J. 1802-ben Sáros, 1805-ben Zemplin, 1807-ben ismét Zemplin, 1811-ben Szabolcs Vármegyék Ország-Gyűlési Követje.»

U. o. 1. kikezdés: «Tegnap kapa *Farkas* levelet Szemerénktől.» T. i. Bölöni Farkas Sándor.

U. o. 4. kikezdés: «K. Fejérvárról írt leveled nagyon intereszsánt.» Kazinczynak az *Erdélyi Levelek* című munkájából a Tud. Gyűjt. IV. füzetében a Károly-Fejérvár, Aug. 19-ikén kelt levele jelent meg (32-35. lapon).

U. o. alúl 2. sor: «Micsoda zavart stylusu ember az a' *Moldoványi Antal*?» Moldoványi Antal hosszabb értekezést közölt a Tud. Gyűjtemény IV. f. 62-91. lapjain «Egy tekintet a' Görögökre» czímmel; ezen kívül egy rövid nekrológot írt Bednaries Pál kalocsai kanonokról a Tud. Gyűjtemény IV. f. 142. lapján. Moldoványi r. kath. lelkész volt, 1788-ban született s 1819. márcz. 27-kén Budán halt meg. Pfisterer András helytartósági tanácsos és országos főorvos fiának volt neve-lője. L. Szimneyi J. id. m. IX. köt. 129. hasábját.

U. o. alúl 1. sor: «Tudósíts ha B. V. L. bizonyosan Horvát István é?» Boldogréti Vig László vagyis Horvát István B. V. L. betűk alatt írt értekezéseket és rövidebb tudósításokat s könyvismertetéseket a Tud. Gyűjteménybe; Döbrentei a IV. f. 135—137. és 141. lapjaira czéloz.

192. lap. 2. 3. kikezdésben Teleki József arczképéről szól Döbrentei. Ez arczkép az Erdélyi Múzeum X. füzete elején jelent meg ily aláírással: «R. Sz. B. Gróf Széki Teleki József Cs. Kir. Arany-Kolcsos. Erdélyi Kormányzéki Tanácsos 's a' Kolozsvári Ref. Kollégium egyik Fő Kurátora. Született 1777. Dec. 25. Meghalt 1817. Apr. 7.»

U. o. 4. kikezdés 1. sor: «Kinyomtattassam é B. Hormayrhoz küldött leveledet 's az ő feleletét?» Mind a kettő megjelent az Erdélyi Múzeum IX. f. 189—190. lapjain magyar fordításban. V. ö. a 3358. számú levél 2. pontjával és a 3383. számú levéllel.

3433. 194. lap 3. kikezdés: «A Miskolczi színjátszók . . . eléggé alkalmazatosok.» Miskolcra 1815-ben ment a Murányi és Benke vezetése alatti «Pest vármegye által pártfogolt társaság» s két évig játszott a kocsiszínből átalakított színházban. 1816-ban Kassára is átrándúlt. L. bővebben Bayer J. id. m. I. köt. 538—545. lapjait.

Érdekesnek találom erre vonatkozólag a Magyar Kurir 1817. évf. (ápr. 1-i) 26. és (máj. 23-ki) 41. számaiból a következő két tudósítást közleni:

«*Miskolczon*, az ott lévő Nemzeti Játék Szin Tagjai, Sz. József napján, Nagy Mélt. Klobusitzky József Borsodi Fő Ispány ő Exc. úri neve napja tiszteletére elő adtak szép illuminációval, egy Nemzeti Vitézi Játékot néhány énekekkel ezen nevezet alatt: A' *Magyarok Lengyel Országba*. A' Darab ugyan mindenképen pompásan és helyesen adatott elő. A' Theatromba begyűlt minden rendű sokaság különös örömet 's buzgó tiszteletét mutatta szeretett kedves Fő Ispánnya eránt, 's mindnyájan öröm tapsolások közt kívánták hasznos élete huzomos időkre leendő terjedését. Lehetetlen nem ditsérni Dériné Ifjú Asszonyt, ki is Micisló Lengyel Herczeg Leánya, Ricsisa személyét viselte, szép actióját 's mesterséges 's kellemetes éneklését. Ezen jeles Asszony' éneklését minden, musika mesterséget értő személyek akár mely nagy Theátromra érdemesnek itélték. Említenem kell Jantsó Károly Urat is, a' ki az Ifjú Béla Herczeg személyét viselte; ennek akkori maga sorához lett maga alkalmaztatása, szép nyájas kinézése, magahelyes viselete, egy szóval egész actiója mindenek előtt nagy kedvességet nyert. De egytül egyig megérdemlik a' ditséretet. Az ő jó erköltsi magok viselete, az ő valóságos activitások, és minden elő adatott kissebb vagy nagyobb Darabban kimutatott talentomaik mind az itt lakosoknak, mind a' vidékieknek és számos útzóknak nagy örömökre és meglelédeésekre szolgál.»

«*Kassáról* Máj. 6-dikán. — A' Pesti Magyar Játékszini Társaság egy kis idő oltá nálunk tartózkodik. Ez már magát itten tavál is megkedvellette: de most ellehet mondani, hogy soha még városunkban nem jádzott Társaság, mely annyi ditséretet nyert volna. A' ház tele van olly vendégekkel is, kik magyarul sem értenek; illyenek a' külföldi születésű Katona Tisztek, kik legalább a' legnagyobb tökéletességig vitt Mimiákért [!] tapsolnak. Mánásaink közzül Gróf *Barkóczy János*, 's *Csáky Antal* és *István* Urak azok, a' kik érzik, és hogy érzik, bizonyítják is, mit kíván tőlök mind a' hazafűség, mind az igazi érdem' megismerése; midön 1790-ben legelőször adattak Magyar Játékok Pesten és Budán, egy Uraság,

a' ki most ezeket álmélkodással nézi, megfizette a' pénzt, 's a' Játékot ott hagyta. Így fogunk mindenben előbbre menni, ha tsekély is a' kezdet, tsak a' Nemzet! Nagyai 's tehetőssei segéljék a' szándékot.»

3434. 2. kikezdés: «Igen ohajtanám, hogy necsak *levéltöredékeket*, hanem legfőkép recenziókat küldéné! a Tud. Gyűjteménynek. Kazinczy a nevezett folyóirat II. (91. l.) és IV. füzeteiben (32. l.) közlött «levéltöredékeket» az *Erdélyi Levelekből*. Recenziót csak a XII. f-ben. V. ö. a 225. lap jegyzetével.

3435. 3436. E két levél, mint tartalmából is kitűnik, tulajdonképen egybe tartozik, bizonyosan együtt is küldötte el Kazinczy Kölcseynek. De mivel két külön papírra van írva, külön közlöm a kettőt.

197. lap 3. kikezdés: «Nagy Ferencz még azt is kedvetlenül vette, hogy *így* szól róla Uram Öcsém.» Kazinczy Kölcseynek a Csokonai V. M-ről írott bírálatára czéloz (III. f.), a melyben a 110. lapon ezt olvassuk: «Csokonai Nagy Sámuelnek Sanderjét Leoninusokkal czifrázta-fel, 's még akkor Csokonai és Nagy tanúlok voltak, jele, hogy *az ifjú úgy formáltatott a' Tordai Gyöngyösinek példája által, mint a' még akkor hasonlól fiatal Nagy Ferencz, Horvát Ádám és mások.*»

3438. 200. lap 1. kikezdés: «A' Keszthelyi Georgiconi Examen 20-a volt.» A májusban tartott helikoni ünnepélyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (jún. 25-ki) 51. számában a következő értesítést olvassuk:

«*Keszthely.* Minden Hazafi méltán örvendhet olly hazai Intézet előmenetelének, melly épen a' leghasznosabb ismereteket 's gyakorlásokat terjeszti hazánkban. Ez a' Keszthelyi Georgikon, melly esztendőnként újabb tökéletesedéseivel vonja magára mind a' Hazafiak', mind az Idegenek' figyelmettségét, Nagyra törekedéseit, 's a' célhoz közelítését, hogy annál bizonyosabban megmutathassa, és a' hasznót annál közönségesebben elterjeszse, Május 20-kán a' kitanult Prakticánssokkal esztendőnként szoros Exament tartat, 's ezen alkalmat egyszer'smind arra fordítja, hogy a' meghívott Vendégekkel, vagy önként érkezett Látogatókkal előmeneteleit közölje, és viszont azoknak a' gazdaságbeli tárgyokról való ítéleteiket meghallgassa. Ezen mezei ünnep az idén e'képen ment végbe: *Liebold* Julius Ur mostani Előljáró (Archon) köszöntő beszédképen elmondotta «Mitsoda befolyása légyen a' hővebb természetnek a' nemtermesztő munkás népre, és viszontag az illyen készből élőknek a' Gazdák természetére?» Ezután három Nevendék állotta ki a' szoros vizgáltatást, u. m. Márton Ferencz, Kis-Éri Jászságból, Nagy József Potsaji, Biharból; Nagy 'Sigmond Kún-Sz. Miklósról. — Mind a' három jelesen megbizonyította a' Georgikonban vett tanúságbeli egész jártasságát. Ezt követték a' gazdaságbeli tárgyokról való közöltetések, és pedig előbb értekezésekben, azután előmutatásokban. — Első volt Báró Pásztory Ezredes Kapitány Ur, a' ki tanúságosan arról okoskodott: «Miképen lehetne a' gazdaságbeli felsőbb ismereteket a' Paraszt-ságra is általvinni?» — Ries Doctor Ur előadta: «mitsoda haszonnal lehetne a' kukoricza szárból czukrot készíteni»; valamint ő ezt a' Palatinus Ó Ts. Fő Herczegségének eszközlésére végbe vitte. — Ásbóth János Praefectus Ur, 's a' Georgikonnak Directora, felolvasta azon jóvallását «Miképen lehessen a' Birkások' fizetéseiket úgy intézni, hogy az a' Birtokosnak hasznáival arányosan nevedekjék, vagy

alább száljon.» — Továbbá felolvastattak némely beküldött Értekezések: u. m. T. Runy Károly György Urnak, Karloviczi Directornak «A' köz legelőknök hasznos felosztásokról.» — Brüszie Jakab Urnak, Gróf Eszterházy Dárdai Actuariusának «Csaplovics Ur kettős köpűinek jobbiltásairól.» — Perivall József Frídrik Urnak, Késmárki Professornak «Az általa feltalált, vagy megjobbított Tséplő-Mángoló-Hányó-Seprő Masinákról.»

«A' gazdaságbeli Előmutatások között főbb tekintetet érdemel Fő Tiszt. Szluha Apátor és Szexárdi Plébános Urnak a' Földi Bodzából (*Sambucus Ebulus*) tsinált kék festéke, a' mellyel festetett különbözőféle gyoltsok is előmutattattak, mellyek fokonyként szebb szebb színt mutattak, a' mint vagy tsupán Földi-Bodzával, vagy $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ rész Indigóval keverve lett a' festés. Különössége az, hogy a' szín a' napon sem halványodik meg, és az $\frac{1}{4}$ Indigóval készült festés gyönyörű szép, és így azon drága festékből legalább is $\frac{1}{4}$ részt meg lehetne kémélni a' Földi-Bodza által. Második volt Müller Nep. János Urnak Schönauai Árendánsnak azon Nyíró Ollója, mellyet ő Piestingi Vas fábrikájában Tsász. Fő Ig. János által Angliából hozott formára készítettet. Harmadik volt Jánosy József Urnak a' Georgikonban Mathesist tanító Professornak kettős ekéje, mellyet egy ember vezethet, és noha két barázdát szánt, még is több marhát nem kíván. — Ezen ülés azzal végződött, hogy a' Nagy Mélt. Gróf által több Hazánkbeli, 's Külföldi Érdemes Urak a' Georgikonnak tiszteletbeli Tagjaivá (Assessoraivá) nevezettek. Áshoth Director Ur pedig mentekötön függő Georgikoni Emlékpénzzel tiszteltetett meg. — Minthogy ezen Gazdaságbeli ünnepre Ns. Vas, és Szala Vármegyékből számos Uri Vendégek jelentek meg, ebéd után a' Georgikonban különbözőféle masináknak modelláik előmutattattak; a' próba telekeken pedig a' Fellenberg és Axter vető masinákkal végbe ment munka megvizsgálatott; végre János Fő Herczeg által Angliából hozatott, és Burg Masinista által elkészítettet Széna-forgató masinával próba tétetett.

«Más nap (21-ikén) a' Músák is díszesíteni kívánták ezen ünnepet, mellyre nézve délelőtt Declamatorium tartatott, és először a' Philosophiát, 's a' szép Tudományokat tanuló ifjak, és a' Georgikoni Practikánsok deák, magyar, és német nyelven declamáltak. Azután Börzsönyi Dániel Urnak beküldött Versezete olvastott fel; Ns. Takács Judit Kis-Aszszony a' Korona Herczegre Ferdinánd ő Ts. Fő Herczogségére készített M. Verseit olvasta fel; Ns. Kazinczy Klára Kis-Aszszony is más költeményt. Végre Ts. Horváth Ádám Assessor Ur, egy M. Melodrámat; T. Simoga Gy. Ur egy deák Poemát, és Schildbach József Ur egy német Költeményt. Estve a' Premonstratensis Uraknál musicális Académia tartatott, 's evel az ünneplés berekesztetett.»

3439. 200. lap alúl 2. sor: «Szégyenlek már addig Pestre menni . . . míg a' *Rudolphást* Bétsbül meg nem kapom . . . már 2 esztendeje, miolla nyomják 's még sem kész.» Horváth Ádám nevezett művéről a Hazai és Külföldi Tudósítások 1817. évf. (máj. 28-ki) 43. száma azt írja, hogy «sajtó alatt vagyok 's nem sokára elkészül»; 1817. közepe táján meg is jelent, mert a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (szept. 6-ki) 20. száma közli megjelenése híret: *Rudolphás*, azaz a' Habsburgi I. Rudolf Tsászár viselt dolgainak egy része. — Hangmértekes, és egyszer'smind egyező végezetes versekben írta 1815-ikben Horváth Ádám. — Bétsben Ns. Haykul Antal betűivel, 1817.

«Keltős örömet önthet ezen munka édes Nemzetünk szívébe; mert valamint a' Fels. Austriai Háznak sok nyelvű Alattvalói között első ezen Magyar Poeta, a' ki az Uralkodó Háznak felállttatását (fundálását) epikom Költeményben éneklette: úgy emlékeztetbe hozza Nemzetünknek azt az elfelejthetetlen érdemét is, hogy amaz elválasztó háborúban, mely a' (Habsburgi) Ház sorsát Ottokar ellen szerentsésen végezte, IV-dik László Királyunk 20,000 Magyar Lovaggal tsatázott Rudolf mellett, és győzedelmeskedett 1278. Ezen szerentsés segedelemnek emlékezetét fentartja a' Pozsonyi Franciscanusok temploma, mellyet emelt győzedelmének jeléül. Itt most is ezen írást olvashatni: *Devicto ter fauste Ottocaro Bohemiae Rege Ladislous R. U.* De a' munkának új formája is különös ajánlást érdemel; mert egészen 15 Syllabás Trochaikus versekben vagyon írva, 's azon felül még a' végzeteik párosan egyenlő hangúk. A' Szerző Ur isméretesebb, mintsem annak nyelvét, 's tudományát kellene ajánlanunk. Azt mégis el nem hallgathatjuk, hogy a' munkához sok szép Jegyzések vannak adva. — József Fő Hercege Nádor-Ispanyunknak vagyon ajánlva. Szép mind a' Papiroos, mind a' Betű. — Találhatik Kilián, és Eggenberger Könyváros Uraknál. Nyomatató papiroson 3 for. 30 kr. Velin 4 for. 30 kr.»

202. lap fölül 5. sor: «*Burrayoné* nevű Tudományos Román.» V. ö. a *XIV. k.* 341. 538. lapjaival.

II. o. alább 3 sorral: «*Magyar Patriarkám* . . .» Horváth Ádámnak e műve 1817 tavaszán jelent meg, a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. (ápr. 2-ki) 27. számában közli a czímét: «A' Magyar Magóg Pátriárkhától fogva I. István Királyig. Irta és most közre botsátotta Horváth Ádám. Pesten, 1817.»

U. o. az 1. kikezdést v. ö. a 3390. számú levél 2. jegyzetével.

A 209. lap utolsó kikezdésében említett természettudósok pontosabb nevét ide iktatom:

Crelle Ágost Lipót (1780—1855) hírneves építész-méternök, a kinek művei csak 1802 után jelentek meg. Lehet azonban, hogy Horváth Á. *Crell Lőrincz Erigyés* (1744—1816) chemicuszt és mineralogust érti. Mind a kettőnek igen számos művét felsorolja Poggendorf Biogr. liter. Handwörterbuch, 495—497. hasábjain.

Ingenhousz János (a szövegben hibásan: Ingenholcz) a villamos gép feltalálója (1780—1799), «*Anfangsgründe der Electricitaet*» cz. műve Bécsben, 1781-ben jelent meg. I. Czögler: A fizika története, I. köt. 499. II. köt. 80. l.

Cavallo Tiberio (1749—1809) főművei: A complete treatise on electricity with original experiments, London, 1777, 3 köt.; — An essay on the theory and practice of medical electricity, u. o. 1780. L. Poggendorf id. műve 405—406. hasábját.

Hell Miksa (1720—1792) életét s műveit l. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 659—664. hasábjain.

Franklin Benjámín (1706—1790) az ismert híres északamerikai hős és tudós.

Musschenbroek Péter (1692—1761) főművei: Epitome elementorum physico-mathematicorum, Leyda, 1726; — Elementa physices, u. o. 1729; Tentamina experimentorum naturalium, u. o. 1731.

Nollet János Antal (1700—1770) főművei: Leçons de physique expérimental, Paris, 1743, 6 köt.; — Essai sur l'électricité des corps, u. o. 1747; — Recherches sur les causes particulières des phénomènes électriques, u. o. 1749 és 1754.

Winkler (a szövegben hibásan: *Vinder*) *János Henrik* (1703—1770) főművei: *Die Stärke der elektrischen Kraft in gläsernen Gefässen*, Lipcse, 1742; — *Gedanken von den Eigenschaften, Wirkungen u. Ursachen der Electricitaet*, u. o. 1744.

Gordon András (1712—1751) főművei: *Phoenomena electricitatis exposita* (németül is), Erfurt, 1744, 1745; — *Physicae experimentalis elementa*, u. o. 1751—1753, 2 köt.

Kleist Ewald György (1700—1748) *Musschenbroek* tanítványa, a leydeni palaczk egyik feltalálója.

Gilbert Vilmos (1540—1603) főműve: *De magnete magneticisque corporibus et de magno magnete tellure*, London, 1600.

3440. 3. kikezdés: «*Consil. Szemere J. Urnak Borbála leánya és Pongrácz Ferencz . . . öszveeskettetének.*» Valószínűleg ugyanaz a Pongrácz Ferencz, a ki az ez évi sematismus szerint a kassai pénzügyi kamaránál cancellista volt. L. a *M. P.* 392. lapját.

3442. A levél kezdete: «*A' Tudom. Gyűjtemény' Kiadói megszólítottak, hogy . . . a' Mélt. Báró' halhatatlan atyja urának életét számokra írnam-meg.*» *Kazinczy* a *b. Prónay László* életrajzára gyűjtötte is az adatokat, de a munka csak terv maradt.

A mit alább a zárjelben *Ribinyről* mond, l. a *X. k.* 538. lapján.

217. lap 1. kikezdés 7. sor: «*A' Tudom. Gyűjt. Júliusi Füzetében lesz szó Cancell. Gróf Teleki Sám. Exc. Bibliothecája felől.*» Meg is jelent az említett dolgozat az *Erdélyi Levelék* töredékeképen, mint külön értekezés a VII. f. 3—8 lapjain.

3443. A levél 2. kikezdésére nézve l. a 3447. sz. levél 223. lap 2. kikezdését. *Rumy K. Gy.* a *Monumenta Hungarica* című kiadványa folytatásáról és a *Cserey Farkastól* kapott adatok közléséről a *Hazai és Külf. Tudósítások* 1817. évf. (jan. 11-ki) 4. és a *Magyar Kurir* 1817. évf. (jan. 27-ki) 7. számában a következőleg nyilatkozik:

«*Mínthogy a' Magyar emlékezetes Irásoknak első kötetje tsak 500 példázatban jött közre, és olly számos vevőkre és kedvellőkre talált, hogy az egész kiadás kevés idő alatt elfogyott, elhatároztam magamat, hogy Józsefnapi vásárkor folyó esztendőben az említett első kötetnek ismét 500 példázatban leendő megjobbítatott, és Tek. Kazinczy Ferencz Urnak fontos előbeszédjével megbővített új kiadását Pesten Trattner Urnál megrendeljem. Lehet Februárius hónap' végéig reá 4 forintjával előre fizetni (itt elszámolja, hol kapható a munka).*

«*A' Magyar Emlékezetes Irásoknak harmadik kötetjét, mely a' Magyar és Erdélyi Történeteknek fontos Documentumait foglalja magában (többi között nevezetesen előadja Kemény János önnön maga által készített biographiájának folytatását és végét) még a' folyó esztendőben Junius vagy Augusztus hónapban közrebotsátom. Lehet ugyan ezen kötetre, mely a' Budai Censura által egészen helyben hagyatott és mintegy 30 árkusból fog állani, Május hónap végig 4 forintjával előre fizetni . . .*

«*A' Magyar Emlékezetes Irások 4-ik kötetje is kéz írásban majd tsak nem egészen készen vagyon és a' többi között nevezetesen foglalja magában azon fontos*

Documentumokat Mélt. Cserey Farkas Cs. Kir. Kamarás, Tek. Sárközy István és Mélt. Mednyánszky Báró Aloyz Uraknak Archivumaiból. Ezen Munkámnak folytatása, jöllehet most nem Magyarok, hanem Rácok között Török Ország szomszédságában lakom, addig fog megjelenni, míg számos vevőkre és kedvellőkre a' két Magyar Hazában talál. — — Rummy K. Gy.»

3446. 222. lap fölül 3. sor: «*Bay* és Kölcsey 's magam előtt olvasá fel (t. i. Vay Ábrahám) a' tudva levő [a Dessoewffy J. gróffal váltott] levelezést.» Szemere Pál valószínűleg Ludányi és Csomai *Bay Györgyöt* érti, a ki Kazinczyval is váltott leveleket 1818-tól fogva, s a ki 1792. márcz. 19-kén Surányban (Bereg m.) született s 1849. jún. 5-kén Pesten halt meg. Elvégezvén Sárospatakon iskoláit, a m. kir. testőrségbe lépett és az akkor ott tartózkodó Kisfaludy Károlylyal barátságban élt. Szinnyei J. id. m. I. köt. 721. hasábján azt írja, hogy *1820 körül* visszakérült Bécsből; e levél szerint már előbb, még 1817-ben kilépett a testőrségből s megyei hivatalokban működött, Bereg vármegyében szolgabíró, később alispán, 1841—1849-ig alországbíró, alnádor s hétszemélynök volt. Németből való fordításai a Felsőmagyarországi Minervában és a Magyar Kurírban jelentek meg. Kazinczyval folytatott levelezését e kiadás további kötetei közlik.

3447. 224. lap 1. kikezdés: «Also Kisfaludi ist der Verfasser des geistigen Aufsatzes über den Helicon zu Keszthely im Tudom. Gyűjt.?» Kazinczy arra a tudósításra czéloz, mely a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. III. f. 76—85. lapjain jelent meg, s a mely legrészletesebben beszámol ez érdemén túl méltatott irodalmi ünnepélyek elsejéről. Az eredetihez hív másolat itt következik:

«A' Keszthelyi Helikon.

«Ezen nevezet alatt üllötte a' Hazáját, és koronás Királytát egyképpen szerető, lelkes és tehetős Hazafi, *Tolnai Gróf Festetics György*, Ferencz Királyunknak születése' napját Keszthelyen ezen folyó esztendőnek, Februáriusnak 12-kén. — Mig mások, sorsaikra, állapottyokra nézve Festeticshez hasonlók, de szíveikre, lelkeikre nézve igen is különbözök, *Ferencznek*, az ő népei' szeretetét és tiszteletét olly nagy mértékben megérdemlő Fejedelmünknek' születése' napját talán sokkal nagyobb fénnel, pompával, robajjal, és így bizonyosan több költséggel üllötték; addig Keszthelynek Genialis Ura némelly meghívott mind két nembéli szomszédinak társaságában, ha nem annyi füsttel is, de bizonyosan nagyobb hazafisággal, és magyar nemzetiséggel, nagyobb szívvel és lélekkel, a' közjónak nagyobb előmozdításával, és mind a' Nemzetnek, mind Királyának nagyobb hasznával, jelentette ki mind hív jobbjai, mind hív és erős hazafíui szeretetét, és tiszteletét. —

«Az volt, 's az lesz minden időben a' jó, igaz, és bölcs magyar Hazafi, a' ki a' Hazának, és a' Haza' koronás Fejének, egy ugyan azon mértékben érzi, gondollya szeretetét, boldogságát; egyképpen míveli, segíti, emeli javát, szerencsését, hatalmát, dicsőségét. Ez a' magyar Constitutionnak igaz lelke: ez tartotta fenn nyolcz századok olta, olly sokféle külső, és belső veszedelmek között, mai napig a' magyar Nemzetet. Illyen lélek tartott fenn más nemzeteket is több kevesebb különbözéssel, kisebb nagyobb mértékben, az időnek folyta, és a' Nemzeteknek különböző természete szerint. Megczáfolhatatlan bizonyosságai ennek a' régi, és újjabb időkbén a' Világnak történetei általlyában; a' Nemzeteknek történetei

egygyenként. Legnagyobb bizonyosága ennek a' legújabb idő: Illyen hazafiságnak, a' Nemzetnek Királyával való szoros egygyetértésnek, erős öszvefogásnak míve az, a' mit ezen Világ-háborúban az Ángolok tevének, és a' mit méitán csudálunk. Illyen hazafiságnak lelke, és míve az, a' mi a' boldog emlékezetű Maria Thereziát egész Európa által ostromolt Trónusán szerencsésen megtartotta; — a' mi a' népeit szerető, és népeitől viszont szeretett Ferencz Császárt, noha a' Félvilág ellene törekedett, ámbár ötlet is a' szerencse egy ideig üldözőbe vette, utóbb még is nagyobb fényre, és dicsőségre emelte, mint Hapsburgi Ősei közül akármellyiket, — a' mi az Ausztriai, több országokból, 's nemzetekből álló Birodalmat meszszebb terjesztette, és nagyobb hatalomra emelte, mint az valaha volt. — Ezen hazafiságot-levetkezése ragadta a' Franczia Nemzetet arra, a' mi szemeink előtt történt: arra, hogy a' Nemzet az ő Fejét lábaival tapodván, a' legdühösb emberi indulatoknak ragadománnya lett; a' balúl érzett szilaj szabadságnak, és balra magyarázott egyenlőségnek zászlója alatt önnön magát emésztette, a' többi Nemzeteket, sőt az egész emberiséget felzavarta; — hogy ezen tévelygését látván, ellenkezőbe rohant, és egy ádáz, Revolútió szülte, hadneveltte Férjfiúnak rab módra lábaihoz borúlván, magát Tyránn kénynei által letapodtatni, és emésztetni engedte, sőt az egész formáltt világot az ő szerencsétlen, és méltatlan emberi sorsára hódítani segítette; míg végtére, ugyan ezen bölcs hazafiság által megszabadítottván, ismét a' többi nemzeteknek szerencsésebb sorsában részesülhetett. Illyen hazafiság az, mellyel a' Nemzetek, és az ő Fejedelmeik hosszas és nagy áldozatokkal tett tapasztalásaik után magoknak a' lehető emberi boldogságot, Constitútiók által megszerezni most rendre törekednek. —

«Mert az nem hazafi, a' ki a' Nemzet tekintetét félre tévén, csak a' Nemzet Fejének kedvez; az hízelkedő, és csak magát szerető és kereső. A' nagylelkű Király az illyen alacsony légsereget, melly csak a' szerencse' napfényében zsi bong körülötte, megveti és meszsze úzi Trónusától, mellyen Ő a' Nemzettől kezébe adott szent Igazságnak, és a' sorsokat osztogató Fővalóságnak képét viseli. Sem az nem hazafi, a' ki a' Nemzet' Fejének tekintetét, és tiszteletét megtagadván, hanyat homlok a' Nemzet-testnek salak kényneit tölti: az eszelős, hasonló a' mértéktelen ivóhoz, ki az egyébaránt erőt adó, tápláló, és lelkesítő borból annyit iszik, hogy utóbb az egész testnek egészségét, és nyugalmat feldúllyá. A' bölcsőbb Nemzet az illyennel úgy bán, mint egy izgágát szerezhető részeggel.

«Láttuk a' régibb és újabb időkben, mik voltak a' Nemzetek Fő nélkül? — egy magát szilaj kényneinek ingerei szerint öszvemarczangoló, széllyeltépő, 's magát megemésztő örültt dühös embercsoport. Láttuk, mik voltak a' Fejedelmek, a' nemzeti alkotványoknak letapodóji? — egy olly szabad kényneinek ingerei szerint garázdálkodó Bajnok, ki utóbb többnyire minden gyalázzal lépett le a' világnak színéről. Láttuk, mik voltak a' népeikkel öszvehangzó, öszvefogó Fejedelmek, és viszont? — az emberi nemnek dicsősége, csudája, egy emberi mód szerint lehető Bölcsnek, Jónak, Igaznak tiszteletre méltó képe. —

«De ezen kicsapás után térjünk ismét vissza Keszthelyre, hol az érző és gondolkodó Magyarnak lelke minden szépben, jóban, és hasznosban az előmenetelre törekedést látván, örömmel kirepül a' nagy Világnak színére, hogy ott az egygyenként és Nemzet-testben élő, munkálkodó jeles embereket szemlélye, vizsgállyá, — magát, és Nemzetét velek öszvevetvén a' miben több jóval bír, magát boldogabbnak érezhesse, a' miben fogyatkozását és hátramaradását láttya, a' dicső-

séges czélokra jutott nyomdokokat ő is Geniussa szerint követhesse, úgy mint ember, úgy mint Polgár és hazafi, 's úgy mint Tudós, és művész, a' kitől mi kitellik, és a' mint ki miben gyönyörűségét találja. Ezen Királyt és Nemzetét szívében hordozó hazafiság bírta Gróf Festetics Györgyöt, valamint előbbi több ízbeli hazafiúi Intézeteire, úgy a' Helikonra is, mely tulajdonképpen ebből állott:

«Febr. 11-kén estve a' Királyi Gymnasium' palotájában a' Keszthelyi tanuló Ifjúság által egy Vig játék játszatott: A' *Nevelők*, három felvonásban. Ezen darab az 1790-dik esztendőbeli Pozsonyi nevendék Papság' hazafiúi és Literátori buzgóságának szüleménye. Ketten, hárman jól játszották felvett személyyeiket. Az iparkodás és szorgalom valamennyiben szembetűnő volt. A' nézőjátéknak mind elején, mind végén egész muzsika mellett ama' népi ének énekeltetett: *Isten tartsd meg Királyunkat!* Ekkor estve a' Praemonstratensisek' Klastroma ki volt világosítva.

«Valamint egy részről örömeire lehetett az ott lévő nézőknek, kik közül többen a' legjelesebb Nemzeteknek és Fővárosoknak színjátékaival esmértesek, a' magyar színjátszásnak ezen igen csekély zsenégjét látni, és arról meggyőződni, hogy a' Magyar és az ő nyelve mindenre alkalmas a' Világon; úgy más részről fájdalmas, éles, bosszús érzemény lehetett minden ott lévő hazafinak azt tudni, hogy a' magyar Theatrom, ez a' Nemzeti 's nyelvbéli Cultúrának, csinosodásának, hazafiságnak legerősebb munkáló és emelő eszköze, ez a' gyönyörködtetve oktató, tanító, a' gonoszszat megútáltató, a' Virtust követésre ragadó Intézet Hazánkban lábra nem kaphat. A' magyar Nemzet a' tudománybéli culturára nézve már századok előtt, ha az elsők közül nem volt is, legalább nem volt az utolsó. Míg a' deák nyelv volt Európában a' Tudományoknak közönséges nyelve, addig a' Magyar a' Tudományok' uttyán egygyütt ment a' többi Nemzetekkel. Hogy azon időkorból nincsenek elég magyar íróink, a' Nemzetnek és Hazának szünet nélkül háborúkban és harcokban forgása okozta. Hunyady Mátyás Királynak idejében még is még ragyogni is tudott a' Magyar a' Tudományokra, és szép mesterségekre nézve a' Nemzeteknek akkori sorában. Most minekutánna a' szép mesterségek, és Tudományok a' nagy tengeren által Amerikába, a' Néván által Ázsiába is elterjedének, most — minekutánna minden Nemzet a' maga nyelvén űzi a' tudományokat, 's ugyan ez által Nemzetenként az egész emberi Nem jobban megvilágosodik; most Európában csak a' Magyarnak, és Töröknek nincsen nemzeti Theátroma! — A' Magyarnak vannak ugyan Theátromai; de roppant Játékszíneiben idegen nyelvekkel idegen emberek lépnek fel; és a' Magyar, az ő pénzével mehet csak beléjük, az ő nyelvével ki van tiltva belőlök. Vajha egyszer a' Hazának Tehetőssei is megegyeznének az egész Nemzetnek azon igazságos kívánságában, hogy egyszer már egy magyar Nemzeti Theátrom lábra kaphasson az Országban, és ezen hazafiúi czélra csak annyit ajánlanának abból, a' mit felesleg bírnak, a' mennyit némelly kissebb sorsú, de nagyobb lelkű hazafiak magok megerőltetésével örömmel áldoznának! —

«Febr. 12-kén reggel F. Királyunk' életéért nagy pompás Mise énekeltetett *Ruszek József* Hahóti Apát, és Keszthelyi Plébános Úr által, mellyen jelen volt a' Nm. Gróf minden Vendégeivel egygyütt, az egész tanuló Ifjúság, és az oda való lakosoknak nagy része.

«Továbbá Mise után a' Keszthelyi Oskoláknak Elöljárója, Tanítója, és Tanítványi a' Georgikonnak palotájában öszveseregelve fogadák a' tudomány-kedvellő és elősegítő Grófit, és vendégeit. Ez volt tulajdonképpen a' Keszthelyi Helikon:

«Liebbald Július, Georgikoni archon, és a' Physicának Professzora, egy Deák beszéddel kezdé azt, mellyben előadá és kifejté ezen Intézetnek mivoltát, czéllját, és F. Királyunk születésének innepével öszveszerkeztetését. Liebbaldnak nyelve oly ékes, oly valóságos Római volt, hogy lehetetlen volt volna minden ehez értő hallgatónak elméjében a' hajdani Rómának, nyelvének arany évével és Cicerojával, meg nem fordulni. Beszédgyének tárgya oly jeles, szempontjai oly igazak és nyomosok, magyarázattjai oly valóságos feselő virágok voltak, hogy a' még csak támadni véltt Helikon az ő támadásának szép és nagy okaival egygyütt csak hamar egész szépében, és reményekkel biztató virittásában állott előttünk.

«Ezt követte *Jánosy József* Professornak egy Ő Felségének tiszteletére mondott deák beszédgye.

«Ezeket követték némely ezen alkalmatosságra készült beszédek, versek, és egyéb Poémáknak declamatiója, úgymint:

«*Konyáry Mihály* Stip. Pristaldusnak magyar versei Ő Felségének tiszteletére. A' declamatio helyes volt; a versekből a' magyar nyelvnek hathatósága, és a' görög versmértékre alkalmatos voltta különösen kitetszett. Ezen versek, a' mint értettük, Konyáry Mihálynak tulajdon munkája lévén, azt mondhattuk felölök, hogy illy jeles kezdet után sok szépet reménylhetünk tőle, kivált, ha némelly még polgárságot nem nyert új szavakkal nagyobb válogatással és mértékletességgel él.

«*Németh Péter* Physicusnak deák versei Ő Felségének tiszteletére.

«*Festetics Erneszt* Ifjú Grófnak érzékeny declamatiója: Egy Attya' halálát kesergő Fiúnak Elegiája. Az ifjú Grófnak belső érzékenységgel declamált versei annyival szívrehatóbbak voltak, minthogy csak a' múltt esztendőkbén vesztette el ő is itt az egész vidéken becsültt édes attyát, és anyyát.

«*Tischler Antal* Logikusnak Ő Felségét idévelő deák beszédgye.

«*Gertinger Adolf* Georgikoni Practicusnak hasonló foglatatú német versei.

«*Vadnay Lajos* Gymnasiumbéli tanuló Ifjúnak Ő Felségét dicsőítő és különös bátorsággal elő adott deák beszédgye.

«*Festetics Leó* Ifjú Grófnak Ő Felségét tisztelő német versei, és *Körnernek Hoch lebe Österreich* nevezetű hadi éneke, ugyan az ifjú Gróf által oly tűzzel declamálva, valamint az a' szerzőnek tűzlelke, és hazafisága által érezve és gondolva vala. Ezen declamatio azon okból is nagyobb részvételre bírta, és mondhattuk, ragadta a' hallgatókat, mint hogy az a' boldogultt Körnernek, ezen szintén oly lelkes Poétának mint bajnoknak, az egész világ előtt esméretes hazafiúi vitéz halálára emlékeztetett bennünket. Körner nagy tisztelője volt a' Magyaroknak; bizonyosága ennek *Zrinyi* Drámája; 's ha a' kora halál ötét el nem ragadgya vala, tehát a' Magyarnak még több oka lett volna ötét barátságával, és szeretetével ölelni: mert ő néki az volt feltétele, hogy minden Dramájának tárgyát, és vitézeit a' magyar historiából vegye. *Kisfaludy Sándor* már kezdett is néki Programmákat ezen célra dolgoztatni, noha csak a' hazafiú Gróf *Eszterházy Mihály* által, de személyesen még nem esmerték egymást. Az 1813-ki háború és Körnernek ebben történt halála semmivé tette ezt a' szép reményekkel biztató feltételt.

«Ezt követte *Nagy József* Georgikoni Practikánsnak ő Felségének születése' napjára mondott, és helyesen declamáltt befejező magyar beszédgye.

«Közben közben egész muzsikával ezen jeles innepre készült magyar és német Énekek énekeltek. A' magyaroknak *Ruszek József* Apát, a' németeknek *Ásbóth János* uradalmi Praefectus Urak voltak szerzőjik.

«Ezekon kívül a' Keszthelyi Helikonra még sok közelebb és távolabb lévő Hazafiak írtak külömbféle tárgyú nagyobb, kissebb munkákat. Ezekből a' többi között a' jelenlévő *Dukai Takács Judith* Kisasszony ő Felségének dicséretét zengő verseit, és *Ásbóth János* a' boldogúlt G. Zichy Károlynénak, született Festetics Julianának, halálát kesergő magyar verseit magok személyesen olvasták fel az egész néző és hallgató Közönségnek nagy tapsával.

«Jelen voltak ezen Ő Felsége' születését magyar hazafiúi módra inneplő helyen és napon a' nagy számú vendégek között Mélt. *Fáy Barnabás* Kir. udv. Tanácsos és Referendárius, ki éppen a' Szomszédságban tartózkodott, és *Szegedy Ferencz* Cs. K. Kamarás és Zala Vármegyei Első Alispány Urak. Jelen volt a' magyar Helikonnak Veteránusa *Horváth Ádám*; Jelen voltak *Kisfaludy Sándor*, és *Berzsenyi Dániel* Táblabíró, és több más Urak és Asszonyoságok.

«Ebéd felett Ő Felségek' boldog és hosszú életkért ürltek a' poharak, és az örvendő hangoktól zengett a' palota.

«Ebéd után a' Georgikonnak fás Kertyében gyűltek össze a' vendégek, hol egy ligetben a' dudu mellett, tizenkét magyar Juhász-legény tánczolta el az innepnek örömét. Azután Horváth Ádám' magyar Eklogájának, mely ezen alkalmatosságra készült, önnön maga által felolvasása alatt *Gyöngyösy Istvánnak* emlékeztére egy madár-berkenye fa. (*sorbus aucuparia*) ültetett a' jelenlévő, magokat poétai munkáik által jelekké tett Urak által. Nem külömben ezek, valamint szintén *Takács Judith* Kisasszony is egy egy hasonló fának ültetése által hagyták Keszthelyen emlékezeteket.

«Estve a' Gymnasium' palotájában többnyire Keszthelyiek, és a' nagyszívű birtokosnak bőkezűsége által taníttatott Ifjak által nagy muzsika adatott több osztályokban, mellyet ismét a' népi ének: «*Isten tartsd meg Királyunkat*» fejezett be.

«Vacsora után tánczos multság vetett véget az innepnek.

«Az innepnek becsét azzal emelte még a' lelkes Hazafi, G. *Festetics György*, hogy 4500 forintokból álló Summát osztott ki, tudniillik: 2000 fkat a' magyar Invalidus Katonáknak, 2000 fkat a' házi szegényeknek, és 500 fkat a' Georgikonban és Királyi Gymnasiumban tanuló és magokat megkülömböztetett Ifjaknak számára.

«A' nagy lelkű Gróf, ezen hazafiúi szép és hasznos Intézetnek Alkotója után dicséretet és köszönetet érdemel *Ruszek József* Apát, és *Ásbóth János* Uradalmi Praefectus Uraknak a' Keszthelyi Helikonnak mind művelésében, és szorgalmas elrendelésében, mind egyéb illy műveknek a' nagy Intézőnek lelke szerént végre hajtásában esméretes fáradhatatlan hazafiúi, és Literátori buzgósága. — Irta egy jelen volt Vendég.»

224. lap 2. kikezdés: «Dass Hormayer [!] Mitglied irgend einer geheimen Gesellschaft gewesen sey, das verneint sein Biograph», t. i. *Merian János Bernát* (a szöveg * alatti jegyzetében sajtóhiba: *Meran*); v. ö. a 3358. számú levél jegyzetével.

U. o. 3. kikezdés: «Ercseis Philosophisches Werk hat im Tudom. Gyűjt. (Ungvárnemti) Tóth László recensirt.» Ercsey Dániel két kötetes munkájának

bírálat a nevezett folyóirat V. f. 95—115. lapjain jelent meg; nagy méltánylással szól a munkáról és megőrja a hallei *Literatur-Zeitung* 1817. évfolyamában megjelent kritikát, mely a tudós szerzőt vaktában sértögeti.

Tóth László bírálatát a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (ápr. 2-ki) számában előre bejelenti a következőkép: «Philosophia, írta Ertsei Dániel. Második Darab. Ontologia, Metaphysica, és Erköltsi Philosophia. Debrezzenben Nyomtatta Csálly György, 1817. — Azon Tudós Prof. Ur, kinek iskolai tanításának köszöni a Magyar Literatura a Philosophia első részét: az Anthropológiát és és Logicát, ezen kívül a Statisticát, most a Philosophia másik, nehezebb részével a Metaphysicával, és az ehöz kötetett Erköltsi Philosophiával bővíti Literaturánkat. Köszönettel tartozik érette először és főképpen az iskola, melyben e könyv által is a tanulás könnyitődik; azután pedig a Haza. Talám az a tsinosság és cultura nélkül való tudatlan Tudósító — a ki a Hálai Literatur-Zeitungban illetlenül, és valóban érdemtelően megbántotta ezen tudós úrnkat, sőt általjában a Debrezzeni Collegiumot, a mit ezen Tudósunk nemes megütálással szenvedett — fel hágy most a rágalmazással. Ha consequens a mi Philosophusunk — annak esmérí pedig ez a tudósító is, a mit ezen munkából még jobban észre vehet: akkor meg van az ő érdemlett dítsérete. Vigyázatlanságnak, és az okosság ellen való vétéknek tartom indúlni kezdő Literaturánkat ilyen szeretet nélkül való és tsupa passióból, és nyilván való rossz zéltől tartóztatni és akadályoztatni akarni. A szomszéd Németek az ilyen tudósítások után indulván el: nem tsuda, ha nem jól esmérík Literaturánkat; Oskoláinkról balvélekedéssel vagnak, mint most is 1817-ik Eszt. Jan. Hónapban azt a hazug tudósítást tette talám éppen az a tudatlan tudósító a Hálai Literatura Zeitungban: hogy a Debr. Ref. Collegiumban tsak a Theologia tanitődik. — Majd elő fogjuk adni a Tudományos Gyűjteményben ezen könyvnek recenzióját; akkor a Debr. Ref. Collegiumról is igaz tudósítást fogunk tenni.»

225. lap fölül 3. sor: «Ich sandte... meine *Nachricht über die Bibliothek des Canzl. Teleki in Vásárhely* und meinen *Aufsatz über die Sonette an Trattner.*» Az elsőre nézve l. 3442. számú levél 3. jegyzetét. - A *Sonett*-ről szóló értekezése a Tud. Gyűjtemény IX. f. 38—48. lapjain olvasható.

Alább 3 sorral: «Ich arbeite eben jetzt die Recension der Beregszászischen Dissertation Philologica, des Ó és Uj Magyar.» Kazinczynek ez a bírálat a Tud. Gyűjtemény XII. f. 87—105. lapjain jelent meg, Pethe F. csillag alatti közbetoldott jegyzeteivel.

225. lap kikezdés 4. sor: «So glaubt man in Pesth, die *Recension des Mondolat* sey von mir.» V. ö. a *XIV. k.* 3200 számú levelével s ennek jegyzetével. - A *Mondolat* és *Felelet* bírálat a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VI. f. 97—107. lapjain is megjelent Z betű alatt Szentmiklóssy Alajostól. Kazinczy azonban nem erre, hanem a lipcei és hallei *Literatur-Zeitung*ban megjelent bírálatra céloz.

3448. A levél 2. kikezdésére nézve talán fölösleges is megjegyezni, hogy Kölesey a Berzsenyiről fölt bírálatát érti; v. ö. a 3410. számú levél 1. jegyzetével.

3449. 227. lap alól 11. sor: «Feleljek e Zsomborinak Észrevételeire.» Kazinczy sem ezekre nem felelt külön, sem a Herderből ígért újabb fordítását nem küldötte el Döbrenteinek.

3450. 229. lap 2. kikezdés 2. sor: «Aspermonti Fiscális *Inczéli.*» *Inczédy István* táblabíró s Zemplén vármegyében lakó «hites ügyész» érti (Tud. Gyűjt. 1817. évf. XII. f. 149. l.), a kiról a *M. P.* 382. lapján följegyzi Kazinczy, hogy 1776. jan. 20-kán született.

3452. 233. lap alúl 15. sor: «A' *Schwartner ellen vitt* gondatlan *támadások.*» Kölcsey nem annyira Horvát Istvánnak *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetése* című művére czéloz, hanem inkább a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. III. füzetének két értekezésére, a melyeknek elseje «A' Magyar Nemzet Culturájáról különösen» czímmel Y jegy alatt (Fejér Györgytől?) a 3—44. lapokon, másodika pedig «Néhány Hibás Vélemény felfedeztetése IV. Károly Római Tsászár 1356-diki Arany Bullájáról» czímmel a 44—61. lapokon jelent meg B. V. L. (Boldogréti Víg László vagyis Horvát István) tollából. Horvát erős magyar érzéssel kel ki Schwartner M. ellen: «Tsak azt ohajtom, — így végzi értekezését — hogy hazánkban az uralkodó nemzet nyelve eránt egyéb nyelvű polgártársaink igazságosak legyenek, 's ne lármázzanak azon test ellen, mellynek valóságos tagai, és a' mellynek szelíd egyenessége eránt nem tsekély hálával méltán tartoznak.»

3453. A 257. lap utolsó kikezdésében említett *Szentiványi Vincze* nógrád vármegyei aljegyző volt s Bogomérban lakott. Irodalompartoló férfiú volt, mert neve a Tud. Gyűjtemény (1817. évf. XII. f. 157. l.) előfizetői közt is előfordúl, de hogy Kazinczyval levelezett-e, nem tudom; eddig még nem ismeretesek levelei, pedig Szemere nyilván ilyeneket ért.

3454. A Döbrenteitől felsorolt művek közül a 3. és 4-iknek teljes címét ideiktatom: *Ballmann János Mihály* (1765—1804) műve «Statistische Landes-Kunde Siebenbürgens im Grundrisse» czímmel jelent meg N. Szebenben, de csak 1. füzete; a 2-ik kéziratban maradt. L. Szinyei J. id. m. I. köt. 445. hasábját. — *Balia Sámuel* erd. kir. táblai bíró művének czíme: «Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része», Kolozsvár, 1791.

3458. 248. lap alúl 6. sor: «Én az ő (t. i. Kölcsey) panaszaira könnyeden feleltem, az az, arra emlékeztetvén, a' mit te mondasz Sonnenfels felől az egyik Füzetben.» Kazinczy Döbrenteinek azon észrevételeire czéloz, a melyeket Szilágyi Ferencznek a nevelésről írt értekezéséhez fűzött az Erdélyi Múzeum VI. f. 137—143. lapjain. Magában a szövegben ezeket olvassuk (141. l.): «Ausztriának híres embere, *Szonnenfels* [!] *József*, Bécsben a' Törvényt tanulta, mikor véletlenül ezen könyv: *Briefe die neueste Literatur betreffend*, akadt kezébe. Itt, *Engelschall*' munkája, recenziójában ezt olvasá: «Húsz esztendeje, miólta a' Német nyelv' csinosítása munkába vétetett, 's ennek mívelésére Német Országnak minden tartományaiból állott elé egy egy fő; egyedül Ausztria nem tudott eddig elé csak egy tűrhető író is mutatni.» *Szonnenfelsnek, mint Ausztriaiának, ez nagyon fájt, 's büszkén feltette mingszárt akkor magában, hogy az Ausztriai Németek' becsülete' megmentésére, ott, a' kívánt Nemzeti-Író ő léssen. Azon órától fogva, minden egyébbel fenn hagyott, 's magát a' Német Literatura' elemozdítására adta.* Ezekhez a következő, csillag alatti, jegyzetet teszi Döbrentei: «*Szonnenfels*et hozván itt elé, ha életéből a' több nem épen e' jegyzetekhez tartozik is, említjük,

mutatni akarván, hogy *egy, mivelőlni csak kezdődő Nemzetnél miket kell eleinte eltűrni azoknak, kik a' hibás megszokottnál valami jobbat akarnak előhozni.* Szonnenfels (kiről itt nem mint Politzia' Írójáról van szó) fő célja, az Izlés' tisztítása, a' nyelv' jobbítása, az Olvasás terjesztése, 's a' Német Játékszínnek illendőbb 's regulásabb karba-hozása volt. Majd leirhatlan, mennyi gyaláztatásokat, üldöztetéseket kellett kiállania. Nyomták, bosszontották, czáfolták Hazája-fijai! Az Udvarnál vallásésűfoló 's újítónak vádoltatott. Példásan álhatatos maradt 's győzött. — 1768-ban *Der Mann ohne Vorurtheil* héti-Írást, minden Szombaton egy árkusban adta-ki, 's Bécsben az olvasás ez által terjedett legelsőbbben. A' Publicum olvasta, lármázott ellene, 's még is a' Szombatot nyughatalansággal várta. Az olvasásra való serkentésen kívül ezen Írása által véget vetett a' Játékszíni extemporizálásnak, 's *Hannswurst*nak. Ezért a' reá megharagudott Szín-játszók egy, különösen az ő csufolására készített darabban kijátszották, a' Hannswurst Szonnenfelsnek öltözött, utánazva [!] köntösét, járását, módját. A' Bécsi Olasz Operisták is kétszer játszották-el. De mind ez Szonnenfels' hazafiúi tüzeinek még több fellobbanást adott, 's végrehajtotta, hogy az említett játék-színi hibák egy Udvari parancsolat által megtiltassanak, 's ő Játékszíni Censornak neveztetett-ki. Akkor Olasz Játékszín-igazgató, Affligio, a' német Játék-szín magából a' német fő városból igyekezett kitérni. Szonnenfels védelmezte a' Németeket, hazafiúi tüzzel állította azok' dolgát József Császár' eleibe, 's József megtiltotta minden idegen Játékszíni Társaságnak a' Császári Játékszíneken való játszást 's az extemporizálást. — Szonnenfels szorgalmainak köszöni Bécs külső városainak éjjeli világosítását, 's az Emberiség a' Császári és Királyi tartományokban a' tortúrázás megszűnését. Ez iránt való *Votum Separatum* az Udvarhoz, Zürichben jött-ki 1775. Született 1733-ban, Nikolsburgban Moraviában. L. Conv. Lexikon.»

249. lap fölül 15. sor: «*Hegedűs* Prof. Úr nekem nem felele.» T. i. *Hegedűs Sámuel*, a hazai történelem, ékesszólás és római irodalom tanára a nagyenyedi Bethlen-főiskolában; v. ö. a *XI. k.* 2515. számú levelével s ennek jegyzetével.

U. o. alúl 5. sor: «Házasodik-e?» (t. i. Wesselényi M.) Az ifjú Wesselényi M. b. Bethlen Imre gr. főispán és val. b. titk. tanácsos leánya iránt érdeklődött ekkor; Kazinczy úgy vélte, hogy ez az érdeklődés szenvedélylyé fokozódik s házassággal végződik, de ebből semmi sem lett.

3460. Alúl 3. sor: «Várd vissza a' küldött Recenziót nyomtatásban.» T. i. a Beregszászi Nagy Pál és Sipos József műveire írt bírálatot.

3461. «Augusztus 14-dikére váratik meg érkezések a Császár és Császárné eő Felségeknak Erdéljbe» — írja Cserey F. a levél végén. Erre vonatkozólag a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (júl. 9-ki) 3. számában ezeket írja: «Erdélyből Kolosvárról írják, hogy igen nagy készülétek tétetnek Ő Felségöknek illendő elfogadtatásokra. Aug. első hetében váratatnak oda Ő Felségek. Ő Exc. Gr. Bánfy György a' N. Fejedelemség Fő Kormányozója pompás házából már mindeneket kiköltözködtetett, 's egyedül maga maradt meg a' Fels. Vendégeknak elfogadásokra.»

3462. 253. lap 2. kikezdés 6. sor: «Igy marada el a' Cardinalisi sipka...» V. ö. a 258. lap 1. kikezdése végső soraival. Kolozsvárt létében Kazinczy Bánffy

György gr. házánál s a Telekiek palotájában járt Döbrenteivel, legalább *E. L.*-ben ezeket említi; nyilván itt látott oly arcképet, a melyet valamely cardinalisének hitt. Minthogy e pont az *E. L.*-ből kimaradt, bajos megmondani, melyik látogatósára czéloz.

3466. A levél 5. sorában a *Ludas Matyit* illető tudósítást említi a Magyar Kurirból. Ez a tudósítás Fazekas művének 2. kiadását jelenti s az előszót közli.

3468. A levél 1. sorára nézve l. a 3447. számú levél utolsó jegyzetét. A *Mondolat* és *Felelet* bírálóját Balla Károlynak mondja Szemere P., de sokkal valószínűbb, hogy Szentmiklóssy Alajos írta: [Sz. Aloy]-Z jeggyel. A bírálat vége felé olvasható az a rész, a melyre Szemere P. czéloz (A' Wandzai Andalmány megkoszorúztatik); felsorolván a *Felelet* egyes darabjait, így folytatja: «Ezt követi a' Búsongó Ámor, mely a' hajnali édes Andalmánynak egy pompás teremtménye: minden sora méltó a' Czimjéhez. Benne tündöklük a' Nemzeti nyelv pompája, a' kiderült képzelet, a' lelkes előadás, és komoly ítélet, melyek csak egy számbavett Költőnek lehetnek tulajdoni. Midőn sért, gyönyörködtet, 's a' méltó Szatira, Erkölcsiség — magánosan a' legszebb felelet — Kár! hogy az utolsó előtt való két szó kemény és vastag bosszú.»

«Trattner a' durból a' mollba szállott» — írja alább Szemere P. Czélzás Trattner J. felfogásának változására, a mely szerint régebben a nyelvújításnak nagy ellensége volt, most azonban épen bátorította Kazinczyt, hogy csak haladjon a megkezdett úton; v. ö. 3509. számú levéllel.

3469. 264. lap 2. kikezdés 6. sor. «A' *Szaboltsi Fő Ispánt.*» T. i. Splényi Gábor b., a kiről már a levelezés folyamán többször volt említés.

265. lap 2. kikezdés 3. sor. «Küldök . . . elrongyoló papírokat, a' melyekkel, mivel a' *négy mással- és egy magánhangzóból álló neve egyik Ministeriünknek* reájok van írva, mindenfélét szerezni lehet.» Desseffy *Wrba Rudolf* grófra czéloz, a pénzügyek ministerére, a ki az aranygyapjas rend vitéze, sz. István rendjének nagykeresztese, az első osztályú vaskorona rend, stb. birtokosa, val. b. titk. tanácsos és főkamarás-mester volt.

3470. 266. lap 3. kikezdés: «Dass Tóth L. . . in der Capelle des Erzbischofs B. Fischer zur Kathol. Religion überging . . .» l. a. 3385. számú levelet.

U. o. 4. kikezdés: «Ich wünschte sehr, dass *Csaplovics* auch ferner die Hefte des Tud. Gyüjt. vor Augen habe, und sie recensire.» Csaplovics János (1780—1847) bizonyosan valamelyik külföldi hírlapban mondott bírálatot a Tudományos Gyűjteményről, mert ez időben dolgozott a *Vaterländische Blätter*be is. Kazinczy nem említi, melyik bírálatára czéloz; lehet, hogy a Tud. Gyüjt. 1817. évf. IV. f. 142—148. lapján kivonatban ismertetett külföldi czikk a Csaplovicsé, a melyben a folyóirat I. füzetét bírálja.

267. lap fölül 1. sor: «Perecsenyi Nagy László ist wohl einer der fertilesten aber unglücklichsten Schriftsteller. Er sandte etwas ein . . .» V. ö. a 3410. számú levél 2. jegyzetével.

267. lap 1. kikezdés: «Kultsár . . . machte Erwähnungen von mir No. 47, No. 50 und No. 51.» Kulesár István a *Hasznos Multságok* 1817. évf. I. féléve

47. 50. és 51. számában tesz említést Kazinczyról. A 47. számban «*Magyar Fordítások*» címmel olvasható egy rövid közlemény, a melyre Kazinczy czéloz, a melyben egy, Somogy vármegyéből beküldött *Ének* cz. fordításról szól (közli a 45. számban Matthiesson *Ének a vidékről* című versét) s így folytatja: «Ha az eredeti munkától még most távúlabbra maradt, azt további igyekezete kipótolhatja. De nem lesz haszontalan ötlet arra figyelmelessé tenni, hogy a' különbözősektől óvja magát, és a' nyelvnek ékességét a' magatsinált szókban ne helyheztesse. Az illy eltévelyedés arra vitt már nálunk egy két, különben tudós, Hazafiakat, hogy olly nyelven irjanak, melyet még 30 esztendeig meg sem érthet a' Dunát-Tiszát-ívo Magyar. Ime egy példa:

Németül.

Wenn in des Mondes Dämmerlichte
Sich deiner Liebe Traum verschönt,
Durch Cytisus und Weymutslichte
Melodisches Gesäusel tönt,
Und Ahndung dir den Busen hebt,
Das ist mein Geist, der dich umschweht.

Magyarúl.

Midőn a' hold kelő világán
Szerelmű álma szépedez;
'S a' Tölgyes minden fűvin ágán
Lassu zizeglés rezgedez,
'S kebled rémzelve emeleng:
Az lelkem, mely körülteud leng.
H[elmeczy].

A 45. számban közlött fordítás így adja e versszakot:

A' Holdnak tsendes világánál
Ha égi ihlet néked int,
A' szomor fűz, és Cytisusnál
Egy isméretlen rózsát hint,
'S a' fa-tetőnek gallya reng;
Akkor Barátođ ottan leng.

Az 50. számban a következőket olvassuk: «*Költeményes Levél*. A' szép mesterségeknek ezen műve kevés példákban maradt fenn a' régiségből. Inkább gyakorlatiok ezt az újabb Nemzetek. A' bizodalmas nyílt szívűség; a' szeléd, 's barátságos érzés; a' közönséges igazságok, 's az életnek illozofiaja azok a' tulajdonságok, melyeknek a' Költeményes Levélben (Poetica Epistola) ki kell tündökleni. Külömben a' Költő Mesterségnek ez azon egyik műve, melyben legkevesebb helye vagyon a' költésnek, hanem csak a' könnyű 's kellemetes előadásnak. Azért itt a' Vers elkerülhetetlen. Horatiusnak Poetai Levelleivel Vitézi Versekbén megajándékozta Nemzetünkkel Tudós Virág Benedek Úr; Wieland szerént kiadott ezekből egy részt Fő Tiszt. Kiss János Superintendens Úr. De ugyan ez, és Tek. Kazinczy Ferencz, és Ts. Szemere Pál Úrak eredeti poetai Levellekkel is meggazdagították Literaturánkat. Ezen nyereség tekintetéből közöljük itt azon tisztelt Hazafiának még eddig nyomtatásban nem látott levelét, aki közön azedett szép pályáját, most is ifjú tüzzel futja» (Következik Kazinczy *Buczy Emülthez* írott epistolája).

Erre az epistolára aztán a következő (51.) számban Kulesár e jegyzéseket teszi *Nyelv-észrevételek* címmel:

«Az 50-ik levélben foglalt Költeményt, mint általjában szép munkát, kívántuk Érdemes Olvasóinkkal megismertetni. De, mivel abban az elharapásra (Elisio) nézve szokallan példa vagyon, szó nélkül nem hagyhatjuk. Tsak azért sem, mivel Kazinczy Úrnak az a' szerentséje vagyon nyelvünk' szerentsétlenségére, hogy

némelly ifjabb írók az ő különözéseit vaktában követik. Mellyre nézve a' következő észrevételek nem lesznek haszontalanok:

1. Az elharapás, rövidítés, öszvehúzás a' Romaiaknál is tsak azon korbeli szokás, midőn még nyelvkök nem volt kitsinosodva. Ennius, Plautus igen gyakorlották: de Virgil, Horác, Ovid nem. A' helyett, hogy Ennius mondja: «volito vivu per ora virum», már Ovid tellyesen: «ore legar populi».

2. A' mennyiben pedig ők az *elisiokat* megtartották, ez a' szabadság az ő szapora beszédjökön épül, mellyben most is példák az Olaszok, kik egész szóizeket elharapnak.

3. De az elharapások, öszvehuzások magokban nem is szépségek.

4. Sylvester Jánostól kezdve, a' ki első volt tudunkra a' mértékes versírásban, senki sem gyakorlotta az elharapásokat, öszvehuzásokat Kalmár Györgyig. Kinek példáját mivel szebb és jobb Iróink Révai, Rajnis, Szabó, Virág, Versegi, Berzsenyi, Csokonai megvetették; mi oka lehet Kazinczy Urnak azon rosz példát megújítani?

5. Külömben is elég *anomalía*, elég *divergentia* vagyon Iróinknak munkáikban, mi szükség azokat újabb különözéssel szaporítani most, midőn minden jó Hazafinak azt kellene óhajtani, hogy már valahára egyesülhessünk.»

A *Nyelv-észrevételekre* írta Kazinczy az elisiókról szóló kis cikkét, a mely az Erdélyi Múzeum IX. f. 191—192. lapjain jelent meg ily czímmel: «Szabad-e elisióval élni a' Magyar Verselésben.» E cikk nagyjából megegyez azzal, a melyet Kazinczy a Rummyhoz írott leveléhez fűz (268—269. l.), azonban a levélbeli szöveg 2. kikezdésében és utolsó pontjában fontos különbségek vannak a két szöveg közt; de mivel e cikk is Kazinczy eredeti munkáiban fog közölni, a változásokat ideiktatni fölöslegesnek tartom. — V. ö. az egész levelet a 3472. számú levéllel.

3471. 272. lap 2. kikezdés 4. sor: «Az ifjú *Gróf Kemény* derék ifjú, olly sok gyűjteményei vagynak...» Döbrentei *Kemény József* grófort érti, K. Farkas gr. és Baththyány Teréz grófnő fiát, a ki 1795. szept. 11-kén Gerenden született s ugyanott halt meg 1855. szept. 12-kén. Nagybecsú s gazdag könyv- és kéziratgyűjteményét s okleveleit már az 1841-ki erdélyi országgyűlésen az Erdélyi Múzeum alapítására ajánlotta s most is egyik főkincese a kolozsvári múzeumnak. Életét l. többek közt Szinnyei J. id. m. V. köt. 1435—1441. hasábjain.

Alább 2 sorral: «Minél fogva *széplelkű a' Gáldtői Fő Ispán*...» T. i. Bethlen Imre gr., a ki Kazinczyt erdélyi utazásában igen szívesen fogadta s Erdély közéletében akkor kiváló szerepet játszott, de Döbrentei — nem tudom, miért — nagyon haragudott reá, noha Cserey F. is pártját fogta, l. a 3492. számú levelet. Akkori lapjaink több ízben szólnak Bethlen Imre gr. jótékonyságáról s a királytól nyert kitüntetéséről. Így a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (júl. 2-ki) 1. számában ezeket olvassuk: «Gr. Bethlen Imre Tsász. Kir. Kamarás Ur, Sz. István kir. Rendjének Vitéze, Ns. Küküllő Vármegyének Fő Ispánja, a' múlt télen az egészség dolgában tett utazásaiért járó Diurnumait, u. m. 680 frtot, az Erdélyi Invalidusoknak ajándékozta.» — A Magyar Kurir 1817. évf. (okt. 14-ki) 31. száma így ír: «Nagy Mélt. Gr. *Bethlen Imre* Cs. K. Camerarius Urat, N. Küküllő Vármegyének eddig volt Fő Ispánját, a' Sz. István Apost. K. Rend' Kis Keresztes Vitézét, a' maga Titkos Tanácsosává nevezni, 's egyszersmind ő Exc-ját

a' nevezett Vármegyéből, mint Fő Ispányt, N. Alsó Fejér Vármegyébe által tenni méltóztatott ő Cs. K. Felsője, a' hol szép jószágai vagynak ő Exc-ának.»

A Kulcsár lapja 1818. évf. (jan. 14-ki) 4. számában pedig a következőkről tudósít: «Tetszett Ő Felsőjének közelebbi utazásában Vajda-Hunyadról költ kegyelmes Decretuma által Ns. Küküllő Vármegyei Fő Ispányt, Nagy Mélt. Gr. *Bethlen Imre* Tsász. Kir. Kamarás, és Status Tanácsos Urat, Ő Exc-ját, Ns. Alsó Fejér Vármegye Fő Ispánjává kinevezni, kinek beiktatása Dec. 18-án, Nagy-Enyeden Méltóságához illő fényességgel, és Érdemeihez méltó tisztességgel a' Ref. Collegiumnak nagyobbik Auditoriumában ment véghez. A' több jeles vendégek között díszesítették ezen ünnepet jelenlétekkel: a' Commandirozó Generális, és a' Thesaurarius Ur ő Exc-jok. Tiszteletet tett egy osztály fegyveres Nemesség, és Ns. Küküllő Vármegyének fényes Deputatiója itt vett bútsút szeretett Fő Ispányától.

«A' szokott meghívás, 's egyéb Czeremoniák után, midőn elfoglalná székét, a' Nagy Mélt. Fő Ispány Úr igen szép és fontos beszédet tartott a' Ns. Vármegye Rendjeihez, mellyben győző okokkal 's fényes példákkal megmutatta, hogy «a' ki a' Királynak nem híve, az jó hazafi nem lehet, 's a ki nem jó hazafi, az a' Királynak híve nem lehet.» A' tárgynak fontossága hosszabb beszédet kívánt, melly egész folytában szépségét, és hathatóságát megtartotta, anynyira, hogy a Ns. Gyülekezet vetélkedő Éljen kiáltással és tapsolással jelenen ki örömét a' szívére vett igazságokon. — Felállott azután *Kis József* Fő Notárius Ur, kinek tiszta talentomu és gazdag tapasztalású elméjéből folyó beszédje össze olvasztá a' Fő Ispányi és Vármegyei lelket a' törvény és Constitutio formájába; hogy így össze erősödve annál hasznosabban munkálkodhassanak a' Fejedelem és Haza boldogságára . . . Ezután felolvastatt Gr. *Bánfy József* Ő Nagyságának a' Ns. Vármegyétől elbútsúzó levele, mellyben egyszersmind a' közjóra 4000 frtot ajándékozni méltóztatott oly feltétellel: hogy az Interestekből két Tanuló Ifjú fizetessék, és pedig egyik Kolosvárt a' Convictusban, másik N-Enyeden a' Ref. Collegiumban tanulván, 's tsak ugyan amaz Kolos Vármegyei, emez pedig Alsó-Fejér Vármegyei születés legyen. Ditsó bútsú vétel, melly a' nagylelkűségnek 's az emberi és hazai szeretetnek nyomait örökre fenn tartja! Ezután eloszlott a' Nemes Gyülekezet, de fenn maradt minden szivekben az az édes reménység, hogy az új Fő Ispány Ő Ex-jának kormányja alatt a' közboldogságnak elérése hathatósan fog segíteni. — Ez napi Hazafiúi örömet nevelte az estvéli mulatság, mellyet az utazó Magyar Theátrumi Társaság szerzett, midőn az *Igasság Jutalma* nevű Játékot derekassan eljátszotta, 's minden nemes érzésű és hazafiúi gondolkodású lélekben azt az óhajást gerjesztette, hogy bár minden nagyobb városainkban illy Társaságok állanának a' Magyar Nyelvnek és Erkölsnek tsinosgatására!!» V. ö. a 3492. számú levél jegyzeteivel.

272. lap 2. kikezdés: «A' Muzéum VII-dik füzete már kezeim között van . . . Ebben áll *Szterne élete.*» T. i. a 183—191. lapokon.

U. o. 3. kikezdés alúl 4. sor: «Beszéllé Gr. Teleki László a' *Marczibányi legátumát.*» Marczibányi István alapítványáról először a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (nov. 22-ki) 42. számában értesít a következőképen:

«Holnap 11 órakor a' M. N. Múzeumban fog tartatni azon Jutalmak első kiosztása, mellyeket Nagy Mélt. Puchói *Marczibán* [!] István Ts. Kir. Belső Titkos Tanács [!] esztendőnként a' legjobb Magyar Könyvekért rendelt. Nemzeti Literaturánknak ezen első ünnepét Ő Ts. Kir. Fő Hercegsége a' Nádor Ispány egész

méltósággal kívánta végbevitetni. Ő Tsász. Fő Herczegségének személyét Nagy Mélt. Ürményi József Ország Bírāja fogja viselni. A' megjutalmazandó Írók: T. Virág Benedek Ur, és T. Pethe Ferencz Ur. — Az ünnepi tételnek végbemenetelét a' jövő postával fogjuk megküldeni. Addig is ezen előre való jelentéssel részesíteni akartuk Érd. Olvasóinkat azon hazafiúi örömben, melly minden igaz Magyarnak szívét elöntheti, midőn Nemzeti Nyelvét virágozni látja.»

A következő számban erre vonatkozólag czekezt olvassuk :

«A Magyar Múzeumnak a' Nemzeti Culturával szoros öszveköttetését fényesen bizonyítja azon Nemzeti ünnep, melly abban Nov. 23-án d. e. 11 órákor tartatott. Már az Intézetnek mivolta tudományos segedelmeket foglalván magában, sem illendőbb, sem helyesebb rendelés nem lehetett, mint a' Magyar nyelvbéli Tudományos Érdemet azon Intézetben megkoronázni. Azért Ő Tsászári Fő Herczegsége tisztelt Nádor Ispányunk nem adhatta szebb bizonyosságát akár a' maga böltességének, akár a' Nemzeti betsületről való gondoskodásának, mint midőn a' Ts. *Marczibány* Familiának Szerzetét legelőször oly fényességgel kívánta tellyesíttetni, a' millyent egyéb Tudós Nemzeteknél az idegenek büszkén emlegetnek, mi most nálunk háladatos tisztelettel szemlélnünk. Ugyan is a' *Marczibány* ditső Nemzetségnék élő Tagjai, Boldogult Nagy Mélt. *Marczibány Istvánnak*, Tsász. Kir. Belső Titkos Tanácsosnak azon végső akaratajt kívánván tellyesíteni: «hogy esztendőnként az arra rendelt Tőke-Pénznek Kamatjaiból azon esztendei Eredeti leg jobb Magyar Munka jutalmaztassék meg, és egy Tudományos Kérdés ugyan Jutalom mellett tétessék fel.» Ő Tsász. Kir. Fő Herczegségét egész alázatossággal megkérték, hogy ezen Közjóra czélzó elintézését mind a' Tudományokhoz, mind a' Nemzet betsületéhez illendő méltósággal végbe vitetni kegyelmessen ehrendelje. Örömmel fogadta a' kegyes Herczeg ezen folyamodást, és a' mennyiben Nemzetünknek Tudományos Culturáját mindenkor szívén hordozza, önnön maga személyében vitte volna végbe ezen ditső tételt, ha köz részvétellel vett Házi szomorúsága megengedte volna: mindazáltal böltsen gondoskodott arról, hogy egygy illyen ujj Nemzeti ünnep és pedig a' Nemzeti Múzeumban egész fényességgel vitessék végbe. Megbízta tehát levele által Nagy Mélt. *Ürményi József* Ország Bíráját, és a' Magyar Universitásnak Praesesét Ő Exceját, azon Jeles Érdemű Férfiút, kinek a' Magyar Országai Tudományok 's azoknak virágzása örök hálával tartozik, hogy helyette a' Tisztelt *Marczibány* Familiától, most két esztendőre kirendelt Jutalmat illendő pompával osztaná ki. Meghívatattak e' végből a' Budán lévő Kir. Dicasteriumok, a' Pesten lévő Felsőges Curia, Ns. Pest Vármegye, a' két szabad Királyi városok, az Universitas, és a' Pesten Budán lévő Főbb Méltóságok, és, ditsőség légyen a' Magyar Fő Nemességnek! ezen Nemzeti ünnepre oly számonosan meg is jelentek, hogy Nemzetünk méltán ditsekedhetik azzal, hogy Naggyainkban mind a' Tudományok eránt való buzgó szeretet, mind a' Nemzeti nyelv eránt való nemes hajlandóság oly mértékben meg vagyon, a' millyent a' leg tsinosabb Európai Nemzetekben tisztelünk. Ezen Ditső Gyülekezethen Ő Tsász. Kir. Herczegsége képénél helyet foglalván egész méltósággal előadta Nagy Mélt. *Ürményi József* Ő Exja az Ünnepnek czelját, és ő Tsász. Kir. Fő Herczegségének megbízó levelét felolvastalta. Azután megszóllamlott Mélt. Gróf *Széki Teleky László* Ur, a' Kir. Táblának Bárója, mint az 1815-ik és 1816-ik esztendőkbén készült Magyar Munkák megvizsgálására kirendelt Deputatiónak Praesese; és nagy tudománnyal, 's böltis körülménzzsel elő-beszél-

lette, miben áljon a' tudományos felvilágosodás, 's Hazánkban annak hasznos kiterjedésének szükséges voltát mind fontos okokkal, mind históriai példákkal megbizonyította, annak leghathatósabb eszközét, a' Nemzeti Nyelvet mindenkor szeme előtt tartván. Hathatós beszédjének végével az Előülű Nagy Mélt. Biztoshoz oda vezető azon két érdemes Hazafiakat, ugymint Tiszt. *Virág Benedek* és Ts. *Kis Szántói Pethé Ferencz* Urakat, kik között emez 1815-re a' Természeti Historiáról, amaz pedig 1816-ra Magyar Századok neve alatt Magyar Historiáról olly munkát készített, melly nem tsak a' Visgáló Deputatióknak jóvá hagyását, hanem Ő Tsász. Kir. Herczegségének is kedvező ítéletét megérdemlette. Ekkor a' Biztos Úr Ő Exja az érdemes férfiaknak által nyujtván a' Jutalmat, megditsérte az érdemeseknek törekedéseit, kik a' Tudományok eránt viseltető buzgóságból, és a' Hazai szeretetből illy hasznos munkákon fáradoztak, és hathatósan ébreszté őket, hogy tovább is a' Nemzeti Literatura által a' Magyar nevet ditsőíteni igyekezzenek, 's példájokkal másokat is hasonló tettekre serkentsenek. — Erre mind ketten egymás után tartott feleleteikben érzékeny háládatosságokat, 's további fáradozásokra kész akarataikat jelentették. Továbbá felolvastattak Ts. *Fejérvári*, Ns. Pest V. első Vice Notáriusa, mint a' Visgáló Deputatióknak Actuariususa által azon Kérdések, mellyek a' nagy lelkű Fundátornak, és a' most élő Ns. *Marczibányi* Familiának óhajtaása szerént a' Deputatio által tanátsoltattak, és Ő Tsászári Fő Herczegsége által helyben hagyattak, mint az 1815, 1816. és 1817-ik esztendőre szolgáló Jutalom kérdések, mellyekhez Mélt. Gr. Teleky László ő Nagysága nemes Hazafiúi indúlatból még egygyet kaptasolt. Végre befejezte az egész ünneplést Kir. Tanátsos *Brassói Müller Ferdinánd Jakab* Urnak, a' Nemzeti Múzeum Directorának, fontos, tudós és ékes Magyar Beszédgye, melly az egész Gyülekezetet kellemetes érzésekkel töltötte el, és mindenekben azt az édes Hazafiúi óhajtaást gerjesztette, hogy vajha mennél több hasonló ünnepeket ülhessünk azon ditsőséges Nemzeti Intézetben, mellynek fundamentomát Nagy Mélt. *Sárvári Felső-Videki Gróf Szétsényi Ferencz* ő Exjának Hazafiúi nagy lelkűsége olly szerentséssen megvetette. — A' Tudományok előmenetelét kedvellő és a' Tudósokat szívesen betsülő Nagy Mélt. Ország Birája Ő Exja azzal tetézte ezen ünnepnek kellemetességét, hogy a' Jutalommal megtisztelt Hazafi Irókat, 's a' Visgáló Deputatióknak, és Nemzeti Múzeumnak Érdemes Tagjait több Fő Uraságokkal egygyütt gazdagon megvendégelte.»

Az első jutalom kiosztásakor tartott ünnepély történetét Horvát István a következő czímű műben írta meg: «A' Ditső Marczibányi Familia Tudományos Jutalom-tétele 's annak első fényes kiosztatása a' N. Múzeum Épületében, Sz. András Hava 23-án 1817. Irta H. f. Kiadatott egy érzékeny részvevő Méltóság költségén. — Pesten Trattner János T. Betűível, 1817.» (L. a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (febr. 7-ki) 11-ik és a Magyar Kurir 1818. évf. (febr. 6-ki) 10. számát, v. ö. a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. I. füzetével, a 3506. számú levéllel és 3561. számú levél jegyzetével.)

3472. E levelet Kazinczy válaszul írta Kulcsár István következő kelet nélküli soraira :

«Tekintetes Úr,

Tisztelt hazafi barátom!

Be akarám várni az ujhelyi postának rendeléseit, nehogy midőn én barát-ságból küldeném, a postahivatal ugyanazt tegye kötelességből, 's így duplában

járjon az ujság szükségtelenül. Kérem tehát, hogy valamint ezt, úgy a jövődöbelieket is, mint a haza fáradzásai iránt való tiszteletem jelét elfogadni méltóztassék. Kultsár.»

E sorokhoz Kazinczy a következő megjegyzést tette: «Ez a bántani szerető, de bántani nem merő, sőt mindenki iránt nyájasnak tetszeni kívánó ember ez által akará jóvá tenni, a mit ellenem elkövete. 1806 óta mindig járatom ujságait, s most jut eszébe azokat ingyen küldeni! K. F.» (A *Glottomachusok* 308. lapján.)

3475. 277. lap 2. kikezdés 1. sor: «Én a' *Bártfai savanyú vizekrül* küldöttem egy hosszú levelet Döbrenteinek, melyly a' Muzéomba fog iktattatni . . . tanúságosabb és mulatságosabb lessz foglalatja, mint *Csaplovits Úr Bártfai leírásának.*» Dessewffy levele nem jelent meg az Erdélyi Muzeumban. — Csaplovics János művének czíme: *Das Bartfelder Bad*, Wien, 1817.

A levél végén Dessewffy Bártfa leírásáról tesz említést; e műve ily czímmel jelent meg: *Bártfai levelek*, írta Döbrentei Gáborhoz Erdélybe gróf Desöfi József 1817-ben, Sárospatak 1818. L. erre a Kazinczy és Döbrentei észrevételeit a következő kötetben.

3477. 279. lap 2. kikezdés: «Status Cons. *Bedekovits* Urral meg ismerkedém.» T. i. *Bedekovics Ferencz*czel, a ki Békés vármegye főispánja, a sz. István-rend keresztis vitéze, a polgári becsület-rend ezüst keresztjének birtokosa és arany-sarkantyús vitéz volt.

Alább 2 sorral: «Hogy a' *Lengyel Országí Gubernátor* . . . mit keres Erdélyben? azt nem tudhatom.» Cserey Miklós *Hauer Ferencz bárót* érti, a ki Galicziának ez időben kormányzója, a polgári becsület-rend aranykeresztese, val. b. titk. tanácsos és a sz. István-rend keresztjének vitéze volt.

«Ó Felségét 18-án estére várják Kolosvárra» — folytatja Cserey M. — Ferencz király és neje Carolina Augusta meg is érkeztek a mondott időben Kolosvárra. Ez utazásról akkori lapjaink részletes tudósításokat közöltek, a melyekből a fontosabb részleteket ide iktatom, mert a levelekben olvasható adatokat egyben-másban jól kiegészítik.

A Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (aug. 30-ki) 18. számában ezeket olvassuk:

«A' ki Európának megszabadítására a' Szövetségések' erejét legfogyanatosabban segítette, az most egymásután Népeivel a' Békesség gyümölteit kívánja éreztettni. *Ferencz Fels. Tsászarunk és Királyunk*, minekutánna Galiczia Országnak, 's ebben lakó *Lengyel atyánkfiai*nak új bölts rendelkezéseivel a' boldogabb jövődö reménységét felnyitotta, Bukovinán által *Beszterczének* ment, hogy Erdély Országban is atyáskodásának jótévőségét éreztesse. Aug. 17-dikén hív Népeinek örömére Kolosvárra szerentésen 's óhajtott egésségben megérkezett *Fels. Asszonyunkkal.*» *Beszterczei* fogadásukkal részletesen foglalkozik a nevezett lap 19. számában.

Ugyanezen lap 1817. évi (szept. 6-ki) 20. számában a következőkép tudósít:

«Ó Felségeknek Kolosvárra való érkezésökrül bővebb tudósítások azt jelentik, hogy Aug. 18-ikán este 6 óraker lett a' városhoz közelítésök. A' külső várostól fogva egészen Gr. Bánffy György ö Exejiának a' Fejedelemség Kormányzójának palotájáig a' Polgárság és Tanuló Ifjuság zöld ágakkal ékeskedve sorokban állottak, a' harangok zengettek, és a' mozsár ágyúk durrogtak. A' palotának kapujánál a' Fő Polgári, Papi, és Hadi személyek köszöntötték a' Felségeket, a'

garábitsokon pedig tsinosan öltözködött virág koszorús leánykák tisztelkedtek. Nem sokára érkezések után a' balkonra kiállottak ő felségök, hogy az óhajtozó népnek örömét Fels. személyeik látásával neveljék, melly kedvező kegyességnek a' Nép tisztelete 's szíves felkiáltása felelt meg. 19-ikén dél előtt Ő Felségök a' Dicasteriumoknak 's a' Vármegye és Város Deputatusainak elfogadásával méltóztattak foglalatoskodni; délután pedig a' Fels. Tsászárné az Asszonyi Fő Rendet méltóztatott elfogadni. — 20-ikán tíz óraker a' fő templomba menének a' Felségek, 's trónusi menyezet alatt meghallgatták a' Nagy Misét, mellyet az Erd. Püspök Rudnay Sándor Ő Excja Sz. István első Királyunk tiszteletére egész fényességgel tartott. Ez nap este a' város pompásan ki volt világosítva, minthogy Ő Felségök érkezése estvéjén a' zápor eső ezen tisztelet tételt gátolta. Sok házak különös nagy készülletekkel, képekkel, írásokkal díszeskedtek, mellyek között Gr. Kemény Sámuel, Gr. Bánfy József, Gr. Haller Gábor, Gr. Bánfy Generális, B. Vesselőnyi József, Gr. Wasné, 's többeknek palotáik kitetszetek.

«Másnap méltóztatott Ő Felsége a' Tsászár némelly templomokat, az Universitásnak munkában lévő épületét, a' Convictust, Seminariumot, és Gymnasiumot megnézegetni. Illy Fels. leereszkedést a' Kegyes Oskolabeli Szerzetesek és a' Kir. Lyceum a' Felség jövetelére készült deák Ódával kívánták megtisztelni. A' Fels. Tsászárnának tiszteletére pedig német Ódát mutattak be.

«Aug. 22-ikén Ő Ts. Felsége az Erdélyi Kormányzéknek ülésében jelent meg, melly Fels. Előülése alatt négy egész óráig tartott. Azután méltóztatott azon Igazgatószéknek minden alsóbb Osztályait is meglátogatni.

«Olly rendelések tétettek, hogy Aug. 28-ikán Ő Felségök Szebenbe indulhassanak. Ezen városba az Oláh Országi Fejedelemnek Követje váratott Ő Felségöknek Udvartartásokra. A' Követ Bán Arghiropulo az Oláh Ország Fejedelmének veje, a' ki Fels. Asszonyunknak különös napkeleti ajándékokkal fog udvarolni.»

A (szept. 17-ki) 23. számban még a' következőket olvassuk :

«Nem lehet eléggé magasztalni a' Ts. Kir. Felségeknek Kolosvárott létüket ; mert minden lépéseiket a' nagy leereszkedés, a' könyörületesség, 's Atyai Anyai gondoskodás czímerezte. — Azért szívreható volt az ő bútsúvételüket látni ; mert mind a' Kir. Gubernium, mind egyéb számos jelenlévők egész megilletődéssel nézték hintóba kelésüket, 's tőlünk eltávozásokat, mellyet a' kegyes Fejedelem nem hidegen vett. — Több más nagy tetteik között elfelejtethetlen marad az, hogy a' város majorját több ízben meglátogatták, és az oda szállított vidéki szegényeken enyhíteni gyönyörűségöknek tartották. A' Fels. Asszony 6000 frtokat rendelt ezen végre, és 100 szegényeket fejeér és külső ruhával felruházottatott. — Egész itt léte alatt a' Tsászár Ő Felsége már 5 óraker reggel frószobájában dolgozott. Az ebéd rendszerént d. u. 1/2 óraker volt, 's Ő Felségök a' késérő Fő Uraságokkal együtt ültek az asztalnál, úgy hogy mindenkor legalább két Erdélyi Uraság is részesülne ezen kegyelemben. Nagy szerentséknék tartánk azt is, hogy a' mellék szobából mindenkor meg engedtetett az ebédlest nézni. A' Felségek nem vatsoráltak : hanem 10 óraker nyugodalomra mentek.

«A' Kolosvárott lévő Kamarás Urak és Fő Nemesek mélységes tiszteletök kijelentésére 2 Statioara késérték lóháton a' Felségeket. Az elsőn, Bánya-Bükön, lovat váltának Ő Felségek, 's itt várta már a' Kir. Kormányzéknek követsége bútsúvétel végett. Ezt Gr. Kemény Sámuel vezette, 's érzékeny bútsúzó beszéddel jelentette az Erdélyi Státusoknak hóduló hív indulatját. — Továbbad Thorda

Vármegyének határánál a' mezőn állítottatott Diadalmi kapu alatt Gr. Toroczky Pál Thorda Vármegyének Fő Ispánja köszöntötte Ő Felsegeket, 's ott volt kiálltva egy Svadron Thorda Vármegyeyi Insurgens T. Horváth Dániel Major Ur vezérlése alatt, a' ki magát a' többi Uraságokhoz adván, azon fényes Lovag sereget Thordáig vezette. A' városnak kapujánál ismét Diadalmi báltozat vala, 's az alatt bémenvén a' Felsegek, a' Vármegye házánál méltóztattak meg-szállani, 's délutánig a' városban mulatni. Ezen rövid időt is arra fordították a' Felsegek, hogy a' Sóaknákat 's minden kir. épületeket meg-látogatnák. Mindenütt a' Fő Késérők, és az Insurgensek követvén. D. u. 8 óraker ugyan diadalmi kapu alatt az Aranyos folyó hídján által menvén Maros-Ujvárra folytatták útjokat. -- Az eddig való rendelkezések szerint Maros-Ujvárra, Nagy-Enyedre, Károly-Fejérvárra, Zalatnára, Szebenbe, Fogarasra, Brassóba, Háromszékre fognak menni Ő Felsegek.»

Az utazás további részleteiről szól az idézett lap 24. 26. 27. 28. 29. 30. 32. 35. 36. 37. számaiban. Érdekes a 27. számban olvasható tudósítás a kir. párnak marosújvári tartózkodásáról. «Este — így szól a tudósítás — Gr. Kemény Miklós Aranyos-széki Fő Király Bíró igen kellemetes mulatságot szerzett Ő Felsegeknek egy Székely Lakodalommal, mellyben azon eredeti Magyarország nemzeti tulajdonait, 's víg tánczait tetszetősen előadta. Ő Felsege a' Császár a' Násznépének 1811-ik esztendei hordó bort adalott, mellyre azok még inkább felvidulván, tulajdon nyers hangon énekeiket hozzá alkalmaztatták: *Bort iszom én, nem vizet, mert Ferencz Császár fizet*, 's a' l. -- Az együgyűségnek ezen nyíltszívűsége annyira meghatotta a' kegyelmes Fejedelemnek szívét, hogy eltávozásakor anyai nyelvünkön kívánt tőlük bútsút vonni, 's a' Jegyeseknek magyarul ezt mondotta: *É l j e t e k b o l d o g á l!* -- Tsakugyan meg is vetette boldogságoknak talpkövéit; mert nekik 300 ft. Ezüst pénzt ajándékozott; és örök emlékezetül 20 aranyat nyomó Arany Pénzt. Ezen fellül őket minden közönséges Adóktól fesszabadította.»

A Magyar Kurir 1817. évf. (szept. 16-ki) 23. számától kezdve szintén több számban szól a király erdélyi látogatásáról.

3478. A levél 3. sora: «Az *Orbis Pictus* hézagjainak kipótolására Bauer könyváros időt kért.» Kazinczy nyilván a gyermekei számára akarta az *Orbis Pictus* című művet megrendelni, a mely 1813-ban 10 kötetben jelent meg; címét l. a *III. k.* 749. számú jegyzetében.

3479. A levél kezdete: «Nem feleltem a' gyászos hírt hozó levélre.» Nagy Gábor neje Lukács Johanna (1805 óta) 1817. jan. 23-kán halt meg Debreczenben, 1788. márcz. 31-kén született; két gyermeket hagyott hátra: Johanna Cornéliát, a ki 1806. máj. 10-kén született, és Eugen Gábort, a ki 1813. jan. 14-kén született. L. a *M. P.* 390. lapját; v. ö. a 309. lappal.

U. o. 2. kikezdés: «A' *Sógorom* ... Assessor *Temesvári* Urat vitte vala ki.» Török József grófot érti, a ki *Temesváry Mártont*, a debreczeni kerületi tábla assessorát vitte Aradra.

283. lap 3. kikezdés 5. sor: «Küldöm *Értekezésem*et az eránt, hogy *Hunyadi János nem volt Zsigmondnak zárt gyermeke*. Van ott egy *Értekezésem* az *Elisiók felől*.» Kazinczy első értekezésére l. a 3536. számú levél 2. jegyzetét. Az elisiókról szóló cikke nem a Tud. Gyűjteményben, hanem az Erdélyi Múzeumban látott napvilágot, mint föntebb idézve van.

3480. 285. lap alúl 3. sor: «*Okolicsányiné*. . .» Kazinczy Okolicsányi Jánosné Van Dernáth Máriát érti. L. a Magyar Nemzeti zsebkönyv, I. köt. Főrangú családok, 236. és Nagy I. id. m. VIII. köt. 210., Pötl. köt. 342. lapját, a hol Nagy I. e levél szerint, tévesen mondja Okolicsányi János nejeinek Okolicsányi Annát.

285. lap alúl 1. sor: «*Menlé* (a szövegben hibásan *Meulé*) Párizsi Gouvernante . . .» V. ö. a XII. k. 2779. számú levél jegyzetével, a melynek téves adata e levél szerint javítandó; l. a 292. és 294. lap 2. kikezdését.

3481. 287. lap alúl 11. sor: «Es ist ein Arzt von Ofen, *Köpfinger*! . . .» *Köffinger János Pál*, kórházi főorvos, 1786-ban, Nürnbergben született, 1812-ben a pesti egyetemen nyert orvosdoktori oklevelet; később Buda városi és kórházi főorvos lett, s tagja volt a pesti orvosi karnak. A 40-es években halt meg. Költeményeket írt különböző zsebkönyvekbe s lapokba; néhány alkalmi költeménye (Alvinczy József b. névnapjára, Sándor csárhoz) külön is megjelent. Ezeken kívül önálló művei: *Gedichte*, Pest, 1807; — *Lieder für Ungarns Bewaffnete*; függelékül: *Höchstmerkwürdiges Schreiben an einen österreichischen Krieger, Landwehrsmann oder Insurgenten*; Pannonien, 1809; — *Ueber die Gefahren der Selbstbefleckung, nebst Rathschlägen zur Behandlung der daraus entstehenden Krankheiten. Eine Schrift für Hausväter, Erzieher und angehende Aerzte. Aus dem Französischen des J. L. Doussin-Dubreuil. Nach der zweiten verbesserten Ausgabe übersetzt*, Pest, 1816. Ezen kívül, mint a levél is mondja, Majláth János gróffal együtt kiadta a Koloczaer Codexet Pesten, 1817. Kéziratban maradt a következő műve: *Lesearten zu dem Gedichte Hartmanns von der [!] Aue*, herausg. von den Brüdern Grimm zu Kassel, aus dem Codex des Coloczaer Domcapitels. L. Szinnyi J. id. m. VII. köt. 4—5. hasábjait; v. ö. a VI. k. 1533. és IX. k. 2220. számú leveleivel s a rájuk vonatkozó jegyzetekkel, valamint e kötet 3482. 3484. leveleivel.

3482. 290. lap alúl 9. sor: «Gróf *Rhédey László* Ur az, a' kit megcsipkedek.» Kazinczy az *E. L.*-ből kihagyta a Rhédeyre való célzást. Rhédey L. gr. Erdő-Sz.-Györgyön lakott s 1835-ben halt meg. L. Nagy I. id. m. IX. köt. 749. lapját.

291. lap alúl 3. sor: «Mint van *Bolbol*?» T. i. az a csikó, a melyet Cserey F. Kazinczynak ajándékozott, erdélyi útazásakor.

3483. 292. lap 2. kikezdés 4. sor: «Gróf *Sztáray Kristófné*.» T. i. Splényi Anna b.-nő. L. Nagy I. X. köt. 651. lapját.

295. lap alúl 5. sor: «Olvastad e Dombi Mártonnak Csokonaiját?» Kazinczy Dombi Márton következő című munkáját érti: «Csokonay V. Mihály élete s némely még eddig ki nem adott munkái», Pest, 1817.

3484. 298. lap 1. kikezdés 2. sor: «Was Sie *über Firmium* geschrieben, das habe ich gelesen.» Célzás a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VIII. f. 130—142. lapjain olvasható védelemre: «Annak Bizonyítása, hogy Firmiumnak neve, 's a' Formint, vagy Fürmint Szőlő Nem neveztetésének Firmiumtól való eredete nem költemény. Védelmező értekezés a' Nemzeti Gazdának XI. száma alatt lévő tagadás ellen.» Erre Horvát I. mindjárt utána (142—159. lapokon) válaszol «Felelet Rumi Károly Tévedéseire a' Régi Sirmium Város igazi nevééről» czímmel. V. ö. a 3582. számú levél jegyzetével.

302. lap 1. kikezdés: «Den 23. Aug. kam ein Streif von Hagel über die Hegyalja, wie selten einer zu sehen war.» Erre vonatkozólag a Magyar Kurír 1817. évf. (szept. 26-ki) 26. számában a következő tudósítás olvasható:

«A' *Hegyalján* még a' múltt Augustus Hónapnak 24-dikén szörnyű nagy jég esső volt. Mint egy kisebb szerű tyúktojás, akkora jegek hullottak, és szegletesek voltak. Ellehet gondolni, hogy melly nagyon megrongálták ezen nagy jég darabok azokat a' szőlőket, mellyeket ért a' veszedelem. Nagy szerentse mindazonáltal, hogy tsak imitt amott okozott kárt, tudniillik abban az erányozatban, a' mint a' Felhőt a' szél hajtotta. A' *Bényei és Tolcsvai Hegynek* egy része vallott tetemesebb károkat. Egyéberánt, átallyába szólván, a Hegyalján igen jó szüretet reménylenek az idén a' szőlős gazdák. Mert azon kívül, hogy a' termés is valóban gazdag, leg inkább annak örülnek, hogy Augustusnak vége felé már úgy meg volt érve a' szőlő, hogy a' közelébbi esztendőkbén szüretkor sem volt érettebb, mint most.»

U. o. 2. kikezdés: «Prediger Ujvári in Debreczin hat den Prediger von Petrahó erzählt»... V. ö. a 311. lap 1. kikezdésével, a hol Földváriról mondja körülbelül ugyanezt.

Alább említi *Dobrosi* tanárt; *Dobrosy János* a hazai törvényeknek s Magyarország történelmének volt tanára a debreczeni főiskolában; 1818-ban a rectori tisztséget is viselte, mint a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (jan. 21-ki) 6. száma mutatja.

3485. 303. lap 2. kikezdés 4. sor: «Kérlek, kedves barátom, méltóztassál végére járni, *melly nap* hala-meg» (t. i. Aranka György)? Aranka Gy. 1817. márcz. 11-kén Marosvásárhelytt halt meg. A Hazai és Külf. Tudósítások csak jó későn, 1818. évf. (jan. 7-ki) 2. számában közli rövid nekrológját:

«Erdély a' mult esztendőben elvesztette egyik derék Hazafiát, tudós Íróját, és egy szíves nyájas emberét, Mélt. Aranka György Kir. Tanácsos Urat, 's a' Maros-Vásárhelyi Kir. Tábla Assessorát, kinek Hazája, 's a' Magyar Literatura eránt tett érdemei méltók, hogy azokat a' késő maradéknak valamely derék Irónknak tolla adja által, a' mire ezennel az Erdélyi Tudósokat szívesen megkérjük.»

3486. 307. lap 2. kikezdés 7. sor: «Kénytelen vagyok... a' *Husztii Ó és Új Dáciája* ellen panaszkodni.» Huszti András, régi híres jogtanár, következő című művét érti: «Ó és Ujj Dacia azaz Erdélynek régi és mostani állapotjáról való historia, a melyben elé adatik ennek az országnak régi és mostani lakosainak eredete, nevedése, és némelyeknek elenyészése, a magyar királyok, vajdák és fejedelmek alatt való állapotjával egybe... melyet mutató táblával meghővitve a maga költségén kiadott Dienes Sámuel;» Bécs, 1791. L. Szimneyi J. id. m. IV. köt. 1464—1466. hasábjait.

308. lap 2. kikezdés: «Megolvasám a' mit *Haller László felől* írál...» Döbrentei az Erdélyi Muzéum VI. f. 177—180. lapjain ír Haller László életéről és a *Telemak* fordításáról, összehasonlítva azt Zoltán fordításával.

U. o. 7. kikezdés: «Ha tetszik, vedd-fel Muzéumodba a' mi itt megyen.» A levél mellett nem levén melléklet: a levél utolsó soraiból és a 3495. számú levélből tudható, mit küld Kazincezy ez alkalommal Döbrentéinek, t. i. az elisiókról írott kis cikkét.

U. o. utolsó kikezdés: «Aug. 31-dikén Ujhelyben a' Reform toronyra feltették az Ácsok a' gombot.» V. ö. *XII. k.* 2729. számú levelével s ennek jegyzetével.

3491. 314. lap 2. kikezdés 3. sor: «Ich dächte, Sie antworten ihm (t. i. Horvát Istvánnak).» Rummy K. Gy. úgy látszik, nem felelt a Horvát István támadására, legalább a Tud. Gyűjtemény 1817. évfolyamában nem találtam nyomát. V. ö. a 3484. és 3582. számú levelek jegyzetével.

315. lap 3. kikezdés 7. sor: «In meinen Briefen aus Siebenbürgen erzähle ich, Bischof Mártonffy sey mit Dr. Gyarmathi als Freund, umgegangen...» Az eddigi kiadásban ez a pont hiányzik.

316. lap fölül 3. sor: «Sein (t. i. Sipos József) *Ó és Uj Magyar schon recensirt sind.*» Sipos József művének bírálata a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. VIII. f. 113—117. lapjain olvasható *J. J.* betűk alatt.

Alább 2 sorral: «Wegen Wallaszkis Recension sind die Herren in Pesth sehr wild.» Czélzás Horvát Istvánnak «Wallaszky Pál Élete» című értekezésére, mely a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. X. f. 109—117. lapjain jelent meg Wallaszky irodalomtörténeti műve 2. kiadása alkalmával, a szerző arczképével. Kazinczyt különösen a nagy hazafiúi hév, a mely Horvát I. minden során előmlik, birta kifakadásra. Az értekezés végén ugyanis ezeket olvassuk: «A' mit nem lehet nem szívére kötnöm (t. i. Wallaszkynek), az, hogy a' tőle hévvel szeretett Nemzeti Nyelv Geniúsától hagyja magát elragadtatni, 's az Unokák hathatósb serkentésekre, és a' Magyar Nyelvet Gyűlölő Felekezethetnek jobb útbá hozatására tegyen Árpád Nyelve Óltárára is kedves illatú áldozatot, hogy valamint öröké[!] fen maradand magyar szíve, érzékenysége, hazafiúsága, úgy *magyar nyelvében is megismerhesse az Igaz Magyart* benne a' nemzeti ditsőség.»

U. o. alúl 13. sor: «In der allgemein. Zeitung soll ein Ausfall über die Wildheit der Restaurationen in Ung. gemacht worden seyn.» Kazinczy a müncheni Allg. Z. 1817. évf. (jul. 23-ki) 204. számában megjelent tudósításra czéloz, melynek első fele az ország közinségéről szól, s csak második felében foglalkozik a nógrád-megyei választással. Idézem a cikket:

«Aus Ungarn 30. Jun. Wir hatten dieses Jahr in Ungarn und dem angränzenden Siebenbürgen eine sehr traurige Erscheinung, die noch währt, und einen neuen Beweis liefert, dass bei der grössten Fruchtbarkeit eines Landes die Einwohner allen Folgen des Mangels ausgesetzt seyn können. Gross ist die Zahl derer, welche, dem Rufe nach, in den Zempliner, Unghwarer und Marmoroscher [!] Komitaten und in Siebenbürgen Hungers gestorben sind. Mag aber die Alles vergrössernde Fama auch diese Zahl übertrieben haben, sey auch nur ein Viertel davon wahr, so ist es immer eine sehr traurige Empfindung, in dem kultivirt seyn wollenden Europa Tausende von Menschen durch Mangel an den ersten Lebensbedürfnissen hingerafft zu wissen. Zwar ist der neue ungarische Hofkammer-Vicepräsident Graf Cziráky mit unbeschränkter Vollmacht in die benannten Komitate abgesendet worden, um den zahlreichen Unglücklichen zu helfen, die in jenen getreidarmen Gegenden mit der unbeschreiblichsten Noth kämpfen, aus Mangel von Lebensmitteln, oder ihrer schlechten Beschaffenheit wegen, mit Seuchen behaftet sind, mehr Leichen als Menschen ähnlich, ihr elendes Gerippe fortschleppen, und die Entschlafenen, ausgewimmert zu haben beneiden. Allein

bedauern muss man, dass diese Hülfe, obgleich immer noch sehr nützlich, erst in diesem Augenblicke erscheinen konnte, wo die Noth schon so hoch gestiegen, wo der furchtbare Winter mit Haberbrod, das nun auch fehlt, bereits durchgesiecht, und die Erndte kaum einige Wochen mehr entfernt ist. Die Darbenden im Bannate sind weniger Eingeborne als Eingewanderte aus dem benachbarten Siebenbürgen, die in kleinen Haufen hier im Arrader[!] und den angränzenden Komitaten herumirren, und oft vor den Häusern, vor denen sie mit zitternder Hand und behender Stimme um Rettung ihres Lebens flehend im Staube ausruhen wollen, für die ewige Ruhe entschlummern. Und doch können diese Elenden bei so mancher vollen Herrschaftsscheune vorbeigehen, ohne ihre Riegel zu sprengen, und ihren Inhalt zu theilen! Einige Tausend Siebenbürger Wallachen haben einen andern Ausweg ergriffen, um sich des Hungertodes zu erwehren, sie sind in die Türkei, d. i. in die Moldau und Wallachei, ausgewandert. Welche Empfindung bei dieser Lage der Dinge der Anblick mancher Hunderte einwandernder gutmüthigen Deutschen erregen muss, ist leicht zu begreifen. Die allgemeine Noth an Brod verbreitet sich auch über Slavonien, obgleich in minderem Grade, und Fülle, dass z. B. ein Bauer sich glücklich schätzte, eine Gans gegen ein halbes Kommissbrod von dem dort einquartierten Militär einzutauschen, sind nicht selten. Wären die Erdäpfel nicht gewesen, so hätten die ungarischen Länder vielleicht um ein Drittel ihrer Bevölkerung, die in Hinsicht der Ausdehnung ihres Bodens ohnehin zu den geringern gehört, in dem jezigen Augenblicke weniger; allein jene haben den Winter durchbringen geholfen. — Bei der in den ersten Tagen dieses Monats abgehaltenen Generalkongregation im Neograder Komitat zu Ballasa[!] Gyarmat waren zur Wahl eines neuen Magistrats über 2500 Edelleute aus dem eigenen und den benachbarten Komitaten versammelt, und wer sich einen Begriff von ungarischer Freiheit machen wollte, hatte hier Gelegenheit dazu. Die zwei Parteien für die neu zu erwählenden Magistratualen waren gleich mächtig und gewalthätig; und daher der Lärm so stark, dass das Geheul auf eine beträchtliche Streke ertönte, und fernem Kanonendonner glich. Säbel wurden gezogen; man drohte, man sties; die an einem Tische sizenden, zur Bestätigung oder zum Abgehen von ihren Aemtern bestimmten Magistratualen wurden so gedrückt, dass sie sich nicht anders zu retten wussten, als indem sie auf den Tisch sprangen, der unter ihrer Last zerbrach; ja, der vorsizende Obergespann und ein Vicegespann mussten, um aus dem Gedränge zu kommen, einen weisen Rückzug einschlagen, und Ersterer für seine Sicherheit durch eine Schaar Haiduken sorgen. Die Kandidaten zu den magistratlichen Aemtern wurden von ihren Parteien in die Höhe gehoben, um Reden zu halten. Die entgegengesetzte drang dann gewöhnlich auf den Redner ein, um ihn zu unterbrechen, und einer dieser Kandidaten, der die zweite Vicegespansstelle zum Gesichtpunkte gewählt hatte, wurde so gewalthätig von der Gegenpartei behandelt, dass er mitten in seiner Rede endigen musste, und noch krank liegt. Vor der Restauration wurden von den Kandidaten grosse Gastmahle gegeben und der zum zweiten Vicegespann erwählte bewirthete den Abend vor der Wahl nicht weniger als 700 Gäste, unter denen sich Männer von beiden Parteien, die Häupter ausgenommen, befanden. Da bei den ungarischen adelichen Magistratswahlen nicht votirt wird, so kan man mit Grund sagen, dass das Geschrei, folglich die Beschaffenheit der Lungen, die Wahlen entscheidet. Das Erträgniss eines Komitatsamts kan man

übrigens leicht aus dem Aufwande, der gemacht wird, um eine solche Stelle zu erhalten, berechnen. — Auch das Pesther Komitat hielt eine Versammlung in der Mitte dieses Monats; allein da hier keine Wahlen vorzunehmen waren, so ging sie auch ganz ruhig vor sich. Auf das Cirkular des Königs: einen adelichen Verein zur Unterstützung der nothleidenden Landleute zu errichten, wurde beschlossen, Se Majestät zu bitten, diese Unternehmung durch ein Darlehn von einigen hunderttausend Gulden zu erleichtern, da die Güterbesitzer ohnehin ihre Unterthanen nach Kräften unterstützten, diese aber unzureichend wären, den immer wachsenden Bedürfnissen der Nothleidenden abzuheifen.»

E támadásra ugyane lap 1817. évf. (szept. 16-ki) 259. számában a következő védelem jelent meg:

«Zu Berichtigung eines (in Nro 208. [helyesb. 204.] unsrer Zeitung abgedruckten) Schreibens aus Ungarn vom 30. Jun. ist uns von ungenannter Hand unterm 3. Sept. Folgendes gleichfalls aus Ungarn zugeschickt worden: «Nicht ohne das grösste Erstaunen las ich in der Allgemeinen Zeitung vom 23. Jul. 1817. über die zu *Balassa Gyarmath* im Neograder Komitat abgehaltene Restauration des Magistrats einen Bericht, welcher nicht sowol in der Angabe des Ereignisses selbst irrig ist, als vielmehr in der Beurtheilung der Sache das offenbare Gepräge grober Unwissenheit an sich trägt. Als Deputirter vom benachbarten Komitate bei dieser in mancher Rücksicht sehr interessanten Restauration selbst gegenwärtig, hatte ich die beste Gelegenheit den Vorgang genau zu beobachten, und da ich übrigens die beiden Nebenbuhler um die Vicegespannstelle, denen selbst die bitterste Tadelsucht nicht nahe zu treten vermag, persönlich kenne, mir auch der Wirkungskreis dieser Stelle bis in das Kleinste nicht unbekannt ist, so halte ich es für heilige Pflicht, die Ehre meines Vaterlandes vorzüglich in dieser Zeitepoche, wo die ungarische Verfassung und ihre Angelegenheiten ein Lieblingssthema der Ausländer geworden sind, zu retten, den eingesendeten Bericht an sich selbst für falsch und in seiner bis ans Lächerliche gränzenden Schlussfolge für irrig und einseitig zu erklären. Falsch ist es, dass bei den ungarischen Komitats-Magistraturwahlen nicht votirt werde. Nebst dem, dass kein Gesez in Ungarns Kodex vorhanden ist, welches das Votiren bei Magistraturwahlen verbietet, und dagegen die Lunge unabänderlich in Anspruch nimmt, besteht vielmehr seit undenklicher Zeit der vernünftige Gebrauch, dass im Falle die Wahl nicht durch das merkliche Uebergewicht der Stimmen entschieden werden könnte, der Obergespan sogleich verpflichtet ist, zu Votirung zu schreiten; dass aber die Herren Obergespane überhaupt, den Geist der Zeit nicht achtend, die Magistratswahlen lieber dem Organ der Stimme unterwerfen als der Votirung (darnach sich doch der grösste Theil der Nation sehnt) geschieht blos ad solvandum eorum Votum conclusivum. Wie einseitig aber der Berichterstatter in seiner Kombinationsart verfuhr, indem derselbe das Erträgniss eines Komitatsamts, aus dem Aufwande, der gemacht wurde, um eine solche Stelle zu erhalten, berechnete, ist fast lächerlich. Mir scheint, wer über Angelegenheiten einer Nation spricht und urtheilt, der muss nichts halb sagen, oder etwas dunkel andeuten, den müssen die Grundsätze der Wahrheit und Freiheit leiten, er muss wissen, und das Ausland nicht bethören, dass ein Vicegespan der erstern Klasse 800 fl., der zweite Vicegespan der zweiten Klasse hingegen nur 700 fl., der andere 350 fl. W. W. ohne allen Prozenten zuschuss, jährliche Besoldung aus der sogenannten Domestikalkasse

bezieht. Er muss wissen, dass ein Vicegespan alle Deputationen, die häufig vorkommen, persönlich anführen, und dabei nach Stand und Würde erscheinen müsse. Er muss ferner wissen, dass ein Bedienter, oder ein vom Komitat beigegebener Stajdek[!], einen Vicegespan an Besoldung weit übertrifft, und dazu bedenken, dass in dem Komitate, wo ich wohne, 48 Magistratualindividuen im Jahr 1814—15 mit 10,818 fl. W., hingegen aber die Diener des Komitats (Servitores) mit 11.788 fl. W. bezahlt wurden. Sollte dis[!] alles einen oberflächlichen Beobachter nicht hinreissen zu glauben, dass in Ungarn das Amt eines Vicegespans nur gesucht wurde, um dadurch zu Crösusschätzen gelangen zu können?! Wer könnte indessen glauben, dass ein Verfasser dem das ungarische Brod seit längerer Zeit so wohl behagt, und der, in dem er über eine Nation Aufsätze liefert, auf Gelehrsamkeit Anspruch macht, schon längst nicht in Erfahrung gebracht hat, dass ein Ungar seit jeher unendlich mehr aus edlem Nationalstolz, als aus Geldgeiz, seinem geliebten Vaterlande zu dienen gewohnt ist, dass man in Ungarn obgedachte Vicegespanstelle, Kraft des weisen Gesezes 5 B. A. 1723, wo möglich nur dem reichen Adel zuteilt, damit der Erwählte jene in jeder Rücksicht so schöne und ansehnliche Stelle, von welcher man sich zu allen Dikasterialstellen den Weg bahnt, mit Würde und Glanz verherrliche und selbige nie impulsu Paupertatis maxime meretricis besleke. Hätte der Einsender jenes Aufsazes dis alles gekannt, und über dis erwogen, dass der neu erwählte zweite Vicegespan im Neograder Komitat, nicht viel gerechnet, 200.000 fl. W. jährliche Einkünfte von seinen Gütern bezieht, so würde er hoffentlich sich nicht über den Eifer, eine so ansehnliche Stelle zu erlangen, vielweniger aber über das Bewirthen von 700 Personen gewundert haben. Dass es übrigens Fälle geben mag, wo diese Stelle einen oder den andern Vicegespan bereicherte, kan man nicht bezweifeln, indessen möchte der Einsender die Güte haben, mir auf der Weldkarte einen Punkt aufzuweisen, wo die Auri sacra fames ihr gewöhnliches Spiel nicht getrieben und Menschen hingerissen hätte. Wie kan aber dis ein billigkeitsliebender Mann im Allgemeinen behaupten? Sollte man aus dieser und unzähligen andern ähnlichen Behauptungen nicht glauben, diese Herren, die über unsre Verfassung und Angelegenheiten so vom Flek raisonniren, wären wie Minerva aus dem Gehirn Jupiters entsprossen, um durch einen Machtspruch die Stimmen von Tausenden wie Spreu zu verblasen!» V. ö. a 3500. számú levél 3. pontjával.

U. o. folytatólag: «Der Vater meiner Schwägerin (gr. Török Józsefné Wécsey Mária) B. Wécsey Miklós, hat in Szathmár u. jetzt Lónyai Gábor in Ungvar ohne tumult restaurirt.» A nagykárolyi megyei választásról a Magyar Kurir 1817. évf. (szept. 30-ki) 27. száma közöl tudósítást; az ungváriról pedig ugyanazon lap 1817. évf. (nov. 4-ki) 37. száma a következőleg ír:

«*Unghvár* Oct. 14-dikén 1817. Mélt. Administrator Urunkat N. Lónyai és Vásáros Naményi *Lónyay Gábor* urat Fő Ispányunká ő Felsőge keygelmesen kinevezni méltóztatván, ő Nagysága e' f. h. 6-dikán díszes követség által meghívatván és kísértetvén Mélt. díszes hivatalába, ezen Megye minden némű Rendei és lakosi nagy örömeire beiktatódott, a' ki azon nap' emlékezetére a' szűkölködők közt elegendő clostás végett ezer forintokat ajándékozott. — Ezt követte Oct. 13-ikán tartatott építő szék, melly a' T. Statusok és Rendei legszámosabb öszvegyülekezésekben a' legnagyobb illendőséggel, rendel és egyetértéssel igen rövid idő alatt végehez ment.» Aztán felsorolja a jelentés a választás eredményét.

U. o. alól 7. sor: «*Kassai József*... hat seine ungr. Grammatik in Patak eben jetzt herausgegeben.» E mű megjelenéséről a következőket olvassuk a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (febr. 7-ki) 11. számában:

«Magyar Nyelv-Tanító Könyv, mely a' Magyar Beszédnek és Írásnak szabásait megítélve, gántsolva és megválaszva adja elő. Irá Szerents Városonak Plébánosa, Kassai József. Sárospatakon. Nyomt. Nádaskai András 1817. «Ezen Könyv Mélt. és Fő Tiszt. B. Négyesi Sepesy Ignácz Egri Kánonok Úrnak a' Magyar Nyelv és Literatura tisztelt kedvellőjének és pártfogójának költségén nyomtatott, és Nagy Mélt. B. Fischer Ignácz Egri Ersek Ó Exc-jának ajánlatott. Midőn illy neveket van szerentsénc említeni, örvendünk edes Nemzetűtöknek, hogy [a] Pázmánok, Szécsényiek, Szeleptsényiek, Telegdiék, Barkócziak lelke most is közöttünk lebeg, mert vagynak olly Fő Papjaink, kik a' Nemzeti dísz, mely ő bennök fénylik, továbbra terjesztetni kollemtos tisztjeknek tartják. Maga a' Szerző Ur is Egyházi Ilyvataljának az által nem kevés bétsületet szerzett, hogy híveinek szóval való tanításokon kívül, munkája által azoknak is akart használni, kikhez élő szava el nem juthatna. Különösen jeles érdem az, hogy itt ugyan tsak Grammatikával kedvesedik, de azon kívül készített egy nagy Etymologicon Lexikont, mely a' Szó eredet és származtatás vizsgálása által az igaz értelmet nyomozza. De a' jelenvaló munkában különösen tiszteletet érdemel azért, hogy az előtte írt jobb Grammatikákat mind meg-forgatta, ugy, a' Nyelv-tanításban munkája igen hasznos lehet. — Hogy a' Szó-éjtésben tsak egy formát javall, azt a' nevekhez tett Ragasztékok elégségesen igazolják: de az Igék Formáiban aligha eloget tett a' Nyelv természetének. Sajnáljuk, hogy olly okoskodva válogató Tűdős a' Hang-jegyekben együgyűbb rendet nem követelt, a' melyet mindazáltal a' régi két iratok javálnának, hanem kész volt az A. B. C. kevesítés végeit egy hangot több betűkkel is kiejteni, a' mit a' Nyelv Semiötikája helyben nem hagyhat. Az egész munka nagy szor[ga]lommal van készítve, 's kritikai vizsgálásra nézve az olvasást különösen megérdemli.»

A Magyar Kurir 1818. évf. (jan. 6-ki) 1. számában maga Kassai a következő tudósítást írja:

«Senki, a' világitót meggyujtván, véka-alá nem rejti, hanem fel-teszi a' tartóra, hogy mindennek világoskodjék; annál fogva jelenti az alább írt Szerző, hogy leg közelebb ez időnn Sáros-Patakon N. Zemplén Vármegyében illy nevű Kritikás Magyar Grammatika jöve e' világra: *Magyar Nyelv tanító Könyv, mely a' Magyar beszédnek, és írásnak szabásait megítélve gántsolva és megválasztva adja elő.* Irá Szerents Városonak Plébánosa Kassai József. — Az egész munka harmincz három ívből áll. Egy-egy nyomtatéknak az ára legjutalmasabban három papiros forintra határozaték és szabatéék. Találhatni a' szerzőnél Szerents Városában, N. Zemplén Vármegyében. Szüretkor belőle néhány nap alatt százhetven hat forint árut vőnek-meg. — Bár a' magyar papok [e] Magyar nyelv tanító könyvből magyarul emberül megtanulnának; mert a' prédikáló paptól a' köz nép nem tsak lelki dolgokat, hanem magyarságot is tanul, és a' tapasztalás bizonyítja, hogy a' kortsos magyarságú pap mellett a' népnek nyelve is megkortsosodik. K. J.»

Erre a' jelentésre a Magyar Kurir 1818. évf. (febr. 6-ki) 10. számában a következő «Tudományos Ohajtás»-t közli: «A' M. Kurirnak az ideji első Darabjában nevezett Fő-liszt. úrtól, Kassai Józseftől kívánják a' Hazafiak, hogy Kritikás Magyar Grammatikáját ne tartogassa a' Szerentsi szők határok között; hanem a'

könnyebb megszerzésnek okáért küldje nyomtatványainak egy részét Pestre, az Ország közepére; ha világitóját meggyújtotta, véka alá rejtteni nem akarja. Tudósaink közül kevesen vándorolnak a' Hegyallyai szüretre.» L. a *Magyar Nyelv* 1905. évf. 219—226. lapjait.

317. lap fölül 1. sor: «*Verseghy hat jetzt auch eine herausgegeben... Diese will ich recensiren sowie auch Kaissais.*» Verseghy grammatikájára nézve l. XIV. k. 3182. számú levelét s a rá vonatkozó jegyzet 2. pontját. Verseghy ez évben rhetorikai és poetikai munkáját is kiadta ily czímen:

«*Analiticae Institutionum Lingvae Hungaricae Pars Tertia. Usus Aestheticus Lingvae Hung. Sectio Prima. Ornati Sermonis Patrii gradus, et epitome Legum Aestheticarum, quibus Ars Oratoria et Poetica innitur. — Sectio Secunda Epitome Rhetorica et Poeticae Patriae. Budae Typis Universitatis. Reg. Hung. 1817.*»

E műről a Hazai és Külf. Tudósítások is megemlékeznek a következőkép:

«Ezen munka kívánatos jelenés hazánkban, mert a' mint a' neve mutatja, először ugyan a' Szépnek érzésére 's megítélésére kívántató államányokat fejtegeti, 's különösen az Ékesen-szóllásra, 's a' Költeményességre alkalmaztatja; azután az ékes beszédről átaljában szólván, leszáll a' folyó beszédre 's abbéli Ékes-szóllási munkákra. Továbbá előadja a' Költeményességnek természetét, tulajdonságait és czélját; meghatározta [!] a' Költeményességnek nagyobb és kisebb műveit; végre megfejt az azokban kelendő 's megkívántató versek neveit; hol nem csak az egyes hangokat, hanem az egész lábakat és verseket is a' Muzsika természete szerint megvizsgálja. Minthogy a' munka nem száraz és öszverakott regulákból, hanem folyó, értelmes és kellemetes előadásból áll, és mindenütt a' Szerzőnek a' régibb és újabb Classikusokban való jártasságát s egy valódi szépet érző lelket mutat, nemcsak a' felserdült ifjúságnak, hanem az iskolákból kikelt fiatal embereknek is kellemetes olvasást szerezhet, 's őket az Aesthetikai munkák igaz megítélésére vezetheti 's hasonló munkák készítésére segítheti. Részünkről csak azt sajnáljuk, hogy a' Tudós Szerzőnek vagy kedve, vagy környülállásai nem engedték, hogy a' munkát magyar nyelven adná ki; mert úgy Literaturánknak egy érezhető hézagját pótolta volna ki és a' könyvet közhasznubbá tette volna. Külömben így is köszönetet érdemel fáradozása, mert a' Deákul tudó ifjúság általa oly ismeretekre juthat, mellyeket eddig a' kezek közt forgó könyvekben haszontalan keresett, 's a' külömbféle magyar Irókból előhozható példákat, mellyek itt, hihető, a' könyveknek vastagsága miatt, mind kimaradtak, magokból az ismeretes Iróinkból kipótolhatja. — A' munkának érdemes Szerzője Tiszt. és Tudós *Versegi Ferencz* Ur, a ki több magyar munkáiról isméreles, és már két részben az Iskolák számára ugyan Deák nyelven a' Magyar Grammatikát kidolgozta, melly ez előtt esztendővel ugyan a' Kir. Univ. műhelyében kinyomtatott.»

Hogy Verseghy és Kassai műveit Kazinczy meg akarta bírálni, annak több nyomát látom, de a terv végre is abban maradt; csak leveleiben fejtegette ezekre vonatkozó véleményét.

U. o. fölül 5. sor: «Im 28. Blatt der Haszn. Mülats. perorirt Kultsár für das unrichtige *fiait*...» Kulcsár a Hasznos Mülatságok 1817. évf. II. félév 28. számában Pápay Pál szoltáiraiból 13-at közöl, a 3-ikban fordúl elő e szó: *fiaith*. Ehhez teszi *Nyelvbéli észrevételek* című magyarázatai között a következő megjegyzést: «*Fiaith*. Ez a' szó nagyon helyesen vagyon. Mert ha a' törzsök szó

fiú (nem *fijú*), hogyan jöhetbé a' j betű? Talám így: *fiúja*, — melyből ki veszvéen az *ú*, maradna *fija*: 's innen *fijam*, *fijad*, *fija*. Az igaz, hogy a' magán hangzók a' harmadik személy birtokosából *j* betűvel egyesülnek, p. o. *könyű-je*, *szaru-ja*, *hamu-ja*; ellemben a' mással hangzónál arra nintsen szükség, p. o. *könyv-e*, *szarv-a*, *hamv-a*: De most nem az a' kérdés; hanem az, hogy ha el veszett az *ú* (*fi-ú*), kelljen é még is az öszveköttő *j* betűtske: mert már most tsak a' *fi-ról* vagyon szó, nem pedig a' *fiúról*? Úgy látszik! nem! mert az *i* magánhangzó megelégszik a' magánhangzó formáló *a* vagy *e* betűvel, p. o. *adnia*, *ennie* 's a' t. Ilyen szó épen a' *hiú* is (*vacuus*, *inanis*, *levis*), melyből az *ú* hasonlóképen ki esik, p. o. *hiába* (*in cassum*), nem *hiában*, sem *hijába*, annyival kevésbé *hijjába*; mert mondjuk ugyan közönséges beszédben: Még egy *hijom* (*hijod*, *híja*) vagyon; de nem helyesen, mivel, ha jó volna is *híja*, — hogyan menne fel a' j az első személy birtokába is? erre nints példa. *Karja*, *karjam*, *ajtója*, *ajtójam* roszzúl volna az első személyben. Ha volna is tehát *j* betű a' felhozott *fijam*, *fijad*, *fija*, és *hijom*, *hijod*, *hija* példákban, úgy látszik, az nem a' birtokos név más tóldalékából ment volna oda; hanem az *u* (vagy inkább *vau quiescens*) változott volna *j* betűre: de a' melly történhető é nyelvünkben, vagy sem, több példákkal kellene vitatni, 's ha vagyon, igazolni.»

Kulcsárnak e megjegyzésére Kazinczy észrevételeket írt, a melyeket Kulcsár a *Hasznos Mulatságok* 1817. évf. II. félév 35. számában tett közzé a következőket bocsátva előre: «*Nyelvbéli Vizsgálódások*. Nagy szerentsége a' Magyar nyelvnek, hogy sem Iróink között nem támadhatott még egy Dictator, sem felsőbb Hatalom által nem állíttatott egy Academia, melly a' Nyelvnek törvényt szabjon. Mind a' kettő előtte volna nyelvünknek szép tulajdonait; mivel eddig sem a' Nyelv Philosophiája kifejtve nem volt, sem Régiségeink nem voltak ismérétesek. Ezeket kívántam én tehát Hazánkfiával megismértetni, hogy amannak kifejtődését segítsem. Illy czélból közlöttem mind Zsoltárból, mind a' Bibliából némelly darabokat, 's jegyzéseimmel a' különösségekre figyelmetesekké tettem Olvasóimat. Tek. Kazinczy Ferencz Úr az utóbbi darabot észrevételeire méltónak tartotta. Azon tekintetből, mellyel ezen Tudós-Hazafinak munkái eránt viseltem, ide foglalom Észrevételeit, 's hogy Érd. Olvasóim választhassanak, hozzájok kapsolom az újabb Észrevételeket.»

Itt következik azután *Tek. Kazinczy Úr Észrevételei* czímen a közlemény, a mely Kazinczy eredeti munkái között fog megjelenni.

3492. 318. lap alúl 12. sor: «Addig futot, fáradot (t. i. Bethlen I.), mig néhány ezer forintnyi collectát szerkesztete egybe.» Bethlen I. grófnak ez alapítványáról megemlékezik a Magyar Kurir 1817. évf. (okt. 10-ki) 30. száma is, melyben a királynak Nagy-Enyeden való látogatásáról szól s így folytatja: «Az is nevelte ezen jeles napnak emlékezetét, hogy Fels. Urunk méltóztatott helybe hagyni azt a' 10,000 B. B. forintból álló fundatiót, mellyet a' Kollegiom egyik Fő Curátora, Mélt. Gr. *Bethlen Imre* Úr ő Nagysága közbenjárására több Főrangú Úri személyek tettenek egybe; melynek tzélja az, hogy annak esztendei interesséből a' Székely Huszár és második gyalog Regimentből egynéhány valóságos Székely eredetű Tisztek' gyermekei neveltesenek és taníttassanak az ide való Kollegiomban, azon tudományokra különösen, a' mellyek a' katonai szolgálatra szükségesek és hasznosak.»

319. lap fölül 2. sor : «Egy Wesselényi Farkast megdicsérni — — ez lehetetlen-ség.» V. ö. az *E. L.* 330—332. lapjaival.

U. o. kikezdés : «Döbrentei Kulcsárnak és a Magyar Kurirnak meg küldötte le irását eö Felsőgek Kolosvárra érkezéseknak.» Mint Döbrentei 3495. számú leveléből láthatni, ez a leírás meg is jelent, de hogy melyik számban, nem tudom. A M. N. Múzeum példányaiból egy-egy szám hiányzik, s lehet, hogy épen ebben jelent meg a kérdéses leírás ; de az is lehet, hogy toldalék levén, elkallódott.

A mit a királyné mondott b. Bruckenthalnénak : a lapok is felkapták s nagy dícsérettel közölték, sőt a Hasznos Mulatságok 1817. évf. II. félév 30. számában Boér Sándor egy magasztaló versbe szövi, melynek czíme : »Felsőges Aszszonunknak Kolosvári bölts mondásáról.» Az illető sorok így hangzanak :

Magyarok ! Látatok Nagy Császárnétokat,
Hallák Dámáitok azon szép szavakat,
Mellyekből tehettek olyan tanúságot,
Hogy ne betsüljék a' tsupa kortosságot ;
Hogy idegen nyelven nem szólni, nem szégyen ;
A' Nemzetit tudni kötelesség légyen.

A 319. lap alúl 1. és a 320. lap felül 13 soraiban elszámoltak teljesebb nevét ideiktatom :

B. *Stift András József* államtanácsos, a sz. István rend vitéze, cs. és kir. főorvos.

Gr. *Lazanzkyné, Falkenhayn* gr.-nő csillagkeresztes hölgy, főudvar-mesternő.

B. *Hoheneggné* (a szövegben Cserey F. után hibásan) csillagkeresztes udvarhölgy.

Gr. *Wröna Rudolf*, l. a 3469. számú levél jegyzetét.

Gr. *Wurmbrand-Gundacker Henrik* főudvarmester, val. b. titk. tanácsos, a Lipót-rend nagykeresztese.

Gr. *Bombelles Lajos* drezdai követ, meghatalmazott miniszter, a porosz Sas-rend vitéze.

B. *Hauer Ferencz*, l. a 3477. számú levél jegyzetét.

Kutschera János tábornok, cs. és kir. főhadsegéd, a Lipót-rend nagykeresztese, a 28. számú gyalogezred tulajdonosa.

Sacher János galicziai kormánytanácsos, az állami birtokok és sójövédékek igazgatója.

U. o. alúl 13. sorban *Kienmayert* említi Cserey F. és b. *Kienmayer Mihályt* érti, a ki erdélyi főparancsnok, a Mária Terézia vitézi érdemrend keresztese s a 8. huszárezred tulajdonosa ez idétt.

A 321. lap 1. kikezdését s a mi utána következik, v. ö. a *IV. V.* és *VI. k.* számos helyével ; minden valószínűség szerint Cserey F. b. *Riedel Andrást* érti.

3494. E levél kelténél fogva helyes időrendben van közölve, azonban tárgyá szerint csak a 3518. számú levél után érthető. Valószínű, hogy a keletet Cserey F. eltévesztette, 1817-et írt 1818 helyett ; Kazinczy e levelet valóban az

1818-ban keltek közé sorozta. Bár az sem lehetetlen, hogy Cserey Farkasnak már az előtt is baja levén a Kraszna vármegyei hatósággal: az alispán ennek végleges elsimítása után kér bocsánatot tőle. Azonban az 1818-iki levelei a mellett bizonyítanak, hogy e levélinek a kelete hibás és csak a 3518. számú levél után van értelme.

3495. 330. lap 2. kikezdés: «A' X-dik füzetten én a' Muzéumot minden bizonnal végzem.» Így is történt, és semmiféle alakban nem folytatta, mint tervezte. A folyóiratról többször közölt maga Döbrentei különféle tudósításokat a lapokban, s a szerkesztők is buzgón kezére jártak. Két ily tudósítást ideiktatok; az elsőt maga Döbrentei írta a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (máj. 7-ki) 37. számába, a melyhez hasonló jelent meg a Magyar Kurir 1817. évf. (máj. 9-ki) 37. számában is:

«Hiradás az *Erdélyi Muzéum*-ról.

«Ezen, bizonyos időhöz nem kötött, szabad füzetekben megjelenő Időszaki-Írásnak V-ik 's VI-ik Füzetje elhagyta a' sajtót. A' VI-ik előtt néhai Gróf Haller Lászlónak, Telemac [!] halhatatlan Fordítójának mejjképe áll. A' kik e' két Füzetet megszerezni 's azzal az intézetet elésegíteni akarják, méltóztassanak magokat Pesti könyváros Eggenberger József Urnál jelenteni. Arra a' szokott borítékban bekötött két Füzetnek 5 Rft. V. Cz. Erdélyben a' kiadónál találhatnak.

«Egyszer'smind jelentem, hogy a' VII-ik 's VIII-ik Füzet' kéziratjai már Trattner János Tamás Urnál vagynak, 's a' IX-ik is a' következő Junius eljén ki fog küldtetni. E' három Füzetre együtt vétetik bé az előfizetés 5 Rfttal V. Cz. Talán ezen megolcsóbbításnál fogva több Előfizetők találkoznak. Azért adattathatik most a' VII, VIII, IX-ik Füzet annyiért, mint elébb az V, 's VI-ik, mivel a' VII-iknek kinyomtatására egy nagy reményű ifjú Hazafi [t. i. Rigyiczai Kovács J.] önként ajánlotta magát, 's a' VIII-iknak nyomtatási költségeit is nagyobb részént ki fogja fizetni egy más, nagyérdemű Hazafi. A' bégyűlendő pénz tehát, egyrésztben a' VIII-ik füzetre 's a' IX-ikre egészen fordítatik. Oly móddal fogadta el a' kiadó a' VII-ik Füzet tisztelt kinyomtatója ajánlását, hogy az abból békéző pénz ismét valamely hazai tárgyunk előmozdítására adja. Ohajtanom kell tehát ezen tekintetből is, hogy ezen VII, VIII, IX-ik Füzetnek mennél több vevőji találkozzanak, mi nélkül a' feltett szándék nem láthatja tellyesedését.

«Ezen említett Füzetek kijönnek a' jövő Szeptember végéig. Méltóztassanak, szives tisztelettel teljes kérésünkre azon nagy érdemű Hazafiak, kik az előfizetést eddig is beszedték, azt addig Pestre Eggenberger József Urhoz, vagy a' kiadóhoz küldeni. A' kik az 5 Rftokat még Juniusban vagy Juliusban kézbe adják, vagy adadják, azoknak a' Füzetek, a' mint kijönnek, megküldetnek.

«Nem várakoztatjuk ezután tisztelt Olvasójinkat az el nem készülhető mejjképek miatt, hanem a' kép úgy adatik a' Füzet eleibe, a' mint elkészül. Néhai idősb Gróf Teleki Ferencz képe, melyet Erdélyi Tartománybeli Kir. Fő Biztos, M. Báró Józsika János Ur metszett [!], most van munkában. Ki fog adattatni M. Gróf Dessewffy József Ur képe, 's néhai Erdélyi Kormányzszéki Tanácsos Gróf Teleki József képe is, ki e' folyó Aprilis 7-ikén holt meg 40 esztendő korában! kibem az egyenes lelkűség hajthatatlan védőjét, a' tudományok értelmes betsülőjököt vesztették-el. A' Hazafiak mély fájdalommal érzették 's érzik halálát, az Emberiség szeretete könnyeit hullatta utánna.

«Ha ezen mejjképek a' Füzetek megjelenésével készen nem lennének, külön küldetnek a' tisztelt Olvasók kezébe, azonban igéri a' metsző, hogy azokat bizonyosan el fogja a' megkívántató időre készíteni. A' kiadó ugyan nem oka a' Füzetek egymásután való késő kijövetelének, mert ő azt szeretete volna, ha már most a' XX-ik Füzetet adhatná ki. De ezen örömtől sok féle okok eltiltották.

«Ha a' környűállások megengedik, úgy X-ik Füzet is jelenik-meg, mellynél a' Kiadó minden esetre véget vetne ezen Gyűjteménynek. Ebből foly, hogy ha a' X-ik Füzet ki nem jöhet, úgy a' IX-ik lesz a' legutolsó.

«Kolosváratt, Aprilis 20-ikán 1817. Döbrentei Gábor.»

Később a Hazai Tudósítások 1817. évf. (decz. 6-ki) 46. számában ezeket olvassuk:

«*Erdélyi Múzeum.* Ezen tsendes munkássággal, jeles Tudománnyal, és buzgó Hazafiúsággal készült Irás valamint kezdetében említettük; ugy folytában is tapasztaljuk, hogy a' hasznos esméreteket, 's kellemetes nemes érzéseket terjeszti. Óhajtanók, hogy több Olvasóknak, 's kivált ifjabb Hazafiaknak kezekben forogna, minthogy abból mind a' hazai, mind a' külföldi Literaturát bővebben esmérni tanulnák. A' Munka nem lévén bizonyos időhöz szabva, annál kellemetesebben lepi meg az Olvasót, mennél ritkább Tárgyakkal gyönyörködtetheti. Érdeemes Olvasóinknak erről való meggyőződésekre a VII-ik, VIII-ik és IX-ik Füzetből tsak némelly Tárgyakat említünk, mellyekből a' többiekre is egész bátorsággal következtetést hozhatnak, 's a' munkás Társakból a' Tárgyaknak fontosságát is észre vehetik.» — Itt aztán felsorolja a hosszabb dolgozatok czimeit, a szerzőkkel együtt.

A levél végén *Simó Károly fordítását* említi Döbrentei; ez a fordítás nyomtatásban nem jelent meg.

3499. 336. lap alúl 1. sor: «Prof. Fejér megszólított, hogy *Berzeviczynek megszólalására* nem felelek-e?» A 3358. számú levélből s ennek jegyzetéből látható, hogy Kazinczy Berzeviczy művét megbírálta. E bírálatra Berzeviczy a következő észrevételeket tette az Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst cz. folyóirat 1817. évf. (szept. 10. 12-ki) 109. 110. számában:

«Antwort auf die Berichtungen meiner Abhandlung. («De Conditione et Indole Rusticorum in Hungaria.»)

«Im diesjährigen ersten Heft des Archivs vom Monath Jänner Nr. 9—10. sind Berichtungen dieser meiner Abhandlung. Mir selbst und noch mehr der guten Sache glaube ich es schuldig zu seyn, sie kurz zu beantworten.

«Es gibt keine Wahrheit in der Welt, die sich nicht disputiren liesse. In unserer Zeit, wo das verba jacere so sehr Mode ist, gibt es viel Wort-Prunk. Die Disputirenden gewinnen die Wahrheit nicht, denn sie sind entschlossen, hren Satz zu behaupten. Aber für das Publicum kann das Disputiren nützlich seyn, denn es wird dadurch in Stand gesetzt, vergleichen und prüfen zu können. Was ich über die Bauern geschrieben habe, ist das Resultat einer vieljährigen Untersuchung und meiner reinsten Überzeugung. Parteylichkeit und Eigennutz kann man mir nicht vorwerfen, denn ich schreibe gegen mein eigenes Interesse, da ich selbst Grundherr und Bauer-Besitzer bin; mein Gegner kann diesen Grund für sich nicht anführen: ich glaube als Edelmann hierin edel zu handeln. Indem ich nun die Hauptsätze meines Gegners kurz anführen, und sie

beantworten werde, reiche ich ihm freundschaftlich die Hand, mit dem herzlichen Glauben, dass, wenn wir untersuchen, nicht disputiren möchten, wir übereinkommen würden.

«1. Mein Gegner wirft mir vor, dass ich mit Übertreibung die ungarischen Bauern, als afrikanische Sklaven schildere: die Stimme der Menschlichkeit werde aber auch in Ungarn gehört, und es gäbe ungarische Grundherren, die ihre Unterthanen als *patres familiae* behandelten: die Prediger der neu seyn sollenden Lehre der Humanität wollten es nicht einsehen, dass der ungarische Bauer sein Schicksal viel erfreulicher preisen könne, als jener anderer Länder.

«Ich antworte hierauf: Von afrikanischer Sklaverey in Ungarn hab ich nie gesprochen; aber die Stimme der Menschlichkeit und Billigkeit hab ich für die Bauern innig geführt, und ich bin mit inniger Theilnahme einverstanden mit meinem Gegner, dass es in Ungarn viele wahrhaft edle Grundherren und *patres familiae* gäbe, obgleich die herrschende Stimmung gegen die Bauern entschieden ist. Die Prediger der neu seyn sollenden Lehre der Humanität sind in Ungarn selten, und dieser hämische Blick soll er nur den Philantropismus und nicht den viel unedlern Egoismus treffen? — Die Übertreibungen sind in Ungarn gewiss gegen den Bauer, nicht für ihn. — Die Vergleichung des ungarischen Bauers, mit jenen anderer Länder, zeigt ganz für mich. — Wenn man von Triest, Grätz, Wien, Brünn, Teschen, nach Ungarn fährt, so mache man diese Vergleichung, und urtheile unbefangen. Diess ist leicht und einleuchtend. Die Pferde, die der ungarische Bauer vorspannt, sein Geschirr, sein Kleid, sein politischer und moralischer Zustand, deuten sich an. Wenn man noch überdiess mit ihm spricht, ihn über seine Lage befragt, seine Klagen anhört, so wird man die Beweise meiner Behauptung unbezweifelt finden. — Diess wäre eine Art der Vergleichung: die andere wird auch für mich ausfallen. Wollen wir den ungarischen Bauer mit dem englischen, niederländischen, dänischen, schwedischen, preussischen, hannövrischen, sächsischen, württembergischen, bairischen, tyrolischen, italienischen, schweitzerischen, französischen, vergleichen? Wenn aus einigen der benannten Länder, die Bauern jetzt emigriren, so ist dabey zu erwägen, wie und aus welchen Ursachen diess geschieht, und dass bey uns die *libra Migratio* theils nur auf dem Papier besteht, theils nur eine Tochter der Noth ist, theils auf die Art, wie sie jetzt dort geschieht, gar nicht geschehen kann. — Wollen wir die Vergleichung auch auf Portugal, Spanien, und die Turkey ausdehnen? — Ich glaube nicht, dass diese zum Muster dienen sollen. — Im russischen Kaiserthum wirkt die Regierung kräftig für die Bauern. Diess ist auch die Tendenz der österreichischen Regierung, und jede aufgeklärte Regierung thut es, sowohl aus Rücksicht der Gerechtigkeit und Humanität, als auch aus Rücksicht der Politik. Denn da steckt Millionen Kraft, und wo viel ist, da lässt sich im Fall des Bedarfs viel finden.

«2. Mein Gegner macht den Einwurf, dass bey Einführung des *Urbariums* die königlichen Commissärs es jeder Bauergemeinde überlassen hätten, ob sie das *Urbarium* annehmen wolle oder nicht, und dass viel Gemeinden es nicht angenommen hätten,

«Antwort. Der humane, gerechte Zweck der Regierung bey dem *Urbario* war, den Zustand der Bauern zu bessern. Die Annahme desselben überliess sie der Wahl der Bauergemeinden. Diese Wahl war etwas Freyes und Edles, wel-

ches nun den Bauern zu Theil werden sollte. Nicht im Stande, das weitumfassende Gewebe des Urbariums zu überschauen, von verzeihlichem Misstrauen, schädlichen Einlispelungen, vorübergehenden Eindrücken, irre geführt: wählten die Bauern nicht das Beste, und wo sie es auch wählten, da half es nicht viel, weil der gute Zweck des Urbariums nicht erreicht wurde. Mit und ohne Urbarium haben die Bauern in Ungarn eine Lage, die für den König, das Vaterland und den Grundherrn selbst nicht gut ist. Je kräftiger und wohlhabender der Bauer ist, desto nützlicher ist er für König, Land und Grundherrn.

»3. Dass der Bauer von seinem Grundherrn weggehen könne, sobald er wolle: nur müsse er auf den zu verlassenden Grund einen andern Bauer stellen, was so leicht sey, dass man anstatt einem, zehn Competenten finde.

«Diess ist ganz unrichtig. Die Landesbehörden machen wiederholt lange Verzeichnisse bekannt, von leeren Bauerstellen, für die sich keine Competenten finden. Diess Frühjahr haben sich eine grosse Menge Bauern zur Emigration gemeldet: viele sind davon gegangen: der gewaltsamen Mittel, sie zurückzuhalten, sind nicht wenig angewendet worden. Schon an sich selbst ist die *libra Migratio* in Ungarn fast ein leerer Schall. Wie und wohin soll denn der Bauer weggeh'n? Zu einem andern Grundherrn? kann er sicher seyn, dass es ihm da besser gehen werde? Wird ihm seine Investitur an Gebäuden, Vieh, Geräthe, im wahren Werth bezahlt? — Diess muss er wohlfeil verkaufen, und da, wohin er zieht, theuer kaufen! Alle seine Schulden muss er bar auszahlen, — und wie viele Bauern gibt es jetzt, die ohne Schulden sind! — Der bemittelte Bauer zieht nicht weg; der Arme kann nicht wegziehen. Lieber erduldet er alles, auch das Ärgste, und nur dann verlässt er seine Bauerstellen, wenn sich Verzweiflung seiner bemächtigt, und er mit Weib und Kind hinausgeworfen wird.

»4. Mein Gegner wird heftig, bitter, stechend: er wirft mir vor, dass ich bey der Statthalterey gedient, falsche Angaben, parteyisch, ohne Besinnung des Bessern, niedergeschrieben habe.

«Ich habe bey der Statthalterey gedient, in der Josephinischen Epoche. Die grossen edlen Zwecke dieses hochherzigen Monarchen verehere ich mit tiefer Ehrfurcht. — Die Reaction entfernte mich. Nach meiner Resignation lebte ich zurückgezogen meinen Studien, und verarbeitete das, was ich auf ausländischen Reisen und inländischen Erfahrungen gesammelt hatte. Heilig ist mir die Pflicht, zum Wohl des Staats, mit und ohne Amt, nach meinen geringen Kräften beyzutragen. Aus dieser Quelle allein fliessen meine politischen Abhandlungen. Ich glaube nicht zu verdienen, desswegen, so wie ich es erfahren, angefeindet zu werden. Ich kann gefehlt haben: aber absichtlich bin ich nie dem Guten zu nahe getreten. Es ist unedel, in einen politischen Disput Persönlichkeiten einzumischen.

»5. In Betreff der Amstfähigkeit werde ich auf das *Calendarium Budense* verwiesen. Diess könnte nur diejenigen irre führen, die nicht wissen, dass die Unterbeamten bis auf die Thürhüter und Aufseher hinab, Dreyviertel des Ofner Titularkalenders einnehmen. Mein Gegner spricht von einem Präsidenten, der erst nach vielen Dienstjahren in den Adel erhoben worden sey. Davon ist mir nichts bekannt; überhaupt können einzelne seltene Beyspiele nichts beweisen, wo es sich um allgemeine Principien handelt. Gegen die Anstellung der Unadeligen zu Comitatsämtern wendet mein Gegner ein: die Comitate wären keine Dicasterien, sondern Glieder des gesetzgebenden Körpers. In wie weit diess richtig

sey, will ich nicht untersuchen, nur bemerken, dass es nicht gut sey, die legislative und executive Gewalt in dieselben Hände zu legen. Überhaupt ist hier mein Gegner von dem eigentlichen Gegenstande abgesprungen, und von den Bauern zu dem Adel übergegangen, um sich dessen Beyfall zu versichern. — Ich habe nichts vom Adel, nur von den Bauern gesprochen. Der ungarische Adel steht ausgezeichnet und herrlich da; seltene Eigenschaften des Geistes und Herzens zieren ihn. Viele davon behandeln ihre Unterthanen mit Grossmuth, Menschenliebe, Herablassung; dessen ungeachtet, wird der ungarische Adel, als Corporation im Staate, immer gegen den Bauer seyn, und es der königlichen Macht überlassen, ihm eine zweckmässigere Lage zu geben, was denn auch wirklich wahrhaft constitutionell ist.

«6. Was über den Actorat, oder Fähigkeit Prozesse zu führen, mein Gegner sagt, das ist einseitig. Wenn das Motiv des Gesetzes, welches dem Bauer nur mit Assistenz des Comitatsfiscals, Process zu führen erlaubt, jenes war, dem Bauer Beystand zu verschaffen: warum hat es dem Bauer diese Wohlthat aufgezwungen! warum muss der Bauer den Comitatsfiscal auch dann nehmen, wenn er einen andern mit mehr Zutrauen haben kann? — Die Furcht vor der Schande eines Fiscalprocesses, oder den Kosten eines Herrenstuhls, kann den Bauer vor der Willkühr seines Grundherrn nicht schützen; wo ein herrschaftlicher Gewinn zu hoffen ist, da belohnen sich schon die Kosten eines Herrenstuhls, und es gilt gewiss nicht für Schande, den Fiscalprocess, gegen die Bauern zu führen und zu gewinnen.

«7. Nach allem, was mein Gegner, und viele andere über die Herrnstühle oder *Sedes Dominales* gesagt haben, möchte wohl hierauf anwendbar seyn, was Montesquieu über die Gerichte des glühenden Eisens und siedenden Wassers gesagt hat: «Comme il y a une infinité des choses sages, qui sont menées d'une manière folle; il y a aussi des folies, qui sont conduites d'une manière sage.» Die Controlle des Stuhlrichters und Jurassors, die Appellation an die Statthalterey und Kanzley sind die besten Einrichtungen, die man treffen konnte, wenn denn doch ein Gericht, wo der Richter zugleich Partey ist, beybehalten werden musste. Aber wir müssen nicht übersehen, dass der Stuhlrichter und Jurassor auch adelige Grundherren sind, dass sie kein Votum haben, sondern Inquirenten und Zeugen sind, dass der den Bauern assistirenden Amtsfiscal niemahls ein Unadeliger seyn kann, wovon das Gegentheil mein Gegner irrig behauptet, dass endlich die hohen Appellations-Behörden aus Grundherren bestehen, und nur diejenigen Actenstücke, und in solcher Gestalt zu Gesichte bekommen, wie sie der Herrstuhl entworfen hat und unterbreitet.

«8. Es ist ein Wortspiel, wenn mein Gegner behauptet, dass aus eben dem Grunde, aus welchem mir die Herrenstühle missfallen, auch ein Richter, gegen den ein Schulprocess anhängig ist, in einem Process gleicher Natur nicht Richter seyn dürfte. Wer sieht nicht, Welch ein Unterschied sey, zwischen einem fremden Schulprocess, und eigenem Urbarialprocess?

«9. Es ist wahr, dass die Gesetze dem Grundherrn die Pflicht auflegen, seine Unterthanen zu schützen. Wer meinen Bauer prügelt, von dem kann ich gerichtlich eine Strafe von 140 fl. fordern. Wie aber, wenn ich diess nicht thun will! wenn ich es dissimulire, mich abfinde, abwendig machen lasse, wie denn? Der Bauer hat kein Mittel, mich zu zwingen, dass ich ihm Genugthuung ver-

schaffe; in eigenem Nahmen Process führen kann er nicht; Comitatsfiscals Assistenzen kann er sich erleiden, aber auch sterben, bis [sein Fiscalprocess zu Ende geht. — Hand ans Herz, gestehen wie, dass diess ganz anders ist, als es seyn sollte: dass viele Thatsachen, und Stronge gegen den Bauer, viel leere Worte, und Laugkeit für den Bauer sind.

«10. Meine Bilanz über die Einnahme und Ausgabe der Bauern ist allerdings idealisch, und der Gegner hält sich auf über die aufgeführten Zahlen. Es mag seyn, dass diess eine seichte Stelle sey, meines Buchs; sie können nicht alle gleich tief seyn: Licht und Schatten muss es geben. Ich wollte damit nicht die mathematische Richtigkeit der Zahlen, sondern den Überblick andeuten, wie ungefähr das Vermögen, die Haushaltung, die einjährige Einnahme und Ausgabe des Bauern zu calculiren sey. — Ich wünsche nicht, dass mein Gegner, ein Jahr lang armer Bauer würde, um die traurige Erfahrung zu machen, wie wahr ich geschrieben habe.

«11. Was den Wohlstand der Bauern betrifft, so hat mein Gegner wieder nicht Recht, wenn er bloss den Bauer der Karpathen-Gegend, die er vom Commerz und Industrie entblüsst angibt, für dürftig hält, das Loos des Bauern südlicher Gegend aber glücklich preist, weil er dort für einen gestickten Schaf-Pelz 160 fl. bezahlt. Gerade die Gegend an den Karpathen (diese ungarische Schweiz) ist diejenige, wo Industrie und Commerz am meisten entwickelt ist; in der untern Gegend kommt dem Bauer die reiche Fruchtbarkeit des Bodens sehr gut zu Statten. Aber ach! nirgends steht der Bauer gut, weder hier noch dort. Den gestickten Pelz kaufen sich einige Wenige, meistens Wucherer, die an dem Elend der Übrigen gewinnen, den gestickten Pelz kaufen die Fleischhauer, die an den Fleischpreislimitationen ihre Meisterstücke üben, und nur zu oft Blutigel der Bauern und der Gesamtheit sind. — Ach! wenn ein Jahr Misswachs ist, so sterben die Bauern in dem gesegneten Ungarn vor Hunger; ist das Beweis des Wohlstandes? Kein Comitatus ist, welches nicht von Contributionsrestanzen gedrückt wurde. Die Executionen liegen fort und fort in den Dörfern; die Bauernschulden häufen sich, die hohen Zinsen an Geld, Naturalien, Arbeiten, sind schreyende Beweise der Noth: jedes Frühjahr fehlt die Kraft, der Same, den Ackerbau zu bestellen: wie viel Bauern gibt es denn, die ihren eigenen Viehzug leisten; die eigene unverschuldete Frucht haben, ihre Wirthschaft und Geräthe im guten Stand erhalten, sich gesund nähren und kleiden, ihre Kinder in die Schule schicken können? Es ist unmenschlich, die Lebensmöglichkeit dem Bauer wie Gewürz vorzuwägen; es ist unrichtig, von ein Paar schuldig oder schuldlos Wohlhabenden, den Schluss auf Alle zu machen; es ist schädlich, durch ein falsches Ausschreyen der Wohlhabenheit jede Verbesserung ihres Zustandes hintertreiben zu wollen.

«12. Bemerkenswerth ist der Widerspruch, in den die Bauerngegner verfallen: bald behaupten sie, der Bauer steht gut, er ist wohlhabend, er ist fast zu beneiden, er braucht keine Besserung; bald sagen sie, er steht auf einer so niedrigen Stufe, auf einem so elenden Standpunkt, dass er noch ganz unfähig, gar nicht reif ist zur Besserung. Auf diese Weise ist also jede Besserung wegraisonirt: das Erstere ist ganz unrichtig; das Letztere geht dahin aus, dass so lange man den Bauern niederdrückt, so lang man ihm Unreife vorwerfen könne.

«13. Über die Bevölkerung Ungarns ist schon viel und mancherley gesagt worden. Es ist traurig, wenn man das schöne Königreich Ungarn bloss als eine Viehweide angesehen wissen will. Sollen wir auf dieser ersten Stufe immer bleiben? — Ich nehme ein ungarisches Präidium von einer □ Meile an: auf diesem weiden jetzt 1000 Ochsen: der Grundherr verpachtet es um 4000 fl.: der Pächter gewinnt dabey für sich 2000 fl., also trägt diese □ Meile Land 6000 fl. ein, die der Grundherr und Pächter mit einander theilen. — Aber wenn auf dieser □ Meile Land ein Dorf gebaut und der Boden gehörig bearbeitet wäre: so könnten darauf ausser diesen 1000 Stück Horn-Vieh, so viel Pferde, Schafe Schweine, so viel Metzen Weizen, Korn, Gerste, Hafer, Kukurutz, Erdäpfel, Heu, Stroh, Geflügel erzeugt werden, und vorzüglich könnten darauf 1000 Menschen mehr leben. Der Grundherr und der Pächter würden ihr Einkommen nicht nur behalten, sondern auch vermehren, und wie viel würde der Staat dabey gewinnen! — Hier mag sich mein Gegner über die runden Zahlen wieder aufhalten, und doch bleibt es wahr, und leuchtet augenscheinlich ein, wie sehr die Staatsnutzbarkeit vervielfacht werden könnte.

«14. Mein Gegner nimmt die Vorspann in Schutz. Ich will ihm den Gefallen erzeigen, anzunehmen, dass nicht jene Vorspann den Bauer niederdrückt, die er den Reisenden gegen bare Bezahlung nach dem jetzt in mehreren Comitaten erhöhten Tarif leistet, welcher Tarif allgemein eingeführt, mit dem Post-Tarif in Verhältniss gebracht, und in Rücksicht auf die Feldarbeit gut geordnet werden sollte. Aber, wie unendlich viel Vorspann muss der Bauer leisten entweder umsonst, oder um einen Spottpreis! Die Vorspanns-Quittungen helfen dem Bauer nichts; denn sie werden in der Domesticacassa angenommen, deren Ausgaben von Jahr zu Jahr sich vermehren, und immer für das nächste Jahr mit zugeschrieben werden. Dieses Steigen der Domesticacassa ist ein fürchterliches Übel; wo findet diess seine Gränzen? wo führt es hinaus? Das Papiergeld machte es möglich, die immer steigenden Abgaben zu erschwingen. Aber jetzt, da der Geldumlauf in seine Bahn zurückgeführt wird: wie werden es die Bauern aushalten können? — Übrigens sind die Vorspannsmissbräuche in Ungarn sehr gross, und tiefgewurzelt: die Landesstellen erlassen hierüber häufige und strenge Intimate, aber ohne erwünschten Erfolg. In der jetzigen Lage gibt es kaum ein anderes Mittel, dem Übel abzuhelfen, als alle Vorspann dem Bauer mit barem Gelde in billigem Preise gleich zu bezahlen, und demjenigen, dem es gebührt, die gemachte Auslage zu vergüten.

«15 Der Bauernzustand in Ungarn hat sich aus verschiedenen Ursachen sehr verschlimmert, und seit 30 Jahren ist sein Hinabsinken augenscheinlich und unläugbar. Das Urbarium ist auf dem Papier, aber in der Wirklichkeit ganz anders da. Unzählige Wege gibt es, um die Wohlthaten des Urbariums zu umgehen und zu vereiteln. Da in der letzten Zeit der Landbau sehr einträglich war, so sind nicht nur strenge Ausmessungen und Sequestrirungen des Bauerlandes vor sich gegangen, sondern die Bauerroboten sind unter vielerley Vorwand schonungslos vermehrt worden. Der nämliche Massstab des Bauerlandes für den nördlichen und südlichen Theil Ungarns ist ungerecht. Ausser den grundherrlichen Lasten drücken den Bauer die jährlich sich vergrössernde Domesticacacombiution, die Arbeiten und Kosten an dem Bau der Strassen, Brücken, Comitathäuser, die Salzfuhr, die Deputirten, die Installations-, Restaurations-,

Congregations-Landtagskosten, die Recrutenstellung, die Zehend- und Neuntel-abgabe in Natura; die Kirchen- und Schulkosten, die freywilligen und erzwungenen Geschenke. — Wem es um Wahrheit und Überzeugung zu thun ist: der gehe in die Bauernhütte, spreche zutraulich mit dem Hausvater, erkundige sich, untersuche, prüfe, und er wird traurige Kunde vernehmen. Man wirft mir vor, dass ich den Bauerstand zum Adelstand umwandeln wolle. — Wie könnte ich diess wollen? Aber ich wünsche, dass er langsam erleichtert, erhoben werde; dass er staatsbürgerlich werde, dass ihm ein Stand im Staate gegeben werde, damit er Ursache habe, ihn zu lieben. Diess kann mässig Schritt vor Schritt mit kluger Umsicht geschehen. Ohne etwas dem Adel zu nehmen, kann dem Bauer aufgeholfen werden, zum Nutzen des Grundherrn selbst, des Landes, und des Königs.

«Lomnitz den 1. August 1817. *Gregor von Berzeviczy.*»

3500. 340. lap 2. kikezdés 2. sor: «A' *Septemberi Füzetben is van valami.* a' mi érdemi az olvasást». Kazinczy a Tud. Gyűjtemény IX. f. 65—106. lapjain olvasható következő című bírálatot érti: «A' Magyar Országí Hadakozás és Banderiumoknak rövid esmértetése, az 1715-diki Decretum 8-dik Czikkelyének fejtegetésével egygyütt; Piringer Ud. Tan. Úr' Banderiumainak recensiójára való feleletül». A bírálatot valószínűleg Horvát István írta. V. ö. a 3378. számú levéllel s ennek 2. jegyzetével.

U. o. A 3. kikezdésre l. a 3486. számú levél jegyzetét.

3501. 342. lap 1. kikezdés: «A' mit lap 103. Lessingből mond . . . » A Tud. Gyűjtemény VII. f. 103. lapján a Berzsenyiről szóló bírálatban Kölcsey ezt írja: «De jól mondá Lessing: egy kicsiny, de poetai borsdal' szerzője inkább poéta, mint az ízetlen Hermanniásokat koholó.»

343. lap fölül 1. sor: «L. 98. azt mondja Kölcsei, hogy Bessenyei etc. etc. megmutatták . . . » Ugyanazon bírálatban a mondott lapon a Kölcseyre hivatkozás így hangzik: «Azok, kik a' később korban a' Francia Költőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Barcsai 'stb.), saját példájokkal bizonyíták meg azon régi tapasztalást: *a' hol valami nincs, onnan azt a' valamit venni nem is lehet.*»

Ugyane pont végső soraiban *Helmecczy értekezésében Herderre hivatkozik* Kazinczy. Helmecczy a Berzsenyi költeményeinek II. kiadásában megjelent értekezésében (Újításokról a' Nyelvben) a XXIII—XXV. lapjain Herder «Abhandlungen und Briefe über schöne Literatur» cz. művére hivatkozván, a következőket idézi:

«Franzosen, Spaniern, Italienern, Britten, selbst Holländern ahnten wir nach — — denn wir fanden viel Vortreffliches nachzuahmen. Diess war Natur der Sache, nichts mehr und nichts minder: wer zuletzt kommt, thäte sehr unrecht, wenn er nicht nachahmte. So folgen die Römer den Griechen, den Römern die Mönche, Mönchen und Arabern die Provenzalen, den Provenzalen mittel- oder unmittelbar alle gebildeten Nationen Europa's, warum sollten diesen nicht die Deutschen folgen? Alle Kunst ist Nachahmung; nur durch Nachahmung ist der Mensch zur Kunst gelanget; nur durch sie ist er Mensch geworden. Wäre also auch Nachahmung der Character unserer Nation, und wir ahnten nur mit Besonnenheit nach: so gereichte dieses Wort uns zur Ehre. Wenn wir von allen Völkern ihr Bestes uns eigen machten: so wären wir unter ihnen das, was der Mensch

gegen alle die Neben- und Mittelgeschöpfe ist, von denen er Künste gelernt hat. Er kam zuletzt, sah jedem seine Art ab, und übertrifft oder regiert sie alle. Zu diesem Zwecke haben wir ein vortreffliches Mittel in unserer Gewalt, unsere Sprache; sie kann uns das seyn, was dem Kunstnachahmenden Menschen die Hand ist. -- Mithin halte ich es nicht nur für keine Schande, wenn man uns Nachahmung vorwirft; vielmehr vermehrt es den Reichthum unserer Gedanken und Wendungen, unserer Vorstellungs- und Sprachweisen, wenn wir, wie keine andere Nation thun kann, die Gestalt fremder Idiome mit überlegendem Verstande und weiser Hand nachbilden. -- Einem reichen Dichter unserer Sprache hat man nachgerechnet, dass er in Homers, Pindars, Xenophons, Lucians, Ariosts, Cervantes, Pope's, Fieldings, Sterne's, sogar des Königs David und der Sultanin Scheherazade Art und Manier Psalmen und Märchen, Helden- und Lebrgedichte, epische Gesänge und Romane geschrieben, gedichtet und gesungen habe. Desto besser! Umso reicher sind wir durch ihn geworden. Die Ananas, welche tausend feine Gewürze in ihrem Geschmacke vereint, trägt nicht umsonst eine Krone.»

3502. E levélre Csánki Dezső, Hunyadi János történetének legalaposabb ismerője, a következő jegyzetet írja a hozzám küldött levelében: «Az újabb történelmi kutatások kiderítették, hogy mese az, mintha Hunyadi János a Corvinusokkal valamiféle rokoni összeköttetésben állt volna. Ellenkezőleg ivadéka volt ő egy, minden valószínűség szerint a XIV. század második felében Magyarországra vándorolt havaselvei *oláh* családnak, mely már mint katolikus -- 1409-ben új adományúl kapta Zsigmond királytól Hunyadvárát. Ez adománylevelben (több példánya az Orsz. Levéltárban) a főadományos: Vojk (a Serbe fia) és *fia János*, továbbá a Vojk testvérei: Magas és Radol és nagybátyja: Radol.

«Hasonló képtelenség az a mese is, hogy Hunyadi J. a Zsigmond király természetes fia volt. Zsigmond király 1394 előtt nem járt Erdélyben, a Hunyadi J. hazájában, ekkor azonban Hunyadi J. már 6--7 éves volt. Halálakor (1456) 68-ik évében járt.

«A *Corvin*-nevet a czímerében levő hollóról kapta.»

3504. 349. lap 1. kikezdés 6. sor: «Dr. Forgó». T. i. *Forgó György* hírneves orvos, a M. Tud. Akadémia lev. tagja (1787-1835). L. Szinyei J. id. m. III. köt. 645--647. hasábjait.

Alább 3 sorral: «Fáy András verseit folytatja ezen cím alatt: *Fris Bokréta*». A mű megjelenéséről a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (márcz. 14-iki) 21. száma értesít:

«*Fris Bokréta*», mellyel hazájának kedveskedik Fáy András, Ts. Pest Vármegyének Szolga Birája. Pesten Trattner Ján. Tamásnál, 1818. A tudós hazafi, ki ez előtt 10 esztendővel Bokréta neve alatt kellemetes verseivel; ez előtt esztendővel a Nevelésről írt Próbátételével hasznos szolgálatot tett az olvasó közönségnek. Itt ismét mulatságos tárgyakkal kedveskedik, és pedig «különös Testamentum» neve alatt egy eredeti tréfával folyó beszédben, mellyet sok oláh gondolatok, 's kellemetes kiejtésök czímereznek. Továbbá különféle tárgyokról írt versezetekkel, mellyek közül egy kótákra vagyon téve, és variációkkal Klavirhoz alkalmaztatva.» S idéz néhány sort a munkából.

3507. A levél kezdete: «Dókus Úr tegnap előtt küldé által nekem a' látni régen óhajtott új *Munkát*». Hogy Szabó János munkáját látni régen kívánta Kazinczy, arra a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (aug. 2-iki) 10. és a Magyar Kurir 1817. évf. (aug. 5-iki) 11. száma figyelmezteté, melyekben a következő jelentés olvasható:

«*Jelentés.* Ez előtt két esztendőkkel, a' Tiszán innen lévő Superintendenciának köz gyűlésében, azon Deputatiónak, melyre főképen a' kisebb Oskolák megjobbítása módjának ki dolgozása bízottt vala; tagjává tétetvén, a' köz nép oskoláinak híjánosságairól és azoknak lehető kipótolásairól én is bé adtam volt gondolataimat. Az én munkám az ólta írásba, sokak kezén megfordulván, némely Nagymélt. 's nagy tekintetű Hazafiaktól, kik résszerint oskolák Igazgatói 's Előjárói, résszerint a' Nevelés baráttyai, megkérettettem, hogy említett munkámat, bizonyos okokra nézve, minél elébb, nyomtatásban adnámki.

»Én tehát, hogy ebben is eleget tegyek a' közjóra törekedő kívánságnak; félre tettem egy kevés időre a' Közönségnek már megígért munkát és ennek kidolgozására fordítottam figyelmetességemet és üres időmet. A' munka elkészült, és a' jövő Augustusi Pesti Vásárra ki is lesz nyomtatattva. A' kik azt megszerezni kívánják, keressék, vagy kerestessék itt Pesten Eggenberger és Kiss Istvánné Könyvárusoknál. Pesten 29dik Julii 1817. Szabó János, az Ifjú Báró Vay-ak Nevelője.»

Magáról a szóban levő munkáról ugyancsak a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (szept. 6-iki) 20. számában a következő rövid értesítés szól:

«A Hazabeli kisebb oskoláknak jobb lábra állításokról. Nevezetesen, hogy kellene azokat a' Szorgalom (industriális) Oskolákkal egybekötöni. Különös tekintettel a' Protestánsok Oskoláira, készítette Szabó János, Mélt. Gen. B. Vay Miklós Ur Ó Nga fiainak Nevelője, a Lenczburgi Tudós Társaság tagja. Pesten, 1817.

«Mind czélja, mind haszna már a' homlokán látszik, azt lehet hozzá tenni, hogy benn tökéletesen tellyesíti, 's óhajtani való módokat ajánl.»

354. lap fölül 1. sor: «Megérdemlette e . . . Márton Úr, hogy olly kegyetlenül recenseáltassék?» Márton István «Keresztyén Moralis Kis Katekismus» ának bírálata *M. A.* jegy alatt a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. X. f. 100—108. lapjain jelent meg. V. ö. a 3527. számú levéllel.

3509. A Trattneről említett «Előfizetési Jelentés» a Tud. Gyűjtemény XI. f. 133—134. lapjain jelent meg Trattner János Tamás aláírásával.

356. lap alúl 4. sor: «Találkozott már egy *más jó Hazafi*». T. i. *Mokry Benjámín*, volt pápai ev. ref. tanár, ki azonban csak pár füzetet szerkesztett; de azután is több cikket írt a Tud. Gyűjteménybe. Önálló művei: 1. Az európai manufacturák és fabrikák legnevezetesebb mesterségmíveik . . . Möller János után ford. Pest, 1818.; — 2. Közönséges historiai-ñiographiai lexikon, avagy rövid életleírások mindazoknak a nevezetesebb személyeknek, a kik magokat talentomaik, virtusaik . . . által esméretesekké tették, Pest, 1819—20, 4. köt. (1819-ben a Marczibányi-jutalmat nyerte); — 3. A régi római nevezetesebb klasszikus írókon és ezen könyvnek kiterjedéséhez szabott kritikán épült deák-magyar etymologiai lekszikon, u. o. 1823.; — 4. Epiktetosnak kézi könyvecskéje . . . u. o. 1825. L. Szinnyei J. id. m. IX. köt. 116—118. hasábjait és e kötet 368. lapját.

3512. 363. lap fölül 13. sor: «Székely Mihály rám bíz . . . a' Székelyeknek általa egybegyűjtött törvényei kiadásának eszközését». A munka ily czínnel jelent meg: «A nemes székely nemzetnek constitúciói, privilegiumai és a jószág leszállását tárgyazo némely törvényes ítéletei, több hiteles leveles-tárakból egybe-szedve». Pest, 1818. Nyomt. Trattner J. T. betűivel.

364. lap fölül 1. sor: «Ezt a' gondolatot én bővebben eléfogom adni a' Muzeum Xdik füzeté Előbeszédje végén, a' hol megakarom köszönni . . .» Döbrentei beváltotta ígérését, a X. t. 3. 15. lapjain áldozókészségre s egyetértő munkálkodásra lelkesíti a nemzetet; de táblabíróvá választásáról nem szól; a füzetet Nopca Elek főispánnak és a megye rendjeinek ajánlja.

A Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (decz. 24-ki) 51. számában emlékezik meg Döbrentei kitüntetéséről: «Erdélyben, Déván Hunyad Vármegyében Nov. 6-dik napján tartott köz gyűlésben Mélt. F. Szilvási Nopcsa Elek Fő Ispány Urnak, mint a' Tudományok különös barátjának, ajánlására a' Nemes Vármegyének Rendjei Ts. és Tudós *Döbrentei Gábor* Urat, az Erdélyi Múzeumuak tudós kiadóját, a' Magyar Literatura eránt tett érdemeiért azon Nemes Vármegye Assessorává tették».

3517. 2. kikezdés: «A' *Szerentsi Grammatikus* megküldötte nekem munkáját». T. i. Kassai József; l. a 3491. számú levelet s az erre vonatkozó jegyzetet.

373. lap alál 9. sor: «*Mednyánszky Ferencz* barátunk . . . Mednyánszky Ferencz b., a pozsonyi Mednyánszky-ág utolsó férifisarjadéka 1834. decz. 6-án halt meg. Neki tulajdonítják e művet; «Versuch über die historische Staatskunde, aus welcher am k. k. Theresianum öffentlich geprüft wird»; Bécs, 1772. I. Szinnyi J. id. m. VIII. köt. 984. hasábját.

374. lap 2. kikezdés 5. sor: «Így jártam már egyszer a' Tud. Gyűjteményben is». Dessewffy Józsefnek, a mennyire megállapítható, csak egy műve jelent meg eddig a nevezett folyóiratban, t. i. Berzevichy művének fordítása. Vajjon erre czéloz-e, vagy valamely névtelenül megjelent kisebb czikkre: bajos eldönteni; a kisebb czikkek között egy sincs, a mely határozottan reá vallana.

3518. E levelet v. ö. a 3494. számúval s ennek jegyzetével.

Cserey F. fölemlíti Kraszna vármegye akkori tisztviselőinek nagyobb részét; ideiktatom, az 1819-ki sematismus szerint, teljes nevöket: Losonzi *Bánffy Pál* főispán; — *Gentsy Imre* alispán: — Vályi Zsigmond perceptor; — Szemerei János főjegyző; — *Osváth Imre* aljegyző: — ifj. L. *Bánffy Pál* tisztoletbeli jegyző, valamint *Gentsy Farkas*, Vályi Lajos is; — főszolgabírák: *Gentsy Ferencz*, Veres József, Hatfaludi Elek, Halmágyi István; — *Gergelyffy András* megyei főorvos, *Sigl Ferencz* sebészorvos. Közülök Gergelyffy András két magyar és két latin művével az orvosi tudomány történetében is szerepel. I. Szinnyi J. id. m. III. köt. 1164. hasábját.

3519. 383. lap 2. kikezdés végső sorai: «Mond meg az *Ilíász fordítójának, adja ki Ilíaszát*». Dessewffy J. Vályi Nagy Ferenczről nyilván nem csak Kazinczy leveleiből tudta, hogy az *Ilíásszal* már elkészült, hanem a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (máj. 28-ki) 43. számából is, a melyben ezeket olvashatta: «Bizonyos híradásból tudjuk, hogy Sáros-Pataki Prof. Vályi Nagy Ferencz Ur

Hómér Iliásának Magyar fordítását annyi számú Hexameterekben, a' mennyiből áll az eredeti munka, már elvégezte. — Ezt azért közöljük a' Nagy tiszteletű Magyar Közönséggel addig is, míg a' Fordító Urtól bővebb tudósítást vehetünk, hogy bizonyos lehessen a' várt munkának készen léte felől, és hogy arra, a' mint bizonyosan tudjuk, Előfizetés útján számot tarthasson. A' nyomtatás még a' folyó esztendőben, mihent a' szükséges készülétek megtéetnek, el fog kezdetni. Reménylünk, hogy az Olvasó Közönség osztolni fog velünk azon örömben, hogy Literaturánkat ismét illy jeles munkával szaporodni láthatjuk, és pedig azon derék férfúnak dolgozása után, a' ki már Homer Batrachomiomachiája, 's Bion és Moskus Idylliumi tudós fordítása által olly biztos reménységre gerjesztette a Nemzetet az Iliás eránt is». A fordítás csak a szerző halála után jelent meg.

U. o. 3. kikezdés: «Még nem olvasnak elegen a' hazában, kár tehát a' Zsurnalistáknak meghasonlaniok.» Dessewffy J. a Fejér György és Trattner összezőrdülésére czéloz.

3520. 385. lap 2. kikezdés: «Die Tochter des *Apothekers in Ujhely* . . .» Ekkoriban a sátoraljaujhelyi gyógyszerész *Horn Ferencz* volt, a ki közeli barátságban élt Kazinczyval. (Ballagi G. magánlevélbeli adata.) V. ö. a XII. k. 79. lapjaival.

387. lap fölül 7. sor: «Ein *Kossuth* . . .» Valószínű, hogy Kazinczy vagy *Kossuth Andrást*, vagy *Kossuth Lászlót* érti, amarra nézve l. a *XII. köt.* 2864. számú levelét s ennek jegyzetét. *Kossuth László*, a Kossuth Lajos atyja, sátoralja-újhelyi ügyvéd ez időben.

393. lap fölül 3. sor: «Trattner hat eine Anzeige über die Fortsetzung des Tud. Gyűjtemény drucken lassen.» V. ö. a 3509. számú levél jegyzetével s a 413. lappal.

3522. 394. lap fölül 8. sor: «Mesollyal olvasám nem régiben Kultsárnak előadását». A Hasznos Mulatságok 1817. II. félev 1. számában Kulcsár csak Virágról szól a következőkép:

«*Magyar Horác*. Virág Benedek Ur, kinek köszöni Hazánk Horác leveleit, több Ódáit és Szatiráit, mostanában újonnan megmutatta, hogy azon filozofus Poetának lelke egészen megszállotta, 's ő az, kitől várhatja Nemzetünk annak tellyes fordítását. A' mostan kiadott rész ezen nevet viseli: *Epodusok. Horatiusból fordította Virág Benedek*. A' nyomtatás szép; az Univerzitás nyomtató műhelyében készült. Ajánló Ódája Tek. *Kondé József Benedek* Kir. Udvarnok Urhoz száll, melyben reménységet nyújt arról, a' mit tőle bőlts Barátjával minden tudós Hazafi buzgón óhajt. Hogy ezen szerentsés poetáknak classicusi munkálkodását az új darabokban is megismérhessék a nemzeti poezisnek kedvelői, ide foglaljuk egyik Ódáját.» (Következik *A' Római Néphez* című óda.) Más helyen tudtommal nem szól Kulcsár Virág vagy Kis János fordításáról, ha csak a 3470. számú levél 6. jegyzetében idézett közleményre nem czéloz Kazinczy, a mi valószínű is. L. a Magyar Kurir 1818. évf. (júl. 8-ki) 3. számát is, a melyben a főntebbíhez hasonló tudósítás olvasható.

3524. 401. lap 4. sor: «A' nagy bajúszú Báró *Palocsay* kereszt nevét . . . jegyezzd fel». V. ö. a 408. lappal.

3525. A levél 3. sora: «Az Arabiai Gnóma' fordításait a' Tud. Gyűjt. számára . . . megküldém . . .» V. ö. a 3580. számú levél jegyzetével.

3526. 403. lap 2. kikezdés: «Dr. Kovács Antalnak én két kedves barátom megtartását . . . köszönhetem». V. ö. a *XIII. köt.* 2322. számú levelével. Kovács Antal marosvásárhelyi gyakorlóorvos volt, 1843. jan. 16-ikán halt meg 94 éves korában. Négy művét I. Szinnyi J. id. m. VI. köt. 1191. hasábján.

U. o. alúl 8. sor: «Anyja (t. i. Gyulay F. grófné) nekem pótolék az elvesztett *Téréz, Tercsi és Polyxén* helyett.» Az első Szerencsy Józsefné Radvánszky Teréz, a harmadik pedig Ujházy Sámuelné Radvánszky Polyxéna; a másodikon valószínűleg *Kácsándy Terézt*, Rhédey Lajos gr. első nejét érti, a ki 1804-ben halt meg, s a ki Gyulay F. grófné testvére volt. Még egy Teréz nevű nő tartozott Kazinczy ismerősei közé, t. i. Radvánszky Miklós leánya, Kubinyi Lászlóné, a ki Szerencsyné testvérének leánya volt; itt azonban erre aligha czéloz Kazinczy.

3527. A 405. lap 2. kikezdésére l. a 3484. számú levél jegyzetét.

U. o. a 3. kikezdésre l. a *XIV. k.* 3279. számú levelet s ennek jegyzetét.

406. lap fölül 8. sor: «Kultsár . . . recensirte diesen gepeitschten, gefuchtelten Erk. Katech.» Czélzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (decz. 17-iki) 49. számában megjelent következő bírálatra: «*Keresztyén Morális Kis Katekismus.* a' Helvetiai Vallástétellel megegyezőleg, a' magános Olvasóknak hasznokra készítette *Márton István* Prof. Bétsben, Pichler Antal betűivel, 1817. — A' Tudós Szerző rövid kérdésekben, és feleletekben adja itten által az Olvasónak az Erköltsi tanúságot, nem tsak az okosságból, hanem a' Keresztyén Vallás tudományából is merítve, olly renddel, a' melly az emberi szívet legközelebből megjárhatja. Így eltávozott ugyan az eddig szokásban volt tanítási rendtől, 's a' Kis Kátétól, de annál világosabban, 's hathatósabban tanít, mert a' kérdések egymást fejtegetik és bizonyítják. A' Helvécziai Vallástétel, és a' Heidelbergi Katekismus mellett, a' főbb állításokban szorossan megmaradott. Ragasztékul fohászokodásokat, és könyörgéseket foglalt a' Katekismushoz, mellyek a' szívet felemelhetik».

U. o. 2. kikezdés: «Wie Wallaszki zu der grossen Ehre kommen kann, begreife ich auch nicht». Kazinczy bizonyosan Horvát I. főntebb idézett cikkére czéloz, mely a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. X. f. 109—117. lapjain jelent meg, s Wallaszky Pálnak a füzet elején levő arczképére; az arczkép alá ugyanis ez van írva: «W. P. A' *Nemzeti Betsület Szerentsés Védője*».

3528. 409. lap fölül 7. sor: «Nézze meg *Girárd* Úr *Synonymes Français* tzmű munkáját». A nevezett munka ily czímmel jelent meg: *Synonymes français, leurs différentes significations et la choix qu' il en faut faire pour porter avec justesse, et traité de la prosodie française par l' Abbé d' Olivet.* Frankfurt, 1787.

3530. 3. kikezdés: «Graf Franz Teleky . . . übersezt den Zrinyi ins Deutsche». Ez a fordítás nem jelent meg nyomtatásban. Teleki F. cs. és kir. kamarás volt.

3532. 414. lap 1. kikezdés 2. sor: «Az Ápril 14-diki Levél' Írója», t. i. Kisfaludy Sándor.

415. lap fölül 15. sor: «Melly istentelenség az péld. hogy Mártonnak tulajdon dicséretei állanak». A 3507. számú levél jegyzetében idézett bírálat 104. lapján ezt olvassuk: «A' XVI. laptól fogva a XXIV-ig a' Szerzőnek önnön dicséreti foglaltatnak!» Ezt mondja Kazinczy istentelenségnek.

Alább 1 sorral: «Nekem Márton csak ott látszik hibázni, a' hol lap XXXII. az Írók elretentések felől szól». Az idézett lapon ezeket írja Márton I.: «Akár-melly tsekély legyen . . . valamely munka ő magába, soha sem kell a' személyes motskolódással másokat is az Írásbeli Bátoriságtól elidegeníteni. Hogy ha a' Satyra nem jobbit; valósággal a' személyes motskolódás annyival is inkább nem épít. Az a' Tudósok közt fennforgó Pennahartz, a' mi Német, Francia 's Anglia Országokban otthon van: Magyar Országra nem illik. Mert itt, a' hol a' Tudományok még igazán, vagy is nemzeti értelemben, tsirába sem indultak; nemhogy megkellene az Írókat szorítunk 's a' sértegetésekkel keserítünk, hanem inkább, neki kellene őket bátorítunk, 's kisebb hibáikért való megengedéssel azokat szaporítunk, hogy azon edgynehány cleven szikrák is, a melyek itt ott találtnak, be ne hamvadanának, 's magokba el ne aludnának, a' nélkül, hogy másokat elébb megvilágosítának. Hogy ha a' járnai tanuló gyermeket minden kis eleséséért még azon fellül meg is verjük, sokkal tovább tanul meg járnai: Valósággal tsak a' Liberalis Velebánással díszlenek a' Tudományok 's szaporodnak a' Tudósok. De mind ekkoráig sok tekintetbe szinte ellenkezőt tapasztalunk nálunk! — Katechismust is hát hadd írjon minden a' kinek tettzik. Még a' sokból is néha kevés jó válik. A' kinek pedig akár edgyik, akár másik Katechismus tettzésére nem lenne: fogjon kezébe tollat 's írjon jobbat. — Ez a' legrövidebb útja, ez a' legigazságosabb megítélő Bírája a' tudós Pernek».

U. o. alúl 6. sor: «Ugy hallom, Döbrentei benyomtatata a' vele közlött . . . feleletet». T. i. az elisiókról szólót; v. ö. a 3486. számú levél jegyzetével.

3533. 417. lap fölül 13. sor: «Ki az a' gróf *Mikó György*?» Mikó György (hídvégi gróf) székely birtokos, a kinek az Erdélyi Múzeum VII. f. 5—21. lapjain ily című czikke jelent meg: «Rövid megjegyzések egy férjfi-gyermek' neveléséről 1815.» Két műve önnállóan is megjelent: 1. A tiszta szeretet és hívségnek véres könyecseppjei, melyekkel vég nélkül fogja áztatni kedves feleségének Zabolai Mikes Borbáranak gyászos sírhalmát, Marosvásárhely, 1806.; — 2. Az atyafiság és barátság, Brassó, 1819. L. Szinnyi J. id. m. VIII. köt. 1346. hasábját.

Alább 3 sorral: «S ki az a' *Wajda Albert*?» Wajda Albertnek *Tercsi*hez című szép fordítása az Erdélyi Múzeum VIII. f. 42. lapján jelent meg. Úgy látszik, ugyanazon író, a kinek egy kis műve külön is megjelent ily címmel: «Emlékoszlop, melyet ns. és nemz. Ajkay-Ajkay Gáspárnak T. N. és N. Ajkay-Ajkay János úr kis fia halálára emelt V. A.» Sopron, 1808.

3586. 422. lap 4. kikezdés alúl 2. sor: «Und was ist noch wahrer und schöner gesagt, als was Buczy Heft VII. S. 86. schrieb?» V. ö. a 3400. számú levél 2. jegyzetével.

423. lap 1. kikezdés: «Mein Aufsatz über Hunyadis Geburt soll . . . im Januarheft des Tud. Gyűjt. erscheinen». Meg is jelent, mint az Erdélyi Levelek töredéke a 39—53. lapon ily címmel: «Megczáfolása azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János, Magyarországi Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett».

3538. A levél 1. pontjára l. a 3400. számú levél 2. jegyzetét. — Döbrentei az Erdélyi Múzeum VIII. f. 43—80. lapjain közli Dessewffy Józsefhez intézett cikkét: «A' míveltség' becse 's a' haza' szcrotetének nemes volta».

426. lap fölül 12. sor: «Az *Oculin*ak nevezett *Batthyáni* . . . » T. i. Batthyányi József gr. (1738—1806) a rövidlátó; valószínűleg azért nevezték *oculin*ak; viselte a főasztalnokmesteri méltóságot is, val. b. tilt. tanácsos és Nógrád vármegyei főispán volt; az 1790—1. országgyűlésen mint a kath. és aulikus pártnak egyik főharcosa működött; vármegyéje meg akarta őt fosztani tisztségétől, mert az akkor dívó hazafias esküt nem akarta letenni. (Marczali Henrik adatai hozzám küldött leveléből.)

428. lap 2. kikezdés: «Mokri pedig Fesslernek Magyarországi Historiáját fordítja.» Vajjon alapos-e Kazinczy értesülése Mokry B. fordításáról, nem tudom, semmi nyomát nem találok bibl. kézikönyveinkben. Ellenben a Hazai és Külf. Tudósítások 1817. évf. (jún. 21-ki) 50. számában Fessler munkája fordítására vonatkozólag e rövid értesítést olvasom: «Erdélyben egy nagy tehetségű Hazafi Fessler Magyar Ország Historiáját kezdette fordítani, 's egész igyekezettel azon leszen, hogy minél előbb elvégezhesse».

3539. 430. lap 3. sor: «Én illyet (t. i. statisztikát) Zemplényből küldetek . . . » Úgy látszik, e tervet Kazinczy nem valósította meg, mert a Tud. Gyűjtemény három első évfolyamában ilyenféle cikk nem jelent meg.

3540. 432. lap 2. kikezdés: «Muzéumod VIII. Kötetének Nyomtattatója kiesoda?» Úgy látszik, Kazinczy tolla megbottlott, a VII. füzet nyomtattatóját akarta kérdezni, a mely füzetet »Tek. R. K. J. Urhoz«, t. i. Rigyczai Kovács Józsefhez szóló ajánlattal kezdi a szerkesztő; l. a 3400. számú levél 1. jegyzetét.

U. o. 6. kikezdés: «Ugyan nem tehetnél eggy rövid jegyzést az eránt Prof. *Tompa* Urnál . . . » Borosnyai *Tompa Jánosra* l. az *V. k.* 1319. számú levelét s ennek jegyzetét.

3542. 443. lap 2. kikezdés 3. sor: «Hogy tetszenek neked *Thajsz*a [!] úr *képtelenségei* . . . » Dessewffy *Thaisz András*nak a Tud. Gyűjtemény 1817. évf. XII. f. 14—33. lapjain megjelent értekezését érti, a melynek czíme: «A' Neologismusokról, avagy Szabad-é a' Magyarban új szókat tsinálni és mennyire?» *Thaisz* András határozottan az újítás mellett tör lándzsát, Kazinczyt különösen kiemeli, a ki «dítseretes példával előzött meg bennünket . . . a' ki ha néha az új szók képzésében nem eléggé szerentsés volt is, felingerelte vas szorgalma, 's Hazájának forró szeretete által a' Nemzeti Literaturát, 's örök emlékezetre, örök háládatosságra érdemessé tette magát.» Mire érti Dessewffy a képtelenséget s tudatlanságot: nem tudom; a *Thaisz* által fejtegetett szók között vannak rosszak is, illetőleg olyanok, a melyek az irodalmi nyelvben nem honosodtak meg, de egy sincs olyan rossz, mint a Dessewffy ajánlta *képtelvény*, *széltevéynység* stb. Talán a szómagyarázatokra érti a tudatlanságot; p. o. midőn a *rheumatismus*-t *csúz*-nak mondja, mert «valami tsúszót jelent, a' millyen nyavalya t. i. a' Rheumatismus»; *járvány*, mert «mintegy jár az emberekben»; vagy a *gyök* (gyöker), *közönség* (universitas) nem tetszett Dessewffynak; vagy az az állítása, hogy ha a magyar tudósok a nyelv míveléséhez látnak: nyelvünk a szláv, deák és görög nyelven kívül a legtekélyesebb lesz. *V. ö.* a 450. 481. lappal.

U. o. alúl 14. sor: «Vaygon játék színünk is, Gr. Péchy igazgatja». Kassán 1817-től 1828-ig hosszabb ideig szereplő magyar játékszin nem volt; 1816-tól kezdve 1819-ig a miskolczi társaság (Murányi, Benke, Láng, Déryné stb.) rándult át Kassára és sikerrel játszott; de a Péchy József gr. által bérelt színházban 1817-től kezdve 1828-ig német színészek játszanak. L. Bayer J. id. m. I. 571. II. köt. 283. lapjait.

U. o. alúl 9. sor: «*Csáky Emánuel* esztendő t óta sínlik». V. ö. a *IV. k.* 996. számú levelével s jegyzetével.

3545. 449. lap alúl 1. sor: «Ez idén három vagy négy Költőnk jelene-meg a' Parnasszuson». Kiket ért Kazinczy: nem bizonyos. Kisfaludy Sándor regéi II. kiadásban, Kisfaludy S. *Hunyadi János*a és Virág *Hunyadi László*ja, Vitkovics M. versei, meséi, Horváth Ádám *Rudolfiasza* mind ekkor jelentek meg: de vajjon ezekre érti-e Kazinczy, hogy «éneklések csak dúdolás», bajos eldönteni.

450. lap alúl 4. sor: «Márton Úr Antikritikát íra a' Tud. Gyűjt. Recenziójára». Ez az antikritika meg is jelent ily czímmel: «Felelet a Moralis Kathechismusnak azon recenziójára, mely a Tud. Gyűjteménynek a mult 1817. eszt. 10. kötetjében találtatik». H. n. 1818. A folyóirat némely példányaiban az 1818. évf. I. füzete mellett található.

3546. 2. kikezdés: «*Leg nagyobb Hazai Botanikusunk* meghalván» . . . *Kitáibél Pál* haláláról a Magyar Kurir 1817. évf. (decz. 20-ki) 52. száma a következő nekrológot írja: «*Pestről Dec. 20-dikáról.* — Titt. *Kitáibél Pál* úr, az Orvosi Tudománynak Doctora, — a' Nemzeti Universitás' Fűvész Kertjének az előtt néhány esztendőkkel volt Gondviselője, — több, nevezetesen pedig a' Göttingai, Regensburgi és Jénai tudós Társaságoknak tagja, e' f. hónapnak 13-dikán meghalálozott. Holttetemeinek eltakarítása azután harmadnap mulva történt, mellyben olly sok és nagy Méltóságú Uraságok részt vettek, hogy ha szinte a' boldogult, hasznos életének pályáján tett valóságos érdemei által meg nem mutatta volna is, hogy rendeltetésének megfelelni törekedett: tsak eltemettetésének ezen környünlálása is megmutatná, mint kellyen ő róla itélnünk?» L. életét Szinyeyi J. id. m. VI. köt 443—448. hasábjain.

3549. 459. lap fölül 10. sor: «*Fábián Dániel* Úr elő lépéseivel . . .» Erre vonatkozólag a Magyar Kurir 1817. évf. (máj. 23-ki) 41. száma a következő tudósítást közli: «Mélt. Borberek *Fábián Dániel* Udv. Tanácsos 's Referendarius Urat mind az ő régebben othon az országban, mind azután itt kün a' Fels. Udv. Cancellariánál számos esztendőktől fogva megkülömböztetéssel folytatott hasznos szolgálataira való tekintetből, az Erd. Kir. Törvényes Tábla Elölülőjévé kinevezni méltóztatott ő Cs. Kir. Felsége».

U. o. alúl 2. sor: «*Kis Jósi* Oratiója . . .» A beszéd ily czímmel jelent meg: «Fő notárius Kis József köszöntése. Gróf Bethlen Imre úr ő Exc. nemes Alsó-Fehér vármegye fő-ispányi székébe Nagy-Enyeden decz. 18. 1817-ben lett örvendetes bé ülésekor». H. és é. n. V. ö. a 609. lappal.

3550. A levél 7. sora: «Mein Versprechen über die durch *Eder* entwendeten und an das Museum . . . verkauften Papiere Nachrichten einzuholen, nicht erfüllt.» V. ö. a *XIV. k.* 3240. számú levelével s ennek jegyzetével.

461. lap 1. kikezdés 7—8. sorában felsorolt férfiak: Kenderessy Mihály, Szabó András, Cseresnyés András, Cserey Farkas és Cserey Miklós már ismeretesek lévén, csupán «Prof. *Binder*»-ről jegyzek ide néhány fontos adatot. Kazinczy t. i. *Binder Pál György*-öt érti, a későbbi nagyhirű superintendest, a ki 1784. júl. 22-kén Segesvárott született s 1867. jún. 12-kén Berethalmon halt meg. A segesvári gymnasiumban tanult s magánúton, majd ismét a kolozsvári unitárius gymnasiumban folytatta tanulmányait; 1804-től kezdve három évet töltött külföldön, Tübingában bölcséletet és philológiát hallgatott. 1808—9-ben kezdte gymn. tanári pályáját Segesvárott; itt találkozott vele Kazinczy 1816-ban. 1831-től kezdve a papi pályán működött, előbb a segesdi, majd a kézdi, 1845-től fogva haláláig a bereghalmi község papja volt, ugyanez évben superintendenssé választották. 1850-ben a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki a király. Művei: 1. *Zwei Reden*, Kronstadt, 1845; — 2. *Denkschrift der siebenbürg.-sächs. Geistlichkeit A. C. Pest*, 1848; — 3. *An seine kais. Hoheit den durchlauchtigsten Erzherzog Reichs-Palatin köngl. Statthalter allerunterthänigstes Bittgesuch des ev. Superintendenten A. C. Siebenbürgen*, Bécs, 1849; — 4. *Einem hohen k. k. Reichs-Rathe in Wien*, u. o. 1851; — 5. *An seine k. k. Ap. Majestät Franz Joseph I. . . erfurchtsvollste Dankagung*, u. o. 1858; — 6. *Zwei Vorträge*, N.-Szeben 1862. L. Szinyei J. id. m. I. köt. 1070—1071. hasábjait.

3551. Kazinczynak a felesége után várható örökségére s egész vagyoni állapotára érdekes világot vet az az irata, melyet Boeske Bálint birtokában találtam, s melyet fontosságánál fogva egész terjedelmében itt közlök:

»*Historiai Előadása azoknak, a' mellyek Kázmértt történtek a' ház' fija és két leányai közt, 1810. oltá.*

Referendárius Gróf Török József egyellen gyermeke az atyának Török Ferencznek 's Báró Wécsey Susánának. Ez, ezen első gyermeke megszülésekor, megholt, Török Ferencz pedig soha meg nem házasodott többé. Hogy így a' Referendárius gazdag az az nagy tehetségű ember volt, nem szenved kétséget, 's még inkább megtetszik onnan, hogy ő 27 esztendő korában már Borsod Vármegyei Első Alispán volt; mert oly fiatal embert e' székbe nem ültetnek, ha birtoka 's születése nincs.

«Ez előbb Locumtenentialis Consiliarius, 's kevés hónapok múlva Referendárius leve, 's szertelen pompával élt mind ide le, mind Bécsben. Ősi jószágából talán semmi sem vala meg, midőn 1776. Októb. 30dikán meghala: de meg vala az Ónodi Dominiumnak fele, mellyet 1746. Aug. 18dán Personalis Kollernétől 85,000 forintot megvett.

«Özvegye sok Creditorai által azonnal hogy a' Referendárius meghala, megtünadtatott, 's minekutána néhány istentelen Executiókat szenvedett, a' milyen a' Lúczy birtoknak a' *temérdek csűr nélkül való általadása*, ez és fíjai József és Lajos az Ónodi birtokot Aspermontnak 1781. Aug. 3d. 225,209 Rf. 47 $\frac{1}{2}$ xr. általeresztik.

«Az Özvegy, József és Lajos külön külön 36,000 frtot mentettek-meg így -- ha való a' mi mondatott.

«Az Özvegy és József a' magokén kimentek [?]. Lajos 1790. Máj. 6dikán Kázmért Nedeczky Nepomuktól örök áron megvette mind a' két ágon való Maradékinak.

«Midőn 1804. Augustusban én megkértem a' feleségemet, az Ipam engem önkényl't bizonyossá tett leányának successiója felől. Különben is házasságom előtt és után, gyakorta mondá, hogy neki három gyermeke van, nem egy fija; azt akarván ezzel mondani, hogy a' két leány úgy gyermeke a' háznak, mint a' fiu.

«Már veje voltam a' háznak, midőn egykor az Ipam kifakada jelen nem volt fija ellen. Én lecsendesíteni igyekeztem, 's ez a' csendesítés még ingerlette. No jó, no jó! látom hogy ti sem engem nem ismertek, sem a' fiamat. Jusson szavam eszetekbe, ha meghalok. — Akkor e' fiókban lelitek testamentomomat, monda; újával kimutatta iré-commódjának, jobb kéz felé, középső fiókját.

«A' Sógorom a' Szathmári Fő Ispán B. Wécsey Miklós Exc. leányát, Máriát, 1805. Május 2d. elvette 's minthogy ennek hitvese B. Orczy Mária csak hamar meghala, 's neki még leányai voltak a' háznál, 's ő házasodni többé nem akart, a' Sógoromnak 's Sógorasszonyomnak vele kellett lakniok.

«Azonban 1810. Jún. 23d. az Ipam Kázmérrt meghal. Mi, kik csak két órányira lakunk Kázmérhoz, még akkor nap általfutánk; a' Sógorom is jött Szendről, Ungvárbán, de később, mert távolabbról.

«A' Napam még az ő elérkezése előtt elbeszélé feleségemnek, hogy férje, halála előtt kevéssel, de ezen, esztendő-olta-tartó betegségében, 's talán két héttel kimúlása előtt neki azt hagyá-meg, hogy nyihelyt meghal, a' jószág osztassék négy felé, 's az özvegy a fija és a' két leány vegyenek hasonló részt. A' Napam tehát megigérte feleségemnek, hogy a' temetés után a' három részt mingyárt kiadja.

«Feleségem, tudván hogy a' háznak van adóssága, azt tanácslá anyjának, hogy a' jószágot adjuk Arendába olly egymás iránt való lekötelezéssel, hogy azon egy, vagy két 's legfeljebb három esztendőig, míg minden adósság Arenda által le nem lesz fizetve, egyikünk se vegyen részt a' jövedelemből; 's hogy ez meglehessen, azt tanácslá az anyjának, hogy jöjön hozzánk lakni, a' bátyja maradjon Ipánál továbbá is, Delvóné pedig maradjon férje jószágában, Krassó Vármegyében. — Én javallám feleségem' tanácsát, 's a' Napam reá álla.

«Végre mingyárt a' temetés után, a' Napam, Sógoromnak jelenlétében elmondá mind az Ipam' rendelését, mind a' feleségem' tanácsát. Én magam is kértem Napamat, hogy jönne hozzám lakni addig, míg az adósság le lesz fizetve A' Sógorom azt felelte, hogy neki nem csak a' pénzzel, hanem az idővel is kell oconomisálni; ő mingyárt általjő Kázmérba. A' Napam egészen fjától függvén, lemondá a' hozzám-jöveteltől [], 's ketten elvégzék, hogy a' Sógorom tehát mingyárt által jöjön.

«A' háznál tudva volt, hogy az Ipam teve testamentomat. — A' Napam tehát, a' világtalanná lett Gróf Török József, 's a' Sógorom legkisebbit sem szólván nekem, ki történetből a' háznál voltam, vagy Delvónénak, ki hasonlóképen jelen volt, elzárkozott, bekucskolt ajtókkal keresik a' Testamentomat, 's végre a' Napam jő a' hírrel, hogy a' Testamentom sehol nincs. Megütköztem, 's tiszteletlenség nélkül elébe terjesztettem, hogy ez az elzárkozás és Testamentom keresés 's nem találás, gyanút s elhidegülést támaszt. Mi nem kételkedünk ugyan a' Napam' kegyességébe; láttuk hogy kész vala teljesíteni a' mit férje rendelt: de ismerjük Gróf Józsefnek nem tiszta lelkét, úgy mint a' ki felől mind az Ipam mind a' Napam elbeszélék, hogy ő már tulajdon leány-testvérét is Báro Hennigernét megcsalta volna, ha az Ipamat reá vehette volna az istentelenségre.

«A' Napam visszaméne hozzájok a' hírrel, hogy az elzárkozást mind én mind Delvóné nagyon fájdalmasan vesszük, 's előhívának. A' helyett hogy excusálták volna a' tettet, a' vak bátyja a' háznak kivevé zsebjeből a' kulcsot, 's ezt mondá az Öccsének. Öcsém, a' Familia' leveleit conserválni a' törvény szerint nekem kellene, de én világtalan vagyok. Vedd tehát a' kulcsot, 's ha valaki a' Levelekhez akar nyulni, igazítsd hozzám: én elútasítom, ich will ihn abweisen. — 'S a' Sógorom minden szó nélkül által vette a' kulcsot. Én nem láttam helyét hogy szóljak; nem ingerleni kelle a' sziveket, hanem példámmal is magokhoz hozni.

«Igen tiszta lelki ismeretű Napamat szorongatta az, hogy férje' rendelése nem teljesítetik. Fijának kívánságára tehát azt a' propositiót tevő: hogy minthogy fijának kedvetlen dolog az Ipnál lakni, ne kívánjuk a' felosztást, 's elégedjünk meg a' jószág bennünket illető jövedelmével. — Reá állánk vonogatózás nélkül.

«Ez nem vala elég a' Sógoromnak; ő biztossá akará magát tenni még bővebben is. Egy két nap mulva arra kérte testvéreit, hogy neki részeit adják-el, mert Kázmér háromnak kevés; íme ő egy egy testvérenek húsz ezeret ad. — Én Kázmértől két órányira lakom, Delvónak pedig leánya vala, jószágai pedig csak férfi-ágit illetnek, 's így ajánlását nem fogadánk-el.

«Most ismét B. Wécsey Miklósnak a' Napamhoz írt Levele közölteték velünk. — «Én egyaránt szeretem a' két húgomat mint a' vömet; nekem mindenik közel «rokonom. De mivel a' tartandó Dieta a' jószág birtokosaira terhet fog rakni, «mint igaz atyafi tanácslom a' hűgaimnak, adják-el a' bátyjoknak Kázméri «részeitek.» — Mi azt felelénk a' Napamnak és Sógoromnak, midőn kezekbe visszaadánk a' velünk közlött levelet, hogy csudálkozunk, hogy Ő Excja a' maga vejének kárt akar tenni, 's hasznót a' hűgáinak.

«Ismét egynehány nap mulva a' Sógorom azzal álla közzénk, hogy örvend hogy el nem nyargalá magát a' megvevéssel! hiszen Kázmér egészen övé, 's a' leánytestvéreknék semmijek nincs.

«Napam kimondhatatlanul sokat szenvedé, látván gyermekeinek elhűléseket, de még nem volt köztünk semmi versengés. — Végre' elragadva fájdalmától, fijának jelenlétében declarálta, hogy ő lelki isméréten könnyít, 's a' jószágot négy felé osztja, 's gyermekeinek férje' rendelése szerint általadja. — Sógorunk viszont declarálta, hogy ámbár neki is ezt rendelte az atya, az ő anyjának ezen kinyilatkoztatása ellen neki szegzi magát, mert Kázmér surrogatuma Ónodnak, 's így ahhoz a' két leánynak jussa nincs; 's atya testamentoma solennizálva nincsen. — «Te tehát az atyád' rendelését nem azért tiszteled hogy atyád rendelte, 's az rendelte a' ki a' jószágot vette, hanem azért, mert rendelését annyi tanú hallotta, a' mennyit a' törvényt kíván?» kérdém én, 's nem felelt.

«Közéltvén a' Pataki Exámen, a' Napam és a' Sógorom egy reggel nálam megjelennek, 's mondják, hogy Consil. Vayhoz mennek Patakra, de nem magyarázák, miért. Én úgy hittem, hogy a' tőle felvett Capitális eránt akarnak szólni. — Estvére nálam valának ismét, 's a' Napam jelenté, hogy ő mint elkeseredett Anya, panaszlá a' Consiliáriusnak, mi történik az ő barátja' gyermekei közt, és hogy a' Consiliárius Compromissumot javaslott. — Mi eránt? kérdém. — — Azt lányaimnak, vejeimnek nem szükség tudniok, felele; 's Sógorom, ki jelen volt, hallgatott. Itt háltak, 's ki nem vehettem tőlök. Az vala mindég a' mit mondtak, hogy Compromissumnak kell lenni — erre önkénytt reá állottam — hogy a' Birák és Prokátorok vigyék: de úgy hogy a' leányok 's ezeknek vejeik [!]

semmit ne tudjanak, ne lássanak — erre declaráltam, hogy reá állani soha nem fogok. Sőt azt a' kinyilatkoztatást tettem nekik, hogy csak közöltessem velem azok az okok, a' mellyeknél fogva a' Sógorom a' maga testvéreit ki akarja rekeszteni, 's ha igazságosak, én önkénytt lemondok minden keresetről. Ezt sem akkor, sem soha meg nem nyerheténk.

»Azonban Gróf Török József, a' világtalan, elhitette Consil. Vayt, minden leánysuccessiónak nagy ellenségét, hogy mi ketten, én és Delvó, a' Napam eránt tiszteletlenségeket követünk-el, hogy Compromissumra nem hajlunk, 's erőszakkal akarunk beállani a' jószágba. 'S mi szükségesnek látánk a' Consiliáriushoz által menni. Delvó Patakra kísért, de nem jöve a' Consiliáriushoz. — Midőn vele szólani kezdék, bejöve a' vak Gróf, 's így meghazudtolám ugyan a' híreket: de minekutána a' Napam, a' vak, a' Sógorom egészen másként adák elő a' dolgot 's a' Consiliárius semmi leánynak nem barátja a' ki successiót kér, 's már a' Napamnak azt a' tanácsot adta, hogy férje' rendelését ne teljesitse, *mert oda lesz a' ház*, — nem értem azt a' véget a' mit óhajtottam.

«A' vak Gróf József sokszor mondá nekem ezen villongásainkban, hogy az Ipam nem vala Acquisitor. — Rendes, felelek, s mégis itt Kázmér, a' mit szülőji nem bírtak. — Igen, felele, de nincs teher nélkül. — Osztozzunk hát aequa ratione jószággal, teherrel. — Méltóztatott nem felelni.

«Nem acquisitor, mondá ismét, mert nem Redintegrator. Az Öcsém és én eladánk Ónodot, melly csak fiúágot illet. És így Kázmér surrogatuma Ónodnak.

«Feleleteim: 1. Úgy Ónod surrogatuma Sávolynek, Pászthónak és az egyéb Aviticumoknak.

«2. De Ónod nem is eladás, hanem a' megvett, de le nem fizetett pénz' executiója, melly hogy káros ne légyen, az Aspermontnak tett által engedés által szerencsésen és okosan előztetett meg.

«3. Ónod el van adva, de úgy hogy visszaválthatatik. A' Sógorom már el is indította a' pert, 's Actoratusa stabilálva van, Aspermont pedig két ízben tett neki propositiókat, hogy acceptáljon más jószágokat annak helyébe; hogy Ónodot is keresi, Kázmért is ki ne adja, nem igazság.

«A' vak bátyja a' háznak ezekre azt felelte, hogy a' Referend. cladta ugyan ősi birtokait, 's azt ismét visszaváltoztatta. — Hol vannak tehát? kérdém. — Hennigerné húgomnak jutottak Osztályrészenben. — 'S ki láta olly osztályt, hogy a' leány vegyen mindent?

«A' vak itt elakadván, utolsó assultusa az volt, hogy Kázmér Ónodi pénzen vétetett.

«Mi offeráltuk a' pénzt, 's az Irásokat kértük velünk közletni, hogy eruáltassék, mit veve kölcsön az Ipam a' Kázmér vételekor.

«Semmiképen nem boldogúlhatván, a' Napammal e' szót declaráltaták: Ich will Compromiss, declarire aber, dass ich den Töchtern bey meinen Lebzeiten nichts gebe, sie mögen gewinnen, oder nicht. Im erstern Falle, bin ich Witwe, und repraesentire meinen Mann, und bleibe im Besitz bis ich lebe. Így semmi okunk nem volt a' Compromissumra lépni, 's csendesen vártuk halálát, a' nélkül hogy szeretetünk 's tiszteletünk eránta csorbát szenvedett volna.

«Ez az Angyalí jószágú Asszony most declárála a' mi itt következik: Ich habe Nichts, und ich lebe bloss aus den Gnaden meines Sohnes. Ez a' szó festi gyengeségeit, és hogy mire vitte fija 's Fiscálisa Kossuth László. — A' Sógorom

tehát beült a' jószágba mint Repraesentánsa az anyjának, 's végre azon 200 ftokat sem fizette, melyet az atya leányainak még hajadon korokban szokott volt adni.
(Itt egy levél ki van vágva.)

«Ujhely, Febr. 10d. 1827.

«Holnap lesz két esztendeje, hogy az Eperjesi Tábla Sentenciát hoza perünkben, adjudicálta a' massa successionalist és jövedelmet, de olly rosszúl, hogy az exequens Bírónak rés nyílt volna, azt tenni, a' mit akar. Hozzám küldte tehát a Sógorom ante sententiam publicatam, (és így már tudva mi fog végeztetni, holott még a' publicatio napján is ventilálák a' pert) hogy ha én nem appellálók, ő sem fog. Azt feleltem, hogy én még nem tudom mi ítéletet.

«Nyomárkay Úr azt hiszi, hogy kár volt appellálnom. Belé kellett volna úlni executio által, s akkor ad Correctionem executionis procedálni. — Nyomárkay Úr nem tudja, hogy olly cifra és sok épületet, és hasznavehetetlent teve a' Sógorom, csak hogy a' jószághoz ne jussak, hogy azt neki bonificálni nem tudtam volna, 's így be sem eresztett volna a' jószágba. Nekem appellálnom kelle.

«Midőn én a' Praesest informáltam, az a' jó Úr nekem ezt mondá:

«A' Sógorod nekem három okot allegál: 1. hogy Kázmér háromnak kevés. Ne osszátok-fel. 2. hogy Kázmér az ő pénzén vétetett, tudniilik *Ónodból*. 3. hogy a' Török familiának sok avicitásai vagynak, vegyétek vissza, osztozzatok akkor.

«Feleltem: 1. Ha egy garast is hagyott az ipam, nem az a' Consequentia, hogy a' fiu vegyen egy garast, hanem hogy kiki elégedjék-meg 1 xrral.

«ad 2. felel az Eperjesi Tábla sententiája, hogy maga Ónod is leány pénzzen vagyon véve.

«ad 3. hogy az a' visszavétel száz esztendeig is elhaladhat, nekem pedig élnem kell, 's nevelnem gyermekeimet.

«Nem tetszik nekem az, hogy az Eperjesi Bírák Dávid Jánost mint *egy* tanút, engem pedig mint feleségem tanúját elvetettek, holott állításomat a' Sógor sem meri tagadni. A' hol fél próba van, ott nekem helyt kellett volna adni, kivált hogy et obtuli et detuli.

«Az egész per folyása mutatja az imposturát, erőszakot, igazságtalan detentiót. Méltóztassék megtekinteni, jól van e dolgozva az Extractus.

«Az Olvasást bízvást pag. 15 lehet kezdeni, ezen:

«Lis est sororibus etc.»

3552. A levél 2. kikezdése: «Knaut Friedrich Saxoniai fi *tavaly 1816*, Novemb. 19d. estve lépe be hozzám». Az eredetiben tollhibából az évszám *1817*, a mit a szövegben megengedhetőnek láttam kijavítani *1816*-ra.

3553. A levél 5. sora: «A' *Bihari hír roszt hír*». Szemere P. itt vagy a megyei választásokra gondol, vagy az újítás miatti izgalomra.

Alább 1 sorral: «A' *Tiszteletes* gondoskodását . . . köszönöm». Bizonyosan Major József, sátoralja-újhelyi lelkészt érti.

3554. 469. lap alúl 5. sor: «Minden dolgozásom Voltairenek *Melange de Literatureje* olvasásából állott». Voltaire id. műve Lausanneban, 1777-ben jelent meg 4 köt.

470. lap felül 16. sor: «*Zeyk Kriska*, tán 30 esztendőös Kis Asszony». Zeyk Dániel kir. táblai elnök és gr. Teleki Bora leánya, Krisztina, úgy látszik, egész életében hajadon maradt. L. Nagy I. id. m. XII. köt. 365. l.

471. lap kikezdés 10. sor: «A' IXdik füzetben áll Recenziód Pápai Magyar Literaturája ismertetésére». Kazinczy bírálata az Erdélyi Múzeum IX. f. 89.—99. lapján olvasható ezen, csillag alatti jegyzettel: «Szemere Pálnak az I-ső Füzetben említett gyűjteményéből».

Alább 1 sorral: »A halottak beszélgetése Szentkuthy Sándor név alatt tölem van». U. o. a 81.—89. lapokon.

Alább 4 sorral: «A' IXdik füzetben félbe szakasztott *Kritikai Értekezés*-ből kikell adnom a' Xdikben *Gr. Teleky József életét*, hosszasan kell szólnom az I-ső Füzetben kihirdetett *Szomorú Játéki jutalom* hogy létéről». Az Erdélyi Múzeum IX. f. 155.—177. lapjain olvasható Döbrenteinek *A' kritikáról* szóló értekezése, a melynek folytatásául a X. f. 78—105. lapjain *Gróf Teleki József* című életrajza van beiktatva. Ezután pedig «Az első füzetbeli jutalom kihirdetésére béküldetett szomorújátékokról» szóló kritikai vizsgálódása következik a 105.—167. lapokon.

472. lap 3. kikezdés: «A' Tudom. Gyűjtemény XII dik Füzetjében álló Munkád... különösen kiválik... 's kiválnék, ha engem nem említenél». Czézlás Kazinczynak a Beregszászi és Sáros J. munkái bírálatára, a melynek 91. lapján hivatkozik Kazinczy Döbrenteire csillag alatti jegyzetében: «A' mi a' bántásokat illeti, mellyeket néha szenvedni kell, azokra nézve a' gondosabb Olvasó jól fogná tenni, ha megtekintené, a' mit a' *telkes Döbrentei* Sonnenfels felől (Erd. Muz. VI. Füz. 141. lap) mond. Ha igazán szeretjük a' hazát és a' nyelv' ügyét, érettek szenvedhetünk is valamit 's az olykor magával hozza a' jutalmat». V. ö. a 3458. számú levél jegyzetével.

473. lap alul 3. sor: «Gubern. Cancellista *Tunyogi József*»... *Tunyogi Csapó József*-ről Szilágyi F. «Egy lap Erdély legújabb történelméből» cz. művében szól. (Értekezések a tört. tudományok köréből, I. köt. 1867—1870, V. f. 1—35. l.) E szerint Tunyogi Csapó József 1790. okt. 24-én, Kémeren (Kraszna várm.) született; a falusi iskolában tanulta az ismeretek elemeit, azután 1800-ban Zilahra ment, a hol a híres Gyarmathy Sámuelnek volt tanítványa négy évig, míg a poeciát el nem végezte. Innen Kolozsvára ment 1804-ben, hol a negyedik (ú. n. syntaktikai) osztályba iratkozott be s négy év alatt elvégezvén a humaniorákat, 1808-ban a felsőbb tudományokat hallgatók közé vétetett föl; 1812-ben már correpetitor (az első éves deákokat gyakorló), 1813-ban pedig énekvezető lett. Iskoláit végezvén, a kir. guberniumhoz írtnoknak esküdtől fel s gyakorlatra M. Vásárhelyre ment és Páva Vajna Elek cancelláriájához fölesküdtől 1814-ben; 1816-ban ügyvédi oklevelet nyert s Teleki József gr. mellett mint kormányzéki fogalmazó működött Kolozsvárott; 1820-tól kezdve pedig u. o. a ref. collegiumnál mint jogtanár tanított, 1823-ban az erd. ref. főconsistorium titkári tisztségét is viselte, s ez időtől kezdve részt vett a vármegye politikai küzdelmeiben is. 1832-ben lett a M. Tud. Akad. lev. tagja. Mint megyei követ Wesselényi Miklós b. oldala mellett működött; 1848-ban megszűnt jogtanári hivatala is; de a Bach-korszakban a Kolozsvárott felállított, «selyem-termelési tanszék»-et töltötte be 1858. aug. 27-én bekövetkezett haláláig.

Tunyoginak nyomtatásban csak egy kis munkája jelent meg: *Compilata* és

Approbata Constitutiók Erdélyben; azután néhány hírlapi czikk a selyemtenyész-tésről; kéziratban: Oklevél másolatai; kézi naplója 1834—1835; s az erd. ref. egyházak történetére vonatkozó dolgozatok. Legbecsesebb az ő «honi történelmi oklevélgyűjteménye», a mely két nagy ládában, tizenkét ívrétű kötetben maradt fenn a kolozsvári ev. ref. főiskola könyvtárában. Az első 5 kötet eredeti okleveleket tartalmaz a XVII. századból, Bethlen, I. Rákóczy Gy. és Apaffy korából; a többi szintén ilyeneket és másolatokat, genealogiai táblázatokat; ezen kívül nevezetes egy, tizennégy vastag csomóba foglalt, gyűjteménye, a melyben kir. kormányzékai rendeletek, stb. találhatóak; általában nemcsak a régi fontos okiratokat, jegyzőkönyveket gyűjtötte, hanem a korabeli megyei s országgyűlésre vonatkozó iratokat, lapokat is.

3555. A levél 5. sora: «Ich habe den folgenden Tag *einen Fiscalen* in Ujhely . . . herausbitten lassen.» T. i. *Nyomárkay Józsefet*, l. a 3562. számú levelet.

3557. 481. lap 3. kikezdés: «Darü fordításával nem szolgálhatok . . . Azt az egyetlen egy darabot olvastam belőle, melyet Prof. *Kanka* . . . munkájába fel vett.» Czélzás «De nativa sermonis Hungari euphonia. Disseruit Daniel Kanka prof. Posonii, 1817» című munkára, melynek 47—51. lapján idézi a szerző Horatius I. és VI. epistolája 1—24. és 1—18. sorát, Wieland német, Daru (Paris, 1805) francia és Kis J. magyar fordításával párhuzamosan.

A levél vége: «Neked tiszta szívem szerént kívánom, hogy az élet' Istene . . . *Fontenelle életének hosszúságát* ajándékozza.» V. ö. a 3354. számú levél 2. jegyzetével.

3558. A levél elején Dulházy M. *Rojkó János*ról emlékezik, a kinek csak latin versei jelentek meg nyomtatásban, az itt említett magyar (?) verse kéziratban maradt. Három latin versének címét ideiktatom: 1. Onomasticon virtuti et meritis Dni Adami Farkas . . . Sopronii, 1774; — 2. Carmen quo virum clarissimum Ioannem Klanitza . . . in patriam redeuntem anno 1779. d. VIII. Cal. Nov. tristis comitator, Jenae é. n.; — 3. Jugalis fax et basis Dno Michaeli Dulhazy nobil. item virgini Mariae Feke sacro matrimonii vinculo die 18. Sept. feliciter copulatis, praelata et consecrata ab amico aeternum candoris monumentum officiose locaturo J. R. Cassoviae, é. n.

485. lap 4. kikezdés: «Egy gondolatomat terjesztem a' T. Úr elébe . . .» Dülházy tervezett kiadása abban maradt; mint tudva van, Dessewffy és Kazinczy levelezését csak később Kazinczy Gábor adta ki.

U. o. 5. kikezdés: «Prof. *Kósa Úr* . . . meghalt.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (febr. 7-ki) 11. és a Magyar Kurir 1818. évf. (febr. 17-ki) 13. számában a következő rövid nekrológ olvasható *Kósa Györgyről*: «Kassán Jan. 31-ikén életének legszebb virágában, u. m. 34-dik esztendejében meghalt T. T. *Kósa György* Ur, a' Törvények Doctora, és a' Kassai Kir. Akademiában a' Magyar Polgári és a' Büntető Törvények Tanítója. Tsak rövid betegség volt az, mely ezen Tudós és munkás férfiút barátinak 's ötét szerető Tanítványainak kebeléből kiragadta.» V. ö. Szinyeci J. id. m. VI. köt. 1077. hasábjával.

3559. 486. lap 2. kikezdés 4. sor: «A' mit Horváth [!] István és Rumi Károly tettek egymással...» V. ö. a 3484. számú levél jegyzetével.

U. o. alúl 15. sor: «*Utazásiban* magasztaltál is.» T. i. az Orpheus I. köt. 174—183. lapjain megjelent «Utazások, Füred» című útleírásában, I. a Kazinczy F. munkái, II. köt. (Toldy és Bajza) 32—38. lapjait.

488. lap fölül 11. sor: «Kár volt igazítást tenned a' p. 47. felhozott *magedában.*» Horváth Á. Kazinczynak a *Sonettról* szóló tanulmányát érti (Tud. Gyűjt. IX. f. 38—48. l.), a melynek 47. lapján 2 sonettet közöl Kazinczy, Szentmiklóssytól *Az alvó szép* s önmagától *Az én boldogítóm* címűt; emebben föl is jegyzi Kazinczy, mely változtatásokat tett benne első kidolgozása után.

A 490. lapon felhozott írók pontosabb nevét ide iktatom: *Pollio Gajus Asinius*; életére s működésére I. az Egyet. Phil. Közl. VIII. köt. 280. és XV. köt. 861. lapjait. — *Crousaz János Péter* (1663—1750) számos philosophiai műve látott napvilágot, a nevezetesebbek: *De l'Esprit humain*, Basel, 1741; — *Réflexions sur l'ouvrage intitulé la Belle Wolfienne*, Lausanne, 1744; — *Observations critiques sur l'Abrégé de la logique de Wolf*, Genève, 1744. — *Warburton* a Pope műveinek kiadója: *Pope Alex. Works. With his last corrections, additions and improvements as they were delivered to the Editor a little before his death; together with the comment. and notes of Mr. Warburton*, London, 1751; németül, Altona, 1758—1764, 5 köt. — *Luigi Alamanni* (a szövegben hibásan: *Alemator*), a ki mint époszköltő, lyrikus és színműíró egyaránt kiváló író (1495—1556). L. Radó A.: *Az olasz irodalom története*, Budapest, 1896, I. köt. 466—467. lapjait.

3561. 493. lap fölül 2. sor: «Utolsó hetemet az a' *Felelet* vevé-el, a' melyet Pápai Prof. Márton Úr mellett dolgoztam A. betű alá rejtőzött *Recensense ellen.*» T. i. Márton I. id. művét a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. I. f.-ben (78—89. l.) másodszor is bírálat alá vette A. (kiben Varga István debreczeni tanárt sejtették), s erre írta Kazinczy sokszor emlegetett feleletét, a mely külön nem jelent meg, hanem összegyűjtve a Márton művének többi bírálataival s az azokra írt válaszokkal együtt a következő című munkában: «Prof. Tiszt. Márton István Úrnak Ker. Morális Katekismus nevű munkájára írt Recenziók az azokra tett feleletekkel egybekötve. Bétsben, a' Magyar Kurir kiadójának költségén. Pichler Antalnál, 1818.» Kazinczy előszavával (5—6. l.). — Ebben össze vannak gyűjtve a következő bírálatok: 1. M. A. Úr Recenziója. — 2. Prof. Tiszt. Márton István Úr Felelete. — 3. Tek. Horváth Ádám Úr Értekező Jegyzései M. A. Úr Recenziójára. — 4. M. A. T. P. Úr Viszszonozása. — 5. Prof. Tiszt. Márton István Úr erre való Válaszsa. — 6. A. Úrnak a' Ker. Morális Katekismusról írt Recenziója. — 7. Tek. *Kazinczy Ferentz Úr Felelete ezen Recenzióra.* — 8. Prof. T. Márton István Úrnak ugyan ezen Recenzióra írt Felelete. — 9. A' Morális Katekismusnak Ideája. — Kazinczy bírálata a 92—101. lapokon olvasható; a 93. lapon csillag alatt Márton István jegyzete. Márton István nem lehetett megelégedve a Kazinczy bírálatával sem, mert végső ítéletét e szakvka foglalja össze: «Igy hát, mind e' mái napig is az én Morális Katekismusom recenseálatlanul lévén, edgy olly competens Recensense várokozom, a' ki magáról nyilván declarálja, hogy ő edgyszerre Theologus is, és Philosophus is edgy személyben (136. l.). — V. ö. a 3564., 3565., 3571., 3572. számú levelekkel.

494. lap fölül 9. sor: «Ha Pethének egy ezüst pixist adtam volna, adtam volna azt Virágnak is.» Erre vonatkozólag a Magyar Kurir 1817. évf. (decz. 5-ki) 46. száma ad felvilágosítást. A 44., 45. számokban elmondván a Marczibány-jutalom kiosztásakor tartott ünnepélyt, a 46. számban így folytatja: «Ns. Magyar Nemzetünknek ezen fényes innepe alkalmával, 's azután való napokon egy nagy tudományú Magyar Mágns legelőször esmérvén-meg személyesen, a' legelső 1815-dik esztendőről megtiszteltetett tudós Hazánkfiát, Ts. Kis Szántói *Pethe Ferentz* urat, Ns. Szabolcs Vármegye Tábla Biráját, és kitanúlván ennek szélesen kiterjedett Mezei Gazdasági tapasztalásain kívül azt is, mely sok hasznos munkákat botsátott legyen ki — anyai nyelvünkön világ eleibe, tehát a' nevezetlen Nagy lelkű Mágns azon érdemes Hazánkfiának közönséges megjutalmaztatását kettős jutalommal tetézte maga részéről az által, hogy neki egy Anglus *arany órá*t és egy aranyozott *ezüst piksist* küldött meglegedése örök jeléül.»

U. o. 3. kikezdés 2. sor: «Az a' *W. a'* ki Scholionokat hányt alá . . .» *Pethe F.* Kazinczy bírálatához csillag alatt a 88., 99., 101., 103. lapokon *W.* betű alatt ő jegyzetet írt, a melyek azonban a vitatott kérdést nem érintik; v. ö. a 3566. számú levéllel s ennek jegyzetével.

U. o. 4. kikezdés: «A' mult hetekben Pataknak és Collegiumának Históriai 's Statistikai Ismeretét dolgoztam-ki.» Meg is jelent a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. V. f. 1—29. lapjain *G. H. I.* betűk alatt ily czímmel: «Sáros-Patak hajdan Szabad-Királyi, sokszor Királynéi; most Mező-Városnak Történetei.»

Alább 2 sorral: «A' tavalyi kötetekben néhány Historiai Értekezés állott T. betűvel signálva. Az *Teslér László Bonyhádi* (a szövegben hibásan: Bonyhándi) Káplán.» *Teslér Lászlónak*, a Vörösmarty ifjúkori barátjának valóban több értekezése olvasható a Tud. Gyűjtemény 1817. folyamában, így: IV. f. 36—57. lapjain «Horehoviczai *Dudics András* élete»; X. f. 71—76. lapjain »Törödék *Telegdi Miklós* életéből»; u. o. 76—78. «Versek» czímmel *Tinódi Sebestyénnek* a *Hadnagyoknak tanúságát* közli.

3562. L. a 3551. számú levél jegyzetét.

3563. 499. lap 2. kikezdés 2. sor: «Azt a' *derék leányt* tanácslottam . . .» T. i. gr. Gyulay Karolinát; e tanácsnak nem lett sikere.

3564. 504. lap 1. kikezdés: «Steph. Márton . . . ward um das Jahr 1800 durch ein Pasquill . . . in Debr. lächerlich gemacht.» *Kazinczy* valószínűleg «A Kant szerint való filozofiának rostálgatása levelekben» (Pozsony 1801) című névtelenül megjelent műre czéloz, a melyet nyilván *Kazinczy* után tulajdonít *Toldy F. Budai Ferencz*nek. *Márton István* e művet *Kant* philosophiája előjátékának mondja. *L. Szinyeyi J.* id. m. I. köt. 1386. hasábját, *Kazinczy* e támadásról általánosságban többször tesz említést, de részletes adatait mindig elhallgatja, kivált, hogy hol tiltakozott *Budai Ezsaiás* a pasquill írásban való részessége ellen, s mily része volt benne *Földváry József*nek. V. ö. a *IV. k.* 958. számú levelével s ennek jegyzetével.

U. o. alúl 8. sor: «Auch ist viel triviales in seinem Vortrag . . . z. B. in der Vorrede, wo er von den Schullehrern spricht, und sie durch das *Dic lectio* durchhöchelte.» Czelzás *Márton István* id. műve előszavának 22. lapjára, hol a

következőket olvassuk: «Én . . . ezen Katechismust nem is úgy készítettem, hogy ezt a' Tanító valamint először kezébe veszi, tüstént Kérdésről Kérdésre Tanítványnak Letzkébe kihagyja, azután az esmeretes *Dic Lectio*-val végződjön a' Komédia; hanem úgy készült ez, hogy ezt a' Tanító szüntelen olvastassa, analýsálja, magyarázza, 's tanítsa. A' sovány Katechismus mellett éhen marad a' Lélek: de hogy a' terített Asztal mellett is ne koplaljon a' vendég, arra való a' Tanító, hogy ezt az evésnek útjába igazítsa. Nékem az *Igen is-es, Úgy úgy-os, Nem nem-es* Katechismusnak készítése soha még csak gondolatomba sem fordult meg. Én Tanúlatónak nem írtam, 's nem is akartam írni: sőt inkább szívből óhajtom, hogy a' tsupa Tanúlatók, ha talán még volnának, az Oskolákból örökre pusztúljanak ki. Az ilyen foltokkal a' Popularitást híjjába oltalmazzuk.»

A levél következő részét v. ö. a 3561. számú levél jegyzetével.

509. lap fölül 4. sor: «Kovács Sámuel refutirt Tud. Gyűjt. 1818. I. K. S. 93.» Kovács Sámuel Tóth F. «Keresztlyén Erköls-Tudomány»-át bírálja s utóiratában (93—94. l.) ezeket írja: «Akarmelly csekély legyen valamely Munka magában, soha sem kell a' személyes mocskolódással másokat is az Írásbeli bátorságtól elidegeníteni. Ha a' Satyra nem jobbít, a' személyes mocskolódás annyival inkább nem épít. Nemhogy megkellene az Írókat szorítanunk, 's a' sértetésekkel kevesítnünk: hanem inkább neki kellene őket bátorítanunk 's kisebb hibáikért való megengedéssel szaporítanunk. Ha a' járnai tanuló gyermeket minden kis elcsésésért még azon fellyül meg is verjük, sokkal tovább tanul meg járnai. Valósággal csak a' liberalis velebánással díszlenek a' Tudományok, 's szaporódnak a' Tudósok. De mind ekkoráig sok tekintetekben szinte ellenkezőt tapasztalunk nálunk.»

3566. 511. lap 1. kikezdés: «Felakadtam az első soron . . .» Sipos J. S betű alatt a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. II. f. 89—94. lapjain «Vélekedés a' Nyelv-mívelés dolgában» című czikke így kezdődik: «*Mindenkinek szabad itélni a' nyelv dolgaiban.* Ez egy az újjítások felett értekező jó Íróknak [nyilván Kisfaludy Sándorra czélez] szava.»

U. o. 3. kikezdés: «A' . . . Recensio alá vetett Jegyzéseket én csak nyomtatásban láttam, 's sajnálom a' bántást.» Kazinczy a bíráló 88. lapján Pethe F.-től olvasható csillag alatti következő jegyzetet érti: «T. Kazinczy Ferentz Úr, a' ki ezt a' Recensiót írja, hihetőképén a' Sipos Úr' utóbbi Híradása után adja neki ezt a' tisztes titulat [t. i. Szentesi Prédikátor és Professor], melytől ez által Szent városának nagy-érdemű Prédikátorai közzül vagy egygyiket, vagy másikat, nem-akartva, megfosztja. Szentesen, tudunkra két Prédikátor van: T. *Kis Bálint* és T. *Dobosy Mihály* Úrak, mindenik hasznos dolgokban fáradozó Úr. Sipos Úr az odavaló Oskola' első Tanítója; de tudósításából úgy látszik, *mintha az Úr Jézus' Tanítóit szép titulussát, Mester, már most szégyenlené magára venni.*»

3567. 517. lap fölül 4. sor: «Und Sie selbst, und ihr Comes, welche anziehende Männer.» T. i. *Tartler János*, a kivel Kazinczy erdélyi utazásakor találkozott. V. ö. az *E. L.* 164. lapjával.

3568. B. *Wécsey Pál* 1789-ben Nagyváradon született s 1861-ben Szerdahelyen, ősi birtokán halt meg. Atyja, József, katonatiszt volt, később pedig gaz-

daságának élt. Fiát a diplomatiái pályára szánta, de az ifjúnak ehhez kevés hajlama volt, s tanulmányai végeztével ő is gazdálkodott s bodrogi birtokát mintagazdasággá tette. Ő szorgalmazta legbuzgóbban a Bodrogköz szabályozását, s mint a zempléni casino elnöke a megyét az akkori műveltségnek egyik kisebb vidéki góczpontjává tette. Áldott lelkű férfi, a humanizmusnak kiemelkedő képviselője volt. 1816-tól fogva kezdett a vármegyei gyűléseken szerepelni s később a szabad- elvű pártnak oszlopos tagja volt. Szép könyvtárt gyűjtött. L. Vereby S. Magyar Mánások életrajza s arczképcsarnoka, VI. évf. Pest, 1865. 3—5. l.

3570. 527. lap fölül 11. sor: «Hogy copuláltattak volna, nem hallottam.» T. i. Wesselényi Miklós Bethlen Imre gr. leányával. Főntebb már megjegyeztem, hogy e házasságból semmi sem lett.

3571. 529. lap alúl 5. sor: «Hallom, hogy Keszthelyen ez idén *nekem ültettek egy fát.*» Erre vonatkozólag idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1818. évf. (febr. 25-ki) 16. számában megjelent értesítést, a melyhez hasonlót olvashatni a Magyar Kurir 1818. évf. (márcz. 6-ki) 18. számában is: «Keszthely febr. 13-án 1818. A' Helikon ünneplése Ő Fels., a' ditsósságessen Uralkodó Fejedelmünknek születése napján febr. 12-én szokás szerint a' Georgikonban meg tartatott, melly alkalmatossággal Pfahler Károly Ur Fiscalis és a' Magyar Törvény Doctora 's az Institutumnak mostani Archonja egy Deák Beszédben Ő Felségének Fejedelmi nagy virtusait elő adá, érdekelvén egyszersmind Ő Felségének utolsó utazását, mellyet a' Fels. Császárné társaságában a' Kormányá alatt lévő leg távolabb Tartományaiha legnagyobb maga el szánásával méltóztatott. A' Vendégek között, kik ezen ünnepre ide magokat meg alázták, Dukay Takáts Judit Kis Aszszony magyar nyelven egy Elegiát olvasott fel, néhai Csász. Kir. Herczeg Aszszony Felséges [!] Hermine halálára. A' helybéli külömbféle Oskoláknak Tanítványai közül pedig Tolnai Gróf Festetits Ernest és Leo Urak; a' Pristaldeumi Praktikánsok közül Gosztonyi Sándor és Szigethy József; a' Gazdaságbéli Praktikánsok közül Magger János, Gertinger Adolf, Fleischer Sámuel, Németh Péter és Fábriczy László; — továbbá a' Gymnasiumbéli Pocták közül Vadnay Lajos és Simon Mihály külömbféle munkákat rész szerint Verseken, rész szerint Prosában Deák, Magyar és Német nyelveken elő adtak, mellyek közül kivált képpen Gosztonyi Sándor Prisztaldusnak, Magyar Verseken, Fels. Nádor Ispány Urunk' István Cs. Kir. Herczeg fiának születésére készített munkája mind Tárgyára, mind elő adására nézve különös említést érdemel. Ezek után 800 ftokból álló Jutalom és érdem pénz határozatott egyarányon [!] 4 jelessebb Férfiaknak, kik magokat Hazánkban a' Tudományok elterjesztésére nézve különösen érdemesekké tették. Az Institutumnak nagyobb Botanicus kertjében pedig néhai Csokonyai [!] Vitéz Mihály híres Magyar Poetának emlékezetére, és a' Magyar Literatura körül igen érdemes Kazintzy Ferentz Urnak tiszteletére két fa ültettetett. Estve ezen ünnep egy Muzsikái multság által, mellynél Gróf Festetits Ernest magát a' Claviron egy Concert által különösen ki mutatta, bé fejeztetett.»

3572. Az egész levelet v. ö. a 3561. számú levél jegyzetével, a mely ennek minden pontját megvilágítja.

3573. 532. lap alúl 3. sor: «*Keresztes István* Úrnak írtam Enyedre.» Keresztes István előbb nagyszabeni ev. ref. lelkész, 1808-tól kezdve esperes; 1816-ban a nagyenyedi iskolához választották tanárul s itt működött 1821-ben történt haláláig. Művei: 1. Egy haza támaszsa, bíró és tanácsosa a néhai sarkadi mélt. Turi László udv. tanácsos és főispány úr emlékezetére készített könyörgés és halotti beszéd, Kolozsvár, 1813; — 2. Anfangsgründe zur Erlernung der ungarischen Sprache, N. Szeben, 1814.

U. o. alúl 1. sor: «Szeremlei Istvánnak (Kis-Búnón) leveléből tudom, hogy Tompa Úr Enyedre ment-által Vásárhelyről, 's nem hihetem, hogy *Benkő Ferencz*-nak helyébe.» Benkő Ferenczre l. az *I. k.* 213. számú levelét s ennek jegyzetét.

533. lap 1. kikezdés: «Hogy *egy valaki egy valakit elvegyen*, azt nem hiszem többé.» T. i. Cserey Farkas gr. Gyulay Karolinát; Kazinczy tanácsa nem volt foganatos.

Alább 4 sorral: «A' mit Te írsz, ugyan azt írta minap az a' *bátyja* . . .» T. i. *Cserey Elek*, kiről a Magyar Kurir 1817. évf. (szept. 23-ki) 25. száma azt a tudósítást közli, hogy a király a kormányzék valóságos tanácsosává nevezte ki; az előtt kormányzékai titkár volt.

U. o. 3. kikezdés: «A' vélem közlött *Oratio* . . .» T. i. a Kis Józsefé.

U. o. 4. kikezdés: «Hogy Gróf Teleki Józsefnél nem a' Mátyás születése által szentté lett háznál valánk, a' Tud. Gytjt. Januariusi darabjából látom . . .» Czélsz Jankowich M.-nak Bocskay Istvánról írt közleményére (1818. I. f. 68—75. l.), a melyben Jankowich elmondván, hogy a közvélemény Bocskay támadását «egy ravasz gyanúnak» tulajdonítja, így folytatja: «Illyen szóbeli hírlélsnek már most valóságos Tanúbizonytsága azon, még 1606. esztendőben, az az a' Fejedelemnek éltében örök emlékezetre felállított kő *abban az épületben, mellyben Bocskay született. Ezt csak ennyihány esztendőök előtt Id. Széki Teleki József, azon Háznak mostani birtokosa*, és illy betses emlékeknek buzgó kedvellője, a' komor üdönek mostohaságától menteni kívánván, a' kapu Tornáczában ujdonan felállította.»

534. lap 1. kikezdés: «Látám a' Magyar Kurirnak XVIII. Darabját, hol mind az én Keszthelyi megtiszteltetésem, mind a' *Buczyhoz írt Epistolára tett jegyzések állanak.*» Az idézett tudósítás a Magyar Kurir 1818. évf. (márcz. 6-ki) 18. számából itt következik:

«*Tudományos Jelentés.*

«Régi feltett szándékom volt, hogy a' Magyar Kurir Olvasóira nézve a' Politikai újságokhoz a' Hazai Tudósításokon kívül még más közhaszonra tzelező, 's egyszersmind a' Tudósokat sok tekintetben részvételre bírható Értekezéseket is kaptsoljak egybe: de ennek végrehajtásában némelly nehéz környülállások mind ez ideig hátráltattak. Ezen szándéknak több Hazai Tudósok segedelme által lejendő teljesítéséhez rövid időn hozzá fogni eltökéllett igyekezetem. Addig is pedig, míg ezt legfellyebb a' jövő fél esztendő kezdetével elkezdénénk: sok részről sürgettetvén ez eránt a' Magyar Hazából, kész vagyok minden olyan Tudósításokat, rövid Értekezéseket, különösen a' M. nyelvet és ennek culturáját illető kérdéseket, feleleteket, nehézségeket megfejítő és bizonytalanságokat eligazító Világosításokat elfogadni és azokat vagy magában az újság árkusban, vagy külön, a' Fő Ud. Censura engedelmével, közre botsátni.

«Közlök ezennel egy Tudományos Re- és Anti Recenziót, mely hozzám Pestről küldődött. a' M. Kurir' Kiadója.

«*Re- és Anti-Recensio.*

«*Buczi Emilhez* írott költeményes Levél, a' Hazai és K. Tud. *Hasznos Mulatságában* (1817) No. 50, 51. — Írta K. F. recenseálta K. I.

«K.-ról, egy Pseudo-Poéta, *Buczi Emilhez.*

«A' Poéták' fazekában, hív *Buczim!* kaparászni nem akaron [!]; de a' Magyarokéban általjában, — mérészen: mert ez, én is vagyok.

«Az úgy-nevezett *Hasznos Mulatságok'* 50-dik Leveletskéjén, a' többek között ezek a' Versek is találkoznak (rövidség' kedvéért tsak egynehányat szanaszét írok-ki: a' többit a' Haz. és K. Tud.-ban lehet rendiben meg olvasni): —

Nagy dísze Erdélynek, nagy dísze a' Teleki Háznak . . .

(9 sor idézet.)

«Ugyanazon *Mulatságok'* 51-dik Levelkéjén megtalálni ugyanezen Verseknek a' Recenzióját is. — A' Rec. exordiuma a' többek közt ez: «Szó nélkül tsak azért sem hagyhatjuk, mivel K. úrnak az a' szerentséje vagyon nyelvünk' szerentséflenségére, hogy némely ifjabb írók az ő különözéseit *vaktában* követik.»

«Ezen beszédre alatt kinevezett Re- és Anti Recensens úgy itél, hogy — a' ki valamit *vaktában* követ, nevezetesen a' Nyelvben; attól a' nyelvem nem lehet azoknak félteleniek, a' kik valamit ugyan ebben *nem-vaktában* tudnak követni. Mert gondolja-é Rec. hogy egy *vaktában* követő Magyar Író tudna valami olvasásra méltó Munkát írni? — hogy ez által Nyelvünk romolhatna? — hogy azt okos emberek olvasnák? — vagy megesmervén azt, el nem vetnék? — Ha pedig vannak, a' kik az efféle különözést követvén, jó Munkát és szép Nyelven, és olvasásra méltót írnak: úgy, nem *vaktában*, hanem *megrágra* követik azt. Ha megítélve követik, 's egyszersmind a' *Jó-Magyaroknak* tettző Nyelven írják Munkáikat azok az *ifjabb írók*: akkor a' lessz a' kérdés, — ha ők itéltek-é egyenesebben, vagy Rec. ? —

«Igazán mondja pedig Rec. hogy — «elég *divergentia* van Iróink Munkáiban», — 's azt kellene ohajtani, hogy már valahára egyesülhessünk.» — De én erre azt mondom, hogy — Míg a' *Hasznos Mulatságok* 51-dik Leveletskéje 404-dik lapján, 1817-ben 's azután ezt találjuk: — *beszédjökön*: mindaddig, az az, míg a' világ világ lessz, soha-sem egyesülünk. Mert *ez a' különözés* tsak azért akara lenni, hogy azt ettől: — *beszédeken* — meg lehessen különböztetni. Már pedig ezt, ha egyszer (sok ezerek ellen) tsak ugyan meg kell különböztetni (?): nem elég volna-e — *beszédjeken*? vagy hogy azoknak kedvöket töltjük, a' kik a' *Jó* magyar nevét nem tudván, ezt *Jod*-nak hívják, — *beszédökön*? — Hogy szenvedhetik azok az Ö-k ott meg azt a' tsömör 'Sidó *Jod*-ot? —

«Külömben a' Rec. nehézsége tsak az, hogy a' felhozott Versekben, Deák-ságos követő elharapások (elisiók) vannak, mint kiki láthatja. — De a' Rec. argumentoma nem pásszol: mert, állítása ellen, tagadom, hogy *Virgil, Horácz, Ovid* tele nem volnának elisiókkal. Igaz az, hogy ezek a' Deákok már nem beszéltek éppen ugy a' magok Irásaikban, mint némely alföldi Magyar-paraszt Enniusok, Plautusok közbeszédjekben szoktak — *Monken*? — mit mond kend; 's több efféle: de még is tsakugyan egymást éri az említett 3 Poétában is a' rendes elisio. — Én az idegenek', de kivált holtak' Nyelvét ha bár azt követte is K. úr, nem vettem volna fel ellene erősségnek; hanem tsak a' magunkét. Mit parantsol a' mi Nyelvünk' *sajáttjából* Virgil uram 's a' t.

«Hogy pedig a' Magyarban az elharapások — az okosok — magokban sem volnának (404 lap, 3) szépségek, — tagadom: mert p. o. *szint' úgy* vagy *szint' úgy* sokkal szebb, mint *szinte úgy* vagy *szintén úgy*: *Gazdaszszony*, mint *gazdaaszszony*; *Gazduram* mint *gazdauram*, *hasztalan* (pro híjjába), mint *haszontalan*; — *Hab' ichs?* — mint *habe ich es?* — 'sat. mint 's a' t.

«Én, mondom, ha a' fazékba mérészlettem volna nyúlni, azaz, ha a' Recensensnek lettem volna (magyarismus); a' Deákról, Görögről (igen is, a' *Görögről*, a' hol még több, ezer az elisio) egészen elfelejtkezvén, a' mi saját Nyelvünk' tulajdona szerént, ezeket jegyzettem volna inkább meg: — 1.) —

«De, mást mondok. Még jobb lett volna: — azokon a' Verseken, holmi corrigátiót tettem volna 's az egésszet tettem volna fel mustrául a' *vaktában* követő *ifjabb írónak*, ilyen formán: —

Buczi Emülhez.

Kedvelt híve, Buczim, Weselényinek, a' te barátod
 Hogy temagad hallgatsz, hogy hallgat Kormisod, érzí.
 Szöllj, mint vagy te? miként vagyon ő? szöllj, mint vagyon annya
 Erdélynek 's Telekink' Házának nagy-betsü dísze, 's
 Hív, mint attya, kinek hamvedrét tiszteli jó, rossz?
 Mint van Kenderesink? az az újj Fábricius, a' ki
 Szív' érzéseitől nehezebben hajlana, mint-sem
 Fenn ösvényétől az egek' nagy fénnye hajólhat;
 A' ki, midőn fergetegek rá-rontanak, ámbár
 Némulást javasol neki a' lelketlen okosság,
 Azt teszi, a' mit az ész, tisztseg, 's szép lelke parantsol, 's
 Tilt a' haszna-leső ravasz és lelketlen okosság.
 Hát Feketénk! a' nyájas Öreg? kinek élete halkal 's
 Hasznot-hajtva fut-el, valamint a' völgy ere, mely, hol
 Szent ligetet serdít, hol szomjú hódakat áztat.
 Emlékeztek-e még róllam? vagy már el is óltá
 A' szeretett vendég' emlékezetét az időtske? —
 Két Hava múlt-el már, hogy az eltávozni szokallant
 Kedvelt honnja megint elzárta: de, nem fog-el engem
 Gyermekeim' szeretett kisdéd köre, nem fog-el író —
 Asztalom úgy, ha azért titeket ne sohajtsalak, óh ti
 Hirtelen elreppent szép nyóltz napok, Istenek éjj'i!
 És mikoron hátára veszen Brüszöm, egykor az Erdély'
 Első Ifjáié, 's az enyim már, — ánglus-apatól
 Stambuli kantza-kölyök, gyönyörű mag! — rázza rövidre
 Metzett kis farkát, 's hattyú-nyaka gyenge serénnyét, 's
 Játszva, nyevítve, szökelve viszen Kázmérba Napamhoz,
 'S egy pár szép szemhez, közelebb, Házára-Mikónak 's
 Ifjává teszi azt, kit az évek sújja hanyatlal.
 Óh, akkor lelkem veletek forog, ott repes a' kert
 Szent tsorgója körül, a' hol a' hód májusi fénnye
 Játszva tekinte-le ránk fenyvek 's jegenyék akadékin

Ott, a' hol a' bomlott hab-ezüstös vad Szamos ömlik' 's
 Rőt Brüsöm anyja után szökdelleni kezdve, legelső
 Perjéjébe harapdálván, 's kívánnám életemet itt el-
 Tölteni köztetek, és valakik veletek nemes érzök.

«Illyen formán, mondom, de *jobban*, és tsak hevennyében lett volna szép és talán hasznos a' K. úr verseit megfőltözni; 's egyúttal azt is eszébe juttatni (mert különben, *jobban* tudja mint mi Recensensek kettén), hogy a' szorúlt Poéta, valamint *Jupitert* (a' ki pedig nem utolsó Kavallér volt) két p-vel: úgy, *Telekit* is bízvást írhatta volna két l-lel, — ha Wesselényit egy s-el írhatta, — talán a' Diploma' ellenére? Egyéberánt, —

«Hogy a' H nekem, a' *Magyarban*, a' legmegtestesedettebb mássalhangzó, azt vallom. Hogy pedig az — a' *hol*, kettős hangú, — talán az az oka, mivel p. o. ezt: *Ahol megyen*, így írjuk és mondjuk. — Külömben én ezen éppen nem vetekedem.

«Ha tsak egy verset *találtam* is *jobban* írni, én fűzfa-poéta, mint volt, — és talán egyetse rontottam, még inkább el? — talán már tsak azzal is többet tettem; mintha tsak kimenetel nélkül kúráltam volna.

«Megjegyzem még azt, — ha a' szép vers' írása' módja ellen nem vétenék? — hogy a' Tzigány 's-et, valamint az *és*-t is, valahol tsak nem természeti következésből áll ott, mindég ki kellene hagyni: mert ezek, a' könnyen fojni akaró, a' nélkül is elég köptzős magyar beszédet rendkívül betstelenítik. — Hát ahhoz, hogy őket *utól rakám*, — mit szöllanak az ahhoz *jobban* értő, bölts Magyar Poéták? — mert az (nb) szótagot magában sohase tesz? Minél kevesebb *és* vagy 's, sőt általjában, particula van a' versben; annál szebben hangzik az, az én képzeletemnek: a' jelenvaló poétai Lélek, mindezek mellett, legfőbb dolog.

Polycarpus.» — V. ö. az 542. 543. lapokkal.

535. lap 1. kikezdés 4. sor: «Az én Pipszem nem bánt jól magával, hogy *Csuhadárjához írt levelét kiadta*. Már is sokat nevetik, mint az *Erd. Múz.-ban kiadott Scholionát.*» Dessewffy Józsefnek a csuhadárjához írt levele megjelent a Tud. Gyűjtemény 1818. évf. II. f. 73—83. lapjain: «A' Magyar Betűírásról» czímmel.

Az Erdélyi Múzeum VIII. füzetében a 84—88. lapokon olvasható Dessewffy J. verse: *Az emberszeretőnek imádsága a' naphoz*, a melynek csillag alatti jegyzetében Döbrentei kifogást tesz az elmenjél, sugározzál-féle alakok ellen, s erre következik Dessewffy J. válasza, melyben azt vitatja, hogy egyformán mondják: *gerjessz* és *gerjesszél*, s ezért az író mind a kettőt használhatja. «Ne tartsuk — írja — a' régulákat lánczoknak. Egy szabad nemzet nyelvének féken ugyan, de könnyen járó féken, szabadon kell indulni. Tíz Magyar Dáma szép füleitől kérék tanácsot, mondanák-meg, mi hangzik nekik kellősebben: mit *mondasz*? mit *mondasz*? mit *mondol*? és mind a tíz leginkább kedvellette az utolsó ejtést. Ha meg akarjuk szeretetelni nyelvünket a' külsőknél is, ne hitessük-el magunk felől, hogy mi Magyarok azt tartjuk egyik a' másikáról, hogy nem tudunk Magyarul. A' szép szó *árnyék* helyett a' kemény és nyelvficzamító *árny*-t írni, sokkal *jobban* sérti a' fület, mint száz pirosítál. Szabad úgy írni, a' mint beszéllenek a' jól nevelt emberek is. Hagyjuk a' borzas Beregszászira, hogy Akarnániai vagy Sanscritta nyelvet készítsen a' Magyarokéból, de mi a' jobb példák után mély, szép, jó 's nem aprós dolgokat írjunk kellemetes hangzatú hathatós nyelvünken.»

3574. 539. lap fölül 5. sor: «*Hat* testben és lélekben ép gyermek' atyja lévén . . .» Még ekkor csak *öt élő* gyermeke volt Kazinczynak, a hatodikkal ekkor volt neje viselő.

U. o. 5. kikezdés: «A' Tud. Gyűjt. 115. lapján *ugyan van ám egy Oda . . .*» Ez az óda Kisfaludy Sándoré: «Tolnai Gróf Festetics Györgyhöz» czímmel.

U. o. 7. kikezdés: «*Szent Miklósinak Irását . . .* glosszálá a' Czimborához szító Redactió.» A Tud. Gyűjtemény 1818. évf. III. f. 78—82. lapjain közli Szentmiklóssy cikkét «Észrevételek némelly új szók felől» czímmel; a következő új szókat javallja: *enyhe, féltékeny, gyengéd, hiszelékeny, lény, magv, méltány, mímel* (imitare), *rím, szerény*. A cikk alatt több kisebb jegyzet olvasható.

3575. 542. lap 2. kikezdés 3. sor: «Minap egy hívatlan *Polycarpus* ugyan megcorrigálá Buczihoz írt Epistolámat. De csak hogy Kultsárt is megkefélé, kinek *elég felelet . . . a' mit Döbrentei tőlem a' IX. kötetben felveve.*» V. ö. a 3573. számú levél ide vonatkozó jegyzetével. Döbrentei az *Elősiókról* szóló kis cikkét közli az id. helyen Kazinczynak.

3576. 543. lap 5. kikezdés: «Ma B. Naláczy Istvántól kapék egy nagy csomót.» A Császár és császárné tiszteletére írt verse, úgy látszik, nyomtatásban nem jelent meg, legalább Szinnyi J. id. műve (IX. köt. 798—9. h.) nem ismeri. — Az *Euphemia* fordítója *Naláczy József b.*

3577. *Szabó Samu* 1756-ban Abrudbányán született, járt Göttingában is 1791-ben; mint tordai tanár sokat dolgozott; fordította Marmontelt is, de fordításai mind kéziratban maradtak. L. az *E. L.* 93—95. lapjait. Egy beszéde azonban megjelent nyomtatásban is: «Igaz theologus, vagy is egy olyan beszélgetés, mellyben mutogatattik, hogy az igaz theologus a leg jobb és a leg böltsebb ember e világon . . .» Kolozsvár, 1795 . . . V. ö. az Uj Magyar Athenás 371. lapjával.

545. lap 1. kikezdés: «Tisztelje az Úr mindenben Tiszt. *Barabás* Urat, és . . . *Gedő József* Urat.» *Barabás Sámuel* tordai predikátor volt, *Gedő József* pedig Abrudbánya tanácsosa, földbirtokos. L. az *E. L.* 91. 285. lapjat s a *XIV. k.* 3310. számú levelét s ennek jegyzetét.

3578. 546. lap 1. kikezdés: «Alsó-Fejérvár új főispánt nycre.» T. i. gr. Bethlen Imrét, v. ö. a 3471. számú levél 2. jegyzetével.

U. o. 2. kikezdés: «A' mi Döbrenteink meleg szóval írá meg a mi Urunknak és Asszonyunknak Erdélyben látét.» L. az *E. L.* 334—336. lapjait.

547. lap 3. sor: «A Tud. Gyűjt.-ben nem sokára a szászok és Szeben felől szóló levelem fog megjelenni.» Az 1818. évf. VIII. f. 91—112. lapjain jelent meg az *E. L.* töredéke gyanánt: «Az Erdélyi Szászok. — Gubernátor Báró Bruckenthal Sámuelnek Bibliothecája, Kép-gyűjteménye» czímmel.

U. o. kikezdés 4. sor: «Prof. *Benke.*» *Benke Mihály* 1757 körül született Oroszfaluban (Kézdí-Vásárhely) mellett; Nagy-Enyeden tanult és huzamosabban tartózkodott Jenában és Göttingában; hazatérte után Teleki Mihály házában volt nevelő, 1791-től kezdve a nagyenyedi főiskolában a bölcselet tanára. 1817-ben meghalt, miről Kazinczy nem értesült. L. Szinnyi J. id. m. I. köt. 853. 854. hasábjait.

3580. «Kevélységgel olvasám barátságos kézzel általad a' jövendőnek vésett dítseretemet a' Tudományos Gyűjteményben.» T. i. az 1818. évf. III. f. 131—132. lapjain, hol Kazinczy az arab gnómák fordításait közölte: «A' Magyar Nyelv' szép elsősege kevés szóval sokat mondhatni; — felvilágosítva egy Napkeleti Gnóma által» czímmel. Dessewffy-ról e sorokat írja Kazinczy: «Gróf Dezsöffy József első vala, a' ki megvitt a' Német fordítóval, 's azt meggyőzte, hét szóval élvén kevesebbel, mint ez. Örvendve láttam e' tisztelt, csudált és szeretett barátomnak szerencsésén [!], kit tudományai, lelke 's szíve miatt minden Jó szeret, 's példája engem is merésre buzdíta.»

3581. 554. lap 2. kikezdés 2. sor: «Olvassd meg a' *Kovácsnai . . . oratiojít.*» *Kovácsnai* (Fóth) *Sándor* (1730—1792) számos latin verse és beszéde 1761—1782 között jelent meg; Ciceróból való fordításai pedig Kolozsvárott, 1781—1782. és 1795-benn jutottak a nyilvánosság elé.

3582. A levél 3. sora: «Die Epistel an Berzsényi traue ich mich nicht zu übersetzen.» Kazinczy maga lefordította ez epistoláját; l. a következő kötetben.

555. lap alúl 1. sor: «Es sind *einige Hungarica* in letzter Zeit darin (t. i. a Hormayr Archiv-jában) erschienen.» A Hormayr *Archiv* für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst című folyóirata általában nagyon fontos akkori tudományos és közéletünkre nézve; majd minden számában van Magyarországot illető kisebb-nagyobb cikkek. Az 1817. évf.-ban a Kazinczy és Berzeviczy értekezéseiről, bírálatain kívül nevezetesebbek:

A pozsonyi hídfő védelme 1809-ben: 17—32. sz.

A karloviczi gymnasiumról: 25—26. 61—63. sz.

A magyar kereskedelem ügyében: 33—34. sz.

Nevezetes magyar kiadatlan okiratok: 47—63. sz.

Gr. Apponyi Antal halotti tisztelete: 51—52. sz.

Der Wegweiser: Gr. Majláth J.-tól: 57—58. sz.

Bethlen G. követsége Konstantinápolyba 1619-ben: 57—58. sz.

A törvényes kamatláb Magyarországon: 59—60. sz.

Erdélyről: 64—135. sz.

Bizonyítás, hogy a Firmium név Sirmium helyett stb. nem koholmány: 79—83. sz.

A Georgikon látogatása 1817. máj. 20-kán: 88—89. sz.

Régebben elhalt érdemes magyar írók: 88—89. sz.

Pozsonyi festők a XVIII. században: 90—91. sz.

E mutatvány is elég annak bizonyítására, hogy Majláth J. nem ok nélkül kívánja az Archiv-ot ajánlatni a magyar olvasóknak.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lapok számát mutatják; a csillagos számokkal jelölt lapokon az illető névről vagy tárgyról kissé bővebb felvilágosítás olvasható. A dőlt (cursiv) betűkkel nyomtatott címek pedig az *új* vagy nyelvészeti szempontból tárgyalt szokat jelölik.

- A Magyarok Lengyelországba'** (színmű). 593.
A Nevelők (vigjáték). 563. 600.
Adelung. 2. 573.
Affligio. 605.
Aglaja (Bécs, 1818). 350. 411.
Ajkay Gáspár. 638.
Ajtay Károly. 21. 559.
Alamanni (Luigi —). 490. 648.
Alkalom. 179.
Almássy Ignác. 33.
Alvinczy József b. 615.
Andrássy Károly gr. 61. 568.
Aranka György (id. —). 303. 472. 500. 513. 616.
 — — : **Hunyadi János** származása. 72. 303. 500. 571.
Aranka György (ifj.—). 303. 324. 472.
Aranyosrákosi Székely Sándor. 27. 65. 72. 105. 177. 226. 241. 308. 330.
 — — : ódája. 25. 27. 29. 30. 105. 561. 569.
Archytas. 52. 209.
Ariosto. 490.
Aristoteles. 35. 209. 580.
Asbóth János. 49. 79. 563. 594. 602.
Aspermont. 641. 644.
Avenarius festő. 22.
Ábráz. 179.
Árny (árnyék). 142. 417. 433. 655.
- Bacsányi János**. 13. 108. 183. 184. 185. 241. 275. 276. 312. 579.
Baier. 346.
Bakó. 142.
Baldovszki Mihály (nevelő Kazinczy F. családjánál). 355. 361. 386. 387. 397. 404. 436. 467. 500.
Balia Ádám: Erdélynek Jus Publicuma. 238.
Balia Sámuel. 327. 604.
Balla Károly. 261. 270. 606.
Ballagi Géza. 587. 636.
Ballman: Statistik von Siebenbürgen. 238. 604.*
Balogh Péter (Ócsai —). 462.
Barabás Sámuel. 545. 656.
Barcley de Tolly. 161.
Barcsay Ábrahám. 326.
Barczafalvi Szabó Dávid: Forgonya. 5. 6.
Barkóczy János gr. 593.
Baróti Szabó Dávid. 175. 179. 183. 269. 331. 337. 486.
 — — : **Aeneis** ford. 409. 427. 570.
Batthyány Ignác gr. 10.
Batthyány József gr. 426. 639.*
Bauer bécsi könyváros. 280. 614.
Baumgarten János Kristóf. 141. 584.*
Bay György. 222. 598.*
Bay Józsefné Szemere Teréz. 283.

- Bayer József. 640.
- Bája István. 9. 287. 330. 432. 473. 537.
- Báj-mákolaj.* 447.
- Bánffy György gr. 77. 191. 612.
- Bánffy György (ifj. ---) gr.-né Kemény Anna. 155.
- Bánffy (József b.?) 151. 191.
- Bánffy József gr. 320. 609. 613.
- Bánffy László b. 151. 191.
- Bánffy Pál b. 375. 377. 635.
- Bánffy Pál b. (ifj. ---). 635.
- Bárány Péter. 429.
- Bárczay Ferencz. 39.
- Báróczy Sándor. 15. 182. 184. 249. 258. 432. 548.
- —: Dusch: Erkölesei levelei ford. 183.
- —: Calprenède: Cassandra. 183.
- —: Marmontei regéi ford. 183.
- Báthory Gábor. 288. 585.
- Beck Pál. 32. 39. 59. 310. 561.
- Becske Bálint. 583. 641.
- Bede Kovács Ferencz. 279. 302. 323. 340. 612.
- Bednaries Pál. 592.
- Bedő. 11.
- Beka Gy. (Kazinczy F. jobbágya). 139. 583.
- Benke József. 593. 640.
- Benke Mihály. 547. 656.*
- Benkő Ferencz. 533. 546. 652.
- Benkő József. 72. 238. 258. 366. 571.
- Berogzászi Nagy Pál. 133. 383. 448. 487. 521. 541. 655.
- L. *Kazinczy F. bírálatai* között is.
- Berényi György gr. 125.
- Bertholdy Ferencz. 230. 264. 383.
- Berzeviczy b. 552.
- Berzeviczy Gergely. 17-18. 33. 42. 60. 70. 82. 173. 194. 217. 337. 373.
- —: »De conditione...« ford. I. *Desseffy J.* művei között.
- L. *Kazinczy F. bírálatai* között is.
- — válasza Kazinczy bírálatára. 626—632.
- Berzsenyi Dániel. 23. 55. 62. 73. 79. 83. 109. 111. 113. 114. 115. 117. 121. 135. 190. 224. 242. 269. 288. 300. 312. 331. 341. 434—435. 446. 470. 518. 539. 547. 549. 560. 564. 579. 602.
- — műveinek második kiadása. 69. 172. 233. 560.
- —: Hymnus Keszthely isteneihez. 113. 135. 595.
- —: Ajánlás. 342.
- —: Búcsúzás Kemenes-aljától. 342.
- —: Psyche. 342. 434.
- —: Szerelem. 342.
- —: Melancholia. 435.
- L. *Kölcsey F. bírálatai* között is.
- Berzsenyi Farkas (B. D. fia). 190.
- Bessenyei György. 182. 343.
- —: Die Amerikaner. 182.
- —: Hunyadi László. 301.
- Bethlen Ádám gr. 151. 191.
- Bethlen Ádám gr.-né. 239. 286.
- Bethlen Farkas gr. 291.
- Bethlen Gergely gr. (id. —). 10. 11. 37. 122. 165. 558.*
- Bethlen Gergely gr. (ifj. ---). 165. 286.
- Bethlen Imre gr. 214. 249. 258. 271. 286. 290. 294. 304. 306. 318. 328. 459. 473. 546. 608.* 623.
- Bethlen János gr. 291.
- Bethlen József gr. 151. 191.
- Bethlen László gr. 501. 512.
- Biczó Pál. 585.
- Bilkey Papp Ferencz. 69.
- Binder Pál György. 461. 473. 515. 641.*
- Blair Húgó. 580.
- Boeckay István szülőháza. 473. 652.
- Bod Péter. 258.
- —: Magyar Athénás. 408.
- Bodmer. 235. 244.
- Boerhaave Herman. 209.
- Boér Sándor. 37. 562.
- —: Fels. asszonyunknak kolosvári bölcs mondásáról. 624.
- Boileau. 438. 490. 580.
- Bolyai Farkas. 470.
- Bombelles Lajos gr. 320. 624.

- Born Ignác leánya. 354.
 Bornemisza József b. 155. 587.
 Bornemisza Pál b. 155. 286.
 Boronkay Miklós. 497.
 Boronkay Zsigmond. 497.
 Borsos János. 30.
Ború. 349.
 Boskovich Róger József. 156. 587.
 Bozóky (István?). 59. 565.
 Brankován hg. 254.
 Bruce. 137.
 Bruckenthal Mihály b.-né. 319. 333. 338.
 Bruckenthal Mihály b. arczképe. 364.
 Bruckenthal Sámuel b. 463.
 Bruckenthal-múzeum. 463. 656.
 Brunsvik József gr. 340.
 Brüsle Jakab. 595.
 Buchholtzer András. 586.
 Buczy Emil. 44. 47. 65. 71. 119. 239. 250. 258. 330. 340. 471.
 — —: Értekezés az elmének magasb kifejlődése körül. 119. 422. 425. 580.* 638.
 Budai Ezsaiás. 493. 504. 531. 649.
 Budai Ferencz. 493. 504. 649.
 Bukovszki József. 583.
- Catullus.* 243. 245.
Cavallo Tiberio. 209. 596.
Cellarius. 531.
Choisy. 560.
Cicero. 1. 50. 161. 225. 437. 438. 443.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
Cobenzl. 248.
Collin. 19. 42. 287. 289. 293. 559.
 —: An M.* 19. 559.
Comáromy Anna. 22. 45.
Comáromy István. 39. 56. 399. 400. 476.
Comáromy Istvánné Bárczay Borbála. 39.
Cornides Dániel. 183.
Crell Lőrincz. 596.
Crelle (Ágost Lipót?). 209. 596.
Crousaz János Péter. 490. 648.
Csaplovics János. 266. 277. 606.
- Csaplovics János: Das Bartfelder Bad.* 277. 612.
Csáky Antal gr. 33. 593.
Csáky Antal gr.-né. 250.
Csáky Emánuel gr. 60. 443. 568. 640.
Csáky Emánuel gr.-né. 443.
Csáky István gr. 593.
Csáky László gr. 146. 585.*
Csánki Dezső. 633.
Csend. 179.
Cseresnyés András. 141. 461. 462. 584.
Cseresnyés Sámuel. 572.
Cseresnyés Sándor. 75. 571.*
Cserey Elek. 304. 533. 652.
Cserey Farkas. 3. 8. 23. 27—29. 48. 66. 71. 118. 119. 122. 140. 141. 155. 168. 191. 218. 223. 252. 266. 289. 304. 306. 318. 323. 324. 340. 362. 368. 375. 383. 399. 403. 418. 451. 458. 459. 461. 471. 474. 499. 526. 532. 533. 586. 598. 652.
 — — feleségének emléke. 3. 155.
 — — levele Gencsi Imréhez. 325.
 — —: krasznai jobbágysaihoz 380—382.
Cserey Farkas (M.-Vásárhelyti). 304.
Cserey Mihály: Erdély története. 303.
Cserey Mihály (kincstartó). 304.
Cserey Miklós. 28. 66. 72. 254. 258. 278. 301. 322. 329. 340. 363. 364. 377. 432. 458. 461. 470. 471. 498. 516. 523. 563.
 — — véleménye a jobbágyság sor-sára nézve. 523—525.
Csermely. 243.
Csén. 182.
Csokonaj Vitéz Mihály. 51. 69. 108. 109. 269. 283—284. 295. 372. 400. 440—441. 453. 489. 580.
 — —: Parasztdal. 242.
 — —: A reményhez. 400. 440—441. 456. 479.
 — —: keszthelyi megtiszteltetése. 518. 651.
 L. a *Kölcsey F. bírálatai* között is.
Csompolya. 443.
Csuhadár. 129.
Csúz. 639.

- Czinke Ferencz. 121. 123. 125. 144. 166. 168. 192. 267. 332. 406. 415. 576. 581. 584.
- Cziráky gr. 617.
- Czirjék Mihály. 184. 592.
- Czóbel Imre. 32. 33.
- Czóbel László. 32. 561.
- Czögler A. 596.
- D'Alembert.** 408.
- Daru:** Horatius. 421. 435. 481. 647.
- Darvas Menyhért.** 303. 324.
- Dayka Gábor.** 15. 109. 260. 411. 421. 548. 580.
- —: Homályos bánat dúlja lelke-
met... 434. 492.
- —: A rettenetes éjszaka. 492.
- —: Új esztendőre. 492.
- Dániel István b.** 155. 305. 324. 587.*
- Dániel István b.-né Mikes Anna.** 155. 305.
- Dávid János.** 645.
- Deligne hg.** 4.
- Dercsényi János** (Kazinczy F. sógora). 28. 66. 71. 81. 220. 279. 305. 552.
- Derű.** 349.
- Descartes.** 128. 537.
- Dessewffy József gr.** 3. 17. 25. 32. 35. 56. 58. 71. 76. 103. 110. 117. 126. 145. 173. 192. 228. 262. 274. 277. 289. 292. 300. 311. 330. 336. 367. 371. 383. 397. 400. 401. 407. 416. 424. 425. 430. 436. 453. 456. 461. 471. 476. 500. 551. 635.
- — arcképe. 6. 28. 34. 191. 228. 239. 272. 287. 292. 374. 549. 553. 592. 625.
- — körlevele a magyar játékszin
iránt. 60. 76. 566.*
- —: Az orthographiáról. 105. 128—135. 173. 192. 371. 400. 535. 655.
- —: Xenophon ford. 128. 173. 194.
- — levele Kraynik Józsefnéhez. 552.
- —: Berzeviczy G. »De conditione
et indole rusticorum in Hung.« ford. 173. 193. 591. 635.
- Dessewffy József gr.:** Bártfai levelek. 277. 311. 373. 424.
- —: arab gnóma ford. 296. 335. 350. 365. 369. 384. 388. 390. 396. 401. 410. 657.
- —: »Otium divos« kezdetű óda
ford. 441—442.
- —: Az emberi élet köre. 483. 484.
- —: Az emberszeretőnek imádsága
a naphoz. 655.
- Dessewffy József gr.-né Sztáray Eleo-
nora.** 295. 311. 338. 374. 443.
- Dessewffy Marczel** (D. József fia). 311. 443.
- Dessewffy Samu gr.** 375.
- Dériné Széppataki Róza.** 194. 593. 640.
- Désy Mihály.** 26.
- Désy szolgabíró.** 31. 375.
- Dienes Sámuel.** 616.
- Dobosy Mihály.** 650.
- Dobrosy János.** 302. 311. 616.
- Dókus László.** 38. 39. 58. 122. 229. 353. 474. 495.
- Doll Antal.** 275. 276.
- Domby Márton:** Csokonai V. Mihály
élete. 295. 615.
- Domján.** 199.
- Dónát János.** 22. 26. 44. 402.
- Döbrentei Gábor.** 3. 6. 7. 21. 22. 34. 38. 46. 47. 63. 67. 71. 81. 103. 106. 108. 113. 118. 122. 136. 137. 140. 151. 168. 169. 174. 176. 186. 190. 195. 226. 227. 238. 248. 250. 253. 257. 266. 271. 284. 287. 290—291. 305. 318. 319. 326. 362. 373. 416—418. 422. 425. 430. 461. 469. 500. 527. 532. 542. 553. 559. 624.
- — arcképe. 22. 37.
- — Hunyad vm. táblabírája. 431. 635.
- —: folyóirata, az Erdélyi Múzeum 6. 20. 22. 25. 27. 29. 36. 65. 67. 72. 107. 113. 118—119. 141. 175. 177. 190. 196. 238. 272. 330. 373. 417. 425. 431. 447. 471. 535. 577. 592. 625.*

- Döbrentei Gábor: Boileau L'art poétique-je. ford. 7.
 — —: Az első drámai pályázat. 136. 471. 646.
 Döme Károly. 120.
Döngéscsl. 343.
 Du Paty: Lettres sur l'Italie. 239.
 Duhálszky Bábi. 184.
 Dulbázy Mihály. 58. 129. 173. 185. 278. 409. 417. 429. 482. 647.
 — —: Dessewffy J. gr. és Kazinczy F. levelezése kiadása. 485. 647.
- Eder József Károly. 460. 640.
 Eggenberger József. 9. 596. 625.
Egyedülvalóság. 445.
 D'Ellevaux János. 213. 282. 309. 419. 464. 474. 497. 643.
 D'Ellevaux Jánosné Török Mária gr.-nő. 289. 419. 464. 474. 496. 642.
 Engherz (átnév?). 37. 562.
 Ennius. 268. 415.
Enyhe. 656.
 Eötvös Gábor b. 61. 568.
 Eötvös Sándor. 21. 559.
 Erasmus. 234.
 Ercsey Dániel: Philosophia. 172.
 — — — bírálata. 172. 224. 266. 602.*
 Erdélyi Magyar Társaság. 459.
 Erdősi (Sylvester) János. 269.
 Ernesti Jo. Aug. Initia doctrinae . . . 2.
 Ersch: Encyclopaedia. 112.
 Eschenburg. 580.
 Eszterházy József gr. 264. 454.
 Eszterházy Mihály gr. 601.
 Euler János. 156. 587.
 Euripides. 313. 332. 383.
 Édes Gergely. 573.
Éke (ékesség). 179.
Év. 142.
- Faludi Ferencz. 13. 69. 108. 241.
 Farczádi. 11.
 Farkas. 11.
 Farkas Sándor (Böloni —). 44. 71. 109. 113. 140. 168. 169. 177. 191. 198. 226. 255. 287. 357. 472. 533. 579.
- Farkas Sándor (Böloni —): Don Carlos ford. 169. 591.
 Fazekas Mihály: Ludas Matyi. 606.
 Fábián Dániel. 459. 640.
 Fábri László. 651.
 Fáy András. 349.
 — —: Friss Bokréta. 349. 633.*
 Fáy Ágoston. 60. 375. 568.
 Fáy Barnabás. 83. 121. 123. 564. 572. 602.
 Fáy Mózes. 349.
 Fejér György. 68. 75. 144. 148. 166. 179. 216. 225. 227. 234. 266. 316. 340. 347. 348. 351. 356. 368. 387. 393. 394. 405. 406. 415. 417. 421. 462. 493. 504. 529. 636.
 — —: Tudós Tárbáz (tervezett folyóirat). 352. 368. 387. 395. 406. 493.
 Fejérvári aljegyző. 611.
 Fekete Ferencz. 27. 40. 45. 47. 110. 155. 279. 290. 304. 306. 563.
 Fekete László (Kazinczy F. jobbagya). 139. 583.
 Felelet a Mondolatra. 14. 24. 63. 102.
 — — bírálata. 63. 261. 603.
 Ferencz cs. és kir. 191. 302. 328. 454.
 — — felesége. 319. 333. 338. 373. 546. 624.
 — — látogatása Erdélyben. 191. 219. 252. 255. 279. 311. 318—321. 323. 328—329. 333. 546. 605. 612.*
 Fessler I. 428.
 — — művének ford. 428. 639.
 Festetics Ernest gr. 564. 601. 651.
 Festetics György gr. 15. 24. 40. 49. 55. 79—80. 83. 114. 117. 121. 123. 138. 154. 200. 211. 288. 300. 410. 489. 519. 538. 549. 563. 598.
 — — levele Berzsenyihez. 24. 73. 111.
 — — arcképe. 364.
 L. *Keszthelyi Helikon* címmel is.
 Festetics Leo gr. 564. 601. 651.
Féltékeny. 656.
 Fichte J. 405.
 Fischer István b. 75. 621.
 Fleischer Sámuel. 651.
 Folmesics Lajos. 120. 146. 353.

- Folnesizs Lajos: Pestalozzi ellen. 120.
581. 592.
- Fontenelle Bernát. 6. 36. 481. 557.*
647.
- Fordítás. 243. 245.
- Forgách Ferencz gr. 126.
- Forgách Miklós gr. 522.
- Forgó György. 349. 351. 352. 633.
- Földváry József. 311. 504. 531. 649.
- Franklin Benjámin. 209. 596.
- Freron Illés Katalin. 72. 571.
- Fried Sámuel. 9.
- Frigyes (II. —) porosz király. 512.
- Funke: Real-Lexicon. 65. 569.
- Füger J. 34. 292. 304.
- Fülemüle.* 446.
- Füzesi József. 65. 72.
- —: A szabad szív. 65. 569.
- Gagern. 444.
- Gamauf Theophil. 565.
- Gedő József. 545. 656.
- Gellius. 6. 35. 100. 101. 225.
- Gencsy Farkas. 635.
- Gencsy Ferencz. 635.
- Gencsy Imre. 324. 375—379. 635.
- — levele Sigl orvoshoz Cserey
F. iránt. 378.
- Gereb Ágnes. 284.
- Gergelyfi András orvos bizonyítványa
Cserey F.-ról. 379. 635.
- Gertinger Adolf. 564. 601. 651.
- Geymüller et comp. 321.
- Gépfelfedél.* 443. 457.
- Gilbert Vilmos. 209. 597.
- Girard: Synonymes français. 409.
637.
- Glatz Jakab. 17. 33. 42. 81. 122. 125.
392.
- Gleim. 2.
- Goethe. 2. 18. 136. 182. 305. 313.
332. 342. 444. 468. 488. 490. 518.
- —: Iphigenie. 417.
- L. Kazinczy F. fordításai között is.
Golyó. 179.
- Gombos tokaji könyvkötő. 11. 37.
- Gordon András. 209. 597.
- Gosztonyi Sándor. 651.
- Gotsched. 235. 244. 573.
- Göcs.* 180.
- Görög Demeter. 280.
- Grosz (összeesküvő). 254.
- Grotius Húgó. 505.
- Gyarmathy Sámuel. 11. 23. 28. 37.
122. 165. 191. 196. 286. 315.
- — észrevételei Kazinczy fordítá-
saira. 109. 114. 121. 196. 579.
- —: Lexicon. 144. 348. 584.
- Gyengéd.* 656.
- Gyök* (gyökér). 639.
- Gyöngyösy István. 51. 56. 69. 172.
175. 201.
- — emléke a Keszthelyi Helikon
alkalmával. 51. 56. 79. 111. 115.
518. 602.
- Gyöngyössy János. 76. 197. 544. 573.
580. 594.
- Gyulai. 11.
- Gyulay Fanny gr.-nő. 9. 122. 306.
327. 418. 470.
- Gyulay Ferencz gr.-né. 8. 71. 191.
227. 239. 248. 258. 271. 285. 326.
403. 418. 527.
- Gyulay Ignác gr. 58.
- Gyulay Ignác gr. levele Gyulay
Ferencz gr.-néhez. 40. 326.
- Gyulay Karolina gr.-nő. 8. 23. 40. 113.
119. 122. 140. 167. 227. 248. 249.
271. 284. 327. 359. 402. 418. 459.
466. 474. 526. 533. 649. 652.
- Gyulay Konstancia gr.-nő. 9. 327. 418.
- Gyulay Lajos gr. 8. 9. 11. 21. 40. 46.
113. 118. 122. 123. 151. 189. 191.
227. 238. 248. 271. 284. 326. 363.
403. 416. 471. 500. 527.
- Gyulay Sámuel gr.-né Bornemisza
Borbála. 155.
- Gyúlongás.* 102.
- Gyürky István gr. 341.
- Hagedorn. 490.
- Haller Gábor gr. 215. 613.
- Haller János gr. 72. 141. 286. 363.
468.

- Haller János gr.-né. 324.
 Haller László a Telemach fordítója.
 308. 616.
 — — arczképe. 330.
 Halmágyi István. 635.
 Hammer : arab gnóma német ford.
 366. 369. 388. 389. 395.
 Hatfaludi Elek. 635.
 Hathvani István. 412.
 Hauer Ferencz b. 320. 612. 624.
 Hegedüs Sámuel. 249. 258. 432. 516.
 532. 547. 605.
 Hell Miksa. 209. 596.
 Helmecezy Mihály. 13. 31. 108. 116.
 195. 200. 215. 236. 267. 272. 579.
 — — : Értekezése a nyelvújításról.
 20. 69. 108. 114. 124. 233. 343.
 579. 632.
 — — : fordítás Matthiessonból. 273.
 607.
 Heltai Gáspár. 366.
 Helyesírás. L. *Desseuffy* J. *Az ortho-*
graphiáról czimmel.
 Henniger b.-né gr. Török-leány 642.
 Henricus Stephanus. 387. 395.
 Herder. 343. 632.
 Herodotos. 51. 115. 118.
 Hinterfát Adelheid k. a. nevelő Ka-
 zinczy F. gyermekei mellett. 128.
 274. 277. 296. 374. 456. 466.
 Historie des revolutions de Hongrie.
 346.
Hiszélckeny. 543. 656.
 Hohenegg gr.-né. 320. 624.
 Home. 580.
 Homerosz. 243. 245. 313. 332. 342.
 343.
Hon. 400. 408.
 Horányi Elek. 184.
 Horatius. 50. 113. 118. 133. 154. 183.
 225. 243. 245. 268. 580.
 — Epistolái. 342. 365. 446. 520.
 — — (Kis J. ford.) 394. 398. 407.
 420. 423. 426. 435. 443. 449. 480.
 495. 539. 607. 636. 647.
 — — (Virág B. ford.) 394. 420. 426.
 443. 495. 607. 636.*
 Hormayr József b. 17. 33. 58. 70. 81.
 217. 224. 287. 350. 370. 411.
 — — életrajza. 33. 58. 224.
 — — : Archiv. 350. 373. 392. 555. 657.*
 Horn Ferencz. 636.
 Horvát István. 12. 38. 75. 175. 177.
 179. 191. 196. 197. 225. 235. 240.
 243. 245. 261. 349. 351. 352. 366.
 387. 406. 460. 494. 593. 604. 611.
 — — : Révai védelmezése. 16. 38. 75.
 — — : Firmium. 298. 314. 486. 615.
 — — : Wallaszky Pál életrajza. 351.
 406. 617.* 637.
 — — Píringger ellen. 340. 632.
 Horváth András. 13. 16. 63. 81. 98.
 109. 116. 137. 141. 142. 172. 235.
 240. 241. 300. 352. 398. 549. 579.
 — — levele Takács J.-hez 1815. okt.
 15-kén. 13. 14. 20. 109. 114. 116.
 121. 198. 241. 288. 579.
 — — : Buzdítás. 416.
 Horváth Ádám. 31. 49. 79. 83. 111.
 114. 115. 117. 121. 123. 138. 156.
 170. 199. 200. 224. 231. 266. 333.
 349. 411. 433. 444. 450. 453—454.
 486. 518. 519. 547. 564. 572. 602.
 — — levele Asbóth Jánoshoz. 49.
 — — : Rudolphias. 53. 200. 412. 595.*
 — — : A Nagy Nemród megsenten-
 cziázása. 55.
 — — : Ecclogája a Keszthelyi Heli-
 konra: A földmivelő Varro. 56.
 84—97. 121.
 — — : Árion. 412.
 — — : Árion (előbeszédjéből).
 158—164.
 — — : Hyperborei Zsenge. 200. 202.
 203—211. 595.
 — — : Barragoné. 202. 596.
 — — : Magyar Patriárka. 202. 489.
 596.
 — — : Kölcsey sonettjének átdolgo-
 zása. 411. 446—447. 450. 453. 487.
 — — : Énekes Poézis. 412. 483.
 — — : Tétényi Leány. 489.
 — — : A Tud. Gyűjtemény 1817. év-
 folyamának bírálata. 488—491.

- Horváth Ádám: Márton István Ker. Mor. Kis Katekizmusa bírálata. 648.
 Horváth Dániel. 614.
 Horváth János. 142. 166. 172. 352. 489.
 — —: Értekezés. 142. 168. 172. 412. 584.
 Hosschius. 150.
Hölgy. 142.
 Hunyadi János. 136.
 Hunyadi János származása. 72. 258. 303. 343—347. 366. 368. 455. 571. 633. 638.
 — — czimere. 308. 343—347.
 L. *Kazinczy* F. *eredeti* munkái között is.
 Huszti András. 307. 615.
 Hutchinson. 137.
- I**gazság jutalma (színmű). 609.
Itatni (installare). 213.
 Imecs. 329.
 Inczédi László. 136. 239. 581.*
 — —: Kemény Simon. 136.
 Inczedy István. 229. 604.
 Index Bibliothecae Széchényianae. 16. 240.
 Ingelhousz János. 209. 596.
 Inség(1817—1818-ban). 191. 565. 586.*
 Isaak Sámuel. 21. 559.
 Isabey. 304.
Istenli. 449.
Iv (areus). 101.
 Izdenczy József. 32.
- J**ancsó Károly. 593.
 Jankovich Miklós. 348. 351. 352. 387. 652.
 Jábroczky Gábor. 61. 568.
 János főhg. 595.
 Jánosy József. 564. 595. 601.
Járvány. 639.
 Játékszín (Kassai —). 443. 593.* 640.
 Játékszín (Miskolci —). 194. 593.*
 Játékszín (M.-Vásárhelyi —). 471.
 Jenaer Literatur-Zeitung. 40.
 Jenisch. 182.
 John Fr. 34. 287. 292.
- Jósika Antal b. 473.
 Jósika Antal b.-né gr. Teleki Mária Jozefa. 468. 473.
 Jósika János b. 37. 64. 66. 72. 73. 77. 190. 258. 286. 327. 363. 468. 473. 516. 533. 559. 562. 570. 577. 625.
 József fng. nádor. 53. 60. 596. 609.
 — neje Hermine halála. 651.
 Julianus. 321—322.
 L. *Riedel* András b. czímmel.
 Juricskay. 146. 147.
- K**almár György. 269. 272. 275. 332. 394. 415.
 Kanka Dániel. 481. 647.
 Kant E. 405. 449. 493. 504. 536.
 Kaprinay István. 346.
 Kassai József. 316. 408. 621. 635.
 — — grammatikája. 316. 371. 383. 408. 444. 621.*
 Katona Zsigmond özvegye. 77.
 Kazinczy Dénes. 146. 307.
 Kazinczy Ferencz:
 — — életrajzi adatai:
 — — — önéletrajza. 182—185.
 — — — betegsége. 174. 181. 189. 367. 383. 393. 401. 468. 501. 503. 510. 522. 539. 554.
 — — — bécsi útja (1815). 12. 67.
 — — — erdélyi útja (1816). 63. 67. 107. 165. 214. 217. 460. 513—517. 559. 605.
 — — — anyagi állapota. 6. 7. 32. 165. 213. 220. 229. 248. 265. 274. 282. 302. 309. 464. 499. 553. 582. 616. 641.*
 — — — családi élete. 455. 495. 499. 527. 534. 539. 656.
 — — — családi pörösködése. 282. 309. 419. 464—465. 474—476. 495. 539. 641.*
 — — — egyházi főkurátor. 38. 308. 310. 617.
 — — — keszthelyi megtiszteltetése. 518. 529. 534. 538. 541. 542. 547. 553. 651.
 — — — jobbagyai. 583.

- Kazinczy Ferencz arczképe (Donát Jánostól). 21. 26. 34. 37. 44. 56. 167. 190. 228. 238. 247. 250. 258. 272. 307. 364. 402. 418. 472. 532. 551.
- — arczképe (Kreuzingertől). 33. 34. 37. 44. 247. 403. 418. 432. 472. 532.
- — arczképe (John Fr. metszése). 287.
- — arczképe (Stundertől). 33.
- — arczképei általában. 23. 560.
- — levélgyűjteménye: Glottomachusok. 21. 559.*
- — verses művei:
- — —: Azzan agáról. 175. 177. 196.
- — —: epigrammjai általában. 242.
- — —: bírálatuk. 549.
- — —: arab gnóma ford. 335. 337. 338. 368. 389. 390. 395. 396. 410. 436. 657.
- — —: Az én boldogítóm. 486. 648.
- — —: Branyicska. 37. 64. 73. 154.
- — —: Himfy. 116. 124.
- — —: Jövendölés. 283. 296.
- — —: Lúdhattyú. 572.
- — —: »Nem kell jó...« 244.
- — —: A műzsához. 188. 198. 220.
- — —: »Arkádiának kedves pásztorához...« 36.
- — —: Berzsenyi Dánielhez. 172. 554. 591. 657.
- — —: Buczy Emilhez. 42. 43. 46. 64. 73. 77. 110. 154. 534. 542. 543. 563. 607. 652.* 656.
- — —: Bugaczi csárda (Orczy L. után). 36. 120. 141.
- — —: Cserey Farkashoz. 36. 46. 120. 141. 417.
- — —: Gróf Dessewffy Józsefnéhez (töredék). 275. 311.
- — —: Döbrentei Gáborhoz (töredék). 140.
- — —: Kenderessy Mihályhoz. 37.
- — —: Prof. Vályi Nagy Ferencz Úrhoz. 186. 189. 198. 219.
- Kazinczy Ferencz: epistolák: Sipos Pálhoz. 36. 37.
- — —: Wesselényi Miklóshoz. 46.
- — —: credeti prózai munkái:
- — —: Apologia a nyelvújítás mellett (»Nyelvrontók«). 119. 141. 168. 172. 179. 190. 238. 330. 422. 591.
- — —: A sonetről. 225. 230. 266. 411. 414. 488. 603.
- — —: A Tudományos Gyűjtemény kiadóijához. 267. 332. 394.
- — —: Elísiók a magyar verselésben. 268—269. 273. 275. 283. 309. 329. 332. 357. 394. 415. 471. 542. 548. 608.* 616. 638. 656.
- — —: Előszó a Rumy K. Gy. Monum. Hung.-hoz. 43. 265. 463.
- — —: Erdélyi Levelek. 16. 17. 20. 42. 56. 62. 64. 71. 76. 105. 107. 111. 113. 117. 118. 122. 137. 140. 143. 155. 173. 174. 177. 178. 197. 214. 217. 219. 222. 230. 234. 238. 245. 247. 249. 250. 253. 257. 271. 274. 286. 290. 294. 303. 305. 311. 319. 348. 356. 362—363. 368. 399. 400. 407. 418. 424. 425. 430. 436. 444. 448. 454. 457. 461—463. 471. 474. 491. 498. 501. 512. 532. 543. 544. 547. 549. 552. 553. 577. 592. 594. 597. 603. 656.
- — —: Ersch Encyclopaediájába: Magyarische Sprache és M. Literatur (tervezett czikk). 112. 141. 366. 436. 549.
- — —: Fia vagy *Fija*? 317. 332. 338—339. 372. 416. 622.*
- — —: Hunyadi János származása. 72. 283. 303. 317. 351. 366. 368. 395. 423. 455. 494. 500. 503. 549. 571. 614. 638.
- — —: Patak város története. 395. 494. 649.
- — —: Pályám Emlékezete. 451.
- — —: Prónay László b. életrajza. 216. 348. 357. 597.
- — —: Recenziók, tollcsaták (tervezett, de el nem készült). 522.

- Kazinczy Ferenc: Tübingai pályáírás. 293. 300.
- — —: Utazások, Fűred. 486. 648.
- — —: Vélemény a Győrnél el-
esett vitézek emlékének megörö-
kítésére. 35. 557.
- — —: Zemplén vármegye statisztikája. 430. 639.
- — — bírálatai:
- — — Bereszászi Nagy Pál: Disser-
tatio philologica. 196. 225. 227.
231. 232. 251. 266. 275. 283. 307.
311. 315. 347. 366. 368. 370. 388.
394. 406. 413. 417. 421. 422. 426.
432. 437. 447. 448. 450. 472. 480.
494. 511. 520. 534. 541. 603. 605.
646. 649.
- — — Berzeviczy Gergely: De con-
ditione et indole rusticorum in Hung.
17. 33. 42. 81. 217. 336. 558.
- — —: Kisfaludy Sándor Himfy
Szerelmei. 18. 116. 124. 137. 405.
421. 520.
- — —: Márton István »Mor. Ker.
Catechismusa« bírálata ellen. 493.
501. 504—511. 528. 535—537. 539.
546. 648.
- — —: Pápay S. A magy. litera-
tura ismerete. 471. 520. 646.
- — — Sipos József: Ó és új ma-
gyar. 196. 225. 227. 231. 232. 251.
266. 275. 283. 307. 311. 315. 347.
351. 366. 368. 370. 388. 394. 406.
413. 417. 421. 422. 426. 432. 437.
447. 448. 450. 472. 480. 494. 511.
520. 534. 541. 650.
- — fordításai általában. 31. 68. 107.
172. 200. 236. 242—243. 492.
- — — bírálata. 176. 179. 197. 222.
236. 243. 246.
- — —: Bácsmegyei. 180. 183.
- — —: Boufflers levelei. 239. 330.
427. 437. 476—479.
- — —: Cicero Catilina elleni és
más szónoklatai. 16. 20. 21. 26. 32.
35. 58. 118. 141. 190. 192. 228.
238. 272. 293. 307. 311. 330. 336.
364. 368. 373. 383. 396. 398. 407.
418. 427. 432. 471. 552. 558.
- Kazinczy Ferenc fordításai: Gessner
Salamon idylljei. 121. 180. 184.
237. 243. 245. 246.
- — —: Goethe: Egmont. 20. 107.
414.
- — —: Iphigenia. 249.
- — —: Stella. 180.
- — —: Herder: A széptudományok
béflyásáról a felsőbb tudomá-
nyokra. 137.
- — —: Paramythionok. 180.
- — —: egy más (tervezett) érte-
kezése. 227.
- — —: Horatius: egyik epistolája
(töredék). 420. 427. 443.
- — —: Klopstock: Messias. 20. 68.
107. 578.
- — —: Lessing meséi. 180.
- — — —: Emilia Galotti. 388. 396.
398.
- — — —: Minna von Barnhelm.
388. 396. 398.
- — — —: Miss Sara Sampson.
388. 396. 398.
- — —: Marmontel: Szívképzőregék.
181. 237. 243. 245. 246.
- — —: Ossian énekei. 20. 107. 121.
427. 578.
- — —: Sallustius. 396.
- — —: Shakspeare: Hamlet. 180. 249.
- — —: Siegwart. 183.
- — —: Sterne L.: Yorick. 20. 237.
243. 245. 246. 433.
- — —: Wieland Adelung ellen. 35.
227. 418. 432. 471. 561.
- — —: Salamandrin. 107. 388.
396. 398. 414.
- — — —: A bölcsek köve. 388.
396. 398.
- Kazinczy Ferenczné Török Zsófia
gr.-nő. 117. 122. 123. 174. 176. 213.
215. 222. 228. 247. 250. 262. 285.
289. 294. 295. 296. 359. 385. 464.
467. 496. 540. 642.
- — — arcképe. 33. 37.

- Kazinczy Ferencz gyermekei: Antonin.
251. 362. 386. 397. 418. 503. 540.
— — —: Emil. 176. 251. 361. 386.
397. 418. 495. 499.
— — — Eugenia. 40. 122. 165. 167.
176. 251. 285. 293. 297—299. 310.
354. 360. 374. 396. 399. 418. 430.
466. 467. 499. 537. 541. 543.
— — — — arczképe. 21. 26. 33. 37.
56. 167. 247. 250. 307. 359. 364.
402. 418. 472. 532.
— — — — levele Gyulay Karolina
gr.-nőhöz. 359.
— — —: Iphigénia. 174. 176. 197.
213. 223. 228. 247. 250. 362. 418.
540.
— — —: Thalia. 251. 297. 361. 418.
499. 537.
Kazinczy Gábor: Kazinczy F. »Glotto-
machuszok« cz. műve. 559.
Kazinczy József. 140. 220. 551. 582.
Kazinczy Klára Horváth Ádámné. 125.
158. 171. 199. 266. 487.
— —: »Hegyi Nimfák...« 97.
— —: Isishez ének. 211. 595.
Kazinczy Klára Kraynik Józsefné.
551—554.
Kazinczy László (K. F. öcsese). 362.
Kazinczy Miklósné Beöthy Viktória.
215.
Kazinczy Oszkár (K. Miklós fia). 215.
Kazinczy Péter (K. F. nagybátyja).
401. 420. 554.
Kazinczy Zsuzsánna Péchy Sándorné.
146.
— —: »Gróf Csáky a' Püspök adott
egy Bált.« 147.
Kácsándy József. 26. 39. 47.
— — özvegye Berthóty Johanna. 39.
48.
Kácsándy Teréz Rhédey Lajos gr.-né.
403. 637.
Kállay Miklós. 310. 565.
Kállay Péter. 466.
Kállay Sándor. 57. 565.
Kámánházy László. 150. 585.*
Kecs. 179. 180.
Kecskeméti. 220.
Kelemen Lajos. 8. 27. 169. 241.
— —: Schiller fordítása. 169. 591.
Kellem. 179.
Kemény Farkas gr. 10. 155. 271. 290.
468.
Kemény Farkas gr.-né. 63. 271.
Kemény János önéletrajza. 597.
Kemény József gr. 271. 608.*
Kemény László (id. —) gr. 155.
Kemény László (ifj. —) gr. 155.
Kemény Miklós gr. 614.
Kemény Sámuel gr. 320. 613. 613.
Kemény Sándor b. 239.
Kemény Simon. 136.
Kemény Simon b.-né Teleki leány. 470.
Kendeffy Ádám gr. 151. 191. 533.
Kenderessy Mihály. 27. 37. 44. 45.
46. 72. 76. 81. 82. 113. 118. 122.
137. 191. 238. 250. 253. 258. 271.
307. 364. 418. 431. 432. 461. 516.
532. 577.
— — arczképe. 329.
Kenyeres József. 183.
Kerekes Ábel. 151. 469.
Keresztes István. 532. 533. 546. 652.*
Kereszti (?). 475.
Keszthelyi Helikon. 24. 40. 49—56.
62. 73. 79. 83—98. 111. 114. 117.
121. 128. 154. 199—200. 224. 231.
300. 489. 518. 547. 563. 594. 651.
L. *Festetics* György czímmel is.
Képtelvény (monstrum). 126.
Kézirat. 179.
Kézy Mózes. 7.
— —: Klobusiczkyhez írt verse. 7.
558.
Kienmayer Mihály. 320. 624.
Kilián. 596.
Kis Bálint. 650.
Kis Imre. 309.
Kis János. 23. 64. 69. 71. 108. 109.
120. 137. 143. 154. 174. 189. 219.
231. 393. 411. 420. 445. 449. 480.
485. 493. 538. 569.
— —: verseinek bírálata, l. *Kölcsey*
F. *bírálatai* közt.

- Kis János levele Berzsenyi D.-hez. 190.
 — —: Utazások Tárháza (Nevezetes —). 234.
 — —: Hajósének. 242. 414. 434.
 — —: Hymenaeum. 242. 434. 451. 481. 573.
 — —: Nagy Istvánhoz. 434.
 — —: atyjának halála. 481.
 Kis József (Baczka-madarasi —). 39. 72. 279. 285. 286. 307. 329. 473. 516. 545.
 — —: Beiktató beszéde. 459. 473. 499. 525. 533. 545. 609. 640.
 Kis Lajos (Kis János fia). 154. 481.
 Kisfaludy Sándor. 14. 15. 21. 55. 69. 79—81. 83. 84. 102. 108. 111. 114. 115. 117. 121. 123. 124. 125. 137. 156. 224. 240. 260. 288. 301. 343. 352. 398. 407. 434. 448. 470. 488. 518. 539. 547. 548. 564. 571. 578. 580. 602. 650.
 — —: Hunyadi János. 21. 102. 146. 166. 175. 218. 288. 301. 354. 397. 489. 584.
 — — levele Ruszek Józsefhez 1816 ápr. 14-én. 63. 72. 81. 116. 118. 138. 198. 301. 417. 421. 422. 541.
 — —: A Keszthelyi Helikon. 598—602.
 — —: Tolnai Gr. Festetics Györgyhez. 539. 656.
 Kitaibel Pál. 451. 640.*
 Kleist Ewald György. 209. 597.
 Klobusiczky József. 593.
 Klobusiczky Péter. 7. 558.
 Klobusiczky gr.-né. 61.
 Klopstock. 2. 18. 182. 244. 342.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Knaut Frigyes (Kazinczy F. gyermekeinek zongoramestere). 26. 298. 310. 360. 386. 418. 430. 433. 455. 466. 541. 645.
 Knaut Frigyesné (*Marcsa*). 176. 360. 418. 430. 433. 466. 474. 541.
Komoly (főnév). 179.
 Kondé József Benedek. 636.
 Konrád mazóviai hg. 343—345.
 Konyáry Mihály. 564. 601.
 Koppó Károly. 551.
 Kornis Ignác gr. 44. 250.
 Kornis Ignác gr.-né Teleki Anna. 19. 228. 563. 579.
 Kornis Mihály gr. 563.
 Korponay. 409. 425.
 Kósa György. 485. 647.
 Kossuth András. 636.
 Kossuth László. 387. 466. 636.
 Kotzebue. 136. 388. 453. 518.
 Kovács Antal dr. 403. 418. 637.
 Kovács József (Rigyczai —). 119. 141. 432. 472. 580.* 639.
 Kovács Sámuel. 509. 650.
 Kovásznai Tóth Sándor. 554. 657.
 Kozma Antal. 459.
 Köffinger János Pál. 287. 289. 293. 299. 350. 411. 615.*
 — —: Mozart's Ende. 350. 411.
 Kölcsey Ferencz. 16. 19. 20. 65. 72. 102. 106. 109. 143. 166. 168. 174. 175. 177. 191. 196. 197. 221. 226. 231. 234. 240. 244. 248—249. 253. 313. 331. 350. 365. 398. 412. 414. 487. 489. 520. 579.
 — —: A phantasiához. 19. 20. 22. 25. 27. 29. 30. 72. 109. 168. 231. 232. 242. 579.
 — —: Kis J. verseinek bírálata. 120. 123. 137. 142. 154. 166. 168. 196. 231. 332. 365. 445. 446. 520. 581.
 — —: Berzsenyi D. bírálata. 144. 168. 175. 177. 196. 198. 226. 312. 331. 341. 365. 412. 414. 433. 445. 446. 486. 520. 603. 632.
 — —: Csokonai V. M. bírálata. 144. 166. 231. 332. 365. 414. 441. 446. 489. 520. 584.
 — —: Dayka G. bírálata (töredék). 259. 260—261. 414.
 — —: Homerosz ford. 221. 231. 232. 332.
 — —: Sonett. 411. 446—447. 450. 453. 488.
 Körner: Zrinyi. 601.
Környez. 179.
 Kövy Sándor. 310.

- Közönség* (universitas). 639.
 Krasinski gr. család. 343—347.
 Kraynik József (Kazinczy F. sógora).
 315. 331. 333. 336.
 Kriebel János. 343. 504.
Kukucsáltató (jalousie). 535.
 Kulcsár István. 143. 169. 226. 227.
 240. 261. 267—270. 272. 312. 317.
 332. 338. 351. 394. 405. 406. 407.
 420. 433. 606. 611. 622. 637. 652.
 Kundt. 59. 110. 126. 145. 230. 263.
 Kupeczki János. 519.
Kuszi (pajtás). 443.
 Kutschera János. 320. 624.
 Kuun Zsigmond gr. 72. 286.

La Fontaine. 490.
 La Valet. 137.
 Laberius. 100. 142.
 Ladomerszki 184.
 Lajos (XIV. —) fr. király. 444. 560.
Lak. 179.
 Lange 244.
 Lazanzky gr.-né. 320. 624.
 Lauró Gáspár. 148. 585.*
 Lavater. 40.
 Lavoisier. 105.
 Lábossy Mihály. 61. 568.
 Lácza Szabó József. 396. 572.
 Láng Ádám János. 640.
 Lázár Benedek gr. 286.
 Lázár Benedek gr.-né. 284.
 Lázár János gr. 303.
 Lebrecht Mihály. 307. 327.
 Lengyel István (Kazinczy F. jobbágya).
 583.
 Lessing. 18. 25. 136. 170. 182. 244.
 342. 518. 632.
 L. *Kazinczy F. fordításai* között is.
 Leunclavius (Löwenklau Joannes). 160.
Lény. 656.
 Lészay Dániel. 30.
 Lichtenberg: *Erinnerungen.* 57. 58.
 565.
 Liebald Július. 564. 594. 601.
 Liskai Sámuel. 77.
 Lónyay Gábor. 38. 310. 316. 341. 620.
 Lopez de Vega. 237.
 Lowe (Hudson —). 588.
 Lubomirski hg. családja. 343.
 Lucam tanító. 564.
 Lusniczki b.-né. 255. 279. 303.
 Luther Márton. 234. 236.
 — — arczképe. 364.

Macher et comp. 321.
 Macskásy Pálné. 155.
Megány. 179. 446.
 Magger János. 651.
Magv. 656.
 Magyar Kurir támadása Kulcsár és
 Kazinczy ellen. 534. 652.* 656.
 Magyar Muzeum (Kassai). 180.
 Majláth György (id. —). 19. 559.*
 Majláth György (ifj. —). 19. 559.
 Majláth János gr. 17. 33. 41. 71. 256.
 276. 287. 289. 293. 299. 310. 313.
 319. 334. 337. 350. 365. 366. 369.
 374. 392. 395. 398. 410. 423. 433.
 449. 472. 492. 554. 657.
 — —: Ungerns Wappen. 256. 293.
 — —: arab gnóma ford. 367. 370.
 — —: Anthologia. 411. 421. 423. 433.
 449. 481.
 — —: Kalocsaer Codex. 289. 299.
 374. 615.
 Majláth József gr. 19. 559.*
 Major József. 38. 39. 58. 77. 229. 294.
 310. 468. 645.
 Mansfeld. 357.
 Mantuanus. 150.
 Marczali Henrik. 639.
 Marczibányi-jutalom. 272. 352. 494.
 609.* 649.
 Matthisson. 19. 253. 342. 468.
 — levelei. 253.
 Mándy Imre. 21. 559.
 Máriássy András. 60. 568.
 Márton Ferencz. 594.
 Márton István. 14. 354. 493. 500. 504.
 509. 529. 530. 535. 649.
 — —: Erkölcsei Katekizmus. 354. 500.
 509. 546. 638. 649.
 — — bírálata. 354. 406. 415. 421.

422. 431. 449. 493. 500. 504. 509.
530. 634. 637. 648.*
- Márton István: Antikritika. 450. 481.
493. 504. 509. 640. 648.
- Márton József. 280. 312. 468. 493.
504. 510.
- —: Csokonai V. Mihály munkái
kiadása. 295. 471.
- Mártonffy József. 315.
- — autographuma. 37. 562.
- Mátyás király szülőháza. 473. 533.
- Mátyási József. 108. 578.
- Mednyánszky Alajos b. 598.
- Mednyánszky Ferencz b. 373. 635.
- Melczer. 184.
- Menlé k. a. nevelő. 285. 292. 294. 615.
- Merian János Bernát. 17. 41. 224.
563. 602.
- Mezeray. 560.
- Mezner tanító. 564.
- Méhe*. 343.
- Méltány*. 656.
- Mészáros Ignác: Kartigám. 183.
- Mikó György gr. 417. 425. 638.*
- Miller Jakab Ferdinánd. 300. 611.
- Mimel*. 656.
- Miskolczy István. 32. 561.
- Mocsáry Károlyné. 226.
- Mócsi Elek. 67.
- Mokry Benjámin. 352. 356. 368. 387.
395. 405. 406. 418. 421. 494. 634.*
- —: Fessler I. Magyarország tör-
ténetének ford. 428. 494. 639.
- Moldoványi Antal. 191. 592.*
- Molière. 438.
- Molnár Antal. 139.
- Molnár Borbála. 146.
- Molnár György. 138. 302.
- Molnár János. 288.
- Molnár János (kanonok). 486.
- Molnos Dávid. 26. 327. 472. 532.
- Mondolat. 13. 14. 24. 102. 153. 163.
241. 281. 521.
- —: bírálata. 16. 138. 261. 270. 603.
- Montesquieu. 5. 133.
- Montholon. 169. 588.
- Möller János. 634.
- Murányi Zsigmond. 593. 640.
- Musée Napoleon. 120. 141.
- Musschenbroek Péter. 209. 596.
- Müller János. 77.
- — levele Nicolaihoz. 104.
- —: Reisen der Pápste. 26. 472.
561.
- Müller János gazdasági író. 595.
- Művész*. 470.
- Nagybátya*. 428.
- Nagy Gábor. 213. 282. 309. 419. 432.
450. 474. 614.
- — leánya, Nelly. 309. 614.
- Nagy György. 228.
- Nagy Iván. 561. 565. 615.
- Nagy József. 594. 601.
- Nagy László (Perecsényi —). 144. 267.
351. 387. 394. 396. 406. 584. 606.
- Nagy Sámuel. 6. 10. 34. 37. 191. 192.
239. 287. 553. 558.
- Nagy Zsigmond. 594.
- Nagyváthy János. 152. 448.
- — munkái. 153. 448. 587.
- Nagyváthy Kálmán. 587.
- Naláczy István b. 286. 427. 543. 656.
- Naláczy József b. 543. 656.
- Napoleon. 81. 288. 588.
- neve arab betűkkel. 35. 41.
- Nápersz*. 443. 457.
- Nemes János. 60.
- Nemzetiség. 70. 107. 112. 116. 124.
142. 146. 156. 170. 177. 191. 196.
217. 224. 512. 514. 578.
- L. *Schedius* Lajos címmel is.
- Németh Péter. 564. 601. 651.
- Nicolai Fr. 563.
- Niemayer. 581.
- Nitsch: Horatius. 8.
- Nollet János Antal. 209. 596.
- Nopcsa Elek. 363. 432. 473. 537. 635.
Nő. 142.
- Nyekkenés* (hiatus). 261. 268. 277.
- Nyelvszokás. 6. 7. 18. 30. 34. 35.
103—105. 142. 371. 432. 437.
- Nyelvújítás. 12—16. 18. 20. 30. 69.
80. 98—103. 105. 107—110. 114.

- 115—116. 121. 124. 142. 153. 163.
171. 177. 179. 198. 217. 225.
232—237. 240—246. 357. 366. 388.
396. 397. 398. 413. 421. 422. 428.
434. 437—441. 448. 450. 470. 480.
511. 534. 548. 578.
Nyitrai. 494.
Nyomárkay József. 474. 495. 645. 647.
- O**bermayer tanító. 564.
Okolicsányi Jánosné Van der Nath
Mária. 285. 286. 293. 299. 310. 451.
615.
Onkel. 428. 440.
Orbis Pictus. 280. 614.
Orczy József b. 515.
Orczy Lőrincz b. 183. 331.
Oroszi Pál. 24.
Orpheus (Kazinczy F. folyóirata). 180.
Osváth Imre. 376. 635.
Ovidius. 183. 268.
- Ő**ri Filep Gábor. 75.
Őrv (űrű?). 418.
- P**aintner Mihály. 124.
Palma Károly. 346. 366.
Palocsay József b. 401. 408. 515. 636.
Palóczy László. 230.
Papróczy. 344.
Patai (II. Rákóczi F. csuhadarja). 129.
Pataky Mózes. 65. 151. 469. 547.
569.
— — arczképe. 23.
Patay főszolgabíró. 139.
Pálffy. 57. 565.
Pálffy János gr. 426.
Pápay Pál. 618.
Pápay Sámuel. 12. 14. 67. 106. 113.
121. 198. 413. 489. 577.
Pászthory b. 594.
Pászthory Sándor. 184. 462.
— — arczképe. 287.
Pázmány Péter. 69.
Perivall József Frigyes. 595.
Pestalozzi. 120. 146. 353. 581.
Pethe Ferencz. 68. 121. 123. 125. 166.
168. 175. 251. 352. 494. 521. 578.
611. 649. 650.
Pethe Ferencz: Természeti história.
272. 352. 494. 581. 611.
L. *Marczibányi*-jutalom címmel is.
Petneházy László. 583.
Petrarca. 343. 457.
Péchy Gábor. 183.
Péchy Imre. 331.
Péchy József gr. 60. 443. 568. 640.
Péczei József. 51. 180.
Pfanler Károly. 651.
Pfisterer András. 592.
Pictét. 528.
Pindaros. 115. 342.
Piringer Mihály. 33. 59. 565. 632.
Pirúl. 446.
Platon. 209.
Plautus. 268. 415.
Podmaniczky József b. 105.
Poggendorf biogr. műve. 596.
Pollio (Gajus Asinius —). 490. 648.
Pongrácz Ferencz. 213. 597.
Pongrácz Ferenczné Szemere Borbála.
213. 597.
Pongrácz János. 57. 58. 402. 407. 427.
485.
Poocs András. 522.
Pope S. 490. 648.
Pór. 179.
Pósa Istvánné. 185. 197.
Posch Lénárt. 23.
Pray György. 346.
Prixner. 281.
Probus. 101.
Prónay László b. 216.
— — életrajza. L. *Kazinczy F. ere-
deti prózai művei* között.
Prónay Sándor b. 18. 216. 300. 357.
Prónay Simon b. 215.
Prónay Simon b.-né. 215.
— — arczképe. 33. 37. 167.
Puky István. 310.
Pulya. 179.
Purismus. 112.
- Q**uintilianus. 6. 36. 437. 439.

- Radó Antal. 648.
 Radó Sándor. 14. 558.
 Radvánszky Polyxén Ujházy Samuné. 403. 637.
 Radvánszky Teréz Szerencsy Józsefné. 403. 637.
 Radvánszky Teréz Kubinyi Lászlóné. 637.
 Ramsdon. 354.
 Ráday Gedeon gr. (id. —). 183. 331.
 — — arcképe. 280.
 Rájnis József. 13. 175. 183. 269. 331. 337. 570.
 — — Georgicon ford. 108. 241. 421. 427.
 Rákóczi Ferencz (II. —). 129.
 Rákóczi-nóta. 313. 337. 350.
 Ráskay Anna. 197.
 Rátkay István. 185.
 Retzer József b. 300.
Rezzentó (frappant). 407. 428. 437.
Rény. 179. 576.
 Révai Miklós. 6. 14. 15. 36. 124. 163. 175. 183. 269. 331. 337. 446. 486.
 — — arcképe. 578.
 — — Grammatikája. 16. 38. 75. 234. 317.
 — — Verseghy F. elleni íratá. 16. 38. 75.
 — — Antiquitates. 234.
 Révay gr. 289.
 Révay László b. 361. 387.
 Rhédey Ferencz gr. 146.
 Rhédey Lajos gr. 146.
 Rhédey László gr. 290. 319. 431. 615.
 Ribiny János. 216. 597.
 Riedel András b. 321. 624.
 Ries dr. 594.
Rím. 656.
 Roggendorf Ferencz gr. 63. 289.
 Rojtkó János. 482. 485. 647.
 Rollin Károly. 37. 165. 512. 562.
 Rolly József. 40. 46. 184. 563.
 Rostás György (Kaz. F. jobbágya). 583.
 Rott Jakab. 26. 120.
 Rousseau. 4. 126. 577.
 Rozgonyi József. 508.
 Rubens. 304.
 Rudics. 59. 126. 145. 230. 262.
 Rudnay Sándor. 120. 613.
 Rummy József. 316.
 Rummy Károly György. 15. 40. 81. 111. 218. 222. 241. 265. 297. 314. 366. 385. 404. 422. 488. 502. 521. 547. 595.
 — — Monumenta Hung. 43. 57. 140. 225. 265. 314. 392. 405. 423. 597.*
 — — Firmium. 298. 314. 405. 486. 615. 617.
 — — Kritikája. 405.
 — — leánya: Amália. 42. 112. 223. 270. 297. 316. 385. 392. 404. 503. 550.
 Ruszek József. 14. 15. 21. 63. 79. 108. 116. 235. 240. 405. 407. 421. 422. 448. 488. 489. 521. 548. 563. 578. 600. 602.
 — — philosophiai művének bírálata. 16. 125. 138. 172. 405.
 Sacher János. 320. 624.
 Sachs (Hans —). 186.
 Sallustius. 100.
 L. Kazinczy F. fordításai közt is.
 Sappho. 243.
Sarj. 416.
 Savonarola. 236.
 Sággy Ferencz. 13. 108. 240. 579.
 Sándor (I. —) czár. 125. 615.
 Sárközy István. 23. 171. 199. 598.
 Schedius Lajos. 18. 68. 75. 112. 116. 120. 166. 175. 218. 220. 288. 300. 312. 357.
 — — A nemzetiségről. 580.
 — — Pestalozzi védelme. 120. 581. 592.
 — — Kisfaludy S. drámájának bírálata. 146. 584.
 Schilbach József. 595.
 Schiller Fr. 18. 19. 113. 136. 169. 170. 177. 313. 332. 406. 444. 518.
 — — Don Carlos. 136. 169.
 Schmidegg Ferencz gr. 60. 568.
 Schröder. 341.

- Schulze. 508.
 Schwartzner Márton. 233. 604.
 Seivert János. 16. 240. 460. 512. 549.
 Seneca. 455. 522.
 Sennyey János b. 554.
Serdűt. 44. 47. 110.
 Sevigné (Mad. —). 476.
 Shakspeare. 170.
 Sigl Ferencz orvos. 378—379. 635.
Sikátor. 180.
 Simó Károly. 169. 330.
 — —: Goethe »Werther gyötrelmei« ford. 330.
 — —: Schiller ford. 169. 591. 626.
 Simoga György. 595.
 Simon kömetsző. 10. 27. 37.
 Simon Mihály. 651.
 Sipos József. 166. 175. 196. 448. 487. 510. 521. 538. 541. 617. 650.
 — — válasza Kazinczynak. 511. 650.
 L. *Kazinczy F. bírálati* között is.
 Sipos Pál. 31. 65. 328. 431. 516. 560.
 — — halála. 9. 31. 151. 469.
 — —: verse. 22. 560. 569.
 — —: Naláczy József b.-néről szóló halotti beszéde. 30.
 Sissak kapitány. 288. 290. 293. 294. 303. 305. 335. 337. 350. 451.
 Sokrates. 537.
 Somogyi Gedeon. 13. 14. 242. 521.
 L. *Mondolat* címmel is.
 Somssich Lázár. 51. 171.
 Sonnenfels József. 248. 604.* 646.
 Spalding János Joachim. 22. 559.*
 Spissich János arczképe. 578.
 Splényi Ferencz b.-né Macskássy Anna. 155.
 Splényi Gábor b. 285. 286. 290. 310. 451. 542. 606.
 Splényi József b. 285. 286.
 Splényi Madeleine b.-nő. 292. 298.
 Staëlné. 106. 576.
 Stansits tanító. 564.
 Sterne Lőrincz életrajza (Döbrentei G.-tól). 119. 272. 609.
 Stift András József b. 319. 624.
 Stolberg: Homerosz ford. 245. 246.
 Sulzer. 563.
 Svetonius. 455.
 Swieten. 184.
 Szabó András. 44. 418. 433. 461. 462. 469. 516. 533.
 Szabó Izsák. 375—377.
 Szabó János (kánonok). 27. 561.
 Szabó János (nevelő). 353. 509. 528. 634.
 — — neveléstani műve. 353. 634.*
 Szabó János (Kaz. F. jobbágya). 583.
 Szabó Samu. 544. 656.*
 Szacsvay Sándor. 31. 37. 562.
 Szathmári Paksi Dániel. 38. 39. 283. 310. 317.
 — —: Theologia. 148.
 Szathmári Paksi Mihály. 310.
 Szathmári Paksi Sámuel. 183.
 Szegedy Ferencz. 154. 564. 602.
Szelleng, szellengés. 226. 227.
 Szemere Albert. 248.
 Szemere György. 484.
 Szemere István. 213. 497.
 Szemere Jánosné. 226.
 Szemere Pál. 1. 13. 18. 72. 109. 143. 168. 169. 173. 174. 177. 178. 181. 191. 192. 195. 196. 217. 221. 226. 227. 233. 235. 248—249. 253. 259. 260. 261. 348. 351. 365. 366. 395. 398. 405. 415. 456. 468. 495. 555. 557. 579.
 — —: sonettjei általában. 19. 242.
 — —: Kazinczy F. literátori pályája. 179. 182—185. 221.
 — —: »Midőn az est víg sugarában...« (Matthisson után). 259. 607.
 — —: Remény. 400. 408. 414. 428. 434. 440—441. 456. 479.
 — —: Emlékezet. 434.
 — —: Vida Lászlóhoz. 414. 573.
 — —: Az emberi élet köre. (»A gyermek semmikért repes...« »A gyermek a tarka semmiket kívánja...«). 483.
 Szemere Pálné Szemere Krisztina. 143. 168. 215. 222. 227. 468.
 Szemerei János. 635.

- Szendereg.* 446.
 Szentgyörgyi István. 183.
 Szentgyörgyi debreczeni kereskedő.
 419.
 Szentgyörgyi József. 11. 28. 37. 164.
 540.
 Szentiványi Vincze. 237. 604.
 Szentkereszt. 308.
 Szentmiklóssy Alajos. 13. 19. 22. 81.
 106. 109. 113. 136. 168. 174. 192.
 237. 495. 534. 539. 541. 543. 548.
 579. 603. 606.
 — — meséi általában. 19. 25. 65. 72.
 242. 560. 569.
 — —: Az alvó szép. 648.
 — —: Észrevételek némely új szók
 feől. 539. 656.
Szenvedelem. 179.
 Szepessy Ignác b. 621.
 Szerdahelyi László. 355. 361. 387.
 Szeremlei István. 532.
 Szerencsyné (id. —). 39.
Szerény. 444. 445. 448. 457. 521. 576.
 656.
Szesz (spiritus). 525.
 Széchényi Ferencz gr. 184. 240. 611.
 — — arcképe. 364.
 Székely Mihály. 327. 363. 470. 635.
Széltevénytés (caprice). 440.
 Szigethy József. 651.
 Szilágyi Ferencz. 175. 327. 592.
 Szilágyi Ferencz (ifj. —). 646.
 Szilágyi Gábor. 505. 516.
 Szilvássi Gábor. 147. 585.*
 — —: Hálaadó áldozat. 148.
Szín (szinlel). 29.
 Szinnyi József. 558. 572. 582. 584.
 592. 598. 608. 615. 633. 634. 638.
 640. 647. 656.
 Szirmay Antal: Hungaria in parabolo-
 lis. 108. 578.
 Szirmay Ferenczné. 292. 296.
 Szirmay István gr. 61.
 Szirmay János gr. 568.
 Szirmay Mihályné. 295.
 Szirmay gr.-né. 551.
 Szluha apát pleb. 595.
- Szobor.* 179.
 Szoboszlai Pap István. 12. 558.
 Szombathy János. 72.
 Szögyény Zsigmond. 33.
 Sztáray Albert gr. 454.
 Sztáray Kristóf gr.-né Splényi Anna.
 292. 615.
 Sztáray Mihály gr. 184.
 Sztrokay Antal. 420. 421. 451. 481.
 Szunyoghy Farkas. 139.
 Szűcs Dániel. 57. 139. 582. 583.
 Szűcs István. 229. 263.
 Szvorényi J.: Szemere Pál munkái. 557.
 Tacitus. 275.
 Takács József. 12. 102. 103. 116. 185.
 241. 352. 398. 579.
 Takács Judit (Dukai —). 79—80. 83.
 98. 111. 114. 115. 117. 121. 125.
 158. 171. 199. 224. 489. 518. 539.
 547. 564. 595. 602. 651.
 Tancsics Ignác. 295. 371. 400. 408.
 Tartler János. 461. 517. 650.
 Tasso. 343. 490.
 Tatay János. 179.
 Teleki Ferencz gr. 190. 533.
 — — arcképe. 190. 592. 625.
 Teleki Ferencz gr. (helytartósági fo-
 galmazó). 410.
 — —: A Szigeti Veszedelem német
 ford. 410. 423. 637.
 Teleki Inre gr. 10.
 Teleki József gr. (1760). 165. 183.
 — — arcképe. 364.
 Teleki József gr. (ifj. —). 10. 151. 177.
 191. 471. 533. 585.* 646. 652.
 — — arcképe. 192. 593. 625.
 Teleki József gr. (fogalmazó). 126.
 410. 423.
 Teleki József gr. (M.-Vásárhelytt).
 470. 474.
 Teleki Károly gr. 46.
 Teleki Lajos gr. 319.
 Teleki László gr. 272. 300. 494. 610.
 649.
 Teleki Mihály gr. 320.
 Teleki Pál gr.-né Macskássy Klára. 155.

- Teleki Sámuel gr. 63. 111. 377. 462. 577.
 — — arcképe. 364.
 — — könyvtára. 217. 225. 266. 363. 418. 432. 469. 473. 577. 597. 603.
 — — a könyvtárban levő arcképek: Attila ideális képe, — Rhédey Zsigmond gr.-né, — Wesselényi Ferencz b. és neje, — Lázár János gr. költő, — I. Apaffy Mihály, — Teleki László gr. (id. —), — Wesselényi Ferencz nádor, — Teleki Mihály kancellár, — Bethlen Gábor, — Mátyás király, — Savoyai Eugén hg., — Batthyány Ignác püspök, — Morsinai Erzsébet, — Melancton arcképe. 364. 432.
 Temesváry Márton. 282. 614.
 Terhes Sámuel: Tükröcske. 102. 572.*
 Teslér László. 494. 495. 649.*
Tettet. 29.
 Thaisz András. 443. 444. 481. 495.
 — —: A neologismusokról. 433. 639.*
 Tholdalaghy Mihály gr. 470.
 Thoroczkay Pál gr. 614.
 Thoroczkay gr.-né. 151.
 Tibullus. 183.
 Tischler Antal. 601.
 Toldy Ferencz. 649.
 Tompa János. 432. 516. 532. 546. 639.
 Tóth Ferencz. 281. 650.
 Török József gr. referend. 641.
 Török József gr. (Kazinczy F.-né nagybátyja). 293. 641.*
 Török József gr. (Kazinczy F. sógora). 3. 16. 26. 38. 282. 285. 289. 464. 474. 495. 551. 557. 642.*
 Török József gr.-né Wécsey Mária. 40. 165. 176. 642.
 Török Lajos gr. (Kazinczy F. ipa). 184. 462. 497. 641.*
 — — arcképe. 280.
 Török Lajos gr.-né Roggendorf Aloysia. 282. 285. 289. 295. 298. 309. 319. 331. 333. 464. 475. 642.*
 Török Napoleon gr. 430.
Törzs. 142. 179.
 Trattner János Tamás. 20. 56. 65. 68. 105. 107. 144. 175. 196. 225. 227. 243. 261. 266. 329. 347. 348. 351. 356. 368. 387. 394. 406. 415. 421. 462. 493. 570. 578. 606.
 Trocsányi Sámuel. 11.
 Tudományos gyűjtemény. 36. 65. 68. 73. 107. 112. 113. 120. 122. 137. 142. 166. 177. 195. 216. 220. 234. 266. 340. 348. 351. 354. 368. 393. 421. 429. 443. 480. 493. 529. 569.* 577.
 Tunyogi Csapó József. 473. 646.*
 Túri László. 652.
Tüsténtyű (impromptu). 478.
 Ujvári predikátor. 302. 616.
 Ungvárnémeti Tóth László. 13. 74. 144. 168. 224. 261. 394. 416. 572—576. 602.
 — — áttérése a kath. vallásra. 74—75. 266.
 Ürményi József. 352. 610.
 Vadnay Lajos. 601. 651.
 Vajda Albert. 417. 638.
 Vajna Antal. 28. 66. 323.
 Vajna Elek (Pávai —). 470. 646.
 Valerius. 101.
 Van-Dyck. 304.
 Vandza Mihály: Andalmány. 261.
 Varga István. 493. 528—531. 535—537. 539. 542. 648.
 Varro. 35.
 Vay Ábrahám. 59. 77. 110. 117. 126—128. 145. 173. 222. 229. 262. 554. 579.
 Vay József. 32. 110. 148. 255. 258. 263. 462. 642.
 Vay Miklós b. 128. 354. 534.
 Vay Miklós b.-né. 353.
 — — fiai. 111. 354.
 Váczy János. 565.
Vágy. 142.
 Választások (Megyei —). 316. 340. 555. 617.*

- Vályi Nagy Ferencz. 22. 38. 189. 197.
370. 399. 428. 528. 535. 594.
— —: arab gnóma ford. (magyar,
latin, görög nyelvre). 367. 369. 370.
383. 388. 390. 396. 401. 410. 436.
— —: Iliász ford. 383. 396. 409. 428.
635.*
Vállyi Lajos. 635.
Vállyi Zsigmond. 635.
Vereby S. 651.
Veres József. 635.
Verseghy Ferencz. 14. 84. 108. 116.
121. 124. 132. 163. 240. 269. 301.
539.
— — grammatikája. 317. 402. 407.
622.*
Vida László. 214.
Virág Benedek. 69. 136. 175. 237. 240.
242. 269. 352. 417. 538. 611.
— —: Hunyadi László. 136. 168. 175.
191. 288. 301. 397. 581.
— —: Magyar Századok. 272. 352.
494. 587.* 611.
— —: Mennyegzői vers. 349.
L. *Marczibányi*-jutalom címmel is.
Virgilius. 183. 243. 245. 268. 343.
Vitéz János. 552.
Vitkovics Mihály. 14. 143. 175. 198.
200. 226. 240. 351. 405. 415. 492.
— —: Meséi, epigrammái. 69. 110.
168. 301. 349. 570.* 579.
— —: Horvát Istvánhoz (epistola).
110. 579.
Voltaire. 408. 438. 455. 477. 571.
—: Epitres. 365.
—: Melange de literature. 469. 645.
Vondernoth (Vander Nath) gr.-né. 26.
285. 292. 298. 310. 355. 451.
Voss J. H. 18. 245. 488.
— —: Homerosz ford. 243. 245. 332.
— —: Horatius ford. 421.
Vulkán Sámuel. 536.
Walishauser. 350.
Wallaszky Pál. 316. 351. 406. 617.
637.
— — arczképe. 352. 357. 637.
Wallaszky Pál műve bírálata. 316.
— — életrajza. L. *Horvát* I. művei
között.
Wanhal. 543.
Warburton. 490. 648.
Wass György gr. 151. 191.
Wass Sámuel gr.-né. 290. 294. 304.
306. 562. 613.
Wesselényi Farkas b. 319. 562. 624.
Wesselényi István b.-né Dániel
Polyxena (id. b. Wesselényi Miklós
anyja). 324.
Wesselényi József b. 613.
Wesselényi Miklós b. (id. —). 76. 250.
— — arczképe. 578.
— — életrajza (Kazinczy F. Erdélyi
Leveleiben). 76. 250.
Wesselényi Miklósné Cserey Helena.
3. 119. 327. 469.
Wesselényi Miklós b. (ifj. —). 8. 9.
43. 63. 71. 81. 113. 120. 122. 135.
141. 151. 155. 168. 169. 177. 189.
191. 198. 228. 239. 247. 249. 253.
257. 271. 279. 307. 327. 328. 357.
403. 469. 472. 526. 547. 587. 605.
646.
— — arczképe (Dónát J.-tól). 23.
— — ménese. 358.
Wécsey József b. 650.
Wécsey Leopoldina b.-né. 32. 561.
Wécsey Miklós b. 16. 316. 341. 475.
642.
Wécsey Pál b. 517. 650.*
Wécsey Pál b.-né. 403.
Wieland. 18. 175. 244. 444. 449. 468.
490.
—: Horatius ford. 421. 545.
—: Adelung ellen. 35.
L. *Kazinczy* F. fordításait és
Horatius epistoláit. (Ford. Kis J.)
Wiener Allg. Zeitung. 340. 565.
Wigand Ottó. 432.
Wilson. 137.
Winkler János Henrik. 209. 597.
Wolf Fr. Ág. 537.
Wolkenstein gr. 60. 568.
Wratisslaus. 343—346.

- Wrbna Rudolf gr. 265. 320. 603.
 624.
 Wurmbrand-Gundacker Henrik gr. 320.
 624.
Xenophon. 50. 133. 160. 161. 173.
 —: Dessewffy J. fordítása. 128.
Zeyk Dániel. 258. 470. 516. 646.
Zeyk Krisztina. 470. 646.
Zeyk Miklós. 516.
Zichy Károly gr. 462. 522.
- Zichy Károly gr.-né Festetics Juliánna.**
 602.
Zigán János. 190. 592.
Zoltán: Telemak ford. 616.
Zrinyi Miklós a szigeti hős arczképe.
 410.
Zrinyi Miklós gr. (a költő). 172. 175.
 331. 343. 522. 539.
 — — arczképe. 410.
Zsigmond cs. és kir. 345.
Zsombory József. 227. 307.
 — —: Predikációk. 22. 559.

TARTALOM.

	Lap
3352. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, Januarius 3d. 1817.	1 (557)*
3353. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna, 4dik Január 817.	3 (557)
3354. Gr. Desseffy József — Kazinczynak. A. Olysóru, Január. 6-ikán 1817.	3 (557)
3355. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Jan. 10d. 1817.	7 (558)
3356. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Januarius' 12én 1817.	11 (558)
3357. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, Január 13d. 1817.	12 (558)
3358. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom, d. 13. Jänner 1817.	17 (558)
3359. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom Január. 13d. 1817.	20 (559)
3360. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Széphalom, Január 13d. 1817.	21 (559)
3361. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, Januar. 13-d. 1817.	23 (560)
3362. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Január. 14d. 1817.	25 (561)
3363. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Januar. 17. 1817.	26 (561)
3364. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom Január. 17d. 1817.	28
3365. Kazinczy — Lészay Dánielnek. Széphalom, Jan. 17d. 1817.	30 (561)
3366. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Január. 17d. 1817.	31
3367. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Január. 24d. 1817.	32 (561)
3368. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Január. 25d. 1817.	35 (561)
3369. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom Január. 27d. 1817.	38
3370. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Január. 27d. 1817.	38
3371. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 28. Jan. 1817.	40 (563)
3372. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Január. 28d. 1817.	43 (563)
3373. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Széphalom, Jan. 28d. 1817.	46
3374. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kolozsvár 28dik Január 817.	48
3375. Horváth Ádám — Kazinczynak. P.-Xurban 28-a Jan. 1817.	49 (563)
3376. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Febr. 7d. 1817.	56 (565)

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
3377. Szűcs Dániel — Kazinczynak. N. Kálló 10d. Febr. 817.	57 (565)
3378. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. 1817 február 11.	58 (565)
3379. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom Febr. 12d. 1817.	62
3380. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Febr. 12dikén 1817.	64 (569)
3381. Cserey Miklós — Kazinczynak. Ilyefalván Febr. 17kén 817. ...	66 (570)
3382. Pápay Sámuel — Kazinczynak. Pápa. Febr. 20d. 1717.	67 (570)
3383. Hormayr József — Kazinczynak. Wien am 20ten Februar 817.	70
3384. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Febr. 22d. 1817.	71 (571)
3385. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Pest. Februar 24dik napján. 1817dikben.	74 (571)
3386. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Febr. 25d. 1817.	76
3387. Major József — Kazinczynak. S. A. Újhelyben Febr. 25dikén 1817.	77
3388. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla Febr. 27. 1817.	79
3389. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom d. 13. Jan. 1817.	81
3390. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xúrban 2-a Mart. 1817.	83 (572)
3391. Horváth András — Kazinczynak. Tétről. Martzius' 3án 1817.	98 (572)
3392. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Mártzius 7ikén 1817.	103 (576)
3393. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom, Martz. 8d. 1817.	106 (577)
3394. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Mártzius 9ikén 817.	110 (579)
3395. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 10. März 1817.	111 (580)
3396. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, Mart. 12. 1817.	113
3397. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Marz. 13. 1817.	113
3398. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Mart. 13d. 1817.	115
3399. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Mart. 16d. 1817.	117 (580)
3400. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Martz. 16dikán 1817.	118 (580)
3401. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Mart 19d. 1817.	120 (581)
3402. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Marz. 19d. 1817.	122
3403. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Martz. 19d. 1817 ...	123
3404. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Bőjtmáshava' 22-ikén, 1817.	126
3405. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom Martz. 23d. 1817.	135 (581)
3406. Molnár György — Kazinczynak. Leveleken 25ta Martii 1817.	138
3407. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneházán 25-a Mart. 817.	139 (582)
3408. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Márz. 26d. 1817.	140 (584)
3409. Kazinczy — Horváth Andrásnak. Széphalom, April 3d. 1817.	142 (584)
3410. Szemere Pál — Kazinczynak. Pest, April. 5. 817.	143 (584)
3411. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Ápril. 5ikén 1817.	145 (584)
3412. Kazinczy Dénes — Kazinczy Ferencznek. Várad Húsvét 2dik napján [ápr. 7.] 1817.	146 (585)

	Lap
3413. Sz[ilvássi] G[ábor] — Kazinczynak. Vázt die 8a Apr. 1817.	147 (585)
3414. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolosvár, April 9. 1817.	151 (585)
3415. Nagyváthy János — Kazinczynak. Csurgó 10. Apr. 1817.	152 (587)
3416. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Apr. 12dikén 1817.	154
3417. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 16dik April 817.	155 (587)
3418. Horváth Ádám — Kazinczynak P. Xur 16-a Apr. 1817.	156 (587)
3419. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Apr. 19d. 1817.	164
3420. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Apr. 19dik. 1817.	167
3421. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Apr. 19dik. 1817.	168 (587)
3422. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár 1817. 22-ik April.	169 (591)
3423. Kazinczy — Horváth Ádámnak. April 30d 1817.	170 (591)
3424. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Május 2dikán, 1817.	173 (591)
3425. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Máj. 6d. 1817.	174 (592)
3426. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Sz. 6. Május 1817.	176
3427. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, Május 6d. 1817.	178
3428. Kazinczy — Szemere Pálnak. Széphalom Május 7dikén, reg- gel 1817.	181 (592)
3429. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom Máj. 7d. 1817.	185
3430. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom 10. May. 1817.	186
3431. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Máj. 10. 1817.	189 (592)
3432. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Majus 12d. 1817.	190 (592)
3433. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassarúl, Május 13ikán 1817.	192 (593)
3434. Helmecey Mihály — Kazinczynak. Miskolcz. Máj. 14kén. 1817.	195 (594)
3435. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom Máj. 14d. 1817.	196 (594)
3436. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom Máj. 15d. 1817.	197 (594)
3437. Bölöni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsv. Maj. 16ik 817.	198
3438. Horváth Ádám — Kazinczynak. Petri Kereszturban 24-a Mai 1817.	199 (594)
3439. Horváth Ádám — Kazinczynak. Petri Keresztúr 27-a Mai 1817.	200 (595)
3440. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Máj. 28d. 1817.	213 (597)
3441. Kazinczy — Vida Lászlónak. Széphalom Máj 29d. 1817.	214
3442. Kazinczy — B. Prónay Sándornak. Széphalom Máj. 29d. 1817.	216 (597)
3443. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 30dik Maj. 817.	218 (597)
3444. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Maj. 31dikén 1817.	219
3445. Kazinczy József — Kazinczy Ferencznek. A[lsó] Redmecz 5. Junii 1817.	220
3446. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, Junius 6d. 1817.	221 (598)
3447. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 7. Juni. 1817.	222 (598)
3448. Szemere Pál és Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Lasztócz, Jún. 7d. 1817.	226 (603)
3449. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jún. 10d. 1817.	227 (603)

	Lap
3450. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Június 11dikén 1817.	228 (604)
3451. Kazinczy — Kőlcsey Ferencznek. Széphalom Jún. 11. 1817. ...	231
3452. Kőlcsey Ferencz — Kazinczynak. Lasztócz, Jun. 11d. 1817. ...	231 (604)
3453. Kőlcsey Ferencz — Kazinczynak. Lasztócz, Junius' 12dik. 1817.	234 (604)
3454. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Jun. 13d. 1817.	238 (604)
3455. Kazinczy — Kőlcsey Ferencznek. Széphalom Jún. 14d. 1817.	240
3456. Kőlcsey Ferencz — Kazinczynak. Lasztócz, Junius 14dikén 1817.	244
3457. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Jun. 14d. 1817.	247
3458. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jún. 15d. 1817	248 (604)
3459. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Junius' 15d. 1817.	249
3460. Pethe Ferencz — Kazinczynak. Pesten, Jún. 21-edikén, 1817-ben.	251 (605)
3461. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 24dik Junii 817.	252 (605)
3462. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jún. 25d. 1817.	253 (605)
3463. Cserey Miklós — Kazinczynak. M. Vásárhelyen 25-a Juny 817.	254
3464. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Gross-Turbal am 27. Junius 1817.	256
3465. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Junius 29dikén 1817.	257
3466. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, Jul. 2d. 1817.	259 (606)
3467. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, Júl. 3d. 1817.	260
3468. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz Júl. 5. 1817.	261 (606)
3469. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. Olysórául. Július 7ikén 1817.	262 (606)
3470. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 15. Jul. 1817.	265 (606)
3471. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Julius 16d. 1817.	271 (608)
3472. Kazinczy — Kulcsár Istvánnak. Széphalom, Jul. 17d. 1817. ...	272 (611)
3473. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Júl. 21d. 1817.	274
3474. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 21. Jul. 1817.	276
3475. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz.-Mihályrul, Julius 29ikén 1817.	277 (612)
3476. Dúlházy Mihály — Kazinczynak. Sz. Mihályt, Júl. 29-ikén 1817.	278
3477. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón. Aug. 12kén 817.	278 (612)
3478. Márton József — Kazinczynak. Bétsben Aug. 13dikán 1817. ...	280 (614)
3479. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom August. 16d. 1817. ...	282 (614)
3480. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Aug. 19d. 1817.	284 (615)
3481. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Aug. 21. 1817. ...	287 (615)
3482. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom August. 24. 1817.	289 (615)
3483. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Aug. 30d. 1817. Sept. 3d.	292 (615)
3484. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 4. Septbr. 1817.	297 (615)

	Lap
3485. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom Septbr. 5d. 1817. ...	302 (616)
3486. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Septbr. 5d. 1817. ...	305
3487. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Septbr. 5d. 1817. ...	309
3488. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A. Olysórtól, Sept. 7ikén 1817. ...	311
3489. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, 8va Sept. 1817. ...	312
3490. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Török-Bálint am 9./9. XVII. ...	313
3491. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 10. Septbr. 1817. ...	314 (617)
3492. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 15dik Septemb. 817. ...	318 (623)
3493. Cserey Miklós — Kazinczynak. Tihón Sept. 28án 817. ...	322
3494. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 4dik October 1817. ...	324 (624)
3495. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Maros-Németi, Októb. 9dikén 1817. ...	326 (625)
3496. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom Oct. 12d. 1817. ...	331
3497. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Oct. 12. 1817. ...	333
3498. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 16. Octob. 1817. ...	334
3499. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Octób. 17d. 1817. ...	336 (626)
3500. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom Octób. 17d. 1817. ...	340 (632)
3501. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom Octób. 18d. 1817. ...	341 (632)
3502. Kriebel János — Kazinczynak. Brzezán, Octób. 26-dikán 1817. ...	343 (633)
3503. Trattner János Tamás — Kazinczynak. [K. és h. n.] ...	347
3504. Szemere Pál — Kazinczynak. Pesten, Novemb. 11d. 1817. ...	348 (633)
3505. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Gross-Turbał am 12ten November 1817. ...	350
3506. Fejér György — Kazinczynak. Pesten. Nov. 12kén 1817. ...	351
3507. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Széphalom Novemb. 13d. 1817. ...	353 (634)
3508. Kazinczy — Szerdabelyi Lászlónak. Széphalom. Nov. 14d. 1817. ...	355
3509. Trattner János Tamás — Kazinczynak. Pesten. Nov. 14. 817. ...	356 (634)
3510. Böllni Farkas Sándor — Kazinczynak. Kolozsvár Nov. 20-kán 817. ...	357
3511. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Nov. 24d. 1817. ...	359
3512. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. M. Vásárhely, Novemb. 24d. 1817. és Nov. 29dikén ...	362 (635)
3513. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 27. Nov. 1817. ...	365
3514. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Török-Bálint am 27. 9ber 817. ...	366
3515. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Xbr. 4d. 1817. ...	367
3516. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom d. 5ten Xbr. 1817. ...	369
3517. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárúl, December 5ikén 1817. ...	371 (635)
3518. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 8dik Decemb. 817. ...	375 (635)
3519. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárúl, December 9ikén 1817. ...	383 (635)

	Lap
3520. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 10. December 1817.	385 (636)
3521. Kis János — Kazinczynak. Soprony Decz. 10dikén 1817.	393
3522. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Decemb. 15d. 1817.	393 (636)
3523. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Xber. 15d. 1817.	397
3524. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. 15 Xbr. 1817.	400 (636)
3525. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Xbr. 18d. 1817.	401 (637)
3526. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Xber 21d. 1817.	402 (637)
3527. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 25. Xber 1817.	404 (637)
3528. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárul, Dec. 27-ikén 1817.	407 (637)
3529. Dúlházy Mihály — Kazinczynak [1817. decz. 27.]	409
3530. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Török Bálint, 27ten Decem-ber 817.	410 (637)
2531. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xurban 29-a xbr. 1817.	411
3532. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom Január. 4d. 1818.	413 (637)
3533. Kazinczy — Gr. Gyulay Lajosnak. Széphalom, Január. 5d. 1818.	416 (638)
3534. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Január. 5d. 1818.	419
3535. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Januar. 6d. 1818.	420
3536. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 6. Jänner 1818.	422 (638)
3537. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárul, Januar. 7ikén 1818.	424
3538. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Január. 10d. 1818.	425 (639)
3539. Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. Széphalom Január 10d. 1818.	429 (639)
3540. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Január. 15d. 1818.	430 (639)
3541. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Széphalom den 15. Jänner 1818.	433
3542. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassárul, Január 15ikén 1818.	436 (639)
3543. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Január. 16d. 1818.	444
3544. Kazinczy — Nagyváthy Jánosnak. Széphalom Január. 17d. 1818.	448
3545. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Január. 18d. 1818.	449 (640)
3546. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 18dik Januar 818.	451 (640)
3547. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Jan. 20. 1818.	453
3548. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Jan. 28d. 1818.	456
3549. Cserey Miklós — Kazinczynak. M. Vásárhelyen Jan. 29k. 818.	458 (640)
3550. Kazinczy — Seivert Jánosnak. Széphalom den 30 Jänner 1818.	460 (640)
3551. Gr. Török József — Kazinczynak és Kazinczynénak. Kázmér 31 Januar 1818.	464 (641)
3552. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. [K. és h. n.]	466 (645)
3553. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, Februar 6dikán 1818.	468 (645)

	Lap
3554. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. M. Vásárhely, Febr. 6d. 1818. (és Február 26dikán)	469 (645)
3555. Kazinczy — Gr. Török Máriának és férjének, D'Ellevaux János Fülöp Ernőnek. Szépalom d. 8. Febr. 1818.	474 (647)
3556. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Febr. Sikán 1818.	476
3557. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Febr 14dikén 1818.	480 (647)
3558. Dúlházy Mihály — Kazinczynak. Kassa, Febr. 14ikén 1818.	482 (647)
3559. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xur 26-a Febr. 1818.	486 (648)
3560. Kazinczy — Gr. Majláth Jánosnak. Szépalom den 27 Febr. 1818.	492
3561. Kazinczy — Kis Jánosnak. Szépalom Martz. 1jén 1818.	493 (648)
3562. Nyomárkay József — Kazinczynak. S. A. Ujhelyben Martz. 1-6 napján 1818.	495 (649)
3563. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Szépalom Martz. 2d. 1818.	498 (649)
3564. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Szépalom, den 3. März 1818.	502 (649)
3565. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Szépalom Marz. 5. 1818.	509
3566. Kazinczy — Sipos Józsefnek. Szépalom Martz. 7d. 1818.	510 (650)
3567. Kazinczy — Seivert Jánosnak. Szépalom, 8. März. 1818.	512 (650)
3568. Kazinczy — B. Wécsey Pálnak. Szépalom d. 12. März 1818.	517 (650)
3569. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Szépalom Marcz. 15d. 1818.	519
3570. Cserey Miklós — Kazinczynak. M. Vásárhelyen 15-a Martii 818.	523 (651)
3571. Kazinczy — Szabó Jánosnak. Szépalom Marz. 16d. 1818.	528 (651)
3572. Márton István — Kazinczynak. Pápánn Mart. 19-én 1818.	530 (651)
3573. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Szépalom Marz. 21d. 1818.	532 (652)
3574. Kazinczy — Kis Jánosnak. Szépalom Martz. 29d. 1818.	538
3575. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Szépalom Martz. 29d. 1818.	540 (656)
3576. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Szépalom Martz. 29d. 1818.	542 (656)
3577. Kazinczy — Szabó Samunak. Szépalom. Márc. 29d. 1818.	544 (656)
3578. Kazinczy — Kis Józsefnek. Szépalom, martz. 29-d. 1818.	545 (656)
3579. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Szépalom, d. 29. März. 1818.	547
3580. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Kassáru, Mártzius 30ikán 1818.	551 (657)
3581. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. [K. és h. n.]	553 (657)
3582. Gr. Majláth János — Kazinczynak. Ofen am 31/3 XVIII.	554 (657)
Jegyzetek	556
Név- és tárgymutató	658

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Berzsényi Dániel. 3361.* 3388. 3396. 3489.
Böloni Farkas Sándor. 3422. 3437. 3510.
Cserey Farkas. 3353. 3374. 3417. 3443. 3461. 3492. 3494. 3518. 3546.
Cserey Miklós. 3381. 3463. 3477. 3493. 3549. 3570.
Dessewffy József gr. 3354. 3371. 3392. 3394. 3404. 3411. 3433. 3469. 3475. 3488.
3517. 3519. 3528. 3537. 3542. 3556. 3580.
Döbrentei Gábor. 3355. 3400. 3414. 3432. 3454. 3471. 3495. 3512. 3554.
Dúlházy Mihály. 3476. 3529. 3558.
Fejér György. 3506.
Helmezy Mihály. 3434.
Hormayr József b. 3383.
Horváth András. 3391.
Horváth Ádám. 3375/3390. 3418. 3438/3439. 3531. 3559.
Kazinczy Dénes. 3412.
Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. 3379. 3398. 3405. 3496. 3501.
Kazinczy — Cserey Farkasnak. 3482.
Kazinczy — Cserey Miklósnak. 3364. 3485. 3500. 3563.
Kazinczy — Dessewffy József gr-nak. 3362. 3267. 3376. 3386. 3399. 3424. 3450.
3473. 3483. 3499. 3515. 3523. 3524. 3525. 3538. 3547. 3548. 3581.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 3363. 3368. 3370. 3389. 3397. 3402. 3408. 3421.
3426. 3430. 3449. 3458. 3462. 3481. 3486. 3540. 3573. 3576.
Kazinczy — Dúlházy Mihálynak. 3429. 3539.
Kazinczy — Gyulay Karolina gr-nőnek. 3420. 3459. 3480. 3511. 3536. 3552.
Kazinczy — Gyulay Lajos gr-nak. 3360. 3373. 3533.
Kazinczy — Horvát Istvánnak. 3357. 3369.
Kazinczy — Horváth Andrásnak. 3409.
Kazinczy — Horváth Ádámnak. 3366. 3403/3423/3497. 3543/3569.
Kazinczy — Kis Jánosnak. 3384. 3401. 3425. 3431. 3522. 3535. 3545. 3561. 3574.
Kazinczy — Kis Józsefnek. 3578.
Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. 3359. 3435. 3436. 3451. 3455.

* A számok az illető levelek sorszámai.

- Kazinczy — Kulcsár Istvánnak. 3472.
 Kazinczy — Lészay Dánielnek. 3365.
 Kazinczy — Majláth János gr-nak. 3358. 3474. 3498. 3513. 3516. 3541. 3560.
 Kazinczy — Nagy Gábornak. 3440. 3479. 3487. 3534.
 Kazinczy — Nagyváthy Jánosnak. 3544.
 Kazinczy — Pápay Sámuelnek. 3393. 3532.
 Kazinczy — Prónay Sándor b-nak. 3442.
 Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. 3371. 3395. 3447. 3470. 3484. 3491. 3520.
 3527. 3536. 3564. 3579.
 Kazinczy — Seivert Jánosnak. 3550. 3567.
 Kazinczy — Sipos Józsefnek. 3566.
 Kazinczy — Szabó Jánosnak. 3507. 3565. 3571.
 Kazinczy — Szabó Samunak. 3577.
 Kazinczy — Szemere Pálnak. 3428.
 Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 3419. 3575.
 Kazinczy — Szerdahelyi Lászlónak. 3508.
 Kazinczy — Török Mária gr-nőnek s férjének, Dellevaux J. F. E-nak. 3555.
 Kazinczy — Vida Lászlónak. 3441.
 Kazinczy — Wesselényi Miklós b-nak. 3372. 3457. 3465.
 Kazinczy — Wécsey Pál b-nak. 3568.
 Kazinczy József. 3445.
 Kis János. 3380. 3416. 3444. 3521. 3557.
 Kölcsey Ferencz. 3448 (és Szemere Pál). 3452. 3453. 3456.
 Kriebel János. 3502.
 Majláth János gr. 3464. 3490. 3505. 3514. 3530. 3582.
 Major József. 3387.
 Márton István. 3572.
 Márton József. 3478.
 Molnár György. 3406.
 Nagyváthy János. 3415.
 Nyomárkay József. 3562.
 Pápay Sámuel. 3382.
 Pethe Ferencz. 3460.
 Szemere Pál. 3352. 3410. 3427. 3446 (és Kölcsey Ferencz). 3448. 3466. 3467.
 3468. 3504. 3553.
 Szentgyörgyi József. 3356.
 Szilvássai Gábor. 3413.
 Szűcs Dániel. 3377. 3407.
 Török József gr. 3551.
 Trattner János Tamás. 3503. 3509.
 Ungvárnémeti Tóth László. 3385.

